CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Serie nouă
Vol. II

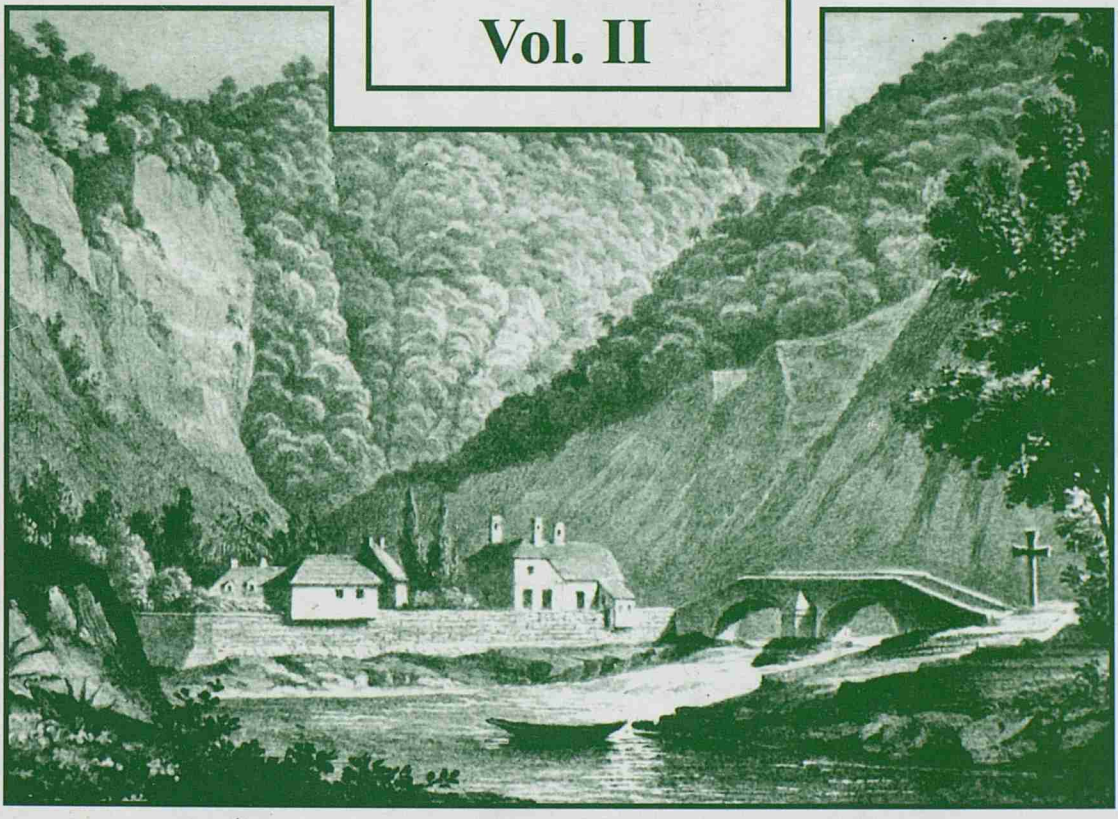

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

www.dacoromanica.ro

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Serie nouă

Vol. II

www.dacoromanica.ro

FOREIGN TRAVELLERS ABOUT THE ROMANIAN COUNTRY IN THE XIXTH CENTURY

New series

Vol. II

CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII ŞI CULTELOR

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Serie nouă
Volumul II
(1822–1830)

Coordonatori:

PAUL CERNOVODEANU
Membru de onoare al Academiei Române,
DANIELA BUȘĂ

Autori:

PAUL CERNOVODEANU, CRISTINA FENEȘAN, GEORGETA FILITTI,
ADRIANA GHEORGHE, ADRIAN-SILVAN IONESCU,
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, MARIAN STROIA,
LUCIA TAFTĂ, RALUCA TOMI

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI, 2005

www.dacoromanica.ro

Copyright@2005 Editura Academiei Române.
Toate drepturile acestei ediții sunt rezervate editurii.

Adresa: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5,
050711, Bucureşti, România,
Tel.: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06,
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea. - Bucureşti: Editura Academiei Române, 2004-

vol.
ISBN 973-27-1129-9
Vol. 2: (1822-1830) / coord.: Paul Cernovodeanu ..., Daniela Buşe; autori: Paul Cernovodeanu, Cristina Feneşan, Georgeta Filitti, ...- 2005. - ISBN 973-27-1238-4

I. Cernovodeanu, Paul (coord.)
II. Buşe, Daniela (coord.)
III. Feneşan, Cristina
IV. Filitti, Georgeta

82.09.913(498)
82-992 = 135.1
913(498)(0:82-992)

Referenți: FLORIN CONSTANTINIU, CONSTANTIN BĂLAN

Redactor: ANA BOROŞ
Tehnoredactor: SILVIA DEOCLEȚIAN
Coperta: MARIA CĂLIN

Bun de tipar: 28.11.2005. Format: 16/70 × 100. Tiraj: 200 ex.
Coli tipar: 38,75 + 13 planşe.
C Z. pentru biblioteci mari: 91 (498) (082)
C.Z. pentru biblioteci mici: 91.04 (00:498) (082)

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ*

În *Introducerea generală* alcătuită la seria *Călători străini despre Țările Române, în secolul al XIX-lea* am trasat istoricul cercetărilor făcute în domeniu, a bibliografiei și instrumentelor de lucru folosite, a tipologiei călătorilor pe naționalități, origini etnice, sociale și profesiuni. Am subliniat varietatea provenienței lor din cuprinsul întregii Europe, ba chiar și din Asia și continentul nord-american; în sfârșit am relevat itinerariile utilizate și mijloacele de locomoție folosite spre a constata către anii '40 ai secolului al XIX-lea preponderența acordată căii fluviale a Dunării, mai rapidă și mai modernă datorită înființării vaselor cu aburi[1]. Ne rămâne acum numai sarcina plasării acestor mărturii de drumeție în contextul istoric al epocii luate în studiu. Pentru Principatele dunărene perioada 1822–1848 se poate împărți în trei etape: cea a domniilor pământene 1822–1828, apoi a războiului ruso-turc și a ocupației militare țariste 1828–1834 și, în sfârșit, ultima, a domniilor regulamentare între 1834–1848, ce a luat sfârșit odată cu izbucnirea revoluțiilor din 1848–1849. În fiecare dintre aceste perioade s-au perindat prin Principate – ca și în Transilvania de altfel – o serie de călători animați de interese specifice și atenți la realitățile întâlnite. Epoca domniilor pământene a lui Grigore al IV-lea Dimitrie Ghica în Țara Românească și Ioan Sandu Sturdza în Moldova ca și a guvernatorului conservator, a baronului Jósika János în Transilvania, subordonată politicii autoritare a Austriei habsburgice, promotoare a Sfintei Alianțe, evoluează după coordonate aparte, în funcție de climatul socio-politic în care s-a dezvoltat fiecare.

Astfel, în Principate se observă timide încercări de reformă, după îndepărtarea racilelor celor mai nocive ale regimului fanariot, deși boierimea continuă a rămâne pătura socială ceă mai importantă prin avuții, privilegii și dregătorii, cu toate că și înlăuntrul ei se constată o anumită diferențiere între protipendadă și boierii de rând, ce aspiră și ei la un nivel superior. Marea masă a țărănimii continuă însă a se zbate într-o situație materială precară, covârșită de angarale și servituți clăcășești. Domnia este însă autoritară, justiția și administrația locală prezintă, în continuare, suficiente lacune de organizare, doar viața orășenească tinde spre ușoare ameliorări edilitare; economia, în special ramura ei comercială, se menține la standarde acceptabile. Cultura face pași timizi de afirmare, mai ales în privința școlii naționale, iar Biserica suferă încă din pricina unui cler insuficient cultivat și a

---

* Prefața se referă și la volumele ce vor urma până la anul 1848.

[1] Vezi Paul Cernovodeanu, *Introducere generală* la *Călători străini despre țările române, în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I, București, 2004, p. 2–15.

www.dacoromanica.ro

statutului total inechitabil al mănăstirilor închinate, ale căror venituri sunt spoliate fără scrupule de egumenii greci. Pe scurt, Principatele se aflau într-o deplină frământare, cu clase sociale animate de dorința prefacerilor, dar ale căror veleități de emancipare socială sau națională erau puternic frânate de tutela celor două imperii vecine rivale, cel rus și cel otoman, care își disputau prerogativele de a domina viața Principatelor. Prin convenția de la Akkerman (1826), Rusia a căpătat puteri sporite în regiune iar nerezolvarea luptei de eliberare a poporului grec acutizează problema orientală evoluând spre o nouă stare conflictuală. De aceea, s-ar putea defini epoca domniilor pământene ca o primă încercare a autohtonilor de a-și căuta o identitate națională mai cu seamă pe linie culturală, deși racilele moștenirii orientale mai persistă încă. Epoca nu este una de mare deschidere și de atracție pentru peregrinii străini; Principatele sunt străbătute de câțiva militari austrieci, ruși și englezi – fără a le trezi un interes special, ei aflându-se doar în trecere spre Constantinopol sau Viena – ca, de pildă, Radisitz (1822), James Edward Alexander (1826), Charles Colville Frankland (1827) sau Feodor Feodorovici Berg (1826). Englezii – care ne judecă cu mentalitatea unui popor evoluat, dar limitată de o percepție maniheistă: occidental = modern, înaintat; oriental = paseist, înapoiat, dar cu unele nuanțări menite a echilibra sentințele prea categorice[2] – critică caracterul voluntar al domniei, dar și versalitatea boierimii, dorința ei frivolă de lux și parvenire, prin etalarea unui trai de viață costisitor, cu veșminte scumpe și calești elegante, contrastând prin opulența ei agresivă cu masele de țărani analfabeți și complet pauperizați, spre a nu mai vorbi de robii țigani, total abrutizați. Un singur lucru le apare în mod statornic pozitiv acestor străini: originea latină indubitabilă a românilor *(la baza limbii din Țara Românească – odinioară a fost o provincie romană – stă latina ... Unui elev care învață latina nu-i va fi greu să înțeleagă limba română).* Printre martorii ruși ofițerul Ivan Petrovici Liprandi (1827), militar de carieră în serviciul țarist de informații, este vestit prin activitatea de spionaj pe care a depus-o în favoarea autorităților de la St. Petersburg, în timp ce diplomatul de origine franceză Aleksandr Ivanovici Ribeaupierre (1826) în drum spre Constantinopol a fost primit ca un adevărat „proconsul" în capitalele Principatelor românești. Pentru Transilvania, aflată sub dominația magnaților și a conducerii autoritare de la Viena a cancelarului Metternich, unde românii constituiau o națiune desconsiderată și lipsită de drepturi, avem ca martori – printre alții – pe naturalistul austriac de origine slovacă Karl von Szepesházi (1827). Pentru acesta districtul militar Rodna avea multe bogății naturale, mine de aur, argint, dar și de fier, ca și numeroase ape minerale. Locuitorii erau români – dar potrivit prejudecăților și pornirilor preconcepute – călătorul îi consideră necivilizați și dacă în trecut s-au ocupat „de tâlhării și furturi", acum – observa el – fiind „hărăziți vieții de ostaș, au fost schimbați în alți oameni prin disciplină militară".

---

[2] După cum remarcă literata Carmen Andraș în *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică Un spațiu de frontieră culturală*, Cluj-Napoca, 2003, p. 84. *romantismul secolului al XIX-lea va marca reprezentările britanice despre țările române, astfel încât alături de observațiile pragmatice aprecierile depreciative ale rămânerii în urmă sunt contrabalansate de cele care valorizau pozitiv autenticitatea tradiției, necoruptă încă de civilizație și situată în zona esteticului.*

www.dacoromanica.ro

Cea de-a doua perioadă a primei jumătăți a secolului al XIX-lea, adică anii 1828–1834 reprezintă epoca unui nou război ruso-turc (1828–1829) izbucnit pentru asigurarea independenței Greciei, având asentimentul politic al Franței și Marii Britanii; intervalul 1828–1834 a constituit pentru Principate perioada ocupației militare țariste, în timpul căreia au intrat în vigoare previziunile Regulamentelor Organice. Acestea erau concepute de ocupanți ca un gen de constituții de tip elitist și aristocratic pentru Țara Românească și Moldova, foarte restrictive din punct de vedere politic, dar cu dispoziții administrative, organizatorice, edilitar-urbanistice, economice și culturale pozitive, menite a dota cele două Principate cu instituții moderne; în schimb erau retrograde din punct de vedere social, neeliberând țăranimea clăcașă, care rămâne fără pământ și supusă obligațiilor contractuale față de stăpânii de moșii. Regulamentele Organice au fost adoptate nu fără împotrivire de societatea românească, care a văzut prin intermediul lor un nou factor de dependență față de puterea protectoare de la St. Petersburg. Dar scopul maximal al Rusiei, de a anexa Principatele nu a fost atins atât din pricina rezistenței populației locale, cât și a opoziției nete a marilor puteri, Austria, Marea Britanie și Franța, care nu doreau destrămarea Imperiului Otoman și extinderea puterii nelimitate a țarului autocrat Nicolae I. Între 1828–1834, epocă de război, de ocupație militară și de izbucnirea ultimei mari epidemii de ciumă – 1828–1829, apoi a aceleia de holeră (1831), Principatele au fost străbătute în special de militari ai forțelor ruse ca Grabbe (1828), Nyberg (1828), Rosenström (1828), Ramsay (1828), Mihailovski Danilevski (1829) sau medicul de campanie Dobronravov (1831), care au lăsat mărturii mai ales legate de desfășurarea operațiunilor militare și de starea sanitară a Principatelor, dar am întâlnit și câțiva peregrini germani de extracție modestă ca Döbel (1830) sau Holthaus (1830). Ernst Christian Döbel, un simplu caretaș, în decursul peregrinărilor sale prin București, Galați, Bârlad sau Iași, se arată preocupat mai ales de problemele sale profesionale, venind în contact cu lumea meșteșugărească din amintitele orașe, în care s-a oprit un timp pentru a lucra și a-și procura bani în vederea continuării călătoriei sale spre Orient; descrie destul de viu atmosfera de groază ce domnea la București, în urma izbucnirii epidemiei de holeră. La fel, croitorul westphalian P. D. Holthaus povestește simplu și cu voiciune, fără pretenții literare, impresiile sale de călător modest, care n-a fost poftit prin casele boierești și nici n-a avut de-a face cu înaltele personalități, trăind doar în mijlocul compatrioților săi și al oamenilor obișnuiți din popor. Aceasta face ca și descrierea lui să fie mai pitorească și mai colorată. Croitorul nostru nu uită să dea amănunte și cu privire la activitatea negustorilor și meseriașilor nemți din capitala Țării Românești, la felul de viață ș.a.

Un personaj mai insolit l-a constituit pentru anii 1831–1833 pictorul secui Miklós Barabas, martor al unei perioade de reale prefaceri în societatea românească, pătrunzând pe calea artelor în lumea închisă a protipendadei, ale cărei moravuri le descrie cu umor, ca și în cercurile înalte ale ofițerilor diriguitori ruși, Kisselev și Bagration.

Mai interesant apare însă publicistul bavarez Franz Joseph Adolph Schneidawind (1832), care s-a arătat interesat și de robii țigani din Principate folosiți „la muncile cele mai de jos", o mare parte din ei ducându-și „viața în fața ușilor cârciumilor și

www.dacoromanica.ro

ale boierilor unde cântă, din instrumentele obişnuite în ţară, muzica lor proastă. Iobagii boierilor sunt obligaţi să facă muncile casnice sau să lucreze viile. Stăpânii nu au dreptul să-i condamne la moarte dar pot să-i bată de câte ori vor". Călătorul se arată critic faţă de lipsa de învăţătură întâlnită aici: „În ambele Principate neştiinţa şi lenea s-au înstăpânit ca la ele acasă. Nu poţi cere ţăranului să ştie a citi atunci când nici boierul şi nici preotul nu sunt în stare". Schneidawind se arată în schimb foarte receptiv faţă de muzica populară şi nu se îndoieşte de originea latină a limbii noastre: „Chiar şi faptul că valahii se numesc din timpuri imemoriale români, iar limba lor limba românească, precum şi asemănarea suprinzătoare dintre cele două limbi pare să înlăture orice îndoială", deoarece ţările române „au fost colonii romane".

În sfârşit, ne vom apleca acum asupra celei mai îndelungate şi importante perioade a primei jumătăţi a secolului al XIX-lea în ţara noastră, şi anume aceea a domniilor regulamentare din Moldova şi Ţara Românească şi a regimului de dominaţie habsburgică în Transilvania, sub magnaţii unguri în intervalul 1834–1848, până la izbucnirea revoluţiilor din 1848–1849 în toate cele trei provincii româneşti.

În timpul domniilor regulamentare, Principatele au înregistrat certe progrese şi au făcut paşi hotărâtori spre modernizare. Un principiu fundamental a fost acel al separării puterilor în stat între ramurile executivă, legislativă şi juridică ale guvernului. Totuşi, domnitorul rămânea figura centrală a sistemului politic iar principiul de bază al Regulamentelor Organice rămânea centralizarea excesivă, concretizată în controlul vieţii agrare şi a administraţiei urbane, exercitate de funcţionari subordonaţi guvernului central. Se prevedeau, însă, măsuri de modernizare şi eficientizare a sistemului fiscal, bazat pe bugetele anuale fixate pe venituri şi cheltuieli planificate. Biserica, în afara menirii de bază de apărare a credinţei şi răspândirii învăţăturii de carte, a dobândit şi un anumit rol în păstrarea evidenţei populaţiei, prin crearea actelor de stare civilă, alcătuite de preoţii parohi în condici speciale, înregistrând botezurile, căsătoriile şi înmormântările. A fost totodată înfiinţată în fiecare Principat o „miliţie pământească", care a reprezentat nucleul viitoarei noastre armate naţionale după 1859. În această perioadă, volumul producţiei agricole a crescut constant, dar structura relaţiilor agrare a rămas neschimbată. Regulamentele Organice consfinţeau drepturile depline ale moşierilor asupra unei treimi din moşii, iar suprafeţele de pământ atribuite ţăranilor nu mai depindeau ca mai înainte de nevoile lor, ci de cantitatea de muncă şi alte servicii pe care le puteau presta moşierilor. S-a intensificat schimbul de mărfuri iar comerţul exterior a înregistrat succese spectaculoase, după abolirea monopolului turcesc asupra exporturilor de grâu şi achiziţionarea masivă de cereale în porturile dunărene, de către reprezentanţii puterilor maritime occidentale. Intelectualii din Principate, cultivând tradiţiile iluminismului, dar şi cele ale romantismului contemporan, şi-au manifestat preocuparea de a scoate Moldova şi Ţara Românească din starea lor de înapoiere şi de a le introduce în circuitul valorilor occidentale; s-au înmulţit organele de presă – după înfiinţarea lor în 1829 – s-au diversificat genurile, s-a încurajat înfiinţarea instituţiilor culturale, s-a popularizat teatrul, s-au pus bazele sistemului modern de învăţământ. Pe linie urbanistică s-a trecut la modernizarea oraşelor, la ameliorarea iluminării şi pietruirii uliţelor, acolo unde a fost cu putinţă, s-au înfiinţat organele de conducere locală (sfaturile orăşeneşti conduse de

www.dacoromanica.ro

„maghistrați", având rolul de primari). Societatea românească se afla, așadar, în plină schimbare. Totuși, au mai subzistat contraste izbitoare. Rămășițe ale suzeranității otomane și despotismul protectoratului rusesc, abia deghizat, oprimau încă societatea românească, unde începea să se manifeste o tot mai mare aspirație de emancipare socială și națională. Tradiția orientală și birocrația moștenită de la țarism subzistau în Principate, odată cu încercările de primenire a societății și de înnoire a ei în stil occidental. Contraste puternice s-au manifestat pretutindeni: în îmbrăcăminte, limbaj și obiceiuri. Viața politică a cunoscut frământări notorii, partida națională – condusă de patrioți ca Ion Câmpineanu, în Țara Românească sau Mihail Kogălniceanu în Moldova, cu adepții lor – s-au opus partidei retrograde, alcătuită din boierimea conservatoare pro-țaristă, ajungându-se la tensiuni ce au trebuit a fi calmate de către puterile suzerană și protectoare, prin mazilirea domnitorului Alexandru D. Ghica în Țara Românească (1842) și impunerea unei mai mari flexibilități guvernării succesorului său, Gheorghe Bibescu, iar în Moldova, Mihail Sturdza a adoptat o poziție delatorie, pozând în adeptul renașterii naționale, dar în fond militând pentru întărirea puterii personale. În ansamblu, perioada 1834–1848 din istoria Principatelor este una de prefaceri, de convulsii sociale, de luptă înverșunată a trecutului cu viitorul, de speranțe și optimism în legătură cu afirmarea românismului, prin încorporarea problemei Țărilor române în ansamblul marii chestiuni orientale.

În ceea ce privește Transilvania, criza vechiului regim devine, în anii 40' ai secolului al XIX-lea, tot mai evidentă, atât din pricina sistemului ineficient și anacronic de exploatare a pământului prin metode revolute, ca robota și dijma, prin încătușarea industriei datorită restricțiilor de breaslă, cât și din carențele unui regim instituțional politic retrograd și osificat prin imobilismul „metternichian", dietele fiind convocate la intervale rare și după bunul plac al guvernanților, practicarea unei justiții greoaie și părtinitoare și a unui sistem fiscal inechitabil. Iar ca încoronare a unei asemenea situații anormale, politica mioapă a autorităților față de populația românească majoritară, ale cărei drepturi rămân în permanență limitate și știrbite, tinzând spre eliminare, întreține tensiunile și la scară națională. Și aici intelectualitatea română s-a pregătit temeinic pentru cultivarea spiritului național prin școală, presă și Biserică, militând pentru afirmarea drepturilor și conaționalilor și dobândirea locului meritat în viața Provinciei.

Așadar, epoca 1834–1848, atât pentru Principate cât și pentru Transilvania, a constituit o epocă plină de frământări, prefaceri și înnoiri, în care s-a dat o permanentă luptă între structurile perimate ale trecutului și aspirațiile luminoase către viitor. De aceea, se remarcă un interes marcat al călătorilor străini de a vizita aceste țări, nu numai spre a-și asigura un drum de trecere către Orient și o cale de întoarcere acolo prin teritoriul lor, ci și pentru a constata mai îndeaproape realitățile de la fața locului, unii optând chiar pentru o ședere mai lungă și o stabilire temporară. Cu începere din 1834, se constată un aflux de călători, în medie de vreo 5–6 pe an, străbătând mai ales Țara Românească și Moldova. În rândul acestora, o pondere însemnată au prezentat-o francezii, observatori atenți ai vieții social-politice, economice și culturale din Principate[3], având tradiții mai vechi de

[3] Vezi pentru imaginea societății românești, în epoca regulamentară, mărturiile franceze ale epocii la Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor. Imaginea Societății românești în Franța (1774–1848)*, București, 1992, p. 84–104.

www.dacoromanica.ro

peregrini în spațiul românesc și mai familiarizați cu mediul nostru social, unde limba franceză constituia în cercurile culte ale societății, cea de-a doua limbă vorbită a țării. Șirul lor începe cu ancheta baronului Bois Le Comte, din 1834, și consulul Adrien Louis Cochelet, din același an, continuând cu o seamă de publiciști și literați ca: Eugène Stanislas Bellanger (1836), Saint Marc Girardin (1836), Auguste Labatut (1837), Jean-Baptiste Moriot (1839), Raoul Perrin (1839), Alexis de Valon (1843), J. A. Vaillant (1844), Auguste de Gérando (1845), contesa Dash (1845) și încheindu-se cu revoluționarul Jean Henri A. Ubicini (1848) și căpitanii Jean Desaint și André Sabatier, trimiși în misiune de la Constantinopol pe lângă guvernul provizoriu în (1848), fără a mai socoti pe aristocrații peregrini ca ducele de Raguza (1834), baronul d'Haussez (1836) sau contele de Chambord (1839), nepotul regelui Carol al X-lea și pretendent la tronul Franței. Un rol de seamă l-au jucat și publiciștii Felix Colson și Hyppolyte Desprez sau consulul Adolph Billecocq, dar mărturiile lor nu vor fi cuprinse în volumele ulterioare, căci fiind cu precumpănire de ordin istoric și politic, depășesc cadrul ce ni l-am fixat pentru asemenea gen de relatări.

Dacă de Bois Le Comte și Vaillant me-am ocupat în *Introducere generală* la volumul I al prezentei colecții[4], merită a consacra câteva rânduri cel puțin pentru trei dintre publiciștii francezi amintiți anterior, și anume Saint Marc Girardin, Eugène Stanislas Bellanger și Auguste de Gérando.

Primul dintre aceşti martori, profesor de literatură la Sorbona și membru al Academiei Franceze, observă că „această societate plămădită din contraste și plină de ridicări și scăderi, această învecinare a colibei cu palatul, a căruței cu caleașca, acest corp care pare a nu avea decât cap și coadă, este pentru noi un veșnic lucru de mirare. După inegalitate, ceea ce izbește mai mult pe un străin ... este amestecul și felurimea îmbrăcămintii. Printre bărbați, câțiva și-au păstrat îmbrăcămintea orientală; alții poartă haine europene și aceste două feluri de îmbrăcăminte se întâlnesc chiar în aceeași familie ... Cât despre femei, ele au adoptat de mult moda europeană". Saint Marc ajunge la următoarele concluzii: „Principatele trec, în momentul de față, printr-o criză ciudată; o țară ce răsuflă eliberată de jugul turcesc și se îndreaptă către o mare propășire, fără a putea ști însă, care va fi destinul ei politic; un guvern reprezentativ sub supravegherea și protectoratul Rusiei, o societate ce se zbate între vechile ei obiceiuri orientale și noile moravuri europene, care a luat din civilizația apuseană mai mult formele exterioare și eleganța decât spiritul și caracterul ei, o tranziție generală în toate direcțiile, în care, în costume, în legi și chiar în limbă; iată spectacolul pe care-l înfățișează Principatele în momentul de față"[5].

Cel de-al doilea autor, Eugène Stanislas Bellanger, lasă printre alte lucrări de călătorie, în parte închinate și Principatelor, o primă carte de „reportaj" cu caracter cvasi-literar asupra realităților întâlnite pe meleagurile noastre, intitulată sugestiv *Le (!) Kéroutza,* adoptând ca titlu bizarul mijloc de călătorie pus la îndemâna drumeților și anume căruța de poștă. Acest incomod vehicul, căptușit pe dinăuntru cu o grămadă de fân spre a amortiza zdruncinăturile îndurate de călător, era tras de

[4] Între pp. 19–21 și 24–29.

[5] Saint-Marc Girardin. *Souvenirs de voyages et d'études,* Paris, 1852, p. 280 – 282.

www.dacoromanica.ro

şase cai mânaţi cu o iuţeală fantastică de către trei surugii încrâncenaţi, pocnind din bice şi proferând cele mai groaznice înjurături la tot momentul. Cărucioarele acestea te transportau într-adevăr foarte repede de la o localitate la alta, mărturisea Bellanger „dar dacă nu te pierdeau pe drum şi nu-ţi rupeai vreo mână sau vreun picior, totuşi, după coborâre, o săptămână întreagă sufereai de lumbago sau de dureri de rinichi din cauza zdruncinăturilor, fiindcă în timpul călătoriei mai mult săreai în sus, decât stăteai pe loc, bineînţeles, ţinându-te zdravăn de marginile căruţei". După el „nu există nici un loc în lume unde să se călătorească cu o iuţeală atât de mare ca în Moldo-Valahia", în pofida chinului îndurat de pasager[6]. Dotat cu o curiozitate neobişnuită, Bellanger vizitează marile oraşe din Principate, se interesează de monumentele istorice şi de legendele locale, se arată sociabil şi pătrunde atât în cercurile protipendadei cât şi a oamenilor obişnuiţi, amestecă tot ce a văzut într-un gen de naraţiune miscelaneică, nu lipsită de umor şi un anumit farmec literar. Oricum el poate fi socotit un precursor al „reporterilor" lumii moderne.

În sfârşit, dorim să relevăm şi mărturiile altui învăţat francez, Auguste le Gérando, despre românii din Transilvania în 1845, a căror situaţie îl preocupă în mod deosebit. El ştie să facă deosebirea dintre cele trei naţiuni „recepte", unguri, saşi şi secui şi marea masă a românilor majoritari, care deşi constituie cei mai vechi locuitori ai provinciei, nu reprezintă decât o „naţiune tolerată". A arătat multă compasiune pentru soarta lor vitregă, drama eşecului răscoalei lui Horea, justeţea principiilor enunţate în „Supplexul" din 1791, pitorescul obiceiurilor jocurilor populare, ospitalitatea, bisericile şi credinţa îmbrăţişată[7]. Totuşi are un anumit punct de vedere incorect, atunci când apreciază că „poporul valah nu va păşi spre unitate decât sub un guvern puternic, care poate la nevoie să-l apere şi, pentru că este aşezat între influenţa austriacă şi influenţa rusă, este convenabil să se supună celei dintâi, care este mai înaintată"[8]; românii se aflau deja sub dominaţia habsburgică de pe urma căreia nu au obţinut nici un beneficiu. Totuşi aprecierea sa politic eronată nu scade meritele acestui intuitiv francez care, în ataşamentul său declarat faţă de români, recunoaşte că „popor roman ca noi, valahii locuiesc nu numai în Ungaria şi Transilvania, dar încă în Basarabia, Moldova, Valahia şi alte provincii turceşti"[9].

La rând ar urma apoi ca număr călătorii englezi, mai disparaţi şi mai puţin preocupaţi de frământările social-politice din Principate, nemaiatingând valoarea relatărilor unui Wilkinson şi plasându-se, evident, într-o inferioritate calitativă faţă de francezi. La englezi predomină caracterul descriptiv al naraţiunii, dorinţa de a descrie exoticul şi pitorescul, aprecierile asupra moravurilor societăţii româneşti şi

---

[6] Stanislas Bellanger, *Le (') Kéroutza, voyage en Moldo-Valachie*, vol. II, Paris, 1846. Pentru acest călător vezi cuprinzătoarea monografie a lui Georges Cioranescu, *La mission de Stanislas Bellanger dans l'Empire Ottoman*, Thessaloniki, 1981.

[7] Auguste de Gérando, *La Transylvanie et ses habitants*, vol. I, Paris, 1845, p. 309–384.

[8] *Ibidem*, I, p. 223.

[9] *Ibidem*, I, p. 222. Vezi consideraţiile lui N. Isar asupra mărturiilor lui Gérando, *op. cit.*, p. 80–91.

www.dacoromanica.ro

contrastele cu lumea occidentală dominată de reguli stereotipe de comportament, insistențele asupra avatarurilor călătoriilor incomode atât pe uscat cât și în traversarea Dunării, în pofida faptului că majoritatea lor foloseau această cale fluvială deservită de linia comercială austriacă de transport „Donau-Dampfschiffahts Gesellschaft", administrată din 1833 de cunoscutul om politic și economist ungur, contele István Széchenyi. Din punct de vedere profesional[10], printre ei se numărau geologul D. Lowi (1834), publiciștii Michael Quin (1834), James Bailie Fraser (1836), John Paget (1839), medicul Edmund Spencer (1836), „clergimenii" Benjamin Barker (1834), Charles Elliot (1835), Nathaniel Burton (1837), misionarii Andrew Bonnar și Robert Mc Cheyne (1839) și categoria nedefinită a *globe-trotter*-ilor turiști ca Julia Pardoe (1836), Robert Snow (1841) sau lady Frances Anne Vane, marchiză de Londonderry (1841).

Reverendul Benjamin Barker se arată preocupat de descrierea orașului București „cu aspect impunător" și „spațiu considerabil" unde, însă, „un număr de mizerabile cocioabe și jalnice dugheni" stau „alături de locuințe prezentabile și magazine elegante și bine aprovizionate", iar o seamă de „splendide reședințe netencuite" se află „așezate în mijlocul unor curți murdare cu jalnice acareturi și multe ulițe podite cu bârne de lemn, pline de praf și murdărie". Apreciază populația orașului la cca. 80.000 de locuitori „marea majoritate fiind români din Țara Românească, Moldova și Transilvania", la care se adaugă germani și unguri artizani și manufacturieri, ruși, vizitii și fierari, evrei zugravi, căldărari și rachieri și mulți robi țigani. Barker nu consemnează decât existența a două clase sociale: „boierii și masele sărace" care trudesc spre a-și asigura o bucățică de pâine. El susține că „nimic nu este mai trist de văzut decât starea de ignoranță a maselor din Țara Românească, care contribuie în bună măsură la degenerarea moravurilor și la starea lor de extremă sărăcie"; Barker se arată însă satisfăcut de încercările domnitorului Ghica de a remedia situația înființându-se peste tot școli de tip lancasterian pentru băieți și tipărirea în 6.000 de exemplare a *Evangheliilor* în limba română pentru uzul preoților și școlarilor, lăudând eforturile înzestratului director al Colegiului Sf. Sava, profesorul Petrache Poenaru, tânăr școlit în Apus, cu care leagă strânse relații de prietenie[11].

Dintre numeroșii călători englezi ce au luat calea Dunării prin trecerea lor pe meleagurile românești, am considerat mai interesant să selectez pe turistul Robert Snow, vădind preocupări de naturalist și cunoștințe clasice cu sensibilitate de artist și iubitor de poezie ca orișice romantic, dovedind o vădită aplecare spre etnografie și fiind mai puțin critic față de neajunsurile suferite (țânțarii și căldura insuportabilă), lipsindu-i acea notă de superioritate disprețuitoare, caracteristică conaționalilor săi. O descriere avântată o face faimosului defileu al Cazanelor, în august 1841. „Aici stâncile sunt de calcar tare, ascuțite și abrupte, iar adaosul de

[10] Cercetătorul Alan Ogden, *Romania Revisited. On the travel of English travellers 1602–1941*, Iași, Oxford Portland, 2000, p. 211–212, clasifică mai didactic tipurile de călători britanici ai secolului al XIX-lea în: turiști, codificatori, diplomați, militari și soțiile lor, ziariști, romancieri, fotografi, dar ignoră cu totul pe pastorii și misionarii protestanți.

[11] Eric D. Tappe, *A Bible Society in the Romanian Principalities* în "The Slavonnic and East European Review", XLII (1964), nr. 99, p 388–402.

www.dacoromanica.ro

frunziş este absolut încântător, sporind astfel efectul general ce se formează din oglindirile pe suprafaţa fluviului, care aici este îngust, totuşi perfect liniştit şi lin, în consecinţă foarte adânc: un total contrast faţă de decorul cataractelor de dinainte. Când am ajuns în mijlocul defileului soarele a dispărut dar încă lumina vârfurile stâncoase, astfel evidenţiindu-se strălucit pe fondul albastru intens al cerului din spatele lor. Imaginea atât de neaşteptată, de liniştită şi de frumoasă va rămâne pe vecie în memoria mea". Vizitând băile de la Mehadia călătorul admiră „drumul frumos peste tot urmând un râu de munte cristalin, numit Cerna, care izvorăşte din Carpaţi ... Munţii înconjurători sunt extrem de abrupţi, înalţi de cca. 2.000 până la 4.000 de picioare probabil şi acoperiţi cu păduri până la vârf ... Piscurile sunt locuite de numeroşi vulturi care planează mereu în jur ... Mehadia are câteva minunate izvoare termale, atât cu apă sulfuroasă cât şi cu apă fără gust. Izvorul termal ţâşneşte, în torent, cu zgomot puternic din stâncă şi, trecând pe lângă un stabiliment de băi pe care îl alimentează, se varsă în Cerna încălzind-o în mod apreciabil pe o distanţă considerabilă, de unde se poate da o idee despre marea căldură a apei la izvor. Apa din izvoarele termale sulfuroase este captată într-un lung şir de stabilimente de băi, unde pot fi făcute băi la diverse grade de concentraţie şi de temperatură". În sfârşit, mai putem aminti impresiile trezite în afectivitatea călătorului de apusul soarelui, în chip splendid, înainte ca vasul său să acosteze la Vidin, după ce ziua văzuse stoluri de pelicani „albi ca zăpada spulberată". „Noaptea – mărturisea Snow – stele străluceau splendid şi nu era vânt dar nici temperatură sufocantă; totuşi, în nopţi de acestea se răspândeşte demonica malarie, nu adusă de furtună ci venind cu stropi vătămători de rouă răspândiţi din mlaştini nesănătoase precedată de vestitorul ei, trompetul Ţânţar". La Cernavodă unde „partea valahă este un coş de mare întindere şi o gură foarte insalubră", termometrul arăta 95 F (35°C) la umbră, cu o briză adiind, dar foarte uscată. De acolo, călătorul a luat drumul uscatului spre Constanţa trecând prin Dobrogea unde a „observat o mare cantitate de diverse soiuri de păsări: vulturi, şoimi mari, berze şi nişte păsări asemănătoare cu potârnichiile; iar în nişte lacuri mlăştinoase şi cu aspect nesănătos pe lângă care au trecut, erau mulţimi de pelicani, minunat de albi în suavele dimineţi, raţe sălbatice, gâşte, lişiţe, buhai de baltă, bâtlani şi un mare număr de nagâţi obişnuiţi". Ajuns la Constanţa călătorul o găseşte „splendid aşezată pe un mic promontoriu care domină Marea Neagră; altădată era un oraş înfloritor, dar azi este în stare de ruină fiind aproape distrus de ruşi. Se făleşte cu câteva antichităţi, coloane din marmură şi vestigii de bogate construcţii romane se întâlneau printre ruine, iar acordurile străvechiului său nume, Constantin, încă sălăşluieşte ascuns în denumirea modernă"[12]. Este timpul să ne aplecăm acum şi asupra relatărilor publicistului John Paget privind pe românii din Transilvania. El relevă că „deşi durata Imperiului Roman în această ţară a fost mai scurtă decât altele în Europa – în jur de o sută şaptezeci de ani, numai – totuşi ei nu au lăsat nicăieri urme atât de evidente ale dominaţiei lor, mai ales în limbă, ca aici. Valahii de azi îşi spun „Rumanyi" (!) şi păstrează o mândrie tradiţională a originii, în ciuda

[12] Robert Snow, *Jorunal of a Steam Voyage over the Danube to Constantinople and by away of Malta and Marseilles to England,* London, 1843, p 27, 29, 30, 35, 36, 39 şi 40.

www.dacoromanica.ro

degradării sale. Limba vorbită acum de către toți reprezentanții acestei națiuni este blândă, cu o abundență de vocale și au cuvinte derivate în majoritate din latină. Pronunția seamănă mult cu italiana și este extraordinar faptul că inflexiunile și terminațiile cuvintelor prezintă o mult mai mare asemănare cu limba modernă a Italiei decât cu originalul lor latin". Mărturiile ocupației romane în Dacia: inscripții, monede, mozaicuri, plăci, monumente (Podul lui Traian, Băile Herculane) sunt cercetate cu amănunțime de Paget. Călătorul englez apreciază atașamentul țăranului român din Transilvania față de „limba și religia națională" ca unice „comori" care țin de identitatea sa, dar în același timp – influențat prin căsătoria sa cu contesa Polixenia Wesselenyi din rândul nobilimii maghiare – crede că păstrarea tradițiilor cu atâta tenacitate de români împiedică orice tentativă de „reformă" culturală pe care magnații unguri ar dori să o aducă limbii și religiei românilor. Paget n-a înțeles teama pe care o împărtășeau țăranii, că adevăratul scop era acela al maghiarizării lor de către actualii stăpâni. Totuși acest lucru nu l-a împiedicat să nu admire respectul românilor față de părinți și legătura pe care o aveau cu pământul „de care romanii, goții, vandalii și hunii au încercat în zadar să-i deposedeze și de care sunt și acum atașați, indiferent de loviturile și nedreptățile la care sunt supuși"[13].

Desigur, nu trebuie lăsați de o parte nici călătorii de limbă germană care s-au perindat în Principate și Transilvania în intervalul 1834–1848. Astfel, merită a fi menționați căpitanul prusian Helmuth von Moltke (1835), viitorul feldmareșal în armată ce a înfrânt Franța lui Napoleon al III-lea – la 1870–1871 – autorul austriac de ghiduri turistice Adolph Schmidl (1835), literatul prusian Karl Otto Ludwig von Arnim (1836), scriitorul german baronul Karl Theodor von Halburg–Broich (1837), cunoscut sub pseudonimul literar „Eremitul din Gauting", publicistul austriac Joseph von Dörner (1839) și cel german August Griesebach (1839), diplomatul prusian Johann Ferdinand Neigebauer (1843)[14], medicul german Ernst Anton Quitzmann (1846) și publiciștii germani Jakob Klein (1846) și Friedrich Uhl (1846).

Aristocratul prusian Karl Otto Ludwig von Arnim are unele observații interesante asupra Moldovei, pe care a străbătut-o în drumul de întoarcere de la Constantinopol spre Europa centrală. La Galați călătorul a fost izbit de „amestecul dominant de deprinderi și bucate rusești și orientale (ce) mi-au apărut ca fiind demne de atenție deoarece ele păreau să arate diferitele fatalități ale acestei țări. Deprinderi ale națiunilor creștine, îndeosebi (ale) celei ruse predomină mereu chiar în rândurile micii burghezii; sunt însă atât de strâns împletite cu cele turcești, încât ai fi dispus adesea să le consideri pe cele din urmă ca temelie a întregului. În ceea ce privește înalta societate, aceasta și-a dobândit cultura cel mai mult din Franța, prin intermediul profesorilor și profesoarelor franceze și vorbește, de asemenea,

---

[13] John Paget, *Hungary and Transylvania· with remarks on their condition social, political and economical*, vol. I, London, 1839, p. 108–109, 218–221. Mai vezi și Carmen Andraș, *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică*, p. 126–129.

[14] A cărui mărturie a fost pe larg amintită în *Introducere generală* la *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, vol I, București, Editura Academiei Române, 2004, p 21–23.

www.dacoromanica.ro

aproape numai franţuzeşte, astfel că limba ţării se foloseşte numai în prăvălii şi cu supuşii şi mai multe acte oficiale sunt emise chiar în cele două limbi". Plecarea spre Iaşi a fost îngreunată de faptul că „în Moldova nu există nici poştalioane exprese şi nici diligenţe. Există staţii de poştă înzestrate cu destui cai, dar acolo nu găseşti nici o caleaşcă ci numai aşa numitele «căruţe» mici, scunde, lipsite de orice armături de fier, căruţe fixate pe osie, care la o înaintare rapidă şi pe drumurile desfundate izbeau corpul" din toate părţile sporind dezagrementele pasagerului. Totuşi, în pofida acestui incomod mijloc de locomoţie, von Arnim a ajuns cu bine la Iaşi, făcând însă reflexii pe drum, despre contrastul dintre „pământul splendid" şi „proasta sa cultivare", datorită şi densităţii scăzute a populaţiei numărând „abia un milion de oameni pe 800 mile pătrate", deşi ar „putea spori de trei, patru ori". În capitala Moldovei a remarcat „de-a valma reşedinţe mari şi masive, într-un stil cu adevărat frumos şi mici case de lemn. Pe uliţi era un amestec pestriţ, multe trăsuri şi mulţi pietoni". Îi displac casele „nespus de grosolane şi de urâte, în pofida faţadelor frumoase" criticând „lucrările dulgherilor şi tâmplarilor" socotiţi printre „cei mai neiscusiţi meşteşugari puşi să împodobească o casă". Recunoaşte însă, romanitatea poporului nostru: „Limba care este vorbită în Moldova şi Ţara Românească, de asemenea, în Basarabia, într-o parte de Bucovina, în Transilvania şi într-unele ţări învecinate se numeşte româna. Această limbă este, în orice caz, o fiică a celei latine, deoarece de departe cele mai multe cuvinte provin din limba latină şi doar cea mai mică parte este un amestec de cuvinte slavone, turceşti şi greceşti". Von Arnim a fost plăcut surprins să viziteze Muzeul de Istorie Naturală înfiinţat, de doctorul Iosif Cihac în 1834. „Muzeul deţine deja o colecţie foarte mare de curiozităţi ale istoriei naturale şi o bibliotecă de seamă, numărând „membri corespondenţi din toate capitalele şi universităţile din Europa". În sfârşit, călătorul a fost dus să vadă şi locul de promenadă al Iaşilor „aşezat foarte frumos". El se întinde în lungul unui deal destul de mare, cale de jumătate de oră. De aici poţi zări o vale fermecătoare, în care se află o mulţime de sate, păşuni, tufişuri, ape, ba chiar şi câteva case de ţară mai ca lumea. La capătul promenadei se află o grădină publică (Copoul), „un stabiliment foarte cochet" unde „poţi găsi răcoritoare de tot felul, iar în anumite zile, ca urmare a încuviinţării date de domnitori poţi asculta muzica sa militară, formată numai din băştinaşi, aflaţi sub conducerea unui capelmaistru neamţ. Această fanfară se afla tocmai în această zi, cântând cu adevărat bine diferite piese muzicale". „Mai multe grupuri de oameni însufleţeau grădina, între aceştia şi câţiva boieri îmbrăcaţi în portul lor naţional, care devenea tot mai rar, cu o haină lungă şi largă de mătase şi cu o căciulă înaltă. Apoi am luat din nou loc în trăsură, deoarece la Iaşi nimeni n-ar face nici măcar trei paşi fără trăsură" şi „aşa ne-am întors în oraş". A doua zi von Arnim a vizitat şi „grădina englezească, pe care domnitorul se străduieşte să o înfiinţeze în faţa oraşului cu ajutorul unor grădinari străini". Şederea călătorului prusian la Iaşi se încheie cu dejunul la care a fost invitat de către domnitorul Mihai Sturdza şi cea de-a doua soţie a sa, principesa Smaranda, născută Vogoride, servit cu tot rafinamentul în stil european de către paji stilaţi şi unde s-au consumat bucate alese şi un vin excelent[15].

[15] Karl Otto Ludwig von Arnim, *Fluchtige Bemerkungen eines fluchtigen Reisenden*, vol. III, Berlin, 1837, p 119, 121, 125, 126, 129, 133, 134–140. Mai vezi şi Eugen I Păunel, *Trecerea prin Moldova şi Bucovina a diplomatului prusian C O L von Arnim, acum o sută de ani*, în „Codrul Cosminului", Cernăuţi, X–XII (1839), p. 391–412.

www.dacoromanica.ro

Un alt călător german, medicul Ernst Anton Quitzmann, în drumul său spre Orient a străbătut Banatul, Transilvania, Ţara Românească şi a navigat pe Dunăre la 1846. A descris ţinuturile vizitate cu destulă obiectivitate, consemnând date de interes social, economic, politic, sanitar şi religios, cuprinzând şi câteva date statistice despre Principate. A făcut o descriere corectă a localităţilor unde a poposit, în Transilvania la Deva, Hunedoara, Sebeş, Cisnădie şi Braşov, în Ţara Românească, Bucureşti şi Giurgiu, în Moldova numai Galaţi. Despre capitala Ţării Româneşti mărturiseşte că „civilizaţia occidentală caută să străbată prin crusta murdară a secularului orientalism asiatic şi să prefacă un oraş oriental într-o reşedinţă europeană. Se construiesc poduri peste Dâmbovița, vechea podire de lemn de pe uliţe este înlocuită cu piatră; apar case noi cu trei caturi, palate şi biserici împodobesc pieţele, iar inscripţiile valahe cu litere de un cat, în limba franceză, arată rafinamentul vânzătorilor". Totuşi, Quitzmann constată că „cea mai mare parte a caselor sunt făcute din lemn putred, cu pereţi de lut" printre altele mai răsărite, dar care contribuie la un ansamblu heterogen printre uliţi strâmte şi întortocheate. Tabloul înfăţişat de Bucureşti mai este completat şi prin „mulţimea de monumente bisericeşti din vechime şi mai noi", ele nefiind înalte din pricina „deselor cutremure de pământ", împrejurul lor înălţându-se „clădiri locuite în parte de preoţi şi parte ocupate de şcoli şi închisori"[16]. Aşadar, călătorul german prezintă un aspect nuanţat al Capitalei, în care dorinţa de prefaceri edilitar-urbanistice este pronunţată, dar realizările nu pot încă estompa puternicele contraste ce subzistă între vechi şi nou.

Dintre călătorii ruşi mai interesanţi ne apar figurile aristocratului cărturar Anatoli Demidov (1837)[17], diplomatului Nikolai Karlovici Giers (1841), bizantinologului Porfirie Uspenski (1846), polcovnicului Ivan Vasilievici Botianov (1846) sau emisarului ţarist de la 1848, generalul Aleksandr Osipovici Duhamel. Dintre aceştia dorim să amintim pe Nikolai Karlovici Giers, numit ca tânăr diplomat în cadrul personalului consular al Rusiei ţariste la Iaşi în 1841. În capitala Moldovei, Giers s-a împrietenit cu reprezentanţi ai protipendadei, ca fraţii Leon şi Gheorghe Cantacuzino sau fraţii Alexandru şi Panaiot Moruzi, care frecventau consulatul rus aflat sub conducerea lui Karl Evstatievici Kotzebue; Giers a pătruns în cercurile înalte ale protipendadei, fiind primit de boieri din familiile Sturdza, Balş, Rosetti, Krupenski şi de către familia domnitorului Mihail Sturdza. După cum îşi nota în jurnalul său păstrat în manuscris, Giers întreţinea discuţii politice cu interlocutorii săi, tratând despre problema orientală şi răspunderea datorată de Rusia faţă de puterea otomană. Tânărul funcţionar şi diplomat studia regulat arhivele de serviciu şi rezolva corespondenţa consulară, iar după-amiezile citea cărţi de politică şi-şi perfecţiona cunoştinţele de franceză; serile frecventa în schimb saloanele protipendadei ieşene, participând la baluri, serate, concerte şi manifestări teatrale.

---

[16] Ernst Anton Quitzman, *Deutsche Briefe uber dern Orient*, Stuttgart, 1848, 314–321. Cf. şi Nestor Urechia, *Doi călători germani în Ţara Românească* în „Preocupări literare", Bucureşti, III (1929), nr. 20 – 21, p. 16–19.

[17] Textul său a fost analizat în *Introducere generală* la vol. I, la *Călători străini .. op cit*, p 23–24.

www.dacoromanica.ro

În decembrie 1841 se deplasează şi la Bucureşti, la chemarea consulului general Ivan Andreievici Daşkov. Capitala Ţării Româneşti i-a părut extrem de pitorească. „În afara uliţei principale, Podul Mogoşoaiei, care merge în linie dreaptă prin centrul oraşului şi a Podului Târgului de Afară, practic toate uliţele urmează linii neregulate, traversând, dar ele sunt mult mai curate şi mai prezentabile decât cele din Iaşi ... Armata din Ţara Românească purta aceiaşi uniformă ca aceea din Moldova, singura diferenţă fiind aceea că gulerele şi manşetele erau galbene în loc de roşii. Cavaleria, compusă din lăncieri purta totuşi manşetele de postav alb ... În genere traficul în oraş era considerabil. Era un mare număr de trăsuri pentru că în lipsa trotuarelor şi din pricina noroiului de netrecut, numai prostimea se aventura pe jos. Varietatea costumelor era chiar mai mare în Bucureşti decât la Iaşi". Giers a cunoscut protipendada în petrecerea oferită lumii bune de către consulul Daşkov, fiind prezentat boierilor din familiile Filipescu, Florescu, Văcărescu, Herăscu, Bibescu, Băleanu, Bălăceanu, Oteteleşanu şi alţii. „În Ţara Românească ca şi în Moldova, practic toţi boierii bătrâni purtau, încă costumul naţional. Cel care m-a impresionat mai mult decât oricare altul, datorită frumosului său aspect şi al hainelor bogate, a fost *baş boierul* Gheorghe Filipescu „îndeajuns de lăudat pentru magnificenţa şi filantropia sa faţă de săraci". După ce a cunoscut şi pe domnitorul Alexandru Ghica şi pe ceilalţi consuli străini, tânărul diplomat rus a părăsit capitala Ţării Româneşti în ultimele zile ale lunii decembrie 1841[18].

În ceea ce priveşte pe colonelul Ivan Vasilievici Botianov, fiu al unui boiernaş moldovean emigrat în Rusia, Vasile Boteanu la 1792, ştim că a îndeplinit funcţii la ambasada ţaristă din Constantinopol, a fost asesor colegial al flotei imperiale în timpul războiului din 1828–1829 şi a fost trimis în Principate între 23 iulie 1846–decembrie 1847, într-o misiune cu substrat economic. Cu acest prilej, el a alcătuit în limba franceză un amplu memoriu intitulat *Aspecte din Valahia sau Ţara Românească* şi *Aspecte din Moldova.* Deşi conţinând date interesante, totuşi lucrarea nu a fost apreciată de comanditarul şi şeful serviciului secret al Ministerului de Interne ţarist, Ivan Petrovici Liprandi, care i-a făcut o critică distructivă împiedicând astfel tipărirea ei. De aceea, manuscrisul s-a păstrat nepublicat în arhiva acestuia din urmă, fiind inventariat printre scrierile lui la Arhiva istorică centrală de Stat din St. Petersburg, fondul 673 (Liprandi), opis 1, ms. 306.

Memoriul redactat de Botianov face unele consideraţii generale privitoare la geografia fizică a Ţării Româneşti, a populaţiei sale şi unele precizări asupra limbii şi literaturii române. Se enumeră apoi pe scurt principalele oraşe ale principatului muntean, cu vădită insistenţă asupra Bucureştilor. Urmează apoi descrierea cadrului general al Moldovei, cu amănunte asupra oraşului Iaşi. Apoi, inserează generalităţi referitoare la societatea românească, regimul legislativ, modul de guvernare al Principatelor, organizarea miliţiilor naţionale şi situaţia comparată a judeţelor din

---

[18] *The Education of a Russian Statesman The Memoires of Nicholas Karlovich Giers,* ed. by Charles and Barbara Jelavich, Berkeley – Los Angeles, 1962, p. 132–145, 153–161. Mai vezi şi George Potra, *Bucureştii văzuţi de călători străini (secolele XVI–XIX)*, Bucureşti, 1992, p. 174–180.

Principate, în tabele statistice, cu elemente privind cultura agrară, clasele sociale, sistemul fiscal ş.a. Se ocupă şi de instituţiile publice din Moldova şi Ţara Românească şi redă bugetul principatului muntean pe 1842.

În partea a doua a lucrării, polcovnicul Botianov prezintă un scurt istoric al Principatelor, cu listele cronologice ale voievozilor şi unele consideraţii arheologice redate şi după tradiţiile locale. În sfârşit, în ultima parte a lucrării sale, Botianov se ocupă de comerţul pe Dunăre al celor două ţări româneşti, intrând în amănunte cu privire la articolele de import şi export, traficul comercial de la Galaţi şi Brăila, cursul monetelor, unităţile de măsură locale, echivalenţa lor cu cele străine şi perspectivele generale de dezvoltare ale negoţului nostru. Observaţiile personale ale autorului sunt destul de restrânse şi limitate mai mult la consideraţii de ordin general, comentarii şi unele deziderate pentru viitor. De aceea, lucrarea lui Botianov a fost aspru criticată de Liprandi, ce a considerat-o o „compilaţie" nereuşită. Tonul adoptat de şeful serviciului secret ţarist a fost prea categoric şi vehement negativist, neţinând seama că autorul a manifestat o dorinţă de informare cât mai variată şi mai completă, încercând să redea într-o sinteză destinată publicului rus tot ceea ce se ştia până atunci despre Principatele dunărene.

Scriind despre Ţara Românească, Botianov consideră teritoriul ei ca fiind „unul din cele mai roditoare în Europa ... Cultivarea tuturor cerealelor reuşeşte foarte bine acolo şi nu necesită prea multă îngrijire ... Una dintre cele mai mari bogăţii ale românilor este desigur aceea a cirezilor, care sunt foarte numeroase şi de o rasă foarte bună. Caii merită a fi pomeniţi şi pot să susţină comparaţie cu acei de cea mai bună rasă ... Bivolii sunt aici foarte obişnuiţi şi preţioşi pentru folosul lor. Ţara abundă în vânat de toate soiurile ... Pescuitul este, de asemenea, foarte bogat în toate râurile, dar mai ales în Dunăre". În privinţa religiei şi învăţământului Botianov observă că „toate cultele se bucură în Ţara Românească de cea mai deplină libertate. Educaţia publică singură formează pe buni cetăţeni. Un mare număr de boieri ţin însă să păstreze, pentru copiii lor, pedagogi străini care, în cea mai mare parte, nu sunt decât adevăraţi şarlatani, dar pilda oamenilor mai luminaţi care îşi trimit fiii în universităţile din Franţa şi din Germania, de asemenea, şi buna educaţie care se poate primi la Colegiul Naţional tinde să facă a dispare acest mod vicios de învăţătură. Românii au o uşurinţă pentru toate ştiinţele, în special pentru studiul limbilor". În concluzie, Botianov enunţă că „toţi românii sunt, în general, îndreptaţi spre bine şi dacă moravurile lor s-au corupt puţin, <aceasta> nu se datorează decât contactului cu câţiva străini care au adus la ei, cu o aşa-zisă civilizaţie, o stabilire a idealurilor care nu aparţinea naţiei"[19].

Printre călătorii italieni am putea aminti pe literatul Lorenzo Valerio (1835), vice-consulul sard la Galaţi Bartolomeo Geymet (1838), contele de Locmaria

[19] Arhiva istorică centrală de Stat din St. Petersburg, fondul 672 (Liprandi), opis 1, no 306, f. 1–3; Arhivele naţionale Bucureşti, microfilme Rusia, rola 35, cadre 309–311). Vezi şi Paul Cernovodeanu, *Un exposé sur les Principautés Danubiens pendant la période du Réglement organique par le colonel Ivan Botianov* în vol. *Miscellanea in honorem Radu Manolescu emerito*, Bucureşti, 1996, p. 297–318.

www.dacoromanica.ro

(1839) sau abatele Domenico Zanelli (1841). Dintre aceştia cel mai interesant ni s-a părut diplomatul Geymet care s-a străduit să alcătuiască un memoriu general asupra Principatelor cu informaţii privind relieful, clima, populaţia, limba, aşezările urbane, conducerea politică şi domnitorii, armata, clasele sociale, religia, moravurile, economia şi procesul de schimb în porturile dunărene Brăila şi Galaţi. Martorul italian apreciază bogăţia solului, peste tot rodnic şi productiv şi bogăţia grânelor de toate felurile ... Populaţia Moldovei se ridică la aproximativ 700.000 de suflete, cea a Ţării Româneşti la aproape un milion"; totuşi ea apare insuficientă şi din această cauză „două treimi din terenuri nu sunt cultivate ... Moldoveanul şi munteanul formează fondul acestei populaţii, care îşi trage obârşia din romani ... Moldovenii şi muntenii vorbesc, cu mici diferenţe aceiaşi limbă. Este o limbă latină coruptă ... Satele şi oraşele sunt răzlețe. Oraşele principale din Moldova sunt Iaşi, Botoşani, Vaslui, Bârlad, Tecuci, jumătate din Focşani cealaltă jumătate aparţine Ţării Româneşti, ale cărei principale oraşe sunt: Bucureşti, Buzău, Râmnic şi alte câteva. Principalele porturi dunărene sunt: Galaţi în Moldova, Brăila, Giurgiu, Craiova şi Calafat în Ţara Românească ... Iaşi are 30–40 000 de locuitori, Bucureşti în jur de 80.000 .... Ulițele sunt în general mărginite de bucăţi de scânduri, părţi ale incintelor în mijlocul cărora se găsesc amplasate casele". Majoritatea lor „sunt construite din lemn sau din chirpici albit cu ipsos". În Iaşi şi Bucureşti sunt numeroase case frumoase construite modern. Ambele Principate au ca modele legislative „legile lui Justinian, codul lui Napoleon şi cel austriac", dar numai în mod teoretic, deoarece „în aceste ţări domneşte arbitrariul". Aceste instituţii juridice (tribunale civile, comerciale) „nu datează decât de curând şi asemenea copilului care începe să meargă şi lipsit de putere se împleticeşte, le lipseşte această energie atât de necesară pentru a menţine ordinea în toate ramurile administraţiei. „În Principate există forţe militare incipiente numărând câte un escadron sau două de cavalerie; trupele sunt folosite mai ales ca pichete de-a lungul Dunării, spre a asigura controlul sanitar. Geymet înregistrează existenţa a două clase sociale: boierii şi poporul sau ţăranii. „Toţi cei care exercită profesii comerciale sau de oricare altă natură – afirmă vice-consulul sard cu exagerare – sunt în general greci sau străini". În ceea ce priveşte religia dominantă „în cele două Principate este cea greco-ortodoxă; poporul este foarte superstiţios, preoţii sunt în general ignoranţi, foarte puţini au studii". Mai enumeră biserici catolice la Bucureşti şi Iaşi şi câte o biserică evanghelică luterană şi alta evanghelică reformată, care deservesc numai străini germani, elveţieni sau englezi. Geymet deploră faptul că se întâlneşte puţină morală aici: „Societatea înaltă este dominată de pasiunea pentru cărţi de joc şi femei, poporul de cea pentru vin şi alte băuturi"; în mod exagerat şi pesimist el conchide că „lenea şi indolenţa caracterizează aceste populaţii", deşi recunoaşte caracterul ospitalier al românilor. În sfârşit, diplomatul sard îşi încheie consideraţiile sale generale asupra Principatelor cu aprecieri asupra mijloacelor de transport, industria şi comerţul prezentând câteva date mai puţin cunoscute asupra Casei de comerţ sarde a fraţilor Pedemonte, activând la Galaţi[20].

[20] Dimitrie Bodin, *Documente privitoare la legăturile economice dintre Principatele române şi regatul Sardiniei*, Bucureşti, 1941, p. 27–45.

www.dacoromanica.ro

Printre călătorii atipici ar mai putea fi consideraţi scriitorul sârb Vuici (1842), faimosul povestitor Hans Christian Andersen (1841), medicul american Valentine Mott (1841) sau pastorul unitarian maghiar Urmösy Sándor (1844). Dar socotim enumerarea noastră suficientă, sperând a fi putut demonstra diversitatea şi cantitatea mărturiilor lăsate de călători în această perioadă. Este cazul, deci, să punem capăt aici acestei înşiruiri pe care am socotit-o necesară spre a plasa relatările peregrinilor străini în contextul lor istoric, într-o epocă ce a premers definitiv evoluţia României spre desăvârşire naţională şi modernitate[21].

Paul Cernovodeanu

[21] În prezentul volum şi în cele ce urmează, ce cuprind pe călătorii străini până la 1848, textele de limba franceză au fost traduse cu precădere de dr. Georgeta Filitti, dr. Daniela Buşă, dr. Raluca Tomi şi cercetătoarea Lucia Taftă, cele de limbă engleză de cercetătoarea Adriana Gheorghe, dr. Adrian Silvan Ionescu şi de subsemnatul, textele de limba germană de dr. Şerban Rădulescu-Zoner şi dr. Cristina Feneşan, cele de limba rusă de dr. Marian Stroia şi de italiană de dr. Raluca Tomi. Indicele a fost lucrat pentru toate volumele de Lucia Taftă.

www.dacoromanica.ro

F. G. LAURENÇON

După terminarea studiilor de literatură şi filosofie, francezul F. G. Laurençon a venit în Ţara Românească unde a stat 12 ani.

A fost profesor de latină şi franceză la gimnaziul domnesc al lui François Meunier, unde se predau şi limbile germană şi italiană, fiind urmaşul lui Ladislau Ardeleanul (Erdeli), care ocupase până atunci singur catedra de limba latină În 1820 a organizat o şcoală franceză la Bucureşti, împreună cu elveţianul C. F. Bordier. În această şcoală particulară elevii învăţau patru limbi· latina, franceza, germana şi italiana, plătind câte 30 de taleri Noul aşezământ era supus Eforiei Şcoalelor care supraveghea angajarea profesorilor, stabilirea programei de învăţământ, precum şi înscrierea elevilor Totodată Laurençon se obliga să deschidă un internat (anatrofion) după modelul celor de la Paris pentru copiii ai căror părinţi locuiau în provincie.

În timpul şederii sale la Bucureşti, Laurençon a scris lucrarea *Nouvelles observations sur la Valachie, sur ses productions, son commerce, les moeurs et les coutumes des habitants et sur son gouvernement, suivies d'un précis historique des événements qui se sont passés dans cette province en 1821, lors de la révolte de Théodore et de l'invasion du prince Ipsilanti, par un témoin oculaire*, Paris. A Egron imprimeur libraire, 37, rue de Noyers, Ponthieu, libraire au Palais Royal, mai 1822, VIII + 128 p + planul bătăliei de la Drăgăşani din 7/19 iunie 1821.

În prefaţă autorul mărturiseşte că şi-a redactat cartea în Ţara Românească, a cărei limbă a deprins-o în cei doisprezece ani de şedere aici Când a dat-o spre publicare la Paris, a constatat că se tipăriseră deja trei cărţi pe acelaşi subiect. cea a contelui de Salaberry (iunie 1821)[1], a lui François Recordon[2] (vezi în acest volum. *supra)* şi alta anonimă scoasă în 1822. (De fapt este cea a lui Charles Pertusier[3].)

Laurençon refuză să comenteze aprecierile politice ale contelui Salaberry, totuşi nu aderă la aserţiunile acestuia privind influenţa revoluţiei franceze asupra mişcării de eliberare a grecilor, deoarece aceştia făcuseră cu mult înainte „unele încercări pentru cucerirea independenţei". În rest comentariile lui Salaberry despre modă privesc realităţi din vremea contelui de Ligne; or, de atunci „totul s-a schimbat". În sfârşit, recomandările acestuia ca românii să se supună autorităţii suveranului lor „legitim", promiţându-li-se totodată nedumeritor intervenţia Sfintei Alianţe, sunt la fel de nelalocul lor. Sprijinul Europei vine prea târziu, constată Laurençon, căci din ştirile difuzate în presă

---

[1] Charles-Marie Salaberry, *Essai sur la Valachie et la Moldavie, théâtre de l'insurection dite Ypsilanti,* Paris, 1821; fragmente din această lucrare au apărut în *Călători străini despre ţările române,* vol. X, partea a II-a, Bucureşti, 2001, p. 1002–1012.

[2] François Recordon, *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants de 1815 à 1821 avec la relations des derniers événements qui y ont lieu,* Paris, 1821. Fragmente din această lucrare au apărut în *Călători străini despre ţările romane în secolul al XIX-lea,* serie nouă, vol I (1801–1821), Bucureşti, 2004, p 660–697.

[3] Charles Pertusier, *La Valachie, la Moldavie et de l'influence politique des Grecs du Fanar,* Paris, 1822

www.dacoromanica.ro

şi din scrisori particulare se vede că ţările române au devenit „teatrul carnagiului şi dezolării". S-ar adăuga doar „un deşert ce nu oferă decât grămezi de ruine" scrie el dramatic.

Pe Recordon îl ironizează nemilos, când se arată atât de încântat de cârmuirea „părintească" a lui I. G. Caragea „După câte ştiu, nici un hospodar n-a avut popoare sau state, ci o fermă mănoasă şi şerbi nenorociţi cărora le sugea sângele şi măruntaiele". Ar fi fost bine ca autorul care a descris atitudinea politică a lui Caragea la Constantinopol, să-l fi urmat la Bucureşti, „căci fără îndoială ar fi dat amănunte destul de curioase" despre părinteasca administraţie a acestuia, remarca Laurençon caustic.

Ultima lucrare pomenită de Laurençon este cea a lui Pertusier; apreciază bogăţia informaţiei, dar o socoate perimată. În schimb relevă consideraţiile autorului despre gândurile ascunse nutrite de Rusia şi Austria, în ceea ce priveşte stăpânirea ţărilor române. Cât priveşte influenţa grecilor fanarioţi, judecata lui Laurençon este fără echivoc „presupun că acum ea va deveni nulă, indiferent de rezultatul luptei şi asta este lesne de preconizat Va fi un germene de ciumă mai puţin în politica Europei".

Dacă pentru prima parte a lucrării cere indulgenţa publicului, socotind că informaţiile sale se găsesc şi la predecesori, fapt dovedit chiar de autorii invocaţi în prefaţă, Laurençon se mândreşte cu cea de a doua – în speţă mişcarea lui Tudor Vladimirescu, la care a fost „martor ocular" şi asupra căreia, până la el, faptele n-au fost consemnate „decât prin prisma părtinirii".

Şi într-adevăr prima parte nu excelează prin originalitate, dar în acelaşi timp, nu i se poate contesta o sistematizare a materialului informativ, ceea ce face din ea un documentar demn de interes. Opoziţia bogăţia solului – apatia oamenilor, absenţa unei industrii prelucrătoare, exploatarea nemiloasă a acestor paria care sunt ţiganii se datorează regimului politic fanariot, pentru descrierea căruia Laurençon nu-şi menajează epitetele.

Sunt interesante mărturiile sale privind importul de lipscănie, mărfuri din Viena, Rusia şi din Orient În ciuda şederii îndelungate în ţară, francezul nu înţelege de unde au boierii bani – căci produsele de import sunt de lux şi extrem de scumpe – şi prin urmare întregul proces de exploatare al moşiilor îi rămâne străin.

Descrierea ierarhiei administrative, a clerului, poate cel mai ignorant din Europa, după credinţa lui, structura socială – cu pertinenta observaţie că boierimea mică este de ţară, în vreme ce protipendada este corcită cu greci – reia în cea mai mare parte spusele predecesorilor.

Bucureştii sunt prezentaţi veridic, cu numeroasele lor mănăstiri, singurele monumente notabile, şcoli, teatre, cluburi (ca instituţii de manifestare a spiritului public); restul oraşelor sunt înşirate doar mecanic.

Mărturie a seriozităţii şi a interesului cu care s-a apropiat de români, o reprezintă, între altele, discuţiile purtate cu diferite persoane asupra soartei ţării lor, din care reţine opiniile unui boier nenumit, refugiat după 1821 la Sibiu. Dacă identitatea boierului nu este dezvăluită, concepţiile profesate de acesta au valoare de *memento* În fază embrionară, ele cuprind elementele mai tuturor documentelor programatice ce vor circula în ţările române până la Unirea Principatelor, în special cele de sorginte liberală, bogăţia solului şi poziţia geografică fiind realităţi care trezesc poftele imperiilor înconjurătoare; lipsa de unitate a românilor, hrănită de acei arendaşi fără scrupule care erau domnii fanarioţi; înjosirea boierilor de ţară a făcut ca la rându-le aceştia să se arate necruţători cu ţăranii încât, mai devreme sau mai târziu, se ajungea la ruina ţării. Soluţia sugerată de boierul băjenar este punerea ţărilor române sub garanţia europeană, „a unui congres general", iar guvernul lor „naţional" să respecte vechile capitulaţii cu Poarta otomană. În sfârşit, să fie izbăvite „de orice influenţă străină precumpănitoare".

www.dacoromanica.ro

Partea a doua a lucrării narează evenimentele revoluționare din anul 1821. În loc de prefață, imaginează un dialog între un grec și un turc, privind legitimitatea acțiunii celor două neamuri aflate în conflict, amândouă uzând de formula „libertate sau moarte".

Cât privește descrierea faptelor, Laurençon are avantajul priorității, căci lucrarea sa este printre primele apărute în străinătate pe acest subiect În același timp ea slujește și ca arhetip istoriografic și, comparată cu producția ulterioară, poate invita la meditație, atât în ceea ce privește calitatea de martor ocular și implicit aceea a veracității relatării cât și asupra transformărilor succesive pe care le poate suferi imaginea unui eveniment, determinate de situații conjuncturale Aspru cu grecii lui Ipsilanti, în demersul cărora nu vede decât o aventură nenorocită, Laurençon manifestă înțelegere pentru Tudor, căruia, fără a-l supraestima, îi atribuie un țel politic ferm, ca și calitățile necesare spre „a lua în mână destinele țării sale"

De lucrarea lui Laurençon s-a ocupat N. Iorga în *Istoria românilor prin călători*, ed a II-a, București, vol. III, 1929, p. 131–135, știri despre el se găsesc și la V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1897–1902, p. 375, XII, București, 1897–1902, p. 92, 93, 94. Mai recent a fost comentat și de Dan A. Lăzărescu, *F G Laurençon și imaginea poporului român în anul 1821*, în vol. *Imaginea poporului român în conștiința europeană*, vol III, *1821*, Editura Cogito, Oradea, 1995, p 100–155.

F. G. LAURENÇON

(1822[4])

NOI OBSERVAȚII ASUPRA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Partea I

Descrierea Țării Românești[5]

Se știe că Țara Românească și Moldova formează ceea ce odinioară se numea Dacia. Aceste țări, atât de puțin cunoscute sau măcar atât de neluate în seamă azi, erau celebre pe vremea romanilor și toată lumea cunoaște viguroasa rezistență opusă de Decebal, regele dacilor, armatelor victorioase ale lui Traian. În epocile următoare, urmașii dacilor apar în același timp în conflict // cu polonezii, ungurii și p. 2
alte popoare și aproape totdeauna învingători. S-au schimbat mult de atunci și socot că motivul acestei schimbări nu poate fi găsit decât în forma vicioasă a guvernării lor, cum vom vedea mai departe.

Situația și produsele naturale

Descriere geografică. O mulțime de râuri și de pâraie curg din munți și fac din Valahia țara poate cea mai bogată în ape și cea mai roditoare din Europa.

---

[4] Traducere din limba franceză după F. G. L<aurençon>, *Nouvelles observations sur la Valachie, sur ses productions, son commerce, les moeurs et les coutumes des habitants et sur son gouvernement, suivies d'un précis historique des événements qui se sont passés dans cette province en 1821, lors de la révolte de Théodore et de l'invasion du prince Ipsilanti, par un témoin oculaire*, Paris, 1822, VIII + 128 p. + pl.

[5] *Valachie.*

www.dacoromanica.ro

Pământul este aici uimitor de fertil; toate felurile de grâne dau roade îmbelşugate şi aproape fără muncă. Sunt tot felul de zarzavaturi, de poame; în fiecare an se face
p. 3 mult vin // şi multă ţuică[6]. Munţii sunt plini de mine de tot soiul de metale, neexploatate cel puţin din vremea romanilor, după câte cred. Toate râurile poartă aur şi ţiganii[7] rătăcitori sunt aurarii acestei ţări. Argint, aramă, arsenic, mercur se găsesc din belşug. O mină din acesta din urmă se află într-unul din judeţele din Oltenia, atât de bogată încât forma un pârâu destul de însemnat, care se pierdea degeaba în câmpie. A trebuit să i se stăvilească cursul cu un zid foarte puternic; căci este oprit, şi nu ştiu de ce, să te gândeşti <măcar> să exploatezi cea mai neînsemnată dintre mine; nici chiar cele de cărbuni de pământ, care se găsesc la fiecare pas. S-ar putea face un comerţ însemnat, pe Dunăre, cu Basarabia şi Odesa, unde lipseşte cu totul lemnul de încălzit. Ocnele[8], sau minerale de sare gemă sunt neînchipuit de bogate şi alimentează întreaga Turcie. Puţurile de păcură[9], mai ales cele de lângă Câmpina, par nesecate. Munţii sunt de asemenea acoperiţi de un
p. 4 splendid lemn de construcţie // care slujeşte numai la pavatul străzilor din oraşe. Termenul *a pava* ar putea fi considerat poate impropriu; dar nu ştiu cum să spun în franţuzeşte fabricare de străzi cu grinzi uriaşe din stejarul cel mai frumos şi mai sănătos, aşezate de-a curmezişul, afară numai dacă n-aş folosi termenul românesc a podi[10].

Regnul animal nu este mai puţin bogat în această ţară decât celelalte două[11]. Au imense cirezi de boi de cea mai bună rasă, care aprovizionează chiar piete foarte îndepărtate; la fel oi, porci şi păsări de toate felurile. Vânatul (mai ales iepuri) este aici atât de îmbelşugat încât se cumpără la preţul cel mai scăzut, mai ales iarna. Bivolii sunt foarte mult folosiţi, fie la cărat, fie la arat. Caii munteni sunt mici dar voinici şi focoşi. În unele părţi învecinate sunt mult preţuiţi pentru serviciul cavaleriei uşoare. Untul, brânza şi mierea sunt trei articole aducătoare de venituri foarte mari. Munţii şi pădurile slujesc de adăpost urşilor, lupilor şi altor
p. 5 fiare sălbatice. Râurile şi // iazurile mişună de peşti foarte gustoşi şi pe malurile lor se prind adeseori vidre[12]. La Dunăre sunt mari pescării; acolo se pregătesc icre negre şi lapţi, hrana obişnuită a românilor în lungile lor posturi şi zile de abstinenţă[13]. În sfârşit, natura n-a refuzat nimic acestei bogate şi nefericite ţări, afară de pace şi linişte!

Agricultura se află într-o stare de plâns din cauza lipsei mâinii de lucru şi nu mă îndoiesc că ultimele evenimente petrecute aici i-au dat o lovitură nimicitoare pentru mulţi ani de aici înainte. Totuşi, oricât de mic a fost randamentul pământului

---

[6] *Eau-de-vie de prunes*

[7] „Numesc ţigani acest popor rătăcitor, căruia în franţuzeşte îi spunem cu totul nepotrivit boemieni sau egipteni. Ei înşişi îşi dau numele de ţigani; socot deci nimerit să li-l păstrăm. De altfel în nemţeşte li se zice *zeigeuner*, în italiană *zingarelli* etc., toate derivate de la primitivul *ţigani*" *(n.a)*

[8] *Oknas*

[9] *Bitume terrestre*

[10] *Ponter*

[11] Probabil cel mineral şi cel vegetal.

[12] *Castors*

[13] Exagerare evidentă. Autorul a înţeles, desigur, alături de lapţi, consumul de icre de crap, ştiucă ş.a

www.dacoromanica.ro

în comparație cu ceea ce ar fi putut fi, de câte ori grânele din Țara Românească n-au salvat mai multe țări vecine, în special Transilvania, de grozăvia foamei!

Comerț. Export. Import

Comerțul de export este neînsemnat. Românii duc în Transilvania o cantitate destul de mare de porci care sunt // bine plătiți; și încă de cele mai multe ori nu-i p 6
voie să-i scoți. Cel mai însemnat articol de export este vinul; are un debușeu sigur în Basarabia, Ucraina și la Odesa. Vin din Țara Românească se transportă până la Niezen[14] în Rusia Mică și chiar până la Moscova.

În conformitate cu vechile capitulații cu turcii, ei trebuiau să dea acestora și mereu la același preț, fixat de atunci, o mare cantitate de grâne, atâtea mii de capete de vite (mai ales oi) atâtea mii <de droburi> de sare, atâtea măsuri de unt, de miere și alte furnituri. S-a estimat că Țara Românească și Moldova hrăneau Constantinopolul cel puțin patru luni <pe an>. Nu știu dacă acest calcul este corect, dar mai multe persoane care cunosc bine raporturile care existau între aceste țări și metropolă, mi l-au dat ca atare. După asta se poate imagina ce interes are Poarta să le stăpânească; mai trebuie apoi ținut socoteala de sumele însemnate pe care le scoate <atât ea >cât și miniștrii ei – ceea ce vom vedea mai departe//. p 7

Pescăriile de la Dunăre dau Bucovinei, Galiției și Transilvaniei pește sărat, icre negre și lapți. Se exportă mult clei de pește. Se pare că numai evreii practică comerțul cu piei de iepure, pe care le trimit în număr mare fabricilor străine. Nu văd alte articole, după știința mea, care să se exporte din Țara Românească; și câte nu sunt neglijate, așa cum se poate constata din tabloul producției sale! Comerțul cere activitate și mai ales libertate. Românii se bucură mai puțin decât oricare alt popor de binefacerile acesteia din urmă și n-au nici măcar cuvânt în limba lor ca să exprime *activitatea*.

Trecem acum la comerțul de import sau mai degrabă de consum. În Țara Românească nu sunt alte manufacturi[15] decât cele de postav grosolan pe care îl țes țăranii înșiși pentru nevoile lor ca și pânzeturi foarte grosolane. Străinătatea oferă deci toate cele de trebuință pentru boieri sau ceea ce poate servi la întreținerea luxului lor. Pentru // aceasta Constantinopolul, Leipzigul, Viena, Parisul și Rusia sunt p. 8
puse la contribuție; dar primele două orașe sunt cele care fac cel mai mare comerț.

Constantinopolul trimite șaluri de cașmir, stofe turcești și din Levant, fesuri sau tichii roșii, papuci și cizme de marochin; articole de băcănie, precum cafea, zahăr, piper, tămâie, săpun etc. vinuri de Cipru și din insulele Arhipelagului, rom și alte lichioruri; pește de mare sărat, portocale, lămâi[16], rodii, fructe uscate ca migdale, alune, smochine, stafide de Corint și leacuri medicinale. Armenii aduc, de asemenea, briliante și alte pietre prețioase din Orient. Imamelele din chihlimbar galben nu sunt un obiect neînsemnat de negoț ca și frumoasele ciubuce din lemn de cireș și tutunul de fumat.

---

[14] Niezen.
[15] *Zabrifues*
[16] *Citrons, limons.*

www.dacoromanica.ro

Cei mai de seamă negustori din Țara Românească sunt numiți lipscani, ceea ce arată îndeajuns legăturile pe care le au cu acest vestit oraș comercial. Se duc ei înșiși sau își trimit agenții, în fiecare an, la cele două târguri mari de la Lipsca, de
p. 9 unde aduc // o mare cantitate de stofe fine și obișnuite, aproape toate de fabricație engleză, cât și muselină, percal, indian, bumbăcărie și îndeobște tot felul de stofe. Iau, de asemenea, dar în cantitate mică, stofe fine din Franța, batist și multă pânză de Olanda și de Silezia. Se aprovizionează totodată cu parfumerie, dantele, mai ales cea blondă de mătase[17], cu tul și cu unele bijuterii și obiecte ale fabricilor din Nürenberg.

Lipsca avea întotdeauna un credit mare în Țara Românească, mai ales la București și nu știu cum își va putea trage acum polițele, boierii datorând sume foarte însemnate negustorilor care, în aceste împrejurări nenorocite, nu-și pot, desigur, retrage fondurile.

Viena furnizează Țării Românești un mare număr de caleși, dintre cele mai elegante trăsuri închise, mobile și sticlărie. Cred că în raport cu populația, sunt puține în Europa orașele unde să se găsească un număr atât de mare de echipaje ca
p. 10 la București. Fiecare negustoraș și-l avea pe al său și boierii și le reînnoiau // pe ale lor în fiecare an. De la Viena se mai primesc giuvaeruri obișnuite, tutun, botezat cu numele de tutun de Franța; cizme, ghete penru bărbați și femei și alte mărunțișuri de metal[18] și mercerie.

Parisul nu are un comerț direct de seamă cu această țară și în capitală nu erau decât două sau trei case care să facă acest negoț numai cu mărfuri franțuzești; ceilalți negustori luându-le de la Lipsca, cum s-a văzut mai sus. Aceste prăvălii țineau bijuterii adevărate și false, obiecte la modă ca broderii, dantele, flori artificiale, mătăsuri de Lyon, panglici și alte fleacuri care servesc la toaleta cucoanelor; pendule, ceasuri și parfumerie; ceva stofe fine, batiste și puține, prea puține cărți. Acest din urmă articol nu se vinde bine în Țara Românească; ferice de negustorul care izbutește să plaseze câteva romane.

Rusia furnizează mai întâi blănuri fine și ordinare. Este un articol foarte scump și foarte mult folosit, toți boierii și cucoanele le poartă. Apoi fier, pielărie,
p. 11 pânză // groasă, unelte obișnuite și ceai. Cred că e singura țară căreia Valahia îi plătește în natură, prin schimb cu vinul său.

Din acest scurt rezumat se poate vedea că importul mărfurilor străine în această țară întrece cu mult exportul și nu mă dumiresc de unde provin banii trebuincioși pentru plata conturilor în afară. I-am întrebat adesea pe unii boieri din prima clasă și pe negustori. Niciodată n-am putut căpăta un răspuns mulțumitor. Mi s-a spus că rușii, când au stat în Țara Românească din 1806 până în 1812[19], au lăsat aici mult numerar. Este foarte adevărat, eu însumi am fost martor; dar era un venit întâmplător și care trebuia să se istovească repede sub cârmuirea domnilor greci, așa cum s-a și întâmplat. Las deci acest aspect să fie discutat de cei mai în măsură decât mine să judece veniturile reale ale acestei țări sub raportul numerarului. Am

---

[17] *Blonde* dantelă de mătase lucrată cu ajutorul ciocănelelor și folosită pentru eșarfe.

[18] *Quincaillerie*

[19] În timpul războiului ruso-turc încheiat prin pacea de la București.

www.dacoromanica.ro

crezut că găsesc oarecum o soluție la această problemă, cercetând care erau monedele cele mai curente. Am văzut că // erau bani turcești de aur; mahmudelele p. 12
de 25 piaștri, jumătăți de 12 piaștri și jumătate, și rubiele de doi piaștri și 30 de parale; câteva piese de cinci piaștri, jumătăți de beșlici și parale. Se știe că 40 de parale fac un piastru și, în cele din urmă, din pricina devalorizării monedei turcești piastrul nu mai valora decât 14 bani[20] și jumătate erau 15 *sous* din Franța. Nu se mai vedeau în circulație vechii funduclii[21] de 2 piaștri și jumătate, care erau de argint bun, și aceasta pe bună dreptate, cum explic în nota alăturată[22]. Cât despre monedele străine, erau taleri de Austria și multe piese de 20 de crăițari, ducați de Olanda și de Veneția, puține monede rusești. Această cercetare mi-a provocat noi îndoieli, căci monedele provin din țări care au în favoarea lor balanța comercială. Repet, nu pricep că se poate afla atâta numerar într-o țară îndeobște supusă.

p. 13

Împărțirea administrativă. Cârmuire. Ranguri[23] și slujbe. Tribunale. Cler. Trupe. Tâlhari.

Țara Românească este împărțită în 17 „kadilicuri"[24] sau județe[25]. 12 din ele alcătuiesc Muntenia și cinci Oltenia. Le desparte Oltul[26] <sau> Alute, râu care vine din Transilvania și se varsă în Dunăre.

Se știe că după sfârșitul tragic al Brâncovenilor[27], care erau domnii ereditari ai acestei țări, Poarta a trimis greci din Fanar ca s-o cârmuiască. Timpul administrației lor nu era hotărât și depindea de capriciul sultanului sau mai degrabă al miniștrilor săi. În ultimele tratate[28] ale Rusiei cu Turcia, s-a stipulat că domnii Moldovei și ai Țării Românești vor domni șapte ani. Mai mult s-a adăugat o clauză potrivit căreia numai persoanele din primele patru familii din Fanar puteau fi chemate la domnie, anume: două ramuri ale Suțuleștilor, Muruzeștii și Callimaki[29].

---

[20] *Sous.*

[21] *Fundukı*

[22] „În 1813, în timpul domniei principelui Caragea, funducliii sau vechile piese de doi piaștri și jumătate au dispărut dintr-odată și în același an au fost puși în circulație un mare număr de taleri austrieci și din timpul Mariei Tereza, cu data 1784. Unii speculanți au adunat toți funducliii care erau de argint bun și i-au preschimbat în taleri la Alba Iulia, câștigând astfel până la 35–40%. Voi vorbi mai pe larg despre această afacere într-o lucrare ulterioară" *(n a).*

[23] *Titres.*

[24] *Kadılıks*

[25] *Districts.*

[26] *Oltau.*

[27] Aluzie la uciderea lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi la Constantinopol. Cf. vol. IV al colecției de față, seria veche.

[28] Această clauză, care apare pentru prima dată în hatișeriful din 1802, a fost reînnoită în 1812. Cf. D. A. Sturdza și C Colescu Vaitic, *Acte și documente relative la istoria renașcerei României,* București, 1888, vol I, p 296 și urm.

[29] Regulamentul prin care Poarta reducea la patru numărul familiilor fanariote cu drept de a candida la domnie a fost promulgat în ianuarie 1819 (Scarlat Callimaki, Mihail Suțu, Alexandru Suțu și cea a răposatului Dimitrie Moruzi, socotite „integre" și „încercate"). Cf. N Iorga, *Acte și fragmente,* II, p 545–549; A. Otetea *Un cartel fanariot pentru exploatarea țărilor române,* în „Studii", XII, 1959, nr. 3, p 111–121

www.dacoromanica.ro

Se înțelege lesne cine au putut fi instigatorii acestei măsuri stranii, care de
p. 14 altfel nu va mai putea // fi aplicată, sultanul fiind liber până acum să trateze aceste țări nenorocite cum va socoti de cuviință.

Domnul, deținător al unei părți[30] din puterea sultanului și având pe deasupra și titlul de pașă cu trei tuiuri, este destul de despotic în cursul domniei sale. El are drept de viață și de moarte și în această calitate de judecător suprem, sabia justiției, sau mai degrabă cea care trebuie să fie unealta îndeplinirii ei[31], este mereu atârnată deasupra tronului său. Adevărată sabie a lui Damocles! Adevărată emblemă a primejdiilor pe care ei se hotărăsc să le înfrunte necontenit, cumpărând cu aur și cu josnicii neînchipuite un post atât de primejdios ca acela al lor. Strălucirea cucăi[32] sau a diademei lor vremelnice îi mângâie de a sta pe marginea unui crater a cărui erupție neașteptată amenință în fiecare clipă să-i înghită.

Ierarhia rangurilor și a slujbelor merge la infinit și au vrut să învie vechile denumiri ale dregătoriilor din Imperiul Bizantin[33]. Domnul are un mare spătar sau conetabil[34], un mare postelnic sau prim-ministru[35], un mare slujbaș[36] sau cămăraș,
p 15 un mare logofăt[37], un mare // vornic[38], un mare portar al palatului[39], un mare paharnic[40], un mare stolnic[41], mare masalagiu[42] și străjerii și copiii de curte etc. Fiecare din aceste ranguri se subîmparte în șapte sau opt clase[43].

Românii au de drept mai multe slujbe pe care domnul nu le poate refuza. Cea mai de seamă este desigur cea de vistier sau mare trezorier; dar <el> știe să numească în această funcție persoane dispuse întru totul să urmeze voința unui al doilea vistier, care este totdeauna grec[44].

Li se mai lasă rangul de ban sau vice-domn[45], de vornic sau mare judecător; locul de agă sau locotenent al poliției din București[46] și orașele principale. Trebuie

---

[30] *Parcelle*

[31] *L'instrument de sa fin.*

[32] *Couka*

[33] *L'Empire grec*

[34] *Connétable.*

[35] Postelnicul se ocupa îndeobște cu relațiile externe și, în cazul fanarioților, era de regulă grec. Funcția de prim-ministru nu exista.

[36] *Domestique.*

[37] *Grand chancellier*

[38] *Juge*

[39] În Țara Românească portarul era o funcție mai măruntă, titularul ocupându-se de hotărnicii

[40] *Échanson.*

[41] *Grand maître d'hôtel*

[42] *Grand porte flambeau.* Capul masalagiilor nu era un rang propriu-zis și nu avea atributul de „mare".

[43] Subîmpărțirea maximă era până la cinci clase (cf. D. Fotino, *Istoria vechii Dacii*, București, 1859, vol. II, passim)

[44] Nu era totuși o regulă strictă în această privință.

[45] Jurisdicția banului se întindea doar în Oltenia, la data însă când scrie Laurençon, funcția își pierduse din valoarea politică, aceasta având-o caimacamul grec. În schimb banul continua să adune veniturile din această provincie

[46] *Bukorest.*

www.dacoromanica.ro

observat că marele spătar face poliție țării întregi și aga numai pe cea a orașului. Acesta din urmă câștigă mult, căci brutarii, măcelarii, toți negusorii de alimente se află sub supravegherea lui.

În fiecare județ sunt doi ispravnici[47] sau intendenți, din care unul trebuie să fie grec și celălalt român. Se poate imagina care dintre cei doi are mai multă influență; și cum ei sunt însărcinați în primul rând cu perceperea dărilor //, care este p 16
acela care aduce mai bine la îndeplinire voința domnului.

Să se știe că toate aceste slujbe sunt reînnoite neapărat în fiecare an și vândute celui care dă mai mult; și se înțelege ce mină bogată pentru hospodari este această schimbare anuală[48]. Dreptul de a purta barbă se plătește scump[49].

După ispravnici vin vătafii[50] sau paznicii hotarelor. Postul este foarte lucrativ, de aceea îl plătesc bine. Câștigurile lor reale se întemeiază pe contrabandă. Sunt apoi zapciii[51] sau perceptorii dărilor în plăși[52] și sate. Sunt adevărate lipitori ale nenorocitului de țăran și nu există asupriri la care să nu se dedea pentru a-i zmulge banii[53].

Primul tribunal este divanul sau sfatul domnului, care se află sub președinția lui directă și care hotărăște în toate cauzele în ultimă instanță. Apoi vine tribunalul de șapte, cel de nouă (după câte pot să-mi amintesc) și acela al străinilor[54]. Fiecare dintre ele este prezidat de un vornic sau mare judecător. Ar trebui // să urmeze p. 17
codul lui Justinian; dar fiecare domn interpretează legile după bunul său plac. Astfel este lesne de văzut care poate fi urmarea justiției. Negustorii țării știu ceva în această privință. Când vreun boier le este dator, dacă acesta nu este de bună credință, le este aproape cu neputință să-și poată recăpăta banii, judecătorii de acum ocrotind pe acei care i-ar putea judeca pe ei înșiși în anul următor și invers.

Există un tribunal „criminal" care își ține ședințele chiar în închisoarea din București. Caznele cele mai obișnuite sunt țintuirea la stâlp, tăiatul mâinilor și urechilor. Unii criminali sunt condamnați la ocnă, pentru un număr de ani sau pe viață.

---

[47] *Ispravnika.*

[48] *Mutations.*

[49] „Am cunoscut un boier care a cheltuit în acest scop pe puțin opt sute de pungi, adică patru sute de mii de piaștri. Ce nebun!" *(n a)* în limba italiană

[50] *Vatafs*

[51] *Zabtchis.*

[52] *Cantons*

[53] „În 1815, sub domnia lui Caragea, un zapciu a venit la o biată femeie, al cărei bărbat era plecat și i-a cerut bani. Sărmana neavând și neputând mulțumi lăcomia tâlharului, acesta și-a pus slujbașii s-o prindă și au întins-o cu burta la pământ. Cum era însărcinată, au avut grijă să facă o gaură pentru a pune acolo burta; apoi au început s-o bată cu atâta cruzime, încât a rămas moartă pe loc. Ce s-a întâmplat cu zapciul? A fost adus la București, condamnat la o amendă și la țintuirea, timp de două ceasuri, a urechii la stâlp, și de acolo s-a întors neîndoios la alte mârșăvii Cine nu va tresări auzind de asemenea atrocități!" *(n a)*

[54] În primă instanță, litigiile dintre străini și pământeni erau de competența „isprăvniciei străinilor", iar în apel de aceea a „departamentului străinilor pricini".

www.dacoromanica.ro

Clerul din Țara Românească este format din mitropolit sau arhiepiscop, șef suprem cu reședința la București; își are tribunalul său ecleziastic, care n-ar trebui să depindă decât de el, dar care este de asemenea sub influența domnilor; apoi din trei episcopi, anume cel de Râmnic[55], de Argeș[56] și de Buzău[57]. Vin apoi egumenii, dintre care cei mai mulți au titlul de episcopi *in partibus*, arhimandriții, popii[58] sau
p. 18 șefii // parohiilor, preoții, starețiii[59] și în sfârșit călugării.

Mitropolia are un venit de peste patru sute de mii de piaștri. Episcopia de Râmnic de 150 de mii și celelalte două de 80 până la 100 de mii. Mitropolitul și unul din episcopi trebuie totdeauna să ia parte la divan.

Este greu să găsești în Europa un cler mai neștiutor, mai superstițios și mai dedat desfrâului decât cel din Țara Romnească. Întâlnirile lor obișnuite, după slujba bisericească sunt la cârciumi și în locurile de perdiție[60]. Demnul și respectabilul mitropolit Igantie[61], care din nefericire pentru această țară, n-a ocupat scaunul arhiepiscopal decât doi ani, a vrut să curme aceste abuzuri înființând la București un seminar. Împrejurările l-au silit să plece în 1812 și planul lui n-a fost urmat.

Domnii fanarioți[62] care au urmat, au avut alte interese de urmărit și acelea ale bisericii nu erau pentru ei decât o mină bogată de exploatat în plus. Depuneri de episcopi, de egumeni etc., numiri noi, toate pentru cel care dădea mai mult, iar nu pentru cel mai demn, iată felul lor de a reforma clerul //.

p. 19 Sunt foarte multe mănăstiri în Țara Românească. Unele aparțin țării, Mitropoliei, episcopiilor; altele Muntelui Athos, muntelui Sinai, Ierusalimului etc. Unele, de asemenea, sunt proprietatea unor particulari ai căror strămoși le-au întemeiat sau care le-au fost date de către domni. Cum acolo sunt întotdeauna pământuri întinse, care țin de ele și țărani ca să spun astfel legați de glie[63], acestea sunt arendate și dacă cunoști puțin țara și ai oarecare activitate, faci acolo afaceri bune.

Erau cam opt mii de preoți care nu aveau altă dare anuală de plătit decât suma de opt piaștri (șase franci) în folosul școlilor.

În Țara Românească nu există armată regulată. Nu consider armată arnăuții domnului și pe aceia ai spătarului și ai agăi. În cele cinci județe din Oltenia erau cinci până la șase mii de panduri[64], un fel de ostași zdrențăroși, care n-au altă armă decât pușca, pe care de altfel o mânuie foarte bine, fiind obișnuiți să tragă din copilărie. Turcii se tem foarte mult de ei.//

p. 20 Poliția fiind inexistentă sau aproape inexistentă în această țară, trebuie să te gândești că nu ești în siguranță călătorind. În fiecare primăvară, drumurile

---

[55] *Rimnik*

[56] *Argis*

[57] *Buzéo*

[58] *Les popes.*

[59] *Les doyens.*

[60] Afirmație răuvoitoare și exagerată.

[61] Ignatie, mitropolit al Artei; numit în Țara Românească de ruși în 1810. După 1812 a plecat la Pisa, în Italia.

[62] *Grecs.*

[63] *À la glèbe*

[64] *Pandours*

www.dacoromanica.ro

însemnate, pădurile, munții mișună de tâlhari de toate neamurile. Vin din Bulgaria, din Serbia și din Albania să-l jumulească pe călător, dacă nu-l și ucid. Multe asemenea căpetenii de tâlhari, între alții faimosul Farmache[65], au luat parte la tulburările din 1821, cum se va vedea în partea a doua. Arareori îndrăznesc totuși să atace pe străini, convinși fiind că ar avea de a face cu oameni bine înarmați și care știu să se apere ceva mai bine decât românii.

Este de asemenea vina administrației că nu sunt poduri, nici bărci (cu unele excepții) pe râuri. Se trece prin vad, cu riscuri și primejdii, mai ales dacă a plouat la munte. Se știe că în 1812, fiul[66] faimosului Suvorov s-a înecat în Râmnic, care de obicei e un mic torent. Se întâmplă adesea asemenea accidente//. p. 21

Climă. Populație. Limbă. Străini. Țigani

Clima Țării Românești este îndeobște foarte sănătoasă. Aerul este tare și curat și printre țărani găsești mult mai mulți atingând vârsta de o sută de ani decât în alte părți ale Europei. Rasa este frumoasă, mai ales în partea dinspre munte. Întâlnești, dar rar, gușați și chiar cretini. Deși aflate la o latitudine destul de joasă, iarna este totuși atât de aspră încât sunt siliți să îngroape viile și ea ține trei, patru și chiar patru luni și jumătate uneori. Cade multă zăpadă și se merge cu sania aproape în fiecare iarnă câte două luni și chiar mai mult.

Populația unei țări atât de întinse și atât de bogate nu era evaluată decât la 1,1 sau 1,2 milioane de suflete. Trebuie spus că războaiele, revoluțiile care au urmat una după alta de atâta vreme au silit un număr mai mult decât îndoit <de locuitori> să se expatrieze. Pe de o parte, găsești români până aproape de Pesta, pe de alta până în Rumelia. Aceștia din urmă sunt supranumiți kuțo // vlahi[67]. S-au așezat mai p. 22
ales în Bulgaria, <fiind> mai fericiți și mai liniștiți sub cârmuirea despotică a pașalelor și a aianilor decât în propria lor patrie.

Se știe că împăratul Traian a trimis colonii romane în Dacia; de aceea muntenii își zic „români"[68]. Limba lor derivă evident din latină; dar este o latină destul de ruptă ca și amestecată cu unele cuvinte slave și germane. În vechime scriau cu litere latine; acum se slujesc de cele chirilice[69]. Această limbă nu e nici plăcută, nici sonoră și în societatea aleasă se vorbește greaca sau alte limbi străine.

Majoritatea boierilor de rangul întâi, cu excepția câtorva familii mari și vechi din țară, sunt de obârșie străină, ca greci, albanezi etc. Spun *străină*, dacă urci la a treia, a patra generație. Boierii din clasele inferioare sunt, aproape toți, cu adevărat români.

Vin apoi grecii care, sub domnii <fanarioți>, ocupă cu toții slujbele cele mai mari și firește cele mai lucrative. Pri//mii negustori, numiți lipscani, ca și bancherii, p. 23

[65] Ianachi Farmaki, căpitan eterist.

[66] Arcadii Alexandrovici Suvorov (1784–1811), general locotenent în armata rusă. S-a înecat în apa Buzăului.

[67] *Koutso wlaki.*

[68] *Roumouns.*

[69] *Slavons.*

www.dacoromanica.ro

sunt greci, ca şi profesorii de limba <greacă> care sunt aici în mare număr, boierii având fiecare la el acasă pentru a preda, din fragedă copilărie limba greacă copiilor lor.

Albanezii ţin în arendă multe moşii de ale boierilor; au, de asemenea, băcănii[70] şi sau magazine de coloniale şi cârciumi. Sunt întreprinzători şi fac afaceri bune. Când au adunat bani, se întorc în ţara lor să-şi regăsească soţiile şi copiii pe care Ali paşa[71] îi ţine acolo ca ostateci. Iată iar o formă ciudată de exploatare a supuşilor de către acest despot.

Case de comerţ germane sunt puţine; dar sunt mulţi meseriaşi de acest neam, ca croitori, cizmari, tâmplari etc. Cred că se aflau în toată Ţara Românească vreo unsprezece mii[72].

Sunt câţiva marchitani[73] sau negustori ruşi, care vând cu amănuntul mărfuri obişnuite.

Armenii sunt de obicei zarafi şi giuvaergii //.

p. 24 Italienii şi francezii sunt în număr atât de mic, încât este inutil să mai vorbeşti de ei, cei mai mulţi dintre aceştia din urmă fiind profesori de limba <franceză>.

În toate oraşele ceva mai mari sunt evrei, mai ales la Bucureşti. Practică unele meserii, ca gravori de peceţi, geamgii, tinichigii etc. Ei schimbă de asemenea bani. Erau unele prăvălii asortate ca acelea ale lipscanilor. Se spune că în ultima vreme indivizii din clasa de jos a acestui neam erau spionii turcilor şi că au pricinuit multe nenorociri în capitală prin denunţurile lor.

Îmi rămâne să vorbesc de ţigani. Se fac încă cercetări din ce ţară au venit aceste populaţii nomade, care au moravuri atât de ciudate şi o limbă cu totul deosebită. Mulţi s-au aşezat în Ţara Românească şi sunt de două feluri. Ţiganii robi, care slujesc la stăpânii lor ca slugi, vizitii, bucătari, chiar şi femeile ca servitoare. Aceştia sunt albi <la faţă> sau cel puţin de o culoare mai puţin
p. 25 întunecată şi mai bine crescuţi decât ceilalţi, deşi mereu aplecaţi spre lene // şi furt. Sunt boieri care au câteva sute din aceşti ţigani şi principele Brâncoveanu[74] are paisprezece până la cincisprezece mii. E îngăduit stăpânilor să-i maltrateze, să-i vândă, să-i dea, într-un cuvânt să facă cu ei ce vor. Ceilalţi sunt ţiganii rătăcitori, care trăiesc tot timpul în corturi <făcute> din rogojini proaste sau în păduri. Au pielea oacheşă, foarte oacheşă, sunt zdrenţăroşi, ei, nevestele şi copiii lor şi seamănă întru totul cu nişte tâlhari. Nu eşti în siguranţă dacă treci singur pe lângă una din şatrele lor. Trăiesc împreună claie peste grămadă, ca animalele, fără să ţină seama nici de vârstă, nici de rudenie. Mănâncă toate mortăciunile pe care le găsesc; într-un cuvânt cu adevărat este hoarda cea mai murdară şi mai infamă care există. Sunt fierari, spoitori de tingiri; mulţi dintre ei sunt zlătari şi trebuie chiar să facă, în fiecare an la 1 ianuarie, un dar de două mii de galbeni în praf de aur doamnei. Unii se adună în cete de lăutari[75]. Mai ciudat că aceşti ţigani rătăcitori sunt liberi şi nu

---

[70] *Bakanié.*

[71] Ali de Tebelen, paşă de Ianina (1741–1822), vestit prin cruzimile sale.

[72] Cifră evident exagerată.

[73] *Markitans.*

[74] Grigore Brâncoveanu (1764–1832), mare vistier şi mare ban.

[75] *Musiciens.*

www.dacoromanica.ro

depind decât de un dregător al principatului // numit armaş[76]. Armăşia[77] este o slujbă bănoasă. p 26

Aceşti ţigani n-au renunţat nici la meseria de ghicitori şi de ursari, punând <urşii> să joace în sunetul unei scripci proste şi al unei tamburine. Au plăcutul privilegiu de a fi călăi şi când e vorba să bată la falangă[78] pe vreunul din confraţii lor sau să-l spânzure, o fac cum nu se poate mai bine. Cu toţii sunt hoţi învederaţi, mai ales de cai, şi o mulţime din aceşti netrebnici umplu mereu ocnele şi închisorile oraşelor. Nu cred să aibă nici cea mai mică cunoştinţă de vreo religie.

Moravuri, obiceiuri, firea poporului român. Despre boieri. Despre cucoane. Port. Slugi.

Românii sunt îndeobşte un popor blând şi puţin aplecat spre rele. Au multă deşteptăciune firească şi auzi adesea copii improvizând pe faimosul lor refren „Frunză verde de măslin"[79] // cântece care nu sunt lipsite de idei vesele şi p. 27
spirituale. Înjurăturile lor sunt de o obscenitate extremă şi femeile le folosesc tot atât de mult ca şi bărbaţii înşişi aş zice, în ceea ce se numeşte lumea bună. Ţăranilor români le place foarte mult jocul şi, mai presus de toate, rachiul de prune de care fac mare abuz. Servitutea în care se află şi asupririle exercitate asupra lor i-au făcut şireţi şi făţarnici. Este vina cârmuirii şi nu a lor. Încolo sunt molatici şi foarte leneşi. Hrana le este foarte simplă: mălai fiert în apă cu puţină sare pe care îl numesc mălai sau mămăligă[80] şi brânză; iată mâncarea lor obişnuită. Mănâncă rar carne. Tinerii care învaţă vreo meserie la oraşe, ca aceea de blănar, tâmplar şi altele, ajung lucrători buni. Fiind sobri, învăţaţi cu oboseala, cu căldura şi cu frigul, ar putea ajunge soldaţi foarte buni; dovadă, cele şase regimente de infanterie de acest neam pe care le are Austria şi // care, desigur, nu sunt mai prejos de alte p. 28
<regimente> ale acestei puteri, ca vitejie şi disciplină.

Românii dau stăpânilor pe pământurile cărora muncesc, dijma din recoltele lor, oricare ar fi ele; şi le datorează douăsprezece zile de muncă[81] pe an, ceea ce se numeşte zile de clacă[82]. Plătesc domniei o sumă care nu este fixă şi care creşte mereu din cauza ispravnicilor şi a zapciilor, perceptori de dări cum am spus mai sus. Odinioară nu plăteau decât cinci piaştri de liude[83]; dar în cele din urmă s-a

---

[76] *Armache.*

[77] *L'armachie.*

[78] „Falanga este un fel de tortură turcească Condamnatul este întins pe pământ, cu picioarele goale legate de un par ţinut în sus de ambele capete. În această poziţie i se aplică la tălpi numărul de lovituri prescris de judecători sau de stăpânul însuşi" *(n a).*

[79] *Fronza verdé de maslina.*

[80] *Malaye ou mamalinga*

[81] *Journée de klak.*

[82] *Corvée.*

[83] „*Loudres.* Se numeşte liuda asociaţia a două sau trei familii de ţărani, care dau împreună suma birului cerut de domnie. Câteodată o singură familie alcătuieşte o liude. Or, sunt peste patruzeci de mii în Ţara Românească, să zicem patruzeci de mii; ceea ce la 200 piaştri fiecare face pe an suma de opt milioane numai pentru această singură dare. După acest calcul te mai poţi îndoi că hospodarii nu fac afaceri mănoase?" *(n a).*

www.dacoromanica.ro

ajuns la 150 până la 200 de piaştri. Dacă nu puteau plăti, în afară de faptul că erau groaznic de schingiuiţi, li se vindeau boii, lucrurile şi chiar nenorocitele lor bordee. *Auri sacra fames*!

Sunt ţărani numiţi scutelnici[84] şi alţii posluşnici[85], care nu plătesc nimic domniei, ci boierilor cărora le-au fost dăruiţi. Aceştia deţin un număr oarecare, potrivit rangului şi slujbei lor şi îi au pe viaţă.

p. 29 Românul este nespus de superstiţios. Crede în strigoi, în vedenii şi // sunt multe femei bătrâne care o fac pe vrăjitoarele, n-aş zice că numai la oamenii de la ţară, ci şi în oraşe, la boierii de rangul întâi. Să ne aducem aminte că romanii aveau o mare veneraţie pentru vrăjitoarele din Tesalia şi pentru cele din Dacia.

Boierii sau nobilii din Ţara Românească sunt foarte primitori cu străinii; ei sunt mărinimoşi şi darnici, este o dreptate ce trebuie să li se facă înainte de toate. Sunt prea aplecaţi spre moleşală, trândăvie şi dezbinare între ei. Se lasă jefuiţi şi striviţi de domni şi de apropiaţii acestora. Educaţia tinerilor este neglijată şi abia de câţiva ani unele familii îşi trimit copiii la studii în străinătate. Nu este de mirare că fiind din copilărie înconjuraţi de ţigani, care le dau exemplele cele mai rele, păstrează la o vârstă mai înaintată oarecare urme din aceste năravuri proaste.

Forma atât de vicioasă a cârmuirii lor îi sileşte să se folosească de unele expediente care, în oricare altă ţară, ar fi socotite falsitate şi duplicitate. Trebuie să
p. 30 fii iscusit pentru // a înşela pe agenţii care caută să înşele ei înşişi cârmuirea supremă şi tiranică de care atârnă toţi. De altfel în ochii unui observator este un spectacol destul de ciudat această luptă între administraţi şi subadministraţi[86].

Boierii afişează un mare lux în ceea ce priveşte trăsurile, îmbrăcămintea şi cheltuiesc mult pentru casele lor. Staţionarea armatelor străine în ţara lor le-a dat gustul păgubitor al jocului. De aceea, câţi dintre ei nu s-au ruinat cu desăvârşire la faraon? Sunt foarte aplecaţi spre ceartă şi procesele sunt, fără îndoială – şi spre marea mulţumire a domnilor – una din îndeletnicirile lor de căpetenie[87]. Acestea se reînnoiesc la nesfârşit, căci se face apel la noul domn împotriva hotărârii înaintaşilor acestuia.

Se spune că boieroaicele române sunt cam cochete şi dornice de aventuri; este o simplă bârfă. Este adevărat că te-ar uimi cheltuielile pentru îmbrăcăminte şi luxul lor care desigur întrece în mai multe privinţe pe acela al doamnelor din
p. 31 primele capitale <ale Europei>; căci diamantele şi rochiile din // caşmir adevărat sunt podoaba lor obişnuită. Moda de la Paris este urmată cu stricteţă şi croitoresele străine nu duc lipsă de lucru. Păcat că sexul gentil, înzestrat în aceste locuri cu trăsături atât de frumoase şi cu forme atât de încântătoare, nu primeşte nici una din binefacerile educaţiei. Boieroaicele romînce întrunesc multă deşteptăciune firească,

---

[84] *Sokotelniks.*

[85] *Posluzniks.*

[86] *Gouvernés et sous gouvernés*

[87] „Câtăva vreme înainte de moartea domnului Suţu, erau şase mii şi câteva sute de procese pendinte de divan. Se judecau unul sau două pe săptămână şi am calculat că trebuiau cel puţin cincizeci şi patru de ani pentru a le judeca pe toate, fără a le socoti pe cele care puteau interveni în acest lung răstimp" *(n a.)*.

www.dacoromanica.ro

cu o mare vioiciune; cu puţină osteneală ar putea să se ia la întrecere cu tot ce este mai distins la europeni. Dacă nu reuşesc în aceasta, vina este a părinţilor.

Costumul boierilor este foarte bogat. Este aproape ca cel al turcilor, afară de calpac[88], care este de formă deosebită. Pentru veşminte folosesc stofele şi blănurile cele mai preţioase. Trebuie să cheltuieşti cinci până la şase mii de piaştri (patru–cinci mii de franci) ca să fii îmbrăcat convenabil; dar cel puţin la ei, ca în tot Levantul, moda nu se schimbă niciodată. Au o mulţime de slugi, bărbaţi şi femei. Am cunoscut case unde erau treizeci, patruzeci şi mai multe. Aceştia nu primesc leafă; sunt numai hrăniţi // şi îmbrăcaţi. Aşteaptă cu răbdare, câteodată mai mulţi p. 32
ani, ca stăpânul lor să ajungă într-o dregătorie oarecare; atunci acesta, spre a-i răsplăti pentru serviciul lor, le dă posturi mici, lăsate la alegerea lui.

Bucureşti. Biserici. Spitale. Licee. Profesori de limbi. Teatre şi cluburi. Plimbări.

Cam de vreo sută de ani acest oraş a ajuns capitala Ţării Româneşti; înainte era Târgovişte[89], aşezată mai la nord, la 25 de leghe depărtare. Râul Dâmboviţa[90] îl împarte în două părţi inegale şi se află la 44°30' latitudine nordică. Totuşi este foarte frig iarna şi se merge adesea cu sania timp de două luni şi mai bine. Bucureştii sunt foarte întinşi căci cuprind multe grădini şi pieţe care se numesc maidane[91]. Cred că sunt paisprezece până la cincisprezece mii de case şi o sută de mii de locuitori. Oraşul nu are nici o clădire vrednică de luare aminte. Sunt câteva // case de boieri destul de frumoase şi clădite de curând, mai ales pe strada numită p. 33
Podul Mogoşoaiei[92]. Sunt, zice-se, atâtea biserici câte zile are anul. Nu ştiu dacă este adevărat, dar sunt multe. Apoi <sunt> biserici catolice, protestante, calvine şi sinagogi. De altfel, în aceste provincii este o toleranţă care poate sluji de exemplu multor altor ţări, care se socotesc civilizate. Oraşul fiind aşezat într-o adâncitură şi clădit peste mlaştină, aerul este foarte nesănătos. Mai ales vara când plouă, din şanţurile săpate sub grinzi ies emanaţii cum nu se poate mai diferite. De aceea frigurile sunt ca şi endemice. În 1812, ciuma a ucis douăzeci şi patru de mii de locuitori. Sunt multe mănăstiri şi hanuri[93]; acestea din urmă sunt clădiri mari, închise ca mănăstirile, cu ziduri înalte şi locuite de obicei de negustori care-şi au aici şi prăvăliile. Bănuiesc că mai multe au fost jefuite de turci, când aceştia au intrat <în oraş> la 1821. Mitropolia este bine aşezată, pe o înălţime la capătul de miazăzi al oraşului. Avea o bibliotecă destul de mare şi sporită // prin munificenţa p. 34

[88] *Calpak.*

[89] *Tergovist*

[90] *Dombovitza*

[91] *Meidan*, piaţă în limba turcă. E de observat totuşi că, în limba română, sensul cuvântului s-a modificat, desemnând mai ales un loc lăsat în păragină.

[92] *Pod Mogochoye.*

[93] *Khans.*

www.dacoromanica.ro

mitropolitului Ignatie, care cumpărase pe aceea a învățatului Sorinini[94]; dar de la plecarea acestui prelat cred că a ajuns pradă viermilor și șobolanilor.

Sunt două spitale, unul la intrarea de nord a orașului[95], celălalt la mânăstirea Colțea[96]. În turnul acestei mânăstiri a fost închis câtva timp Carol al XII-lea, după ce a fost luat de turci la Bender[97]. De altfel, nu mai există decât jumătate din acest turn, partea de sus fiind dărâmată de cutremur. Aceste îngrozitoare fenomene nu sunt rare la București și în timpul șederii mele în acest oraș am simțit mai multe și destul de puternice. De altfel Valahia este o țară care a fost cu siguranță vulcanică[98], cum se poate presupune după bogatele mine de cărbune pe care le are și încă se mai află în munți doi vulcani care aruncă necontenit flăcări[99].

La București era un liceu înființat în 1810 chiar de mitropolitul Ignatie. Avea
p. 35 mai mulți profesori de limba greacă (literară și vulgară) //, profesori de limba latină, franceză, germană și rusă; de matematici, fizică, desen și contabilitate[100]. De la sfârșitul anului 1812 așezământul a decăzut tot mai mult, mai ales atunci când s-a aflat sub conducerea unor efori (orgolios titlu!) pe atât de neștiutori și zgârciți pe cât fusese de luminat și liberal mitropolitul. În unele biserici sunt mici școli de limba română. Aici vin copiii oamenilor de rând.

Așa cum am spus mai sus, majoritatea boierilor mari țin la ei dascăli de limba greacă; unii au profesori de limba franceză. Dar ceea ce arată puținele lor cunoștințe și lipsa de discernământ este faptul că adeseori preferă unui francez adevărat, care își cunoaște bine meseria, un grec, un italian, chiar un neamț ca să predea copiilor lor această limbă. Judecați ce pronunție bună dau elevilor lor și jargonul ciudat pe care-l bâiguie aceștia. De la o vreme muzica părea să fie la preț. Se vedeau maeștri de vioară, de ghitară, de flaut și de pianforte, dar din picina nepăsării sau delăsării obișnuite domnișoarele care se ridicaseră la înălțimea unui
p. 36 cadril sau a unui vals se credeau de pe acum // muziciene desăvârșite și se mărgineau la atât. Îndeletnicirile serioase sunt inexistente. Este chiar rar să găsești o carte în mâinile boierilor sau ale soțiilor lor. Toate gândurile celor dintâi se îndreaptă spre intrigile cârmuirii, spre bărbi și slujbe; cele ale soțiilor către cochetărie și ușurătate.

București-au decât un teatru mic. O trupă germană[101] l-a ocupat timp de trei ani; lucru uimitor căci boierii sunt foarte nestatornici și schimbători. În toamna lui 1820 a venit o trupă italiană care a fost și ea împrăștiată de tulburările din 1821.

---

[94] Vezi relația acestuia, *supra.*

[95] Spitalul Filantropia, construit în anul 1813.

[96] *Colsa.*

[97] Turnul Colții, construit în anii 1714–1715, având printre meșteri fugari din armata învinsă a lui Carol al XII-lea, a fost avariat grav de cutremurul din 1802. Regele suedez întorcându-se din Turcia spre patrie, a trecut prin Țara Românească, dar a ocolit Bucureștii. Informația lui Laurençon provine, se pare, de la F. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I, Viena, 1781, p. 292–294.

[98] *Volcanisé*

[99] Referire, desigur, la vulcanii noroioși din zona Buzăului.

[100] *Arithmétique commerciale.*

[101] Trupa lui Johann Gerger, care juca la Cișmeaua Roșie, teatrul întemeiat de Ralu Caragea, cf. I. Massoff, *Teatrul românesc. Privire istorică,* I, București, 1961, p. 195.

www.dacoromanica.ro

Iarna funcţionează clubul nobil sau cazinoul şi mai multe altele de mâna a doua. Câteodată, dar foarte rar, boierii dau baluri particulare. Muzica naţională este alcătuită din viori, dintr-un fel de ghitară (sau semitamburină turcească) pe care o zgârie cu o bucată de corn subţiat, cât şi din nai[102], de care ştiu bine să se folosească pentru a asurzi urechile. Jocul naţional este un fel de horă[103], în care te legeni încet, făcând la fiecare măsură un pas mic la stânga sau la dreapta // şi p. 37
întorcând şi faţa după paşi. Melodiile sunt destul de frumoase, dar dansul este foarte monoton. Oameni din popor joacă uneori „albaneza", despre care se spune că ar fi vechea „pirică"[104]. La cluburi nu se cunoaşte decât cadrilul şi valsul. Acolo se adună jucătorii de faraon, de ruletă şi de loterie.

Marea plăcere a boierilor şi a cucoanelor este să se plimbe cu caleaşca, de dimineaţa până seara, pe străzile Bucureştilor. Mai cu moţ este să te duci după siestă la Herăstrău[105], baltă aflată la o jumătate de leghe de oraş. Nu găseşti acolo decât un chioşc şi nici un copac. La modă este totuşi să te duci să respiri praf sau să mergi să scuipi în baltă ca să faci cercuri. Nu-ţi vine să crezi dar aşa se întâmplă. În spatele Mitropoliei se află promenada de la Filaret, unde nu se duce decât norodul, duminicile şi în zilele de sărbătoare. Este foarte plăcută, plantată cu alei destul de frumoase şi cu trei bazine de apă la mijloc. În partea dinspre Broşteni[106] sau mahalaua tabacilor sunt o mulţime de cîrciumi, locul obişnuit de întâlnire al beţivilor//.

Alte oraşe. Raporturile politice ale celor două ţări. Discursul patriotic al unui boier p. 38

După Bucureşti vin:

Craiova, capitala Olteniei. Acolo erau zece până la douăsprezece mii de locuitori. Era o şcoală care ţinea de liceul capitalei.

Târgovişte, vechea capitală, unde în aprilie 1821 se afla cartierul general al lui Ipsilanti[107]. În acest oraş se mai vede încă puţul unde crudul Negru vodă a aruncat atâţia boieri şi unde a sfârşit prin a fi aruncat el însuşi[108].

Ploieşti.

Râmnic pe Olt, la o leghe şi jumătate se află mânăstirea Drăgăşani[109] unde s-a dat, la 7/19 iunie 1821, bătălia cu acest nume între greci şi turci.

Argeş.

Piteşti.

Câmpina.

---

[102] *Flûte de Pan.*

[103] *Ronde.*

[104] *L'ancienne pyrrique.*

[105] *Kilistrio.*

[106] *Brostein.*

[107] Alexandru Ipsilanti, fiul lui Constantin care a domnit în Ţara Românească şi Moldova Aghiotant al ţarului Rusiei. Conducătorul Eteriei. Vezi şi mai departe.

[108] Afirmaţie fantezistă.

[109] *Dragachan.*

www.dacoromanica.ro

Galați, port pe Dunăre.
Câmpulung[110].
Buzău.
Focșanii[111] munteni //.
p. 39 Giurgiu[112] pe Dunăre, cetate turcească.
Cerneți[113] și Târgu Jiu[114] în Oltenia. În cel dintâi a ridicat Tudor steagul răscoalei, în ianuarie 1821. Este așezat nu departe de Dunăre, la marginea dinspre Apus a Țării Românești. Toate aceste orășele cuprindeau fiecare între o mie cinci sute și două mii de locuitori.

Sub raport politic, cele două principate, al Țării Românești și al Moldovei, sunt lipsite de orice însemnătate, afară numai dacă nu vor ajunge un frumos mugure într-o zi, în coroana cuiva care le va putea stăpâni liniștit, în mod definitiv. Domnii greci care cârmuiau aceste provincii și care erau socotiți ca sentinele sau posturi înaintate ale turcilor, aveau agenți în principalele orașe ale Europei. Aceștia le transmiteau toate știrile interesante pe care apoi le comunicau divanului, ceea ce le dădea o anumită preponderență în cabinetul turc, care se încredea mai puțin în proprii săi miniștri din străinătate. De aceea, ca să-și atragă bunăvoința Porții, domnii nu cruțau, nici strădanii nici bani pentru a-și ajunge scopul și era un fel de
p. 40 rivalitate // între cel din Moldova și cel din Țara Românească, care ar putea da noutățile cele mai prompte și mai sigure. Cred că unele puteri străine țineau agenți pe lângă ei, din cauza influenței pe care acești mici suverani vremelnici o aveau în divanul din Constantinopol. Voi vorbi de acești agenți sau consuli străini într-o lucrare care va apărea mai târziu, subiectul pe care-l tratez acum neîngăduind asemenea digresiuni.

Tot ceea ce am spus despre Țara Românească se poate, de asemenea, aplica Moldovei, atât în ce privește produsele solului cât și moravurile și obiceiurile locuitorilor. Totuși îndeobște se pretinde că boierii moldoveni primesc o creștere mai îngrijită decât muntenii și că au un anumit grad de curtenie necunoscut acestora din urmă. E sigur însă că erau mai uniți între ei și nu-și lăsau domnii să le încalce drepurile nepedepsiți //.

p. 41 [În chip de concluzii autorul reproduce spusele unui boier „de care fusese foarte legat la București", aflat în refugiu la Sibiu, în urma evenimentelor din 1821].

„Pe bună dreptate veți deplânge", mi-a spus el, „soarta patriei mele. După ce vreme de secole a îndurat atâtea rele, acum s-a ajuns la culme. Mărturisesc că este puțin și greșeala noastră; dar cauzele principale ale nenorocirii noastre sunt bogăția pământului nostru strămoșesc și poziția noastră geografică. Veșnic suntem obiectul poftei unuia din statele puternice[115] și a cărui autoritate înclină într-un chip atât de
p. 42 // ciudat încât nu știm niciodată sub ale cărui legi trăim. Această permanentă

110 *Kimpolungue.*
111 *Foxani.*
112 *Giurgeo*
113 *Czernetz*
114 *Tergozil.*
115 *Supérieures*

www.dacoromanica.ro

ciocnire de interese face ca în propria noastră țară să nu fim decât unelte oarbe ale acelei puteri care pentru moment poate avea mai multă pondere în Europa. Niciodată nu suntem noi înșine. V-am spus că este și vina noastră, vă voi explica în continuare de ce. Dacă am fi fost întotdeauna uniți și dacă am fi formulat cu tărie dorința noastră de a ne ține de capitulațiile cu Poarta, oricât de rele erau de altfel, am fi fost la adăpost de toate aceste nenorociri. Dându-ne principi greci din Fanar, Poarta ne-a pus la îndemână sămânța discordiei noastre, a neînțelegerilor dintre noi. Care din noi va sacrifica binele țării pentru a place principelui și pentru a dobândi de la el funcții și ranguri. Împinși[116] de el spre această țintă a ambiției noastre, trebuia firesc să-i stoarcem și noi pe țărani, ceea ce, chiar și fără ultimele evenimente, însemna, mai devreme sau mai târziu, ruina noastră completă. Adesea // unele puteri mari ne-au întins o mână de ajutor, dar aceasta nu era decât de p. 43
moment, iar noi ne comportam față de generalii și agenții lor ca față de domni, ceea ce neutraliza tot binele pe care l-am fi putut aștepta din acest ajutor care, de altminteri, nu era dezinteresat. Privind lucrurile din oricare punct de vedere, nu văd scăpare[117] pentru Țara Românească, dacă Providența nu ne vine în ajutor. Așezați pe ruinele încă fumegânde ale nenorocitelor noastre patrii, iată rugămintea ce putem adresa tuturor suveranilor:

O, voi arbitri pe pământ ai destinelor umanității! O, voi puternici monarhi care, la mai multe congrese succesive, ați binevoit să puneți pe temelii întărite de dreptate și umanitate liniștea și bunăstarea popoarelor, care au fericirea de a trăi sub legile vostre; binevoiți, iluștri suverani, să aruncați ochii <plini de> comiserațiune asupra nefericitei Țări Românești ca ea să devină odată obiectul înțeleptelor voastre deliberări. Cerul să vă inspire pentru senti//mentele p 44
generoase,[118] care vă fac să săriți cu atâta forță[119] în favoarea tuturor celorlalte națiuni ale Europei. Trebuie să fim mereu priviți ca nefăcând parte din marea familie europeană și mereu să slujim drept pradă primului venit, să ne despoaie și să ne ruineze? Fie ca dispozițiile supreme ale înțelepciunii voastre să împlinească neștiința noastră, lipsa noastră de clarviziune! Binevoiți a ne acorda un guvern care să ne asigure drepturile, proprietățile și existența, amenințate în fiecare clipă. Dacă, din rațiuni pe care nu ne este îngăduit să le deslușim, va trebui să depindem mereu de cel sub care trăim azi, cel puțin, în numele umanității, aveți milă, sugerați-i sentimente de bunăvoință față de noi; vechile noastre capitulații să fie reînnoite, îmbunătățite și, dacă este posibil, să fie puse sub garanția[120] tuturor guvernelor împreună; să fim scăpați de orice subguvernare[121] formată din indivizi interesați – datorită scurtei șederi în patria noastră – care profită pe cât pot ruinând-o pe rând // și în toate chipurile; să fim, de asemenea, izbăviți de orice influență străină p. 45
precumpănitoare care, singură, nu ne poate aduce decât nenorociri și, într-un cuvânt, să nu depindem decât de congresul general. Țara Românească,

116 *Pressurer.*
117 *Ressource.*
118 *Magnanimes.*
119 *Si eminement éclater.*
120 *Sauve garde.*
121 *Sous gouvernement*

www.dacoromanica.ro

recunoscătoare pentru asemenea binefaceri de seamă, se va strădui să ajungă demnă, cu ajutorul unor instituții liberale în folosul agriculturii, artelor și comerțului și prin aceasta va putea deveni o membră mai folositoare a marii familii <europene>.

Iată, domnule, care sunt în general dorințele boierilor noștri cei mai înțelepți și mai legați de binele țării lor; dar cred că vocea mea va fi ca aceea a sfântului Ioan: *Vox clamantis in deserto.*

Am vrut să știu ce formă de guvernământ puteau să-și dorească; mi-a răspuns doar atât: *național.* Este un cuvânt destul de vag. Știu, și nu e greu de înțeles, că forma aristocratică le place mult; dar ea nu va fi pe gustul poporului căruia-i place mai mult o cârmuire despotică.

p. 46 Mă gândeam la ce-mi spusese acest boier de treabă // și vedeam într-adevăr că toate marile puteri se ocupaseră de fericirea multor state care, neîndoios în ceea ce privește populația, bogăția solului și poziția <geografică> n-ar fi trebuit să atragă privirile lor în măsura în care o meritau aceste nenorocite de țări. Doresc în mod cinstit ca vocea acestui cinstit patriot să nu fie, cum a spus-o el, *Vox clamantis in deserto!*

Partea a II-a

Relatarea istorică și adevărată a evenimentelor întâmplate în Țara Românească în primele luni ale anului 1821

p. 47-55 [Autorul previne că nu se va ocupa de aspectele diplomatice ale intrării eteriștilor în țară, căci faptele sunt prea recente și unele persoane s-ar putea simți atinse „într-un chip neplăcut". Urmează, în chip de prefață, un „Dialog între un grec și un turc, potrivit împrejurărilor". Turcul consideră revolta grecilor „nedreaptă și absurdă". Grecul arată că neamul său s-a aflat de prea mult timp „sub sceptrul de fier pătat de sânge al turcilor". El invocă virtuțile locuitorilor vechii Elade și-i condamnă pe „păcătoșii certăreți care se încăierau pe chestiuni teologice, în verme ce barbarii erau la porțile lor". Turcul susține că Imperiul otoman cu dominația sa asupra creștinilor, a fost recunoscut de Europa; dovada: trimiterea de ambasadori la Constantinopol, care n-au intervenit niciodată în favoarea grecilor. Toate încercările lor de emancipare au fost crunt reprimate (turcul amintește de piramidele de capete care se înălțau în toată Moreea, operă a lui Capudan pașa), predarea lui Rigas[122] de către austrieci, eșecul lui Alexandru Ipsilanti în țările române. Apoi, afacerile comerciale și diplomatice ca și guvernarea unor provincii mănoase ale Imperiului au fost lăsate pe mâna grecilor, ceea ce le-a permis să se

[122] Rigas Velestinlis Fereos (1754–1798), patriot grec care și-a desfășurat activitatea între 1782 și 1796 în Țara Românească. A intrat în legătură cu consulul republican francez Gaudin din București. Pleacă în Austria unde, la Viena, desfășoară o vie activitate publicistică și revoluționară. Revine în Țara Românească, iar în 1796 pleacă din nou în Imperiul habsburgic; la Triest e arestat în urma denunțului unui compatriot. Transportat la Viena este ucis în iunie 1798. Cf. L. Vranoussis, *Rigas, un patriot grec din Principate*, București, 1980.

www.dacoromanica.ro

îmbogățească şi să dobândească preemțiune în stat. Concluzia amândurora este lupta necruțătoare sub deviza: „Libertate sau moarte!"].

Capitolul I

Moartea principelui Alexandru Suțu[123]; firea sa; cârmuirea sa

p 56

Alexandru Suțu domnea în Țara Românească de aproape doi ani, când s-a îmbolnăvit, pe la începutul lui decembrie 1820. Toți doctorii din Bucureşti au fost chemați la el în consult. Ignorând cu toții boala, cauza bolii, aceasta a primit de la fiecare un nume diferit şi, abia după nesfârşite discuții savante, majoritatea dintre ei au căzut de acord să spună că Alteța sa era atins de un erizipel intern de formă uşoară[124]. Timp de trei sau patru săptămâni buletinul său medical s-a schimbat zilnic, când mai bine când mai rău până când, în cele din urmă, s-a anunțat oficial că murise în noaptea de 18 spre 19 ianuarie (stil vechi). //

p 57

Se dă ca sigur totuşi că domnul era mort de câteva zile şi întârzierea anunțului este atribuită doar măsurilor luate de doamnă de a expedia curieri la Constantinopol spre a unelti ca principatul să revină principelui Callimaki[125], fratele ei care, puțin timp înainte domnise în Moldova. Secretul acesta era necesar pentru planurile prințesei, căci îndată ce s-a aflat în capitala <otomană> de boala principelui Suțu intrigile au început să frământe întregul Fanar, aşa cum se întâmplă întotdeauna în asemenea împrejurări. De aceea, ar trebui pana unui Eton[126] sau a unui Thornton[127] pentru a putea descrie cu putere scenele de nimicnicie, de venalitate, de cupiditate care s-au succedat în fiecare clipă a zilei, în speranța de a pune mâna, este adevărat, pe un post atât de lucrativ dar atât de primejdios ca acela de hospodar.

Să ne întoarcem la Țara Românească. Cu toate asigurările doctorilor că principele Suțu a murit în urma unei boli naturale, zvonuri înăbuşite circulau în public că, departe de a fi firească, moartea sa era efectul otrăvii. Era pomenit în gura mare unul din primii arnă//uți[128] ai gărzii sale care trebuie să fi dat lovitura. Dar ce interes putea avea un om apropiat principelui şi care aştepta totul de la

p. 58

---

[123] Alexandru Suțu, domn al Țării Româneşti între 1818 şi 1821. Vezi, între altele, G. D. Florescu, *Alaiul înmormântării lui Alexandru Suțu voevod la 20 ianuarie 1821*, Bucureşti, 1932; S. Iancovici, *Complotul împotriva lui Alexandru Suțu vodă, februarie 1820*, în „Revista arhivelor", XLVII, 1970, nr. 1.

[124] *Volant.*

[125] Principele Callimaki a fost într-adevăr numit domn al Țării Româneşti, dar evenimentele care au avut loc în această provincie l-au împiedicat să vină. De atunci a fost ținut într-un sătuc de lângă Constantinopol, păzit şi considerat prizonier de război. Apoi a fost trimis la Brusa, unde se pare că a murit otrăvit (n.a). Scarlat Callimaki a fost domn al Moldovei între 1812 şi 1819. În urma evenimentelor din 1821 a fost trimis la Boli, în Asia Mică, unde a murit asasinat la 26 octombrie acelaşi an.

[126] *Eaton* de fapt Wiliam Eton. călător englez prin Țările Romane, vezi biografia şi însemnările sale în *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, Bucureşti, 2000, p. 277–284.

[127] Thomas Thornton, posibil călătorul englez de la 1807. Cf. volumul I al seriei.

[128] *Arnaoutes*

www.dacoromanica.ro

bunătatea acestuia, să comită această crimă? Există o altă ve siune, pe care n-o acreditez; nu este decât un zvon de rând. Vederile principelui Suțu ar fi fost bănuite, în ceea ce privește insurecția care trebuia să izbucnească în Grecia ca și în cele două provincii. Titlul său de principe și fondurile considerabile de care putea dispune ar fi trebuit să fie de mare ajutor pentru această acțiune. Departe de a sprijini acest proiect, principele ar fi adus de îndată la cunoștința Porții planurile ce-i fuseseră încredințate, ceea ce a făcut să eșueze cu totul diversiunea care trebuia să se producă chiar în capitala Imperiului Otoman; și că prin urmare spre a-l pedepsi pentru trădare i-a fost hotărâtă moartea. Câtă credibilitate se poate acorda acestei versiuni? Doar timpul singur ne-o va spune ca și întâiul său medic, Thibaldo.

Nimeni nu l-a regretat pe principele Suțu. Deși pe atunci boierii erau împărțiți în mai multe partide, nici unul din ei nu-i era apropiat[129]. De aceea, abia o jumătate
p. 59 de duzină au fost văzuți la cortegiul // său funerar. Dușman al principelui Ipsilanti-tatăl[130], care fusese susținut de Rusia, el se hotărâse să se apropie făți de Franța care totuși, datorită împrejurărilor, n-a făcut nimic pentru el vreme este mai bine de cincisprezece ani. Îngreuiat cu o familie numeroasă el a fost silit, în acest lung interval, să se împrumute foarte mult. Este poate una din cauzele zgârceniei deosebite pe care a arătat-o la curtea sa. Trebuia să-și achite datoriile la Constantinopol și în plus să satisfacă cererile fără saț ale protectorilor săi.

După fuga principelui Caragea, Divanul, încurcat între diferite interese majore, și neștiind pe cine să aleagă dintre fanarioți ca să-l înlocuiască, i-a venit ideea fericită de a așeza pe tronul Țării Românești un individ, adevărat prototip de falsitate și perfidie și care nu putea fi comparat cu nici unul din compatrioții săi în materie de intrigă; această idee i-a surâs și Alexandru Suțu a fost numit. Între alte articole, hatișeriful[131] sultanului către boieri cuprindea acestea: „Cel pe care vi-l trimit ca principe este cel mai înțelept și cel mai prudent dintre supușii noștri //
p. 60 de legea voastră. Ascultați-l ca pe umbra stăpânului vostru suveran etc."

Chiar după mărturia fanarioților, judecători avizați în asemenea materie, mintea principelui Suțu slăbise puțin și a dovedit-o <într-adevăr> prin atitudinea sa politică. Principe *numit* al Țării Românești, cum fusese înainte de desemnarea sa de un partid sau altul, el ar fi trebuit, oricât sunt de neînsemnați astfel de suverani nesiguri, să se comporte în așa fel încât să lase să se creadă că el era doar depozitarul unei părți din autoritatea sultanului. Temător de amintirile supărătoare ce existau privind vechile sale legături cu Franța, el a dat această parte de autoritate în mâna agentului Rusiei în Țara Românească[132]; astfel nimic nu se făcea, nimic nu se hotăra fără îngăduința acestuia[133]. Este adevărat că Rusia, prin tratatul de la

---

[129] *Ataché.*

[130] Constantin Ipsilanti. Vezi mai mult pentru domnia lui în relația lui Ch. Reinhard, rezident francez în Moldova la 1806, volumul precedent al seriei noi.

[131] Cf. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. X A, p. 585.

[132] Alexandru Pini, consul al Rusiei la București 1817–1822.

[133] „Această complezență a principelui l-a făcut pe agentul Rusiei să câștige sume însemnate de bani. Am spus deja, în prima parte, că voi vorbi într-o lucrare viitoare mai mult despre agenții străini în Țara Românească și influențele lor în cârmuirea acestei provincii"*(n a).*

www.dacoromanica.ro

Bucureşti din 1812, făcându-se protectoarea celor două provincii, părea să aibă drepturi mai multe decât oricare altă putere să se amestece în afacerile lor; dar acesta nu era un motiv ca să-i nemulţumească pe agenţii altor puteri preponderente şi aliate Rusiei[134].

Principele Suţu s-a dovedit capabil // doar să-şi umple lăzile în scurt timp, p 61
ceea ce părea a fi destul de anevoios, căci atunci când a venit în Ţara Românească banii, mulţumită înaintaşului său[135], începuseră să devină foarte rari. Depunerea mitropolitului şi a doi dintre episcopi, care au fost înlocuiţi pe un preţ foarte bun, numirea în toate posturile mari şi mici şi taxarea fiecăruia la preţul cel mai ridicat, iată primele sale operaţii financiare. Impozite care, după tratatul Rusiei cu Poarta n-ar fi trebuit să mai existe, au fost încasate sub altă denumire. În sfârşit, toate mijloacele de asupreală au fost folosite spre a smulge nenorociţilor locuitori ai acestei provincii nenorocite puţinul ce le mai rămăsese. În afara datoriilor pe care principele Suţu a putut să le achite şi a sumelor pe care obligatoriu a trebuit să le împartă la Constantinopol, nu cred că exagerez spunând că a lăsat cel puţin douăzeci de milioane <de piaştri> familie sale – şi asta în doi ani de domnie![136]

A avut grijă să-şi plaseze bine fiul cel mare[137] căsătorindu-l cu fiica unui bogat boier din Iaşi, care i-a adus o zestre serioasă. Fiica sa era căsătorită la Constantinopol cu un fecior de principe // Moruzi[138], dar după nenorocirile din p. 62
urmă abătute asupra acestei familii, bănuiesc că această căsătorie nu va avea loc. Încolo, această familie a Suţuleştilor, adevăraţi coborâtori, în ceea ce priveşte statura, din vechii pigmei, nu străluceşte, desigur, nici prin inteligenţă nici prin cunoştinţe.

Ceea ce scriu aici despre răposatul principe era ştiut de toată Ţara Românească; în această privinţă nu sunt decât ecoul opiniei publice[139]. Trecem la evenimentele care au început revoluţia în această provincie.

---

[134] „Agentului Austriei <Fleischakl von Hakenau> i-au fost retrase aproape unsprezece mii de persoane care se bucurau de protecţia Imperiului. Principele Suţu a avut, de asemenea, ideea luminoasă de a-i judeca pe supuşii străini prin tribunalele ţării. Toţi au consimţit, cu excepţia francezilor care s-au opus cu tărie şi cu de la sine putere, întemeiaţi, potrivit capitulaţiilor, pe dreptul inalienabil pe care totdeauna l-au avut în Levant, de a nu fi judecaţi decât de autorităţile lor fireşti" *(n.a.)*.

[135] I. G. Caragea (1812–1818). Vezi, între altele, V. A. Urechia, *Domnia lui Ioan Caragea (1812–1818. Biserica. Şcolile. Cultura publică*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiei Istorice", seria a II-a, tom XXI, p. 87 şi urm.

[136] *En deux ans de principauté.*

[137] Cunoscutul economist Nicolae Suţu (1798–1871), căsătorit cu Ecaterina Cantacuzino din Moldova.

[138] „Când cu prima persecuţie contra grecilor, în 1821, principele Moruzi a fost decapitat. Nu ştiu dacă copiii lui au suferit aceeaşi soartă, dar ceea ce este cumplit şi de o barbarie fioroasă, fiica sa a fost expusă goală în Bazar şi oferită succesiv primului venit pentru un piastru Şi puterile sprijină un guvern care sancţionează asemenea orori!" *(n a)* Pentru Constantin Moruzi (ante 1787–1821) vezi Fl. Marinescu, *Étude généalogique sur la famille Mourouzi*, Atena, 1987, p. 77. Afirmaţia cu soarta nenorocită a uneia din fiicele acestuia nu se confirmă în documentele reţinute de acest autor. Pentru relaţiile dintre familiile Suţu şi Moruzi, cu anularea unei proiectate căsătorii între fiica lui Alexandru Suţu şi băiatul lui Alexandru Moruzi, vezi N. Suţu, *Mémoires du prince . .*, Viena, 1899, p. 35.

[139] *De la voix publique.*

www.dacoromanica.ro

p. 63

Capitolul al II-lea

Primele ştiri despre revolta lui Tudor în Oltenia. Divanul *ad interim* îi propune o înţelegere. Pretenţiile lui Tudor. Soldaţii trimişi contra lui se pun sub steagurile sale. Sosirea la Bucureşti a caimacamilor principelui Callimaki (Negri şi Vogorides)[140]. Plecarea lor, care este curând urmată de cea a agenţilor străini.

Îndată după moartea principelui Suţu s-a auzit la Bucureşti vorbindu-se de revolta unui oarecare Tudor. Omul era destul de obscur şi se părea că n-au de ce să se teamă de el. În timpul ultimului război al ruşilor în Ţara Românească fusese căpetenia unui corp de panduri şi această împrejurare l-a făcut să ceară din nou Divanului[141] suma de 100 – 120 de mii de piaştri, pe care pretindea că i-ar fi
p. 64 cheltuit atunci pentru echiparea etc. acelui corp //. Divanul *ad interim,* ori mai degrabă acel comitet care în perioada de interregn a fost chemat să conducă treburile <ţării>, i-a făcut propuneri pe care el le-a respins. Se simţea deja puternic şi în fiecare zi numărul partizanlor săi creştea. Centrul insurecţiei era la Cerneţi, în extremitatea vestică a Ţării Româneşti, dar de acolo Tudor trimitea bande[142] în toate cele cinci judeţe de dincolo de Olt. A pus mâna pe banii din casieria statului şi boierii erau despuiaţi. I-a desemnat soldaţilor săi pe aceştia drept lipitorile poporului românesc, aşa încât nu sperau să scape în cazul când ar fi fost prinşi; de aceea au fugit în toate părţile.

Ceea ce l-a favorizat în plus a fost dezbinarea boierilor, cum am spus mai sus, care nu se puteau înţelege asupra măsurilor de luat împotriva răzvrătitului. Nu mai era unitate în conducere[143], care singură ar fi putut neutraliza acţiunile acestuia şi treburile cele mai importante erau părăsite. Vom vedea cauza neînţelegrilor dintre boieri.

La moartea principelui Suţu o parte însemnată din boierii de rangul întâi şi-a
p. 65 exprimat formal // dorinţa de a se adresa Porţii prea umile cereri pentru reînnoirea vechilor şi celor dintâi capitulaţii care le dădeau dreptul să aleagă domni din neamul lor. În plus şi-au exprimat hotărârea categorică de a nu mai primi la ei mitropoliţi[144], episcopi şi egumeni greci. Dimpotrivă, cei care erau legaţi de această naţie, fie prin legături de sânge, fie prin interese unelteau în sens contrar şi fanarioţii treceau prin spaime de moarte văzând că le scapă din mână o pradă atât de bogată cum era cârmuirea celor două provincii.

În mijlocul tuturor acestor neînţelegeri, Ţara Românească se găsea într-o stare de anarhie totală. În acest timp pericolul creştea, răzvrătitul se apropia şi s-au hotărât, în sfârşit, să îndrepte trupe împotriva lui. Sub conducerea unui boier au trimis câteva sute de arnăuţi care, departe de a-l ataca pe Tudor, s-au unit cu el, iar

---

[140] *Bogorıdès.*

[141] Pentru relaţiile lui Tudor cu Divanul şi, în genere, confruntarea faptelor narate de Laurençon vezi I. C. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828,* ediţia noastră, Bucureşti, 1985. De asemenea, D.Berindei *L'année revolutionaire 1821 dans les Pays roumains,* Bucureşti, 1973.

[142] *Des partis.*

[143] *Pouvoir.*

[144] *Archevèques.*

www.dacoromanica.ro

comandantul s-a întors singur la Bucureşti. I-a fost trimis un boier grec foarte inteligent, foarte dibaci, într-un cuvânt Samurcaş, pe care-l cunoştea bine; n-a vrut // să audă de nimic. A început prin a cere reducerea *birului*[145] sau a capitaţiei la p 66
cinci piaştri, cum fusese în vremurile de odinioară. El însuşi decretase această reducere în judeţele pe care le străbătuse. De aceea toţi ţăranii îl ridicau în slava cerului şi nu-i spuneau decât Tudor vodă[146] sau domn. Mai mult, a pretins suprimarea impozitelor cunoscute în această ţară sub numele de *văcărit*[147], *vinărit*[148] etc, adică pe vin, vite, alimente. Ca încheiere, voia capetele a 12 boieri de rangul întâi pe care-i considera asupritorii cei mai nemiloşi ai ţării. Este lesne de înţeles că această din urmă cerere nu putea de fel să placă domnilor din Divan sau comitet. De aceea, aproape toţi au fugit, şi pe bună dreptate, căci Tudor deja răspândea trupele spre a tăia drumurile care duceau din Muntenia spre Transilvania. Principele Brâncoveanu, primul şi cel mai bogat dintre boieri, a fost cel dintâi care a dat exemplul fugii. Curând a fost urmat de toţi ceilalţi şi de agenţii străini care, socotesc, ar fi // trebuit, în împrejurări atât de critice, să rămână la p 67
postul lor. Toată lumea a auzit de purtarea vitejească a domnului David, consul al Franţei la Smirna, şi a aflat câţi nenorociţi a reuşit să scape de furia turcilor.

În timp ce Tudor dicta astfel legea sa comitetului, el trimitea la Constantinopol la marele vizir pe unul din credincioşii săi[149] care trebuia să-l asigure pe ministru de supunerea faţă de sultan şi să-i explice motivele ridicării sale contra boierilor. Se dau asigurări că acest trimis a fost foarte bine primit de marele vizir, dar repeziciunea cu care s-au succedat evenimentele a făcut ca acest demers să rămână fără urmare. Pe de altă parte, la Bucureşti se afla o căpetenie a arnăuţilor numit Sava, care avea sub ordinele sale aproape două mii de călăreţi bine echipaţi şi bine înzestraţi. Comitetul îi însărcinase cu paza şi poliţia oraşului. Nu se putea ghici dacă Sava e înţeles cu Tudor sau nu; se bănuia doar că înclină de partea turcilor. Este sigur însă că prezenţa lui Sava la Bucureşti cu trupele sale l-a făcut // pe Tudor p 68
să ezite o vreme să vină aici cu ale sale. Sava asigura foarte bine poliţia şi deşi oraşul se afla în stare de nelinişte şi de alarmă, nu s-a produs nici o dezordine.

În acest timp au sosit cei doi caimacami (Negri şi Vogoride) ai lui Callimaki, pe care sultanul îl numise în principatul Ţării Româneşti şi care trebuia să vină, după cum se dădeau încredinţări, cu o armată turcească pentru pedepsirea răsculaţilor. I-au făcut propuneri lui Tudor pe care acesta le-a respins cu dispreţ, spunând că este destul de stăpân pe situaţie ca să nu se teamă de Callimaki şi că însuşi acest principe nu putea trece Dunărea fără îngăduinţa sa, nici fără a acorda acea *chartă* pe care el dorea s-o dea compatrioţilor săi. Caimacamii, văzând că n-au ce nădăjdui, s-au întors iar Sava le-a dat un salvconduct până la Dunăre ca şi lui Divan effendi, lui Beşli aga[150] şi altor câtorva turci care se temeau că vor fi trataţi cu

---

145 *Bir.*

146 *Vodă.*

147 *Vacarit.*

148 *Vinarit.*

149 Cf. I. C. Filitti, *op. cit*, p. 79.

150 *Belsy aga.*

www.dacoromanica.ro

aceeaşi cruzime cu care fuseseră trataţi compatrioţii lor la Galaţi cum se va vedea în capitolul următor; aici Sava[151] s-a dovedit a fi şi omenos şi politician.

p. 69 // La Bucureşti erau deci într-o nesiguranţă cumplită asupra a ceea ce avea să se întâmple când, un nou incident a venit să se adauge neîncrederii şi spaimelor generale.

Capitolul al III-lea

p 70

Proclamaţia principelui Ipsilanti, datată Iaşi, 22 februarie[152]. Masacrarea turcilor la Galaţi de către Caravia. Fărădelegile lui Duca în Moldova. Intrarea lui Tudor în Bucureşti. Purtarea în doi peri a lui Sava. Pandurii

Pe la începutul postului Paştelui grecesc, adică spre 18 sau 20 februarie (stil vechi) a apărut deodată la Iaşi o proclamaţie a principelui Ipsilanti care-i chema pe greci la libertate. După o introducere pompoasă, el adăuga: „Dacă turcii îndrăznesc să făptuiască ceva dezordini la Bucureşti sau în Ţara Românească, să ştie că mă voi răzbuna zgomotos, căci am în spate o forţă impunătoare în faţa căreia nu vor putea rezista".

La citirea acestor cuvinte nu s-au mai îndoit că forţa impunătoare de care
p. 71 vorbea // principele era Rusia; şi era cu atât mai de crezut cu cât această putere adunase forţe considerabile la Prut. Se nădăjduia deci încetarea în curând a scenelor de jaf şi devastări, care aveau loc în ţară. Socoteau de asemenea o binefacere şederea armatei ruse în ţară. Pe de altă parte se avansase ideea că Tudor nu-i decât omul lui Ipsilanti, sau mai curând al Rusiei şi nu se mai mirau de tonul tăios luat de acesta. Cei mai clarvăzători fabulau[153] aşa, dar se înşelau cu totul, cum se va vedea <mai departe>.

Totuşi proclamaţia lui Ipsilanti a făcut mare senzaţie în oraş şi, cum se credea că principele va veni neîntârziat în Ţara Românească, o mulţime de tineri se pregăteau să intre sub steagurile sale. Printre aceştia se găseau mulţi dascăli şi învăţăcei greci.

Tot pe atunci s-a primit ştirea că o parte din armata lui Ipsilanti, comandată de crudul Caravia[154], sosise la Galaţi, oraş şi port la Dunăre, şi masacrase acolo, în
p. 72 timpul somnului, 60 de turci nenorociţi //, negustori ori stăpâni de nave şi că luase o pradă însemnată. Pusese chiar mâna pe vreo 20 de piese de artilerie de pe aceste vase, pe care turcii din Brăila le-au luat curând înapoi.

---

[151] „Această purtare nu i-a ajutat prea mult lui Sava, căci la câtva timp după intrarea turcilor în Bucureşti a fost decapitat din porunca paşei de Silistra care comanda armata" *(n a)*. Căminarul Sava Fochianos a fost ucis de turci la Bucureşti, la 6 august 1821.

[152] Prin această proclamaţie, Alexandru Ipsilanti garanta liniştea şi siguranţa moldovenilor, pentru ei şi bunurile lor. El afirma că în cazul unei invazii din partea turcilor, aceştia vor fi primiţi de o forţă teribilă care le va pedepsi îndrăzneala (cf. Hurmuzaki, serie nouă, vol. II, p. 633–634).

[153] *Devidaient la fusée.*

[154] Vasile Caravia, căpetenie eteristă. După Liprandi, a sfârşit prin a ţine o cafenea undeva în Moreea *(Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. V).

www.dacoromanica.ro

Pe de altă parte, un oarecare Duca, cunoscut la Bucureşti ca un fel de reprezentant al lui Ali paşa de Ianina, umbla de asemenea prin ţinuturi în fruntea unei bande[155], le punea la contribuţie şi se purta absolut la fel ca Tudor în cele din Ţara Românească. Toate aceste rapturi se făceau sub pretextul umplerii casieriei armatei, pentru a veni în întâmpinarea nevoilor acesteia. Dacă nu mă înşel, însemna să vii sub proaste auspicii începând să jefuieşti, să ruinezi o ţară socotită prietenă şi ai cărei locuitori profesau aceeaşi credinţă cu grecii şi aveau atâtea legături cu ei.

Din toate părţile, dar mai ales de la Niezen în Rusia Mică şi de la Odesa, veneau la cartierul general al lui Ipsilanti tineri greci de familie bună care se ofereau pe sine şi averea lor. Aceşti nefericiţi au constituit Batalionul sacru. Entuziasmul // libertăţii îi electrizase. Să fi avut comandanţi pe măsură! p. 73

În acest timp Ipsilanti înainta, dar încet, spre Ţara Românească şi s-a oprit câtva timp la Focşani, la frontiera acestei provincii cu Moldova. Faima mincinoasă ridica forţele sale la vreo 20.000 de oameni, când nu avea decât vreo 5–6.000. Se spunea că Rusia îi dă un ajutor de 30.000 de oameni. Se aştepta, de asemenea, un însemnat parc de artilerie, muniţii etc. În sfârşit, toţi grecii se făleau deja şi nu se mai vorbea decât de luarea foarte apropiată a Constantinopolului. Dulce eroare care n-a durat mult timp. Trebuie observat că pentru aceasta principii, ofiţerii şi mulţi din soldaţi îşi lăsaseră să crească barba, pe care juraseră să n-o taie decât când ar fi fost stăpâni pe capitală.

După ce a schimbat mai multe ştafete cu Sava şi fără îndoială s-a înţeles asupra acţiunii cu el, Tudor s-a hotărât să vină la Bucureşti. În ajunul intrării sale, care a avut loc pe la 15 martie[156], Sava a străbătut oraşul, urmat de toţi arnăuţii săi. A potolit norodul îndemnându-l să se liniştească, a jurat că nu se va întâmpla nici o de//zordine, că va veghea asupra tuturor şi a recomandat totuşi ca a doua zi p. 74 prăvăliile să fie închise. Apoi s-a retras la mitropolie cu trupele sale. Am spus deja în descrierea Ţării Româneşti că această mânăstire este aşezată pe o înălţime, la marginea de miazăzi a oraşului. Înconjurată de ziduri puternice şi în bună stare, ea constituie un punct destul de uşor de apărat şi greu de atacat. După făgăduielile lui Sava părea straniu că a ales acest loc ca şi cum s-ar fi pus în siguranţă.

În sfârşit, a sosit ziua cea mare şi Tudor intră tot prin partea de miazăzi în fruntea pandurilor săi. La dreapta sa era un preot, care purta crucea şi la stânga primul său locotenent, Dimitrie Macedonski[157]. Pandurii erau urmaţi de un corp de arnăuţi călări comandat de faimosul căpitan de haiduci, faimoasa căpetenie de tâlhari, Farmaki. Generalul comandant şi-a stabilit cartierul general în palatul bătrânei Brâncoveanu, chiar la poalele mitropoliei. Vremea era minunată şi dealul mitropoliei era plin de curioşi, mai ales de străini, care veniseră să vadă intrarea îndrăzneţului răzvrătit. Câteva focuri de puşcă s-au descărcat de o parte şi de // alta, dar au fost p. 75 trase în aer. Bănuiesc că pandurilor nu le-a făcut prea mare plăcere să vadă atâta mulţime pe acest deal, căci după câte am auzit de la mai mulţi dintre ei se pare că li

---

155 *Un parti.*

156 Tudor a intrat în Bucureşti la 21 martie/4 aprilie.

157 Théodore le Macédonien!

se făgăduise jefuirea oraşului; dar Tudor, prea prudent pentru a lăsa să se făptuiască o asemenea atrocitate şi neîncrezător în aceşti tâlhari, n-a lăsat să intre în oraş decât vreo două mii. Ceilalţi fuseseră încartiruiţi în mânăstiri, afară din oraş.

Către orele trei după amiază ofiţerii lui Tudor, urmaţi de preoţi, au străbătut tot oraşul. Ei se opreau la fiecare răspântie şi după ce citeau o proclamaţie a căpeteniei lor menită să liniştească spiritele, preoţii rosteau rugăciuni pe care le sfârşeau printr-o descărcare de pistoale, chemând cu strigăte puternice norodul la libertate. Locuitorii primiseră ordin ca seara să nu aibă lumină la ei şi nu ştiau ce să creadă de această măsură, când pe la ora opt s-au auzit împuşcături foarte puternice dinspre mitropolie. Focul a ţinut un sfert de ceas fără întrerupere şi se credea că
p. 76 pandurii // se încăieraseră cu arnăuţii; dar a doua zi s-a văzut că nu fusese decât curată comedie, soldaţii din cele două trupe plimbându-se liniştiţi fiecare pe partea sa de oraş.

Aceşti panduri zdrenţăroşi, adevăraţi *sans-culottes* ai Ţării Româneşti, aveau cu toţii de vânzare obiecte preţioase. Nu era de mirare; jefuiseră peste tot. Mai mulţi mi-au oferit pentru 40–50 de piaştri şaluri care valorau între 1.200 şi 1.500 de piaştri, blănuri de preţ, bijuterii, ceasuri etc. pe nimic. Nu mă îndoiesc că unii evrei, potrivit obiceiului lor, au profitat de aceste împrejurări. De altfel numerarul ajunsese atât de rar încât toată lumea dăduse faliment. Cei cărora le erai dator nu-ţi mai cereau nimic înapoi, căci ei înşişi nu plăteau acelora cărora le erau datori. Era ca un fel de înţelegere tacită să se poarte astfel unii faţă de alţii. Nu mai exista comerţ şi aproape toţi negustorii îşi strânseseră mărfurile ca să le pună la loc sigur; căci cei mai prudenţi se gândeau, pe bună dreptate, că era posibil mai devreme sau
p. 77 mai târziu // ca turcii să vină şi ei să se amestece în aceste treburi. Mânăstirile şi hanurile[158] cele mai sigure au fost atunci înţesate cu mărfuri şi cu lucruri în sume enorme.

Capitolul al IV-lea

p. 78

Cartierul general al principelui Ipsilanti la Colentina. Tudor şi Sava îi prestează jurământ. Întrevederea lui Ipsilanti cu Tudor. Plecarea lui Ipsilanti la Târgovişte. Atitudinea turcilor. Masacrarea grecilor la Constantinopol şi la Smirna. Preoţii greci. Boierii închişi de Tudor

Cam la o săptămână după intrarea lui Tudor în Bucureşti, principele Ipsilanti şi-a aşezat[159] cartierul general la Colentina, reşedinţă[160] a banului Ghica, la o depărtare de o leghe mică[161] de Bucureşti. Atunci au început să fie văzuţi alergând prin oraş acei faimoşi războinici îmbrăcaţi tot în negru şi purtând căciuli pe care se afla un cap mort cu oase încrucişate şi deasupra lor crucea. Unii purtau eşarfe în trei culori, adică roşu, alb, negru. Cocardele lor erau în aceleaşi culori.

---

[158] *Kans.*

[159] Alexandru Ipsilanti s-a aşezat la Colentina, la 24 martie 1821.

[160] *Maison de plaisance.*

[161] *Petite lieue.*

www.dacoromanica.ro

Se spunea că palatul Brâncoveanu fusese pregătit // pentru Ipsilanti; dar el p. 79
nici n-a intrat în oraş, deşi era zilnic aşteptat acolo. Între Bucureşti şi Colentina era o foială necontenită. Puţinii boieri care rămăseseră nu lipseau să se ducă să facă curte susţinută principelui şi fraţilor lui, Gheorghe şi Nicolae. Lumea se întreba de ce nu vine în oraş, căci nu se ştia că principele, Tudor şi Sava nu aveau încredere unii într-alţii. Cei doi din urmă îşi împărţiseră Bucureştii şi păreau că se înţeleg împreună. Tudor punea să se întărească mânăstirea Cotroceni[162] şi îşi avea acolo reşedinţa. Înţelegerea celor două căpetenii jignea pe principe şi îi sporea temerile; iată de ce nu se mişca de la Colentina. Totuşi, doctorul Christari[163], patriot înfocat şi care ajunsese general, înrola <ostaşi>, ca mulţi alţii, pe socoteala lui Ipsilanti. Acesta a izbutit, prin făgăduieli şi poate chiar prin ameninţări, să facă pe Tudor şi pe Sava să-i presteze jurământ[164]. A doua zi după această ceremonie, drapelul tricolor a fost ridicat în mai multe mahalale ale oraşului şi salutat prin focuri de armă de panduri şi arnăuţi.//

Ipsilanti nu era totuşi prea mulţumit să vadă pe Tudor puţin dispus să p. 80
slujească pe greci şi a avut cu el o a doua întrevedere[165], spre a-i afla gândurile[166] asupra acestui punct. Tudor i-a răspuns deschis spunându-i pe un ton hotărât[167]. Urmează cunoscuta replică a lui Tudor care-şi apără patria şi nu înţelege să-l urmeze pe eterist.

Ipsilanti a făcut tot ce a putut ca să-l determine să-şi unească trupele cu ale sale. El a refuzat mereu. S-au despărţit foarte nemulţumiţi unul de celălalt şi după câteva zile s-a aflat, nu fără uimire, că principele plecase pe neaşteptate de la Colentina şi că îşi mutase cartierul general la Târgovişte[168]. Această poziţie îl apropia de hotare şi se pare că se gândea de pe acum la retragere //, treburile p. 81
nemergând după pofta sa în Ţara Românească. Îl vom urma îndată.

Ce făceau deci turcii în acest timp? Nu mişcau, nu îndrăzneau să treacă Dunărea ca să nu calce primii tratatul de pace din 1812. Poarta avea cunoştinţă de conjuraţia grecilor din rapoartele principelui Suţu, dar se temea să nu-i susţină Rusia şi ca urmare dăduse ordinele cele mai severe paşalelor şi aianilor de la Dunăre să nu treacă fluviul. În acest timp turcii au trimis emisari[169] la Laybach[170], unde se ţinea congresul, pentru a întreba în mod oficial dacă vreo putere autorizase atitudinea ostilă a principelui Ipsilanti faţă de Poartă. Gazetele de atunci au scris că

---

[162] *Kotruzchan.*

[163] Dr. Mihai Christari, medic la Bucureşti.

[164] Cf. A. Oţetea, *Legământul lui Tudor Vladimirescu faţă de Eterie,* în „Studii", IX, 1956, nr. 2–3.

[165] Cf. I. C. Filitti şi D. Berindei, *operele citate.*

[166] *Le sonder.*

[167] *Ibidem.*

[168] Retragerea a început la 1/13 aprilie 1821.

[169] *Chargés d'affaires.*

[170] Congresul de la Laybach a fost convocat în luna ianuarie 1821, pentru a discuta măsurile de represiune ce trebuiau luate de comun acord de membrii Sfintei Alianţe (Prusia, Austria, Rusia) împotriva revoluţionarilor italieni şi în general contra tuturor mişcărilor de eliberare naţională ce se desfăşurau în Europa. Lucrările lui s-au închis la 12 mai 1821. Pentru dezavuarea mişcării lui Ipsilanti cf. D. Berindei, *op. cit.,* p. 165 şi urm. De asemenea, A. Oţetea, *Sfânta Alianţă şi insurecţia eteristă din 1821,* în „Revista română de studii internaţionale", 1967, nr. 1–2.

www.dacoromanica.ro

toate puterile au dezavuat demersul lui Ipsilanti, iar turcii au avut mână liberă să-şi răspândească trupele în cele două provincii. După această hotărâre paşalele de Rusciuk şi Silistra s-au întâlnit şi au trecut Dunărea.

În această vreme a început persecutarea grecilor, în primul rând la
p 82 Constantinopol şi la Smirna. Mai mult de o sută de mii de // familii, bărbaţi, femei şi copii au fost sugrumaţi. Patriarhul Grigore şi doisprezece episcopi au fost spânzuraţi împreună. Unui ambasador care ceruse printr-o notă adresată Divanului explicaţia unei asemenea sălbăticii, i s-a răspuns că dacă muftiul ar fi conspirat ca Grigore, ar fi avut aceeaşi soartă. Sunt greu de imaginat atrocităţile comise de turci asupra nefericitelor victime cu totul nevinovate şi turbarea lor a sporit şi mai mult când au aflat că voiseră să ocupe Constantinopolul prin surprindere pe mare şi pe uscat. Ceea ce este sigur este că în Ţara Românească se spusese în gura mare că această lovitură îndrăzneaţă urma să aibă loc pe la sfârşitul lui martie. Cine urma s-o dea? Cred că era unul din acele o mie şi unul de zvonuri puse în circulaţie ca să însufleţească curajul soldaţilor.

Pare un lucru de neînţeles ca o conjuraţie atât de vastă, formată din atâţia membri şi care se ţesea, mi s-a spus, de mai mulţi ani, să nu ajungă decât atât de târziu la cunoştinţa guvernului turc şi că a trebuit să fie un grec şi, mai mult, un
p 83 principe care să le deschidă ochii asupra primejdiilor care-i // pândeau. Pe de o parte este o incurie, o inepţie; de alta, o şansă al cărei exemplu nu se întâlneşte în istorie.

Este ciudat că preoţii greci erau revoluţionarii cei mai înfocaţi. Îi vedeai mereu înarmaţi şi călări, străbătând toate străzile şi căutând să îmbărbăteze, prin cuvântări exagerate, trupele şi pe locuitori. Pe steaguri se vedea crucea cu faimoasa inscripţie: *in hoc signo vinces*[171], pe care o înlocuiseră prin forma grecească: *prin acest semn noi vom învinge*. Bieţii oameni nu aveau un Constantin în fruntea lor şi timpul miracolelor trecuse pentru ei ca şi pentru atâţia alţii.

În sfârşit, nu mai vedeai trăsuri la Bucureşti. Cei câţiva boieri rămaşi se îmbrăcaseră ca simpli arnăuţi pentru ca să placă norodului. Aceasta nu i-a scăpat, căci Tudor i-a strâns pe toţi laolaltă, şi pe mitropolit, ca într-o închisoare, într-o casă care era păzită de trei sute de arnăuţi panduri. I-a ţinut acolo până aproape în clipa când turcii au intrat în mahalale. Atunci le-a dat voie să fugă. Dar să ne întoarcem la Târgovişte. //

Capitolul al V-lea

p 84

Cartierul general de la Târgovişte. Securitatea oştirii. Mese. Concerte. Baluri. Poliţia oştirii inexistentă. Ucideri de vite de necrezut. Grăzăvii făptuite de arnăuţi în ţară. Consiliul suprem, alcătuirea lui

Târgovişteа, care înaintea Bucureştilor fusese reşedinţa hospodarilor, este un oraş mic, aşezat la 24 sau 25 de leghe nord de capitala de acum. Se văd aici câteva case arătoase ocupate de principii Alexandru şi Gheorghe şi ofiţerii lor mai de

[171] În ajunul bătăliei de la Pons Milvius (Roma) împotriva rivalului său Maxenţiu, lui Constantin cel Mare i s-a arătat Christos care i-a cerut să-şi facă un steag, *labarum*, cu semnul crucii şi având cuvintele de mai sus.

www.dacoromanica.ro

seamă. Prințul Nicolae stătea cu un mic corp de trupe la Câmpulung şi principele Cantacuzino[172] într-un sat la jumătate leghe nord de Târgovişte.

În acest oraş se văd o mulțime de ostaşi din arme felurite. Mulți îmbrăcați în negru, arnăuți, cazaci, lăncieri şi mulți alții fără uniformă. // Ocnele şi închisorile p. 85
care fuseseră deschise de panduri dăduseră oştirii un mare număr de recruți şi se poate judeca de ce calitate. Venind de la Bucureşti, jefuiseră şi incendiaseră mai multe sate şi câteva conace[173], între altele cel de la Mogoşoaia aparținând lui Brâncoveanu. Dar la astea se închideau ochii. Erau mulți şi asta ajungea. Se făceau că întăresc Târgovişteа şi în partea dinspre miazăzi săpaseră şanțuri peste care puteai sări lesne cu picioarele strânse; apoi două sau trei întăriturі[174] proaste de pământ, lipsite de artilerie, căci toată artileria armatei era alcătuită din trei piese de o jumătate de livră şi una de două livre, care fuseseră luate de la închisoarea din Bucureşti. Şi la ce serveau? Nu-şi băteau capul. S-a anunțat că principele Dimitrie (cel care este acum în Moreea) avea să treacă Prutul, în fruntea a şaisprezece mii de oameni şi cu douăzeci şi patru de piese de artilerie servite de ofițeri şi de tunari străini.

Aceste veşti bune inspirau armatei o securitate deplină; de aceea nu era deloc vorba de manevre, de exerciții şi nu se // gândeau decât să petreacă. Numai Batalionul p 86
sacru făcea exerciții zilnic. Ospețe mari, concerte, baluri se dădeau când la principii Cantacuzino când la A<lexandru> I<psilanti>. Nu era nici o poliție în armată, nici un post înaintat, nici chiar sentinele. Şi se va vedea la ce au dus toate acestea. E de necrezut! Spionul, sau mai bine zis căpetenia turcilor, a rămas la Târgovişte tot timpul cât cartierul general s-a aflat acolo, deghizat în armean şi trăind, ca şi ceilalți, din tain[175]. Toți cei care veneau să dea bani la casierie erau foarte bine primiți, dar nimeni nu era plătit. Ar fi fost o ruşine să ceri ceva; căci, spuneau căpeteniile, n-avem nevoie decât de fier, nu ne luptăm ca să dobândim bogății, ci pentru glorie şi libertate. Ce dezinteres din partea celor care aveau banii pe mână!

Dacă toți oamenii aceia nu erau plătiți, trebuia cel puțin să fie hrăniți. Aceasta s-a făcut pe socoteala nenorocitului de țăran. I se lua făina, vinul, într-un cuvânt toate proviziile //. Bande de arnăuți băteau satele şi aduceau zilnic cirezi de boi, <turme> p. 87
de oi, de porci şi o mulțime de păsări de toate soiurile. Nu voi aminti decât ce trebuia dat zilnic pentru bucătăria principelui Ipsilanti:

50 de ocale[176] carne de vacă
30 de ocale carne de oaie
20 de ocale carne de porc
24 păsări ca: găini, rațe etc.
50 până la 60 de pâini.
Fără a pune la socoteală untul, ouăle etc.

Principele Gheorghe avea aceeaşi rație şi ceilalți ofițeri în mod corespunzător. Se va socoti poate ridicol că am intrat în asemenea amănunte, dar am făcut-o ca să

---

[172] Gheorghe Cantacuzino, cumnatul lui Alexandru Ipsilanti.

[173] *Châteaux.*

[174] *Bastions.*

[175] *Thaim.*

[176] Ocaua face aproape două livre şi jumătate în Franța *(n a)*

www.dacoromanica.ro

arăt paguba îngrozitoare care se făcea în țară prin aceste tăieri necugetate de vite. Într-un cuvânt, era o învălmășeală, un prăpăd de necrezut.

p. 88 Se știe că în Țara Românească se produce mult // vin: când arnăuții găseau o pivniță într-un sat, ei începeau firesc să se îmbete apoi, din răutate, desfundau butoaiele ca să irosească vinul. Țăranii jefuiți, maltratați, văzându-și casele distruse, lucrurile părpădite, vitele căzute pradă acestor tâlhari, fugeau în păduri și în munți cu femeile și cu copiii lor, târând după ei mizeria și disperarea[177]. Da, o știu de la persoane demne de crezare și care fuseseră de mai multe ori martore la repetatele năvăliri ale turcilor în Țara Românească; niciodată aceștia nu săvârșiseră nici a suta parte din grozăviile făptuite de această armată nedisciplinată și alcătuită, cred, din drojdia tuturor neamurilor[178].

Acolo erau soldați. Toți erau frați și prieteni, toți erau căpitani. Judecați ce zăpăceală domnea cu această frumoasă stare de lucruri.

Exista un consiliu suprem, care ar fi trebuit să conducă operațiunile militare, deși nu s-a văzut niciodată nimic care ar fi putut să merite acest nume. Consiliul era
p. 89 alcătuit din cei trei principi, principele Cantacuzino, medicul Christari și //, cred, din comandantul pieței[179] Lassani și din generalul Orfano. Cei doi din urmă merită să fie cunoscuți. Negustori greci foarte respectabili din Pesta mi-au spus că l-au cunoscut bine pe Lassani, care făcea în acest oraș nobila meserie de proxenet; că cel de-al doilea fusese în serviciul casei domnului Bacaori, negustor grec din Odesa. O știu chiar de la acest negustor.

Și Ipsilanti se înconjura de astfel de oameni și de alții încă și mai nemernici, al căror nume n-ar face decât să întineze hârtia! Ce era deci de așteptat de la vitejia, de la inteligența, de la sfaturile lor? Într-adevăr, cu cât te gândești mai mult, cu atât nu te poți împiedica să crezi că acest pretins război nu era decât un pretext ca să se camufleze jaful și tâlhăria. Tudor cel puțin avea un scop. Îl declarase sus și tare; dar acolo totul era învălmășeală și întuneric. //

p 90

Capitolul al VI-lea

Intrarea turcilor în București. Caracterizarea lui Caravia. Uciderі în mânăstiri. Marșul secret al lui Tudor și al turcilor împotriva lui Ipsilanti. Tudor făcut prizonier și decapitat la Târgoviște. Cantacuzino se desparte de armata lui Ipsilanti, trece Prutul și nu mai apare

Se spunea că turcii intraseră în București și faptul a devenit curând cert din relatările câtorva fugari care au avut norocul să scape de furia lor cea dintâi. Am fost atunci martor al unei scene care ar fi putut deveni tragică pentru nenorocitul care era actorul ei și arată firea crudului Caravia. Am uitat să spun că pentru marile

---

[177] „Vai și de oamenii lui Ipsilanti pe care țăranii îi găseau răzleți, judecata lor era îndată făcută, imediat luați și pe dată doborâți" *(n a).*

[178] „Nu este regulă fără excepții În armata lui Ipsilanti se aflau patrioți buni și loiali și oameni cinstiți, începând cu Christari, dar erau în număr mult prea mic" *(n a)*

[179] *Commandant de la place.*

www.dacoromanica.ro

lui fapte de la Galaţi, drept răsplată, dobândise gradul de general. Era călare şi l-am văzut, de departe, târând de gulerul hainei un individ pe care l-am recunoscut îndată ca fiind // ispravnicul[180] judeţului. Am intrat astfel în curtea principelui p. 91
Gheorghe. Caravia blestema, urla, striga că trebuie să i se taie capul ispravnicului pentru că a răspândit zvonul că turcii intraseră în Bucureşti, că era un trădător vândut lor şi, în fine, a spus că va face el însuşi acest lucru. Bietul ispravnic, palid şi tremurând, se dezvinovăţea cum putea, spunând că negustorul *cutare,* care fugise din capitală, adusese primul această tristă veste. Caravia nu voia să audă nimic, dorea numai sânge. În sfârşit, principele Gheorghe şi-a dat toată osteneala ca să-l scoată pe nenorocit din mâinile acelui călău. Răgea ca un tigru când a trebuit să lase să-i scape prada. Ipisilânteştilor le era frică de el şi-l vom vedea curând apărând într-o lumină şi mai defavorabilă.

Se răspândise vestea că turcii intraseră în mai multe mânăstiri şi-i uciseseră pe toţi cei care-şi căutaseră acolo adăpost[181]; într-o singură mănăstire au căzut victime trei sute de femei şi copii. Între aceştia se aflau soţia şi cei şapte copii ai maiorului // Rhôte, care atunci era la Târgovişte. În acelaşi chip au fost ucişi mai p. 92
mulţi negustori greci şi străini. Evreii slujeau de spioni turcilor şi le-au denunţat multe persoane care au fost ucise. Pentru a se răzbuna, grecii nu-i cruţau pe evrei când îi găseau. Procesul era intentat şi executat pe moment.

Nu se mai auzea vorbindu-se de Tudor, nici de Sava, când deodată s-a aflat că cel dintâi fusese prins de căpitanul Gheorgaki la o jumătate de leghe de Câmpulung şi că îl aducea la Târgovişte. Într-adevăr a fost dus acolo şi închis la mitropolie.

Pare sigur că Tudor se înţelesese cu turcii şi ca urmare plecase din Bucureşti în fruntea a patru cinci mii de panduri. Depăşise deja flancul drept al armatei lui Ipsilanti îndreptându-se spre Câmpulung, unde gândul său era să cadă pe neaşteptate asupra trupelor puţin numeroase ale principelui Nicolae şi apoi să le taie retragerea în munţi; a lipsit doar o jumătate de oră ca planul să-i izbutească, deoarece în acelaşi timp turcii se îndreptau pentru a ataca armata // eteristă din faţă p. 93
şi din stânga. La Târgovişte nu ştiau nimic de acest plan, atât era poliţia – cum am spus mai sus – de vigilentă şi de activă! Prinderea lui Tudor a fost un adevărat dar al Providenţei, căci, fără îndoială, armata lui Ipsilanti, care era într-o învălmăşeală de necrezut, ar fi fost trecută prin ascuţişul săbiei. Turcii, aflând probabil că Tudor

---

[180] *Ispravnik.*

[181] „Toată lumea este de acord să spună că domnul Udritzky, cancelarul agenţiei Austriei, este singur vinovat de aceste nenorociri. În fiecare zi, în fiecare clipă, veneau să se informeze la el despre înaintarea turcilor şi el liniştea pe toţi, spunând că aceştia erau departe şi că nu aveau poftă să vină la Bucureşti şi numai în clipa când au intrat în oraş, le-a anunţat sosirea, fapt care a pricinuit pieirea multor persoane care, încrezătoare în cuvintele lui înşelătoare, se simţeau în deplină siguranţă. Probabil din acelaşi motiv, agenţia trimitea curier după curier la Miloş căpetenia sârbilor, pentru a împiedica acest popor să se răscoale şi ataţa, pe sub mână, paşalele de Silistra şi de Rusciuk să vină repede în Ţara Românească pentru a împrăştia cât mai repede pe răsculaţi" *(n.a.)* Miloş Obrenovici (1780–1860), a devenit în 1827 principe al Serbiei şi apoi a abdicat. A revenit pe tron între anii 1858–1860.

www.dacoromanica.ro

fusese făcut prizonier, văzând că lovitura nu le-a izbutit şi crezând pe Ipsilanti mai tare decât era cu adevărat, s-au retras cu câteva leghe ca să-i observe mişcările[182].

O mie cinci sute de panduri au fost înrolaţi în armată. Ceilalţi au fost dezarmaţi şi trimişi la vetrele lor. Dar apropierea turcilor potolise puţin gustul pentru petreceri. Nu vedeai decât chipuri palide şi prelungi. Balurilor, concertelor le urmaseră certuri aprinse între căpetenii. Fiecare zi aducea veşti care nu prevesteau nimic bun. În închisoare Tudor avea aerul foarte liniştit şi spunea cu voce nevinovată: „Când vom merge oare împotriva turcilor? N-am venit decât
p. 94 pentru aceasta". În cele două // zile care au urmat arestării, a fost supus mai multor interogatorii. Se ştia că strânsese vreo douăzeci de milioane şi voiau să-l facă să mărturisească unde le ascunsese. O asemenea descoperire ar fi plăcut nemăsurat domnilor interesaţi. Dar el a refuzat cu îndărătnicie să le dea satisfacţie în această privinţă; se pare că le transmisese deja familiei sale care se afla în Transilvania. În sfârşit, a treia zi a fost predat lui Caravia şi capul i-a căzut curând. Acesta a pus mâna pe vesta lui, între stofa şi căptuşeala căreia a găsit aur şi nestemate în valoare de peste cinci mii de ducaţi. Iată cum a sfârşit un om care a făcut atâta să se vorbească de el vreme de patru luni. Vom schiţa mai târziu portretul lui.

Aici am un scrupul. Nu ştiu dacă Ipsilanti avea dreptul să se poarte astfel, fără nici o procedură, să taie capul lui Tudor. Mi se va spune că dacă planul acestuia din urmă ar fi reuşit, probabil că ar fi procedat la fel faţă de Ipsilanti. Las acest aspect să fie dezbătut de judecători mai buni decât mine în asemenea afaceri. Apoi, de ce principii şi-au luat ca armoarii pe cele ale Moldovei şi Ţării
p. 95 Româneşti? Pentru // că tatăl şi bunicul lor domniseră câtva timp în aceste provincii se credeau principi ereditari? Atunci Moruzi, Callimaki, Mavrogheni, Mavrocordat, Caragea şi atâţia alţii aveau tot atâtea drepturi cât şi ei. Se ştie foarte bine că în timpul guvernării[183] unui principe şi după depunerea lui, fiii săi n-au un rang mai înalt decât boierii şi că sunt numiţi pur şi simplu beizadele[184], adică fii de domn, ceea ce nu le dă nici o proeminenţă. Cât despre Ipsilănteşti, iluzia suveranităţii îi învăluia şi îi măgulea în chip straniu.

Cantacuzino, după certuri aprige cu Ipsilănteştii, a plecat cu corpul său de trei-patru mii de oameni, sub pretext de a merge să atace Brăila. Dar cine putea să-l creadă? Se ştia câţi soldaţi are garnizoana acestei cetăţi şi cum fortificaţiile ei o puneau la adăpost nu numai faţă de o lovitură prin surprindere, dar şi în situaţia de a susţine un asediu regulat care nu putea fi decât lung şi sângeros. Se ştie câţi

---

[182] „Iată cum a fost prins Tudor. Căpitanul Gheorgaki, care este grec, având poate remuşcări pentru că-şi trădase compatrioţii, s-a hotărât să zădărnicească planurile şefului său, punând mâna pe el. Nu i-a fost greu; seara poposiseră într-un sat mic şi Tudor adormise în bordeiul unui ţăran. Gheorgaki avea patru sute de albanezi cu el, i-a pus să încojoare casa, a intrat urmat de câţiva din ei, l-a dezarmat pe Tudor şi l-a silit, cu pistolul în gât, să încalece şi să-l urmeze. Panduri erau toţi împrăştiaţi şi puţinii care se aflau acolo n-au îndrăznit să mişte" *(n. a)*. Un portret al căpitanului Gheorgaki face Liprandi, *op. cit*, apoi N. Iorga, *Iordache Olimpiotul, vânzătorul lui Tudor*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiei Istorice", seria a II-a, tom XXXVIII, 1915–1916.

[183] *Gestion.*

[184] *Bésadeys*

www.dacoromanica.ro

oameni au pierdut ruşii în 1790[185]. Cantacuzino nu se gândea de fel la aşa ceva. // Prin munţii Moldovei a ajuns la malul Prutului. A început să-şi împrăştie soldaţii, p. 96
trimiţându-i în diferite locuri în grupuri de câte trei-patru sute de oameni sub comanda căpitanului Anastase. La câteva zile după ce a sosit acolo, aflând că turcii se apropie, a trecut Prutul cu câţiva din ofiţerii săi, spunând că se duce să se înţeleagă cu generalii ruşi care erau de cealaltă parte a râului; dar n-a mai apărut lăsându-l astfel pe Anastase şi oamenii săi în seama Providenţei. Acest viteaz căpitan s-a acoperit de glorie. Luptele pe care le-a dat contra turcilor sunt posterioare bătăliei de la Drăgăşani şi le voi menţiona la timpul şi la locul cuvenit[186].

p. 97

Capitolul al VII-lea

Cartierul general de la Râmnic. Consternarea generală. Marş împotriva turcilor. Bătălia de la Drăgăşani, 7/19 iunie 1821. Frumoasa apărare şi distrugerea completă a Batalionului sacru. Purtarea infamă a lui Caravia şi a altor căpetenii

Îndată după plecarea lui Cantacuzino, armata lui Ipsilanti s-a îndreptat, prin Câmpulung şi Curtea de Argeş, spre Râmnicul <Vâlcii>, orăşel aşezat pe malul drept al Oltului aproape de intrarea în trecătorile munţilor. Turcii înaintau şi ei paralel pe partea stângă a aceluiaşi râu, dar tot la o depărtare de două sau trei leghe de malurile lui. Nu se mai auzea vorbindu-se de principele Dimitrie, de ajutoarele în oameni şi artilerie pe care trebuia să le aducă deşi totul // părea să anunţe o p. 98
confruntare apropiată. Principii şi ofiţerii superiori păreau foarte îngrijaţi. Ştiau foarte bine cât pot conta pe nişte trupe atât de puţin disciplinate ca ale lor. Numai batalionul sacru părea însufleţit de un curaj nou, aflând că se vor înfrunta curând cu

---

[185] În timpul războiului austro-turc din anii 1787–1792.

[186] *Apendice la capitolul V.*

„Am spus mai sus că trecând Prutul ca să se refugieze în Rusia, Cantacuzino părăsise pe malul drept al fluviului pe căpitanul Anastase cu şase sute de oameni. Văzându-se părăsit de comandantul său şi aflând că turcii se apropiau cu un corp numeros de oaste, acesta nu şi-a pierdut curajul, şi a făcut tranşee în malul Prutului. Nu terminase încă a treia porţiune din tranşee, când turcii au venit să-l atace chiar acolo; dar a rezistat bine toată ziua şi i-a respins cu pierderi serioase. E adevărat că turcii erau încurcaţi în tirul lor, căci în timpul luptei câteva obuze fiind îndreptate spre lazaret, ruşii, care aveau de cealaltă parte două sau trei regimente în stare de luptă, i-au avertizat printr-un parlamentar că dacă mai trăgeau în lazaret, aveau să considere faptul drept agresiune şi atunci aveau să riposteze cu ostilitate. Trei zile întregi Anastase a rezistat cu bravură eroică atacurilor repetate şi furibunde ale turcilor, care n-au putut de fel cuceri tranşeele sale. În sfârşit, spre seara celei de a treia zile, văzându-se fără muniţii, cu jumătate din oameni ucişi şi el însuşi rănit, Anastase s-a aruncat în Prut, urmat de restul vitejilor săi. L-au trecut toţi cu bine înot şi au fost primiţi cu braţele deschise de ruşi care fuseseră martorii temerităţii şi strălucitelor lor fapte de arme. Astfel cu şase sute de oameni acest viteaz şi demn căpitan a respins cu succes toate încercările unui corp de douăsprezece mii de turci, din care s-a dovedit că a ucis sau scos din luptă mai mult de patru mii. Onoare şi glorie veşnică acestui al doilea Leonida!" *(n a.).*

www.dacoromanica.ro

asupritorii Greciei. Străzile Râmnicului răsunau de imnurile lor patriotice şi astfel aceşti viteji şi nenorociţi tineri se îndreptau, vai! cu veselie spre o moarte mai mult decât sigură. Arnăuţii, atât de iuţi când nu era nimic de temut, atât de iscusiţi în a prăda satele şi a jefui pe ţărani, la apropierea unei primejdii adevărate păreau înlemniţi şi abătuţi; singurii care trebuiesc exceptaţi sunt cei ai căpitanului Gheorgaki şi grecii lui Colocotroni[187], toţi viteji şi care s-au purtat bine; dar erau prea puţini, cele două corpuri alcătuind abia 500 de oameni.

În sfârşit, consiliul suprem s-a hotărât să îndrepte armata împotriva turcilor.
p 99 Prin urmare a trecut Oltul la 5/17 iunie şi // s-a dus să ocupe o poziţie la mănăstirea Drăgăşani, la două leghe mici de Râmnic. La 6/18 <iunie> turcii s-au apropiat la rândul lor şi s-au întâlnit la 7/19 <iunie> dimineaţa. La mânăstire s-a ţinut un fel de consiliu de război. Caravia, deja beat, urla că nu este nici un moment de pierdut şi că turcii trebuiau atacaţi imediat. Căpitanul Gheorgaki a stăruit mult că era mai bine să amâne pe a doua zi căci se aşteptau încă unele întăriri şi că în acea zi, mulţumindu-se cu câteva încăierări, ar fi avut vreme să aşeze trupele în pădurile din jur, ceea ce ar fi permis – în timpul luptei generale – să le cadă duşmanilor în spate. N-a fost ascultat şi din nenorocire părerea lui Caravia a prevalat.

Mănăstirea Drăgăşani este aşezată pe o înălţime la poalele căreia se deschide, înspre miazăzi şi răsărit, un luminiş destul de întins, înconjurat de o pădure deasă.
p. 100 [Înfăţişează printr-o // schiţă poziţia combatanţilor].

Armatele fiind astfel dispuse, atacul a început la orele zece dimineaţa. Infanteria turcească s-a năpustit cu strigăte puternice să atace batalionul sacru, care a primit-o cutezător cu baioneta <la armă> şi a respins-o cu pierderi. Trebuie să fac cunoscut aici un fapt unic în felul său şi care abia poate fi crezut, dacă n-ar fi fost
p. 101 confirmat de puzderie de martori încă // în viaţă. Când turcii au înaintat să atace batalionul sacru, tunarii n-aveau fitile ca să dea foc la tunuri. Au trebuit să alerge de la unul la altul ca să găsească un amnar, o cremene şi iască. Este cu putinţă să înţelegi aşa o prostie? Într-adevăr, nu găseşti cuvânt pentru asemenea lucru.

Turcii au atacat a doua oară şi din nou au fost respinşi. Mi se pare că era cel puţin momentul ca trupele de cavalerie să se clintească spre a veni în ajutorul batalionului sacru. Nici gând; nimeni n-a mişcat. Atunci cavaleria turcă s-a repezit cu elan asupra celor două flancuri ale acestui batalion nenorocit, pe care a început să-l nimicească. Îndată ce Caravia a văzut această mişcare s-a întors vijelios cu toţi albanezii lui şi s-a repliat în galop spre corpul principelui Nicolae. Acest tânăr viteaz voia cu toată puterea să-şi izbăvească compatrioţii sau să moară, dar nimeni nu voia să-l urmeze şi Caravia l-a antrenat pe el şi pe ai săi şi apoi corpul principelui Gheorghe şi pe cel al comandantului suprem care nici măcar nu era de
p 102 faţă. Într-un cuvânt, în mai puţin de zece minute luminişul a fost în între//gime curăţat şi fugarii au trecut în goană Oltul înapoi pe trei bacuri, fără <să mai lupte> şi păsându-le prea puţin ce se întâmplă cu batalionul sacru. Nefericiţii tineri care-l compuneau, văzându-se părăsiţi din toate părţile, şi-au apărat cu vitejie viaţa, dar în

[187] Th. Colocotronis (1770–1843), conducător al revoluţiei greceşti în Moreea. Personal n-a venit în Ţara Românească.

www.dacoromanica.ro

cele din urmă au fost covârşiţi de numărul turcilor care i-au masacrat îngrozitor. Cam o sută au scăpat în pădurea care mărginea luminişul. Punând mâna pe tobe, turcii au început să le bată şi mai mulţi dintre ei strigau pe greceşte: „Hai, prieteni, întorceţi-vă, turcii fug, întorceţi-vă sub drapelele voastre!" Aproape cincizeci din aceşti fugari nenorociţi au ieşit din pădure la auzul acestor voci mincinoase şi au fost măcelăriţi sălbatic. În acest moment, pe neaşteptate, căpitanul Gheorgaki s-a năpustit asupra unui corp turc, i-a împrăştiat ucigând multă lume şi a capturat două tunuri pe care le-a dus la Râmnic. În acest incident a fost rănit.

Aş întreba acum, ce se poate gândi despre o asemenea acţiune în care cel puţin zece mii de oameni au fugit din faţa a două mii cinci // sute de turci care nici măcar nu luptau toţi. De altminteri este singura luptă[188] pe care armata lui Ipsilanti a purtat-o în campania din Ţara Românească. Ulterior s-a spus, într-o oarecare proclamaţie[189] pe care am citit-o în ziarele străine, şi care s-a pretins că a fost adresată armatei după pierderea bătăliei (cu toate că este un produs de cabinet fabricat mult după această dată) că ar fi trădat Caravia şi el singur era pricina acestui mare eşec. Fără îndoială, Caravia s-a purtat foarte rău, cum am văzut, dar din partea lui a fost mai curând laşitate decât trădare. Desigur nu putea nădăjdui iertare din partea turcilor. Şi comandantul suprem care nici măcar nu s-a arătat! Cum să califici atitudinea lui? Ce nume să dai purtării celorlalte căpetenii, toţi la fel de laşi şi de vinovaţi ca şi Caravia? Da, sângele batalionului sacru, acest sânge atât de curat, vărsat zadarnic pentru cea mai nobilă cauză, va rămâne o pată de neşters pe memoria lor şi, fără a aştepta judecata posterităţii, acest secol a făcut deja dreptate disprețuindu-i cum merită[190].// p. 103

Capitolul al VIII-lea

p. 104

Moartea lui Dimitrie Suţu şi a lui Bordier. Fuga armatei lui Ipsilanti la mânăstirea Cozia. Combinaţiile principilor. Fuga de la Cozia până la graniţă. Comportarea frumoasă a căpitanului Anastase pe malurile Prutului. Apendice la capitolul al VII-lea

În lupta de la Drăgăşani printre primii a pierit tânărul Dimitrie Suţu, şeful batalionului sacru şi nepot al răposatului domn al Ţării Româneşti. S-a luptat şi a murit ca un viteaz. Alături de el a căzut, ciuruit de gloanţe şi după ce omorâse cu mâna lui patru turci şi scosese mai mulţi din luptă, C. F. Bordier, tovarăşul şi prietenul meu. Acest tânăr viteaz, în vârstă de abia 32 de ani, născut la Geneva,

---

[188] *Affaire*

[189] Dată din Transilvania, unde se refugiase, şi în care îi acuza pe eterişti de „frică şi laşitate". Cf. N. Botzaris, *Visions balkaniques dans la préparation de la révolution grecque*, Geneva, 1962, p. 165.

[190] „Tot în această proclamaţie, Ipsilanti a vestejit nu numai numele lui Caravia, dar şi pe cel al lui George Manu, vărul său, al lui Alecu Suţu, al lui Sava, al lui Duca şi al celui într-adevăr demn de dispreţ <Nicolae> Scufos; nu s-a gândit că ei i-ar fi putut replica prin acest argument cumplit: «Ţi-am slujit aşa cum ai ştiut tu să ne comanzi»" *(n a)*

www.dacoromanica.ro

p. 105 dintr-o familie burgheză, membru al consiliului, primise o educație foarte bună // și a făcut dovada ei în mai multe însărcinări pe care le-a îndeplinit în Țara Românească. Pe cât de instruit, pe atât de modest, iubit, stimat de toată lumea, a fost regretat în mod sincer de numeroșii lui prieteni. Cuvântul de libertate, totdeauna atât de scump urechilor unui elvețian, îl înflăcăra și-l făcea să viseze. A alergat în calea întâmplării și a morții în rândurile batalionului sacru. Ah! Dacă toți ceilalți ar fi fost însuflețiți de curajul său nobil, câte scene dezastruoase ar fi fost evitate! Fie-i memoria cinstită pe cât o merită o viață fără prihană și o moarte atât de glorioasă!

Armata lui Ipsilanti, trecând repede Oltul, cum am văzut mai sus, a fugit, fără să se oprească la Râmnic, până la mânăstirea Cozia, la vreo patru leghe nord de Râmnic. O parte din armată se împrăștiase deja și fugea în diferite părți pe poteci puțin umblate, prin păduri și munți; astfel că s-au adunat la Cozia numai trei până la patru mii de oameni. Totul era într-o neorânduială de necrezut și dacă turcii ar fi
p. 106 venit acolo, // ar fi ieșit tărăboi, într-atâta frica pusese stăpânire pe toate mințile. Din fericire, ploile care nu conteniseră de o lună umflaseră nespus Oltul și turcii nu-l puteau trece. Mai mult, aceștia aflând că un convoi numeros de care fugea pe drumul de pe malul stâng al râului, au crezut că era grosul armatei care se retrăgea pe acolo și au pornit în urmărirea lui. Erau numai care ale particularilor și ale țăranilor care fugeau spre graniță. Turcii i-au prădat după ce le-au ucis surugii.

La Cozia au stat patru zile tot cu teamă de moarte și în a patra zi au jucat, pentru ultima oară, o nouă farsă. Către orele patru după amiază s-au auzit deodată sunând clopotele, trăgându-se numeroase focuri de pușcă și de pistol. Preoții au fost văzuți, urmați de o mulțime nesfârșită, intrând în biserică pentru a sluji un *Te Deum,* deoarece principii ar fi primit, pasă-mi-te, vestea că Austria declarase război Turciei și că trupele sale intraseră deja la Câineni[191], orășel de graniță al
p. 107 Țării Românești înspre Turnu Roșu //, la o depărtare de douăsprezece leghe de Cozia. Se îmbrățișau, se felicitau pentru un ajutor atât de puțin sperat. Dar ce șarlatanie! Oamenii trebuiau adormiți și pregătirile de fugă ascunse. Principii au dispărut așadar în timpul nopții, urmați de câțiva ofițeri și lăsând sorții nemiloase rămășițele armatei lor.

A doua zi dis-de-dimineață mănăstirea a fost complet evacuată și toată lumea a luat-o la fugă pe drumul Câinenilor. Atunci s-au văzut scene de tâlhărie de un soi nou. Cei care erau călări și înarmați jefuiau pe cei dintr-ai lor care erau pe jos. Părea că orice sentiment de umanitate se stinsese în inima acestor nemernici. La o leghe de Cozia drumul era acoperit de revărsările Oltului; dar frica ce nu socotea și ideea că turcii puteau sosi oricând i-a împins pe toți, călări sau pe jos, să se arunce în apă. Mulți au pierit la trecerea Lotrului, râu foarte repede care se varsă în Olt la trei leghe mai sus de mânăstire. De acolo, toată adunătura aceasta de tâlhari a ajuns
p. 108 cum a putut la granița // Austriei și-i las la lazaretul de la Turnu-Roșu, pradă gândurilor lor cumplite și remușcărilor lor, dacă sunt în stare să le aibă.

---

[191] *Kinnen.*

www.dacoromanica.ro

Capitolul al IX-lea

Observații generale. Portretele principilor și ale câtorva căpetenii. Concluzii

p. 110

Din tot ce am relatat se poate vedea că expediția lui Ipsilanti în Țara Românească a fost o întreprindere pe cât de prost gândită pe atât de rău executată și care s-a făcut vinovată, în ochii opiniei publice, din cauza grecilor. Adaug apoi, că a fost de o nedreptate strigătoare. Îi chemaseră românii pe greci ca să-i scape de o apăsare oarecare? Trebuiau să fie fericiți că-și văd holdele devastate, averile prăpădite, existența amenințată din toate părțile, pentru că le plăcuse principilor greci să facă la ei teatru de război? Se zice că planul lor era să facă o diversiune în favoarea răsculaților din Moreea. Repet încă odată: ce-i interesa pe români să se facă această diversiune, de vreme ce ea le aducea de o mie de ori mai multe // rele p. 111
și nenorociri decât se puteau aștepta de la guvernul turc și chiar de la cel al principilor greci!

Rămâi înspăimântat dacă socotești numărul de familii nenorocite, ruinate, pierdute pe vecie, în aceste locuri altădată atât de mănoase și de bogate și azi devastate de sabie și foc. În sfârșit, lăsând la o parte reproșuri atât de supărătoare, s-a văzut vreun plan chibzuit, vreo faptă de arme în această așa-zisă campanie? Debandada, neascultarea și toate relele care decurg din ele sunt fapte obișnuite. Cum am mai spus-o, zece mii de oameni au fugit, cu excepția unui singur batalion, fără să tragă un foc în fața a două mii de turci! Și atunci pe ce se întemeiau speranțele atât de mari, de a doborî puterea otomană și de a elibera dintr-o dată, ca prin miracol, Grecia întreagă? Desigur dacă n-au contat decât pe războinicii presupuși a se bate pentru cauza ei în Țara Românească, așteptarea le-a fost cu totul zadarnică.

Intenția mea, scriind acest studiu, n-a fost să ating reputația cuiva. Doar faptele singure o pot face; dar cum această campanie este în sfârșit de domeniul // istoriei, datoria mea a fost să le relatez așa cum s-au desfășurat, pentru a evita p. 112
încă odată ca vreun panegirist plătit, cum s-a întâmplat deja de atâtea ori, să nu încerce să inducă publicul în eroare, îndulcind după placul său erorile, greșelile grave pe care le-am amintit. Am fost eu însumi martor ocular aproape la toate aceste fapte, pentru cele unde nu am fost, persoane demne de încredere mi-au făcut o relatare fidelă. Nici ura, nici spiritul de răzbunare n-au condus pana mea, căci pot spune și eu ca și cei vechi: căpeteniile acestei armate nu-mi sunt cunoscute în nici un fel, *nec beneficio, nec injuria cogniti*. În fine, îndată ce Poarta a aflat vestea acestei invazii, au început masacrele la Constantinopol, la Smirna și într-o mulțime de alte locuri. Câte mii de vicime au sacrificat și sacrifică zilnic turcii furiei lor!

Se susține că treburile grecilor merg cu totul altfel în Moreea și că acolo au avut strălucite succese. Este absolut de crezut, căci moraiții sunt în general viteji cu toții și buni soldați și nu mă îndoiesc că justifică renumele strămoșilor lor. //

www.dacoromanica.ro

Principii Ispsilanti au primit o educaţie strălucită. Principele, tatăl lor şi principesa, mama lor, n-au cruţat nimic pentru a le da profesori foarte instruiţi şi care, fără îndoială, nu şi-au pierdut timpul cu elevii lor. Toţi au făcut studii serioase şi toţi vorbesc corect mai multe limbi. Sunt foarte plăcuţi şi foarte amabili în societate. Nefiind militar, nu pot judeca talentele lor în arta ucigaşă a războiului, cu toate că şi cel mai nepriceput om la treaba asta poate vedea limpede că în Ţara Românească nu s-a arătat vreunul. Se zice că cel mai mare, principele Alexandru, s-a remarcat în bătălia de la Kulm[192] şi că acolo şi-a pierdut braţul drept. Mi se pare că toţi sunt slabi de caracter, căci s-au lăsat dominaţi de persoane care, fără discuţie, nu erau demne să le stea în preajmă şi aceasta, socotesc, a fost cauza unei mari părţi din nenorocirile lor. Unul din profesorii lor, în măsură desigur să-şi judece elevii, domnul Demangeot, care întruneşte multe cunoştinţe, cu o judecată
p. 114 sănătoasă şi dreaptă, m-a asigurat că principele Dimitrie,// care acum este în Moreea[193], este înzestrat cu un caracter mult mai hotărât decât cel al fraţilor săi şi acestea se confirmă prin cele relatate despre atitudinea sa în peninsulă. Principii, mai ales principele Gheorghe, sunt oameni şi cu înfăţişare foarte graţioasă şi mama lor prinţesa trecea, la vremea ei, drept prima frumuseţe a Bucureştilor[194].

Principele Alexandru, după ce fusese, după cum se pretinde, trădat succesiv de indivizi în care avusese toată încrederea, a suferit, cu ocazia fugii în statele austriece, cea mai mare din nenorociri: pierderea libertăţii. Ziarele timpului au scris că din ordinul lui Metternich a fost închis la Munkacs[195], acea fortăreaţă din Ungaria unde soţia lui Teleki[196] a susţinut un asediu atât de îndelungat şi de glorios
p. 115 împotriva tuturor forţelor imperiului. Nu ştiu dacă // mai este închis încă acolo. Mi s-a spus că, în acelaşi timp, cei doi fraţi ai săi, Gheorghe şi Nicolae, s-au întors în Rusia.

Tudor era un om cu înfăţişare obişnuită şi care nu primise nici un fel de educaţie; dar avea inteligenţă naturală şi o anumită fermitate de caracter care completa într-un fel lipsa de cunoştinţe. Pe cât de puţin era Ipsilanti temut şi

---

[192] *Kulm*, Chelmo, localitate în Polonia pe Vistula, unde în 1813 a avut loc o luptă între ruşi şi prusieni

[193] „În timpul tipăririi s-a primit vestea prin „Journal des débats" din 18 aprilie <1822> că principele Dimitrie, nemulţumit de moraiţi, s-a despărţit de ei. Moraiţii l-au părăsit pe Ipsilanti sau acesta pe ei? Aceasta o vom şti mai târziu" *(n a)* Dimitrie Ipsilanti (1793–1832) a ajuns în Moreea, după aventura nenorocită din Ţara Românească, participând cu succes la lupta de la Tripolitza. A fost însă înfrânt la Napolidi Romania şi a părăsit ţara. În 1828, Capodistria l-a chemat înapoi spre a conduce trupele greceşti contra turcilor. Aşa s-a aflat în fruntea lor în timpul bătăliei finale din 24 septembrie 1829, care a pus capăt războiului de independenţă a Greciei.

[194] Ecaterina Văcărescu (1771–1866), a doua soţie a lui Constantin Ipsilanti.

[195] Pentru detenţiunea în Austria vezi P. Enekipidis, *Alexandru Ipsilanti şi captivitatea sa în Austria*, Viena, 1969 (în limba greacă).

[196] De fapt este vorba de a doua soţie a lui Emeric Tököly. În 1688, cetatea Munkacs a fost asediată de generalul austriac Caraffa. Apărarea a fost organizată de Ilona Zrinyi (Tököly), care fusese căsătorită cu Rakoczy Ferenc I, de la care moştenise cetatea.

www.dacoromanica.ro

respectat de soldații săi, pe atât era acesta de ai săi. Sunt îndemnat deci să cred că fără cumplita catastrofă care i-a frânt atât de brusc zilele, şi-ar fi atins scopul şi – ca un nou Masaniello[197] – ar fi fost poate mai fericit şi ar fi domnit în Țara Românească, cel puțin toate aparențele lăsau să se creadă aşa ceva.

Sava avea un chip plăcut, dar pe care citeai falsitate şi ipocrizie. Se zicea că este foarte viteaz şi avea caracter. Încolo, era foarte iubit de ai săi şi se bucura de toată încrederea lor.

Doctorul Christari, care şi-a pierdut întreaga avere în aceste treburi nenorocite, este un om foarte de treabă, foarte instruit atât în meseria sa cât şi în literatura greacă. Este cunoscut // din traducerea unor lucrării de ştiință medicală şi p. 116
din unele tragedii pe care le-a tradus sau le-a compus. Patriot înflăcărat, mare iubitor de libertate, l-am văzut adesea suferind[198] din cauza exceselor comise de armată şi a făgaşului nenorocit pe care se îndreptau treburile grecilor. Nu merita desigur starea amărâtă în care poate se află azi; dar talentele şi corectitudinea sa nu vor lipsi să-l înalțe într-o zi.

Caravia, care a făcut să curgă atâta sânge la Galați, este un bărbat de 50–55 de ani, mic şi îndesat. Tenul său foarte măsliniu, fața ordinară, ochii mici roşii, care par să lucească mereu de turbare şi de furie totul îi dă o înfățişare pe cât de sălbatică pe atât de respingătoare. Cred că odinioară a servit în gradele inferioare în Rusia. Apoi a intrat ca buluc baş[199] sau căpitan peste o sută de oameni la principele Caragea şi de acolo în slujba lui Ipsilanti care l-a numit general, cum s-a văzut mai sus. Este mare amator de băuturi tari şi chiar când are aerul de a vorbi prieteneşte, p. 117
numai tonul vocii lui şi-ți inspiră groază //. Mi s-au dat asigurări că a adunat bani mulți; este cu totul de crezut, <căci> a jefuit destul. Cred, de asemenea, că a trebuit să plătească din greu ca să poată trece liber, şi încă sub un nume fals[200], prin statele austriece. Nu cred că îl tentează să se ducă în Moreea; n-ar avea acolo o primire măgulitoare.

Căpitanul Gheorgăki era un tip mărunt, slab, şters ca înfățişare, cu un chip foarte comun, dar viteaz şi bun soldat, aşa cum a dovedit-o în multe ocazii.

Farmaki, această căpetenie de tâlhari faimoasă şi care între timp cred că a fost prins şi decapitat de turci, era un om de statură destul de înaltă. Privirea îi era amenințătoare. Era în asemenea hal rănit că nu se putea ține pe picioare şi ai săi erau siliți să-l urce în şa; pe cal era dracul întruchipat şi cele mai mari primejdii nu-l puteau o clipă înspăimânta. Între 1806 şi 1812, în timpul ocupării Țării Româneşti de către ruşi, a făptuit tâlhării nemaiauzite în această provincie şi niciodată ruşii n-au reuşit să pună mâna pe el[201]. //

---

[197] Tommaso Agnello Masaniello, conducător al răscoalei napolitanilor din anul 1647.

[198] *Gémir.*

[199] *Bouloug bachi.*

[200] *Supposé*

[201] „Încolo nu văd pe nimeni de seamă. Totul se amestecă în gloata demnă de dispreţuit a celor fără Dumnezeu şi a nulităților nedemne a figura în vreo societate, indiferent care ar fi ea" *(n a).*

www.dacoromanica.ro

Concluzii

Îmi închei deci însărcinarea declarând că doresc sincer ca grecii să reuşească să-şi recucerească libertatea; dar să urmeze cel puțin alte căi decât cele ale armatei din Țara Românească. Campania nenorocită pe care a făcut-o, trebuie să fie pentru ei o lecție aspră şi salutară. Să fie uniți între ei, setea de putere să nu-i ducă la rătăcire, să-i îndepărteze pe intriganți; în schimb, să primească cu mai multă distincție şi atenții pe militarii viteji şi instruiți care-şi părăsesc patria pentru a o apăra pe a lor şi să se supună, într-un cuvânt, poveților înțelepte ale acestora. Atunci Europa va vedea, sper, Grecia, acest pământ clasic renăscând din cenuşă şi strălucind cu o lumină nouă şi vie.

www.dacoromanica.ro

MICHAEL VON KUNITSCH
(1765–1835)

Michael von Kunitsch s-a născut în comitatul Trenčin, în localitatea Ban din Slovacia la 25 septembrie 1765 şi a murit la 9 aprilie 1835, în oraşul Karlovać din Croaţia. După absolvirea cursurilor şcolii piariste din Trenčin şi-a continuat studiile la Institutul militar din Wartberg, din comitatul Bratislava, unde a fost numit, ulterior, titularul catedrei de limbă germană şi stil. Odată însă cu desfiinţarea acestui Institut, Kunitsch s-a mutat la Nitra, luând parte la ridicarea topografică generală şi la reglementarea fiscală, ordonate de împăratul Iosif al II-lea. Kunitsch a devenit astfel, pentru mai multă vreme, asistentul inginerului-şef pentru comitatele Nitra, Bars, Trenčin şi Bratislava, revenind apoi în învăţământ ca dascăl la liceul piarist din Privid (Slovacia). De la acest liceu, Kunitsch s-a transferat, în 1790, la şcoala distrctuală model din Bruck an der Muur, în funcţia de director şi institutor-şef şi a contribuit, în mod hotărâtor, la refacerea şi dezvoltarea acestei instituţii de învăţământ. Datorită activităţii sale de dascăl şi organizator, încununate cu rezultate deosebite, Kunitsch a fost transferat, din nou, în 1794, la şcoala de periferie din Geidorf, localitate de lângă Graz, cu scopul de a o reorganiza. După ce a obţinut şi în această şcoală rezultate remarcabile, Michael von Kunitsch a fost mutat la o şcoală din suburbiile oraşului Graz, iar mai apoi, i s-a încredinţat conducerea şcolii principale model din Graz Bolnav, Kunitsch a fost nevoit să renunţe, după câţiva ani, la slujba sa.

Ca autor, Kunitsch a întocmit lucrări cu caracter didactic, biografic şi topografic printre care se numără: *Topographische Beschreibungen des Königreiches Ungarn und seiner einverleibten Provinzen. In Bezug auf die Landes–und Volkskultur Oeconomie, Industrie, Kunste, Handlung, Manufacturen und Gewerbe, Durch rigene Forschungen und practische Untersuchungen auf Reisen bearbeitet und mit Rückblicken auf die Vorzeit Mit einem topographischen Plan,* vol. I, Pesta, 1824. Dedicată contelui Johann Zichy de Vásonykeö, şambelanului Maiestăţii Sale Apostolice, protectorului ştiinţelor şi artelor, această lucrare, întocmită ca urmare a cercetărilor şi călătoriilor lui Michael von Kunitsch în regatul Ungariei şi în Transilvania, trebuia să apară în 1824, cu ocazia târgului Leopold din Pesta. Autorul a amintit de altfel, în introducerea sa, graba cu care şi-a întocmit lucrarea şi care l-a silit să renunţe la o serie de precizări privind scopul, principiile fundamentale şi cuprinsul ei. Ele aveau să fie expuse în cel de-al doilea volum al lucrării sale, care, din păcate, nu a mai apărut.

Descrierea topografică a regatului Ungariei şi a provinciilor sale încorporate cuprinde un singur capitol despre o localitate din Transilvania. El a fost intitulat *Radna. Un târg cameral cu o icoană făcătoare de minuni a Mariei din comitatul Arad,* scris la Lipova, în vara anului 1823, după vizita lui Michael von Kunitsch la mănăstirea Maria Radna. Călătorul a fost adânc impresionat de frumuseţea deosebită a Văii Mureşului, dar mai ales de aşezarea pitorească pe malul Mureşului a târgului cameral Radna, localitate plină de grădini şi înecată în verdeaţă. Acest târg, în care se aflau câte o biserică romano-catolică şi ortodoxă şi o şcoală ortodoxă şi în care se ţineau două iarmaroace pe an, lipsite de însemnătate, şi-a dobândit farmecul şi faima datorită mănăstirii franciscane construite pe colina din apropierea sa. Radna a devenit o localitate însemnată din Transilvania şi Ungaria, datorită pietăţii populare, care a întreţinut viu, secole de-a rândul, întocmai ca în Polonia, la Czestochowa, cultul fecioarei Maria şi a icoanei sale făcătoare de minuni. Locul pe care a fost

www.dacoromanica.ro

ridicată, mai întâi capela şi apoi mănăstirea călugărilor franciscani ai Provinciei Sfântului Ioan Capistranus, l-a impresionat profund, prin frumuseţea sa deosebită, pe împăratul Iosif al II-lea. Cuprins de entuziasm, el a mărturisit frumuseţea unică a văii Mureşului şi a colinei pe care se înalţa mănăstirea cunoscută sub numele de Maria Radna Von Kunitsch a consemnat în această privinţă regretul cu privire la distrugerea parţială a coloanei comemorative, înălţate de Părintele Gardian al mănăstirii, pe locul unde poposise, la vremea sa, împăratul Iosif al II-lea.

După ştiinţa lui Michael von Kunitsch, în capela construită în 1520 de către o văduvă din Radna, venerarea icoanei făcătoare de minuni a fecioarei Maria, aduse din Italia de Georgius Vrichonassa din Bosnia, a început după 1686, odată cu eliberarea Ungariei de sub stăpânirea otomană. De abia în 1767 a fost zidită, în forma ei actuală, biserica mănăstirii, prin truda Părintelui Gardian Blasius Abrahamovich, iar icoana făcătoare de minuni a fost aşezată pe altarul principal al acestui sfânt lăcaş, de către episcopul diocezan Franz Anton Engel.

Relatarea lui Kunitsch despre această mănăstire şi călugării ei franciscani cuprinde o serie de informaţii deosebit de interesante şi de concrete. Ele privesc, mai întâi, cheltuielile făcute de către Alexander Rudnay de Rudno, primatul Ungariei şi arhiepiscop de Esztergom, pentru înfrumuseţarea bisericii de la Maria Radna, lăcaş în care a primit, la 8 aprilie 1820, însemnul demnităţii sale religioase supreme, mantia arhiepiscopală din mâna episcopului diocezan, Ladislau Kószeghy de Remetea. Este vorba, mai apoi, de enumerarea lucrărilor de restaurare şi înzestrare a bisericii cu cheltuielile lor aferente, care au fost iniţiate de Părintele Gardian al mănăstirii, Daniel Papsó, cu sprijinul financiar al credincioşilor şi al pelerinilor Le mai adăugăm amănuntele despre cele două pelerinaje principale la icoana făcătoare de minuni de la Maria Radna. La primul pelerinaj prilejuit de sărbătoarea Rusaliilor, au participat circa 10.000 de pelerini din regiunile Pecica, Szentés, Apatfalva, Palota, Csongrad, Kecskemet şi Eger La sărbătoarea Naşterii Mariei (8 septembrie) s-au adunat în jur de 5 000 de pelerini din Bulgaria şi din comitatul Bács care s-au bucurat, ca toţi credincioşii sosiţi la Radna, de ospitalitatea binevoitoare a călugărilor franciscani.

Despre călugării franciscani de la Maria Radna, Michael von Kunitsch are numai cuvinte de laudă pentru cultura, erudiţia şi sociabilitatea lor, care nu au fost cu nimic mai prejos ca acelea ale franciscanilor din mănăstirile de la Buda, Pesta, Osijek, etc

Michael von Kunitsch a fost un autor fecund a numeroase lucrări dintre care menţionăm: *Vermischte Schriften und Aufsätze, meistens padagogischen Inhalts* (Grätz, 1801); *Grammatisch-ortographisches Worterbuch der Homonymen der deutschen Sprache zum Gebrauche für Kanzleien und Schulen*, 2 vol. (Grätz, 1803); *Biographien merkwürdiger Manner der österreichischen Monarchie*, 6 vol. (Grätz, 1805–1812); *Topographische Beschreibungen Ungarns, I vol. (Pesta, 1824), Beschreibung des Mineralbades Topasko in Croatien mit Situationsplan* (Karlovac, 1827); *Beschreibung des berühmten Schwefelbades Warasdin–Teplitz in Croatien* (Varasdin, 1830); *Iamnicza, der croatische Sauerbrunnen* (Zagreb, 1831)

Date biografice despre acest scriitor şi călător se află în *Oesterreichische National-Encyklopadie*, ed. Gräffer şi Czikann, vol. III, Viena, 1835 şi la C. von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Osterreich*, vol. 13, Viena, 1865, p. 378–379.

MICHAEL VON KUNITSCH

Descrieri topografice ale regatului Ungariei şi ale provinciilor sale anexate. Cu privire la cultura naţională şi cultura populară, economie, industrie, arte, comerţ, manufacturi şi meserii.[1]

[1] Traducerea s-a făcut după textul original publicat de Michael von Kunitsch, *Topographische Beschreibungen des Konigreiches Ungarn und seiner einverleibten Provinzen. In Bezug auf die Landes-und Volkskultur, Oeconomie, Industrie, Kunste, Handlung, Manufacturen und Gewerbe. Durch eigene Forschungen und practische Untersuchungen auf Reisen bearbeitet, und mit Ruckblicken auf die Vorzeit Mit einem topographischen Plan*, vol. I,Pesta, 1824.

www.dacoromanica.ro

Târguşor cameral cu o icoană făcătoare de minuni a Mariei din comitatul Arad.

Aşezare splendidă – Mănăstirea de pe munte – Loc de iertare şi de pelerinaj la Maria Radna – Coloana imperială – Originea şi începutul adoraţiunii icoanei făcătoare de minuni – Înmânarea solemnă a mantiei episcopale primatului Ungariei, lui Alexander Rudnay de Rudna şi Divék-Ujfalu – Aşezarea solemnă pe icoana Mariei a două coroane de aur – Altar minunat – Înfrumuseţarea bisericii – Procesiuni de pelerini – Ospitalitatea părinţilor franciscani.

Radna, acest târguşor cameral românesc, mult mai asemănător unui sat, din comitatul Arad este, prin aşezarea sa splendidă pe râul Mureş, o localitate frumoasă, faţă în faţă cu // târguşorul cameral mult mai însemnat Lipova sau Lippa, p. 240 aşezat de partea cealaltă a acestui râu. De aici, de la cele două localităţi aşezate faţă în faţă, în linie dreaptă, între cele două maluri ale râului, se deschide un defileu frumos, prin care râul Mureş, Maros, Marusius, impunător, navigabil, venind din Transilvania, de unde izvorăşte, îşi croieşte drum, iese cu un curs puternic şi curge, în grabă, mai departe. Cele două târguşoare dens populate nu sunt legate prin vreun pod; zilnic însă, trecerea plină de animaţie are loc cu corăbii şi bacuri pentru căruţe şi pietoni; ea se face în ordine şi fără primejdie, deşi râul este năvalnic.

Localitatea Radna, aşezată la o depărtare de câteva sute de paşi de ţărm, se poate zări doar cu anevoie de pe mal din pricina copacilor şi grădinilor care o înconjoară şi numai când ajungi la aceasta. Dar în spatele aceleiaşi localităţi se înalţă maiestuoasă, pe un munte, frumoasa mănăstire franciscană cu biserica ei mare, faţada lată şi cu două turnuri frumoase. Ea domină întreaga vale, ţinut deosebit de frumos, fermecător, cu adevărat romantic, care este închisă de munţi domoli, plăcuţi şi care ne oferă priveliştea schimbătoare a culturilor de viţă de vie, de pomi fructiferi şi de cereale, întreţinute cu mult sârg. Aici a fost locul de unde, de pe muntele înalt, mai sus de mănăstirea franciscană, marele şi neuitatul împărat Iosif al II-lea a cuprins acest ţinut cu privirea şi a exclamat cu încântare: „Ca împărat eu nu am mai văzut un ţinut atât de frumos!"

Pentru a păstra amintirea acestei vizite a unui filantrop şi monarh atât de mare, conducătorii de atunci ai mănăstirii au pus să se înalţe pe acel loc de pe munte un // obelisc, care există şi astăzi, numit Coloana Împăratului şi care este p. 241 vizitat de fiecare călător: căci de la acel loc vederea, priveliştea şi panorama sunt într-adevăr răpitor de frumoase!

Trebuie doar regretat faptul că nimeni nu se îngrijeşte de întreţinerea acestui monument, care a fost ruinat deja în cea mai mare parte, datorită relei-voinţe a oamenilor necivilizaţi. De la acest punct de observaţie, se vede râul Mureş, pe care navighează corăbii încărcate, ca pe o fâşie argintie lată. El şerpuieşte, prin vale şi curge spre oraşul Arad, unde alcătuieşte, mai departe, graniţa Banatului până când se varsă în Tisa, la Család, nu departe de marele oraş liber regal Szegedin, după ce el a preluat, mai înainte, apele Arieşului, celor două Târnave şi ale altor râuri.

www.dacoromanica.ro

Târgul Radna are, pe lângă biserica catolică, şi o biserică parohială ortodoxă[2] şi o şcoală. Locuitorii se întreţin, de cele mai multe ori, din viticultură şi din profesii; ei ţin două iarmaroace neînsemnate dar nu au nici un târg săptămânal. De economia cameralã se îngrijeşte aici un Ispan, Spanus, care depinde de Provisoratul Miniş[3], acesta este însă subordonat prefecturii de la Arad.

Radna – această localitate într-adevăr neînsemnată, remarcabilă cel mult datorită frumoasei aşezări topografice a regiunii, a avut parte de o însemnătate mai
p. 242 mare în opinia publică, numai datorită evlaviei secolelor anterioare, // care s-a păstrat încă, până astăzi, în rândul poporului. Venerarea publică a Sfintei şi mai ales preafericitei Maici a Mântuitorului a fost şi este în continuu, în biserica Romano-catolică, un obicei plin de evlavie. Venerabilii Părinţi Franciscani de observanţă regulată, odinioară in provincia bosniacă, acum însă a Sfântului Ioan Capistrano[4], au locuit această mănăstire de pe munte aşezată lângă râul Mureş către răsărit şi o locuiesc şi astăzi, sub a căror ocrotire icoana făcătoare de minuni a preafericitei Fecioare Maria, Mama Mântuitorului lumii, a fost păstrată şi adorată de credincioşi. Această icoană făcătoare de minuni este numită, în mod obişnuit, Maria Radna. Această biserică maiestuoasă de acum a fost la început doar o capelă, care a fost zidită în jurul anului 1520 de către o văduvă cuvioasă din Radna. După eliberarea de atunci a Ungariei[5] şi a ţinutului de acolo de sub jugul îndelungat şi greu al turcilor, s-a întâmplat în anul 1668[6] să înceapă adorarea acestei icoane făcătoare de minuni la Radna, care a fost adusă pe acest munte ca o icoană italiană a Mariei de un moşneag evlavios din Bosnia, Georgius Vrichonassa, în vârstă de 80 de ani, şi care a fost aşezată în această biserică. Din vremea aceea, biserica încă mică pe atunci s-a înălţat într-o biserică mare şi frumoasă din Ungaria, iar venerarea Mariei continuă de atunci, prin construcţii, în această biserică.

Această biserică, aşa cum este ea în mărime actuală, a fost construită în anul
p. 243 1767, prin râvna activă şi evlavioasă a părintelui Gardian[7] de atunci // Blasius Abrahamovich, iar icoana Maicii Domnului a fost aşezată pe altarul principal al bisericii construite din nou de către Franz Anton Engel[8], episcopul diocezan de atunci al Cenadului.

După un interval de timp de 162 de ani de venerare continuă, acest loc făcător de minuni şi-a dobândit, de curând, în zilele noastre, o glorificare grandioasă datorită Milostivirii Sale Princiare, Primatului nostru de acum al Regatului[9], arhiepiscopului de Esztergom, Alexandru Rudnay de Rudna şi Divék-Ujfalu[10] prin

---

[2] *Eine griechisch nicht unirte Pfarrkirche.*

[3] *Ménesch.*

[4] Giovanni Capistrano (1386–1456); beatificat în 1690, sanctificat în 1724.

[5] Eliberarea treptată a teritoriului Ungariei încorporate Imperiului otoman a început după cucerirea cetăţii Buda în 1686 de către armata imperială.

[6] Corect: 1686.

[7] *Guardian.*

[8] Franz Anton Graf Engel von und zu Wagrain (1702–1777), episcop romano-catolic de Cenad (1750–1777).

[9] *Primas des Konigreiches*, în realitate Herceg Primás.

[10] Alexandru Rudnay de Rudna (1760–1831) arhiepiscop primat de Esztergom (1819–1831), din 1828 cardinal.

www.dacoromanica.ro

faptul că înaltul Prelat al Ungariei, în timpul călătoriei sale din Transilvania spre noua sa reşedinţă apostolică, a primit, aici, în această biserică, la 8 aprilie 1820, mantia[11] Archiepiscopală ca însemn al celui mai înalt rang bisericesc al Ungariei, din mâinile Excelenţei Sale Episcopului diecezan de Cenad, Ladislaus Közhegy de Remetea. La această solemnitate tot atât de rară pe cât de strălucitoare, noul Primat[12] a sfinţit acest lăcaş divin în prezenţa unui cler numeros din diocezele Cenad, Oradea şi Transilvania, a multor călugări din diferite provincii, deputăţii[13] ale comitatelor Arad, Timiş, Caraş, Becheş şi Bihor şi mulţi magnaţi, stăpâni de moşii şi notabili din comitatele şi ţinuturile sus numite.

Acest eveniment a fost pentru localitatea Radna o serbare cu adevărat interesantă şi o întrunire remarcabilă![14]

După instalarea sa solemnă ca Primat şi Arhiepiscop de Esztergom, care a urmat curând după aceea, în mai 1820, acest prelat suprem al // bisericii ungare a p. 244
poruncit să se facă două coroane mici de aur pentru icoana făcătoare de minuni Maria Radna şi le-a trimis prin sus-numitul episcop diocezan de Cenad[15], care a aşezat, în mod solemn, în biserica de la Radna, la 2 iunie 1820, cele două coroane pe (capul) Maicii Domnului şi al Pruncului Isus. Cele două coroane cântăresc împreună 400 ducaţi de aur[16] şi sunt încrustate cu nestemate. Valoarea totală este evaluată la 3.400 florini monedă convenţională.

Prea Luminatul Primat a sfinţit, din veneraţie deosebită, această ofrandă evlavioasă pentru podoaba Mariei, ca şi cum ar fi vrut ca prin această glorificare să eternizeze serbarea memorabilă a acelei zile!//

Şi acum – după ce ne întoarcem la Radna, la icoana Mariei – rama de argint a p. 245
acesteia împreună cu îngerii, cu razele şi cu norii care înconjoară icoana au fost făcute, în anul 1771, la Viena, şi au costat în aur 4.645 florini şi 31 crăiţari. Nu este această podoabă demnă de icoana Mariei la care, la mare nevoie, credincioşii evlavioşi caută alinare şi o găsesc? – Când te gândeşti că ofrandele pioase ale credincioşilor fac să fie cu putinţă suportarea unor cheltuieli atât de mari!

Remarcabil în această biserică este frumosul altar lateral de marmură ale cărui trepte cât şi // prestolul[17] *(Antipendium, Sepulchrum),* Sanctuarul, coloanele şi p. 246
capitelurile, tot ce este, întregul altar de jos şi până sus, este înălţat din marmură de Transilvania şlefuită, de diferite combinaţii cromatice rare.

Părintele Daniel Papsó, actualul Gardian i-a adus, cu râvnă sfântă, cuvioasă, acestei biserici următoarele înfrumuseţări şi le-a terminat până acum:

1. A pus să fie acoperite, în întregime, din nou, cele două turnuri.

2. A pus să se construiască de la poalele muntelui până sus la biserică trepte late, frumoase, din piatră cioplită cu o balustradă masivă. Aceasta este o operă de durată, astfel că a costat 3.000 florini valută vieneză[18].

---

[11] *Pallium Archi-Episcopale*

[12] Alexandru Rudnay de Rudno şi Divék-Ujfalu.

[13] *Comitats-Deputationen*

[14] *Concurs.*

[15] Ladislaus Köszeghy de Remetea (1745–1828) episcop romano-catolic de Cenad (1800–1828).

[16] Un ducat cântăreşte 3,60 grame.

[17] *Altartisch.*

[18] *W.W.*, adică *Wiener Wahrung*

www.dacoromanica.ro

3. El a procurat un chivot nou al agnețului[19], care atârnă 7 l'vre[20] de argint în valoare de 3.000 florini, valută vieneză.

4. În biserică au fost construite, prin grija sa, cinci altare noi.

5. Au fost procurate două clopote mari, unul în greutate de 14 centenari[21] 35 livre, celălalt în greutate de 8 centenari 15 livre.

Sub acest Părinte Gardian muncitor, aceste dotări ale şi pentru această biserică au putut fi suportate financiar, în parte prin ajutorul adoratorilor evlavioşi ai acestui loc de pelerinaj, în parte, prin întrebuinţarea chibzuită a darurilor.

Ceea ce am găsit, însă, demn de laudă mai ales la această mănăstire şi la conducătorii săi de atunci, la mai întâi pomenitul Părinte Gardian Daniel Papsó, la vicarul Părinte Eberstaller şi la ceilalţi clerici, este ospitalitatea prietenească, ce li
p. 247 se arată cu bunăvoinţă omenească, în această mănăstire atâtor străini // atât de deosebiţi ca stare şi rang. Întocmai ca la Franciscanii din mănăstirile din Pesta şi Buda, de la Osijek[22] în Slavonia, la Németh-Ujvár în comitatul Vas[23], la Vukovár în Srem[24] şi la mai mulţi alţii, la Franciscanii acestei mănăstiri se observă, mai ales, un nivel mai înalt (în comparaţie cu alţi călugări ai lor) de cultură, civilizaţie, sociabilitate şi lectură: aceasta este înrâurirea firească a relaţiilor lor frecvente cu grupuri de oameni culţi. În mănăstirile franciscane ale Provinciei Capistrane este mai cu seamă foarte plăcut să fi băgat de seamă că, printre călugării lor, ele numără mai mulţi poeţi eruditi şi că alegerea nu de mult a unui conducător al acestei provincii s-a oprit asupra părintelui erudit Gregorius Csevapovich, din Slavonia. La o vârstă de numai 30 de ani, acesta posedă, pe lângă cunoaşterea corectă a mai multor limbi şi o înaltă erudiţie şi, strâns legată de aceasta, un caracter blând şi omenos.

În fiecare an, la icoana făcătoare de minuni Maria Radna, pelerinii fac două pelerinaje principale: la Rusalii şi la naşterea Mariei. La prima <sărbătoare> se întrunesc până la 10.000, la cea din urmă 5.000 de oameni; primul <pelerinaj> durează, de obicei, 3 <zile>, cel din urmă, 2 zile. La primul pelerinaj sosesc credincioşi din regiunea Pecica, Szentés, Apatfalva, Palota, Csongrad, Kecskemet şi Eger[25]. La sărbătoarea Naşterii Mariei merg în pelerinaj la Radna locuitorii din comitatul Bács şi din Bulgaria. Acest loc de pelerinaj este vizitat, în perioadele dintre sărbătorile amintite, de oameni singuri, notabili şi familii din ţinuturi diferite ca şi de persoane de rang mai înalt, pline de evlavie. Radna şi Lipova ne vor rămâne în minte ca unele dintre cele mai frumoase staţiuni din Ungaria iar Radna ca un loc remarcabil, glorificat deja de peste un veac şi jumătate, de evlavia atât de multor oameni cucernici şi de atâtea vizite ale unor persoane de rang înalt.

Scrisă, la Lipova, în vara anului 1823 după terminarea inspecţiei.

---

[19] *Monstranze.*
[20] *Pfund;* o livră cântărea 0,560 kg.
[21] *Zentner;* un centenar cântărea 56 kg.
[22] *Essek.*
[23] *Eisenburg,* comitat situat la graniţa Ungariei cu Burgenlandul.
[24] *Syrmium.*
[25] *Erlau.*

www.dacoromanica.ro

CĂPITANUL RADISITZ

(?–?)

Căpitanul austriac – de origine croată – Radisitz, din Statul Major al armatei imperiale, a fost însărcinat să alcătuiască, în 1820, o descriere completă a Principatelor Dunărene, necesară informării cercurilor diplomatice şi militare de la Viena. Autorul a folosit, la întocmirea lucrării sale, unele protocoale ale comisiilor de ofiţeri topografi austrieci care, cu prilejul războiului ruso-austro-turc din 1787–1791, întocmiseră planurile Moldovei şi Ţării Româneşti. Pornind de la această bază documentară, Radisitz nu neglijează schimbările ce au survenit în Ţările Române din 1791 şi până în 1822, când îşi redactează memoriul.

Cu toate că el nu a vizitat ţara noastră, relatarea sa făcând parte din izvoarele indirecte cu privire la Moldova şi Ţara Românească din amintita epocă, totuşi amănuntele de ordin geografic, economic, social, politic, administrativ şi cultural, pe care le indică, sunt de primă însemnătate.

Lucrarea este împărţită în mai multe capitole referitoare la poziţia geografică a Principatelor, relieful, clima, populaţia, organizarea politică şi administrativă, situaţia economică (producţia de bunuri materiale, descrierea salinelor şi a minelor, comerţul, starea drumurilor ş.a.). Memoriul se încheie cu prezentarea celor mai îns emnate oraşe şi târguri, autorul făcând totodată diverse aprecieri de ordin militar.

Pentru valoarea informaţiilor pe care le cuprinde, raportul căpitanului Radisitz merită o deosebită atenţie.

Memoriul său, intitulat *Die Topographische und Statistische Beschaffenheit von der Moldau und Wallachey von Generalstabs – Hauptmann Radisits*, păstrat în Arhiva de război din Viena, a fost publicat, în original, de Ion I Nistor în „Analele Academiei Române"[1], respectivul text fiind precedat de un amplu comentariu de ordin istoric.

RADISITZ

Structura topografică şi statistică a Moldovei şi Ţării Româneşti, de căpitanul de Stat Major Radisiz. 1822 – după protocolul secţiunilor 1789[2]

DENUMIREA

Moldova şi Ţara Românească, în prezent principate, nu constituiau decât o p 3801
mică parte din provincia romană de altădată, Dacia. Ambele aceste provincii au avut, conform istoriei, de trecut prin atât de multe prefaceri şi migraţii de popoare,

[1] Ion I. Nistor, *O descriere a Principatelor Române din 1822*, în „Analele Academiei Române", Mem. Secţiunii Istorice, seria III, t. XXX, mem. 7, 1943, p. 357–421.

[2] *Die Topographische und Statistische Beschaffenheit von der Moldau und Wallachey* von Gen. Stabs-Hptm. Radisitz, 1822. Nach den Aufnahmssektionen von 1789. Traducerea s-a făcut după textul german publicat de Ion Nistor, sub titlul *O descriere a Principatelor Române din 1822*, în „Analele Academiei Române", Mem. Secţiunii Istorice, seria III, t. XXV, mem. 7, 1943, p. 380, ş u

www.dacoromanica.ro

încât despre acestea nu se poate spune nimic precis, în ceea ce priveşte adevărata succesiune a evenimentelor. După prăbuşirea stăpânirii romane, sarmaţii, hunii, goţii, tătarii Nogai şi turcii au subjugat şi pustiit amândouă aceste provincii în diferite perioade de timp (asupra cărora istoriografii nu sunt de acord). Denumirea de azi „Kara Wlach" sau „Kara Wlaschka" (Valahia neagră, adică Valahia de munte), care este folosită în întregul Banat şi până la Tisa, ca şi „Ak Wlach" (V<alahia> albă) pare să-şi aibe originea în ultimele atacuri prin surprinderea turcilor. Ruşii şi polonii învecinaţi îşi spun moldoveni valahi sau italieni[3]. În limba naţională îşi spun moldoveni şi români[4]. Atât unii cât şi alţii vorbesc o limbă comună asemănătoare cu cea italiană şi un amestec de slavă; printre ele se găsesc şi cuvinte ungureşti.

Sub denumirea de Moldova şi Ţara Românească vor fi descrise împreună în ceea ce priveşte clima, structura internă, produsele, culturile, industria, comerţul şi locuitorii, căci locuitorii sunt întru totul asemănători în moravurile şi datinile lor.

Situaţia geografică. Amândouă provinciile se găsesc între coordonatele pământului măsurânde 45^0 şi 49^0 latitudine nordică şi între 43° şi 48° longitudine estică.

Clima. În comparaţie cu ţările învecinate şi în baza circumstanţei principale a situaţiei fizice, clima este în jumătatea nordică muntoasă, rece, curată şi sănătoasă. Jumătatea sudică a provinciei, unde ultimele poale ale munţilor se netezesc, unde majoritatea râurilor şi pârâurilor străbat ţara de la Nord la Sud într-o albie lată a
p.382 şesului, formând mai multe mlaştini şi bălţi, aerul este mai cald, // mai puţin prilenic sănătăţii, în special pentru străini <este> cât se poate de vătămător. Clima în Moldova este mai aspră şi mai nestatornică decât în Ţara Românească. Iarna este de obicei lungă şi aspră. În iulie şi august căldura la şes este de obicei înăbuşitoare. Nopţile sunt întotdeauna înviorătoare şi răcoroase. Predomină vântul de Sud, Sirocco[5], care vine dinspre Arhipelag.

Teritoriu şi populaţie. După cele mai noi date, întinderea în suprafaţă este pentru Ţara Românească de 1100 mile pătrate[6] cu 900.000 locuitori şi pentru Moldova de 800 mile pătrate. Populaţia este calculată la ceva mai mult de 600.000 suflete, dintre care 233.000 suflete se află în partea cedată Rusiei prin pacea de la Bucureşti. Aceasta revine la 291 locuitori pe milă pătrată[6]. Adevăratul număr al populaţiei nu poate fi arătat, deoarece ţăranii, din cauza dărilor lor care sunt stabilite numai după numărul vetrelor indicate, mai multe decât cifra reală, şi pe care nu le pot plăti, rătăcesc dintr-un loc într-altul în judeţe depărtate, adesea întregul sat destrămându-se. Marea întindere a ambelor principate, fertilitatea pământului şi nenumărate produse ar putea să hrănească o populaţie cu mult mai numeroasă.

---

[3] *Russen und Pohlen nennen die Moldauer Wollochen, die Walsche oder Italiener.*

[4] *In der Nationalsprache heisen die Moldauer-Moldovenyi, die Wallachen-Rumuni*

[5] *Scirocco.*

[6] O milă pătrată echivalează cu 9 până la 56,25 km^2.

[6] „Acest calcul nu mai poate fi admis după tulburările care au avut loc, deoarece după cum se ştie populaţia a scăzut datorită emigrărilor şi răscoalei care a avut loc" *(n.a).*

www.dacoromanica.ro

Granițele și împărțirea politică. [Se descriu granițele țărilor române înainte de pacea de la București. Carpații se numeau după vechiul lor nume Agatirșii[7]. Se urmărește apoi în mod amănunțit traseul granițelor Principatelor, cu arătarea tuturor pichetelor de frontieră de la Dunăre și din munți. Mai întâi autorul delimitează granițele Moldovei înspre Transilvania, într-un mod extrem de meticulos, indicând numeroase nume de văi, râuri, pârâuri, vârfuri de munți de minimă importanță, până ajunge la „un <stâlp> de frontieră cu vultur și cu pichet de pază", la care adaugă nota de la p. 283: „Granița care separă Moldova de Bucovina este socotită ca dezavantajată din punct de vedere militar pentru Austria, deoarece mai ales în regiunea Sucevei, până la Poiana Stânii[8], șoseaua principală trece prea aproape de frontieră, toate instalațiile așezate de-a lungul cursurilor de apă putând fi ușor atacate". În continuare este descris cursul granitei până în regiunea Sf. Gheorghe[9], unde se intersectează frontierele Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești. Autorul continuă apoi cu o înșirare a numeroase nume ale diferitelor accidente de teren, până în Valea Oltului, pe ale cărui maluri se află doi stâlpi de frontieră cu vulturi și două pichete de pază. De aici se trece în partea vestică a Oltului și, continuându-se descrierea granitei, se ajunge la râul Jiu[10]. Din acest punct traseul granitei se îndreaptă spre Nord, ajungând după mai multe accidente de teren, la „frontiera triplă dinspre Banat, Transilvania și Țara Românească", pentru a coborî apoi la Dunăre].

//Țara Românească se împarte în două părți: cea mare și cea mică, sau cea de p. 385
Est și cea de Vest, despărțite de râul Olt[11]. V<alahia> mare sau partea răsăriteană, care în limba țării se numește cea de dincoace, alcătuiește 12 isprăvnicate și raiale, acestea din urmă fiind districte nemijlocit turcești ale cetăților Brăila, Giurgiu și Turnul sau Turn. Valahia mică sau Valahia de dincolo, partea vestică, numită și Banatul Craiovei, are 5 isprăvnicate. Isprăvnicatele //Valahiei Mari sunt, după cea p. 386
mai nouă situație, următoarele:

Denumirea isprăvnicatelor	*Reședința ispravnicilor*
1. Râmnic[12]	Focșani[13]
2. Buzău[14]	Buzău[15]
3. Săcuieni[16]	Văleni[17]
4. Prahova	Ploiești[18]
5. Ialomița[19]	Urziceni[20]

[7] *Agathyrsen*
[8] *Pojana Stampi.*
[9] *Fekete Györgyo*
[10] *Schlyl fluss.*
[11] *Alt Fluss (Oltu, Aluta)*
[12] *Rimik.*
[13] *Fokschan* Municipiu, jud. Vrancea.
[14] *Buseo*
[15] Azi municipiu, jud Buizău.
[16] *Sakujen.*
[17] Azi Vălenii de Munte, oraș, jud. Prahova.
[18] *Ploeschti.* Municipiu, jud. Prahova.

www.dacoromanica.ro

6. Ilfov — Bucureşti[21]
7. Dâmboviţa[22] — Târgovişte[23]
8. Vlaşca[24] — Găeşti[25]
9. Teleorman[26] — Ruşii de Vede[27]
10. Muscel[28] — Câmpulung[29]
11. Argeş[30] — Piteşti[31]
12. Olt[32] — Slatina[33]

Prin includerea oraşelor şi târgurilor, 723 localităţi

Valahia Mică

13. Romanaţi[34] — Caracal[35]
14. Vâlcea[36] — Râmnic pe Olt[37]
15. Dolj[38] — Craiova[39]
16. Gorj[40] — Târgu Jiului[41]
17. Mehedinţi[42] — Zărneşti pe Dunăre[43]

Moldova se împarte în: 1. Ţara de Sus[44]; 2. Ţara de Jos[45]; 3. Basarabia[46]. Împreună 21 isprăvnicate: 1. Hotin[47]; 2. Dorohoi[48]; Hârlău[49]; 4. Cârligătura[50];

---

[19] *Ialomıtza.*
[20] *Orsıtzen.* Oraş, jud. Ialomiţa.
[21] *Bukurestje.*
[22] *Dimbovitza.*
[23] *Tyrgovischtje.* Municipiu, jud. Dâmboviţa.
[24] *Wlaschka.*
[25] *Geschtj.* Oraş, , jud. Dâmboviţa.
[26] *Teli Orman.*
[27] *Russ-de-vede.* Azi Roşiori de Vede, oraş, jud. Teleorman.
[28] *Moscello.*
[29] *Kimpulunga.* Oraş, jud. Argeş.
[30] *Ardtzes.*
[31] *Pitischti.* Municipiu, jud. Argeş.
[32] *Altu.*
[33] Municipıu, jud. Olt.
[34] *Romanatzi.*
[35] *Karakal.* Oraş, jud. Olt.
[36] *Wulza.*
[37] *Rimnik an der Alt.* Azi Râmnicu Vâlcea, municipiu, jud. Vâlcea.
[38] *Dolzi.*
[39] *Krajova.* Municipiu, jud. Dolj.
[40] *Gorzi.*
[41] *Tirguschiuluj.* Municipiu, jud. Gorj.
[42] *Mehednizi.*
[43] Probabil actualul municipiu Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi.
[44] *Oberland, Czara de Sus.*
[45] *Unterland, Czara de Jos.*
[46] Autorul se referă la situaţia de dinainte de tratatul de pace ruso-turc din 16 mai 1806.
[47] *Chotym*, vezi nota precedentă.
[48] *Dorohoj.*
[49] *Harleu.*
[50] *Karlıgatur.*

www.dacoromanica.ro

5. Roman; 6. Neamț[51]; 7. Bacău[52]; Vaslui[53]; 9. Iași[54]; 10. Fălciu[55]; 11. Tutova; 12. Putna; 13. Tecuci[56]; 14. Covurlui[57]; 15. Ismail; 16. Basarabia tătărească; 17. Chilia[58]; 18. Lăpușna[59]; 19. Akerman[60]; 20. Orhei[61]; 21. Soroca[62]. În total conțin 562 localități.

În scriptele ce se găsesc la îndemână au fost descrise numai următoarele 5 isprăvnicate: Neamț, Roman, Bacău, Putna și Hotin. Despre celelalte 16 isprăvnicate nici o informație și nici o descriere. Următoarele isprăvnicate au trecut la Rusia: Hotin, Soroca,Lăpușna, Akerman, Chilia, Ismail și Basarabia tătărească. În fiecare plasă sunt doi ispravnici și logofeți (scribi); ei se îngrijesc de împărțirea dreptății, de impozitele și proviziile pe care le cere Domnul. În fiecare sat se găsește un judecător (pârcălab)[63], care are în grija sa siguranța publică și încasarea impozitelor. Ispravnicii n-au legi scrise, ei împart dreptatea și pedepsesc după bunul plac. Cei doi domni își au reședințele la Iași și București. În Oltenia este un caimacam[64], la Craiova; acesta este înscăunat, în așa zisa dregătorie, în baza sumei de bani celei mai ridicate. [Urmează o scurtă descriere a Basarabiei].// p. 387

De treburile bisericești se ocupă arhiepiscopii și episcopii români sau ortodocși. În Țara Românească sunt 3 episcopii, <una> a arhiepiscopului și mitropolitului din București, a episcopilor de Craiova sau Râmnic și de Buzău. În Moldova sunt 4 episcopii, anume a arhiepiscopului[65] din Iași <și> a episcopilor de Cernăuți, Roman și Fălciu. În afară de aceasta, arhiepiscopul[66] de Ierusalim, mănăstirile de la Muntele Sinai și de la Sf. Munte, posedă în ambele principate multe mânăstiri, ale căror venituri le încasează.

Locuitorii – Legislația[67]

Primii locuitori ai țării sunt valahii și moldovenii, cunoscuți împreună sub denumirea de români. Ei sunt blânzi, ascultători, credincioși patriei lor; au însă puțină sârguință și simțământ al puterii pentru ridicarea moralului și a culturii. Moldovenii sunt soldați buni, muntenii foarte răi[68]. Marele număr de țărani se

---

[51] *Niamtz.*
[52] *Bakeu.*
[53] *Wassluj.*
[54] *Jassy.*
[55] *Falschie.*
[56] *Tekusch.*
[57] *Kohorluj.*
[58] *Kiliscg*, vezi nota 45.
[59] *Lapuschna*, vezi nota 45.
[60] *Akirman*, vezi nota 45.
[61] *Orhej*, vezi nota 45.
[62] *Soroh*, vezi nota 45.
[63] *Richter (Parkulabu).*
[64] *Gouverneur (Caimacam).*
[65] Corect: a mitropolitului.
[66] Corect: patriarhul.
[67] *Die Verfassung.*
[68] Afirmație nefondată.

deosebeşte de nobili, care se numesc boieri. Conducătorii lor care deţin o funcţie publică, sunt în majoritate greci şi bulgari; ei se ocupă şi de comerţ şi industrie. Mulţi evrei, armeni şi puţini turci se ocupă de diferite ramuri ale comerţului; există turci din lăuntru şi din afara ţării, ultimii sunt ieniceri din Constantinopol, plătiţi în calitate de spioni. Polonezi, germani şi secui sunt numeroşi în oraşe, majoritatea de la înrolarea <în armata> austriacă. Armenii ţin multe proprietăţi în arendă în Moldova, unde îngraşă boi şi întreţin herghelii. Evreii, îmbrăcaţi în costume turceşti, sunt numeroşi, posedă sinagogi, în majoritatea localităţilor, şi fac comerţ în oraşe. Ţiganii nomazi îndeplinesc meseria de fierari, de căutători de aur, de lăutari şi alte slujbe. Târgoveţii din oraşe sunt harnici, practică diferite meserii, producţia manufacturieră[69] şi alte arte manuale.

În ciuda schimbărilor intervenite în guvernarea acestor ţări şi a pierderii libertăţilor lor, Poarta le-a lăsat întreaga strălucire a drepturilor nobiliare[70], precum şi vechile dregătorii, cu titulatura lor de noblețe[71], alături de dreptul de a ţine divan (sfat), iar locuitorilor ţării pe cel de a dispune de justiţie!

Ţara este cârmuită de doi domni, la Iaşi şi Bucureşti, care sunt numiţi de Poartă în această demnitate, contra plăţii <sumei de bani> celei mai ridicate.

Acest rang de domn[72] nu este considerat decât ca o arendare pe care Poarta o
p. 388 încredinţează anual celui care oferă mai mult.

Prin urzeli iscusite, care au făurit o înclinaţie pentru cârmuire de la o familie la alta, aceste ţări sunt stăpânite de greci fanarioţi din Constantinopol[73]. Ei apar ca străini în această provincie, ca nişte creaturi şi unelte ale unui şarlatan şi asupritor, şi au distrus ambele ţări, fără a se fi îmbogăţit[74], iar majoritatea şi-au terminat viaţa într-un fel tragic. Ei sunt despoţii ţării şi robii unui tiran mai mare! După ridicarea la această demnitate, ei sunt investiţi cu un caftan (îmbrăcăminte de onoare), o sabie, două tuiuri[75], o suliţă şi toiagul sau bastonul bătut cu fier[76]. Spre a face faţă marilor cheltuieli, pe care Domnul le are de făcut la Poartă, spre a ajunge la demnitatea sa, ca şi spre a mulţumi strălucitoarea sa Curte domnească, el contractează împrumuturi cu dobânzi ridicate stabilind, pe de altă parte, viitoarele încasări din impozite pe cap de locuitor, din ocnele de sare şi din accize.

Veniturile domneşti constă din: 1. Dări <percepute> de la boierime, cler şi ţărani; 2. Din cele două nesecate ocne de sare (vezi mai jos) din care se aprovizionează Bulgaria, Serbia şi în parte Bosnia; 3. În darurile pentru acordarea dregătoriilor publice, deoarece acestea se schimbă des şi sunt încredinţate celor care oferă mai mult. Slujbaşul nu este nici un moment sigur că nu va fi izgonit; 4. Din veniturile vamale arendate, în majoritate, negustorilor greci.

---

[69] *Fabrikate.*

[70] *Allen Schein der Hoheitsrechte.*

[71] *Ihren Ehrentitel.*

[72] *Furstenwurden.*

[73] *In Constantinopol in Fanar wohnenden Griechen*

[74] Afirmaţie cu totul eronată.

[75] *Rossschweife.*

[76] *Stab mit Eisen beschlagen.* Cu privire la ceremonialul primirii noului domn, vezi relatarea lui Ioan Marco din volumul de faţă.

www.dacoromanica.ro

Întreaga arhivă a unui isprăvnicat[77] consistă dintr-o catagrafie[78] a satelor apartenente şi a locuitorilor lor, pe lângă suma de bani pe care trebuie să o plătească fiecare sat. Despre judecăţi nu se menţionează nimic în scris, dreptul fiecăruia fiind recunoscut după aprecierea celui care aduce darul cel mai costisitor.

Din timp în timp Poarta prezintă pretenţii extraordinare, fie în bani, fie în produse, la care trebuie să contribuie în special boierii şi călugării din mănăstiri. Nu există nici o margine şi nici o îngrădire a dării pe care trebuie să o plătească supuşii.

Marea năpăstuire prin dări nu îngăduie locuitorilor, ca <sforţându-se> chiar printr-o silinţă încordată, să-şi uşureze viaţa.

Consideraţia acordată Domnilor este mare, ca stăpân fără limite şi despot faţă de supuşii săi, care gem sub jugul său. Numai unora le este permis să sărute mâna Domnului, deoarece se obişnuieşte să i se sărute doar picioarele sau tivul hainei. Stăpâni asupra vieţii şi avutului supuşilor, ei poruncesc, după mărimea vinii, administrarea cnutului sau biciuirea sau surghiunul într-o mânăstire singuratică ca prizonier în lanţuri sau condamnarea pe câţiva ani sau, drept pedeapsa cea mai aspră, munca silnică pe viaţă. Dregătorii scoşi din slujbă, după aprecierea Domnului, îşi păstrează titlul, ca şi dovada de stimă cu unele foloase. Nu există un codice de legi[79]; de acolo // provine întreaga încurcătură în stăpânirea bunurilor, p. 389
deoarece hotărârea unui Domnitor poate fi anulată de urmaşul lui.

Dregătoriile aparţinând Divanului sunt în Ţara Românească următoarele: 1. Banul Craiovei (caimacam)[80], 2. Marele vornic[81] (Mare judecător); 3. Marele logofăt[82] (Mare cancelar); 4. Marele spătar[83] (Căpetenia oştirii); 5. Marele vistier[84] (Marele tezaurier); 6. Marele clucer[85] (Marele temnicer); 7. Paharnicul[86]; Stolnicul[87] (Marele maestru de ceremonii); 9. Serdarul[88] (Comandant militar, titlu împrumutat de la turci), 10. Medelnicer[89] (Supraveghetor al prânzurilor). În Moldova sunt cam aceleaşi dregătorii cu acelea de mai sus.

Divanul este sfatul Domnului, cea mai înaltă şi întrucâtva singura autoritate judiciară, administrativă, spirituală şi poliţienească. Căpetenia Divanului, sau cum s-ar spune oracolul legii[90], sunt cei doi mitropoliţi[91] ai Moldovei şi Ţării Româneşti.

---

[77] *Eines Districts.*

[78] *Register.*

[79] Afirmaţie exagerată deoarece în ultima parte a domniilor fanariote a existat preocuparea codificării unor legiuiri şi dispoziţii de drept civil şi comercial: vezi *Pravilniceasca condică* (1780), *Legiuirea Caragea* (1818), *Sobornicescul hrisov* (1785), *Codul Calimach* (1817).

[80] *Der Ban von Krajova (Kaimakam).*

[81] *Dvornik mare (Ober Richter).*

[82] *Logoteti mare (Gross Kanzaer)*

[83] *Spatari (Oberfeldherr).*

[84] *Westiar mare (Oberschatz meister).*

[85] *Klutschar mare (Grossbeschliesser).*

[86] *Poharnik (Mundschenk)*

[87] *Stolnik (Oberhofmeister).*

[88] *Serdar.*

[89] *Medelnitzer.*

[90] *Das Orakel des Gesetzes.*

[91] *Erz-Bischofe*

www.dacoromanica.ro

Divanul deşi pare a avea influenţă în mai multe treburi ale statului, n-are de fapt vreo putere. Cele mai multe[92] sunt decise de Domn, el prezidează în probleme mai importante, cu multă seriozitate; asupra capului său atârnă o spadă, într-o parte el are o masă pe care se găsesc un toiag împodobit, un sigiliu şi material de scris. După ce s-au ascultat toate părerile, Domnul hotărăşte la urmă.

Fiecare împricinat într-o judecată înmânează Domnului jalba sa, pricina se cercetează în micul Divan; dacă părţile nu sunt mulţumite de hotărârea dată, pricina este înaintată, spre cercetare, marelui Divan. Documentele sunt alcătuite de marele logofăt, iar protocoalele[93] sunt păstrate. El are o autoritate juridică imediată, atât asupra mănăstirilor cât şi asupra călugărilor. Spătarii, împreună cu subalternii lor, administrează în acelaşi timp şi poliţia şi staţiile de poştă. Ei ţin închisorile sub supravegherea lor şi aplică pedepse, amenzi şi pedepse corporale.

Grecii sunt adevăraţii stăpâni ai Principatelor, împreună cu puţine familii moldoveneşti care deţin locurile mai de seamă în Divan şi alcătuiesc marea boierime. Nu există o nobilime ereditară, diferenţa între familii se face mai mult după avere, care determină şi investirile în dregătoriile Divanului. Pentru boieri nu există locuri de cinste în afara celor pe care le ocupă în Divan şi de isprăvnicate. Divan Effendi (secretarul turc) scrie la Poartă, citeşte firmanul sultanului în Divan şi hotărăşte în pricinile dintre turci şi localnici, cu ajutorul a unuia sau doi cadii (judecători turci) ai cetăţilor învecinate[94]. Cu toate că Effendi este plătit de Domn, el este în acelaşi timp supraveghetor al modului de comportare al Domnului şi spion al Porţii. Aceşti Effendi îşi îngăduie orişice desfrâu, ei reclamă băieşi şi fete
p. 390 creştine pentru plăcerea[95] lor şi schimbă religia în mod deschis.//

În amândouă Principatele există corpuri înarmate. Fiecare ispravnic (judecător de district) are câţiva arnăuţi sau călăraşi[96] – curieri pe cai – care sunt înarmaţi şi îndeplinesc funcţia de păzitori ai liniştei dintre care o parte sunt şi pedestraşi. Ambele <corpuri> sunt scutite de dări şi primesc anual câteva uniforme. Gărzile personale ale Domnului se numesc *Neferi*[97]; există două împărţiri, una sub conducerea lui Deli-paşa şi cealaltă sub aceea a lui Tufecci-paşa, cu totul aproape 400 de oameni, în majoritate albanezi pedestraşi şi călări în port albanez; ei întovărăşesc transporturile de bani la Constantinopol şi pe domn la fiecare ceremonie. În afara acestora mai există şi câţiva soldaţi turci cu ofiţerii lor, pentru a ţine în frâu pe turcii călători şi a preveni tulburările în pieţe şi în staţiile de poştă, ei permiţându-şi adesea multe samavolnicii.

Boierul este un om nobil (înseamnă războinic); fiecare este plin de curaj şi instruit. Burghezia există în oraşele mai mari. Restul populaţiei este supusă de veacuri robiei şi disprețului turcilor şi şi-a pierdut noţiunea unui mod de viaţă mai bun şi ales. Cea mai mare parte dintre ei se ocupă cu agricultura. Nobilimea se împarte în trei clase: 1. Mazil, mic boiernaş de ţară; 2. Răzeş, pe jumătate ţăran;

[92] *Das Meiste.*
[93] *Die Protchocole.*
[94] *Raiale.*
[95] *Zu ihrem Gebrauch.*
[96] *Arnuten oder Kalaraschen.*
[97] *Neferia.*

www.dacoromanica.ro

aceştia sunt proprietarii mai mici. După moartea tatălui, fiul se înapoiază în pătura ţărănească. Mazilii se numesc „domnule”[98], răzeşii: „stăpâne”[99]. Nobilii din clasa a 3-a sunt cei mai de sus, care ocupă funcţii de curte, deţinând pentru scoborâtori titlul de Măria Ta[100]. Un prim drept al nobililor este portul bărbii; prin aceasta au drept de locuinţă la curtea domnului. Limba curţii este greaca.

În Bucureşti este o tipografie de cărţi în limba greacă şi română. Numeroasele mănăstiri ocupă, cu pământurile lor, aproape a treia parte a ţării, ceea ce vatămă foarte mult munca pământului. La nobili, luxul îmbrăcămintii este mare. Îmbrăcămintea obişnuită a ţăranilor o constituie un cojoc din postav alb grosolan, pe lângă iţari lungi, pe care îi ţes femeile. Acestea se ocupă cu lucrul mai mult decât bărbaţii; ele ţes postavul şi pânza pentru folosinţa casnică, a lor şi a bărbaţilor lor, şi sunt foarte pricepute în vopsitorie.

Toate greşelile şi viciile poporului provin din guvernarea despotică şi din educaţia[101] greşită, care se află în mâinile clerului incult. Mulţimea sărbătorilor îndeamnă la trândăvie, care înlesneşte toate viciile. Lor le plac jocul, serbările şi prânzurile zgomotoase, beau vin peste măsură, mai ales rachiu. Trândăvia stă foarte mult în calea silinţii şi a hărniciei; puţini se dedau cu silinţă la munca câmpului, arareori mai mult decât pretind cerinţele lor indispensabile. Dimpotrivă, creşterea vitelor este mai răspândită pe păşunile bogate, în pădurile cele mai mari. Negustorilor turci nu le este permis să cumpere proprietăţi şi bunuri (se întâmpă totuşi) // în Moldova şi în Ţara Românească şi să pască vitele. p. 391

Tributul în bani (1 800 000, chiar 2 milioane de piaştri) este predat anual la Constantinopol (1 piastru = 48 parale).

Încasările sunt evaluate în Moldova la 2 475 000 piaştri, în Ţara Românească la mai mult de 3 milioane.

Moldova furnizează anual 70 000 oi la Constantinopol, Ţara Românească 130 000, la un preţ anumit, care nu corespunde de loc cu valoarea actuală a acestor articole. Pentru aceasta sunt numiţi comisari speciali din Constantinopol, spre a efectua zisa cumpărare.

Un alt motiv de oprimare este trecerea sau staţionarea unei armate turceşti în timp de război. Excesele pe care şi le permit aceşti oameni desfrânaţi şi nedisciplinaţi sunt foarte mari; de aceea se întâmplă ca la apropierea unei armate turceşti, toţi locuitorii de la şes să fugă în păduri şi munţi cu cea mai de preţ parte a avutului pe care o pot duce cu ei.

Şcoli rurale sunt foarte puţine în Principate; sunt lipsite de principii morale şi religioase din pricina clerului neştiutor.

După dorinţa domnului, se plătesc 12 zile de clacă pe an, zeciuiala[102], livrarea de ovăz şi fân pentru caii de poştă, capitaţia şi alte taxe neobişnuite. Proprietăţile statului, cu excepţia contribuţiilor, se arendează anual celor ce oferă mai mult, dar întotdeauna boierilor.

---

98 *Domnulje.*

99 *Schupunje.*

100 *Mariata (Hoheit).*

101 *Erziehung.*

102 *Der Zehand*

www.dacoromanica.ro

Drumurile de poştă merg în toate direcţiile, staţiile de poştă sunt aşezate la câte 4–6 ore, gratuit în folosul Porţii şi al dregătorilor. Caii sunt înlocuiţi în fiecare an prin alţii noi şi sănătoşi, pe care Domnul îi cumpără de la ţărani pe preţuri de nimic; ei sunt întreţinuţi pe socoteala Domnului. Fânul este predat de ţărani gratuit, iar ovăzul la preţuri potrivite. La fiecare staţie de poştă se găsesc 3–400 de cai. Toate poştele sunt arendate unei asociaţii a boierilor, contra unei plăţi la Poartă de 30 000 de piaştri. Cu poşta se călătoreşte foarte repede. Există două feluri de curieri: călăraşii care călătoresc la Constantinopol şi lipcanii care călătoresc prin ţară, spre a preda poruncile înalţilor dregători şi slujbaşilor. Domnii sunt datori să aducă la cunoştinţa Porţii noutăţile. Un firman al Sultanului, înnoit în 1784, se adresează astfel Domnilor: „Cu tot atât de multă atenţie să porunceşti tu, voievodule, tuturor boierilor şi supuşilor şi să-i sfătuieşti stăruitori, ca pentru păstrarea vieţii noastre pentru gloria trainică şi pentru adânca mulţumire a puterii noastre, să vă rugaţi în toate bisericile!"*. //

p. 392

Particularităţile fizice, produse, industrie, cultură. Ţara Românească este aşezată mai mult spre Sud şi este cuprinsă între Dunăre şi ramificaţiile Munţilor Carpaţi; are în lungime 100 de ore şi în lăţime 50. De la malurile Dunării până în mijlocul ţării se întinde un şes, iar de la mijloc încep dealuri, nu prea înalte şi văi care se tot înalţă până la munţii de la graniţă. Moldova este aşezată mai la Nord, are un teren neuniform şi variabil. La Nord şi la Vest, spre Transilvania şi Banat, se află cei mai înalţi munţi şi dealuri. În Sud, şesul se întinde din Basarabia până la Dunăre. În amândouă ţările se găsesc păşuni bogate şi în munţi păduri foarte întinse <şi> o mulţime de râuri şi pâraie, care străbat ţara de la Nord spre Sud şi se varsă în Dunăre. La populaţia de rând şi datorită tehnicii înapoiate[103] jumătate din teren rămâne nelucrat; totuşi particularităţile minunate ale solului sunt cauza principală pentru care locuitorii pot creşte şi obţine un număr atât de însemnat de boi, oi şi porcine. Creşterea oilor se practică în Ţara Românească pe o scară mai întinsă decât în Moldova. Numeroşii bivoli sunt folosiţi la tracţiunea marilor greutăţi. Vitele tinere sunt arareori tăiate, toate fiind lăsate să crească. Caii basarabeni, ca şi cei moldoveni, sunt vioi şi rezistenţi, având multă ardoare şi agilitate. În Ţara Românească hergheliile sunt foarte delăsate; prusienii şi austriecii cumpără caii moldoveneşti pentru cavaleria uşoară. Creşterea porcilor este foarte rentabilă, ca mijloc de trai, şi este practicată cu mult zel. În păduri se găseşte un prisos de ghindă pentru hrănirea lor, sunt exportaţi în Transilvania, Ungaria şi Polonia. Albinăritul este considerabil în ambele ţări, fiind mai bine practicat în Moldova decât în Ţara Românească, ţara devenind o însemnată producătoare de ceară şi miere.

Poame bune, prune, din care scot mult rachiu, cireşi şi vişine se află în mare număr. Pepenii galbeni şi cei verzi ajung la mărimi neobişnuite. Alimentul de bază al populaţiei constă din cucuruz, un soi de cereale turceşti sau munteneşti[104], adică porumb, cel mai adesea folosit pentru un terci întărit denumit mămăligă, în parte şi

---

* „În războiul care a izbucnit, Moldova a dat, ca de obicei 12 000, iar Ţara Românească 10 000 trupe auxiliare; ei nu luptă pe front, fiind folosiţi pentru incursiune, ca şi pentru săpare de şanţuri, făcând foarte bune slujbe în recunoaşterile din regiunile muntoase" *(n a.)*.

[103] *Hemmung der Industrie.*

[104] *Kukurutz, türkisch oder walisch Korn.*

www.dacoromanica.ro

grâu, mei şi orz. Tutunul şi produsele viticole procură ţării o mare rentabilitate comercială. În judeţele Putna şi Bacău se obţine o mare cantitate; cel mai bun vin fiind din dealul Odobeştilor, aproape de Focşani, exportat în Polonia şi Rusia. Împreună cu oile sunt crescute şi puţine capre. Părul lor amestecat cu lâna ordinară este ţesut şi folosit pentru păturile grosolane de pat şi de acoperit caii.

// Se găseşte cremene în satele Vasilău[105], Dorosăuţi[106] şi în alte localităţi p. 393
aproape de Nistru. Se mai află două feluri de răşini, în mare cantitate, neagră şi roşie; acea grăsime lichidă, păcura, ţâşnind din dealurile carpatine, se foloseşte în Ţara Românească la ungerea căruţelor. În general, agricultura se găseşte într-un stadiu foarte înapoiat, din pricina populaţiei puţin numeroase, în afara incapacităţii de plată a impozitelor ridicate. Pământul este prielnic agriculturii. Terenul este folosit la şes, mai ales pentru livezi şi păşuni.

Modul de clădire al *caselor* este cu totul primitiv. Oraşele, cu excepţia Iaşilor şi Bucureştilor, seamănă mai mult cu <nişte> sate mari, fiind un amestec de case mari şi mici, grădini mari şi curţi spaţioase. Satele au un aspect sărăcăcios. În regiunile muntoase casele se construiesc din lemn. În Oltenia sunt colibe de pământ, în Ţara Românească colibe din lut cu coşare, din care cauză trupele cantonate în Oltenia[107] au mai mulţi bolnavi ca acelea din Ţara Românească. Majoritatea latifundiarilor locuiesc în oraşe. Locuinţele slujbaşilor din isprăvnicate[108] sunt foarte mediocre.

Meşteşugari. Fierarii sunt ţiganii nomazi. Există puţini rotari în oraşe şi târguri mai mari, unde se fac trăsuri şi alte articole accesorii foarte proaste. Caleştile sosesc din provinciile austriece. Căruţele sunt fără ferecături iar caii nepotcoviţi. Şelari nu există, puţinele şei şi frâie pentru folosul boierilor şi negustorilor greci sunt aduse din Braşov, din Transilvania sau din unele oraşe turceşti de pe Dunăre. Lemnarii, zidarii, cizmarii, croitorii şi brutarii de meserie sunt foarte puţini. Muntenii şi moldovenii îşi fac singuri hainele, cizmele şi opincile.

Industria se mărgineşte la câteva produse din piele, postav grosolan, pânză, plăpumi de lână şi alte articole de lână. În timp ce evreii, bulgarii, armenii şi grecii se ocupă numai cu comerţul, toată munca câmpului cade în sarcina românilor. Recolta este îndestulătoare pentru toată ţara.

Minele. Se admite ca sigur, că munţii Ţării Româneşti şi Moldovei ar procura un câştig însemnat prin metalele lor preţioase şi de rând, dacă turcii n-ar pedepsi fiecare încercare cu moartea. Pricina acestei oprelişti este de a nu atâta invidia vecinilor. Urme de aur în Ţara Românească: deoarece ramificaţiile munţilor de la graniţa cu Transilvania, din care se exploatează aur, argint şi alte metale, sunt în legătură cu munţii acestei ţări, este probabil ca şi de această parte, oarecare exploatări şi mine bogate în minereu să fi fost descoperite în numiţii munţi, după urmele găsite în anii trecuţi ca rămăşiţă a mai multor mine din timpul romanilor; grăunţele de aur sunt spălate, // pe malurile Motrului, Lotrului, Oltului, Argeşului. p 394

[105] *Wassileu.* Azi în R. Ucraina.

[106] *Ossov*, idem.

[107] În timp de război

[108] *Kreisbeamten.*

www.dacoromanica.ro

Dâmboviţei şi Bistriţei aurii, de către ţigani. În Oltenia se găseşte Baia de Aramă[109], o foarte rentabilă fostă mină de cupru. În Olt a fost găsit aur curat de mărimea fasolei. În judeţul Mehedinţi (Oltenia), între Dunăre şi Jiu[110] au fost descoperite numeroase grăunţe de aur curat în pârâul Rudăreasa[111]. La Baia, pe râul Moldova, se află urmele unei vechi mine. În munţii de la nord-vest de Neamţ, pe drumul de pe valea Bistriţei, se găsesc, sub numele de Baia de Sus şi Baia de Jos, cele mai bogate zăcăminte de aur şi argint. Se spun poveşti de către locuitorii de acolo, români şi unguri, despre comori ascunse. Nu te poţi aştepta la nici o descriere amănunţită a bogăţiilor minerale, deoarece încă de secole abia dacă se mai găsesc urme ale minelor de odinioară.

Numai *ocnele de sare*, de care nu se pot dispensa turcii hrăpăreţi, mai rămân disponibile. Sub numele de ocnă de sare[112] există două localităţi renumite, Ocna Mare în Oltenia, la vest de Olt, nu departe de Râmnic, <Târgu> Ocna în Moldova, în Valea Trotuşului; ambele sunt ocne bogate. Din prima se aprovizionează pe timp suficient întreaga Ţară Românească, Serbia şi o parte din Bulgaria. În satul Grozeşti[113] din Valea Oituzului, la Sud de <Târgu> Ocna[114] în Moldova, se zice că ar exista o mină de sare cristalizată, în cantitate inepuizabilă. La Sud de Focşani, în localitatea Râmnic cu numele supradăugat de Sărat[115], sunt urme de sare şi izvoare sărate. În judeţul Buzău, în satul Peceneaga[116], este o fostă ocnă de sare. La nord-vest de Buzău[117], în munţi, este un sat şi o vie <denumite> Sărata, unde se găseşte chiar sare, alături de care curge râul Cricovul Sărat; după ce acesta reuneşte mai multe izvoare sărate, ia numele de „Pârâul Sărat"[118]. Ocna Slănic, care se
p. 395 găseşte în spatele Vălenilor de Munte[119], are o adâncime de 30 de stânjeni şi este foarte bogată în minereu. Nu departe de târgul Câmpina[120], în judeţul Prahova, pe drumul spre Braşov, există o vamă cu numele de Telega[121], de unde se extrage sare cristalizată în mare cantitate. La Târgovişte[122] este o ocnă de sare veche. *Izvoarele minerale*. În munţii de lângă Cernăteşti[123], se spune că ar exista un izvor acidulat asemănător apei minerale de la Borca[124]. Mai există însă şi alte numeroase ape minerale cu particule de fier şi de sulf, ce sunt foarte puţin folosite.

Întreg comerţul şi mica manufactură se află în mâinile grecilor, armenilor, turcilor şi evreilor. Caii sunt ceruţi la preţuri foarte reduse pentru folosinţă în oraşul

---

109 *Baja di Rama*. Oraş, jud. Mehedinţi.
110 *Schyl-Fluss*.
111 *Ruderiassa*.
112 *Salzgruber*.
113 *Groschesty*. Veche denumire a statului Oituz, jud. Bacău.
114 Azi, oraş, jud. Bacău.
115 Oraş, jud. Buzău.
116 Sat neidentificat.
117 Azi, municipiu, jud. Buzău.
118 *Der „Gesalzene Bach"*.
119 Azi, oraş, jud. Prahova.
120 Idem.
121 *Teleaga*. Sat, comună, jud. Prahova.
122 *Tergovistje*. Municipiu, jud. Dâmboviţa.
123 *Tschernetest*. Sat, comună, jud. Buzău.
124 *Borkeser Sauerwasser* Probabil satul Borca din jud. Neamţ.

www.dacoromanica.ro

Constantinopol. Caii, boii, oile, berbecii, porumbul, mierea, ceara, untul, seul, brânza, aceste produse sunt exportate conform firmanului redactat, fiind astfel sustrasă ţării o mare parte a întreţinerii şi a câştigului. În fiecare primăvară vin negustori turci şi greci // prevăzuţi cu firmane de la Poartă şi păziţi de un număr de ieniceri, p. 395
care storc după bunul plac livrarea de produse, la preţurile cele mai scoborâte de către ţărănime. Fără a se lua în consideraţie interdicţia Porţii, se exportă următoarele produse: vinul cel mai bun în Polonia şi Rusia; oi, cai, boi îngrăşaţi spre Galiţia, Ungaria şi Germania; piei de iepure, lână, cordovan[125], porci, miere, ceară, salpetru şi sare, peşti de Dunăre sărati spre Transilvania, mult lemn de construcţie în Turcia. Sunt importate costisitoarele blănuri de jder, samur, hermină etc. Grecii aduc fel de fel de obiecte din India şi Alep; ţesăturile cu aur din Chios, pânzeturi fine, obiecte de mătase, lucrări în aur şi argint din Viena şi Lipsca. Comerţul este foarte mult uşurat datorită Dunării, în special de la Galaţi, unde este un port şi un antrepozit. Articolele sunt transportate la Constantinopol şi alte oraşe de pe malul Mării Negre, cu uşurinţă şi mare câştig. După un bilanţ aproximativ, comerţul ambelor Principate s-ar solda foarte activ, dacă ar fi înlăturate piedicile.

Moneda curentă în ambele ţări o reprezintă ducaţii olandezi şi piaştrii turceşti, după aceea leul şi paraua.

[Urmează apoi o descriere foarte amănunţită a munţilor, văilor, lacurilor şi râurilor din Ţara Românească şi Moldova. Se insistă asupra cursului Dunării, cu p. 395-415
localităţile de pe ambele maluri ale fluviului. La Galaţi se afla un consorţiu francez care transportă lemn de construcţie la Toulon. Autorul arată că drumul de la Galaţi la Viena, pe Dunăre, având o lungime de 213 mile, se parcurgea în 32 de zile. Radisitz acordă de asemenea o deosebită atenţie şi căilor de comunicaţie care străbăteau Ţările Române. El menţionează: 1) drumul de la pasul Vulcan în valea Jiului; 2) comunicaţia dintre Râmnic şi valea Argeşului; 5) de la pasul Bran în valea Dâmboviţei; 6) de la pasul Timiş în valea Ialomiţei; 7) de la pasul Buzău în valea Buzăului. Descrie însă numai următoarele drumuri: de la Orşova[126] până la Craiova[127], de la Craiova la Slatina[128] (8 ore); de la Slatina la Bucureşti (20 mile); de la Bucureşti, prin Buzău, la Focşani (23 mile). Drumul de pe malul stâng al Dunării sau de la satul Islaz[129] în susul Oltului până la oraşul Râmnic şi mai departe până la pasul Turnul Roşu dura 46–48 ore; de la Dunăre, pe malul drept al Oltului, până la Olteţ (15 ore); de la Olteţ până la pârâul Beica[130] (7 ore); la Brâncoveanca[131] se afla un depozit de materiale. Drumul următor este de la Beica până la pârâul Peşteana (5 ore). În satul Ioneştii de Sus[132] se afla un depozit de materiale, unde se aflau lemne, fân, vite şi porumb. De la Peşteana până la pârâul Bistriţa sunt 10 ore.

---

125 *Corduan*, piele fină pentru încălţăminte, marochin.

126 *Orschova*. Oraş, jud. Mehedinţi.

127 *Crajova*. Municipiu, jud. Dolj.

128 *Slatina*. Municipiu, jud. Olt.

129 *Islas*. Sat, com. suburb., municipiul Turnu Măgurele.

130 *Beika*.

131 *Brankovan*. Sat, com. Plopii-Slăviteşti, jud. Teleorman.

132 *Ober-Joniest*. Azi Ioneşti, sat, com., jud. Vâlcea.

www.dacoromanica.ro

Pe pârâul Bistrița se afla un alt depozit de materiale. De aici până la Râmnic, drumul dura 3 ore, de la Turnul Roşu până la Râmnic, 11–12 ore. Radisit considera munții de pe malul stâng al Lotrului până la vărsarea acestuia în Olt ca o adevărată linie strategică. Menționa trecerea pe la Cozia[133], Călimănești[134] şi Jiblea[135], în aceste două din urmă găsindu-se depozite de materiale. Drumul de la Giurgiu[136] la Bucureşti dura 12 ore. Amintea trecerea peste râurile mlăştinoase Neajlov, Câlnişte şi Argeşul.

Pentru Moldova, el însemna următoarele drumuri: 1. Din valea Siretului, prin Târgu Frumos[137], spre Iaşi[138]; 2. Din Focşani spre Iaşi; 3. Comunicația transversală între Siret şi Prut şi dintre Prut şi Nistru; 4. Din Botoşani[139] spre Ştefăneşti[140]; 5. Din Dorohoi[141] spre Ştefăneşti, unde semnala o şosea bună cu poduri; 6) De la Iaşi spre Dunăre. Drumul din oraşul Suceava[142] până la vărsarea râului Suceava în Siret dura 15–16 ore. Drumul din Valea Sucevei era de 5 ore. La Bacău[143] se încrucişau patru drumuri: de la Focşani, de la Ocna pe râul Trotuş, de la Piatra[144] pe râul Bistrița şi de la Roman[145]. Drumul din Valea Moldovei până la oraşul Roman dura 21–22 ore. Drumul până la oraşul Roman dura 21–22 ore[146]. Drumul de pe valea Bistriței, lung de 42–44 ore, se putea străbate la început numai călare, iar pe urmă în trăsură. Drumul de legătură între văile Bistriței şi Moldovei dura între 10 şi 11 ore; drumul pe valea Trotuşului 25–26 ore. Valea dintre pâraiele Oituz şi Caşin oferea un loc potrivit pentru depozite de materiale, putându-se acoperi nevoile trupelor, din localitățile apropiate. Drumul de călărie din Valea Putnei dura 11 ore. Drumul de trăsură de la Cernăuți [147] până la Hotin[148] dura 8–9 ore. De la Hotin la Mohilău[149] pe granița dintre Moldova şi Rusia se cereau aproximativ 20 ore de drum. De la Hotin pornea un drum în sensul Nistrului spre Galiția poloneză, iar altul spre târgul Podul Lipscani[150 bis], fără nici un sat pe parcurs de o durată de 11–12 ore. Drumul de la Podul Lipscani, pe malul stâng al Prutului, la vale spre

---

[133] Mânăstire, ctitoria (încheierea lucrărilor 18 mai 1388) lui Mircea cel Mare, domn al Țării Românești

[134] *Kalamanıest*. Oraş, jud. Vâlcea.

[135] *Sıbla*. Azi localitate componentă a oraşului Călimăneşti, jud. Vâlcea.

[136] *Gyurgyevo*. Municipiu, jud. Giurgiu.

[137] *Tırgufromos*. Oraş, com. suburb. municip. Iaşi.

[138] *Jassy*. Municipiu, jud. Iaşi.

[139] *Botuschano*. Municipiu, jud. Botoşani.

[140] *Stephanestje*. Sat, comună, jud. Botoşani.

[141] *Doroghoje*. Oraş, jud. Botoşani.

[142] *Sutschava*. Municipiu, jud. Suceava.

[143] *Bakeu*. Municipiu, jud. Bacău.

[144] Azi Piatra Neamț, municipiu, jud. Neamț

[145] Azi municipiu, jud. Neamț.

[146] Evaluare exagerată a călătorului german

[147] Actualmente în Republica Ucraina.

[148] Localitate în Republica Ucraina.

[149] Oraş, republica Moldova.

[150 bis] Neidentificat.

www.dacoromanica.ro

Ştefăneşti, până la pârâul Ciuhur, unde se termina raiaua Hotinului – dura 14 ore. Şoseaua de la Dubăsari[150], pe malul stâng al Nistrului, până la Iaşi, umbrită de fagi, se străbate în 28 ore; de la Iaşi până la Suceava, în 22 ore. Drumul de poştă de la Suceava la Botoşani dura 4 ore, iar cel de la Botoşani la Iaşi 16 ore. Drumul de poştă din Iaşi la Mohilău, prin Ştefăneşti, dura 30 ore, iar de la Iaşi până la Focşani, 31 ore şi jumătate]. p. 415

Cetăţi, oraşe, târguri principale

Ţara Românească. Cetăţile sunt: Brăila, Giurgiu, Turnu[151]. Oraşele: Bucureşti, Craiova, Slatina, Râmnic, pe râul Olt, după aceea Târgovişte[152], vechea reşedinţă de scaun, Brăila, pe turceşte Ibraila, oraş mare cu 30 000 locuitori, pe malul stâng abrupt al Dunării, cu un castel întărit, înconjurat de 5 bastioane: reşedinţă a unui paşă turcesc, în a cărui subordine se află întreaga raia. Dunărea formează aici mai // p. 416
multe braţe, dintre care unul serveşte oraşului drept port, ce este înconjurat de fortificaţii. Giurgiu, oraş cu vechi fortificaţii pe malul stâng al Dunării, are 18 000 locuitori, turci şi români, cu o suburbie întinsă pe o suprafaţă de un sfert de ceas. Pe mica insulă Slobozia se află un castel fortificat separat printr-un braţ al Dunării, legat totuşi de oraş cu ajutorul unui pod[153]. Şanţul este lung de 25 de picioare. Castelul poate fi atacat atât dinspre oraş, cât şi dinspre Rusciuc de pe malul drept al Dunării. În anii 1770 şi 1771 acesta a fost cucerit când de ruşi, când de turci. În anul 1790, oraşul a fost asediat zadarnic de austrieci. În anul 1810 l-au cucerit ruşii. *Turn* sau *Turnul*[154], localitate fortificată alături de un castel la vărsarea Oltului în Dunăre, faţă în faţă cu Nicopole. *Puncte întărite, sau destinate acestui scop.* Mănăstirea Strehaia[155], în valea Motrului, apără şoseaua de la Craiova spre Orşova; ar fi destinată pentru fortificaţie (fusese începută în acest scop încă sub generalul Veterani)[156]. Mănăstirea Cornet, înconjurată de 4 turnuleţe, ar fi fost destinată după pregătire apărării. Deşi această mănăstire închide valea Oltului, este totuşi dominată de înălţimile de pe malul stâng. Mănăstirea Cozia, clădită în patrulater, are încăperi boltite şi pivniţe mari, curte în faţă, neîmprejmuită cu ziduri pentru o garnizoană de 400 oameni. În războaiele din trecut era fortificată, <de> două defileuri înguste, la ieşire, neterminate, <precum> şi de munţii alăturaţi prevăzuţi

[150] Oraş, republica Moldova.

[151] Cetăţi sub stăpânirea turcească, cu acelaşi nume, până în 1829 când, conform tratatului de la Adrianopol au fost restituite Ţării Româneşti.

[152] Azi municipiu, jud. Dâmboviţa.

[153] Cetatea Giurgiului unde, până în 1829, se afla o garnizoană turcească.

[154] Azi Turnu Măgurele, municipiu, jud. Teleorman.

[155] *Kloster Eszterhaja.* Clădiri construite de boierii Craioveşti la sfârşitul sec. XV şi începutul sec. XVI, biserica construită de Matei Basarab în 1654, vezi N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, I, Ţara Românească vol. II, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p. 601.

[156] Federigo Veterani (1650 – 1695), general al armatei austriece, vezi biografia acestuia în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VII, Bucureşti, 1980, p. 464 şu.

cu cazemate şi cerdace[157]. Mănăstirea şi reşedinţa episcopală din Râmnic, în valea Oltului, era înconjurată, în războaiele de odinioară, cu o fortificaţie şi ocupată de 150 de oameni. Mănăstirea Bistriţa, de pe râul cu acelaşi nume, alături de mănăstirea Arnota, aşezată pe munte deasupra celei dintâi, este destinată unui post de comunicaţii, precum şi unui depozit. Mănăstirea Hurez[158], cea mai mare şi mai frumoasă din fosta Valahie austriacă (2 ore de Bistriţa) a fost ocupată în războaiele anterioare de un batalion. Mănăstirea Polovragi[159] la 4 ore de Hurez, este uşor de fortificat, deoarece nu te poţi apropia de ea decât dintr-o singură parte. Mănăstirea Tismana[160], la 3 ore de Brădiceni[161], situată pe râul Peştera[162] care curge prin mănăstire, a fost cucerită în anul 1717 de turci prin trădare, neputându-se apropia de aceasta decât printr-o singură parte, cea mai strâmtă. Reşedinţa banilor[163] împreună cu biserica românească de pe dealul Craiova este nimerită pentru întărire. Satul Ţânţăreni[164] situat pe o înălţime la vărsarea Jiului Mic[165], în cel Mare, unde se întrunesc 5 văi, Târgu Jiu[166], Bănceşti[167], Polovragi[168], Strehaia şi Craiova, este foarte nimerit spre a fi fortificat. Lazaretul[169], aşezat faţă în faţă cu Vidinul, pe o înălţime la Vadul Diului[170] este nimerit pentru întărire. Castelul Brâncoveanu, situat la o oră de malul drept al Oltului, ar fi fost împrejmuit cu un zid de fortificaţie. La poalele acestuia se găsesc, în vale, o mănăstire românească şi un sat, unde pot fi găzduiţi 100 de bolnavi. Castelul Brâncoveanu, ca post fortificat, pe şoseaua ce duce din Transilvania în Ţara Românească, trece drept unul dintre cele
p. 417 // mai importante. Mănăstirea Cărbuneşti[171], pe şoseaua de la Râmnic spre Dunăre, ar fi folositoare ca spital. Biserica întărită a satului Runcu[172], aşezată pe malul înalt

---

157 *Czardaken*

158 *Orez.* Ctitoria (1690–1694) lui Constantin Brâncoveanu (28 oct. 1688–24 mart. 1714) A suferit de pe urma războaielor din 1716–1718 şi 1787–1788. A fost reparată în 1827 şi 1872 şi restaurată în anii 1907–1912 şi 1957–1964, cf. N. Stoicescu, *op cit*, vol. 1, p. 369.

159 *Polevratz.* Prima construcţie din sec. XVI, reclădită de Danciu Pârâianu în 1647–1648, terminată construcţia şi zugrăvită în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Mănăstirea fiind întărită a folosit lui Tudor Vladimirescu ca bază de operaţii.

160 *Tischmana.* Construcţie începută, prin strădania călugărului Nicodim, de domnul Radu I (cca. 1377–1383) şi terminată de Dan I (1383–1386). Biserică refăcută de Radu cel Mare şi terminată de Neagoe Basarab. Arsă de turci în 1788, în 1822 a fost folosită, ca bază fortificată, de Tudor Vladimirescu. Clădirile mănăstirii au fost refăcute în 1844–1855 şi restaurate în 1954–1964, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 653–654.

161 *Pradicin.* Sat, comună, jud. Gorj.

162 *Bestera Bach*

163 *Das Banat-Haus.*

164 *Zenzeren.* Sat, comună, jud. Gorj.

165 De fapt Gilortul.

166 *Tergosill*

167 *Bencest.*

168 *Polevratz.*

169 *Das Contumatz-Haus.*

170 *Wadulduil.* Azi, oraş, jud Dolj.

171 *Czerbunest.* Ctitoria boierului Matei Morunglavu (1746)

172 Sat, comună, jud. Vâlcea.

www.dacoromanica.ro

al unui râu, ar fi nimerită pentru un post de apărare. Mănăstirea întărită Mamul[173], care se află pe o înălțime lângă cheile unei văi adânci, ar fi potrivită spre a fi transformată într-un post întărit, pe drumul important ce duce la Gabera[174]. Mai jos de Hotărani[175], la vărsarea râului Olteț, se află pe malul drept al acestuia satul Fălcoiu[176], a cărui biserică fortificată, înconjurată de șanțuri, este prielnică ca punct rezistent pentru apărarea văii Oltului.

Orașe: Bucureşti[177], reședința de scaun, deschisă[178], a întregii Țări Românești, întinsă, construită neregulat, cu 60 000 locuitori, care trăiesc în mai mult de 8 000 case și cocioabe, se află așezată pe amândouă malurile râului Dâmbovița, care de acolo începe a fi navigabil. Reședință a Principelui sau Domnitorului și a unui mitropolit ortodox[179], are mai mult de 60 de biserici, și mânăstiri de călugări, o biserică protestantă, o mânăstire franciscană și o sinagogă, cu comerț însemnat. Locuitorii sunt români și greci, alături de numeroși saşi emigrați din Transilvania. Ulițele sunt murdare și îngrămădite cu gunoaie, după obiceiul turcesc, iar în loc de pavaj sunt acoperite cu bârne, ca un pod. Însemnată din punct de vedere militar, pare a fi mânăstirea Cotroceni[180], care domină o bună parte a orașului; tot astfel, pe o înălțime dominantă se găsește reședința voievodului[181].

Craiova. În Oltenia, un oraș prost clădit cu 9 000 locuitori, români, greci și bulgari, pe malul stâng al Jiului pe o terasă[182], are 13 biserici și mănăstiri, o reședință pentru ban[183], comerț activ și mulți negustori însemnați. *Slatina,* în Muntenia[184], orășel pe malul stâng al Oltului, sediu al ispravnicului, are 5 biserici și o mănăstire spațioasă. *Râmnic* în Oltenia[185], orășel pe malul drept al Oltului, sediu

---

[173] *Manuel.* Ctitorie a boierilor Buzești (sec. XVII, biserică din lemn), refăcută tot din lemn de Stanca Brâncoveanu în sec. XVII, a fost reconstruită de Constantin Brâncoveanu (1696) și zugrăvită de Pârvu Mutu (1699). A fost reparată în 1828, 1910–1915, 1932 și restaurată în 1956–1958, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 416–415.

[174] *Crapera.* Sat desființat, înglobat în satul Găneasa, comuna Găneasa, jud. Olt.

[175] *Hotoranyi* Sat, comună, jud. Olt

[176] *Falkoy.* Sat, comună, jud. Olt.

[177] *Bukurestje.*

[178] Adică neîntărită.

[179] *Eines griechischen Metropoliten*

[180] *Kotroschen.* Ctitorie (data pisaniei: 26 mai 1679) a lui Șerban Cantacuzino. Avariată în urma cutremurului din 1802, biserica ajunsese, la începutul secolului al XIX, o ruină. A fost reparată cu ocazia mutării domnitorului Cuza în palatul Cotroceni, apoi în 1903 și după cutremurul din 1940: cf. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București,* București, Editura Academiei, 1960, p. 189–190. În cadrul actualei sistematizări a orașului și a construcției noului centru civic, a fost demolată.

[181] „Curtea Nouă" sau „Curtea arsă", palat construit în anii 1775–1776 din porunca domnitorului Alexandru Ipsilanti (15 sept. 1774–4 ian. 1882). Avariată de un prim incendiu (14/25 dec. 1789), curtea domnească a fost restaurată în anii 1798–1799, din porunca domnului Constantin Hangherli (22 nov. 1797–febr. 1799): cf. N. Stoicescu, *op cit.*, p. 35–39. Un nou incendiu, în noaptea de 21/22 dec. 1812, a distrus-o până în temelii, încât informațiile lui Radisitz erau în momentul întocmirii respectivei sale lucrări, complet depășite.

[182] *Rideau.*

[183] *Ein Schloss für Wojvoden (Gouverneur).*

[184] *In der grossen Wallachey.*

[185] *In der kleinen Wallachey.*

www.dacoromanica.ro

al unui episcop, are 5 biserici şi o mănăstire franciscană. *Târgovişte*[186] orăşel cu 5.000 locuitori, înconjurat cu un zid, pe malul drept al Ialomiţei, are 15 biserici, 2 mănăstiri, sediu al unui isprăvnicat.

Târguri: Râmnic[187], în Muntenia, târg pe râuşorul cu acelaşi nume, pe drumul din Bucureşti spre Focşani, ca localitate comercială locuită de români, greci şi bulgari. *Câmpulung*, târg mare cu 13 biserici şi 2 mănăstiri, afară de o mănăstire de franciscani, se află în nordul Munteniei, pe drumul spre Braşov, prin pasul Bran. *Ploieşti*[188], târg cu 8 biserici în partea nordică a Munteniei; *Târgşor*[189], târg cu 3 biserici şi o mănăstire. *Slobozia*[190], târg pe râul Ialomiţa cu 2 biserici şi o mănăstire. *Caracal*[191], în Oltenia, târg cu 4 biserici din piatră şi 8 din lemn. *Buzău,* pe râuşorul cu acelaşi nume, sediu episcopal, are mai multe biserici şi mănăstiri. *Focşani,* Transilvania târg la graniţa dintre Ţara Românească şi Moldova, împărţit în două de pârâul Milcov, partea cea mai frumoasă aparţinând Moldovei, cu
p. 418 270 case. Aici // a bătut Principele de Coburg, la 1 august 1789, un important corp de armată turcesc[192]. Mănăstirea fortificată Samuil[193], din partea de Nord a localităţii, pare a fi un punct militar însemnat.

Moldova[194]. Cetăţi: Hotin, Bender, Akerman şi Ismail[195]. Oraşe: Iaşi şi Galaţi. *Hotin,* oraş fortificat pe malul drept al Nistrului, cu 20 000 locuitori, se află într-o depresiune, dominat din toate părţile de un teren mai ridicat. În partea de Apus a oraşului se găseşte un mic şi vechi castel, împrejmuit de ziduri înalte şi rezistente şi cu turnuri. Oraşul are 3 porţi, Poarta Iaşilor (a Stambulului sau Constantinopolitană), Poarta de sus sau a Timişoarei şi Poarta apei. În partea de Răsărit este înconjurat de malurile stâncoase, abrupte ale Nistrului. Pentru acoperirea spaţiului interior, care este vizibil de afară, au fost ridicaţi stâlpi de întărire[196]. Cetatea este prevăzută, în partea dinspre uscat, cu şanţuri[197]. Adâncimea şanţului este în majoritate de 3–4 stânjeni, lăţimea inegală revine la 8–10–12 stânjeni[198], conţine 4 bastioane retezate *(Tours Bastionées)* şi alte 3 bastioane, un drum acoperit, ruinat. Acestea sunt mici depozite de pulbere, boltite în cazemate rotunde şi în bolte fără bombe, o brutărie militară, câteva ateliere pentru arme de artilerie şi locuinţe. Această cetate, construită cu multe defecte de către turci şi deteriorată prin asedieri repetate, a intrat acum în stăpânirea ruşilor, care au înnoit-o şi au reparat-o. Lipsesc descrierile cetăţilor Bender

---

186 *Tergovischtje.*

187 Azi Râmnic Sărat, vezi nota 114.

188 *Plojescht* Municipiu, jud Prahova.

189 *Tirgoschora.* Probabil satul component al actualei comune suburbane a mun. Ploieşti, Târgşoru Vechi.

190 *Slobosia.* Oraş, jud Dâmboviţa.

191 *Karakal.* Oraş, jud. Olt.

192 Victoria a revenit de fapt trupelor austro-ruse, datorându-se generalului rus Aleksandr Vasilievici Suvorov.

193 Construită din lemn de Constantin Cehan Racoviţă, reclădită din zid în 1756.

194 Autorul se referă la Moldova dinainte de tratatul de pace ruso-turc din 16 mai 1812.

195 Respectivele patru localităţi se află actualmente în R. Ucraina.

196 *Cavaliers.*

197 *Minen*

198 *Klafter.*

www.dacoromanica.ro

(18 000 locuitori), Akerman (15 000 locuitori) şi Ismail (10 000 locuitori). *Iaşi,* oraş deschis, capitala Moldovei, se găseşte pe povârnişul unor poale de deal, pe râul Bahlui, reşedinţă a Principelui sau Domnitorului Moldovei, şi a unui mitropolit şi a mai multor dregători de seamă. Numărul locuitorilor este evaluat la 20 000, al caselor la 6 000, dintre care jumătate de zid. Este împărţit în oraşul de sus şi cel de jos, are 69 biserici şi mănăstiri şi un spital general. Dintr-un vechi palat domnesc[199] au mai rămas doar zidurile. Miasmele vătămătoare ale râului Bahlui, cu mlaştinile sale întinse, după aceea şanţurile care întretaie toate străzile oraşului, care de fapt sunt acoperite cu aşa-numitele scânduri, fiecare uliţă alcătuieşte câte un pod legat de celălalt, dar pentru curăţenie se are puţină grijă, fapte care fac din Iaşi o localitate nesănătoasă, în care se află cauza principală a multor boli grave, în special paludismul. *Galaţi,* oraş comercial destul de dezvoltat, pe malul stâng al Dunării, aproape de vărsarea Prutului, cu 6 000 locuitori, are şantiere navale şi un port mare. Chiar vase de război mai mari pot să navigheze în susul Dunării până acolo; aici s-au aşezat mulţi supuşi austrieci. Situaţia favorabilă a acestui oraş, pe care îl udă cele două râuri ce se varsă în Dunăre, Siretul şi Prutul, face din el un prielnic loc de depozitare al mărfurilor sosite din Moldova de Sus, Bucovina, Transilvania, mai ales din Austria şi chiar de pe Marea Neagră, de la Istanbul. Comerţul se face cu locuitorii de pe ţărmurile // Mării Negre şi cu turci din regiuni p. 419
mai îndepărtate. *Botoşani*[200] este cea mai importantă localitate a Moldovei, după Galaţi şi Roman[201], aici se practică de către armeni şi evrei un comerţ activ cu oraşele Brody şi Lipsca, constând din mărfuri săseşti, coloniale, blănuri ruseşti, ceară şi tutun. *Târgul Frumos*[202], la apus de Iaşi, la 8 ore de drum şi unde locuiesc numeroşi evrei, este sediul unui ispravnic; acolo se află ruinele unui palat princiar dărâmat. *Vaslui*[203], târg la 12 ore de Iaşi, la confluenţa pârâului Vaslui cu râul Bârlad, este sediul unui ispravnic. *Bârlad*[204] târg pe râul cu acelaşi nume, sediu al unui mare vornic (comandant)[205] al Moldovei de Jos. *Tecuci*[206], târg pe râul Bârlad, la 8 ore depărtare de Galaţi, sediu a doi ispravnici sau pârcălabi (administratori)[207]. *Adjud*[208], mic târguşor. *Huşi*[209], mic orăşel, între Iaşi şi Fălciu[210], nu departe de râul Prut, sediu al unui episcop. În apropiere de această localitate, ruşii au fost surprinşi de turci lângă

---

[199] Autorul se referă la starea în care se afla Curtea Domnească, fie după incendiul din 22 dec. 1784, când domnul Alexandru Mavrocordat a fost nevoit să se mute la Mitropolie, fie la situaţia din 1804–1806, perioadă în care, din porunca domnului Alexandru Moruzi, vechea clădire a fost dărâmată, construindu-se una nouă. Din această cauză Curtea Domnească a fost mutată temporar în casele lui Costache Ghica şi Lupu Balş. vezi N. Stoicescu, *Repertoriul bibliograf al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova,* Bucureşti, 1974, p. 407–408.

[200] *Botuschan,* vezi nota 138.

[201] Azi, municipiu, jud. Neamţ.

[202] *Târgul-Fromos,* vezi nota 136.

[203] *Wassluj.* Oraş, jud. Vaslui.

[204] *Barlat.* Municipiu, jud. Vaslui.

[205] *Unter-Dvornic (Befehlhaber)*

[206] *Ispravnitschje oder Proculabi*

[207] *Tekusch.* Municipiu, jud. Galaţi.

[208] *Adschiud.* Oraş, jud. Vrancea.

[209] *Husch* Oraş, jud. Vaslui.

[210] *Falcsi.* Sat, comună, jud. Vaslui.

www.dacoromanica.ro

Movila Râbâiei[211], în 1711 sub Petru cel Mare; în acelaşi loc turcii au fost bătuţi de ruşi în 1770. *Fălciu,* târg pe Prut, la Sud de Iaşi. Această localitate este vestită în istorie, deoarece ţarul Petru cel Mare însuşi a fost complet împresurat de armata turcească; prima sa soţie, ţarina Ecaterina[212]; l-a salvat datorită înţelepciunii ei şi prin mituirea unor paşale care, retrăgându-şi oamenii lor, au deschis ţarului şi armatei sale drumul spre Iaşi. *Lăpuşna*[213], târguşor urât pe malul pârâului cu acelaşi nume care se varsă în Prut; de când Benderul, reşedinţa acestui ţinut, a fost cedat turcilor, locuiesc aici amândoi ispravnicii. *Chişinău*[214], orăşel pe pârâul Bâc sau Bâcul; aici se află o vestită linie de apărare construită din pietre lungi de 3–4 coţi, care se întinde peste Nistru până în Crimeea. După diferite păreri, se crede că goţii şi hunii s-au întărit cu asemenea pietre[215]. *Orhei*[216], târg pe pârâul Răut, cu un lac lung de 2 ore şi jumătate şi lat de o jumătate de oră. În mijloc se găseşte o mică insulă plantată cu viţă-de-vie şi diverse fructe. *Soroca*[217], târg pe malul drept al unei coline cu un vechi castel în formă de patrulater, cu zidăria dărăpănată şi cu turnuri înalte. *Roman,* târg, după alţii, mic orăşel, sediul al unui episcop, şi <a unui> ispravnic de mare rang, cu 3 biserici şi o mănăstire, este situat pe Moldova, pe o mică înălţime; are 620 case, printre ele colibe de pământ. *Bacău*[218], târguşor, se află în şes, pe pârâul Bistricioara, nu departe de râul Bistriţa. *Piatra*[219], în valea Bistriţei cu 3 biserici construite din piatră şi 2 din lemn. *Ocna*[220], Transilvania târg în valea Trotuşului, faimos printr-o mină de sare; are 2 biserici şi o mănăstire
p 419-420 înconjurată de solide ziduri circulare.

[În încheiere se fac aprecieri de ordin militar privind însemnătatea strategică a Ţărilor Române].

[Memoriul căpitanul Radisitz are următorul apendice:]

p. 420 Subsemnatul, care a fost în Ţara Românească şi la Dunărea de Jos cu prilejul ultimelor războaie cu turcii şi care a fost repartizat comisiei geodezice pentru ridicarea în plan a acestei provincii, găseşte oricum folositoare această descriere topografică a Moldovei şi Ţării Româneşti, în ciuda lipsei de informaţii asupra mai multor probleme. Dacă este cunoscut un singur drum în aceste provincii care, după cum se ştie, nu au şosele, atunci se cunoaşte starea celor mai multe dintre ele. Căile de comunicaţie, din apropierea munţilor, de la frontieră, se întind[221], în cea mai mare parte, pe pământ bătut şi amestecat cu pietriş, cele din regiunea de deal şi

---

211 *Hugel Rebui.*

212 Inexact! Ecaterina I a fost cea de-a doua soţie a lui Petru cel Mare.

213 Actualmente în R. S. Moldova.

214 *Kıscheno.* Actualmente capitala R. Moldova.

215 Actualmente în R. Moldova. Autorul se referă la aşa-numitul „val al lui Traian", originea şi datarea lui constituind o problemă controversată chiar şi în urma ultimelor cercetări arheologice: vezi R. Vulpe, *Wallum de la Modavie inférieure et le „mur" d'Athanarich,* Haga, 1957; vezi şi I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic, în secolele II–IV e.n.,* Iaşi, Editura Junimea, 1982, p. 53–59.

216 Idem.

217 Vezi nota 142.

218 Vezi nota 143.

219 Vezi nota 113.

220 *Ziechen.*

221 Vezi nota 171.

www.dacoromanica.ro

câmpie, până la Dunăre, pe pământ gol, negru, câteodată băltos, uneori foarte nisipos. În regiunea dintre Calafat[222] şi Caracal[223] se găsesc dune de nisip[224]; platoul de la Uda, pe malul stâng al Oltului, este un larg câmp pietros ce are particularitatea că acolo mişună o mulţime de şerpi nevătămători şi alte târâtoare. Inundaţiile Dunării, care ţin din mai până la sfârşitul lui iulie, îngreunează adesea foarte mult accesul la ţărmul stâng. Părţile sudice ale ambelor ţări sunt foarte nesănătoase pentru străini, îndeosebi vara. Apa din fântâni este foarte rea şi dăunătoare. După căldura înăbuşitoare din timpul zilei, urmează adesea nopţi umede şi, spre dimineaţă, reci. Vântul de la sud-est este dominant dar adesea, în timpul solstiţiilor[225] mai ales, domneşte un calm care, pentru trupele în marş, îndeosebi în regiunea dintre Uda şi Giurgiu, este de-a dreptul ucigător. Lipsa de lemne este foarte simţită în regiunile de sud ale Ţării Româneşti. Cantonările în asemenea regiuni sunt foarte vătămătoare. Cum localităţile // din Oltenia – în afara p. 421
de oraşe şi târguri – nu au decât bordeie săpate în pământ, cantonarea în timp de iarnă este dăunătoare în aceste scopuri. Regimentul Spleny a pierdut acolo, în timpul iernii 1789/1790, 600 morţi.

În ceea ce priveşte valoarea militară a acestei provincii, nu pot decât să ader la părerea căpitanului Radisitz, adăugând însă la cele arătate de el că, în cazul în care un inamic ar apăra Dunărea pe malul bulgăresc, având şi capete de pod bune pe malul stâng, nu va fi uşoară apărarea regiunii de sud a acestei provincii, necum de a forţa malul drept, dacă aceste capete de pod ar fi susţinute din câteva poziţii centrale în Bulgaria şi ar fi folosite pentru manevrări.

Maretich-Rio'Alpon

Lt. Colonel

Viena, 28 mai 1822

[222] Vezi nota 192.
[223] Vezi nota 192.
[224] *Lanhohen.*
[225] *Solstitii.*

www.dacoromanica.ro

GEORGE WADDINGTON

(1793–1869)

Călător britanic şi istoric al bisericii, născut la Tuxford, Nottinghamshire, la 7 septembrie 1793, fiul vicarului din Tuxford şi al Annei Dolland. Educat între 1808 şi 1811 la Charterhouse, în 1812 a fost admis la Trinity College, Cambridge, unde a fost un student strălucit. Premiat pentru încercările sale literare în mai multe rânduri, în 1815 a obţinut licenţa cu rezultate excelente. Un an mai târziu a publicat cu ajutorul prietenilor *Oda latină* şi un poem în limba engleză, *Columbus*. În 1817 a devenit *minor fellow* la Trinity College, apoi în 1818 *senior fellow*, pentru ca în acelaşi an să obţină masteratul. Doctoratul avea să îl susţină spre 1840. În 1824 a devenit membru fondator al Athenaeum Club. În 1826 a fost hirotonisit în Biserica Anglicană, moment care a marcat debutul carierei sale ecleziastice şi pedagogice. În decembrie 1827 a ţinut predica din Ziua Comemorării la capela Trinity College, iar în februarie 1833 a devenit diacon perpetuu la St. Mary the Great, Cambridge Un an mai târziu a fost numit vicar la Marsham şi Kirkby-Malzeard, în Yorkshire, unde a rămas până în 1840. Între 1833 şi 1840 a obţinut un post la catedrala din Chichester, unde a fost apreciat pentru munca sa parohială În 1840 a plecat de la Marsham pentru a deveni preot la Durham, fiind ales în 1862 în conducerea Universităţii[1]. Din această perioadă se păstrează descrierea pe care i-a făcut-o Augustus Hare: „bărbat cu o prezenţă impunătoare, reputat pentru ştiinţa şi înţelepciunea sa". A murit la 20 iulie 1869 la Durham şi a fost înmormântat în curtea catedralei. A lăsat o colecţie mică dar valoroasă de vase greceşti, care a revenit bibliotecii Universităţii şi o colecţie de cărţi, care a fost vândută. În 1870, după moartea fratelui său Horatio, surorile lor au instituit bursa Waddington pentru studii clasice la Cambridge.

Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt cele de istorie ecleziastică. Prima, *History of the Church from the Earliest Ages to the Reformation,* a apărut în 1833, fiind urmată în 1841 de *History of the Reformation on the Continent.*

De asemenea, a publicat o serie de predici şi adrese şi trei conferinţe despre *National Education in England* Pe lângă acestea, în tinereţe a publicat şi trei lucrări cu caracter memorialistic, destinate călătoriilor pe care le-a întreprins în Etiopia şi în Orient. Astfel, în 1822 a fost coatorul, alături de reverendul Barnard Hanbury, lucrării *Journal of a Visit to Some Parts of Ethiopia,* descriind călătoria de la Wady Halfa la Marawe şi înapoi Cele 17 desene originale care au însoţit prima ediţie a acestei cărţi au fost realizate de Waddington. În 1825 a văzut lumina tiparului *A Visit to Greece in 1823 and 1824* care s-a bucurat de succes, apărând într-o a doua ediţie în acelaşi an. În sfârşit, în 1829 a publicat volumul *The Present Condition and the Prospects of the Greek or Oriental Church, with Some Letters Written from the Convent of the Strophades,* republicată în 1854, într-o formă revizuită. Scrisorile erau adresate lui „T", probabil episcopul Thirwall, fost coleg de şcoală şi universitate cu Waddington

[1] A devenit *warden* (gardian) al universităţii.

www.dacoromanica.ro

Din această lucrare face parte şi scurtul fragment inclus în prezentul volum. Waddington este un om al bisericii, în plus este convins de superioritatea şi de misiunea civilizatoare a britanicilor, privind totul din această perspectivă Relaţia despre Principate este astfel un amalgam de descrieri superficiale şi judecăţi morale bazate pe idei preconcepute.

REVERENDUL GEORGE WADDINGTON
1823–1824

Capitolul II[1]

... Ţara Românească[2], Moldova, Grecia – Destinul primelor două – Proprietatea şi politica de a le plasa sub autoritatea Austriei

p. 9

Marea majoritate a creştinilor din Orient rămân fideli Bisericii Ortodoxe – pentru că pe lângă munteni[3], moldoveni, sârbi şi grecii propriu-zişi, sunt multe mii care sub acest nume şi profesând această credinţă trăiesc împrăştiaţi prin Bulgaria şi mare parte a Rumeliei, Albaniei şi Asiei Mici; şi se amestecă chiar, deşi în număr mult mai redus, printre ereticii din Siria, Asiria şi Egipt.

..... p. 12

Pentru a nu ne pierde timpul şi energia înaintând pe tărâm nesigur, ne vom limita acum observaţiile la Principatele Ţării Româneşti şi Moldovei şi la Republica Greciei... aceasta şi pentru că pentru aceste ţări, // pentru Principate dar p. 13
şi pentru Grecia, porţile civilizaţiei par să fi fost larg deschise, astfel încât punerea în practică a observaţiilor mele să nu fie complet lipsită de speranţă.

Cred că este imposibil de găsit două ţări vecine care să prezinte călătorului un contrast atât de puternic şi de plin de învăţăminte ca Transilvania şi Ţara Românească. Natura a fost la fel de generoasă cu amândouă, sau poate că şi-a răsfrânt darurile cu şi mai multă mărinimie asupra largilor câmpii ale celei din urmă; acestea sunt traversate de nenumărate râuleţe, şi fac să crească ierburi, plante sălbatice şi arbuşti într-o mare abundenţă; dar poartă puţine urme ale intervenţiei mâinii omului, iar cele pe care le poartă sunt semne ale decăderii sale. Transilvania este locuită de oameni de acelaşi neam, profesând, cei mai mulţi dintre ei, aceeaşi religie; dar acolo câmpurile şi viile sunt cultivate cu grijă, iar recolta este abundentă şi ieftină; iar uşurinţa comunicaţiilor este asigurată de drumuri excelente şi transporturi regulate. Şi ceea ce este mai important, pentru că arată că şi categoriile de jos participă la prosperitatea în creştere, case noi şi decente sunt construite peste tot, iar îmbrăcămintea şi înfăţişarea ţăranilor denotă o condiţie care nu se află la limita necesităţii. Aceasta este înăţişarea Transilvaniei[4], aceea a unei

---

[1] Traducerea s-a efectuat dupa originalul Rev. George Waddington, *The Present Condition and Prospects of the Greek, or Oriental Church; with some Letters Written from the Convent of the Strophades*, London, John Murray, Albermale Street, MDCCCXXIX <1829>, 207 p. 9 şi 12–19.

[2] *Wallachia.*

[3] *Wallachians.*

[4] *Austrian Wallachia.*

www.dacoromanica.ro

țări tinere şi viguroase avansând cu repeziciune spre maturitate. Treci un râuleț
p. 14 strâmt şi intri, pe un drum care se iveşte brusc la orizont dintr-un munte, // în Țara Românească[5]. Culturile aproape că dispar; niscaiva porumb şi nişte vii împrăştiate pe laturile dealurilor; câmpii bogate şi întinse abia străbătute de câte un drum; colibe rare şi prăpădite, desfigurate de mocirle şi mizerie şi o populație ale cărei expresie şi veşminte arată extrema la care au ajuns sărăcia şi opresiunea: acestea sunt caracteristicile acestei provincii şi acestea realitățile care te însoțesc aproape până la porțile capitalei.

Bucureşti[6] este o aşezare foarte întinsă, cu o populație diversă, al cărei număr poate fi de 50 sau 60.000; şi cum consistă aproape în întregime din palate prost construite şi maghernițe jalnice, reprezintă o imagine foarte fidelă a condiției politice a populației; pentru că, de parcă ocârmuirea lor care este un despotism în despotism nu ar fi cauzat suficientă sărăcie, paharul este umplut de avariția unei boerimi proaste şi needucate;[7] acesteia îi sunt vândute în general slujbele statului, care sunt făcute profitabile prin opresiune.

O mare parte a pământului (mi s-au dat asigurări că o treime) aparține
p. 15 Bisericii şi // dinspre această parte te-ai putea aştepta măcar la ceva caritate. Dar nu am văzut ca iobagii sau cei care trăiau în preajma mănăstirilor să fie într-o stare mai bună decât cea a mizerilor lor semeni. Iar contrastul dintre colibele lor şi clădirile spațioase şi bine construite (ale mănăstirilor), dovedind cât de puțin aveau de câştigat de pe urma bogăției îndrumătorilor lor religioşi, părea să confirme lipsa simpatiei acestora față de sărăcia lor.

Aşa se face că la înfățişare românii nu se aseamănă cu nici un alt popor creştin; dar au multe similitudini uimitoare cu felahii[8] din Egipt, cei mai decăzuți dintre mahomedani. Tenul lor şi costumul (când au vreunul) nu sunt foarte diferite[9]; iar în atitudinea şi fizionomia ambilor este exprimată la fel acea obişnuință a supunerii şi acea resemnare, aproape naturale în cazul sclaviei ereditare, care pare incompatibilă cu orice speranță sau amintire a unei condiții mai bune, la care grecii nu au fost niciodată reduşi, chiar şi în cele mai amare momente de opresiune.

Nu este posibil şi nici de dorit ca o națiune astfel organizată şi guvernată să fie numeroasă. O țară cuprinzând mai mulți acri decât întreaga veche Grecie şi cu un pământ cu mult mai bogat şi mai bun pentru arat, nu numără (atât cât am putut să aflu cu oarecare siguranță) o jumătate de milion de locuitori. Toate câte s-au
p. 16 spus despre Țara Românească sunt la fel // de adevărate şi pentru provincia soră

---

[5] *Turkish Wallachia.*

[6] „Înainte de confuzia cauzată de revoluția greacă <este vorba despre mişcarea condusă de Tudor Vladimirescu in 1821, n.t.>, populația Bucureştilor era estimată la 80 000 <de persoane>" *(n.a).*

[7] „Ei sunt aşa-numiții boieri <în text *Boyards*>, o clasă privilegiată, nesupusă la nici o taxă, astfel încât veniturile, care sunt arendate din agricultură, sunt extorcate imediat de la categoriile inferioare. Aceasta îmbogățire a bogatului din sărăcia săracului părea <în 1823> să fie în plină creştere, pentru că am observat mai multe palate noi în stare înfloritoare, dar nici un semn ori speranță de mai bine pentru majoritatea populației." *(n a.)*

[8] *Fellaks*; felahi, țărani în țările arabe.

[9] Afirmație hazardată.

www.dacoromanica.ro

Moldova, cu diferența că aceasta are o capitală mai mică, iar țara este mai slab populată. Locuitorii lor împreună nu pot depăși un milion; și nu este o exagerare să se considere că sub o conducere înțeleaptă și energică, cu așa resurse naturale bogate, acest număr ar putea crește de patru ori în mai puțin de un secol.

Condiția morală a românilor este descrisă întocmai cum ne-am aștepta, având în vedere degradarea lor politică. Se spune că în capitală coruperea manierelor ar fi generalizată[10], iar lipsa de greutate sau chiar lipsa totală a unei clase de mijloc face o astfel de afirmație cât se poate de credibilă. Și dacă pe de altă parte este adevărat (cum am auzit spunându-se adesea) că delictele capitale sunt rare, am putea foarte bine să atribuim această reținere totalei vlăguiri cauzate de obișnuința sclaviei, care distruge, împreună cu orice altă energie, până și curajul de a fi un mare criminal[11].

Religia lor este cea a Bisericii Ortodoxe[12], conținând erorile și imperfecțiunile care vor fi descrise aici. Dar ar fi la fel de absurd, pe de o parte, să se atribuie p. 17
degradarea morală a acestui popor în exclusivitate defectelor sistemului lor religios, pe cât ar fi de greșit, pe de altă parte, să se nege legătura dintre aceste defecte și degradarea menționată. Oricâtă puritate de credință ar fi avut inițial, nu ar fi putut suporta atât de mult timp un despotism atât de sever fără o gravă deteriorare a caracterului, iar coruperea caracterului lor, printr-o reacție firească, nu putea să nu le afecteze religia; poate nu atât în privința corectitudinii dogmei, sau a aspectelor în principal speculative, pentru că acestea sunt lucruri care, oricât de importante prin ele însele, sunt foarte puțin și indirect influențate de condiția morală a celor care le profesează; dar prin creșterea autorității preoțești dincolo de limitele sale normale și prin crearea lungii liste de ceremonii superstițioase necesare pentru a o sprijinii. Încă o dată, o religie care a suferit din cauza degradării naționale nu întârzie să descopere posibilitatea unor noi avantaje și corupția și să adauge otravă peste rănile din care să se fi tras inițial propria sa degradare. Și astfel, ajungând până la actualul nivel de decădere, sistemul moral și cel religios au exercitat unul asupra celuilalt o influență negativă, așa încât nu trebuie să ne îndoim că orice îmbunătățire pemanentă a primului trebuie să fie // p. 18
însoțită, dacă nu chiar precedată, de o reformare practică a celui de-al doilea.

Dar în acele nefericite țări despre care vorbim, nu se poate spera la o astfel de schimbare până când nu vor fi trecut de sub puterea Turcului odată pentru totdeauna; el este sursa tuturor relelor și cauza decăderii lor, a suferințelor și a depopulării care vor continua și se vor intensifica fără șansă sau speranță de remediere până la momentul emancipării totale de sub guvernarea mahomedană. Oamenii de stat care hotărăsc schimbul și transferul de provincii ar putea considera lipsit de importanță pentru locuitorii acestora sub autoritatea cărora dintre guvernele civilizate ale Europei ar fi plasați; dar înainte de a reda un stat creștin sceptrului sultanului, nu ar trebui ei să se oprească pentru un moment și să întrebe căror condiții de viață sunt pe cale să îl lase pradă? Nu ar trebui să se oprească și să își amintească cum Poarta, oricât de inconstantă în severitate și de capricioasă în

[10] Afirmație hazardată.
[11] Speculație.
[12] *Greek.*

www.dacoromanica.ro

indulgența sa față de supușii ei musulmani, și-a tratat raialele doar cu sentimente de suspiciune și de ură – sau cu tratamente care arată intensitatea acestor sentimente? Și într-adevăr, sub bănuiala ostilității lor naturale și necesare față de ocârmuire, <supușii creștini> au fost întotdeauna și peste tot jefuiți și ofensați, nu atât din
p. 19 cauza avariției individuale sau a inso//lenței, cât din convingerea deliberată că prosperitatea lor este periculoasă pentru Imperiu. Nu există nici o șansă ca această politică să se schimbe vreodată, pentru că Turcul știe că orice relaxare a rigorii ar fi interpretată doar drept slăbiciune și ar crește puterea celor pe care i-ar ajuta, fără a-și asigura fidelitatea sau gratitudinea lor.

Cu această perspectivă în fața ochilor, cum să nu ne exprimăm dorința ardentă ca nici o circumstanță politică să nu mai facă necesară oferirea Principatelor, încă o dată rapacității turcești? Oricărui destin această bogată și întinsă țară, dăruită de natură pentru întreținerea unei populații numeroase și înfloritoare – oricărui guvern acest popor creștin ar fi în sfârșit încredințat, nutrim plini de încredere speranța că cel puțin nu va mai fi redat acelei puteri sub a cărei guvernare a lâncezit ca un cadavru timp de atâtea secole și al cărei interes și scop este să îi sporească și să îi perpetueze mizeria.

www.dacoromanica.ro

CLAUSEWITZ

(?–?)

Clausewitz a fost un diplomat danez din prima jumătate a secolului XIX. În primăvara anului 1824 el a fost numit consilier pe lângă Legaţia Danemarcei din Constantinopol, condusă de baronul Hübsch.

Alte date din biografia sa nu au ajuns la noi. El a lăsat însă o scurtă relaţie de călătorie prin Transilvania şi în special prin Ţara Românească, pe unde a trecut şi staţionat câteva zile, între 30 aprilie–7 mai 1824, în drumul său spre capitala Imperiului Otoman.

Jurnalul său de drum, în care se află şi această descriere s-a publicat, fără nume de autor, numai în limba daneză în revista lui Christian Molbeck „Nordisk Tidskrıtt for Historie Literatur of Konst", vol. II, Copenhaga, 1828. Această lucrare a rămas aproape necunoscută, fiind depistată de Constantin I. Karadja, la aproape un secol după editarea ei.

Ni se pare interesantă atmosfera Ţării Româneşti, la scurt timp după evenimentele din 1821 şi descrierea Curţii primului domn pământean al Ţării Româneşti, Grigore IV Ghica.

Prezentarea diplomatului danez şi relaţia călătoriei sale din 1824 au fost realizate de către Constantin I. Karadja, sub titlul: *Un diplomat danez la Curtea lui Grigore Ghica Vodă* (1824), în „Revista istorică", XIV (1928), p. 361–364.

Despre Clausewitz a scris şi istoricul Nicolae Iorga în *Istoria românilor prin călători*, vol. III, Bucureşti, Ed. Casei Şcoalelor, 1929, p. 139–141.

SCURTĂ TRECERE PRIN TRANSILVANIA ŞI ŢARA ROMÂNEASCĂ

1824*

La 30 aprilie Clausewitz soseşte la Sibiu, oraş de 15.000 de locuitori, cu o garnizoană puternică. Vizitează pe bătrânul comandant al pieţei, baronul Schusteck. În oraş se mai aflau câţiva dintre numeroşii boieri greci, refugiaţi pe vremea Eteriei. Aceştia trăiau din vânzarea argintăriei şi a giuvaericalelor lor. În monetărie se topise, pentru două milioane guldeni monede de argint, din argintăria adusă de aceşti boieri. p. 36

Drumurile foarte bune pretutindeni în Ardeal. Călătorul porneşte iarăşi în ziua de 1 mai prin valea Oltului. La carantina de la Câineni se aflau vreo 40–50 de călători care aşteptau să treacă graniţa Ardealului, venind din Muntenia. Erau opriţi la carantină câte 10–21 zile.

Drumul prin Turnu-Roşu[1], porneşte prost. La Câineni[2], caii de poştă pentru Bucureşti se plăteau câte zece ducaţi. Podurile peste Olt nu constau decât din nişte

---

* Textul este reprodus după traducerea lui Constantin J. Karadja, *Un diplomat danez la Curtea lui Grigore Ghica Vodă* (1824), în „Revista istorică", XIV (1928), p. 361–364.

[1] Turnu-Roşu, trecătoare, între Ţara Românească şi Transilvania.

[2] Câineni, sat, com, jud. Vâlcea, staţie de poştă, carantină.

www.dacoromanica.ro

bârne. Înnoptează la Pripor[3], o staţie de poştă cu câteva bordeie de lut. La 2 mai, porneşte mai departe. Trăsura trebuie trasă cu boi, drumul fiind prea rău pentru cai. La Sălătruc[4], trăsura se strică, iar fiecare ţigan o repară. Fierarii, spune călătorul, nu pot câştiga mult în acele părţi, uneltele lor fiind aproape necunoscute ţăranilor munteni şi chiar căruţele lor sunt fabricate în întregime din lemn, fără a avea măcar un cui de fier. Cu astfel de căruţe se călătorea într-o goană nebună, caii de poştă aflându-se în mare număr la dispoziţia călătorilor. Clausewitz soseşte seara la Curtea de Argeş, pornind a doua zi dis-de-dimineaţă. Pe valea Argeşului observă câmpii întinse de porumb, iar drumul se îndreaptă. Se schimbă caii la Măniceşti[5] şi
p. 362 la Piteşti, unde sunt dughene multe. Călătorul fu bine primit şi poftit la masă // de şeful poştei, Steriopulo, un grec, vorbind bine germana şi italiana. Acesta avea o casă frumoasă, bine mobilată şi poseda, între altele, un fotoliu englezesc, îmbrăcat cu piele roşie. Grecul era frumos îmbrăcat, după moda orientală, cu işlic roşu, brodat cu fir şi papuci de piele de aceeaşi culoare. Tot acolo mai observă şi grajdul pentru caii poştei, 80 la număr, bine zidit şi întreţinut. Pe lângă casă, o grădină cu zarzavaturi. Aşezare gospodărească ce face impresie călătorului, după pustiurile frumoase dar inculte, pe care le străbătuse în drum.

Trecând prin Cârcinova[6], şoseaua devine iarăşi foarte rea. Clausewitz trage la un han curat ţinut. Se duce la Curtea lui Grigore Ghica[7], fiind în ziua aceea recepţie mare, cu ocazia serbării zilei onomastice a unui fiu al Domnului. Palatul urât şi neîncăpător, după arderea vechii Curţi, la începutul domniei lui Ioan Caragea[8]. În Curtea palatului, mulţi arnăuţi în haine orientale. Străinii sunt conduşi prin mai multe saloane, pline de curteni, fiind îmbrăcaţi şi admişi în camera de audienţă a Domnului. Vodă Ghica primeşte aşezat pe sofa cu picioarele încrucişate, având în jurul lui pe boierii Divanului şi demnitarii ţării, fără arme, deoarece turcii confiscaseră toate armele după Eterie. Nu se vedea măcar o sabie la Curtea domnească. Erau şi cucoane de faţă, în toaletă de bal, măcar că era zece dimineaţa. Toţi boierii şi soţiile lor aveau obiceiul de a săruta mâna domnului, căci astfel cerea ceremonialul Curţii. Numai consulii şi alţi străini de marcă erau scutiţi de acest semn de deferenţă.

Vodă Ghica – primi pe străini cu multă amabilitate, îi pofti pe italieneşte să şadă şi dădu ordine să li se aducă dulceţuri, cafele şi lulele. Danezului îi pare cam ciudat să fumeze în faţa unui principe înconjurat de atâtea cocoane elegante. Dintre acestea, domniţa Pulcheria[9], sora lui Ghica-Vodă, îi păru cea mai frumoasă şi inteligentă, vorbind foarte bine franţuzeşte. Tinerii fraţi ai domnului[10] erau şi ei
p. 363 chipeşi şi foarte bine crescuţi, cu maniere europene. //

---

[3] Pripor, localitate în Ţara Românească.

[4] Sălătruc, sat şi com , jud. Argeş.

[5] Sat şi com., jud. Argeş.

[6] Sat şi com., jud. Prahova.

[7] Grigore al IV-lea Ghica (1822 iun. 30–1828 aprilie 29), primul domn pământean în Ţara Românească după revoluţia din 1821.

[8] Ioan Gheorghe Caragea, domn al Ţării Româneşti (1812 aug. 27–1818 sept. 20).

[9] Afirmaţie eronată a lui Clausewitz. Pulcheria era în realitate nepoata de frate (Costache) a domnului.

[10] Probabil este vorba de Alexandru Ghica (ajuns domn între 1834–1842), marele ban Mihai Ghica şi marele spătar Costache Ghica.

www.dacoromanica.ro

Seara, străinii fură poftiți la un bal, pe care domnul îl dădea într-o casă boierească, închiriată în acest scop. Sala de bal, foarte încăpătoare, ceva <cam> joasă însă din tavan. Mai erau încă patru saloane, bine mobilate cu sofale şi scaune. Aici se aflau multe cocoane frumoase, elegante şi bine crescute. Toate erau bogat îmbrăcate, nu întotdeauna însă cu gust, şi vorbeau limba franceză. Balul se deschise cu o poloneză, apoi urmară dansuri engleze, contradansuri şi valsuri, ca la orice bal occidental, observă Clausewitz. Era straniu să vezi boierii, cu barba lungă, cu caftane şi cu tichie roşie, luând şi ei parte la joc. După un timp îşi aruncară însă caftanele, prea călduroase şi prea greoaie. Muzica nu prea bună. Se joacă şi o horă muntenească.

Domnul plecă devreme, balul continuă însă până la 3 dimineața. Într-o sală, fu servit un supeu de 200 de tacâmuri. Danezul nostru, mâncăcios probabil, ca mai toți oamenii de la nord, se miră că mai ales cocoanele, dar şi boierii, mâncau şi beau foarte puțin, măcar că se serveau la masă feluri multe şi alese.

Clausewitz se întreține cu mulți boieri, care vorbeau mai toți franțuzeşte. Critică lenevia lor. Zice că-şi petrec ziua în inactivitate, plimbându-se spre seară, cu trăsura, în Herăstrău. Cultura lor lasă mult de dorit şi mai toți trăiesc peste veniturile lor, jucând cărți. Şi cocoanele sunt aspru criticate de călător. Le găseşte uşuratice, leneşe, inculte, dar foarte frumoase. Spune că multe din ele încep a lua lecții de muzică şi arată mult talent.

Domnul avea reputația de-a fi bun şi drept, fără a poseda însă cunoştințe multe sau vreo inteligență mai deosebită.

Vorbind despre populația Munteniei, Clausewitz spune că ar fi cam de 1.200.000 locuitori, din care 100.000 de țigani. Populația capitalei era de 80.000, după ce fusese mai înainte de 90.000. Erau multe clădiri bune, zidite din cărămidă. Casele erau însă, de obicei, de lemn. Costă foarte scump, zice el, şi trebuie schimbate la cinci ani. Numărul de locuitori evrei cam de 6.000, iar nemți 4.000. Boierii trăiau pe un picior aproape european. Trăsurile lor, foarte luxoase, pictate în multe culori şi aurite. Se puteau număra câte 5–600 trecând într-o singură duminică. Vizitiii, țigani, prost îmbrăcați şi cu picioarele goale.// p. 364

În ziua de 7 mai, Clausewitz ne părăseşte cu căruța poştei, o haraba de lemn, căptuşită cu fân şi prevăzută cu saltea. Drumul ducea prin Obileşti[11], la Silistra[12]. Trecând Dunărea cu barca, călătorul nostru fu aproape împuşcat, zice el, de paşa Silistrei, care trăgea la țintă în corăbii, fără a avea însă vreo intenție rea. De la Silistra, drumul mergea prin pădurile Dobrogei, prin Cainargi (Cainargeaua), Moshe (Morzuc?) la Buzargic, la Varna, unde danezul nostru se îmbarcă pe o corabie spre Constantinopol.

[11] Localitate în Țara Românească, lângă Dunăre.
[12] Oraş în Bulgaria.

ROBERT WALSH

(1772–1852)

Robert Walsh, al doilea fiu al negustorului John Walsh, s-a născut la Waterford în anul 1772.

În noiembrie 1789 a intrat la Trinity College din Dublin. Şi-a luat bacalaureatul în 1796, a urmat studii de medicină, iar în 1802 a fost rânduit preot În această calitate a funcţionat câtva timp ca vicar al lui Walter Blake Kirwan la Dublin, iar în 1806 a fost numit la Finglas (comitatul Dublin), unde a rămas timp de 14 ani. În acest răstimp a descoperit o veche cruce celtică, cunoscută sub numele de „Nethercross" care se credea că a fost ascunsă în timpul expediţiei lui Cromwell în Irlanda.

În noiembrie 1820, Robert Walsh a plecat la Constantinopol în calitate de capelan al ambasadei britanice, făcând parte din suita lui Percy Clinton, lord Strangford, numit ambasador la Poartă. În cursul călătoriei pe mare, a vizitat Gibralatarul, ruinele vechii colonii feniciene Carteia din apropiere, capitala Maltei, La Valetta, cu vestitele monumente ridicate de cavalerii ospitalieri, a făcut escală în insulele ionice Corfu, Zante şi Cerigo, apoi în Ciclade, la Milos; a vizitat Atena şi împrejurimile, precum şi insulele Paros, Miconos şi Naxos, iar la capul Sigoem s-a despărţit de suita ambasadorului pentru a cerceta pe coasta asiatică regiunea Troiei şi Lampsacul. Prin Gallipoli şi Rodosto s-a îndreptat spre Constantinopol.

În timpul şederii sale în capitala Imperiului Otoman, Robert Walsh a făcut multe călătorii în Asia Mică, vizitând oraşele Smirna, Arjasoluk (Efes), Izmid (Nicomedia), Dznik (Niceia), Ieni Sehir şi Brusa, precum şi insula Chios.

În vara anului 1824 Robert Walsh s-a hotărât să se întoarcă în Anglia prin Europa. Împreună cu un elveţian renegat ajuns ienicer, un oarecare Mustafa, a străbătut Rumelia şi Bulgaria trecând prin San Stefano, Silivai (Selymbria), Ereki (Heraclea), Ciorlu, Burgaz, Kirkilise, Sumla, Razgrad şi Rusciuc (Ruse). A trecut Dunărea la Giurgiu, îndreptându-se spre Bucureşti, unde nimereşte în toiul epidemiei de ciumă. Ascultând de sfaturile agentului austriac Franz Fleischhackel von Hakenau, Robert Walsh, porneşte în grabă prin Piteşti – contaminat de ciumă – şi Curtea de Argeş, spre trecătoarea Turnu Roşu, pe unde intră în Transilvania. După o şedere de trei săptămâni în lazaret, Robert Walsh a pornit spre Sibiu unde a fost bine primit de cunoscutul bancher Zenobie Pop. Şi-a urmat apoi drumul prin Sebeş, Orăştie şi Deva, spre Banat. După scurte popasuri la Săvârşin şi Timişoara şi-a continuat călătoria prin Ungaria şi Austria, îndreptându-se apoi prin Frankfurt şi oraşele de pe valea Rinului – Coblenz, Köln, Aachen – spre Calais, unde s-a îmbarcat pentru a trece în Anglia, ajungând în patrie după o călătorie de 5 luni. Robert Walsh a fost apoi trimis în Rusia, în calitate de capelan al ambasadei britanice din Petersburg. După o scurtă şedere în Rusia, a plecat în 1828 la Rio de Janeiro, unde a făcut cercetări cu privire la practicarea negoţului cu sclavi în Brazilia, fapt care a determinat alegerea lui în comitetul „Societăţii pentru desfiinţarea sclaviei".

După întoarcerea sa în Anglia în 1831, a fost trimis pentru a doua oară la Constantinopol, în timpul ambasadei lui Robert Gordon. În mai 1832 a părăsit capitala Imperiului otoman, stabilindu-se în 1835 în Irlanda, unde a căpătat parohia de la Kilbride (comitatul Wicklow), pe care a schimbat-o în 1839 cu cea de la Finglas, unde a murit la 30 iunie 1852.

Robert Walsh a descris călătoria sa prin Ţara Românească, Transilvania şi Banat în lucrarea *Narrative of a Journey from Constantinople to England,* London, 1828, apărută într-o a patra ediţie în 1829. Lucrarea a fost tradusă în limba franceză de H. Vilmain şi E. Rives sub titlul: *Voyage en*

www.dacoromanica.ro

Turquie et à Constantinople, Paris, 1828; în limba germană de Wilhelm Adolf Luidau: *Reise von Konstantinopol durch Rumelien, das Balkangebirge, Bulgarien, die Walaschei, Siebenburgen und Ungarn. Ein Beitrag zur neuersten kunde des turkischen, Reiches*, 2 vol., Dresda şi Lepizig, 1828, şi în limba olandeză sub titlul: *Reis von Konstantinopol door Turkije, walachije, Transilvanie en Hongarije paar Duitschland Uit het engelsch Vertaald. Met Kaarten en Platon*, Amsterdam, 1829. Lucrarea cuprinde observaţii sumare şi chiar superficiale asupra localităţilor din Ţara Românească, străbătută în goană de teama contagiunii de ciumă, autorul limitându-se la unele observaţii privind originea latină a limbii şi poporului român şi la aspectul său exterior.

Mai interesante sunt informaţiile privitoare la aşezările, populaţia şi produsele Transilvaniei, autorul indicând preţurile unor articole alimentare, precum şi o statistică a naţionalităţilor.

Robert Walsh a mai publicat următoarele lucrări:

.History of the City of Dublin, 2 volume, 1815; *An Essay on Ancient Coins, medals and Gems as illustrating the History of Christianity in the Early Ages*, 1828, apărută într-o a doua ediţie în 1830; *Notices of Brazil in 1828–1829*, London, 1830; Boston, 1831; *Residence at Constantinople during a Period including the commencement, progress and termination of the Greek and Turkish Revolutions*, 2 vol., London, 1836; reeditată în 1838; *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, London, (1839), 2 volume; 4. Un articol despre *The Plants of Constantinople* in „Transactions of Horticultural Society", vol. 32.

Date biobibliografice despre publicistul irlandez se întlnesc în *The Compact Edition of the Dictionary of National Biography*, vol. II, Oxford Univ. Press, 1975, p. 2 188.

De călătoria lui Robert Walsh în ţările române din 1824 s-au ocupat N. Iorga, *Histoire des relations anglo-roumaines*, Yassy, 1917, p. 104 şi urm.; Idem, *Istoria românilor prin călători* (ed. a II-a), vol. IV, Bucureşti, 1928, p. 96 şi urm.; M. Berza, *Călători englezi despre români*, în „Românul", I (1911), nr. 169 (2/15 aug.), p. 6 şi urm., C. Karadja, *Călători străini prin Turnu Roşu* în „Arhivele Olteniei", III (1924), nr. 12 (martie– aprilie), p 107–109, Jeanne Rosetti, *Sur les récits de quelques voyageurs anglais en Transylvanie (1603–1867)*, în „Revue historique du sud-est européen", XI (1934), nr. 10–12 (oct.–dec.), p 356 şi urm., şi Adrian-Silvan Ionescu, *Artă şi document*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1990, p. 37–41.

ROBERT WALSH

1824

(Descrierea călătoriei prin Ţara Românească şi Transilvania)[1]

p 197

Cam într-o oră am ajuns pe malul celălalt (al Dunării) şi am debarcat la Giurgiu[2]. Acest oraş se află în dosul marii insule Slobozia[3], pe fluviu, mai jos de Rusciuc; şi cetatea ei este renumită ca singura pe care o stăpânesc turcii pe acest mal nordic şi, de asemenea, cel mai reprezentativ model de fortificaţii turceşti din toată împărăţia lor. Ne-am apropiat de cetate pe un braţ îngust al fluviului, ca un canal şi după ce am trecut pe sub cetate, ale cărei turnuri de pază de-a lungul zidurilor se asemănau cu minaretele moscheelor lor, am debarcat pe chei sau, mai degrabă, pe un banc de noroi care constituie locul de îmbarcare, mai jos de oraş. Aici se aflau mulţi pierde-vară[4] şi care româneşti care descărcau produsele ţării

[1] Traducerea s-a făcut după textul englez publicat în *Narrative of a Journey from Constantinople to England* by the rev. Robert Walsh, L.L D.M R I.A., London, 1828, p. 197 şi urm.

[2] *Guirdzio.*

[3] *Slobodsé*, jud. Giurgiu.

[4] *Scamparias.*

www.dacoromanica.ro

pentru aprovizionarea malului celălalt. <Aceste produse> constau mai ales din hălci de carne de bivol, uscate la soare, numite pastramă[5], un fel de cârnați uscați, ca o potcoavă[6] și bolovanii de sare pe care mai multe vase îi încărcau din căruțe.
p. 198 Această sare fosilă este mult mai curată decât cea găsită în minele din Cheshire. // La masă este de un albastru transparent ca un sloi de gheață și când este pisată dă niște grăunțe albe ca zăpada; de aceea nu trece prin procesul de dizolvare și rafinare prin care trebuie (neapărat) să treacă sarea noastră înainte de a putea fi folosită în scopuri culinare ci este numai pisată foarte mărunt. Ea constituie un articol însemnat de vânzare în toate târgurile din această țară. În această stare o cumpără oamenii pentru nevoile casnice și fiecare o pisează pentru sine.

După ce Mustafa[7] și-a arătat firmanul pașei care își are reședința în cetate, am pornit cu o căruță de la chei la poștă; și aici a început un nou fel de călătorie cu totul ciudat. Ni s-a adus o căruță mică, făcută din scânduri împreunate, de <vreo> trei picioare, lată de două picioare și lungă de mai puțin de patru picioare. Interiorul era îmbrăcat în rogojină și umplut cu fân; <vehiculul> era purtat pe patru roți mici ca niște farfurii, fiecare <fiind> făcută dintr-o bucată subțire de lemn și <având> vreo 12 degete[8] în diametru. Mi-am legat geamantanul de zăbrelele din spate ale acestui cărucior[9], ca să-mi proptesc mijlocul și după ce m-am suit în caretă cu o oarecare greutate și m-am cuibărit în fân, genunchii mi-ar fi ajuns la bărbie dacă nu
p. 199 mi-aș fi aruncat picioarele afară din căruță, printre roțile din față cu riscul de a mi // le rupe. La acest vehicul mic au fost înhămați patru cai mari cu hățuri de frânghie, nu mult mai groase ca sfoara de la o biciușcă.

Un vizitiu de poștă sau surugiu[10] îmbrăcat cu o haină dintr-un fel de flanelă albă, cu pantaloni și căciulă de aceeași culoare a încălecat pe calul de lângă roată. Singurul său hăț era o sfoară foarte subțire legată de capul calului înaintaș, având la un capăt un ochi[11], pe care și-a petrecut-o pe după gât și apoi, aplecându-se înainte și pocnind din bici, a pornit într-un galop furios, chiuind tot timpul într-o cadență prelungă și sinistră. Tătarul meu mă urma într-un vehicul asemănător cu patru cai și surugiul lui începând să strige de cum înceta celălalt, aceste sunete lugubre au ținut tot drumul, deși erau mai potrivite pentru o procesiune funebră decât pentru iuțeala cu care mergeam, care era de opt sau nouă mile pe oră.

Ținutul prin care treceam avea aceeași înfățișare monotonă și deprimantă ca cel pe care îl văzusem de la început și după două ceasuri am ajuns la Băneasa[12], un sat unde ne-am oprit. Acest loc mi-a dat o idee perfectă despre reședințele de iarnă ale unei hoarde sarmate, locuitorii părând să-și fi schimbat puțin felul de a fi față de cel al strămoșilor lor din același loc. Ei erau îmbrăcați cu cojoace de blană ce-și
p. 200 păstrau toată lâna așa cum este jupuită de pe spinarea // oilor. Bordeiele lor erau

---

[5] *Bastermans*

[6] Probabil güdem.

[7] Ienicer tătar, la origine elvețian, care fiind luat prizonier de un corsar african și vândut sclav la Cairo trecuse în Turcia la islamism pentru a-și recăpăta libertatea.

[8] *Inches* (un inch are 2,54 cm).

[9] *Dogcart*

[10] *Post boy or surrogee.*

[11] *A loap.*

[12] *Bangaska,* com, în jud. Vlașca (azi Giurgiu).

www.dacoromanica.ro

împrăştiate pe un iman gol, fără un pom sau un gard şi fără nici un fel de arătură. Fiecare bordei era împrejmuit de un gard de nuiele împletit ca cele din Bulgaria, iar bordeiul însuşi era scobit în pământ. Nu se vedea deasupra pământului decât vârful acoperişului, care alcătuieşte o parte din bătătura curţii. Se aflau câteva deschizături care lăsau să iasă fumul şi să pătrundă lumina şi aerul. Se ajunge la intrare pe o pantă săpată în afara îngrăditurii. Unul din bordeiele în care am intrat era o cârciumă. Avea o pivniţă plină de butoaie, cu mai multe încăperi care se deschideau la aceeaşi adâncime, având mirosul şi înfăţişarea unor morminte.

Aceste locuinţe subterane sunt bine croite pentru a apăra pe samoiezi împotriva rigorilor unor ierni siberiene pe malurile <râului> Obi, dar eu nu mă aşteptam să le întâlnesc în ziua de astăzi pe ţărmurile Dunării. O <altă> particularitate care deosebeşte, de asemenea, pe ţăranii de aici de cei de pe celălalt mal este mulţimea cailor; în Bulgaria în afară de poştă, nu am întâlnit nici un cal. În Ţara Românească, tot ţinutul părea plin de ei. Aceasta este o altă trăsătură prin care se aseamănă cu strămoşii lor sarmaţi. Se mai spune că ei au obiceiul să scoată sânge de la aceşti cai şi să bea sângele cald amestecat cu // lapte: *Sanguinem lacte mistum* p. 201
bovini, dar eu am întrebat adesea în toate colţurile ţării dacă lucrul este aşa şi nu am întâlnit pe nimeni care să fi văzut vreodată o asemenea practică. Solul pe care este clădit acest sat, deşi nu este deluros este totuşi foarte sus, ridicându-se deasupra <nivelului> Dunării care se afla la o depărtare de cinci sau şase mile de noi. Din acest punct se vedea pe o foarte mare întindere <fluviul> ce înconjura o insulă joasă foarte mare, acoperită cu copaci, singurii pe care-i puteai zări din orice direcţie.

De la Giurgiu la Bucureşti sunt trei poşte, fiecare de câte cinci ceasuri. Cu iuţeala obişnuită le faci în cincisprezece ceasuri, dar noi călătoream acum ca <nişte> curieri – pentru care aveam ordin scris – ca presupuşi purtători de depeşe şi caii erau pregătiţi şi porneau în consecinţă. Pe la orele cinci am trecut prin satul Comana[13] şi am ajuns la Bucureşti în aceeaşi seară, la o depărtare de patruzeci şi cinci mile. Primul semn al sosirii noastre în Capitală a fost jocul[14] roţilor de la căruţele noastre pe ulicele largi, <podite> întocmai cum s-ar fi învârtit într-o odaie. Ne-am dus la un han ţinut de un german şi eu am aşteptat pe uliţă, în timp ce Mustafa intra ca să-mi facă rost de o locuinţă. A stat mult şi când s-a întors // mi-a p. 202
confirmat veştile pe care le auzisem la Rusciuc. Hanul era închis şi nişte porţi solide fuseseră puse la gangul de intrare. A trecut câtva timp până a putut să intre şi încă şi mai mult până a putut convinge oamenii să mă primească. În adevăr, am aflat că ciuma se ivise cu violenţă în oraş şi pretutindeni domnea şi panica[15]. Cancelaria şi toate locurile publice erau închise şi negustorii nu mai făceau nici o tranzacţie; toţi cei care aveau putinţa, părăsisesră oraşul şi toţi cei care nu o aveau se închiseseră în casele lor şi nu mai aveau contact cu nimeni. Datorită amabilităţii baronului Ottenfels[16], fusesem înarmat la Constantinopol cu scrisori către domnul

[13] *Koman*, sat şi com, jud. Giurgiu

[14] *The trundling.*

[15] Asupra epidemiei de ciumă din vara anului 1829 la Bucureşti, vezi Hurmuzaki, *Documente,* XVI, p. 1 147 şi urm.

[16] Internunţiul Austriei la Poartă.

Hakenau[17], consulul austriac din această localitate, pe care i le-am trimis de îndată; în răspunsul său, el mă sfătuia „să fug cu toată graba din oraşul contaminat" şi mi-a propus ca tălmaciul său să vină în dimineaţa următoare ca să-mi grăbească plecarea.

Dimineaţa a venit tălmaciul cu trăsura lui ca să mă ducă la casa consulatului. Tălmaciul era un grec guraliv şi fără astâmpăr, îmbrăcat în straie occidentale. Primul lucru care m-a izbit pe uliţi era mulţimea trăsurilor elegante care mergeau în toate direcţiile sau care stăteau în faţa uşilor. Erau nespus de arătoase şi bătătoare la ochi, strălucind de poleială şi toate păreau noi-nouţe. Priveliştea era cu totul
p. 203 neobişnuită pentru mine, care, // timp îndelungat, nu văzusem decât doar câte o „harabà" răzleaţă ici şi colo pe străzile Perei. Este o vanitate a boierilor să arate aceste trăsuri pe care cheltuiesc sume mari de bani, căci sunt făcute numai pentru ostentaţie, ele stricându-se cu desăvârşire într-un an sau doi şi fiind nevoie de o cheltuială neîntreruptă, pentru a procura altele noi. Într-unul din aceste vehicule bătătoare la ochi stă câte un boier gras, învelit într-o blană scumpă, cu un calpac enorm, adică un fel de tichie de o formă ciudată alcătuită din două calote mari care se ridică una deasupra celeilalte şi care sunt acoperite cu catifea verde sau roşie. În faţă stă vizitiul care prezintă un contrast puternic cu stăpânul său. El este de obicei un individ înalt, murdar, <îmbrăcat> cu o haină lungă pe deasupra, cenuşie, murdară şi ruptă; capul său este acoperit cu o pălărie mare vulpească de pâslă; trasă pe ochi, legată cu o sfoară din care îi atârnă liber pletele lipite de faţă şi de umeri. Acest amestec barbar de lux şi de mizerie l-au împrumutat românii, pare-se, de la ruşi. După mulţimea <trăsurilor> care apăreau pe toate uliţele, am crezut că este vreo recepţie publică la Curte. Am aflat însă că era tocmai dimpotrivă, toate relaţiile de acestea fiind acum suspendate; dar atât de mare este vanitatea acestor boieri încât ei nu pot rezista <dorinţei> de a-şi arăta luxul chiar în timpul epidemiei
p. 204 de ciumă ... //. Nimic nu poate constitui o dovadă mai puternică de lipsa totală a acestui sentiment <public> aici, decât contrastul dintre micile trăsuri, grosolane şi sărăcăcioase, puse la îndemâna publicului, şi acele trăsuri bătătoare la ochi, folosite individual de nişte persoane numai pentru a fi duse de la o casă la alta.

Tovarăşul meu grec îşi rotea mereu ochii în jur, căutând saluturi. El împărţea pe boierii care şedeau în trăsuri în <boieri> mari (megalo) şi mici (mikro); marilor boieri le făcea un salut adânc, iar boierilor mici le dădea din cap familiar. El alterna această maimuţărie, cu arătarea caselor de pe fiecare parte a uliţei unde erau cazuri de ciumă. Acestea erau foarte numeroase şi se deosebeau prin faptul că uşile şi ferestrele erau ferecate.

Mi s-a părut totuşi extraordinar că, dacă ciuma era cu adevărat atât de întinsă cum era înfăţişată, boierimea greacă cea mai fricoasă şi mai speriată de un asemenea zvon, să continue să rămână liniştită într-un oraş unde se spune că molima se află în aproape fiecare casă.

Când am ajuns la casa consulatului, am fost primit după o fumigaţie
p. 205 îndelungată. Domnul Hakenau mi-a strâns prieteneşte mâna fără // frică sau mai curând uitând de ea în buna lui primire. Mi-a spus că îşi trimisese <de acolo> soţia

[17] Franz Fleischhackel von Hakenau, agent consular al Austriei la Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

şi familia care se şi aflau pe atunci în carantină la Turnul Roşu; şi s-ar duce şi el cu siguranţă <acolo> dacă îndatoririle sale i-ar îngădui-o. Îi părea rău că nu-mi poate oferi acum nici o atracţie care să mă îndemne să stau la Bucureşti. Mi-a dat deci un ordin pentru obţinerea de cai <de poştă>. Mi-a dat <şi> o scrisoare către guvernatorul Transilvaniei, baronul Schustekh[18], care stătea la Sibiu, în vederea scurtării perioadei mele de carantină.

M-am dus la casa domnului Meitani[19], un negustor către care aveam o scrisoare de credit. Ca şi ceilalţi, se închisese în partea <cea> mai retrasă a casei, dar m-a primit şi mi-a dat suma de taleri[20]. El mi-a trimis conceptul unei chitanţe şi după ce am copiat-o, secretarul său a fost foarte încurcat <neştiind> cum să o ia fără să o atingă. În sfârşit, a găsit în casă o lingură de fier şi scoţând o bucată de muşama a înfăşurat hârtia în ea; apoi, ţinând-o departe de el şi întorcând-o ca să nu fie între el şi bătaia vântului, a plecat în grabă. Ar fi ceva nespus de caraghios în această frică, dacă groaznica mortalitate provocată uneori de această boală nu ar fi dat dreptate oamenilor, care erau martori imediaţi ai ei, şi printre aceştia chiar unii care abia // îi supravieţuiseră. După ce am vizitat tot ce era demn de a fi văzut în p. 206
oraş, în ciuda ciumei, am găsit din nou cărucioarele aşteptându-ne la uşa hanului nostru şi am plecat din nou.

Oraşul Bucureşti, acum capitala Ţării Româneşti, este clădit pe malul Dâmboviţei[21] care se varsă în Dunăre[22] mai jos de Rusciuk şi care este un râu mic. El are vreo optzeci de mii de locuitori şi este locul de întâlnire al obiceiurilor europene cu cele orientale; jumătate din locuitori poartă pălării şi jachetă, cealaltă jumătate calpac şi catifea. Într-un loc afli trăsuri uşoare, tare lăcuite, pe arcuri de oţel, cu hamuri de piele şi trase de cai; în altul, arabale grele cu hăţuri de sfoară trase de bivoli. Nu sunt moscheie cu muezini care să cheme pe oameni la rugăciune de pe minarete, ci biserici greceşti (= ortodoxe) cu, cupole ca moscheele şi cu popi care vestesc <începerea> slujbei, zăngănind cu un mai pe o scândură. Dar desigur, trăsătura cea mai deosebită a oraşului o constituie uliţele sale podite. De la Dunăre până la Bucureşti abia găseşti o piatră doar cât o pietricică sau un copac cât o tufă; dar de aici până în munţii Carpaţi, cea mai mare parte din ţară este acoperită de stânci şi de copaci şi de ce, când aveau putinţa să aleagă, au // preferat lemnul care p. 207
este pieritor pietrei durabile şi au podit uliţele când ar fi putut să le pietruiască, este greu de conceput, decât doar dacă boierii preferă să-şi mâne trăsurile pe un loc podit. Capitala dinainte a Ţării Româneşti era Târgovişte, aşezată într-un ţinut înalt, împădurit, pe pământ sănătos[23]; dar în anul 1698[24] faimosul domn (Constantin) Basarab a mutat reşedinţa în oraşul de acum, ce fusese numai un sat aşezat într-un

[18] *Szustek.* Emannel baron Schustekh von Herve, comandant general imperial al Transilvaniei (1820–1827).

[19] Baronul Stefan Meitani, supus austriac, negustor, concesionarul salinelor din Ţara Românească şi din Vidin.

[20] *Dolars.*

[21] *Domnitza*

[22] Evidentă confuzie.

[23] *Drysoil* (spre deosebire de mlaştinile din partea dinspre Dunăre, inclusiv oraşul Bucureşti).

[24] Data, precum şi toate amănuntele inserate sunt greşite.

www.dacoromanica.ro

loc mlăştinos şi aparţinând unui boier numit Bucur de la care şi-a luat mai apoi numele. <Datorită> venirii unei curţi cu tot personalul ei, oraşul a crescut repede şi acum are trei sute şaizeci şi şase de biserici, douăzeci de mănăstiri şi treizeci de ospătării mari sau „hanuri" orientale. Cu toate acestea, schimbarea (de capitală) nu este fericită. Natura mocirloasă a solului nu poate fi îndreptată. Pe sub podina uliţelor sunt băltoace mari de noroi sau canale de apă clocită care trebuia să fie îndreptată spre râu dar din cauza terenului absolut drept şi a nepăsării locuitorilor, toată mocirla de pe uliţi este lăsată să se adune pe sub podină; şi de aceea locuitorii îşi numesc uliţele, pe bună dreptate, poduri căci nu sunt decât nişte poduri
p 208 plutitoare peste // râuri de murdărie. Iarna te împroşcă mereu prin crăpăturile dintre scândurile prost îmbinate şi vara se înalţă nori de praf negru, şi în toate anotimpurile i se adaogă un miros urât şi nesănătos care generează friguri şi alte boli născute de miasme şi printre ele şi ciuma.

Casele sunt în general clădite din cărămizi, acoperite cu tencuială atât pe dinăuntru cât şi pe dinafară; dar deşi ei fac cărămizi pentru ziduri, nu ştiu să confecţioneze ţiglă pentru acoperişuri, de aceea casele sunt acoperite cu şindrilă.

Odinioară era obiceiul ca boierii, întocmai ca şi înaintaşii lor sciţi, să umble călare şi arareori îi vedeai umblând pe jos pe uliţe. Abia la vreo treizeci de ani au luat obiceiul femeiesc de a merge cu trăsura; şi acesta este atât de potrivit cu firea lor fudulă şi leneşă, încât acum nu ar mai trece pe partea cealaltă a uliţii fără să se suie în una din ele. Dar particularitatea care deosebeşte cel mai mult Bucureştii este desmăţul amarnic <observat la> toate clasele. Oraşul este plin de cârciumi şi pentru a atrage clienţii, în fiecare din ele se ţine un număr oarecare de femei care sunt gata la // un semn să joace şi să cânte pentru oaspeţi. În aceste case vin boierii lăsându-şi familiile şi îşi petrec serile cu femei de teapa cea mai lipsită de ruşine, care îşi dezonorează sexul. În felul acesta au ajuns Bucureştii de ocară din cauza desfrâului, întrecând orice alt oraş din Europa[25]. Numărul (<femeilor> din această categorie nenorocită este atât de mare încât s-a propus să se pună un bir[26] pe ele, ca <fiind> cel mai profitabil izvor de venituri ce s-ar putea închipui şi se crede că această propunere va fi pusă în practică.

La ieşirea din mahalalele oraşului, am dat de ruinele unor clădiri mari c are păreau să fie recente şi am presupus că erau mărturiile devastărilor (făcute) de turci ....

Vremea, care până acum fusese atât de frumoasă, s-a schimbat acum dintr-o
p. 210 dată, şi de cum am părăsit // oraşul, a început o ploaie puternică, însoţită de măzăriche rece care ne lovea drept în obraz. Se întuneca dar nu ne puteam înapoia în oraşul ciumat, astfel că am mers mai departe cu intenţia de a ne opri în vreun sat, dacă potopul de ploaie şi măzăriche ar mai ţine. Curând am început acum întâia oară să simt toate neajunsurile acestui nenorocit fel de a călători cu poşta – drumurile erau înecate de măzărichea ce se topea, <prefăcându-se> în mocirlă; caii o împroşcau în goana lor şi, cum eram în imediata apropiere a picioarelor lor, tot

[25] Exagerare vădită a autorului.

[26] *A capitation tax* Asupra proiectului de impunere a femeilor de moravuri uşoare, repetat în 1829, a se vedea Hurmuzaki, *Documente*, XXI, p. 167.

www.dacoromanica.ro

noroiul era aruncat drept în fața mea și cădea în torente, inundând trăsura. Călătorind astfel <ca> pe sub burlanul unei streașini, în scurt timp am ajuns o masă de noroi ... etc. ... Hurducăturile acestei trăsuri fără arcuri, târâte cu repeziciune pe un teren inegal, erau atât de mari, încât zguduiau cu putere tot trupul și <îmi> producea senzația că mi se dislocau picioarele ...

În trei ceasuri am ajuns în satul Bolintinul[27] unde se află o stație de poștă și ne-am dus să schimbăm caii. Aici aveam de gând să petrec noaptea la stația de poștă, dar mi s-a spus că boala se întinsese până în acest loc și că satul era plin de ciumă. Dacă m-aș fi compromis intrând într-un loc contaminat, mi-aș fi tăiat îndată orice speranță de a-mi prescurta carantina, fără să mai socotesc primejdia personală p. 211
de a sta într-o colibă închisă saturată de contaminare sau poate în stingere cu vreun ciumat. Totuși această <obiecție> nu a avut nici un efect asupra lui Mustafa. Deși atît de fricos în alte împrejurări, el avea o îndărătnicie turcească în privința ciumei: în toate celelalte locuri el voia să mă mîne mai departe, dar aici el dorea să mă opresc și, după câte am putut să văd, numai și numai pentru că ciuma era în toi. Dar nu am admis acest lucru și fără să mă expun bănuielii de contaminare mai mult decât mă puteau compromite mâinile contaminate și hainele acestor oameni care ne schimbau bagajele (dintr-o trăsură în alta), am pornit mai departe. Am auzit mereu aceleași triste relatări despre această // boală, ori de câte ori ne-am oprit în vreun p 212
sat și am fost îndemnați să mergem tot înainte, toată noaptea, ca oamenii care scapă dintr-un oraș în flăcări.

Pe la orele șase dimineața am ajuns lângă orașul Pitești[28] și când se lumina de ziuă am fost opriți de o strajă și de o barieră. Am aflat aici că se stabilise o carantină întrucât ciuma nu pătrunsese încă în orașul acesta. Nimănui nu i se îngăduia să treacă <dacă venea> din locurile arătate ca <fiind> contaminate: astfel că ne temeam să nu fim opriți aici sau siliți să ne întoarcem înapoi; dar Mustafa a stăruit invocând drepturile noastre de curieri, arătând ceea ce numea el depeșele sale și astfel am mers mai departe. Durerea mea de cap era acum atât de nesuferită încât ar fi trebuit să-mi caut oarecare odihnă aici, chiar și într-o casă molipsită de ciumă. Am găsit o odaie curată și confortabilă în dosul dughenei unui băcan grec; aici am căpătat puțină cafea caldă, m-am întins pe o pernă după sobă și după ce am dormit un ceas, m-am trezit liber de orice durere.

Orașul Pitești este alcătuit dintr-o mie de case, dintre care unele aparțin boierilor și sunt așezate în curți împrejmuite cu garduri de lemn, având o înfățișare de măreție și eleganță. <Orașul> se află în pragul unei regiuni în care trăsăturile și aspectul țării se schimbă cu desăvârșire. Ajunsesem la // poalele munților Carpați. p. 213
Șesurile goale se schimbaseră în coline împădurite răspândite pretutindeni pe suprafața pământului și ridicându-se înapoi în valurile îmbrăcate cu copaci până la culme. Printre dealuri se vedeau în toate direcțiile casele de țară cu foișoare[29] ale boierilor, cu mânăstiri și biserici, cu cupole sau cu turle. Țărănimea, de asemenea, își schimbase înfățișarea și portul și avea un aer de bunăstare europeană și de

[27] Bolentin, sat și com., jud. Giurgiu.

[28] *Pitechti*, or *Petesh*

[29] *The turreted chateaux of the boyards*

www.dacoromanica.ro

neatârnare[30]. Turbanele şi căciulile albe de flanelă[31] dispăruseră şi fuseseră înlocuite cu haine cafenii şi pălării de pâslă, care sugerau împreună ideea de climă rece şi de popor liber.

Seara am trecut peste râul Argeş care, unindu-se cu Dâmbovița mai jos de Bucureşti, se varsă în Dunăre. Pe malurile acestui <râu> se află oraşul Curtea de Argeş[31 bis], vechiul oraş de scaun al domnilor Ţării Româneşti. Munţii Carpaţi alcătuiesc aici două creste care închid o suprafaţă întinsă în care se află ţinutul romantic al Munteniei de sus. La capătul de sus al acestei întinderi şi în unghiul unde munţii se apropie cel mai mult, este aşezată această capitală, acum coborâtă la rangul unui orăşel mic, nepăstrând din starea ei dinainte decât doar frumuseţea
p. 214 aşezării sale şi biserica lui. Lângă oraş, pe o înălţime // se află o mănăstire mare, clădită în formă de patrulater. În mijlocul acestui patrulater se află o biserică clădită şi împodobită de vechii domni ai Ţării Româneşti şi acum socotită ca o mândrie şi o podoabă a ţării. Nu puteam trece prin (oraş) fără să vizitez această clădire celebră şi deci m-am dus la mănăstire. Am fost primit aici cu toată cinstea de un preot îmbrăcat întocmai ca popii greci, dar care nu puteau vorbi decât slavoneşte[32]. El a înţeles totuşi cuvântul ... şi s-a dus după cheia bisericii. Este clădită din gresie cenuşie ca piatra de Portland, după modelul tuturor bisericilor greceşti <ortodoxe> – o clădire pătrată cu o cupolă la mijloc, dar cupola este alungită în formă de obelisc[33]. La colţurile clădirii erau patru turle mai mici care par că sunt gata să cadă; acest efect ciudat se datora unei bande spirală care le înconjura mergând de jos până sus şi, le dădea aparenţa că ar fi aplecate, deşi erau perfect drepte. Interiorul era foarte îngrijit, acoperit cu sculputri aurite şi cu sfinţi zugrăviţi într-un stil mai mult chiar decât grecesc[34]. Aceste ornamente bătătoare la ochi nu acopereau numai toţi pereţii bisericii ci erau duse până la vârful turlelor. Radu[35] şi
p. 215 alţi domni, cu soţiile lor, erau amestecaţi cu sfinţii şi cu fecioarele martire. // Printre ei sfântul Dumitru, căruia îi este închinată biserica, ocupă un loc foarte vizibil.

.....

Apropiindu-se de Râmnic, autorul aminteşte de bătălia de la Drăgăşani din
p. 216 7/19 iunie 1821 între eterişti şi turci //. Mănăstirile ortodoxe ... constau în general, dintr-o clădire mare, în patru laturi, înconjurând o curte interioară în care se intră numai printr-o uşă mică prin corpul clădirii. Zidurile sunt foarte tari şi masive şi ferestrele înguste, asemănătoare întocmai unor ambrozuri <găuri de tun> pentru

---

[30] *Comfort and independence*

[31] *The turbans and white flannel caps* (!) (Autorul prin turbane înţelege probabil căciulile ţăranilor Cât despre acele *white flannel caps,* nu poate fi decât o greşeală pentru *capes* care ar desemna aici haina lungă sau zeghea ţărănească.

[31 bis] *Custoor Corte d'Argish.*

[32] Adică nu vorbeşte greceşte. Este posibil ca termenul de „sclavonian" să desemneze impropriu aici chiar limba ţării.

[33] Descrierea fantezistă a turlei, pentru a o deosebi de termenul de dom sau cupolă folosit în acea frază.

[34] *Plusquam Graeca*

[35] *Rhado* Este vorba de Radu de la Afumaţi, domn al Ţării Româneşti (1522–1523, 1524–1525, 1525–1529) care a terminat zugrăvitul mănăstirii Curtea de Argeş.

www.dacoromanica.ro

care sunt bine calculate. Înăuntru, spațiul ce ar putea fi folosit este foarte însemnat și de aceea orice mânăstire este, de fapt, o fortăreață care ocrotește pe cei ce o locuiesc împotriva piraților de pe coastă[36] și împotriva hoților în interiorul <țării>, procurând grecilor un refugiu când sunt urmăriți de dușmanii lor ... [Autorul face o lungă digresiune privitoare la Eterie și soarta tragică a conducătorilor acestei mișcări].

... Era foarte târziu când am ajuns în satul Sălătrucu[37] la capătul dincoace al trecătoarei ce străbate munții Carpați. În ciuda zvonului că ciuma se lățise peste tot p. 226
locul, am găsit că ea nu se întinsese în această direcție, astfel că m-am hotărât să dorm în casa de poștă. Am găsit aici o colibă izolată de restul <clădirei> și care este destinată adăpostirii călătorilor, cam în felul colibelor asemănătoare din Bulgaria, dar fără nici una din înlesnirile acestora. Avea totuși un cuptor ce aducea cu o sobă germană, având o bancă mai ridicată în spate. Am pus să se așeze pe ea niște paie și, după ce mi-am făcut primul pat moale pe care l-am putut înjgheba de când părăsisem palatul (ambasadei) britanice <din Constantinopol>, m-am întins pe el și așezându-mi capul ce mă durea pe un alt snop[38], m-a furat somnul și am dormit ca în puf până dimineața.

Cum trebuia să călătorim douăsprezece ceasuri până la locul carantinei, voiam să ajung devreme pentru ca să câștig o zi din socoteala <carantinei>; așadar am pornit la lumina lunii, două ceasuri înainte de (a se lumina de) ziuă. Ninsese tare în timpul serii și a nopții dinainte, astfel că pământul de sub picioare, în această dimineață, era destul de moale pentru ca hurducăturile micii trăsurele să fie mai suportabile.

Intrasem în marea trecătoare de la Turnul Roșu // care duce prin lanțul p 227
Carpatic, din Țara Românească în Transilvania și acum ne aflam în inima munților. Priveliștea când s-a luminat de ziuă, era în adevăr sublimă și într-adevăr minunată. Prăpăstii înalte, acoperite cu poduri până sus, dominau valea. Uneori ni se înfățișa o stâncă abruptă, acoperită cu o masă <albă> de zăpadă, îndată urmată de masa întunecoasă a pădurii unde nu pătrunde soarele. Copacii erau: fagi, mesteceni și anini în regiunile mai joase și în cele dinspre vârf <se arătau> pete de culoarea verde închisă a pinilor.

La ora opt am ajuns în satul și la stația de poștă de la Pripoare[39], așezată sub un munte înalt numit Cozia[40]. Acesta se înalță ca un zid abrupt deasupra văii până la o înălțime uriașă. Este brăzdat de mai multe muchii perpendiculare, acoperite alternativ cu păduri și cu zăpadă, care dau capetelor munților o înfățișare ciudată, vărgată. Valea și drumul șerpuiesc de jur împrejurul poalelor sale, astfel că vezi muntele în toate aspectele sale. Ne-am oprit la poșta din Pripoare ca să luăm gustarea de dimineață și când să-mi scot șuba, a venit un om să mă ajute. Auzisem că era ciumă în acest sat și uitându-mă la fața omului, am văzut o umflătură imensă

[36] Autorul evocă aici, în mod eronat, condiții ce nu se întâlneau în Țara Românească.
[37] *Salatruk*, sat în jud. Argeș.
[38] *On another truss*
[39] *Prepora* (cam la o treime a drumului de la Sălătruc la Câineni), sat, com. Muerească, jud. Vâlcea.
[40] *Kozay*

www.dacoromanica.ro

sub falcă, mare cât capul unui copil, parcă tocmai ajunse la punctul cerut pentru a fi
p. 228 incizată. În mod firesc m-am tras înapoi // de la atingerea unui astfel de ajutor, când chehaia sau agentul de la poştă, a spus omului lămurit pe latineşte *sepone*[41] şi omul s-a dat în lături, apoi el s-a întors spre mine şi mi-a spus, cu aceeaşi claritate: *Tumor non esti pesti, domnee, esti gunsha*[42]. Am aflat acum nu numai că ţăranii vorbeau latineşte, ci şi că sufereau de tumori la gât, tocmai ca guşaţii din Alpi. Aceste tumori erau atât de obişnuite încât din <cele> şapte persoane <aflate> atunci la poştă, cinci sufereau de ele printre care şi surugii noştri. Un individ foarte scund ca un pitic a venit acum la mine; avea o figură prostească lipisită de orice expresie; părea a nu fi în stare de a scoate sunete articulate, şi a făcut semn punându-şi degetul în gură, că îi este foame. Am întrebat dacă erau mulţi asemenea pitici aici şi chehaia a spus: „Sun mulţi, nenumăraţi". Ei sunt în mare număr în toate satele din munţi, şi sunt socotiţi ca tâmpiţi pe jumătate. Aşadar aici se aflau <acei> guşaţi şi cretini din Alpi, într-o regiune unde nu mai auzisem niciodată mai înainte de ei. Nu se găsesc deloc în lanţul Balcanilor, unde umezeala atmosferei cade sub <formă de> ploaie, dar sunt foarte numeroşi pe o muchie a munţilor care sunt abia la două sute de mile depărtare, unde vaporii cad sub <formă de> zăpadă.
p. 229 Aceasta este încă o prescripţie în sprijinul credinţei populare privitoare // la cauza (guşei) că beau apa <provenită din> topirea zăpezii, părere pe care chiar oamenii de aici şi-au însuşit-o[43] .... Am pipăit câteva din aceste tumori şi ele nu păreau să aibă nici o legătură cu maxilarul sau cu glandele salivare; ele se aflau în partea inferioară a gâtului, atârnând în jos şi putând fi mişcate liber fără cea mai mică durere sau neajuns, şi uneori atârnau atât de jos încât să se lase <piept> mai jos de claviculă.

Poşta de aici era nespus de murdară şi sărăcăcioasă şi într-un contrast puternic cu locurile noastre confortabile de popas din Bulgaria. O mulţime de indivizi în cojoace de blană de oaie şi cu gâturile umflate <guşaţi> îşi pregăteau mâncarea de dimineaţă, care era alcătuită din câteva ciolane de oaie şi cantităţi de mălai fiert formând un terci gros, galben[44] care era servit pe funduri de lemn[45]. Mustafa, care cunoştea lipsurile (ce ne aşteptau), adusese o şuncă de la Bucureşti şi mai având cu mine şi cafea şi zahăr, am avut de toate îndeajuns. O femeie tânără a intrat acum cu o tavă plină cu mere şi pere; i-am umplut o ceaşcă de cafea pe care a primit-o cu foarte multă gingăşie, după ce mi-a sărutat mai întâi mâna. Cafeaua
p. 230 <aceasta> era prima pe care a gustat-o ea vreodată şi respectul ei nu a putut să o // împiedice de a o scuipa. Am întrebat pe chehaia dacă îi era soră şi el mi-a răspuns: *Non sorror, Domne esti uxor*[46]. Am însărcinat pe Mustafa să-i dea ceva care să-i placă mai mult decât cafeaua, în schimbul merelor şi soţul ei mi-a spus din nou:

---

[41] Pe latineşte „stai la o parte" (Este foarte probabil că autorul nu a prins bine porunca dată pe *româneşte*, pe care a confundat-o cu verbul latin redat în text).

[42] Tumoarea nu este de la „pesta" (ciumă) este guşă.

[43] Explicaţia autorului nu lămureşte cauza adevărată, deşi arată că este în legătură cu o particularitate a apei de băut.

[44] Mămăligă.

[45] *And carried on bits of board*

[46] Nu soră, ci soţie.

www.dacoromanica.ro

Ago tibi gratias, domnee[47]. M-am pregătiti acum de plecare; şi cum nu am găsit destul fân în mica mea trăsură, am făcut un semn <să mi se aducă> mai mult; omul a spus: *pone fen*[48] şi trăsura a fost umplută. Când m-am suit în trăsură, nu am găsit ca de obicei o funie care să-mi susţină picioarele, şi am făcut semn <cu degetul> arătând ce voiam. Omul a spus: *Ligate funi hic*[49], arătând locul şi lucrul s-a făcut îndată.

Limba italiană a fost destul de răspândită, în general, în răsăritul Europei datorită veneţienilor şi genovezilor, şi este mult mai des vorbită la Pera decât limba franceză; dar limba italiană, introdusă pe calea aceasta este mărginită la oraşele de pe malul mării cu care nu au putut avea nici un fel de legătură aceste popoare izolate şi depărtate. Aşadar termenii pe care îi întrebuinţează şi care par să aibă o afinitate cu limba italiană nu pot fi derivaţi din limba modernă ci trebuie să fie rămăşiţele vorbirii pe care au lăsat-o romanii dacilor, acum o mie şase sute de ani. De fapt cuvintele: *domine, uxor* etc. nu sunt cuvinte italiene şi levantinii[50] care îşi trag limba de la acest popor modern[51] spun: *Seigneur*[52] // şi *moglie* etc. Dar portul p 231
acestor ţărani este o dovadă mai mult a originii lor. El constă dintr-o tunică sau cămaşă, care coboară până la genunchi – dar nu este băgată în iţari ca aceea a tuturor celorlalte popoare, ci atârnă pe dinafară. Este strânsă la mijloc de un brâu sau cingătoare de piele, picioarele sunt încălţate în opinci, legate deasupra labei <piciorului> şi a gleznei cu nojiţe şi un pallium sau saricâ (?)[53]; se poartă pe umeri şi când vremea este rece sau umedă, se înfăşoară în jurul trupului.

Mi-am luat rămas bun de la aceşti urmaşi ai romanilor cu cuvintele: *Valete* pe care ei le-au repetat şi am pornit de-a lungul văii. Într-un ceas am ajuns într-un loc mai deschis şi eram convinşi că ne aflam încă în Ţara Românească, după crucile de lemn pe care le mai vedeam încă. Aceste monumente neobişnuite şi atrăgând privirile încep de la Dunăre şi ţin într-una până la capătul Munţilor Carpaţi şi se aseamănă întocmai cu unele cruci de piatră din Irlanda. Crucile de aici sunt încă pretutindeni de lemn, înalte de 10 sau 12 picioare şi acoperite cu inscripţii săpate în relief în greco-salvonă[54]. Pe braţele crucii şi în centru sunt monogramele lui Hristos şi ale Fecioarei, cu chipuri de sfinţi. Pe trunchiu sunt inscripţiile care ocupă atât partea din faţă, cât şi laturile //. Uneori se înşiră zece sau douăsprezece (cruci) una p. 232
după alta de-a lungul drumului şi uneori una singură se află surpinsă în câte o bisericuţă de lemn: aşa era cea pe care am văzut-o acum (şi) care purta data de 1824; dar unele din ele sunt foarte vechi. Un român când se află în vreo cumpănă face jurăminte să ridice, înainte de moarte, un pod, o fântână sau o cruce: cea din urmă pare să fie preferată, căci aceste monumente sunt mult mai numeroase decât

---

[47] Îţi mulţumesc.

[48] „Pune fân" pe româneşte dat transcris în formă quasi latină de autor, convins că românii vorbeau latineşte.

[49] „Legaţi funia aici" transcris aproape pe latineşte: *Ligate funem hic.*

[50] *People living in the East*

[51] Adică de la italieni.

[52] Adică: *Signor*, în loc de *Domine* şi *Moglie* în loc de *uxor.*

[53] *A pallium or cloak.*

[54] *Sclavonion Greek.* Scriere cirilică.

www.dacoromanica.ro

celelalte două. De asemenea, ori de câte ori un om a murit de moarte năprasnică se ridică o cruce pe marginea drumului pentru a însemna locul şi a pomeni cele întâmplate şi a împiedica mortul de a se preface în strigoi.

La ora două am ajuns pe malurile unui râu mare; întrebând de numele său, mi s-a spus că era apa Oltului[55] vechea *Aluta Aqua,* care izvorând din Transilvania, îşi găseşte drum prin valea Carpaţilor şi în cele din urmă <trecând> prin Ţara Românească se varsă în Dunăre. Aici se face trecerea pe un pod umblător[56] mare, asemănător întocmai celor din Olanda. Podul plutitor era un paralelogram ale cărui capete erau înclinate treptat în sus. Un capăt era îndreptat spre mal şi caii şi trăsurile treceau podul fără să coboare nimeni. Podul plutitor a trecut dincolo şi şi-a întins celălalt capăt spre mal şi noi am ieşit cu trăsurile de pe el. Într-un sfert de
p 233 ceas am ajuns la Câineni[57], ultima staţie de poştă din // Ţara Românească. Auzisem că ciuma bântuia rău aici şi că ajunsese chiar până la zidurile carantinei. Am văzut însă că nu era aşa.

De aici drumul urmează timp de două ceasuri malurile Oltului, ridicându-se către izvorul său. Cea mai mare parte din <drum> este <pe lângă> un mal prăpăstios care se apleacă deasupra râului; în multe locuri, părţi din el s-au năruit şi nu se putea trece decât cu mare osteneală şi la noroc. Toate aceste locuri erau acum reparate, dar după chipul românesc, cu scânduri. Nu este lucru de mirare ca ei să folosească lemnul în regiunile de miazăzi unde nu se găseşte piatră, dar aici, unde este numai stâncă, îndărătnicia <lor> de a nu o folosi, pare ciudată. N-ar trebui decât să muţi pietrele dintr-o parte, unde ele continuă să alcătuiască o piedică, spre <cealaltă> parte unde au căzut, pierzându-se şi s-ar face un drum permanent; dar în loc de aceasta ei fac podeţe[58] de scânduri care putrezesc mereu, astfel că cea mai mare parte din drum este, pe <o lungime de> şase mile, o schelă de lemn, în echilibru nestabil deasupra unei prăpăstii.

Urmând în sus cursul Oltului, am ajuns pe la vreo patru, la un râu mic care se varsă în el, ieşind dintr-o vale îngustă. L-am trecut şi am ajuns pe teritoriul
p. 234 austriac. Aici am găsit o gardă de soldaţi şi câteva case care // slujesc pentru carantină; mi s-a spus să ne odihnim câtva timp, până se vor da dispoziţii ca să trecem puţin mai departe.

[Urmează apoi o scurtă incursiune în trecutul ţării şi al colonizării ei de către romani].

... Partea cea mai răsărită şi luminată a poporului ţine de originea romană şi se desemnează pe sine ca „Romun" şi ţara sa ca „Ţara Romaneka" sau Ţara Românească. Limba şi portul stau martori ale acestei origini, dar locuitorii n-au
p. 236 păstrat nimic din trăsăturile sau // caracterul vestiţilor lor strămoşi. Ei au pe figuri o expresie blândă simplă şi <au> o fire domoală şi temătoare.

Căpetenia care şi-a câştigat cea mai mare faimă a fost Radu Negru[59] sau Rhodolphus Niger. El a întemeiat oraşul Câmpulung, de la Campus Longus în

[55] *Oulta Ap.*
[56] *Ferryboat*
[57] *Kimeni,* sat şi com., jud. Vâlcea.
[58] *Platforma*
[59] *Rhaddo Negro.*

www.dacoromanica.ro

Muntenia de sus, care a fost recunoscută la început drept oraş de scaun al ţării. El a clădit, de asemenea, cetatea Curtea[60] <de Argeş> pe râul Argeş, atât de renumită prin frumoasa sa biserică; pe mormintele şi inscripţiile sale se poate vedea foarte <bine> numele lui Radu[61]. El a fost cel dintâi care a luat titlul de slav de voievod sau principe. Pe vremea lui[62], Mehmed II ... s-a făcut faimosul tratat ale cărui articole principale sunt păzite până în ziua de astăzi, ca temeiul autonomiei principatelor. Românii au consimţit să plătească un tribut anual de 10 000 de piaştri la Giurgiu, pe Dunăre, şi turcii au făgăduit că nici un turc nu va intra în Ţara Românească; că ea îşi va urma legile proprii. Domnii săi vor fi aleşi de episcopi şi boieri, românii vor trece în Turcia fără să fie priviţi ca raiale sau ca supuşi ai Porţii şi toţi creştinii care se turciseră şi s-au reîntors apoi la legea creştină pot trece în Ţara Românească fără ca turcii să-i ceară înapoi. Acest privilegiu este cu atât mai însemnat cu cât toţi apostaţii de aceştia sunt pedepsiţi îndată cu moartea în Turcia. Nici o moschee turcească nu va putea fi <clădită> în ţară şi toţi negustorii turci care vin să facă negoţ trebuie să plece în clipa când îşi termină treburile. Cea mai mare parte din acest tratat s-a observat până în ziua de astăzi, şi singurele cetăţi pe care le au turcii în nordul Dunării sunt Giurgiu, Brăila şi Turnu lângă fluviu, care le-au făcut cedate după aceea.

Românii şi-au ales // domnul până în vremea lui Constantin Basarab ... // p. 238

O sabie care îi aparţinea <acestuia> mi s-a adus s-o cumpăr; avea pe lamă p. 239
numele lui <scris> cu litere de aur <purtând> inscripţia următoare[63].

[Urmează consideraţii asupra regimului fanariot în ţările române].

... Provinciile Ţara Românească şi Moldova, în hotarele lor de acuma, se p. 259
întind între malul nordic al Dunării şi Munţii Carpaţi, având în lungime de la Prut la Orşova 360 de mile şi în lăţime de la dealuri la fluviu 150 de mile.

Aspectul pământului este foarte variat, regiunea superioară ce merge până în munţi este foarte frumoasă şi plină de pitoresc, cea inferioară, de-a lungul malului Dunării este cu totul dimpotrivă: cea mai mare parte // a ţărmului pe o mare lăţime p 260
în interior este mlaştină, îndeosebi în Moldova unde apele ce curg din lanţul carpatic îşi sapă numeroase albii[64], prin glodul moale, lăsând în urma lor mari băltoace stătătoare. Clima nu este mai puţin variată decât aspectul pământului, fiind supusă la tranziţii de temperatură mari şi neaşteptate, schimbările fiind în general de la ploaie la îngheţ pentru o jumătate de an. Cu toată latitudinea sa sudică de 43° nord, Dunărea şi cu râurile ce se varsă în ea, rămân îngheţate mai bine de şase săptămâni şi pot fi trecute atunci de vehicule oricât de încărcate şi chiar de artileria cea mai grea. Neregularitatea şi asprimea neobişnuită a climei ar avea, pare-se, un efect hotărâtor asupra vieţii animale. Tufişurile şi deşisurile de copaci pitici de pe ramificaţiile inferioare ale Carpaţilor din Valahia de Sus sunt cutreierate de urşi şi

---

[60] Confuzie între ctitorirea cetăţii Argeş şi a mănăstirii înălţată de Neagoe vodă Basarab.

[61] De fapt Radu de la Afumaţi; înmormântat în mănăstirea de la Curtea de Argeş

[62] Urmează o mică schiţă istorică plină de multe confuzii.

[63] Introducere· „Maică a Domnului, stăpână milostivă păzeşte de toţi vrăjmaşii pe cel prea cinstit, pe cel mai vestit şi mai strălucit. Io Constantin Basarab voievod".

[64] *Passages*

www.dacoromanica.ro

lupi, dar ei sunt de o fire fricoasă[65]; chiar şi animalele domestice sunt mai blânde ca cele din alte ţări şi carnea lor este mai puţin gustoasă.

Populaţia acestor două ţări este socotită la 1 500 000 de inşi şi temperamentul lor este influenţat de natura nocivă a solului şi a climei. Ţăranii pe care i-am văzut
p. 261 erau în general de statură scundă, slabi fiziceşte, cu păr // de culoare deschisă, moale şi mătăsos, şi deşi erau durdulii la trup[66], muşchii le erau fleşcăiţi şi mişcările lor lenevoase şi pline de pasivitate; şi acesta într-adevăr este caracterul general, de la boierii tolăniţi în caretele lor poleite, până la surugii care mânau aceste trăsurele mici. Însuşirile lor morale sunt modificate de temperamentul lor fizic; crime mari nu se cunosc în mijlocul unui popor care n-are destulă îndrăzneală pentru a încerca să le înfăptuiască, iar cele ce sunt săvârşite în ţară, se datoresc pandurilor, arnăuţilor şi altor străini nedisciplinaţi, care au fost aduşi ca păzitori pentru a apăra pe băştinaşii mai temători.

Oamenii aceştia atacă adeseori pe călători, fie singuri ori în bande, când aceştia străbat locurile anevoioase[67] ale regiunii superioare. Aceştia împreună cu grecii, erau oamenii care alcătuiau în rândul întâi armata lui Ipsilante, căci localnicii măcar că simpatizau cu mişcarea, nu îndrăzneau totuşi să i se alăture.

Cu dispoziţii aşa de indolente, şi cu o aşa mare slăbiciune fizică <a locuitorilor> nu pot fi văzute în această ţară efectele muncii şi ale sârguinţii omeneşti.

Principalul produs agricol este grâul, dar cantitatea recoltată nu este în proporţie cu mărimea şi rodnicia solului. Turcii fixează un preţ maxim la care ei
p. 262 cumpără grâul în Ţara Românească şi îl vând tot ei cu câştig // la Constantinopol. Dacă un localnic ar îndrăzni să o facă, atunci este pasibil de pedeapsa bătăii la falangă ! Apoi mai este obiceiul să nu se semene niciodată pământul în imediata apropiere a drumului mare[68], ceea ce face că unui călător în trecere i se pare că agricultura ar fi cu totul dată uitării. Păşunatul este mai potrivit cu obiceiurile şi felul lor de a fi, şi aşadar ei îndestulează ţările învecinate cu produsul său: de la 200.000 la 300.000 de oi şi de la 3.000 la 4.000 de cai sunt trimişi în fiecare an la Constantinopol şi cantităţi imense de porcine şi bovine trec în Transilvania şi Ungaria prin diferite trecători ale Carpaţilor. Manufacturile nu află mare consum într-o ţară unde cei mai mulţi poartă <cojoace de> blană de oaie. Toate articolele de manufactură folosite de locuitorii oraşelor sunt aduse din Germania, îndeosebi strălucitele dar fragilele trăsuri ale boierilor.

Portul claselor superioare este întru totul oriental, aducând cu cel al grecilor şi armenilor din Constantinopol şi Smirna. Un calpac, sau tichie înaltă ca o căpăţână de zahăr cu vârful tăiat, stând cu partea cea îngustă pe cap, o feregea[69] sau şubă căptuşită şi tivită cu blană, un brâu dintr-un şal scump în jurul mijlocului, şalvari largi, cizme deschise de piele colorată şi papuci cu vârful ascuţit adus în

---

[65] Afirmaţie gratuită.

[66] Descriere pur fantezistă Aceeaşi necunoaştere a realităţii se manifestă şi în rândurile ce urmează.

[67] *Broken ground*

[68] *Public road.*

[69] *Farradgee.*

www.dacoromanica.ro

sus. Portul țăranilor însă // este mai caracteristic şi se presupune îndeobşte că ar p. 263
constitui una din dovezile originilor romane. O bucată de piele netăbăcită se aşterne pe pământ şi țăranul îşi pune piciorul pe ea, după care acea piele este tăiată împrejur fiind lăsată ceva mai largă decât talpa; este găurită pe margine pentru a se trece nojițele, şi trasă în sus şi legată. Sforile trec printre degetele de la picioare[70] şi, astfel legată, această <încălțăminte> seamănă întocmai cu sandalele de pe statuile romane. Iții sunt foarte scurți <în sus>, dar cămaşa, care este dintr-o pânză grosolană de cânepă, în loc să fie strânsă în iți, atârnă peste ei până la genunchi şi este strânsă la mijloc de un chimir sau cingătoare. Peste cămaşă ei îmbracă o vestă sau jachetă strâmtă şi, fie vară fie iarnă, ei poartă o sarică[71] largă de piele de oaie atârnând de pe umeri şi pe cap o tichie sau pălărie nemțească[72]. Portul femeilor se caracterizează prin strâmtimea unei haine[73] lungi grosolane de bumbac în care se strâng de la bărbie până la pământ, ea acoperindu-le picioarele care sunt goale. În jurul capului, ele leagă o basma cu parale sau alte monede zăngănind la ea. Locuințele lor sunt <făcute din> ziduri de noroi acoperite cu paie, cu o adâncitură mare ca o piviniță; vara ei locuiesc deasupra pământului, iarna dedesubtul său. Ei nu mai sunt legați de glie ca odinioară, ci sunt liberi să meargă unde // vor, de la emanciparea lor de către Mavrocordat, deşi în general ei rămân în p 264
acelaşi loc fie din obicei sau din indolență. Fiecare țăran de parte bărbătească ce trece de şaisprezece ani, este supus capitației.

Religia acestei țări este cea ortodoxă. Clerul lor este foarte neluminat, puțini din ei ştiind să scrie şi să citească. Ei se deosebesc de țărani printr-o barbă lungă şi prin scutirea de impozite, în afara unei plăți de cincisprezece piaştri către epsicopul lor; în celelalte privințe ei urmează aceleaşi îndeletnici ca țăranii, în timpul cât nu sunt prinşi cu săvârşirea datoriei lor bisericeşti. Fiecare sat are o biserică. Biserica <țării> este cârmuită de un mitropolit care şade la Mitropolia sau palatul <Mitropoliei> la Bucureşti, şi are mai mulți episcopi sub <ascultarea lui>. El este numit de domn şi este cu totul neatârnat de Patriarhul din Constantinopol, față de care însă mărturiseşte un fel de supunere nominală. Principatele sunt pline de mănăstiri, din care unele sunt foarte bogate – întrucât fiecare om mai înlesnit socoate că este o datorie să le lase ceva la moarte, şi ele sunt deci stăpâne pe tot felul de bunuri, până şi pe dughenele din sate şi din oraşe. Biblia era aproape necunoscută până ce Mavrocordat a răspândit-o şi a poruncit să fie // citită în chip p. 265
obişnuit în biserică. Religia catolică a făcut ceva progrese; un episcop al lor rezida la Bucureşti şi un altul la Iaşi. În amândouă aceste oraşe, catolicii posedă câte o biserică încăpătoare. Ei sunt, de obicei, germani, dintre străinii aşezați în țară. Carol al XII-lea cât a stat la Bender a întemeiat în Principate două biserici luterane[74], care au acum o congregație de vreo mie de persoane toate germane, deşi este un lucru remarcabil şi o dovadă evidentă a originii lor că pastorii lor continuă să fie numiți şi plătiți de către Arhiepiscopul de Stockholm.

---

[70] Greşeală.

[71] *A large sheep – skin clock*

[72] *A german hat*

[73] *The tightg manner in which they button themselves up in a long coarse coat which reaches from the chin to the ground and conceals the feet which are naked*

[74] Afirmație fantezistă.

www.dacoromanica.ro

Marea masă a populației împreună și cu boierii, este foarte neștiutoare de carte deși au fost întemeiate școli publice în capitale și au fost urmate de mai multe sute de copii ai căror părinți sunt negustori de la orașe. Fiii boierilor sunt educați de profesori particulari care sunt de obicei preoți greci. Ei primesc învățătura în limba țării și mai învață greaca veche și modernă. Gustul pentru limba franceză a fost adus de ruși în timpul ocupației temporare a țării[75]; greaca modernă este limba curții adusă de domni.

Baza limbii băștinașilor este cu siguranță limba latină și a rămas fără îndoială
p. 266 de la romani. Ea este // totuși mult deformată și schimbată la față[76] prin introducerea unor cuvinte grecești și turcești. Înainte de vremea lui Mavrocordat a fost o limbă orală. Printre îmbunătățirile acestui om deosebit, <el> a înlocuit o gramatică și a alcătuit o scriere compusă din litere grecești și slavone[77]. Pe aceasta a răspândit-o pe o scară întinsă, punându-și toată influența ca să-i facă pe boieri să o învețe și să o scrie. Poporul deci îi datorează recunoștință acestui grec luminat pentru primele zori ale literaturii în țară. Trimit un specimen <de limbă> cu litere românești[78] și același cu litere romane ce este vorbă să fie adoptate acuma în locul celorlalte ... Afinitatea cea mare a limbii cu latina se va vedea și mai bine din vocabularul pe care îl redau așa cum au fost rostite cuvintele de către țărani[79]. Un dicționar era în lucru la Buda. Din acesta am văzut un volum: pe lângă definirea fiecărui cuvânt se urmărea etimologia rădăcinei, arătând prefacerile suferite; rădăcinile erau aproape toate latine.

Primul popas în Austria[80] la care am ajuns, a fost locul de carantină a vitelor:
p. 267 turme de oi, capre // și vaci[81] cu cârduri de porci urmați de gloata de țărani umpleau lunca de pe malul râului. Porcii erau de o rasă scundă[82] cu țepi[83] lungi și colți amenințători. Unii erau de culoare murgă, cu păr lung ca de capră și coada stufoasă, toți păreau fioroși și sălbatici și semănau cu mistreții din munții vecini. Țăranii veniseră din Transilvania[84] și din împrejurimile Sibiului dis de dimineață în locul acesta, și aici în fiecare miercuri și vineri își aduc locuitorii din Țara Românească vitele lor și se ține târg. O clădire mare este ridicată pe linia de frontieră, o parte se află pe teritoriul austriac și cealaltă pe cel turcesc. Clădirea este împărțită pe dinăuntru de o masă sau tejghea: pe partea dinăuntru stau cumpărătorii, pe cea din afară, vânzătorii. Vitele stau în grupuri pe pajiștea din fața clădirii, despărțită printr-o stănoagă. Aici cumpărătorii își aleg <vitele> și când s-au împăcat asupra prețului, se plătesc banii în acea clădire, pe masa <amintită> și toți banii care fuseseră mai înainte mânuiți de țăranii din Țara Românească, sunt

[75] În timpul războiului ruso-turc din 1806–1812.

[76] *Disguised.*

[77] Afirmație gratuită.

[78] *Wallachien.* Specimenul reprodus la p. 400 – 401 este *Dialogu pentru începutul limbei române între Nepotu și Unchiu*

[79] *Ibidem*, p. 401–404. Autorul însă scrie *Bacca* în loc de Vaca, *Lumer* în loc de Lumină etc.

[80] De fapt în Transilvania.

[81] *Kine*

[82] *Short breed*

[83] *Bristles* (părul țeapăn de pe șira spinării).

[84] Exprimare defectuoasă, de citit probabil, din împrejurimile Sibiului (din Transilvania).

www.dacoromanica.ro

trecuți printr-o oală cu oțet ce şade pe masă. Vitele cumpărate sunt apoi împinse[85] într-o baltă cu apă <destulă> şi mânate prin sat ude leoarcă de către cumpărătorii ce se înapoiază acasă // cu ce au cumpărat. p. 268

Datorită acestor măsuri de pază 500–600 de țărani se întâlnesc de două ori pe săptămână într-un bâlci deschis într-o țară în care ciuma face ravagii, încheie târguri şi-şi aduc cu ei cumpărăturile fără nici un contact <molipsitor> sau vreo primejdie de molipsire. De câte ori m-am aplecat de vreunul din aceste cârduri după spălarea lor, eram de îndată chemat de acolo şi nu am mai fost lăsat după aceea să mă arăt în timpul trecerii lor, ca să nu le ating cumva din întâmplare şi astfel să le transmit ciuma după ce fuseseră spălate.

Înaintând pe vale am ajuns la o baterie de pământ ridicată într-o poziție dominantă şi având în față pământ[86] gol. În locul acesta îşi făcuseră austriecii, în timpul tulburărilor din Țara Românească, postul cel mai înaintat înspre Turcia şi aşezaseră acolo opt tunuri care dominau efectiv tot drumul şi albia râului pe o distanță însemnată. Aici a căzut nenorocitul Ipsilanti[87] în mâinile austriecilor. După o jumătate de oră am ajuns la carantina a doua.

Acest post de carantină face parte din acel imens cordon tras în jurul Turciei de națiile Europei, pe mare şi pe uscat. Munții ce despart provinciile de teritoriile austriece, formează o barieră naturală ce nu poate fi trecută decât în trei locuri: unul // la trecătoarea Vulcan[88] de la Târgu-Jiu[89] la Deva, altul la trecătoarea p. 269
Timişului[90] de la Târgovişte la Braşov, şi al treilea la trecătoarea de la Turnul Roşu de la Curtea de Argeş la Sibiu, pe drumul pe care veneam acum. Această trecătoare este numită „Rothenturn" sau Turnul Roşu după culoarea castelului aşezat la patru mile mai sus unde se crede în general în chip greşit că se face carantină. Stabilimentul carantinei este aşezat în fundul[91] unei văi adânci şi romantice de pe malul Oltului. Este alcătuit din vreo douăzeci de case cu o capelă şi un mic han şi formează un sat înconjurat de dealuri mari împădurite ca unele din satele pitoreşti din nordul țării Galilor. Şase din aceste case sunt menite claustrării călătorilor venind din Turcia, şi restul sunt folosite pentru locuința personalului stabilimentului, constând dintr-un director, un doctor, doi secretari, un controlor, un inspector, doisprezece servitori şi patruzeci de soldați. Casele afectate carantinei sunt nişte barăci[92] izolate de rest: sunt ridicate din lemn, tencuite şi la origine spoite. Fiecare din ele se află în mijlocul unei curți mici, murdare, înconjurată de un gard de lemn de opt sau nouă picioare înălțime. Nimic nu poate fi mai revoltător decâ felul în care este primit călătorul, sau mai sinistru sau respingător, // decât locul în care este p 270
închis. Trăsura mea a fost oprită înaintea uneia din aceste barăci, şi înconjurată de mai mulți inşi stând la oarecare distanță. M-am îndreptat spre unul din aceştia care

[85] *Thrown* – aruncate.
[86] *Sods*
[87] Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei.
[88] *Volcan.*
[89] *Tergoschie*
[90] *Ti mosk.*
[91] *Bottom*
[92] *Huts.*

www.dacoromanica.ro

ținea o legătură de chei şi părea să fie mai mare, pentru a-i pune unele întrebări dar m-a îndepărtat, ferindu-se cu capătul cheilor întinse înaintea sa, şi trăgându-se înapoi cu o expresie de spaimă. Am aflat că voi fi socotit ca o persoană cu adevărat molipsită de ciumă şi în consecință tratată întru totul ca atare. Am fost deci îndreptat prin semne <să intru> în baracă; uşa s-a închis asupra mea şi toată lumea s-a retras. Aveam acum timp destul să-mi privesc cu atenție închisoarea: era o cameră de trei sau patru yarzi pătrați, care nu mai fusese curățată de când fusese clădită. Podeaua era acoperită cu o coajă[93] de noroi şi era inegală, fiind vălurită cu praguri de gunoi şi culori. Ungherele şi ferestrele erau acoperite de pânze de păianjen: singurul mobilier consta dintr-o masă de bucătărie prelungă cu pete dezgustătoare de grăsime şi de fibre de carne, şi de o platformă mare de scândură grosolană asemenea acelora dintr-un corp de gardă şi într-un colț era o sobă germană buccie <şi> înecată în cenuşă. Mirosul acestui loc era aşa de infect şi greu, că am fost silit să deschid ferestruicele mici, dar aci am întâmpinat oarecare
p. 271 greutate întrucât // era un lucru nemaipomenit până atunci şi cercevelele erau lipite împreună datorită ruginei şi pânzelor de păianjen.

Mustafa şi-a făcut intrarea acuma cu sacul de drum şi cufărul meu, însoțit de unul din slujbaşi. Acest om era îmbrăcat într-o pelerină mare albă cu o pălărie enormă şi în mână ținea o legătură de chei ca un gardian de închisoare[94]. S-a oprit la uşă dar nu s-a avântat mai departe. Aici l-a învățat pe Mustafa ce să facă şi acesta a luat sacul şi geamantanul meu şi le-a răsturnat conținutul pe podeaua murdară unde trebuiau să rămână până la plecarea mea de acolo. Uitând că treceam drept ciumat m-am apropiat de acest om, dar el se uita cu ochi sălbatici şi holbați şi îşi rotea ochii în chipul cel mai extraordinar şi în cele din urmă s-a refugiat afară şi mi-a vorbit prin uşă. Aici m-a informat cu glas tare şi solemn într-o italiană stricată că nu trebuie să mă ating sau să mă apropii de nimeni câtă vreme voi sta acolo. Un pat a fost adus acum şi aruncat pe platformă de un băiat care a fugit apoi afară. Şi atunci a intrat medicul. Acest biet om, cel mai opac şi mai ignorant poate din toată tagma sa, nu putea vorbi decât nemțeşte. Am încercat cu el franceza, italiana şi în cele din urmă latina pe care credeam că trebuie să o cunoască, dar nu a putut nici
p. 272 înțelege şi nici vorbi o boacă din aceasta. Şi aşa după ce a stat la // uşa întredeschisă şi s-a uitat la mine câteva minute prin crăpătură, s-a retras şi el lăsându-mă gândurilor mele. Acestea erau îndreptate asupra absurdității enorme şi revoltătoare a tratamentului practicat aici.

[Urmează reflecții personale].

p. 273 După ce a plecat // m-am simțit singur, ca şi cum m-ar fi părăsit ultimul meu prieten; deci făcându-mi patul eu însumi – căci nimeni nu s-ar fi atins de el – m-am trântit pe el cu sufletul nespus de greu. A doua zi dis-de-dimineață s-a deschis uşa şi a apărut un neamț cu luleaua în gură. S-a plimbat multă vreme prin cameră, fumând şi scuipând şi apoi pe îndelete şi-a făcut patul pe platformă alături de al meu şi mi-a spus într-o italiană stricată că a venit să mă păzească[95] din ordinul domnului director. Trebuia aşadar să fiu ținut prizonier sub paza unui gardian şi să

[93] *Enccusted.*
[94] *A Newgate turkey* (Newgate este numele faimoasei închisori pentru delincvenți din Londra).
[95] *To watch me.*

www.dacoromanica.ro

nu fiu lăsat nici o clipă singur. Medicul a venit acuma iară cu un scrib şi stând cu prudenţă lângă uşă, a făcut după declaraţia mea un inventar al hainelor mele, care – mi-a pus el în vedere – nu trebuiau duse în altă parte sau spălate până ce nu eram lăsat să plec din carantină. Desigur dacă cei ce aveau conducerea acestui stabiliment, ar fi dorit să prelungească contagiunea, ei nu ar fi putut folosi o metodă mai efectivă ... etc. //

Am întrebat dacă mai aveam alţi tovarăşi de suferinţă şi cine erau. Am aflat p. 274
că în casa de lângă mine era un curier rus care era bolnav în pat. Lângă el era domnul D., un negustor din Pera, care făcuse parte dintre enoriaşii mei francezi şi împreună cu ele era un tânăr boier din Ţara Românească. Am întrebat acuma dacă aveam voie să mănânc. Paznicul meu a răspuns cu multă gravitate: *Ja,* a ieşit şi mi-a adus cafea şi pâine de la micul han, le-a aşezat pe masa murdară fără nici o faţă de masă, întrucât aceasta nu era un obiect îngăduit. Seara mi-au trimis nişte carne de porc tare, vin acru şi rachiu prost care au fost servite în acelaşi fel. Am încercat să-mi îmbunătăţesc vinul acru cu puţin rachiu, dar în locul alcoolului curat şi aromat pe care îl fac grecii în Turcia, era o băutură slabă, tulbure[96], distilată, după cum mi-au spus – din prune. Nu am putut înghiţi de fapt decât apă şi acest element pur era aici tot atât de nesănătos ca tot restul. Era zăpadă topită de pe munţi, şi cinci oameni din personalul carantinei contractaseră o umflare a glandelor gâtului din folosirea ei – precum afirmau ei. Aici nu sunt izvoare, apa Oltului este
murdară şi tulbure şi singura apă de băut este // cea din zăpadă topită care formează p. 275
un torent de munte în preajma carantinei.

Nu voi descrie în amănunt zilele sinistre petrecute de mine în această închisoare posomorâtă. Unele din ele au fost însoţite, pe lângă o depresiune a spiritului şi de o boală foarte serioasă pe care o pricinuieşte întotdeauna străinilor atmosfera nesănătoasă a acestei văi lungi şi adânci. Uneori se porneau furtuni violente care zguduiau barăcile noastre gata să le facă ţăndări. Vaporii elastici ai atmosferei, mocnind pe culmile munţilor, explodează şi precipitându-se în jos prin prăpăstiile de care sunt atraşi, însoţiţi de grindină, ploaie, măzăriche, tunete şi fulgere, creează o comoţie îngrozitoare şi generează o căldură şi un zăduf nesănătos şi o senzaţie de sufocare cu totul nefirească. Uneori se lasă o ceaţă deasă şi valea era adesea învelită în pâclă, care uneori lua înfăţişări extraordinare şi ameninţătoare. Pătrundea prin deschiderea văii ca un nor gros şi cotind prin toate ocolişurile sale în cele din urmă, o acoperea în întregime cu un polog întunecat. Arareori cobora chiar până la sat şi întinzându-se de la o latură de cealaltă, sus pe culmile munţilor forma un acoperiş de umbră care alunga lumina zilei, lăsând fundul văii fără ceaţă dar scăldat // chiar la amiază într-un amurg confuz şi trist. O p. 276
rază de soare trecea din când în când prin această boltă de cavou[97] şi lumina obiectele de jos cu o lumină stridentă ca o torţă într-un imens mormânt. Această <pâclă> era însoţită de o umezeală pătrunzătoare şi de un aer nesănătos, care unit cu mâncarea proastă şi sechestrarea în celule murdare, aducea cu sine nu numai descurajare, ci chiar o stare de boală. O zi a fost deosebit de apăsătoare, în sensul acesta. Tovarăşii mei din celelate barăci se văitau; eu mă luptam cu febra şi cu o

[96] *Muddy.*
[97] *Vault*

www.dacoromanica.ro

durere de cap chinuitoare, curierul rus <din baraca> de alături era căzut la pat, şi se spunea de el că ar fi pe moarte şi copilul doctorului de peste drum era chiar mort. Valea era acoperită cu ceaţă deasă, şi singurele obiecte vizibile jos în vale, la amiază, erau lumânările arzând în jurul cadavrului chiar din casa de peste drum. Era al patrulea copil pe care îl pierdea medicul în locul acesta, în urma unor boli diferite, şi clopotul pentru stingerea din viaţă a copilului a sunat prelung toată ziua ...

p 277 Când a sosit dimineaţa, am crezut de datoria mea să // o cinstesc prin rugăciuni împreună cu domnul D. şi câţiva nemţi din <serviciul> carantinei, despre care aflasem eu că erau protestanţi, dar am fost strict opriţi de a intra unii în celulele celorlalţi, ba chiar pentru prima parte a recluziunii noastre de a avea cea mai mică comunicare împreună. Când în sfârşit mi s-a dat voie să ne întâlnim, a fost pe un banc de nisip din albia Oltului spre care am fost duşi în dosul barăcilor. Aici am fost însoţiţi de un om cu o pălărie mare şi o pelerină, având în mână o prăjină lungă ca de cioclu, şi care stătea la o distanţă respectuoasă şi ne ţinea pe noi despărţiţi la o distanţă de trei sau patru yarzi. Când ne mai apropiem unii de alţii din întâmplare, îşi holba ochii la noi şi agita prăjina între noi, rostind cu glas tare lungi protestări pe nemţeşte.

La un moment dat vântul a început să sufle cu violenţă şi o adiere puternică venită pe neaşteptate a adus pelerina lui în atingere cu a mea. A părut înspăimântat de această întâmpinare şi, ţinând capătul pelerinei supus bănuielii la extremitatea prăjinei, s-a grăbit să coboare să-l purifice în râu.

... Am primit într-o zi un musafir neaşteptat. Cât îmi luam prânzul de
p. 278 dimineaţa, a zburat o pasăre pe fereastră // pe care, cu tot frigul, eram silit să o ţin deschisă. Era un soi de ciocănitoare[98] cam de mărimea unui sturz[99] de o culoare albastră deschisă cu pete negre în jurul ciocului. A intrat cu toată familiaritatea unui prieten vechi, a sărit pe masă şi a ciugulit frimiturile şi muştele de pe ea. Aparţinuse fetiţei doctorului, îngropată de curând şi împinsă de un instinct obscur, a părăsit casa îndoliată şi a zburat în camera mea. Obiceiurile sale erau curioase şi atât de familiare, încât erau chiar plăcute. Se urca pe perete sau pe orice băţ sau sfoară de lângă el şi mânca muştele. Uneori începea să se suie pe laba piciorului, apoi dădea un iureş sus pe picior, pe braţ, în jurul gâtului, şi cobora în jos pe celălalt braţ şi apoi pe masă. Acolo se apuca să ciocănească cu ciocul cu un zgomot puternic ca de ciocan. Acesta era obiceiul ei cu toate lucrurile de lemn în orice parte a camerei: când ciocănea astfel se uita fix la acel loc şi se repezea la orice muscă sau insectă pe care o vedea fugind ... Pădurile din apropiere sunt pline de asemenea păsări. Alt izvor de distracţie neaşteptată am aflat în nişte cărţi pe care
p. 279 bunul meu prieten, domnul D., mi le-a împrumutat. Un om cu o // tavă de lemn la capătul unei prăjini mi le-a aruncat pe fereastră în cameră. Erau romanele lui Scott traduse în franţuzeşte care desfătaseră pe acei boieri din Bucureşti care erau în stare să citească această limbă şi erau acuma mângâierea (celor din) carantina munţilor Carpaţi ... Romanele cele mai apreciate erau *Piratul* şi *Kenilworth.*

---

[98] *Woodpecker*

[99] *Thrush*

www.dacoromanica.ro

Perioada de carantină a tovarăşilor mei era acum terminată şi ei au pornit spre Sibiu, lăsându-mă singur prizonier în munţi. Ne înţelesesem să călătorim împreună spre Viena şi domnul D. se gândise să intervină personal pe lângă guvernator[100] la Sibiu ca să fiu lăsat să mă alătur (grupului) lor de îndată, întrucât orice zvonuri despre ciumă încetaseră şi când lucrurile se întorc în felul acesta, călătorii sunt lăsaţi să plece după o sechestrare de câteva zile doar; dar guvernatorul de astă dată a rămas neînduplecat. Eram hotărât totuşi să împing mai departe limitele închisorii mele. Aşadar a doua zi de dimineaţă m-am căţărat pe coasta // muntelui şi paznicul p. 280
meu îndatoritor după ce a protestat zadarnic, m-a urmat în cele din urmă.

Nimic nu putea fi mai măreţ şi mai pitoresc decât drumul pe care apucasem din întâmplare; am dat într-un drum lat ce trecea pe creasta cea mai înaltă ca o şosea adevărată, măcar că paznicul de la carantină, care servea de cinci ani pe domnii reţinuţi acolo, nu ştia de el şi nu îl cercetase cu nimeni până atunci. De amândouă părţile erau povârnişuri drepte acoperite de păduri şi jos de tot o nesfârşită varietate de văişoare adânci cu torente mici curgând prin ele şi împărţind muchiile dealului în formele cele mai şerpuite şi mai fantastice. Perspectiva de pe culme îmbrăţişează aproape toată lungimea văii de la Turnul Roşu, din Ţara Românească în Transilvania – câmpiile acestuia din urmă putându-se vedea pe o mare distanţă întinzându-se dincolo de munţi. Pădurile ce îmbrăcau dealurile, constau din anin negru, fag, mesteacăn şi plop, şi îndeosebi fagul ajunge la o înălţime măreaţă pe culmile munţilor. Unii din aceşti copaci, dezrădăcinaţi de furtuni, pot fi văzuţi zăcând în vale pe ţărmul Oltului.

Pe măsură ce putrezesc, se formează o substanţă foarte inflamabilă în jurul măduvei lor centrale. Aceasta este strânsă şi trimisă la Constantinopol unde este numită *Amadhou*[101] şi folosită mult // de turci ca să se aprindă lulelele. Mai este p 281
încă şi altă substanţă folosită în scopuri asemănătoare şi extrasă din carnea uscată a unei ciuperci, dar nu am putut găsi nici o urmă a sa prin aceşti munţi. Tufărişul de pădure era format din rug şi măceşi ... Stânca era un şist stratificat ce se ridica cu muchii ascuţite afară din pământ, formând mici movile ca nişte stâlpi cu o structură în lamele. Vine de cuarţ erau uneori cuprinse între straturi şi mase de foi de mica, foarte strălucitoare, erau răspândite liber <chiar> pe suprafaţa pământului. Ele alunecă necontenit la vale până în albia Oltului şi devenite sferice prin rostogolirea lor în apă, se arată uneori strălucitoare ca nişte mici globuri de argint şi aceasta îmi închipui că a dat naştere credinţei că râul este purtător de argint şi că este îmbelşugat cu argint aşa cum se ştie că este îmbelşugat în aur. Am urmat acest drum frumos pe o distanţă însemnată – uneori pe o //muchie îngustă cu pereţi p. 282
aproape perpendiculari <verticali> ce coborau cu o înclinare mai repede decât a unui acoperiş de casă, o parte spre Turcia[102], cealaltă spre Germania[103] ....

... Uneori treceam prin poiene verzi înconjurate de pădure care chiar în această regiune înaltă şi aspră erau locuinţa ciobanilor în vreme de vară şi erau

---

100 Baronul Ioan Josikas, guvernator al Transilvaniei (1822–1834).

101 În limba franceză *amadou*.

102 De fapt Ţara Românească.

103 De fapt Transilvania.

www.dacoromanica.ro

presărate cu colibe, acum mai toate părăsite. Printre acestea totuşi eu îi văzusem adesea de jos pe acei ciobani, chiar în acest anotimp. Seara aprindeau un foc, turmele lor se adunau în jurul lor şi câinii lor rămâneau pe dinafară, în vreme ce ei înfăşuraţi în cojoacele lor de oaie răbdau noaptea întreagă toată vitregia unei nopţi de iarnă. Uneori erau atacate de vreun urs sau vreun lup şi auzeam lămurit strigătele bărbaţilor şi urletele câinilor ce-i alungau de acolo. Nimic nu putea fi mai vrednic de penelul unui pictor decât aceste grupuri suspendate pe coasta muntelui la o distanţă considerabilă deasupra capetelor noastre.

Am întâlnit acuma doi băieţi de ţăran mânându-şi oile şi caprele şi o fată cu un ulcior mare pe care îl adusese ca să-l umple cu laptele unei văcuţe ce o avea pe
p 283 munte. Erau cu toţii de o statură de pitici, şi fata // era urâtă bine. Purta o haină cafenie de dimie ce-i ajungea până la genunchi şi sub ea o cămaşă de pânză grosolană ce-i venea la jumătatea fluierului piciorului. Şi bărbaţii şi femeile îşi poartă cămăşile[104] mai lungi ca vesta de deasupra, şi scoasă pe dinafară[105] sau dimpotrivă pe sub celelalte haine ale lor. Picioarele îi erau înfăşurate într-o ţesătură de lână[106], cu laba piciorului de la gleznă în jos în nişte sandale de piele de vacă, doar încreţite cu nojiţele[107] peste degete şi căpută[108]. Unul din flăcăi era foarte oacheş la faţă, cu o coamă deasă de plete foarte lungi şi negre, atârnând pe umeri şi în jurul feţei. Celălalt flăcău era un guşat[109] având o umflătură[110] mare la gât. Ei aveau colibe într-una din poienile verzi de pe vârful muntelui, pe care le locuiau vara şi coborau în vale la vremea zăpezii. Vorbeau cu toţii un dialect latin. Paznicul a întrebat: „Aveţi lapte <de> vacă?"[111]. Fata a răspuns: „Voiţi să duceţi <?> acasă"[112], apoi a întrebat pe flăcăi: „Câte capre şi oi aveţi?" şi ei au răspuns: „Sunt nenumărate"[113]. Unul din ei a scos acum un fluier de o factură foarte grosolană, cu patru găuri şi cu o trestie la partea de sus, tăiată transversal şi apoi perpendicular. Din acesta a fluierat o melodie sălbatică, scoţând sunete ca cele de oboi pe care oile
p 284 sale păreau să le înţeleagă, ridicându-şi capetele şi urmându-l //.

Am cumpărat acest fluier de la el pe câtiva creiţari şi ne-am despărţit cu urarea „Noapte bună"[114]. Când ne-am coborât era întuneric bine.

Grupuri de ţărani din partea muntenească erau foarte des închişi în barăci mari în carantina de jos în timpul recluziunei noastre acolo. Carnea pe care o aduceau cu ei pentru hrana lor era atârnată în jurul casei care ajungea să semene cu o zahana şi o bună parte din ea era aşa de veche încât să nu mai pară bună de mâncat. Deşi foarte săraci, ei erau foarte veseli şi când erau duşi în grupuri la râu

---

104 *Their tunics*

105 La bărbaţi.

106 *Flannel*

107 *Thongs.*

108 *Instep.*

109 *Goonsha*

110 *Tumour.*

111 Reconstituirea aproximativă a cuvintelor evident greşite: *Bacca havets lapte ?"*

112 *Volets portar în casa ?*

113 *Sun innumerabili.*

114 *Bona nopte.*

www.dacoromanica.ro

pentru a aduce apă, se stropeau unii pe alţii cu acea apă şi făceau să răsune văile de râsul lor. Uneori erau totuşi în mare necaz[115]. O ceată de două sute de suflete cuprinzând şi femei şi copii sosise într-un moment când nu era loc ca să-i adăpostească. Erau tăbărâţi de nevoie pe malul râului şi după ce au suferit peste măsură de umezeală şi de frig pe o vreme foarte vitregă, au fost lăsaţi să-şi urmeze drumul după o detenţie de zece zile, după ce hainele lor au fost trecute prin apă. Ei veniseră dintr-o parte a ţării, după cum mi s-a spus, unde se pare că ciuma era în toi, şi ei erau îmbrăcaţi în cojoace murdare cu blana pe ele[116], foarte expuse a reţine infecţia. Noi am fi fost // fericiţi să fim lăsaţi să plecăm după un interval p 285
asemănător şi <chiar> cu măsuri asemănătoare.

Ultima zi din cele trei săptămâni de sechestrare a trecut în sfârşit şi a doua zi mi s-a făcut cunoscut că eram liber să plec. Doctorul a venit înainte de a se lumina bine de zi; servitorul său a adus o căldare de mangal pe care a aruncat câteva prafuri de nitru[117], apoi s-a învârtit în cerc în jurul meu ca un vrăjitor, şi iată-mă purificat. Inspectorul a venit şi s-a uitat la hainele mele, acolo unde rufele mele negre etc., erau aruncate pe jos, în starea în care le adusesem din regiunea ciumată, şi în aceeaşi stare au fost făcute pachet şi băgate în geamantanul meu, fără a fi fost aerisite sau spălate şi am fost silit să plec în cămaşa murdară pe care o purtasem acum de două săptămâni ...etc. La urmă au venit diferitele persoane care aveau de încasat bani: unul pretinzând sume ce ni s-au părut nejustificate pentru carnea mediocră şi vinul acru, iar altul cerând patru florini de hârtie – aproape un taler de argint – de noapte pentru un pat nenorocit umplut cu paie sau cu cârpe, care fusese aruncat pe platforma <din cameră>. Am ameninţat cu reclamaţie la Guvernatorul de la // Sibiu[118], dar aşa ameninţă toţi şi nu am fost luat în seamă. p. 286

Căruţa lungă pe care o tocmisem ca să mă transporte, era la uşă; ar fi putut transporta bagajele unei companii de soldaţi şi eu aveam doar un biet cufăr. Totuşi nu exista nici o cale mijlocie între aceasta şi căruciorul mic de pe urma căruia suferisem atâta, şi astfel am fost silit să o folosesc. Mi-am luat rămas bun de la paznicul meu care părea întristat de despărţire. Fusese în armata austriacă şi servise contra lui Napoleon ... etc. Îşi împlinea datoria bine şi cu bunătate ... // Mi-a spus p. 287
la plecare că era îngrijat pentru un călător care sosise în seara dinainte. Îl găzduiseră se pare în locuinţa ce fusese ocupată de curierul rus şi care, ca de obicei, nu fusese deloc spălată, ventilată sau împrospătată în vreun fel oarecare, de când o părăsise acela, aproape chiar atunci, şi călătorul când a sosit, a fost silit să doarmă în acelaşi pat, şi bănuia, chiar în acelaşi aşternut în care un om bolnav suferind, după cum mi s-a spus, de friguri, timp de trei săptămâni zăcuse într-o stare atât de proastă încât se credea că era chiar pe moarte ... etc. ...

Am trecut acum dintâi podeţul peste un pârâu de munte din capătul satului unde nu mi se îngăduise niciodată până atunci să mergem, măcar că era la mai puţin de 100 de yarzi de baraca mea. Din partea cealaltă era micul // han murdar, p. 288

---

115 *Affliction*

116 *With the wool on.*

117 *Nitre.*

118 Baronul Josika

www.dacoromanica.ro

care furniza prizonierilor carantinei diferite provizii de mâncare, şi m-am şi mirat acum că aceştia nu s-au îmbolnăvit mai rău. Aici s-a oprit căruţa şi după oarecare zăbavă a ieşit o ţărancă tânără cu un prunc la sân şi am fost rugat să-i dau voie să se suie în căruţa noastră ... Era foarte scundă şi foarte oacheşă, cu părul şi ochii negri. Purta o bondă de oaie cu blana pe dinăuntru şi cu cusături îngrijite pe dinafară. Avea în picioare nişte cizme mari de călărie[119], un sorţ negru scurt ajungea abia la genunchi şi de sub el cobora cămaşa până la jumătatea pulpei. Nu avea nici haină groasă, nici fustă[120], cu toată asprimea vremii. Pe cap purta o pălărie mare albă de pâslă, fără fund şi turtită ţeapănă ca o scândură, legată pe cap cu o basma de tulpan[121] înnodată sub bărbie şi bine înfiptă pe partea dinapoi a capului ca o farfurie uriaşă bine frecată. Copilul ei era înfăşurat în scutece de lână, încolăcite în jurul lui şi legate ca un balot de bumbac, aşa de strâns că nu
p 289 puteam vârî degetul pe sub legătură ... //. Este de mirare că nu a fost strivit rău ca să moară.

Totuşi arăta bine şi în largul lui[122] şi cum nu-i putea mişca decât capul, acesta era într-o mişcare neîncetată. Mama lui a intrat în vorbă cu mine cu familiaritatea unei vechi cunoştinţe şi a avut o lungă convorbire într-o latină barbară, din care jumătate nu o înţelegeam nici unul nici altul.

Drumul nostru era aproape de mal, de-a lungul unei râpe drepte pe partea interioară. În vreo oră am ajuns la ruinele unui castel foarte aproape de râu, de la care urcau sus pe coasta dealului rămăşiţele unui zid masiv. Acesta fusese odinioară postul cel mare de apărare al trecătoarei împotriva turcilor, dar acum era ruinat cu totul. Într-o jumătate de oră apoi am ajuns la capătul văii unde sta de fapt cetatea puternică numită de germani „Rothenturn" şi „la Tour Rouge" de francezi şi care dă numele său trecătoarei. Această cetate este clădită pe o înălţime destul de sus pe coasta dealului şi domina toată valea şi râul de dedesubt, pentru călătorul ce vine din partea turcească[123]. Este un turn pătrat vopsit cu roşu şi de aici îi vine numele. Aici trăsura a fost oprită de o santinelă şi mi s-a cerut să plătesc douăzeci de creiţari, nu ca taxă de trecere pentru reparaţia drumului, cum credeam, ci ca taxă
p. 290 de vamă. Apoi mi s-a pus în vedere să urmez // sentinela sus la cetate, la care se ajunge urcând o scară obositoare cu trepte de piatră şi am fost introdus la comandant ca să mă vadă şi să ne cerceteze paşapoartele. Era un omuleţ foarte atent şi prietenos; a întrebat cu politeţe de sănătatea mea, ca şi cum aş fi suferit într-adevăr de ciumă ... etc. ... Ne-am plimbat prin cetate. Dintr-o parte se înalţa un promontoriu imens de stâncă încununat ameninţător cu tunuri aşezate în mai multe rânduri îndreptate asupra văii înguste de dedesubt, de cealaltă ea domină un sat mare precum şi câmpiile Transilvaniei care încep aici unde se termină munţii. Toată lungimea trecătoarei, de la Sălătruc în Ţara Românească până la Turnul Roşu în Transilvania, este de vreo treizeci de mile, care este lăţimea generală a marelui lanţ al Carpaţilor ...

---

119 *Jack-boots.*

120 *Coat nor petticoat*

121 *Muslin handkerchief.*

122 *At ease*

123 Adică din Ţara Românească.

www.dacoromanica.ro

/ Considerații ale autorului asupra relațiilor pașnice din vremea sa dintre Austria și Turcia. Se reproduce, probabil după Reisherstorffer, povestea dezastrului închipuit suferit acolo de turcii urmăriți de Matias Corvin /

p. 291

După ce am coborât (de acolo) și m-am uitat în căruță, am hurducăit de-a lungul unei cărări înguste, inegale și stâncoase până la satul din vale, și după ce am trecut de el, am dat de un număr de colibe scunde pe jumătate <îngropate> sub pământ și care formau un fel de cătun[124]. Aceste bordeie erau locuite de un soi de țigani așezați, convertiți oarecum de la viața lor rătăcitoare și aici tovarășa mea de drum cu copilul s-a oprit și a coborât din căruță. Călătorisem pentru întâia oară în viață cu o tânără țigancă, și mi-a venit deodată în gând (bănuiala) că ea ar fi putut să-și încerce talentele profesionale pe orice ar fi putut pune mâna; dar ea era o tânără cinstită și cumsecade ... etc ... //. Mă aflam acum într-o țară unde acești p. 292
oameni erau cei mai numeroși și unde s-au arătat mai întâi în Europa ....

[Despre țigani]

... Numărul lor în clipa de față în Țara Românească, Moldova și Transilvania, se ridică la 220.000. Sunt de obicei numiți țigani[125] dar uneori faraoani[126] ... Se caracterizează ca și evreii prin semne particulare indelebile: ochi de culoare închisă, pielea oacheșă și păr negru și însușiri morale nealterabile, o aversiune pentru muncă și o tendință la furturi mărunte. Ei nu recunosc nici o religie particulară ca a lor, dar îndeobște practică riturile ortodoxe de care nu au decât o idee primitivă și // pocită. Își botează copiii, dar acest botez este săvârșit p 293
doar de ei într-o cârciumă cu un amestec sacrilegiu de râs și de nebunealâ[127]. Nu au nici o noțiune despre învierea morților ... Unul din copiii lor a murit la școala de aici, și părinții au cerut ca el să fie îngropat împreună cu tovarășii săi de învățătură[128]. Fiind întrebați dacă ei speră să-l întâlnească în altă viață, au spus că știau că el nu va mai putea niciodată să fie readus la viață. Ei au legături <de dragoste între ei> înainte de a fi în vârsta de a se însura și le schimbă după cum au cheful și mamele sunt adesea înconjurate de o droaie de copii de la tați deosebiți, care până la o vârstă oarecare umblă goi, chiar pe vremea cea mai aspră. Când au aplecare pentru o viață așezată, atunci mai multe familii stau împreună – <având cu ei> și porci și alte animale – într-un mic ocol[129] care ajunge să duhnească nespus de rău din cauza murdăriei lor desăvârșite.

Ei sunt supărăcioși chiar până la frenezie și trăiesc într-o stare de ceartă constantă între ei, care este încă și mai mult sporită de aplecarea lor spre beție. În ciuda situației lor înjosite și disprețuite, ei sunt mândri // și își dau mare importanță, p. 294

---

[124] *A kind of suburb in a common*
[125] *Czingaries*
[126] *Dfaroner.*
[127] *Ribaldry and folly*
[128] Împrejurările arătate aici par cu totul neverosimile.
[129] *Enclosure.*

www.dacoromanica.ro

sunt foarte vorbăreți și vanitoși, fără nici o considerație pentru adevăr. Ei țin în mare cinste anumite familii de ale lor și le (?) numesc Voievozi, și dintre ele își aleg un fel de căpetenie, mai mult cu numele[130], căruia îi acordă o ascultare mai mult aparentă. El este purtat pe sus de trei ori în jurul bordeielor, cu strigăte și vociferări, și apoi instalarea sa este împlinită. Aceste căpetenii dețin privilegii,
p. 295 concedate lor de familia Báthory, în anul 1600 .../

... Mulți <țigani> sunt atât de josnici[131] încât sunt ținuți la distanță[132] de ceilalți. Dintre aceștia unii sunt folosiți drept călăi, care se pun pe treabă cu cea mai mare mulțumire, își pregătesc unelte de tortură extraordinare și simt o plăcere sălbatică descriind celui osândit pedeapsa pe care o va suferi și chinul la care va fi supus.

Ocupația lor de frunte este de a făuri unelte de fier, a face linguri de os, coșuri și altele; în țările <române> mulți se îndeletnicesc cu strângerea de aur din albia Oltului, a Dobriței[133] și din alte râuri aurifere. Mai sunt folosiți și ca rândași de bucătărie[134] și ajută să sporească murdăria și dezordinea pentru care sunt vestite bucătăriile din Țara Românească[135] ....

[Alte ocupații – lăutari]

Din ei se recrutează lăutarii obișnuiți din aceste țări, îndeosebi cei ce cântă din instrumente de vânt (!).

I-am auzit adesea cântând și întotdeauna cu plăcere ...

Mi s-a spus că nu puteau fi învățați să citească notele muzicale și că tot meșteșugul lor era după ureche.

[Limba lor: un amestec de cuvinte bulgare și ungare, împreună și cu unele arabe și cu alte orientalisme. Lipsa de școală].

Situația lor civilă în Transilvania este cu mult mai bună decât în provinciile <românești>, căci în Transilvania se bucură de unele privilegii și imunități care îi ridică întrucâtva la rangul cetățenilor, pe când în Țara Românească și Moldova ei
p. 296 sunt robi. O categorie din ei aparține stăpânirii iar restul unor particulari. Ei sunt // cumpărați și vânduți la un preț fix de 500–600 piaștri, măcar că vânzarea lor constituie în general un contract particular. Cei care aparțin stăpânirii, sunt lăsați să-și satisfacă tendințele nomade, cu condiția de a se lega să nu părăsească țara și de a plăti o capitație de patruzeci de piaștri de fiecare ins ce trece de șaisprezece ani; și această sumă o agonisesc de obicei din aurul pe care îl culeg din albiile râurilor. Cei ce aparțin boierilor sunt folosiți în orice slujbe hotăresc stăpânii; de obicei ca slugă în casă și ca lucrători la vie (?)[136] și așa de mare este degradarea la care au fost duși, încât dacă unul din ei este omorât de stăpânul său, nu se dă nici o

130 *A nominal chief.*
131 *Vile*
132 *Rejected*
133 *Dobricya*
134 *Scullions*
135 *A Wallachian kitchen*
136 *Vinedressers.*

www.dacoromanica.ro

atenție acestui fapt; dacă însă a fost omorât de un străin, moartea sa este plătită cu o amendă de optzeci de florini.

Nu săvârşesc decât arareori crime fioroase, dar au mult mai mare aplecare către delicte minore; pentru cele mai serioase din ele sunt bătuți crunt la tălpi la cheremul stăpânilor, iar pentru cele mai uşoare li se bagă capul într-o mască de fier care se încuie pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă, şi aceasta pe lângă neajunsul pe care li-l pricinuieşte, îi împiedică şi de a mânca sau bea. În situația aceasta ei oferă uneori o înfățişare foarte caraghioasă. Pentru furturi mărunte ei sunt supuşi unei alte pedepse oarecum diferite: gâtul şi brațele lor întinse sunt ferecate într-o tăblie *despicată*[137] pe care o // poartă cu ei. Aceasta se numeşte în p 297
Transilvania *endfede* şi este vădit o rămăşiță a pedepsei romane numită *furca* descrise de Dionisie.

Câmpiile Transilvaniei se deschideau acum înaintea mea, în timp ce munții se dădeau în lături şi dintr-o parte şi din cealaltă. În dreapta curgea Oltul şi în dosul lui se aflaseră unele din cele mai înalte culmi ale lanțului carpatic, nespus de abrupte şi colțuroase şi acoperite în întregime pe o distanță considerabilă cu un strat adânc de zăpadă albă. Ținutul din vale era semănat cu sate dese, şi fiecare înălțime era dominată de o biserică ... În decursul unui ceas am trecut de două sate mari. Acestea nu erau clădite ca satele din Bulgaria şi Țara Românească cu case risipite ci rânduite de-a lungul unor ulițe adevărate. Casele erau toate cu scheletul[138] din lemn, tencuite şi spoite şi aveau aerul îngrijit şi proaspăt. La ferestre aveau hârtie cerată[139] – locuitorii nefiind ajunşi la gradul de lux al folosirii sticlei – deşi în alte privințe par foarte avuți. Pe lângă fiecare casă era câte o ogradă gospodărească bine umplută, iar căruțele lor erau toate trase de şase cai şi nu de boi sau bovili. Într-un sfert de oră am ajuns pe sub un deal înalt în vârful căruia se vedeau ruinele pitoreşti a unei mari cetăți[140], ca acelea pe care le-ar fi putut clădi romanii pentru a ține în respect pe daci. Era totuşi de dată // mai recentă, şi unul din p. 298
numeroasele castele ale cavalerilor templieri[141] din această țară, acum vreo patru veacuri. De aici am mai trecut de două sate bine populate, unul chiar alături de deal şi celălalt într-o luncă de sălcii; țăranii tund[142] sălciile în fiecare an ca să facă pătule[143] care în acest sat sunt în general alcătuite din răchită împletită[144]. Aici au început să se arate turlele Sibiului şi la orele douăsprezece am sosit acolo, intrând în oraş pe o poartă veche, apoi de-a lungul unei alei mergând între două ziduri foarte înalte.

La hanul unde am tras, personalul nu vorbea decât ungureşte şi după mai multe încercări de a mă face înțeles, în cursul cărora au venit la mine pe rând toți cei din casă, încercând fiecare în parte şi uneori toți împreună, am renunțat să mai

137 *Cleft board.*
138 *Framed wood.*
139 *Oiled paper.*
140 Desigur Cisnădie.
141 Afirmația se situează în timp fantezist.
142 *Lop.*
143 *Out-houses.*
144 *Wicker work.*

stărui văzând că nu este nici o nădejde şi am plecat să-l caut pe domnul Pop, un grec[145] către care aveam scrisori <de recomandaţie>. M-a primit cu bunătate şi cordialitate şi am făcut cunoştinţă cu soţia lui şi simpatica lui familie. Spre marea mea surprindere ei vorbeau cu toţii curent limba engleză pe care o învăţaseră la Viena şi erau singurii greci pe care i-am întâlnit, care o puteau vorbi. După cină d. Pop m-a dus în biblioteca sa care era plină de cărţi scrise în toate limbile, îndeosebi de ediţii frumoase de ale clasicilor greci şi latini şi // printre altele era şi o lucrare a sa despre versificaţia grecească scrisă în acea limbă. D. Pop este unul din acei greci învăţaţi şi deştepţi din zilele noastre, care au contribuit la luminarea compatrioţilor lor, trezindu-le gustul pentru literatură, în care <de altminteri> se
p. 299 distinsese şi el. Dorea mult să aibă un exemplar <al textului> liturghiei noastre ... // etc. ...

Seara s-a adunat la el un grup din lumea cea mai bună din Sibiu. Sunt amintiţi contele Nemeska, intendentul minelor trimis de la Viena, tânăra sa fiică, apoi colonelul Nehman cu soţia, baronul Sakelarie[146] <un grec>, un nobil polon răsculat, un sas din Sibiu, prietenul meu D. şi tânărul boier român //.

p. 300 [Dimineaţa este trezit de omul de serviciu care îi propune pe latineşte nişte *schnaps*].

Nu era ca limba românească aşa degenerată de la forma originală, pentru a fi abia de înţeles, dar aşa cum este predată şi rostită în şcolile şi colegiile noastre clasice ...

... Am aflat că este prima limbă pe care o învaţă la şcoală orice şcolar din Sibiu şi este foarte necesară pentru că toate actele şi documentele oficiale se scriu
p. 301 pe latineşte, şi tranzacţiile comerciale se fac în aceeaşi limbă ... //

Sunt două moduri de a călători de la Sibiu la Viena ... unul cu poşta care umblă şi ziua şi noaptea cu mare repeziciune, şi celălalt cu cai de poştă într-o trăsură care trebuie cumpărată pentru acest drum. Primul din ele era primejdios datorită drumurilor rele, şi foarte neplăcut şi supărător, întrucât cea mai mare parte a călătoriei se făcea pe întuneric. Al doilea nu putea fi folosit întrucât nu puteam găsi o trăsură potrivită, aşa că le-am refuzat pe amândouă şi ne-am hotărât pentru un mod de transport nou pentru noi şi destul de extraordinar. Ţăranii transportă produsele Transilvaniei prin Ungaria la Viena în nişte care mari şi când nu sunt pline de tot, fie la dus sau la întors, se poate căpăta un loc la un preţ foarte moderat. Domnul D. a întâlnit un asemenea car pe jumătate gol, gata să pornească la drum, şi l-a şi închiriat pentru grupul nostru. Era un car uriaş acoperit cu un coviltir de rogojină sau paie şi tras de zece cai mânaţi de trei ţărani români, îmbrăcaţi în cojoace de oaie. La capătul din dos al căruţei era bagajul nostru, iar la cel din faţă se formase un fel de apartament în care puteam să şedem, să stăm în picioare sau să stăm culcaţi, mai având şi o rogojină lăsată în jos în vreme de ploaie, aşa că era de
p. 302 fapt o casă pe roate ca acelea cu care călătoreau // pe aici sciţii acum 2.000 de ani.

[În librării sunt romanele traduse şi portretul lui Walter Scott].

---

[145] *A Greek gentleman.* Cunoscutul bancher şi om de afaceri sibian Zenobie Pop.

[146] *Sakelarius.* Constantin Sakelarie, baron şi bancher, consul al Prusiei la Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

Oraşul Sibiu este numit de scriitori vechi „Cibinium", de la un mic râu cu acest nume, care curge prin el şi care acum se numeşte Zibin, iar de cei de acuma <oraşul> este numit „Hermanstadt" de la Herman, un sas întemeietorul oraşului. Se află pe o vale largă ce se întinde la piciorul lanţului Carpaţilor, formând aici un semicerc întrerupt doar de intrarea pasului de la Turnul Roşu la vreo şase mile sau două ore la sud-est de Sibiu.

[Scurtă descriere a mijloacelor defensive ale oraşului în timpul luptelor cu turcii, după „ o veche cronică", în realitate după Reichertörffer].

Oraşul cuprinde acum cam la 2.500 de case şi 14.000 de locuitori, cei mai mulţi saşi luterani. Mai sunt şi români, greci şi catolici care se bucură toţi de cea mai desăvârşită libertate şi de toleranţă. Străzile sunt largi şi bune şi se termină mai toate într-o piaţă neregulată în 4 colţuri[147], lângă centrul oraşului. Clădirea principală este catedrala care se află pe o latură a acestei pieţe şi care se întinde pe toată lungimea ei. Ea continuă să fie afectată cultului catolic, deşi majoritatea locuitorilor este protestantă. //

[Urmează date despre muzeul Bruckenthal şi biblioteca sa de 15.000 de p 303-3
volume, care ar mai creşte, dar este ţinută în loc de cenzura presei şi de indexul asupra cărţilor". Muzeul a fost îmbogăţit cu obiectele găsite în mina antică romană din districtul numit şi azi Caracalla, aşezat de o parte şi alta a drumului ce duce de la Sibiu spre nord. A fost scoasă la iveală o casă tot aşa de completă ca cele de la Herculanum. Contele Nemeska a vizitat-o şi a dispus trimiterea obiectelor la muzeul din Sibiu. În 1811, ruşii au trimis mineralogi în Ţara Românească şi Moldova. Au fost descoperite vine mari şi bogate de aur, argint şi mercur ... etc.].

Prăvăliile din Sibiu sunt destul de arătoase şi pline cu articole care aduc faimă localităţilor vecine. Una din ele este manufactura de seceri şi unelte de plugărie din // satul Cisnădie[148], altele sunt săpunul şi lumânările ce se fac la Sibiu şi sunt de o p. 306
calitate aşa de minunată, încât sunt trimise în mare cantitate la Viena. Un alt articol este sarea care se aduce de la Ocna Sibiului[149], numită şi Salzburg, după producţia sării ale căror ocne se află în vecinătatea Sibiului. Această sare este de o calitate tot atât de curată ca aceea folosită în Ţara Românească, din care multe provin de aici[150]. Se foloseşte zdrobind pur şi simplu o bucată de stâncă într-o piuliţă şi îndată se preschimbă în granule albe şi curate, ca şi cum ar fi fost supusă procesului de rafinare şi granulare. Fiecare casă are un pisălog de metal în acest scop, căci sarea se vinde în bolovani[151].

Despre bisericile catolice, ortodoxe şi reformate, Universitatea, Gimnaziul şi Orfelinatul din Sibiu.

Am plecat din Sibiu pe poarta de Nord-Est care mai înfăţişează un exemplu al ultimelor eforturi ale turcilor şi tătarilor în această ţară. Tătarii în 1770 au trecut Nistrul şi au pătruns // până la Buda unde au fost înfrânţi şi retrăgându-se din p 307

147 *A large irregular square*

148 *Helta*

149 *Wizagna*, idem.

150 Afirmaţie greşită.

151 *In the lump.*

www.dacoromanica.ro

Ungaria au dat un atac neizbutit asupra acestui oraş şi au încercat să intre pe poarta aceasta. Zidurile sunt destul de ciuruite de gloanţe, care nu par să fi fost destul de mari pentru a fi provocat o spaimă prea grozavă. Dar orăşenii nu au lăsat să li se şteargă urmele pe care le arată străinilor cu mulţumire.

Am intrat acum într-o ţară bogată, o cultură superioară şi mişunând de oameni, cu un aer de mândrie şi de opulenţă, în aşa mare contrast cu aceea străbătută de mine de la Constantinopol la munţii Carpaţi, căci era evident că trebuie să existe o cauză extraordinară care să explice această tranziţie bruscă şi această cauză când a fost explicată mi s-a părut deosebit de satisfăcătoare. Am aflat acum că mă aflam în inima eptarhiei săseşti ... etc.

.....

p. 313 Pe lângă aceste sate şi oraşe care sunt cârmuite după propriile lor legi municipale şi care sunt aproape exclusiv protestante, saşii sunt foarte răspândiţi prin toate celelalte oraşe şi sate din Transilvania: şi numai populaţia reformată a acestei provincii se ridică ea singură la vreo jumătate de milion de suflete.

Aceşti oameni îşi păstrează toate însuşirile caracteristice ale strămoşilor lor, şi diferă puţin ca înfăţişare, fel de a fi şi port de reformatorii dintâi. Ei au o ţinută foarte gravă, cu faţa serioasă şi gânditoare. Au nasul aquilin, chipul oacheş şi cam aspru care mai este întunecat de mustăţile lor negre; statura lor este puternică şi voinică şi chiar şi mersul lor are un aer de dârză mândrie[152]. Poartă pălării mari rotunde de pâslă de sub care le atârnă liber în jurul feţei şi peste umeri pletele lungi şi drepte: poartă nişte veste scurte şi nădragi largi ca hainele strămoşilor, de fapt seamănă cu gravurile în lemn arătând pe primii reformatori – poartă nişte cizme sau pantofi potcoviţi cu fier care clămpănesc tare când umblă ...

Casele lor poartă semnele carcateristice ale ţării de unde au venit; ferestrele erau ridicate de la pământ, ca cele din nordul Germaniei, acoperişurile erau înăţate şi înguste şi aveau acea pecete de curăţenie, bună stare şi decenţă ce semnalează şi disting progresele Reformei pe continent.

Casele păreau toate vopsite şi văruite de curând. Ferestrele aveau geamuri de sticlă şi pe dinăuntru erau împodobite cu perdele de tulpan alb ca zăpada. Iar pe zidurile din afară vedeai de obicei vreun verset moral sau religios din Biblie, frumos scris cu litere gotice, negre aveau acea uniformitate de viaţă înlesnită şi un anumit grad de opulenţă care sunt semnul unei egalităţi binevenite a condiţiilor
p. 314 materiale[153]. Toate erau // bine îngrijite şi încăpătoare şi nici unele nu erau fie meschine, fie măreţe. Nu am văzut nici un bordei[154] şi nici un palat în această regiune. Gospodarii sunt toţi proprietarii pământului şi câmpurile lor sunt fără garduri, ca şi cum aici ar fi o comunitate de bunuri, dar bucăţile lor sunt deosebite prin nişte semne de hotar mai puţin vizibile.

Dar acest simţ al proprietăţii se manifestă totuşi pe terenurile din jurul caselor; în dos este o ogradă mare plină cu şure de grâu şi alte produse ale gospodăriei şi în faţă sau în părţi sunt grădini de zarzavat sau de plăcere ... etc. ... Biserica ... pe o înălţime în mijlocul oraşului constituie centrul său ....

---

[152] *Study independence*

[153] *A happy equality of circumstances.*

[154] *Hovel.*

www.dacoromanica.ro

Primul din aceste sate mari în care am // ajuns plecând din Sibiu a fost p. 316
Cristian[155], al cărui nume chiar arată că a fost populat de o sectă religioasă serioasă. Era foarte populat şi biserica sa era cu totul remarcabilă pentru mărimea şi aerul ei de îngrijire desăvârşită. Regiunea era un câmp întins şi bogat între două rânduri de dealuri cu păduri şi pâraie care o brăzdau şi, la mici distanţe, fântâni cu apă dulce din belşug ....

Peste vreo oră am ajuns la Sălişte[156], aşezat mai jos de noi printre păduri pe o margine a râului la piciorul munţilor. Se întindea pe o distanţă considerabilă printre copaci şi nu era numai foarte pitoresc dar şi foarte bogat şi populat.

În cursul a şase ore am numărat şase din aceste oraşe sau sate mari şi populate dintre care am trecut printre unele iar altele le-am lăsat pe mâna dreaptă sau pe cea stângă, şi acest număr era mai mare decât cel întâlnit în Turcia în tot atâtea zile de la Marea Marmara până în Munţii Balcani.

Paralela între aceste două regiuni. Despre reforma în Transilvania etc.

p. 319

Mai sunt încă vreo 120 000 de catolici cu un episcop, patru abaţi, opt mânăstiri ... etc....

Ajunsesem acum la un obelisc în marginea drumului cu inscripţia: *Via Francisc i I Austriae: Imperat: strata 1817.* Drumul era hotărât cel mai bun pe care îl aflasem de la plecarea noastră din Constantinopol, dar era lucrat de ţărani. Fiecare sat îngrijeşte de o anumită porţiune de drum în districtul lor; am întâlnit grupuri de ale lor lângă acest loc – bărbaţi şi femei ce reparau porţiunea lor, împlinind făgaşurile săpate de căruţe pe drum. La anumite intervale sunt stâlpi de lemn cu dungi negre vopsite pe ei şi cu inscripţii arătând depărtarea de Sibiu şi numele satului pe teritoriul căruia se afla acea porţiune de drum. O tăbliţă în locul acesta purta numele Mercurea[157], un oraş săsesc la o depărtare de o jumătate de oră mai încolo, unde am ajuns la orele trei. Aici ne-am hrănit caii şi am prânzit şi noi alături de ei. Carul fusese tras la poarta unui han care ne-a aprovizionat cu hrană pentru animale, şi caii au fost deshămaţi. O pânză mare de sac a fost desfăşurată pe pomostinea carului, ca un fel de faţă de masă; pe aceasta a fost întins fânul pentru cai, împreună şi cu ovăzul, din care s-au înfruptat laolaltă cei zece cai în chipul cel mai prietenos, rânduiţi câte cinci pe fiecare parte, ca o familie numeroasă în jurul mesei. Ne-am întins masa noastră cu proviziile luate din Sibiu, sus în căruţă, şi căruţaşii noştri au făcut la fel, jos sub căruţă, şi în felul acesta am hotărât să luăm masa în tot timpul călătoriei.

Seara am ajuns la Sebeşul Săsesc, mult după ce se înnoptase. Am intrat pe o poartă ruinată care odinioară slujea la apărarea oraşului, dar care acuma este fără nici un folos. Este obiceiul să fie păstrate porţile vechi – lângă care se ridică altele

155 *Christiana*, sat, com. suburbană, municipiul Sibiu.

156 *Salesti*, sat şi com., jud Sibiu.

157 *Reis Markt*, vechea denumirea a satului Miercurea Sibiului, com. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu

www.dacoromanica.ro

p 321 noi – nu pentru vreo folosire a lor – ci numai ca amintire. Am tras // la un han nemțesc murdar, unde am găsit paturi și am fost siliți să dormim îmbrăcați pe paie. Am fi preferat să doarmă în căruță, dar acolo era căruțașul culcat.

Orașul Sebeșul Săsesc[158], numit pe latinește „Zabesus" era cea mai însemnată și mai mare colonie a sașilor și cuprinde cam 15 000 de locuitori. Este așezat pe un șes într-o vale adâncă și întărit cu ziduri care nu au fost niciodată puternice ... Pare un loc destul de posomorât deși înfrumusețat cu câteva clădiri frumoase. Lângă el și sub autoritatea sa sunt două așezări Vințul[159] și Vurpărul[160] care au fost ținute odinioară de voievozii Țării Românești. Toată sarea care aparținea împăratului este adusă de la ocne în părțile acestea și transportată cu plutele pe Mureș la vale până în Ungaria.

Pe un deal alăturat sunt ruinele unei mănăstiri întinse, dărâmate în timpul frământărilor interne ale țării. Am părăsit orașul la șapte dimineața și am trecut printr-o poartă dezbrăcată de întăriturile sale de odinioară[161] și asemenea celei prin
p. 322 care intrasem.

Am trecut printr-un ținut tot atât de neted, bogat și populat ca în ajun, locuit de aceiași oameni gravi și hotărâți la chip și mărginit în depărtare de același fel de dealuri. La orele nouă am ajuns la râul Mureș. Acest râu frumos, numit în antichitate Marissus, corupt apoi în numele de acum de Mureș[162], este aici foarte lat și navigabil și curge liniștit printr-una din cele mai mănoase regiuni și mai bine cultivate din Europa până la Tisa. Pe apele sale pot fi transportate orice articole până pe Dunăre și apoi în orice parte a Imperiului. Drumul nostru a urmat destul de mult de-a lungul țărmului său de care ne-am ținut până ce am ajuns la satul bine populat Orăștie[163]. Aici în fața unui han lung și neridicat de la pământ și foarte curat, am luat prânzul de dimineață în același timp cu caii, așa cum prânzisem în ajun în căruța noastră. După aceea am intrat în han pentru a cere lulele și cafea.
p. 323 Într-o cameră erau doi unguri jucând un fel de biliard cu un mai și o bilă // și în alta erau doi țigani cântând la două clarinete. Ungurii aveau o înfățișare cu totul deosebită de a turcilor, românilor și sașilor. Erau înalți, subțiri și osoși, cu fruntea proeminentă, ochii mici, umerii obrajilor proeminenți și nasul turtit, aducând a tătari, ceea ce sunt ungurii de fapt și vorbind o limbă cu totul de neînțeles pentru germani, neavând nici o afinitate cu limba lor. Ei jucau și beau vin acru cu cea mai mare însuflețire și stăruință de, două ore întregi, vorbind tot timpul cu cea mai grozavă volubilitate ... Țiganii dimpotrivă semănau cu țiganii noștri, erau foarte negri la față, cu păr și ochi negri și nasul lăsat în jos, destul de tăcuți și blânzi în purtări. Cântau în măsură și melodios, și de fapt ei sunt lăutarii Ungariei.

Am plecat din Orăștie la orele două și am ieșit din oraș pe sub o arcadă nouă de curând ridicată pentru a însemna locul celei dintâi – avea inscripția: *ridicată în*

158 *Mullenbach*, azi Sebeș, oraș, jud. Alba.

159 În textul publicat: *Wiguk* = *Wynz* (?), sat și com., jud. Alba.

160 *Borboree*, sat, com. Vințu de Jos, jud. Alba.

161 *Dismantled*

162 *Moresch*

163 *Szosvaros*, oraș, jud. Hunedoara.

www.dacoromanica.ro

anul 1200, reparată în 1817[164]. Am urmat mai departe malul // râului şi la orele p. 324
nouă am intrat în oraşul Deva. Aici am aflat găzduire într-o mare sală de biliard unde am fost siliţi să cinăm şi să dormim alături de o lume foarte amestecată. Hangiul vorbea latineşte corect şi cu uşurinţă. Exemple de expresii folosite şi de un joc de cuvinte folosind o epigramă a lui Martial ....

După ce am obţinut cu mare greutate <a doua zi> o farfurie cu o picătură de apă rece pentru a ne spăla dimineaţa – obicei care părea să umple de uimire pe germanii //din han, care de altminteri nici nu aveau vreun mijloc mai bun de servit p. 325
apa, ne-am luat cafeaua şi am plecat la orele şase. Dimineaţa era ceţoasă, şi primul lucru ce l-am văzut când mi-am ridicat ochii, era un castel ce părea atârnat în aer la o mare înălţime, chiar deasupra capetelor noastre. Era clădit pe culmea unui deal conic foarte înalt şi abrupt, care domina Deva, şi ale cărui coaste erau îmbrăcate în păduri până sus unde răsărea din ele castelul. Era acum înfăşurat într-o ceaţă foarte groasă şi întunecoasă, afară de vârf şi nu se vedea nimic decât castelul ce se profila pe cerul albastru. Era unul din acelea, destul de răspândite în această ţară, clădite de Templieri[165] şi asemenea cu cel de la intrarea Turnului Roşu, decât că era păstrat în stare mai bună. Turnul era ruinat dar zidurile incintei erau perfecte; înăuntru era cantonată o companie de soldaţi. Deasupra intrării era săpată o stemă, dar nu se vede nici o inscripţie pe nici o parte a clădirii. Tot dealul mai este şi astăzi folosit mai departe ca cetate. Baza sa este înconjurată de bastioane şi întărituri de pământ. Intrarea se face din partea oraşului şi pe o poartă întărită şi boltită.

Este de fapt o măreaţă acropolă a Devei, şi – după cum ni s-a spus cu mulţumire – a rezistat adesea turcilor //.

De la Deva am înaintat pe o câmpie mândră şi mănoasă spre un loc în care p. 326
drumul nostru părea oprit de munţii, care acum se apropiau tot mai mult până se întâlneau formând o barieră continuă. Am urmat totuşi cursul Mureşului care – după cum am aflat – îşi săpase un drum prin acel lanţ şi am trecut în adâncitură[166] împreună cu el. Chiar la deschizătură era un castel[167] pe ţărmul opus al râului, primul pe care îl văzusem în Transilvania unde nu se putuse vedea decât mediocritatea fericită a unor case bune pentru un trai înlesnit. La piciorul lui, pe mal stătea zâmbind în soarele dimineţii frumosul oraş Brănişca[168]. Aflai un aer de mare bunătate şi fericire rurală în casele atât de albe şi îngrijite ale acestui mic orăşel, împrăştiate pe o pajişte frumoasă, umbrită de pomi ce se oglindeau în râul lat ce aluneca liniştit de-a lungul lor. Ceva mai departe stâncile din partea noastră înaintau în albia râului şi o râpă înaltă şi despuiată îşi ridica vertical în faţa noastră chipul său colţuros. În jurul acestui promontoriu drumul fusese săpat pe o platformă de stâncă plecată asupra apei, şi pentru a aminti această ispravă grea, o lespede de piatră albă prinsă pe faţa stâncii conţinea următoarea inscripţie //: CoM p 327
Transilvania LADIsLAO BethLen Viro RegI patrIaeqVe serVItIIs Intento Viae operIsqVe IsthIVs aVthori.

---

164 În latină în text.

165 Confuzie constantă a autorului.

166 *Chasm.*

167 *A castellated chateau.* Este vorba de castelul Brănişţea

168 *Branıska*, sat şi com, jud. Hunedoara.

www.dacoromanica.ro

Literele capitale din inscripție dau cifrele romane care compun data de 1705.

... După ce treci de această îndrăzneață realizare ... stânca își schimbă natura trecând la o gresie poroasă. Un mic râu își croise drum pe sub poalele ei și, măcinând piatra moale și solubilă, ajunsese să-i mineze cu desăvârșire baza. Acum vreo șase ani s-a prăbușit cu un zgomot îngrozitor îngropând sub ea case și călători. A acoperit tot drumul care și azi mai este încărcat pe amândouă părțile cu grămezi de ruine din săpăturile muntelui.

... Pe la orele zece am ajuns în dreptul orașului Ilia[169] așezat pe drumul dimpotrivă; este aproape față în față cu acel loc. Avea același aer de liniște, bună stare și îngrijire ca Brănișca, dar râul era aici mult mai lat. Se lărgise până a forma un fel de lac și curgea maiestuos la vale cu un curent adânc, larg și liniștit, foarte potrivit navigației; dar nu am văzut nici un fel de luntri. Ne-am scoborât din căruță
p 328 pentru a savura o plimbare în acest colț prea frumos, oglindind // bună starea și independența, într-un loc unde pământul este tot atât de bogat în adâncime cât este și la suprafață. Râul poartă aur în apele sale și străbate regiunea de unde este adus aurul care îndestulează nu numai imperiul austriac, dar și pe cel turcesc. Când un țăran sas găsește aur pe proprietatea sa, i se lasă de către cârmuirea austriacă 90 la sută din cantitate, nu numai ca o încurajare, dar și ca unul din privilegiile ce i-au fost conferite. Se știe că se află aur cu prisosință și în munții Țării Românești și râul Olt este aurifer și în stare să dea o cantitate îmbelșugată, dar nu se dă nici o încurajare țăranilor <în direcția aceasta> și tot ce se adună este doar ce strâng nenorociții de țigani. De aceea cantitatea predată este așa de mică, încât turcii sunt siliți să-și bată mahmudelele[170] din aurul adus de țăranul sas, deși țara lor[171] le-ar putea furniza în cantități egale dacă li s-ar da cea mai mică încurajare.

Crucile românilor apăreau și mai departe de-a lungul drumului. Unele începând de acum aveau inscripții latinești, pe partea de sus a crucii și literele Christos erau înlocuite cu HIS (in hoc signo)[172]. Literele de pe piciorul crucii erau
p 329 totuși tot în slavonește. Pe la ora unu am ajuns la satul Dobra[173] unde ne-am oprit // să luăm prânzul. Hangița era foarte bine cunoscută de toți cei ce călătoreau pe acest drum pentru statura, fața, veselia și casa ei strălucind ca paharul. Ne-a gătit o masă bună cu cârnați de porc, rasol de pasăre și varză acră. Într-o oră am ajuns la răspântia a două drumuri mari ducând amândouă la Viena. Aici am ținut sfat. Unul din drumuri mergea tot înainte și era chiar drumul mare ce străbate Banatul mergând la Timișoara. Acesta era drumul urmat în chip obișnuit de poște și de călători. Celălalt, cotind la dreapta și îndepărtându-se spre râu și spre munții de pe partea cealaltă, mergea de-a dreptul la Arad și îngăduie să se scurteze drumul cu un unghi destul de mare față de drumul Timișoarei. L-am ales pe acesta, nu numai pentru că era mai scurt, ci fiindcă mergea de-a lungul unei regiuni puțin cercetate și nedescrise de nici un călător și <așadar> abătându-ne pe o cărare abia indicată pe

---

169 *Elea*, idem.

170 Monetă turcească numită astfel după sultanul Mahmud.

171 Adică Țara Românească.

172 Tălmăcire fantezistă a autorului, fiind vorba aici de o simplă prescurtare a numelui IHESVS.

173 *Dobra*, pe râul Dobra, sat și com., jud. Hunedoara.

www.dacoromanica.ro

câmpia de pe valea râului, ne-am suit pe o plută mare şi am fost duşi de partea cealaltă. Am fost împinşi înainte cu prăjinile, apa având o adâncime de zece picioare şi o lăţime de 150 de yarzi.

Ieşiserăm încă de câtva timp din Transilvania şi intrasem în Banatul Timişoarei .... Despre sensul cuvântului de ban, şi Banat. Banatul Craiovei şi Banatul Timişoarei. // Banatul Timişoarei este mărginit de râurile Mureş, Tisa şi p. 330
Dunăre. Pământul este mlăştinos, aerul umed şi chiar nesănătos, este supus într-o mare măsură frigurilor intermitente[174]. Locuitorii arătau galbeni şi palizi şi femeile atrăgeau mai ales atenţia prin înfăţişarea lor buhăită şi purtând parcă pecetea dropicei[175]. Nu era lucru neobişnuit, mi s-a spus la oraşul „Tem"[176] ca grupuri mari de oameni să fie apucaţi până la unul de crize de frig şi căldură: „unii din ei" cum zice un scriitor local „clănţănind din dinţi <de frig> şi alţii tot atunci arzând de fierbinţeală şi cerând să bea".

După trecerea râului ne aflam în Ungaria[177]. Primirea noastră cum am intrat pe acest teritoriu, a fost cu ceva fiori. Abia pusesem piciorul pe pământ când am fost înconjuraţi de o ceată tumultoasă de indivizi cam sălbatici la înfăţişare, îmbrăcaţi în cojoace de oaie şi înarmaţi cu prăjini şi alte arme, care au apucat caii de căpăstru şi păreau că abia aşteaptă să prade căruţa. Cum ne aflam încurcaţi prin munţii unei regiuni mai anevoioase, destul de puţin cercetate şi în afară de drumurile bătute, şi mai având şi un nume rău, am ajuns la concluzia că ar fi o bandă de tâlhari // şi ne-am făcut socotelile în sensul acesta. Am fost însă uşuraţi p. 331
însă când am văzut că ei cereau numai o sumă mică drept taxă obişnuită ce se cere de la toţi călătorii, pentru dreptul de a trece prin districtul lor, şi după oarecare ceartă cu căruţaşii noştri au şi primit-o şi au plecat. Calea noastră mergea de-a lungul marginii muntelui ce ajungea chiar până în ţărm, pe o cărare foarte rea şi în întuneric.

După două ore de drum foarte neplăcut şi chiar destul de primejdios, căci trebuiau mânaţi zece cai cu o căruţă greoaie de-a lungul unei prăpăstii gloduroase, am ajuns la orele şapte la micul sat Burjuc[178] unde am rămas noaptea.

Drumul nostru a doua zi înainta mai departe de-a lungul ţărmului Mureşului, pe o cărare îngustă pe marginea apei în flancul unui şir de dealuri. Pe la nouă am ajuns la Zam[179], un sat chiar pe râu ... Aici am fost opriţi şi întrebaţi dacă ducem sare. Intrasem pe teritoriul Ungariei pe care transportul acestui articol este strict oprit. Cercetarea însă nu a fost prea amănunţită deoarece au primit de bună voie afirmaţia noastră. De aici încolo drumul era în unele locuri atât de îngust între apă şi dealurile ce se înşiră pe o linie paralelă cu ea, încât două trăsuri nu s-ar putea întâlni pe el, şi dacă s-ar întâlni cumva atunci una din ele trebuie să se rostogolească jos. Pe alocuri dealul se năruise şi luase cu el şi drumul //, umplând p. 332
prăpastia cu fragmentele pietrelor desprinse. Era de mirare cu ce îndemânare

174 Malaria.
175 *Swelled and dropsical appearance.*
176 Timişoara ?
177 De fapt, în Banat.
178 *Bourzook,* sat şi com., jud. Hunedoara.
179 *Zaam*, idem.

www.dacoromanica.ro

mânau românii noştri primitivi, simpli şi temători, carul lor greu şi caii lor ce nu trăgeau împreună[180] pe nişte drumuri ce ar fi înspăimântat pe orice căruţaş sau conducător de diligenţe din Anglia.

Erau trei zile de când urmam cursul râului chiar pe marginea sa, fie pe o parte, fie pe alta. Şerpuia pe o vale sau mai degrabă pe o câmpie bogată de o lăţime de vreo 7–8 mile, care se mai lărgea pe alocuri şi care se afla între două şesuri de dealuri paralele. Albia râului era aproape neînclinată, sau cu o înclinare abia perceptibilă, iar pânza de apă lată de trei sau patru sute picioare şi adâncă de nouă, ori zece picioare, curgea cu un curs larg şi liniştit, neîntrerurptă de nici o altă stâncă sau de nici un banc de nisip ori de vreo altă stavilă. Dar cu toate aceste îndemnuri la navigaţie nu am văzut încă pe apă o singură barcă, în vreme ce produsele acestei ţări bogate erau transportate de-a lungul ţărmului în care grele, târâte pe nişte drumuri păcătoase. Acest lucru este cu atât mai surprinzător cu cât din vremurile cele mai vechi acest râu a fost vestit pentru navigaţia de pe el. Este descris
p. 333 îndeosebi de Strabo[181] ca râul // pe care îşi transportau românii în Dacia uneltele şi proviziile militare. Navigaţia sa se mărginea acum, după câte am înţeles, mai ales la transportul, pe seama cârmuirii, a sării de la minele din Transilvania. Dar nici de data aceasta nu ne-a fost dat să vedem nici o singură încărcătură.

La ora unu am sosit în satul Săvârşin[182] şi ne-am oprit în faţa părţii unui nobil ungur. Casa şi domeniul erau întocmai ca acelea ale unui nobil englez şi alături de ea era o biserică cu turlă roşie. Casa şi biserica erau vopsite şi văruite de curând, cu o pajişte frumos tunsă[183] şi alei cu pietriş bine întreţinute, având acel aer de îngrijire şi eleganţă ce caracterizează reşedinţele nobiliare din Anglia. Cât prânzeam şi noi şi caii în chipul nostru obişnuit în faţa acestei privelişti englezeşti, a ieşit pe poartă proprietarul castelului. Era un bărbat înalt şi voinic cu o expresie mândră şi ţanţoşă, înfăşurat într-o blană preţioasă. L-am salutat când a trecut, ducându-ne mâna la pălărie, la care a răspuns cu un aer arogant şi disprepuitor, ceea ce ne-a confirmat că nu mai eram printre ţăranii saşi la care o mediocritate generală a averilor face ca fiecare să se uite la vecinul său cu aceeaşi consideraţie.

p. 334 Drumul urma mai departe de-a lungul râului şi // uneori era aşa de adânc şi de îngust încât eram siliţi să părăsim carul dintr-o teamă destul de întemeiată, confirmată şi de căruţaşii noştri, că nu ar putea trece fără a se răsturna în gârla de jos. Pe la orele nouă a trebuit să ne abatem de la râu şi am ajuns la satul populat, Odvoş[184]. De aici ne-am urcat pe coasta unui deal şi ajunşi sus am văzut cu mirare de partea cealaltă un sat şi mai populat ce se întindea pe vale destul de departe. Nu semăna în nimic cu celelalte sate din apropiere. Noi lăsasem în urmă de câtva timp aşezările săseşti cu aerul lor de confort şi bună îngrijire ţărănească şi în ultimile două zile trecusem prin sate ce arătau altfel; dar aici regăseam toate trăsăturile amintite. Dealurile erau cultivate până sus, câmpurile erau despărţite prin linii

---

[180] *Straggling*

[181] Cartea X. *(n a).*

[182] *Saboruz*, Soborşui, sat şi com., jud. Arad.

[183] *A smooth lawn.*

[184] *Odevase*, sat, com, jud. Arad.

www.dacoromanica.ro

drepte trase foarte regulat, deşi era zi de sărbătoare oamenii erau la munca lor obişnuită, şi nu am găsit aici o cruce ridicată la intrarea în oraş. Aceste împrejurări împreună cu ordinea şi regula manifestate în tot ce vedeam în jurul nostru, ne-au convins că am ajuns într-un sat de aderenţi ai Reformei, şi când am întrebat, am aflat că era chiar aşa. Se numea Milova[185] şi fusese întemeiat de o colonie de dogari luterani din Saxonia. Erau foarte priceputi şi făceau // butoaie şi putini de calitate p. 335
superioară şi se aşezaseră aici în mijlocul unei păduri, unde aveau lemnul la îndemână şi după ce au prefăcut copacii în doage şi cercuri, au schimbat şi coastele dealurilor în holde bogate de grâu. Sătenii încurajaţi de imunităţile şi privilegiile acordate lor deopotrivă ca şi concetăţenilor lor din Transilvania[186], s-au înmulţit şi ei foarte mult de-a lungul dealurilor, până ce oraşul lor a numărat mai bine de cinci sute de case îngrijite şi bune pentru un trai înlesnit şi aspectul regiunii întregi se schimbase dintr-o pădure sălbatică în păşuni, grădini şi ogoare. Dar a intervenit lăcomia cârmuirii şi într-o clipă, toată prosperitatea ei a fost la pământ. O taxă grea a fost pusă pe butoaiele şi putinile lor, cu opreliştea strictă sub o pedeapsă grea, de a vinde vreunele din ele până ce nu vor primi mai întâi o ştampilă din partea unui slujbaş anume. Din acel ceas nenorocit a început să dea îndărăt şi în câţiva ani, datorită decăderii meşteşugului şi părăsirii sale de către meşteşugari, satul a fost redus de la cinci sute la două sute de case, un număr care mai dăinuieşte încă şi acum dar care va scădea an de an. Am vizitat unele din atelierele lor şi am văzut celebrele lor butoaie. Erau mari, făcute din doage foarte trainice, perfect circulare şi aşa de bine lămbuite încât, afară doar de locurile // unde doagele difereau la fibră p 336
sau nuanţă, nicăieri nu se putea vedea unde anume se îmbină, ci butoaiele păreau făcute dintr-un bloc. Era o mare descurajare la aceşti meşteşugari iscusiţi; se plângeau cu toţii de stavila pusă meşteşugului lor şi vorbeau chiar de eventuala părăsire a ţării.

Am plecat din Milova pe unul din drumurile cele mai bune aflate de noi în această regiune, o nouă dovadă a hărniciei acelor locuitori, precum şi a greşelii ce se făcuse de a-i tulbura. Drumul era făcut ca în oraşele industriale din Anglia din zgură[187] de cărbune mineral <ce se scoate> din minele din apropiere şi se prelucrează şi se foloseşte drept combustibil de către aceşti oameni harnici, în timp ce păstrează lemnul pentru meşteşugul lor. Dar acum cărbunele va fi dat uitării, şi lemnul folosit doar ca lemn de foc, până ce satul întreg va dispare cu păşunile şi holdele sale de grâu, şi pădurea nesfârşită de o lungime de 50 de mile în acest district îşi va relua iar locul şi va şterge orice urmă de muncă omenească.

După ce am trecut peste nişte dealuri, drumul s-a îndreptat din nou spre malul râului şi am intrat iar în marea vale pe care se rostogoleşte Mureşul. Pe o stâncă înaltă ce domină valea nu departe de râu şi care străjuieşte intrarea în acest loc, se mai află rămăşiţele unui castel[188] // foarte mare ce părea că ar fi fost inaccesibil. p. 337
Fusese contemporan cu acelea pe care le-am văzut în locuri asemănătoare, clădite

185 În text greşti: *Metova,* sat, com, Conop, jud. Arad

186 Adică saşilor.

187 *Slag or scoria.*

188 La Şomoş, comună integrată azi oraşului Lipova (jud. Arad).

www.dacoromanica.ro

de cavalerii templieri (!). Mărimea şi poziţia lui îi dădeau un aer deosebit de impresionat şi de romantic.

Pe sub poalele stâncii pe care se înalţa castelul, erau o seamă de mori de apă ce pluteau pe apă. Ele constau dintr-o plută ancorată în râu de un lanţ puternic şi de o casă de lemn ridicată pe ea având toată maşinăria unei mori. Roata nu are mai mult de cinci sau şase picioare în diametru, dar are o lăţime de doisprezece sau paisprezece picioare[189], pentru a putea opune o suprafaţă mare râului care o întoarce uşor. Înclinaţia acestui râu este aşa de slabă că, pesemne, mori de construcţie obişnuită ar fi fără de folos aici. Dincolo de acest castel era oraşul Radna[190], unde am ajuns la orele 12 şi ne-am oprit să luăm masa.

Cât se pregătea masa am fost să vizităm o mănăstire vestită de Franciscani, aşezată pe o înălţime din preajma oraşului. Biserica acestei mânăstiri este vestită în toată Ungaria datorită icoanei[191] Fecioarei, care încă din vremurile străvechi a fost făcătoare de minuni uimitoare şi este vizitată de pelerini din toate coloniile. Ea ţine de mânăstire şi cu turlele sale se ridică mândră la vedere pe dealul ce domină
p. 338 oraşul, şi este dedicată sfintei Marii din Radna. Ne-am urcat până la ea // pe o scară lungă de piatră ... etc.

Descrierea interiorului acoperit cu *ex voto*-uri – din care cele mai multe arătau bolnavi scuipând sânge – corespunzând de-altminteri chiar realităţilor locale – pomeneşte de o piatră purtând urmele unei minuni săvârşite chiar pe loc şi de o cărticică latină ce povesteşte minunea. Laudă vederea minunată de sus din mănăstire, asupra întregului ţinut.

Jos se întinde o câmpie mănoasă prin care râul măreţ îşi urma calea. De partea aceasta era oraşul Radna, şi drept în faţă, de partea cealaltă a oraşului, Lipa sau Lipova. Între ele curgea Mureşul, larg şi maestuos presărat de bărci[192] mari pline de oameni trecând într-un sens şi în altul. Casele din aceste oraşe erau ca de obicei proaspăt vopsite şi spoite şi nu înghesuite de-a lungul unor uliţe, ci în general izolate şi înconjurate de grădini, acoperind astfel o mare întindere a câmpiei cu aceste oraşe rurale, amândouă împreună ajungând în aparenţă la suprafaţa Londrei ... în jurul întregului ţinut era un chenar de dealuri îmbrăcate în păduri pline de farmec, aruncând pete masive de umbră sub soarele ce scăpăta, într-un contrast minunat cu lumina şi viaţa ce se reflectau din oraşele de sub ele.

.....

p. 342 Luptele din trecut pe aici dintre unguri şi turci.

În 1594 Lipova a fost asediată de turci, dar la ivirea neaşteptată a unei lumini pe cer, aceştia au ridicat în grabă asediul. S-a aflat mai târziu că acea lumină era datorată arderii suburbiilor Timişoarei.

Ne-am întors la hanul nostru unde am cinat. Masa noastră a constat din pastramă de raţă, servită cu varză acră şi cu un al doilea fel, dintr-un peşte din râul Mureş de o specie extraordinară. Era un fel de *strelită* asemănător celor aflate în râurile din Rusia, având carnea cartilaginoasă şi transparentă.

---

189 *The wheel is not more than five or six feet in diameter: but twelwe or fourteen broad.*

190 Localitate componentă a oraşului Lipova.

191 *A picture*

192 *Boats.*

www.dacoromanica.ro

Seara am ajuns la marginea marii stepe ungare ce se întinde de aici ca o vastă câmpie absolut netedă, fără nici o variaţie, până la zidurile Pestei. Intraţi în această câmpie ne-am rătăcit foarte curând şi ne-am încurcat între dunele de nisip şi mlaştinile de pe ea. Se făcu întuneric beznă, şi cum părea cu neputinţă să ieşim de acolo şi să regăsim drumul, neavând nici un indiciu care să ne călăuzească în căutarea noastră, nu am avut altă perspectivă decât să rămânem până dimineaţa în carul nostru, în acest loc sinistru. Ne-am pregătit să facem de veghe cu rândul toată noaptea cât dormeau ceilalţi, întrucât locuitorii din acest ţinut sunt o rasă de tătari păstrându-şi toate înclinările tributului lor, dintre care hoţia este cea mai de seamă, îndeosebi furtul de cai. Când Ilie, căruţaşul nostru a fost ultima dată pe acest drum, a dormit ca de obicei în căruţă, într-un loc destul de aproape de acesta, având caii în jurul căruţei. Când s-a deşteptat dimineaţa caii dispăruseră şi cu toate cercetările făcute nu au mai putut fi găsiţi.

Aşteptându-se din clipă în clipă la o întâlnire în întuneric cu asemenea tâlhari, ne-am tot târât înainte şi în cele din urmă am ajuns pe neaşteptate la oraşul Arad. Acest oraş şi-a avut aşezarea sa dintâi la Milova[193], unde s-a stabilit apoi colonia de dogari saxoni: a fost distrus de sârbi[194], când a fost dărâmat aici, iar saxonii au ocupat puţin după aceea locul pe care stătuse şi au refăcut oraşul ruinat. Este un oraş mare şi bogat, clădit pe amândouă malurile Mureşului, o parte din el ţinând de jurisdicţia Timişoarei, cealaltă de a Ungariei. Cei mai bogaţi locuitori // sunt evreii. p. 343
Ei sunt foarte favorizaţi, căci li se lasă exclusiv monopolul asupra tutunului, cerealelor şi a altor produse[195] din care au strâns averi imense. Oraşul este un mare antrepozit de produse îmbarcate aici pe Mureş şi transportate pe apă în diferite părţi ale Ungariei şi Germaniei. În ziua aceea era marele târg săptămânal, şi am găsit străzile îngrămădite cu care şi căruţe, pline cu produsele regiunii care se cară de aici cu diferite mijloace de transport la Triest, Viena şi alte locuri. Ni s-a certificat că în oraş nu se află mai puţin de şapte mii de care, venite încărcate cu diferite articole. Cum acesta era marele imperiu pentru negoţul intern al Ungariei, ne-am interesat de preţurile diferitelor provizii şi le-am aflat precum urmează[196]: grâul 9 şilingi, măsura de „un sfert"[197], vinul 2 ½ penny sticla; mierea 2 ½ penny de pfund; carnea de vacă 1 1/5 penny de pfund, de berbec 13/4 de pfund[198], de porc 1 1/5 de pfund; vin minunat unguresc, de culoare uşor violetă, la cârciumă, 10 penny sticla.

Am plecat dimineaţa, mult înainte de a se face ziuă. Străzile erau pline de oameni purtând lămpi. Era sâmbătă şi ei erau evrei ce se duceau la sinagogă. Ei alcătuiesc aici o mare parte din populaţie. Am trecut pe sub o cetate ce se înalţa pe o peninsulă formată de cotitura // râului şi are lucrări de întărire foarte puternice. A p. 344
fost teatrul unor lupte pe viaţă şi pe moarte între unguri şi turci, îndeosebi în 1685

193 *Metova*, sat, com. Conop, jud. Arad.

194 *Sclavonians.*

195 *Commodities.*

196 Preţurile sunt transformate în monede engleze.

197 *9 s per quarter.*

198 Se vede că era mai scumpă carnea de berbec decât cea de porc şi de vacă. Se poate să avem aici un ecou întârziat al ocupaţiei turceşti.

www.dacoromanica.ro

când turcii au fost înfrânți cu pierderi de 7 000 de morți și toți cei rămași în viață luați prizonieri. Fortăreața aceasta este acum Bastilia Austriei unde prizonierii de stat sunt întemnițați la secret ... etc. neștiuți de prietenii lor și fără vreo nădejde de a se mai întoarce la ei. Printre alții, nenorocitul de Ipsilanti[199] a fost adus aici de la Sebeșul săsesc dar apoi a fost trimis mai departe la Munkacs. Am găsit că ținutul continuă și mai departe tot ca stepa pe care mersesem în seara din ajun. Am părăsit cu totul râul și am purces la nord-vest prin chiar inima ei.

APENDICE

P. 401–404. Cuvinte române însemnate așa cum au fost rostite de țărani: *rom. lat. engl.*

P. 405–ap. nr. VI.

Populația Transilvaniei

Transilvania conține 1 624 000 locuitori constând probabil din:

unguri sau secui	305 000 indivizi
sași	480 000
români	753 000
țigani	72 000
armeni	5 500
evrei	1 900
slavi	7 600
greci	800
bulgari	200

.....

Sibiul are 2.500 de case cu 14.600 locuitori .....

Brașov are 3.200 de case cu 22.500 locuitori .....

„Eptarhia" săsească așa cum este descrisă în cronicile transilvane[200] este precum urmează ..... etc.

[199] Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei.

[200] Reicherstorf.

www.dacoromanica.ro

ANTOINE BECHAMP
(1816–1909)

Medicul şi chimistul francez Pierre Jacques Antoine Béchamp s-a născut la 16 octombrie 1816 la Bassing, lângă Dieuze (Meurthe). În 1824 îl însoţeşte pe unchiul său matern, diplomat de profesie, într-o călătorie care avea drept ţintă Sankt Petersburg. Străbate Austria, Ungaria, trece Carpaţii şi ajunge în noiembrie 1825 la Bucureşti Este găzduit în casa lui Gheorghe Bibescu, viitorul domnitor. Unchiul moare în 1831 şi tânărul rămâne în Ţara Românească poate datorită rudeniei (susţinute de biograful său, dr. Constantin Istrati) cu profesorul francez naturalizat aici J.A. Vaillant. În 1829 devine elev practicant farmacist (cu diploma nr. 11) şi lucrează în farmacia lui Mausel, de pe Podul Mogoşoaiei. La sfârşitul anului 1833 dă examene de chimie, farmacologie şi istorie naturală cu profesorii C. Estios, Ion Rasti şi N. Gussi.

Cu certificatul obţinut la Bucureşti se înscrie în 1834 la Facultatea de Farmacie din Strasbourg. După ce primeşte aici agregaţia, obţine doctoratul în ştiinţe în 1853 şi apoi pe cel în medicină în 1856. Din anul următor funcţionează ca profesor de chimie medicală şi farmacie la Universitatea Catolică din Montpellier, ulterior transferându-se la Nancy, unde predă chimia la Facultatea de Medicină. Desfăşoară o activitate ştiinţifică susţinută. Ajunge apoi decan al Universităţii catolice din Lille.

Este descoperitor al procedeului industrial de preparare a aniliniei; în lucrarea lui Frémy, *Principales découvertes dues aux chimistes français contemporains*, figurează cu 93 de titluri (cf. *Encyclopédie chimique*, I, Paris, 1882, p. 323–325)

A fost membru corespondent al Academiei de Medicină din Paris şi membru de onoare al Societăţii de Ştiinţe Fizice din Bucureşti; cu ocazia alegerii, a fost decorat cu Coroana României în gradul de comandor. Conferirea distincţiilor româneşti i-a prilejuit o corespondenţă cu dr. Constantin Istrati, în care evocă cei 9 ani petrecuţi în Ţara Românească.

De Antoine Béchamp s-a ocupat dr. Constantin Istrati, în articolele sale *România dintre 1825–1834*, în „Revista Nouă", 1894, nr 3, p. 91–97 şi *Marele chimist francez Béchamp, crescut în România, loc. cit.*, nr. 8–9, p. 282–293.

Domnule, distins şi scump coleg,[1]

.....

Am ajuns în Bucureşti cu unchiul meu, căruia mă încredinţase mama, la începutul lunii noiembrie 1825. Aveam 8 ani când am părăsit Franţa şi 9 când am sosit în Bucureşti, căci drumul fusese lung, deoarece unchiul meu se opri la Viena p. 93
şi Budapesta pentru a-şi vizita prietenii. Am străbătut Carpaţii pe un timp de zăpadă îngrozitor, într-una din acele grele trăsuri care aduceau în Valahia

[1] Fragment din scrisoarea adresată de Antoine Béchamp chimistului român dr. C. Istrati, publicată în traducerea destinatarului sub titlul: *România dintre 1825–1834 Suvenire personale de Antoine Béchamp*, în „Revista nouă", 1894, nr 3, p. 91–97.

www.dacoromanica.ro

negustorii şi mărfurile de la Leipzig. Am părăsit Bucureştii în luna iulie 1834, tocmai 9 ani după ce părăsisem Franţa.

Am stat aproape nouă ani în Bucureşti şi în acest timp în care avui fericirea de a trăi într-o viaţă activă, inima mea n-a încetat de a bate dimpreună cu inima românilor. Oh! ce ani dureroşi dar blagosloviţi şi cât de roditori.

.....

Văzui deci Bucureştii pentru prima oară la 1825. În comparaţie cu oraşele pe care le văzusem, îl găsii tăcut ca pustietatea, purtând încă stigmatele barbariei; spre pildă, văd încă ca şi cum a fost ieri, cutremurându-mă în sufletul meu de copil, rândurile de capete ale condamnaţilor înfipte în ţepi împrejurul marii închisori! Se poate dar judeca prin aceasta despre progresele realizate şi care avură loc la puţini ani după timpurile acelea.

Străzile Bucureştilor, chiar cele mai mari, erau numite „poduri"; într-adevăr, erau poduri de lemn aruncate pe rigole pline de noroi; ce-i de mirare că am fost martorul unei teribile şi mortale epidemii de ciumă, cam între anii 1827–1828[2].

Barbaria făcuse din oraş un adevărat mormânt, se trăia sub o impresie de groază involuntară.

În curând, sub domnia domnului Grigore Ghica[3], totul se va schimba. Mult înainte de războiul din Balcani[4], Bucureşti era deja schimbat.

Am asistat la primele încercări ale pavării străzilor, pavajul se numea pe atunci „caldarâm"; încercările fură în curând reluate, tot astfel fu şi cu încercarea nenorocită a luminatului cu lumânări de seu[5].

Cam puţin înainte de 1828, nu mai era trebuinţă de a avea felinar pentru a ieşi seara din casă şi farmaciştii puteau cu toată siguranţa să se ducă să-şi facă datoria pe lângă bolnavi, acel serviciu de care râdea Molière! Adaug că elevii nu erau singurii însărcinaţi cu această lucrare, ci în oarecare ocaziuni se duceau patronii în persoană; şi-mi amintesc cum am văzut pe domnul Mänszel cum se îmbrăca cu haina neagră pentru a se duce să administreze remediul prinţului Ghica[6].

Da, sub Grigore Ghica se putea respira, se trăia o viaţă nouă, barbaria se retrăgea, aspirându-se din ce în ce la un viitor mai bun.

Dar iată anul memorabil 1827! Ah! Nu-şi poate cineva închipui astăzi ce sentiment puternic izbucni în inimile noastre la vestea victoriei de la Navarin[7]. La vestea distrugerii flotelor combinate ale Turciei şi Egiptului, entuziasmul ce ne-a

---

[2] Este vorba despre epidemia de ciumă din 1828–1830, pentru detalii privind istoria medicinei româneşti, a se vedea Pompei Samarian, *Medicina şi familia în trecutul românesc*, 3 vol., Bucureşti, Tip. Cultura, 1938.

[3] Grigore Dimitrie Ghica, domnul Ţării Româneşti (1822–1828).

[4] Războiul ruso-turc din 1827–1828.

[5] Pentru mai multe informaţii, a se consulta C.C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, Edit. Sport-Turism, 1979.

[6] Pompei Samarian oferă în volumul III al lucrării citate mai sus o listă a farmacıştılor şi farmaciilor care au funcţionat în Bucureşti în secolul XIX.

[7] Bătălia de la Navarin a avut loc la 27 octombrie 1827.

www.dacoromanica.ro

cuprins era de nedescris, era un adevărat delir; simţeam că eliberarea Greciei[8] era preludiul eliberării complete a României.

Mai puţin de 2 ani după aceea, am văzut defilând pe Podul Mogoşoaei o zi întreagă armata rusească, care se ducea să învingă în Balcani. Român cum mă simţeam prin toate fibrele inimii mele, tot atât mă simţeam şi francez, nu-i de mirare că împărtăşeam entuziasmul românilor aplaudând victoriile ruşilor! Am văzut Bucureştii deja transformat, splendid luminat, străzile împodobite cu pânze pe care erau pictate marile bătălii; întregul Bucureştii era afară, sufletul României era întreg acolo şi aplaudam victoriile care înlăturau barbaria.

Progrese mari, materiale şi morale fuseseră îndeplinite înainte de sosirea ruşilor, ceea ce dovedeşte scenele care m-au impresionat atât de mult.

Trebuie să recunoaştem că protectoratul marelui împărat Nicolae[9] nu-i p. 94
împiedică în mersul lor şi urmau a se dezvolta în toate privinţele; instrucţia, mai ales, luă o mare dezvoltare şi sub impulsul generoşilor români. (...) şcolile atunci erau pe lângă mănăstiri, acelea care erau destinate culturii superioare erau puse sub protecţia grecilor. (...) limbile greacă şi latină erau limbile vorbite în societate. Am văzut însă şcolile fanariote înlocuite încetul cu încetul prin şcoli naţionale, şi limba română predominând. Am văzut înfiinţându-se liceul Sfântul Sava[10].

.....

Sub protectoratul rus, progresul nu se opri deloc. Schimbările în bine erau surprinzătoare, am asistat chiar la formarea primelor regimente ale armatei române, unul din aceste regimente avea colonel pe un Filipescu[11]. Tinerii mei prieteni împreună cu mine aplaudam şi admiram ţinuta marţială şi sănătatea tinerilor soldaţi ai armatei născânde. Acelaşi lucru era cu cultura literară. Până atunci nu văzusem jucându-se la Bucureşti decât piese germane de autori germani şi austrieci, reprezentate pe scene improvizate. Mi-aduc aminte că am văzut reprezentându-se *Fra Diavolo* în nemţeşte, limbă pe care o vorbeam atunci mai bine decât franceza. Înainte de plecarea mea se începuse construirea unui teatru şi chiar se vorbea că se vor juca în româneşte piesele franţuzeşti[12].

De studii ştiinţifice nu fusese vorba în primii ani ai educaţiei mele, de altfel afară de aritmetică, nu era obiceiul să se înveţe mai mult. La Bucureşti, la epoca aceea, istoria naturală şi chimia erau conbinate în cabinetul doctorului şi în oficina

---

[8] Independenţa Greciei, declarată unilateral de către greci în 1822, a fost consfinţită prin tratatul de la Londra, din 1830.

[9] Este vorba despre ocupaţia rusă din 1828–1834 şi ţarul Nicolae I (1825–1855).

[10] Şcoala Naţională de la Sf. Sava a fost înfiinţată de Gheorghe Lazăr în 1818 Pentru mai multe informaţii referitoare la istoria învăţământului în Ţara Românească, a se consulta Nicolae Isar, *Şcoala Naţională de la Sf. Sava şi spiritul epocii (1818–1859)*, Bucureşti, Editura Universităţii, 1994, şi Gheorghe Pârnuţă, *Istoria învăţământului şi culturii în oraşul Bucureşti (de la începuturi până la 1864)*, Bucureşti, Edit. Semne, 1997.

[11] Primele batalioane româneşti au fost organizate în Ţara Românească în aprilie 1830, în baza prevederilor tratatului de pace de la Adrianopol, din 1829. Era vorba de 6 batalioane de cavalerie şi 6 de pedestraşi ale Strajei pământeşti.

[12] Pentru detalii privitoare la istoria teatrului românesc, a se vedea Ioan Massoff, *Teatrul românesc· privire istorică*, Bucureşti, Edit. pentru Literatură, 1961.

www.dacoromanica.ro

farmacistului. În timpul cumplitei ierni din 1829, am fost pus ca elev la domnul Mänszel, farmacistul Curții lui Grigore Ghica. Domnul Mänszel era din Semlin[13], din statele austriece, el venise foarte tânăr în București, se stabili aici și făcu avere.

.....

(...) În timpul epidemiei de holeră[14], esența de mentă piperită preparată de care se făcea o așa mare întrebuințare lipsind, fui însărcinat să mă duc să pun să culeagă de pe câmp menta, sau mai bine zis diferitele specii de mentă, pentru a le distila și a ne procura esența care trebuia să înlocuiască aceea ce ne lipsea. (...) eu lucrai astfel încât eram gata de a trece examenul, de curând obligatoriu, căruia administrația decisese a supune elevii practicanți care trebuiau să devie *gehulfe,* ajutoarele șefului, care se numea *Herr Prinzipal.* Cu toate acestea, examenul nu se făcea atunci într-un local ad-hoc al administrației. Comisiunea examinatoare se transporta, ca pentru vizita farmaciilor, de la acea dată organizate, în oficina în care elevul trebuia să fie examinat.

Astfel am ajuns anul 1834. Grigore Ghica murise, am asistat la înmormântarea acestui prinț demn, precum și la mâhnirea unui întreg popr. El lăsă București transformați, România aproape liberă, și românii aspirând la un viitor tot mai bun, pe care de altfel îl meritau.

(...) În fine, părăsii București, dar cu ochii scăldați în lacrimi. Eram mișcat, pentru că nu trăiește cineva degeaba, la o vârstă unde impresiile sunt atât de vii, într-o țară în care ai văzut la luptă patriotismul unui popor generos. Nu văzusem românii dezvoltându-și încetul cu încetul puterile care trebuiau să le procure independența? Nu fusesem martorul dezvoltării materiale și culturale a Bucureștilor? Nu lăsam prieteni ale căror binefacerile simțisem? N-am cântat și eu, din fundul inimii:

Dâmbovița, apă dulce?...

Gândind că, după ce am băut din apa ei, nu-i voi părăsi niciodată malurile, o țară și un popor ce arătase atâta mărire, tot astfel nu voi uita niciodată generozitatea unei națiuni care a rezistat oprimării și care a știut să se elibereze; apoi câte alte amintiri ce nu se pot uita?

Am plecat din București în zori de dimineață cu poșta. Dar ce era acest echipagiu? Astăzi, când aveți șosele și drumuri de fier, nu v-ați putea închipui ce era această poștă, care mă ducea prin niște drumuri abia însemnate.

Trăsura aceasta, căreia i-am uitat numele, era astfel încât nu încăpeam decât eu și lada mea, iar eu eram așezat pe o legătură de fân. Era toată din lemn, fără vreun cui sau vreo osie de fier, roțile nu erau înfierate, colțurate, și erau abia rotunjite.

Această căruță era trasă de 4 cai, iar surugiul stătea pe unul din ei. Nu mergea, nici alerga, zbura. Astfel, după 2, 3 stații, ajunsei seara la Craiova obosit, cu mijlocul zdrobit. Așa sosii la Rothernthurm (Turnu Roșu) la poalele Carpaților, pe marginea Oltului, de unde după o carantină de 15 zile, restrăbătui Carpații, după 9 ani, pentru a mă odihni puțin la Hermannstadt (Sibiu), și apoi am urmat drumul...

---

[13] Semlin, astăzi Zemun, în Serbia.

[14] Este vorba despre epidemia de holeră din 1830–1831.

www.dacoromanica.ro

ALEXANDR IVANOVICI RIBEAUPIERRE
(1781–1865)

Fără să fie o personalitate de prim-plan a diplomației ruse din secolul al XIX-lea, Alexandr Ivanovici Ribeaupierre a fost implicat, prin funcțiile deținute, în câteva din evenimentele politice importante ale epocii, unele dintre acestea cu consecințe și asupra Principatelor române.

Născut la 20 aprilie 1781, A. I. Ribeaupierre a fost cel de-al patrulea copil al lui Ivan Stepanovici Ribeaupierre, nobil de origine elvețiană intrat în serviciul Rusiei, și al Agrafenei Bibikova, înrudită cu puternicul clan nobiliar al Șeremetievilor.

În contextul unei tendințe promovate la sfârșitul secolului al XVIII-lea de țarul Pavel I, A. I. Ribeaupierre a fost angrenat, alături de alți tineri proveniți din mediile aristocratice, în activitatea diplomatică. El a fost trimis, în iunie 1799 (cu rangul de cavaler) la ambasada rusă din Viena, unde a fost detașat până în noiembrie 1804, când, întors în Rusia, și-a continuat activitatea în cadrul Colegiului de Stat al afacerilor străine (în fapt ministerul de externe) cu rangul de consilier de ambasadă. Puternicele conflicte politice și militare cu care Imperiul rus a fost confruntat în primul deceniu și jumătate al secolului al XIX-lea au determinat transferarea sa în sectorul de acțiune militară: între 1806–1807 a deținut funcția de comisar diplomatic pe lângă statul major general al armatei ruse.

Această calitate i-a permis să fie martor la câteva din episoadele diplomatice importante ale epocii: astfel, el s-a aflat în suita țarului Alexandru I în timpul întâlnirii acestuia cu Napoleon I, la Tilsit (iulie 1807).

După 1810, A. I. Ribeaupierre a fost mutat în segmentul administrației de stat, lucrând timp de 7 ani în Ministerul de Finanțe al Imperiului, iar până în 1824, conducând activitatea Băncii Comerciale de Stat, destinată să înviorezе și să coordoneze structura economică a țării.

Din 1824, A. I. Ribeaupierre revine în activitatea diplomatică: la 15/27 august același an el este numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei la Constantinopol. Practic, datorită încordării existente în relațiile ruso-turce, el nu a putut pleca la post decât în decembrie 1826. În intervalul amintit, A. I. Ribeaupierre nu a stat totuși inactiv, bucurându-se de încrederea și aprecierea țarului Nicolae I, el a fost, împreună cu prințul Mihail Voronțov, negociator principal din partea Rusiei la tratativele ruso-otomane din vara și începutul toamnei lui 1826. După cum este știut, acestea s-au încheiat prin semnarea (la 25 septembrie/7 octombrie 1826) a convenției bilaterale de la Akkerman, unele din prevederile acestui act vizând și situația Principatelor românești.

Ajuns în ianuarie 1827 la Constantinopol, într-un context în care problema insurecției grecești de eliberare națională se afla în prim-planul preocupărilor diplomației europene, A. I. Ribeaupierre a încercat să determine o ameliorare în relațiile ruso-turce și să intervină în favoarea răsculaților. Distrugerea însă a flotei turce de către escadra coalizată ruso-anglo-franceză la Navarin (20 octombrie 1827) i-a îngreunat însă situația, fiind nevoit să părăsească capitala turcă, în condiții dramatice, împreună cu restul personalului.

Ministru plenipotențiar al Rusiei la Berlin în 1830, A. I. Ribeaupierre a beneficiat de o serie de funcții și distincții conferite de autoritățile ruse: membru al Consiliului de Stat (1838), conte al Imperiului (1856).

www.dacoromanica.ro

A. I Ribeaupierre a murit la 24 mai 1865.

Relatarea lui A I Ribeaupierre despre trecerea sa prin Moldova şi Ţara Românească (în ianuarie 1827 în drumul său către Constantinopol) este de mici dimensiuni şi nu are nici tenta sociologică a unui Bantâş–Kamenski sau minuţia documentară a unui Ignati Iakovenko. Consemnarea este rapidă, reflectă o serie de stări şi mentalităţi, ca şi unele aspecte ale protocolului epocii. Totuşi A. I. Ribeaupierre sesizează în mare racilele administraţiei pământene, ca şi statutul social dezavantajos al marii mase a populaţiei oprimate.

Despre el au scris: I. C. Filitti, *Frământările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, Bucureşti, 1932, p. 64; Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 253–255.

ALEXANDR IVANOVICI RIBEAUPIERRE

ÎNSEMNĂRI (1827)[1]

Mi-am lăsat familia la Odesa şi, cu două zile înainte de Crăciun, m-am
p. 20 îndreptat spre Chişinău. După ce am asistat la serviciul religios la Chişinău, chiar în aceeaşi zi a sărbătorii <a Crăciunului> am plecat mai departe. Mihmandarul[2] moldovean mă aştepta la graniţa principatului.

În timpul războiului din 1806 noroiul din Polonia i-a îngrozit pe francezi. Napoleon a spus chiar că în Polonia a cunoscut a cincea forţă a naturii. Dar ce-ar fi spus francezii dacă ar fi trecut prin Moldova şi Ţara Românească?

Călăreţii care îmi însoţeau caleaşca erau nevoiţi la fiecare pas să-i cureţe roţile care, din cauza noroiului uleios se transformau într-o masă compactă şi nu se mai puteau învârti cu toate eforturile celor 17 cai înhămaţi – după obiceiul local – la caleaşca mea.

Am fost primit de către domni cu tot ceremonialul şi fastul vechii curţi bizantine. Aceşti domnitori, vasali ai sultanilor, erau înconjuraţi de diverşi slujbaşi care formau altădată curtea împăraţilor bizantini. Eu jucam aici rolul de proconsul, beneficiam de toate drepturile sale şi toţi se înclinau în faţa mea.

M-am străduit să pun capăt unor abuzuri, fără a pedepsi pe cineva, deşi aveam la îndemâna mea toate mijloacele de a opri acţiunile ilegale, atât ale Porţii, cât şi ale domnilor.

Un lux oriental, lipsit de gust, domnea atât la Iaşi, cât şi la Bucureşti. La masă se serveau nenumărate feluri de mâncare şi dulciuri: paturile erau minunat împodobite, iar pernele aveau atâtea broderii încât nu le-am putut folosi şi m-am culcat întotdeauna pe patul meu de campanie. La Iaşi m-am oprit la consulul nostru[3]. L-am vizitat, de asemenea, şi pe domnitor[4]. În fiecare dimineaţă la mine

---

[1] Pentru actuala versiune s-a utilizat textul publicat în *Russkii Arhiv*, 1877, partea a II-a, p. 20–21 *(Zapiski Aleksandra I Ribopierra)*, confruntat cu traducerea realizată de Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p 254–255.

[2] *Mihmandar* (din limba persană – musafir) dregător însărcinat de autorităţile turceşti cu însoţirea ambasadorilor sau a altor înalţi demnitari străini. În Principate, mihmandarul lui Ribeaupierre a fost Masar-Bei; nu ştim însă cine a fost însoţitorul său turc pe teritoriul Bulgariei.

[3] D I Leslie, consul al Rusiei la Iaşi (iulie 1826–decembrie 1827)

[4] Ioan Sandu Sturdza (1822–1828). Ribeaupierre a stat în Iaşi între 9 şi 14 februarie 1827 (cf. Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 386).

www.dacoromanica.ro

era un fel de primire ca la curte; toți mă cinsteau și mă ospătau, cum se întâmplă și în Turcia să te porți cu un om de care toți se tem. Același lucru s-a repetat și la București[5], însă cu mai multă etichetă. Aici am atras atenția în mod special asupra abuzurilor referitoare la scutelnici și la țigani, pe care domnitorii îi asupresc după bunul lor plac.

Mihmandarul Înaltei Porți îmi veni în întâmpinare la București și m-a însoțit până la Constantinopol. Balcanii i-am traversat cu mari greutăți. Venise iarna și pentru a ocoli acele locuri unde încă bântuia ciuma, a trebuit să urmăm drumul pe care trecuse odinioară unchiul meu, M. I. Kutuzov. Imense care îmi transportau mobila de la un loc de popas la altul, așa încât acolo unde mă opream găseam o locuință liniștită, curată și bine încălzită. Mihmandarul lua contribuția din toate satele învecinate, așa încât am avut provizii din abundență peste tot. Pentru a-mi arăta și mai multă cinste am pus în urma căruței mele un turc care bătea fără încetare într-o tobă mică, de mărimea unei farfurii, care scotea un sunet înăbușit și trist. Flautul care o însoțea îmi tortura urechile.//

N-am putut îndura acest chin mai mult de două zile și i-am rugat să mă p. 21
scutească de această onoare. Bulgarii mergeau în număr mare pe lângă caretă și o susțineau la cea mai mică clătinare. Suita mea era foarte numeroasă. Erau foarte mulți cai de călărie și peste 300 înhămați. Pot să afirm cu deplină încredințare că, trecând munții, merit mai mult titlul de *Zabal-Kanski* decât Diebici[6], care a trecut munții în locuri mai accesibile, în cel mai favorabil timp al anului, însoțit de pionieri și ingineri și nu a întâlnit în drumul său nici un dușman.

[5] Domnitor al Țării Românești în perioada amintită era Grigore al IV-lea Ghica (1822–1828). Ribeaupierre a sosit la București la 18 ianuarie (s.v.) 1827 și a părăsit capitala munteană la 26 ale aceleiași luni.

[6] Ivan Ivanovici Diebici – general și feldmareșalul rus. A condus trupele ruse în ultima fază a războiului cu turcii din 1828–1829 și a încheiat pacea de la Adrianopole.

www.dacoromanica.ro

FEODOR FEODOROVICI BERG

(?–1874)

Feodor Feodorovici Berg a reprezentat unul din cazurile oarecum tipice de reprezentanți ai micii nobilimi din provinciile apusene ale Imperiului țarist, care, desfășurând o activitate metodică și minuțioasă pusă în serviciul directivelor de politică externă ale acestuia au urcat încet, dar ireversibil, scara ierarhiei politico-militare a acestuia.

Originar dintr-o familie reprezentând un eșalon al micii nobilimi a provinciei Liflanda, Berg s-a remarcat încă de tânăr prin participarea la principalele evenimente în care a fost implicat Imperiul rus pe parcursul a circa șase decenii. Sublocotenent în timpul campaniei lui Napoleon în Rusia (1812), căpitan în timpul luptelor din Franța (1814, Paris și Brienne) este promovat consilier de colegiu (1820) și transferat în sfera activității diplomatice. În intervalul 1820–1822 a funcționat la ambasadele ruse din Munchen, Roma și Neapole cu rangul de consilier de stat

Ridicat la rangul de general-maior la finele deceniului al treilea al secolului XIX, Berg s-a aflat un timp detașat la ambasada rusă din Constantinople, interval care ne interesează în chip particular (toamna 1826–iarna lui 1827). În această calitate este întâlnit de un alt călător rus pe meleagurile noastre, contele A. I. Ribeaupierre, negociator principal al Rusiei la tratativele de la Akkerman și ulterior trimis extraordinar al Rusiei în capitala Imperiului Otoman. Despre Berg, Ribeaupierre ne-a lăsat o prezentare succintă și care nu-l pune pe acesta într-o lumină prea favorabilă: „Tot timpul făcea intervenții, era peste măsură plin de el însuși, îi clevetea pe toți uneori se eschiva de la treabă și adesea mă compromitea". Descrierea pe care i-a făcut-o Ribeaupierre s-a datorat, fără îndoială și relațiilor tensionate, de suspiciune reciprocă, care au existat între cei doi.

Cu toate acestea avem motive să credem că, pe de altă parte, F. F. Berg s-a remarcat prin aptitudini și o înclinație specială în activitatea organizatorică, fiind un bun specialist în topografie, statistică, inventarieri și alte operațiuni complementare. Autor al unei hărți militaro-statistice a Imperiului Otoman, a descrierii pe care o vom reproduce în anexă a localităților de pe malul drept al Dunării (1826), al unui plan topografic al Bulgariei de nord-est (care a fost de altfel utilizat de armata de operațiuni în războiul cu turcii din 1828–1829), Berg a fost considerat în epocă unul din cei mai buni cunoscători ai problemelor turcești din cadrul corpului ofițeresc rus. În timpul acțiunilor militare care s-au derulat în conflictul ruso-turc menționat mai sus, el a funcționat cu rangul de general la cartierul general al armatei a 2-a de operațiuni, participând în această calitate la asediul Brăilei, ca și la luptele pentru Șumla și Silistra (iulie 1828).

În cursul evenimentelor din 1831, prilejuite de insurecția națională a poporului polonez, s-a aflat în conducerea trupelor ruse care au reprimat mișcarea, iar în timpul revoluției din Principatele Române (1848) și din Ungaria (1848–1849), F. F. Berg a avut sarcina de a asigura legătura dintre comandamentele supreme ale celor două armate invadatoare (rusă și respectiv austriacă) care au cooperat pentru înfrângerea revoluționarilor maghiari și români.

Comandant de mari unități în cursul războiului Crimeii (1853–1855), generalul rus a fost numit ulterior general-guvernator al Finlandei (încorporată din 1815 la Imperiul țarist) și comandant militar al trupelor ruse staționate acolo. Cu ocazia ultimei insurecții poloneze din secolul XIX (cea din 1863), Berg a fost numit locțiitor al țarului în Polonia, fiind însărcinat cu înăbușirea răscoalei și

www.dacoromanica.ro

restabilirea autorității și controlului Rusiei în zonă, stăpânire extrem de nepopulară și ostracizată de polonezi.

Pentru îndelungata sa activitate în domeniul militar, ca și pentru prestația diplomatică de altfel, el a primit înalte distincții și recompense din partea autorităților ruse: demnitatea de conte al Imperiului rus (1867) și o serie de distincții militare (între care ordinul Sf. Andrei, în anul 1872). F. F. Berg a încetat din viață în 1874, la Sankt-Petersburg.

Suntem în măsură să presupunem că deplasarea din 1826 de-a lungul malului drept al Dunării, a lui Berg și a celorlalți doi ofițeri ruși (subordonați desigur acestuia și cărora din păcate nu le cunoaștem numele) s-a desfășurat în perioada celei de a doua jumătăți a lunii septembrie. Această precizare se bazează pe faptul că, spre sfârșitul relatării sale F. F. Berg menționează faptul că, aflându-se la Isaccea, a așteptat poșta locală care urma să sosească la 23 septembrie (p. 19).

Urmare a acestei călătorii de informare, care bănuim că s-a desfășurat fără incidente deosebite, ofițerul superior rus a întocmit o detaliată informare către generalul P. D. Kiselev (șeful de stat major al armatei a 2-a de operațiuni), însoțită și de câteva scheme ale fortificațiilor și planuri ale orașelor vizitate. În împrejurări pe care nu le cunoaștem sigur, dar care evident se pot deduce, însemnările lui Berg (însoțite de hărțile menționate) au fost tipărite foarte probabil din inițiativa lui Kiselev, fără a se menționa numele autorului – în 1827, la Tipografia Statului major general rus, evident cu scopul de a fi puse la dispoziția corpului ofițeresc pentru mai buna cunoaștere a prezumtivului viitor teatru de operațiuni. De altfel, în anul următor aveau să și izbucnească ostilitățile în conflictul militar ruso-turc, încheiat în 1829 prin pacea de la Adrianopole.

Nekotoria svedania o pravom bereghe Dunaia .. sobranie v 1826 godu (Câteva informații despre malul drept al Dunării culese în anul 1826), St. Petersburg, 1827 – cum se intitulează lucrarea, conține circa 45 de pagini (în cuprinsul cărora și 5 hărți) și se află în prezent în fondurile Bibliotecii Istorice de Stat a Federației Ruse (din Moscova) sub cota E11 18/64. Ea conține descrierea unui număr de cinci localități: Burgas, Varna, Tulcea, Isaccea și Măcin, precum și a tronsonului de drum Biuiuk–Deré–Burgas–Varna–Mangalia–Tuzla–Babadag–Tulcea și Isaccea

Evident că, dat fiind profilul autorului și obiectivul misiunii, preponderența o au elementele care privesc organizarea militară a cetăților amintite, forțele de sprijin dispuse acolo, înzestrarea cu armament și provizii a garnizoanelor respective, sursele de apă, starea fortificațiilor și punctele slabe ale acestora. Efectivele militare ale cetăților dobrogene sunt – din descrierea lui Berg destul de mici: 20 de soldați la Tulcea, circa 150 la Măcin. O concentrare de forțe ceva mai mare este semnalată la Isaccea (important punct strategic și pentru poziția lesnicioasă de traversare a fluviului): 1 200 de ostași și circa 50 de tunuri de diferite calibre.

Relatarea lui F. F. Berg mai conține și reflectarea ecoului și urmărilor unor evenimente de dată recentă, petrecute în același an în Imperiul Otoman. După cum este știut în iunie 1826 sultanul Mahmud al II-lea a dispus desființarea nedisciplinatului corp al ienicerilor, care încetase de a mai reprezenta un organism militar eficient. Ofițerul rus informa pe superiorii săi despre prezența la Tulcea (încă de la sfârșitul lunii iulie) a 12 ieniceri trimiși aici din Constantinopol pentru detenție.

Descrierea amintită cuprinde totodată și câteva informații de ordin demografic, de real interes pentru cunoașterea structurii etnice a orașelor amintite. Astfel, alături de garnizoanele amintite și de populația de origine turcă, este consemnată și prezența elementului românesc în mediul urban dobrogean. Astfel cartierul locuit de populația românească în Tulcea cuprindea aproximativ 120 de case (cu coeficienți demografici moderni circa 600 de persoane), 60 de case (deci circa 280–300 locuitori) în Isaccea și respectiv 80 de case la Măcin.

Fără a conține elemente de ordin excepțional, de natură să răstoarne datele deținute de istorici până în prezent, relatarea lui F. F. Berg din anul 1826 completează însă, prin amănuntele amintite aici, panorama istorică a orașelor din Dobrogea la începutul epocii moderne.

Despre el au scris:Marian Stroia, în studiul *O sursă mai puțin cunoscută despre localități din Dobrogea la începutul epocii moderne. Însemnările lui F. F. Berg (1826),* în „Revista istorică", (serie nouă), tom II, nr. 3–4, 1991, p. 199–204.

www.dacoromanica.ro

F. F. BERG

CÂTEVA INFORMAȚII DESPRE MALUL DREPT AL DUNĂRII CULESE ÎN ANUL 1826[1]

Descrierea cetăților

p. 11 *Tulcea.* Noua cetate este construită la aproape 5 verste mai sus decât prima la o distanță de 400 de stânjeni de brațul drept al Dunării şi la aproape 200 de stânjeni de gârla Somova[2] care izvorăşte din lacul Mănăstirii şi se varsă în Dunăre în sensul opus cetății. Ea este dispusă pe un povârniş, nu prea înclinat spre Dunăre, şi este mărginită de un mal abrupt, având o întindere de 100 de stânjeni la acea parte care este orientată către Dunăre, sub această creastă a amintitei strâmtori trece un canal, având circa doi stânjeni lățime şi aproape doi arşini[3] adâncime; el e cu desăvârşire secat şi se umple numai în vremea când Dunărea are apele crescute.//

p 12 Cetatea Tulcea a fost începută curând după pacea de la Bucureşti şi terminată abia anul trecut; ea se compune din două bastioane fără şanț, îndreptate către partea Dunării şi fiind căptuşite cu piatră între 2 ¼ şi 4 arşini privind din josul terenului, iar în vârf un val de pământ de un stânjen; flancurile şi fețele au câte două ambrazuri, care sunt practicate foarte jos şi omul foarte uşor poate ieşi pe acolo; fiecare față a acelor bastioane are 25, iar pe flancuri 40 de paşi ... //

p. 15 În cetate, lângă casa Paşei, către partea Mahalalei moldoveneşti se găseşte o pivniță de piatră, pentru praf de puşcă, acoperită cu pământ. Cartierul acesta are şi câteva case de piatră, acoperite cu țiglă şi două porți de lemn bine ferecate: una către marele bazar, alta către valul cel mic. Se mai găsesc: o magazie de pâine, construită din piatră, acoperită cu şindrilă şi destul de încăpătoare, încât poate să cuprindă până la 4.000 de cetverți. Ea se găseşte spre partea Dunării, pe mâna dreaptă a intrării, către poarta care dă spre fluviu.

Hambarul de asemenea de piatră, şi acoperit cu țiglă – ceva mai puțină ca la magazia de pâine – cuprinde arme, praf de puşcă, circa o sută de râşnițe şi altele asemănătoare. El este aşezat pe mâna stângă față de Poarta care nu dă către casa paşei. Se găsesc de asemenea cinci cazemate de piatră, acoperite cu un val de pământ; ele nu pot cuprinde mai mult de 1 000 de oameni.

Casa Paşei, opusă porții de la Dunăre, este din piatră, acoperită cu şindrilă şi este suficient de încăpătoare.//

p. 16 Patru cazărmi, din care numai una, cea mai mare, este din piatră şi cu desăvârşire goală; cele de lemn mi-au atras atenția; în una din acestea sunt închişi 12 ieniceri trimişi din Constantinopol după răscoală[4].

---

[1] Pentru prezenta versiune s-a folosit textul original, *Nekotoria svedania o pravom bereghe Dunaia, sobranie v 1826 godu,* St. Petersburg, 1827, p. 11–26.

[2] Situată la vest de Tulcea, gârla Somova izvora din lacul Parchesu şi se vărsa într-o derivație a Dunării, cf. Constantin C. Giurescu, *Ştiri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale şi moderne,* Bucureşti, 1966, pl. I.

[3] Arşinul echivala cu 14 versoci, cca 0,71 m.

[4] Este vorba de tulburările care au avut loc în iunie 1826, cu ocazia dizolvării, de către sultanul Mahmud al II-lea, a corpului ienicerilor. Revolta acestora a fost înăbuşită în sânge, supraviețuitorii fiind deportați în diverse fortărețe de pe teritoriul Imperiului Otoman.

www.dacoromanica.ro

Mecetul este de piatră, acoperit cu țiglă și cu un minaret înalt. Pâinea o coc într-o izbă, acoperită cu țiglă. Se mai găsesc două mori de pământ acționate cu cai; una lângă amintitul hambar, cealaltă lângă brutărie precum și vreo 15 căsuțe acoperite cu stuf.

Grajdul Pașei este făcut din pământ acoperit cu stuf și pământ și este aproape pustiu. Există de asemenea trei bordeie mari, pentru trupele aflate în trecere, acoperite simplu cu stuf și pământ; foarte proaste.

Cetatea nu dispune de apă. Foarte stăruitor, pașa a depus toate eforturile și s-a săpat o fântână în bazarul turcesc. Aceasta – care are până la 30 de stânjeni adâncime și cu o foarte mică cantitate de apă – acum este secată.

Alte două fântâni se află lângă canalul care trece sub apă, una dintre ele are apă suficientă.//

<Cartierul> *moldovenesc,* pe lângă care eu am trecut, este compus din mai mult de 120 de case pe partea Isaccei, așezate chiar lângă șanț și o moară de vânt.

Cartierul *turcesc,* aflat mai jos de Dunăre sau către partea mai veche a Tulcei, cuprinde până la 200 de case de lut și un mecet de lemn, cu minarete acoperite cu stuf. Acesta din urmă a fost construit nu de mult de Hasan-Efendi, apropiat al lui Iunus-Pașa, aproape de poarta Stambulului.

Casele sunt răspândite lângă însuși șanțul de apărare. În acest loc sunt stabiliți turcii și tătarii, iar tot aici își au locuințele subordonații și ajutoarele Pașei.

Între partea care dă către Dunăre și malul abrupt sunt dispuse circa 30 de case de lut, câteva prăvălii și cafenele turcești; de asemenea o cherhana. Partea aceasta se numește *Bazarul* turcesc ... // Cetatea își are orientate pozițiile de tragere spre p. 18
partea Dunării și mai aproape de partea morii de vânt care se află în mahalaua moldovenească.

Cetatea Tulcea nu are acum mai mult de 20 de oameni[5], aceștia se află sub ordinele Pașei. Noaptea porțile se închid și rămâne la fiecare câte un om. Cei rămași se răspândesc prin casele din mahala. Împreună cu locuitorii noaptea nu sunt mai mult de 50 de oameni <activi>.

Pe partea ieșindului la malul Dunării se instalează pichete compuse din 10 tătari și tot atâtea persoane din partea dunărenilor.

Pașa care comandă în Tulcea este Iunus-oglu, care a fost aian de Chilia și care în timpul ocupării Basarabiei de către trupele noastre a fost făcut prizonier și deținut la Elisavetgrad. Am aflat că este în vârstă de 70 de ani, că vorbește puțin rușește, este un bun legiuitor, iubit de populație și de soldați și un caracter vesel. A fost numit comandant în Tulcea nu cu mult timp înainte de insurecția grecească[6].//

Referitor la postul ocupat de el, acesta nu are titlul de agă, ci funcția de p. 19
Capugi-pașa; cu o lună în urmă a fost numit Kazak-Pașa, titlu care îi dă dreptul de conducere asupra lipovenilor și, în caz de război, asupra cazacilor care locuiesc în apropierea pașalâcului său. Se ocupă foarte puțin, folosește pentru drumurile de

[5] Aici în sensul de soldați.

[6] Este vorba de mișcarea revoluționară grecească „Eteria", din 1821, condusă de Alexandru Ipsilanti și încheiată cu înfrângerea de la Drăgășani.

www.dacoromanica.ro

întoarcere şi plimbare cai înalţi şi a dat ordin să se execute un drum scurt către mal, ceea ce pentru noi este foarte folositor.

Pe locul unde a fost Tulcea veche, acum sunt câteva căsuţe; acolo locuieşte funcţionarul vamal şi pichetul tătăresc respectiv. Turcii au distrus întăriturile până la bază.

Starea actuală a întăriturilor nu permite să <se> reziste mult timp unui atac hotărât, dat de preferinţă dinspre partea Dunării şi a cartierului moldovenesc; stăpânind aceste puncte, navigaţia pe braţul Sulina – singurul utilizabil – poate fi îngreunată şi devine practic imposibilă pentru vasele care merg cu încărcătură către Ismail şi mai sus.//

p. 20 *Isaccea:* cetatea se află pe malul drept al Dunării, la circa 3 verste mai sus de cea veche, ale cărei şanţuri ce se umpleau cu apă încă se mai pot vedea; cea nouă a fost terminată complet abia în primăvara acestui an[7].

Cetatea este dispusă pe un povârniş care se înclină în jos, către Dunăre şi care are o poartă de înclinare de până la 20° către fluviu şi se închide cu un mal de piatră.

Cetăţuia este compusă dintr-un bastion mare aflat pe acest mal, pe care sunt aşezate 14 tunuri; la mijlocul acestuia <al bastionului> se află lăcaşurile de tragere a 7 tunuri care bat în jos spre Dunăre, apărând în acest fel acea poziţie pe care stau; alte trei acţionează în sus şi unul în sensul de curgere al Dunării către insulă.

Aceasta din urmă se află la circa 70 de stânjeni de cetate şi are o lărgime de 2 verste. Pentru servanţii acestor tunuri a fost construit un foişor, unde paşa care comandă cetatea îşi instalează adesea sediul.

De la acest bastion începe o curtină de circa 50 de stânjeni lungime – care se întinde până la mijlocul altui bastion ce dispune de 5 tunuri şi e îndreptat în sensul Dunării. De la acesta, o altă curtină (paralelă cu prima) este situată la aceeaşi înălţime şi în ea sunt practicate cinci ambrazuri.//

p 21 Începând de la mijlocul bastionului în sus, toată partea respectivă este pe de-a întregul acoperită către josul Dunării şi poate fi anihilată, relativ uşor, de soldaţii care o asediază.

De la pomenita curtină care poate fi uşor capturată dinspre râu – au fost aşezate câteva traverse acoperite cu pământ, care protejează acea parte a cetăţii care dă înspre partea Babadagului.

Bastionul de lângă mal şi toată partea amintită nu au şanţ; ridicat pe neregularităţile culmii se află un perete de piatră înalt de 2 până la 4 arşini. Curtina e închisă de un val de pământ, înalt de un stânjen, acoperit tot cu nuiele. Din această parte cetatea poate fi ameninţată periculos, cea mai vulnerabilă fiind zona pomenitei curtine, unde locul nu este mai ridicat de 4 arşini.

Partea către Dunăre a cetăţii începe de la marele bastion şi merge către un loc jos şi neted. În ansamblu cetatea este compusă din şapte bastioane, de forme diferite, iar înăuntru este întărită cu palisade.

---

[7] Este evident că F. F. Berg are aici în vedere anul în care îşi desfăşoară activitatea de informare, aşadar 1826.

www.dacoromanica.ro

Cetatea are patru porți[8], prima de la curtină către Dunăre, fără pod; a doua, către Tulcea, are pod; a treia, cătreBabadag cu un pod asemănător, iar a patra nu este departe de mal şi are pod. În zid se găsesc de asemenea construite patru porți.

În cetate sunt patru cazemate în partea de sus şi patru către Dunăre; ele sunt din pământ, dar peretele ambrazurii este de piatră; în total nu pot cuprinde mai mult de 2 000 de oameni.

Cele două adăposturi pentru praf de puşcă, construite din piatră, sunt aşezate astfel: unul către partea Dunării, altul în partea către Babadag.

Pentru pâine sunt două magazii – din piatră – acoperite cu țiglă; una către Dunăre, alta către vârful cetății. Prima dintre ele – care este şi cea mai mare, poate adăposti până la 7.000 de cetverți.

Aproape de magazia de lângă Dunăre sunt două mori de lemn, foarte mici, trase de cai; în 24 de ore amândouă la un loc nu pot măcina mai mult de 6 cetverți.

Către partea Dunării a fost construit un hambar din piatră, acoperit, în care se păstrează: puşti, ghiulele şi alte obuze şi până la 150 de mori de mână.

Casa Paşei – comandant este o locuință mare, din piatră, având două etaje şi este acoperită cu țiglă. Ea se găseşte lângă Poartă, dar lângă Dunăre şi este uşor observabilă dinspre partea fluviului.

Un mare mecet de piatră, cu minarete înalte se află în mijlocul cetății; altul de lemn se află lângă bazarul din josul Dunării; între acestea şi casa Paşei sunt vizibile ruinele vechiului mecet şi ale castelului. Se mai găsesc circa 300 de case de lut şi prăvălii acoperite, care cu stuf, care cu olane.//

Mahalaua moldovenească sau periferia are până la 60 de case în partea spre p. 24
Babadag, iar în stânga aceleiaşi părți sunt circa 20 de case ale mahalalei turceşti.

Lângă mal, unde am mai indicat marele bastion, sunt câteva cafenele. Atât cât am putut să observ, din cauza micii deschideri a ambrazurii nu se poate aşeza nici un tun; la fel şi în partea de jos, din susul Dunării, unde din cauza înălțării bastionului focul de artilerie este foarte slab în vâlcea. Pe acelaşi mal şi puțin mai la dreapta nu pot acționa mai mult de 3 tunuri.

Focul principal al cetății este îndreptat de-a curmezişul Dunării; în acest fel ea controlează drumul spre Babadag şi mahalaua moldovenească.

Față de august 1821, când am fost eu trimis aici de generalul de infanterie Ivan Sabaneev[9], şi chiar acum, se mai lucrează înăuntru la unele bastioane.

Garnizoana nu a fost niciodată mai mare de 400 de oameni; în aceste zile a fost întărită şi se găsesc aici până la 1.200 de oameni şi până la 50 de tunuri de diferite calibre. Acolo a fost înființată // o şcoală pentru artileriști; o mulțime dintre p. 25
aceştia deja s-au îndreptat pentru a fi îmbarcați către şalupa care aduce poşta şi care a sosit la 17 septembrie în acest an.

În magazii pâinea se împrospătează zilnic, iar de la locuitori se rechiziționează pâinea proaspătă.

---

[8] În lucrare numerotarea este făcută cu cifre romane.

[9] Ivan Vasilievici Sabaneev (1772–1829), general rus de infanterie. Din 1810 a luat parte la războiul ruso-turc dintre 1806–1812, a fost general de gardă al armatei ruse din Moldova şi la încheierea păcii de la București (16/28 mai 1812) cel de-al doilea plenipotențiar acreditat al Rusiei.

www.dacoromanica.ro

Paşa – comandant este *Ibaga–Paşa* numit cam cu doi ani înaintea tulburărilor de la Iaşi[10], de vârstă mijlocie, este peste măsură de zgârcit, din care cauză nu este iubit de armată şi popor. Anul trecut[11], din cauza soldei, artileriştii s-au răzvrătit împotriva lui şi n-au vrut să mai iasă din cetate; când au primit cele cerute, ei s-au liniştit.

Fântânile care se găsesc în cetate dispun de o cantitate suficientă pentru necesităţile locuitorilor, dintre care unii o aduc adesea din Dunăre. Situaţia aceasta poate fi îngreunată prin cucerirea ostrovului opus, acoperit cu stuf şi cu pomi fructiferi.

În general, cetatea, prin poziţia ei, nu poate rezista multă vreme unui asediu îndelungat, ce poate fi desfăşurat mai bine în partea dinspre Isaccea veche decât din josul Dunării; un atac hotărâtor poate fi declanşat cu succes numai din susul Dunării, aproape pe toată linia care este orientată într-acolo. Până la ocuparea ei însă stăpânirea <acesteia> de către turci poate fi foarte stânjenitoare pentru comunicaţiile noastre pe Dunăre, precum şi pentru faptul că poate să ţină în permanentă tulburare pe lipoveni, pe cazacii de la praguri, pe tătari şi alte populaţii ostile care trăiesc în apropiere.//

p 26 *Măcin.* Cetatea se află pe malul drept al Dunării, opusă Brăilei; este constituită pe o stâncă destul de înaltă şi puţin înclinată către Dunăre. Ea se compune din patru bastioane drepte şi două care ies din malul abrupt care dă către Dunăre; în fiecare bastion sunt 5 tunuri de calibru diferit. Partea aflată către râu nu are şanţ de apărare, cealaltă este înconjurată de un şanţ – acum uscat – căptuşit cu piatră, iar în partea interioară valul de pământ este întărit cu palisade şi are 2 părţi: *prima* către Brăila cu un post avansat; o a doua către Babadag, cu un post asemănător, în faţa căruia este construită o şură, întru totul similară aceleia care închide poarta spre Dunăre a Tulcei. Peste şanţ sunt, de asemenea, două punţi: prima, la dreapta în faţa porţii Babadagului, a doua la stânga, orientată către poarta ce dă spre drumul Brăilei.

În cetate este un depozit de praf de puşcă pe partea Dunării, asemănător celui de la Isaccea.

Cinci cazemate subterane de piatră sunt dispuse lângă valul de apărare; capacitatea lor totală nu poate depăşi 800 de oameni. O magazie de piatră pentru pâine, acoperită cu stuf şi este situată în mijlocul cetăţii; se mai găsesc până la 130 de case de chirpici, acoperite cu stuf.

În cetate este numai o singură fântână, mică, lângă casa Paşei; apa se aduce din Dunăre cu mari dificultăţi, din cauza malului foarte abrupt.

La o bătaie de puşcă, mai jos de Dunăre, este un cartier de locuinţe sau mahala, compus din 80 de case ale moldovenilor şi 100 ale turcilor. Mai sus de cetate, la circa 70 de stânjeni, este o gârlă izvorâtă dintr-un lac – aflat pe un loc mlăştinos – care, pe vremea ploilor are până la 3 stânjeni lăţime şi 2 arşini

[10] Este vorba de sosirea lui Alexandru Ipsilanti la Iaşi (februarie 1821) şi declanşarea mişcării eteriste; anul de instalare al Paşei este deci 1819.

[11] 1825.

www.dacoromanica.ro

adâncime şi care, pe vreme uscată sau vara, seacă complet: pe partea opusă cetăţii, la vreo 150 de stânjeni[12], pe Dunăre, se află o insulă acoperită cu stuf.

Ca mărime, cetatea Măcin nu poate egala cu cea a Tulcei sau Isaccei, însă datorită poziţiei sale în teren şi a structurii sale, nefiind în imediata apropiere a comandantului, poate rezista mai mult; garnizoana însă nu poate adăposti în nici un caz mai mult de 2.000 de oameni.

Pregătiri până acum încă nu s-au făcut, însă circulă zvonul că în câteva zile <cetatea> va fi completată cu forţe din Brăila.

Nu de mult a fost numit în funcţia de *Paşă* de Măcin şi *Aian* de Măcin unul din locuitorii oraşului; el se numeşte Soliman-Paşa, este de vârstă mijlocie, este drept în aplicarea legilor şi un <om> iubit de popor şi de ostaşi.

Mai sus de Măcin, la aproape 20 de verste de Dunăre este satul tătăresc – *Peceneaga* [13], având mai mult de 250 de curţi[14]. Datorită faptului că se găseşte în apropierea unui debarcader, aici este sediul unui important târg de pâine. Ceva mai sus, pe drumul de la Măcin la Vama, este bogata localitate *Dăeni*[15], având aproape 500 de case de turci şi câteva de moldoveni.

---

[12] Unitate de măsură echivalentă cu 2,134 m.

[13] *Pecineghi*, astăzi sat şi comună, jud. Tulcea.

[14] Aici în sensul de case.

[15] *Daianî*, astăzi sat şi comună, jud. Tulcea. „Aşezată pe malul gârlei Bănoiu, aproape de vărsarea ei în fluviu". Mai pe larg la C. C. Giurescu, *op cit*, p 8–9.

www.dacoromanica.ro

SIR JAMES EDWARD ALEXANDER

(1803–1885)

James Edward Alexander, ofiţer britanic şi călător, s-a născut în 16 octombrie 1803 la Powis (Clackmannanshire) Iniţiat în limbile orientale, în special în persană, Alexander, pe atunci locotenent în regimentul de cavalerie uşoară al Dragonilor nr 13, a fost ataşat suitei colonelului John Mac Donald Kinneir, trimis extraordinar al Angliei la curtea din Teheran în timpul războiului ruso-persan (1826–1827). La întoarcerea din călătoria pe care a întreprins-o în Orient, ajungând până în Birmania şi India, Alexander a trecut şi prin Imperiul Otoman şi Ţările Române, descriind drumul pe care l-a făcut de la Giurgiu la Sibiu. Impresiile de călătorie le-a publicat într-o lucrare apărută la Londra în 1828, însoţită de un portret al autorului şi de mai multe gravuri, definitivate după propriile schiţele făcute de-a lungul drumului străbătut. A participat apoi în războiul civil din Portugalia (1832–1834) instigat de Miguel de Braganza pretendent la tron. Călător pasionat, Alexander a peregrinat mai târziu şi prin America de Sud şi Africa, publicând încă două cărţi: *Transatlantic Sketches* (2 vol , 1833) şi *An expedition of Discovery into the Interior of Africa* (2 vol) Înnobilat în 1838, militarul britanic a fost transferat ulterior în Canada (1847–1855) în calitate de ofiţer adjutant al generalului Sir William Rowan. Devenit locotenent-colonel în 1854, Alexander a participat şi la războiul Crimeii, unde s-a distins pentru bravura sa; peste patru ani a fost înaintat la rangul de colonel, iar în 1860–1862 a luat parte la campaniile contra maorilor din Noua Zeelandă. Devenit general-maior în 1868, a fost pensionat în 1877. El a ajuns cunoscut mai ales în urma transportării din Egipt a obeliscului reginei Cleopatra la Londra în 1877. A înaintat în armată până la gradul de general, în 1881, decedând la 2 aprilie 1885 la Ryda în insula Wight.

Cartea în care şi-a publicat notele de călătorie prin Ţara Românească şi Transilvania se intitulează *Travels from India to England. comprehending a visit to the Burman Empire, and a journey through Persia, Asia Minor, European Turkey in the years 1825–1826*, London, 1827, XV + 301 p.; partea privitoare la ţările noastre, pe care le-a străbătut între 25 octombrie şi 7 noiembrie 1826 este cuprinsă în ultimul capitol al cărţii, cap. XIV, p. 249–256.

Valoarea lucrării lui Alexander constă mai ales în descrierea pe care o face oraşului Bucureşti şi carantinei de la Turnu Roşu, aprecierile sale de politică generală, fiind în general naive şi incompetente. Deşi critică şi dezvăluie abuzurile boierimii, o face de pe poziţii idealiste, necunoscând deloc adevărata stare a ţărănimii din Principate şi legându-se mai ales de aspecte de suprafaţă. Totuşi prin cele câteva informaţii de natură economică pe care le aduce şi prin surprinderea unor aspecte pitoreşti din viaţa protipendadei bucureştene, textul lui Alexander – cu toate limitele sale – merită a fi relevat

Cartea lui Alexander este semnalată şi de Jeanna R. Rosetti: *Sur les récits de quelques voyageurs anglais en Transylvanie (1603–1867)* în „Revue historique du sud-est européen", XI (1934), nr. 10–12, p. 356. Asupra activităţii sale de artist documentarist şi a desenelor ce reprezintă o troiţă de la o răspântie de drum şi carantina de la Turnu Roşu s-a oprit Adrian-Silvan Ionescu în lucrarea *Artă şi document* (Ed. Meridiane, Bucureşti, 1990, p. 34–36) Date biografice asupra călătorului se întâlnesc în *The Compact Edition of the Dictionary of National Biography*, vol II, Oxford, Univ. Press, 1975, p 2 361.

www.dacoromanica.ro

JAMES EDWARD ALEXANDER

1826

Capitolul XIV[1]

... Intrarea în Țara Românească ... București ... Descrierea orașului și a locuitorilor săi ... Plecarea din București ... Munții Carpați ... Turnul Roșu ... Carantina .... Sibiu ....

La Constantinopol am tocmit un tătar ca să ne însoțească până la București, capitala Țării Românești. L-am plătit cu 1000 de piaștri (adică 20 lire sterline) pentru 5 zile; aceasta numai pentru a ne călăuzi, deoarece am suportat pentru el toate cheltuielile călătoriei. p. 244

.....

Un vas britanic a naufragiat la gurile Dunării; numai căpitanul a fost salvat. El s-a dus la Iași[2], capitala Moldovei, ca să-și recapete 8000 de piaștri pe care îi împrumutase unui negustor de acolo; omul a tăgăduit datoria, iar căpitanul a apelat la un dragoman care i-a promis că-i va recăpăta banii, dacă îi vor împărți pe jumătate. Căpitanul însă nu s-a învoit la aceasta și a fost numaidecât vârât în temniță pentru încercarea de a stoarce bani prin pretenții mincinoase. Dragomanul a urmărit însă pe datornic, a luat banii înapoi și i-a păstrat pentru sine. Veniturile dragomanilor sunt mici, totuși ei dispun astăzi de mari bogății; am văzut însă în ce fel.

.....

După ce am străbătut acest fluviu de seamă[3], larg de o jumătate de milă[4], într-o corabie cu un singur catarg mare și o proră ieșită în afară, am sosit în Țara Românească și urcându-ne în niște căruțe spre București, capitala, aflată la o depărtare de 12 Saui[5], am întâmpinat cele mai proaste condiții de transport care se pot închipui, menite a scoate și sufletul afară din trupul unui păcătos. Erau căruțe joase pentru o singură persoană care ședea pe paie la două picioare deasupra pământului; căruțele erau așezate pe patru roți, n-aveau arcuri, fiind trase de patru cai mici dar puternici. Surugiul călărea pe caii rotași cu hățurile cailor înaintași pe umăr; ei alergau peste bolovani cu o repeziciune nebunească. Am închiriat șase căruțe[6], astfel am pornit cu mare alai, cu cele două duzini de cai ale noastre. Totuși am fost înăbușiți de praf; am schimbat caii de patru ori, ne-am oprit la jumătatea drumului între stațiile de poștă și surugiii frecau ochii și trăgeau urechile și p. 249

---

[1] Text tradus din James Edward Alexander, *Travels from India to England comprehending a visit to the Burman Empire, and a journey through Persia, Asia Minor, European Turkey in the years 1825–1826*, London, p. 244, 249–256.

[2] *Yiasse.*

[3] Dunărea.

[4] Cca. 805 m.

[5] *Saut*

[6] *We took six waggons, or carouches.*

www.dacoromanica.ro

moţurile cailor; ei se răcoreau bând vin de ţară[7] pe care l-am gustat şi eu şi l-am găsit asemănător cu *Sauterne*[8]-ul prost. Tătarul[9] nostru, după ce a băut o jumătate de stacană, s-a strâmbat, socotindu-l acru.

Am străbătut un şes întins şi o regiune foarte bine cultivată; pe laturile şoselei se aflau nenumărate troiţe mari de lemn.

Îmbrăcămintea ţăranilor bărbaţi consta dintr-o sarică lungă albicioasă, coborând până la jumătatea coapsei; unii purtau cojoace albe de oaie cu blana înăuntru, alţii pălării cu boruri mari, alţii căciuli albe de oaie; femeile purtau pe cap broboade albe, legate sub bărbie şi o fotă ţesută cu fir roşu sau albastru, şi deasupra fotei şorţuri. Am văzut pe câteva din ele purtând iţari de postav de o singură culoare, ca şi bărbaţii, care le dădeau putinţa să călărească pe spinarea cailor ca şi
p. 250 bărbaţii //.

Am trecut un râu pe un pod de pontoane şi după ce am depăşit mai multe mănăstiri mari, Bucureştii s-au zărit în depărtare înaintea noastră printre crânguri de pomi. Priveliştea oraşului părea foarte atrăgătoare; casele erau văruite şi bisericile numeroase, fiecare înălţată printr-o clopotniţă arătoasă.

Era limpede pentru noi că ne aflăm în Furingistan[10], deoarece atunci când era să intrăm în oraş, una din roţile căruţei s-a rupt în două, o spiţă a fost legată de osie spre a împiedica răsturnarea căruţei şi într-acest fel de pomină am străbătut oraşul. Toate uliţele erau podite cu scânduri de la un cap la altul şi eram tare zdruncinaţi pe această suprafaţă zgrunţuroasă şi ne aplecam capetele spre trecători, în felul cel mai hazliu de închipuit, duşi de o căruţă săltând pe trei roţi; înfăţişarea noastră era cât se poate de caraghioasă. Am trecut pe lângă o duzină de trăsuri luxoase ocupate de boieri sau nobili (purtând enorme calpacuri rotunde cenuşii pe cap) şi femei frumos îmbrăcate; acestea, la vederea noastră, izbucneau în puternice hohote de râs. Pe uliţe nu încăpeau decât trei trăsuri, una lângă alta, iar casele erau nealiniate, cu acoperişuri înalte. După ce am depăşit un palat, am dat de şiruri lungi de case de toate mărimile, după aceea de o biserică şi un alt palat şi aşa mai departe. Nemţii, francezii şi italienii purtau pe cap căciuli îmblănite[11]; românii, cuşme rotunde fără boruri şi anterie lungi îmblănite, iar femeile păreau foarte iubitoare de a se făli cu blănuri de toate culorile...

Noi am ajuns aici la ora două după amiază, astfel încât am călătorit cinci zile
p. 251 întocmai de la Istanbul; distanţa este de 400 de mile[12] //.

Tătarilor curieri le trebuie de obicei cam 6–7 zile pentru această călătorie. Noi am făcut o vizită consulului englez d. Blutte[13] iar după aceea am tras la hanul lui Ghermani[14].

---

[7] *The vin de pays.*

[8] Varietate de vin francez.

[9] Ahmed aga, însoţitorul călătorilor.

[10] Probabil în sensul de „ţară a minunilor" sau „ţară a surprizelor".

[11] *Foraging.*

[12] Circa 645 km.

[13] E. L. Blutte, consul al Marii Britanii la Bucureşti între 5 mai 1826–11 octombrie 1834.

[14] *The German Hotel.* Hanul lui Ghermani a fost ridicat în primele decenii ale secolului al XIX-lea pe uliţa nemţească (actuala stradă Smârdan, în spatele Băncii Naţionale), C. Potra, *Istoricul hanurilor bucureştene,* Bucureşti, 1985, p. 149

www.dacoromanica.ro

Seara ne-am dus într-o birjă la o baie turcească[15]. Am fost mai întâi conduşi într-o cameră anumită unde ne-am dezbrăcat; de acolo am trecut într-o încăpere mică dar înaltă, plină de aburi izvorând din trei mici rezervoare, în care apa caldă sau rece era adusă prin ţevi. După ce am asudat din plin, am fost frecaţi cu o mănuşă de păr, după aceea spălaţi pe cap, acoperiţi cu clăbuci de săpun, şi împroşcaţi cu apă caldă din belşug. După aceea am fost acoperiţi cu grijă şi îndrumaţi în camera de îmbrăcare, unde ne-am odihnit o jumătate de oră, primenindu-ni-se hainele, în timp ce ne răcoream. Am fumat din narghilele, am băut cafele, am servit o lingură de dulceaţă şi o duşcă de apă. Ultima parte a acestei operaţii este cu mult mai bine condusă decât în Persia.

Bucureştii ocupă o suprafaţă întinsă; este un oraş deschis şi construit în formă de cruce; numără o populaţie de 100 000 de locuitori.

Voievodul sau Principele conducător al Ţării Româneşti îşi are aici reşedinţa. Înainte vreme, Poarta încredinţa această funcţie unui dragoman al Curţii, iar Voievodul de acum[16] este născut dintr-o familie nobilă românească. Guvernarea este foarte tiranică. Voievodul poate porunci ca unui boier să i se taie capul fără judecată; aceasta se întâmplă însă rar //. p 252

De cele mai multe ori, când nemulţumesc pe Domn, ei sunt trimişi în lanţuri să muncească în ocnele de sare[17] (sunt două foarte mari în Ţara Românească[18]), unde nu pot să trăiască mai mult de 12 luni!

Domnul este ajutat de 12 sfetnici[19], care se întrunesc în Divan de două ori pe săptămână; în mod obişnuit prezidează mitropolitul. Este, de asemenea, prezent un dregător turc, numit Divan Effendi. În Divan ei discută proiecte de impunere, forme de plata datoriilor, audiază şi la urmă hotărăsc asupra apelurilor la judecăţi venite de la instanţe inferioare.

Boierii şi românii în general, fiind destul de slabi, vor o schimbare a stăpânilor, iar pe ruşi îi doresc mai mult ca pe toţi ceilalţi. Dacă ruşii ar stăpâni ţara, aceasta ar însemna sfârşitul tuturor veniturilor de care profită boierii în prezent. Există o serie întreagă de dregătorii pe care le poate obţine fiecare dintr-înşii pe câte un an, ca: mare logofăt, mare vornic, mare agă[20] etc. Dacă ar veni ruşii, toate acestea ar fi ocupate de proprii lor oameni, boierii devenind persoane neînsemnate. Atunci ei n-ar mai avea putinţa, ca acum, să ţină 6 trăsuri şi 100 de

---

[15] A se compara şi cu descrierea făcută la 1836 băilor turceşti din str. Lipscani de Stanislas Bellanger în *Le Kéroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, vol. I, Paris, 1846, p 14 – 23.

[16] Grigore IV Dimitrie Ghica, domn al Ţării Româneşti (1822 – 1828).

[17] Evidentă exagerare, deoarece niciodată domnii ţării nu trimiteau pe boieri la ocnă – destinată numai oamenilor de rând – ci le hărăzeau o pedeapsă mult mai blândă, surghiunirea la moşiile lor sau la mănăstiri.

[18] „În realitate trei! Ocnele de la Telega (Prahova), Slănic (Saac) şi Ocnele Mari (Vâlcea). Acestea sunt arendate de baronul <Ştefan> Meitani care a obţinut contractul pentru pavarea uliţelor etc. şi este afară de aceasta un mare bancher. Pe scurt el este aici un Rothschild şi un d. Adam. Am avut plăcerea să-i fim prezentaţi" *(n a)*.

[19] Senators.

[20] *Minister for Foreign Affairs, Minister of the Interior. Superintendent of Police.*

www.dacoromanica.ro

servitori şi să dea petreceri minunate. Ar fi atunci obligaţi să-şi scoată căciula în faţa oricărei embleme ruseşti pe care întâlni-o[21].

Calpacul[22], sau căciula din blană de miel cenuşiu pe care o poartă boierii este un articol de îmbrăcăminte foarte deosebit. Mărimea lui este mărginită la un anumit număr de degete turceşti în circumferinţă; dacă întrec măsura, purtătorii sunt ameninţaţi cu tăierea capului; totuşi ei sunt foarte iubitori de calpace largi dintre care fiecare boier are câte două: unul de mărimea cuvenită pe care îl poartă ziua şi altul cu care colindă noaptea din casă în casă, atât de neînchipuit de mare, încât nu pot să treacă prin uşă fără a-l scoate şi a-l da la o parte //.

p 253 Bucureştii reprezintă un oraş foarte decăzut; toate femeile sunt desfrânate, de la cele din societatea cea mai înaltă până la cele din societatea cea mai de jos; caracterul lor este tot aşa de rău ca şi al veneţienelor[23]. Este cu deosebire limpede, chiar pentru un străin, că ele nu sunt tocmai modeste, ca pereţii camerelor pe care le-am văzut pictate cu nuduri de fecioare (în mărimea naturală), îmbăindu-se ca de pildă Diana şi nimfele sale etc. care erau bine executate de artişti italieni[24]. Aici nu este teatru, dar în tot timpul iernii se dau un şir de baluri şi petreceri.

La baza limbii din Ţara Românească (odinioară a fost o provincie romană) stă latina, foarte mult coruptă; românii au împrumutat multe cuvinte turceşti şi câteva greceşti; alfabetul este chirilic[25], care este modificat după cel grecesc. Unui elev care învaţă latina nu-i va fi greu să înţeleagă limba română: *bon* este bun; *lac,* lapte; *rota,* roată etc.

Turcii obţin venituri mici din Ţara Românească, care este o ţară bogată: 30 000 de piaştri şi mai multe oi pentru aprovizionarea trupelor din capitală, este tot ceea ce ia Poarta. În Bucureşti gărzile sunt alcătuite din arnăuţi, îmbrăcaţi turceşte, iar paza este asigurată de 60 de soldaţi turci.

Cu prilejul oricărui eveniment cât de neînsemnat, se pregăteşte în Bucureşti un alai foarte greoi. Când soseşte un nou consul, trăsuri, servitori şi o gardă personală sunt trimişi să-l escorteze la Curte, unde, după ce este prezentat, ţine o cuvântare ocazională, căreia i se răspunde în modul cuvenit. După această ceremonie, consulul trebuie să şadă o lună acasă spre a primi vizitele tuturor boierilor; o altă lună este petrecută cu înapoierea acestora. Consulii sunt priviţi aici ca nişte ambasadori. Mai înainte, situaţia lor era foarte ademenitoare, deoarece li se dăruiau alimente, lemne de foc etc. şi aveau un oarecare număr de slugi ataşat

p 254 persoanei lor, // astfel: un om însărcinat să-i aprovizioneze cu vânat, un altul cu păsări, peşti etc.; dar toate acestea, de scurtă vreme, au fost desfiinţate, în urma

---

[21] Neînţelegerea pe care o arată Alexander faţă de politica Rusiei în Principate este specifică tuturor călătorilor occidentali, în special englezi şi francezi, din această epocă, care denaturează în mod evident adevărul.

[22] *Calpack.*

[23] Aprecieri răuvoitoare, care denotă superficialitatea şi ignoranţa călătorului.

[24] Într-adevăr interiorul multor case boiereşti din Bucureşti era decorat de artişti italieni, printre care se număra la 1822 şi pictorul Giacometti, autor al frescelor ce împodobeau palatul lui Caragea de la Podul Mogoşoaiei şi acel al Ghiculeştilor de la Colentina–Tei, cf. P. Constantinescu–Iaşi, *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi româneşti,* Bucureşti, 1951, p. 164.

[25] *Russian.*

www.dacoromanica.ro

faptului că un consul francez a refuzat să primească tainul cuvenit din partea Divanului. Toți ceilalți au avut de suferit din cauza mândriei nebunești a acestui individ.

Alimentele sunt aici foarte ieftine. Prețul unui iepure, fără blană, este de o jumătate de penny; o gâscă un penny; un curcan trei penny și jumătate etc., dar articolele de lux, ca mobila, trăsurile, vinurile etc. sunt neînchipuit de scumpe. Vinurile lor sunt toate foarte proaste; cel de Cipru este cel mai bun pe care l-am găsit.

În după-amiaza zilei de 27 octombrie, după ce am plătit un preț foarte ridicat pentru o mâncare foarte obișnuită, ne-am urcat din nou în acele blestemate de vehicule, căruțele. Am călătorit restul zilei și întreaga noapte printr-o regiune bogată; în dimineața următoare priveliștea a devenit mai pitorească. Dealuri mici împădurite se ridicau la fiecare parte a drumului cu văi roditoare între ele, în care apăreau biserici văruite, alături de sate și cătune numeroase.

Am pătruns în munții Carpați care sunt plini de urși și de lupi; aici o mare parte a populației suferă de gușă. Am înaintat acum mai încet. La ora 10 seara, după trecerea unui râu[26] cu o plută întinsă și netedă, am trecut de primul post de graniță austriac și am intrat în carantina de la Turnul Roșu[27].

Am fost numai la o depărtare de 30 de ore de București și până am intrat în munți am mers cu 8 până la 10 mile[28] pe zi, fără hrană sau odihnă. Distanța de acolo // până aici trebuie să fi fost de vreo 200 de mile[29]. Plictisiți de hurducăturile p. 255
căruței, am mers călare mai multe poște.

Stația de carantină de la Turnul Roșu – așa numită după un turn roșu și ruinat care a fost construit pentru apărarea trecătoarei[30] – este așezată pe malurile unui râu mare și repede[31] care trece printr-o vale îngustă a munților Carpați, având pe amândouă malurile dealuri împădurite foarte repezi, de o înălțime cam de 400 până la 500 de picioare[32]. Poalele acestor dealuri par a fi alcătuite dintr-un mineral cenușiu, încrustat într-o rocă de cuarț, și în straturi de mică; câteva mostre frumoase din aceasta din urmă pot să fie culese din albia râului.

Stația de carantină constă dintr-o duzină de case, o mică capelă și o casă de oaspeți. Un detașament de infanterie austriac își are garnizoana aici.

Am fost găzduiți într-o încăpere mare și curată a unei case cu un singur cat, înconjurată de o curte închisă cu un gard de nuiele în care se afla o poartă cu o ferestruică prevăzută cu grilaj, prin care ne comunicăm dorințele. Acolo în carantină se mai găseau un marchiz francez și un curier al regelui[33]; acestuia din urmă i-am înaintat depeșele de la ambasadorul englez pe lângă Înalta Poartă[34]. Era

---

[26] Oltul. Trecerea se făcea pe la Câineni.

[27] *Rothen Thurn.*

[28] Circa 14–16 km.

[29] Circa 321 km.

[30] Cetatea Turnu Roșu a fost construită la 1453, din porunca voievodului Transilvaniei Ioan de Hunedoara, spre a apăra trecătoarea Oltului.

[31] Oltul.

[32] Circa 1 220–1 525 m.

[33] Angliei.

[34] Charles Stratford Canning, lord de Redcliffe, ministru plenipotențiar (1810–1812), apoi ambasador al Angliei la Constantinopol (1825–1828, 1831–1832, 1841–1858).

www.dacoromanica.ro

caraghios să iei parte la formalitățile care erau necesare înainte de a se permite primirea lor. Am fost dus într-o odaie în casa de control a carantinei şi băgat cu bagajul într-o parte a odăii despărțită prin grile; aici bagajul era controlat de un om de care ceilalți nu se apropiau niciodată; pachetele cu scrisori erau înțepate cu un ac înroşit în foc în douăzeci de locuri; după aceea erau puse într-un butoiaş sub care se băgaseră tăciuni cu pucioasă. După ce au fost dezinfectate prin fumigație, pachetele au fost remise curierului, care pleca în dimineața următoare.

La carantină se deschideau toate scrisorile către sau de la proprii lor supuşi. Când intram sau ieşeam din odaie, toate uşile erau larg deschise înaintea mea şi toți oamenii se îndepărtau când treceam pe acolo. Hârtiile erau luate de la mine sau înmânate mie cu o pereche lungă de cleşte sau pensetă. Am început să cred că eram într-adevăr contaminat de vreo boală.

În fiecare dimineață eram obligați să deschidem ferestrele şi să atârnăm toate hainele noastre pentru aerisire sub supravegherea unui sanitar şi ni se permitea timp de o jumătate de oră în fiecare zi să ne plimbăm în susul şi în josul malurilor râului, sub paza unei santinele. Nu am fost izolați decât şapte zile; în ajun hainele noastre şi noi înşine am fost dezinfectați prin fumigații cu acid sulfuric.

Excelența sa Stratford Canning rugându-ne să mai aşteptăm o zi sau două depeşele de la Constantinopol, domnul Willock a plecat la Sibiu[35] să procure o trăsură, spre a nu pierde timpul şi am mai rămas încă trei zile la casa de oaspeți în aşteptarea depeşelor, pe care le-am adus apoi la Sibiu.

Mi-am petrecut vremea în casa de oaspeți sau han, într-un chip foarte plăcut. Hangiul şi soția lui au fost foarte buni şi îndatoritori cu mine, iar cameristele, cele două fiice ale lor, erau cele mai drăguțe fete pe care le-am văzut vreodată.

Ajungând cu povestirea la carantină, nu mai este nevoie să duc pe cititor mai departe prin amănunte de circumstanță asupra călătoriei prin țări care au fost pe larg descrise de ziarişti şi călători. Este destul să spun că am părăsit oraşul Sibiu la 7 noiembrie[36] şi am călătorit într-o trăsură minunată prin Transilvania, Ungaria şi Austria, pe drumul Devei[37], care este o veche cetate, prin marele şi întăritul oraş al Timişoarei[38] şi apoi Offen sau Buda, capitala Ungariei, pe Dunăre...

[35] *Hermanstadt*
[36] 1826.
[37] *Diva*
[38] *Temeswar*

www.dacoromanica.ro

JOSEPH ADALBERT KRICKEL
(1791–1847)

Topograful Joseph Adalbert Krickel s-a născut la Viena, la 30 iunie 1791 şi a murit în acelaşi oraş, la începutul lunii octombrie 1847. El a absolvit la Viena atât gimnaziul cât şi Facultatea de Filosofie, dovedind o aptitudine deosebită pentru învăţarea limbilor moderne, pentru studierea geografiei, topografiei, statisticii şi istoriei După ce a fost, o vreme, funcţionar militar, Krickel a ocupat, pe rând, poziţia de contabil la Contabilitatea Centrală Militară, de controlor la Orfelinatul militar din Viena şi, apoi, de socotitor la Contabilitatea Camerală Centrală Militară

Dragostea sa pentru natură resimţită în tinereţe l-a îndemnat să facă drumeţii îndelungate, în anii 1827–1829, pe tot teritoriul Imperiului habsburgic. Krickel se numără printre primii drumeţi ai epocii sale din Austria şi, poate, chiar din Germania Acest călător împătimit a parcurs pe jos circa 14 000 km, lăsând posterităţii impresiile sale de drumeţie, care se remarcă prin modestia, veridicitatea şi precizia observaţiei. De altfel, toate ştirile şi detaliile înregistrate de Joseph Adalbert Krickel au o mare însemnătate pentru cunoaşterea acelor regiuni întinse din Imperiul habsburgic, în care nu începuse atunci construcţia de căi ferate.

Ca autor, Krickel a scris şi publicat un număr mare de impresii şi descrieri ale drumeţiilor sale, dintre care amintim. *Fusswanderungen von Wien aus uber Pyrawart, Nikolsburg und auf die furstlich Lichtensteinischen Schlosser Eisgrub und Feldsberg,* Viena, 1829; *Wanderungen zu den Umgebungen des Neusidler See's,* Viena, 1831; *Wanderungen von Wien uber Pressburg u.s w. nach Schemnitz,* Viena, 1832; *Baden und seine Umgebungen Ein Wegweiser fur Fremde und Einheimische,* 2 vol., Viena, 1832; *Wanderungen durch einen grossen Theil von Mahren, Preussisch Schlesien, fast ganz Bohmen und einen kleinen Theil von Oesterreich ab und unter der Enns,* Vinea, 1832; *Fussreise durch den grossten Theil der osterreichischen Staaten in den Jahren 1827, 1828 bis Ende Mai 1829, und zwar durch Ungarn Siebenburgen, die Militargrenze fast in allen Theilen, samt einem Ausfluge in die Walachei,* u.s w , 3 vol Viena, 1833.

În afara lucrărilor amintite, Joseph Adalbert Krickel a mai publicat, în diferite reviste, micromonografii cu caracter geografic şi topografic şi a întocmit, totodată, monografii ample, care nu au văzut lumina tiparului din pricina morţii sale premature *Die Gebirgswelt oder Darstellung der Gebirge unserer Erde* precum şi *Ferialreise in die sudlichen Gegenden des Landes unter der Enns.*

Lucrarea intitulată *Drumeţie prin majoritatea ţărilor aparţinând Austriei în anii 1827, 1828 până la sfârşitul lunii mai 1829* a fost scrisă de autorul său sub forma unui jurnal de călătorie, care cuprinde relatarea deosebit de amplă şi amănunţită, expusă în volumele I–II, a drumurilor sale prin Transilvania şi Banat dar şi a excursiei ratate în Ţara Românească. Războiul ruso-turc desfăşurat în anii 1828–1829 împreună cu marea epidemie de ciumă, care a izbucnit cu acest prilej, i-au zădărnicit planul de a călători prin Ţara Românească şi Constantinopol, la Ierusalim şi locurile sfinte. După încercările sale neizbutite de a ajunge la Bucureşti, oraş descris după informaţiile dobândite de la boierii refugiaţi în Transilvania, Krickel şi-a propus să călătorească în ţările aparţinând monarhiei

www.dacoromanica.ro

habsburgice. Astfel se explică unele reveniri asupra localităților din Transilvania pe care le-a descris în jurnalul său de călătorie și care i-au slujit ca punct de plecare pentru o serie de excursii ulterioare din ținutul secuiesc, de pe Valea Târnavelor și de pe Valea Oltului până dincolo de Oficiul de Vamă de la Turnu Roșu. Trebuie subliniat faptul că autorul și-a pregătit, prin lecturi bogate, drumețiile sale prin Transilvania. Concluzia se desprinde deopotrivă din textul jurnalului, care cuprinde referiri la lucrări de istorie și geografie a Transilvaniei, dar și din prefața scrisă a însemnărilor de călătorie. Sprijinul și sfaturile de care s-a bucurat Krickel din partea unor protectori din înalta societate l-au convins să scrie o carte, care să stârnească interesul general și să depășească scopul instructiv și științific.

Străbătând, de la Oradea și până la Baziaș, Transilvania și Banatul în lung și lat, Krickel a fost entuziasmat de frumusețea nespusă, adesea sălbatică, de farmecul unor locuri și trecători, care i s-au păstrat aievea în minte.

Pasiunea lui Krickel pentru geografie și drumeții este ilustrată de acuratețea și detaliile, uneori picturale, cu care i-a înfățișat cititorului său o serie de trecători (Cheile Turzii, Cheile Slatinei, Cheile Armenișului, Cheile Teregovei, Cheile Globului, drumul spre Băile Herculane), precum și o serie de peșteri din Transilvania și din Banat. Bun cunoscător al istoriei antice, Krickel a vizitat, între 10 și 17 aprilie 1828, monumentele și ruinele de la Grădiștea Muncelului, admirând vestigiile care atestau cultul zeului Mythras.

În afară de prezentarea curiozităților arheologice și numismatice, Krickel a inclus în jurnalul său și câteva pasaje despre amenajarea și arhitectura peisagistică a parcurilor naturale din jurul conacelor și castelelor de la Sângeorgiul de Pădure, Viscri, Avrig și Belinț.

Toate aceste frumusețí împreună cu bogățiile naturale ale subsolului și solului transilvan i-au stârnit și întreținut entuziasmul lui Krickel. Flora întâlnită l-a impresionat mult prin bogăția și varietatea ei. În jurnalul său, el a insistat asupra bogăției reprezentate de pădurile de necuprins ale Transilvaniei, de marea diversitate de plantații de pomi fructiferi, de flori și de vii. Spre deosebire însă de viticultură, oieritul a constituit o ramură însemnată a economiei și comerțului din Transilvania.

În ceea ce privește resursele minerale, Krickel le-a consacrat un capitol aparte în structura jurnalului său, în care o atenție deosebită a fost acordată zăcămintelor și exploatării sării din Transilvania. Drumețiile sale l-au convins pe Krickel că Transilvania era, întocmai ca și Banatul, o țară a izvoarelor de apă minerală acidulată și a izvoarelor termale, exploatate cu scop terapeutic lângă Oradea: la Băile Felix și Băile Episcopiei la fel cum erau folosite și cele de lângă Mehadia, de la Băile Herculane. Acest fapt îndreptățește stăruința cu care Krickel le-a descris, insistând, în funcție de cunoștințele sale anterioare și de cele dobândite la fața locului, asupra compoziției chimice, virtuților și indicațiilor terapeutice ale izvoarelor de apă minerală.

Transilvania nu a fost doar țara sării și a izvoarelor de apă minerală, ci a fost o țară a pietrelor semiprețioase (ametiste, opale, carneole, granate) și, mai ales, a unor zăcăminte foarte bogate de minereuri și metale prețioase. Jurnalul lui Krickel menționează minele de fier ale baronului Wesselnyi de la Deag și Dănești din comitatul Zărandului, mina mare de fier de la Hunedoara, cea de aramă de la Sândominic de unde se extrăgeau în fiecare an 112 tone de cupru, minele de argint de la Hodol precum și exploatările de aur și argint de la Săcărâmb, Abrud și Roșia Montană. Marea bogăție de resurse naturale a Transilvaniei l-a copleșit, literalmente, pe acest călător austriac

În concepția sa, Transilvania a fost, în mod îndreptățit, Țara aurului, așa cum o numise de demult Sfântul Bernard, date fiind râurile sale cu nisip aurifer: Crișul, Arieșul și Mureșul, precum și minele sale de aur și argint Extragerea și prelucrarea aurului ocupă un loc însemnat în jurnalul lui Krickel, fie că este vorba de spălătoria de aur din Pianul Român de lângă Sebeș, cea mai mare spălătorie din Transilvania, fie că este vorba de minele de la Săcărâmb, Abrud și Roșia Montană.

www.dacoromanica.ro

Krickel a fost izbit de marele contrast existent între bogăţia resurselor naturale şi sărăcia generală a românilor, care duceau o viaţă mizerabilă. El i-a căinat nu numai pe minerii care trudeau, din greu, la mina de aur de la Săcărâmb „... mergând în apă până la glezne ... pentru a-şi câştiga acolo o leafă amară." Compasiunea sa profundă s-a îndreptat spre românii din Sarmizegetusa „un mizer sătuc românesc, locuit de cei mai săraci oameni din Transilvania, căci într-o ţară atât de bogată vei putea găsi cu greu o populaţie mai săracă decât cea din Valea Haţegului, excepţie făcând câteva familii nobiliare şi câţiva locuitori ai târgului Haţeg."

Dar românii nu l-au impresionat numai prin viaţa lor grea, ci şi prin aspectul, portul şi sărbătorile lor. Krickel a consemnat în jurnalul său atât frumuseţea româncelor de pe Valea Haţegului, cât şi particularităţile portului popular deosebit, într-o anume măsură, de cel întâlnit de călător în alte zone din Transilvania.

La 7 aprilie 1828 călătorul aflat la Zlatna a luat parte la serbarea populară a românilor din Lunea Paştilor, care se ţinea în fiecare an în „grădina lui Traian", adică pe o pajişte mare din faţa localităţii amintite. La această sărbătoare, la care au luat parte alături de români unguri, secui şi saşi, călătorul a putut admira o sumedenie de dansuri apropiate „mai mult de natură decât de artă". Dacă dansul unguresc i s-a părut lui Krickel ca fiind „artificial şi ademenitor", în schimb el a definit dansul românesc ca pe unul „exuberant, îndemnând la senzualitate".

Pe plan demografic, bogăţiei neasemuite în resurse naturale a Transilvaniei i-a corespuns o mare diversitate de populaţii, care au vorbit o mulţime de limbi şi graiuri. Este vorba de saşi, care foloseau 7–8 dialecte, de unguri, secui, armeni, sârbi, evrei, români, ucrainieni, bulgari, greci, slovaci, francezi, italieni, polonezi şi ţigani. Cei din urmă i-au reţinut atenţia mai mult decât saşii, despre care citise destule cărţi, şi pe care i-a cunoscut în timpul popasurilor făcute în oraşele şi aşezările lor. Interesul lui Krickel faţă de ţigani nu s-a datorat numai originii lor controversate, despre care a înregistrat opinii diferite. Mai mult, călătorul a cercetat cu mare atenţie „acest fel deosebit de oameni", murdari şi neîngrijiţi, dar frumoşi din punct de vedere antropologic.

Krickel a întâlnit adesea familii de ţigani, atât în călătoria sa prin Transilvania, cât şi la sfârşitul lunii mai 1828, când, străbătând trecătoarea Timiş şi trecând de carantina de la Predeal, a încercat să ajungă la Bucureşti. Excursia lui Krickel în Ţara Românească nu a durat mult, aşa cum prevestise de altfel marele negustor Popp din Sibiu Călătorul s-a întâlnit pretutindeni în drumul său cu fugari din Bucureşti şi din sudul Ţării Româneşti, ajungând la Pietroşiţa pe câmpul de operaţiuni militare. Autorităţile militare ruse l-au împiedicat să-şi continue călătoria, dat fiindcă la Bucureşti izbucnise ciuma.

În ciuda faptului că acest călător nu a putut vedea capitala Ţării Româneşti, el s-a străduit totuşi să-şi informeze cititorii cu date aflate de la locuitorii refugiaţi la Braşov şi Sibiu. O serie de informaţii auzite despre Bucureşti sunt inexacte şi incorecte.

Relatarea drumeţiilor în diferite zone ale Transilvaniei cuprinde o serie de descrieri ale unor castele impresionante, ca de pildă castelul Făgăraş şi temniţele sale, castelul de la Sâmbăta de Jos al familiei Brukenthal, castelele Viscri de lângă Sighişoara, Râşnov şi Bran, castelul conţilor Rhédey de la Sângeorgiul de Pădure sau cel vestit al contelui Gyulay de la Odorheiul Secuiesc. Castelele l-au impresionat pe Krickel nu numai prin istoria legendelor, aspectul lor, ci mai ales prin aşezarea lor romantică. Aceeaşi constatare rezultă şi din pasajele consacrate unor oraşe şi aşezări mai mici, ca de pildă cele locuite de saşi: Sebeş, Sighişoara, Codlea, Cristian. Satele din Ţara Bârsei i-au pricinuit drumeţului mare plăcere să le privească, datorită planului regulat al caselor înconjurate de grădini şi lanuri. Călătoria prin Ţara Bârsei urmată de cea în ţinutul Trei Scaune s-a datorat zădărnicirii planului lui Krickel de a face de la Braşov o excursie în Ţara Românească.

Krickel a călătorit vreme îndelungată (8 noiembrie 1827–5 august 1828) în diferitele ţinuturi ale Transilvaniei, în timp ce Banatul l-a străbătut în numai 24 zile (5–29 august 1828). Cu toate

www.dacoromanica.ro

acestea călătorul, un bun şi atent observator, a notat în jurnalul său informaţii interesante şi preţioase despre oraşele şi localităţile pe care le-a străbătut, de când a trecut de la Dobra hotarul în Banat şi până când l-a părăsit, de la Baziaş, îndreptându-se spre Biserica Albă.

Textul lui Krickel nu a fost publicat în limba română şi nu a fost folosit în istoriografia românească.

Despre Krickel s-au scris articole în *Oesterreichische National Encyclopedie,* vol III, Viena, 1835, p. 292 editată de Graffer şi Czikann şi în Constantin von Wuzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich,* vol 13, Viena, 1865, p. 213

JOSEPH ADALBERT KRICKEL

DRUMEŢIE PRIN MAJORITATEA ŢĂRILOR APARŢINÂND AUSTRIEI ÎN ANII 1827, 1828 PÂNĂ LA SFÂRŞITUL LUI MAI 1829[1]

p. 223 *8 Noiembrie 1827*

Catedrala[2]. Privelişte

Primul lucru pe care l-am vizitat la Oradea Mare a fost frumoasa catedrală, pe care episcopul Patatics a transformat-o în anul 1778 după un model roman. Întemeierea episcopiei foarte bogate i s-a datorat regelui Ladislau în anul 1080[3]; el este îngropat în biserica Sfânta Maria pe care a construit-o. Regele Sigismund[4] a dispus ca în biserica principală, în care se află mormântul său[5], să fie cântate neîncetat cântece şi psalmi. Pe dinafară, această catedrală, cu cele două turnuri ale
p 224 ei acoperite cu tablă, arată foarte simplu şi // nu prea mare. Dar cu atât mai mult eşti surprins când pătrunzi în interior şi te afli în faţa unuia dintre cele mai frumoase lăcaşuri dumnezeieşti din Ungaria. Nava are o lungime de 98 de paşi[6]. Altarul principal este împodobit cu minunata pictură a „Înălţării Sfintei Fecioare Maria". Scaunele canonicilor catedrali[7] sunt frumoase şi poleite cu aur din belşug; la fel şi orga şi amvonul. Dintre celelalte picturi, cele mai frumoase sunt cele care-i reprezintă pe Sfântul Mihail şi pe Mântuitor pe cruce. Această biserică se află în capătul sud-vestic al oraşului, pe o înălţime, şi este înconjurată de splendidul palat episcopal, de locuinţele canonicilor catedrali şi de Seminar. Am urcat într-unul dintre turnuri, de unde se deschide o privelişte încântătoare asupra oraşului. Acesta

---

[1] Traducerea selectivă s-a făcut după originalul german *Fussreise durch den grossten Theil der osterreichischen Staaten in den Jahren, 1828 bis End Mai 1829* . , vol. I, Wien, 1833, p. 223 ş.u.

[2] *Dom;* catedrala a fost construită de regele Ladislau I.

[3] Ladislau I (Ladislau cel Sfânt), rege al Ungariei (1077–1095) a înfiinţat Episcopia de Oradea în anul 1080, după alţi autori în 1077.

[4] Sigismund de Luxemburg (15 febr. 1368–Znojmo 9 dec. 1437), rege al Ungariei din 1387 şi împărat romano-german din 1409.

[5] Respectându-i-se dorinţa, el a fost înmormântat la Oradea lângă prima sa soţie, Maria fiica regelui Ludovic I de Anjou, regele Ungariei.

[6] *Un Schritt = un Wienner Fuss,* măsurând 0,33 m.

[7] *Domherr.*

www.dacoromanica.ro

nu este, ce-i drept, aşa de mare ca Debreţinul, în schimb întrece cu mult acest oraş prin frumuseţea clădirilor, lăţimea străzilor şi, mai ales, prin farmecul ţinutului înconjurător. Într-adevăr, prin farmecul aşezării ei, Oradea se aseamănă cu puţine oraşe. Înconjurată de cele mai frumoase şi mai rodnice grădini şi ogoare, de coline plăcute şi păduri, dar bucurându-se de suficient loc deschis, oraşul dispune de tot ceea ce poate face fericită şi plăcută viaţa locuitorilor săi.

9 noiembrie 1827

Oradea Mare. O surpriză

Oradea Mare se află pe Crişul Repede sau Kreusch. Alături de strada frumoasă şi lată, care duce la catedrală şi care, împreună cu alte uliţe drepte şi curăţele, ţine de partea de oraş numită Olászi[8]; vrednice de a mai fi vizitate sunt piaţa de la podul aflat în Oraşul nou, cetatea şi Oradea Nouă. Piaţa are particularitatea de a fi împodobită cu trei // biserici frumoase, aproape de aceeaşi p 225
înălţime şi cu turnuri la fel de frumos ornate. Unul dintre aceste turnuri este cel al bisericii greco-unite. Ce-i drept, aceasta nu este mare dar are multe picturi frumoase. Celălalt turn îi aparţine bisericii parohiale a oraşului, iar aici se spune că se odihnesc osemintele Sfântului Bonifaciu[9].

Episcopia greco-unită a fost înfiinţată în anul 1777 de cucernica împărătească Maria Tereza.

În cursul după amiezii de astăzi ţinutul atât de plăcut s-a transformat subit într-un peisaj de iarnă. A nins destul de mult, ceea ce mie, care mergeam pe jos, nu mi-a fost deloc indiferent. Astfel nu mi-a mai rămas nimic altceva de făcut şi m-am văzut nevoit ca pentru restul zilei să rămân în camera scumpă a hanului. Este de necrezut cât de scump este să trăieşti într-un han din această localitate, de altfel foarte ieftină. A trebuit să plătesc 1 florin 30 creiţari pentru cameră şi 1 florin pentru o cină modestă.

.....

20 noiembrie 1827

Observaţii istorice

Deoarece în după amiaza de astăzi a fost din nou vreme frumoasă după mult timp, m-am plimbat prin oraş şi am vizitat Oradea Nouă. Aceasta se află separată de cetate şi se împarte în trei părţi, anume cea episcopală, cea românească şi cea a soldaţilor. Am căutat piaţa, care se numeşte Katonaváros sau oraşul soldaţilor. În această piaţă şi în zona în care se ridică acum sinagoga se spune că s-ar fi înălţat o

[8] În realitate Várad-Olaszi, astăzi Olosig, cartier din Oradea.

[9] Este vorba de o informaţie inexactă, Sfântul Bonifaciu (cca. 675–754/5) a fost înmormântat la mănăstirea Fulda.

www.dacoromanica.ro

biserică în care a fost îngropat regele Ladislau[10]. Oradea Mare, care are acum o circumferință importantă de 2 ½ ore, pare să fi avut o mărime deosebită încă în vremea lui Matia Corvinul.

În anul 1242 tătarii au ucis aici, în modul cel mai cumplit, mulți oameni și au jefuit, pustiit și distrus localitatea. Aceste tulburări, precum și cele care au urmat în vremea lui Thököly[11] și Ioan Sigismund[12] au făcut ca Oradea să se afle când sub stăpânirea transilvăneană, când turcească și când imperială. Călugării premonstratensi[13] și-au avut aici, pe dealul Sfântului Ștefan, prima reședință din Ungaria. Călugării paulini, franciscani și minoriți, precum și călugărițele ursuline își au aici reședința începând cu anul 1770. Vestitul arhiepiscop de Esztergom și primat al Ungariei, Peter Pázmány[14], s-a născut aici. În afară de savanții amintiți deja și de profesorul Bossanyi îl mai amintesc pe directorul gimnaziului și cenzorul
p. 232 Gideon, pe profesorul de istorie Francisc Nagypál, care și-a dovedit de curând // calitățile cu ocazia antichităților descoperite la Oradea Mare, apoi pe profesorul Felitzky și pe episcopul român Samuil Vulcan, îndeobște prețuit pentru oamenia sa.

21 noiembrie 1827

Băile de la Oradea Mare

Astăzi a fost din nou, vreme destul de rea. O zi tulbure și furtunoasă de noiembrie și făptura ei amintind de distrugere își întindea sinistru tentaculele peste natura pe jumătate moartă. În unele clipe, furtuna bătea cu zgomot cumplit. De asemenea, prin apropiere ne amenința o furtună de zăpadă, dar uneori soarele pătrundea printre norii întunecați. Datorită acestei vremi reci și schimbătoare am fost împiedicat să vizitez băile termale din apropiere de Oradea Mare. Acestea se află spre nord, la o depărtare de 1 ½ ore de mers pe jos. Satul Haieu[15], aflat pe o colină mică, desparte băile Episcopiei de Băile Felix. Băile Episcopiei se află așezate înspre nord. Apa lor este curată și amestecată cu puțin sulf. Temperatura apei este de 20°. Băile Felix, aflate mai spre sud, sunt mult mai sulfuroase și au aceeași temperatură. Ele sunt întrebuințate cu folos la bolile de piele și gută. În ultima zi a șederii mele, am avut ocazia să-l cunosc pe domnul prior al minoriților, Udalricus Weber, a cărui atitudine binevoitoare față de mine și a cărui inimă plină de compasiune față de bolnavii săi, dezvăluiau un om cult și simțitor. Cine nu recunoaște oare că în interiorul acestui ordin călugăresc sălășluiește cea mai mare milostenie și îndurare!

---

[10] In catedrala veche Sfânta Maria din Oradea au fost înmormântați în afară de Ladislau I următorii regi ai Ungariei. Ștefan al II-lea (1116–1131), Andrei al II-lea (1205–1235), Ladislau al IV-lea Cumanul (1272–1290), Sigismund de Luxemburg (1387–1437).

[11] Imre Thököly, principele Transilvaniei (8 iunie 1690–septembrie 1691).

[12] Ioan al II-lea Sigismund de Zápolya, principele Transilvaniei, (1541–1551, 1556, septembrie 15–1571, martie 14).

[13] *Pramonstratenser.*

[14] Peter Pázmány (4 oct. 1570–19 martie 1637) în 1616 arhiepiscop de Esztergom, cardinal în 1629, campionul Contrareformei în Ungaria, care înființează în 1635 Universitatea din Buda.

[15] *Hajó.*

www.dacoromanica.ro

Plecarea. Tileagd. Aleşd. Intimitate deosebită.
Piatra Craiului.
Ţăranul ca lup. Legenda. Lacul Negru.
Intrarea în Transilvania

La ivirea zorilor am plecat împreună cu domnul Brandegger de la Oradea Mare. În afara oraşului începe o şosea lată, care duce până la Cluj, dar la care se mai lucrează în unele părţi. În dreapta se află dealuri frumoase cu vii întinse, în stânga o câmpie. Vinul de aici este deosebit de bun pentru a fi băut la masă. La fel ca şi grânele, cea mai mare parte este exportată în Transilvania. Cea dintâi oprire a fost la Tileagd[16], un târguşor unguresc neînsemnat, locuit de câţiva mici nobili cărora le aparţinea. La fel ca şi Tileagdul se înfăţişează şi al doilea loc de oprire, Aleşdul. Acesta aparţine contelui Batthyány József iar Lacul Negru[17], contelui Batthyány Vincze. Ambii magnaţi se află numai rareori aici, doar soţia celui dintâi, o amatoare a agriculturii şi botanicii, trăieşte aici aproape tot timpul anului într-un conac bine întreţinut. Cu toate că peisajul a devenit tot mai încântător, am trecut prin localităţi româneşti mizere, care ne-au impresionat neplăcut datorită lipsei lor de curăţenie şi a colibelor părăginite. În cele ce urmează voi prezenta cum arată aceste colibe mizere. Este însă vrednică de remarcat încrederea care domneşte aici între oameni şi animale, deoarece cu toată necioplirea şi incultura românilor, aici se manifestă, totuşi, trăsături de omenie. Este binecunoscut că la acest popor oamenii şi animalele dorm în aceeaşi cameră, dar nu este cunoscută gingăşia cu care românii tratează aceste animale. Lucrul ar putea părea o poveste, dacă n-aş fi fost eu însumi, împreună cu domnul Brandegger, martor ocular // al acestei gingăşii. Românii p. 234
îşi iubesc animalele peste măsură şi le lovesc numai în caz de mare nevoie.

La Borod[18], cea de a treia oprire, un sat românesc la fel de urât, am zărit o fată pe o colină, care păzea trei porci, ce-i mâncau iarbă din mână. Unul dintre aceştia s-a întins lângă fată, iar aceasta a început să-l scarpine când pe cap, când pe spate şi a început să-i cânte până când a adormit. Pe ogoare, în curţile românilor şi în vârfurile colibelor se adunau ciori şi coţofene, care nu se sfiau să se apropie de porci, să se aşeze pe spatele acestora şi să mănânce împreună cu ei. De la staţia de poştă Borod am pornit-o pieptiş spre muntele Piatra Craiului[19], unul din munţii de la hotarul comitatului Bihor. Pe lângă multe fosile pietrificate şi scoici, pe acest munte se găseşte multă marmură roşie şi neagră. Şoseaua ajunge până la o înălţime de 1400 de picioare[20]. Munţii din jur erau frumoşi, iar vârfurile lor erau deja acoperite cu zăpadă. În acest an, iarna începuse de timpuriu, dar, indiferent de vreme, în timpul iernii simţi maiestatea divină. Piatra Craiului pare să-şi fi primit

[16] *Telegd.*
[17] *Fekete-Tó.*
[18] *Barod.*
[19] *Király-Hágó.*
[20] Vezi nota 6.

www.dacoromanica.ro

numele de la Matia Corvinul. Legenda spune că acesta ar fi înconjurat călare o stâncă abruptă şi neagră, înaltă de 6 stânjeni şi lată de 10 stânjeni. Această stâncă se află la poalele dinspre est ale muntelui, lângă şosea şi, în mod destul de ciudat, am văzut cu adevărat imprimate în stâncă urmele mai multor potcoave. Înainte de a ajunge la această stâncă, ochiului i se oferă privelişte a unei prăpăstii cumplite, odinioară fără îndoială un cuib de tâlhari. Odată ce ai trecut de prăpastie şi de
p. 235 stâncă, se deschide o vale frumoasă, în care se află mizerul sat Bucea[21]. // În iernile aspre, aici vin din munţii Clujului numiţi Văratic[22], Trugassa[23] etc. mulţi lupi în valea complet înconjurată de munţi. De aceea, oamenii de aici ţin foarte mulţi câini mari. În anul 1825 s-a petrecut întâmplarea nenorocită ca un gospodar să-l împuşte pe un român, luându-l drept lup. Era noapte, luna strălucea puternic, iar ţăranul, îmbrăcat cu o blană sură, a ieşit afară. Câinii au lătrat, gospodarul a sărit din pat, s-a îndreptat în grabă spre fereastră şi, crezând că a zărit un lup, a luat puşca, a tras şi l-a nimerit pe ţăran în măruntaie. Acesta a murit după câteva ore. De asemenea, nimeni nu este în siguranţă aici. Porcarii români sunt foarte primejdioşi pentru călătorii izolaţi. Ei au bastoane scurte prevăzute cu cârlige ascuţite, pe care le aruncă atât de bine, încât nu-şi ratează aproape deloc ţinta. Acum câteva luni, aici a fost atacat un bucătar, căruia i s-au furat toţi banii şi, pe lângă aceasta, a mai fost şi bătut ca lumea.

Într-o jumătate de oră am ajuns la lacul Negru, ultimul târguşor şi ultima localitate din Ungaria[24]. Lacul Negru, la fel un târguşor urât, şi-a primit numele de la pârâul care curge în apropiere. Nemţeşte se numeşte Schwarzbach. Ţinutul este foarte sălbatic, golaş şi arid. În munţi existau odinioară mine de aur, iar în văile înguste forje pentru fier. Aici, în localitatea de graniţă Lacul Negru, negustorul a pus să fie schimbaţi caii. Ne aflam acum la 9 mile[25] depărtare de Oradea Mare.

La un sfert de oră după ce am ieşit din Lacul Negru, o stâncă neagră forma hotarul. Mă aflam acum în *Transilvania* şi anume în comitatul Cluj. Intrarea în
p. 236 această ţară, altfel atât de minunată, este dinspre această parte mai puţin // plăcută deoarece ţinutul este aspru şi cu localităţi mizerabile, în care vieţuiesc români săraci, care nu se vor mai instrui vreodată.

23 noiembrie 1827

Huedin[26]. Fosile pietrificate. Localităţile până la Cluj

Lucrurile cele mai însemnate pe care le-am văzut în timpul acestei călătorii, mai ales în jurul Huedinului, unde am înnoptat, au fost numeroasele fosile pietrificate, din care pare să fi fost construit şi castelul aflat acolo. Aceste fosile

[21] *Butsa.*

[22] *Varatik.*

[23] Probabil Vlădeasa.

[24] În realitate este vorba de ultima localitate aparţinând comitatelor din Partium.

[25] O milă, respectiv *Postmeile*, *Landmeile* are 7,585 km.

[26] *Bánffy-Hunyad.*

www.dacoromanica.ro

pietrificate se află într-o gresie brută şi pot fi desprinse de acolo prin ciocănire. Mineralogii le numesc achinite şi helicite. Întreg comitatul Cluj, de la Huedin până mai jos de Turda, este unul din cele mai rodnice ţinuturi ale Marelui Principat[27] datorită uimitoarelor sedimente de sare şi var, de crustacee şi socici, care zac, uneori de mărimea unor munţi. În apropiere de Huedin, lângă şoseaua pe care trebuia să trecem, am ajuns la izvoarele Crişului[28]. Acest râu, care dobândeşte o lăţime însemnată după încă un parcurs de 8 mile, are cel mai rapid curs din întreaga Ungarie şi produce aproape în fiecare an multe pagube datorită inundaţiilor. La Dumbrava[29] ţinutul devine încântător. Este o câmpie lată, unde munţii Clujului aflaţi în depărtare oferă o privelişte încântătoare. Astfel ne-am continuat drumul prin văi şi câmpii, când strâmte, când late până la Gilău, un târguşor aparţinând conţilor Bánffy. Aici se află ruinele unui palat şi două castele. În scrierile vechi această localitate se numea Golon, apoi Julia, Julmarkt, iar românii o numesc Gyischilau şi Gyilau[30].

Chiar dacă ne găseam acum în apropiere de Cluj, totuşi n-am zărit nimic // p 237
din oraş decât vârful unui turn. De abia de pe dealul[31] în apropierea căruia se află suburbia românească, se zăreşte oraşul. Viile, grădinile şi ogoarele care înconjurau capitala transilvană a mărinimoşilor unguri se aflau (la 23 noiembrie) sub un strat de zăpadă. Şi acum am rămas pe mai departe oaspetele prietenosului negustor. O cameră caldă, într-un han curăţel, ne-a încălzit membrele obosite iar un somn binefăcător ne-a dat putere ca, în ziua următoare, să-i mulţumim din nou Prea Puternicului pentru simţămintele noastre.

24 noiembrie 1827

Cluj. Observaţii istorice. Catedrala etc.

Primul drum l-am făcut astăzi în oraşul interior, care este înconjurat de ziduri şi turnuri înalte. Accesul se face prin şase porţi, care şi-au luat numele de la uliţele în dreptul cărora se află. Oraşul interior se împarte în două părţi, în oraşul vechi (Óvár) şi oraşul nou (Újvár). Unele dintre turnurile înalte şi vechi ale zidului oraşului sunt ruinate, în schimb altele, mai ales cele de la Poarta de Mijloc, Poarta Ungurească şi Poarta Mănăşturului sunt bine păstrate. Dintr-o privire aruncată din piaţă[32], mi-am dat seama că oraşul este foarte bine construit. Se remarcă în mod deosebit strada ungurească, strada Mijlocie, strada Lupului, strada Turdei, strada Podului şi strada Mănăşturului, de la care şi-au luat numele, aşa cum am amintit deja, porţile şi suburbiile. Strada de Mijloc, lungă de 600 de paşi[33] şi lată de 71 de

[27] În anul 1765 Transilvania a devenit Mare Principat.

[28] Este vorba de Crişul Repede.

[29] *Vásárhely* de lângă Huedin.

[30] Este vorba de localitatea Gilău.

[31] Este dealul Mănăşturului.

[32] Este piaţa în care se află catedrala Sf. Mihail.

[33] Vezi nota 20.

www.dacoromanica.ro

paşi, care porneşte de la palatul guvernatorului, este cu adevărat minunată. Puţine oraşe din Imperiul austriac se bucură de o stradă atât de dreaptă şi atât de lată, în lungul căreia se înalţă aproape numai clădiri frumoase, domneşti. Şi piaţa lată de 500 de paşi şi lungă de 360 de paşi, în al cărei mijloc se înalţă Catedrala catolică[34]
p 238 // ar putea fi frumoasă, dacă nu ar fi sluţită de coşmelii şi prăvălioare. Dar ea nu are turn. Ea se numără între cele mai mari din Transilvania, are o lungime de 94 de paşi şi o lăţime de 34 de paşi, are, pe lângă altarul principal, încă 6 altare laterale împodobite cu sculpturi foarte vechi, patru dintre acestea aflându-se în mijlocul bisericii, două pe laturi şi două capele, dintre care una este închinată Sfintei Fecioare iar cealaltă, Sfântului Ioan Nepomuk. O podoabă frumoasă a bisericii sunt mormintele conţilor Zsigmond şi János Kálnoky, ale contelui Bánffy, sculptate în marmură şi aflate în imediata apropiere a altarului principal, precum şi mormântul baronului Dietrich, aflat în capela Sfintei Fecioare. Dintre picturi, este remarcabilă cea care-l reprezintă pe arhanghelul Mihail. Din afară, constructorii au avut bunul gust să împodobească peretele înalt al bisericii cu o figură uriaşă a marelui Christofor, reprezentat cum îl trece pe Pruncul Iisus peste valuri, o zugrăveală care măsoară aproximativ 4 stânjeni înălţime[35]. Biserica a fost construită de regele Sigismund[36] şi este închinată Sfântului Mihail. La sfârşitul lunii septembrie 1339[36a], acest rege al Ungariei a fost atacat pe neaşteptate şi a fost ţinut prizonier timp de 18 săptămâni mai întâi la Visegrád, apoi la Siklós, fiind eliberat din mâinile răzvrătiţilor de fraţii Miklós şi János Garai. Drept mulţumire pentru ajutorul Atotputernicului, regele a construit această biserică, terminată în anul 1414.

Astăzi am mai vizitat palatul fostului guvernator transilvănean, domnul conte György Bánffy. Clădirea nu este înaltă dar este construită cu mult gust, în stil italian. Faţada are 16 ferestre şi un balcon frumos cu coloane. Pătratul curţii
p. 239 frumoase şi cuprinzătoare este împodobit cu o colonadă splendidă //. Pe minunata stradă de Mijloc, unde sunt vrednice de remarcat casele Gergely Bethlen, baron Alvinczy şi ale contelui Kendeffy, m-am îndreptat spre casă deoarece începuse să ningă. Deasupra Porţii de Mijloc, este vrednic de remarcat cadranul mare al unui ceas ale cărui limbi sunt lungi de peste jumătate de stânjen.

25 noiembrie 1827

Istorie. Casa în care s-a născut Matia Corvinul. Amintirea Excelenţei Sale Guvernatorul. Reuniunea doamnelor

Klausenburg, Klusch, Kolozsvár a fost cunoscut încă în vremea romanilor ca o cetate sub numele de Claudiopolis şi, potrivit unei inscripţii aflate deasupra Porţii Apei, era a şasea coloană a lui Traian. Unii cred că şi-a primit numele de la împăratul Claudius.

---

[34] Catedrala Sf. Mihail.

[35] Un stânjen vienez (*Wiener Klafter*) are 1,896 m.

[36] Afirmaţie inexactă a autorului, prima menţiune privind construcţia bisericii Sf. Mihail din Cluj datează din anul 1349.

[36a] Corect: 1389.

www.dacoromanica.ro

Clujul de astăzi a fost construit în anul 1178, sub domnia lui Bela al III-lea de colonişti germani, saşi[37].

Lucruri deosebit de memorabile

<...> În anul 1783 Clujul a fost ridicat la rangul de oraş liber regal de către p 242
împăratul Iosif al II-lea. În acelaşi timp, a fost introdusă toleranţa religioasă şi nu numai ţiganii aflaţi în împrejurimile Clujului ci şi cei care rătăceau prin toată Transilvania au fost obligaţi să se stabilească într-un loc. Aceştia au primit numele de ţărani noi[38].

Am vizitat în strada Turda biserica închinată Sfintei Treimi înainte de a face vizita de curtoazie Excelenţei Sale, domnului Guvernator. Aceasta a fost construită la începutul veacului al 18-lea, dar a avut mult de suferit în incendiul din 31 august 1798, în care a ars mai mult de un sfert din oraş. Este destul de mare şi prevăzută cu două turnuri acoperite cu cupole din tablă. Cu această biserică se învecinează clădirea Colegiului[39] în ale cărui etaje inferior şi mijlociu se află Cancelaria Guberniului. Incredibil este adesea numărul practicanţilor, care trebuie de cele mai multe ori să facă practică 10 până la 12 ani.

În strada Lupului[40], peste drum de clădirea Guberniului, se află Liceul construit într-un stil frumos şi în care funcţionează pe lângă şcoli, de asemenea câteva cancelarii.

Liceul academic din Cluj îşi datoreşte prima sa întemeiere principelui ales al Transilvaniei, devenit ulterior regele Poloniei, Ştefan Báthory, // principe care s-a p. 243
străduit, cu mult zel, să promoveze bunăstarea internă a ţării şi mai ales educarea tineretului.

... Am vizitat acum, casa în care s-a născut, în anul 1436, Matia Corvinul, p. 244
Solomonul ungur[41]. Ea se află peste drum de spitalul militar, fiind o casă în care a locuit şi cunoscutul Bocskai[42]. Una din laturi, unde se aflase o capelă a mamei sale Elisabeta, mai este în picioare, iar camera cea mare are încă în întregime bolţile unei biserici. Sub poartă se află o mare inscripţie memorială din marmură, cu mai multe înscrisuri pe care nu le-am putut citi datorită întunericului care cuprindea tot mai mult curtea. Acestea se refereau la amintirea marelui rege. Nu departe, se află Piaţa Franciscanilor, cu biserica şi // mănăstirea. Turnul bisericii este înalt de 36 de p. 245
stânjeni şi este cel mai înalt din Cluj.

Faptul că în Transilvania viaţa este mai ieftină decât în regiunile estice ale Ungariei este dovedită prin mercurialul de atunci. O livră de carne de vită costă 6 creiţari, o livră de carne de vacă 4 creiţari, o găină 10 creiţari, o raţă 15 creiţari, un purcel de lapte 30 şi chiar 36 de creiţari, o măsură din vinul cel mai bun 36 de

---

[37] Afirmaţie inexactă, prima menţiune documentară a Clujului datând din anul 1173.

[38] *Neubauer.*

[39] *Collegial-Gebaude.*

[40] *Wolfsgasse = Farkas utca.*

[41] *Salamo Hungaricus.*

[42] Bocskai István, principele Transilvaniei şi regele Ungariei (1605–1606).

www.dacoromanica.ro

creiţari, iar din vinul ieftin 10 şi chiar 8 creiţari, o livră carne de porc 7 creiţari, iar bucăţile de carne de viţel de 10 creiţari până la 1 florin valută vieneză[43]. Dar, în afară de alimentele amintite, totul este la fel de scump ca la Viena şi Bratislava.

La orele serii, sunetul clopotelor de la unitarieni m-au îndemnat să intru în biserica lor de pe strada Ungurească. Biserica, în care în afară de scaune şi amvon nu se află nimic – la fel ca la reformaţi – este destul de mare şi a fost construită în anul 1796. Deasupra intrării se poate citi: „In honorem solius Dei MDCCXCVI"[44].

p 247 *27 noiembrie 1827*

Cetăţuia. Panorama. Grădina publică

Când m-am trezit, zăpada îngheţase bine la geamurile mele. Termometrul arăta temperatura de 10° Réaumur, deci crescuse cu 4°, iar soarele roşu pătrundea prin norii cenuşii. Dar vremea era cu atât mai plăcută. Era o zi frumoasă şi veselă de iarnă. Fiecare anotimp îşi are părţile lui plăcute, deci şi iarna. Deoarece până la ora 10 vremea a devenit foarte frumoasă, iar soarele strălucitor a înghiţit tot mai mult ceaţa, îmblânzind astfel frigul, am urcat la aşa-numita Cetăţuie. Drumul m-a purtat pe strada Podului şi am ieşit pe Poarta Podului. Aici, în faţa acestei porţi, se spune că ar fi fost locul[45] în care s-ar fi sinucis ultimul rege al dacilor, Diez Wald sau Decebalus, după ce a pierdut bătălia cu romanii, la Turda. La capătul de dincolo de poartă al străzii Podului, ajungi la Someşul Mic[46], iar de aici treci peste o insulă mică, şi apoi, peste un pod de lemn acoperit peste Someşul Mare. Ajungi, astfel, la poalele dealului pe care se aflase odinioară castelul fortificat al romanilor[47].

Someşul este un râu care izvorăşte din zonele Bistriţei, dar pe care se poate naviga numai cu plutele. Pe el este duş mai ales lemn, din Transilvania în Ungaria. Pe treptele cioplite în stâncă, urci la citadela construită în anul 1721, sub domnia regelui Carol al VI-lea[48]. Aici se află mai multe clădiri militare bune, dar totul nu mai merită deloc numele de cetate, deoarece toate fortificaţiile sunt foarte ruinate. Vrednică de văzut este însă, în unele locuri, priveliştea oraşului şi a văii de la Cluj,
p. 248 care // se află într-o căldare înconjurată de munţi. De aici se vede că, după Braşov, Clujul merită numele de cel mai mare oraş din Transilvania. Poţi zări cu limpezime vechiul zid circular cu turnurile sale, care înconjoară oraşul interior având o circumferinţă de ¾ oră mers pe jos. Împreună cu suburbiile, poţi presupune că plimbarea ar dura două ore. Aceste suburbii îşi au numele în parte de la porţile şi străzile oraşului interior, în parte au denumiri proprii. Eu am reuşit să aflu şase. Cea

[43] *Wiener Wahrung*, un florin vienez echivalând cu 60 creiţari.

[44] „Întru cinstirea Dumnezeului unic 1796".

[45] Localizare fantezistă a asediului Sarmizegetusei şi a sinuciderii regelui Decebal din vara anului 106.

[46] *Klein Számos*.

[47] Fantezia autorului.

[48] Carol al VI de Habsburg, împărat romano-german, rege al Ungariei sub numele de Carol al III-lea (1711–1740).

www.dacoromanica.ro

mai frumoasă este suburbia Mănăştur[49], aflată înspre nord-vest. Ea este continuată de mizera suburbie românească. Înspre răsărit se află suburbia din strada Ungurească şi strada de Mijloc, înspre nord suburbia Hidelve, prin care ajungi la cetăţuie, iar, în fine, spre sud-est şi sud-vest suburbia din strada Lupului şi suburbia Turzii.

În suburbia Mănăştur se află Cazinoul cu grădina odinioară a contelui Haller, acum Grădina publică.

Din locul unde mă aflam am putut deci privi toate clădirile frumoase, cu acoperişurile pline de nea şi nămeţii dimprejur, ceea ce mi-a prilejuit priveliştea unui splendid tablou de iarnă.

28 şi 29 noiembrie 1827

Teatrul. Biserica reformată

La orele 11 ale dimineţii m-am dus mai întâi în strada Meşteşugarilor[50], pentru a vizita biserica greco-unită[51], pe care n-am putut-o compara cu nici o alta. Piatra de temelie a fost pusă la 16 august 1798. // În mod deosebit merită să fie p. 249
amintit teatrul frumos şi spaţios, care se spune că ar fi cel mai mare din Ungaria şi Transilvania, după cel din Pesta. Are trei nivele şi o capacitate de aproximativ de 1200 de oameni şi aproape că este prea mare pentru acest oraş, deoarece aici plăcerea pentru distracţii teatrale şi muzicale pare să se fi stins, cu excepţia nobilimii.

O minunată muzică de cor m-a îndemnat să intru în Catedrala reformată, atunci când am trecut pe strada Lupului. Clădirea, de asemenea lipsită de turn, este întru totul asemănătoare cu cea a Catedralei catolice. Mai nouă decât aceasta şi construită în stil gotic, ea face o impresie deosebită pe dinafară, atunci când o priveşti de la capătul străzii, cu frontonul ei ascuţit şi înalt. Interiorul este curat, iar masa de împărtăşanie, pe care este pictată foarte frumos Cina cea de taină, este piesa cea mai interesantă a acestei biserici.

8 decembrie 1827 p. 254

Plecarea de la Cluj. Vizitiul. Banabic. Izvoarele amare. Turda. Salinele. Inscripţiile romane. Câmpia Crucii. Drumul lui Traian. Gaura Baiului[52]. Legendă

Cât de surprins am fost dis-de-dimineaţă când am văzut că norii, după ce-şi lepădaseră proviziile bogate de zăpadă, s-au răspândit şi pe întreg cerul nu mai puteai vedea nici unul. Priveliştea soarelui, care fusese ascuns timp de câteva zile după nori întunecaţi, mi-a produs un fel de încântare nouă, trezindu-mi nădejdea că

[49] *Monostor-Vorstadt*
[50] *Kleinmeistergasse.*
[51] Această biserică se află în strada Bob.
[52] *Das Bayloch.*

www.dacoromanica.ro

voi putea vedea ţinuturile prin care urma să trec astăzi, în haine pe care ceaţa deasă o îngăduie doar arareori.

Deoarece cu ocazia rămasului bun am întârziat cu câţiva amici, conducătorul diligenţei, un sas, mi-a dat de înţeles nemulţumirea sa şi m-a întrebat dacă nu auzisem cumva, cu o jumătate de oră mai devreme, trompeta poştei, care mă chema. După ce ne-am văzut în căruţă, mi-am scos pentru micul dejun o gustoasă limbă afumată şi l-am rugat pe conducător să mănânce cu mine. La început a refuzat şi s-a strâmbat, dar curând a înfulecat cu poftă bucata oferită şi, în fine, a devenit mai prietenos. Curând am avut privilejul să cunosc caracterul unui sas blajin. Soarele nu era în stare să lupte împotriva gerului, care îngheţase pământul
p. 255 şi-l făcuse ca de piatră // şi, de aceea, drumul era plin de hârtoape. Deoarece drumul mergea la deal, am sărit îndată din trăsură şi am alergat alături de aceasta. A durat două ore până am ajuns în vârful acestui munte înalt[53], la poalele căruia se află Clujul. Privirilor mele li s-a oferit acum o zonă de munte nemărginit de mare, îmbrăcată într-o haină strălucitoare. Ce joc minunat în razele strălucitoare ale soarelui, să vezi îmbrăcaţi într-un alb orbitor, munţii, pădurile şi câmpia îngustă în care este aşezat Clujul! După ce am coborât de pe culme, am ajuns într-o vale strâmtă, înconjurată de o pădure tânără, strivită de apăsarea poverii ei albe. Feleacul, un sat împrăştiat, nu se remarcă prin nimic decât prin izvoarele dulci, care se găsesc în câmpia Clujului[54], unde se află satul şi localitatea de poştă Vâlcele[55]. Această câmpie se întinde până în comitatul Dăbâca-Turda. Este o zonă departe de a fi câmpie deplină, ea primindu-şi numele deoarece se află foarte jos faţă de ceilalţi munţi. Aici se găsesc puţine localităţi. Pe acest şes, în câmp deschis lângă satul Săcălaia[56], izvorăşte un izvor sărat, care conţine atâta sare Glauber[57] încât cu aceasta ar putea fi aprovizionată îndestulător întreaga Transilvanie şi s-ar putea economisi o sumă însemnată de bani, dacă acest produs medicinal nu ar mai fi importat, ci folosit de la acest izvor. Răposatul doctor Neustädter din Sibiu a publicat, încă în anul 1796, o scriere despre această sare miraculoasă autohtonă. Locuitorii satului Săcălaia îi dăduseră asigurări că, în cazul unor accese de friguri,
p. 256 se folosiseră cu mare succes de această sare şi scăpaseră cu bine de malarie şi limbrici.

Turda sau Thorenburg, numită în epoca romană Salinae din pricina ocnelor bogate de sare şi sub daci Dierna[58], este cea de a doua staţie de poştă de la Cluj şi se află pe Arieş[59], un râu numit de romani Auratus (de aur) datorită nisipului său aurifer. Ciudăţenia principală a acestui târg mare constă în salinele care se află mai sus de vii. Dat fiindcă am călătorit cu poştalionul, nu am putut vizita ocna de sare săpată în formă de con, deoarece se găsea la o depărtare de o oră de aici, pe dealul

---

[53] Este vorba de dealul Feleacului.

[54] *Mezőseg.*

[55] *Banyabık.*

[56] *Kıs-Szék.*

[57] Este vorba de sarea amară.

[58] Dierna este numele roman al Orşovei, iar Potaissa cel al Turzii; Salinae era denumirea romană pentru Ocna Turzii.

[59] *Aries.*

www.dacoromanica.ro

pe care s-a aflat vechea cetate şi vechiul oraş roman Salinae[60]. În schimb, vestita ocnă de sare de la Uioara de Sus[61] m-a despăgubit din plin pentru aceasta. Aşa după cum pe colină mai pot fi văzute ruine romane şi se găsesc urne, monede romane etc., tot astfel i-am atras atenţia unuia dintre tovarăşii mei de călătorie că în zidurile unor case ale locuitorilor Turda erau încastrate pietre cu inscripţii romane.

Pe cât de frumoasă este de departe priveliştea Turzii, întrecând în această privinţă Clujul, pe atât de decepţionat eşti atunci când vizitezi localitatea. Ce-i drept, aşezarea între dealuri bogate în vii este plăcută, dar modul în care s-a construit este cât se poate de mizerabil, iar casele sunt, în cea mai mare parte, colibe prăpădite. Localitatea este constituită // din cele două târguşoare reunite, p. 257
Turda Veche şi Turda Nouă, despărţite de pârâul Sărata[62] (Sóspatak) şi de biserica evanghelică. Deoarece locuitorii de aici sunt unguri, români, germani şi saşi, aici există şi biserici pentru diferite confesiuni.

Clădirea cea mai mizerabilă din Turda Veche este aşa-numita Mănăstire a franciscanilor. Reşedinţa acestor călugări săraci este ruinată pe de-a întregul. La Copăcele[63], aflat la o oră de Turda sau Thorenburg, se găseşte alabastru de calitate excelentă.

Îndată ce părăseşti Turda, peisajul se schimbă şi pătrunzi pe un teritoriu p. 258
remarcabil din punct de vedere istoric şi geografic, numit Oprişani[64], unde, aşa cum se afirmă, Traian l-ar fi înfrânt pentru prima oară pe regele Decebal[65]. Aici am zărit deja urmele drumului pavat al lui Traian, care duce de la Porţile de Fier în capitala Ulpia Traiana, iar apoi prin valea Haţegului, la Alba-Iulia[66] şi, de aici, la Turda şi Târgu Mureş etc. Înspre apus şi lateral de Turda se zăresc vestitele Chei ale Turzii[67] Un farmacist din Turda care călătorea împreună cu mine, mi-a spus că aceste Chei se află între satele Plăeşti[68] şi Izvoarele[69] şi ar măsura mai mult de o oră de mers în lungime. Prin ele curge un pârâu mic, peste care trebuie să treci de mai multe ori, dacă vrei să treci prin Chei. Drumul este foarte incomod şi urcă treptat, treptat. Pe malurile înalte şi abrupte cât şi jos în Chei, între stânci enorme şi crăpături, cresc unele plante rare. De aceea Cheile sunt deosebit de însemnate pentru botanist. Muntele însuşi este alcătuit din piatră de var iar pe coastele lui zac diferite pietre calcaroase, precum marmura albă, alabastru şi helicite[70], pe care omul obişnuit le poate socoti drept monezi pietrificate. Dintre diferitele peşteri aflate în Chei, cea mai vestită este Gaura Baiului[71]. Aici poposesc acum, uneori, lupii, dar se zice că

---

[60] Este vorba de Ocna Turzii.
[61] *Maros-Újvár*, azi înglobat în Ocna Mureş.
[62] *Sóspatak.*
[63] Înglobat astăzi în oraşul Turda.
[64] *Keresztesmező*, Prat de Traian.
[65] Afirmaţie incorectă.
[66] *Carlsburg.*
[67] *Thorenburger-Kluft.*
[68] *Kovend.*
[69] *Bedel.*
[70] *Heliziten.*
[71] *Bayloch.*

odinioară, aici ar fi locuit un tâlhar de drumul mare, numit Bay, de aici şi numele
p. 259 de Gaura Baiului, deoarece el // s-ar fi adăpostit aici cu adunătura sa de oameni la începutul veacului al XVII-lea[72], în timpul războiului curuţilor. De asemenea, despre aceste Chei se povestesc şi unele minuni, anume că atunci când Sfântul Ladislau[73], regele Ungariei, era urmărit de cumani, muntele pe care se aflau cele două oşti s-ar fi despicat în urma rugăciunilor sale, despărţind, astfel, cele două armate, cea ungurească şi cea cumană. De asemenea se spune că, în timpul unei expediţii împotriva sciţilor, Darius[74] şi-ar fi îngropat, în aceste Chei, comorile[75]. În apropiere de Turda au fost descoperite o mulţime de antichităţi romane, precum monede, altare de jertfă din marmură, statuete de zei din metal.

Pe cât de plăcută a fost ziua de iarnă de astăzi, pe atât de încet a înaintat diligenţa din cauza drumului îngheţat bocnă şi plin de gropi. Vizitiul era un român ameţit de băutură. Deoarece pe o anumită distanţă drumul a fost acceptabil, m-am reaşezat în diligenţă, dar, după câteva minute, vizitiul a căzut de pe cal. Am scos cu toţii un strigăt de groază, dar, din fericire, caii blânzi s-au oprit, deoarece altfel roţile ar fi trecut peste nefericitul om. Dar nenorocul nu ne părăsise încă, deoarece diligenţa a rămas împotmolită, în pantă, în zăpadă. O oră întreagă am mânat noi diligenţa, timp în care beţivul s-a prăbuşit din nou pe pământ şi s-a rănit la nas şi gură. Abia spre seară am ajuns la Vinţul de Sus, a treia staţie de poştă de la Cluj. După ce ne-am mai încălzit puţin în camera dirigintelui de poştă, am pornit mai departe. Noaptea venise, aşa că am putut zări localitatea apropiată Uioara de Sus[76] cu vestita sa ocnă de sare*.// Ţinutul înspre Aiud pare să nu fie foarte sănătos
p. 260 deoarece o parte din albia Mureşului sau un braţ al acestuia s-a golit de apă. Astfel, Mureşul umple acum cu apă acea parte părăsită doar când iese dintre maluri, formând o mlaştină numită Mureşul Mort. La jumătatea drumului dintre Vinţul de Sus[77] şi Aiud[78], în lungul drumului, se află o cârciumă în faţa căreia au crescut două sălcii, care se apleacă de la o parte a drumului către cealaltă, alcătuind, astfel, o adevărată boltă de verdeaţă. Copacii dau impresia că se îmbrăţişează şi, de aceea, sunt cunoscuţi sub numele de sălciile îndrăgostite. Lucrul este cu atât mai surprinzător, cu cât nu observi pe o distanţă bună nici un tufiş şi, cu atât mai puţin, un copac.

Aiudul

Aiudul sau Engeden, Egydenstadt, de asemenea Egydiopolis şi Strassburg, nu departe de Mureşul Mort, a patra staţiune de poştă de la Cluj, este, ce-i drept, un târguşor construit în stil bătrânesc, dar renumit în istorie, odinioară săsesc, acum,

---

[72] Datare incorectă, având în vedere că această răscoală antihabsburgică s-a desfăşurat în perioada 1703–1711 sub conducerea lui Francisc Rákóczy al II-lea.

[73] Ladislau I cel Sfânt, rege al Ungariei (1077–1095).

[74] Darius I cel Mare, împărat al perşilor (522–486 în d Chr.).

[75] Afirmaţie fantezistă.

[76] *Maros-Újvár*, înglobată astăzi în Ocna Mureş.

* Despre această ocnă de sare, cea mai vestită după cea de la Wieliczka şi despre târgul Aiud, voi relata, mai pe larg, cu ocazia vizitei mele la Partoş.

[77] *Felvintz*.

[78] *Enyed*.

www.dacoromanica.ro

însă, unguresc. În anul 1529 el a fost scos de Ioan Zápolya din cadrul pământului săsesc. Funcționarul suprem de aici se numește *Doctor Nobilium*. Despre Colegiul de aici, în care studenții locuiesc laolaltă, așa cum se pare, ca la mănăstire, voi relata mai multe, mai târziu.

Un lucru memorabil al acestei localități odinioară germane este faptul că ulițele și piețele și-au păstrat numele nemțești.

.....

9 decembrie 1827 p. 261

Teiuș. Alba-Iulia. Lucruri memorabile. Cetatea

Am pornit deja la orele 5 ale dimineții. Vizitiul a făcut însă o oprire de un sfert de oră în piața mare a târgului, acolo unde se înalță vechea cetate. Acest edificiu străvechi cuprinde, în incinta zidurilor sale, locuința parohială, o biserică reformată și o biserică evanghelică. În vremurile de demult, această fortificație le-a servit sașilor și celorlalți ca loc de refugiu și de apărare, așa cum o dovedesc turnurile și lăcașurile de tragere din zid.

Vremea era cețoasă și ne-a luat putința de a privi frumosul lanț de munți care, nu fără temei, ar putea fi numit lanțul de aur și argint, deoarece în acet lanț muntos se găsesc cele mai mari mine de aur.

A cincea stație de poștă de la Cluj este Teiușul[79] sau Dreykirchen. Un târgușor unde călugării paulini au avut odinioară o mănăstire construită în anul 1445, de Iancu de Hunedoara din prada luată după bătălia cu turcii de la Sântimbru. Astăzi mănăstirea este complet ruinată. // Localitatea se numește Dreykirchen de la cele p. 262
trei biserici pe care le are, anume catolică, reformată și românească.

La ieșirea din Teiuș vizitiul a fost atât de amabil să-mi atragă atenția asupra unui pod de piatră, construit cu multă iscusință, peste care va duce șoseaua aflată, de asemenea, în construcție. Ea trece peste o prăpastie adâncă, iar cutezanța construcției peste acest hău scurtează drumul spre Alba-Iulia[80] cu o oră. Cu cât te apropii de Alba-Iulia, cu atât mai încântător și mai plăcut devine peisajul.

Alba-Iulia

Alba Carolina, Alba-Iulia[80a], Károly-Fejérvár, în timpul Huniazilor Siebenbürgisch Weissenburg[81] iar în vremea romanilor Apulum, este a șasea stație de poștă de la Cluj și reședința episcopului romano-catolic al Transilvaniei.

.....

În anul 1715 pe locul orașului de reședință Weissenburg, pustiit de numeroasele p. 264
tulburări, a fost construită, din temelii și cu multe cheltuieli, o cetate puternică sub

---

[79] *Tovis.*

[80] *Carlsburg,* nume datorat împăratului Carol al VI-lea (1711–1740).

[80a] „Numele de Alba-Iulia l-a primit de la soția împăratului roman, Severus" *(n.a).*

[81] Denumirea germană a Albei-Iulia, *Siebenburgisch Weissenburg,* diferită de cea a Belgradului, *Griechisch Weissenburg* și de *Stuhl Weissenburg,* respectiv de *Szekesfehérvár*

www.dacoromanica.ro

Carol al VI-lea, de la care a primit numele de Carlsburg. Această cetate, singura parte frumoasă a localității, se află pe o colină. Ea îi face mare cinste constructorului ei, contele Steinville[82]. Construcția a durat din anul 1715 până în anul 1738. Ea are şapte bastioane şi dispune de tot ceea ce este necesar unei cetăți principale. Poarta principală, ca de altfel şi intrarea sunt cu adevărat minunate. Mi-au adus mult aminte de noile fortificații din oraşul meu natal. Poarta principală, pe care se află, în mărime naturală, o minunată statuie a împăratului Carol al VI-lea, a costat 60.000 de florini. Pe lângă aceasta, există multe ornamente şi monumente romane. Marienburg[83], cel mai bun geograf al Transilvaniei, afirmă că situarea cetății nu ar
. 265 fi prea favorabilă. Ea nu poate // fi aprovizionată cu apă nici din Mureş, nici din râul Ampoi, care curg ambele mult mai jos. Muntele Furcilor[84], care are aproape aceeaşi înălțime cu dealul pe care se află cetatea, este păgubitor pentru aceasta, deoarece duşmanul, venind dinspre Partoş[85], se poate apropia neobservat de cetate, deoarece acel deal acoperă vederea asupra acelei zone.

Despre splendida catedrală cu hramul Sfântului Mihail, despre celelalte clădiri, mai ales despre Monetărie, despre cel care a construit biserica, marele erou Iancu Huniade Corvin etc. voi relata mai târziu, deoarece am fost invitat pentru anumit timp la Partoş, aflat la o jumătate de oră de Alba-Iulia, la domnul director al Salinelor, István de Gyujto. Datorită acestei primiri ospitaliere, chiar dacă era iarnă, am avut ocazia să vizitez marea salină de la Uioara de Sus[86], minele de aur din apropiere de Zlatna, Abrud, Roşia Montană şi Baia de Arieş, apoi interesantul oraş Deva, marea uzină de fier de la Hunedoara, Hațeg, Sarmizegetusa şi Densuş[86a]. Acestea sunt, alături de ținuturile Braşovului şi Sibiului, părțile cele mai interesante din Transilvania. De altfel Transilvania este una dintre provinciile cele mai frumoase ale monarhiei austriece, deoarece posedă în acelaşi timp tot ceea ce-şi doreşte inima şi mintea. Din păcate, Transilvania s-a bucurat până acum prea puțin de atenția geografilor.

. 266

Partoş. Lancrăm. Sebeş

După ce am admirat, o vreme, din cetatea Alba-Iulia, priveliştea frumoasă asupra munților bogați în aur, am trecut prin Partoş, unde se află Oficiul de transport al sării şi ne-am bucurat de soarele ce cobora spre apus, luminând cu raze roşietice bogatul şir de munți frumoşi acoperiți de zăpadă. Un vânt aspru din nord

---

[82] Etienne de Steinville, general-comandant al Transilvaniei (1710–1720).

[83] Lucas Joseph Marienburg, autorul lucrării *Geographie des Grossfurstentums Siebenburgen*, vol. I–II, Sibiu, 1813; capitular şi paroh din Ghimbav.

[84] *Der Galgenberg.*

[85] *Maros-Porto.*

[86] *Maros-Újvár.*

[86a] „Datorită războiului izbucnit între ruşi şi otomani (1828) precum şi datorită izbucnirii ciumei, n-am putut călători mai departe. Din pricina acestei împrejurări, am avut prilejul să vizitez Transilvania, această țară atât de bogată în frumuseți ale naturii, în aşa fel încât pot îndrăzni să spun că sunt chiar puțini locuitori care să-şi fi vizitat țara în toate părțile ei, aşa cum am făcut-o eu" *(n a).*

www.dacoromanica.ro

ne-a adus totuşi aminte că era iarnă. Cu toate acestea, frigul de 8 grade nu mi-a răpit plăcerea de a admira izvorul întregii vieţi a tuturor sentimentelor, a tuturor bucuriilor răspândite prin efluviile ei blânde în întreaga împărăţie a naturii, până când a dispărut la apus.

Vizitiul mi-a arătat aşa-numitul Munte Roşu şi vechiul drum militar, odinioară foarte prost şi nesigur, pe care se ajungea la Sibiu printr-un mare ocol.

Localitatea Lancrăm[87] poartă cu drept acest nume. Ea se întinde pe o lungime mai mare de o jumătate de oră, fiind locuită mai cu seamă de români, cu toate că a fost construită de saşi. După ce ai trecut de Lancrăm, ajungi curând la orăşelul săsesc Sebeş, a şaptea staţie de poştă de la Cluj şi a 53-a de la Viena, dar trecând prin Cluj, a 63-a staţie de poştă.

Încă în suburbie zăreşti alături de cocheta biserică românească şi câteva case bine zidite, aparţinând unor români cu dare de mână. La căderea nopţii, când am intrat în micul orăşel, m-am bucurat să-l văd luminat cu felinare, lucru pe care nu l-am văzut la Cluj, capitala ungurilor[88].

Rebegit cu totul de frig, l-am rugat pe un om să-mi procure o găzduire ieftină pentru noapte. // Am aflat o asemenea ocazie la un sas prietenos, numit Dietrich. p 267
Încălzit într-o anumită măsură, mi-am culcat trupul obosit în pat şi am adormit dus de vise până în dimineaţa următoare, în acest oraş săsesc.

10 decembrie 1827

Germana săsească

.....

O dată trecută noaptea, am renăscut la o viaţă nouă. De dimineaţă am auzit vorbindu-se limba săsească, din care, fiind neobişnuit, n-am înţeles nici un cuvînt. Dialectul se asemănă mult cu idişul[89]. De mirare este însă faptul că saşii mai cultivaţi vorbesc şi limba germană literară, anume în aşa fel încât unesc cea mai frumoasă germană cu cea mai urâtă. Ar fi cu adevărat de dorit să se renunţe, cu totul, la acest dialect ce sună atât de urât şi să fie înlocuit cu limba cu adevărat frumoasă, care nu este nicidecum vorbită mai curat chiar la Dresda şi Leipzig. Mai încolo voi cita câteva exemple ale acestui vechi dialect săsesc.

..... p. 268

Valea pe care am vizitat-o îţi poate prilejui, în timpul verii, o plimbare minunată, deoarece chiar şi iarna avea un anume farmec. Înconjurată de munţi, aflaţi nici prea aproape nici prea departe, ea este udată de râul Sebeş, care asigură păşuni frumoase, oferind vitelor o hrană excelentă.

.....

[87] *Langendorf*

[88] In realitate sediul marii nobilimi maghiare şi al autorităţilor transilvănene.

[89] Constatarea autorului, lipsită de temei.

www.dacoromanica.ro

11 decembrie 1827

Împrejurimile Sebeşului

Înainte de a-i vizita pe prietenii mei dragi, m-am plimbat prin orăşel. Este foarte mic, dar deloc prost construit. Piaţa este spaţioasă şi nu este urâţită la mijloc, ca în multe alte oraşe, cu diferite prăvălii.

p. 268 .....

Orăşelul are numai 195 de case, dar împreună cu suburbiile poate avea în jur de 700 de case. Mi s-a spus că acolo locuiesc mai mult de 4000 de oameni. Femeile de aici se maturizează mai devreme şi se remarcă prin forme plăcute, ba chiar frumoase şi minunate, la care contribuie probabil şi clima binefăcătoare. Ele îmbătrânesc, din păcate, repede, iar cauza o constituie căsătoriile timpurii. Una din cauzele principale ale îmbătrânirii timpurii a femeilor este pierderea dinţilor. Am văzut puţine femei care să-şi mai fi avut la 40 de ani toţi dinţii – un farmec necesar unui obraz frumos. Nu este un lucru rar, ca la vârsta de 15 şi 16 ani să fii deja mamă a doi copii. Bărbaţii se căsătoresc la 20, cel mult 24 de ani. Există, de asemenea, căsătorii din interes, anume bărbaţi în puterea vârstei se însoară, datorită situaţiei lor materiale precare, cu femei bogate şi bătrâne. Ce-i drept, aşa ceva se
p. 270 întâmplă la toate popoarele, dar niciodată aşa de des ca între // saşi. Acest lucru mi-a lăsat o impresie foarte neplăcută.

.....

Dintre biserici, cea luterană este o clădire gotică remarcabilă, înconjurată de un zid. Odinioară ea pare să fi fost foarte bine fortificată, dar descoperirea prafului de puşcă a însemnat sfârşitul unor astfel de fortificaţii. În interior, biserica este lungă de 98 de paşi[90], are multe trepte şi coridoare laterale şi este conservată destul de bine. Ea pare să fi fost construită în anul 1314, în timpul lui Carol I[91]. Alţii socotesc că ea ar fi fost ridicată încă în anul 1210, în timpul regelui Andrei al II-lea[92], care i-a favorizat mult pe saşi şi le-a acordat privilegii deosebite. <...>

12 decembrie 1827

Călătoria spre Sibiu. Mirele. Miercurea Sibiului[93]. Societatea respectabilă

Într-o zi foarte ceţoasă, la orele 4 şi jumătate ale dimineţii, am pornit împreună cu meşterul curelar Eutel, acesta era numele cetăţeanului, în călătoria spre capitala saşilor. El era mire şi se ducea să-şi viziteze mireasa aflată la Sibiu. Eutel era monosilabic şi aproape că l-aş fi socotit un om rece şi bănuitor, dacă gândul că ar cugeta la viitoarea lui soţie nu m-ar fi făcut să-l judec altfel. De altfel

---

[90] Vezi nota 6.

[91] Este vorba de Carol Robert de Anjou, regele Ungariei (1308–1342).

[92] Regele Ungariei între 1116–1131.

[93] *Reussmarkt.*

www.dacoromanica.ro

era un bărbat foarte serios în gândire, deja destul de în vârstă şi se căsătorea cu o femeie mai bătrână pentu a-şi şti gospodăria bine întreţinută şi pentru a le da o mamă copiilor mai mici, rămaşi de la prima sa soţie. Astfel, fără a vorbi mult unul cu altul, am ajuns la Miercurea Sibiului, prima staţie de poştă de la Sebeş[94]. Această localitate pare, datorită lungimii ei, cu totul de necuprins. Timp de 5 ore am călătorit ba la deal, ba la munte. În acest târg săsesc, // având case îngrijite, p 272
locuia fratele acestui cetăţean. Odinioară fusese pastor, dar acum trăia singur. La el am rămas peste zi. La orele 12 s-a ridicat ceaţa şi am putut zări o vale destul de largă, fără vreun farmec deosebit, înconjurată de munţi.

Miercurea Sibiului s-a format în anul 1200, în timpul regelui Emeric[95], mare iubitor al păcii, care i-a preţuit foarte mult pe germani. Se află în scaunul sau cercul cu acelaşi nume. În latineşte, localitatea se numeşte, în mod destul de ciudat, *Mercurium,* iar scaunul *Sedes Mercuriensis.* Locuitorii sunt cu toţii saşi, iar aici se află o biserică evanghelică şi una catolică. Ţinutul este bogat în vii, dar sărac în lemn. Lupii sunt aici ceva rar.

.....

13 decembrie 1827

Apoldul Mare[96]. Farmecul ţinutului. Cristian. Turnişor. Sibiu

La Apold, ţinutul cam lipsit de farmec din jurul Miercurii Sibiului, s-a p. 273
transformat într-un ţinut cu mult mai plăcut. //

.....

Apoldul Mare este un sat săsesc frumos, care mai ţine de scaunul Miercurea Sibiului. De aici drumul urcă pieptiş şi, cu fiecare curbă a sa, ţi se oferă o privelişte frumoasă, care-l încântă pe drumeţ, mai ales în timpul verii.

Sus, pe vârful dealului, se află o piramidă, în amintirea zilelor de neuitat în care Maiestăţile lor, împăratul şi împărăteasa[97] au vizitat Transilvania în anul 1817. În acest loc, monarhii mult iubiţi au fost întâmpinaţi, la 6 septembrie [1817], de către mai mulţi membri ai Sfatului restrâns şi lărgit al Sibiului. Această înălţime este, în acelaşi timp, hotarul dintre scaunul Sibiului şi cel al Miercurii Sibiului.

Chiar şi Maiestatea Sa a admirat, aici, frumuseţea ţinutului care se întinde de aici până la Sibiu fie în susul, fie în josul dealurilor. Ajuns la Cristian, ţi se oferă privelişte dumnezeiască a munţilor Turnu Roşu şi Cârţa, între care se remarcă, cu înălţimea sa de 7120 picioare[98], vârful stâncos Surul, unul dintre cei mai înalţi şi

---

[94] *Muhlenbach.*

[95] Fiul regelui Bela al III-lea (1174–1204).

[96] *Grosspolt*

[97] Este vorba de Francisc I, împăratul Austriei (1804–1835) şi de a patra soţie a sa, împărăteasa Carlota (1792–1873) de Bavaria, cu care s-a căsătorit în 1816.

[98] *Schuh*, respectiv 1 *Wiener Schuh* = 0,33 m.

www.dacoromanica.ro

remarcabili munți ai Transilvaniei. Cristian[99] și Turnișor[100] sunt ultimele localități de pe râul Cibin înainte de Sibiu. Ele se remarcă, în mod deosebit, prin curățenie și construcțiile frumoase. Ambele sate nu sunt locuite de sași, ci de emigranți din Austria. Aceștia se numesc *Landler* și au venit în țară în timpul măreței Theresia[101], dar cu timpul au adoptat vechile obiceiuri și datini săsești, ba chiar și îmbrăcămintea și limba saşilor. Lumina zilei a început să se piardă, tot mai mult, de la vârfurile minunaților munți, iar întunecimea nopții s-a înstăpânit asupra
p. 274 pământului, // atunci când am trecut prin frumosul sat Turnișor, de la care mai era cale de jumătate de oră de drum până la Sibiu. Aici, pe câmpul dintre Cristian și Turnișor, după bătălia de la Zărnești, contele Imre Thököly s-a proclamat, la 20 septembrie 1690, principe al Transilvaniei.

În fine, am ajuns destul de înghețați la Sibiu.

.....

14 decembrie 1827

Catedrala. Urcarea în turn. Ținutul minunat

O zi frumoasă mi-a împlinit dorința de a face o vizită în capitala nepoților lui Hermann[102]. Orașul se împarte în cel de sus și cel de jos, deoarece se află parte pe o câmpie, parte pe o înălțime. Pe niște trepte de piatră destul de abrupte și lungi, dar care trebuie neapărat reparate, se ajunge în orașul de sus. Este partea mai frumoasă a orașului, deoarece este aproape în întregime pavată, are mai multe piețe frumoase, iar ulițele nu sunt așa de strâmte, neregulate și murdare ca acelea din orașul de jos. Mi-am luat calea pe așa-numita Scară a sării[103] și am ajuns de-a dreptul la Catedrala evanghelică, o clădire gotică splendidă, cu multe ornamente și un turn înalt de
p. 275 38 de stânjeni[104], socotit a fi unul dintre cele mai înalte din Transilvania. // Această catedrală este considerată, pe bună dreptate, mândria Sibiului. Interiorul este măreț, sublim și insuflând respect. Pe altarul principal se află reprezentarea Mântuitorului. Mai multe coloane susțin nava înconjurată de galerii. Bisericii nu-i lipsește nimic altceva decât o renovare. Ea a fost construită, în anul 1357, sub domnia lui Ludovic[105] și lărgită, în anul 1460, sub Matia Corvin. Am făcut și aici ceea ce am întreprins în toate orașele mari, atunci când aveam vreme bună. M-am urcat în turn, în care, până la orologiu, duc 211 trepte de piatră, iar până la locul care-ți oferea priveliștea, încă 36 trepte de lemn. De aici mi-am purtat privirile peste întreg orașul

---

[99] *Grossau.*

[100] *Neppendorf.*

[101] Este vorba de împărăteasa Maria Thereza (1740–1780), fiica împăratului Carol al VI-lea (1711–1740).

[102] Numele german al orașului Sibiu este Hermannstadt, menționat la 1223 și sub forma Villa Hermani, derivată de la Hermann, întemeietorul său.

[103] *Salztreppe.*

[104] Un stânjen, adică 1 Wiener Klafter are 1,896 m.

[105] Ludovic I cel Mare de Anjou, rege al Ungariei (1342 iulie 21–1382 sept. 10).

www.dacoromanica.ro

şi ţinutul splendid dinspre munţii Cârţei, Avrigului şi Turnului Roşu[106], care mă priveau cu seriozitate, cu capetele lor lipsite de nori. Privit din turn, Sibiul, înconjurat de un zid dublu cu o mulţime de turnuri, pare, atunci când socoteşti şi suburbiile, mai mare decât Clujul. El se înfăţişează ca un pentagon, în vreme ce Clujul nu are decât o lungime şi o lăţime puţin însemnată. Pe cât de frumoasă şi regulată este capitala ungurilor din Transilvania, pe cât de multe clădiri asemănătoare unui palat are, // tot pe atât de multe lucruri are capitala saşilor care-i lipsesc celei dintâi. Oraşul de sus al Sibiului este foarte curat, iar Piaţa Mare este înconjurată de clădiri frumoase. Ea îmi place mult mai mult decât cea din Cluj, deoarece este complet liberă şi nu este sluţită de prăvălii. În toate părţile oraşului domină activitatea. Mereu, ceas de ceas, zăreşti populaţia muncitoare în mişcare, în vreme ce la Cluj, cu excepţia zilelor de târg, totul pare destul de pustiu. E drept, văzusem Clujul la începutul iernii, dar cum va arăta, oare, în timpul verii, atunci când domnii cei mari se află la ţară, iar funcţionarii la slujbele lor? // p. 276

Piaţa în care se înalţă biserica evanghelică se numeşte Friedhof[107]. Peste drum se află Gimnaziul evanghelic, o clădire care nu suferă nici o comparaţie cu cea a Liceului academic din Cluj. Pe cât de mult este lăudată curăţenia saşilor, pe atât de murdar este tocmai aici, unde tinerii ar trebui îndemnaţi spre curăţenie. În ceea ce-i priveşte pe dascăli, aceştia sunt întru totul corespunzători, deoarece în rândul profesorilor există şi au existat bărbaţi care merită numele unui savant, fie şi prin faptul că lor li se datoreşte educaţia spirituală a naţiunii săseşti.

.....

16 decembrie 1827 p. 277

Fizionomia oraşului. Oameni buni şi prietenoşi

Aerul era blând, aşa că m-am hotărât // să vizitez târgul săptămânal din Piaţa Mare. Întreaga piaţă, frumoasă, era plină de căruţe şi oameni din localităţile învecinate: Cristian, Cisnădie[108], Cisnădioara[109] etc. Românii aduceau porci, găini şi oi, aşa-numiţii *Landleri* aduceau brânză, unt, etc. Cele mai multe certuri la acest târg se năşteau în rândul românilor care, încă dis-de-dimineaţă, gustau din rachiu şi-şi spărgeau capetele unii altora. p. 278

În această piaţă se înalţă clădiri la fel de frumoase ca acelea din piaţa principală a Clujului, cu toate că, în general, numărul edificiilor frumoase este acolo mai mare. Podoaba cea mai de preţ a pieţii este palatul Brukenthal, care îşi dispută întâietatea cu palatul Bánffy din Cluj. La fel de remarcabilă este galeria de pictură aflată în acest palat. Orice străin care trece prin Sibiu va trebui neapărat să o vadă, cu toate că această colecţie este cu totul uitată, la fel ca şi ţara frumoasă în care se află, deşi ar merita să fie luate în seamă. Dintre numeroasele picturi se

---

106 *Kerzer = Freker = und Rothenthurmer = Gebirge.*

107 În traducere cimitirul, care a înconjurat, în mod firesc, catedrala evanghelică din Sibiu.

108 *Heltau.*

109 *Michelsberg*

www.dacoromanica.ro

remarcă, în mod deosebit, *Sfântul Ieronim* de Guido Reni, *Amor şi Psyche* de Corregio, *Sfântul Francisc* de Guercino, *Vânătoarea Dianei* de Rubens şi mai multe peisaje. Biblioteci particulare am văzut deja mai consistente decât cea legată de această galerie de pictură. Aici pare să nu se fi procurat nici o carte de 30 de ani încoace. De aceea nu citez decât două lucrări importante şi anume: *Rerum Italicarum Scriptores* de Muratori şi *Byzantinae Scriptores* în limbile greacă şi latină.

A doua clădire din această piaţă, în ceea ce priveşte importanţa, este biserica
p. 279 parohială catolică. Ea este // o clădire făcută după gustul cel nou şi a fost construită în anul 1726 de către iezuiţi. Interiorul, lung de 66 de paşi şi lat de 38 de paşi[110], este cu mult mai puţin impresionant ca mărime şi efect în comparaţie cu catedrala din Cluj. Despre celelalte clădiri voi relata mai încolo. În această dimineaţă am mai vizitat promenada nou-amenajată de colonelul Vekay; aceasta se află între Poarta Cisnădiei şi Poarta Dulgherilor[111], spre care duce din Piaţa Mare drumul pe la frumoasa clădire a Comandamentului Militar, pe la casa Hochmeister, prin aşa-numita *obere Wiese,* o stradă care poartă acest nume. Înainte de a ieşi prin Poarta Dulgherilor, ajungi la frumoasa clădire a teatrului construit în anul 1786 de consilierul regesc şi primarul de atunci, domnul Martin Edler von Hochmeister. Acum, acolo, nu au loc spectacole, acestea desfăşurându-se numai vara. Promenada este, cu adevărat, minunat întocmită, fiind una dintre cele mai frumoase podoabe ale oraşului. Verdele frumos, pe care gerul nu l-a nimicit aici în întregime, precum şi înfăţişarea splendidă a munţilor, oferă, de aici, o privelişte plăcută. Dar nu era acum momentul să vizitez obiectivele mai îndepărtate ale excursiilor minunate ale sibienilor: Cisnădie, Turnu Roşu, Cisnădioara, Avrig, etc. Aceste excursii puteau începe abia o dată cu primăvara. În apropiere se află Turnişorul, care, datorită berii sale ce pare a fi gustoasă şi a pădurii de stejar, se numără – împreună cu mai multe grădini din oraş – printre locurile de distracţie foarte vizitate.

p. 295 .....

23 decembrie 1827

.....

Ajuns acasă, am găsit o scrisoare trimisă din Sebeş, prin care eram invitat la Partoş, la István Gyujto, directorul Oficiului de transport al sării. Această invitaţie mi-a fost cu atât mai binevenită, cu cât Partoşul se află în mijlocul unor locuri interesante din Transilvania, iar eu îmi puteam încheia, în acelaşi timp, lucrările în singurătatea localităţii.

.....

p. 304 *3 ianuarie 1828*

.....

Odată cu lăsarea amurgului, m-am întors la Partoş şi ne-am îndreptat spre satul Lancrăm[112], renumit datorită câinilor săi răi. De abia ajuns în apropierea

---

110 Vezi nota 6.

111 *Heltauer = und Sag = Thor.*

112 *Langendorf.*

www.dacoromanica.ro

satului, că, în dreptul primelor case, ne-au ieşit în întâmpinare doi monştri lăţoşi, care ne-au însoţit până în mijlocul satului, chemând, prin lătratul lor, mai mult de 40 de tovarăşi de-ai lor, care, în sensul cel mai propriu al cuvântului, ne-au hăituit până la capătul celălalt al satului. Ne-am putut socoti cu adevărat norocoşi de a fi scăpat fără vreo muşcătură, deoarece românii sunt foarte amuzaţi văzând cum câinii lor îi hăituiesc pe drumeţi. Îţi poţi deci face o impresie despre sadismul acestor oameni. Am ajuns cu bine la Partoş, dar între timp, tovarăşii noştri din Uioara de Sus plecaseră de acolo // lăsându-ne invitaţia amabilă să îi vizităm. p. 305

4 ianuarie 1828

Monetăria din Alba-Iulia

Înainte de masă am plecat împreună cu fiul domnului director al Salinelor spre Alba-Iulia pentru a vizita Oficiul monetar de acolo. Maistrul monetar Völlner ne-a întâmpinat cu amabilitate şi, deoarece era copleşit de treburi, ne-a dat în grija fiului iscusitului gravor de monede Wurschbauer. Modul de desfăşurare a activităţii în monetărie este, ce-i drept, cunoscut deja celor mai mulţi. Aici se află un banc de probă. Metalul vine de la topitoriile din Zlatna, iar, aici, la Alba-Iulia, este separat, apoi pilit, bătut şi transformat în monedă, pentru ca, în fine, bine împachetat, să fie transportat, lună de lună, la Viena, Schemnitz[113], etc. În prezent, Alba-Iulia este singura monetărie din Transilvania. În anul 1614, principele Gabriel Bethlen[114] a pus să fie bătută aici monedă prima dată. Pe monedele sale figurau literele B.S., dar acestea pot fi găsite nu numai aici, ci şi, în parte, pe monedele bătute în principatele sale din Silezia.

Odinioară au existat mai multe monetării, anume la Braşov, la începutul principatului; la Sibiu, în vremea lui Ioan Zápolya; la Cluj şi Mediaş, în timpul Bathoreştilor, iar la Făgăraş, în vremea lui Apaffy.

.....

8 ianuarie 1827 p. 308

.....

Cu profundă veneraţie am intrat în catedrala din Alba-Iulia, cu adevărat unul dintre cele mai minunate lăcaşuri dumnezeieşti ale monarhiei austriece. Ctitorul acestei biserici n-a fost regele Ştefan cel Sfânt[115], aşa cum cred mai mulţi, ci doar cel care a întemeiat o episcopie ale cărei venituri au fost mărite de regele Ladislau. Iancu de Hunedoara, acel erou cunoscut, a fost însă cel care, după renumita bătălie de la Sântimbru, din anul 1441, a pus să se construiască o biserică pe acest deal şi a închinat-o Sfântului Mihail. Împăraţii Leopold I şi Carol al VI-lea au declarat

[113] Astăzi Banská Štiavnica din Slovacia.

[114] Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei (1613–1629).

[115] Ştefan I cel Sfânt regele Ungariei, încoronat la 25 decembrie 1001–15 august 1038; în realitate catedrala a fost construită între 1246–1291, suferind prefaceri şi adăugiri ulterioare.

www.dacoromanica.ro

Alba-Iulia sau Carlsburg ca sediu permanent al episcopilor[116]. Biserica este construită în întregime din pietre cubice. Este lungă de 105 paşi, lată de 45 de paşi, iar nava este susţinută de 36 coloane, dintre care fiecare se sprijină, la rândul ei, pe 6-8 coloane mai mici. Altarul principal este impunător datorită înălţimii sale. Pretutindeni domneşte maiestatea. Jilţurile canonicilor catedrali sunt foarte curate şi frumos ornamentate. Orga şi amvonul sunt magnifice. Picturile nu sunt numeroase, dar vrednice de privit datorită coloritului lor frumos. Dar adânca veneraţie pentru cunoscătorul istoriei transilvănene va spori şi mai mult atunci când pătrunde prin frumosul portal de marmură de la intrarea principală şi va şti că, imediat în dreapta intrării, e îngropat trupul lui Iancu de Hunedoara, iar alături de el, fiul său decapitat, Ladislau şi nepotul său, Ioan Huniade, un fiu natural al lui Matia Corvin, iar în stânga, regina Isabella şi fiul ei, Ioan Sigismund, mai apoi, principii Gabriel
p. 309 Bethlen, Andrei Báthory, Ştefan // Bocskay, Gheorghe Rákóczy, Mihail Apaffy şi cardinalul şi guvernatorul transilvănean, Martinuzzi, împreună cu mulţi alţi oameni mari de odinioară ai acestui pământ.

.....

p. 318

9 ianuarie 1828

Observatorul astronomic şi biblioteca din Alba-Iulia.
Gravorul de monezi Wurschbauer

Datorită străduinţei arzătoare pentru promovarea ştiinţelor în Transilvania, dimpreună cu mărinimia de a-şi sacrifica o parte însemnată a averii, Excelenţa Sa, episcopul Transilvaniei, contele Ignaz Batthyány, a construit, în anul 1798, un observator astronomic la Alba-Iulia. El l-a înzestrat cu instrumente excelente iar în data de 30 iunie a aceluiaşi an a întocmit un document solemn, prin care a dăruit ţării, spre folosinţă de obşte, atât observaotrul astronomic cât şi colecţia sa de cărţi, manuscrise, monede şi minerale, împreună cu o sumă de bani destinată întreţinerii acestora.

Acest monument benefic şi peren al acestui mare savant şi deosebit promotor al ştiinţelor a făcut astăzi obiectul atenţiei mele. Observatorul astronomic se găseşte în cetate, în punctul cel mai înalt al cetăţii, la 216 grade deasupra nivelului râului Mureş. Privelişte a este frumoasă şi practic nelimitată, cu excepţia laturii dinspre apus, unde este oprită de munţii Zlatnei. În partea cea mai de jos se află tiparniţa, acum însă fără muncitori, şi atelierul mecanicilor. În mijlocul clădirii se află biblioteca împreună cu locuinţa astronomului care, pe când eram acolo, se găsea la
p. 319 Viena. Sus este observatorul astronomic // cu ceasurile, cuadranţii, sextanţii şi telescoapele sale, cu micrometre, barometre, termometre, pluviometre, anemometre etc. Observatorul astronomic dispune de două telescoape Newton, unul de 6 picioare[117] 5 ţoli[118], iar celălalt de 4 picoare 10 ţoli. Unul dintre instrumentele cele

[116] Afirmaţie fantezistă.
[117] Vezi nota 6.
[118] 1 ţol are 2,54 cm.

www.dacoromanica.ro

mai remarcabile ale acestui observator astronomic este măsurătorul echinocțial[119] *(Aequatoriale universale* sau *Observatorium portatile)* construit de Dolland, la Londra. Inteligentul abate, domnul Antal Mártonfy, fratele lui Joseph Mártonfy, consilier gubernial transilvănean, cunoscut de asemenea ca savant, a condus construirea acestui edificiu științific și a organizat observatorul astronomic.

Sala bibliotecii nu poate fi nicidecum comparată cu cea din Eger, nici în ceea ce privește inventarul său. Ea este, însă, demnă de vizitat, deoarece nu este lipsită de manuscrise frumoase și fiindcă posedă mai multe lucrări remarcabile. Lucrurile cele mai interesante pe care le-am văzut au fost un *Nou Testament,* un *Breviar* cu gravuri, un *Missale* din secolul al XII-lea, un *Tatăl Nostru* în 150 de limbi, tradus în josul textului întotdeauna în limba latină. Cu mult mai remarcabile sunt colecția de minerale și cochilii și antichitățile, care au fost descoperite mai ales în jurul Albei-Iulia. Un mare inel unguresc din vremea lui Matia Corvin, confecționat din aur și gros de 2 țoli, cu o piatră prețioasă, pinteni tătărăști din vremea invaziei tătarilor, chei de casă romane și gotice, o mulțime de figuri din bronz, portretul în sidef al regelui Sigismund al Poloniei, apoi o prețioasă colecție de eșantioane mineralogice din aur, argint, fier, plumb, sare, etc, precum și inscripții pe piatră, îi vor fi captivat cu siguranță, la o vreme mai potrivită, atenția unui alt vizitator decât eu și cea a bibliotecarului amabil. Aceasta, deoarece // datorită frigului tot mai p. 320
pătrunzător atât de afară cât și din acest templu neâncălzit al științelor, am preferat să ne îndreptăm spre o cameră mai caldă, pe care am aflat-o la bătrânul și venerabilul domn prepozit catedral Henne, care m-a invitat împreună cu amabilul meu ghid la masa de prânz.

După masă am vizitat colecția de monede care, ce-i drept, nu se compară cu cea de la Idrifaia[120], dar este, cu toate acestea, foarte importantă, chiar dacă acum este cam răvășită. Vrednic de amintire este gravorul de aici, Wurschbauer, care mi-a arătat în această seară monedele gravate de el, în argint și cositor, în număr de mai multe sute. Dovada că acest artist se bucură de prețuire este faptul că în orice casă cât de cât avută din Alba Iulia și din împrejurimile ei se găsesc tablouri cu monedele sale. Când este format numai din monede de argint, un astfel de tablou costă 40, 50 până la 100 florini monedă convențională. Dacă monedele sunt din cositor sau aliaj, tabloul costă 10, 20 până la 40 de florini etc.

.....

p 324

21 ianuarie 1828

Primele trei zile la Uioara de Sus[121]

Deoarece era tocmai zi de plată, așa că binevoitorul încasator superior Dohy și prietenosul inginer Houchard erau ocupați, în cursul dimineții am suit un deal destul de înalt, acoperit cu puțină zăpadă, pentru a scruta împrejurimile.

---

[119] *Aequinoctial* – Instrument.
[120] *Hedérvár.*
[121] *Maros-Újvár.*

www.dacoromanica.ro

Uioara de Sus este aşezată în capătul nordic al comitatului Alba Iulia din Marele Principat al Transilvaniei, pe malul stâng al Mureşului, care duce nisipuri aurifere, la 3 ½ staţii de poştă de Alba-Iulia, 7 staţii de Sibiu, abia 3 staţii de Cluj, într-o vale destul de lată, înconjurată de dealuri şi munţi care, datorită formelor lor deosebite, îi dau ţinutului un farmec aparte, sporit în mod deosebit şi prin faptul că, în timpul verii, mulţimea vaselor de transport ale sării şi animaţia acestei mari afaceri cu sare îi conferă localităţii înfăţişarea unui însemnat centru de comerţ. Localitatea Uioara este alcătuită din două părţi, anume castelul Uioara şi Oficiul (de sare) Uioara. Castelul Uioara cu sătucul său format din case mizere, se numeşte Uioara de Sus. Oficiul cu instalaţiile sale bine rânduite, Uioara de Jos. Voi aminti, mai încolo, câte ceva despre castelul Uioara. Acum vreau să mă refer la Oficiul de sare Uioara. Acum vreo 40 de ani, totul era aici pustiu. Ce-i drept, ici şi colo se zăreau urmele existenţei sării şi, de aceea, întreg terenul era numit de români Sărătura[122]. Este deci, sigur că romanii, care aveau nu departe de aici, la Turda, (odinioară Salinae[123]) principalele lor ocne de sare, au săpat şi aici după sare, aşa cum o dovedesc nu numai vechile urme de exploatare, ci şi vechile vase şi monede
p 325 romane cu numele împăratului Hadrian, care au fost găsite aici. // În imediata apropiere, la Războieni–Cetate[124], la distanţă de ¼ de oră de Uioara, se văd urmele vechiului drum lăturalnic din vremea lui Traian, care duc, fără îndoială, spre această salină.

Pentru a se cerceta dacă erau rentabile unele săpături, în anul 1772 s-au făcut diferite excavaţii şi foraje de probă, dar acestea au fost oprite după strădanii zadarnice, deoarece funcţionarii de atunci n-au ştiut cum să facă faţă apelor freatice. În anul 1792, datorită activităţii unui bărbat iscusit numit Raszbárhy, s-a dobândit convingerea despre existenţa bogatului filon de sare, aşa că s-a pus piatra de temelie a Oficiului de acum Uioara.

22–23 ianuarie 1828

Ocna de sare. Calea ferată

Îndată ce am ajuns, am crezut că, la fel ca la Turda, va trebui să urc un deal pentru a ajunge în adâncimea ocnei de sare. Dar cine poate să-mi descrie mirarea când inginerul Houchard, un tânăr bărbat politicos, m-a condus la patru case aşezate pe câmpie şi m-a informat că de aici se porneşte la cele patru exploatări aflate la o adâncime de 60 de stânjeni[125].

Prima dată am viziat ocnele de sare împreună cu domnul Houchard, a doua oară le-am vizitat împreună cu respectabilul încasator superior Dohy.

Miraţi-vă, prieteni care citiţi aceasta, miraţi-vă nu numai de curajul şi hotărârea oamenilor, ci admiraţi şi milostivirea lui Dumnezeu, care a îngăduit

122 *Szaratura.*

123 Este vorba de Ocna Turda.

124 *Foldvár.*

125 Vezi nota 103.

www.dacoromanica.ro

făpturilor sale ca, prin înțelepciune şi munca mâinilor lor, să fi găsit această ocnă de sare de necuprins. Ea ne trezeşte cu atât mai mult // admirația, cu cât însăşi p 326
Maiestatea Sa, mult iubitul nostru împărat Francisc, atunci când, în anul 1817 împreună cu prea luminata sa soție, Carolina Augusta, a fericit Uioara de Sus cu prezența sa, a fost copleşit de uimire, la rândul său. Încă înainte de a coborî împreună cu încasatorul superior, am privit remarcabilul ghepel[126] sau coş cu spirală, care este pus în mişcare de patru cai dresați în acest scop şi mânat fiecare de un vizitiu. Această maşină slujeşte la aducerea sării la suprafață, ştiut fiind faptul că în timp de opt ore sunt traşi la suprafață 800 de bolovani de sare, fiecare cântărind 85–95 livre[127]. De acolo, pe calea ferată, aceştia sunt aduşi fie la râul Mureş, fie la depozitele aflate acolo. Cu totul sunt trei puțuri pentru exploatarea sării şi două puțuri pentru transportul minerilor la muncă. Împreună cu domnul Dohy, îmbrăcați în haine de miner de mătase neagră, am luat loc în coşul de transport al sării, ne-am luat rămas bun de la lumea de pe fața pământului şi, cu urarea de „noroc bun", am pornit spre măruntaiele pământului, spre mormântul mişunând de atât de multe viețuitoare la o adâncime de 60 de stânjeni, cu nădejdea unei întoarceri fericite. La început, drumul a fost destul de rapid între cei patru pereți strâmți. În fine, puțul a devenit tot mai larg, iar lucrul şi strigătele minerilor au început să se audă tot mai bine. Bătrânul şi prietenosul încasator superior, prinzându-mă de mână, m-a rugat să privesc în jos din coşul de transport al sării. Am avut impresia că acesta stătea pe loc, în vreme ce continua să coboare la fel de repede ca mai înainte. Doar un efect magic aparte îmi orbea ochii. E de nedescris impresia care m-a cuprins atunci când am zărit peste o sută de luminițe şi la fel de mulți oameni, care parcă erau spiriduşi. În fine, am ajuns la talpa minei, în aşa-numita mină Francisc. // Bolta uriaşă a acestei mine are o înălțime de 58 de p 327
stânjeni, o lățime de 30 de stânjeni şi o lungime de 38 de stânjeni. Domnul Dohy a pus îndată să se aprindă mănunchiuri de vreascuri, pentru a putea zări mărimea[128] acestei bolți uriaşe. Şi ce varietate de vinişoare diferite, de formă ondulată îi sunt oferite ochiului! Natura adormită şi-a pictat aici bolta cu benzi de culoare albă, roşie, albastră şi maronie. Ne-am urcat şi pe o aşa-numită platformă de lucru, de unde am avut o vedere de ansamblu asupra bolții. Deasupra noastră, sarea alcătuia formele cele mai frumoase.

Cu totul sunt patru mine, anume: Francisc, de Mijloc, Iosif şi Ferdinand. Printr-o poartă uriaşă, trecând peste o scară de sare minunată, lată de 8 stânjeni, ne-am îndreptat spre mina de Mijloc. Şi aici încasatorul superior a pus ca cerimea să fie luminată. Ea are o înălțime de 55 de stânjeni, o lățime de 33 de stânjeni şi o lungime de 40 de stânjeni. Continuându-ne drumul în partea stângă, am trecut, din nou, printr-o poartă uriaşă şi peste o scară cioplită în sare şi am ajuns la mina Iosif. Aceasta are o platformă de lucru de 5 stânjeni lungime şi doi stânjeni lățime. Ne-am suit aici pentru a vedea o vână de pământ, care amenința să colmateze mina, dar această primejdie a fost ocolită printr-o minunată măsură de prevedere – un dig. Pe

[126] *Keppelmaschine.*

[127] Pfund care măsoară 560 gr.

[128] *Die Bedeckung.*

www.dacoromanica.ro

această platformă se află drumeagul lat de doi stânjeni, frumos netezit şi prevăzut cu un balcon din care te poţi bucura de privelişte minei.

.....

Aici am văzut resturile unei roţi late de şase stânjeni şi la fel de înalte, care a fost folosită la iluminat, în anul 1817, cu ocazia prezenţei Maiestăţii Sale. Pe această roată se puteau citi scrise cu litere înalte de cinci picioare cuvintele: *Franciscus Primus Sol populi*[129]. De la această mină ne-am întors la mina Francisc,
p. 328 la o deschizătură, prin care am fost traşi cu un coş în mina Ferdinand. O parte // a acesteia există încă din anul 1813, cealaltă însă, aflată în stânga, abia din anul 1820. Ieşite din comun sunt aici minunatele galerii de sare înspre răsărit, înalte de doi stânjeni şi late 1 ½ stânjeni. De aici ajungi îndată la galerii din lemn, de unde poţi privi în mină. Aici este o ieşire care, trecând peste 21 de trepte, te scoate fără primejdie din mină. Am numărat 334 de trepte, fiecare înaltă de aproape un picior. Toate aceste mine, a căror lungime actuală este de 175 de stânjeni, au forma unor paralelipipede şi, după un plan pe care l-am văzut, formează, parcă, un sicriu. Ocnele de sare de la Turda, aflate la o depărtare de trei ore de aici şi cunoscute încă în vremea romanilor, sunt conice, adică în formă de con.

După ce admirasem timp de trei ore această lucrare îndrăzneaţă a oamenilor şi după o ascensiune de 12 minute, am salutat din nou lumina cerului. Căci, în pofida oricărei frumuseţi, cel neobişnuit este cuprins în mină de un sentiment ciudat. Experienţa a dovedit îndeajuns că datorită faptului că minele de la Uioara de Sus sunt înconjurate de apă, nu este de loc imposibil ca, în pofida măsurilor de prevedere luate, ele să poată fi inundate prin pătrunderea apelor subterane, aşa cum s-a întâmplat în anul 1820 cu nou înfiinţata mină Carolina. Dar multiplele şi măiestrele măsuri de drenare a apei îl pun însă în siguranţă pe miner în faţa acestui pericol, deoarece mai poate găsi îndeajuns timp pentru a-şi salva biata-i viaţă.

24 ianuarie 1828

Împreună cu domnul Houchard ne-am uitat la calea ferată menţionată mai sus. Aceasta a fost tocmai construită de prea stimatul domn Ignaz Rath, consilier
p. 329 minier chezaro-crăiesc //şi inspector silvic în Transilvania, care a murit de curând. Indicarea prealabilă a nivelării şi fixarea punctelor de nivel au fost făcute de însoţitorul meu, un elev de odinioară al Academiei de mine de la Schemnitz[130]. Lungimea acestei căi ferate măsoară de la mina Ferdinand până la podul de peste Mureş ceva mai puţin de 800 de stânjeni vienezi[131]. În aceeaşi direcţie, la o depărtare de 20 de stânjeni de Mureş, ea se desparte, la dreapta şi la stânga, în două părţi. În direcţia principală dinspre nord, sarea gemă[132] este răsturnată în Mureş; de aici şi numele râului, Mureşul sărat; în partea dreaptă, sau de răsărit, este dusă

[129] „Francisc I, soarele poporului".
[130] Vezi nota 112.
[131] Vezi nota 103.
[132] *Stein (Minutiensalz)*

www.dacoromanica.ro

sarea curată, fină, în partea stângă, sau de apus, sarea gemă este spartă în depozitele de sare respective cu o roată acționată prin călcare[133].

Cele 4 macazuri de schimbare a direcției sunt așezate artistic, încât vagoanele împinse pe ele să urmeze diferitele direcții. Aceste vagoane sunt încărcate cu 30 de centenari[134] de sare și împinse cu efort mic de doi oameni.

.....

De aici se transportă, în fiecare an, la Partoș și, de acolo, în Ungaria, 4 până la 500 000 centenari de sare gemă. De la înființare, adică din anul 1793 și până la sfârșitul lui decembrie 1827, au fost transportați circa 14 milioane de centenari.

// Ultimele trei zile la Uioara de Sus

p. 330

De la 25 până la 28 ianuarie 1828

Castelul Uioara de Sus

.....

Castelul Uioara de Sus este un sătuc alcătuit din colibe sărăcăcioase cu un castel fortificat înconjurat cu un șanț, care se află pe un deal, de unde poți avea parte de o priveliște plăcută. În castel am văzut eu însumi tablourile primilor conducători și duci ai Ungariei, începând cu Árpád[135] și până la Gyula[136], tatăl lui Ștefan[137], 12 la număr. Zidurile castelului sunt neobișnuit de groase iar pivnița este ciudată datorită coridoarelor sale numeroase, care se unesc în formă de stea și a unei ieșiri secrete.

.....

29 ianuarie 1828

p. 331

Profesorii de la Aiud. Organizarea Colegiului. Conducte de apă

Am fost la Aiud tocmai în vremea examenului semestrial. Profesorul Baritz a trimis dis-de-dimineață după mine și m-a invitat la micul dejun. Dar fiindcă nu trebuia să ia parte la examenul care avea loc astăzi, el mi-a făcut cinstea tovărășiei sale și mi-a arătat toate lucrurile demne de a fi văzute din vechiul Aiud. Despre localitatea însăși am vorbit, în parte, deja cu prilejul primei mele treceri // pe acolo, p. 332

[133] *Tretrad.*

[134] 1 centenar cântărește 56 kg.

[135] Árpád I (840/5–907).

[136] Este vorba de principele Géza (972–997) care este tatăl Sfântului Ștefan, primul rege al Ungariei.

[137] Ștefan I cel Sfânt, rege între 977–1038

www.dacoromanica.ro

prea puțin, însă, despre Colegiul reformat. El a fost întemeiat la Alba-Iulia sau în actualul Carlsburg[138], în anul 1622, de către principele Gabriel Bethlen şi înzestrat, încă de la început, cu vestiții învățați Alsted, Bisterfeld, Piscator şi Opitz. În anul 1658, când Carlsburg sau Alba-Iulia a fost distrusă, Apaffy I a mutat acest Colegiu la Aiud. Acest aşezământ, care a devenit bogat datorită unor donații diferite, are trei curatori în persoana contelui Imre Bethlen, a baronului Ferenc Bánffy şi a domnului György de Tövissi, apoi 7 profesori în persoana domnilor János Nemegyei, József Kovács, János Tomja, János Baritz, Samo de Hegedűs, Károly Szasz şi Samo Köteles, care predau în clasele superioare disciplinele teologice, filozofice şi filologice, în timp ce în clasele inferioare predau studenții mai vârstnici.

.....

Biblioteca, aflată într-o sală mică, nu are în afară de marea lucrare a lui Seba intitulată *Locumpletissimi Rerum naturalium* şi a *Testaeia Musei Caesarei Vindobonensis,* ilustrată cu gravuri minunate, nici o altă lucrare remarcabilă. În schimb, posedă o colecție remarcabilă şi bine ordonată de monezi, care merită toată
p. 333 atenția şi o întrece cu mult pe cea din Alba-Iulia. Ordinea este // vrednică de a fi imitată şi merită să fie lăudată în mod public. Sub fiecare monedă romană, grecească, daneză, franceză, turcească, germană veche etc. se află câte un bilet, pe care este scris, în mod limpede, numele şi însemnătatea monedei împreună cu anul de emitere. Printre minerale se află pepite de aur în valoare de 100 florini, provenind mai ales de la Săcărâmb şi Roşia Montană, argint nativ, şpat dublu de foarte bună calitate şi mărime remarcabilă, diferite cristale de sare, diverse soiuri de marmură splendidă, şlefuită, între care se află o bucată mare dintr-un zid de cetate, aşa cum a dat-o natura, care se aseamănă cu o cetate cu multe turnuri, pe care, pentru a o face şi mai sugestivă, au fost pictați soldați. Toate acestea merită să fie amintite. Colecția de melci şi scoici este cea mai frumoasă de acest fel pe care am văzut-o până acum. Nu numai numărul mare de piese, ci şi valoarea, frumusețea deosebită, diversitatea formelor şi a desenului vor captiva, pe nesimțite, atenția privitorului. Dintre celelalte lucruri remarcabile, domnul profesor mi-a arătat un pahar înalt de abia un picior şi cu o mulțime de lăcaşuri, dar care poate cuprinde 16 măsuri[139] de vin, un Jupiter din piatră, care a fost descoperit la Turda, apoi o mulțime de alte antichități, precum pinteni, chei şi lanțuri romane, cămăşi de zale, etc. De aici m-am dus în sala de examen, unde am putut profita, din păcate, doar puțin de adunarea vrednică de stimă, deoarece examenul luase sfârşit îndată după sosirea mea.

La Aiud mai merită amintită conducta de apă realizată prin strădaniile domnului conte Gergely Bethlen. Prin aceasta, cu ajutorul unor țevi din lut, se aduce cea mai curată apă de izvor la Aiudul Mare, de la Aiudul de Sus, aflat la o depărate de ¾ oră.

p. 334 //.....

[138] Alba Iulia.

[139] 1 măsură austriacă = 1,41 litri.

www.dacoromanica.ro

Bogăția de produse

.....

Bogăția de produse aproape incredibilă a acestei țări, care nu-şi are asemănare aproape deloc şi în ceea ce priveşte monumentele istorice, este prea puțin cunoscută, dar, cu toate acestea, după cum se va vedea din cele ce urmează, poate fi numită pe bună dreptate, *Peru-ul Austriei*. Bogăția de sare este aşa de mare încât // încă p. 335
romanii au socotit-o țara cea mai bogată din lume. Potrivit cu *Istoria sării minerale din Transilvania* a lui Fichtel[140], precum şi potrivit unei declarații a încasatorului superior Dohy la Uioara de Sus, filonul de sare se întinde pe o lungime mai mare de 100 de mile. Se dau asigurări că Transilvania singură ar putea aproviziona Europa întreagă vreme de mai multe mii de ani. Despre producția anuală de la Uioara de Sus am vorbit deja cu ocazia vizitei mele de acolo. Toate ocnele de sare din Transilvania produc în jur de 1 000 000 de centenari[141] pe an. În afară de Uioara de Sus şi Turda, ocne de sare se mai găsesc la Cojocna[142] lângă Cluj, unde mai este exploatată doar o singură mină din care se scoate sare foarte albă, la Praid, în ținutul secuiesc, unde, de asemenea, într-o singură mină se exploatează sare colorată roşietic şi frumos cristalizată, în fine la Ocna Sibiului[143], lângă Sibiu, unde sunt exploatate două mine, dintre care una este conică iar cealaltă paralelipipedică.

Pe lângă aceasta, în apropiere de târguşorul săsesc Geaca[144], se află un iaz sărat. De asemenea, în țară se găsesc extrem de multe izvoare sărate precum şi alte urme de sare. Lângă satul Săcălaia[145] din comitatul Cluj se găseşte sare Glauber. Fântâni sărate se găsesc în număr atât de mare, încât în întreaga parte de răsărit a Transilvaniei le întâlneşti la fiecare sfert de oră. Cele mai remarcabile sunt cele de la Araci[146] de lângă Braşov, pe care, cu voia Domnului, vreau să le încerc eu însumi. Apoi sunt fântânile de la Homorod şi Borsec, cea din urmă cercetată şi socotită drept cea mai bună de protomedicul Neustädter. Apa acesteia este băută frecvent la Sibiu. Cu totul, în Transilvania se găsesc în jur de 60 de fântâni sărate. Numai în jurul satului Hătuica[147] par să fie 15 astfel de fântâni.

Deja Sfântul Bernard a numit Transilvania țara aurului *(Terram auri)*. Deoarece am tocmai de gând să vizitez cele mai mari mine de aur – Abrud, Roşia Montană[148] // Săcărâmb[149] –, cu acest prilej voi aminti despre această bogăție mai p. 336
mult decât numele lor.

---

[140] Johann Ehrenreich von Fichtel, *Mineralogische Bemerkungen von der Karpathen*, Viena, 1791; *Mineralogische Aufsatze*, Viena, 1794.

[141] Vezi nota 133.

[142] *Kolós.*

[143] *Visakna.*

[144] *Gyaka.*

[145] *Kis-Szék.*

[146] *Arapatak.*

[147] *Hatolika.*

[148] *Verespatak.*

www.dacoromanica.ro

Mai mulți minerologi afirmă că întregul lanț de munți spre Țara Românească ar trebui să ofere o cantitate impresionantă de aur și argint dacă s-ar face efortul unor prospecțiuni. Pe lângă mine, și râurile duc aur. Arieșul, Mureșul și Crișul au mult nisip din care se spală acest metal nobil. Mine bogate în argint se găsesc la Hondol și, în general, în toate minele în care se exploatează și aur. Fier se exploatează, mai cu seamă, în marea și bogată mină de fier de la Hunedoara[150], în minele de fier ale baronului Wesselényi din comitatul Zărandului, la Dăneşti[151], la Deag[152] etc., aramă mai cu seamă la Sândominic[153] anume cam 2 000 de centenari pe an. Nu lipsesc nici pietrele prețioase, mai cu seamă ametistele, opalele, carneolele și granatele.

Dar țara nu este numai atât de extraordinar de bogată în metale și minereuri, ci aici este un surplus de remarcabile plante de munte și ierburi medicinale, deși în această privință nici o *Floră a Transilvaniei* nu ne oferă o informație mulțumitoare.

Vinul, mai ales cel de Mureș, este excelent și, prin calitate, se asemănă cu cel de Tokay. Pădurile de necuprins furnizează o mulțime de soiuri de lemn. Plantațiile de pomi fructiferi și de flori nu lasă nimic de dorit. De asemenea, toate felurile de animale domestice aduc un mare folos. Numărul porcilor, boilor și bivolilor este imens, iar lâna precum și laptele oilor reprezintă o sursă importantă a economiei și comerțului Transilvaniei. După cum bogăția de produse este diversă și mare, la fel
p 337 de remarcabilă este mulțimea grafurilor vorbite în această țară: saşi, // cu 7–8 feluri de dialecte, unguri, secui, armeni, sârbi, evrei, români, ucrainieni, bulgari, greci, slovaci, francezi, italieni, polonezi și țigani, așadar peste 20 de limbi diferite.

1 februarie 1828

Această țară, împreună cu granița sa militară, având o suprafață de abia 1 100 mile pătrate[154], este cuprinsă în provinciile ungureşti și, ceea ce se poate spune despre acelea, se potrivește în mod obișnuit și la aceasta.

.....

Volumul al II-lea

.....

p. 8 *8 februarie 1828 <...>*

Mă aflam acum pe șoseaua principală, îndreptându-mă spre localitatea Șibot[155]. Doar poșta și cârciuma de aici se află la șosea. Mai în față, pe o înălțime, se întindea așa-numitul Câmp al Pâinii[156]. Această câmpie frumoasă și roditoare,

149 *Nagyág*
150 Este vorba de fapt de minele de fier de la Ghelari și Teliuc.
151 *Danfalva.*
152 *Dick.*
153 *Szent-Domokos.*
154 1 milă pătrată măsoară 57,54 km^2.
155 *Sibot.*
156 *Kenyér-mezo.*

www.dacoromanica.ro

brăzdată de râurile Mureş şi Şibot şi înconjurată din ambele părţi de şiruri de munţi frumoşi, este locul în care // în anul 1479 turcii au fost grav înfrânţi. Pe ardeleni p. 9
victoria i-a costat moartea a 10 000 de oşteni. Eroii căzuţi au fost adunaţi, iar deasupra mormântului lor s-a ridicat un monument pe care figura numele celor doi conducători ai lor: voievodul Ştefan Báthory şi banul Timişoarei[157], Pavel Chinezul. Am remarcat coloana monumentului şi mi-am amintit, de îndată, de acest eveniment istoric. Coloana se află în stânga şoselei principale, pe care am părăsit-o, îndreptându-mă spre monument. Dar ce mi-a fost dat să văd? Nimic decât o ruină, pe care abia se mai putea citi numele Ştefan Báthory. Se vede că s-a socotit potrivită trecerea în uitare a acestui monument al victoriei, iar dintr-o parte a zidurilor între casa poştei şi cârciumă a fost construit un pod peste Şibot sau Apa Pâinii pentru a uşura drumul călătorilor. Spre Orăştie zona s-a îngustat, dar atât farmecul ei, cât şi apusul limpede de soare m-au impresionat doar puţin.

.....

9 februarie 1828

Orăştie

.....

Orăştie, în nemţeşte *Broos, Sachsenstadt,* latineşte *Saxopolis,* româneşte *Oristie* este un târg // locuit în zilele noastre de diferite neamuri. Regele Emeric cel p. 10
iubitor de pace a pus ca localitatea să fie întemeiată în anul 1200[158] de către germani, pe care-i preţuia mult. Orăştia a fost nevoită să poarte destule lupte pentru a-şi menţine apartenenţa la comunitatea naţională săsească. În rest, localitatea nu are nimic deosebit în afara unei pieţe cu câteva clădiri frumoase. Biserica evanghelică înconjurată de ziduri se aseamănă cu o cetate distrusă. Biserica românească este asemenea unui hambar.

.....

11 februarie 1828 p 12

Privelişte surprinzătoare. Băcia

Pe cât de aspru şi de trist este ţinutul în jurul Jeledinţului[159], trebuie să faci doar o plimbare de o jumătate de oră înspre Băcia[160] pentru a te bucura de privelişte a unei zone splendide, fără îndoială una dintre cele mai frumoase din Transilvania. Aceasta mi s-a întâmplat astăzi şi mie, când mi-am început călătoria trecând peste munţi mici şi aflându-mă deodată ca într-un paradis. Nu căzuse multă zăpadă.

---

[157] În realitate, comite suprem de Timiş şi căpitan al Părţilor de jos ale regatului Ungariei.

[158] Prima menţiune documentară datează din anul 1224.

[159] *Losad.*

[160] *Biske.*

www.dacoromanica.ro

La picioarele mele se aflau localităţile Băcia, cu frumoasa casă de ţară a doamnei Barcsai, apoi Dâmbu[161], Batizul cu fabrica sa de porţelan etc[161a]. Înspre nord, până jos spre Deva, se întindeau munţii Zlatnei şi Săcărâmbului, dintre care se distinge, în mod deosebit, un munte *Arany* sau *Goldberg*[162]. Băcia este un sat care aparţine în cea mai mare parte doamnei Barcsai, al cărei soţ pare să fie urmaşul lui Acaţiu Barcsai, fost principe al Transilvaniei un anumit timp[163]. Localitatea se află pe râul Strei[164], pe care l-am trecut peste un pod lung de lemn. M-am mirat de blocurile de ghcaţă enorme aflate pe mal, care nu puteau fi mai
p. 13 mari nici pe Dunăre. În mod obişnuit, acest râu nu este aşa de lat // ca Mureşul, dar deoarece izvorăşte în valea Haţegului, la Recea[165], dintr-o stâncă înaltă, curgând prin prăpăstii adânci, foarte năvalnic, el se umflă, în mod obişnuit, chiar şi în cazul unei ploi moderate, rupe poduri şi diguri şi produce, adesea, pabuge mari.

Cu cât mă apropiam de Deva, regiunea devenea tot mai frumoasă, dar priveliştea castelului impunător mi-a fost ascunsă de căderea nopţii.

.....

p. 14 *12 februarie 1828*

.....

Deva nu este mare, dar este locuită de mulţi nobili şi de militari.

.....

Oricât aş fi călătorit până acum, n-am mai văzut un munte atât de măreţ şi de interesant ca cel aflat în apropiere de Deva şi care este încoronat de ruinele maiestuoase ale unei vechi cetăţi. Muntele se înalţă cu totul izolat, este înalt şi abrupt, iar vizitatorul comod poate ajunge acolo doar pe un drum în serpentine, care înconjoară întregul munte, pentru a putea ajunge la ruine. Din partea în care m-am urcat în această după-masă cu ghidul meu român pentru a vizita ruinele unui fost Deal al patimilor[166], <muntele> nu numai că este foarte abrupt, ci şi foarte ostenitor şi greu de urcat datorită pietrelor numeroase, care se rostogolesc de sub picioarele drumeţului. Dar vederea splendidei ruine şi priveliştea deosebită şi cuprinzătoare răsplătesc din plin strădania urcuşului. Totul este atât de frumos, încât a atras, în anul 1817, chiar şi atenţia milostivei împărătese Carolina.

Într-adevăr, ruinele de la Deva ar mai putea fi transformate într-un splendid
p. 15 castel de reşedinţă, iar // de jur-împrejur s-ar putea întemeia un splendid oraş, o a doua Ulpia Traiana.

---

[161] *Domba.*

[161a] „Transilvania nu are o fabrică de porţelan, ci numai patru fabrici de faianţă, ale căror produse nu sunt de calitate prea bună" *(n a).*

[162] Muntele de Aur.

[163] Între 1658–1660.

[164] *Isztrigg.*

[165] *Rete*

[166] *Kalvarienberg*

www.dacoromanica.ro

Sălile şi camerele acestui vechi castel de munte au încă toate zidurile şi se vede că au fost incendiate nu de multă vreme. Principele Acaţiu Barcsai, pe care Poarta l-a înscăunat în anul 1659 principe al Transilvaniei, a locuit încă aici, când <Gheorghe> Rákóczy al II-lea a încercat să-l înlăture de la domnie. De mai multe ori castelul a fost folosit ca închisoare de stat. Căpitanul Baja mi-a spus că a fost distrus de un incendiu în cursul ultimului război cu turcii[167]. Aici am numărat 10 săli şi 14 încăperi mai mici. Ghidul mi-a arătat un fost depozit de praf de puşcă, mai multe încăperi folosite ca temniţă şi camere subterane. Cele trei porţi ruinate pe jumătate oferă o privelişte deosebit de frumoasă – în general, acest ruine mi-au fost mai dragi de dinainte <de a fi călătorit> decât toate monumentele de la Sarmizegetusa[168] şi Densuş, deoarece această mărturie de piatră a vremurilor vechi, acest nobil monument istoric se reprezintă doar pe sine şi nu este expus abuzurilor unor nebuni violenţi, care doresc să-şi împodobească cu aceste ruine locuinţele lor mizerabile sau care încearcă să-şi scrie numele cu litere lungi de un strânjen pe zidurile venerabile, crezând că-l transmit, astfel, posterităţii.

Este însă ciudat faptul că nu găseşti niciunde vreun indiciu despre cine a construit şi locuit acest castel în vremurile mai vechi. Se poate presupune prea bine că a existat în vremea lui Iancu de Hunedoara; Barcsai a locuit aici, dar în rest nu se ştie nimic decât că, acum 44 de ani, câţiva nobili din comitatul Zărandului s-au refugiat în acest castel cu ocazia răscoalei românilor[169] şi s-au apărat aici cu vitejie.

.....

Aşa cum s-a spus, privelişteа de pe munte este deosebit de încântătoare. Eu p. 16
m-am bucurat de ea într-o zi nu prea limpede de februarie, dar cum putea fi primăvara
sau vara? Sub mine, înspre sud, se găsea târgul // cu casele sale răspândite, între p. 17
care se află întotdeauna o grădină sau o curte, precum şi munţii Hunedoarei şi ai Haţegului. În răsărit se află o câmpie lungă şi îngustă până înspre Orăştie şi Muntele de Aur[170], iar în nord Săcărâmbul cu munţii săi piramidali şi crenelaţi, în fine înspre sud privelişteа minunată asupra unei văi mici, peste măsură de încântătoare, învecinată cu dealuri frumoase, acoperite cu păduri şi cu dealuri cu vii şi străbătută de panglica argintie a Mureşului. Călăuza mea română m-a socotit nebun când mi-am arătat simţămintele la vederea acestei văi dumnezeieşti.

Datorită vremii neplăcute, reci şi umede, am renunţat la nădejdea de a vedea valea Haţegului aflată la o depărate de 6 mile de Deva. Domnul jude suprem Noptsa, căruia i-am făcut cunoscută dorinţa mea, mi-a propus încă în cursul serii ca, trecând prin Hunedoara şi Haţeg, să-l însoţesc la moşia sa din Fărcădin, care se află în mijlocul acestei văi clasice, între Sarmizegetusa şi Densuş. Încă a doua zi dimineaţa, la orele 8, urma să plecăm.

13 februarie 1828

Călătoria în valea Haţegului. Iarmarocul la Haţeg. Fărcădin

Dimineaţa era rece, iar soarele, care răsărise, promitea o zi senină. Totuşi vremea s-a stricat în curând. Un timp, drumul a mers destul de bine.

---

[167] Este vorba de războiul din anii 1788–1791
[168] *Várhely.*
[169] Autorul se referă la răscoala din anul 1784 condusă de Horea, Cloşca şi Crişan.
[170] *Der Goldberg.*

www.dacoromanica.ro

Pe un deal m-am întors încă o dată pentru a privi la ruinele minunate, care mi-au trimis un salut plin de seriozitate. La orele 8 ale dimineții, ne aflam deja la Hunedoara, unde castelul vestitului Iancu Hunedoara îți insufla o amintire
p. 18 frumoasă a trecutului. // De la Hunedoara, drumul a dus când la deal, când la vale. Erau câteva locuri abrupte care, când drumul era plin de noroi, dădeau bietelor animale mult de furcă. De ambele părți ale drumului se ridică munți înalți în fața cărora se deschid văi mici. Valea de la Silvașul de Sus[171] vestește deja apropierea minunatei văi a Hațegului. Ținutul deosebit de fermecător se lărgea tot mai mult, dar, din păcate, totul era pe jumătate acoperit de ceață. Din această parte, nu poți zări târgul Hațeg înainte de a ajunge acolo. Am admirat, din nou, blândețea animalelor domestice din Transilvania. Printre ele te poți plimba fără teamă. Aici a fost pentru prima dată când am avut ocazia să văd laolaltă o sumedenie de românce drăguțe. Îmbrăcămintea lor este aici întrucâtva deosebită de cea a altor românce din Transilvania. Ele își înfășoară capul cu o pânză albă de in în formă de turban. Cămășile lor sunt pline de cusături colorate și ținute de o cingătoare, iar rochia scurtă este acoperită în spate și în față de două oprege lungi cu dungi.

Aceste oprege sunt aici cu franjuri, iar cămășile sunt împodobite cu cusături reprezentând flori sau alte motive. Româncele sunt mari amatoare de mărgean[172] și perle de sticlă. În rest, întregul lor comportament este mult mai blând decât al bărbaților, care sunt cu totul opusul lor. Mă abțin să judec indolența, brutalitatea și nepăsarea bărbaților, deoarece voi avea ocazia să povestesc mai multe despre acest popor fără instrucție cu prilejul excursiei mele în Țara Românească. Doresc să spun doar atât, că părul lor încâlcit, ochii lor mici și sfredelitori, modul lor bănuitor de
p. 19 gândire, înclinația lor spre băutură și lipsa oricărei educații // îi așează destul de jos în raport cu alte popoare în ceea ce privește nivelul de educație. Rar am văzut un român fără un ciomag ca lumea în mână și fără un brâu în care să se afle câteva cuțite. De obicei, ei poartă ițari din pânză albă groasă, opinci, o cămașă scurtă, groasă, o căciulă lungă și o traistă în care își țin alimentele.

Românii din zonele de șes ale Transilvaniei sunt întru câtva mai puțin aspri și, de asemenea, mai îndatoritori decât în părțile de munte. Între cei mai avuți există câțiva care se bucură de o spoială de educație spirituală.

Hațeg sau *Hazeg, Hozeng,* latinește *Wallopolis* este un târg militarizat[173], care se află la intrarea așa-numitului paradis al Transilvaniei, care oferă din belșug tot soiul de roade ale câmpului și care și-a dobândit o faimă atât datorită terenului clasic, cât și a ținutului deosebit de plăcut.

Aici se află sediul comandantului granitei militare din circumscripția poștală Vulcan. În prezent este comandant maiorul Fröhlich, un german afabil și onest, care mi-a dat câteva informații despre Transilvania. Abia odată cu lăsarea serii am pornit spre Fărcădin. Nu bănuisem că, într-un sat mizer, românesc, voi găsi o clădire asemănătoare unui palat. Ce-i drept, ea este abia în curs de construire. Ea se sprijină pe 20 de coloane, este plină de bun gust și dispune de o sală foarte mare în care urmează să se țină congregațiile comitatului Hunedoara.//

---

[171] *Szent-Szilvas.*
[172] *Korallen.*
[173] Hațeg a fost sediul de companie al regimentului I românesc de graniță.

www.dacoromanica.ro

Sarmizegetusa şi Densuşul cu antichităţile lor

Încă înainte de ivirea zorilor am hotărât să fac o excursie prin Haţeg şi Sântămăria-Orlea[174] la Sarmizegetusa sau Grădiştea, iar apoi să-l vizitez pe domnul maior Fröhlich. La orele 8 eram deja la Haţeg, târg care se află cale de o oră de Fărcădin. Deoarece astăzi nu era ceaţă, de pe un deal am aruncat o privire asupra celei mai mari părţi a acestui pământ clasic, ale cărui hotare îl formează ca fundal munţi înalţi, dintre care (potrivit unora) îşi înalţă creştetul uriaş cel mai înalt munte al Transilvaniei, Retezatul, măsurând 8 100 picioare. Locul dintre Haţeg şi Santămăria-Orlea, aflată la o depărate de o jumătate de oră, este numit de români Cetate[175], deoarece odinioară aici se aflau multe ruine care, datorită neastâmpărului românilor au fost distruse în cea mai mare parte sau folosite la construirea caselor. Din câteva fragmente, care se mai păstrează se poate ajunge la concluzia că aici s-a aflat cu adevărat un oraş.

Dincolo de Sântămăria-Orlea mai există încă, într-o stare destul de bună, o parte din Drumul lui Traian, care ducea de la Ulpia Traiana la Apulum. Pe acest drum se ajunge la Sarmizegetusa. Din păcate, n-am putut vedea mozaicul descoperit acum câţiva ani, spunându-mi-se că proprietara acestuia, doamna consilier aulic Noptsa nu ar fi acasă. În fine, am ajuns la Sarmizegetusa, pe locul anticei Ulpia Traiana, vestitul oraş imperial, pe locul şi mai vechii Sarmizegetusa, oraşul regal dacic[176]. Şi ce mi-a fost dat să văd acum: un mizer sătuc românesc, locuit de cei mai săraci oameni din Transilvania, căci într-o ţară atât de bogată vei putea găsi cu greu o populaţie mai săracă decât cea din Valea Haţegului, // excepţie făcând p. 21
câteva familii nobiliare şi câţiva locuitori ai târgului Haţeg. Privind la aceste ruine, vizitatorul va trebui să cugete profund şi cu tristeţe la inconsistenţa lucrurilor omeneşti, chiar dacă, în acelaşi timp, privind ţinutul, cu rodnicia pământului, nu se poate să nu te gândeşti că, atunci când şi-au ridicat aici capitala, popoarele antice au dat dovadă de cel mai desăvârşit bun-gust. Nici capitala dacică şi nici cea romană nu par să fi fost mari, deoarece locul strâmt nu le-a îngăduit să se extindă.

Grădişte se traduce în limba germană prin loc de cetate, ceea ce înseamnă că aici s-a ridicat odinioară o cetate. Îndată la intrarea în localitate, nu departe de drum, se văd urmele unui amfiteatru şi, de jur împrejur, o mulţime de ruine şi ziduri vechi. Sfintele relicve devin tot mai puţine la număr, deoarece românii socotesc vechile pietre foarte potrivite pentru construirea colibelor lor foarte mizere. În această vale minunată, în care odinioară se înălţau multe oraşe şi clădiri frumoase, nu zăreşti acum decât grămezi de piatră şi doar numeroasele inscripţii pe piatră descoperite, de o frumuseţe deosebită, mai amintesc de măreţia Ulpiei Traiane, Sergidavei, Praetorium şi Volmerium, după cum şi numeroasele monede

---

[174] *Szinta-Maria.*

[175] *Gschedate.*

[176] Afirmaţie incorectă, vechea Sarmizegetusa dacică se află la Grădiştea Muncelului.

www.dacoromanica.ro

descoperite atestă că odinioară au fost prezenți aici un Filip și un Alexandru al Macedoniei, un Lysimach, Decebal, Traian, Vespasian, Galienus etc.

La orele 12 am ajuns din nou la Hațeg, unde l-am vizitat pe maiorul Fröhlich. În persona lui am întâlnit un bărbat foarte plăcut, la care se îmbină spiritul militar cu cunoștințe numeroase. Am rămas la el și la familia sa amabilă până la căderea
p. 22 nopții. Pe drumul de plecare spre casă m-am rătăcit și pentru a ajunge la Fărcădin // mi-au trebuit 3 ore, când, în mod normal, parcurgi traseul într-o singură oră. Sarmizegetusa se află la 2 ore, sud-est de Hațeg iar Densușul la 3 ore spre sud-vest. De la Sarmizegetusa la Densuș duce un drum nesigur, lung și plin de gropi, cale de 3 ore.

15 februarie 1828

Peste noapte se așezase o zăpadă înaltă de un picior. Pe lângă aceasta era un frig umed. Cu toate acestea, în cursul după-amiezii, când ninsoarea s-a mai potolit, m-am dus cu domnul Noptsa la Densuș, aflat la o depărate de 2 ore de Fărcădin: el pentru a-și vedea curtea aflată acolo, eu pentru a-mi astâmpăra curiozitatea și pentru a vedea templul roman[177]. Drumul până acolo, trecând prin Fărcădinul de Sus[178], Tuștea etc. a fost plin de gropi. Densuș este așezat pe coasta unui deal și este înconjurat din trei părți de coline. Așa-numitul templu este o clădire mică, lungă de 24 de picioare, înaltă de 16 picioare și lată de 14 picioare, aflată pe jumătate în ruină, a cărei boltă rotundă, fără acoperiș, este așezată pe 4 coloane, care se ridică în mijlocul bisericii. Totul a fost transformat într-o biserică românească. Inscripțiile de pe coloane, închinate amintirii unor oameni morți, au fost zgâriate și distruse cu grijă de către români. Preotul (popa) mi-a arătat oracolul și o gaură, pesemne destinată să îngăduie fumului de jertfă să se înalțe de la altar printre coloane. De asemenea, mi-a arătat două albii de piatră, destinate adunării sângelui de jertfă. Gaura oracolului, din care răsuna cu putere vocea preotului spre cei care îi adresaseră întrebarea, am socotit-o ca pe o gaură de șobolan. Am
p. 23 transcris o inscripție lizibilă încă pe jumătate: *D.M. Cajus// Octavio Nepoti vixit annis septuaginta Julia Valentia, Fratres conjugi pientissimo faciendum procuravit H.S.T.*, adică *hic situs est*[179].

Exteriorul acestui mic templu este și mai vrednic de a fi văzut. Vechiul turn este cu adevărat o ruină minunată. La acest monument păgân pot fi sesizate, în același timp, maniera de construcție gotică și cea romană. Ferestrele turnului sunt rotunde, iar ferestrele templului alungite. Clădirea se află pe un deal și este înconjurată de o poiană. Densușul nu numai că este mai mare ca Sarmizegetusa, ci are și câteva case, care nu merită numele de colibe.

Pe drumul spre casă a nins din nou cumplit, așa că am mulțumit cerului să nu fi fost nevoit ca, de astă dată, să-mi astâmpăr curiozitatea mergând pe jos.

---

[177] Este vorba de biserica romanică zidită în secolul al XIII-lea cu hramul „Sfântul Nicolae".

[178] *Ober-Farkadin.*

[179] Inscripția este intraductibilă având textul incomplet și greșit transcris.

www.dacoromanica.ro

16 februarie 1828

Viscolul a continuat. Aseară temperatura era de 7°, astăzi de 9°. Dis-de-dimineaţă am auzit dintr-o dată două împuşcături. Toţi au fugit la geamuri. S-au pornit chiuituri şi strigăte de bucurie şi, iată, era nunta unui român sărac. Într-un car cu 4 boi împodobiţi se aflau mireasa, mirele şi invitaţii la nuntă.

Se poate presupune că 4/5 dintre locuitorii văii Haţegului sunt români. Valahii din Transilvania apar în istorie sub acest nume pe la jumătatea secolului al XII-lea. În cea mai mare parte, aceşti valahi sunt socotiţi drept păstori de oi ai marilor proprietari de pământ sau că aceşti proprietari îşi arendează turmele lor valahilor, care se obligă apoi, în schimbul unei înmulţiri anuale convenite, faţă de stăpânii acestora. // Dar despre aceste lucruri va urma o expunere mai amănunţită p. 24
în cazul Ţării Româneşti.

.....

17 februarie 1828

.....

Castelul Hunedoara *(Hunyadyopolis)* a fost construit pe o stâncă abruptă de viteazul voievod al Transilvaniei şi guvernator al Ungariei Iancu Huniade Corvin în anul 1448; o mică parte înspre Răsărit a fost construită mai târziu de principele Gabriel Bethlen. Castelul, acum renovat, oferă, ca un castel cavaleresc înzestrat cu turnuri, rondele şi poduri mobile, o panoramă interesantă. Maiestatea Sa, împărăteasa Carolina, care, în anul 1817, a fost impresionată de stilul măreţ al castelului, a determinat // renovarea unui edificu care a fost locuit de unul dintre cei p. 25
mai mari şi virtuoşi eroi.

Unii dintre istorici socotesc Hunedoara drept locul de naştere al lui Iancu Corvin, dar lucrul este cu totul neadevărat. El a construit acest castel şi a primit târgul, pe care l-a mărit şi înfrumuseţat, drept dar din partea tatălui său, regele Sigismund[180].

Mi-am început vizita împreună cu însoţitorul meu în partea de nord, unde ne-am urcat în Turnul Buzduganului. De aici am coborât şi am ajuns la o fântână acoperită, o capodoperă, deoarece pătrunde la o adâncime de 30 de stânjeni în stânca dură pe care se află edificiul. Chiar dacă cetatea era împresurată ca într-un cleşte de către duşman, locuitorii ei nu sufereau din pricina lipsei de apă, deoarece acesta nu putea astupa fântâna sau abate apa. În vremea revoluţiei româneşti de sub conducerea lui Horea din anul 1784, aici şi-au găsit adăpostul sigur mai mulţi nobili. De la fântână, am ajuns la o bisericuţă catolică, unde, de trei ori pe săptămână, se oficiază liturghia. Lucrul cel mai remarcabil este imaginea Sfântului < Ioan de > Capistran care, în timpul vieţii, l-a sprijinit cu bani şi cu sfatul său pe Iancu Huniade în nevoile sale, fiind cel mai bun prieten al acestui conducător de oşti. La intrare se vede, la fel ca şi la poartă, stema Huniazilor: inelul şi corbul.

[180] Afirmaţie nefondată; în epocă şi mai apoi a circulat legenda descendenţei lui Iancu din Sigismund de Luxemburg.

www.dacoromanica.ro

Peste drum se află depozitul de fier al Administrației chesaro-crăiești. Odinioară, aici se afla sala splendid îmbrăcată în marmură a Dietei. Pe una din coloane se mai poate citi bine: *Hoc opus fecit fieri magnificus Johannes Hunyady, Regni Hungariae Gubernator a.1452*[181]. De aici am vizitat partea de apus, cea mai frumoasă, aflată la primul etaj. Ea este locuită de domnul administrator. Alături de
p. 26 camerele frumoase și mari // sunt vrednice de a fi văzute 8 rondele, care oferă o privelişte frumoasă dinspre interior şi exterior. În ultima cameră mare pot fi văzute, de jur împrejur, portretele tuturor regilor Ungariei şi al lui Iancu de Hunedoara pictate, din păcate, numai în acuarelă. După aceea, ne-am urcat în turnul de sud, Neboişa[182] (nu te teme). El este foarte înalt şi oferă o privelişte frumoasă în toate părțile. El își trage numele de la faptul că zidurile duble îi apără pe oameni de orice vătămare, iar totul a fost rânduit cu iscusință, în așa fel încât orice rănire nu pare a fi cu putință. Mai puțin frumoasă și mare este locuința inspectorului, aflată pe latura de vest, dar priveliştea întregului târg şi a văii frumoase m-a despăgubit pe deplin. Chiar în târg se află trei biserici, dintre care una românească, încă din vremurile lui Corvin. Ea a fost transformată într-o biserică obişnuită şi doar câteva pietre vechi mai amintesc de trecutul glorios.

Hunedoara se află într-un ținut deosebit de romantic, iar la Răcăştia[183], aflată la o depărtare de o jumătate de oră de târg, naturalistul va găsi de-a lungul pârâului care trece prin sat, o mulțime de fosile remarcabile, pietrificate. Acestea sunt, mai cu seamă, lemn pietrificat şi pactunculite. Pe drumul până acolo se află o mănăstire franciscană încăpătoare.

.....

p. 29

9–13 martie 1828

<...> Deoarece 13 martie era ziua care vestea apropierea dumnezeieștii primăveri, împreună cu prietenosul funcționar Alexie Mihály i-am făcut o vizită diaconului român, Constantin Duma[184]. Cât de mare mi-a fost mirarea, când am văzut la acesta o bibliotecă aleasă, de aproximativ 600 de volume! Mi-a fost o încântare adevărată să mă întrețin cu acest om cultivat preț de câteva ore, pe diferite teme ştiințifice. Biblioteca sa era alcătuită din lucrări istorice, geografice, franțuzești, italienești, latinești, românești, siriene şi arabe. El însuşi vorbea aproape
p. 30 toate aceste limbi, // şi prin intermediul lui, am învățat să cunosc literele românești, care se aseamănă, în parte, cu cele grecești. Soția sa este o tânără femeie foarte plăcută şi prietenoasă, de o statură impresionantă şi cu trăsături plăcute ale feței.

Religia acestor români neuniți este întru totul asemănătoare cu cea rusească. Popii lor au îngăduința să se însoare o singură dată. Dacă le moare însă soția, ei trebuie să rămână văduvi. Pentru a accede la o demnitate preoțească mai înaltă, ei

---

[181] În traducere: în anul 1452, guvernatorul regatului Ungariei, mărețul Ioan Huniade a pus să se construiască această lucrare.

[182] În realitate în limba sârbă-croată: *ne boj se!*

[183] *Rákosd.*

[184] *Domma.*

www.dacoromanica.ro

nu au voie să se căsătorească vreodată, deoarece atunci ei nu pot deveni arhimandriți sau episcopi. Între preoții de rând găsești, uneori, oameni neștiutori, așa că m-am bucurat, cu atât mai mult, când am găsit aici un slujitor al lui Dumnezeu în care s-au unit înțelepciunea cu demnitatea sa aleasă. Neuniții primesc sfintele taine în două forme. Ei pun pâinea dospită în vin și o primesc, apoi, cu linguriță. Slujba lor se face în limba românească.

.....

24 martie 1828 p. 32

Plecarea de la Hunedoara

Astăzi a fost ziua în care am părăsit Hunedoara, un loc pentru mine puțin memorabil în ceea ce privește istoria, situația și locuitorii, spre a mă îndrepta către noua mea destinație. Cu inima mișcată, mi-am luat rămas bun de la castelul Huniazilor. Pe locuitorii lui nu-i voi uita niciodată. La orele 3 ale după-amiezii, în curte s-a aflat o căruță cu 4 cai buni, care m-a dus în 3 ore la Deva. În cursul drumului, Cerna ieșise dintre maluri, un râu năvalnic, care desparte castelul Huniazilor de târgul Hunedoara[185].

.....

// 25 martie 1828 p 33

Deva. Călătoria la Săcărâmb[186]. Furtună și vreme proastă

Ce-i drept, despre Deva am spus deja destule, dar, cu toate acestea, doresc să mă refer la această localitate și cu o mică privire statistică.

Deva, Dacopolis, Diemrich, Dyeva se află pe râul Mureș, într-unul dintre ținuturile cele mai plăcute ale Transilvaniei, pe șoseaua care duce, prin trecătoarea Dobra, din țară în Banat. Viticultura este aici foarte răspândită, iar recolta de aici precum și cea din țara Hațegului se asemănă cu multe zone viticole din Ungaria.

Castelul, aflat pe un munte asemănător unei căpițe de zahăr, nu trebuie uitat de nici un vizitator. Ruinele și priveliștea îl vor interesa. Acest monument remarcabil, a cărui dată de construcție nu poate fi stabilită – așa cum am mai amintit – de către nici un om, este singurul, ținând seama de așezarea sa, care poate acoperi intrarea în Transilvania. Târgul Deva însuși are puține case însemnate, deoarece este locuit mai cu seamă de români săraci și de unguri nu prea înstăriți, al căror număr se ridică la aproximativ 3.800.

La orele 3 ale după-amiezii am părăsit Deva împreună cu domnul Noptsa, pentru a ne duce la Săcărâmb *(Szekerembe)* și a vizita minele de aur de acolo. Numele de *Szekerembe* provine din „hai să cărăm", adică *Hay Szekerem,* prin care românii înțeleg transportul minereului.

---

[185] *Vayda Hunyad.*
[186] *Nagyag.*

www.dacoromanica.ro

Când am ajuns la Mureş, pentru a-l trece, nu numai că aceasta îşi ieşise din maluri, ci şi un vânt violent a făcut trecerea cu pluta primejdioasă. Iar noi am avut curajul să trecem, cu toate că pluta de mai înainte fusese în pericol de a se
p. 34 scufunda, iar oamenii de pe mal se pregătiseră să vină în ajutor aşa cum puteau. // Pluta a fost dusă pe râu în jos, cam 300 de paşi şi a acostat la malul de jos cu o izbitură puternică. Deoarece vântul s-a oprit pentru puţin timp, domnul jude suprem a dat ordin să trecem. Trecusem cu bine de vârtejul cel mai mare şi mai aveam puţin până la mal, când vântul a început să bată din nou cu violenţă iar noi am fost, de asemenea, duşi în josul fluviului. Spre seară, la apus, au apărut nori negri, iar vântul i-a mânat înspre noi. A început să tune şi să fulgere, aerul blând a devenit dintr-odată rece ca gheaţa şi, în loc să plouă, a început să ningă cu violenţă. Din cauza vremii proaste, am ajuns abia la orele 8 ale serii la Săcărâmb, aflat la o altitudine de 1.490 picioare.

.....

p. 35 *// 26 martie 1828*

Intrarea în mina de aur. Descrierea localităţii Săcărâmb şi a tuturor părţilor care o alcătuiesc

Când m-am trezit, totul era acoperit cu zăpadă, dar înainte de a vizita mina, neaua se şi topise. Un bărbat prietenos, şeful de echipă Tschick şi un hutman[187] împreună cu doi băieţi cu lămpaşe m-au însoţit la o adâncime de 500 de stânjeni, de-a dreptul în măruntaiele pământului. Vagonul, care era tras de un căluţ curajos, înainta atât de repede, încât m-am temut să nu-mi zdrobesc capul de pereţii de stâncă. O ocnă de sare este măreaţă, dar să vizitezi o mină de aur te umple de tristeţe, cu toate că este interesantă. Mergând în apă până la glezne, bieţii mineri trebuie să parcurgă, zilnic, multe sute de stânjeni, pentru a-şi câştiga acolo, înconjuraţi de stânci, o leafă amară.

Mina Săcărâmb şi-a primit numele de la satul Săcărâmb, aflat la poalele muntelui de acolo. Deja această localitate, care se află pe malul drept al Mureşului, la poalele munţilor tot mai înalţi, este cu 180 de picioare mai sus decât acest râu. Noua localitate, însă, care se numea mai de mult *Szekerembe,* se află cu 1 200 picioare mai sus, în munţi, într-o mică vale înconjurată de munţi înalţi şi dealuri, despărţiţi unii de alţii între miazăzi şi apus, având formă piramidală şi oferind posibilitatea de a privi în ţinutul încântător din jur.

Localitatea cu 500 de case este vrednică de a fi văzută fie şi numai datorită aşezării ei, dar nici un călător să nu uite să viziteze Dealul Patimilor[188], de formă piramidală. Dacă privelişte a din localitate printre munţii despărţiţi este deja frumoasă, atunci din vârful piramidei, cu 196 picioare mai sus, ea este de neîntrecut. Înspre
p. 36 nord se deschide o privelişte asupra // unei mulţimi de coline joase, care se

[187] Muncitor metalurgist, turnător.
[188] *Kalvarienberg.*

www.dacoromanica.ro

continuă prin lanțul muntos Ceteraș[189]. Pe trei dintre colinele amintite se află o biserică românească, una catolică și una neunită. Casele din localitate sunt parcă lipite fie de povârnișurile abrupte, fie de vale, fiind amenințate adeseori să fie distruse de ape. Înspre apus, privirea alunecă peste numeroși munți în fața cărora se află satul Certeje[190]. În această localitate se găsește un Oficiu de schimb al aurului, iar la o depărtare de un sfert de oră se află topitoriile. Înspre sud, priveşti către câmpia încântătoare pe care se află Deva cu cetatea sa minunată și multe alte localități. Mult mai departe, ca prin ceață, se zărește splendidul castel al Hunedoarei, iar în fundal munții acoperiți cu zăpadă veșnică, străjuind plăcuta vale a Hațegului.

Această localitate[191] există din anul 1747, când a fost deschisă prima galerie. Descoperitorul acestei mine bogate a fost românul Ioan Armigiar. Se extrag aur și argint, anume 1/6 argint și 5/6 aur, iar producția anuală este, în medie, de 900–1 000 de mărci. Cheltuielile anuale pentru exploatarea minei pot fi evaluate la 80 000–100 000 florini monedă convențională.

Întreaga mină este împărțită în 128 de cuxe[192] dintre care împăratul și regele deține 16, fiscul 32, baronul Sardagna 32, nobilii von Born 32, contele de la Motte 8, contele Wratislaw 2, contele Friess 2 și moștenitorii contelui Kokolink 4 cuxe. Venitul net anual este de 8 000–12 000 florini monedă convențională. Acest venit este împărțit în 128 de părți. Sunt folosiți în jur de 1 000 de lucrători, iar galeria cea mai lungă este galeria Josephus, care are, pe orizontală, o lungime de 900 de stânjeni.

În tot timpul cât a fost exploatată, anume din anul // 1747 până la sfârșitul p. 37
anului 1827, această mină a adus din valoarea metalului exploatat o sumă de aproape 13 milioane florini, astfel că venitul net se ridică la 3 milioane. Această mină se remarcă față de celelalte și prin tellurul metalic, a cărui culoare se află între alb și galben roșietic.

Mai mult de trei sferturi din timpul anului, localitatea este expusă vântului și ceții. Și astăzi vremea a fost puțin cețoasă, dar deoarece norii s-au succedat cu repeziciune, am putut vedea în fiecare clipă un nou decor de pe care era ridicată cortina.

27 martie 1828

Tellurul metalic. Excursie la Zlatna

Tellurul metalic *(Tellurium)* a fost descoperit pentru prima dată de domnul consilier aulic von Reichenstein. Numele de Tellurium l-a primit de la vestitul chimist german Klapproth.

---

[189] *Tschetrasser-Gebirgs kette.*

[190] *Tschertes.*

[191] Este vorba de Săcărâmbul montan.

[192] În limbaj miner, cuxa înseamnă o parte de mină

www.dacoromanica.ro

Domnul administrator Bukoway a fost atât de amabil să-mi dăruiască mai multe eşantioane din acest metal. Ce-i drept, ele nu arată atât de bine ca celelalte eşantioane de aur, dar sunt adesea mai bogate. Unele arată ca un minereu obişnuit, dar când le cufunzi în apă strălucesc puternic şi limpede ca aurul.

La orele 9, pe o vreme blândă, am pornit spre Zlatna. Calul care urma să mă poarte pe drumul incredibil de rău, peste munţi, păduri, pâraie etc., era deosebit de blând. Întregul drum de la Săcărâmb la Zlatna trece printr-o adevărată regiune de munte. Localităţile sunt neînsemnate, iar Zlatna însăşi nu poate fi zărită din această parte decât când te afli în faţa ei.

.....

p 38 *28 martie 1828*

Redeşteptarea naturii. Descrierea Oficiului de probe miniere[193] din Zlatna

La orele 9 ale dimineţii, în prima zi frumoasă de mult timp încoace, când cerul albastru ne-a reamintit fenomenul divin al naturii ce se trezeşte, când începuse să înflorească, ici-colo, câte o violetă, am vizitat împreună cu un funcţionar amabil Oficiul de probe miniere, unde se preschimbă minereurile de aur şi argint. Deoarece cititorii jurnalului meu nu sunt cu toţii mineri, cred că nu ar fi de prisos o scurtă lămurire despre greutăţile acestei munci. De la hute[194], minereurile ajung mai întâi la Probierer, unde este determinat conţinutul în metal al minereurilor. Potrivit cu greutăţile de încercare, se ia un centenar de minereu, care este pus în recipientul special. Se adaugă de 12–16 ori atât de mult plumb granulat, curat, de Villach, pentru ca aurul şi argintul să se amestece cu acest plumb. După o topire de 3–4 ore, rezultă aşa numitul plumb de prelucrare[195] sau plumb îmbogăţit, în care se disting componentele străine sub formă de zgură numită *Glätte* (zgură).
p 39 Acest plumb îmbogăţit este topit din nou, proces în timpul căruia se separă din nou zgură curată. Plumbul îmbogăţit care a rămas // este pus apoi pe o cupelă[196] încinsă (care este confecţiontă din os). Aici plumbul metalic pătrunde în pori, iar pe fund, sub formă de grăunţe, rămân doar aurul şi argintul metalic. Aceste grăunţe sunt apoi cântărite pentru a se stabili conţinutul de metal la centenar. Aceasta este proporţia din minereu. Pentru a determina conţinutul de aur dintr-o marcă, aurul de mai sus este amestecat cu argint, dacă acesta conţine aur. Atunci se calculează proporţia amintită, adică grăuntele care este de aur. De exemplu: dacă 13 lotoni[197],

---

[193] *Probiergadenamt.*

[194] *Hutte*, baracă, exploatare metalurgică.

[195] *Werk* sau *Reichblei.*

[196] *Kapelle.*

[197] 1 loton cântăreşte 17,50 grame.

www.dacoromanica.ro

un quint[198] sau 212 denari îmi dau 5 denari de aur, cât dau la o marcă sau 256 de denari? Răspuns: 6 denari. În acest fel se calculează totul.

După ce am vizitat acest Oficiu, m-am urcat şi aici pe un Deal al Patimilor, în jurul căruia se întinde târgul Zlatna, pe care-l poţi cuprinde dintr-o privire.

Zalathna, Zlakna, Auraria minor, Auropolis, în limba germană şi *Klein-Schlatten* sau *Goldmarkt* este remarcabil în două privinţe, adică: prin faptul că odinioară, în vremea romanilor, în parte aici, în parte la *Abrud (Auraria Major),* şi-a avut sediul supraveghetorul suprem al minelor de aur dacice *(Procurator Collegii Aurariorum),* iar astăzi aici se află sediul Administraţiei Miniere a Transilvaniei şi cel al Tribunalului Minier. Orăşelul propriu-zis, aşa cum îl numesc locuitorii, este mic, dar casele ridicate de români, germani şi unguri fac acest târg destul de mare. Aici se află mai mult de 600 de case şi mai mult de 5 000 de locuitori. Românii trăiesc din spălatul aurului, zdrobitul minereului etc. şi sunt mai instruiţi decât compatrioţii lor mai sudici; germanii sunt mai ales meseriaşi, iar ungurii şi germanii sunt funcţionari sau proprietari de case.

// Clădirea administraţiei se deosebeşte de toate celelalte, atât în exterior cât şi în interior, datorită structurii sale solide. De altfel mai sunt câteva clădiri care, privite de pe Dealul Patimilor, au o înfăţişare frumoasă. Aici se află o biserică romano-catolică, una ortodoxă şi o biserică unită românească. Localitatea este separată în două părţi de râul Ampoi sau Apulia, care curge prin mijlocul târgului. Aici se poate trăi bine cu adevărat, dat fiind că aerul este sănătos, apa este delicioasă, vinul bun, lemnele şi alimentele sunt ieftine iar în pădurile din împrejurimi, vânătorul îşi găseşte destulă desfătare. În lunile martie şi aprilie, vânătoarea de sitari este la ordinea zilei. La câteva ceasuri de aici, în pădurea de la Popeşti, se află o cascadă, care este deosebit de interesantă pentru a fi văzută primăvara. p 40

Am remarcat deja că această localitate a fost cunoscută în epoca romană. În anul 1363, regele Ludovic I sau Ludovic cel Mare le-a acordat locuitorilor din Zlatna aceleaşi privilegii ca acelea de care s-au bucurat atunci celelalte oraşe miniere.

.....

30 martie 1828 p 42

Plimbare la Abrud

Într-o dimineaţă frumoasă, la opt şi jumătate, am pornit împreună cu călăuza mea spre Abrud. Drumul continuă vreo trei ceasuri transilvănene bune de-a lungul râului. Apoi prin văi înguste şi prin trecători. Nimic altceva decât bordeiele izolate ale românilor, care locuiesc aici datorită exploatării aurului, însufleţeau ţinutul izolat, aproape înfiorător. Când am intrat în odaia unui român sărman, i-am găsit în cea mai mare intimitate pe bărbat, femei, copil, câine şi porci. Mai târziu, am ajuns la o cascadă şi la un eleşteu.

.....

[198] 1 quint are 4,38 grame.

www.dacoromanica.ro

31 martie 1828

Homo regius. Preschimbarea aurului

Abrudul, Auraria maior, Grossschlatten este aşezat într-o vale strâmtă lângă pârâul Cernița. Acest târg de munte se aseamănă, prin casele sale drăguțe şi prin caldarâmul său, mai mult cu un oraş. Sunt şase biserici: una reformată, două catolice şi trei româneşti. Clădirea din piață a municipalității[199] se deosebeşte de toate celelalte clădiri.

Dar ceea ce îi conferă localității importanță este faptul că aici este centrul de preschimbare a aurului[200] şi că în apropiere se află satul Roşia Montană[201], care ține de Abrud, ale cărui mine de aur şi de argint sunt, din punctul de vedere al
p. 43 amplasării, vechimii şi exploatării lor, cele mai interesante din Europa. //

Domnul von Türi deține demnitatea de *Homo regius*, titlu care îi fusese atribuit nobilului roman care şi-a avut sediul în această *Auraria major* de odinioară şi fusese numit *Procurator Collegii Aurariorum*. Îți poți închipui lesne că acesta era oficiul de preschimbare a aurului, acelaşi oficiu în care ne aflam astăzi. Merită, într-adevăr, osteneala să-l vezi o dată, deşi unora le-ar pocni inima văzând atâta aur şi ducați aşa de frumoşi, strălucitori, fără a se alege cu nimic din ei. Minerii, români în cea mai mare parte, aduc aurul nativ[202] pentru preschimbare în săculeți mici de in. Pentru o pisetă[203] ei primesc 3 florini 42 creițari monedă convențională, din care se scad 2 creițari pentru taxa după piseta de aur[204] şi care sunt meniți <întreținerii> unui medic, moaşe etc. pentru mineri. O pisetă este a 107 17/19 parte dintr-o livră. O livră are două mărci, o marcă, 16 lotoni.

Aici vezi cum se vând cu livra aurul şi argintul care au fost descoperite cu noroc în măruntaiele pământului şi care le-au adus oamenilor bunăstare şi mizerie. Aurul cumpără adesea dreptatea, desferecă zăvorul puşcăriei, le dă nebunilor onoare şi demnitate şi deprinde cu zgârcenia inima împietrită.

.....

Românii au încercat să-şi preschimbe ducații la Oficiul de schimb şi, într-adevăr, nu lipseau zarafi evrei, mai cu seamă m-a surprins o femeie care, cu dorință arzătoare, le schimba minerilor de treabă ducații.

p. 44 *1 aprilie 1828*

Excursie la Roşia Montană. Minele de aur interesante. Cetățile românilor. Cercul montan

Deşi vremea era foarte schimbătoare, n-am renunțat să merg la Roşia Montană. Drumul într-acolo trece prin munți înalți, care despart Roşia Montană de Abrud. În

---

[199] *Magistratualgebaude.*
[200] *Hauptgoldeinlosung.*
[201] *Vorospatak.*
[202] *Das Kruda.*
[203] 1 pisetă cântăreşte 4,41 grame.
[204] *Pisetfond.*

www.dacoromanica.ro

două ore am fost la Heinrich, secretarul Magistratului, care locuieşte în capul satului întins pe o lungime de peste o oră de mers. Valea şi priveliştea satului se află pe fundalul unor munţi superbi şi al caselor asemănătoare unui palat ale românilor avuţi, mult mai frumoase decât Abrudul şi Zlatna.

Aşezarea în munte, noroiul care dăinuie aproape mereu, fac accesul pietonului în localitate deosebit de anevoios, dar cât de interesant devine acesta datorită numeroaselor lucruri remarcabile care nu pot fi îndestul recomandate fiecărui călător. Casele românilor, modul lor de viaţă, galeria de coastă[205], şteampurile[206], cercul munţilor, Cetatea mare şi Cetatea mică şi Detunata[207], care se numără printre cele mai mari curiozităţi ale naturii din Europa, vor stârni deplina admiraţie a privitorului. Localitatea numără peste 600 de case şi 300 de şteampuri, care sunt aşezate pe cele două maluri ale pârâului Roşia, care curge prin valea Roşiei Montane. Domnul Heinrich m-a condus mai întâi prin sat pentru a privi casele românilor avuţi. Pentru a înfăţişa acum neştiinţa şi ciudăţenia acestui neam, chiar dacă este îngropat în aur, este suficientă următoarea povestire scurtă. Prima casă frumoasă, construită într-un stil ales, a fost a lui Jurcă Gritta[208], care este proprietarul galeriei regale de coastă din Roşia Montană. Când am intrat în curte, gazda mea l-a bătut // pe umăr pe un român cu păr zburlit, prost îmbrăcat, care spărgea lemne în p. 45
curte şi mi l-a prezentat apoi pe domnul bogat şi proprietarul clădirii frumoase. El este în acelaşi timp proprietarul unei instalaţii de şteampuri[209], care acţionează 24 de ciocane de zdrobit[210]. Ciocane sunt barele care lovesc în sus şi în jos şi care sunt acţionate de roţi şi de apă. Camera în care locuia nu era chiar atât de murdară ca locuinţele obişnuite ale românilor, dar destul de puţin comodă. Printr-un coridor, aflat la etajul întâi, am ajuns la camerele frumos aranjate după moda nemţească; totul era lustruit, paturile acoperite cu cuverturi de mătase frumoasă, perdelele făcute din percal fin. Pe pereţi atârnau însă icoane româneşti. De aici am mers la casa lui Şuba Ioviţă, care ar fi trebuit să fie, după un anume Winkler, cel mai bogat român din ţinut şi care are foarte mulţi bani gheaţă. Averea sa este evaluată la 50 000 de ducaţi. Bătrânul de 62 de ani, care se căsătorise cu doi ani în urmă cu o fată frumoasă de 19 ani, nu era acasă. Soţia cea drăguţă ne-a arătat mobilierul frumos al casei. Domnul Heinrich mi-a atras atenţia asupra unei cuverturi, care costase 50 de ducaţi. De necrezut, dar adevărat – dat fiind că au adeverit-o nu numai mai mulţi funcţionari, ci şi femeia însăşi.

Între această casă şi locuinţa medicului se află mina „Sfânta Treime", numită româneşte: Mina de jos[211], o mină deschisă de fiscul imperial[212], care stăpâneşte aşa-numitele Chei bogate ale Cotoroanţei[213] şi care le-a ajutat celor mai mulţi locuitori din Roşia Montană să aibă case frumoase.

---

[205] *Erbstollen*
[206] *Pochmuhle.*
[207] *Tetonata.*
[208] *Gritta Gyurka.*
[209] *Welle (Pochwerk).*
[210] *Schusse.*
[211] *Unter verkes.*
[212] *Aerario*
[213] *Kotrontza.*

www.dacoromanica.ro

Acum cele mai frumoase clădiri de aici sunt cele ale lui Jurcă Gritta, Mihăilă Gritta, Şuba Ioviţă, // Şuba Petru, Molnar Ion, Varvara Samuilă[214], Letgerna Tomiţă, p. 46
Neimer Tomuţ şi Johann Winkler.

După o oră am ajuns, aşadar, la casa preotului paroh, Ştefan Tóth, un om de treabă căruia i-am făcut vizită şi în tovărăşia căruia am plecat apoi la românul Varvara Samuilă. Acesta are întocmai ca şi Johann Winkler, mobilier de cel mai bun gust. Nici un prinţ nu ar trebui să se ruşineze locuind în aceste încăperi şi dacă-ţi închipuieşti, deci, pe lângă aceasta, îmbrăcămintea comună a românului bogat, atunci crezi că ai nimerit într-o casă de nebuni. La Samuilă, un om blajin, am dat peste perdele grele de mătase, gravuri splendide, pendule înalte cu sonerie etc., dar în camera lui în care dormea am găsit cearceafuri noi, scoabe de mină[215], laviţe lângă sobă, o pereche de porci etc.

Galeria principală din mină, bogată, este acum dărăpănată pe jumătate, numai Jurcă Gritta a luat în arendă de la fiscul imperial şi a pus să fie lucrată cealaltă parte <nedărăpănată>.

Morile cu ciocane de zdrobit minereul, instalaţiile de şteampuri sunt maşinile cu care aurul şi argintul se separă de minereu. Ele constau din roţi de moară şi din ciocane de zdrobit minereul, care sunt acţionate de apă şi din albii de concasat[216], un fel de vas de lemn de sub ciocanul de zdrobit care pisează minereurile.
p. 47 Pământul // este spălat de apă şi metalul, chiar dacă nu este curat pe deplin, rămâne în albia de concasat. Atunci el este scos, spălat până când metalul este în întregime curăţat de pământ. În sfârşit este „ars" în creuzet cu ajutorul mercurului. Aşa ajunge atunci metalul „ars" la Abrud pentru preschimbare, pentru care unii primesc, uneori, 50, 100, 200 livre[217]. Acest metal conţine, în medie, numai 2/3 aur şi 1/3 argint, de aceea este predat de la Abrud la Zlatna spre topire şi apoi este transportat sub formă de bare, la Alba-Iulia, la monetărie.

.....

... am urcat împreună cu domnul Heinrich la „Cetatea mare şi mică"[218]. Lucrurile remarcabile ale Transilvaniei, care mi-au atras deja atenţia: salina de la Ocna Mureşului[219], mina de aur şi priveliştea frumoasă din cetatea Deva, castelul Huniazilor, valea plăcută a Haţegului au pălit atunci în comparaţie cu lucrul interesant pe care l-am văzut. Priveliştea deosebit de înălţătoare a muntelui Cetate din faţa mea, o panoramă neasemuit de frumoasă a văii minunate din spatele muntelui; am rămas mut, în admiraţie tăcută, privind uimit la atâtea contraste. Muntele nu se numeşte degeaba Cetate, dat fiind că totul arată ca o cetate distrusă. Printr-o singură
p. 48 deschizătură a stâncii, pătrunzi în curte, care este lată de 10 stânjeni // şi lungă de 7, înconjurată de stânci înalte, care în fiecare clipă ameninţă să se prăbuşească.

---

[214] *Barbara Samu.*
[215] *Bergkrampen.*
[216] *Pochsatz.*
[217] *Pfund.*
[218] *Chetate mika et mare.*
[219] *Maros-Ujvár.*

www.dacoromanica.ro

Pretutindeni din înălțimile şi laturile acestui masiv stâncos, care îşi deschide larg hăul spre lumina zilei, auzi ciocănitul surd al muncitorilor, întrerupt, alternativ, de aruncarea în aer cu praf de puşcă a rocii, care răsună triplu în galeriile şi măruntaiele pământului.

Te înfiori stând în curte, când vezi o coloană din stâncă de aproape ¾ de stânjen lungime şi ½ de stânjen lățime, care ține acest colos de roci, chibzuind că în curte zac ici şi colo pietre grele <cântărind> aproximativ 5.000 de centenari[220], care au fost aruncate jos de zdruncinări şi uragane. Este însă groaznic, întocmai ca priveliştea intrării în infern, când intri din curte în interior, unde se află, cruciş şi curmezis, deschizături mari şi mici şi minerii înnegriți de funingine se cațără încoace şi încolo, dintr-o spărtură într-alta, pe muchiile acestei stânci, care amenința cu prăbuşirea sa. Totul este însă maiestuos ..... căci toate acestea nu sunt opera naturii, ci a oamenilor şi nu din zilele noastre, ci o operă a romanilor.

Ei nu au cunoscut praful de puşcă, ci au fost nevoiți să facă această muncă cu ajutorul focului. O dovedesc urmele focului, vădite pretutindeni, şi inscripțiile numeroase descoperite în regiune ca şi alte monumente. Curtea Cetății mici este mai mică, dar interiorul bolții de stâncă găurite aproape în întregime este şi mai cumplit, dat fiind că aici priveşti cu groază într-o prăpastie adâncă de peste 80 de stânjeni iar // mirosul de praf de puşcă şi împuşcăturile făcute în timpul muncii în p. 49
adâncuri ne amintesc că ființele vii caută izvorul avuției în aceste pământuri înspăimântătoare. După oameni, trebuie compătimiți cumva bieții cai, care urcă zilnic de trei până la patru ori pe acest munte înalt şi trebuie să care minereul în vale la morile cu ciocane de zdrobit minereul.

<...> 2 aprilie 1828

Detunata[221]

Am pornit la ora 7 pentru a vedea Detunata. Ea se află la o depărtare de trei ore de mers pe jos de Roşia Montană, pe drum cu pietre noroios şi de aceea este de vizitat, într-adevăr, numai în toiul verii. Trecând dincolo de stânci, păduri mici, noroi şi, câteodată încă zăpadă groasă, am ajuns, după multă osteneală, în apropierea acestei minuni a naturii. Cetatea stârneşte, aşadar, ca muncă a omului, mirarea călătorului; aşa se admiră aici din nou o lucrare a naturii care nu se mai întâlneşte într-o asemenea măreție în întreaga Europă şi pe care o posedă mica Transilvanie. Numai insula Staffa din jurul Scoției ne arată ceva asemănător. Detunata *(Detonatu)* este monumentul maiestuos al luptelor elementelor din natură, o stâncă înaltă de bazalt, care se înalță îndrăzneț şi liber, fiind alcătuită numai din coloane, care înconjoară întregul munte, în parte zăcând oblic, în parte înălțându-se drept, pe o distanță de 1 000 de stânjeni în circumferință şi având o înălțime de 72 de stânjeni. Coloanele de bazalt au 3–4, // ba chiar şi 6 laturi şi sunt lungi de 6, 8–10 stânjeni. p. 50

[220] Vezi nota 133.
[221] *Tetonata.*

www.dacoromanica.ro

Cele aflate mai jos sunt curbate excentric şi par să slujească drept temelie pentru masa care este îngrămădită deasupra. Nu m-am putut apropia foarte mult de stânci datorită anotimpului timpuriu şi totuşi cât de bucuros aş fi fost să urc în vârful uneia din aceste coloane pentru a privi singurătatea înspăimântătoare din jur.

.....

p. 51

5 aprilie 1828

Dealul Mare[222]

La orele 9 am părăsit Abrudul. Jumătatea drumului până la Zlatna este înspăimântătoare şi cumplită. O adevărată sălbăticie plină de abisuri şi de prăpăstii înspăimântătoare duc peste Dealul Mare. Singur-singurel am mers pe jos, şi ce frică m-a cuprins când am văzut dincolo de un pârâu un lup tânăr care mă privea cu ochi sfredelitori, dar care, har Domnului, nu avea nimic cu mine. Primejdia a trecut, deoarece aproape că nu mai era zăpadă. Chiar dacă drumul era plin de noroi şi de pietre, cuprins de groază, am luat-o la fugă. În fine, dincolo de aşa-numita cârciumă nouă, drumul a devenit mai bun, deşi mai era încă plin de pietre. După o oră bună de mers, eşti surprins de priveliştea minunatei văi de la Zlatna.

p. 52 Abrudul are câteva case mai frumoase şi, de aceea, eşti ispitit să crezi // că merită mai mult să fie amintit decât Zlatna. În schimb, localitatea din urmă este mai bine construită, se află într-o regiune mai plăcută şi are şi oameni mai prietenoşi, deoarece Abrudul, datorită strălucirii ducaților, este prea orbitor.

.....

7 aprilie 1828

Sărbătoarea de Paşte a românilor

Penultima zi petrecută în Zlatna cea plăcută, unde există oameni atât de prietenoşi, a trecut în chip foarte agreabil pentru mine. Era Lunea Paştilor, iar în acea zi românii ţineau în fiecare an, în „grădina lui Traian"[223] (o pajişte mare din faţa Zlatnei), un fel de distracţie, asemănătoare, într-o anumită privinţă, cu sărbătoarea Sfintei Brigitta din Viena[224]. Deosebirea era, însă, că aici puteai vedea patru feluri de port popular, anume: unguresc, săsesc, secuiesc şi românesc. Toţi dansau dansuri diferite, care se apropiau mai mult de natură decât de artă. Dansul românesc este exuberant, îndemnând la senzualitate. Cel unguresc este artificial şi ademenitor.

p. 53 .....

[222] *Gyálu mare.*

[223] *Prat de Trajan.*

[224] *Brigitta-Kırchtag.*

www.dacoromanica.ro

8 aprilie 1828

Cuptorul de topit. Desfăşurarea topirii

Înainte de masă am vizitat cuptorul de topit, vestit în întreaga Transilvanie. Pe dinafară, el se aseamănă întrucâtva cu un mic palat. În interior, este împodobit cu coloane şi galerii, de unde poate fi urmărit întregul proces de topire, apoi forjele şi celelalte maşini. Deasupra unuia dintre cuptoare se află următoarea inscripţie:

Ustrina haec liquatoria regni Augustis, Impe<ratoris> Austriae Francisco I Thesaurariatus Regiis Montani fungentis Excelentissimo domino Comiti Adamo Nemes de Hidveg errecta 1821[225].

La fel ca la Abrud, şi aici se găseşte un Oficiu de preschimbare a aurului, dar cantitatea anuală schimbată aici se ridică la cel mult 8 centenari. Aici este preschimbat la un anumit preţ aurul spălat de români şi de ţigani. Modul de desfăşurare a operaţiunilor este la fel ca la Abrud şi Alba-Iulia.

Pe malurile râului Ampoi, care curge pe aici, pământul este adeseori colorat în roşu. Aceasta vine de la cinabrul care se găseşte, adesea, în această zonă, mai ales în munţii Dumbrava şi Băbuiac. La Zlatna, din cinabru se distilează în retorte de pământ, în fiecare an, până la 60 centenari de mercur. Pe muntele Breaza se găseşte minereu de argint cu conţinut de arsenic, iar la Faţa Băii[226] // s-a descoperit deja minereu de tellur sau argint nativ. p. 54

9 aprilie 1828

Plecarea de la Zlatna. Regiune romantică

Dimineaţa la ora 8, împreună cu profesorul Kovács, un cleric cultivat, am părăsit Zlatna cea prietenoasă. Drumul de aici la Alba Iulia (6–7 ore de mers pe jos) este extrem de romantic. El te poartă prin văi minunate. Adeseori zăreşti, faţă în faţă, stânci cu forme deosebite, pe care, din depărtare, le poţi lua drept ruinele unei cetăţi odinioară uriaşe. Cu o oră de drum înainte de Alba-Iulia, ajungi la o câmpie pe care se află localitatea Ighiu[227], în jurul căreia cresc vii de o calitate deosebită.

De la 10 până la 17 aprilie 1828

Excursie la Grădişte. Mithras. Lucruri remarcabile

.....

Ziua de 12 aprilie a fost deosebit de frumoasă. Totul respira viaţă nouă. Am părăsit din nou Partoşul[228] pentru a mă duce la Grădişte unde, pe o înălţime,

---

[225] În traduceree: Acest cuptor de topit a fost ridicat în 1821 în timpul domniei Augustului Împărat Francisc I şi fiind în fruntea tezaurului regesc montanistic prea-vestitul domn conte Ádám Nemes de Hidveg.

[226] *Fatze-Baja.*

[227] *Igen.*

[228] *Maros-Porto.*

www.dacoromanica.ro

p 55 fuseseră descoperite cu puțin timp mai înainte numeroase monede vechi grecești și romane și ruinele unor clădiri vechi. Excursia mea a fost înlesnită de o zi splendidă. Am dormit din nou la Vințul de Jos[229], în fostul palat al cardinalului Martinuzzi, iar a doua zi seara am ajuns în localitatea mare dar prost construită, de unde, în ziua următoare, am pornit să urc pe așa-numita înălțime Grădiște de la poalele Muncelului[230]. Am găsit într-o pădure bătrână de fag în mijlocul căreia se află vestigiile venerabile.

La intrare am descoperit ruinele unui templu vechi, destul de mare. Capitelurile sunt încă bine păstrate, dar coloanele nu le-am mai găsit. Ceva mai departe, am văzut ruinele unui apeduct, apoi pe cele ale unei case foarte mari, despre care domnul prepozit Henne îmi explicase la Alba Iulia că ar fi fost odinioară o baie. El îmi mai spusese că: „datorită proporțiilor mici, aceste ruine dovedesc că nu este vorba de un oraș, ci doar de un loc de distracție în timpul verii, unde se duceau locuitorii din Ulpia Traiana, aflată nu prea departe, și cei din Apulum".

p. 55 Pe cât de bogată este mica Transilvanie în obiecte interesante, // pe atât de remarcabilă este mulțimea de antichități descoperite aici. Între acestea un loc deosebit îl ocupă Sol Mythras, iar numeroasele monezi găsite dovedesc că, în coloniile romane din această regiune, cultul lui Mythras-Soare, pare să fi fost foarte răspândit.

.....

Mythras pe care l-am văzut fusese descoperit în ruinele de la Alba-Iulia și se păstrează acum acolo, în muzeul contelui Battyányi. Aici sunt reprezentați în câmpul principal taurul, câinele, șarpele, iar pe laturi doi tineri și încă două figuri, una îngenuncheată, alta stând drept. Astfel de reprezentări ale zeului au fost găsite adesea în Valea Hațegului, la Turda, la Aiud[231] și la Partoș[232]. Pe ele sunt reprezentate aproape întotdeauna aceleași simboluri, diferența constituind-o doar diversitatea pozițiilor.

.....

p. 59 *De la 25 aprilie până la 2 mai 1828*

Primire prietenoasă. Familia conților Kemény.
Teatru. Plimbare. Ziua de 1 mai

Iată-mă iarăși la Sibiu, unde mă așteptau, însă, vești triste în legătură cu călătoria pe care doream s-o fac. Se vorbea mult despre războiul rușilor cu turcii. Din București venea la Brașov, în fiecare zi, o mulțime de boieri. Toți fugeau, încercau să se salveze, își căutau mântuirea în fugă, iar marele negustor Popp, un om cu multă experiență, m-a sfătuit să mai aștept și să nu mă duc la București, ca

[229] *Alwinz.*
[230] *Muncsel.*
[231] *Nagy-Enyed.*
[232] *Maros-Porto.*

www.dacoromanica.ro

în cazul în care războiul ar izbucni cu adevărat, să-mi iau drumul mai bine prin Trieste. E lesne de înțeles cât m-a supărat faptul de a fi fost tulburat în planul meu. Dar, să lăsăm de o parte lucrurile neplăcute şi să ne îndreptăm spre bucurie şi speranță. Alături de domnul baron Reichenstein, de Popp, de Klima etc. s-a remarcat, prin nețărmurita sa amabilitate, tânărul conte József Kemény. Fiindu-i recomandat, el mi-a oferit toate înlesnirile, toate posibilitățile de divertisment, m-a luat ca însoțitor al său în diferite societăți şi // a trecut dincolo de toate p. 60
prejudecățile stării sale. Familia conților Kemény este foarte veche. Aproape toți membrii ei s-au remarcat prin onorabilitate.

.....

La 30 aprilie am vizitat din nou galeria de pictură Bruckenthal şi muzeul, unde atenția mi-a fost captată de câteva plăcuțe reprezentându-l pe Mythras. Una fusese găsită în valea Hațegului în locul în care se ridicase, mai întâi, Sarmizegetusa iar, mai apoi, Ulpia Traiana. Această tăbliță, înaltă de aproximativ 1 ¾ picioare, este sculptată în gresie şi se aseamănă mult cu alte monumente de acest fel.

.....

Sibiul poate fi numit pe drept un oraş muzical, deoarece în fiecare casă este p 61
cu siguranță cineva care cântă cel puțin la un instrument.

Oraşul prietenos este plăcut în orice privință. Oameni buni, toleranță, politețe, nici un fel de grosolănie, arareori invidie, mediu prietenos, remarcabile frumuseți ale naturii, clima blândă, ieftinătate fac din Sibiu unul din puținele oraşe în care, departe de oraşul meu natal, aş dori să-mi găsesc un refugiu.

De la 3 până la 7 mai 1828 p 61

Iarmarocul. Excursie la Ocna Sibiului[233]. Minele de sare. Recenzentul. Reprezentații de operă

La 3 mai, la Sibiu se ținea iarmarocul. Pentru mine un lucru obişnuit, dar totuşi interesant datorită numeroaselor etnii pe care le vedeai aici laolaltă. Boieri, munteni, moldoveni, armeni, unguri, secui, saşi din diferitele scaune etc. alcătuiau mulțimea de oameni. Numărul celor prezenți era cu siguranță încă o dată pe atât de mare ca în mod obişnuit. Am admirat în mod cu totul deosebit româncele şi armencele împodobite din belşug.

Spre seară, am făcut vizita plănuită la Ocna Sibiului, în germană *Salzburg.* Aceasta se află la o distanță de trei ore de mers pe jos, la nord-vest de Cibinium. Te îndrepți spre cea mai pustie zonă din jurul Sibiului[234], dar, odată ajuns pe înălțime, după ce ți-ai întors privirea, te bucuri // de cea mai plăcută vedere a Sibiului şi a p. 62
minunatului şir de munți acoperiți aproape întotdeauna cu zăpadă.

---

[233] *Viszakna.*

[234] *Hermannstadt.*

www.dacoromanica.ro

Ocna Sibiului este o aşezare care se întinde, casele fiind răspândite. Are 5 biserici şi este locuită de 5 etnii. Minele de sare, cu excepţia uneia, sunt toate părăsite, iar cea amintită nu poate fi deloc asemuită cu cea mai mică de la Ocna Mureş.[235] În partea de jos este paralelipipedică, în cea de sus conică, având o adâncime de 32 stânjeni.

.....

p. 63 *9 mai 1828*

O altă hotărâre condiţionată de împrejurări.
Călătoria prin Făgăraş în Ţara Bârsei

Astăzi s-a jucat la teatru „Pacea de la Prut", anume ruşii încheie, aşa cum se ştie, pacea cu turcii. În chip destul de ciudat, în timpul reprezentaţiei a sosit la teatru ştirea sigură că ruşii ar fi trecut râul Prut şi ar fi în drum spre Bucureşti,
p. 64 capitala Ţării Româneşti. // În aceste împrejurări, deloc încurajatoare pentru călătoria mea, m-am hotărât să vizitez regiunile din răsăritul Transilvaniei, care-mi rămăseseră de văzut. Am decis să încep cu Făgăraşul. Deoarece la 10 mai vremea era proastă, am pornit abia la 11 mai 1828 spre Braşov. Îndată ce părăseşti Sibiul şi ieşi pe Poarta Cisnădiei[236], întâlneşti două drumuri: cel din dreapta ducând la Cisnădie, iar cel din stânga la Avrig.[237] Cel din urmă este drumul drept către Braşov.[238]

Şelimbăr[239]. Grădina de la Avrig

În mai puţin de o oră am ajuns la Şelimbăr, numit în vechile documente *Schelinberga*, în româneşte *Scilimber*. Aici am văzut pentru prima dată la ţărani portul săsesc de vară. Bărbaţii erau îmbrăcaţi cu ţundre[240] albe sau gri din aba[241] sau blănuri de miel împodobite cu motive din piele roşie. Pantalonii erau din pânză albastră sau albă, fiind croiţi cu toţii după modă ungurească. Femeile poartă, pe lângă bonetele negre care le stau atât de prost, mantale negre lungi cu cute, din pânză sau in.

.....

p. 65 Dincolo de Şelimbăr ţinutul devine tot mai plăcut. În timp ce mergeam cufundat în gânduri, am greşit drumul principal şi am ajuns la Tălmaciu în loc de Bradu[242], localitate aflată în zona trecătorii Turnu Roşu. A trebuit, aşadar, să mă

---

[235] *Maros-Újvár.*
[236] *Heltauer-Thor.*
[237] *Freck.*
[238] *Kronstadt.*
[239] *Schellenberg.*
[240] *Tsondvas.*
[241] *Kozentuch*
[242] *Girelsau*

www.dacoromanica.ro

întorc. Pe când mă apropiam de râul Olt, s-a stârnit din toate părțile o furtună care, după ce trecusem râul într-o barcă îngustă, s-a transformat într-o ploaie violentă. Am avut norocul să ajung la o moară singuratică. În fața ușii, înveliți în mantale, stăteau doi români ca niște strigoi. Desigur, dacă n-ar fi plouat, nici un drumeț nu ar fi dat curs invitației lor. Românii mi-au arătat drumul spre Avrig, trecând prin Racovița. După ce am scăpat de colții unor câini asemenea lupilor, am zărit pe o înălțime ținta zilei de azi: Avrigul, numit în chip deosebit de cele trei etnii. Din fericire, așezarea localității, precum și o reprezentare a sa, pe care o văzusem la Alba-Iulia la Greff, m-au ajutat s-o recunosc.

Pe când am ajuns la Avrig, în partea de răsărit, un curcubeu lumina în chip plăcut, iar soarele de seară, roșu ca jarul, era aproape de apus.

Freck (Fellek, Avrik) este un sat care se întinde, se află pe „pământul crăiesc"[243], fiind locuit de sași și români. În capătul de răsărit al localității se afla conacul plăcut // al baronului von Brukenthal, cu grădina vrednică de a fi văzută. p. 66
Construirea conacului și amenajarea grădinii se datorează fostului guvernator al Transilvaniei, baronului Samuel von Brukenthal. Pentru a vedea lucrurile remarcabile din Avrig, fusesem recomandat prin două scrisori maiorului pensionat Szalla, cinstitul paznic al casei. Nu m-am slujit de una dintre scrisori; pe cealaltă, de la integrul locotenent-major László, un războinic acoperit de numeroase răni, i-am predat-o.

12 mai 1828

Observație geografică. Oranjeria. Vizite

Am dormit minunat, iar când m-am trezit, soarele dimineții strălucea pe cer. Grădina din Avrig nu este, ce-i drept, impunătoare, dar este frumos așezată. De la intrare, asemănătoare unui mic Belvedere[244], te bucuri de o priveliște largă a grădinii și a părții de miazănoapte. De la primul cat al casei zărești frumosul șir de munți și vârful Surul[245], aflate înspre miazăzi. Eu nu vreau să contest faptul că Avrigul se află deja la poalele muntelui Surul, așa cum rezultă din observațiile geografice, dar aceste poale sunt atât de întinse, încât Viena așezată la poalele Kahlenbergului ar fi doar ceva mic de tot. Tot acest șir de munți poartă numele de munții Făgărașului și Cârței, chiar dacă Făgărașul și Cârța se află la mare depărtare de acești munți. Un document dovedește însă că acest lanț muntos a aparținut odinioară domeniului abației din Cârța, iar celălalt lanț de munți, care se întind spre districtul Făgărașului, și-au luat numele de la localitatea cea mai mare din zonă. De altfel, unul din acești munți se numește Făgăraș. //

După Surul, vârfurile cele mai înalte sunt: Vârful[246], Pleșa, Obârșia, Avrigelul, p 67
Helynik[247], Topologul [248], care au toți o înălțime de la 4 000 la 6 000 de picioare.

---

[243] *Sachsischer Grund*

[244] Este vorba de palatul și grădina Belvedere de la Viena, construite de principele Eugeniu de Savoia (1663–1753).

[245] *Szurul*, vârf situat în extremitatea de apus a munților Făgăraș.

[246] *Vurful*, adică vârful Moldoveanu, alcătuit dintr-o creastă principală extinsă pe o lungime de 70 km.

www.dacoromanica.ro

În grădina conacului Brukenthal oranjeria este o curiozitate, care pare să aibă doar puține lucruri pe măsură în monarhia austriacă datorită mărimii și vigorii pomilor. O plantă care înflorește și în Austria este *Cactus grandiflora* (Cactus cu frunze mari), înflorind aici, în fiecare seară.

De asemenea, nu trebuie scăpate din vedere ruinele construite, care lasă impresia că s-ar prăbuși în orice clipă, iar aceasta, în mod deosebit, deoarece prin poarta lor se prăvale o cascadă, ale cărei ape, luând forma unui pârâu plăcut, înconjoară grădina, iar de pe malurile sale florile se oglindesc în el. Nu departe de acel loc, se află sculptat în piatră capul unui șarpe cu clopoței, din care nu țâșnește otravă ci apa cea mai bună de izvor din Transilvania. Grădinarul de acum este un bavarez, care pare să se priceapă la grădinărit. Datorită lui, grădina pe jumătate sălbăticită a dobândit o înfățișare mai îngrijită.

.....

p 68 *13 mai 1828*

Întâi mai la români

Românii au sărbătorit azi întâi mai[249]. Câțiva au venit la preot și ca unui stăpân al lor, i-au sădit în curte câțiva copaci în jurul cărora au jucat, mai bine zis au sărit, fără rost, de jur împrejur.

.....

14 mai 1828.

Ruinele de la Cârța

În pofida sănătății sale șubrede, preotul <Bachner> a pus de dimineață să fie înhămați caii și m-a însoțit în trăsură la Cârța, pentru a vizita ruinele unei vechi abații. Cârța nu se afla tocmai pe drumul meu, ci preț de o jumătate de oră lateral. Soarele roșu al dimineții strălucea printre tufele de alun și printre păducelul înflorit de la fereastră. Plin de bucurie, ascultam cântecul păsărelelor, pretutindeni auzeam glasul bucuriei și al mulțumirii iar onorabilul preot m-a trezit de-a binelea cu îndemnul: „să pornim, o dată, cu Domnul, căci a trecut de ora șase". Drumul a
p. 69 trecut prin Porumbacu[250]. Construirea drumului de la Sibiu // la Brașov se desfășoară intens și sfârșitul său este cât se poate de apropiat.

Cârța este un sat mizerabil locuit de sași și români. Aici se află o biserică ortodoxă[251], dar satul este remarcabil datorită ruinelor unei vechi abații, a cărei construcție poate să fi început încă în timpurile regelui Ștefan sau ale regelui

---

[247] Celelalte vârfuri menționate de Krickel par să aparțină crestei care alcătuiește muntele Moldoveanu.

[248] Este vorba de fapt de vârful Negoiu, situat pe creasta principală a munților Făgăraș, între obârșiile râurilor Topolog (la apus) și Capra (la răsărit).

[249] Sărbătoarea armindenului.

[250] *Borumbach.*

[251] *Griechisch nicht unirte Kirche.*

www.dacoromanica.ro

Ladislau[252]. Până în anul 1477[253] această mănăstire a aparţinut călugărilor bernardini sau cistercieni. În jurul acestei date, regele Matia a dizolvat însă abaţia iar localitatea Cârţa împreună cu teritoriul său de atunci întins a dăruit-o bisericii catolice. Acum mai există un zid principal al abaţiei şi zidurile vechii biserici. Aceasta poate să fi avut o lungime de 90 de paşi. O treime din spaţiul acestei biserici este ocupat acum de un lăcaş de cult evanghelic. În faţa bisericii se află un tei care, datorită frumuseţii, înălţimii şi grosimii, se numără printre raritäţi.

.....

15 mai 1828

Sâmbăta de Jos[254]. Cerşetori. Făgăraş

Soarele dimineţii mi-a trimis un salut prietenesc şi aşa am pornit la drum, trecând prin localităţile Netuş[255], Arpaş[256], Ucea[257], Viştea, Voila, Olteţ[258], la Sâmbăta de Jos sau *Szombathfalva.* Ţinutul este alcătuit necontenit de o câmpie întinsă, fiind înconjurat de munţi încântători. Toate aceste aşezări sunt locuite mai cu seamă de români. Sâmbăta de Jos este localitatea cea mai însemnată dintre ele. Sub forma unui fideicomis, ea îi aparţine familiei Brukenthal. Castelul este construit într-un stil nou. Este încăpător, iar două camere mari sunt vrednice de amintire datorită pereţilor acoperiţi cu tapet pictat. // Unii sunt de părere că grădina p 70
de la Avrig i s-ar potrivi mai bine acestui castel, dar aşezarea nu este atât de plăcută ca la Avrig. Răposatul guvernator al Transilvaniei a pus să fie zidite lângă acest castel clădiri administrative foarte frumoase. În grajduri se află bivoli negri şi albi în număr mare şi oi spaniole. Noua livadă cu pomi fructiferi este foarte mare. Pe drumul spre Făgăraş am văzut o mulţime de cerşetori schilozi care, având legat un clopoţel în jurul gâtului, îi îndemnau pe trecători să le dea de pomană. Dincolo de Beclean[259], ultima localitate înainte de Făgăraş, ţinutul devine din nou mai plăcut, iar vechiul târg, vrednic de luat în seamă, arată destul de frumos cu turnurile sale.

Ce-i drept, Făgăraşul este zidit destul de frumos dar cu atât mai interesant. Greu vei găsi o localitate care să aibă atâtea nume: *Fogoras, Fogoraschium, Lignopolis, Fugreschmarkt, Fugresch, Holzgröschen, Holzdorf.*

Cele două pieţe ale acestui târg sunt mari. Într-una din aceste pieţe, în partea de sud-est, înspre Braşov, se înalţă castelul pe care am de gând să-l vizitez mâine.

.....

---

[252] Complexul mănăstiresc de la Cârţa a fost întemeiat de călugării cistercieni, în 1202 *(beatae Mariae Virginis de Candelis)* cu o biserică în stil gotic.

[253] Devastată de otomani în 1421 şi în 1432, mănăstirea a fost desfiinţată în 1474 din ordinul lui Matia Corvinul

[254] *Alsó Szombathfalva*

[255] *Situv.*

[256] *Arpasch.*

[257] *Utscha.*

[258] *Boschenbach*

[259] *Bethlen.*

www.dacoromanica.ro

p. 71 *16 mai 1828*

Râul Olt. Podul. Castelul. Temnița

Făgărașul se află pe râul Olt. Acest râu și-a primit numele încă de la daci, deoarece *Alta, Aluta* înseamnă râu adânc. El izvorăște din munții Ciucului, curge prin trecătoarea Turnu Roșu în Țara Românească și apoi se varsă în Dunăre. Peste râul Olt trece aici cel mai vestit pod din Transilvania. El este unic în felul său, fiind pe jumătate acoperit. Împreună cu digurile, este lung de 144 de stânjeni și lat de 9 stânjeni. Pe o coloană de piatră aflată la mijlocul podului, acolo unde acesta este ceva mai îngust, este așezat bustul fostului comite al „națiunii" săsești, baronul Brukenthal, cu următoarea inscripție: *Iduum VII, Junii Anno 1783, Josephus II. Imperator Patriae Transitu adstipulatur clementissime ponti sub Guvernatore Regio Libero Barone a Brukenthal, Comite Nationis Saxonicae Nobili a Cronenthal, Consule Provinciali Nobili a Rosenfeld, 1783. Sumptibus nationis Saxonicae errectus per Franciscum Burger Architectum*[260].

Podul duce de la Făgăraș în satul Galați, care aparține comitatului Alba de Sus, iar de aici în scaunele Șeica Mare și Rupea. Astăzi am văzut, împreună cu judele scăunal Benedek, o dată cu podul și castelul. În același timp am vizitat temnițele de acolo.

.....

p. 72 Am fost de asemenea martor la o pedeapsă, în timpul căreia un român a primit 50 de lovituri de bâtă fiindcă furase un cal. Românul striga atât de cumplit, încât m-au trecut fiori. Pentru a fi însă martor de cum se va purta la sfârșitul pedepsei, am rămas la fața locului. Românul s-a sculat foarte vioi, a sărutat mâna care-i dăduse loviturile și a dus banca de care-i fuseseră legate mâinile și picioarele în camera alăturată. Clătinându-mă, am părăsit castelul fortificat și, împreună cu Benedek și cu alți câțiva domni, am făcut o plimbare până la moara de hârtie, unde mi-am venit în fire din spaimă, văzând natura liberă și împrejurimile frumoase.

Există părerea că puternicul voievod Ladislau Apor[261] ar fi construit din nou castelul la începutul secolului al XIV-lea, pe când domnii Țării Românești revendicau acest district; alții sunt însă de părere că doar l-a renovat. Vechiul castel propriu-zis constă din 5 rondele[262] cu care principele Gabriel Bethlen l-a înconjurat în anul 1613 cu un <zid ca un> patrulater prevăzut cu 4 bastioane mici și cu un șanț larg cu apă. Cazărmile pentru soldați sunt adosate bastioanelor. Așezarea castelului între Sibiu și Brașov, la doar 4 mile depărtare de Țara Românească, îl face un

---

[260] „În anul 1783 în cea de a șaptea din Idele lui iunie, preamilostivul împărat Iosif al II-lea în timpul trecerii prin patrie (Transilvania) a pășit pe acest pod ridicat în anul 1783 pe cheltuiala națiunii săsești de arhitectul Franz Bürger, pe când era guvernator regesc baronul liber regal von Brukenthal, comite al națiunii săsești nobilul von Cronenthal, consul provincial nobilul von Rosenfeld" *(n a)*.

[261] Este vorba de voievodul Ladislau Kán (1295–1315), care în 1310 construiește o cetate de lemn

[262] *Rondellen.*

www.dacoromanica.ro

punct militar important. Castelul a fost locul preferat de şedere al principelui transilvănean Mihail Apafi, care a şi murit aici în anul 1690.

Tot în acest castel a fost asediat în anul 1572, în vremea lui Sigismund Báthory[263], de către contele Bánffy de Losoncz, arogantul şi rebelul guvernator Békés[264]. // Acesta a scăpat însă din castel prin viclenie, iar mai apoi, în anul 1574, p 73
a fost scos în afara legii de dieta de la Mediaş.

Seara m-am dus împreună cu judele scăunal Benedek la Galaţi, o localitate aşezată faţă în faţă cu Făgăraşul, pentru a gusta din berea care îmi fusese mult lăudată, dar aceasta nu mi-a priit deloc.

.....

17 mai 1828

Districtul Făgăraşului

p. 74

Districtul Făgăraşului pare să-şi tragă numele de la anumite mărci de lemn cu un semn imprimat, păstrate atâta vreme de muncitori cu ocazia construirii castelului, până când au fost plătiţi cu bani peşin. Fa pronunţat fo înseamnă lemn, garas – înseamnă groşi, aşadar în germană groşi de lemn. Târgul este locuit de unguri, secui, saşi, armeni şi români. De aceea aici există 5 biserici.

Relieful constă din dealuri, dar înspre miazăzi se înalţă aşa-numiţii munţi ai Făgăraşului care, atunci când îi priveşti pe o vreme frumoasă de pe podul peste Olt, oferă o privelişte nespus de frumoasă. Aici nu mai cresc vii. Produsele principale sunt: lemnul, cânepa, inul şi peştii. Cu ocazia ultimei conscrieri din anul 1825[265], în district au fost înregistrate 24 506 suflete, dintre care 5 000 trăiesc la Făgăraş. Dintre vârfurile cele mai înalte ale munţilor, acoperite cu zăpadă şi în timpul verii, mi-au fost amintite: Arvissel leita (sic) înalt de (sic) 5 400 de picioare[266], Puha[267], Arpaşul[268] cu un lac şi Girdoman[269], care nu sunt înregistrate încă în nici o carte de geografie. Conducătorul şi funcţionarul suprem al districtului este căpitanul suprem, care are aceleaşi atribuţii cu ale comitelui suprem; apoi mai există un vicecăpitan, un încasator al dărilor, un notar, un vicenotar etc.

18 mai 1828

p. 75

Şercaia[270]

.....

Azi dimineaţă am pornit pentru a ajunge în cursul zilei numai până la Şercaia. După ce am trecut printr-o pădure mică, splendidă, care mi-a amintit de o parte a

---

[263] În realitate Ştefan Báthory, voievod (25 mai 1571–1575), principe al Transilvaniei (1575–1583).
[264] Gáspár Békés (1520–1579), tezaurarul Transilvaniei (1567–1571).
[265] Este vorba de conscripţia întregii Transilvanii realizată sub coordonarea lui Cziráky.
[266] Vişlea Mare?
[267] Ucea Mare?
[268] Arpaşu Mare.
[269] Gârcin? Gârdomin?
[270] *Sárkány*

www.dacoromanica.ro

Praterului din Viena, la Şercaia s-a schimbat întreaga privelişte. Şercaia este o localitate săsească bine construită. În această zonă înconjurată de păduri, creşte inul cel mai bun din Transilvania.

19 mai 1828

Pădurea de la Codlea[271]. Târgul Codlea. Privelişte măreaţă asupra Ţării Bârsei

Am început călătoria prin pădurea de la Codlea, care are o circumferinţă de 15 ore de mers, fiind odinioară foarte nesigură datorită tâlharilor. La început întâlneşti, ici colea, locuri defrişate, dar la Perşani pădurea devine mai deasă şi continuă aşa până la Codlea, fiind fie de fag fie de stejar. Perşani (săseşte *Katzenstein)* este un sat locuit în cea mai mare parte de români. Aici se găseşte la adâncime mică o gresie fină pentru sculptori, de asemenea jasp şi porfir. La Vlădeni cresc fagi deosebit de frumoşi. Atât Perşani cât şi Vlădeni, un sat românesc de 300 de case, a trebuit să poarte procese numeroase şi şi-au schimbat
p 76 necontenit stăpânii. // Acum localitatea le aparţine braşovenilor. După două ore de drum printr-o pădure înfiorătoare am ajuns la Codlea.

Codlea *(Ceidinium, Zeiden, Ceida* cunoscută în lexicoanele geografice mai mult sub numele de *Fekete Halom* sau *Schwarzburg)* este una dintre cele mai frumoase localităţi săseşti de însemnătate secundară. Încă înainte de a ieşi cu totul din pădurea Codlei, ţi se oferă o privelişte frumoasă asupra Ţării Bârsei, o privelişte atât de îmbelşugată şi surâzătoare cum nu şi-o poate plăsmui decât fantezia cea mai bogată.

Modul remarcabil în care este construit târgul Codlea îl va surprinde pe orice străin căruia toate acestea i-au lipsit vreme îndelungată. Localitatea, mare şi bine populată, numără aproape 900 de case şi 4 000 de oameni, fiind la o depărtare de doar două ore de Braşov. Este aşezată la poalele înaltului munte Măgura Codlei, care poate fi văzut încă de la Făgăraş. Aşezarea acestui munte este foarte interesantă, iar înălţimea sa este de 2 700 de picioare.[272]

Biserica evanghelică este înconjurată cu un zid puternic, dar este prea mică pentru o comunitate mare, deoarece 4/5 din ea sunt saşi. Biserica românească este sub orice critică.

.....

Pe muntele Măgura Codlei, în partea sa de sud, se înalţa o cetate numită *Fekete Halom (Schwarzburg)*[273] de la care se mai văd câteva ruine. <...>

p. 77 **Originea Ţării Bârsei, o primă privelişte asupra Braşovului**

.....

Ţara Bârsei, care se învecinează înspre răsărit cu teritoriul secuiesc, spre miazăzi şi apus cu Ţara Românească iar spre nord cu districtul Făgăraşului, este o

---

[271] *Zeiden*

[272] Vezi nota 6.

[273] Cetatea Neagră.

www.dacoromanica.ro

parte a vechii Dacii, fiind inclusă în timpul împăratului Traian în *Dacia Mediterranea* sau *Dacia Consularis*. p 78

Odinioară întinderea acestei regiuni înfloritoare a fost mai mare decât în prezent. Acum, Ţara Bârsei măsoară de la trecătoarea Buzăului până la Perşani 5 ¼ mile germane[274] în lungime şi 7 mile germane în lăţime de la Bran până la Apaţa. Aici se obţine din belşug tot ceea ce se produce în Transilvania, cu excepţia vinului, care lipseşte cu desăvârşire. Intreg ţinutul este plăcut, fiind o câmpie întinsă, cu păşuni bogate în iarbă şi ogoare roditoare, unde Ceres şi-a deşertat cornul abundenţei. Este înconjurată din toate părţile de munţi înalţi.

Deoarece doresc să vizitez toate colţurile acestei ţărişoare frumoase, chiar şi trecătorile, sper să le pot descrie pe larg pe fiecare în parte.

Aflat pe frumosul drum spre Braşov, din această parte nu zăreşti nimic din oraş decât biserica Sfântul Bartolomeu, aflată la capătul Oraşului Vechi.

Oraşul pare foarte aproape, dar, cu toate acestea, îţi trebuie până acolo două ore bune. În drum spre Braşov am trecut prin Ghimbav[275], un sat în care nu se află nimic deosebit, în afară de o biserică fortificată veche, care a fost cucerită de turci la 24 august 1658, ucigându-i, cu excepţia a 155, pe toţi cei 909 oameni refugiaţi acolo. Restul a fost dus însă în robie.

După ce am ajuns la biserica Sfântul Bartolomeu şi am luat-o după colţul acesteia, mi s-a înfăţişat dintr-o dată, ca prin farmec, strada lungă cale de trei sferturi de oră şi lată de 60 de paşi din Oraşul Vechi, cu casele ei plăcute. Acesta este de fapt vechiul *Brassovia* aşa cum s-a numit Braşovul mai înainte. Braşovul este, fără îndoială, cel mai frumos şi, datorită aşezării sale, // cel mai interesant oraş p. 79
din Transilvania.

.....

21 mai 1828

Braşovul şi împrejurimile sale. Locuitorii.
Oraşul interior. Aşezarea. Comparaţie. Comerţ.
Zărneşti. Casa de comerţ, biserica parohială etc.

Braşovul, numit în graiul braşovenilor *Kruhnen,* în graiul sibienilor *Krünne,* în cel al sighişorenilor *Krohnen,* latineşte *Corona,* iar în vechile documente *Brassovia* şi *Brassow, Brascho, Barasso, Braschou* este alcătuit în ziua de azi din oraşul interior, apoi din suburbia Oraşul Vechi, din *Blumăna*[276] şi din suburbia de sus *Şchei*[277] (oraşul bulgăresc). Văzut de pe Tâmpa[278], oraşul interior are forma unui pătrat oblic. Potrivit mai multor documente, el a fost construit în prima

[274] O milă germană are 4 000 de stânjeni, respectiv 7,585 km.
[275] *Weidenbach*
[276] *Blumenau.*
[277] *Bolgárszeg*
[278] *Zinne*

www.dacoromanica.ro

jumătate a secolului al XIV-lea sub numele de Corona, unit cu Oraşul Vechi Brassovia, dar separat de acesta prin ziduri puternice. În prezent, oraşul are înspre miazăzi un zid simplu cu 8 turnuri, înspre soare-răsare un zid dublu cu un val, iar în
p. 80 continuare un zid triplu cu val şi şanţuri zidite, foarte late şi adânci etc. //

Astăzi am vizitat oraşul interior. Piaţa principală se numeşte *Marktplatz*. Dacă te afli în mijlocul acestei pieţe, Braşovul ţi se dezvăluie nu numai ca un oraş bine construit şi regulat, înconjurat cu totul de munţi şi oferind o privelişte deosebit de romantică, ci şi ca un oraş care, datorită aşezării sale deosebite, nu are aproape deloc asemănare cu vreun alt oraş. Braşovul se află într-o vale foarte îngustă care duce dinspre apus spre răsărit spre câmpia din Ţara Bârsei. La capătul acestei văi se înalţă doi munţi: Cetăţuia[279] şi Dâmbul Morii[280], care sunt asemenea a două trecători spre câmpia din Ţara Bârsei. Una din aceste trecători, cea mai îngustă, am străbătut-o ieri prin Oraşul Vechi, iar cealaltă, mai largă, duce prin suburbia Blumăna. Doar printre aceste două trecători poţi zări din depărtare vreun turn sau vreo casă, deoarece altfel totul este acoperit de munţi. Deoarece aceştia, dar mai cu seamă Tâmpa, oferă diferite privelişti interesante, voi povesti despre fiecare în parte atunci când îi voi urca.

În oraşul interior cele mai însemnate ulițe sunt: cea a Bârsei, ulița Neagră şi ulița Mănăstirii, care sunt frumos pavate. Cele trei porţi principale îşi iau numele de la aceste ulițe. Poarta de la ulița Neagră are dăltuită în piatră următoarea inscripţie remarcabilă: *Porta haec diu clusa, post generalem animarum conscriptionem, in summam 17 671 excurrentem comercio restituta tempora Judicis primarii Michaele de Fronius Anno Domini MDCCLXXXV. Idibus Octobris*[281]. Inscripţia ne indică, aşadar, populaţia de atunci, care a crescut în prezent la 36 000 de suflete. Chiar dacă Clujul are câteva clădiri nobiliare frumoase, care merită, pe bună dreptate, numele de palate, precum şi străzi largi, chiar dacă Sibiul înseamnă mai mult în ceea ce priveşte sociabilitatea mediului
p. 81 prietenos, în schimb Braşovul dispune în aceeaşi măsură // de ulițe largi şi regulate, de clădiri frumoase aparţinând stării de mijloc, de o aşezare deosebit de interesantă şi de o activitate umană necontenită. De aceea sunt tentat să numesc Clujul oraşul nobil, Sibiul oraşul prietenos, iar Braşovul oraşul cel mai interesant al Transilvaniei. Dar, în ceea ce priveşte frumuseţea, capitala secuilor, Târgu Mureş[282] se spune că ar întrece toate cele trei oraşe, lucru de care mă voi convinge abia pe viu. Braşovul este oraşul de comerţ de frunte al Transilvaniei şi încă acum un deceniu s-a numărat printre cele mai însemnate oraşe de comerţ ale statului austriac.

Aici sunt practicate aproape toate felurile de meşteşuguri, iar comercianţii rulează mai bine-zis mai multe milioane de florini. Braşovul a decăzut doar de

---

[279] *Schlossberg*

[280] *Muhlenberg*

[281] „Această poartă, de curând închisă, a fost redată negoţului în anul Domnului 1735, la Idele lui octombrie, în timpul primarului Michael von Fronius după conscrierea generală a sufletelor al căror număr s-a ridicat la 17 671" *(n a)*.

[282] *Maros Vásárhely.*

www.dacoromanica.ro

puțini ani, sub presiunea evenimentelor și anilor tulburi din Țara Românească și Turcia.

Cu greu vei putea găsi laolaltă, într-un sat din monarhia austriacă, atâția căruțași dedicați comerțului ca în Zărnești aflat în apropiere. În prezent, peste 200 de capi de gospodărie din acest sat trăiesc doar din cărăușie. Pe lângă aceasta, comerțul mai este servit de câțiva români din apropierea Brașovului numiți *Präwener*[283], care duc pe cai mărfuri în Țara Românească și aduc altele de acolo. Ei își trag numele de *Präwener* de la râul Prahova, pe care trebuie să-l treacă de mai multe ori în munții de la granița în călătoriile lor spre Țara Românească.

Un nou tip de clădire a fost pentru mine *Casa de comerț,* o casă mare cu un etaj, construită în anul 1545 de Appollonia Hirscher, soția judelui orășenesc. De la incendiul din anul 1809 clădirea nu mai are geamuri de sticlă. Am urcat 15 trepte și am ajuns la o sumedenie de coridoare și prăvălioare, unde sute de negustori își oferă mărfurile spre vânzare. Acest număr mare // de oameni – saşi, unguri, armeni, p. 82
greci, turci, boieri români, evrei din Turcia, țigani – mi-au amintit, împreună cu vânzoleala omenească, de faptul că mă aflam într-un oraș comercial deloc neînsemnat. În piața orașului și de jur împrejurul Casei de comerț am văzut zarafi turci având în fața lor o măsuță pe care se afla o lădiță înzestrată cu un grilaj, în care erau fișicuri de monezi de aur și argint turcești și austriece.

Clopotul de la frumosul turn al Sfatului[284] a bătut orele 12, așa că m-am dus la căpitanul Seulen, al cărui oaspete eram pentru ziua de azi cât și pe timpul cât m-am aflat la Brașov.

După masă am vizitat biserica parohială evanghelică. Acest edificiu gotic zidit în întregime din pietre cubice și împodobit cu multe ornamente a fost ridicat în anul 1383, după moartea regelui Ludovic I (un om iubit de saşi, căruia Brașovul îi datora multe privilegii). Preoții de atunci ai acestei biserici respectau regulile Sfântului Benedict, iar altarul principal îi era închinat Sfintei Maria. Așa cum se spune, construcția acestei biserici a durat 40 de ani. Datorită incendiului din 1689 – unde în curs de câteva ore tot orașul a fost transformat în cenușă și aproximativ 300 de oameni au murit în flăcări – exteriorul acestei biserici a pierdut foarte mult din splendoarea sa de odinioară. Mulțimea de statuete și ornamente era toată aurită, acum toate sunt însă negre, la fel ca întreaga biserică. În rest însă acest lăcaș divin este, datorită vechimii și mărimii sale, impunător și vrednic de respect. Interiorul său măsoară de la poarta principală până la cor 112 paşi și este lat de 59 de paşi. Acest lăcaș dumnezeiesc are un avantaj prin faptul că, datorită numeroaselor ferestre lungi, este bine luminat. Turnul este înalt de numai 23 de stânjeni, // fiind p 83
prevăzut cu un clopot cu o greutate de 130 centenari. Nava bisericii este așezată pe 22 coloane toscane.

În afară de biserica evanghelică, vrednică de a fi văzută este și biserica Sfinților Petru și Pavel a catolicilor, care a fost construită într-un stil italienesc nou, din anul 1766 până în 1782[285]. Cu această biserică se învecinează noua clădire a

[283] În documentele epocii *Prahovani, Praovani.*
[284] *Rathhausthurm*
[285] De fapt între 1776–1782.

www.dacoromanica.ro

Şcolii Normale. În Johannisgasse se află o mănăstire franciscană, iar la Poarta Bârsei oratoriul spitalului evanghelic împreună cu spitalul, care poate adăposti 8 persoane sărace. În Piaţa de cai se află o casă de rugăciune a ortodocşilor. În Piaţa de peşte se remarcă edificiile Abraham şi Löw cu o sală de dans. În strada Cetăţii, Casa de arest şi de muncă[286], în strada Neagră marea cazarmă militară, iar nu departe de clădirea parohială evanghelică se vede clădirea Gimnaziului.

Clădirea Gimnaziului este un edificiu cu două caturi, având un auditoriu şi 24 de camere. Corpul didactic al acestui Gimnaziu este alcătuit din: un rector, 6 lectori, 5 dascăli obişnuiţi şi 5 adjuncţi, plătiţi mai bine decât în toate celelalte oraşe săseşti din Transilvania.

Între diferitele categorii sociale, care locuiesc în acest oraş comercial, românii şi ţiganii sunt, fără îndoială, cei mai nevoiaşi. Produsele activităţii lor stau în legătură directă cu modul lor de viaţă mizer. Ei nu sunt împovăraţi de griji deosebite pentru hrană. Ştiu că, atâta vreme cât sunt tineri şi sănătoşi, pot câştiga cât le este necesar subzistenţei lor reduse şi chiar dacă datorită lenei, n-ar voi să câştige nimic, s-ar putea întreţine prin cerşit. De aceea, la vreme de târg, am văzut cerşetori din cele mai îndepărtate ţinuturi, nişte figuri care-ţi făceau milă. La Braşov există o Casă pentru săraci, dar aceasta este prea mică pentru mulţimea de
p 84 cerşetori. // Pe cât de cultivaţi şi de harnici ca popor sunt saşii, pe atât de mult lasă de dorit în multe privinţe. Ce-i drept, Braşovul caută să urmeze pilda Clujului în ceea ce priveşte o instituţie pentru săraci, dar este încă foarte departe să aibă aşa ceva. Cerşetori schilozi zac pretutindeni pe uliţi, stârnind compasiunea omului milos, în vreme ce aşa ceva nu se vede la Cluj.

22 mai 1828

Şcheii. Urcarea pe Tâmpa. Privelişte interesantă. Clima Ţării Bârsei. Cetatea Braschowia. Observaţii istorice. Peştera Călugăriţelor. Vinul din Ţara Românească. Ştiri despre război. Arestatul. Excursie la Cristian, Râşnov şi trecătoarea Bran. Etniile. Ţiganii

Soarele roşu şi plăcut al dimineţii m-a trezit din visare. M-am sculat devreme şi m-am dus la farmacistul Bogner pentru a urca pe Tâmpa şi pentru a ne bucura acolo de plăcerea pricinuită de priveliştea naturii frumoase. Prin Poarta Ecaterina am trecut în suburbia de sus, de unde poţi sui pe Tâmpa cel mai bine. Suburbia de sus, Şcheii, numără aproximativ 1 500 de case, aproape toate construite ca lumea. Ea se află în parte pe dealuri, între grădini cu pomi fructiferi cu legume şi cu flori. Biserica românească, cu numeroasele ei turnuri, merită să fie vizitată. Ea este pictată, în întregime, în exterior şi în interior cu imagini sacre, care nu fac cinste nicidecum pictorului. La început, această biserică a fost din lemn. La intervenţia domnului Ţării Româneşti, Neagoe Basarab[287], biserica a fost zidită din piatră. În sfârşit, însă, cu sprijinul împărătesei Rusiei, Elisabeta, ea a fost mult lărgită şi

[286] *Das Zucht- und Arbeitshaus*
[287] *Nyagoy Rakome Bassaraba.*

www.dacoromanica.ro

înfrumusețată // astfel încât, după mărime, ocupă al treilea loc printre bisericile din p 85
Brașov. Deasupra intrării principale stă scrisă cu litere de aur următoarea inscripție: *Pia liberalitate Elisabethae Petrownae Monocratricis (sic) totius Russiae Imperatricis invictae hic sacer locus est renovatus anno 1751*[288]. În această suburbie se mai găsește și o Casă de educație militară.

Când am început să urcăm muntele, soarele bătea cu putere, dar o dată ajunși în vârf, strădaniile urcușului ne-au fost răsplătite îndeajuns de priveliștea neasemuit de interesantă. Sub noi se afla orașul între munți; deasupra dealurilor scunde, câmpia minunată a Țării Bârsei, căreia nu-i lipsește decât un fluviu lat pentru a o putea numi un paradis. Dar să ne îndreptăm privirile în toate părțile. Înspre nord-vest se zărește Dealul Romurilor[289] înalt de 45 de stânjeni, cu două turnuri de pază sau donjonuri, unul numit Turnul Negru, celălalt Turnul Alb. Dincolo de acestea se zărește câmpia spre Codlea cu interesanta Măgură a Codlei[290]. Înspre miazănoapte se vede Orașul Vechi cu biserica Sfântul Bartolomeu, spre nord-est Dealul Cetățuii cu 40 de stânjeni mai înalt ca Brașovul și cu un castel fortificat, iar lângă el Dealul Morii[291], înalt de 21 de stânjeni. Mica cetățuie cu patru laturi are patru bastioane, fiind construită în anul 1554. Înspre răsărit se vede suburbia Blumăna cu așa-numita Curmătura[292] și Țigănia, unde, în aproximativ 100 de case adunate strâns și construite neregulat, locuiesc țiganii, care-și câștigă traiul ca fierari de cuie, cârpaci și muzicanți. În prezent se pare că suburbia Blumăna [293] numără peste 700 de case. Înspre răsărit se zărește cunoscutul munte Postăvarul[294], o mică parte din Bucegii cei înalți și Piatra Mare[295]. În fine, înspre miazăzi se întinde suburbia de sus spre
zona // numită Grund, o vale muntoasă aflată la înălțime, de unde începe Valea p. 86
Brașovului în care se află Peștera lui Solomon. Înspre răsărit oferă o priveliște frumoasă cele șapte sate[296] care au 8 biserici și sunt locuite de aproximativ 13 000 de români. Dar, pe cât de frumos arată din depărtare, pe atât de urâte sunt de aproape, fiind o primejdie să treci prin ele datorită mulțimii de câini.

Am zăbovit, așadar, două ore pe acest munte, al cărui vârf mai înalt se numește Tâmpa[297], iar cealaltă parte Cetatea[298] sau Muntele Capelei și am privit ținutul minunat cu plăcere nespusă. Am zărit viermuiala de oameni de pe ulițe, aceștia asemănându-se cu niște copii mici. Am observat cât de frumos și regulat este construit acest oraș comercial și cât de strâns este înconjurat, de jur împrejur, de munții mai sus-amintiți. Am văzut ogoarele verzi, livezile binecuvântate și

---

[288] „Din dărnicia sfântă a Elisabetei Petrovna, autocrată și neînvinsă împărătească a tuturor Rusiilor, acest sfânt lăcaș a fost refăcut în anul 1751" *(n a.)*.

[289] *Raupenberg*; romurile sunt ramele în care se fixa pânza pusă la albit.

[290] *Zeidenberg.*

[291] *Muhlenberg.*

[292] *Burghals.*

[293] *Blumenau.*

[294] *Schulergebirge.*

[295] *Prale Mare.*

[296] *Sette communi.*

[297] *Zinne.*

[298] *Kapellenberg*

www.dacoromanica.ro

le-am dorit din toată inima cinstiților braşoveni şi tuturor celor 27 de localități din Țara Bârsei o recoltă îmbelşugată pentru hărnicia lor, deoarece au de luptat cu multe neajunsuri, clima de aici fiind foarte aspră. Uneori, frigul ține aici până la sfârşitul lui aprilie. S-a întâmplat ca ciobani care, ispitiți de anotimpul frumos, şi-au mânat turmele în munți, să fie surprinşi dintr-odată de zăpadă. Adeseori cad fulgi de nea chiar în mijlocul verii, iar munții înalți, asemenea munților acoperiți cu gheață din Elveția şi Tirol, nu scapă niciodată, în întregime, de zăpadă.

Pe Târnpa se mai văd limpede câteva ruine ale cetății Braschowia, care a fost până în a doua jumătate a secolului al XV-lea unul dintre cele mai mândre monumente din Est ale vechilor apărători germani împotriva barbarilor turbați.
p. 87 Datorită acestei cetăți, Târnpa a fost numită // Dealul Cetății. Mulți cred că aici s-ar fi aflat anticul Pinum, amintit de Ptolemeu, după cum unii socotesc Braşovul drept Tias al dacilor. Documentar este însă dovedit faptul că în anii 1345 şi 1421 această cetate i-a salvat pe locuitorii Braschowiei de tătari şi turci deoarece, cu înălțimea ei de 213 stânjeni, părea de necuprins. Este însă ciudat faptul că această fortificație de pe munte, care oferea o privelişte atât de largă în Țara Bârsei şi teritoriul secuiesc, a fost dărâmată în anul 1455, în timpul lui Ioan Huniade Corvinul, potrivit cu un document care se păstrează în arhiva orăşenească a Braşovului sub numărul 142. Astfel, din venerabila cetate ai cărei constructori au fost nimeni alții decât cavalerii teutoni n-a mai rămas aproape nimic. Despre aceştia se vor spune mai multe la capitol Heldenburg.

După aceasta, am vizitat şi Peştera Călugărițelor, aflată sub stâncă. Ea se găseşte pe latura de sud, în apropiere de dealul plăcut pe care, potrivit unui vechi obicei, grecii şi românii obişnuiesc în fiecare an, în miercurea de după Paşti, să mănânce mielul de Paşte într-un cadru festiv, cu muzică şi dans, la fel cum se întâmplă la Pietrele lui Solomon. Accesul este greu, plin de stânci şi copaci, printre care trebuie să-ți croieşti drum uneori cu forța. Într-adevăr, m-am rănit la mână şi n-am văzut decât o gaură mică şi lungă de doi stânjeni şi tot la fel de lată şi înaltă.
p 88 // Aceasta merită o oarecare atenție doar datorită faptului că aici se ascunseseră (cu succes) de furia duşmanilor câteva călugărițe din oraş. <...>

Astăzi la prânz, am băut la căpitanul von Seulen pentru prima dată vin din Țara Românească. Este mai tare, mai dulce şi mai gustos decât cel din Transilvania. Într-un an mediu, Țara Românească produce 5 milioane de vedre de vin, vadra fiind socotită ca având 8 măsuri[299]. Această cantitate ar putea fi sporită cu încă jumătate, dacă viile ar fi îngrijite ca lumea şi dacă toate locurile potrivite ar fi cultivate. Toate dealurile acestei țări, care este aproape în întregime un şes, ar putea fi cultivate cu vie. Aceasta o dovedesc viile şi conacele de la țară ale boierilor, precum şi dealurile cu vii de pe malul de sud al Dâmboviței până la Bucureşti. Vinul din Țara Românească te face să-ți lase gura apă, dar te îmbată curând.

După-amiază am dat curs unei invitații de a face o vizită la Cristian[300] locotenentului-major Sänger din regimentul de dragoni Savoia, care îmi promisese

[299] *Oca*
[300] *Neustadt.*

www.dacoromanica.ro

să mă ia cu el în trecătoarea Bran. Pe când eram la jumătatea drumului, bunul locotenent-major mi-a venit în întâmpinare cu doi ofițeri și cu o ceată de cadeți.

.....

Cristian *(Neapolis, Keresztényfalva, Kristian)* este un sat mare săsesc, aflat la o depărtare de două ore de mers pe jos de Brașov, pe drumul spre Bran[301]. // p. 89
Biserica are ziduri duble, turnuri și un șanț. Pe cel mai mare clopot al bisericii de aici este turnată o inscripție, care a fost socotită multă vreme o scriere misterioasă, până când a fost descifrată de fostul preot Rauss. Nu este nimic altceva decât un alfabet neogotic dar cu diferite înfloriturі. Se spune că localitatea și-ar datora întemeierea unei femei bogate, care a avut o moșie în Râșnovul[302] apropiat. Cristianul are 513 case și în jur de 3 000 locuitori, în cea mai mare parte sași, dar și români, însă într-un număr mai mic, și, ca de altfel în cele mai multe localități din Transilvania, țigani.

Care este originea țiganilor, acest fel deosebit de oameni, aceasta rămâne o problemă deschisă, care i-a călăuzit deja pe unii cercetători spre concluzii surprinzătoare. Unii îi consideră ca fiind rămășițele hunilor lui Attila, alții ca avându-și originea în Egipt, iarăși alții originari din India deoarece caracterul lor, modul lor de viață, culoarea pielii și limba lor pledează pentru aceasta. Ei au migrat precum lăcustele, fără corturi, fără îmbrăcăminte propriu-zisă, acoperiți de zdrențe din pânză, trecând din sat în sat, fie că veneau din Țara Românească, fie că se îndreptau iarăși într-acolo. Funcționarii sătești îi alungau însă îndată din sate cu bâtele, asemenea câinilor, după ce țiganii își vestiseră sosirea printr-o larmă mare și prin cerșit în fața ușilor și ferestrelor, precum și prin preziceri, furturi și tâlhării. Chiar dacă numai în Transilvania rătăcesc, încoace și încolo, peste 20 000 de țigani, sediul lor principal rămâne, totuși, Țara Românească. Ei se împart în patru categorii.

Mai întâi lingurarii[303] sau cei care produc linguri de plumb. Aceștia fac negoț cu mărfuri mărunte și se ocupă, în același timp, de agricultură. Rudarii[304] // sau p 90
spălătorii de aur aparțin, de asemenea, acestei categorii. În al doilea rând sunt ursarii[305] sau muzicanții, care merg din loc în loc și își exercită ocupația cu destulă isteție.

În Transilvania, aceste două categorii aparțin așa-numitei categorii a „țăranilor noi"[306]. Iosif al II-lea, acest mare monarh, a poruncit să fie sedentarizați cu forța. Mulți au colibe sau bărăci ca lumea, dar fără curți sau garduri. Ei se îmbracă asemănător cu sătenii și orășenii, iar, uneori, au o spoială de instrucție.

Celei de a treia categorii îi aparțin lughiașii[307] sau fierarii, care, pe lângă alte meșteșuguri, mai practică și furtul din buzunare și tâlhăria la drumul mare.

---

[301] *Torzburg.*
[302] *Rosenau.*
[303] *Lingurary oder Bleiloffelfabrikanten*
[304] *Rudash oder Goldwäscher.*
[305] *Ursary.*
[306] *Neubauern*
[307] *Lugiasch*

www.dacoromanica.ro

În fine, celei de a patra categorii îi aparţin burcaşii[308], un fel de paria, care nu dorm în corturi ca ţiganii din categoria a treia, ci sub cerul liber. Ei sunt foarte temători şi trăiesc din carnea animalelor moarte.

Trăsătura de caracter, prin care se aseamănă toţi ţiganii este iscusinţa lor deosebită pentru tot felul de ocupaţii manuale, pe care le învaţă, uneori, îndată ce le-au văzut.

La Sibiu l-am vizitat pe un „ţăran nou", care confecţiona pendule din lemn, instrumente muzicale şi produse de strungărie, cu adevărat drăguţe.

Pe cât de mult se dedică primele două categorii ocupaţiilor casnice şi civile, pe atât de mare este mizeria în cazul ultimelor două categorii. Ei nu au nici un fel de noţiune de legislaţie bisericească şi civilă şi trăiesc asemenea vitelor. Ei pot face orice fel de muncă, dar sunt nespus de leneşi, foarte murdari şi socotesc mult mai comod să-şi câştige pâinea prin furt şi înşelăciune decât cu sudoarea frunţii. De obicei, sunt îmbrăcaţi doar cu zdrenţe, iar copiii lor aleargă, aproape în tot timpul
p. 91 anului, goi puşcă. Îşi schimbă foarte des locul de şedere, dar, de obicei, adăstează // în apropierea oraşelor şi satelor, unde călătorii aflaţi pe drum sunt asaltaţi de o liotă de copii goi-puşcă, cerşind pomană cu strigăte jalnice şi gesturi pline de deznădejde. Pe cât de numeroase sunt în rândul acestor ţigani nomazi, datorită murdăriei şi neîngrijirii lor, arătările dintre cele mai înspăimântătoare, pe atât găseşti trăsături regulate în rândul „ţăranilor noi". Ce-i drept, pielea lor este maronie, iar ochii sunt negri dar focoşi, dinţii albi, trăsăturile alese, iar în rândul fetelor am zărit doar puţine fiinţe respingătoare. Limba lor este cu totul diferită de celelalte vorbite în ţară, un amestec din care nimeni nu înţelege ceva. Se crede că s-ar asemăna întrucâtva cu maghiara, dar nu se poate stabili nimic precis, deoarece nimeni nu s-a străduit să înveţe această limbă nefolositoare.

.....

23 mai 1828

O dimineaţă senină ne-a favorizat planul. La orele 6 dimineaţa am pornit pe jos şi după ¾ oră am ajuns la Râşnovul construit ca lumea. Ruinele vechii cetăţi, care se înalţă pe un deal destul de abrupt precum Măgura Codlei, oferă două imagini frumoase. Domnul preot ne-a asigurat că târgul Râşnov numără 1 100 case în care locuiesc aproximativ 5 000 de oameni. Biserica săsească de aici nu este înconjurată de ziduri, deoarece saşii au folosit vechea cetate drept fortificaţie. Nu departe de Râşnov, curge râul Bârsa, pe malul căruia s-a aflat o fortificaţie pătrată
p. 92 numită Eulenburg[309]. Ea // a fost distrusă în anul 1345 de către tătari. Au rămas, totuşi, resturi ale zidurilor, împreună cu poarta. Aici s-au refugiat, apoi, tot felul de oameni de nimic, iar de aceea Râşnovenii au distrus ruinele în întregime cu excepţia unui zid. Potrivit declaraţiei ofiţerilor, locul fusese, de altfel, excelent ales ca punct militar pentru o fortificaţie.

---

[308] *Burkasch.*

[309] Cetatea bufniţelor.

www.dacoromanica.ro

Am sosit, apoi, la vechea cetate, pe un drum destul de bun care ducea într-acolo, pe una din laturi. În apropierea castelului, înspre zona văii, se înregistrează un ecou excepțional, repetându-se două până la trei cuvinte dintr-o propoziție. Castelul, aflat aproape cu totul în ruină, este locuit de oameni săraci, vulturi, bufnițe și lilieci. Remarcabilă este fântâna adâncă de 80–90 stânjeni, săpată complet în stâncă. Ofițerii l-au pus pe un locuitor al castelului să aprindă smocuri de câlți și să le arunce în fântână. Datorită adâncimii mari, am avut parte de o distracție plăcută, deoarece câlții aprinși păreau ca o stea care devenea tot mai mică, pentru a se stinge, până la urmă, cu totul. Tot aici am întâlnit un exemplar de sas vestejit de vârstă. Am crezut că are înspre 100 de ani, dar ne-a spus că, de curând, împlinise 40 de ani. Puteai să-ți înfățișezi, astfel, imaginea adevărată a mizeriei: o față slabă, tăbăcită, plină de zbârcituri, o gură fără dinți, păr alb și puțin, un spate încovoiat.

Pe un deal, față în față cu ruinele, se află o peșteră numită Gaura Cheii[310]. Păstorii români povestesc despre aceasta multe lucruri stranii, de pildă că nici oameni și nici vite nu trebuie să cuteze să intre, deoarece ar fi în primejdie să fie prinși și omorâți de un animal sălbatic, care s-ar afla acolo. Aș fi dorit să vizitez această peșteră, dar hotărâserăm să mergem la Bran. Un preot venerabil // mi-a p. 93
povestit că intrarea ar fi atât de îngustă, încât abia ar putea trece un om, dar cu cât înaintezi, cu atât mai frumoasă și mai spațioasă este peștera. Stalactitele formate la suprafață datorită depunerilor de calcar ar spori, așa cum se povestește, cantitatea de lapte la oameni și animale, dacă ele sunt măcinate și luate sub formă de pulbere. În rest, locuitorii din aceste părți și-au găsit în această peșteră, în vremurile mai vechi, cu ocazia deselor năvăliri ale tătarilor și turcilor, un loc sigur de refugiu, mai ales pentru cei care nu mai găseau adăpost în cetățile și bisericile săsești fortificate. Alături de acest deal, spre sud-est, se înalță Munții Postăvarul, unii dintre cei mai remarcabili din apropierea Brașovului.

.....

Munții și-au primit numele de la faptul că aparținuseră odinioară Gimnaziului din Brașov, iar elevii acestuia *(Schüler)*[311] își petreceau orele lor de răgaz pe pantele lor acoperite cu pășuni. Dacă îți îndrepți privirile de pe ruine înspre sud, te surprinde strălucirea, asemenea unui ghețar din Elveția, a celor mai înalți munți din Transilvania, Bucegii, // de pe care zăpada nu se topește nici în timpul verii celei p. 94
mai calde. Vârful lor se ridică la o înălțime de 8 260 picioare deasupra nivelului mării. Ținând seama de această cifră, Retezatul[312] din valea Hațegului ar fi, prin urmare, ceva mai mic. În prezent, Bucegii, în mod greșit Budislav, Retezatul din Valea Hațegului și Surul din apropierea Sibiului sunt socotiți drept cei mai înalți munți din Transilvania. În timpul călătoriei mele în Transilvania, am observat, mai ales la mijloc, printre munții nenumărați și orientați în diferite direcții, munți care mi-au părut că sunt și mai înalți. Bucegii sau Budislav pot fi întâlniți încă în istoria bizantină sub numele de Munții Brașovului. Într-o vale a munților, la o înălțime de

[310] *Ferenzen* sau *Frielschen Loch*, aflată la 8 km sud-sud-est de Râșnov.
[311] *Schulergebirge* în traducere Munții Elevilor.
[312] *Rhetyezat*

www.dacoromanica.ro

4 000 de picioare, se află un lac foarte adânc *(Oculus maris)* numit Ochiul de Mare[313]. Lanțul muntos se întinde de la trecătoarea Bran până la trecătoarea Timiș, de la care continuă în jos până la dealul pe care se află mănăstirea românească Sinaia, pierzându-se, apoi, în valea care-i urmează. Drept înainte, înspre sud, dincolo de Bran, se văd alți munți stâncoși, numiți Leaota[314], prin care peste Valea Muierii, Fundata și Rucăr, drumul duce în Țara Românească. Spre sud-vest, se află muntele cel mai deosebit și vrednic de luat în seamă din Țara Bârsei. Este vârful maiestuos *Piatra Craiului*[315] *(Piatra Regia,* românește *Piatra Kraiului,* ungurește *Király kove)*. În fața lui se află muntele Zărnești, care este despărțit de acesta doar printr-o vale adâncă. La poalele acestor munți stâncoși frumoși sunt așezate cele două sate Tohan și Zărnești[316] pe care le poți recunoaște cu ochiul liber de <pe înălțimea> ruinelor. Zărnești este un sat românesc mare, numărând 800 de case
p. 95 și 2 600 de locuitori. Aproape ¾ din locuitorii acestui sat este alcătuită, așa cum // am observat deja mai devreme, din cărăuși, numiți prahoveni[317], care înhamă 8, 10 chiar 12 cai la o căruță cu loitre, cu care transportă, până la Pesta și Viena, mărfuri și alte produse și aduc altele înapoi. Până în anul 1395, această localitate i-a aparținut împreună cu Tohanul, satul grăniceresc învecinat de acum, castelului Bran. Atunci regele Sigismund a dăruit o treime din aceste localități preotului brașovean Thomas Sander, o a doua treime cetățeanului brașovean Anton Sander și ultima treime, judelui din Codlea, Nicolaus Herbert. <...> Tot aici se află câmpul pe care s-a desfășurat bătălia în care, în anul 1688, armata imperială comandată de generalul Heissler a fost înfrântă de instigatorul Thököly[318]. La poalele Pietrei Craiului izvorăște râul Bârsa, în care se găsește o mulțime de păstrăvi de cea mai bună calitate. Pe culmea inferioară a Zărneștiului se află o cruce foarte veche din piatră cu o inscripție chirilică dar care, după câte se spune, n-a putut fi descifrată de nici un cărturar.

.....

Iată, zărim deja cetatea Bran, pe un deal aflat între doi munți. Ea este un
p 96 castel mic, care // se numea mai înainte *Dietrichstein* și constituia locul de acces în trecătoarea Bran. Potrivit unui document din anul 1376[319] din timpul regelui Ludovic I, în care se menționează noul edificiu din piatră, cetatea a fost construită abia atunci din zidărie, deoarece mai înainte, în ajunul anului 1212, fusese ridicată doar din lemn de către cavalerul cruciat sau teuton Theodosius. Din această diplomă a lui Ludovic I mai rezultă faptul că primul comandant al cetății a fost Dionisie și că sașii au construit această cetate. De aceea brașovenii au fost scutiți de vamă și taxe în ceea ce privește persoana lor, dar, pe măsura barbariei din acea vreme, au fost atât de mult tulburați în acea libertate, încât, până la urmă, i-au cerut

---

[313] Urlea? Lac natural cantonat într-un circ glaciar

[314] *Oratie.*

[315] *Konigstein.*

[316] *Zernest* și *Zernescht*

[317] *Prawaner.*

[318] Bătălia de la Zărnești în care a fost înfrânt generalul Donat Heissler a avut loc la 11/21 august 1690 și nicidecum în 1688.

[319] De fapt, actul a fost emis la 19 noiembrie 1377 de Ludovic I de Anjou.

www.dacoromanica.ro

ajutor regelui Vladislav[320]. În anul 1498, acesta i-a scos definitiv din funcţie pe comandanţii cetăţii şi a predat Branul braşovenilor pe o perioadă de zece ani. Ei au păstrat stăpânirea asupra Branului până în ziua de azi, dar au avut de îndurat multe supărări în cursul vremii. În prezent, castelul este locuit de castelan şi de oamenii săi.

Priveliştea din turnul castelului este deosebit de romantică. Înspre miazănoapte se zăreşte un peisaj asemănător unei grădini, înspre sud-est, Bucegii aflaţi foarte aproape, iar spre miazăzi şi apus, munţi înalţi din stâncă. În jurul castelului, dar şi mult mai adânc în munte, s-au aşezat colibaşii, o populaţie din Ţara Românească, ce locuiesc în case risipite peste tot. Colibaşi înseamnă locuitori ai colibelor, de la *(Kalibus)* colibă. Sunt în jur de 1 200 de case, în care locuiesc aproximativ 7 000 de colibaşi al căror număr sporeşte de la an la an.

Lanţul muntos de la Bran până la Piatra Craiului se numeşte Măgura[321].

Prin această trecătoare a Branului, în anul 1690 a pătruns în ţară cu sprijin turcesc rebelul Thököly. După ce a câştigat bătălia, s-a dus la Cristian[322] lângă Sibiu, unde a fost proclamat principe de către dietă. // Curând după aceea a fost p. 97
însă alungat de trupele austriece sub comanda lui Ludovic al Bavariei[323].

Măsurile de carantină[324] înspre graniţa turcească reprezintă obiectul grijii neobosite a împăratului pentru supuşii săi. Activitatea *Guberniului* este dovedită de amenajarea clădirilor, pe care nimeni nu le prea poate ocoli. Nu este, prin urmare, lesne ca, atunci când bântuie ciuma în Turcia, aceasta să poată pătrunde în ţară prin trecătoarea bine păzită, mai ales că Transilvania este despărţită de Ţara Românească şi Moldova prin munţi foarte înalţi. Din păcate, există o mulţime de poteci care duc peste aceşti munţi şi pe care românul necioplit s-ar încumeta să se cațere atunci când caută să săvârşească vreo tâlhărie, fărădelege sau contrabandă. De aceea este mereu o îndatorire grea să aperi pe deplin trecătorile[324a].

.....

24 mai 1828

p. 98

Oraşul vechi

Biserica Sfântul Bartolomeu, care se află la Braşov, la capătul suburbiei de apus numită Oraşul Vechi, este o biserică foarte veche, destul de mare, având planul în formă de cruce şi construită, probabil, de cavalerii cruciaţi. În prezent este o biserică evanghelică săsească, complet renovată în interior. Este lungă de 64 de paşi[325] şi lată de 38 de paşi, are un altar principal frumos, dar în rest este puţin împodobită.

---

[320] Vladislav al II-lea Jagiello, rege al Ungariei (1490–1516).
[321] *Mogare*
[322] *Grossau bei Hermannstadt.*
[323] Este vorba de markgraful Ludwig von Baden.
[324] *Kontumaz-Anstalten.*
[324a] Despre organizarea acestei trecători vezi <pasajul despre> Turnul Roşu.
[325] Vezi nota 6

www.dacoromanica.ro

În Orașul Vechi, pe lângă această biserică, se mai află încă un lăcaș evanghelic pe panta dealului Sfântul Martin. Potrivit unei legende populare, ea ar fi fost construită în anul 1280 de către primul jude orășenesc al Brașovului, Lucas Hirscher. La început era doar o capelă. După Reformă, această capelă a fost transformată într-o biserică încăpătoare, fiind mult lărgită cu câțiva ani în urmă.

Potrivit unei legende populare, Brașovul cu numeroasele sale denumiri amintite mai sus, și-ar fi primit numele latinesc *Corona* de la o coroană pierdută de regele Solomon în timpul fugii sale[325a]. Această coroană a fost găsită într-o pădure, atârnând de o rădăcină și, de aceea, pe stema Brașovului este reprezentată adeseori o coroană înfiptă într-un ciot de copac. Lucrul este, însă, eronat, deoarece stema
p. 99 Brașovului este o coroană regală într-un scut înconjurat cu raze. Garantez pentru adevărul acestei constatări, deoarece scrisoarea de recomandare pe care am primit-o de la judele orășenesc pentru castelanul de la Bran, // era pecetluită cu stema din urmă. Ce-i drept, stema dintâi cu rădăcina poate fi întâlnită frecvent, iar Johannes Honterus, reformatorul de la Brașov, s-a folosit de această stemă așa cum am văzut într-o xilogravură.

p 104 *De la 26 până la 30 mai 1828*

Excursie în Țara Românească

Când am pornit la drum, cerul era limpede și bătea briza blândă a dimineții. Ceața se lăsase asemenea unui lac, la poalele munților, dar curând s-a ridicat, așa că am putut privi cu mare încântare ținutul larg din fața mea. Când am ajuns la trecătoarea Timiș, am dorit ca, pe cât îmi era cu putință, să-i studiez pe români. Nu am avut neplăceri cu pașaportul, deoarece fusese bine întocmit, astfel că am trecut peste graniță fără să mă îngrijorez de cele ce aveau să mă aștepte. Ținutul din zona trecătorii Timiș este frumos, dar nu poate fi comparat cu cel de la Bran. La Predeal se află clădirile Carantinei. Ceva mai la deal, la două ore bune de mers de Brașov, se află Oficiul de vamă[326]. „Șanțul Vechi", o trecătoare secundară aflată în apropiere de Timiș, este socotit a fi fost un șanț roman. La acest șanț se află granița. De la Predeal se ajunge la Trestieni[327], Siliștea Dealului[328] și Brebu[329]. În localitatea din urmă am înnoptat într-o cârciumă mizerabilă, dar datorită insectelor, n-am putut dormi deloc. A doua zi, abia că îmi începusem drumeția, când am întâlnit un român care, pentru o nimica toată, m-a dus cu căruța sa până la Pietroșița. Românii mână
p 105 iute de tot și // parcurg în doar două ore o stație de poștă lungă uneori de peste patru ore. Dirigintele poștei[330] se numește aici *kapudan;* scribul poștei este logofătul[331]; sluga poștei este ceaușul[332], iar cel care construiește și unge osiile de

[325a] „Nu înțeleg ce a putut căuta Solomon la Brașov" *(n a).*
[326] *Dreissigstamt,* adică Oficiul de trăcesimă.
[327] *Tresslinie.*
[328] *Szestila,* adică Silistea Dealului, sat din comuna Filipeștii de Pădure.
[329] *Probe.*
[330] *Postmeister.*
[331] *Postschreiber.*

www.dacoromanica.ro

la căruță este rotarul[333]. O dată depășită această trecătoare, mai ales pe această parte, zărești de îndată țara complet necultivată. Pe drumuri proaste, peste dealuri abrupte și poduri de lemn pe jumătate putrede, am înaintat atât de repede încât hurducăturile căruței mi-au devenit de nesuferit, așa că, plin de supărare, m-am dat jos din mizerabilul mijloc de transport. Treptat, munții scad în înălțime și devin mereu mai scunzi. Adesea am întâlnit familii de țigani a căror înfățișare mizerabilă îți produce mai mult scârbă și groază decât milă. Băieți și fete până la vârsta de 14 ani se hârjoneau goi pușcă prin iarbă sau fugeau după căruță pentru a primi ceva de pomană. Treceam, uneori, prin fața unor colibe mizerabile, pe care vizitiul meu le numea cârciumi. Aici, românii se certau și se băteau unul cu altul. Am mai amintit, deja, de câteva ori, acest neam neîngrijit și nu pot spune vreodată ceva de bine despre acești români (mă refer la cei de rând)[334]. Ce-i drept, în Transilvania există, ici-colo, câte un individ blajin și cinstit, iar la el te poți afla într-o siguranță ceva mai mare. În schimb, în Țara Românească, un drumeț singur are a se teme de ce-i mai rău din partea lor. Am scăpat cu mare greutate de doi români care au sărit asupra mea cu două ciomege, voind să mă silească să cânt. Românii socotesc furtul, tâlhăria la drumul mare și crima un păcat mai mic decât să nu respecte postul, deoarece cred că prin post și asceză își răscumpără păcatele. Cred că motivul de căpetenie al decăderii acestor români, de altfel isteți, este faptul că, datorită proastei plăți, preoții lor nu se străduiesc îndeajuns să-i mustre pentru ruşinea patimii lor // și să-i îndrepte spre căi mai bune. Deoarece acești oameni nu p.106
cunosc limba germană și maghiară, ei nu pot să urmeze îndrumările morale ale bisericii romano-catolice și evanghelice, care i-ar transforma în oameni cu mai multă cuviință.

.....

În Transilvania există români liberi și iobagi. Degeaba ai căuta la ei înzestrare intelectuală și instruire. Ei au, în schimb, o pricepere deosebită la lucrul în mină, la prelucrarea aurului și argintului și, mai ales, la îngrijirea turmelor. Oierii lor sunt atât de cunoscuți, încât cei mai mulți mari proprietari de oi îi folosesc pe români pentru a le îngriji sau chiar le arendează turmele.

.....

Marele negustor Popp din Sibiu îmi spusese ca lucru sigur că abia de voi p.107
putea ajunge până la București, iar lucrurile s-au întâmplat așa cum îmi spusese. M-am întâlnit cu o sumedenie de căruțe pline cu fugari din București și din sudul Țării Românești. Din toate părțile soldați ruși își făceau apariția. Deodată m-am pomenit pe câmpul de operațiuni militare, atunci când am ajuns de la Pietroșița într-un sat și mai mizerabil, al cărui nume l-am uitat. Pretutindeni căruțe cu tunuri, trupe aflate în marș și o forfotă vie. Armata rusă pătrunsese deja până la Dunăre, iar o știre nenorocită a pus capăt călătoriei mele. Un ofițer rus, căruia i-am prezentat pașaportul meu, a ridicat din umeri și mi-a făcut cunoscut că nu putea să mă lase să trec, deoarece la București, capitala Țării Românești, izbucnise ciuma,

---

[332] *Postknecht*

[333] *Wagner oder Wagenschmierer*

[334] Afirmație răuvoitoare.

www.dacoromanica.ro

iar într-un cerc de două mile în jurul oraşului fusese organizat deja un cordon sanitar. În aceste împrejurări triste pentru mine, m-am întors în satul Brebu[335] şi am fost acolo martorul unui eveniment la care am luat parte fără voia mea. Mai mult de 20 de căruţaşi se certau, gesticulând cu furie. Strigătele şi ameninţările cu ghioagele, bicele şi pumnii strânşi i-au cuprins pe toţi, aceştia pregătindu-se, în toată regula, de atac, care s-a pornit în curând. Cu acest prilej, mai mulţi oameni au fost răniţi şi lucrurile s-ar fi înrăutăţit de-a binelea, dacă mai mulţi soldaţi ruşi n-ar
p 108 fi pus capăt bătăii. // Am plătit pentru curiozitatea mea cu un pumn pe care l-am primit în braţ de la un român. Semnele le-am păstrat vreme de 14 zile. M-am întors din nou la Braşov.

.....

p.110 *1 iunie 1828*

Hălchiu[336]. Cetatea eroilor[337]. Observaţii istorice

Preotul din Hălchiu se poate lăuda că are cea mai frumoasă casă parohială nu numai din Ţara Bârsei, ci şi din întreaga Transilvanie. *Hălchiu (Helvinum, Hóltövény)* este iarăşi un sat săsesc frumos, având peste 400 de case. De asemenea biserica, aflată în mijlocul satului şi care este înconjurată cu un zid dublu şi şanţ, este cea mai frumoasă din ţinut. Ea a fost construită din nou, în anul 1803, deoarece în anul 1802 s-a surpat în urma unui cutremur. Pe turnul vechi, întărit al bisericii se citeşte data 1136, falsă după toate probabilităţile, iar pe clopotul cel mare cea reală, 1431.

p 111 Este într-adevăr o plăcere pentru drumeţ // să privească satele din Ţara Bârsei şi, mai cu seamă, cele de pe „Pământul Crăiesc"[338]. Privirea şi sufletul se bucură de stilul regulat de construcţie a caselor, înconjurate de grădini şi de lanuri, de albul adesea sclipitor al zidurilor, de roşul proaspăt al acoperişurilor ţuguiate din olane. Acesta este adevărul. Austriecii cei vajnici ar putea socoti, aşadar, minunata Transilvanie nu ca pe un ţinut sălbatic, ci ca pe o ţară care aparţine celor mai frumoase şi roditoare ţări ale Monarhiei austriece.

Hălchiu trebuie să se fi aflat în strânsă legătură cu Cetatea Eroilor din apropiere, aflată acum în ruină, aşa cum o dovedeşte stema satului. Ea reprezintă un militar *(Vitéz)* încoronat şezând, care ţine în mâna dreaptă un buzdugan iar în stânga o sferă. La două ore depărtare de Hălchiu, ruinele Cetăţii Eroilor sunt aproape complet distruse, dar pentru noi reprezintă un monument foarte vechi şi venerabil al cruciaţilor care au venit din Ierusalimul Palestinei şi Accra din Siria mai întâi în Germania, iar de aici în vechea ţară împădurită a Daciei, începând să transforme Ţara Bârsei, una din cele mai frumoase, dar pe atunci sălbăticite părţi ale Transilvaniei. Locurile în care s-au aşezat cruciaţii se află în şirul de munţi de

---

[335] *Prebe.*
[336] *Helserdorf*
[337] *Heldenburg.*
[338] *Sachsenland.*

www.dacoromanica.ro

la apusul acestui peisaj paradisiac, într-un semicerc care cuprinde localităţile Feldioara[339], Măieruş[340], Rotbav[341], Hăghig[342], Crisbav[343] în germană *Krisbach*, Hălchiu[344] etc.

După ce l-am părăsit pe bunul preot Greissing, n-am şovăit să fac un ocol pe la Feldioara şi am urcat la ruinele care nu se aflau la mare înălţime. Drumul până sus este destul de abrupt iar împrejur creşte o pădurice. Ruinele nu merită chiar atâta atenţie, deoarece în afara unui turn şi a unor porţiuni izolate de zid nu mai ai nimic de văzut. Dar aşezarea ei este, fără îndoială, una dintre cele mai frumoase, reprezentând pentru scopul probabil de odinioară // al castelului un punct de p 112
observaţie de cea mai mare importanţă, din care se putea zări tot ce se întâmpla la câmpie.

2 iunie 1828 p.114

.....

Feldioara

p. 115

Feldioara este un târguşor săsesc în care, alături de saşi, locuiesc şi mulţi români. El se află pe coasta unui deal ce se întinde dinspre apus şi numără 498 de case. Uliţa principală este lată, foarte lungă, curată şi mărginită de case frumoase. Primăria se află în mijlocul localităţii. Biserica este veche, pe jumătate în ruină, mică şi înconjurată de un zid simplu. Probabil că biserica pe care au construit-o aici cruciaţii a fost mai mare, ea ridicându-se lângă castel. Localitatea se bucură de privilegii de târg avantajoase din timpul regelui Ludovic I.

.....

2 iunie 1828 p. 117

Regina apelor minerale

Destul de devreme, pe o vreme tulbure, am pornit spre Vâlcele. La început, drumul a mers la deal în sus, apoi, printr-o pădure tânără, într-o vale adâncă, unde se află satul Vâlcele, care aparţine mai multor stăpâni de pământ. Este locuit de unguri şi români. Satul se remarcă prin izvorul de apă minerală acidulată de aici, cunoscut sub numele de izvorul de la Arpătac[345]. El izvorăşte într-o vale frumoasă străjuită de munţi acoperiţi cu păduri de fag. Atunci când plouă însă foarte puternic, pârâul Vâlcele, care se umflă adeseori mult, îngreunează mult drumul

[339] *Marienburg*
[340] *Nussbach.*
[341] *Ratbach.*
[342] *Hidvég.*
[343] *Krisba.*
[344] *Elopatak.*
[345] *Arpataker-Sauerbrunnen.*

www.dacoromanica.ro

spre izvor prin mulțimea de pietre pe care le aduce cu sine. Pentru a se putea bucura pe deplin de cura de apă minerală, câțiva nobili au pus să fie construite mai multe case, dar acestea nu se remarcă prin nimic deosebit. Vinăria, cafeneaua și hanul sunt construite din lemn. Izvorul principal din piața satului este înconjurat cu un grilaj. Pe lângă acest izvor mai există multe altele, unele fiind folosite și la îmbăiat. O măsură din apa acestui izvor conține o mare cantitate de bule de aer,
p. 118 ceva substanță feruginoasă, 70 gran[346] pământ calcaros curat și 6 gran // sare minerală curată. Apa nu este niciodată pe deplin limpede, iar atunci când rămâne vreme mai îndelungată la aer devine negricioasă. Sticlele umplute de mai multe ori cu această apă se acoperă cu o pojghiță atât de groasă de sediment încât devin opace. Apa are un gust ușor acidulat. Amestecat cu vin, ea fierbe iar dacă acest amestec este lăsat doar o jumătate de oră devine respingător de negru.

Hăghigul, Vâlcelele și Arpătacul, aflat la o depărtare de o jumătate de oră și având, de asemenea, un izvor de apă minerală acidulată de la care-și trage numele, aparțin comitatului Alba de Sus, atât de împrăștiat. În imediata apropiere, în scaunul[346a] Trei Scaune, în latinește *Trisides*, în germană *Drei Stühler Stuhl* începe adevărata regiune a izvoarelor de apă minerală acidulată. Aceasta ocupă aproape întreaga latură de răsărit a Transilvaniei. Aici este adevăratul sediu al Naiadelor, aici este imperiul izvoarelor și al sănătății.

Între cele mai bune izvoare de apă minerală acidulată se numără cel de la Borsec, aflat la granița dintre Transilvania și Moldova precum și cel de la Homorod, în scaunul Odorhei[347]. Apa minerală de la Borsec are efecte curative deosebite în hemoptizii, nu îngreunează digestia, dezintoxică, cu blândețe și fără dureri organismul fără să producă alt rău și are un gust plăcut. În timpul verii, apa de la Borsec este dusă în toată Transilvania, mai ales la Sibiu și Cluj, unde, amestecată cu vin, dă o băutură plăcută și face spumă întocmai ca șampania.

.....

p. 119 După ce am băut la Vâlcele 4 pahare cu apă minerală direct de la izvor și am vizitat satul, m-am întors la Hăghig.

.....

3 iunie 1828

Peștera lui Solomon

.....

Pietrele lui Solomon au forma unui obelisc. Peștera are o intrare largă sau
p. 120 mai bine zis un atrium, înalt de 1 ¼ stânjeni[348] și lat de 1 stânjen. // Intrarea propriu-zisă în peșteră este atât de îngustă, încât trebuie să te târăști. Treptat, locul devine tot mai lat și înalt, încât poți sta în picioare. După ce ai parcurs vreo 20 de pași, ajungi într-un loc lat, care are forma unui cuptor pentru copt și este înalt de 2 stânjeni. Lumina pătrunde printr-o crăpătură în stâncă, prin care se scurge în peșteră și apa, care se pierde curând însă în solul nisipos.

.....

---

[346] Vezi nota 60.
[346a] Scaun desemnează la saşi şi secui cercul sau comitatul.
[347] *Udvárhelyer-Stuhl*.
[348] Vezi nota 35.

www.dacoromanica.ro

4 iunie 1828

Excursie în scaunul Trei Scaune

Ogoarele minunatei Ţări a Bârsei erau încă stăpânite de linişte şi pace, când am pornit la drum pentru a face o mică excursie în scaunul Trei Scaune. La ora 8 dimineaţa mă aflam deja în plăcutul târg Prejmer[349] în ungureşte *Prasmár*. Biserica evanghelică, având un plan în cruce, în mijlocul căreia se ridică un turn, dispune de o fortificaţie puternică din vremuri vechi. Prima localitate din scaunul Trei Scaune în care am intrat, a fost Ilieni[350], un târg mare. Apoi am ajuns la Sfântu Gheorghe[351] numit şi Sepsi György, târg aflat într-un ţinut foarte frumos. O câmpie lată, mărginită într-o parte de un şir de munţi iar dinspre miazăzi de cei mai înalţi munţi ai ţării, în vreme ce spre răsărit, în depărtare, se ridicau munţii înalţi ai Moldovei, mi-au bucurat ochii. Localitatea, în care se află statul-major al regimentului secuiesc de husari, are două izvoare de apă minerală. Unul se găseşte la capătul // târgului, la poalele unei coline frumoase; apa acestuia le slujeşte locuitorilor la p. 120
băut. Celălalt izvor se află pe malul unui pârâu care curge prin târg, dar este folosit numai pentru baie, deoarece apa sa are un gust neplăcut de pucioasă. În zonă, într-o vale lăturalnică cu o pădure deasă de fag, lângă un mic pârâu, izvorăşte un izvor foarte bun de apă minerală acidulată. Datorită puterii sale cu efect îndelungat, apa p. 121
acestuia poate fi foarte uşor transportată. Ea conţine multe bule de aer, are un gust uşor de sulfat de fier[352] şi mai are o sare minerală alcalină. Remarcabil este însă, nu departe de această vale, un şanţ mic, rotund, lat de aproximativ 4 picioare[353] şi adânc de 1 ½ picioare. Fundul şanţului este mereu umed, chiar în vremea secetei îndelungate, ba chiar şi în iarna cea mai aspră, zăpada căzută aici se topeşte. Dacă o pasăre se aşează în acest şanţ, ea cade răpusă de îndată. Doctorul Barbenius, care a descoperit proprietăţile acestui şanţ, a găsit de mai multe ori în acest şanţ remarcabil mierle, vrăbii şi scatii morţi.

Eu am privit la rându-mi, împreună cu câţiva husari secui amabili, acest şanţ ciudat, dar n-am zărit nici o pasăre moartă, în schimb am simţit un miros respingător, care mi-a pricinuit ameţeli. Oamenii care suferă de guşă şi podagră folosesc acest şanţ, intrând în el cu picioarele goale înainte de răsăritul soarelui.

5 iunie 1828

Munţii de sulf

Mi-au lipsit mijloacele să-mi continui călătoria spre interiorul scaunului Trei Scaune, pentru a vizita munţii de sulf Büdos şi Balvanyos, aflaţi la o depărtare de patru ore de Târgul Secuiesc[354].

.....

[349] *Tartlau*
[350] *Illyésfalva*
[351] *Szent-Gyorgy, Sepsi-Szent Gyorgy*
[352] Eisenvitriol.
[353] Vezi nota 6.
[354] *Kezdi-Vásárhely.*

www.dacoromanica.ro

p 122 Fichtel[355] ne dă o descriere amănunțită a acestor munți de sulf și a peșterilor de acolo, pe care voi încerca să o prezint în extras, deoarece este deosebit de
p. 123 interesantă pentru mineralog.

.....

Față în față cu muntele Puciosu[356] este muntele Balvanyos care i se aseamănă. Acolo se găsesc ruinele unui castel vechi[357], socotit de Benkö[358] drept un templu păgân. Ruinele acestui templu măsoară în jur de 200 de pași în circumferință, zidurile sunt groase de 1 stânjen și toată construcția arată la fel ca cele din timpurile străvechi. În locul cel mai înalt se ridică un turn pătrat, rămas aproape neatins de vreme, de la care ți se oferă o priveliște minunată asupra scaunului Trei Scaune[359], a unei părți a districtului Brașov și a unei părți a scaunului Ciuc. Se pare că cei care au construit această fortificație au fost tot cavalerii teutoni, deloc păgâni ci creștini catolici, așa că Benkö nu are dreptate să socotească ruinele acestei cetăți ca pe un templu păgân.

6 iunie 1828

.....

p. 124 Cu inima grea, am părăsit Brașovul și mi-am bucurat ochii pentru ultima oară, privind minunata și rodnica Țară a Bârsei. Ciudat era faptul că pretutindeni s-au adunat nori de ploaie și, în tot ținutul din jur, a început să plouă, doar orizontul din fața drumului meu rămânând neacoperit. Ajuns la Codlea, locuitorii din târg mi-au spus că avusese loc o rupere de nori ale cărei urme le-am mai zărit. Am înnoptat la bătrânul preot Gebauer, iar la 7 iunie mi-am continuat drumul prin pădurea Codlea. La 8 iunie am ajuns la Făgăraș și, deoarece situația mea bănească se îmbunătățise datorită unei întâmplări, mi-am propus să vizitez partea de nord a Transilvaniei.

p. 125 .....

9 iunie 1828

.....

p. 126 Drumul spre Transilvania de mijloc duce prin // Galați iar dealul pe care l-am urcat pornind din acest sat îți oferă o priveliște foarte interesantă a Munților Făgărașului. Am ajuns în scaunul Șeica Mare[360] locuit aproape numai de sași. Întreaga zonă are puține lucruri plăcute și nu este remarcabilă nici din punct de

---

[355] Johann Ehrenreich Fichtel, *Mineralogische Bemerkungen von der Karpathen*, Vienam, 1791; *Beitrag zur Mineralgeschichte von Siebenburgen*, Nürnberg, 1780.

[356] *Budos.*

[357] Este vorba de Cetatea Păgânilor.

[358] József Benkö, *Transilvania sive Magnus Principatus olim Dacia Mediterranea dictus*, Viena, 1777–1778.

[359] *Háromszék.*

[360] *Grosschenker-Stuhl.*

www.dacoromanica.ro

vedere geografic, nici istoric. Localităţile Şoarş *(Scharesch)*[361], Bărcut[362], în săseşte Bekokten, sunt sate neînsemnate, care nu pot fi comparate cu cele din scaunul Sibiu şi din districtul Braşov. Aici se cultivă vii, dar deoarece terenul se află încă la mare înălţime, strugurii se coc rar iar vinul este acru. La două ore depărtare de Bărcut, intri iarăşi pe o parte a teritoriului atât de răspânditului comitat Alba de Sus. Retiş[363], în germană Petersdorf, în româneşte Ritu, aparţinându-i contelui Haller, are clădiri frumoase ale anexelor gospodăreşti, pe care stăpânul moşiei le-a ridicat după planurile sale proprii. O dată cu satul Brădeni[364] sau Hegen intri pe pământul scaunului Sighişoara, unde ţinutul este mai împădurit şi mai plăcut. Seara am ajuns la Apold[365], săseşte Travolden, unde domnul paroh Hierling m-a primit la fel ca aproape toţi colegii săi, cu ospitalitate şi prietenie. În biserica destul de mare, remarcabilă prin marea ei vechime, se afla o orgă nouă, la care dascălul mi-a cântat. Fortificaţia din jurul bisericii le slujeşte acum locuitorilor la păstrarea roadelor câmpului şi la ocrotirea lor de primejdia focului.

10 iunie 1828

Sighişoara[366]

După ce am părăsit Apoldul, ajungând în vârful unui deal până <unde> am fost însoţit de domnul pastor, privirii mele i s-a oferit o vale plăcută şi împădurită. // Înspre miazănoapte se afla o pădure mare. Vârfurile copacilor alcătuiau o linie p. 127
continuă aproape cale de o oră, ca şi când ar fi fost tunşi la fel prin iscusinţa unui grădinar. Sighişoara nu o vezi până nu ajungi acolo. Este un oraş construit fără nici o ordine, parte pe un munte, parte pe o câmpie denivelată, care n-are altă particularitate decât aşezarea sa romantică.

Sighişoara, în ungureşte: *Segesvár* este aşezată pe Târnava, peste care trece un pod acoperit. Ea se împarte în Oraşul de sus şi Oraşul de jos. Scările care duc sus sunt cât se poate de proaste şi incomode. Cine vizitează Oraşul de sus îşi dă seama că oraşul decade. Multe case sunt goale, geamurile ferestrelor sunt sparte, uşile nu mai au lacăte iar locuitorii sunt păianjeni şi alte insecte. În creştetul muntelui se află biserica „Sfântul Nicolae" din turnul căreia, pe jumătate dărăpănat, se vede tot ţinutul de jur împrejur.

Nu departe de biserică este aşezat gimnaziul construit în 1790, cea mai frumoasă clădire din oraş, înconjurată complet de grădini, dominând singur pe o colină înverzită, într-o poziţie deschisă în aer proaspăt, potrivită pentru învăţământul tineretului. Pe cât de prost şi cu denivelări a fost construită Sighişoara, pe atât de încântător este înconjurat ţinutul de verdeaţă, vara.

---

[361] *Nagy-Sáros*
[362] *Báránkút.*
[363] *Rétén.*
[364] *Henndorf.*
[365] *Trapold.*
[366] *Schassburg.*

www.dacoromanica.ro

Oraşul de jos, care se încolăceşte ca un şarpe în jurul Dealului Cetăţii este
p. 128 lipsit de orice lucru ciudat. Când este mult // noroi este aproape imposibil să mergi pe străzile foarte prost pavate şi, la o călătorie într-un vehicul, te afli adesea în primejdia de a fi răsturnat şi de a-ţi rupe gâtul.

11 iunie 1828

.....

p. 129 Seara am părăsit Sighişoara şi m-am grăbit spre Viscri[367] *(Fejéregyháza)* unde îşi are reşedinţa contele Johann Haller, căruia i-am fost recomandat de contele Kemény. Priveliştea castelului şi satului, înconjurate de coline roditoare şi de păşuni grase, este foarte plăcută. De îndată ce pătrunzi în castelul contelui, te convingi că aici locuieşte un cavaler al cărui spirit, educaţie şi bun gust nu au fost lăudate în zadar. Datorită geniului domnului conte, castelul cel mare a fost transformat dintr-un edificiu vechi într-o clădire plină de gust. Dintre toate castelele, este cel mai mare pe care l-am văzut în ţară până acum şi este împodobit cu patru turnuri impunătoare. Curăţenia însăşi este atât de mare, încât un olandez pedant nu ar avea nimic de reproşat. Coridoarele aerisite dimprejur, frumosul balcon cu vederea spre grădină, sala rotundă, împodobită după gust roman cu un plafon pe care sunt reprezentate peste o sută de figuri înfăţişând persoane din epoca străveche germană şi maghiară, camerele frumoase împodobite cu multe gravuri
p. 130 minunate, şcoala de călărie pe timp de vară şi de iarnă // frumos construitele sere şi grajduri impresionează plăcut în acest ţinut izolat, mai ales atunci când vizitezi şi iazul cel mare, cascada, oranjeria impunătoare, numeroasele soiuri excelente de fructe şi afli aici un locuşor singuratic, care fac din om poetul acestui peisaj rustic. Contele Haller, un domn cu însuşiri deosebite, m-a primit cu bunăvoinţă şi distincţie, chiar dacă eram acoperit de noroi şi praf. În afară de castel şi de grădină, aici am văzut o bibliotecă excelentă, numărând în jur de 3 500 de volume, numai lucrări remarcabile în diferite limbi. Gravurile, frumos încadrate, sunt expuse în 20 de camere ale castelului. Ele reprezintă scene istorice şi regiuni din cele mai frumoase ţări ale Europei. //

13 iunie 1828

Excursie prin Odorhei[368]. În peştera Almaşului

Îndată ce te-ai îndepărtat o oră de Viscri, terenul începe să se înalţe, iar peisajele frumoase din sud-estul scaunului Rupea[369] devin încântătoare cu adevărat. Dealurile acoperite cu o vegetaţie luxuriantă, varietatea piscurilor care se înalţă şi variaţiile necontenite îţi oferă vreme de trei ore cel mai plăcut peisaj. Acesta se

[367] *Weisskirchen*
[368] *Udvarhely*
[369] *Repser-Stuhl*

www.dacoromanica.ro

schimbă însă dintr-o dată, la Cristurul Secuiesc[370], când ţinutul devine mai pustiu şi mai puţin roditor. Cristurul Secuiesc, numit şi *Szitás Keresztúr,* se află pe Târnava Mare şi este un târg mărişor cu 4 600 locuitori. Aceştia sunt, însă, în cea mai mare parte foarte săraci, atât datorită lipsei de rodnicie a pământului cât şi a aşezării nepotrivite pentru comerţ. Ei confecţionează mai ales site, în ungureşte *szita,* ceea ce şi explică numele localităţii. Nu departe de acest târg se află un izvor de apă minerală acidulată asemănător cu cel de la Bodoc.

De la Cristurul Secuiesc am făcut un mic ocol pentru a vizita castelul şi parcul conţilor Rhédey de la Sângeorgiul de Pădure[371].

.....

La o oră dincolo de Cristurul Secuiesc ţinutul a început să redevină plăcut. Abia că ajunsesem în vârful unui deal destul de înalt, când ochilor mei li s-a oferit priveliştea unei văi frumoase pline de sate. Mai întâi, am zărit pe un deal aşezat faţă în faţă cu înălţimea pe care mă aflam, cripta familiei conţilor Rhédey, apoi, // p. 1
pe o colină, castelul de bun gust al contelui, continuat cu un parc.

.....

Castelul poate fi socotit printre cele mai frumoase din Transilvania şi, de aceea, s-a bucurat de favoarea de a fi gravat în aramă. Parcul este amenajat, în parte după modă franceză, în parte după modă engleză, întretăiat de numeroase alei şi aranjamente şi înzestrat din belşug cu temple mici, pavilioane de distracţie, fântâni arteziene şi grupuri minunate de copaci.

Privind în trecere acest ţinut minunat, am ajuns la Odorheiul Secuiesc. Cerul limpede, aerul curat, verdele proaspăt mi-au umplut inima de simţăminte dulci. Odorheiul Secuiesc, în săseşte *Oderhellen,* este mare dar, cu excepţia Primăriei, a bisericii reformate şi a Colegiului reformat, nu are vreo clădire remarcabilă. La apus de Odorheiul Secuiesc se află castelul vestit din istorie, construit din ordinul principelui Ioan Sigismund[372]. El îi aparţine acum contelui Gyulay dar a avut foarte mult de suferit în timpul războiului curuţilor[373] şi a fost pustiit de foc în timpul tulburărilor lui Rákóczy[374]. Locuitorii acestui târg şi localităţi transilvănene, care plătesc taxe se cifrează aproximativ la 6 000, fiind aproape cu toţii secui. Scaunul Odorhei este cel de frunte între celelalte scaune secuieşti, deoarece funcţionarii săi superiori păstrează sigiliul naţional şi arhiva secuiască. Odinioară secuii îşi avuseseră propriul lor jude suprem şi, ca soldaţi, propriul lor conducător militar, care se numea comitele secuilor *(comes siculorum).* În prezent această demnitate mai supravieţuieşte doar în titlul marelui principe al ţării.

.....

---

[370] *Keresztúr, Székely-Keresztúr.*

[371] *Erdo Szent-Gyorgy*

[372] Ioan al II-lea Sigismund Sápolyai, „rege ales" al Ungariei (1540–1551), principe al Transilvaniei (1556–1571)

[373] Mişcarea antihabsburgică condusă de Imre Thòkoly, principe al Transilvaniei (1690).

[374] Lupta de eliberare a Ungariei continuată de Francisc al II-lea Rákóczi, principe al Transilvaniei (1704–1711).

www.dacoromanica.ro

p. 134 *14 iunie 1828*

Excursie la peştera Almaşul

Am pornit la drum într-acolo cu doi soldaţi-grăniceri. Spre această curiozitate a Transilvaniei duc două drumuri. Această peşteră nu este însă dintre cele mai mari din Transilvania, aşa cum cred unii, deoarece au văzut-o doar pe aceasta, dar nu şi Detunata, Cetatea Mare şi Cetatea Mică de la Roşia Montană, pământul clasic din Valea Haţegului şi monumentele de la Grădişte din apropiere de Orăştie, unde ar găsi cu siguranţă numai lucruri vrednice de a fi văzute. Peştera Almaşului este ca atare prima din Transilvania, dar se află mult în urma celor de la Agtelek şi Szilice[375]. Spre peşteră duc două drumuri: unul ce trece prin satul Mereşti[376] din scaunul secuiesc Odorhei, drum pe care l-am şi urmat, chiar dacă accesul este cât se poate de dificil; un alt drum, care vine de la Feldioara şi trece prin satul Vârghiş[377] şi pe care l-aş fi urmat împreună cu domnul pastor Heyser, dacă oaspeţii nu l-ar fi împiedicat să facă această excursie cu mine. Acest drum trece printr-o vale plăcută şi este puţin greu, mai ales când este uscat. După Belin[378], Vârghişul este cel mai mare sat de pe pământul secuiesc. Numără 307 case şi este locuit mai cu seamă de soldaţi de graniţă. Mereştiul este un sat alcătuit din case risipite, unde nu poţi întâlni o stradă propriu-zisă.

Întreaga zonă de la Odorhei până la peştera Almaşul este acoperită de păduri
p 135 şi // dealuri. În mijlocul pădurii dese, într-un ţinut înspăimântător plin de chei şi prăpăstii se află un munte stâncos remarcabil, numit de oamenii locului Nagymal (Răul mare), acoperit de muşchi şi de tufe pipernicite. Aici, într-o singurătate cumplită, unde stăpâneşte o linişte mormântală, la o înălţime de 40 de stânjeni deasupra râului Olt, se află peştera, la 4 ore depărtare de Odorhei. Este foarte greu să ajungi la intrarea în peşteră; când vremea este umedă, accesul este imposibil cu desăvârşire. Cu mari strădanii îţi faci loc peste o mulţime de copaci căzuţi unii peste alţii şi peste bucăţi de stâncă desprinse din vârful muntelui, zăcând împrejur. Intrarea, la care se ajunge pe o scară mizerabilă şi pe jumătate putredă, este în formă de ogivă, înaltă de doi stânjeni şi lată de o jumătate de stânjen. Îndată ce intri în peşteră, te izbeşte un aer rece şi stătut, iar călătorul îşi ia rămas bun cu groază de la lumina zilei, pentru a-şi încredinţa soarta luminii tremurânde şi nesigure a făcliilor. Când am ajuns la a doua intrare, de forma unei bolţi şi având mărimea unei încăperi însemnate, o mulţime de lilieci a zburat deasupra noastră. Aceştia sunt socotiţi de oamenii superstiţioşi ca diavolii pădurii. De la această boltă cu formă ciudată pornesc coridoare întunecate numite hale şi grote spre adâncurile obscure ale muntelui, iar făcliile sunt trebuincioase. Stalactitele şi stalagmitele iau în hale forme diferite, dar acestea nu se aseamănă deloc cu cele din peştera Agtelek. Mi s-a arătat „palatul regelui munţilor" unde stalactitele au luat forme

---

[375] Peşterile se află în Slovacia.

[376] *Homorod-Almás*

[377] Vargyas.

[378] *Bölön*

www.dacoromanica.ro

frumoase şi strălucitoare, care au la lumina făcliilor un luciu de briliant. Acestea sunt însă mult afectate de bucăţi de stâncă mai mari sau mai mici, // pe care se pare p. 136
că stăpânitorul gnomilor[379] le-a aruncat de sus în furia sa. Peştera este plină de obiecte de proporţii mari. Am vizitat deja multe peşteri, dar nici una nu era aşa de plină cu stânci. O bucată enormă de stâncă avea forma unui sicriu. Temperatura este scăzută şi precumpăneşte umezeala. Alţii ar putea, ce-i drept, povesti mai multe despre această peşteră dar eu a trebuit s-o părăsesc curând datorită terenului umed şi stalactitelor care picurau necontenit şi din care o bucată bună mi-a căzut pe nas. De altfel cei doi secui m-au avertizat că era primejdios să te afunzi în acest labirint, unde existau atâtea hăuri. La poalele acestui munte stâncos, unde se află peştera Almaşul, din crăpături subterane, izvorăşte râul Vârghiş, iar din ecoul înnăbuşit pe care-l auzi deduci că se prăvale într-un hău fără fund. Altfel, aşa cum s-a spus, această peşteră nu poate fi deloc asemuită în ceea ce priveşte mărimea, ciudăţenia şi măreţia, cu peştera Agtelek din Ungaria Superioară[380].

15 iunie 1818

După ce am petrecut o noapte cumplită în satul Mereşti, am luat-o pe un alt drum pentru a reveni în districtul Sighişoarei. Am fost înconjurat din toate părţile de păduri şi dealuri înalte, care se remarcă prin vârfurile lor de formă conică. După trei ore de drum am ajuns la Saschiz[381], un târguşor săsesc din scaunul Sighişoarei, foarte însemnat în vremea lui Sigismund <de Luxemburg>. Există chiar un document în care acest mare împărat şi rege numeşte localitatea un oraş. // Pe un p 137
deal din afara târgului, am văzut un castel străvechi, despre care n-am putut primi nici o altă informaţie istorică. De la Saschiz m-am abătut până la Baia[382], una dintre localităţile din Transilvania aşezate la înălţimea cea mai mare. Acest sat săsesc are două curiozităţi, lucru pentru care l-am şi vizitat: Cetatea Fetelor[383] şi ascensiunea pe dealul pe care se află ruinele acestei mănăstiri de călugăriţe de odinioară. Muntele se numeşte *Leányhalom*[384]. Pe când mai exista, această mănăstire avea în vale o gospodărie mare, din care s-ar fi format localitatea Baia, numită şi *Mädchenburg,* care ţine de districtul Sighişoarei. În biserica pe care nu am văzut-o, se spune că poate fi văzută icoana celor 11 000 de fecioare. Soarele era aproape de asfinţit, aşa că a trebuit să mă grăbesc să urc muntele. M-a însoţit un tânăr sas prietenos. Priveliştea de pe munte m-a surprins, fiind cu totul aparte şi măreaţă. De jur împrejur erai înconjurat numai de păduri întunecate şi de coline plăcute. Înspre nord-est se ridicau trei vârfuri de stâncă de formă conică. Departe înspre sud şi sud-est se înălţau munţii Cibinului, Făgăraşului şi Ţării Bârsei cu vârfurile Surul,

[379] *Gnomenbeherrscher.*
[380] Slovacia de azi
[381] *Szász-Keysd* sau *Szász-Kézd.*
[382] *Mehburg*
[383] *Madchenburg.*
[384] *Dealul Fetelor*

www.dacoromanica.ro

Bucegi[385] şi Piatra Craiului[386], iar înspre răsărit, în zona Ciucului marele munte Harghita şi Reka cu pădurile sale, iar la picioarele mele, frumos aşezată, localitatea Baia.

.....

p 138 *16 iunie 1828*

Am pornit abia la orele 10 şi mi-am continuat drumul peste munţi şi păduri fără nici un însoţitor. M-am îndreptat spre Criş[387] pentru a ajunge de acolo la Mălăncrav[388], pentru a vizita acolo mormântul lui Apaffy. În zona cea mai întunecată a unei păduri, am fost surprins de o furtună puternică. Am fugit cât m-au ţinut puterile pentru a ieşi din pădure. Tunetul mugea cumplit iar ecoul răsuna de cinci, şase ori mai puternic în munţi. Deodată m-am aflat în faţa a trei drumuri, neştiind pe care să-l aleg. M-am oprit la cel din mijloc, gândindu-mă la *aurea mediocritas*[389]. M-am gândit că şi de voi ajunge la Geacăş[390] în loc de Criş, nu are nici o însemnătate, deoarece îl voi întâlni acolo pe locotenentul baron Wrede, care-mi va găsi un loc de înnoptat. Pe când gândeam astfel, am fost surprins şi, în acelaşi timp, înfricoşat de un fulger urmat de tunet, încât preţ de un minut mi-am pierdut cunoştinţa. Fiind cu totul singur în pădurea lugubră pe o furtună atât de violentă, în imediata apropiere a urşilor şi a lupilor, din care găseşti destui în Transilvania, m-a cuprins teama, mai ales că se făcuse seară, iar lumina fulgerelor sporise şi eu eram ud până la piele. În această restrişte ajutorul mi-a venit de la un ţăran care, din fericire, era un sas. L-am întrebat dacă de aici pot ajunge la Criş. Nu a înţeles cele ce-i spusesem. În fine, am schimbat vocalele aşa că mi-a dat un răspuns liniştitor: „En ener helbern Ston san se en Krisch"[391].

Criş, numit şi *Kreutz,* în ungureşte *Keresd* este un sat sărac unde saşii nu sunt liberi ci sunt supuşi[392]. Preotul săsesc are aici o parohie foarte săracă. Casa parohială are nevoie de reparaţii.

.....

p. 139 *17 iunie 1828*

Excursie la Mălăncrav

Ploaia trecuse, dar datorită noroiului, drumul spre Mălăncrav a fost cât se poate de neplăcut. Un munte acoperit cu pădure deasă despărţea Crişul de Mălăncrav. Poteca aleasă de domnul preot era alunecoasă şi nu o dată am fost nevoiţi să trecem prin bălţi până la glezne. De pe vârful muntelui am zărit

---

[385] *Bucsest.*
[386] *Konigstein*
[387] *Kreisch*
[388] *Almaskérek*, unde se află mormântul nobilului György Apaffy.
[389] *Die goldene Mittelstrasse*
[390] *Jakobsdorf*
[391] În traducere: „într-o jumătate de oră veţi fi la Criş".
[392] Este vorba de un sat iobăgesc.

www.dacoromanica.ro

localitatea dorită. Mălăncravul este un sat săsesc, mic şi mizer, cu o biserică evanghelică şi o capelă catolică. Vrednic de luat în seamă este aici mormântul lui Apaffy, care a atras deja mulţi străini în acest ţinut strâmt şi pustiu. Marienburg[393] greşeşte mult în geografia sa atunci când afirmă că aici ar fi îngropat principele Mihail Apaffy al II-lea. De aşa ceva nu se ştie aici nimic, dar cu atât mai mult despre înmormântarea plină de pompă a bunicului acestui principe, György Apaffy, sfetnic de taină al lui Gheorghe Rákóczi I, mort în anul 1634. Acest mormânt, cunoscut ca fiind cel mai preţios din ţară, este format dintr-un sarcofag mare dăltuit în marmură sură, frumoasă, fiind o capodopră a sculpturii. El este aşezat într-o capelă aflată la aproximativ 600 paşi[394] de sat. Îţi trebuie mai multe ore // dacă doreşti p. 140
să admiri splendoarea acestei opere de artă. Pe sarcofag Apaffy zace îmbrăcat în armură. Trăsăturile feţei sunt clasice. În jurul lui Apaffy sunt reprezentate simboluri diferite, în jurul cărora se zăreşte o inscripţie sub forma unei pagini cu un text referitor la câteva momente din viaţa acestui magnat. Pe o latură pot fi văzuţi trei fii ai lui Apaffy: unul zace mort, iar ceilalţi doi îngenunchează lângă el. Pe cele patru laturi se află inscripţii mari, care ar putea umple câteva pagini de tipar. Totul este foarte bine conservat. Este doar păcat că acest monument splendid nu împodobeşte o biserică frumoasă din Transilvania şi că, datorită încăpăţânării unor rude, se află într-un sat mizerabil, precum un palat în mijlocul colibelor. De jur împrejur şi mai sus de inscripţia mare şi cuprinzătoare se poate citi: *Magnificus Dominus Georgius Apaffy de Apanagyfalva celsissimo Transylvaniae Principi ab Intimo Consiliis idunque Comes Comitatus de Kükellö meritissimus et Assessore Tabulae judiciariae laudatissimus, postquam invicta Chistiani Pectoris patientia pertinacem Capitis dolorem tolerasset. Animam suam piae juxta et hilariter Deo creatori ac redemtori suo reddidit. Anno Christi 1635 aetatis suae 47"*[395]. Artistul care a sculptat acest mormânt a fost un transilvănean numit Nicolay.

Castelul lui Apaffy, aflat în partea de apus a localităţii, este // cu totul în p. 14
paragină şi nu-ţi aminteşte decât de ceea ce este comun tuturor clădirilor aflate în ruină. Pe drumul de întoarcere la Criş n-am remarcat decât două vulpi care mi-au tăiat calea. Crişul şi Mălăncravul fac parte din localităţile atât de răspândite ale comitatului Alba de Sus.

18 iunie 1828

Călătoria de la Criş m-a dus acum la Dumbrăveni[396].

.....

[393] Lukas Joseph Marienburg, *Geographie des Grossfurstenthums Siebenburgen*, vol. I–II, Sibiu, 1813.

[394] Vezi nota 6.

[395] În traducere: „Măreţul domn Gheorghe Apaffy de Nuşfalău, sfetnic de taină al prealuminatului principe al Transilvaniei şi comite al aceluiaşi <principe> al comitatului Târnavei prea plin de merite şi vrednic de laudă, asesor al tablei de judecată şi-a dat sufletul cu credinţă şi bucurie Dumnezeului creator şi mântuitor al său, în anul lui Christos 1635 şi al vieţii sale al 47-lea, după ce a îndurat cu răbdare de neînvins a pieptului de creştin o cumplită durere de cap".

[396] *Elisabethstadt*

www.dacoromanica.ro

(Am ajuns) în satul Laslăul Mic[397], locuit de saşi şi români; acesta ţine de scaunul Sighişoarei. Curând am ajuns la Dumbrăveni, un oraş deschis, curat şi frumos construit, în care i-am fost recomandat domnului locotenent-major Geringer, care mi-a arătat locurile vrednice de a fi văzute în această localitate comercială armenească.

Dumbrăveni *(Ebesfalva, Elisabetopolis)* se află pe Târnava <Mare> în comitatul Târnavei, într-o vale foarte plăcută şi se remarcă, mai ales, datorită bisericilor sale. Prima biserică pe care am vizitat-o a fost cea a călugărilor antonini. Călugării armeni care se află aici se numesc de fapt mechitarişti, luându-şi numele de la întemeietorul lor Mechitar de Pietro, care îşi avusese reşedinţa la Sebaste, un mic oraş din Armenia, fiind născut în 1676; în 1717, pe insula San Lazaro din apropiere de Veneţia, el a întemeiat mănăstirea principală a ordinului său. În afară de biserica catedrală din Alba-Iulia, cred că nici o altă biserică din Transilvania nu poate fi
p. 142 asemuită cu aceasta[398] în ceea ce priveşte bunul gust, frumuseţea şi curăţenia. // Ea este catedrala armenilor din Transilvania. Este împodobită în exterior cu un portal frumos şi cu două turnuri înalte de 38 de stânjeni şi construită întru totul în stil italian. Interiorul întrece exteriorul. Ea formează un dreptunghi cu o lungime de 73 de paşi şi dispune de toate frumuseţile care împodobesc un templu al Domnului. Biserica este mare, luminoasă, curată şi are un altar principal splendid şi impunător, precum şi picturi frumoase. Sfântul Ioachim şi Sfânta Ana împreună cu Fecioara Maria, Sfântul Grigorie şi Moartea Mucenicului Ştefan sunt socotite drept capodopere. Domnul protopop Kapdebo mi-a prezentat tezaurul catedralei, arătându-mi o mulţime de veşminte bisericeşti bogat împodobite cu cusături, apoi cupe, ciborii, o cruce de argint, cu o greutate de 60 de livre[399], precum şi o mulţime de candelabre mari de argint de mare valoare. Biblioteca are câteva opere armeneşti rare, tipărite în ediţii de lux. Protopopul este, în acelaşi timp, canonic catedral şi cârmuieşte asupra unui district de 60 de mile, trebuind să se îngrijească nu numai de ritul armean catolic ci şi de cel romano-catolic[400]. Cealaltă biserică, cea a călugărilor antonini, este mai mică decât catedrala, dar nu este deloc mai puţin frumoasă şi elegantă decât aceasta. Picturile şi ornamentaţia sunt la fel de vrednice de a fi admirate.

.....

p. 143 *De la 19–22 iunie 1828*

Într-o zi cu cerul acoperit am pornit pe drumul de întoarcere spre plăcutul oraş Sibiu, alegând calea prin Biertan[401], sediul superintendentului evanghelic. L-am întâlnit pe domnul superintendent Gräser, un bătrân de 82 de ani, şezând pe o bancă de piatră din faţa porţii sale.

---

[397] *László.*

[398] Catedrala armenească a fost construită în stil baroc între anii 1785–1790.

[399] O livră are 0,56 g.

[400] Biserica romano-catolică s-a zidit în anul 1795.

www.dacoromanica.ro

.....

Biertan *(Berethalom)* este un târg aşezat în valea dintre două dealuri înalte cu vii, aflându-se la o depărtare de aproximativ 3 ore de Dumbrăveni şi tot atâtea de Mediaş. Este locuit de saşi şi români. În afara localităţii se află şi câţiva ţigani.

.....

În biserica episcopală evanghelică[402], mai mică în ceea ce priveşte mărimea p. 144
în comparaţie cu alte lăcaşuri evanghelice, se poate vedea o pictură a pictorului Neuhauser, vestit în Transilvania. Neuhauser este un peisagist iscusit, dar lasă mult de dorit în ceea ce priveşte pictarea portretelor. În exterior biserica, având cinci turnuri pe jumătate ruinate, se asemănă mai mult cu o cetate aproape distrusă.

.....

O ploaie care a durat vreme de două zile m-a silit să rămân la Biertan, până la 22 iunie. În după masa acelei zile am pornit spre Mediaş. Datorită ploii, drumul devenise // atât de alunecos, încât n-am crezut că voi putea trece prin ţinutul strâmt, p. 145
plin de păduri. Doar când am zărit vârful turnului din Moşna[403], am răsuflat uşurat, deoarece această localitate se afla numai la o distanţă de o oră de ţelul călătoriei mele. Extem de obosit, am ajuns, în fine, după şase ore de drum la Mediaş, drum pe care îl parcurgi pe timp uscat în trei ore.

23 iunie 1828

Mediaş, *Medwisch,* ungureşte *Medgayes,* latineşte *Mediopolis* şi *Merasopolis* din scaunul cu acelaşi nume este aşezat pe malul Târnavei (Mari), la opt ore de mers pe jos de iubitul oraş Sibiu.

.....

La Mediaş există biserici ale diferitelor etnii. Cea mai mare, dar care are nevoie urgentă de reparaţii, este cea evanghelică. Piaţa oraşului este mare, iar oraşul se aseamănă mult cu Sebeşul. Zona nu este înconjurată de munţi înalţi, ci de dealuri acoperite cu vii şi păduri. Se spune că vinul de Mediaş ar avea gustul unei şampanii, iar un fost superintendent al Biertanului, Aurelius Müller, // a făcut o p. 146
încercare reuşită, ajungând să obţină o şampanie de foarte bună calitate.

După amiază am părăsit Mediaşul şi, printr-un ţinut plăcut, udat mai cu seamă de Râul Alb[404], am ajuns, trecând prin Copşa Mică[405] şi Frâna[406] la Şeica Mare[407], ungureşte *Nagy-Selyk,* româneşte Şeica Mică. Acest târguşor nu are nimic important, ţinutul este plicticos, iar drumul până la Slimnic[408] este atât de rău, încât nici n-am crezut că voi ajunge până acolo. Abia când am zărit ruinele maiestoase ale Slimnicului şi am fost primit cu prietenie la venerabilul preot local, domnul Bergleitner, am uitat de drumul mizerabil şi de oboseală.

---

[401] *Birthelm.*
[402] Biserica din Biertan a fost construită în stil gotic târziu între 1492–1516.
[403] *Menschen.*
[404] *Weissfluss.*
[405] *Kis-Kapus.*
[406] *Frauendorf,* astăzi Axente Sever.
[407] *Gross Schenk.*
[408] *Stolzenburg.*

www.dacoromanica.ro

24 iunie 1828

.....

p. 147 Slimnicul este aşezat într-o vale adâncă, înconjurată de vii şi dealuri cu semănături. Ruinele castelului, care îmi fuseseră descrise ca fiind neînsemnate, sunt de mari dimensiuni. Biserica, ce se înălţase în mijlocul ruinelor trebuie să fi fost una din cele mai mari din Transilvania, deoarece am numărat 122 de paşi de la intrare până la celălalt capăt. Istoria castelului, asemeni celei a tuturor castelelor din Transilvania, este necunoscută şi învăluită de legendă. Castelul a fost distrus în timpul tulburărilor din vremea lui Rákóczy[409] din anul 1705. În apropierea nemijlocită a dealului pe care se află ruinele, se găseşte grădina parohială,
p. 148 orânduită cu mult gust. La căderea serii // am ajuns la porţile Sibiului.

.....

26 iunie 1828

Atât Braşovul cât şi Sibiul ne oferă o mare diversitate de etnii, pe care nu o găseşti adesea nici în cele mai mari oraşe.

.....

p. 149 *27 iunie 1828*

.....

Teatrul de aici a fost construit în anul 1787 de Martin von Hochmeister, consilier regal şi primar al Sibiului. Acum doi ani a fost mistuit de flăcări şi a fost reconstruit şi mai frumos. Are un parter spaţios fără despărţituri // şi 28 de loje
p. 150 dispuse pe două etaje. Pe cortină este reprezentat, cu multă iscusinţă, Sibiul cu ţinutul său frumos.

.....

28 iunie 1828

După amiază, pe vreme foarte caldă (la orele trei termometrul arată 27° Réaumur la umbră) am făcut o excursie la trecătoarea Turnu Roşu[410], trecând prin Cisnădie[411]. Împreună cu mine au pornit la drum câţiva cetăţeni ai oraşului, hotărâţi să meargă la vânătoare, care este aici liberă, având în acest scop cu sine o mulţime de câini de vânătoare cu o alură acceptabilă. Ei s-au întreţinut despre aceşti însoţitori credincioşi ai omului şi m-au însoţit până la înălţimile de la Cisnădie.

Cisnădie, în ungureşte *Nagy-Disznod* este aşezată într-o vale minunată, pe care ai putea-o numi Elveţia transilvană, fiind înconjurată de păşuni frumoase şi de

---

[409] Răscoala antihabsburgică din Ungaria şi Transilvania, de sub conducerea prinţului Francisc Rákóczy al II-lea (1703–1711).

[410] *Rothenturmer-Pass.*

[411] *Heltau.*

www.dacoromanica.ro

pajişti împrejmuite de păduri. Această aşezare fericită şi plăcută face ca localitatea, aflată la două ore de drum de Sibiu, să fie vizitată de mulţi oameni, mai ales în timpul verii, datorită numeroaselor livezi de cireşi. Uneori, prieteni ai naturii şi botanişti vizitează Götzenberg, înalt de 2 594 de picioare, care se ridică nu departe p. 151
de casa parohială din Cisnădie.

...//

Acest promontoriu înalt al munţilor Făgăraşului are mari bogăţii de plante medicinale şi de aceea un sas l-a numit şi Muntele Sănătăţii. Pe vârful său se mai afla, acum 30 de ani, cetatea numită de omul de rând Cetatea Uriaşilor *(Riesenburg)*. Numele de Götzenberg este eronat, deoarece corect ar fi *Geht zum Berg* [412]. Odinioară, la poalele acestui munte se afla o mină de fier. De aceea cerşetorii, leneşii şi cei care voiau să scape de muncă erau trimişi acolo cu îndemnul *Geht zum Berge,* adică lucraţi acolo. Locuitorii din Cisnădie se ocupă de horticultură, mai ales de livezile de cireşi, apoi de fabricarea ţesăturilor din lână, atât de intens, încât uită de cultivarea ogoarelor, fiind de aceea nevoiţi să-şi cumpere partea cea mai mare a alimentelor la târgurile săptămânale din Sibiu.

...

Biserica de aici este frumoasă şi luminoasă. Ea are o galerie nouă, vrednică de a fi văzută, o orgă bună, numărându-se printre lăcaşurile divine mai mari din Transilvania. Turnul este de forma celui de la Sibiu, fiind doar ceva mai scund.

...

29 iunie 1828

Până la începutul secolului al XIX-lea, Cisnădia a fost locuită de fierari care p. 152
făceau seceri, ei singuri având privilegiul de a produce seceri pentru toată ţara.

30 iunie 1828

Ce-i drept, drumul de trei ore de la Cisnădie la Tălmaciu (Talmács) este o plimbare şi îl sfătuiesc pe orice străin care poate petrece câteva zile în prietenosul oraş Sibiu să facă neapărat această plimbare frumoasă, deoarece peisajul minunat îl va încânta cu siguranţă. Este o vale fermecătoare în care pădurile şi câmpiile înflorite se succed, iar de pe înălţimi // înspre nord-est ţi se oferă o priveliştе p. 153
minunată a unei câmpii rodnice. Priveliştea pitorească a satului românesc Sadu[413], aflat pe cursul râului Sadu, în apropierea impunătorilor munţi dominaţi de vârful Surul, oferă oricărui prieten al naturii o privelişte deosebită, mai ales dacă vizitează şi valea în care se află o topitorie de plumb. M-a suprins faptul să întâlnesc la Cisnădie atâţia oameni frumoşi şi bine-făcuţi, iar la Sadu atâţia oameni pociţi suferind, mai ales, de guşă.

De la Sadu mergi cale de o oră până la Tălmaciu, un sat săsesc şi, în acelaşi timp, localitatea principală a cercului denumit după aceasta. I-am făcut o vizită

[412] Înseamnă „Mergeţi la munte".
[413] *Zoodt.*

www.dacoromanica.ro

scurtă preotului Roth, care are o colecție frumoasă de insecte, vrednică de a fi văzută datorită ordinii în care este rânduită. Printre fluturi se află câțiva din Brazilia și alți câțiva din America.

Lângă Tălmaciu se află ruinele fostului castel fortificat de graniță *Landskron*[414], construit de sași în anul 1453. În acel an, când regele Ladislau l-a predat sașilor, aceștia s-au obligat să dărâme castelul, aflat atunci pe jumătate în ruină și să întărească *Lauterburg* și așa-numitul Turn Roșu[415]. Cel din urmă a fost însă dărâmat în anul 1533 de furia apelor Oltului, așa că în locul lui s-a construit un nou castel (așa-numitul Turn Roșu nou), mai înlăuntrul țării și mai aproape de Tălmaciu. Astfel Lauterburg a ajuns ruina care poate fi văzută dincolo de vechiul Turn Roșu, pe vârful unui deal de la vărsarea pârâului Lauter în Olt. Omul de rând socotește că aceste ruine aparțin unui vechi castel al tâlharilor, ceea ce, potrivit informațiilor din istoria Transilvaniei, nu este adevărat. De abia ce trecusem un
p. 154 munte dincolo de Tălmaciu // că am zărit din nou o vale minunată străbătută de panglica argintie a Oltului. La capătul ei se află Turnu-Roșu *(Vöröstorony)* și localitatea românească Boița, iar de aici se zărește locul îngust al trecătorii.

Boița, în germană *Ochsendorf,* în românește *Tornouroșu,* este un sat mare unde, pe malul drept al Oltului, se află Oficiul de vamă[416], chiar în fața clădirii Turnului Roșu și în fața intrării în trecătoarea de munte, vestită prin frumusețile sale naturale. Localitatea este locuită în întregime de grăniceri. În clădirea Turnului Roșu locuiește comandantul întregului cerc, în prezent prietenosul domn colonel von Fligelly, la care am înnoptat.

Turnu-Roșu este înalt, lat și vopsit în roșu. El este despărțit de locuința comandantului, iar interiorul său se folosește ca depozit. Grădina din spatele lui, lăsată în paragină mai multă vreme, a fost transformată de domnul colonel von Fligelly într-un adevărat parc englezesc și amenajată în terase. Priveliștea frumoasă, de la înălțime, asupra văii Oltului, răsplătește strădaniile harnicului grădinar care, aruncându-și ochii asupra naturii deosebit de romantice, poate petrece aici ore senine de liniște binecuvântată.

Seara, colonelului i-a sosit știrea că 70 000 de ruși ar fi trecut Dunărea, astfel că pentru mine era pierdută orice nădejde să-mi ating scopul călătoriei, așa cum plănuisem. Astfel, după ce am isprăvit vizitarea trecătorii, m-am pregătit să mă întorc la Sibiu, și, în loc să fac călătoria plănuită, a trebuit să vizitez patria mea austriacă și Italia.

1 iulie 1828

p. 155 La orele 7 am pornit la drum spre Carantină[417] și pentru a vizita trecătoarea. Abia că te-ai îndepărtat 100 de pași de Turnu Roșu, că peisajul, până atunci plăcut, se schimbă într-un ținut strâmt și înspăimântător. Călătorul se vede transpus dintr-o

[414] *Landeskrone,* numele cetății Tălmaciului, construită în anii 1370–1371 cu sprijinul coloniștilor germani, demantelată în 1453 din ordinul lui Iancu de Hunedoara.

[415] Turnu-Roșu sau Turnul Spart datează din secolele XIII–XIV.

[416] *Dreisigstam.*

[417] *Contumaz.*

www.dacoromanica.ro

dată într-o lume nouă. Din toate părţile se înalţă spre cer o mulţime de stânci, iar altele, de mărime neobişnuită, îţi atârnă deasupra capului, în vreme ce altele, la rândul lor, aflate jos, îţi blochează drumul. Râul Olt curge înspumat peste coastele abrupte şi peste bucăţile de stâncă prăvălite în albie de furtună. Pădurile dese, care le slujesc urşilor şi lupilor drept adăpost, acoperă lumina zilei. Vrednic de laudă este drumul dăltuit în stâncă, dar adeseori foarte îngust datorită lăţimii râului în această vale strâmtă. Drumul, de pe care au fost înlăturate toate pietrele ascuţite, merită să fie numit o capodoperă a artei construcţiei de drumuri. Acest drum a fost construit în anul 1717, la ordinul împăratului Carol al VI-lea. Stâncile au fost aruncate în aer cu ajutorul prafului de puşcă şi, astfel, cu mari strădanii şi o cheltuială de 60.000 de florini (pe atunci) a fost netezit un drum artificial cale de 11 ore. Acesta merită admiraţie din partea posterităţii şi este numit până acum drumul Carolin. El ajunge până în acea parte a Ţării Româneşti, care îi aparţinea pe atunci Austriei. La capătul lui a fost ridicat un castel (Arxaria). Inscripţia dăltuită în piatră, care poate fi citită dincoace de acest castel aflat acum în ruină, îl are ca autor pe Köleseri[417bis], secretarul gubernial de atunci. Pe o altă inscripţie, de pe o stâncă aflată la începutul drumului, se poate citi: *Via Carolina in Dacia aperta 1717*[418]. Nu departe de această inscripţie se află rămăşitele Drumului Traian. La jumătatea drumului spre Carantină se văd, înconjurate de apele Oltului, // ruinele unui turn, p. 156
numit al lui Traian. Aşezarea turnului şi forma acestuia ne amintesc de Turnul Şoarecilor de la Lingen[419].

Carantina este alcătuită din precarantină şi carantina principală. Cea dintâi se află la o depărtare de jumătate de oră de carantina principală. Ofiţerii şi funcţionarii de aici sunt oameni foarte inimoşi, în mijlocul cărora am petrecut câteva ore plăcute.

La Carantina principală se află pe lângă Cancelarie şi locuinţele funcţionarilor, cele patru clădiri de carantină stau separate, apoi marile depozite de mărfuri, o schelă, un vorbitor şi un han încăpător. Totul, oameni, animale, mărfuri etc, este adus sub escortă de la precarantină la caratina principală, fiind nevoiţi să rămână în cea dintâi până când se face predarea lor. La Carantina principală mărfurile ajung în depozite, iar oamenii în clădirile de separare, unde trebuie să petreacă o perioadă de carantină de 10, 20 până la 32 de zile, după cum s-au primit ordine de mai sus. Procedurile constau în spălare, curăţire şi afumare. Pentru cercetarea mărfurilor, cei cărora le aparţin trebuie să îndure perioada de curăţire, să doarmă în tot acest timp în cameră, în care este introdus când un Sanquinicus, când un Phlegmaticus. Dacă în acest timp ei nu se îmbolnăvesc, mărfurile sunt libere să-şi urmeze calea. Scrisorile care sosesc sunt preluate de către un om cu ajutorul unui cleşte sau al unui băţ despicat la unul din capete. Apoi sunt predate unui slujitor de la curăţenie „expus" (care nu este curat), adică un slujitor care, în cazul în care Carantina este închisă, se schimbă la fiecare lună. Acest slujitor deschide scrisorile din ţară, iar pe cele externe le împunge, introducându-le apoi, pentru o jumătate de oră, în

[417 bis] Sámuel Köleséri (1663–1732), medic şi mineralog vestit din Transilvania.

[418] Drumul Carolin deschis în Dacia 1717.

[419] Corect Bingen. Mäuseturm in Bingen, turn construit în secolul al XIII-lea pe o insulă stâncoasă de pe Rin, oficiu de vamă al cetăţii Ehrenfels.

www.dacoromanica.ro

instalația de afumat, de combatere a ciumei. Fumul provine din arderea de tărâțe,
p. 157 salpetru şi sulf. Apoi scrisorile sunt scoase de oameni „neexpuşi" (curați) // sunt închise aşa cum erau mai înainte, sigilate cu *Sigillum sanitatis* şi expediate la destinație.

Chiar dacă la Carantinele noastre este respectată cât se poate de riguros supravegherea şi strictețea necesară, totuşi aceste Carantine nu reprezintă întotdeauna mijlocul de a opri ciuma la granițele noastre. Chiar dacă perioada de carantină este uneori lungă şi neplăcută pentru oamenii sănătoşi, totuşi aceştia respectă legea fără să crâcnească. Cei săraci şi mişeii se strecoară însă uneori, trecând prin munți. În acest fel am avut deja mai multe cazuri nefericite când, datorită acestora, a izbucnit ciuma.

Din fericire, cele mai multe ştiri cu privire la izbucnirea ciumei sunt minciuni, aşa după cum s-a răspândit de curând zvonul că la Bucureşti ar fi izbucnit ciuma. Astfel mi-a fost răpită plăcerea să vizitez Țara Românească şi din această parte şi să dau curs invitației unui locotenent rus de a mă duce până la Câineni[420], un sat românesc.

De la 2–22 iulie 1828

Prin Tălmaciu, Veştem şi Şelimbăr am revenit la 4 iulie la Sibiu, chibzuind cât se poate de serios cum să-mi continui călătoria. Încă eram hotărât să mă duc la Bucureşti, la ruşi şi să-i urmez, dar situația nu mi-a îngăduit-o. Pe lângă aceasta, consulul [austriac] de la Bucureşti, care se refugiase la Sibiu, n-a vrut să-mi vizeze paşaportul, iar înalți protectori m-au sfătuit să renunț la acest drum, deoarece m-ar fi amenințat o primejdie de moarte sau o înfometare.

.....

p. 158 În ziua de 7 [iulie] seara a venit vestea că Bucureştii fuseseră pe jumătate pustiiți de o furtună cumplită. Casele mici se năruiseră, iar de pe cele mai mari vântul luase acoperişul, copacii cei mai groşi fuseseră smulşi din rădăcini, iar semănăturile pustiite.

.....

p. 159

Plecarea de la Sibiu. Orlat

Ziua de 23 iulie 1828 a fost cea a plecării mele de la Sibiu. În curând am
p. 160 ajuns la Cristian[421] unde, de pe o colină aflată în fața satului, mi-am luat rămas bun pentru totdeauna de la capitala saşilor cumsecade. //

Nu mi-a părut rău că am făcut un mic ocol prin Orlat. În acest sat, care se află într-un ținut foarte plăcut, în imediata apropiere a munților, este sediul Statului-major al primului regiment românesc de infanterie.

.....

Orlatul este bine construit, mai ales drumul în lungul căruia se înalță clădirile fiscului. Este înconjurat de două pâraie şi de râul Cibin iar din trei părți este

---

[420] *Kinon*

[421] *Grossau*

www.dacoromanica.ro

împresurat de pâlcuri romantice de pădure, în vreme ce în partea de răsărit se mărgineşte cu o câmpie rodnică. Cea mai frumoasă clădire este moara de hârtie[422] a bătrânului domn von Kleinkauf. Este construită în întregime după model olandez şi înzestrată cu paratrăsnete. Supraveghetorul ne-a arătat procedeul de fabricare a hârtiei şi nu a contenit să ne atragă atenţia, mie şi domnului preot care mă însoţea, asupra tuturor lucrurilor. Într-adevăr, această clădire ar fi fost mai puţin frumoasă dacă elocvenţa şi amabilitatea acestui bătrân slujitor nu ar fi înfăţişat-o ca pe un palat. În afara localităţii Orlat se află un munte de calcar în jurul căruia au fost construite cuptoare de ars var. Tot la Orlat se mai găseşte un turn pentru praful de puşcă şi o forjă de aramă.

.....

27 iulie 1828 p. 165

.....

Despre Sebeş am amintit destul încă în primul volum, dar doresc să mai adaug o observaţie istorică şi să înfăţişez vizita la mănăstirea franciscanilor. În partea de nord a pieţii se înalţă o casă în care erau găzduiţi principii Transilvaniei. Tot aici se aduna şi Dieta ţării şi tot aici şi-a sfârşit zilele Ioan Zápolya, după un mare ospăţ dat pentru naşterea fiului său.

În mănăstirea franciscană de aici sărăcia este la ea acasă. Bisericuţa este lipsită de ornamente, turnul din lemn // este clătinat chiar şi de un vânt mai slab, iar p. 166
mănăstirea are nevoie de reparaţii.

.....

Merită să faci o excursie la spălătoria de aur din Pianul Român[423], aflat la o oră de drum de Sebeş. Aici este spălătoria cea mai mare de aur din toată Transilvania.

.....

2 august 1828

p. 170

Împreună cu un negustor am pornit a doua zi (de la Orăştie) spre Deva. Propunerea lui mi-a fost foarte bine venită, deoarece termometrul arăta la ora 10 o temperatură de 24°.

.....

5 august 1828 p. 173

Călătoria plăcută spre Dobra. Judele scăunal.
Rămas-bun de la Transilvania. Pădurea Lugojului. Lugojul

Domnul von Noptsa avusese bunătatea să comande pe cheltuiala sa o trăsură care să mă ducă până la Dobra. Am pornit, aşadar, pe valea minunată pe care am amintit-o atunci când priveam de pe ruinele [cetăţii Deva] mereu foarte aproape de

[422] *Papiermuhle.*
[423] *Olah-pian.*

www.dacoromanica.ro

Mureş. Lipsa unei perspective largi a fost suplinită de înălţimile muntoase, mereu schimbătoare, de amestecul nuanţelor de verde, de meandrele văii Mureşului, care era când mai îngustă, când mai lată. Peisajul nespus de frumos şi ziua blândă de vară m-au încântat, ba chiar şi pe vizitiul ungur, care-mi atrăgea atenţia asupra
p. 174 fiecărui lucru. Prima localitate pe care o zăreşti în dreapta venind de la Deva, dincolo de Mureş, este Brănişca, // sat care aparţine domnului guvernator baron von Josika şi fratelui său Nicolae. Localitatea a ars în anul 1827. Între localitatea de poştă Leşnic şi Dobra, se înalţă o stâncă aşezată în faţa celorlalţi munţi şi conferind zonei un farmec deosebit. Odinioară stânca înainta până la Mureş. Contele Laszló Bethlen, fostul comite suprem al comitatului Hunedoara, a pus ca drumul să străpungă această stâncă şi, de aceea, numele său este dăltuit în stâncă. Înălţimea ei este de 332 picioare.

Dobra este o localitate alcătuită din case risipite.

.....

Capela, care se ridică pe un munte înalt de lângă Coşeviţa, constituie hotarul dintre Transilvania şi Ungaria[424].

.....

Îndată ce ai părăsit hotarul Transilvaniei, laşi în stânga munţii, care îşi continuă traseul spre Mehadia şi Graniţa Militară. În dreapta terenul devine tot mai întins, dar nu ca la Kecskemét şi Debreţin, ci ca o câmpie roditoare, deluroasă, asemănătoare unei grădini. Până la Făget am ajuns datorită amabilităţii domnului
p. 175 pretor [de la Dobra]. // Deşi fusesem recomandat de bunul pretor din Dobra pretorului din Făget, n-aş fi ajuns, totuşi, mai departe dacă nu m-ar fi luat cu sine, plin de amabilitate, încă în trăsura sa, bucătarul domnului conte von Gyulay. Împreună cu acesta am trecut prin pădurea Lugojului, pe o distanţă de aproape 2 staţii de poştă. Această pădure, odinioară atât de înspăimântătoare, în care numai cu câţiva ani înainte se întâmplaseră atâtea crime şi tâlhării, este acum lipsită de primejdii şi poate fi trecută chiar şi fără însoţitor. Copacii au fost în cea mai mare parte tăiaţi iar drumul este foarte bun. Când am ieşit din pădure, am avut surpriza unui peisaj de-a dreptul paradisiac, pe care nu mi l-am putut închipui în Banat, unde totul este plat şi monoton. Dacă-ţi vei închipui o câmpie îngustă, brăzdată de cele mai frumoase ogoare şi livezi, mărginită de păduri şi dealuri, cu marele oraş Lugoj avându-l în faţa ochilor, pe ale cărui înălţimi plăcute creşteau deja cei mai frumoşi struguri, spre a oferi din plin binecuvântarea lor românului însetat, neamţului cumpătat şi ungurului ospitalier, având deasupra albastrul frumos şi curat al cerului, atunci crezi, cu adevărat, că te afli în rai. Şi, totuşi, greşeşti, deoarece clima nu se potriveşte cu blândeţea cerului şi rodnicia pământului, iar ţinutul în care te îmbolnăveşti de friguri începe aici, astfel că nici călătorul nu este scutit de această calamitate.

Lugojul este un târg însemnat, fiind împărţit de Timiş în două părţi, dintre care una se numeşte Lugojul German iar cealaltă Lugojul Român. Localitatea, care numără peste 1.200 de case, este locuită de armeni, evrei, germani, unguri şi români, iar suma totală a locuitorilor s-ar ridica, potrivit celor spuse de domnul farmacist Gallini, al cărui oaspete am fost la recomandarea doctorului Fodor, la 5.000.

---

[424] Din 1778–1779 Banatul a fost încorporat regatului Ungariei.

www.dacoromanica.ro

.....

p. 176

Domnul Gallini mi-a reproşat faptul că nu voi vizita Mehadia, aflată nu prea departe. Datorită argumentelor sale, de a nu scăpa din vedere cel mai frumos lucru din întreaga Ungarie, m-am hotărât, într-o clipită, să mă îndrept spre Timişoara, pentru a ridica de acolo nişte bani, spre a mă întoarce apoi la Lugoj şi, trecând prin Caransebeş, să mă duc la Mehadia şi Orşova pentru a parcurge întreaga Graniţă Militară.

.....

6 august 1828

Excursia la Timişoara. Sîlha

Fiind sigur că ne vom revedea, mi-am luat ziua bună de la domnul Gallini şi am pornit-o pe drumul spre Timişoara. După o oră, pe o şosea foarte frumoasă, am ajuns la Sâlha.

.....

7 august 1828

p. 177

Parcul de la Belinţ. Recaş

Trecând prin Coşteiul Mic şi Coşteiul Mare[425], am ajuns la Belinţ sau *Bilenz,* un sat foarte lung, alcătuit din două rânduri de case. Aici am avut plăcerea să vizitez parcul frumos al nobilului şi latifundiarului von Doctorovicz. Plăcerea a fost cu atât mai mare, cu cât aici începe câmpia întinsă şi monotonă care-ţi oboseşte ochii până la Timişoara.

Datorită ospitalităţii proprietarului, orice străin poate vizita parcul. Aleile umbroase, terasele cu flori, o oranjerie mică şi plăcută, un templu al Florei, iar alături un crâng minunat fac din grădină un loc deosebit de plăcut. Drumul a continuat, peste mici coline, trecând prin Chizătău[426] şi Şuştra[427], într-o zonă de câmpie, spre Recaş, un domeniu cameral. Clădirea Oficiului Cameral, construită cu mult bun gust, mi-a trezit atenţia. Am vizitat-o şi în interior, iar, datorită curiozităţii mele, l-am cunoscut pe domnul funcţionar cameral, un om prietenos, al cărui oaspete am devenit până la urmă.

Recaşul este destul de mare, iar piaţa are, de jur împrejur, case frumoase. Se spune că această moşie cameralâ aduce anual un venit net de 60.000 de florini, ceea ce mi-a venit greu să cred, aflându-mă în Ungaria, unde totul este foarte ieftin.

.....

[425] *Gostıl* şi *Nagy Kostély.*

[426] *Kiszetto.*

[427] *Szustra.*

www.dacoromanica.ro

p. 178 *8 august 1828*

Ţinut monoton. Priveliştea şi intrarea în Timişoara

Căldura devenise din nou de neîndurat iar cele două staţii de poştă spre Timişoara, prin Izvin şi Remetea [Mare] păreau foarte îndepărtate. În apropiere de Timişoara se ivesc, din loc în loc, lunci care înviorează privirea până atunci tulburată de praf şi nisip.

Timişoara are ciudăţenia că, privită din depărtare, pare neînsemnată, ba chiar urâtă, în vreme ce, din apropiere şi odată ce-ai pătruns în ea, este unul din oraşele cele mai frumoase, cele mai curate şi cele mai bine construite din monarhie.

.....

Promenada înspre Iosefin este splendidă. Aleile de salcâmi oferă destulă umbă iar pentru a te răcori ai la îndemână cârciumi şi cafenele plăcute, care sunt
p. 179 pline de muşterii, // astfel că locuitorii Timişoarei se disting ca nişte oameni plini de viaţă şi sociabili.

9 august 1828

Observaţii istorice. Oraşul şi cetatea

Ca oraş, Timişoara este cel mai nou şi mai bine clădit din regat[428]. Ce-i drept, există urme din vremuri mai vechi, dar nu din cele foarte vechi. În vremurile în care turcii stăpâniseră timp de 146 de ani cele mai multe localităţi din Ungaria, la Timişoara se înălţau câteva case şi o veche cetate *(vár),* care mai poate fi locuită şi în zilele noastre. Când prinţul Eugeniu a cucerit această localitate de la turci[429], marile lucrări de fortificaţie existente atunci, care au servit drept apărare împotriva turcilor, au fost dărâmate, iar oraşul a fost construit într-un stil cu totul nou, aşa că este, fără îndoială, unul dintre cele mai frumos construite oraşe ale Imperiului austriac şi cel mai frumos construit oraş din regatul Ungariei. Se spune că vechiul castel ar fi fost zidit în anul 1443[430] de Ioan Huniade Corvinul. În anul 1517, la Timişoara a fost executat în chinuri groaznice căpetenia românilor răsculaţi, Gheorghe Doja. În anul 1552 castelul a fost cucerit de turci iar Anton Losonczi[431], ultimul conte al Timişoarei, a fost ucis. În anul 1772[432], Maria Tereza a ridicat Timişoara la rangul de oraş liber regesc. Oraşul şi-a primit numele de la râul Timiş, pe care se află, şi de la *vár* (cetate).

Oraşul şi cetatea de acum sunt înconjurate de trei rânduri de ziduri şi şanţuri, având trei porţi: cea a Petrovaradinului[433], cea a Transilvaniei[434] şi cea a Vienei[435].

---

[428] Vezi nota 424.

[429] Eugeniu de Savoia a cucerit oraşul şi cetatea Timişoara în 1716.

[430] În realitate a fost construit în 1514.

[431] Este vorba de o eroare a autorului, comandantul cetăţii, István Losonczi, a predat Timişoara în iulie 1552 vizirului Ahmed paşa.

[432] Timişoara a fost ridicată în 1782 de Iosif al II-lea la rang de oraş liber regesc.

[433] Poarta Petrovaradinului s-a aflat în apropierea Operei din Timişoara.

www.dacoromanica.ro

Timişoara are două suburbii: Fabricul şi Iosefinul. Fabricul are multe case elegante. // Iosefinul este parcă trasat cu rigla şi va întrece, în scurtă vreme, Fabricul. Străzile p. 180
sunt late, drepte şi aerisite. Minunatul canal Bega curge prin mijlocul acestei suburbii frumoase, iar priveliştea asupra podului este impresionantă.

.....

10 august 1828

Domul. Plecarea spre Mehadia şi Orşova

La orele 5 mă sculasem deja. Am vizitat Domul din Piaţa Domului. O piaţă frumoasă, pătrată, lungă de 220 de paşi[436]. Toate clădirile de jur-împrejur sunt frumoase şi de la fiecare latură a uneia din cele mai regulate pieţe pe care le văzusem până acum în Ungaria, pornesc trei străzi drepte. // p. 181

Domul este o clădire minunat construită în interior şi în exterior, bogată în picturi şi statui. Pictura, care-l reprezintă pe Sfântul Gheorghe, dovedeşte o mână de maestru. Nu departe de această piaţă se află Poarta Vienei. Este cea mai frumoasă dintre porţi şi duce spre Sânmihai[437], un sat aflat, la fel ca şi celelalte suburbii, la 500 stânjeni[438] depărtare de zidurile oraşului.

Am pornit la drum şi, în curând, am scăpat de aerul încărcat şi nesănătos, deoarece pe cât de frumoasă este Timişoara, pe atât de nesănătoasă este clima de acolo. În timpul şederii mele, din 900 de soldaţi, 668 zăceau bolnavi de friguri.

Încă în cursul zilei de azi am ajuns până la Recaş, ... apoi a doua zi, în 11, am ajuns până la Sâlha ... iar în 12, la orele 4 ale după-amiezii, am sosit la Lugoj, la prietenul meu Gallini.

11 august 1828

Biserica ortodoxă

.....

Pe lângă faptul că Timişul desparte Lugojul în două părţi, oraşul mai are încă 4 cartiere: oraşul german[439], ulița evreilor[440], oraşul armenesc[441] şi suburbia românească[442]. Piaţa este mare şi destul de regulată, are o lungime de 236 de paşi şi o lăţime maximă de 190 de paşi. Priveliştea de pe pod înspre // munţi este foarte p. 182
frumoasă.

---

[434] Poarta Transilvaniei a fost lângă tribunalul şi palatul dicasterial.
[435] Poarta Vienei era amplasată dincolo de spitalul militar.
[436] Vezi nota 394.
[437] *Szent Mihály.*
[438] Vezi nota 35.
[439] *Die deutsche Stadt.*
[440] *Judengasse.*
[441] *Armenierstadt.*
[442] *Die walachische Vorstadt.*

www.dacoromanica.ro

Clădirea cea mai vrednică de a fi văzută este biserica ortodoxă, cu două turnuri înalte, având acoperişul aurit din plin. Splendoarea şi bogăţia din interior dovedesc că ortodocşii nu au cruţat nici un ban pentru a-şi împodobi, aşa cum se cuvine, lăcaşul dumnezeiesc. Numeroasele picturi, aproape toate opere de maestru, sunt încadrate de rame admirabile. Odoarele bisericeşti sunt cât se poate de valoroase. Printre ele se remarcă un chivot de aur foarte greu şi odăjdii neasemuit de bogate în fireturi de aur şi argint.

.....

12 august 1828

Plecarea spre Mehadia şi Orşova. Muştele primejdioase

Drumul de la Lugoj la Sacu, lung de o staţie şi jumătate de poştă, este plan şi străjuit de o alee de pomi tineri. Căldura a fost azi insuportabilă. Dinspre miazăzi bătea un vânt cald care, deoarece îi veneam în întâmpinare, ameninţa să mă sufoce. Vreme de cinci ore am călătorit înconjurat de un roi de muşte, care au fost singurii mei însoţitori. Pe lângă aceste muşte, în acest ţinut mai întâlneşti un alt soi de insecte agresive, anume musca columbacă. Aceasta nu este mai mare decât celelalte muşte, iar numele îl are de la un castel[443] aflat în Serbia, pe malul drept al Dunării, de unde vine. Ea nu se deosebeşte deloc de musca obişnuită. Muştele columbace[444] îşi fac apariţia de două, adeseori de trei ori pe an, în roiuri asemănătoare unor nori groşi de fum. Norocul este că nu pot zbura decât până în Banat, iar aici numai până la Caransebeş, Mehadia şi Vârşeţ. // O mulţime fără
p. 183 număr din aceste insecte se abate fără vreo deosebire asupra boilor, vacilor, cailor, oilor şi porcilor. Degeaba încearcă bietele animale să scape de muşte, sărind sau lovind cu coada. Acestea le pătrund în nări şi în urechi, se aşează pe pleoape etc. Strigătele jalnice exprimă durerea animalelor, care îşi găsesc sfârşitul adeseori când sunt atacate de prea multe muşte.

.....

p. 184 *13 august 1828*

Priveliştea Caransebeşului

Dincolo de Prisaca, ţinutul devine mai plăcut. Câmpia de la Lugoj începe să se îngusteze, iar munţii să se apropie. Caransebeşul, localitatea de Stat-major [a regimentului de graniţă româno-iliric] este aşezat într-o vale romantică şi plăcută, înconjurată de dealuri şi munţi înalţi, la confluenţa Sebeşului cu Timişul. Localitatea mi-a plăcut mai mult decât Lugojul datorită frumuseţii sale şi a curăţeniei de aici. La Caransebeş se află o cazarmă de cavalerie şi o cazarmă de infanterie, două pieţe frumoase, case văruite numai în alb, un mare depozit de mărfuri turceşti, o biserică romano-catolică şi una greco-unită.

.....

[443] *Golumbać.*
[444] *Kolumbazer-München.*

www.dacoromanica.ro

Observaţie istorică. Turnul lui Ovidiu. Minerit

Odinioară Caransebeşul era o cetate însemnată. Împreună cu binevoitorul domn protopop <romano-catolic> am vizitat ruinele cetăţii, care mai pot fi văzute în afara localităţii. Chiar şi în zilele noastre ele mai sunt numite de români *La Şanţ*[445], iar cealaltă parte este numită *Cetate* (oraş)[446]. Înaintea invaziilor turceşti, Caransebeşul a fost un oraş liber regesc şi un centru însemnat de comerţ. Pe când era stăpânit de către turci, aici locuia un ispravnic[447] (căpitan cercual), aşa cum rezultă dintr-un document din anul 1711, dat în localitatea Ilovița. În timpul lui Ioan Sigismund[448] populaţia a crescut. În timpul banului Petrovici al Timişoarei, în ţinutul Caransebeşului, ca de altfel în întreg Banatul, au fost construite multe turnuri în trecătorile strâmte, pentru a sluji la apărarea împotriva atacurilor turcilor. // Dintre aceste turnuri am văzut, la o distanţă de două ore mers pe jos de p. 186
Caransebeş, pe coasta unui deal, în apropierea localităţii româneşti Turnu[449], într-o zonă foarte frumoasă, un turn vechi pe care Griselini îl numeşte greşit Turnul lui Ovidiu, afirmând că aici ar fi trăit poetul în timpul exilului său. Aşa cum este construit, turnul se aseamănă cu toate celelalte şi nu are nici cea mai mică urmă din vremea romanilor.

Pe un pod aruncat peste un braţ al Sebeşului, în apropierea bisericii romano-catolice, sunt încastrate două inscripţii romane, care par să provină din vremea împăratului Traian.

Nu departe de Caransebeş, înspre est, se află înfloritoarea mină Rusca[450], unde se exploatează plumb, argint, fier şi aramă şi unde lucrează 3 000 de oameni.

Instituţiile şcolare de la Caransebeş trebuie privite ca fiind excelente. Cazărmile sunt curate şi spaţioase, iar ţinutul înconjurător este foarte romantic.

Munţii înalţi din această parte a Banatului, adică Ţarcu, Godeanu, Gugu şi Moraru[451], pot fi urcaţi foarte uşor de la Caransebeş. Aceşti trei munţi sunt socotiţi mai înalţi decât toate celelalte vârfuri ale Carpaţilor din Ungaria, cu excepţia vârfului Lomnitza[452]. Eu am avut, însă, impresia că munţii Carpaţi din jur de Kezmarok[453] sunt cu toţii mai înalţi, deoarece mi-a părut că cel mai mare dintre cei trei munţi de la Caransebeş, Ţarcu, nu este mai înalt de 4.000 de picioare[454]. Din partea în care se află, Caransebeşul este punctul extrem al Graniţei Militare.

---

[445] *La Schanza.*

[446] *Chetate.*

[447] *Istbravnik.*

[448] Ioan al II-lea Sigismund Zápolya, „rege ales" al Ungariei şi principe al Transilvaniei între 1541–1551, 1556–1576.

[449] *Turmul*

[450] *Russberg.*

[451] Numele ultimilor doi munţi contopit de autor sub forma *Gugumuraru.*

[452] *Lomnitzer Spitze,* munte în Slovacia de azi.

[453] *Kasmark,* localitate în Slovacia de azi.

[452] În realitate munţii Ţarcu au vârfurile de o altitudine de peste 2 000 m. 2 192 m (Vârful Pietrii) şi 2 190 (Vîrful Ţarcu).

www.dacoromanica.ro

16 august 1828

Drumurile. Slatina.Teregova. Privelişte. Podul. Panorama Mehadiei

Înzestrat cu 20 de scrisori de recomandare adresate diferitelor persoane din
p 187 Graniţa Militară, am pornit, // într-o frumoasă dimineaţă, din nou, la drum. Ziua care se ridica îmi ura bun-venit printre ramurile verzi, iar munţii străluceau în soarele roşietic al dimineţii. Singurătatea tăcută cuprindea tot mai mult văile din ce în ce mai frumoase. Se ştie prea bine că aproape toate drumurile din Graniţa Militară sunt foarte bine întreţinute şi străjuite, cel mai adesea, de alei, atât la câmpie, cât şi la munte (acolo unde nu există păduri). Acelaşi lucru l-am constatat şi aici. O alee frumoasă duce de la Caransebeş la Buchin. Valea se îngustează tot mai mult, şi intri dintr-o trecătoare în alta. Ţinuturi înspăimântătoare alternează neîncetat cu peisaje plăcute. La Slatina, un sat sărăcăcios, munţii devin mai înalţi şi mai pleşuvi. Spre seară, cerul s-a acoperit de nori şi, abia ajuns în sat, că s-a pornit o ploaie atât de năpraznică încât m-am folosit de una din scrisorile de recomandare, fiind primit prin urmare, cu multă ospitalitate, de administratorul parohial Nowak din Slatina. Aici nu se află nimic de seamă în afară de o inscripţie de la biserică, anume în acel loc remarcabil în care împăratul Francisc I[455], soţul Mariei Tereza, a fost scăpat printr-o minune de lotrii din acest ţinut (inscripţia aminteşte acest lucru).

17 august 1828

Cheile

De la Slatina drumul trece dintr-o dată printr-o prăpastie adâncă. Întreaga zonă mi-a amintit de Turnu-Roşu din Transilvania, unde Oltul curge printr-un ţinut la fel de îngust precum cel prin care trece pe aici Timişul. De cele două laturi ale drumului se ridică munţi înalţi acoperiţi cu păduri. Pretutindeni sunt bucăţi de stâncă desprinse din munte şi tot acolo zăreşti vârfuri pleşuve de stâncă. Zona este
p. 188 numită *Cheia*[456], deoarece, prin meandrele sale, Timişul // formează o peninsulă care are întru totul forma unei chei. În cazul în care ai aşeza în aceste chei numai câteva baterii mici de tunuri, duşmanul n-ar putea deloc trece. Cheile lungi şi strâmte sunt gâtul, iar insula, capul cheii.

Curând părăseşti Cheile, ajungând într-o vale foarte frumoasă în care se află localităţile Sadova şi Armeniş. Înainte de Teregova am ajuns pe o înălţime, unde terasele dealurilor din jur mi-au făcut o impresie foarte plăcută. La Teregova se află o altă trecătoare, iar în afară de Teregova drumul suie din nou la deal, printr-o pădure şi peste o parte a dealului, de unde ţi se oferă din nou o privelişte frumoasă. Ajungi la un pod mare de piatră, construit în vremea lui Carol al VI-lea. Acesta

[455] Franz Stefan de Lorena, împărat romano-german între 1745–1765, soţul Mariei Tereza de Habsburg, împărătească (1745–1780).

[456] *Der Schlüssel*

www.dacoromanica.ro

este acum distrus, dar va fi refăcut. Mai sus de acest pod, se varsă Feneşul[457] în Timiş. În apropiere de localitatea Domaşnea am văzut porci care aveau atârnată de gât o bucată de lemn destul de grea. Ea slujeşte în a-i împiedica pe porci să intre pe ogoare şi în livezi. Ţinutul atât de plăcut până acum devine la Cornea posomorât şi pustiu. Îndată ce a ajuns însă la dealul de la Plugova[458], călătorul este plăcut surprins de o vale frumoasă, străjuită de munţi înalţi[459]. Prin maiestatea sa, vesteşte apropierea de renumitele Băi Herculane de lângă Mehadia. În fiecare clipă priveliştea se schimbă: când este plăcută, când îţi dă fiori. Totul este atât de frumos, atât de sărbătoresc, atât de înălţător, încât trebuie să te desparţi cu greu de această priveliştе. De la Plugova, trecând prin Iablanița, se mai merge o oră bună de drum până la târgul Mehadia. În afară de zona romantică şi de muntele remarcabil // a cărui masă stâncoasă pătrunde până în mijlocul târgului Mehadia, p. 189
aici nu mai este nimic de luat în seamă. Pe muntele amintit se află căruţe, lipite de el ca nişte cuiburi de vulturi.

.....

18 august 1828

Drumul spre Băile Herculane. Sosirea.
Peştera Hoţilor. Domogledul

Drumul de la Mehadia la Băi este cât se poate de bun. În această vale ai parte de priveliştile cele mai minunate. Rând pe rând, treci pe lângă stânci şi munţi acoperiţi cu pădure, pe lângă lunci pline de iarbă şi coline încântătoare. La podul peste Cerna[460], drumul se desparte în două: cel care urmează drept pe lângă digul înalt duce la Orşova, iar cel peste pod te poartă preţ de o oră până la Băi, dar nu de-a dreptul, ci printr-o vale aflată în stânga şi deosebită de cea de dinainte. Pe măsură ce înaintezi, priveliştea devine tot mai frumoasă şi mai impunătoare. La un moment dat am crezut că m-am rătăcit, atunci când o stâncă neagră părea că mi-a blocat drumul. Abia ajuns acolo, am zărit însă o trecătoare prin care ajungi în mult lăudatele Băi.

De la plecarea din Timişoara văzusem doar colibe şi case mizere, aşa că am fost cât se poate de mirat să zăresc prin crăpătura din stâncă un palat vrednic să-l adăpostească pe orice principe. Era clădirea Băilor, construită cu mult gust de abia în anul 1824. Întreaga localitate are o singură stradă şi două rânduri de case, al căror număr se ridică la 25. // Nici una nu se aseamănă cu o colibă. Restaurantul cu p. 190
o sală de mese şi de dans foarte frumoasă, cafeneaua, vechea baie, baia militară, casa administratorului Băilor, toate sunt foarte frumos construite. Ce-i drept, sunt puţine case, dar nici n-ai avea unde să mai construieşti altele, deoarece valea pitorească nu este mai lată de 120 de paşi, iar de jur-împrejur se ridică stânci impunătoare dintre care Domogledul îţi oferă o priveliştе maiestuoasă.

---

[457] Greşit *Fresch*
[458] Cerăgău.
[459] Valea Cornerevei.
[460] Greşit *Nera*.

www.dacoromanica.ro

Însoţit de mai mulţi cunoscuţi, am făcut o plimbare până la Peştera Hoţilor. Aceasta se află mai departe, în valea asemănătoare cu o prăpastie, la distanţă de un sfert de oră de Băi, într-o stâncă înaltă de 26 de stânjeni. Ai nevoie de multă osteneală până ajungi sus, dar curiozitatea de a vedea „Gaura"[461] îţi rămâne nerăsplătită, deoarece aceasta merită mai mult numele de gaură decât cel de peşteră. Nu este nimic altceva decât un dreptunghi neregulat, lung de 11 paşi şi lat de 12 paşi, având câteva stalactite.

p. 191 *19 august 1828*

Băile

Mehadia este un al doilea Gastein[462], care oferă în afara unor peisaje înspăimântătoare şi multe privelişti frumoase şi plăcute. Frumuseţea naturii este sporită datorită clădirii luxoase construite, cu adevărat opera unui arhitect plin de gust. De aceea băile de la Mehadia merită să fie vizitate de un număr cât mai mare de oaspeţi, nu numai datorită excelentelor virtuţi curative, ci şi datorită faptului că sunt un loc de odihnă cât se poate de plăcut. În această vară, la Băi au fost 914 vizitatori, dar, adesea, numărul lor trece de 1.000. Valea minunată este scăldată de apele învolburate ale Cernei, pe malurile căreia se află toate stabilimentele balneare. Apele băilor conţin componente gazoase precum hidrogen sulfurat, o
p. 192 cantitate mică de clorat de sodiu şi ceva azot, // iar ca substanţe stabile: sare de bucătărie, acid clorhidric, var şi puţin ghips. Nu se găseşte nici cea mai măruntă urmă de fier. Baia Hercule şi Baia Francisc constituie pe o distanţă de 737 stânjeni punctele extreme ale bazinului subteran de ape curative. Numai la Baia Hercule nu se simte miros de sulf.

Dintre cele 22 de izvoare, acum sunt folosite numai 8.

Încă în antichitate s-a ştiut de binefacerile şi virtuţile curative minunate ale acestor băi, aşa cum o dovedesc câteva inscripţii romane găsite aici. Băile Herculane ocupă, fără îndoială, locul cel mai însemnat între băile din Imperiul austriac, deoarece, datorită lor, oameni nenumăraţi s-au însănătoşit pe deplin în scurt timp. Deşi aflate la depărtare, Băile Herculane sunt vizitate în fiecare an de tot mai mulţi oameni. Din păcate, localitatea este prea mică, iar un mare număr dintre oaspeţi este nevoit să locuiască în târgul Mehadia, aflat la o oră şi jumătate de Băi. Cei mai numeroşi oaspeţi sunt: transilvăneni, unguri, boieri şi ofiţeri.

Băile Herculane au efecte curative în următoarele boli: gută şi reumatism, congestii şi indurații ale abdomenului, ipohondrie, icter, hemoroizi, afecţiuni cronice ale căilor urinare, paralizii şi crampe, sindrom premenstrual, cloroză, metroragii, eczeme, mai cu seamă scabie, răni şi contuzii, ba chiar şi caria oaselor

[461] *Das Loch*

[462] Localitate balneară renumită din Valea Gastein a landului Salzburg, cunoscută încă din secolul al VII-lea.

www.dacoromanica.ro

şi contracturi musculare. Folosirea băilor este însă nocivă pentru bolnavii foarte debili, în toate cazurile de friguri, de boli venerice de tot felul şi cu atât mai mult în scorbut, în tuberculoză şi hidropizie.

Pe malul drept al râului Cerna se află, pornind din sus mai întâi:

1) *Baia Hercule* sau *Baia Hoţilor*. Izvorul său îşi are obârşia într-o cavitate a unei stânci de calcar. Apa ţâşneşte acolo din podea şi se rostogoleşte pe un scoc. Temperatura apei este de 26–33° Réaumur. În toiul verii temperatura ei ajunge uneori până la 40°. În timp de o oră din izvor curg 620 găleţi de apă.

2) *Baia Carol,* care poartă numele arhiducelui Carol[463], se numea odinioară *Baia pentru umflături*. Apa cu un uşor miros de sulf, având un gust de sare amară, ajunge la temperatura de 34° Réaumur. Datorită faptului că nu este dură şi că este emolientă, ea este foarte indicată la tratarea congestiilor şi induraţiilor abdomenului ca şi în bolile de gută şi hemoroizi.

3) *Baia Ludovic,* numită odinioară Baia de Şindrilă[464], este întotdeauna baia cea mai adesea folosită şi de aceea are cele mai multe încăperi pentru baie. Izvorul de aici dă într-o oră 537 găleţi de apă, a cărei temperatură este de 37° (Réaumur). Apa este uşor sărată şi are un gust neplăcut.

4) *Baia Carolină,* numită mai înainte *Baia pentru mădulare*, poartă în prezent numele prea luminatei împărătese[465]. Apa are o temperatură de 33° (Réaumur), iar într-o oră izvorul dă 66 găleţi de apă.

5) *Baia Împăratului* are o apă limpede cu un miros puternic de pucioasă, amară, cu un gust neplăcut. Temperatura ei este de 43° (Réaumur). Lângă baie, în apropierea nemijlocită a râpei stâncoase, ţâşnesc, cu deosebită putere, alte patru izvoare, având o temperatură de 44,5°–51° Réaumur.

6) *Baia Ferdinand* şi-a primit numele în cinstea prealuminatului principe moştenitor Ferdinand[466]. Odinioară se numea *Baia de var*.

7) *Baia de ochi,* pentru bolnavii de ochi, are o temperatură de 42°–43° (Réaumur).

În fine, pe malul stâng al Cernei se află:

8) *Baia pentru friguri* care este doar o baie pentru genunchi, fiind folosită de poporul de rând pentru tratarea malariei.

Peste drum de *Baia Împăratului* se află o deschizătură în stâncă din care curge apă sulfuroasă, care depune un sediment de fier. Dacă te târăşti înăuntru, deschizătura se cască până la doi stânjeni înălţime şi tot atâţia stânjeni lăţime, unde se formează stalactite şi pe care se precipită sulful şi care se şi cristalizează parţial.

În împrejurimile Mehadiei există pe lângă scorpioni mici şi şerpi în lungime de un stânjen, care sunt consideraţi ca fiind veninoşi. În afară de aceştia, mai sunt vipere verzi-gălbui cu capul negru şi năpârci gulerate. Primele sunt veninoase.

.....

---

[463] Carol (5 sept. 1771–30 apr. 1847), duce de Teschen, al treilea fiu al împăratului Leopold al II-lea.

[464] Corect *Schindelband* şi nu *Schwindelbad*

[465] Confuzie a autorului. Francisc I a fost căsătorit de patru ori, cu Elisabeta de Würtemberg (+ 1790), cu Maria Tereza de Napoli (+ 1807), cu Maria Ludovica de Modena (+ 1816) şi cu Carlota de Bavaria (1792–1873) în 1816.

[466] Fiul împăratului Francisc I, îi urmează la tron ca împărat între 2 martie 1835–2 decembrie 1848, când abdică în favoarea nepotului său Franz-Joseph.

www.dacoromanica.ro

p. 197 *22 august 1828*

Excursie la Orşova Veche. Paşapoarte. Orşova nouă

.....

Abia astăzi am pornit în excursia încântătoare la Orşova. M-am întors până la podul peste Belareca, la locul în care aceasta se varsă în Cerna, curgând, apoi, împreună cu aceasta printr-o vale minunată până la Dunăre, unde ajunge la muntele Alion. Am luat-o spre stânga, drumul devenind mereu mai îngust pentru ca, mai apoi, după trecerea prin mai multe strâmtori, să ajung, iarăşi, într-o vale minunată. Strâmtorile alternează necontenit în aşa fel încât de abia poate trece o căruţă, fiind urmate de peisaje plăcute şi frumoase, care devin tot mai pitoreşti. Dealurile acoperite cu pădure şi cu păşuni frumoase, verzi, aveau un farmec deosebit, iar lumina soarelui scălda totul în cele mai diferite culori.

p. 198 Astfel am ajuns la cunoscutul apeduct turcesc, // pe care mulţi l-au socotit drept unul roman. Cred că numai e nevoie să-l mai descriu, deoarece este destul de cunoscut prin reprezentările sale. Pe când mă aflam la Topleţ, m-a ajuns din urmă o căruţă, în care călătorea un domn prietenos. În timp ce admiram ruinele minunatei construcţii, deasupra căreia se ivesc semeţe colţurile de stâncă, conferind priveliştii un aspect şi mai romantic, căruţa s-a oprit în dreptul meu, iar domnul prietenos mi s-a adresat cu următoarele cuvinte: „Domnul meu, încotro mergeţi?" „Merg la Orşova, pentru a vizita ţinutul de acolo şi pe domnul preot, căruia i-am fost recomandat." I-am înmânat scrisoarea de recomandare, pe care, după ce a citit-o, mi-a spus: „Treceţi, vă rog, în căruţa mea, deoarece şi eu călătoresc la Orşova şi vă voi duce de-a dreptul la domnul preot." Am primit cu bucurie oferta şi astfel, vorbind una, alta, am trecut pe lângă Carantina de la Jupalnic[467], de unde, după un sfert de oră, am ajuns la Orşova Veche, foarte frumos aşezată. Am oprit la casa parohială, am coborât din căruţă, iar domnul amabil m-a rugat s-aştept câteva clipe în antreu. A intrat într-o cameră alăturată şi, după câteva minute, a revenit un franciscan, îmbrăcat în sutană, adresându-mi-se cu prietenie deosebită: „Fiţi cât se poate de bine venit şi socotiţi mica mea locuinţă drept (locuinţa) Dumneavoastră." Cine poate zugrăvi mirarea mea, când am constatat că franciscanul şi domnul prietenos erau una şi aceeaşi persoană.

.....

Pe cât de puţin remarcabil este târgul [Orşova Veche], unde se află sediul
p. 199 unui // maior din regimentul de graniţă româno-iliric, pe atât de măreaţă şi impunătoare este zona. Cu ajutorul unui ochean bun am putut zări atât de aproape cetatea turcească Orşova Nouă, aflată pe o insulă din mijlocul Dunării, încât am putut număra cu uşurinţă turnurile şi distinge chipurile turcilor. Paşa călătorea tocmai în susul Dunării, dar, fiind întors cu spatele către mine, nu i-am putut zări faţa.

---

[467] *Schuppaneck.*

www.dacoromanica.ro

23 august 1828

Şirul de stânci. Peştera Veterani

Orşova are mai mulţi locuitori ilirici[468] decât germani. De aceea biserica ortodoxă este mare dar neîmpodobită, în schimb catolicii au numai o capelă. În vremea când relaţiile comerciale cu Turcia au fost întrerupte, comerţul s-a desfăşurat, în chip precumpănitor, prin Orşova Veche şi, în acest fel, Orşova a devenit locul cel mai însemnat de comerţ din Graniţa Militară Bănăţeană. În anii 1811 şi 1812, aici s-au făcut afaceri deosebit de mari.

.....

Excursia la Peştera Veterani m-a interesat mai mult datorită ţinutului decât a peşterii propriu-zise. Lanţul muntos care se întinde în lungul Dunării se numeşte Clisura de Sus şi Clisura de Jos. Aici sunt vrednice de remarcat Alibeg şi Alion.

.....

Odinioară Peştera Veterani se numea Piscabara[469]. Numele actual l-a primit p 200
după generalul de cavalerie conte Veterani, care comanda în Transilvania în anul 1690. Peştera se află lângă satul grăniceresc Ogradena[470]. Este lungă de 16 stânjeni, lată de 12 şi înaltă de 10 stânjeni. Peştera este însemnată prin faptul că Dunărea are aici o lăţime de numai 80–120 stânjeni, în vreme ce mai înainte era lată de 600 de stânjeni, iar la Orşova de 330 de stânjeni, astfel încât nimeni nu se poate aventura pe fluviu dacă nu stăpâneşte peştera. Localităţile nu au nimic deosebit şi, în afară de Ogradena, amintesc doar Plavişeviţa[471], deoarece aici Dunărea este foarte strâmtă.

.....

24 august 1828

Jupalnic. Întoarcerea la Mehadia

.....

Părintele Hrabetz[472] m-a însoţit până la Jupalnic. Satul este foarte mare, dar Carantina[473] se află într-un cotlon mlăştinos, nesănătos, aducător de friguri şi de aceea îmi pare că nu corespunde pe deplin menirii sale. Călătoria de la Orşova până la Mehadia, cale de 5 ore, // s-a scurs atât de repede datorită ţinutului atât de p. 201
frumos, încât am rămas uimit când am zărit colţul de stâncă de la Mehadia.

.....

---

[468] Este vorba de românii şi sârbii ortodocşi.

[469] *Piscabra.*

[470] *Ogradina.*

[471] *Plavisszovicze.*

[472] Gazda sa din Orşova, preotul romano-catolic, Angelicus Hrabetz.

[473] *Kontumaz.*

www.dacoromanica.ro

25 august 1828

Bozovici[474]

.....

Am pornit la drum destul de devreme şi, într-o oră, am ajuns la al doilea pod peste Belareca. Dar deasupra podului am zărit numai stânci negre şi nici un drum şi, cu toate acestea, trecerea acestui pod mi-a fost recomandată deosebit de imperativ de locotenentul-major Kling. Am trecut podul şi când m-am văzut la capătul lui, în faţa mea s-a deschis o prăpastie îngustă, înspăimântătoare, prin care abia aveau loc să treacă doi oameni, unul lângă altul. Pe aici a trebuit să trec. Acest drum înspăimântător a durat mai bine de 300 de paşi până când s-a mai lăţit, dar a devenit şi mai cumplit.

.....

p. 202 Abia că am trecut de acest loc primejdios, // când, depăşind o stâncă, mi s-a înfăţişat o vale roditoare şi frumoasă, care m-a dus la Iablaniţa, iar apoi la Petnic[475] şi Borloveni[476]. Drumul m-a purtat de acolo fie prin pădurici, fie prin văi, care nu se puteau însă asemui cu ţinutul frumos din jurul Mehadiei. La Prilipăţ[477], o localitate în care se află multe livezi cu pomi fructiferi, precum şi sediul unui comandant de companie, am fost întâmpinat cu o ospitalitate neobişnuită de acesta, anume de baronul Reizenstein. La 26 august am făcut o excursie de numai trei ore până la Bozovici. Ţinutul, plin de dealuri şi munţi, devine aici din nou mai plăcut.

.....

Cazarma din Bozovici, în care se află o parte a regimentului 13 de graniţă, este mare şi curată. Localitatea este frumos aşezată, dar izolarea ei este înspăimântătoare, deoarece se află cam la aceeaşi depărtare de toate celelalte localităţi mai mari.

.....

p. 206 *28 august 1828*

Pojejena

Moldova[478] este un târguşor frumos şi, în acelaşi timp, cea mai mare şi mai curată localitate întâlnită de când părăsisem Caransebeşul. Moldova se află la Dunăre, faţă în faţă cu Serbia, aici desfăşurându-se un comerţ intens. După-amiază am făcut un drum până la Pojejena sârbească[479], la căpitanul Ivanovici.

.....

---

[474] *Bossovich.*
[475] *Pettnik.*
[476] *Borlaweng.*
[477] *Prellipecz.*
[478] Moldova Nouă.
[479] *Racz-Poszechna.*

www.dacoromanica.ro

Drumuri primejdioase. Baziaş[479]

De la Pojejena sârbească, drumul duce, mereu mai romantic, trecând prin localităţile Belobreşca[481], Şuşca[482], mănăstirea Baziaş etc., la Biserica Albă[483]. La Belobreşca, drumul se îngustează, iar trecerile sunt una mai periculoasă decât cealaltă. De partea cealaltă a Dunării, se zăresc munţii din Serbia, mereu mai avântaţi şi mai romantici. De această parte se ridică însă stânci abrupte, dintre care unele atârnă ameninţător deasupra drumului, care, lat uneori de abia de 5 picioare, trece printre stânci şi Dunăre.

Baziaşul este o mănăstire ortodoxă unde se face pelerinaj. Aici locuiesc trei călugări. Biserica este mică, dar, ca toate bisericile ortodoxe, este bogat ornamentată. Aici poţi zări daruri numeroase aduse de pelerini, anume cruci, mâini, picioare etc. din argint, dăruite aici ca semn de smerenie şi închinare. // Mănăstirea este p. 208
dărăpănată pe jumătate, iar călugării par să fie foarte săraci.

[480] *Basias.*
[481] *Bello-buhska.*
[482] *Suska*
[483] *Weiskirchen.*

www.dacoromanica.ro

ANONIM ITALIAN
(1827)

Capitala Moldovei a fost devastată de mai multe incendii la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale veacului al XIX-lea: în 31 martie 1779, în ziua de Paşte a ars în întregime Uliţa Mare până la Curte; în vara anului 1780 a fost distrusă partea de nord-est a oraşului; Curtea Domnească a ars în timpul domnului Alexandru Mavrocordat Delibei (1782–1785); în 1822, în incendiul provocat de ieniceri, au ars peste 100 de case. Totuşi documentele vremii mărturisesc că cel mai cumplit sinistru a fost cel izbucnit în ziua de 19/31 iulie 1827. Început de la casele spătarului Ilie Zmău, incendiul a ţinut până a doua zi şi a mistuit clădiri importante, de la Palatul domnesc şi case boiereşti, până la biserici, fiind afectată chiar şi Mitropolia. Relatarea anonimului italian, fără îndoială unul dintre rezidenţii Conventului catolic din Iaşi, impresionează prin veridicitatea şi tragismul descrierii Nu sunt prezentate numai pagubele materiale – se pare că acum a ars şi o parte importantă a Arhivei Divanului Domnesc[1] – dar şi groaza locuitorilor în faţa proporţiilor deosebite ale distrugerilor. Impresionat de relatare, Nunţiul apostolic din Viena o expediază la rândul său Congregaţiei De Propaganda Fide[2], pentru a informa despre pagubele suferite de catolicii din capitala Moldovei, care şi-au pierdut în incendiu şi biserica şi reşedinţa.

O RELAŢIE ITALIANĂ DESPRE FOCUL DIN IAŞI DE LA 1827[3]

Iaşi, (22 iulie)/2 august 1827, orele 2 postmeridian

p. 120 Ziua de ieri a fost pentru oraşul Iaşi o zi de plângere şi de disperare. La orele două după prânz a început focul în casa lui Izmet[4] în apropierea consulatului rusesc. Un furios vânt mistral a dus într-o clipită în diferite direcţii scânteile prin diferite mahalale ale oraşului, astfel că în scurtul timp de un sfert de oră peste zece case, aşezate în diferite puncte, au căzut pradă flăcărilor. Furtuna veni tot mai furioasă şi în aceeaşi măsură şi flăcările, luând proporţii din ce în ce mai mari, atacară cu o iuţeală de netrecut şi aprinseră tot ceea ce întâlniră. Orice ajutor omenesc fu inutil şi fiecare s-a crezut fericit dacă şi-a putut salva măcar viaţa. De la casa lui Izmet şi până la consulatul Franţei, şi de cealaltă parte până la Bahlui[5] şi

[1] Sever Zotta, *Pojarul din Iaşi în 19 iulie 1827*, „Arhiva Genealogică", I (1912), nr.12, p. 196–200.

[2] Scrisoarea nunţiului era datată Viena, 11 august 1827.

[3] Scrisoare găsită de D.Găzdaru în Arhiva Congregaţiei *De Propaganda Fide* din Roma şi reprodusă în „Arhiva", Iaşi, vol. XLI, 1934, p.118–121.

[4] Casele spătarului Ilie Burchi Zmău (nota lui Găzdaru).

[5] Râu ce trece prin Iaşi.

www.dacoromanica.ro

până la mânăstirea Frumoasa[6], toate sunt cenuşă în momentul acesta. Mai mult de o treime din oraş, şi cea mai frumoasă parte a lui, a rămas pradă flăcărilor. Circa 800 de case, printre care Palatul[7] principelui[8] gospodar cu toată cancelaria şi arhivele, palatele boierilor Roznovan[9], Ghica[10], Palladi[11], Calimachi[12], şi ale altora, aproape toate magazinele de mărfuri, cincisprezece biserici, printre care Mitropolia[13] şi Conventul catolic, au fost distruse de furiosul element. Flăcările înconjurau în special străzile ce duc la palatul principelui, care sunt pavate cu lemn, şi nu cu piatră, şi ajungând focul la ele, multe persoane, care întârziau de a fugi pentru a-şi salva un lucru s-au găsit din nefericire înconjurate <de flăcări>. Până acum au fost descoperite în jur de cincizeci de cadavre. Principele însuşi, cu toată curtea sa, abia a reuşit să se poată salva. Misionarii catolici s-au salvat sărind peste un zid înalt, şi acum, despuiaţi de toate averile lor, se află în casa Agenţiei Imperiale şi regale[14] şi locuinţa cancelarului.

Nu se poate apoi descrie groaza pe care o provoca vederea unei întinderi de aproape jumătate de milă de flăcări arzătoare, care în timpul nopţii mistuiau oraşul. La toate astea se adăuga încă împrejurarea nevoii de a deschide porţile celor încarceraţi, deoarece şi închisorile fură prinse de foc: aceştia apoi uniţi cu alte p 121
canalii, ameninţau pe de altă parte jefuirea oraşului, şi numai după sforţări extraordinare ale autorităţilor şi ale locuitorilor, printre care s-au distins supuşii Majestăţii Sale, s-a putut ţine frâu dezordinilor. Scena a devenit cu totul înspăimântătoare în ziua următoare, când la apariţia soarelui se văzură resturile mizere ale acestui nefericit oraş, şi umblând de colo colo prin locurile în care cu o zi mai înainte era bunăstarea, o mulţime de persoane disperate, printre care unii erau ocupaţi să răscolească printre ruine, cadavrele arse ale rudelor lor.

În acest moment chiar, în care sfârşesc această scrisoare a mea, arde încă focul într-o parte a oraşului, şi continuă teribila furtună. Numai Atotputernicul ne poate salva de totala distrugere.

---

[6] Mănăstire lângă Iaşi, clădită în 1729 de Grigore Ghica, pe locul bisericii construite la sfârşitul sec. al XVI-lea de către Balica. Biserica mănăstirii a fost refăcută în 1739 în timpul lui Grigore Matei Ghica. Actuala clădire a bisericii datează din 1836–1839.

[7] Ars în totalitate în timpul domniei lui Alexandru Mavrocordat Delibei, palatul este menţionat sub denumirea de „Curtea Arsă", refăcut la începutul secolului al XIX-lea, a ars din nou în 1827; este reconstruit în 1840, dar nu ca reşedinţă domnească, ci ca „Palat al Ocârmuirii", vezi, C. Cihodaru, Gh. Platon, *Istoria oraşului Iaşi,* vol. I, Editura Junimea, Iaşi, 1980, p. 445.

[8] Domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza (1822–1828).

[9] Palatul Roznovanu de pe Ulita Mare, renovat în 1830 de către arhitectul Freywald, vezi Dan Bădărău, Ion Caproşu, *Iaşii vechilor zidiri,* Iaşi, 1974, p. 360.

[10] Familie boierească din Moldova.

[11] Familie boierească din Moldova.

[12] Familie boierească din Moldova

[13] Este vorba de Mitropolia veche- biserica Sf Gheorghe, ce data din 1761.

[14] Reşedinţa consulului austriac.

CHARLES COLVILLE FRANKLAND

(?–?)

Căpitanul de marină Charles Colville Frankland a făcut o călătorie de studii şi agrement în sud-estul Europei şi în Orientul Apropiat în anii 1827–1828, cu care prilej a trecut la ducere prin Banat, Transilvania şi Ţara Românească.

Plecat din Viena la 24 martie 1827, el străbate Austria şi Ungaria, ajungând la Timişoara la 28 martie. În acelaşi ritm grăbit, Frankland trece prin Lugoj, Deva, Sibiu, parcurgând Transilvania în două zile şi intră în Ţara Românească prin trecătoarea de la Turnu-Roşu. Căpitanul englez urmează traseul Câineni–Curtea de Argeş–Piteşti–Bucureşti–Giurgiu între 31 martie şi 4 aprilie, făcând doar un scurt popas de o zi în capitala ţării Grăbit, el trece apoi Dunărea la Rusciuc şi ajunge la Constantinopol la 11 aprilie.

De aici, el vizitează în cursul anului 1827 Asia Mică, Siria, Palestina şi Egiptul, îmbarcându-se în primele zile ale anului 1828 pentru Malta. Frankland vizitează apoi Italia, întorcându-se la Viena la 1 iulie 1828.

Impresiile de călătorie şi le-a publicat la Londra în două volume apărute în 1829 la editura Henry Colburn, sub titlul *Travels to and from Constantinople, in the years 1827 and 1828 or personal narrative of a journey from Vienna, through Hungary, Transylvania, Wallachia, Bulgaria, and Roumelia, to Constantinople, and from that city to the Capital of Austria, by the Dardanelles, Tenedos, the plains of Troy, Smyrna, Napoli di Romania, Athens, Egina, Poros, Cyprus, Syria, Alexandria. Malta, Sicily, Italy, Istria, Carniolia and Styria.*

Mai târziu vizitează Europa nordică, consemnându-şi amintirile într-o altă lucrare intitulată *Narrative of a visit to the Courts of Russia and Sweden*, London, 1832, 2 volume.

Relatările lui Frankland referitoare la călătoria sa atât de grăbită prin Banat, Transilvania şi Ţara Românească în 1827, nu sunt prea importante, el insistând mai mult asupra peripeţiilor proprii şi preocupându-se mai puţin de descrierea locurilor străbătute şi a obiceiurilor întâlnite. Se arată foarte indignat de credinţa superstiţioasă a ţăranilor şi-l irită numărul mare de troiţe întâlnit pe marginea drumului de la Curtea de Argeş spre Bucureşti. Cele câteva tradiţii istorice pe care le consemnează, în legătură cu trecutul Devei şi cu altele nu corespund realităţii. Prezintă câteva date sumare asupra Sibiului, Curţii de Argeş, Bucureştilor şi Giurgiului, pe care le descrie, în general în culori negative.

Căpitanul de marină englez nu face menţiuni importante privind relaţiile social-economice din ţările noastre şi deplânge soarta tristă a ţăranilor – mai mult din punct de vedere sentimental – fără să facă o analiză obiectivă şi atentă a situaţiei acestora.

Ceea ce prezintă mai mult interes în relatarea lui Frankland este tabelul consemnând staţiile de poştă ale itinerariului său de la Viena la Constantinopol, preţul plătit pentru cai şi surugii, precum şi durata călătoriei, măsurată în zilele şi orele de sosire în localităţile respective, într-o anexă de la sfârşitul cărţii sale, în volumul al II-lea.

Traducerea textului călătoriei lui Frankland s-a făcut după originalul englez amintit mai sus, publicat la Londra, vol. I, 1829, p. 9–44 şi vol. II, p. 309–310.

De călătoria lui Frankland în ţara noastră s-au mai ocupat Emilia Cioranu şi Al. Sadi Ionescu, care au dat o traducere românească liberă a relatării doar a drumului străbătut prin Ţara Românească, în articolul *Un călător englez în Muntenia după Eterie* în „Revista Tinerimea Română", III (1899),

www.dacoromanica.ro

fasc. I, p. 169–177, apoi M. Beza, *Călători străini prin Turnu-Roşu,* p. 109, Jeanne R. Rosetti, *Sur les récits de quelques voyageurs anglais en Transylvanie (1603–1867)* în „Revue historique du Sud-Est européen", XI (1934), nr. 10–12 (oct. –déc.), p. 356, şi Adrian-Silvan Ionescu în lucrarea *Artă şi document* (Ed. Meridiane, Bucureşti, 1990, p. 41–44), unde sunt comentate desenele marinarului britanic fiind, în acelaşi timp, folosite şi unele pasaje din memorialul de călătorie. N. Iorga îl menţionează în *Istoria românilor prin călători* (ed. II-a), vol. IV, Bucureşti, 1929, p. 95–96.

CHARLES COLVILLE FRANKLAND

1827

Călătoria prin Banat şi Ţara Românească[1]

Martie 28 /1827/. La patru dimineaţa am ajuns la bariera din afară a cetăţii p. 9
Timişoara şi n-am dat de nimeni[2] la poartă, santinelă sau paznic. Am putut să intrăm în cetate doar prin mijloacele energice ale surugiului nostru, care s-a cărărat peste barieră şi a ajuns la corpul de gardă unde a găsit un caporal, cu care s-a întors şi a deschis poarta. Această întâmplare nu ne-a făcut o impresie prea bună despre disciplina unei garnizoane, într-una din cele mai puternice fortăreţe ale Imperiului austriac. Am luat micul // dejun la staţia de poştă şi am lăsat în scris un protest în p. 10
registrul staţiei cu privire la comportarea postului de gardă, din care am trimis un exemplar şi comandantului spre înştiinţarea sa. Părăsind oraşul, am zărit munţii Carpaţi şi pe măsură ce înaintam vedeam crestele înalte înzăpezite, sprijinind lanţurile de munţi în jos. Lângă Lugoj, surugiul noastru a scăpat calul şi a rupt oiştea. Drumul până acum este bun şi şoseluit[3].

Am luat masa la Lugoj, un oraş mare, cu câteva case frumoase. Aici este o biserică frumoasă de rit ortodox, având o ciudată pictură în frescă pe partea dinspre apus, înfăţişând moartea binecuvântatei Fecioare (Adormirea Maicii Domnului), care zace în patul ei, în timp ce cele trei persoane alcătuind Treimea privesc cu mulţumire în jos spre ea, din ceruri. Banatul în al cărui ţinut ne aflăm acum, este o câmpie frumoasă, netedă şi bine cultivată, udată de patru râuri, Mureşul, Dunărea, Tibiscus (sau Tisa) şi Cerna, care alcătuiesc un fel de romb în jurul Timişoarei. Unele regiuni ale ţinutului sunt cu toate acestea // foarte mocirloase şi nesănătoase. p. 11
Bordeiele ţăranilor sunt făcute din împletituri de nuiele[4] şi tencuite cu noroi; orătăniile şi purceii par să fie la fel de bine adăpostiţi ca şi stăpânii lor. Vremea este acum încântătoare. Cam la un ceas depărtare de Lugoj, am dat de un pod rupt şi am avut mari greutăţi cu trecerea trăsurii prin râul adânc, peste care trecea <acel> pod rupt. La această treabă am fost ajutaţi foarte binevoitor de câţiva nemţi care mergeau într-o căruţă de Styria.[5] Mai înainte ne căznisem să convingem doi ţigani, care se uitau liniştiţi la greutăţile noastre, să ne ajute, dar unul din ei a refuzat să

---

[1] Traducerea s-a făcut după textul englez publicat de Capt. Charles Colville Frankland, *Travels to and from Constantinople in the years 1827 and 1828,* vol. I, London, 1829, p. 9 şi urm.

[2] *And found not a soul.*

[3] *Chausséed.*

[4] *Wattle.*

[5] *A Styrian waggon.*

intre în apă ca să nu-şi ude picioarele. Starea mizerabilă a harnaşamentului, care se rupea la fiecare oprire a calului, ne-a făcut aproape să disperăm până când să scoatem trăsura din poziţia sa, dar din fericire aveam câteva frânghii de rezervă la noi şi prin aceste mijloace am reuşit până la sfârşit să urnim trăsura, urcând-o peste malul râpos.

Locuitorii acestui ţinut nu vorbesc germana, ci un fel de dialect latin
p 12 amestecat cu slavonă şi // am întâmpinat mari greutăţi şi mult necaz ca să-i facem pe surugii să ne înţeleagă. La Coşava[6], însoţitorul meu s-a certat foarte rău[7] cu şeful staţiei de poştă, din pricina nepăsării cu care şi-a îndeplinit slujba şi a timpului pe care l-am pierdut acolo cu <schimbarea> cailor. Mai târziu, am ajuns la o mocirlă îngrozitoare, prin care aveam să ne târâm până în zori, când s-a ivit priveliştea frumoasă a râului Mureş.

Martie 29. Micul dejun la Leşnic[8] pe <râul> Mureş; aici peisajul este foarte frumos, râul fiind lat şi şerpuind printre munţii înalţi. La Deva, următorul popas, se află un frumos şi vechi castel roman, înălţat pe o ridicătură stâncoasă în formă de con. August şi Traian sunt pomeniţi ca fiind întemeitorii acestui castel. Dr. Clarke[9] înclină spre cel din urmă, deoarece s-au găsit aici monede din timpul domniei sale şi a urmaşilor săi. Cu toate acestea, se pare că a fost reparat şi întărit în stil gotic[10], probabil de către cavalerii teutoni sau cavalerii templieri, ce se zice că deţineau
p. 13 pământuri aici şi mai departe spre graniţă şi care, // potrivit cronicilor vechi, constituiau o stavilă împotriva turcilor. Părăsind oraşul, am avut priveliştea frumoasă a crestelor înzăpezite şi eu am făcut o schiţă. În ziua aceasta drumul trecea printr-un ţinut de şes frumos, cu multe păduri, grâne şi păşuni, (flori) de ciuboţica cucului şi violete de jur împrejurul nostru; am văzut mulţi vulturi şi o mare varietate de păsări răpitoare.[11] Vulturul mi-a făcut impresia a fi vulturul *corvus* al lui Linné[12], sau ceea ce se numeşte obişnuit în Turcia *buzzard,* din cauza asemănării sale cu curcanul negru.

Îmbrăcămintea ţăranilor este în mod vădit pitorească, căciula înaltă dacică, cojocul lung din blană de oaie, întocmai cum această naţie războinică este înfăţişată în basoreliefurile romane, ilustrând cuceririle lui Traian în această parte a lumii. Femeile poartă şi ele un fel de cojoc deosebit, deschis la piept, cu mânecile atârnate şi împodobit cu aur sau argint; ele au atârnate în faţa şi spatele lor, de la talie până la genunchi, un fel de şorţ din material cadrilat, asemănător tartanului celtic (oare
p. 14 aceasta nu indică o origine co // mună?).

Ne aflăm acum în Transilvania; sate murdare şi primitive, colibe din nuiele surugiul vorbind latineşte: „Sunt multi rupi, domine" (Sunt multe râpe, domnule) îmi spunea el, ori de câte ori drumul era prost. Am văzut mulţi ţigani. Am cinat la Sibot[13], o staţie de poştă curată, dar cu foarte puţine rezerve de hrană pentru

---

[6] *Kassan*, sat, com. Curtea, jud. Timiş.

[7] *Had a great fracas.*

[8] *Lenneck*, sat component al com suburb. Veţul, municipiul Deva, jud. Hunedoara.

[9] Edward Daniel Clarke, pentru care vezi vol. I al noii serii de faţă.

[10] *À la gotique.*

[11] *Buzzard tribe.*

[12] Charles Linné (1707–1778) celebru naturalist suedez

[13] *Siboth*, sat şi com., jud. Alba.

www.dacoromanica.ro

călătorii înfometați. Aici am văzut multe scrisori ale căror adrese erau scrise în latineşte. De aici, drumurile au început să fie rele, încât am luat şase cai.

Martie 30. În zorii zilei am văzut Sibiul[14] în fața noastră, mărginit din trei părți de munți, iar dinspre a patra de coamele dealurilor transilvănene. Aşezarea <era> frumoasă şi la răsăritul soarelui peisajul era o vrajă, deoarece aici <soarele> aurea multe din acoperişurile caselor şi turlelor <bisericilor> din Sibiu şi colo îşi arunca razele pe crestele înzăpezite ale munților. Ne-a înveselit mult forfota țăranilor care intrau şi ieşeau din oraş, mânându-şi animalele şi căruțele, femeile călări şi îndeplinindu-şi datoriile de vizitiu cu multă dibăcie. În general // ele erau p. 15
foarte drăguțe. Sibiul este un oraş mare, dar murdar şi <clădit> cu neorânduială, noroiul de pe străzi ajungând până la jumătatea osiei de la <trăsură>. Un râu mic, numit Cibin[15], curge în afara <oraşului> pe lângă zidurile dinspre partea Devei, şi se varsă apoi în Olt.[16] Înainte, oraşul era puternic întărit şi s-a dovedit adeseori a fi un bastion împotriva duşmanilor osmanlâi. Zidurile sale au început să cadă în ruine şi mai poartă încă urmele violenței barbare şi a vitejiei <apărătorilor> sub forma scobiturilor <provocate> de ghiulele, care sunt păstrate cu mai multă grijă de bunii cetățeni decât zidurile care arată asemenea amintiri glorioase. Oraşul numără vreo 16.000 de locuitori şi are mai multe mănăstiri şi biserici. Am fost reținuți la stația de poştă din pricina cumplitei nepăsări a şefului de poştă până la <ora> 7,15. Însoțitorul meu a mers la Comandant[17] şi în cele din urmă a obținut un ordin pentru caii de poştă, fără de care nici un călător nu poate să-şi continue drumul.

Priveliştea, la părăsirea Sibiului, este minunată, pentru că acum îți îndrepți privirile înspre faimosul pas de la Turnu-Roşu.[18] // Am ajuns la Turnul-Roşu pe la p. 16
nouă şi jumătate şi am întâlnit aici două fete săsoaice foarte drăguțe, Catty şi Lilie, scoborâtoare din coloniile saxone ale Heptarhiei, ce erau aşezate de secole în acest ținut şi de asemenea în Ungaria. <Saşii> sunt întotdeauna oamenii cei mai harnici, respectați şi prosperi ai națiunii în care sunt aşezați. Originea lor este învăluită în mister şi tradiție.

Aici este ultimul post la granița austriacă şi o stație militară cu un locotenent colonel care o comandă. Acesta tocmai lipsea şi ne-am luat micul dejun într-o popotă mizerabilă. Cu toate acestea, cum eram foarte flămânzi, am găsit nespus de bune şunca, ouăle, cafeaua şi pâinea neagră. Turnul Roşu nu conține în sine nimic deosebit, dar în josul lui sunt postate mai multe guri de tunuri grele, îndreptate în jos peste trecătoare; de partea stângă a drumului este o cancelarie sau vamă şi aici paşaportul se vizează şi contrasemnează de către comandant sau locțiitorul acestuia. Am profitat de binefacerea unei curățenii totale, a bărbieritului şi lenjeriei curate, după cele patru nopți petrecute în trăsură. // p. 17

Peisajul trecătoarei nu este aşa de izbitor. Un râu curge repede <la vale> prin aceasta[19]. Am ajuns la stația carantinei la ora trei. Aici am făcut un popas pentru a ne lua informații pentru continuarea mai departe a drumului cu trăsura peste munți.

---

[14] *Hermanstadt.*

[15] *Zibbin.*

[16] *Olta or Aluta.*

[17] Emanuel baron Schustekh von Herve, comandant general imperial al Transilvaniei (1820–1827).

[18] *Rothen Thurn or Red Tower,* sat şi com., jud. Sibiu.

[19] –Râul Olta sau Olt (în hărțile germane Aluta) care se varsă în Dunăre la Turnu *(Turnoj)" (n a).*

www.dacoromanica.ro

Am găsit aici mai mulți curieri de diferite nații, așteptând ca să ducă mai departe depeșele de la Constantinopol. L-am chemat pe directorul carantinei și am vorbit nemțește cu soția sa, o doamnă bună, în vârstă, care aflând că nu aveam provizii cu noi, ne-a procurat cu multă amabilitate o șuncă și trei bucăți de pâine pentru care nu a vrut să primească nici o plată, având prilejul să le găsim după aceea de cel mai mare folos.

Drumurile au devenit acum grele, pline cu bolovani și gropi adânci. Am făcut schița unui vechi turn ce se află pe malul cel mai ridicat al râului. Pe înserate am ajuns la un râuleț[20] ce alcătuiește granița firească între Transilvania și Țara
p. 18 Românească. Aici se află un post de pază[21] // și un pichet de soldați austrieci, sau mai bine zis de români în slujba imperialilor, indivizi caracteristici, înveșmântați în blănuri. Pe pământul românesc am întâlnit pe șeful poștelor domnitorului[22], un grec îmbrăcat în costum oriental, călare pe un cal mic, frumos și însoțit de logofătul său[23]. Vorbea bine nemțește și ne-a primit cu multă bunăvoință, promițându-ne că va prânzi cu noi la stația următoare.

Ne apropiarăm de Câineni[24] pe la apusul soarelui și am fost găzduiți peste noapte într-un bordei păcătos, deoarece nu puteam înainta prin munți la o oră așa de târzie... Am prânzit cu șeful poștelor chiar în casa lui, comportându-se cu noi cât se poate de bine. Numele său este Gheorghe Steriopol.[25] Conversația lui era tare
p. 19 plăcută și ne povesti // diferite pățanii curioase <avute> cu turcii în timpul ultimei ocupații a Principatelor[26] ...

p. 19-20 [Urmează povestirea unui incident avut de Steriopol cu un agă turc care a dorit să-i fure 4 000 de piaștri]

p. 21 Steriopol ne-a prevenit să nu intrăm în nici o casă // din acest județ pe unde aveam să trecem, din cauza unei febre maligne, foarte asemănătoare ciumii, care bântuia de partea românească a munților Carpați.

Toată noaptea am fost chinuit de insecte[27] în adăpostul meu și abia așteptam lumina zilei să mă scape de suferințe. Ne-am înțeles cu șeful poștelor să ne dea opt cai la trăsură și patru la căruța cu bagaje și oameni la nevoie[28], afară de căpitan[29] sau ajutor, până la București, pentru cinci și jumătate ducați de Austria. Am luat o gustare cu prietenul nostru grec și am pornit să trecem munții la ora 7 și 40 de minute, în dimineața zilei de 31 <martie>.

---

[20] *A little rivulet.*

[21] *Guard-house.*

[22] *The Hospodar's postmaster-general.*

[23] *His secretary.*

[24] *Kinnin.*

[25] *Giurgius Steriapoli.*

[26] Este vorba de ocupația turcească în Principate din 1821–1822, după înăbușirea mișcărilor revoluționare conduse de Tudor Vladimirescu și Eterie.

[27] *Vermin.*

[28] *Extra men when necessary.* Urmează o notă a autorului: „Acești oameni de nădejde sunt foarte folositori la ridicarea trăsurii prin forța (brațelor) și la menținerea ei în echilibru pe marginea trecătorilor și a prăpăstiilor și pe orice alt teren accidentat".

[29] *Capitano.*

www.dacoromanica.ro

Trecerea munților Carpați. Caracterul și perseverența curierilor români. Curtea de Argeș[30]. Portul românilor. Trecerea râului Argeș. Țiganii strângători de pulbere auriferă. Case și clăi de fân. Biserici și mănăstiri. Troițe[31]. Pitești. Conacul lui Steriopol[32]. Căruțe trase de bivoli. București. Consulatul britanic. Doctorul Griffiths. Audiența la domnitor. Cârmuirea și starea Țării Românești. Serată la dr. Griffiths. Maria Bălăceanu[33]. Masalalele[34] din București

Martie 31. Vremea este întunecată și amenințătoare, norii lăsându-se greoi la jumătatea munților. Pe la ora opt și jumătate am trecut râul Olt cu luntrea și am debarcat pe un țărm stâncos și accidentat, plin cu pâraie și torente. A început să și plouă, iar din cauza norilor și a zilei întunecate priveliștea era neplăcută. Cum timpul înainta, am fost siliți să ne coborâm din trăsură și să străbatem pe jos înălțimile; pe alocurea ne abăteam cu totul din drum, care în general nu era bun pentru o trăsură. În prima parte a călătoriei, am mers mai întâi // printr-un loc p. 23
mlăștinos și plin cu iarbă de munte, dar spre seară am ajuns la o pădure frumoasă de stejari, dintre care mulți erau trântiți la pământ din pricina rafalelor de vânt și acțiunii subterane a apelor. De jur-împrejurul nostru munții erau bogat împodobiți cu asemenea păduri, <dar> numai ici și colo se zărea câte un brad printre stejari. Cu cât înaintam, drumul devenea din ce în ce mai anevoios. Adeseori eram siliți să ne oprim în mijlocul vreunui râu din pricina punților șubrede și nesigure, alcătuite din trunchiuri de arbori și atât de rău așezate, încât caii își puteau rupe ușor vreun picior, împiedicându-se în locul gol lăsat între aceste suișuri, trunchiuri.Este, într-adevăr, greu de imaginat ceva mai anevoios sau ceva mai hotărât și mai perseverent decât poștalionii și surugiii români; cât despre mine, sunt convins că nici un *om civilizat* nu-și poate face idee de felul acestor trecători.

Pe înserate, cum coborâsem într-o vale largă și ne odihneam liniștiți în trăsură, crezându-ne scăpați de toate greutățile drumului //, de-odată am fost răsturnați, în p. 24
chipul cel mai frumos posibil, de o parte a unui torent de munte. Din fericire mergeam încet iar caleașca, cu toate că fusese răsturnată, n-a suferit altă pagubă decât că i s-a stricat o lampă, iar noi n-am pățit nimic. Era caraghioasă figura înspăimântată și neliniștită a vizitiului, care venea să privească de pe coșul trăsurii dacă mai trăim ori nu; mare a fost bucuria și surprinderea lui văzându-ne teferi. După ce ne ajută să ne sculăm, se îngriji a ne procura ceva veșminte, râzând în hohote de starea caraghioasă în care ne aflam. Fiecare privea îngrijorat dacă poștalioanele sunt în bună stare, dar noi, nepăsători de ceea ce se întâmplase, <cuprinși> de o veselie neînțeleasă, ne-am zorit să ridicăm trăsura, ceea ce am și făcut fără multă trudă.

Cu sosirea nopții ne aflam iarăși învălmășiți în locuri accidentate, ba torente, ba gropi ori prăpăstii. Într-o vreme am fost siliți să adăugăm la cei // patru cai de la p. 25

[30] *Kurté d'Argish.*
[31] *Crucifixes.*
[32] *Steriopoli's Chateau.*
[33] *Marli Ballacciano.*
[34] *Torches.*

www.dacoromanica.ro

căruța cu bagaje pe ai noştri opt, ca să ne treacă peste un suiş <cu> adevărat greu ce venea pe partea cea mai accidentată a muntelui. Trăsura se adâncise până aproape de osie în noroi. Noi nu mai puteam de groază, ca nu cumva rupându-se hamurile sau alunecând caii, să ne rostogolim în prăpastie. Prietenul meu s-a dat jos din trăsură şi a aprins o lampă pe care a dat-o vizitiului; aceasta i-a fost de mare folos, arătând întunecatului şi obositului surugiu drumul cel mai bun. A plouat cu găleata tot timpul drumului; în sfârşit, mulțumită lui Dumnezeu, după ce am trecut două sau trei râuri repezi, am ajuns la o stație prăpădită[35] numită Curtea de Argeş. Cum era trecut de miezul nopții şi ploua într-una foarte tare, am hotărât să rămânem aici peste noapte şi trimițând oamenii noştri într-o căsuță murdară, numită stație de poştă, am rămas în trăsură, unde am dormit foarte bine amândoi până la ziuă. //

p. 26 *Aprilie 1.* Am luat gustarea de dimineață, cu ceai (pe care-l aveam cu noi), ouă, şuncă şi pâine pe care ni le oferise din toată inima administratoarea carantinei[36], înconjurați de românii noştri cu care ne înțelegeam cu puțina latinească pe care o cunoşteam, amestecată cu italieneşte şi spanioleşte.

Românii sunt un popor ales, robust, activ şi îndatoritor, foarte sărac, dar bine şi călduros îmbrăcat în haine groase de dimie şi mai adesea cu cojoace. Capul le este acoperit cu căciuli înalte ca ale transilvănenilor. Îşi îmbracă trupul într-un fel de cojoc de piele sau de lână deschis la piept, cu mânecile atârnate; un fel de fustă, sau cămaşă, le atârnă până la genunchi; <poartă> pantaloni largi, câte odată legați de călcâie, <iar> în picioare opinci. Cojoacele de calitate mai bună sunt împodobite cu flori lucrate în culori. Vizitiul nostru, bătrân soldat, care la vremea lui fusese om chipeş, era încins cu un brâu, pe spate purta un cojoc mare cu mânecile vârâte
p. 27 înăuntru, o pereche de pantaloni // de piele şi o pereche de cizme turceşti <în picioare>, cu cioareci de lână cusuți cu flori albastre.

Am părăsit Curtea de Argeş la ora şapte fără douăzeci de minute <dimineața> şi am sosit în curând la malurile râului cu acelaşi nume; <apele lui> crescuseră peste măsură din pricina ploii din seara trecută şi părea primejdios de trecut. Cu toate acestea, călăuzele[37] au încercat să-l străbată şi ne-au anunțat că putem să trecem şi astfel l-am traversat neîntârziat, <ceea ce> s-a făcut atât de repede încât şeful poştei, care ne urma, era cât p-aci să se înece, <deoarece> calul său greşise pasul şi el căzuse în râu. Femeile adunate de cealaltă parte a râului, văzându-l, au început să strige; un român se aruncă imediat în apă, puse mâna pe el, îl scoase şi astfel îl scăpă de pericol. Se zicea că în râul Argeş s-ar afla pulbere de aur; multe râuri ce izvorăsc din Carpați conțin, mai mult sau mai puțin, minereuri aurifere,
p. 28 faimoasele mine de la Săcărîmb[38] fiind în această // regiune. Am văzut câțiva țigani care spălau nisipul şi adunau aurul, dar nu ca să-l vândă. Această operație este foarte simplă; se spală nisipul pe o scândură înclinată, părțile uşoare se scurg în râu, iar cele mai grele, care sunt în genere grăunțe de aur, rămân pe scândură. Țiganii stau aproape până la genunchi în apă, ocupându-se exclusiv cu aceasta. Felul lor nepăsător şi leneş se potriveşte cu aceste îndeletniciri, deşi adeseori sunt

35 *A miserable post-house.* Evidentă exagerare pentru un fost oraş de scaun al țării.
36 *The directress of the quarantine.*
37 *The guides.*
38 *Nagyag,* sat, com. Certeja de Sus, jud. Hunedoara.

www.dacoromanica.ro

obositoare. Ei duc pulberea auriferă la Sibiu şi Bucureşti în coşuri.[39] În sat am observat o biserică foarte frumoasă şi lângă aceasta, pe o colină, o mănăstire mare[40].

Trebuie menţionat contrastul izbitor, pentru călător, între bordeiele săpate în pământ, cu un acoperiş mizerabil de paie şi colibele agăţate în copaci ale indienilor din Paraguay. Am văzut câteva copăiţe de fân ridicate la fel.[41] Astfel de bordeie subpământene mai întâlnisem // şi în Transilvania, dar copăiţe şi colibe în arbori p. 29
n-am mai văzut până a veni în Ţara Românească. Am observat câteva biserici ortodoxe frumoase şi mănăstiri. Toate se aseamănă în ceea ce priveşte arhitectura, fiind prevăzute în faţă cu un şir de coloane sau o arcadă frumoasă şi o clopotniţă. Am văzut de asemenea mai multe troiţe[42], // uneori trei laolaltă, alteori câte p. 30
douăsprezece într-un şir. Aceste troiţe sunt acoperite cu inscripţii în limba română şi simboluri barbare ale divinităţii, Sfintei Fecioare, <Mariei> Magdalenei, Sfântului Ioan şi altor sfinţi. N-am văzut nici la idolii mexicani sau peruvieni ceva mai grotesc şi mai barbar decât aceste obiecte de veneraţie şi un asemenea cult. (Într-adevăr, oare cât de îndepărtată este Biserica ortodoxă de păgânism?).

Pe la ora două fără douăzeci de minute am ajuns la Piteşti, un sat mare izolat sau oraşel; am găsit aici urme de comerţ, ca de pildă bazare, prin care ne-am plimbat parcurgând ulite podite[43] sau stradale; toţi negustorii şi prăvăliaşii erau îmbrăcaţi în costume greceşti sau turceşti. În Piteşti sunt mai multe case arătoase aparţinând boierilor români şi prietenul nostru Steriopol pare a aparţine acestei clase, judecând după splendida înfăţişare a casei sale. Aici începi să simţi că ai părăsit Europa şi ai sosit <în mijlocul> unui popor deosebit, atât de mult obiceiurile şi // costumele Orientului au început să se asemene lor însişi. p 31

Am vizitat un conac ce aparţinea prietenului nostru Steriopol şi am văzut câteva orătănii şi fazani frumoşi în curtea sa, înconjurată cu o frumoasă palisadă. Părăsind Piteştii am dat de o câmpie întinsă; de jur împrejurul nostru, în afara spatelui, orizontul părea tot aşa de neted şi albastru ca şi marea. Drumurile erau foarte stricate din cauza ploii şi pline cu bălţi şi gropi adânci. Pe înserate am răsturnat un călăreţ, care venind în goană se izbi de caii noştri şi căzu jos între roţile trăsurii (În acest timp am descărcat bagajele şi am schimbat căruţa cu bagaje). Peste noapte timpul a fost frumos, dar foarte friguros, un ger urmând ploii; şi <un vânt> din nord-est spre sud-vest, ca ieri.

Aprilie 2. Tot prin câmpii întinse, am depăşit mai multe şiruri de căruţe (trase de bivoli), a căror construcţie este caracteristică pentru această ţară, fiecare roată având aceeaşi mărime; în general se aseamănă mult cu primitivele chervane[44] din p. 32
Austria şi Transilvania. Am văzut // o mulţime de bivoli şi (de asemenea) multe berze şi şoimi, ulii şi alte păsări de pradă. Pe la ora opt am zărit din depărtare turnurile şi cupolele <bisericilor> din Bucureşti, <oraş> aşezat cam într-un fel de

---

[39] *Quills.*

[40] Biserica Sânnicoară?

[41] Este vorba probabil de pătulele suspendate în care ţăranii îşi ţineau porumbul pus de-o parte.

[42] În josul paginii se află desenul rudimentar şi foarte aproximativ al unei astfel de troiţe *(Crucifix in Wallachia)*.

[43] *Planked streets.*

[44] *The barbarous Wains.*

www.dacoromanica.ro

groapă. Am ajuns în capitala Țării Românești la ora nouă și străbătând acest întins oraș murdar, prezentând un ciudat amestec de lux european, mizerie și sărăcie[45] orientală, am tras la „Hôtel de l'Europe"[46], unde am fost bine serviți și curat, spre marea noastră mulțumire, după o călătorie obositoare de nouă zile, în care timp nu mai dormisem în pat decât la Pesta și acolo numai patru ore. Cât despre bivuacul nostru de la Câineni, era cu mult mai bine să fi rămas în trăsură. Tovarășul meu <de drum> fusese încărcat cu pachete și scrisori de Sir Henry Wellesley[47] pentru domnul Blutte, consulul britanic din București[48]; îndată ce ne-am spălat și ne-am odihnit puțin, ne-am dus la locuința sa. Străbătând uliți podite și bazare, am zărit
p. 33 câteva caleşti pompoase și niște trăsuri de modă veche, bine lustruite și // încărcate cu numeroase podoabe aurite, conduse de către un soi de animal de vizitiu, cu o uitătură animalică, pe jumătate barbar, pe jumătate paiață[49]; <în ele> se tolănea câte un boier <purtând> un calpac imens, lucrat în catifea roșu-aprins sau verde și îmbrăcat cu o mantie bogată împodobită cu blană.

Consulatul britanic se află <instalat> într-o casă arătoasă[50], așezată în mijlocul unei grădini cu aspect european. Aici am găsit pe consul, împreună cu doctorul Griffiths[51], un medic englez și amabil, care se stabilise de câțiva ani la București. Cu aceasta din urmă am prânzit la <ora> două, atât el cât și contesa, (soția) sa, comportându-se foarte îndatoritor și atent cu noi. La <ora> șapte seara, consulul ne-a invitat la dânsul și ne-a luat în trăsura sa, spre a ne prezenta domnului Țării Românești.[52] Înălțimea Sa ne-a primit cu cea mai mare amabilitate, ridicându-se de pe divan și stând în picioare până ce ne-am așezat. Apoi ne-a servit cu ciubuce și
p 34 cafea și am conversat cu dânsul în italiană // și franceză. Este un om între două vârste, cu o înfățișare arătoasă. Averea sa se ridică la vreo trei sute de mii de lire sterline[53] și se spune că a strâns o avere uriașă, pe care a plasat-o la Viena. Forța sa militară constă (doar) în câteva sute de arnăuți[54] turcii evacuând principatul, în afara orașului de frontieră Giurgiu, unde mai țin încă o garnizoană[55].

Domnul Țării Românești este ales numai șapte ani, la capătul cărora el este mazilit; cu toate acestea el poate să fie reales de Poartă, dacă are influență sau bani destui ca să ajute o astfel de realegere. Cei mai mulți dintre acești suverani trecători

---

[45] *Filth and squalour.*

[46] „Hôtel d'Europe" sau „Hôtel Brenner", după numele proprietarului vienez Brenner care l-a ridicat pe fosta uliță nemțească în apropiere de biserica Stavropoleos și mai jos de hanul lui Ghermani (cf. G Potra, *Bucureștii la mijlocul sec. XIX*, București, 1941, p. 10)

[47] Ambasador al Angliei la Viena (1823–1831).

[48] E L Blutte, consul al Marii Britanii la București (5 mai 1826–11 oct. 1834).

[49] *Coxcomb*

[50] Din mahalaua Caimata, în apropiere de Podul Târgului de Afară (Calea Moșilor).

[51] Doctorul John Griffiths sau Griffits, medic englez, stabilit în București de la 1826 (cf. și Hurmuzaki, X, p. 351, nr. CCCCXVI).

[52] „*Nicolas Ghika,* (Nicolae Ghica), român din naștere" *(n.a.)* Eroare, călătorul confundând pe domnul Țării Românești Grigore IV Dimitrie Ghica (1822–1828), cu vărul său marele cămăraș Nicolae Ghica (1795–1862).

[53] O liră sterlină echivala cu 30 de lei.

[54] *Albanians.*

[55] Călătorul nu este bine informat, deoarece se știe că turcii au ținut sub ocupația lor raiaua Giurgiului timp de câteva sute de ani, până la tratatul de la Adrianopol (1829).

www.dacoromanica.ro

prețuiesc atât de bine durata timpului, încât au grijă să strângă mari sume de bani în timpul domniei lor. Ocârmuirea sa[56] este pe de-a întregul despotică, dar poate fi mazilit de Poartă în urma vreunei pâri întemeiate din partea boierilor pământeni, cu care este certat în momentul de față, din pricina folosirii unor sume din vistieria țării, // fiind bănuit că le-ar fi întrebuințat în folosul propriu. p. 35

Curtea sa seamănă cu locuința unui nobil german scăpătat și când am avut cinstea <de a fi primiți> în audiență, nu am observat alt semn de pompă sau suveranitate decât aceea a unei gărzi de arnăuți și a unui dragoman italian, șiret, cu aer suspect, care a stat tot timpul de față. După ce am părăsit pe domnitor, am dorit să fim prezentați și prințesei, sora[57] Înălțimii Sale, dar cum ea nu era pregătită să primească oaspeți, s-a scuzat, refuzând cinstea vizitei noastre.

Mi s-a spus de către domnul Blutte că Țara Românească este în stare să producă mari cantități de grâne, vite, cai, seu, piei și miere și că mai mulți dintre boierii pământeni sunt foarte bogați, dar că țara este rău ocârmuită și multe din bogățiile sale naturale sunt lăsate la o parte.

<Orașul> București este așezat pe un râu mic, numit Dâmbovița[58], care se unește cu râul Argeș puțin mai la sud-est de București // și se varsă în Dunăre în p. 36
apropiere de Giurgiu. După aceea ne-am reîntors la îndatoritorul nostru prieten, doctorul Griffiths, care poftise câțiva boieri cu soțiile lor ca să cinăm seara împreună... [Printre boieroaice, călătorul remarcă pe frumoasa Maria Bălăceanu[59], a cărei distincție și bune purtări îl cuceresc]. Femeile din București sunt renumite pentru frumusețea și farmecul lor. Deși mi-am dat seama că ar fi periculos să rămân multă vreme pe aici, totuși mi-a părut rău că a doua zi trebuia, în toate cazurile, să plec într-o țară unde // n-am să mai văd chipuri așa de frumoase și nici p. 37
n-am să mă mai desfăt în tovărășia atât de plăcută a femeilor.

Ne-am întors la hotelul nostru la ora unsprezece <seara>, obosiți dar mulțumiți că ne vom putea odihni într-un pat confortabil și curat.

Am aflat de la prietenii noștri că <orașul> București numără vreo 70.000–80.000 de locuitori, 360 de biserici și vreo 20–30 de mănăstiri de călugări și călugărițe. Numărul clericilor pare a fi într-o uriașă și fatală disproporție față de cel al laicilor. Ulițele erau luminate în timpul nopții cu masalele[60] purtate de niște oameni și făcute din lemn de brad; într-adevăr ele nu erau altceva decât bucăți lungi de brad, aprinse la un capăt <și> producând o flacără mare. Aceste torțe primitive și grosolane dădeau foarte mult înfățișarea de demoni nenorociților zdrențuiți care le purtau. Curiosul amestec de costume și obiceiuri orientale și europene pe care le observă un străin la fiecare pas în București face <din acest oraș> un loc într-adevăr interesant pentru un călător //.

---

[56] Adică a lui Grigore al IV-lea Dimitrie Ghica.

[57] Zoe Ghica, văduva marelui vistier Constantin Filipescu (1751–1817).

[58] *Domnitza.*

[59] Maria Bălăceanu (1803–?), născută Văcărescu, era soția marelui logofăt Constantin Bălăceanu (1793–1858).

[60] *Torches.*

www.dacoromanica.ro

p. 38

Capitolul III

Plecarea din Bucureşti. Felul de a călători. Noaptea la Daia.[61] Satele româneşti. Giurgiu. Îmbarcarea cailor. Bacuri–Dunărea–Rusciuc...

Aprilie 3. Ne-am sculat devreme, şi am început să împachetăm; prietenul meu
p. 39 hotărâse să lase trăsura aici, aşa că trebuia // să se facă o nouă împachetare a hainelor noastre, cărţilor etc. Domnul Blutte plătise cu multă bunăvoinţă trei sute de piaştri[62] unui tătar cu turban verde, să ne conducă la Constantinopol; până la Dunăre, urma să mergem cu carele, iar de acolo, călare până în capitala turcească. Distanţa este de aproape 400 de mile. Toată dimineaţa am fost ocupaţi cu schimbarea banilor noştri austrieci în ducaţi şi piaştri turceşti şi cu diferite pregătiri pentru o călătorie în care, în timpul Ramadamului sau postului turcesc, nu poţi găsi nimic <de mâncare> în afară de ouă şi cafea.

Am părăsit Bucureştii la <ora> 2 şi 45 cu patru căruţe, câte una pentru noi, una pentru tătar şi una pentru bagaje, fiecare fiind trasă de câte patru mici cai sălbatici şi condusă de către un surugiu cu înfăţişare sălbatică, ce scotea chiote ascuţite pentru a conduce caii, şi ale cărui strigăte monotone erau repetate de către
p. 40 cei care îl urmau[63]. //

Aceste căruţe mici au <o înălţime> cam de un picior şi jumătate de la pământ şi constituie mijloacele de transport cele mai primitive şi mai neasemuite din câte am văzut sau auzit. Aşezat pe o legătură de fân, eşti târât cu o iuţeală nemaipomenită prin bălţi şi râuleţe, tufişuri şi gropi, zguduindu-te de moarte prin violenţa şi repeziciunea mişcării. Cu toate neplăcerile şi starea deplorabilă în care te afli, nu poţi să nu râzi de felul caraghios în care îţi cauţi şi nu-ţi poţi găsi locul, <stând> când ghemuit jos pe mănunchiul de fân, când picior peste picior, şi când lungit pe spate cu picioarele ieşite afară, cu primejdia de a fi sfărâmate de copitele cailor ce galopează; praful şi noroiul îţi sar în ochi, nas, urechi, cravată, păr şi pe toate părţile trupului. Tătarul nostru, Hagi emir Ahmet[64], care ne preceda cu cea mai mare gravitate şi reţinere, fuma din ciubucul[65] său scurt sau pipă, părând nepăsător la suferinţele noastre, dar neluând parte nici la veselia noastră. Am
p. 41 schimbat caii // de mai multe ori şi am trecut râul Argeş peste un pod de luntri stricate şi oscilant, pe la apusul soarelui, dar n-am putut ajunge la Giurgiu în acea noapte, din cauza unui alt râu, peste care podul era de netrecut. Ne-am oprit la ora 9:30 la o colibă săracă şi murdară la Daia, unde este aşezată poşta şi aici am poposit peste noapte, domnul... fiind suferind de pe urma zguduiturilor căruţei. Am cinat cu Hagi <servind> ceai, pâine şi ouă, şezând pe şeile şi învelitorile cailor ce le adusesem din Viena. Aici am fost ca de obicei chinuiţi de insecte, aşa încât am fost bucuroşi să apucăm lumina zilei mai de grabă.

Aprilie 4. Pe la ora cinci ne-am reaşezat pe legăturile noastre de fân şi <am fost> duşi repede spre Dunăre, trecând prin câteva sate cu bordeie subpământene, a

---

[61] *Tiya,* sat şi com., jud. Giurgiu.
[62] Un piastru valorează cam cât patru pence englezeşti *(n a.).*
[63] *Who keeps shouting out in a melancholy manner to his horses.*
[64] *Hadjèe Emir Achmet*
[65] *Chibouque.*

www.dacoromanica.ro

căror înfăţişare se asemuia unor grămezi de băligar. În multe părţi ale Ungariei şi Transilvaniei am mai întâlnit astfel de locuinţe deplorabile. Cred că vechii sarmaţi trăiau mai ales în astfel de înfundături. // Aceste colibe mizerabile consistă pur şi p 42
simplu dintr-o săpătură alungită în pământ, adâncă cam de trei picioare, deasupra căreia este aruncat un acoperiş de paie şi trestie. Intrarea se află la unul din capete. Nu poate fi ceva mai decăzut[66] decât viaţa ţăranului român.

La <ora> şase, am ajuns la marginea unui râu ce curgea pe teritoriul român de lângă Giurgiu. Aici era un pod, care nu putea fi însă trecut de căruţele noastre; întrebarea era cum aveam să trecem râul.

Am încercat cu o căruţă descărcată, dar am văzut că e prea adânc pentru ca noi şi bagajele să-l putem trece. Totuşi am trecut pe jos podul, oamenii noştri purtându-ne bagajele în spate, iar căruţele descărcate au fost trase prin apă. Am intrat în fortăreaţa Giurgiu pe la <ora> 6:30. Aceasta, pentru o fortificaţie turcească, poate fi considerată puternică: este înconjurată de un zid bun, are bastioane cu gabioane şi faline[67] din distanţă în distanţă, întărite cu tunuri. Este o
aşezare de seamă, întrucât străjuieşte // trecerea peste Dunăre de la Rusciuc. Este p. 43
un oraş mare, dar clădit cu neorânduială şi pare frumos de la Dunăre. Se aseamănă, ca aspect <general>, cu oricare dintre oraşele turceşti, adică <întâlneşti> murdărie şi mizerie, case de lemn şi prăvălii, moschei şi minarete (ici şi colo, o biserică sau două ortodoxe). Giurgiu are înlăuntrul său o garnizoană turcească.

Am străbătut oraşul şi am ieşit printr-o poartă de refugiu[68] <a cetăţii> pe malul Dunării, care crescuse considerabil, datorită ultimelor inundaţii. Am avut de străbătut un lung drum prin apă, pe lângă zidurile oraşului, până să ajungem la chei. Aici erau adunaţi un număr de cai, cumpăraţi pentru remonta cavaleriei turceşti. Era curios de văzut felul în care soldăţimea turcească brutală mâna bietele animale, tremurânde şi sforăind <pe nări>, în martie, pe primitivele şi diformele lor bacuri. Aceste ambarcaţiuni sunt construite foarte primitiv, <fiind> ascuţite mult la ambele capete, cu fundul neted, ridicate la pupă şi scoborâte la proră. Ele au un
catarg foarte înalt <dar> rău construit // şi o velă uriaşă[69] şi când ridică ancora, p. 44
aspectul lor este deosebit de pitoresc.

Dunărea trebuie să aibă aici o lăţime de aproape o milă şi jumătate, şi cum Rusciucul se află aşezat ceva mai sus de râu, trecerea durează destul de mult[70].

Era o dimineaţă senină şi turcii noştri[71] au debarcat într-o insulă numită Slobozia şi au remorcat // vasul pe un drum destul de lung, după care ne-au adus de p. 45
două-trei ori la mal. Am ajuns la Rusciuc la <ora> 8:40 ...

.....

---

[66] *Abrutie.*

[67] *Bastions of gabions of fascines.*

[68] *A sally-port.*

[69] *A huge shoulder – of – mutton.*

[70] Între p. 42–43 se află o gravură înfăţişând „Trecerea Dunării pe la Giurgiu" *(Passage of the Danube at Giurgevo).*

[71] La p. 44 se află miniatura unui arnăut de la Giurgiu (*Albanian Soldier at Giurgevo).*

Lista staţiilor de poştă[72]

	Data	Numele oraşelor	Nr. poştelor	Ora sosirii	Cheltuiala cailor flor.	Cheltuiala surugiilor cor. flor. cor.
	Martie 28 (1827)	Timişoara	1 1/4	5,00 A M.	3	20 0 50
		Recaş	2	8,15	5	20 1 00
		Chizătău[73]	1	10,40	2	40..0. 40
		Lugoj	1	0,25 P.M.	2	40 0 40
		Bujor[74]	1 1/2	5,40 P.M.	4	00 0 30
		Făget[75]	1	7,25	2	40 0 40
		Coşava[76]	1	9	2	40 0 40
		Coseşti[77]	1	12,12	2	40 1 00
	/Martie/ 29	Dobra	1	2,25 A.M.	2	40 0 40
		Lesnic	1	5,40	4	00 0 50
		Deva	1	8,45	4	00 0 50
		Orăştie[78]	1 1/2	0,30 P.M.	5	00 1 00
		Şibot	1	3,00	2	40 0 40
		Sebeşul Săsesc[79]	1 1/4	6,45	3	20 0 50
N B După sosirea noastră la Bucureşti am aflat că primitorul nostru prieten, şeful poştei de la Câineni ne încărcase foarte mult socoteala la caii de poştă şi prin intervenţia domnului Blutte am recuperat 3 ½ ducaţi de la oficiul de poştă		Mierurea[80]	1 1/4	10,40	3	20 0 50
	/Martie/ 30	Mag[81]	1	3,40 A.M.	4	00 0 50
		Sibiu	1	6,10	4	00 0 50
		Turnu Roşu	1 1/2	9,40	3	00 0 40
		Lazaret	1	1,15 P.M.	4	00 1 20
		Câineni	1	5,00	6	00 1 20
	/Martie/ 31	Perişani[82]	1 1/2	0,35 P.M.		0 30
		Sălătrucu[83]	1 1/2	5,00		0 35
		Curtea de Argeş	2	11,45		1 20
	Aprilie 1	Măniceşti[84]	1	10,05 A M		1 46
		Piteşti	1	1,40 P.M.		0 25

[72] *Table of post,* anexată la vol. II al lucrării, p 309–310.
[73] *Kisetto*, sat, com. Belinţ, jud. Timiş.
[74] *Boskur,* veche denumire a satului Traian Vuia, com Traian Vuia, jud. Timiş.
[75] *Fasect,* sat şi com., jud. Timiş
[76] *Kossowar,* sat, com. Curtea, jud. Timiş.
[77] *Kosset,* sat, com. Lăpugiu de Jos, Jud. Hunedoara
[78] *Szaswarrow,* oraş, jud Hunedoara.
[79] *Muhlenbach,* azi Sebeş, oraş, jud. Alba.
[80] *Reismarkt,* veche denumire a satului Miercurea Sibiului, com. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu.
[81] *Magh,* sat, com. Sălişte, Jud. Sibiu
[82] *Perikan,* sat şi com., jud. Vâlcea.
[83] *Satatroick,* sat şi com , jud Argeş.
[84] *Munichest,* sat , com. Băiculeşti, jud. Argeş.

www.dacoromanica.ro

Continuare tabel

Data	Numele oraşelor	Nr. poştelor	Ora sosirii	Cheltuiala cailor flor.	Cheltuiala surugiilor cor. flor. cor.
	Cârcinov[85]	1 1/2	5, 20		0 30
	Găeşti[86]	1 3/4	8,35		0 35
	Mărunţişu[87]	1 1/2	11,50		0 38
/Aprilie/ 2	Floreşti	1 1/2	2,50 A.M.		0 35
	Bolintin[88]	1	5,50		0 35
/Aprilie/ 3	Bucureşti[89]	3	8,45		0 30
	Vidra		3,45 P.M.		
	Goştinari[90]		5,50		
	Pietrele[91]		6,45		
	Daia[92]		9,00		
/Aprilie/ 4	Giurgiu		6,30 A.M.		

[85] *Korchintof,* sat şi com., jud. Argeş
[86] *Gagest,* oraş, jud. Dâmboviţa.
[87] *Maranches,* sat, com. Costeştii din Vale, jud. Dâmboviţa.
[88] *Bollentina,* sat şi com., jud. Giurgiu.
[89] Călătorii sosesc la Bucureşti la 2 aprilie la orele 8,45 A.M. (dimineaţa) şi pleacă a doua zi, la 3 aprilie, la orele 2,45 P.M. (adică 14,45).
[90] *Guastanet,* sat şi com., jud. Giurgiu.
[91] *Pietri,* sat, com. Băneasa, jud. Giurgiu.
[92] *Tya,* sat şi com. jud. Giurgiu.

www.dacoromanica.ro

IVAN PETROVICI LIPRANDI
(1790–1880)

I. P. Liprandi face parte din categoria călătorilor ruşi care, datorită împrejurărilor precum şi funcţiilor ocupate în epocă, au avut posibilitatea de a cunoaşte destul de amănunţit situaţia social-politică a principatelor româneşti.

Născut la 17 iulie 1790 dintr-o familie bogată de origine piemonteză, Liprandi şi-a început activitatea politică şi administrativă în perioada războiului de apărare a patriei, purtat de Rusia împotriva invaziei napoleoniene (1812). Colonel în statul major al armatei ruse în 1813 el a devenit şeful poliţiei de campanie şi a celei politice secrete din Franţa ocupată de aliaţi.

Mutat în 1818 la Chişinău, a ocupat funcţia de şef al serviciului de contrainformaţii al diviziei a 16-a de infanterie cu gradul de locotenent-colonel, calitate în care, după 1821, a avut sarcina de a supraveghea pe eteriştii refugiaţi în Basarabia, din Balcani şi din Principate.

Bun cunoscător al realităţilor politice, sociale şi militare din sud-estul european, Liprandi a primit în această perioadă şi însărcinarea, din partea generalului I. P. Sabaneev, de a descrie graniţa turco-rusă.

În 1828 a fost numit şeful poliţiei speciale pentru străini, creată de Imperiul rus. Între 1828–1832 a avut reşedinţa în principatele româneşti, având ca scop cunoaşterea cât mai amănunţită a acestor două ţări şi strângerea de informaţii strategice necesare pentru campania militară ce avea să izbucnească în curând. Expulzat în 1828 de domnul moldovean Ioan Sandu Sturdza, el revine în acelaşi an în Moldova, însoţind armata rusă aflată în campania din anii 1828–1829. În cadrul acesteia a ocupat funcţii în statul major al generalului Kiselev.

În perioada şederii în Principate, Liprandi s-a căsătorit cu Zoe Nicolae Samurcaş, care a trăit până în 1877.

După plecarea din Principate I. P. Liprandi a activat în aparatul ţarist de represiune politică (secţia a III-a a Ministerului de Interne) având printre sarcinile sale urmărirea şi depistarea grupurilor revoluţionare ostile ţarismului, îşi încheie cariera militaro-administrativă în 1853 când se retrage din funcţiile deţinute cu gradul de general.

După 1849 a început să redacteze numeroase lucrări şi memorii, unele dintre acestea aflate încă în manuscris în bibliotecile şi arhivele din Rusia.

Liprandi apare ca o personalitate totuşi complexă şi contradictorie, dovadă faptul că în perioada tinereţii a frecventat o serie de cercuri liberale, întreţinând relaţii amicale cu cunoscutul scriitor A. S. Puşkin, cu istoricul grec Iakovaki Rizo-Nerulo, cu fraţii Macedonski. După 1821 el s-a integrat în slujba scopurilor expansioniste şi oprimatoare ale ţarismului rus, pe care l-a slujit cu fidelitate.

Dintre lucrările sale amintim: *Războiul din anul 1812. Observaţii la volumele 2 şi 3 ale „Istoriei războiului de apărare din anul 1812" (a lui Bogdanovici)* publicată în „Lecturi în Societatea rusă de istorie şi antichităţi" 1868, nr. 1, p 1–54; 1869, nr. 1, p. 1–198 şi nr. 2, p. 1–78; Idem, *Comentariu asupra operaţiunilor militare la Dunăre,* Sankt-Petersburg, 1878; Idem, *Problema*

www.dacoromanica.ro

orientală şi Bulgaria, Moscova, 1868; *Observaţii asupra articolului A. S. Puşkin, în sudul Rusiei,* în „Arhiva rusă", 1866, nr. 8–9 şi 10.

Trebuie, de asemenea, menţionat că fragmente din lucrarea sa *Răscoala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în anul 1821 şi începutul acţiunii eteriştilor în Principatele dunărene sub conducerea prinţului Alexandru Ipsilanti, precum şi sfârşitul lamentabil al ambelor acestor mişcări în acelaşi an,* care se păstrează la Arhiva istorică centrală de stat din Sankt Petersburg, au fost editate în colecţia de *Documente privind istoria României Răscoala din 1821,* vol. V, Bucureşti, Editura Academiei, 1962, p. 163–361.

Comentariile lui Liprandi asupra stării Principatelor, fie că este vorba de cele din 1827 (mai scurte), fie de cele din 1831 (mai detaliate) dezvăluie un pertinent observator al realităţilor româneşti, cu deosebire al peisajului social atât de complex al epocii petrecute acolo. Liprandi critică cu ascuţime racilele domniei, mecanismul de spoliere a maselor, tendinţele de parvenire ale noii clase burgheze, în formare. Pe de altă parte însă, partizan fidel al autocratismului rus, el nu încetează de a glorifica marile merite ale acestuia privind protejarea Principatelor de vexaţiunile turceşti şi înzestrarea acestora cu instituţii de guvernare moderne, între care menţionează la loc de frunte Regulamentul Organic. Asupra acestuia călătorul rus – deşi termenul este impropriu – are serioase reţineri, izvorâte mai ales din aprecierea eronată şi plină de suficienţă a autorului, superioritate provocată de contradicţia dintre nivelul scăzut de dezvoltare materială şi spirituală a ţării şi prevederile „avansate" ale Regulamentului.

Despre Liprandi au scris:

– Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani,* Iaşi, 1857, vol. II, p. 172–173; Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători,* vol. III, 1924, p. 241; G. Bezviconi, *Puşkin,* Bucureşti, 1947, p. 50–58; Idem, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia,* Bucureşti, 1947, p. 256–261; Al. Vianu, S. Iancovici, *O lucrare inedită despre mişcarea revoluţionară de la 1821 în ţările române,* în „Studii. Revistă de Istorie", an XI (1958), nr. 1, p. 67–92; A. Oţetea, *Valoarea documentară a memoriilor lui I. P. Liprandi,* în „Studii. Revistă de istorie", an XI (1958), nr. 3, p. 77–92.

IVAN PETROVICI LIPRANDI[1]

RAPORT

23 Septembrie 1827, Sculeni p. 258

1. Ştirile despre apropierea turcilor spre Iaşi şi sporirea numărului lor în Principat – sunt complet false. Acum vreo trei săptămâni, persoane răuvoitoare au răspândit această ştire şi într-aşa fel încât dormitorul şi o parte din boieri erau gata cât pe ce să părăsească Iaşul, iar unii şi-au trimis averile în Austria. Scopul urmărit de boieri mai era de a băga frica în domnitor – un om, după cum se stie, simplu şi fricos – ca să-l silească să fugă şi, astfel, să aibă motiv a-l învinui pe el în ochii Porţii, nădăjduind a-i ocupa locul. Certurile şi intrigile între domnitor şi boieri încetaseră pentru moment, aşa încât domnitorul trebuia să rămâie în domnie conform termenului fixat, şi tocmai de aceea ei unelteau, dorind să-l facă vinovat.

[1] S-a utilizat traducerea românească a lui G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 258–261. Textul original se găseşte în „Ruskii Arhiv." 1877, nr. 8, p. 470–473.

www.dacoromanica.ro

Iordache Rosetti-Roznoveanu[2], Grigore Sturdza[3], Ghiculeştii şi alţii, care la alegeri îşi pierduseră speranţa de a ocupa tronul, căutau să se împace cu el. Acum aproape o lună Rosetti-Roznoveanu (cumnatul domnitorului), vestit prin viclenia şi intrigile sale, după ce ridică cea mai mare parte de boieri mijlocii împotriva domnitorului, sfârşi prin a se împăca cu el. Fiul lui cel mic a ajuns hatman[4], iar cel mare Nicolae[5], are o puternică influenţă asupra treburilor politice. Unul din credincioşii lui, cu nişte treburi ale domnitorului, este trimis la Viena, vizitată mai înainte, după cum se ştie, destul de des de Nicolae Roznoveanu. Eu încă n-am aflat numele trimisului. Sper, însă, că până la urmă am să am ştiri satisfăcătoare.

2. Până în prezent numărul turcilor din Principate n-a crescut. La Iaşi pe lângă beşleagă se află cam 60 de turci, care se poartă liniştit şi chiar cu frică. Ştirea că ei au de gând să dea foc Iaşilor la intrarea trupelor ruseşti în oraş, este fără temei. La Galaţi, care este aproape de Brăila, turcii vin într-adevăr în grupuri de 2–3 persoane, dar n-au dreptul să rămână mai mult de două zile. Între ei se întâmplă dese certuri şi omoruri, dar din cauza certurilor acestora locuitorii nu suferă. //

p. 259 3. În Moldova s-a deschis adunarea boierilor mari, în frunte cu mitropolitul, pentru confirmarea noilor aşezăminte ale principatului. În adunarea aceasta, la 22 ale lunii acesteia se discută firmanul primit recent de la Poartă, prin care acesta cere de la Principat grâu în cantităţi mari, stabilind preţul, care era şi în Rumelia.

Unii dintre boieri au arătat că această cerere este contrară tratatului de la Akkerman, prin care se punea capăt tuturor dărilor de acest fel numite „fiat", aşa încât, dacă Poarta are nevoie de grâu, trebuie să-l cumpere la preţul existent, sau după preţurile stabilite de boieri. Grigore Sturdza, Rosetti-Roznoveanu şi încă câţiva, care erau credincioşi Porţii, sau pentru alte motive, erau de părere că firmanul să fie împlinit întocmai. Cea mai mare parte din boieri era însă contra. Ca să nu atragă asupra lor mânia Porţii şi a Sultanului, ei s-au folosit de expresia neclară a firmanului, în care spuneau: „o cantitate cât mai mare" şi s-a hotărât să scrie la Constantinopol şi să întrebe de ce anume cantitate au nevoie, stabilind totodată şi preţul. Intenţia lor era să câştige timp, aşteptând ori intrarea în ţară a armatelor ruseşti, ori venirea toamnei, care face imposibile transporturile spre Galaţi. Au fost refuzate şi cele 4 000 de bârne pentru parcurile din Brăila. Refuzul se baza pe preţul imposibil fixat de Poartă, pentru fiecare. Anul trecut au fost transportate din Moldova spre Brăila 500 de grinzi, care au constat fiecare cam 30 lei, iar Poarta nu plătea decât 4 lei. Nădăjduiesc să am copiile acestor acte.

---

[2] Vistiernicul Iordache Rosetti-Roznoveanu (1764–1835), preţuit de Langeron pe vremea războiului din 1806–1812, cel mai capabil boier moldovean, statornic partizan al Rusiei, foarte bogat şi înrudit prin opt surori cu întreaga elită a ţării (R. Rosetti, *Amintiri,* Iaşi, Viaţa Românească, f.a., vol. I, p. 94 şi urm., R. Rosetti, fiul *Familia Rosetti,* vol I, Bucureşti, 1940, p. 93 şi urm.). Refugiat în 1821 la Chişinău el adresează ţarului un memoriu: *Reflexion sur la Moldavie,* însoţit de o scrisoare în care spune. «je les dépose aux pieds de Sa Majesté l'Empereur, notre auguste protecteur, qui, après Dieu, peut seul nous sauver» („Buletinul Comisiei Istorice a României", vol. VIII, p. 109–113).

[3] Logofătul Grigoraş Sturdza (1758–1833), tatăl domnitorului Mihail Sturdza.

[4] Alecu (1798–1853)

[5] Nicolae (1794–1858).

www.dacoromanica.ro

4. Acum vreo trei săptămâni au sosit la Brăila şi în alte cetăţi cam 2 000 de oameni din oastea regulată. Paşalele din raiale au o poruncă severă de la sultan prin care se interzice oricărui funcţionar turc plecarea în Principate, în afara intereselor comerciale. Iată de ce, după cum am mai spus, au apărut turci la Galaţi. Grupuri mici au venit şi la Iaşi.

5. Paşa din Brăila a dat ordin turcilor din paşalâcul Brăilei, în care intră cam 20 de sate moldoveneşti şi valahe, să-şi care toate proviziile şi avutul în cetate. Uni consideră că acest fapt constituie o măsură de prevedere; alţii – că e o urmare a tratatului de la Akkerman.

6. După intrarea în cetăţi a oştilor turceşti, acestea se întreţin cu o precauţie deosebită. La porţile cetăţii sunt posturi de pază, iar pe valuri santinele, ceea ce în trecut nu exista. În septembrie anul trecut, am fost eu însumi martor: fiind trimis la Tulcea, am intrat în oraş fără să întâlnesc vreun om, deoarece li se făcuse cunoscut că în părţile noastre în Ismail erau concentrate trupe, care aşteptau numai ordinul ca să treacă graniţa. Pentru a culege informaţii, am trimis un om de încredere de la Iaşi, dându-i ordin de acolo să treacă la Brăila, prin Focşani, şi de acolo prin Galaţi, spre carantina Reni. Acest om (suliot), pe care îl am în slujbă de şapte ani, mai servise înainte în armata turcă, şi am încredere deplină în el; el îmi va procura informaţii necesare asupra Brăilei şi împrejurărilor cetăţii. //

7. Din scrisorile primite de la Iaşi şi Bucureşti se vede că unii boieri (dar nu cei mari) se tem de devastări din partea turcilor, care la vestea trecerii armatelor noastre peste graniţă foarte uşor ar putea face incursiuni din cetăţile de la Dunăre, până spre Bucureşti. p. 260

8. La 20 ale acestei luni, domnitorul a primit o scrisoare de la Constantinopol, prin care i se face cunoscut că Poarta a căzut de acord asupra propunerii făcute de marile puteri, că sultanul pentru acest lucru a convocat divanul, care după sforţări îndelungate l-a convins să-şi dea consimţământul. În urma acestui fapt, sultanul a chemat la el pe patriarh şi l-a forţat să ridice anatema aruncată de el asupra grecilor, presupunând că ei pot să se bucure de toate libertăţile, fără a prezenta vreun pericol. Mulţi dintre boieri consideră această ştire drept viclenie din partea Turciei.

9. Principatul Moldovei se împarte în 16 ţinuturi şi anume: Herţa, Dorohoi, Suceava, Neamţul (lângă oraşul Piatra), Bacău, ce se întinde spre munţi – dintre care primele trei se mărginesc cu Bucovina, iar ultimele două cu Transilvania. O parte din ţinuturile Herţa, Dorohoi, Fălciu, Iaşi şi Galaţi se desparte de Basarabia prin apa Prutului. O parte a ţinuturilor Galaţi şi Focşani este învecinată cu Valahia. În mijlocul principatului se află ţinuturile: Botoşani, Hârlău, Cârligătura,Roman, Vaslui, Bârlad şi Tecuci, în total 1 600 de aşezări omeneşti. În ţinuturile Suceava, Neamţ şi Bacău se află păduri cu lemn de construcţie pentru corăbii, care este trimis până la Constantinopol pe apa Bistriţei care se varsă în Siret, iar de aici în Dunăre până la Brăila. În aceste ţinuturi, precum şi în ţinuturile Herţa şi Dorohoi, se găsesc foarte multe vite cornute, care formează baza industriei locale, deoarece atât felul pământului, cât şi ţinuturile acestea deluroase nu oferă condiţii prilenice pentru agricultură. Cu agricultura se ocupă mai cu seamă în ţinuturile Fălciu, Bârlad, Galaţi, Tecuci şi Focşani, care pe lângă faptul că au un pământ foarte bun, sunt în apropiere de porturile dunărene. Ei seamănă numai grâu, porumb şi orz.

www.dacoromanica.ro

Ţinuturile Focşani, Fălciu, Galaţi şi Bârlad sunt regiuni de fânețe. În ţinutul Bacăului se află vestite ocne de sare şi puţuri de păcură (sau gudron). Ţinutul Vaslui are foarte multă miere.

10. Anul acesta recolta n-a fost tocmai aşa de bogată. Cu toate acestea, grâul se vinde cu 40 de lei 2 duble jumătate, iar porumbul câte 20 lei. Vitele cornute se vând şi ele ieftin. Pentru un bou se plăteşte 60–75 lei, iar pentru o vacă 25–30 lei. În partea de jos a Moldovei din cauza secetei şi a lăcustei, care a năpădit acele ţinuturi, fân se află puţin, în schimb se găseşte din abundenţă în ţinuturile Dorohoi şi Iaşi, cât şi în împrejurimile oraşului Iaşi.

11. În Principatul Moldovei există prea puţini bani. Galbenul olandez costă 30 lei; mahmudeaua (25 lei) = 30 lei; rubla = 5 lei 20 parale, o rublă de argint = 10 lei. //

p 261 12. Dacă aş avea paşaport, aş putea, sub pretextul unei vilegiaturi, să ajung foarte uşor în Moldova sau chiar în Valahia. După starea de lucruri de acolo, eu nu cred în vreun pericol, mai ales că o parte din funcţionarii basarabeni îşi petrec acolo vacanţa. Acest mijloc mi-ar permite să am informaţii precise şi amănunţite...

IVAN PETROVICI LIPRANDI

(1831)

SCURTĂ DESCRIERE A PRINCIPATELOR MOLDOVEI ŞI ŢĂRII ROMÂNEŞTI DIN PUNCT DE VEDERE POLITIC, DE LA CONSTITUIREA LOR ÎN PRINCIPATE ŞI PÂNĂ LA JUMĂTATEA ANULUI 1831[6]

Numirea fanarioţilor ca domni

p. 126

Numirea domnilor dintre fanarioţi a constituit o lovitură dată celor două Principate în toate privinţele, şi într-o măsură mai mare sau mai mică intereselor

p 127 tuturor claselor. Domnul fanariot ca arendaş al unei ţări bogate şi populate //, apărea în ţară cu ceata numeroasă a rudelor sale flămânde şi dezbrăcate, care urmau să ocupe dregătorii sub domnia lui. În scopul pe care îl urmărea el nu putea să se bazeze pe devotamentul sincer al celor din ţară mai cu seamă al maselor poporului, şi din această cauză la început pentru paza sa personală, iar pe urmă în vederea realizării planurilor sale lacome, se înconjura (în afară de un anumit număr de turci pe care îl aducea cu sine la început) de o gardă de mercenari cunoscuţi în ţară sub numele de *arnăuţi,* compuşi din sulioţi, albanezi, greci, macedoneni şi alţi oameni de la munte, ca bulgari, sârbi şi de alte naţiuni.

Cu ocazia intrării fanarioţilor în Principate ei aveau nevoie să slăbească vigilenţa sau să ademenească pe boieri şi să potolească poporul. În ceea ce priveşte

[6] Actuala versiune se traduce pentru prima dată în limba română. Pentru elaborarea ei s-a folosit *Knatkoe obozrenie kniajestv Moldavii i Valahii v politiceskom otonosenii ot obrazovania onih v kniajestva do polovina 1831 goda*, în „Ctenia Imperatorskoi Obsecstestva istorii ...", Moscva, 1861, p. 125–156.

www.dacoromanica.ro

pe cei dintâi, pe de o parte ei erau neîntrecuți în ipocrizie, viclenie, în cele mai îngrozitoare intrigi şi îşi dezvăluiau tuturor toate trăsăturile de caracter proprii lor: pe de altă parte, cu cei mai bogați şi renumiți dintre boieri intrau în legături de rudenie şi împreună cu aceştia asupreau şi persecutau pe ceilalți, până când boierii celor două Principate, amestecați de mai înainte prin relațiile lor de rudenie cu ungurii şi polonii – mulți fiind chiar de această origine s-au contopit cu fanarioții şi alți greci în timpul unui veac şi mai bine de domnie al acestor principi.

Astfel că nume ca Racoviță, Dabija şi ale altor boieri vechi vestiți, azi aproape că nu mai sunt cunoscute[7], iar numele lor trebuie să fie căutate // printre mazili[8]... p. 128

Azi partea incomparabil mai mare a boierimii de rangul întâi din Moldova şi Țara Românească este de origine străină, în special greacă, maghiară, în partea polonă şi sârbă[9]: Brâncovenii, Sturzeştii, Balş, Ghica (din ambele principate), Rosetti Roznoveanu[10] Cantacuzino[11], Paşcanu, Filipescu, Filip, Romaniți, Başotă, Mavrocordat, Bălănescu, Vasilichi, Belu, Suțu, Paladi, etc, sunt exemple în acest sens[12].

Boierimea de rangul doi, mai puțin amestecată cu străinii şi mai ales cu grecii, li s-a părut fanarioților la început, de asemenea periculoasă, căci această boierime ocupa marea parte a dregătoriilor în județe şi o serie de posturi în ocârmuirea centrală. În ce priveşte pe aceştia din urmă, fanarioții nu au întâmpinat mari greutăți ca, sub diferite pretexte, să-i înlocuiască cu rudele lor sau cu alți greci la dregătoriile din județe; ei au acționat mai viclean şi mai prudent. La început numeau pe lângă ispravnici ca ajutor pe câte un grec, mai târziu pe aceştia din urmă îi numeau tovarăşi, după un timp le-au dat titlul de vtori-ispravnic, iar la sfârşit amândoi ispravnicii erau numiți dintre greci.

---

[7] „Aceasta este adevărata cauză a proceselor nesfârşite care continuă şi azi în Principate şi chiar şi în Basarabia. Căci aceşti boieri ocupând prin silnicii moşiile acestora, care azi se găsesc în rândul celor mai săraci mazili, s-au asigurat cu noi acte de danii din partea domnilor, pe când cele autentice rămâneau în mâinile adevăraților proprietari, cărora sărăcia şi asuprirea nu le permitea să-şi revendice drepturile legitime. Nu numai în Moldova şi Țara Românească, dar şi în Basarabia, unde de asemenea pământurile nu sunt delimitate, nu există nici un proprietar de moşie care să aibă conflicte în privința hotarelor sau în privința moşiilor înşişi, care trec dintr-o mână într-alta, astfel că unul abia reuşeşte să-şi dovedească drepturile închipuite asupra moşiei, când celălalt revendică din nou dreptul de proprietate, iar pe urmă şi el pierde într-un proces cu al treilea, şi aşa mai departe" *(n.a)*.

[8] Categorie socială reprezentând acel segment al boierimii autohtone sărăcite şi decăzute din funcții publice, urmărind prin jalbe sau alte mijloace să-şi recupereze statutul anterior (c. *Instituții feudale din Țările Române Dicționar* Coordonatori: Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988, p. 285).

[9] Observații false şi fanteziste.

[10] „O parte a familiei Rosetti poartă nu de mult numele de Roznoveanu, după numele moşiei Roznova cumpărată de la principii Moruzi. Din 1821, unii din familia Rosetti deduc numele lor de familie de la Rosetti, dar aceasta este inexact. Familia Rosetti este foarte mult cunoscută în amândouă Principatele" *(n a)*.

[11] „Unii dintre Cantacuzini se numesc Paşcanu după numele moşiei Paşcani" *(n a)*.

[12] „În Moldova, familia Moruzi, iar în Țara Românească, Caragea au din trecut mari moşii; sunt azi marii boieri ai Principatelor fiind investiți cu dregătorii" *(n.a)*.

www.dacoromanica.ro

Pentru a slăbi vigilența și a pune capăt nemulțumirilor provocate de îndepărtarea
p. 129 pământenilor din dregătorii //, fanarioții au găsit un mijloc prin care au dat o lovitură hotărâtoare bunăstării țării. În amândouă Principatele fiecare dregătorie deținea un număr mai mic sau mai mare de săteni cunoscuți sub numele de *scutelnici*[13], *breslași*[14] și *slugi:* boierii care își pierdeau dregătoria, pierdeau și dreptul de a se folosi de ei. Domnii fanarioți au hotărât ca boierilor îndepărtați din dregătorie să le lase scutelnicii, iar celor nou numiți în dregătorii le dădeau alți scutelnici. De aici au provenit și rangurile, căci înainte boierii din funcția de vornic, hatman etc. se foloseau, de exemplu, de titlu, numai câtă vreme ocupau dregătoria respectivă. După ce erau eliberați din aceasta, ei se numeau „mazili", formând ulterior numeroasa clasă cunoscută azi sub această denumire.

Acest abuz de putere în ultima vreme nu mai cunoaște limite – și numărul crescând al scutelnicilor, breslașilor și slujitorilor, înmulțindu-se în fiecare zi, copleșește cu dări cealaltă parte a poporului, silită să suporte toate obligațiile[15].

Iată pe scurt metoda folosită de fanarioți pentru schimbarea moravurilor acestei clase de locuitori. Acțiunea lor metodică și neîntreruptă în cursul unui veac și ceva, a făcut progrese neobișnuit de mari, transformând din temelii pe boierii ambelor principate în fanarioți; șovăiala a luat locul curajului, intriga, viclenia, ipocrizia și uneltirea locul sincerității, perfidia și șiretlicul locul mărinimiei, vanitatea și lăcomia locul bunelor moravuri...

La numirea sa, domnul fanariot intra în principat înconjurat de o pază de mercenari care era compusă – cum am amintit mai sus – din oameni cunoscuți sub
p. 130 numele generic de *arnăuți* //. Principalul scop al activității acestei gărzi consta inițial în asigurarea securității persoanei domnului de un eventual atentat din partea poporului, care nu demult a lăsat armele din mână.

Rămășițele cazărmilor, care adăposteau de la cinci sute până la opt sute de asemenea paznici personali, se văd și acum pe lângă cetățile ruinate ale domnilor greci din ambele Principate. Cupiditatea lor cerea o cârmuire corespunzătoare [...]: această strajă avea la început menirea de a apăra zidurile castelelor și în același timp constituia singura putere executivă, cu ajutorul căreia domnii fanarioți au început transformările sau pustiirea țării, pe care au lipsit-o treptat, prin inovații, de

---

[13] Categorie a țărănimii aservite, care în schimbul imunității sale fiscale este obligată să presteze anumite munci boierului sau să le plătească acestora o anumită sumă pe an.

[14] Categorie fiscală de țărani (specifică mai ales Moldovei secolelor XVIII–XIX), un gen de scutelnici atribuiți boierilor, după rangul acestora, de la 3 până la 45 și care în schimbul scutirii de havalele munceau boierului respectiv un număr de zile peste cele prevăzute de obligația denumită boierească.

[15] „În afară de faptul că toți sătenii înscriși în rândul scutelnicilor erau eliberați de orice fel de obligații obștești, pentru fiecare dintre aceștia boierul lua lunar de la cei care nu erau înscriși nimănui o anumită sumă. Unii dintre principi au făcut din aceasta un comerț josnic și dădeau scutelnici nu numai văduvelor dar și oamenilor care niciodată nu aveau dregătorii și supușilor străini. Unii consuli s-au înjosit până acolo încât au început să se folosească, de asemenea, de aceste avantaje. Într-un singur cuvânt, la încheierea păcii de la București, în Moldova erau nu mai mult de 12 000 de scutelnici. La declanșarea campaniei, în anul 1828, erau circa 30 000 de asemenea persoane, adică aproape jumătate din întreaga populație a Principatului, socotind numai familiile de săteni, care se numesc în țară «țărani»" *(n a)*

www.dacoromanica.ro

drepturile sale vechi; ei au nimicit totodată şi spiritul de luptător al poporului. Atingerea acestui din urmă scop a fost favorizată, şi nu într-o mică măsură, şi de mărirea (cum am arătat mai sus) a numărului scutelnicilor.

În felul acesta, încetul cu încetul domnii fanarioţi prin numirea în judeţe a tovarăşilor sau vtor-ispravnicilor dintre greci, le-au dat la început acestora câţiva oameni în frunte cu căpitanul acestora, din straja lor personală, însărcinându-l pe acesta cu prinderea tâlharilor.

Mai târziu aceste căpităniі au fost mărite ajungând să exercite puterea poliţienească în oraşe şi târguri, şi tot ei făceau şi execuţiile la sate. După aceasta, la Bucureşti şi Iaşi personalul spătăriei, hătmăniei şi hagiacurile a fost alcătuit în mod exclusiv tot dintre aceşti arnăuţi. Avantajele acordate, leafa bună şi altele au făcut ca amândouă Principatele să fie în curând împânzite de un mare număr de mercenari de toate felurile. În concepţia şi în sistemul de guvernare al fanarioţilor, aceşti oameni beneficiau de o încredere mai mare decât locuitorii băştinaşi ai ţării şi treptat – treptat ei au ocupat toate dregătoriile puterii executive. Dintre ei erau numiţi buluc-başii[16], căpitanii de târg (un fel de şef de poliţie în târguri şi oraşe judeţene), de frontiere, de poduri de poşte, de drumuri, pentru prinderea tâlharilor etc.

Fiecare din aceşti căpitani putea să aibă în subordine de la 20 la 50 de arnăuţi, adunaţi de el însuşi sau trimişi de instanţa de care el depindea //. p. 131

Cea mai mare parte a acestor oameni s-a aşezat în Principate şi şi-a stabilit aici relaţii de rudenie; alţii, îmbogăţindu-se, cumpărau pământ luat în arendă, se îndeletniceau cu comerţul şi cu diferite alte ocupaţii. Aşa de pildă, ei au creat un mare număr de cârciumi, cafenele, ateliere de produs arme şi altele; mulţi serveau pe la boieri ca surugii sau lachei. Această viaţă semisedentară nu îi împiedica în caz de nevoie să ia din nou arma în mână, ocupaţie care se moştenea din tată în fiu.

În felul acesta, în timpul domniei lor în Principate, care a durat un veac şi ceva, fanarioţii au transmis pe nesimţite boierilor trăsăturile lor de caracter, iar poporul a pierdut spiritul războinic, scoţând din însăşi amintirea lui existenţa miliţiei naţionale.

Toată puterea ramurii executive a fost concedată mercenarilor. În ultima vreme, numărul lor a fost foarte mare, mai ales în timpul domniei lui Caragea în Ţara Românească şi a lui Callimachi în Moldova. În anul 1821, prinţul Alexandru Ipsilanti elaborând planurile sale îndrăzneţe, îşi punea toată nădejdea în aceşti oameni.

Această strajă a fost păstrată, în urma necesităţii, la Bucureşti de către Ghica[17], iar la Iaşi de către Sturdza[18], până în anul 1828. Odată cu intrarea oştilor noastre în Principate, acest sistem nu a putut fi schimbat şi cu excepţia pazei personale a domnitorilor, toţi ceilalţi au rămas pe locurile lor. Micul contingent al plăieşilor, locuitorii băştinaşi ai Principatelor care trăiesc în munţi la frontierele cu Austria şi au însărcinarea să păzească această linie <a hotarului> se află în Ţara Românească

[16] Termen turcesc desemnând pe comandantul unui buluc (unitate militară cu un efectiv de 50–70 oameni).

[17] Grigore al IV-lea Ghica, domn al Ţării Româneşti (30 iunie 1822–29 aprilie 1828).

[18] Ioniţă Sandu Sturdza, domn al Moldovei, (9 iunie 1822–23 aprilie 1828).

www.dacoromanica.ro

sub conducerea spătarului, iar în Moldova <sub cea> a hatmanului. Aceşti doi dregători <au dreptul> să numească, în subordinea lor, în plaiuri şi în alte locuri căpitani dintre arnăuţi, cărora li se încredinţează prinderea tâlharilor. Iar *slujitorii*[19] (de asemenea locuitori băştinaşi) nu sunt înarmaţi în nici unul din Principate; ei slujesc pe lângă ispravnici la răspândirea ordinelor la sate. Ei se află de asemenea în subordinea căpitanilor de arnăuţi, aflaţi pe lângă ispravnici. Singură Oltenia are
p 132 o parte a locuitorilor înarmaţi, care sunt cunoscuţi sub numele de *panduri*[20]. //

Aceşti panduri trăiesc mai cu seamă în ţinuturile Gorj, Mehedinţi, Vâlcea, sunt în cea mai mare parte înarmaţi şi în general au o înclinaţie spre purtarea armelor. Aceasta o datorează (în afară de unele împrejurări deosebite) atât locului lor de origine, cât şi faptului că în primele timpuri ale dominaţiei fanarioţilor, fiind conduşi de *bani* care aveau reşedinţa la Craiova, nu odată s-au răsculat sub conducerea acestora împotriva domnilor. Când însă aceştia din urmă au reuşit să înlăture pe banul din Craiova, numindu-l preşedinte al Divanului Suprem al întregului principat (fără să i se ia titlul de ban al Craiovei), iar în locul lui a fost numit pentru cârmuirea Olteniei caimacamul, întotdeauna dintre greci, chiar şi atunci poporul a încercat, nu o dată, sub conducerea unor şefi locali, să înlăture jugul care îl apăsa. În afară de aceasta, pandurii au servit în timpul precedentelor războaie în armatele Rusiei, Austriei şi chiar ale Turciei etc. Toate acestea au favorizat păstrarea în rândurile lor a spiritului războinic. Trebuie însă să menţionăm că pandurii s-au aflat întodeauna în unităţi aflate sub comanda căpitanilor arnăuţi, care erau numiţi în fruntea lor de către ocârmuirea supremă sau erau aleşi de către ei înşişi dintre cei care erau mai curajoşi şi se bucurau de faimă. În afară de toate acestea, pe lângă fiecare unitate de panduri se găsea întotdeauna un detaşament de arnăuţi. Acest detaşament, pe lângă menirea de a fi primul în luptă, ajuta puterea executivă să supună pe căpitanii de panduri refractari. În această formaţie şi în asemenea condiţii, pandurii au obţinut avantajele spre care tindeau şi care erau folosite de ei cu succes [...] Acest lucru l-am putut constata eu însumi, în anul 1829.

Din toate acestea se vede că în urma desfăşurării evenimentelor şi a felului de conducere care s-a exercitat în Principate în decurs de un veac şi ceva, spiritul de luptă a dispărut cu desăvârşire din popor, iar toată puterea şi încrederea oarbă a poporului se află cu totul în anumite împrejurări, la cheremul acestor căpitani de
p. 133 arnăuţi // şi al oamenilor asemănători lor. Aceştia s-au stabilit în amândouă Principatele, iar părerea şi acţiunile lor au o influenţă inexplicabilă asupra maselor, care s-a obişnuit să vadă în fiecare dintre ei eroul de neînvins.

Pentru a atinge mai clar scopul pe care ni l-am propus în această scurtă expunere, vom aminti pe scurt, în parte, toate păturile existente în Principate, situaţia lor actuală, influenţele politice şi altele.

---

[19] Slujitori, în cazul de faţă categorie de slujbaşi ai administraţiei domneşti.

[20] Corp de soldaţi proveniţi din rândul ţăranilor. Iniţial, în secolul XVIII au avut ca atribuţii prinderea răufăcătorilor şi asigurarea liniştii interne. În cursul secolului XIX, au participat şi la operaţii militare, ca de pildă corpul condus de Tudor Vladimirescu, integrat alături de armata rusă în războiul ruso-turc din 1806–1812.

www.dacoromanica.ro

Înainte de a trece la expunerea propriu-zisă este necesar să amintim pe scurt despre Regulamentul nou-introdus[21].

În împrejurările actuale din Principate, în noua stare de spirit a locuitorilor lor şi în condiţiile instruirii oamenilor, noul Regulament crează unele avantaje numai boierilor de rangul întâi, dar şi dintre aceştia numai acelora care au moşii mari. În privinţa altor stări, el este aproape în toate privinţele reprobabil. Desigur, introducerea unor pravile asemănătoare într-o ţară mult mai luminată, obişnuită măcar cu umbra unei legislaţii fundamentale, ar putea să aducă foloase societăţii. Dar aici totul este contrar: poporul se folosea şi era cârmuit pe baza unor obiceiuri, care ulterior s-au transformat în legi, completate (mai ales în ceea ce priveşte judecăţile) cu unele pravile ale împăraţilor bizantini, mai cu seamă cu cele ale lui Justinian. Aceste obiceiuri cu care poporul era obişnuit au fost simple şi în multe privinţe, în conţinutul lor de bază, bune. Puterea supremă a domnului şi, a mitropolitului, ca preşedinte al Adunării obşteşti a Divanului stătea, în multe cazuri, mai presus de orice lege: în faţa lui, cele două părţi aflate în dispută <căutau> să dovedească fiecare că el are dreptate. Tot aici, pe baza obiceiului existent dădeau dreptate unuia şi învinuiau pe celălalt. Aceste procese nu erau supuse la judecăţi care să dureze mulţi ani, nu ruinau prin cheltuieli, nu dădeau ocazia clevetirilor, fătărniciei etc. Cu un singur cuvânt, această formă de judecată şi ocârmuire a corespuns întru-totul nivelului de cultură al tuturor claselor[22] cu atât mai mult cu cât într-o ţară cum sunt Principatele judecata şi voinţa unui om aduce de multe ori foloase[23] mai mari, decât activităţile Divanului numeros //, compus din p. 134
oameni în cea mai mare parte inculţi, fără să cunoască legile, şi în care votul majorităţii inculte părtinitoare şi lacome a boierilor învinge faţă de numărul incomparabil mai mic al vocilor înţelepte şi nepărtinitoare care s-ar putea găsi în aceste Principate.

Unele situaţii erau adeseori apăsătoare pentru săteni, în condiţiile existente înainte, numai din cauza abuzurilor. Cine poate garanta că şi acest nou Regulament nu a fost denaturat de către ei, atunci când legi mult mai perfecte se întâmplă să fie

---

[21] Este vorba despre cele două corpusuri de legi, cu conţinut identic, alcătuite de către cele două echipe de boieri pământeni, care au constituit comisiile de redactare ale divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti. Activitatea s-a desfăşurat sub controlul şi sugestia autorităţilor ţariste (consulul general rus Minciaki şi administraţia de la Petersburg). În Ţara Românească a intrat în aplicare de la 1/13 iulie 1831, în Moldova 1/13 ianuarie 1832. Pentru comentarii mai detaliate, din vechea istoriografie a se vedea I. C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Bucureşti, 1934, şi ca privire general orientativă din literatura de specialitate mai nouă *Istoria Românilor,* vol. VII, tom I, p. 83–88 Coordonator acad. Dan Berindei, Bucureşti, 2003.

[22] „Constituţia care nu este în concordanţă cu luminarea generală a poporului şi care a fost dată grecilor reprezintă un exemplu şi o învăţătură elocventă, pentru acei ce fiind animaţi de spiritul timpurilor de acum visează să introducă acea perfecţionare a legilor într-un popor încă necopt să le primească" *(n a).*

[23] „*Plodi* – fructele" *(n a).*

www.dacoromanica.ro

folosite abuziv de către cei care le exercită? Se încearcă, prin pravile bune să fie lichidate acele metode abuzive, dar îndepărtarea acestora este cu neputință atâta vreme cât există mijloace de folosire a lor.

Şi în Principate, de altfel, toate abuzurile proveneau din cauza regulii adoptate de fanarioți de a schimba în fiecare an pe toți dregătorii şi de a-i înlocui cu alții noi, sistem care nu urmărea decât un scop dăunător țării: lăcomia acestor arendaşi ai domnului, care vindeau posturile pe un an pentru o sumă mai mică sau mai mare[24].

În ceea ce priveşte limitarea prin acest nou Regulament, a samavolniciei domnului este îndoielnic că ea va fi frânată de Divan, care are profituri comune cu el, urmărind sărăcirea celor de jos. Ruinarea poporului era frânată înainte de aceasta de către tratate şi de către cei care supravegheau personal aplicarea acestora
p 135 – // consulii noştri. Aceştia se identificau mai mult în această privință cu procurorii decât cu numele pe care îl purtau. Amintirea lui Severin[25], Malinovski[26], Bolkunov[27], trăieşte şi azi în aceste țări, pentru că au fost reprezentanții adevărați şi destoinici ai Imperiului, care a luat sub protecția sa aceste două Principate. După pacea de la Bucureşti, pe când încă cei din Pera[28] au luat locul consulilor şi dragomanilor, atunci totul s-a schimbat. Aceştia, născându-se ca simpli turci şi primind o educație şi instrucție specifică spiritului fanarioților, se aflau adesea încă înainte de numirea lor în legătură de rudenie cu familiile de fanarioți care domneau în Principate sau având interes comun cu aceştia. Puteau oare aceşti peroți, bazându-se pe tratate (mai ales pe cel de la Bucureşti şi în urma căruia ei singuri ocupau aceste posturi) să frâneze lăcomia fanarioților cu care ei erau părtaşi la profituri? În acelaşi timp averea lor, rudele lor, prietenii, legăturile, toate le aveau la Constantinopol: bunăstarea lor depindea mai mult de bunăstarea Imperiului otoman decât de cea a imperiului, care îi numea în această dregătorie pentru lichidarea abuzurilor etc. Într-un cuvânt, prezența acestor consuli peroți în Principate a avut urmări dintre cele mai dezastruoase.

Nepermițându-mi să analizez pe larg avantajele şi incovenientele Regulamentului, voi observa numai faptul că o parte foarte mică a boierimii de rangul întâi suportă cu indiferență introducerea lui, toate clasele rămânând însă, în general, nemulțumite. El i-a pus şi pe ei în situația contrară celei existente anterior – un sentiment nou şi pentru ei de neatins. Consecințele care pot surveni din această cauză merită o deosebită atenție, atât din punct de vedere politic cât şi în toate privințele.

---

[24] „În ultimul timp dregătoriile de hatman şi vistier se vindeau cu sume de peste 4 000 de galbeni; Mihalache Sturdza a dat suma respectivă pentru cea din urmă funcție, dar nu a putut-o obține, căci dregătoria de vistier a fost vândută, mai scump, altcuiva. Prin urmare boierul care a obținut o dregătorie se străduieşte în fel şi chip ca în decurs de un an să scoată suma plătită de el şi un profit. Măsurile silnice folosite de acesta din urmă trebuiau să fie tolerate de către guvern, care obținea astfel beneficii de pe urma acestor abuzuri" *(n.a)*

[25] Severin, Ivan Ivanovici, consul general rus în Principate (1783–1799).

[26] Malinovski, Vasili Feodorovici, consul general rus la Iaşi (1800–1802).

[27] Bolkunov I., consul rus la Iaşi, în 1806 (Cf. Hurmuzaki, *Documente*, t. XVI, p. 707 şi urm).

[28] Pera, cartier al Constantinopolului, inițial concedat de turci coloniei comerciale genoveze, ulterior cu o pronunțată compoziție etnică europeană.

www.dacoromanica.ro

Comportarea dăunătoare şi nedemnă a consulilor peroţi după încheierea păcii de la Bucureşti, nu numai că nu a putut să întărească, dar nici măcar să păstreze devotamentul existent anterior – al acestei clase faţă de Rusia. Agenţii şi consulii Imperiului austriac, înţelegând mai bine scopurile şi intenţiile guvernului lor s-au folosit de aceasta, au început prin diferite mijloace să atragă pe boierii din ambele Principate şi acţionând inteligent şi continuu în această manieră au reuşit, în acest interval de 18 ani, să atragă pe nesimţite de partea lor întreagă această clasă. // p. 136
Toate mijloacele utilizate de consulii austrieci, la multe fiind chiar martor ocular, reprezintă, ca şi comportarea consulilor peroţi pe de altă parte, un vast material[29] pentru analiză.

Această schimbare de atitudine a boierimii a fost determinată în mare măsură şi de alipirea Basarabiei la Rusia[30]. În această provincie boierii nu şi-au putut păstra unele drepturi de care ei sunt mândri în patria lor, dar care contraveneau cu ordinea statului nostru. În general, ceea ce caracterizează această boierime este bănuiala, suspiciunea că orice guvern care intenţionează să introducă măcar o umbră de ordine îi este ostil. Lor le este străină orice noţiune nobilă a judecăţii luminate, orice regulă constantă a moralităţii curate: binefăcător, conştiinţă, cinste, ruşine, cuvântul bun sunt pentru ei noţiuni fără importanţă. Numai teama fizică le frânează patîmile. Într-un cuvânt, ei s-au obişnuit cu spiritul autorităţilor turceşti, îl admiră şi sunt demni de el.

Desigur, deosebirile de opinii şi de devotament al celor două Principate faţă de Rusia nu ar trebui să merite atenţia noastră.

Dar această judecată a multora poate fi admisă numai în ceea ce priveşte forţa fizică, căci în toate celelalte este deosebit de importantă. Nemaivorbind de faptul că datorită unor împrejurări ele reprezintă cheia pentru a se putea înţelege atitudinea ţărilor slave limitrofe lor, care se pare că scapă influenţei noastre în această vreme. Cu mai bine de douăzeci de ani în urmă, boierii din amândouă Principatele îşi puneau toată nădejdea în Rusia, îşi exprimau în timpul unor vremuri încordate încrederea în ea, se stabileau temporar sau pentru totdeauna aici, îşi transferau aici averile adunate, mulţi dintre ei îşi cumpărau moşii la noi, copiii lor studiau în instituţiile noastre de învăţământ etc. Azi totul stă invers: boierii preferă să fie luaţi sub protecţia Imperiului austriac[31]. // Acolo cumpără moşii, acolo îşi educă toţi p 137
dintre ei copiii, lucrurile scumpe cu ocazia celei mai mari schimbări tot în Austria

---

[29] „În timpul Eteriei, aflându-mă în Basarabia, nu numai că am avut dese ocazii să intru în relaţii cu boierii care s-au refugiat în această provincie, dar mergând şi la Cernăuţi (în Bucovina) îmi erau cunoscute atunci detaliile multor împrejurări. Înainte de declanşarea campaniei, în timpul când trimişii de la Constantinopol lipseau fiind în Principate, am putut să sesizez multe chestiuni în amănunt, dar nu pot face aici o expunere mai largă" *(n a)*

[30] Liprandi se referă la anexarea de către Rusia a părţii răsăritene a Moldovei (cunoscută sub numele de Basarabia) ca urmare a prevederilor păcii de la Bucureşti (16/28 mai 1812)

[31] Comportarea boierilor din ambele principate în timpul emigrării lor de la 1821 până la 1822 cu ocazia Eteriei reprezintă o epocă dintre cele mai interesante, mai ales prin detaliile sale pentru observatorii caracterelor" *(n a.)*.

www.dacoromanica.ro

le expediază, iar capitalurile boierilor din ambele Principate se afla aproape în totalitate în mâinile bancherilor austrieci. Cu toate că mulți dintre boieri au moşii în Basarabia şi obțin din veniturile acestora milioane de bani, ei le cheltuiesc în Principate sau le trimit spre păstrare în Austria, se străduiesc de asemenea să-şi vândă moşiile lor din aceste provincii şi cumpără asemenea moşii în Bucovina, în Transilvania etc.

Pe lângă toate acestea, înainte de începerea ultimei campanii împotriva turcilor, cu ce mari greutăți se puteau obține informațiile necesare de la numărul mic de boieri care erau atunci devotați Rusiei. Ce mijloace au fost folosite pentru a-i cuceri cu promisiuni. Unii atraşi de acestea, sau acționând după convingerile lor intime, au lucrat în folosul nostru şi s-au expus unui pericol vizibil [...] Dar imediat ce campania a încetat, nu numai promisiunile, dar ei înşişi au fost uitați, ca oameni inutili şi trebuiau să se retragă în fața intrigilor şi a oamenilor răi, care au acționat înainte de declanşarea campaniei împotriva intereselor Rusiei, dar la începutul ei au reuşit să câştige prin diferite mijloace atenția etc. În felul acesta se risipeşte încrederea acestei țări în Rusia, se pierde pentru totdeauna sau, în orice caz, pentru un timp mai îndelungat. În sfârşit, cât de timid acționau şi cu câtă lipsă de bunăvoință au contribuit în timpul războiului boierii de rangul întâi din ambele Principate, în special cei din Țara Românească, în ceea ce priveşte rechizițiile şi furniturile. Participarea rezervată de care au dat dovadă a aruncat umbra îndoielii pe atitudinea lor supusă şi a creat suspiciunea unei acțiuni duplicitare din partea lor.

Introducerea Regulamentului a deschis boierilor din această clasă noi şi largi posibilități de intrigi: ei toți sunt animați de scopul de a ajunge prin intrigi, la domnie. Iaşul şi Bucureştiul s-au transformat în cuiburi de viclenii şi intrigi. Orice mijloc, orice fărădelege par îngăduite în ochii acestor pretendenți rivali, care sunt însetați de această demnitate. Gheorghe Filipescu în Țara Românească, iar în Moldova, Mihalache Sturdza se evidențiază în mod deosebit prin acțiunile lor
p. 138 ilegale şi viclene//.

Ceilalți boieri de acest rang, dar mai cu seamă acei care, prin situația lor materială şi în alte privințe, nu au speranțe serioase să fie aleşi în funcția de domn, preferă sincer continuarea anarhiei care existase înainte şi dăinuie şi acum. Sunt dispuşi mai curând la aceasta decât să vadă stăpân pe unul din compatrioții lor şi să fie nevoiți să se ploconească şi să-i sărute mâna şi caftanul domnesc; ei îndeplinesc acestea mai curând față de străini, de la care speră să obțină câteodată numai speranța unui folos trecător. Nu există jertfă care să nu fie adusă în asemenea ocazii.

În genere această clasă de boieri, chiar cei care obțin unele avantaje prin Regulament (excepție fac numai prerogativele unora de a fi aleşi domni) sunt nemulțumiți de el. Ei se folosesc de toate intrigile (despre care voi pomeni în alt loc), interpretează deformat multe din articolele lui şi răspândesc în rândul micii boierimi, şi cu atât mai uşor în popor, părerea dăunătoare despre inconvenientele acestor inovații.

Perioada funcționării consulilor peroți a fost pentru boierii de rangul întâi şi pentru cei bogați epoca cea mai favorabilă, de bună amintire, căci cu ajutorul banilor puteau să dea curs, în cercul lor intim, intrigilor personale şi să-şi atingă

www.dacoromanica.ro

uşor scopurile pe care le urmăreau la curtea principelui, cât şi prin intermediul acestor consuli. Prin urmare tot această clasă de boieri, condamnabilă pentru politica sa de ruinare a ţării, a fost cea care a primit prin noul Regulament o serie de alte avantaje.

Boierii de rangul al doilea

Boierii de rangul doi au fost mult mai indiferenţi în atitudinea lor faţă de Rusia. Ei se foloseau cu satisfacţie de protecţia ei, dar pe de altă parte se temeau efectiv de influenţa ei, ameninţându-i pe ei cu soarta Basarabiei. Ei erau, de regulă, întotdeauna devotaţi guvernului turc şi sunt deznădăjduiţi de schimbarea lucrurilor, consideră vremurile trecute ca pe nişte zile fericite. Introducerea unei organizări mai bune în administraţie, stabilirea clară a drepturilor şi obiceiurilor nu poate fi pusă de acord cu îngâmfarea, vanitatea, lăcomia şi samavolnicia, care-i caracterizează şi pe ei deopotrivă cu boierii de rangul întâi. // p. 139

Boierii de rangul doi din ambele Principate, deşi în unele privinţe nu beneficiau de aceleaşi privilegii, care aparţineau exclusiv boierilor de rangul întâi, aveau totuşi puterea ceva mai limitată. Ei sperau totuşi ca, mai înainte sau mai târziu, să obţină rangul întâi, cu alte cuvinte dreptul nelimitat de a asupri sau ruina la rândul lor pe cei care le vor fi supuşi. Nici în ceea ce priveşte calităţile înnăscute, nici după educaţie şi nici în privinţa obiceiurilor înseşi ei nu sunt deloc mai înzestraţi decât boierii de rangul întâi. Sunt foarte convinşi că niciodată nu vor câştiga din apărarea directă a legii, cât vor pierde în libertatea de a fi samavolnici [...], căci ceea ce la alte popoare se numeşte cu acest nume de lege, echivalează în Principate adesea cu „obiceiul" care este încălcat de toată lumea cu mare indiferenţă şi fără frica de pedeapsă. Chiverniseala sau dreptul de acaparare ilegală de care se foloseau unii dintre boierii de rangul întâi ispiteşte pe oricine. Cel ce obţine dreptul acesta era mândru de acest avantaj şi era considerat puternic şi influent la Curte.

În general, toţi boierii aparţinând acestei clase sunt împotriva introducerii Regulamentului care, prin unele dispoziţii, îi îndepărtează şi mai mult de dregătoriile de rangul întâi. Mai mult, ei sunt lipsiţi şi de unele privilegii vechi pe care boierii de rangul întâi le menţin cu înverşunare, iar cei mai bogaţi obţin pe deasupra privilegii noi.

Astfel, devotamentul acestei clase faţă de turci s-a întărit şi mai mult. Regulamentul nou a întărit invidia reciprocă înăscută, a semănat duşmănia faţă de guvern, sub ocârmuirea căruia cei nevrednici şi răi au adus daune compatrioţilor lor.

Boierii de rangul trei sau ciocoii

Boierii de rangul trei sau aşa-zisa ciocoime sunt prezenţi în toate dregătoriile, în calitate de secretari la toţi boierii, ca logofeţi (pisari) vătafi şi alte funcţii asemănătoare. Ea administrează în mod obişnuit nu numai afacerile boierilor

www.dacoromanica.ro

p. 140 obişnuiţi, dar având o influenţă extrem de largă îndrumă însuşi modul de a vedea // şi acţiunile unei mari părţi a boierilor de rangul întâi.

Pentru a te convinge de aceasta şi a înţelege această ultimă împrejurare, trebuie să stai un timp lung în Principate, să fii des în relaţii cu ei, observând viaţa neobişnuită a acestor boieri.

În ultimii douăzeci de ani, această clasă s-a specializat mult în anumite activităţi [...] Ea este singura pe care se sprijină toată greutatea chestiunilor publice, căci nimeni în afară de aceşti ciocoi nu are o imagine clară despre ţară şi despre toate lucrurile legate de ea. Aceşti oameni se bucură de o mare influenţă asupra sătenilor, de care sunt mai aproape şi cu care, prin preocupările lor, au mai multe ocazii să comunice şi să stabilească legături. Ei sunt singurii îndrumători ai opiniei clasei ţărăneşti[32] Arendăşiile mici, împărţite, le aparţineau în mod exclusiv lor şi au constituit unul din mijloacele lor de existenţă dintre cele mai importante[33].

Toată pătura acestor boieri şi ciocoi, fiind în cea mai mare parte întotdeauna devotată turcilor, dar aflându-se sub ocrotirea Rusiei, putea să invoce protecţia consulilor ruşi, dacă cineva dintre ei era persecutat prea des şi de aceea apreciau mult acest drept.

Astăzi însă toţi fără excepţie sunt nemulţumiţi de Regulament, care îi lipseşte mai mult ca oricând de toate avantajele şi le suprimă mijloacele de existenţă. Răpindu-le orice perspectivă, Regulamentul îi transformă într-un anume sens în oameni total lipsiţi de valoare.

Desigur că într-un stat bine organizat folosul obştesc este pus înaintea avantajelor personale, dar nu acesta va fi cazul Principatelor române, care încă nu
p. 141 s-au maturizat şi nu sunt pregătite să primească o administrare de tip european. // Cu toate avantajele sale, aceasta va fi mult mai apăsătoare şi insuportabilă, mai ales pentru clasele de jos, decât unele dintre samavolniciile boierilor. În acelaşi timp, referindu-se la pătura privilegiată a populaţiei, mai ales cea din Moldova care reprezintă cinci la sută din totalul locuitorilor acestui principat, legislatorii trebuiau să ţină seama în mod special de capacităţile lor personale, mijloacele de existenţă şi de influenţa lor, dacă doreau să pună legile în acord cu ordinea existentă, cu modul de a gândi şi cu alte lucruri care trebuie să stea în mod necesar la baza unei legislaţii bune şi trainice. Din păcate însă, legislatorii au dovedit totala necunoaştere a caracteristicilor şi nevoilor acestei pături [...]

Din această cauză spiritele în această clasă sunt foarte agitate. Sunt aţâţate de boierii de rangul doi, de către mulţi din boierii de rangul întâi sau chiar de cei care au participat la întocmirea Regulamentului şi şi-au dat seama de greşeala pe care au săvârşit-o. Temându-se aşadar de urmări şi dorind fiecare să păstreze încrederea corpului de alegători, ei contribuie printr-o comportare ipocrită, fricoasă şi nepăsătoare

---

[32] „În Principate fiecare dintre boierii de rangul întâi are mai mulţi sau mai puţini oameni de acest fel, cărora ei sau strămoşii lor le-au obţinut unele titluri. De aceea, toţi aceştia sunt consideraţi ca aparţinători cutărei clase sau alteia" *(n.a)*

[33] „Principatele nu au nici o bancă în care s-ar putea depune capitaluri. În acelaşi timp, comerţul limitat şi alte inconveniente nu permit nici o rulare a capitalului pentru cei care dispun de el. Proprietăţile agricole, dar mai cu seamă această arendă a fost singurul mijloc de rotaţie al acestor bani. Regulamentul desfiinţează toate acestea" *(n.a)*.

www.dacoromanica.ro

la întărirea şi consolidarea nemulţumirilor acestor clase faţă de Rusia. Speculând încrederea conducerii care-şi apleacă urechea la asigurările lor înşelătoare, ei prezintă în chip denaturat tot ceea ce se leagă de această atitudine, punând nemulţumirea şi ostilitatea generală pe seama unei mici părţi a celor rău intenţionaţi. Pe de altă parte, ei încearcă să se justifice în ochii compatrioţilor, nemulţumiţi de reproşurile care li se fac, şi să se disculpe în faţa poporului. Ei răspândesc fără ruşine zvonul şi afirmă în cercurile devotate lor că toate articolele Regulamentului au fost concepute la Petersburg şi ei nu au făcut altceva decât să le traducă în limba lor şi că însăşi această traducere s-a făcut sub supravegherea ruşilor.

Mihalache Sturdza[34] este cel care [...] mai mult ca oricine răspândeşte această informaţie mincinoasă şi răuvoitoare. Însetat de dorinţa de a obţine calitatea de domnitor şi luând cunoştinţă de iniţiativa tuturor // claselor (cu excepţia unor p. 142
boieri de rangul întâi) de a prezenta o jalbă comună referitor la unele articole ale Regulamentului, el s-a străduit în fel şi chip să le abată de la aceasta. El susţinea că, întrucât Regulamentul va trebui supus unor dezbateri în Adunarea obştească, acolo va fi mult mai uşor să se obţină revizuirea acelor articole. Când Regulamentul a fost cerut direct din Petersburg atunci acest intrigant abil a început să retracteze totul referitor la această problemă: el primea în secret pe deputaţii din aproape toate ţinuturile şi a reuşit să adoarmă, prin ademeniri, vigilenţa unora, iar pe alţii i-a înfricoşat cu ceea ce ar putea să urmeze în urma acţiunii lor etc.

După reîntoarcerea sa din capitala Rusiei el a recurs din nou la mijloacele foarte obişnuite în aceste părţi: spunea că nereuşind să schimbe nimic în folosul lor şi fiind obligat să plece cu Regulamentul la Constantinopol, garantează pentru succes. De data aceasta însă, el n-a fost atât de norocos ca înainte şi s-a demascat în ochii moldovenilor, care aflând toţi de intenţia lui s-au unit în a-l împiedica să devină domn. Chestiunea lui Aion din Iaşi la începutul anului 1831 şi frământarea generală a spiritelor acestei clase în ţinuturi a fost urmarea comportării ipocrite a lui şi a complicilor lui.

Cine nu-i cunoaşte pe moldoveni şi pe munteni acela nu va putea niciodată să aibă o imagine despre intrigile, sforăriile şi vicleniile care sunt puse la cale în asemenea ocazii. Toate acestea au nişte trăsături specifice, caracteristice mai cu seamă unora dintre boierii de rangul întâi din ambele principate. M. Sturdza şi Gh. Filipescu ocupă desigur locul întâi pe acest tărâm.

În acelaşi timp M. Sturdza nu a plecat la Constantinopol. Dar părerile lui despre posibila revizuire a Regulamentului s-au răspândit în această capitală a turcilor şi au provocat nemulţumiri faţă de acest act. În februarie 1831, la fiul fostului domn Sturdza[35] la Constantinopol a fost trimisă o jalbă în acest sens, cu rugămintea să înţeleagă temeiul nemulţumirilor[36]. // Umbla zvonul că o asemenea p. 143

[34] Mihail Sturdza, domn al Moldovei (1834–1848).

[35] „Fiul acestui domn în tot timpul domniei tatălui său s-a aflat la Constantinopol ca împuternicit. După declanşarea campaniei, deşi a primit dreptul să plece a rămas mai departe acolo şi este reprezentantul tainic şi protectorul celor nemulţumiţi" *(n.a)*

[36] „Această jalbă a fost trimisă printr-un călugăr" *(n.a.)*.

www.dacoromanica.ro

jalbă a fost înmânată lui Asif-agă, care se găsea atunci la Iaşi. Este însă sigur că mulţi boieri, mai ales de rangul doi şi trei, şi-au exprimat nemulţumirea în mod deschis şi când acest turc a venit de la Bucureşti prin Bacău şi Roman şi la Iaşi toţi se grăbeau să meargă la el[37]. M. Sturdza a avut cu el multe întâlniri ascunse în casa lui Gheorghe Asaki şi i-a făcut importante daruri[38]. La sfârşitul acestui an M. Sturdza a fost numit vistiernic, deşi obiectivul permanentei dorinţe a acestui om, cel mai lacom dintre toţi moldovenii, pe care el, cu toate sumele mari oferite nu l-a putut atinge, este domnia. Înseşi fanarioţii şi domnul Sturdza nu erau dispuşi să lase principatul la bunul plac al acestui om, detestat de toate clasele şi iubitor de arginţi.

Toate aceste întâmplări din ianuarie şi februarie 1831 în Iaşi, descrise mai sus şi multe alte împrejurări reflectă clar frământarea generală a spiritelor împotriva Regulamentului şi fac să ne închipuim la ce urmări şi dezordini ne putem aştepta după plecarea armatei noastre, pe care numai prezenţa ei le frânează.

Ţăranii

Una din cauzele situaţiei grele a ţăranilor din Principate ar consta în nedelimitarea exactă a obligaţiilor lor faţă de moşierul pe pământul căruia sunt aşezaţi. Această situaţie, am putea spune intenţionat menţinută sau numită sub termenul „obicei", venea de regulă în folosul proprietarilor şi le oferea acestora din urmă posibilitatea de a avea mult mai des câştig de cauză în numeroasele procese cu sătenii, devenite ceva obişnuit în ultimul timp. Acest sistem de ocârmuire, de nesuportat în orice altă
p 144 ţară, a reprezentat // putem spune, o trăsătură însemnată a regimului sătenilor din Principate, care se considerau fericiţi atunci când puteau să se judece cu boierii şi care nu se descurajau nici atunci când procesul se termina prost pentru ei. Un alt mijloc tot atât de apăsător, consta în extorcările practicate de slujbaşii isprăvniciilor în timpul îndeplinirii unor corvezi sau perceperii unor biruri. Dar unde nu se întâmplă lucruri asemănătoare în asemenea ocazii. Iar actualul Regulament nu numai că nu este în stare să le lichideze, ci prin autoritatea celor aflaţi la putere le va spori chiar numărul.

În locul tuturor acestor avantaje, ar fi fost de preferat libertatea nelimitată de care beneficiau ţăranii din Principate şi care corespundea pe deplin pregătirii lor morale şi nivelului mintal, simplitatea în administraţie, comerţul neîngrădit; toate acestea, la care adăugăm poziţia fericită a acestor ţări aşezate între trei mari imperii şi bine înzestrate de la natură, le-ar fi permis să se ridice uşor la o stare înfloritoare

---

[37] „O notă detaliată despre toate aceste împrejurări pentru uzul generalului-adjutant Kiselev am compus-o în luna martie şi i-am trimis-o din carantina de la Sculeni" *(n a)*

[38] „Tot în aceeaşi vreme a fost interceptată şi o scrisoare din partea Măriucăi Sturdza, soţia fiului domnului, care se află şi azi la Constantinopol, către secretarul trimisului spaniol. În această scrisoare ea ruga să fie înştiinţată foarte grabnic prin cine s-ar putea interveni în privinţa numirii lui Mihail Sturdza ca domn şi că pentru aceasta se poate dispune de 20 000 de galbeni. Trebuie să apreciem că scrisoarea a fost compusă probabil de însuşi Mihail Sturdza, cu care ea se afla în legătură" *(n a)*.

www.dacoromanica.ro

şi să se uite pustiirile necontenite la care ele au fost supuse mai ales în ultimii douăzeci şi cinci de ani.

Această formă de guvernare, atât de caracteristică sătenilor din ambele Principate, atât de adecvată nivelului lor, va rămâne încă mult timp cea mai potrivită pentru ei. Acest adevăr îl confirmă între altele şi faptul că mulţi ţărani din Basarabia, deşi acolo sunt mai feriţi de persecuţii, trec de partea dreaptă a Prutului, în ciuda asupririlor la care (din punctul nostru de vedere) sunt supuşi în Principate [...] Aşa că lichidarea unor samavolnicii ale guvernului şi fixarea exactă a obligaţiilor i-ar face pe aceştia cei mai fericiţi din întreaga Europă[39]. // p 145

Ţăranii din ambele Principate (cu excepţia pandurilor) se deosebesc fundamental prin trăsăturile caracterului lor, de boieri şi alte clase. Ţăranul din Moldova şi Ţara Românească este sfios şi nepăsător, dar supus, răbdător, blând şi total străin de ticăloşie. Ca dovadă poate sluji Basarabia, unde delictele penale sunt atât de rare între moldoveni, încât dacă compar numărul oamenilor simpli condamnaţi cu numărul boierilor moldo-basarabeni condamnaţi aproape că acesta din urmă îl întrece pe cel dintâi.

Regulamentul nou-introdus are, în anumite privinţe, cele mai bune intenţii faţă de săteni şi cine nu cunoaşte în mod amănunţit toate aspectele situaţiei ţăranilor din Moldova şi Ţara Românească va putea presupune că această clasă din cele două Principate va atinge cel mai înalt punct de prosperitate. Dar, din păcate, lichidarea scutelnicilor este ideală numai în teorie: ei continuă să existe sub un alt nume.

Este adevărat că numărul lor (mai ales în Moldova) este în general mai limitat. Din această limitare trag însă foloase numai boierii cei mai bogaţi, pe când boierii mărunţi şi ciocoii sunt lipsiţi de scutelnici. Lichidarea diferitelor dări cum ar fi: darea de oi, albine, vin etc. pare destul de justificată, căci metodele utilizate la strângerea acestor dijme erau urmate de abuzuri şi, sub diferite pretexte, se lua a patra şi câteodată chiar a treia parte din produse, în cele mai multe cazuri în folosul micilor perceptori. Dar acest neajuns varia şi el în funcţie de domn. El putea fi reglementat fără să se schimbe obiceiurile locale, cu care ţăranii erau deja obişnuiţi.

Dijma. Această dare se dădea în arendă de către vistierie şi suma medie pe an, care a rezultat din totalul dărilor pe mai mulţi ani, a fost repartizată de către cei care au întocmit Regulamentul, pe săteni, în calitate de bir sau dare directă. Ţăranul cât mai sărac[40] plăteşte un supliment la impozit la care este supus pentru oi, grădini şi alte avuţii, aparţinând nu lui, // ci boierilor, moşierilor, marilor proprietari şi p. 146 sătenilor celor mai bogaţi. Înainte aceste clase fruntaşe erau scutite de plata dijmei, dar erau supuse la plata tuturor dărilor. Prin urmare fiecare plătea fiscului, după starea sa materială, o anumită contribuţie. Cei însă care nu aveau nimic în afară de animalele de plug, erau scutiţi de plata pentru oi, albine, vin şi altele.

---

[39] „Trebuie să arătăm aici că proprietatea pe care au cunoscut-o, în ciuda împrejurărilor nefavorabile, sub ultimul domn Ghica, ţăranii şi alte clase (exceptând pe unii din boierii de rangul întâi) s-a datorat tăriei domnitorului şi respectării severe a dreptăţii, frânării samavolniciei boierimii de rangul întâi (lucru care desigur i-a nemulţumit), păstrării legislaţiei autohtone, specifice acestui popor. Toţi se considerau foarte fericiţi şi considerau acel timp cel mai favorabil pentru ei" *(n.a).*

[40] „În principate, ţărani se împart în trei categorii, după numărul animalelor de plug" *(n.a).*

www.dacoromanica.ro

În schimbul lichidării scutelnicilor[41] boierilor, în afară de faptul că noul Regulament le lasă un anumit număr de țărani, dar sub alt nume, fiecare țăran este obligat să muncească la boieresc mai mult decât înainte. Iar această obligație este, în noul Regulament, tot atât de neclar delimitată ca și în obiceiurile existente anterior. Din această cauză, pretențiile boierilor față de țărani se dublează, dar aceștia din urmă nu vor găsi niciodată dreptate, căci plângerile lor vor fi supuse judecății aceloraşi moşieri, din care sunt compuse aproape toate instanțele locale şi în mod exclusiv Divanul domnesc. În modul de guvernare anterior se întâlnesc multe exemple când domnii, având în mâinile lor puterea supremă, în asemenea ocazii nu recurgeau la Divanul domnesc, ci aveau dreptul să învinuiască pe aceşti boieri ca asupritori şi să dea dreptate sătenilor. Sentințele puteau fi atacate numai prin mijloacele folosite în aceste cazuri de către guvernul turcesc şi niciodată prin forumul general al boierilor-judecători, care nu urmăreau decât ruinarea țăranilor.

Bunăstarea sătenilor din principate era asigurată de însuşi tratatul de la Adrianopol, în urma căruia turcii şi-au pierdut toate drepturile private asupra lor. Raialele au fost lichidate, prezența dregătorilor turci interzisă, numeroasele colecte din diferite produse şi altele, strânse de la săteni ca rechiziții, pe care ei trebuiau să le transporte la diferite cetăți, ca urmare a prevederilor tratatului amintit, desființate. Prin urmare şi munca apăsătoare şi corvezile nesfârşite cerute țăranilor pentru repararea cetăților au fost suspendate[42] //. Tratatul de la Adrianopol a lichidat, de asemenea, cu desăvârşire, darea în natură cunoscută sub numele de beilic, ca şi toate celelalte privilegii pe care Poarta le avea în privința comerțului; toate celelalte rechiziții au fost şi ele suprimate cu desăvârşire.

Prin urmare, cei ce au întocmit Regulamentul, în loc să fie conduşi de interese personale, trebuiau numai să urmărească evoluția situației locale datorată schimbărilor politice şi frânării unor abuzuri parțiale: negândindu-se decât la bunăstarea patriei lor trebuiau să alcătuiască un cod de legi care să fie în concordanță cu starea de lucruri actuală. Prin aceasta s-ar fi menținut şi liniştea în aceste țări care, nemulțumite în general şi sub presiunea unor influențe externe, pun toate aceste greutăți pe seama Rusiei şi sunt nemulțumiți de ea.

Dar la baza drepturilor tuturor boierilor în general, mai cu seamă a celor care au elaborat Regulamentul, stau planurile lacome, nestatornicia, încrederea arogantă gata la orice, ca şi lipsa de recunoştință. În loc să lase folosul personal pentru mai târziu, preferă îndeplinirea momentană a planurilor lor lacome, şi nu se gândesc niciodată la binele obştesc al patriei lor.

Tot prin acest tratat se prevedea crearea unei miliții proprii, autohtone, pentru a asigura, cu timpul, ordinea interioară şi bunăstarea generală ca şi pentru a-i

---

[41] „În genere, fiecare boier de rangul întâi avea dreptul la 80 de scutelnici Azi însă, dat fiind că ei sunt cei mai bogați, după numărul țăranilor care-l au pe moşii, numărul celor numiți ca scutelnici la un boier este până la trei-patru, în loc de 80" *(n a).*

[42] „Deşi cea mai mare parte a acestor rechiziții şi corvezi fuseseră lichidate prin tratatele anterioare celui de la Adrianopol, domnul, trăgând foloase din ele, lăsa să fie strânse mai departe, chiar la propunerea lui secretă făcută Porții sub masca devotamentului său sincer. Nu-i venea greu să adoarmă vigilența consulilor peroți, care s-ar fi putut impotrivi acestuia. Astfel multe din aceste dări lichidate în mod evident prin pacea de la Bucureşti, erau strânse, dar sub alt nume, de două ori" *(n a)*

www.dacoromanica.ro

înlocui pe mercenari; aceştia din urmă deşi nu costau mult autorităţile, puteau deveni nesiguri, ba chiar periculoşi, ca în timpul întâmplărilor anului 1821. // p 148

Regulamentul trebuia să elaboreze regulile după care să fie recrutat un anumit număr de oameni pentru aceasta. În acest caz, în loc să se acţioneze cu acea prudenţă şi circumspecţie de care era nevoie, pentru ca prin această măsură nouă, atât de surprinzătoare pentru un popor neluminat să nu se creeze o primă impresie defavorabilă, foarte greu reparabilă ulterior, au fost luate măsuri pripite şi greşite. Aceste măsuri, fiind însoţite de diferite zvonuri răspândite de cei nemulţumiţi, au ridicat pe locuitori împotriva creării miliţiei. Cuvintele de recrut, recrutare şi altele asemănătoare nu puteau fi puse în acord cu conţinutul lor. Intenţia bună a scopului urmărit nu era explicată poporului. Guvernul, după ce s-a convins că Regulamentul este greşit, în această privinţă, l-a retras şi a emis unul nou, care a dus la agitaţii în poporul nelămurit; acesta credea că această schimbare s-a petrecut în urma împotrivirii lui sau, în cel mai rău caz, din cauza slăbiciunii guvernului. Din această cauză, nici cel de-al doilea regulament militar nu a putut fi aplicat. Şi dat fiindcă şi el a avut neajunsuri mai mari sau mai mici, s-a ajuns ca el să fie cauza împotrivirilor locuitorilor din unele localităţi faţă de guvern. În sfârşit, s-a recurs la cea de-a treia soluţie, dar nici aceasta n-a fost mai reuşită, decât primele. Ţăranul s-a speriat singur la ideea îmbrăcării uniformei şi a obligaţiei de a umbla în cadenţă. În acelaşi timp s-a răspândit zvonul că această armată, după ce va fi alcătuită, va intra în componenţa regimentelor ruseşti – absurditate care nici până azi nu a putut fi înlăturată din mintea oamenilor.

Severitatea cu care au fost trataţi noii recruţi în instruirea lor, totul după modelul soldatului rus, a întărit acest zvon şi a făcut să fie duse până la capăt toate celelalte motive de nemulţumire.

În acelaşi timp cei nemulţumiţi de introducerea noului Regulament continuau să răspândească diferite zvonuri în rândul poporului, care este întotdeauna şi pretutindeni gata să aplece urechea la promisiunile înşelătoare ale celor rău-intenţionaţi. Aceştia interpretau pe dos articolele Regulamentului, atrăgeau atenţia asupra echivocurilor pe care acesta le cuprindea etc. Într-un cuvânt, nu a fost greu să trezească la început suspiciunea faţă de Regulament, iar printre boieri invidie şi apoi să provoace nemulţumiri printre ei şi, în sfârşit, revoltă împotriva guvernului existent.// p. 149

Cam în acelaşi timp sau puţin mai înainte (la începutul anului 1830) au fost create mai multe comisii[43] compuse din reprezentanţii aleşi ai boierilor şi din câte un funcţionar rus, numit procuror. Scopul principal al acestor comisii consta în dezvăluirea abuzurilor ocârmuirilor anterioare. Fiecare din aceste comisii, umblând prin judeţele fixate anterior, interoga pe săteni în privinţa abuzurilor la care au fost

[43] „Una din comisii, care acţiona în spiritul strict al instrucţiunilor, a descoperit în Focşani, Buzău şi alte ţinuturi, în care extorcările au fost mai uşor de practicat – abuzuri de circa 30.000 lei (1 200 de ruble) în doi ani. În aceste pagube făcute localnicilor s-au inclus şi alimente luate cu de-a sila de dregătorii care strângeau dările. Dar ce situaţie era acolo unde, fără nici o formă, într-un haos deplin se luau, poate şi 50.000 lei în doi ani pentru alimente, cărăuşie, corvezi, încarturuiri şi altele? Celelalte comisii în cea mai mare parte nu au găsit nimic, ci doar au costat foarte mulţi bani pentru întreţinerea lor„ *(n.a)*.

www.dacoromanica.ro

supuşi de conducerea locală, privind colectele ilegale etc. În multe locuri, comisiile înzestrate cu puteri mari, schimbau pe ispravnici, îi dădeau în judecată alături de alţi dregători.

Alteori – puneau pe mulţi dintre dregătorii mai mici (zapcii) un fel de ocolnici în Basarabia – să plătească, în faţa lor, ţăranilor (numai pe baza afirmaţiei acestora) pentru hrana ce li se dădea la trecerea lor prin sate etc. Această împrejurare a deschis câmp larg diferitelor denunţuri, satisfacţiilor personale, răzbunării şi, în sfârşit, a provocat frământări generale. La început mici dregători, de frica urmărilor plăteau suma cerută de săteni; dregătorii care erau boieri şi cei dintr-un rang mai înalt sau prin legături de rudenie sau prin alte mijloace scăpau de orice răspundere.

Săteanul, care era întotdeauna supus puterii, şi-a deschis ochii ignoranţi şi a început să judece în felul său despre drepturile autorităţilor şi despre nedreptăţi. Cu această impresie *de neînţeles pentru el,* i s-a pus la dispoziţie un mijloc prin care să-şi formuleze dorinţele sale privind înlăturarea asupririi. Dar asemenea situaţii existau din timpuri străvechi ca fiind ceva obişnuit şi ei, chiar dacă-şi dădeau seama că erau nedrepte, le suportau. În plus, ataţaţi fiind de oamenii turbulenţi, visau la dreptul perpetuu de a se împotrivi ilegalităţilor cunoscute de ei. În acelaşi timp, mulţi preceptori de care ei se plângeau rămâneau în posturi sau erau îndepărtaţi numai vremelnic din slujbă; cel mai adesea erau mutaţi. Aceştia văzând că pericolul este numai pe hârtie şi că severitatea comisiilor scade treptat, luau de la săteni pentru a se răzbuna de două ori faţă de cât era legal şi începeau să-i urmărească pe cei care erau consideraţi ca principalii învinuitori.

În felul acesta, aceste comisii nedescoperind nimic care să merite atenţie, în afară de ceea ce se putea rezolva printr-o circulară, au servit mai mult ca pretext
p 150 pentru numeroase intrigi. Sătenii la rândul lor, au învăţat din aceasta să recurgă // la denaturări de fapte pornite din invidie şi răzbunare, să clevetească şi să comenteze acţiunile, fie legale, fie ilegale, ale funcţionarilor publici, pe care au început să-i ameninţe la cea mai mică încercare de a-şi îndeplini serviciul. Într-un cuvânt *comisiile de cercetare* au răspândit în clasa de jos înţelegerea greşită a drepturilor sale, şi au arătat sătenilor ceea ce trebuia lăsat timpului să aducă. Această impresie dăunătoare, prematură, s-a înrădăcinat adânc în mintea mai puţin instruită a oamenilor, care uşor pot cădea astfel într-o stare de înverşunare.

Poporul din cele două Principate a fost întotdeauna devotat Rusiei, nu atât prin comunitatea de credinţă, cât prin nădejdea de a fi apărat de turci şi de lăcomia fanarioţilor frânaţi de către consulii noştri. În plus, mulţi îşi aduc încă aminte de campania lui Potemkin, iar unii de cea a lui Rumianţev care, în loc să aducă ruinarea ţării, aproape întotdeauna legată de război, printr-o administare bine chibzuită l-au îmbogăţit[44] şi au reuşit să atragă asupra lor simpatia şi încrederea locuitorilor. Mulţi dintre locuitori au plecat cu armata, aşezările lor există şi azi în

[44] Liprandi oferă aici o imagine idilică, total opusă realităţii istorice din epocă. Campaniile militare desfăşurate în timpul războaielor dintre Imperiul Otoman şi Rusia (1768–1774) şi, respectiv 1787–1792), pentru a vorbi numai de cele din secolul XVIII, au adus asupra ţărilor române un întreg cortegiu de pustiiri, epidemii, depopulări şi devastări. Numai în Ţara Românească, în intervalul 1789–1791, pierderile suferite de economia principatului de pe urma trupelor ruse şi austriece au fost de 5.079.148 de piaştri. Vezi mai pe larg C. Căzănişteanu, *Urmările războaielor ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea asupra Ţărilor Române,* în „Revista de Istorie", t. 34 (1981), nr. 2, p. 259–269.

www.dacoromanica.ro

cea mai mare parte pe malurile Nistrului în guberniile Cherson, Podolsk ca şi în cea de la Ecaterinoslav.

Campania din 1806–1812 nu a fost atât de favorabilă pentru ei, dar comparativ cu administrarea de atunci ei consideră mai vinovaţi de ruinarea ţării şi de asuprire pe boierii autohtoni //. p 151

Existenţa consulilor peroţi, unele evenimente din Ţara Românească între care şi dorinţa consulatului austriac de a căuta şi folosi orice ocazie pentru a lua pe oameni sub protecţia sa, pe care consulul perot o refuza, a început să îndepărteze pe locuitori de consulul rus.

Ultima campanie despre ale cărei împrejurări nu avem aici posibilitatea să vorbim mai pe larg a fost, într-adevăr, distructivă pentru ţăranii din ambele principate, mai cu seamă în primul an. Dar cu toată secătuirea istovitoare şi în pofida deselor abuzuri, acestea nu au atenuat simpatia faţă de Rusia[45].

La sfârşitul campaniei, deşi aproape toate cererile armatei au fost suspendate, poporul a devenit nemulţumit. Cauza este foarte evidentă: ţăranii din ambele principate nu mai pot fi speriaţi de dări, istoviri şi altele asemănătoare, ei s-au obişnuit cu acestea din timpul turcilor şi fanarioţilor. Pe de altă parte beneficiază de resursele inepuizabile ale solului fertil şi subsolului acestei ţări. Dar ceea ce îi îngrozeşte sunt schimbările ca şi degradarea treptată a obiceiurilor lor; carantinele li se par ceva insuportabil, iar obligaţia de a servi în armata regulată i-a speriat prin severitatea regulilor cazone [...] Fiind vecini apropiaţi ai turcilor, ei au împrumutat o trăsătură caracteristică oamenilor din Orient: neîncrederea şi suspiciunea. De aceasta s-au folosit cei de rea-credinţă şi nemulţumiţi de Regulament şi au dat o largă răspândire zvonurilor şi tulburării minţii sătenilor. După toate acestea au urmat comisiile (despre care s-a vorbit mai sus) // care dat fiind minţile luminate şi p 152
moravurile locuitorilor, au deschis acestora posibilităţi să-şi manifeste deschis nemulţumirile.

Între timp, administraţia superioară fără a ţine seama de moravurile şi obiceiurile ţării, acţiona înfiinţând o mulţime de comitete de cercetare şi alte comisii, creând un mare număr de funcţionari cu sarcini speciale, într-un cuvânt tot ceea ce era necesar pentru conducerea unei ţări dezvoltate din toate punctele de vedere[...] unde conducătorul poartă răspunderea de a judeca şi de a decide. În Principate aceasta este greu de realizat, deoarece înainte nu exista şi nu fusese creat un organism, în această privinţă, care să fundamenteze activitatea comitetelor şi comisiilor. Din această cauză, singura urmare a fost doar respectarea formelor şi punctualitatea în ţinerea scriptelor. La toate acestea s-au adăugat protecţiile acordate şi intrigile promovate de către doi fanarioţi aflaţi pe lângă preşedintele plenipotenţiar[46].

---

[45] „În anul următor, generalul locotenent Jeltuhin, a reuşit, cu toată ruina în care se afla cea mai mare parte a Ţării Româneşti şi ciuma care o secerase, să obţină tot ceea ce era necesar armatei care se pregătea din nou de începerea acţiunilor militare Cu toate aceste rechiziţii, el a putut prin măsuri severe, dar înţelepte şi nepărtinitoare, să menţină pe săteni în supunere" *(n a)*

[46] „Senatorul Colegiului Mavros şi asesorul Colegiului Suţu au obţinut aceste funcţii în mod direct, neavând înainte nici una. Primul din aceşti doi fanarioţi este periculos prin influenţa ce o are la Poartă, al doilea prin relaţii ce le are cu austriecii, cât şi prin legăturile lor de rudenie. Conduita acestor doi fanarioţi este cunoscută în toate ţările europene" *(n a)*

www.dacoromanica.ro

Unii dintre dregătorii care se bucură de încredere şi au o influenţă mare în problemele importante [...] au devenit cauza principală a celor întâmplate în martie 1831 la Iaşi[47], căci prin acţiunile lor dăunătoare au provocat suspiciunea şi au inspirat teamă tuturor claselor. Într-un cuvânt, dintr-o administraţie din cele mai
p. 153 simple au făcut un haos care a avut repercusiuni mai cu seamă asupra ţăranilor. //

Aprobarea Regulamentului a lichidat totul şi a pus pe ţărani într-o situaţie dificilă. Aceştia, ataţaţi de clasele suprapuse, ca şi de unele măsuri neatente, au fost puşi într-o situaţie echivocă.

Unele persoane au primit în taină sarcina de a cerceta părerea boierilor moldoveni faţă de Regulament, pentru a compune Adunarea obştească dintre aceia care nu fac nici o obiecţie la el. Această taină a devenit însă îndată cunoscută tuturor şi, prin această acţiune nechibzuită, teama a pus stăpânire pe toată lumea. Bănuiala a dat naştere la noi intrigi şi a creat oarecum impresia că guvernul însuşi se îndoieşte de posibilitatea introducerii noului Regulament şi că trebuia să recurgă la o acţiune prin care şi-a dovedit slăbiciunea[48]. Cei rău-intenţionaţi vorbeau sătenilor despre recrutări, de mărirea zilelor de clacă, a birului, spuneau că ei au fost lipsiţi de apărare din partea boierilor cărora le aparţineau, altora le spuneau că au fost daţi ca supuşi boierilor pentru a munci, le prezentau inconvenientele înmulţirii instanţelor judecătoreşti. Descriind toate acestea într-o lumină falsă, nu lăsau nici o speranţă de a scăpa de ele.

La începutul anului 1831, în clasele de jos s-a răspândit zvonul că sultanul nu confirmă Regulamentul, deoarece poporul şi cea mai mare parte a boierilor nu-l doresc [...] Folosind pretextul trecerii lui bimbaşa Asif Aga[49] prin Bucureşti şi Iaşi [...] care ar fi fost trimis de Poartă pentru a se convinge în ce stare se află supuşii şi
p 154 dacă sunt nemulţumiţi de Regulament //, ei au recurs la toate metodele pentru a semăna sămânţa dezbinării faţă de guvern şi boierime. În primăvară multe ţinuturi au refuzat să dea recruţi. Aceştia erau luaţi cu sila, dar abia aduşi, la Iaşi dispăreau din nou. În ţinuturile muntoase s-au întâmplat lucruri şi mai grave: aici nu numai că au fost izgoniţi dregătorii dar au fost săvârşite şi omucideri, au fost ucişi unii dintre cazacii noştri, care au fost trimişi împreună cu diferiţi ofiţeri şi arnăuţi pentru restabilirea ordinii. Furia şi încăpăţânarea lor a ajuns până într-acolo, încât a trebuit

---

[47] Liprandi se referă aici la tulburările izbucnite în luna martie 1831 în Iaşi, în rândul boierimii de jos şi a păturilor sărace ale populaţiei, provocate de conţinutul şi prevederile Regulamentului Organic. Pentru a potoli spiritele, generalul Kiselev a arestat câţiva dintre presupuşii iniţiatori (Antohi Sion, C. Cozoni), fixându-le domiciliu forţat sub supravegherea poliţiei.

[48] „În nota compusă de mine despre cele întâmplate în martie 1831 în Moldova şi trimisă generalului-aghiotant Kiselev aceste împrejurări sunt descrise mult mai pe larg" *(n.a).*

[49] „Asif Aga este un turc fin şi abil, care vorbeşte limba română destul de bine. Pe drumul de la Bucureşti la Iaşi a luat-o prin Bacău şi Roman, unde micii boieri i-au ieşit în întâmpinare. Deşi nu era o călătorie făcută special în acest scop, totuşi au fost trase concluzii în privinţa stării de spirit a populaţiei. Aflându-mă la carantina din Sculeni i-am scris detaliat despre aceasta generalului aghiotant Kiselev. Acest Asif Aga este cel care, la intrarea noastră în Iaşi în 1822, a fugit cu 60 de ostaşi în Austria, de unde a fost trimis în ţara lui. În anul 1829 el a comandat avanposturile de la Şumla; eu l-am cunoscut personal atât înainte de campanie cât şi după" *(n a).*

www.dacoromanica.ro

să fie trimis împotriva lor un regiment de cazaci, iar din Bucureşti regimente de infanterie, pentru a pune capăt dezordinilor[50].

Nu este aceasta oare, un fenomen politic neobişnuit? Ţăranul moldovean era de regulă supus şi timid, cârmuit din cele mai vechi timpuri de către un călăraş neînarmat, care trăia liniştit în sat şi storcea avuţia locuitorilor şi sufletul din ei. Cu un singur cuvânt, sătenii, care nici azi nu îndrăznesc – ei fiind cincizeci să atace un om înarmat, etc. tocmai aceşti oameni nu numai că au dat dovadă de îndârjire şi nesupunere[51] faţă de ocârmuirea pe care le-a impus-o ţarul, care întotdeauna îi lua sub ocrotire, dar au îndrăznit să intre în schimb de focuri de armă cu infanteria şi cu cazacii armatei victorioase, care a potolit pe asupritorii lor şi întotdeauna a eliberat cele două principate de sub jugul apăsător al necredincioşilor şi, prin victoriile sale răsunătoare, le-a scos din negura uitării drepturile lor străvechi, domnitorii şi miliţia populară.

Straja

Soldaţii adunaţi acum sau straja din ambele principate caută ocazia să fugă. Conduita multora şi severitatea disciplinei nu pot fi coordonate cu obiceiurile sătenilor. Dispreţul cu care sunt trataţi ofiţerii la toate petrecerile publice de către clasele suprapuse şi refuzul de a-i primi în casele lor stârnesc în ei mânie, dorinţa răzbunării, atât de caracteristică claselor de jos împotriva celor suprapuse. Exemplele de acest fel au avut loc la începutul anului 1831 la Iaşi. // Toate acestea p. 155
ne duc la concluzia că această forţă armată, chiar dacă nu toată, se va întoarce împotriva boierimii, se va împrăştia pe la case şi va mări dezordinea iminentă, care este de aşteptat să se producă în ambele principate după plecarea armatelor noastre[52].

Încheiere

Acestea sunt rezultatele acţiunilor insuficient gândite şi imprudente în administrarea Principatelor după pacea de la Adrianopol, administraţie care nu a acordat atenţie nici stării de spirit, nici relaţiilor politice viitoare şi nici cultivării

[50] Este vorba de răscoalele ţărăneşti din ţinutul Herţa (din Moldova) şi alte zone ale principatului din primăvara anului 1831, provocate de aplicarea unora din prevederile Regulamentului Organic. Pentru înăbuşirea lor – aşa cum arată şi Liprandi – administraţia rusă de ocupaţie a fost nevoită să folosească unităţi militare.

[51] Este semnificativ că francezul Lagau, descriind aceste împrejurări într-o scrisoare către Sebastiani, din 2 septembrie 1831, comenta: „ţăranii n-au întârziat a se răscula în diferite părţi şi a întreba, prin intermediul câtorva oameni mai decişi, ce interes aveau Ruşii a-i înzestra cu instituţii pe care ei înşişi nu le cunosc şi care dezlegându-i de apăsarea boierească nu înlocuiesc prin nimic uşurinţele de trai ce adesea obţineau de la boieri, nici facultatea de a se răscumpăra de serviciul militar (cf. Hurmuzaki, *Documente* . , XVIII, p. 255).

[52] Temerile lui Liprandi s-au dovedit a fi complet nejustificate şi au fost infirmate de evenimentele care au urmat Evacuarea Principatelor de către trupele ruse, desfăşurată în cursul anului 1834 – nu a fost însoţită – aşa cum anticipa călătorul rus, de nici un fel de tulburări interne.

www.dacoromanica.ro

simpatiei măcar a unei clase față de Rusia, care s-a condus după cele mai nobile intenții de a face bine tuturor popoarelor a căror soartă depindea de influența și ocrotirea ei.

Salutară pentru Principate ar fi fost în schimb o legislație corespunzătoare împrejurărilor și nivelului de cultură, adaptată la legile și obiceiurile locale, care să satisfacă necesitățile și să favorizeze dezvoltarea profesiilor, să asigure existența fiecărei pături, menținând în același timp relațiile și obligațiile particulare și reciproce; ea ar fi trebuit să delimiteze, printr-o expunere clară și pe înțelesul tuturor, interesele generale de cele particulare și ar fi dus la dispariția firească a legilor și obiceiurilor vechi. Și în acest caz însă este necesară multă prudență pentru păstrarea liniștii și prevenirea intrigilor și uneltirilor, care pot fi puse la cale de cei răuvoitori. Într-o asemenea situație, acea mică parte din populație care a fost lipsită de foloase personale nu va putea niciodată să se împotrivească întregii mase, care a câștigat foloase generale. Indiscutabil că o asemenea legislație, însoțită de măsuri chibzuite ale guvernului, s-ar fi putut introduce fără nici un fel de măsuri de constrângere, care în situații de acest gen sunt total nerecomandabile.

Dar în Principate totul s-a întâmplat pe dos: Regulamentul nu numai că este în multe privințe defectuos , dar el depășește nivelul de cultură al țării și nimeni nu poate să înțeleagă binele pe care îl aduce. Acolo viitorul nu se ia în considerare, numai prezentul servește ca bază pentru toate, iar trecutul, cu toate nenorocirile
p. 156 suferite este considerat ca vremea bunăstării. //

Așadar, acolo unde nici o clasă nu este suficient de matură pentru a primi o instituție europeană, oricât de favorabilă ar fi aceasta și unde puterea unei singure persoane este necesară multă vreme încă pentru păstrarea liniștii generale [...] pe un asemenea pământ este greu, și fără eforturi neobișnuite aproape imposibil, să se implanteze o asemenea instituție și încă mai greu ca ea să prindă rădăcini. Pentru aceasta ar servi, de pildă, ca exemplu Grecia, care a adoptat constituția avansată a elveților și rezultatele sunt bineînțeles vizibile. Această acțiune [...] prematură a făcut ca toată populația să regrete vechiul sistem de guvernare. În Moldova și Țara Românească, unde bunăstarea este legată de relațiile politice, se pot întâmpla evenimente deosebit de importante și destul de complicate.

Cunoscând în amănunt ambele Principate, oamenii din toate clasele sociale, starea de spirit, influențele și aspirațiile lor și având legături cu multă lume pot spune cu toată siguranța că acest Regulament, care este introdus atât prin ademenire cât și prin folosirea amenințării de a fi expulzat la Silistra și susținut prin forța armelor, va putea rămâne în vigoare numai atâta vreme cât va fi menținut prin asemenea metode de convingere. Și nu încape nici o îndoială că, imediat ce Principatele vor fi părăsite de armatele noastre, situația care va urma va fi chiar mai groaznică decât cea care a existat în timpul lui Tudor Vladimirescu și a eteriștilor în anul 1821. Dacă până în prezent în Țara Românească nu s-a produs o dezordine evidentă, aceasta se datorează prezenței acolo a diviziei noastre. Moldova care este nu la mare distanță de ea, abia părăsită de infanteria noastră, a ridicat deja steagul răzvrătirii.

10 august 1831

www.dacoromanica.ro

KARL VON SZEPESHÁZY
(1780–7 ianuarie 1829)

Karl von Szepesházy s-a născut în Slovacia, la Levoča (Leutschau), în 1780 şi a murit la 7 ianuarie 1829. După terminarea studiilor, pe care le-a făcut în oraşul Eger, el s-a stabilit la Miskólcz unde a lucrat ca notar. În timpul insurecţiei nobiliare ungare din anul 1800, Karl von Szepesházy a participat la această mişcare organizând, totodată, în comitatul Borsod un batalion de infanterie, pe care l-a condus în calitate de locotenent major. După înfrângerea insurecţiei ca urmare a păcii încheiate în 1801, Szepesházy a fost primit în rândul gărzii de corp nobiliare ungare, datorită recomandării foarte călduroase a comitatului Zips. În calitate de gardist, el a îndeplinit serviciul de curierat în timpul campaniei din 1805 şi, după ce a petrecut cei cinci ani reglementări ca membru al gărzii de corp nobiliare ungare, Szepesházy a obţinut postul unui practicant la Cancelaria aulică regală ungară din Viena. Într-un interval de un an şi jumătate, a devenit Onorar *(Honorar)*, iar în 1822 Comisar vice-provincial în activitate în districtul Košice. În vremea în care a slujit la Viena, Szepesházy a primit ordin de la împărat ca, în 1810, să conducă trupele de marinari ruşi din Croaţia, prin Ungaria şi Galiţia, în Polonia iar în 1814 să conducă, prin Ungaria, trupele italiene, care se întorceau din captivitatea otomană. În afara acestei activităţi meritorii proprii profesiei sale, Karl von Szepesházy a devenit cunoscut în urma publicării unor lucrări literare. Împreună cu I C. von Thiele el a editat. 1. *Merkwurdigkeiten des Konigreichs Ungarn oder historisch-statistisch-topographische Beschreibung aller in diesem Königreich befindlichen 42 koniglichen Freistadte, 16 Zipser Kronstadte, Jazygiens, Gross- und Klein-Kumaniens, der privilegierten Heiduken-Stadte, der Berge, Hohlen, Seen, Flusse, vorzüglichen Gesundbrunnen und des ungarischen Bergbaues, nebst einer Uebersicht des gantzen Konigreiches· Nach officiellen von den Behorden eingesendeten Daten und andere autentische Quellen in alphabetischer Ordnung bearbeitet. Mit einer Abbildung der Karpathen nach der Natur,* 2 vol. Košice, 1825, editor Karl Werfer; 2. *Wegweiser durch das Konigreich Ungarn und nach allen angrenzenden Landern mit statistischen Angabe der Zahl der Koniglichen Freistadte, Marktflecken, Dorfer und Pradien . nebst einer Postkarte von Ungarn und Siebenburgen, verbunden mit einer ausfuhrlichen Beschreibung aller Mineralbader, Gesundbrunnen und Heilquellen des Konigreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und Siebenburgen hinsichtlich ihrer chemischen Bestandtheile, medizinischer Wirkung, Unterkunft, Tage, Umgebungen, Lebensart, Zerstreungen, Chenerung oder Wohlfeilheit,* Košice, 1827 editor Karl Werfer

Această din urmă lucrare a cunoscut o ediţie îmbunătăţită şi actualizată, publicată în acelaşi an sub titlul: *Neuester Wegweiser durch das Konigreich Ungarn und nach allen angrenzenden Landern mit statistischen Angabe der Zahl der koniglichen Freistadte, Marktflecken, Dorfer und Pradien nebst einer Postkarte von Ungarn und Siebenburgen verbunden,* Košice, 1827, editor Karl Werfer.

Partea referitoare la Transilvania şi Banat din *Ghidul cel mai nou pentru regatul Ungariei şi pentru ţările vecine cu date statistice ale numărului de oraşe libere regale, târguri, sate şi predii împreună cu o hartă a staţiilor de poştă din Ungaria şi Transilvania, legată de descrierea amănunţită a tuturor băilor minerale, izvoarelor de apă minerală, izvoarelor terapeutice ale regatului Ungariei, Croaţiei, Slavoniei şi Transilvaniei* cuprinde informaţii deosebite şi amănunţite despre calitatea, compoziţia, efectul, posologia şi amplasarea băilor şi izvoarelor amintite. Folosindu-se de experienţa

www.dacoromanica.ro

dobândită în vremea în care a condus diferite trupe prin Croaţia, Ungaria şi Galiţia, Karl von Szepesházy a întocmit, reactualizându-l împreună cu I.C. von Thiele, un ghid complet al băilor şi izvoarelor tămăduitoare pentru ca cititorul să-şi poată alege, în funcţie de afecţiunile sale, o cale de însănătoşire. La o cercetare mai atentă a acestei lucrări, călătorii şi pacienţii urmau să se convingă de veridicitatea informaţiilor şi de eficienţa izvoarelor de apă minerală folosite încă din antichitate: Geoagiu, Băile Herculane. De altfel fiecare izvor de apă minerală şi stabiliment de băi este descris din punct de vedere geografic, chimic şi terapeutic, iar, atunci când informaţia o permite, sunt menţionate şi unele date istorice. Fiind un adevărat călător, iar „călătoria în patrie este adesea viaţa noastră", a întocmit, în urma propunerilor cititorilor săi din Transilvania şi regatul Ungariei, o hartă cu staţiile de poştă Acest instrument util oricărui călător cuprinde distanţele existente între staţiile de poştă, frecvenţa şi itinerariul poştalioanelor, redarea corectă a numelor localităţilor care figurează pe hartă, dar şi observaţii despre localităţile balneare, canale, peşteri şi alte curiozităţi.

Date biobibliografice despre Karl Szepesházy se găsesc în articolul lui Joseph Thewrewk publicat în 1826, la Bratislava, împreună cu portretul acestuia executat ca gravură de Mauschgo în „Magyar Pantheon" şi la Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, vol. 41–42, Viena, 1880, p. 110.

KARL VON SZEPESHÁZY

GHIDUL CEL MAI NOU PENTRU REGATUL UNGARIEI ŞI PENTRU TOATE ŢĂRILE VECINE CU DATE STATISTICE ALE NUMĂRULUI DE ORAŞE LIBERE REGALE, TÂRGURI, SATE ŞI PREDII[1]

p. 66 (...) **Bodoc**[2]. Cele două sate, Bodoc şi Malnaş, se află în cercul de jos al regiunii secuieşti din Transilvania şi sunt vecine. Pe teritoriul amândurora se află izvoare minerale gazoase, pe care locuitorii le folosesc, în mod obişnuit, ca băutură. Aceste izvoare depun, atât în fântână cât şi pe canalul de scurgere, un mâl roşiatic. Din cauza puterii lor curative reduse, ele nu se bucură însă de mare faimă.

Bogda sau Neuhof. Sat în comitatul Timiş, la o depărtare de patru ore de Timişoara, cu un stabiliment de băi. //

p. 67 (...) **Borşa** (Izvor de apă minerală acidulată[3]), se află în comitatul Maramureş; este deosebit de bun pentru îngrijirea sănătăţii.

Borsec[4]. În adâncul munţilor din ţinutul secuiesc al Transilvaniei, la o depărtare de opt mile ungureşti[5] de Bistriţa sau Nösenstadt şi de zece mile ungureşti de Târgul Mureş, în satul Ditrău[6] aflat la graniţa cu Moldova, în aşa

---

[1] Traducerea s-a făcut după textul german al lui Karl von Szepesházy şi I.C. von Thiele, *Neuester Wegweiser durch das Konigreich Ungarn und nach allen angrenzenden Landern mit statistischen Angabe der Zahl der koniglichen Freistadte, Marktflecken, Dorfer und Pradien nebst einer Postkarte von Ungarn und Siebenburgen verbunden, mit einer ausfuhrlichen Beschreibung aller Mineral-Bader, Gesundbruennen und Heilquellen des Konigreiches Ungarn, Croatien, Slavonien und Siebenburgen*, Košice, 1827.

[2] *Bodok*, localitate în apropierea oraşului Sfântul Gheorghe.

[3] *Sauerling.*

[4] *Borszék.*

[5] O milă ungurească = 7,586 km.

[6] *Ditro.*

www.dacoromanica.ro

numita regiune Borsec, care este atât de năpădită de pietre de calcar, molizi, brazi şi, ici colea, cu fagi şi mesteceni, pe o iarbă grasă şi deschisă la culoare, încât pantofii trecătorului sunt umeziţi ca de o rouă grasă, se află două ape minerale:

1. **Borsec**. Aceasta izvorăşte curată din malul pârâului, care curge pe acolo şi, printr-un jgheab scurt, se varsă în pârâu. Această apă întrece toate celelalte izvoare de apă minerală acidulată din Transilvania, prin răceală, limpezime, gust plăcut, miros pătrunzător şi cantitatea de substanţe eterice, pe care o depune nu numai în bule foarte mici şi apropiate una de alta // pe marginea paharului, ci şi când este p. 68
recoltată proaspătă şi le aruncă în sus cu un susur precum un vin puternic. Băută mai des, te înţeapă, îţi furnică nasul încă de departe cu miros de pucioasă, iar dacă o bei în cantităţi şi mai mari, îţi face capul greu şi îţi provoacă ameţeli. Sticlele umplute cu această apă şi bine închise explodează. Din această cauză, chiar şi cu cea mai mare precauţie, această apă nu poate fi transportată în locuri mai îndepărtate decât cu mare grijă. Ea nu provoacă stomacului neplăceri, stimulează, adesea şi cu uşurinţă, scaunul şi, dacă este băută în cantităţi mari, produce diureză. Ea nu colorează scaunul, dar stimulează foarte mult pofta de mâncare. Potrivit cercetărilor unui fost medic al oraşului Sibiu, ea este alcătuită din părţi egale de săruri şi baze, pe jumătate atâta substanţe feruginoase şi un pământ calcaros şi mâlos foarte fin, toate acestea fiind reunite cu cel mai fin miros de vapori de pucioasă în aşa fel încât nu produce complicaţii şi neplăceri, ci, cu atât mai mult, poftă de mâncare şi o asociere deosebit de bună a sucurilor gastrice. Celelalte izvoare n-au un gust plăcut şi, de aceea, sunt neglijate. De jur împrejur creşte un fel de pipirig care se poate folosi la uscarea unor abcese vechi.

2. Celălalt izvor. La aproximativ o mie de paşi de cel dintâi, între molizi groşi, dintr-un dâmb stâncos se deschide o crăpătură îngustă. Din aceasta ţâşneşte necontenit cu un zgomot remarcabil, un izvor acidulat de apă minerală deosebit de plăcut, dar care dispare iarăşi în aceeaşi crăpătură.

Bozeş. În comitatul Hunedoara din Transilvania, într-o vale care se întinde mult în jurul izvorului, la poalele unui munte stâncos //, ţâşneşte un izvor mineral p 69
care se află la aproximativ două ore de drum înspre apus de oraşul Orăştie[7] (Szászváros). Fundul izvorului este plin cu nisip şi pietre acoperite cu un fel de sare de culoare ocru, pe care această apă o depune în curgerea ei.

În ceea ce o priveşte, apa este strălucitoare şi limpede; dacă o torni într-un pahar, este efervescentă şi produce foarte multe bule gazoase, care se sparg cu mare zgomot. Gustul ei este acidulat ca vinul şi înţepător. Părţile componente sunt: 1. un fond mineral acidulat; 2. sulfat feros de concentraţie slabă; 3. fier; 4. pământ absorbant; 5. sare minerală; 6. sare muriatică. Efectele: ca la apa gazoasă.

(...) **Buziaş**. Sat în comitatul Timiş, având un izvor cu apă minerală acidulată, care este băută mult la Timişoara. //

.....

Fibiş (apă minerală), în comitatul Timiş. Atunci când călătoreşti de la p. 73
Timişoara la Arad întâlneşti, nu departe de şoseaua spre Arad, două izvoare de apă

[7] *Pross*

www.dacoromanica.ro

minerală: unul este o apă minerală purgativă, celălalt provoacă, însă, moartea tuturor păsărilor şi a reptilelor.

.....

p 82 **Oradea**[8] (Băile termale). Ele îşi au originea la o depărtare de o milă de Oradea, în comitatul Bihor, la poalele munţilor mari, care se întind până în Transilvania. Ele sunt la o depărtare de o jumătate de oră de un deal pe care se află satul Haieu[9]. Băile termale aflate înspre nord se numesc Băile Episcopale, iar cele dinspre sud se numesc Băile Felix[10].

a) **Băile Episcopale**. Izvorul de apă minerală caldă, din care sunt alimentate patru băi, ţâşneşte la poalele unui munte foarte înalt aflat înspre apus, în multe locuri cu atâta putere, încât alcătuieşte curând un râu mic numit Peţea. Apa este foarte limpede şi nu pierde nimic din limpezimea ei chiar şi când este păstrată timp mai îndelungat; ea nu lasă depuneri şi este fără miros, cu excepţia celei de la al doilea izvor, care are un miros uşor de pucioasă. Apa nu are nici un gust, fie că este
p. 83 rece // fie că este caldă.

Prima baie. De la această apă de baie după evaporarea a trei livre de apă[11] în baia de nisip rezultă ceva mai mult de 14 gran[12] dintre care 7 gran pământ şi tot atâta sare.

A doua baie. Trei livre din apa acestei băi dau aproape 15 gran cu aceleaşi părţi componente ca mai sus.

A treia baie. Trei livre din apa tratată în acelaşi fel au lăsat un reziduu de 14 gran, din care pământul de calcar feros are 7 gran, iar sarea asemănătoare celei de Epsom[13] tot atâta, aşa încât şi componentele apei băilor de mai înainte sunt aceleaşi ca ale acesteia.

A patra baie. Din două livre de apă au rezultat 9 gran reziduuri din care aproape 4 gran pământ calcaro-feruginos şi 5 gran sare amară.

Părţile componente sunt aproape aceleaşi la toate cele patru băi, deoarece apa provine de la un izvor mamă: 1. pământ calcaro-feruginos; 2. puţin selenit; 3. sare amară.

b) **Băile Felix.** Acestea se află ceva mai departe între munţi şi sunt adeseori inundate de apa de la munte precum şi de un pârâiaş care curge dinspre miazăzi. În rest, acest izvor este la fel cu cel de dinainte, cu excepţia faptului că apa acestor băi miroase mai mult a sulf decât a celorlalte. De asemenea, aceste băi sunt în timpul verii mult prea calde, mercurul din termometrele Réaumur ajungând până la 20°.

Părţi componente: 1. Ficat de pucioasă; 2. Pământ calcaro-feruginos; 3. Puţin selenit; 4. Sare amară. Prin urmare, şi aceste băi nu se deosebesc de cele de mai înainte, avându-şi originea în aceeaşi vână de apă.

---

[8] *Grosswardein.*
[9] *Hájò.*
[10] *Felizianische Bader.*
[11] O livră, adică 1 Pfund = 560 gr.
[12] Un gran = 1,03 grame.
[13] Oraş în comitatul englez Surrey la sud-vest de Londra, renumit în secolul al XVIII-lea pentru băile şi izvoarele sale, care conţineau sare amară (sulfat de magneziu), adică sare de Epsom sau Epsomit.

www.dacoromanica.ro

Uzul tuturor acestor băi termale este general şi nu este uşor de înfăţişat faima de care se bucură. Populaţia vine aici în număr mare, din toate părţile şi întreaga zonă // este acoperită de corturi. Aici îşi găsesc salvarea şi alinarea mai ales cei p. 84
care suferă de dureri de membre sau de piatră la rinichi şi la vezică, cei care au fost loviţi de apoplexie, persoanele paralizate şi cele care suferă de boli de piele.

Geoagiu[14]. La o jumătate de oră de acest sat, care se află în comitatul Hunedoara din Transilvania, în ţinutul Manis şi la aproximativ două mile de Orăştie, se află o colină, care este vestită datorită numeroaselor izvoare, când mai calde, când mai puţin calde, dar care conţin aceleaşi părţi componente. Întreg locul este înconjurat cu piatră de var care produce această apă, iar totul în apropiere este acoperit cu un astfel de strat de var. Căldura măsurată cu termometrul Réaumur este următoarea: 1. în baia cea mare de la izvorul mare aflat pe latura de răsărit, temperatura este de 28°; 2. tot acolo, la un alt izvor aflat înspre sud temperatura este de 25°; 3. în baia cea mică temperatura este de 25°; 4. în aşa numita baie a contelui Bánffy[15] temperatura este de 26°. 5. în baia cea veche, între case, temperatura este de 23°.

a) **Apa călduţă**. Aceasta este destul de strălucitoare şi limpede, iar gustul uşor acidulat. **Părţi componente**: 1. un miros uşor şi afumat datorită căldurii; 2. substanţă feruginoasă dizolvată; 3. mult calcar şi pământ absorbant; 4.ocru; 5. sare amară. **Utilizare**: fortifică şi usucă.

b) **Apele reci**. În jurul izvoarelor calde există izvoare reci, care sunt strălucitoare şi limpezi şi au acelaşi gust acidulat. **Părţi componente**: ele sunt feruginoase şi acidulate.//

.....

Hărău[16]. Acest izvor se află în comitatul Hunedoara din Transilvania. Când p 85
te depărtezi dincolo de biserica din Chimindia[17], pe o suprafaţă bine cultivată, preţ de o jumătate de oră, observi la poalele unui deal calcaros şi acoperit cu multă iarbă, a cărui parte din spate este abruptă şi acoperită cu bucăţi de stâncă răspândite împrejur, un izvor captat într-un bazin prost, care-l apără de ploaie şi vite şi care se varsă în izvorul aflat mai jos. Apa ţâşneşte cu putere şi produce bule numeroase, dar nu are nici un fel de depunere colorată. Ea este rece, limpede, cu perle şi acidulată. În privinţa puterii şi a vigorii, această apă minerală acidulată nu este cu nimic mai prejos de cea de la Bozeş, doar că are un conţinut de fier abia sesizabil.

Băile Herculane sau izvoarele de apă minerală de la Mehadia. De fel lipsite de mare importanţă, aceste izvoare tămăduitoare au primit încă la începuturile antichităţii numele eroului din mitologia greacă, pentru a atrage, astfel, atenţia asupra uriaşelor lor puteri curative, dovedite încă din vremuri străvechi. Drept mulţumire pentru ajutorul şi vindecarea dobândită., împăraţi, generali şi senatori au ridicat aici, încă din vremea romanilor monumente şi altare, ale căror rămăşiţe vrednice de a fi văzute se găsesc încă şi în zilele noastre. Aceste băi se află pe

[14] *Gyogy.*
[15] *Graf Wamphıschen Bade.*
[16] *Haro.*
[17] *Kemendye.*

www.dacoromanica.ro

teritoriul Regimentului de graniță româno-iliric, la aproximativ o jumătate de milă
p. 86 de localitatea de graniță Mehadia, la două mile // de Orșova și la 20 de mile de Timișoara, într-o vale strâmtă, mărginită de munți înalți și împăduriți. Prin vale curge râul Cerna. După ce romanii au fost alungați din acest ținut, aceste băi au fost distruse de popoarele barbare, care au ocupat Dacia. Până în 1735, ele au rămas complet nefolosite. Atunci au fost, în fine, scoase la lumină dintre ruinele lor și, pas cu pas, au fost construite. Toate aceste băi opt la număr, au, ce-i drept, temperaturi diferite, dar toate sunt atât de fierbinți, încât nimeni nu poate rezista să se îmbăieze mai mult de zece minute. Chiar și românii, care pot rămâne cel mai mult în băile cele mai fierbinți, nu rezistă aici decât câteva minute și trebuie să le lase să se răcească înainte de a le folosi. Băile sunt următoarele:

1. **Izvorul Hercule** sau **Baia Hoților**, cu o temperatură de 30°–38° Réaumur. După ruperi de nori sau ploi de lungă durată, acest izvor se răcește, dar curând își redobândește vechea temperatură. Credința în puterea curativă a acestei ape este atât de mare, încât fiecare vilegiaturist socotește că trebuie să-și încheie cura cu o baie făcută aici.

2. **Baia Ludovic** sau **Baia de șindrilă** are cel mai bogat izvor dintre toate și o temperatură de la 33° până la 40° Réaumur. Apa trebuie să se răcească în cadă 5 până la 6 minute înainte de a se putea face baie.

3. **Baia călduță pentru mădulare** cu temperaturi de la 29° până la 30° Réaumur este deosebit de tămăduitoare pentru bolile de gută și de reumatism.

4. **Baia veche pentru mădulare** și

5. **Baia de var** se află în același loc. Cele două izvoare țâșnesc aproape unul lângă celălalt și, cu toate acestea, ele se deosebesc foarte mult din punctul de
p 87 vedere al temperaturii, al părților componente și // al efectului lor. Primul are o temperatură de la 37° până la 39° Réaumur, cel de al doilea de la 34° până la 30° Réaumur.

6. **Baia Francisc**, a cărei temperatură crește rareori peste 30° Réaumur, este adeseori folosită datorită acestei temperaturi moderate. Ea este deosebit de eficientă mai ales în bolile datorate plăcerilor lumești.

7. **Baia de ochi** având o temperatură de 37° până la 39° Réaumur. Eficiența ei presupusă în vindecarea bolilor de ochi pare să se întemeieze pe o idee preconceptă.

8. **Baia pentru fierbințeală**, cea mai caldă dintre toate, se spune că ar fi vindecat mai multe afecțiuni febrile rebele.

La toate aceste băi întâlnim următoarele însușiri comune:

a) toate sunt de limpezimea cristalului;

b) toate emană un miros puternic de pucioasă, pe care-l simți încă de la depărtare. La unele dintre ele, precum la baia de șindrilă, poți chiar remarca adevărate flori de sulf. Pe scândurile care acoperă baia de șindrilă se depune o asemenea cantitate de pucioasă încât, ai putea aduna, cu ușurință, o cantitate de patru livre[18].

[18] O livră are 560 gr.

www.dacoromanica.ro

c) Toate sunt, aşa cum s-a spus, foarte calde, unele însă atât de fierbinţi, încât nu le poţi suporta fără să le fi răcit. Potrivit observaţiilor mai multor medici, atât căldura moderată a unora cât şi fierbinţeala greu de suportat a altora par să fie schimbătoare, în funcţie de anotimp.

Toate băile au un rol comun şi conţin aproape acelaşi părţi componente, anume:

1. un dominant gaz sulfuros;
2. sare minerală calcaroasă;
3. puţin pământ calcaros.

Observând că unele conţin puţin selenit, altele, în schimb, ceva pământ feruginos, trebuie să deduci că aceste particule, atunci când apa a părăsit filonul originar // nu provin chiar de la obârşia ci, mai mult din rezervorul străin prin care p. 88
trec şi din care pot prelua ba o parte componentă, ba alta. Acelea care conţin mai multe săruri de selenit şi ceva mai puţin fier sunt mai fortifiante şi mai stimulative decât cele din care lipsesc. De asemenea, puterea şi efectul acestor băi termale se află în legătură cu temperatura mai mare sau mai mică a apei, aceasta având o temperatură mai ridicată sau mai scăzută care exercită asupra corpului un efect mai puternic sau mai slab. Tot la fel, temperatura diferită de la baza băii activează şi pune în mişcare mai mult sau mai puţin părţile componente, astfel că puterea şi efectele acestor băi termale sunt în raport cu temperatura lor. În general, aceste băi au cea mai mare eficienţă în toate erupţiile cutanate, în abcesele cele mai rebele, în anchiloze, contracturi şi paralizii musculare, în tumori, inflamaţiile membrelor, gută, reumatisme, cloroză[19], hemoroizi, indurarea intestinelor, în toate bolile nervoase şi în diferite stări de astenie şi debilitate. Oameni de rang mai înalt, care vizitaseră mai înainte băile mai puţin datorită lipsei de confort, sunt acum prezenţi, de când au fost construite mai multe clădiri importante pentru găzduirea oaspeţilor şi de când se poartă mare grijă, în general, pentru înfrumuseţarea acestei localităţi balneare. Pentru promovarea unei dezvoltări şi mai mari a acestor băi, ca administrator al lor a fost angajat un funcţionar civil propriu, căruia i s-a încredinţat asigurarea ordinii de acolo. De asemenea, Consiliul Aulic de Război a ordonat ca // p. 89
aceste băi să fie scoase de sub orice jurisdicţie a regimentului[20] şi să fie subordonate în mod nemijlocit Comandamentului General[21]. În afară de o clădire mai mare, cu 60 de camere pentru oaspeţi, înzestrată cu tot confortul, în afară de o clădire cu patru camere destinate ofiţerilor bolnavi, în afară de o cafenea şi de două clădiri mari destinate slujitorilor de la băi şi oamenilor mai săraci, în fiecare an se ridică noi locuinţe pentru vilegiaturişti. De asemenea, se lucrează intens în vederea asigurării unei şederi cât mai plăcute, încă în ultimii ani, în locul barăcilor au fost ridicate clădiri noi şi frumoase, iar drumuri abrupte fără de care, cu primejdia vieţii, nu puteai să te bucuri de plăcerea băii, au fost transformate, prin aruncarea în aer a unor mari mase de stânci, în drumuri netede şi frumoase, iar peste Belareca învolburată a fost construit un pod nou de piatră.

---

[19] *Glorosie.*

[20] Este vorba de regimentul de graniţă româno-bănăţean nr. 13.

[21] Comandamentul General Militar al Banatului.

www.dacoromanica.ro

(...) **Hărman**[22]. Este un sat în cercul inferior al zonei secuieşti din Transilvania. Aici se găseşte un izvor cu apă acidulată, folosită în mod curent, la băut. Izvorul depune un sediment de ocru, dar nu este folosit prea mult fiindcă nu este de mare însemnătate, atât în privinţa puterii şi cât şi a gustului său.

p 92 .....

Călan[23]. Această localitate se află la două ore depărtare de Hunedoara, de la care-şi are numele comitatul, şi la trei ore depărtare de Deva, în zona Mureşului. Satul începe în dreptul unei stânci, care se ridică din câmpie precum un mic castel. El se află pe o câmpie destul de netedă de-a lungul râului Sargeli[24]. În mijlocul acestei stânci, care este excavată cam de un cot şi jumătate şi care aşa cum se spune, ar fi un monument al hărniciei romane, se găseşte o apă călduţă în care se spune că s-ar fi îmbăiat şi împăratul Sigismund[25] atunci când a călătorit prin Transilvania, cu toate că astăzi locul nu mai este folosit pentru baie. Apa care ţâşneşte din partea cea mai de jos a acestei stânci scobite, este limpede şi strălucitoare, dar neplăcută la gust şi puţin mirositoare. **Părţi componente**: 1. pământ calcaros şi feruginos; 2. puţin selenit; 3. sare amară. **Efecte**: în funcţie de părţile componente, poate avea efecte curative pentru mai multe boli. //

p. 93 (...) **Caransebeş (Balta sărată**[26] – Izvor de apă minerală acidulată) în districtul regimentului de graniţă româno-iliric. Nu departe de vestita localitate Caransebeş, într-o zonă încântătoare numită Balta sărată, care îi aparţine episcopului grec[27], se află acest izvor cu apă minerală acidulată înconjurat de copaci. Tot aici, înspre Muntele Mare, se află încă un alt izvor, care desparte Transilvania de Banat.

(...) **Caşin**[28]. Sub acest nume se găseşte în părţile secuieşti din Transilvania un sat, la o distanţă de o zi şi jumătate de drum de Braşov.

p. 94 Aici, la poalele unui deal, este o apă minerală // a cărei emanaţie omoară toate insectele şi care, atunci când se evaporă, lasă un sediment de ocru foarte galben. Apa este limpede ca vinul, spirtoasă şi pătrunzătoare. **Părţi componente**: 1. o substanţă minerală în fermentaţie şi dominantă; 2. o substanţă feruginoasă dizolvată de cea dintâi şi o alta nedizolvată: 3. pământ absorbant; 4. puţină sare amară[29] şi o mare mulţime de minerale alcaline. **Efecte**: Aceasta fortifică şi înviorează foarte mult. Apa poate fi băută cu sau fără vin şi are o putere de dizolvare foarte mare la nivelul venelor, intestinelor şi rinichilor, curăţă totodată abcesele, vindecă bolile de piele, distruge mucozitatea vâscoasă, întăreşte şi excită părţile devitalizate. //

---

[22] *Hermany.*

[23] *Kalan.*

[24] Apa Grădiştei.

[25] Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei (1387–1437).

[26] *Balda serrata.*

[27] Corect episcopul ortodox de Caransebeş.

[28] *Kászon*

[29] *Wundersalz.*

www.dacoromanica.ro

(...) **Ţărgşoru**[30]. Satul cu acest nume, situat în ţinutul Mociu din partea p. 95
inferioară a comitatului Cluj din Transilvania şi la patru mile şi jumătate depărtare de târgul Turda, are un izvor de apă minerală pe un câmp veşnic umed şi ud. Apa acestuia este sărată şi amară şi, băută cam jumătate de măsură, are un efect laxativ repetat, prin urmare este băută adesea de oameni cuprinşi de febră. **Părţi componente**: o sare amară purgativă. **Putere şi efecte**: prin puterea sa de dizolvare este destul de asemănătoare cu izvoarele de apă minerală de la Eger şi Sedlitz.

.....

Malnaş. Este un sat din Transilvania, în partea de sus a ţinutului secuiesc p. 113
Trei Scaune, care se învecinează cu satul Bodoc şi care foloseşte zilnic la băut apa sa minerală acidulată cu gust de vin. Aceasta acoperă izvorul şi şanţul său de scurgere cu un nămol roşiatic. Tocmai aici, adică în pădurea acestui sat Malnaş, trebuie să existe o despicătură sulfuroasă care emană, în mod constant, un abur dens. // Acesta ucide păsările, care zboară deasupra sa şi-i acoperă pereţii laterali p. 114
cu fulgi sulfuroşi, pe care locuitorii îi rad adesea, după care, de prudenţă, fug din nou repede din văgăună.

(...) **Mercheşa**[31] (Izvor de apă minerală acidulată) se află pe stâncile din zona Rupea [32] în Transilvania; se află la două ceasuri bune de drum de târgul Rupea, iar germanii obişnuiesc s-o numească **Streitfort**. În acest sat, pe o vale de mărime mijlocie, la o jumătate de ceas de şanţul aflat lângă râu, există un izvor cu un debit mare de apă. Apa acestuia este gustoasă, are gust de vin şi este spirtoasă. Ea lasă un mâl de ocru roşu-glaben şi se aseamănă mult cu cea de la Löwete şi Staldobosi, dar puterea ei curativă este socotită ca fiind mai slabă şi, de aceea, este mai puţin cunoscută. Mai trebuie remarcat faptul că, pretutindeni unde se află izvoare cu apă minerală acidulată, se găsesc puţuri cu apă sărată. De asemenea se află şi multe heleştee cu apă stătută sărată de care trebuie să te fereşti şi să alungi toate vitele, aceasta deoarece s-a observat că, bând fără măsură această apă, mor. Este însă ciudat că peştii sunt nevoiţi să viеţuiască numai în sare, iar peştii vii când sunt mutaţi într-o apă dulce, o suportă atât de puţin încât se îndepărtează de îndată.

Micula. Sat în comitatul Satu Mare // la o depărtare de o oră şi jumătate de p 115
Satu Mare cu un stabiliment de băi.

(...) **Băţanii Mari**[33] (Izvor de apă minerală acidulată). Acest sat inclus în scaunul filial Brăduţ din ţinutul secuiesc are în împrejurimile sale în jur de zece izvoare de apă minerală acidulată, dintre care trei se află chiar în sat, slujindu-le locuitorilor drept băutură obişnuită. Dintre celelalte se remarcă mai cu seamă trei, aflate ceva mai departe de sat şi care şi-au luat numele de la localităţile în care izvorăsc: Nadăşa[34], Pistrangoş[35], Ozunca[36] băi.

---

[30] *Kis-Cség.*
[31] *Mirk-Vásár.*
[32] *Rupes Gebiethe.*
[33] *Nagy-Batzon*
[34] *Nádas-Allya.*
[35] *Pisztrangos.*
[36] *Uzonka.*

1. **Nadăşa** îşi ia numele de la pârâul din al cărui mal izvorăşte. El ţâşneşte cu un zgomot mult mai puternic decât celelalte, este şi mai puternic şi are un gust mai plăcut decât al celui de la Ozunca, dar altfel este asemenea acestuia. Albia de scurgere se acoperă cu o depunere de pământ foarte roşu. Datorită accesului dificil, el este vizitat foarte puţin.

2. **Pistrangoş** este numit de asemenea după pârâul care curge în apropiere; izvorăşte din mijlocul muntelui abrupt şi, asemenea izvorului Borsec, înveleşte cu o pojghiţă de piatră frunzele, lemnul şi orice altceva peste care trece. Apa este limpede, dar nu într-o măsură foarte mare, are un miros puternic, produce bule puţine, nu are aciditate mare, dar este plăcută la gust şi nu cade greu la stomac dacă este băută adesea.

3. **Ozunca** izvorăşte într-un loc mlăştinos de la poalele unui deal acoperit cu păduri de stejar. Gura acestui izvor este acoperită cu un lut roşu; suprafaţa acestuia se acoperă cu o crustă de culoarea violetei albastru-roşcate, când nu se ia (din apă) câtva timp; când apa bălteşte, depune un sediment negru, care are gust de cerneală şi care colorează în negru lemnul care cade în ea. Băută aşa cum ţâşneşte din izvor, are un gust şi un miros puternic de vitriol şi este foarte spirtoasă, calitate dovedită de bulele mici care se ridică unele lângă celelalte. Lipseşte cu desăvârşire o cercetare exactă şi corectă a celor trei izvoare.//

.....

p. 116 **Năneşti**[37]. Sat în comitatul Maramureş cu un izvor de apă minerală acidulată.

.....

p. 172 **Bogda**[38]. Sat în comitatul Timiş cu un stabiliment de băi.

(...) **Poian**. Acest sat, care face parte din cercul superior al ţinutului Trei Scaune[39] din Transilvania se află la o depărtare de o oră de orăşelul Târgu Secuiesc[40] şi la o distanţă de o zi de călătorie de Braşov[41]; are un izvor de apă minerală care ţâşneşte cu limpezimea cristalului la poalele unui munte stâncos. Apa este limpede, strălucitoare, cu gust de vin, acidulată, cu un sediment slab. **Părţi componente**: 1. O substanţă minerală care fermentează; 2. o materie feruginoasă dizolvată de acestea împreună cu altele nedizolvate; 3. pământ absorbant; 4. substanţă alcalină minerală. **Putere**: acest izvor mineral acidulat, alcalin, puternic are un efect deosebit în toate bolile produse de oboseală, precum şi în cazul acidităţii stomacului şi a durerilor de membre provocate de aceasta, în podagră şi în altele asemenea.

p. 181 .....

(...) **Rodna**[42]. Acea parte din Transilvania, care se învecinează înspre miazănoapte cu Moldova, iar înspre apus cu Ţara Maramureşului, se numeşte în zilele noastre districtul militar Rodna. Acest ţinut alcătuit în toate părţile din munţi

---

[37] *Nánfalva*

[38] *Neuhof*

[39] *Háromszék.*

[40] *Kezdi-Vasárhelly.*

[41] *Kronstadt.*

[42] *Radna.*

www.dacoromanica.ro

foarte abrupți, acoperiți cu păduri foarte întinse, care ajung până în Moldova, Polonia şi Ungaria îşi are numele de la oraşul Rodna, odinioară foarte vestit, dar acum pustiu. Printre alte bogății pe care natura le-a risipit aici, acest ținut are şi aur, argint // şi mai cu seamă mine de fier, care au fost exploatate foarte intens încă din p. 182
vremuri vechi, dar care sunt acum, cu excepția plumbului, complet lăsate în paragină. Aici se află, într-o asemenea abundență, cele mai remarcabile ape minerale, atât dulci cât şi acidulate, precum şi alte râuri, care poartă în şuvoaie năvalnice, apa cea mai limpede, abundentă şi strălucitoare, încât întreg ținutul ar putea fi numit un ținut lacustru. Toate aceste ape se adună în cel mai însemnat râu al acestei localități, Someşul[43] şi curg printr-o vale cât se poate de plăcută înspre Transilvania. Locuitorii sunt români, care, odinioară, fiind necivilizați s-au apucat de tâlhării şi furturi[44], dar acum, hărăziți vieții de ostaş, au fost schimbați în alți oameni prin disciplina militară. O mare parte a locuitorilor este pocită de guşă deloc mică iar, în acest caz, femeile o au în număr mai mare decât bărbații. Dar unele ape din această localitate au o asemenea putere, încât micşorează nu numai guşa la oameni ci şi la păsările de apă, gâşte şi rațe. Cel ce ar dori să facă o descriere a tuturor apelor minerale şi o cercetare exactă a acestora şi-ar lua o povară foarte grea, deoarece, prin număr, acestea depăşesc cu mult porțile vechii Thebe şi delta Nilului. Dintre numeroasele izvoare doar două merită o atenție deosebită, deoarece tocmai aici pot fi admirate, pe bună dreptate, tainele naturii. Unul dintre acestea, numit izvorul Rodna, se află în hotarul satului Maieru[45], aproape la aceeaşi depărtare de oraşul Rodna şi de amintitul sat Maieru, la doar o jumătate de oră distanță de cele două. Celălalt izvor se află lângă satul Sângiorz[46] // p. 183
numit, în mod obişnuit, Sf. György şi țâşneşte într-un şuvoi destul de puternic. În ceea ce priveşte izvorul Rodna sau Maieru, aici poate fi admirată din plin arta prin care natura a făcut canalizarea apei, deoarece izvorul se află în cea mai adâncă vale, la aproximativ 100 de paşi de poalele muntelui abrupt, care o străjuieşte. După câte se poate bănui încă de la obârşia izvorului, care țâşneşte acest loc este de la natură atât de jos şi pe acelaşi plan orizontal cu valea, însă ceea ce trebuie admirat în starea de acum a izvorului a fost săvârşit de natură în cursul a sute de ani. Aceasta, deoarece dealul s-a ridicat, încetul cu încetul, în formă conică, precum o pălărie cu vârf ascuțit, cam la o înălțime de 6 stânjeni[47]. Acest deal, trecând peste vârf, măsoară dintr-o parte în cealaltă, în medie, 40 de picioare şi le îngăduie iubitorilor acestei ape o plimbare plăcută. În mijlocul acestui deal se află izvorul, a cărui apă țâşneşte drept în sus, anume cu astfel de zgomot, pe care-l face o apă ce izbucneşte cu putere din crăpătura stâncii. Toate acestea îi provoacă vizitatorului căruia acest fenomen natural îi este necunoscut, mai ales în tăcerea nopții, încă de departe, o mare uimire. Această apă care izbucneşte atât de năvalnic, şi care, datorită delăsării oamenilor, se scurge de pe vârful dealului în toate părțile,

[43] *Zamos.*

[44] Opinie părtinitoare a autorului, lipsită de orice argument.

[45] *Major.*

[46] *Sankt Georg*

[47] *Klafter*, respectiv *Wiener Klafter* care măsoară 1,896 m.

www.dacoromanica.ro

unde găseşte doar o singură ieşire, udă diferite părţi ale muntelui şi îşi are cursul
p 184 când ici, când colo, astfel că atunci când drumul îi este închis, ia alt curs. // Astfel sedimentul depus, mai ales pământul calcaros a dus la creşterea continuă a acestui deal. Această apă are capacitatea cea mai mare să facă pietre şi, de aceea, atât marginile de la vărsarea sa şi laturile de stâncă peste care se scurge, sporesc, în mod simţitor, în fiecare zi. La o decopertare, se observă, cu surprindere, felul în care s-a depus un strat peste celălalt şi cum s-a clădit, treptat, treptat, întreg dealul. De altfel, în ceea ce priveşte însuşirile izvorului Rodna, din acesta ţâşneşte o apă atât de năvalnică şi care vuieşte, încât [nu] poate fi asemuită cu zgomotul pricinuit de o apă care fierbe în cazanele cele mai mari. Când se ia apă în stare proaspătă sau când este turnată dintr-un pahar în celălalt este plină de bule de aer, care, dacă sunt lăsate un timp oarecare, produc în partea de sus a paharului alte băşici fără de număr. Apa este deosebit de rece, cel mai adesea foarte limpede, nu arareori de culoarea opalului, având un gust înţepător, cu un uşor iz de vin şi foarte puţin sărat. Are un **miros** pătrunzător, deopotrivă de pucioasă şi asemănător vinului care fermentează, însă ceva mai potolit. Orificiul de ieşire şi şanţul de scurgere al acestei ape este acoperit cu ocru de fier, de culoarea şofranului întunecat. **Părţile componente**: 1. o componentă minerală dominantă, care fermentează; 2. puţină substanţă feruginoasă dizolvată; 3. mult pământ absorbant; 4. substanţă alcalină minerală; 5. sare de bucătărie. **Efecte**: această apă stimulează în cel mai înalt grad scaunul şi diureza şi este foarte folositoare la diferite boli pe care un medic le poate diagnostica foarte uşor. Valea Rodnei, aflată dincolo de oraşul Rodna din Transilvania, la 3 mile de Nösenstädt sau Bistriţa, în ţinutul Bistriţei[48] are, între
p. 185 munţii în care se află, mine de fier şi de aur // şi cuptoare de var, patru izvoare de apă minerală acidulată, fiecare depunând o substanţă de o culoare roşie intensă. Cel mai însemnat dintre ele este următorul:

1. **Rodna**. Acest izvor se află lângă mina de fier, la o depărtare de 6 ore de oraş şi merită să fie amintit fiindcă este mai rece, mai limpede, mai bogat în aburi eterici şi mai înţepător, având, de asemenea, un miros vitriolic mai pătrunzător decât celelalte. Apa acestui izvor depune o piatră, care se dizolvă în acizi. Dacă această apă este fiartă, ea îşi pierde de îndată mirosul de ţiţei sau de naftă, care este dominant.

Efecte. Această apă nu îngreunează stomacul, stimulează cu uşurinţă scaunul, este un bun laxativ, colorează fecalele în negru, pătrunde cu mare uşurinţă în căile urinare şi creează o mare poftă de mâncare. În apropierea acestui izvor se găseşte şi lemn pietrificat.

2. **Maiere**. Tot acolo, de această parte a oraşului, la o aruncătură de piatră de râul Someş, în mijlocul unui câmp, se află un izvor care, din vârful unei coline stâncoase, aruncă în şuvoaie zgomotoase, o asemenea cantitate de apă încât ai putea crede cu uşurinţă că întreaga colină îşi datoreşte existenţa apei. Aceasta nu este deosebit de bună în ceea ce priveşte limpezimea, mirosul (care este sulfuros şi răşinos) şi gustul. Dar deoarece are un efect laxativ frecvent şi, dacă este păstrată

[48] *Besztercze.*

www.dacoromanica.ro

mai mult timp în aer liber sau transportată în alt loc efectul este şi mai puternic şi apa poate ajunge cu uşurinţă la cei bolnavi //. De aceea, ea este folosită mai des p. 186
decât apa amintită mai înainte, cu toate că ea îngreunează stomacul. Ea nu colorează scaunul în negru; depune un sediment galben; în curgerea ei, apa face spume iar, mai apoi, dispare în măruntaiele colinei.

..... p. 189

(...) **Rupea**[49]. Izvor sulfuros. Târgul Rupea (Reps), din ţinutul stâncos numit şi Rupes din Transilvania, se află la o depărtare de o zi şi jumătate de drum de Braşov şi şase ore de Odorhei. Are un izvor mineral, care izvorăşte la poalele unui munte, pe care se află o cetate veche, // în partea de sus a târgului, într-un loc foarte p. 190
abrupt. Pusă în pahar, apa este limpede, luminoasă şi de culoare albastru-deschis, are un gust sărat, ca apa feruginoasă. Are un miros foarte neplăcut, răşinos şi sulfuros şi, de aceea, acest izvor a fost numit de către vecini izvorul puturos. Sedimentul lăsat de apă nu este de culoarea ocrului, ci este un mâl alb. Adesea izvorul este folosit cu efect curativ mare pentru băi.

..... p. 192

(...) **Sfântul Gheorghe**[50], este un orăşel în cercul inferior al ţinutului secuiesc Trei Scaune din Transilvania. Are două izvoare de apă minerală acidulată, unul chiar în oraş, care este băut în locul apei obişnuite, celălalt, în capătul oraşului, în pădurea dinspre moşia Arcuş[51], acesta fiind mai puternic şi având un gust mai plăcut decât cel dintâi.

(...) **Şoimuş**[52] (Izvor de apă minerală acidulată). // Acest izvor, care se găseşte p. 193
în comitatul Hunedoara din Transilvania, în valea Mureşului, de-a lungul munţilor mai sus de satul Şoimuş, într-o vale destul de umedă, se află la o distanţă de aproximativ o oră de Deva, înspre apus. Apa izvorului este liniştită, la fel şi curgerea ei; ea este acoperită de o peliculă şi, de aceea, culoarea este întunecată; chiar dacă are gustul vinului, este acidulată şi, în ceea ce priveşte eliminarea bulelor de aer, // nu este cu nimic mai prejos de cea de la Lozeş. **Părţile** p. 194
componente ale acestui nobil izvor de apă minerală acidulată sunt următoarele: 1. un miros puternic de fermentaţie; 2. o componentă slabă de sulfat de fier; 3. multă substanţă feruginoasă; 4. pământ absorbant; 5. sodă suprasaturată cu substanţă alcalină; 6. clorură de sodiu. **Efecte**: astenie, secreţii abundente ale mucoaselor şi toate afecţiunile generate de aceste boli.

..... p. 196

(...) **Şuligul**[53]. Această apă minerală deosebit de preţioasă pentru oameni izvorăşte în comitatul Maramureş şi, datorită faptului că se păstrează foarte bine, este transportată în toate părţile. Comenzile pentru apa minerală de Şuligul se fac la Sighet, în comitatul Maramureş, la casierul Direcţiei Comerciale.

---

[49] *Rupes.*
[50] *Sepsy St György.*
[51] *Arkos.*
[52] *Solymos.*
[53] *Suligul.*

(...) **Sygas**. În pădurea satului Arcuş din cercul inferior al ţinutului Trei Scaune din Transilvania, lângă un mic pârâu, ţâşneşte un izvor care întrece în eficienţă toate izvoarele minerale acide din localităţile învecinate. Orificiul de unde ţâşneşte precum şi scocul de scurgere sunt acoperite cu un mâl de culoare roşu intens. La depărtare de câţiva paşi se află un izvor fără scurgere, din care ţâşneşte cu mare zgomot o apă tulbure, rău mirositoare şi având un gust neplăcut. Aceasta se pierde tot în acel loc. În apropiere, din crăpătura aflată pe o colină mică, ţâşnesc
p. 197 aburi, // care topesc zăpada chiar şi în iernile cele mai friguroase. Acolo se găsesc nu arareori şerpi şi păsări moarte căzute înăuntru.

Sălard. Un târguşor în comitatul Bihor, la două mile de Oradea, are un izvor de apă minerală acidulată şi o baie şi aparţine familiei conţilor Csáki.

.....

p 201 (...) **Doboşeni**[54]. (Izvor de apă minerală acidulată). În scaunul filial Brăduţ[55], la patru mile de oraşul Odorhei[56], se află, în apropierea satului Doboşeni din Transilvania, vestitul izvor, care ţâşneşte dintr-un loc mlăştinos de pe o câmpie aflată la poalele unui deal argilos şi pietros, în imediata apropiere a satului. Apa are un gust mai acidulat decât celelalte, iar izvorul este adeseori folosit, deoarece se găseşte într-un loc foarte accesibil, între cele trei sate aflate în apropiere. Apa nu este prea limpede, nu are un miros deosebit şi nici nu produce bule mari, care se îngrămădesc una în cealaltă. Cu toate că nu are un miros neplăcut, totuşi apa încarcă stomacul dacă este băută mai des. Are un efect diuretic imediat dar cel laxativ nu este atât de rapid; scaunul nu se colorează. **Efecte**: doctorul şi consilierul municipal din Sibiu, domnul Seibert spune că această apă minerală este un amestec echilibrat de săruri minerale şi substanţe feruginoase şi, datorită însuşirilor sale moderate, se recomandă, mai ales, femeilor.

p. 204 .....

(...) **Săpânţa**[57], sat în comitatul Maramureş, cu un izvor de apă minerală acidulată.

Lăzarea[58], un sat în partea inferioară a ţinutului secuiesc Ciuc şi Gurghiu, la 12 ore de Ditrău şi la o zi de călătorie depărtare de mai sus amintitele izvoare de apă minerală acidulată din cercul Borsec. Are un izvor de apă minerală acidulată, pe care renumitul domn Chenot îl socoteşte asemănător apei minerale acidulate de masă.

(...) **Sângeorz** (Izvor de apă minerală acidulată). Lângă satul Sângeorz din Transilvania, în ţinutul numit districtul militar Rodna, izvorăşte un izvor renumit. Acesta se află la o depărtare de două ore de Rodna şi Maieru şi îşi varsă apele dintr-o stâncă pe care a găurit-o cu un pârâu destul de mare. Apa, ce-i drept, nu are
p. 205 un gust plăcut // dar cu atât mai minunate şi mai benefice sunt efectele, aşa cum o confirmă faima de care se bucură. Aici se află, de asemenea, lucruri care stârnesc

---

[54] *Szaldobos.*
[55] *Bardotz.*
[56] *Udvárhelly*
[57] *Szaploncza.*
[58] *Szárhegy.*

www.dacoromanica.ro

admirația aceluia care privește, deoarece tot ceea ce se află în jurul izvorului dovedește cu limpezime că el a izvorât din-totdeauna din același loc. Acum, deasupra izvorului se înalță un dâmb stâncos, de mărime mijlocie, în al cărui vârf trebuie să se fi aflat odinioară acest izvor, a cărui apă țâșnea, aici, după chipul izvorului de la Rodna. Aceasta, deoarece partea din dâmb pornită la vale arată diferitele straturi ale dealului ce s-a înălțat treptat, treptat, iar ocrul roșu, de la care, încă și în zilele de acum, șanțul de scurgere al apei este de culoare roșu închis, le separă cât se poate de bine. De aceea, se bănuiește că acest izvor de apă minerală acidulată a părăsit dealul fiindcă, potrivit regulilor, nu putea înainta mai sus, fiind în acest fel nevoit să-și găsească o altă scurgere la poalele dealului. Se poate bănui, de asemenea, cu deplin temei că, în cursul vremii, el își va căuta o altă cale, deoarece povara pietrelor crește cu fiecare zi și, cu timpul, va bloca din nou cursul apei. În rest, pe cât de puternic este debitul acestui izvor, pe atât de mult întrece alte izvoare prin emanațiile sale, fie prin numeroasele bule de aer produse la scoaterea și tulburarea apei, fie având în vedere mirosul sulfuros sau mai bine-zis asemănător unui vin care fermentează. Gustul se aseamănă deopotrivă cu cel al vinului, apa fiind sărată, mai ales după ce a stat ceva vreme într-un pahar. // Apa p. 206
este puțin astringentă, dar nu în mod neplăcut. De aceea, nici nu poți bea dintr-o dată pahare prea pline cu această apă, deoarece dacă te-ai sili, ai fi în primejdie să te sufoci, fie datorită cantității mai mari de gaz decât cea aflată în apa de la Rodna, fie datorită puterii proprii a acestei ape de a-ți strânge esofagul sau datorită ambelor cauze. **Efecte**: Această apă are un efect laxativ mult mai mare decât apa de la Rodna, cu toate că amândouă au un efect atât de puternic încât nici unul dintre izvoarele cele mai de seamă din munții Gurghiului, de la hotarul cu Moldova, nu le întrece.

..... p 219

(...) **Sâmbăteni**[59] (Izvor de apă minerală acidulată). Acest sat aflat în cercul superior al ținutului secuiesc Odorhei din Transilvania, este așezat la o jumătate de milă de orășelul Odorhei și la o milă de Homorod, și are un izvor de apă minerală acidulată, care, datorită mirosului și gustului său rășinos-sulfuros, nu este folosit decât de câțiva locuitori; de asemenea nu are nici puterea altor izvoare.

1. Din sărurile acestui izvor rezultă un pământ sulfuros alb, datorită căruia mirosul și gustul apei sunt foarte neplăcute, dar cu atât mai mult sporește efectul laxativ.

2. Apa usucă abcesele purulente externe și dermatozele, dacă suprafața afectată este spălată cu aceasta.

Nu departe de acest izvor, țâșnește dintr-un pământ negru, stâncos, într-un șuvoi bogat, o apă de culoare gri, având un miros rășinos neplăcut și un gust foarte asemănător apei de mare. Această apă depune un mâl la suprafața căruia este o pulbere albă cu un gust infect. Este scârboasă la băut, dar foarte folositoare în cazul abceselor, tumorilor moi și în cazul paraliziei.

.....

[59] *Szombathfalva.*

p. 222 (...) **Tărlugeni**[60] (Izvor de apă minerală acidulată). Localitatea Tărlugeni din districtul Braşovului în Transilvania, se află la două ore de Braşov şi se numără printre moşiile nobiliare ale oraşului. Aici sunt două izvoare de apă minerală acidulată, la o depărtare de aproximativ 200 de paşi unul de altul şi au o putere diferită. Cel dintâi, mai însemnat, se află aproape de capătul satului, la poalele unui deal, în preajma căruia este aşezat satul, anume în grădina unui ţăran. El izvorăşte dintr-un pământ format din lut şi nisip şi nu are un debit prea mare. Celălalt izvor
p. 223 ţâşneşte tot în acel loc, având acelaşi debit cu cel de dinainte. Ambele // lasă un sediment de culoare ocru închis. Apa primului izvor, cel mai însemnat, este limpede, strălucitoare precum cristalul şi deosebit de acidulată. **Părţi componente**: 1. O componentă puternică minerală gazoasă; 2. Pământ absorbant; 3. Clorură de sodiu. Puterea şi efectul sunt inhibatoare de secreţie, iritante. Celălalt izvor nu a fost încă deschis.

.....

p. 234 (...) **Vama**[61], sat în comitatul Satu Mare, cu un izvor de apă minerală acidulată.

(...) **Vaţa**[62] (Baie termală). Aceasta se află în comitatul Zărand din Transilvania, la o distanţă aproape egală, anume de două ore, de Hălmagiu şi Baia de Criş, înspre sud, într-un loc destul de plan şi întins dar totuşi roditor, în apropierea râului Criş, în munţii Crişului, în ungureşte Körös. Mulţi au constatat efectele tămăduitoare ale acestei băi. Apa urcă din fundul unui şanţ, dintr-un nisip de culoare negricios-deschisă. Este strălucitoare; când se află în pahar, devine de culoare negricios-deschisă şi are un reziduu de culoare neagră. Are un miros ca de ouă clocite şi un gust destul de greţos, dar este foarte caldă şi ar fi şi mai fierbinte dacă nu ar fi răcită – ceea ce se întâmplă cu uşurinţă – de izvoarele reci care se varsă în şanţul comun de apă. **Părţi componente**: 1. O substanţă sulfuroasă; 2. Mult minereu de fier, din care o parte este dizolvată; 3. Pământ absorbant; 4. Sare amară, care mai are un rest de minerale alcaline; 5. Sare. Eficienţa acestei băi nobile de fier sulfuros este deosebită pentru membrele vlăguite, în caz de paralizii, pentru edeme, blenoragii, sterilitate şi altele asemenea.

.....

p. 240 (...) **Zăuan**[63] (Izvor de apă minerală). Acesta se află în comitatul Crasna din Transilvania, în apropierea satului cu acelaşi nume. Apa acestui izvor este rece, strălucitoare, are puţin acid, nu are miros şi are şi un gust acru, aspru şi persistent. Nu lasă reziduuri chiar dacă este păstrată mult timp într-un pahar. Nu este folosită niciodată pentru uz intern, chiar dacă populaţia neştiutoare îndrăzneşte s-o facă. Este folosită, în schimb, cu bune rezultate, pentru uz extern, la spălături, în cazul unor boli diferite de piele şi abcese ale membrelor. **Părţi componente**: 1. Pământ calcaros; 2. Selenită, 3. Calaican (sulfat feros); 4. Alaun.

---

[60] *Tatrang.*
[61] *Vámfalva.*
[62] *Vatza.*
[63] *Zovány.*

www.dacoromanica.ro

CONSULUL CHARLES LAGAU

(?–?)

Nu avem date biografice amănunţite despre acest personaj istoric, autorul unui interesant raport asupra Moldovei – la 1828 – şi care conţine, pe lângă numeroase erori, preţioase date informative. Din parcurgerea rapoartelor diplomatice – trimise de Lagau superiorilor săi din Iaşi – unde a avut calitatea de consul al Franţei, a doua poziţie după cel de la Bucureşti – rezultă că el şi-a preluat, cu aproximaţie, postul din capitala Moldovei, pe la mijlocul lunii aprilie 1826. Venea de la Danzig şi îl va înlocui pe Tancoigne, care deţinuse până atunci funcţia de consul al Franţei în capitala Moldovei. Mandatul său diplomatic se încheie la 7 iunie 1834.Timp de zece ani va fi consul al Franţei la Tunis, 1838–1848. Cunoscut în literatura de specialitate din România drept „consulul Lagan", ultimele cercetări aduc o noutate, cel puţin în ceea ce priveşte numele său real: Charles Lagau.

Notiţe statistice asupra Moldovei – cum se intitulează raportul menţionat – trimis ministrului de externe Lafferoneys la 3 ianuarie 1829, figurează în volumul 13 *Memoires et documents sur la Turquie*, aflat în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Franţei. Scopul propus de autor a fost acela de a realiza un amănunţit studiu statistic asupra principatului românesc al Moldovei, care să reunească date precise asupra importanţei sale politice, economice şi comerciale. Din păcate, în multe puncte ale lucrării sale, o analiză atentă detectează lesne influenţa pe care au avut-o asupra autorului lucrările anterioare asupra subiectului în cauză, cu specială referire la Jean Louis Carra, Franz Iosef Sulzer şi Ignaz Raicevich.

Cu toate acestea, revelatoare sunt pasajele în care Lagau incriminează venalitatea corpului judecătoresc, dezordinea din administraţie, indolenţa boierilor, fastul ridicol al Curţii Domneşti şi izolarea femeilor, cărora le recunoaşte totuşi un anume spirit.

Relatarea diploamtului francez conţine, în egală măsură, preţioase informaţii asupra resurselor naturale şi organice ale Moldovei, în ajunul tratatului de la Adrianopole. Peste 900 000 de fălci de păşuni (echivalentul a 129 000 ha) permit întreţinerea a 300 000 cai, 1,6 milioane cornute şi peste 1,6 milioane de oi, cifre semnificative pentru potenţialul său de resurse animale.

Interesante informaţii ne sunt furnizate şi referitor la veniturile financiare de ansamblu ale principatului moldav, ca şi asupra veniturilor clerului şi situaţiei şi numărului instituţiilor de cult de aici. În egală măsură de interes se bucură şi comerţul ţării, ilustrat prin date edificatoare

Aşa cum sublinia cu pregnanţă acum mai bine de şapte decenii Maria Holban, memoriul documentat al consulului Lagau, oferea în fapt „un examen al mijloacelor care ar putea permite să se acorde acestor Principate o guvernare stabilă, regulată şi destul de independentă pentru a-şi utiliza resursele în propriul folos".

Despre el au scris:

Maria Holban, *Un raport francez despre Moldova (1828) al consulului Lagan,* în „Buletinul Comisiei istorice a României", Bucureşti, IX, 1930, p. 147–184. Idem, *Quelques notes touchant un rapport du consul de France á Jassy, Lagan,* în „Revue Historique du Sud-Est Européen", IX, nr. 7–9, iulie–septembrie 1932, p. 367–372. Informaţii despre biografia sa găsim în *Documente privitoare la istoria României. Rapoarte consulare franceze,* colecţia Hurmuzaki, vol. XVII, (1825–1846), Bucureşti, 1913, p. 404; Idem, *Documente privitoare la istoria Romaniei. Rapoarte consulare prusiene din Iaşi şi Bucureşti,* vol. X, Bucureşti, 1897, p. 363, nota 8. Informaţii recente cu privire la

www.dacoromanica.ro

adevărata sa identitate sunt menţionate de Michaël Garry, *L'image des Principautés Roumaines dans la correspondence consulaire française 1821–1834, suivie de Notice statistique sur la Moldavie (1828) par Charles Lagau, viceconsul de France à Iasi,* Université d'Anvers, Faculté des Lettres et Sciences Humaines, f.a, p. 43. Acestea sunt preluate de Gheorghe Platon în studiul său *Naţiune şi mişcare naţională în primele decenii ale secolului al XIX lea,* „Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu", Cluj-Napoca, XLII, 2003, p. 237, nota 49.

CONSULUL CHARLES LAGAU
NOTIŢĂ STATISTICĂ ASUPRA MOLDOVEI (1828)*[1]

p. 149

Iaşi, 3 ianuarie 1829

Domnule,

Importanţa politică la care Moldova a ajuns după câţiva ani şi puţinele informaţii precise care există asupra acestui principat, m-au determinat să ajung la o exactă cunoaştere < a datelor >, pentru a putea furniza mijloacele de a o aprecia la justa sa valoare şi de a estima avantajele comerciale pe care pare a le prezenta. Aceasta este fructul numeroaselor cercetări pe care a trebuit să le fac în acest scop şi îmi iau astăzi libertatea de a-l oferi Excelenţei Voastre. O rog să primească acest omagiu cu indulgenţă şi să nu vadă <în el> decât dovada zelului meu, ca şi a dorinţei de a merita bunăvoinţa <Dvs.>.

Sunt, cu respect, Domnule, al Excelenţei Voastre,
foarte umil şi supus servitor,

LAGAU

REZUMAT ISTORIC

Moldova, care în timpurile cele mai îndepărtate, era locuită de hoarde de geţi, masageţi[2] şi daci, a fost cucerită de Traian[3] la începutul celui de al doilea secol al erei creştine[4]; ea luă, împreună cu Ţara Românească, Transilvania şi Banatul Timişoarei numele de *Dacia* şi deveni sub această nouă denumire o provincie de exil[5], dar romanii nu stăpâniseră prea mult timp aceste ţinuturi //.

---

[1] Pentru actuala versiune s-a utilizat traducerea textului publicat de Maria Holban, *Un raport francez despre Moldova (1828) al consulului Lagan* (!), *Notice statistique sur la Moldavie (1828)* în „Buletinul Comisiei istorice a României", IX, 1930, P. 147–184.

[2] *Massgètes.*

[3] Marcus Ulpius Traianus, împărat roman (98–117).

[4] Eroare istorică a autorului: Moldova nu a făcut parte integrantă din structura provinciei romane Dacia, fiind în fapt populată şi sub controlul dacilor liberi.

[5] Prădăciunile dacilor, pe care Strabon îi considera ca făcând parte din naţiunea tracă, ca şi umilinţele pe care Decebal, ultimul lor rege, le-a făcut să fie îndurate de împăratul Domiţian, au determinat expediţia lui Traian contra acestor barbari. El a reuşit să-i subjuge abia după eforturi repetate *(n.a).*

www.dacoromanica.ro

Invazia goților l-a forțat, curând pe Aurelian[6] să le evacueze și de atunci, ele au fost rând pe rând, reduse la sclavaj de către sarmați, huni, slavi, tătari, ca și de mongoli și cumani. p. 150

Către anul 1350, câteva triburi de slavi, refugiate în Transilvania, veniseră, sub conducerea șefului lor Dragoș, să se stabilească în aceste ținuturi devastate și constituiră acolo un stat, a cărui supremație, totdeauna în litigiu, nu a întârziat să fie disputată de Ungaria și Polonia[7]. În fine, după ce a fost, mai bine de un secol, teatrul unor războaie [cu] turcii, aceste provincii fură supuse, în 1526 Semilunei: Moldova printr-o convenție voluntară, Țara Românească prin dreptul cuceritorului[8]. Ambele [țări] și-au păstrat privilegiul de a-și alege domnitorii; dar iritarea de a se supune jugului a făcut să se nască din timp în timp tentative de insurecție; cum, în 1711, domnul <de atunci> Dimitrie Cantemir[9] s-a aliat cu țarul Petru I[10], Poarta le-a retras acest drept și le-a pus, din acel moment administrarea sau mai curând exploatarea lor, la mezat, printre grecii Fanarului. Aceștia [din urmă] au fost deținătorii privilegiului de a le conduce până la ultima revoluție (1821), moment care a determinat guvernul otoman să readucă [la conducere] domni[11] din rândurile națiunii.

ÎNTINDEREA TERITORIALĂ

Acest principat este situat între 45°40' și 48°30' latitudine nordică, 23° și 27° longitudine. El este mărginit la nord și la Est de <râul> Prut, la vest de munții Carpați, la sud de Țara Românească și este divizat în Țara de Sus și Țara de Jos. Cea de Sus, începând la Iași, se termină aplecându-se spre Carpați; cea de Jos se întinde spre Răsărit până la Galați.

Înainte de a pierde Bucovina în 1775 și, de tratatul de la București (din 1812), prin care ea a fost obligată să cedeze Basarabia, socotită grânarul său, întinderea sa era estimată la 1 700 mile pătrate germane, dar astăzi ea nu are în total decât vreo 900, potrivit unei hărți întocmite recent de un inginer rus, care a rectificat o parte a erorilor conținute de cele ale generalului Bawr[12], ale aghiotantului – general Schmidt[13], ale lui Sulzer[14], d'Anville[15], în fine ale lui Schrambl. //

---

[6] Lucius Domitius Aurelianus, împărat roman (270–275).

[7] Viziune lipsită de fundament și exactitate istorică a lui Lagau, asupra momentului întemeierii statului feudal Moldova.

[8] Datare inexactă a momentului căderii celor două state românești medievale sub dominația otomană; în fapt 1526 a avut loc de fapt bătălia de la Mohacs.

[9] Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei 1693, 1710–1711.

[10] Petru I Alekseevici împărat al Rusiei 1682–1725.

[11] *Hospodars.*

[12] Fridrich Wilhelm von Bauer (Bawr), (1731–1783), general în armata rusă.

[13] Însoțitor al colonelului baron Karl von Götze.

[14] Franz Iosef Sulzer (1735–1791), publicist elvețian, secretar al domnitorului Alexandru Ipsilanti.

[15] J.B. Bourguignon d'Anville (1697-1792), geograf francez.

www.dacoromanica.ro

p 151 *Nume de districte de capitale de district. Număr de cercuri, oraşe, sate*

Nume		Număr pe district de		
Cele 16 isprăvnicii districte	capitale de district sau	cercuri	oraşe[16]	sate[17]
Suceava	Fălticeni	6	3	122
Neamţ	Neamţ	6	3	138
Roman	Roman[18]	3	1	90
Bacău	Bacău	6	4	114
Putna	Focşani[19]	9	4	136
Tecuci	Tecuci	6	2	119
Covurlui	Galaţi[20]	4	2	82
Tutova	Bârlad	6	1	184
Vaslui	Vaslui	5	1	125
Fălci	Fălci	5	2	111
Herţa	Herţa	1	1	25
Dorohoi	Dorohoi	5	2	97
Botoşani	Botoşani[21]	3	2	76
Hârlău	Hârlău	4	1	73
Cârligătura	Târgu Frumos	2		50
Iaşi	Iaşi	5	3	141
	Total	76	34	1 683

p. 152

FLUVII, RÂURI, LACURI, HELEŞTEE

Puţine ţări sunt atât de fericit udate <de ape> ca Moldova şi cuprind atâtea râuri şi pâraie, lacuri şi surse de apă. Râurile, dintre care unele sunt navigabile, iar altele ar putea să devină, se varsă toate direct sau indirect în Dunăre, ale cărei ape scaldă punctele cele mai favorabile comerţului ţării.

Principalele râuri sunt:

Prutul, cunoscut de antici sub numele de Hierasus, Parota şi Pyretus, coboară din <munţii> Carpaţi, curge de-a lungul judeţului Dorohoi, trece la patru leghe de

[16] Casele sau mai bine zis barăcile oraşelor sunt construite în formă de cruce cu ajutorul chirpiciului *(n a).*

[17] Satele sunt compuse din bordeie de 6–7 picioare lăţime şi tot atata lungime, risipite într-o vale sau pădure şi de obicei fără grădină sau curte *(n.a.).*

[18] Împrejurimile Romanului sunt admirabile; este sediul unei episcopii *(n.a.).*

[19] Este un oraş aflat la graniţa celor două principate; jumătate aparţine Ţării Româneşti, celaltă jumătate Moldovei *(n.a.).*

[20] Populaţia portului Galaţi este de 5 000 locuitori *(n.a.).*

[21] Botoşani este, după Galaţi, cel mai important oraş al Moldovei. El nu este populat decât de comercianţi evrei şi armeni, care frecventează târgul de la Lipsca *(n a).*

www.dacoromanica.ro

Iaşi, având o adâncime care permite trecerea bărcilor şi se varsă în Dunăre în apropiere de Reni[22], după ce a avut ca afluenţi o mulţime de râuri mici, între care şi Bahluiul[23].

Siretul, îşi are izvoarele în apropiere de Cernăuţi, traversează judeţele Dorohoi şi Hârlău[24], primeşte (ca afluenţi) opt râuri mici, se adaugă Bârladului[25], şi se varsă în Dunăre aproape de Galaţi.

Moldova, care a dat numele său acestei provincii, se varsă în Siret în apropiere de Roman.

Bistriţa vine din Bucovina şi se varsă în Siret. Acest râu furnizează excelenţi păstrăvi.

În fine Putna şi Milcovul[26], care servesc drept frontieră Moldovei la graniţa cu Ţara Românească, se unesc în apropiere de Focşani, unde iau numele de micul Siret.

În ceea ce priveşte lacurile, se citează <lacul> Brateş[27], aflat între Siret şi Prut, cu care comunică prin canalul Pruteţ; el are două leghe în lăţime şi este lung de şase.

De asemenea, lacul Dorohoi, renumit prin varietatea peştilor săi.

Heleşteele sunt, de asemenea, în număr mare. În fiecare proprietate a boierilor şi mai ales în cele ale clerului se găsesc iazuri, care alimentate de apele ploilor, găzduiesc peşti. //

p 153

Munţi. Ape minerale

Principalii munţi ai acestui ţinut sunt Carpaţii, între care Ceahlăul[28], lângă Piatra, se remarcă prin înălţime şi întindere. Poteci, aproape inaccesibile sunt cunoscute doar de oamenii care locuiesc acolo în mod obişnuit.

În munţi se găseau mai multe izvoare de apă minerală de o forţă şi eficacitate extraordinară. Cele mai cunoscute sunt apele acidulate feroruginoase de la Bosca, Ocna, Neaga şi cele sulfuroase de la Strunga[29].

Pământul

Solul câmpiilor şi al văilor este format din pământ negru şi argilos, foarte potrivit cultivării tuturor soiurilor de cereale, mai ales grâului. Solul colinelor şi al

---

[22] *Reny,* localitate în Rep. Ucraina.
[23] *Baklouis.*
[24] *Herlau.*
[25] *Berlat.*
[26] *Mikova.*
[27] *Bratish.*
[28] *Tschaklow.*
[29] *Strunka.*

www.dacoromanica.ro

munţilor este de obicei cenuşiu, plin de silitră în general foarte puţin pietros. Uscăciune nu există decât pe munţi; pretutindeni suprafaţa pământului <este> acoperită de arbuşti, de flori parfumate şi de plante de o înălţime nemaipomenită, dezvăluind o vegetaţie bogată şi viguroasă, faţă de care, ca să spunem aşa, mâna omului, a rămas cu totul străină. Înşirare admirabilă a câmpiilor, a dealurilor îngăduie aşezări dintre cele mai pitoreşti şi este într-adevăr regretabil că n-au încercat să le înfrumuseţeze măcar prin construirea de drumuri.

Într-un fel acestea <drumurile> sunt mişcătoare, dispar la vreme de ploaie şi adesea tânărul este obligat să aştepte ca seceta ori îngheţul să-i îngăduie să-şi croiască <un >altul şi în felul acesta să ajungă la destinaţie.

Clima

Clima este foarte variabilă şi adesea într-o singură zi întâlneşti temperaturi din patru anotimpuri. Iarna este lungă, vara scurtă şi cu puţine zile senine. De
p. 154 altminteri aerul n-are acea suplețe ce caracterizează clima occidentală. Se // vede aceasta din felul de a fi abătut şi din melancolia obişnuită a oamenilor. Această atmosferă nesănătoasă poate fi atribuită numărului mare de mlaştini şi ape stătătoare din văi şi de pe câmpii, pădurilor, umezelii naturale a atâtor pământuri necultivate, în sfârşit raportului dintre pământ şi soare.

Pământuri cultivate

Cel mult 1/5 din pământul Moldovei este defrişat şi transformat în teren de cultură. Acestea aparţin aproape în întregime boierilor care au pus mâna pe el, fie expropriindu-i pe micii proprietari, fie cu ajutorul semnelor de delimitare pe care le mutau cu de-a sila, fie căutând să le împrumute bani ca să-i oblige apoi să le cedeze bunurile, fie, în sfârşit, obţinând unele loturi din vechile domenii ale domnilor pe care aceştia astăzi nu le mai deţin.

Păşunile

Păşunile şi livezile răspund perfect la rodnicia pământului, Ele hrănesc nu numai numeroasele herghelii de cai, de vite cornute şi de oi, dar şi pe cele ale proprietarilor din Transilvania, care le aduc aici în fiecare an, în temeiul vechilor tratate între Austria şi Poartă. În Moldova se socotesc a fi 90.000 fălci de pământ[30].

Esenţe şi păduri

Moldova are păşuni întinse şi frumoase. Munţii sunt acoperiţi cu ele, la fel o mare parte din şes este împodobit cu ele. Pădurile sunt amestecate cu peri, meri,

[30] Falcea are 3 240 stânjeni pătraţi *(n a.)*.

www.dacoromanica.ro

cireşi, ceea ce te face să te gândeşti că odinioară aveau cuprinse în ele sate ale căror ruine de altfel se mai găsesc din loc în loc. În loc de a fi exploatate cu grijă, au fost devastate în profitul Porţii.

Esenţele sunt: ulmul, paltinul, scoruşul, stejarul şi fagul. Stejarul, în special, este de o înălţime deosebită şi folosit la construcţia vaselor. Bradul nu se întâlneşte decât în munţi; este // mai nobil decât cel ordinar, foarte înalt, foarte drept şi p. 155
aproape fără noduri; dar, în urma unei cercetări făcute acum trei ani de un francez, fost căpitan de navă, venit de la Odesa cu acest scop, se pare că nu are rezistenţa necesară pentru catarge.

Produse, agricultură, economia rurală

Munţii, între alţii cei învecinaţi cu oraşul Neamţ, au mine de toate felurile de metale încă necercetate, cel puţin din vremea romanilor.

În diferite locuri se găseşte aur, argint, mercur, aramă, bitum, sulf şi cărbune de pământ. În 1811 au fost trimişi de la Petersburg mineralogi ca să exploateze Munţii Carpaţi şi au descoperit filoane bogate din aceste metale; dar în momentul când să înceapă exploatarea s-a încheiat pacea[31] şi totul a rămas ca la început. În plus, mai multe râuri rostogolesc fire de aur, care sunt culese de ţiganii domneşti, care-şi plătesc aşa o parte din bani.

Există chiar un râu – Bistriţa – care a fost supranumit aurită, pentru că în nisipurile pe care le cară se găsesc granule de aur. Oricum ar fi, bogăţii atât de limpede oferite de natură şi căutate cu atata lăcomie în altă parte, în acest principat sunt cu totul neglijate; aceasta se trage din indiferenţa pe care toţi domnii au arătat-o pentru bunăstarea ţării ca şi din nevoia de a ascunde aceste comori de aviditatea turcilor.

Doar ocnele sau salinele sunt exploatate şi se află adunate în ţinutul Bacăului, unde există muntele Groseşti. Producţia lor nu are altă limită decât exploatarea însăşi. Această sare este de cea mai bună calitate, la fel ca cea de la Wieliczka din Polonia.

Caii moldoveneşti, deşi mai mari decât cei din Ţara Românească sunt totuşi mărunţi. Vioi, blânzi şi îndurători la oboseală, ei sunt cum nu se poate mai potriviţi pentru cavaleria uşoară. Vara rămân pe câmp, iar iarna sunt ţinuţi ca oile. Sunt hrăniţi cu iarbă şi doar când încep să muncească li se dă numai orz sau ovăz. Rasa cailor s-a îmbunătăţit în mod particular // de când boierii au văzut guvernul prusian, p. 156
stabilind o herghelie în împrejurimile Aradului. Sunt mulţi proprietari azi care au până la 60 de cai, numărul lor în aceste provincii este estimat la 300 000. Un cal de 3–4 ani, care este prins cu arcanul din herghelie costă între 7 şi 12 ducaţi.

Boii sunt folosiţi la muncă şi la cărăuşie şi exportul lor fiind permis, s-a căutat în continuu să li se sporească numărul. De aceea, viţeii aproape că nu se taie.

---

[31] Pacea de la Bucureşti (16/28 mai 1812), care a pus capăt războiului ruso-turc din anii 1806–1812.

www.dacoromanica.ro

Numărul boilor şi al vacilor la munca câmpului şi al celor destinaţi exportului este evaluat al 1 600 000, cel al bivolilor, care dau un lapte foarte gras mai bun decât oricare altul, la 5 000.

Stânele sunt însemnate şi, în ciuda nedreptăţilor făptuite de arendaşii oieritului asupra oilor şi de gelepii din Constantinopol, proprietarii se străduie să sporească turmele de oi care le dau beneficii sigure din lapte, şase soiuri de brânză, între altele cel numit caşcaval[32], lâna şi pieile pe care le scot. De altfel, carnea de miel este foarte căutată şi se consumă în mare cantitate. După socoteli demne de încredere se pot estima la 1 500 000 adică aproape 1/2 celor din Ţara Românească.

Sunt două soiuri de oi: cele ordinare, şi cele zise ţigăi[33]. Acestea din urmă au lâna mai fină decât celelalte. Astfel până acum nu s-au gândit să îmbunătăţească calitatea, în această privinţă ca şi în altele, doar cantitatea intră în vederile moldovenilor.

Porcii uimesc atât prin numărul lor, ca şi prin aspectul lor; aceştia nu se exportă ca în Ţara Românească.

Vânatul mare se găseşte, de asemenea, din abundenţă în aceste provincii. Păşunile şi munţii adăpostesc cerbi, căprioare, porci mistreţi, iar câmpia, iepuri şi vulpi. În Carpaţi întâlneşti lupi, urşi şi alte fiare sălbatice. Întâlneşti deopotrivă vulturi, şoimi şi o mare varietate de păsări de pradă.

Vânatul mic este peste măsură de bogat: // potârnichea cenuşie, dropia, ierunca, cocoşul sălbatic, becaţa, sitarul, prepeliţa au gust delicios.

Păsările de apă, ca pelicanii sau altele de mai multe feluri acoperă iazurile şi pâraiele. Păsăretul este bogat în sate dar are carnea tare.

Se sărează o cantitate uriaşă de peşte care se consumă uscat. Păstrăvii care se marinează la munte sunt foarte căutaţi.

Dintre insecte, cele mai de temut sunt lăcustele. Se văd adesea nori deşi, ele acoperind câmpurile la o palmă de la pământ şi, după ce au făcut să dispară toată recolta unui ţinut, poartă desperarea aiurea.

În Moldova sunt multe albine, acestea găsesc la câmp şi în păduri hrană din belşug şi dau o miere care este mai prejos doar decât cea de la muntele Himet şi care, în Grecia este în acelaşi timp unul din produsele cele mai bogate ale ţării. De obicei în preajma pădurii şi a unui râu se aşează 60–100 de stupi. Aceştia sunt grosolani; un simplu trunchi scobit în care se fac în partea de dedesubt 2–3 găuri. Mierea şi ceara se adună neglijent. Au chiar obiceiul barbar, ca după ce au despărţit albinele de care au nevoie în anul următor, să înăbuşe cu fum pe celelalte ajunse nefolositoare şi să le fiarbă într-un cazan ca să mărească recolta de ceară.

În agricultură sunt utilizate practicile cele mai ordinare. Pământul nu este niciodată afumat. După ce lasă pârloagă locurile care au dat cereale, se schimbă cultura. După ce se recoltează fânul, este strâns în gropi, uscate de altminteri înainte[34]. Ţăranul, supus la numeroase sarcini nu se interesează mai mult decât

---

[32] *Caccio-cavallo.*

[33] *Cigayes*

[34] Acum câţiva ani s-a descoperit o groapă, care conţinea de mai bine de 40 de ani fân, aflat într-o stare de perfectă conservare *(n a).*

www.dacoromanica.ro

proprietarul de ameliorarea culturilor. Departe de aşa ceva, el nu se preocupă decât să-şi facă rost de ceea ce-i trebuie absolut cu strictețe ca să nu moară de foame, cu spaima de a nu i se lua rodul muncii.

Cerealele care se cultivă sunt grâul alb sau // cucuruzul sau păpuşoiul (grâu turcesc), orzul, hrişcă, meiul şi puțin ovăz. Se mai cultivă, de asemenea, puțină secară, căci locuitorii mănâncă doar pâine de grâu şi de mei sau un soi de pastă, numită mămăligă, făcută din cucuruz (porumb).

Se seamănă puțin şi in, cânepă; cea mai mare parte se consumă în interior.

Tutunul se cultivă în mai multe ținuturi, dar numai poporul de mijloc îl consumă. Cel mai bun este cel din regiunile Huşi şi Paşcani.

Vița de vie este cultivată în mod special. Totuşi, arta de a face vin este încă în faşă. Viticultorul nu ştie încă ce înseamnă să pliveşti via; el se mulțumeşte să râcâie puțin pământul, o dată pe an, în jurul butucului şi apoi lasă să crească buruienile în toate părțile. Vinurile moldoveneşti sunt uşoare şi apoase; dar uneori au un gust plăcut. Cele de Odobeşti şi de Cotnari sunt cele mai bune. Cel din urmă, a cărui culoare este aproape verde este cel mai prețuit şi are mai multă consistență decât celelalte. Apoi este un vin amar, numit pelin, care se află pe toate mesele şi care adesea se bea, de preferință, în locul altora. Clerul deține cel puțin a zecea parte din vii, care produc în jur de 4 700 000 vedre[35].

Sunt mulți pepeni verzi, cireşe, prune, piersici, caise etc. dar în general fructele se resimt de lipsa de grijă care există pentru cultivarea lor. Sunt apoase şi provoacă îmbolnăviri.

Populația

Populația acestei provincii a fost tot nesigură şi fluctuantă. Ea sporeşte în perioada recrutărilor militare, a încasării impozitelor militare sau a incasării impozitelor în Transilvania sau în Rusia şi scade tot din cauza frecventelor crize din Moldova, cum sunt războiul, ciuma, foametea şi alte calamități, dintre care una singură ar fi de ajuns pentru a devasta şi a depopula țara cea mai înfloritoare. Role bine ținute la vistierie, registre de naşteri şi de decese ar pune autoritățile în situația de a calcula fluxul şi refluxul acestei populații, care seamănă cu o lucrare de marchetărie // dar cum nu există nimic asemănător şi autoritățile se confruntă p. 159
numai cu ajutorul capitației, a unor extrase din câteva aşa-zise registre ale Vistieriei, puzderia de informații culese de vechi slujbaşi, de observații şi comparații făcute pentru anii 1826 şi 1827, s-a putut întocmi situația următoare. În plus, ea se apropie cât se poate de mult cu putință de adevăr şi dă o idee îndestulătoare despre numeroasele privilegii, ca şi despre inegalitatea ce există în materie de impozite[36].

---

[35] Cam 280 000 de poloboace de câte 300 de sticle *(n a.)*

[36] Pentru cursivitatea lecturii şi din motive editoriale acest paragraf de la pagina 159 din text este redat înaintea tabelului, care este o anexă a textului.

www.dacoromanica.ro

NUMĂRUL ŞI CATEGORIA FAMILIILOR

Supuşi la bir sau capitaţie

Birnici	*Scutelnici*	*Breslaşi*	*Evrei*	*Total al celor patru clase*	*Suma capitaţiei anuale (piaştri)*
Din cele 16 judeţe					
53 641	29 707	13 003	1 142	97 528	1 039 468
Din Iaşi					
752	„	„	„	752	8 520
Total					
54 393	29 707	13 003	1 142	98 280	1 047 988

Care plătesc capitaţia prin reglementări particulare

Mazili	*Ruptaşi*	*Rupţi*	*Negustori*	*Negustori*	*Bejenari*	*Totalul celor 6 clase*	*Suma capitaţiei anuale*
Din 16 judeţe							
2 059	4 039	1 280	565	2 792	3 001	13 673	141 755
Din Iaşi							
2 059	„	14	81	1 000	„	1 095	10 257

Scutiţi de impozite

Boieri caftan	*Postelnici*	*Funcţionari*	*Supuşi străini*	*Slujitori alţi privilegiaţi*	*Total 5 categorii*
Din 16 judeţe					
567	1 750	4 218	1 012	21 488	29 511
Din Iaşi					
321	155	1 256	1 005	119	2 380
Total					
888	1 905	5 474	2 017	21 607	31 891

Totaluri Număr de suflete (patru pe familie)	*Capitaţia pe an (piaştri)*
Din 16 judeţe	
562 848	1 181 223
Din Iaşi	
16 907	18 777
579 756	1 200 000

www.dacoromanica.ro

1. *Capitaţia* (birul), pretutindeni arbitrară în modul de percepere, este un adevărat flagel pentru, meşteşugarii şi ţăranii moldoveni. Ca să scape de ea, adesea aceştia îşi părăseau bordeiele nenorocite şi se refugiau în pădure sau într-alt ţinut[37].

2. *Birnicii*[38]: sunt numiţi astfel cei care plătesc bir sau capitaţie. În majoritate sunt ţărani şi au fost şerbi, dar principele Mavrocordat i-a eliberat în 1747 şi a făcut din ei birnici supuşi la obligaţii[39]. Ei se împart în 3 clase: fruntaşi, mijlocaşi şi codaşi. Fruntaşii au mai mult de 4 boi de muncă, mijlocaşii au 4 sau 2 şi codaşii n-au deloc.

3. *Scutelnicii*[40] sunt cei care plătesc capitaţia ca birnici, dar ca să fie scutiţi de obligaţii, aceştia devin dependenţi faţă de boieri, care adesea se poartă mai rău cu ei decât cu slujbaşii domneşti. Numărul de zile de muncă pe care le prestează este de 12, transformate adeseori în 60 şi 70.

4. Breslaşii[41] sau meşteşugarii nu se deosebeau de scutelnici decât prin aceea că sunt acordaţi numai proprietarilor de sate.

5. *Evreii la cârciumi.* Aceşti evrei având arendate aproape toate cârciumile ţării sunt lipitorile ţăranilor care, siliţi să ia pe credit de la ei, trebuie să le achite mai târziu, dându-le tot avutul.

6. *Mazilii.* Boierii retraşi sau fără slujbă se numeau mazili. Ulterior acest nume s-a dat urmaşilor aceloraşi boieri, dar acum această categorie nu mai cuprinde de fapt decât persoanele trecute aici abuziv din păturile cele mai defavorizate. Au dobândit calitatea de mazili prin scrisori domneşti (hrisoave[42]). Privilegiile lor înseamnă scutirea de corvezi prin achitarea dărilor în patru cistuiri după suma stabilită în patentă şi plata celorlalte dări cunoscute sub numele de rusumaturi la o cotă mai scăzută.

Vistieria îi foloseşte la diferite slujbe ca zapcii[43] şi ispravnicii[44] n-au dreptul să le aplice pedepse corporale fără hotărârea vistieriei.

7. *Ruptaşii*[45]. La origine această categorie era formată din copii de preot, dar azi sunt primiţi în ea tot felul de oameni care au patentă. Au cam aceleaşi privilegii ca şi mazilii; dar plăteau rusumaturile asemeni contribuabililor obişnuiţi.

8. *Ruptele*[46]. Această categorie n-ar trebui să cuprindă decât pe fiii străinilor la a doua generaţie, dar ca o favoare, sunt admişi şi indigeni. Se bucură de aceleaşi privilegii ca şi ruptaşii, ca şi de dreptul de a achita capitaţia în două cistuiri.

---

[37] Vezi capitolul despre venituri pentru explicaţii mai amănunţite (n.a).
[38] *Birniks.*
[39] *Tributaires corveables.*
[40] *Socotelniks.*
[41] *Breslaches.*
[42] *Chryssows.*
[43] *Zaptchys.*
[44] *Ispraneviks.*
[45] *Rouptaches.*
[46] *Ruptils.*

www.dacoromanica.ro

9. Negustori hrisovuliți[47]. Majoritatea acestor negustori sunt greci. Au dobândit acest nume după hrisoave (patente) și se împart în două categorii. Privilegiile lor se mărginesc la plata capitației în două cistuiri: la Sf. Gheorghe și la Sf. Duminică. Fiecare hrisov are un număr determinat de persoane, care sunt scutite de rusumaturi pentru un număr anumit de vite și de plata capitației, pentru câteva slugi.

10. *Negustorii evrei*. Acești negustori se împart în 2 clase: evrei hrisovuliți și evrei arendași. Cei dintâi sunt înzestrați cu patente, ceilalți sunt înscrișI doar la vistierie. Hrisovuliții plătesc capitația după patenta pe care o au și sunt scutiți de corvezi. Arendașii sunt și ei scutiți de dări, dar capitația, o plătesc ca birnicii obișnuiți.

11. Băjenarii[48]. Aceștia sunt emigranți din Rusia sau Transilvania. Aproape toți fac parte dintre scutelnici sau breslași.

12. *Boierii cu caftan*. Vezi articolul despre boieri.

13. *Postelniceii*[49]. Postelniceii sunt titulari care beneficiază potrivit patentelor pe care le au. N-au o slujbă statornică și adesea slujesc ca zapcii.

14. Supușii străini cea mai mare parte a străinilor sunt lucrători vagabonzi.

15. *Slujitorii*[50]. Acești slujitori erau soldații țării; dar azi nu sunt decât indivizi recrutați dintre țărani sau meșteșugari scutiți de capitație, ca și de corvezi, cu condiția să slujească pe rând, în diferite sectoare ale administrației, sub numele de copii ai Vistieriei, aprozi, seimeni[51], lefegii[52], dărăbanți[53], călărași[54], lipcani[55]. Ei plătesc rusumaturile ca și contribuabilii obișnuiți.

16. *Țiganii*[56], pe care unii îi socot a proveni dintr-o colonie egipteană, iar alții pretind că sunt urmașii iazigilor de pe malurile Dunării, de care vorbesc Pliniu și Strabon, aparțin fie domnitorului, fie boierilor. Se împart în două categorii: de oraș și nomazi. Cei dintâi sunt obligați să lucreze gratuit pentru stăpânii lor, care-i folosesc ca servitori, vizitii, bucătari, dulgheri, croitori etc. Nomazii își achită obligațiile servituții în numerar. Își petrec iarna în păduri și vara sălășluiesc în grupuri de 60–80 în preajma câte unui oraș sau sat, dormind sub un cort susținut de căruța lor și sub acest adăpost fabrică tot soiul de obiecte din piei sau lemn, în vreme ce animalele lor pasc în jur iarba câmpiei, oferindu-le <țiganilor> laptele cu care moaie pasta fiartă de porumb (mămăliga), care-i hrănește. De altfel, sunt acoperiți de zdrențe, copiii până la 13 ani umblă complet goi și în halul ăsta cer de pomană chiar și în mijlocul promenadei publice. Nu recunosc nici o religie, trăiesc

---

[47] *Marchands chrissowolites.*

[48] *Béjénars.*

[49] *Postelnicheis.*

[50] *Slougitors.*

[51] *Seymens, gens de milice.*

[52] *Lefedjes, exempts de police.*

[53] *Darabany,espece de gendarmes*

[54] *Calaraches, courriers extraordinaires.*

[55] *Lipkans, courriers ordinaires.*

[56] *Zigans, bohémiens.*

www.dacoromanica.ro

împreună ca nişte brute şi sunt în general, hoţi. Ţiganii au părul negru, drept, faţa prelungă, nasul acvilin, ochi mari, dinţii superbi şi tenul măsliniu. Limba lor este cea a copţilor.

17. *Evreii* mişună în acest principat şi practică aproape toate meseriile. Vin aici din Galiţia.

18. *Servitorii* sunt numiţi în general sufragii[57] şi nu trebuie confundaţi cu slugile sau un fel de paji, vătafii, pisarii etc. care adesea sunt boieri de clasa a III-a. Robii (ţiganii) fac toată treaba casei, la fiecare casă aflându-se între 30 şi 40.

19. Adăugând la acest total de 579 756, feţele bisericeşti şi indivizii necuprinşi în rolele Vistieriei, întreaga populaţie se ridică la un total de 667 213 suflete //. p. 159

Forma de conducere
Domnii–Divan–Tribunalul străinilor pricini, Tribunalul criminalicesc– Vistieria–Hătmănia-Agia–Boierii

Domnitorii

Domnitorii sau voievozii au rang de paşale cu 3 tuiuri şi primesc investitura de la Poartă, cu pompa şi ceremoniile urmate în mod obişnuit la numirea vizirilor. Sunt precedaţi de un caimacam în Principat, unde ajung mai târziu ei înşişi, escortaţi de ofiţeri turci însărcinaţi cu instalarea lor.

La Galata, lângă Iaşi, primesc felicitările marilor demnitari şi binecuvântările clerului. Acolo supunerea umilă pe care o arată la Constantinopol dispare, ca să facă loc unei ţinute pline de demnitate. Pentru prima oară sclavul este îmbrăcat în prinţ şi rolul de stăpân ori mai curând de despot, începe. În adevăr, puterea domnilor este absolută. Toţi au exercitat-o, cu mai multă sau mai puţină rigoare. De altminteri, n-au altă grijă, altă preocupare, altă cunoaştere decât pe acea de a-şi umple lăzile, îndeplinind obligaţiile pe care le au contractat ca să devină principi şi să facă faţă exigenţelor Porţii, fără a displace Rusiei.

Durata medie de domnie a acestor suverani nu este mai mare de 3 ani; majoritatea au plătit cu capul faptul că au împărţit inegal cu Imperiul otoman bunurile dobândite; alţii au fugit ca să se bucure nestingheriţi de cele pe care le-au extorcat. // p. 160

Curtea numeroasă şi strălucită a domnilor este în contrast cu depopularea şi oprimarea care se observă în ţară. Ea este formată din:

1) Marele postelnic este primul ministru, maestrul de ceremonii, omul de încredere al domnului. Este însărcinat cu corespondenţa generală şi secretă şi răspunde în faţa consulilor în numele stăpânului său. În afara veniturilor sale primeşte o cotă de la toate arendăşiile, ca şi o sumă foarte însemnată de la toate persoanele care au fost ridicate la rangul de boier sau care au dobândit slujbe. Numărul slujbaşilor depinde de el.

---

[57] *Couvreurs de table.*

www.dacoromanica.ro

Grămăticul (secretarul) postelniciei; al 2-lea şi al 3-lea poslușnic (însărcinați cu copierea şi expedierea corespondenței); 12 postelnicei, păzitori ai scării; vătaful sau şeful călăraşilor (curier domnesc) ca şi 40 de călăraşi; şi odăbaşul[58] sau şeful lipcarilor (curieri folosiți în interiorul țării) ca şi 40 de lipcani, din care 20 în serviciu permanent.

2) Marele cămăraş[59] (şambelan) este vistiernicul particular al domnului şi intendentul casei sale, şeful puşcăriei pentru boieri, zisa cămară, judecător pentru armeni şi evrei şi protector al celor neînscrişi în rolele vistieriei şi neprotejați de consuli. În parte, venitul lui este format din perceperea unei dări asupra măsurilor şi greutăților (ocărit) şi asupra măsurărilor cu cotul, drept de care nu dă nici o socoteală. Are în subordine:

– pe al 2-lea cămăraş – şeful îmbrăcăminții;
– al 2-lea spătar – purtătorul de spadă;
– muhurdar[60] – purtătorul marelui sigiliu, care reprezintă un cap de bour;
– divictarul[61] – purtătorul călimării;
– cafegi baş[62] – care aduce cafeaua:
– peşchergi baş[63] – purtătorul unui prosop brodat cu aur;
– ciubuchi baş[64] – care dă luleaua;
– burdangi baş[65] – care are grija parfumurilor;
– serbetci baş[66] – care aduce răcoritoarele;
– iciciohadar[67], care îl încalță pe domn;
– crednicier, inspectorul pivnițelor şi păstrătorul cupei domneşti;
– ispravnicul curții, însărcinat cu împărțirea merindelor //;
p 161 – becerul[68], intendentul bucătăriilor;
– isbaşi[69] care primeşte petițiile;
– caftangii baş[70], păstrătorul caftanelor şi blănurilor de ceremonie;
– vătaful de divan, însărcinat cu adunarea Divanului şi păstrarea liniştii;
– 24 de idiclii[71], paji;
– 20 de iciolani[72], lachei;
– satîr baş, purtătorul de satâr, care are în subordine şase satârgii;

---

[58] *Odobachie.*
[59] *Camarache.*
[60] *Mouhourdar.*
[61] *Divictar*
[62] *Cafedji bachi.*
[63] *Peskerdgi bachi*
[64] *Tchibouki bachi*
[65] *Bourdangi bachi.*
[66] *Cherbekchi bachi.*
[67] *Itchohadar*
[68] *Betcher.*
[69] *Isbatchi.*
[70] *Caftandgi baş*
[71] *Idiklis.*
[72] *Itcholani*

www.dacoromanica.ro

– baş ciohodar[73], mai mare peste 20 de ciohodari, care merge în faţa caleştii domneşti şi sunt însărcinaţi cu arestarea lor;

– cavas başa, şeful a 2 gâzi sau tăietori de capete;

– baş ceauşul[74], şeful a patru ceauşi purtând clopoţei şi însărcinaţi a face loc domnului;

– mechter başa, şeful muzicii;

– delibaşa, şeful a 40 de albanezi;

– guler aga, şeful tunarilor, care nu mai există;

– guir serdar, însărcinat cu căutarea hoţilor;

– 12 fustaşi, care merg înaintea trăsurii domneşti.

3) Marele comis[75] are în ascultare pe:

– al doilea comis;

– rahtevanul[76] – supraveghetorul şeilor şi hanurilor;

– salahor başa, şeful a 20 de rândaşi;

– saraf başa, şeful a zece sarafi, însărcinaţi cu înşeuarea cailor domneşti;

– iuruc barectar[77], purtătorul stindardului grajdurilor;

– nalbari baş[78], veterinarul;

– doi saca başi, aducători de apă şi;

– 40 de slugi însărcinate cu plimbarea cailor.

4) Marele pitar, stăpânul echipajelor; controlează doar trăsurile.

5) Portar başi, cel care îi introduce pe turci la domn şi traduce.

6) Chiatib[79], secretarul turc.

7) Marele armaş, executorul are în grijă puşcăriile şi supraveghează ţiganii domneşti.

Al 2-lea şi al 3-lea armaş ca şi 40 de // armăşei, temniceri şi 25 de masalagii[80], p. 162
purtători de toate, depind de el.

8) Divan efendi (agentul Porţii); este însărcinat cu citirea firmanelor în Divan, remunerarea lui este fixată de Imperiul otoman şi plătită de hospodar.

9) Vel grămătic, primul secretar al domnitorului. Are ca adjuncţi pe al 2-lea şi al 3-lea grămătic.

Divanul

Divanul este Consiliu de stat şi tribunal suprem în acelaşi timp. În timpul principelui Cantemir (1711) era format din toţi boierii fără deosebire; dar numărul

---

[73] *Le bache tchohodar.*

[74] *Le bachi tchaouche.*

[75] *Komis.*

[76] *Le ractivan.*

[77] *Iourouk barecter.*

[78] *Nalbari bachi.*

[79] *Kiatib.*

[80] *Machalladjis.*

www.dacoromanica.ro

divaniților a scăzut și formele aristocratice s-au pierdut cu totul într-o oligarhie cotropită de despotism, într-o epocă când agentul rus a primit ordin a se amesteca în treburile interne ale țării și a ajuns, în cârdășie cu câteva familii puternice, să contracareze uneori, în materie de finanțe, puterea domnească.

Divanul actual în fruntea căruia se află mitropolitul este prezidat de domn și se adună, în mod obișnuit, de două ori pe săptămână.

În ședințele consacrate judecării proceselor, fiecare are ordin să asiste și să-și pledeze cauza. Îi cuprinde doar pe următorii:

1) mitropolitul;

2) cei 2 mari logofeți (cancelari) din Țara de Jos și din Țara de Sus. Aceștia sunt însărcinați cu trimiterea tuturor dispozițiilor privind decretele, sentințele etc.;

3) 4 vornici[81] din Țara de Jos și din Țara de Sus;

4) vornicul de obște, judecător pentru succesiuni și procese privitoare la orfani;

5) vornicul de poliție <oraș>, judecător pentru limitele proprietății;

6) hanul (judecător). El este însărcinat cu redactarea proceselor-verbale ale ședințelor;

7) vornicul de aprozi, șeful aprozilor (portăreilor). Este executorul ordinelor
p. 163 Divanului. Face toate încasările și ia 10% din valoarea obștior în litigiu.//

Toți acești funcționari au salarii fixe pe care le dublează, triplează sau împătresc prin chilipirurile pe care și le crează.

Pentru cazurile extraordinare, domnul convoacă marele divan la care au dreptul să participe toți boierii din prima clasă. Stau așezați, iar stăpânii lor se află sub un baldachin.

Tribunalul străinelor pricini

Acest tribunal care se numește departament, judecă contestațiile, care se ridică între autohtoni și supușii străini. Ca președinte este un boier asistat de 2 judecători și un logofăt (secretar).

Pricinile aduse în fața acestui tribunal sunt examinate și discutate în prezența părților și a unui slujbaș atașat consulatului de care depinde supusul străin. Sentințele sunt date potrivit legilor pământului și în conformitate cu tratatele. Ele sunt executorii și nici o parte nu face apel la domn ori la Constantinopol.

Tribunalul pricinilor criminale

Acest tribunal este de asemenea format dintr-un președinte, ales dintre cei ai lor, din 2 judecători și din marele armaș.

Vistieria

Știința financiară fiind singura practicată, toți râvnesc locul de mare vistier. Cele mai josnice intrigi se pun în lucrare ca să-l dobândească: tatăl, fratele, fiul

[81] *Vorniks.*

www.dacoromanica.ro

caută adesea să şi-l smulgă, şi pentru că locul îţi oferă o puzderie de abuzuri, care dau un venit de 100 000–150 000 piaştri.

Atribuţiile vistiernicului sunt foarte întinse; în fapt, este primul slujbaş. Cancelaria veniturilor şi cheltuielilor ca şi contenciosul impozit depind de el. Ispravnicii (şefii de ţinut) depind de departamentul lui, aprovizionarea de tot felul, măsurile administrative sunt poruncite de el; în fine este Dumnezeul pe care fiecare îl tămâie. Din nenorocire //, în instituţie slujba lui este doar anuală, ca toate p 164
celelalte. Instituţia are în subordine următorii slujbaşi:

– logofătul vistieriei, secretar general al trezoreriei;

– sameşul[82], care ţine contabilitatea cu ispravnicii şi are la dispoziţie şase dieci[83];

– al 2-lea şi al 3-lea vistiernic, însărcinaţi cu expedierea scrisorilor

– vătaful, şef a 20 de copii din casă sau uşieri;

– directorul poştei de cai.

În sfârşit, ispravnicii mai sus-pomeniţi în fiecare ţinut sunt câte doi. Într-un fel sunt despoţi de mâna a doua, preocupaţi doar să se îmbogăţească. În această privinţă sunt ajutaţi de subordonaţii lor, adică de ocolaşi[84], strângători de dări şi de birnicii de sat (primari).

Hătmănia

Şeful acestui departament numit hatman este însărcinat cu poliţia în întregul principat şi în mahalalele Iaşilor. Numeşte căpitani sau comisari de poliţie în ţinuturi, primeşte de la ei o anume redevenţă şi îşi creează mari venituri, fie prin salariu şi chilipiruri, fie scutind de servicii o parte din seimenii (miliţieni) care depind de el.

Hătmănia este formată, după cum urmează din:

– sameş, agent contabil şi secretar general;

– vătaf, judecător de pricini neînsemnate;

– polcovnic[85] inspector;

– 12 căpitani de hotar, dispunând fiecare de 8 seimeni;

– 2 căpitani, şefi a 20 de albanezi;

– 5 bulucbaşi[86], care comandă seimenii de serviciu din preajma hătmăniei;

– un căpitan de lefegii[87], un fel de judecător de pace pentru mahalale;

– un căpitan de dragoni, care nu mai există;

– un căpitan pentru 15 dărăbani[88], un fel de jandarmi;

---

[82] *Samiche.*
[83] *Dietches.*
[84] *Ocolachies.*
[85] *Polkownik.*
[86] *Boulouchachis.*
[87] *Lefedges.*
[88] *Darabans.*

www.dacoromanica.ro

p. 165 – 3 porojnici[89], având 12 seimeni şi destinaţi să vegheze noaptea asupra mahalalelor//;

– un tulumbagi baş[90], supraveghetor al unei pompe de apă[91]. Este ajutat de 12 seimeni.

Numărul total al seimenilor hătmăniei se ridică la 500 din care 40 sunt în permanenţă de serviciu săptămânal.

Agia

Aga, comandantul oraşului este aproape tot ales printre boierii tineri. Această regulă îi încredinţează treburile funcţionarilor inferiori, care adesea se aliază cu hoţii recunoscuţi şi patentaţi. Aceştia se împart în categorii diferite: unii, care se află sub protecţia hătămăniei, în schimbul unei oarecare sume, sunt eliberaţi a doua zi după ce au fost arestaţi. Aga este însărcinat în mod special cu poliţia pieţelor, unde oamenii săi nu-şi fac apariţia decât ca să sporească dezordinea. El are în subordine:

– pe sameşul agiei, agent contabil şi primul secretar;

– vătaful de agie, care verifică măsurile şi greutăţile;

– patru bulucbaşi ca şi 20 de seimeni care patrulează sau ar trebui să patruleze în oraşe;

– un căpitan şi 10 albanezi;

– un baş ceauş[92] însărcinat cu fixarea preţului la carne, pâine etc.;

– tulumbagi bas, şef a 24 de pompieri, 18 sacagii[93].

Note: Numărul total al seimenilor (militari sau mai curând dârvari) agiei este de 300, din care săptămânal în mod obişnuit sunt 25 de serviciu.

Boierii

Se numesc boieri cei care sunt în funcţie ori care au fost. Această demnitate este la fel de veche ca domnia. Altădată ierarhia lor era foarte limitată şi nu erau decât un număr necesar pentru funcţii publice, dar ultimii domni care credeau că funcţiile, la un popor înţelept trebuie să se acorde cu interesul statului, au făcut negustorime cu aceste funcţii devenite anuale şi în plus au acordat peste măsură
p. 166 titluri onorifice, ceea ce // a inundat ţara de privilegiaţi şi a făcut să dispară în întregime orice urmă de burghezie[94]. Azi în Moldova eşti sau boier sau ţăran, exploatator sau exploatat căci profesiunile intermediare între nobil sau mai curând între propietar şi cultivator sunt exercitate de străini independenţi de guvernare.

---

[89] *Porochniks.*

[90] *Tolombadgi bachi.*

[91] *À feu!*

[92] *Bache chahouche.*

[93] *Porteurs d'eau.*

[94] *Tiers état.*

www.dacoromanica.ro

Boierii, începând cu marele logofăt, cancelarul, până la ban (judecător) poartă însemnul marii boierimi ai țării. Toți au de la domnitor caftanul sau blana de ceremonie și se împart în 3 clase, potrivit titlurilor lor vechi și pompoase de generalism, general, organizator de tabără în altele, a căror listă iat-o mai jos[95]. // p. 167

Clasele	*Denumirea titlurilor*	*Numărul*	
		boierilor de fiecare grad	*scutelnicilor sau dependenților de fiecare titlu*
clasa I	– marele logofăt	6	80
	– *marele vornic* (judecător)	32	80
	– *marele vistier* (trezorier)	8	80
	– *marele hatman*, (în vechime comandant astăzi director al poliției)	17	80
	– *marele postelnic*, (primul ministru)	24	80
clasa a II-a	– *vornicul*, executor al ordinelor Divanului	5	80
	–*aga*, vechi comandant, azi comisar de poliție	50	50
	– marele spătar, vechi purtător al spadei	83	40
	– *banul*, judecător inferior	41	40
	– *marele comis*, vechi scutier	44	25
	– marele căminar, vechi guvernator	78	20
clasa a III-a	– *paharnic*	90	14
	– *serdar*, general de cavalerie	103	12
	– *stolnic*, intendent	83	12
	– *medelnicer*, intendentul mesei principelui	74	9
	– *clucer*, casierul armatei	25	8
	– *sluger*, cel ce aprovizionează armata	34	6
	– *pitar*, inspectorul brutăriilor	8	5
	– *jicnicer*, cel ce se ocupă cu fructele la masa domnului	6	4
	– șătrar, cel ce se ocupă de corturi	10	3
Total		821[96]	

[95] Pentru cursivitatea lecturii se inserează tabelul înaintea paragrafului intitulat *Drept public.*

[96] În afară de cei 821 de boieri, dintre care în jur de 300 au fost făcuți de domnitori. Sturdza, mai sunt încă patru arhiepiscopi, cinci beizadele, 58 de funcționari titulari și alte persoane caftănite, care se bucură de privilegii multe, posedând scutelnici și care nu au rang de boieri *(n a)*.

www.dacoromanica.ro

Observaţii:

– Toţi boierii până la ban, exceptând marele logofăt, vistiernicii, hatmanii, pot ocupa locuri de ispravnici (conducători de districte) şi să treacă dintr-o funcţie în alta, chiar una inferioară, fără a pierde nimic din demnitatea lor, sub numele de epistaşi.

– Boierii din a doua clasă reuşesc cu dificultate să obţină chiar locul de ispravnici, şi mai puţin pe cele superioare. Ei îndeplinesc funcţii subalterne.

– Clasa a treia se compune de obicei din slujitorii primei.

– Toate cele trei clase formau în vechime una singură. Reîntoarcerea la acele timpuri este astăzi o dorinţă a claselor inferioare.

Dreptul public

Firmanele sau dispoziţiile sultanului şi tratatele între Poartă şi Rusia formează dreptul public al acestui Principat. Cele dintâi oferă câteva urme ale Constituţiilor de început ale ţării, cât despre convenţiile amintite, deşi ele încep de la pacea de la <Kuciuk> Kainargi[97], în 1774, ele s-au aplicat incomplet şi se regăsesc întotdeauna în diverse hatişerifuri sau reglementări. Cel din 1802 le preia pe cele din 1775 şi 1784 care statornicesc că (hatişerifele din 1775 şi 1784):

1) Pricinile între raiale (supuşi creştini) şi musulmani vor fi judecate în primă instanţă de boier (hospodar) şi – în apel – de cadii sau de paşa din Brăila[98].

2) Turcii negustori sau alţii, nu pot veni în Moldova, decât cu un paşaport eliberat de autorităţile lor; sunt opriţi să se stabilească acolo, să cumpere proprietăţi, să arendeze să-şi pască vitele şi să împrumute bani raialelor.

3) Paşalele nu se vor putea întoarce ca să treacă prin Moldova spre a li se plăti cheltuielile.

4) Pământenii nu vor mai fi tulburaţi în obiceiurile lor.

5) Cumpărarea oilor nu se va mai face în chip oneros pentru raiale. Numai
p. 168 negustorii le vor cumpăra, dar la preţul curent. La fel pentru grâne[99].//

6) Cheltuielile pentru tăierea şi transportul lemnului la Galaţi nu vor mai fi în sarcina raialelor şi vor fi achitate corect[100].

7) Tributul Moldovei va fi de 135 pungi, ploconul de bairam de 90 000 piaştri, cel de ramezan de 25 000 piaştri, plus 444 piaştri.

8) Domnitorii pot numi în funcţii, fără deosebire, boieri moldoveni şi greci[101]. Hatişeriful din 1802, după ce a confirmat toate aceste prevederi, recunoscând Rusiei dreptul de intervenţie, adaugă următoarele concesii:

---

[97] *Kainardgy*

[98] *Ibrailou*

[99] „Domnii ca să se facă plăcuţi Porţii ori mai curând ca să-i execute poruncile secrete, n-au luat în seamă până în momentul de faţă recomandările acestor firmane" *(n.a.)*.

[100] „În ciuda acestor articole, transportul s-a făcut tot prin corvezi şi costurile tăierii n-au fost niciodată rambursate" *(n.a.)*.

[101] „Doar funcţia de mare postelnic (ministru al principelui [!] şi cea de mare cămăraş (şambelan) au fost conferite grecilor; toate celelalte au fost şi sunt exploatate de boieri" *(n.a)*.

www.dacoromanica.ro

1) Durata administrării voievozilor este fixată la 7 ani. Darul lor de numire nu va mai fi plătit de supuşi , ci din propriile lor venituri.

2) Redevenţele, rechiziţiile etc. care se plăteau din 1783 încetează complet. Domnul şi boierii, dispunând de impozite, le vor repartiza anual, după trebuinţă.

3) Administrarea spitalelor, şcolilor şi a altor instituţii asemănătoare va fi încuviinţată boierilor prin poruncă domnească.

4) Moştenirea mitropoliilor şi a călugărilor nelegaţi de vreo mănăstire, va servi la alimentarea casei săracilor.

5) Orice jignire adusă raialelor va fi pedepsită cu asprime.

Hatişeriful din 1827, elaborat ca aplicare a tratatului de la Akkerman aminteşte şi confirmă, de asemenea, toate concesiile anterioare, statuând că:

1) hospodarii a căror domnie rămâne fixată la 7 ani, vor fi aleşi de aici înainte dintre boieri. Toţi în Înaltul Divan, cu acordul general al locuitorilor, vor alege un candidat, care va fi prezentat Porţii şi pe care acesta nu-l va putea respinge decât pentru motive grave, dovedite de ambele Curţi.

2) Dacă domnitorul comite vreun delict, Sublima Poartă îl va informa pe ministrul Rusiei, delict care nu va duce la destituire decât după ce va fi fost bine constatat de o parte şi de alta.// p. 169

3) Domnitorii vor putea fi numiţi a doua oară dacă administraţia lor a fost favorabilă Ţării şi dacă sunt din nou aleşi de către boieri.

4) Orice domn care a fost destituit va fi despuiat de titlu şi va reintra în categoria boierilor obişnuiţi fără a putea fi membru al Divanului, să ocupe funcţii publice sau să fie reales[102].

5) Realeşi, fiii domnitorului vor păstra calitatea de boieri şi vor putea dobândi funcţii în ţară şi chiar să fie aleşi ca domni.

6) În caz de abdicare, de moarte etc. caimacamii (giranţii) vor fi numiţi de Divan pentru a administra Ţara, până la alegerea noului principe.

7) Divanul adunat va stabili impozitele, luând ca bază hatişeriful din 1802. Va ţine seama, în plus, de observaţiile Imperiului rus sau de cele ale consulului său din Moldova.

8) Numărul soldaţilor turci[103] va fi fixat după cel existent înainte de din 1821[104].

9) Boierii care în urma acestor tulburări au părăsit Moldova, se vor putea întoarce fără teamă de a fi supăraţi.

10) Principatul nu va plăti nici un fel de tribut sau redevenţă timp de 2 ani, din cauza nenorocirilor care s-au abătut asupra lui începând cu anul 1821[105].

---

[102] „Acest articol înfăţişează o inovaţie cu atât mai penibilă pentru pretendentul la tron, cu cât la boieri pierderea funcţiilor, cum s-a putut constata mai sus, nu antrenează şi pierderea titlului" *(n a)*

[103] *Beschlis.*

[104] „Numărul este fixat la 71, pentru întregul Principat" *(n.a.).*

[105] „Contribuabilii n-ar fi trebuit să plătească în aceşti 2 ani, decât paralele adiţionale ori mai curând impozitul de 15 parale la piastru stabilit pentru alimentarea Casei răsunlor (lefurile funcţionarilor care se ocupă de aceste impozite se ridică la 658 000 piaştri" *(n.a.).*

www.dacoromanica.ro

11) Locuitorii se vor bucura de libertăţile comerciale, în afară de restricţiile cerute pentru furniturile anuale datorate Porţii şi de aprovizionarea ţării[106].

12) Hatişeriful privitor la aceste furnituri şi la achitarea lor regulată, potrivit
p. 170 preţurilor curente, va fi repus în vigoare.//

13) Boierii vor datora ascultare Domnului, care nu-i va putea pedepsi decât după ce vor fi judecaţi după legile locale.

14) Tulburările din 1821, dând peste cap toate rosturile administraţiei, domnitorul se va ocupa de o nouă organizare, de comun acord cu Divanul provinciei[107].

15) Toate dispoziţiile şi privilegiile neschimbate de această dispoziţie se păstrează.

Acest ultim hatişerif dă – prin caracterul vag al majorităţii articolelor sale – drum deschis influenţei Rusiei şi îngăduie acestei puteri să-şi înmulţească după plac actele de imixtiune, din care multe, de altminteri, au adus unele îmbunătăţiri. Articolul privitor la modul de alegere al hospodarilor este mai ales cel care pare să se preteze la interpretări şi care, prin urmare, a contribuit din plin la sporirea vechii rivalităţi dintre cele dintâi familii ale ţării; ele s-au coborât deja până într-acolo încât să bage intrigi spre a obţine favorurile claselor de jos – disprețuite tot de ele.

Legi

Cum totul este haos în această ţară nu este de mirare ca şi legislaţia să fie dintre cele mai vicioase. Ea este formată dintr-o colecţie de cutume scrise şi dintr-o culegere de legi numită Codul Callimaki şi bazată pe dreptul roman; dar în cea mai mare parte a timpului procesele sunt judecate după capriciul şi interesul principelui sau al judecătorului. Câştigă cel care dă mai mulţi bani. Toate raţionamentele, toate dovezile de drept nu fac doi bani: de aceea nedreptatea nu mai scandalizează. Hotărârile se pronunţă oral şi arareori în scris. Nimic mai obişnuit decât să vezi acelaşi proces reîncepând de zece ori sub acelaşi domnitor ori sub altul.

Pedeapsa cu moartea este rară. Pentru crimă, eşti cel mult trimis la ocnă (salină). În schimb, falanga, pedeapsă care constă din lovirea tălpilor cu vergeaua, se aplică oricând, spre a obţine, de pildă, mărturisirea unor delicte adesea necomise. Cât despre boieri, numeroasele lor privilegii nu merg până acolo încât
p. 171 să-i scutească dacă //au făcut ceva, de nemaipomenita onoare de a primi chiar de la domn loviturile de topuz[108] (un fel de sceptru).

---

[106] „În fapt, libertatea comerţului, nu va exista în Moldova decât atunci când va fi o administrare care să se abţină a folosi mijloacele de eludare a dispoziţiilor cuprinse în prezentul hatişerif" *(n.a.)*.

[107] „Mai multe comisii au fost numite în virtutea acestui articol, dar s-au dizolvat toate, fără ca membrii lor să se fi putut înţelege asupra unui singur punct" *(n.a.)*.

[108] *Topouse*.

www.dacoromanica.ro

Forţa armată

Principele Cantemir, care a împărţit cu Petru I primejdiile campaniei de la Prut, vorbeşte cu complezenţă în istoria sa armată despre 40 000–60 000 de oameni ridicaţi în Moldova. Dar azi nu numai că nu există armată, dar nu găseşti nici o dovadă a spiritului războinic de atunci, boierii fugind până şi de plăcerile vânătorii. Chiar miliţia, cum s-a putut constata la capitolul populaţie, nu este formată decât din ţărani sau meşteşugari amărâţi, cărora li se vând câteva privilegii, pentru ca în schimb să servească gratuit, pe rând, în diferite slujbe subalterne.

La marile ceremonii, cei care sunt de serviciu poartă mantale verzi sau galbene, poartă bastoane şi împreună cu garda de arnăuţi a domnului, care este cam de 40 de oameni, formează şi cavaleria de 1 350–2 000 oameni.

Finanţe. Venituri. Cheltuieli

Venituri

Veniturile publice, în cea mare parte, îşi au sursa în capitaţie, numită bir şi în arendarea unor drepturi cunoscute sub numele de rusumaturi. Impozitul financiar nu figurează printre ele. În principiu, pământul şi cei cărora le aparţine sunt scutiţi de taxe, astfel că acestea cad asupra claselor nenorocite, boierii fiind, într-un fel singurii bogaţi. În special felul în care sunt încasate duce la nemulţumire, căci cu cât contribuabilii au mai puţin de unde să satisfacă rapacitatea perceptorilor, cu atât sunt mai maltrataţi. Produsul vexaţiunilor acestor funcţionari lipitori poate fi estimat la ½ din sumele pe care trebuie să le verse la tezaur.

Până acum veniturile au variat, în funcţie de cupiditatea domnilor şi de cererile Porţii, dar prin intervenţia consulului rus acestea sunt supuse revizuirii şi se operează o reducere a birului. Iată lista: (dijma nu-i trecută, pentru că se plăteşte în natură).

Birul sau capitaţia, care formează aproape de 2/3 ori din // venituri se percepe p 172
pe sate. Fiecare dintre acestea este evaluat în mod obişnuit, pentu durata domniei unui principe, după numărul de focuri sau case, adică de familii, care sunt solidare şi-şi repartizează impozitul. Se întâmplă, de aceea, adesea, ca un cătun a cărui populaţie a scăzut în timpul anului să plătească la fel ca acela ai cărui locuitori s-au înmulţit. Se calculează că fiecare familie este taxată cu 10–15 piaştri, plătibili în patru rate numite sferturi[109]. În 1826, această contribuţie s-a ridicat la 1 506 400 piaştri. Dar, cum după tratatul de la Akkerman, ea nu se mai achită timp de 2 ani şi pentru că, de altfel, ea era disproporţionată cu capacitatea contribuabililor, în viitor a fost fixată la 1 200 000 piaştri.

Vădrăritul[110] este dreptul care se prelevă asupra vinurilor. În mod obişnuit butoaiele sunt măsurate în vie cu cotul şi, înainte de a le duce în altă parte, se plătesc 10 aspri sau 3 parale[111] de vadră.

---

[109] *Swerts*

[110] *Vadrarite.*

[111] *Paras; 40 de parale fac un piastru.*

www.dacoromanica.ro

Vistieria a primit în 1827 de la arendaşii vădrăritului	204.116
Deseatina[112], dreptul asupra stupilor şi porcilor a produs în acelaşi an pentru fisc[113]	84 810
Goştinăritul[114], dreptul asupra oilor. Pentru fiecare se percepe, dar numai primăvara, 4 parale. Arendarea acestui drept în 1827 a procurat Vistieriei	102 000
Arendarea vămilor	220 000
A ocnelor (saline)	100 000
Notă. Pentru fiecare ocà (1,276 gr.) de sare se plătesc 2 piaştri	
Cfitul[115] este dreptul de 25 piaştri, încasat lunar de la fiecare alambic care face rachiu din cereale. Vistieria obţine anual din acest drept	52 000
Total venituri cunoscute aparţinând domnitorului	1 962 926
Birul slujeşte ca apanaj al Domniei şi anual se ridică la	92 000
Total	2 054 926//

p. 173 Drepturile pomenite mai sus sunt arendate în fiecare an şi nu pot fi cerute nici de la clerici nici de la boieri. În afara sumei pe care arendaşii acestor drepturi o numără la vistierie şi a celor pe care trebuie să le dea diferiţilor slujitori ai principelui, aceştia sunt datori în plus să alimenteze în totalitate sau în parte următoarele case, adică:

Răsura (casa de salarii a tuturor amploiaţilor): 15 parale adiţionale luate de la contribuabili constituie fondul acestei Case care este de	658 000 <piaştri>
Cutia milelor trebuie să slujească pentru ajutorarea văduvelor şi a săracilor; este administrată de un boier însărcinat să stăruie pentru încasarea acestor venituri care sunt de	1 230 000
Casa doctorilor are un venit de	46 360
Cea a fânețurilor unul de	22 964
Casa pădurilor este destinată întreţinerii podurilor sau străzilor pardosite ale Iaşilor. Dreptul încasat asupra fiecărei căruţe încărcate care intră în oraş şi asupra cărţilor de joc îi oferă un venit de	45 500
Casa poştelor slujeşte la plata surugiilor şi la cumpărarea furajelor trebuitoare celor 1 200 de cai de poştă pe care-i are Moldova. Contribuabilii participă la aceste cheltuieli, de asemenea, cu o sumă care anual se ridică la	284.280
Totalul veniturilor caselor particulare	1 180 104

[112] *Décetina.*
[113] Se plătesc 10 parale pe stup şi pe porc.
[114] *La gostina.*
[115] *Le kfite.*

www.dacoromanica.ro

Cheltuieli

Domnilor le-a plăcut totdeauna să confunde nevoile lor personale cu cele ale statului. Principele Sturdza chiar în epoca atotputerniciei sale, a folosit pentru sine toate sursele de venit, încasând până şi salariile funcţionarilor, îngăduindu-le să se despăgubească prin luări abuzive. Aceasta a durat până în momentul când s-a încheiat tratatul de la Akkerman. Atunci o rază de bunăstare a părut că străluceşte deasupra ţării, s-au preconizat câteva schimbări utile şi s-a propus reglementarea pe viitor a folosirii veniturilor în chipul următor: // p. 174

Tributul datorat Porţii, 135 pungi sau piaştri	67 500
Ploconul de bairam	90 000
Ploconul de ramazan	25 000
Alte plocoane[116]	444
– plata capuchehaiei, însărcinatul cu afaceri al hospodarilor la Constantinopol şi cheltuielile legate de misiunea lui	1 200 000
– tătări şi călăraşi (curieri)	20 000
Vistieria, primind capitaţia scutelnicilor, clăcaşii boierilor, este obligată să plătească acestora din urmă, pentru fiecare scutelnic 2 piaştri pe lună, cheltuială care, dacă ar fi fost achitată s-ar fi ridicat acum, după numărul de titulari creaţi de principele Sturdza la suma de	6 800 000
Totalul cheltuielilor cunoscute	1 002 944
Defalcând această sumă din venitul global care este de	1 962 926
Se va vedea că principelui trebuie să-i rămână, în afara altor venituri	959 982

Monezile

Moneda este cea care serveşte de bază la toate tranzacţiile, dar piesele de aur şi de argint s-au scurs încet încet spre Constantinopol şi, mai ales de câţiva ani, nu se mai văd, ca să spunem aşa, decât cruceri[117] austrieci, ruble şi ducaţi.

Deprecierea piastrului este una din calamităţile acestei ţări.

Într-adevăr, cel care-şi arenda pământurile în 1828 pentru 12 000 piaştri, reprezentând atunci 800 de ducaţi olandezi şi care este fericit dacă piaţa scoate aceeaşi sumă, care azi nu mai reprezintă decât 400 de ducaţi, îşi vede, numai din aceasta, veniturile reduse, jumătate, reducere cu atât mai serioasă cu cât obiectele de lux şi altele aduse din străinătate şi evaluate în ducaţi s-au menţinut la celeaşi preţuri.//

---

[116] În 1826, plocoanele principelui Sturdza vizirului şi lui Reis efendi s-au ridicat la mai mult de 850 000 de piaştri *(n a)*.

[117] *Swanzigers*.

www.dacoromanica.ro

Măsuri şi greutăţi

p. 175 Greutatea ţării este cântarul care se împarte în 44 ocale. Ocaua are 400 dramuri[118], 276 grame.

Măsura de capacitate este chila[119] care cuprinde 20 de dimirlii[120]. Dimirlia de grâu cântăreşte 12 ocale, cea de orz şi ovăz 11.

Măsura pentru lichide este vadra[121] care are 10 ocale.

Cea de suprafeţe este falcea[122], care are 2 880 stânjeni[123] sau 3 240 de stânjeni[124]. Ea are 80 prăjini[125] în lungime şi 4 în lăţime; fiecare prăjină este de 3 stânjeni şi stânjenul este de 4 picioare, 9 degete în Franţa.

Pogonul serveşte numai la măsurarea viilor[126]: 400 butuci de vie fac un pogon.

Pentru măsurarea pânzeturilor se foloseşte cotul, care are 23″ degete, cel pentru postav este cu un deget şi ½ mai mare.

Religia

Religia ortodoxă a fost răspândită în aceste regiuni de călugării refugiaţi în perioada schismei şi de atunci a devenit religia dominantă dar, la fel de ignoranţi în această materie, ca şi în cea ştiinţifică şi în cunoştiinţele utile, moldovenii sunt legaţi doar de practicile exterioare, mai ales de posturi care sunt foarte severe şi ocupă mai mult de 2/3 din an. Strigoii şi vrăjitoarele şi alte o mie de prostii domină în întregime aceste ţări. Exercitarea altor culte este tolerată, cu excepţia celui mahomedan. Catolicii, al căror număr se ridică la aproape 24 000 şi între care se numără doar 2 boieri, sunt în general ţărani săraci, rămăşiţe din vechi colonii ungureşti răspândite în 2 sau 3 ţinuturi din Moldova. Au o biserică la Iaşi, unde serviciul divin este celebrat de misionarii din Ordinul minoriţilor trimişi de la Roma. Acesta se află sub protecţie aici.

Clerul

Clerul este format din popi (preoţi mireni) şi din călugări[127]. Cei dintâi sunt disprețuiţi şi sărmani. Ca şi restul populaţiei, ei zac în întuneric şi cel mult ştiu să

---

[118] *Drachmes.*
[119] *Le kıle.*
[120] *Demerli.*
[121] *Vedro.*
[122] *Falche.*
[123] *Stigens.*
[124] *Toise*; autorul deosebeşte *stigens* de *toise*, ceea ce este o eroare aici.
[125] *Préjines.*
[126] Eroare!
[127] *Kalougeri.*

www.dacoromanica.ro

scrie şi să citească. Călugării, dimpotrivă, au adesea proprietăţi frumoase şi sunt singurii care ajung episcopi.// p. 176

Mitropolitul este şeful bisericii şi preşedintele de onoare al Divanului; este independent faţă de patriarhul de Constantinopol cu care are arareori de a face. Numirea lui o face domnitorul care-l poate depune.

La marile ceremonii este asistat de 8 episcopi, care se află acum în Moldova, adică cei de Roman şi de Huşi şi de alţi 6 episcopi titulari. Veniturile mitropolitului se ridică la 450 000 piaştri şi sunt formate din bunuri imobiliare şi redevenţe pe care le primeşti de la mănăstiri cât şi de la preoţi.

Mănăstiri

În acest Principat există un număr mare de mânăstiri, din care majoritatea nu sunt locuite decât de 5 sau 6 persoane.

Patru mânăstiri oferă exepţii remarcabile, pentru că prima, situată lângă Neamţ are aproape 1 500 călugări, iar cea de a doua, mânăstirea Secu are cel puţin 300. Celelalte două sunt cele de la Agapia şi de la Văratec, situate, de asemenea, în împrejurimile Neamţului. Ele sunt destinate femeilor şi cuprind fiecare între 5 şi 600 de persoane. De fapt, ele slujesc de adăpost tuturor fetelor tinere pe care boierii, prin metode vinovate, le silesc să se călugărească şi acestea ca să evite osteneala de a le căpătui ori de a le asigura o zestre.

Educaţia acestor nefericite este complet neglijată şi sunt învăţate, cel mult, cum să ţească postavuri de lână.

În afara veniturilor mănăstirilor moldovene, evaluate la 1 200 000 piaştri, mai sunt în această provincie altele care provin de la 31 mănăstiri greceşti închinate aşezărilor de la Sfântul Mormânt, de la Muntele Athos şi de la Sinai. Aceste mănăstiri au fost întemeiate, în majoritate de domni pământeni, înainte de căderea Bizanţului, spre a da bisericii Orientului unele înlesniri faţă de sarcinile impuse atunci de mahomedani.

Prinţul Sturdza a pus mâna pe toate mânăstirile greceşti; dar reclamaţiile repetate ale consulului rus l-au silit să încredinţeze administrarea acestora la celor trei exarhi veniţi de curând de la Constantinopol. Aceştia din urmă au arendat bunurile mânăstireşti pentru 908 000 piaştri pe an şi au numit egumeni în numele patriarhului.//

Iaşi p. 177

Iaşii, capitala Moldovei, nu-i nici oraş, nici târg, nici sat. Este un amestec încâlcit de câteva case mari şi frumoase risipite ici-colo, o mulţime de cocioabe amărâte şi de dărâmături care datează de la tulburările din 1821 şi de la incendiu (1827). Nu există nici piaţă, nici caldarâm, nici poliţie. Iarna înoţi în noroi şi vara trâmbele de praf împuţit te orbesc. Drumurile publice sunt formate doar din buşteni aşezaţi de-a curmezişul ca un pod, sub care colcăie murdăriile. Adesea, primăvara şi toamna sunt luaţi de ploi, încât comunicaţiile devin anevoioase, ca să nu spunem

www.dacoromanica.ro

foarte periculoase, ceea ce te face uneori să regreți că este prea multă apă ca să mergi cu trăsura și prea puțină ca să mergi cu barca.

Micul râuleț sau mai curând pârâu noroios Bahlui[128] șerpuiește în jurul Iașilor și al colinelor înconjurătoare. Împreună cu canalele de scurgere pe care le colectează provoacă exalări pestilențiale; de aceea sunt multe boli. Febra recurentă este cea mai frecventă și adesea dă în gălbenare. Înainte de stabilirea turcilor în Europa, Suceava era capitala hospodarilor sau a voievozilor, dar după căderea Constantinopolelui acești despoți vremelnici și-au fixat capitala la Iași, care numără 8 000 locuințe, 40 de biserici și 2–3 locuri numite piețe, unde produsele cele mai necesare lipsesc adesea. Numărul locuitorilor este de aproape 35 000.

Moravuri și obiceiuri
Fel de a călători

Depravarea moravurilor nu poate fi mai mare decât în acest colț de Europă.

Pe cât de simple erau înainte de supunerea către Poartă, încet, încet și-au pus pe ele pecetea tuturor viciilor hospodarilor fanarioți, care cereau ca totul să se modeleze după ei, pe atât este de adevărat că sclavul nu știe să se poarte decât ca un tiran față de cei pe care destinul i-a supus puterii sale.

Boierul, barbar, în același chip oriental și european, este înconjurat, din cea mai fragedă copilărie, de robi care sunt jucăria capriciilor sale.//

p. 178 Ajuns la vârstă când poate pretinde vreun post, se întrece în josnicii spre a-l obține. Din acea clipă interesul și frica ajung singurele sale mobiluri, orice metodă i se pare potrivită spre a-și procura bani și acțiunea cea mai rușinoasă, dacă este încununată de succes este socotită, chiar de competitorii săi, ca o dovadă de dibăcie și de știință. În slujbă, el este o adevărată caricatură de om de stat, acasă lenea personificată. Ghemuit pe divan, își trece timpul jucând cărți, fumând sau dormind. Pierderile sale la joc supără zadarnic pe numeroșii săi creditori, care niciodată nu sunt plătiți. Aproape toți acești seniori moldoveni datorează mai mult decât au; a-i sili să-și achite datoriile ar însemna să faci o întreagă revoluție, să dezlănțui adevărate saturnalii, căci majoritatea creditorilor fiind vechi slugi boierite ar însemna că stăpânul ruinat ar fi silit să se urce la spatele trăsurii servitorului îmbogățit.

În general, educația se mărginește la a învăța scrisul și cititul în greaca modernă și în limba țării, care este un amestec de latină, slavă sau rusă, poloneză, maghiară, greacă și turcă. Franceza, foarte răspândită de la ultima ocupație rusească, se predă, cu câteva excepții, de foști bucătari și vagabonzi, care se împodobesc cu titlul de profesori.

Totuși, mai mulți coconași[129] (fii de boieri) sunt trimiși în pensionatele din Viena sau Paris; dar, reluându-și costumul turcesc și calpacul (căciulă de blană de astrahan având forma unei pere răsturnate și supranumită, pe bună dreptate

---

[128] *Bachlouis.*

[129] *Coconachs.*

www.dacoromanica.ro

stingătoarea bunului simţ), ei uită puţinul pe care l-au învăţat, recad în apucăturile lor de la început şi sfârşesc prin a fi mai rău decât cei care n-au ieşit de loc din ţară.

Femeile, a căror educaţie este cam acelaşi lucru cu cea a bărbaţilor, nu-şi fac apariţia în societate decât după ce s-au căsătorit. Până atunci, n-au de-a face decât cu ţigănci păcătoase cărora le sunt încredinţate şi care le fac să capete tot felul de defecte. Abia măritate, adică libere, se lasă purtate, majoritatea, de aplecările lor rele, îşi împart graţiile nedeosebindu-se ca să spunem drept, decât prin ceea ce nu păcătuiesc. Fără dragoste pentru copiii lor, de obicei n-au nici un fel de afecţiune pentru soţii lor. De aceea divorţurile sunt obişnuite. // Cel mai neînsemnat pretext p. 179
este îndestulător pentru a încheia o a doua sau a treia căsătorie. Frământate de altminteri de o plictiseală de moarte şi înzestrate cu oarecare spirit, cucoanele (nevestele de boieri) simt nevoia să vadă dispărând în întregime practicile arhaice. Deja ele urmează moda vieneză şi străinul, sosind din fundul Turciei, care s-ar întâmpla la una din adunările lor şi care mai ales n-ar judeca decât după aparenţe, s-ar crede în avanposturile europene.

Trăsăturile moldovenilor n-au nimic particular, ceea ce ţine, fără îndoială, de comunicaţiile neîntrerupte pe care le-au avut cu alte popoare. Chiar ţăranii n-au păstrat de la strămoşii lor dacii decât o parte din costum. Vara poartă o cămaşă largă de pânză albă cu un chimir de piele, pantaloni strâmţi şi în picioare încălţări de piele de capră.

Iarna se acoperă cu o piele de oaie. Şi femeile poartă tot o cămaşă foarte largă şi se strâng cu o bucată de lână sau de bumbac care constituie o fustă foarte strâmtă.

Plăcerile boierilor şi ale cucoanelor constau din schimbarea toaletelor de mai multe ori pe zi, în vizite, conversaţii despre intrigi şi scandaluri şi plimbări pe o câmpie[130] (întindere cu totul stearpă) în trăsuri splendide, cu 2 cai şi conduse de 4 vizitii îmbrăcaţi la întâmplare. Cum cel care merge pe jos este dispreţuit, trăsura este în această ţară mai mult decât picioarele, un obiect de utilitate.

În moldoveneşte nu există cuvânt pentru a exprima [noţiunea] de artă sau de ştiinţă. Muzica este lăsată pe seama ţiganilor, care interpretează de mântuială cântecele lor urâte, toate cuprinse în gamă minoră.

Ospitalitatea, oferită cu un fel de grabă, este cu atât mai preţuită cu cât nu ai unde sta decât în hanuri sau şoproane deschise, frecventate doar de mici negustori, care de regulă călătoresc în căruţele evreilor şi uneori cu poşta, după obiceiul ţării. Aceasta este una dintre cele mai expeditive şi dintre cele mai ciudate. Patru–şase cai sau mai curând mârţoage sunt înhămate cu hăţuri care formează tot harnaşamentul la un fel de roabă plină de fân şi sprijinită pe 4 roţi foarte joase. Călătorul se aşează în ea cum poate şi este silit să se ţină tot timpul în echilibru. // p. 180
La un sfert de ceas de poştă, surugiul pe care l-ai lua drept un sălbatic şi care mână tot călare cu o îndemânare deosebită, scoate nişte strigăte ascuţite, ca să se pregătească o nouă roabă şi îndată ce ai ajuns, pleci iar în goană. Boierii sau alţii, care vor să călătorească comod, se folosesc de propriile trăsuri, dar, de teamă să nu

[130] *Steppe*

www.dacoromanica.ro

rămână în drum, înhamă între 8 şi 12 cai. În plus, staţiile de poştă au cai din belşug; unele au până la 50 – pe care, de regulă, 2 oameni îi mână ca pe o turmă fie la păscut, fie la locul unde este nevoie de ei.

Distanţele se calculează în ceasuri, care n-au nimic precis. Unele fac cât o leghe 1/2 de Franţa, altele cât 2 şi mai mult.

Comerţul

Departe de a face înfloritor comerţul acestei provincii, politica neguroasă a Porţii a căutat să-l tot restrângă. A lâncezit mai mult sau mai puţin în funcţie de numărul de bilete de export pe care hospodarii le vând în taină unor negustori părtinitori şi care constau din a lăsa să iasă din ţară produse rezervate Imperiului otoman.

De pildă, exporturile, care ar putea lua o mare pondere azi sunt puţin însemnate. Pe uscat nu depăşesc Olmuz şi Breslau şi în această privinţă se mărginesc la vite cornute, cai şi păr de porc. Pe mare, ele cuprind piei de iepure, ceară, piei de vacă şi de bou, lână ţigaie şi ordinară, sămânţă de in, de cânepă şi vinuri, apoi, oi sare, seu, unt, catran, salpetru, cereale, lemn şi miere pentru Constantinopol, care-şi plăteşte cumpărăturile cu bani peşin sau scăzând din tribut, dacă acestea sunt cerute de Poartă.

În 1827 acest principat a furnizat Austriei şi Prusiei, 20 000 boi şi 3 000 până la 4 000 de cai. Sub fanarioţi se exporta de 3 ori mai mult.

Părul de porc şi pieile de iepure au o pondere neînsemnată în balanţa comercială.//

p. 181 Ceara este la fel ca aceea din Podolia şi Volinia, care se trimit de la Odesa la Marsilia şi la Triest. 100 de ocale sau 127½ kg fac între 900 şi 950 de piaştri.

În cursul anului s-ar putea organiza mai multe transporturi de piei. Cele de boi cu 8–9 franci, cele de vacă cu 7–8 franci. Aceste preţuri ar fi foarte avantajoase pentru negustori dacă pregătirea pieilor s-ar face în şoproane deschise, ca pretutindeni de altfel. Dar obiceiul care există de a le usca la soare dăunează calităţii lor.

Exportul lânii locale datează numai de câţiva ani şi ar putea ajunge însemnat. 100 ocale revin la 100 de piaştri şi lâna nu poate fi folosită decât pentru ţesăturile cele mai obişnuite şi pentru umplerea saltelelor.

Stivuirea se face atât de prost, din lipsa unor prese pentru ambalare, încât navele nu primesc nici o treime din baloturile pe care le-ar putea încărca. Lâna ţigaie costă 150 piaştri. Suta de ocale ar fi potrivită pentru fabricile noastre de postav ordinar din Languedoc.

S-au făcut câteva încercări pentru Londra cu sămânţă de in şi de cânepă şi se pare că au reuşit.

Rusia sporindu-şi taxele asupra vinurilor pentru a proteja Basarabia, exportul vinurilor moldoveneşti s-a redus considerabil.

Capanlii[131] (negustori turci) cumpără anual 12–14 000 oi pentru Constantinopol şi în ciuda hatişerifelor (regulamente) ei au ales un berbec şi l-au plătit cu 4 piaştri în loc de zece cât făcea.

---

[131] *Capanlis*

www.dacoromanica.ro

Sarea, seul, untul, catranul, salpetrul şi mierea ar aduce mari beneficii dacă le-ar fi nădăjuit exportul.

Aprovizionarea cu cereale a Porţii a început pe la 1760 şi a ajuns o plagă pentru această ţară. În loc să cumpere grânele la preţul cu care se vând în interior, turcii le-au fixat în permanenţă preţul, nu după cheltuielile de producţie, ci după cheful lor şi n-au încetat să ceară ca transporturile la navă să fie pe seama proprietarilor. Chiar azi, când necesităţile hatişerifului a stabilit modalităţile acestor livrări, arbitrarul există în continuare dar într-o formă mai puţin vexatoare. Preţurile la grâu sunt de 22–25 piaştri chila sau 306 kg, preţ care ar creşte serios // p. 182
dacă Imperiul n-ar face din grâne obiectul principal al acaparărilor sale.

Prin metode asemănătoare, Poarta scoate, la fel, din acest principat o mare cantitate de catarge şi de lemn de construcţie.

Când despre comerţul de import acesta este legat aproape în întregime de Lipsca. Viena abia apare, iar celor 3 sau 4 vase care coboară Dunărea le trebuie atâta timp să facă drumul din această capitală până în Moldova, încât se preferă revenirea la transporturile stabilite de evrei între Iaşi şi Lipsca.

Importurile (dar în mică cantitate) pe mare cuprind zahăr, cafea, tutun, lână, portocale, icre negre, ulei, condimente, fier şi săpun pentru consum intern, iar pe uscat, postav, pânzeturi, blănuri şi podoabe. Mai mulţi francezi au încercat cu obiecte de lux, dar situaţia în care se află de a da pentru credit spre a putea vinde, şi greutăţile – să nu spunem imposibile – de a-şi recăpăta banii nu le îngăduie să continue asemenea afaceri.

Debuşeul principal al bogatelor resurse ale Moldovei ar fi, în timp de pace, Galaţii, singurul port care deserveşte cele două Principate şi care, prin poziţia sa pe Dunăre poate primi vase de 250–300 tone.

Totul favorizează încărcarea acestora aici. Siguranţa portului, ancorarea vaselor pe mal, apropierea magaziilor, în fine, vecinătatea Siretului, care este navigabil cu mult înainte de vărsare. Mizerabilii misiţi armeni, care locuiesc această schelă, n-au avut de ce să se teamă până azi de concurenţă. Un singur negustor din Bucureşti a trimis câteva încărcături de lână la Marsilia, dar s-a purtat cu atâta rea-credinţă faţă de căpitanii navelor pe care le-a închiriat în Mediterană, încât este puţin probabil că aceştia vor reveni.

Ca să inspire încrederea, atât de necesară în raporturile comerciale, ar fi dorit ca o casă comercială franceză să se stabilească la Galaţi, unde ar putea strânge bunurile a căror vânzare este asigurată în Franţa şi întemeia comerţul cu carne sărată. Produsele există din belşug.

Taxele vamale la intrare şi la ieşire sunt de 3% din valoarea efectivă a mărfurilor.// p. 183

Meşteşugurile

Într-o ţară în care revoluţia şi războaiele n-au încetat, unde vexaţiunile sunt numeroase, unde toate pedepsele şi recompensele sunt formate doar din impozite şi scutiri, unde nu se ţine seama nici chiar de înţelegerile scrise, unde în sfârşit, mâna de lucru, prea scumpă în comparaţie cu preţul vieţii, îngăduie muncitorilor să

www.dacoromanica.ro

trăiască o săptămână întreagă din ce a lucrat uneori într-o zi, într-o asemenea țară este imposibil ca industria să se dezvolte în vreun fel. De aceea, ea se mărginește la construcția caselor de cărămidă și la confecționarea trăsurilor pentru cai, ca și la fabricarea diverselor obiecte destinate claselor de jos. Industria nu se practică, de altfel, decât de câțiva lucrători nemți proști.

Sub prințul Callimachi mai mulți au încercat să întemeieze manufacturi de postav, de sticlărie și de hârtie, dar toate strădaniile lor au rămas sterpe și în întregime pierdute.

Comparație între Moldova și Țara Românească

Aceste două principate, a căror origine, legături și obiceiuri sunt comune, având aceeași soartă, au în mod necesar puține deosebiri între ele. Diferitele observații în favoarea Moldovei sunt atribuite contactului ei mai puțin frecvent cu Țara Românească, ca și relațiilor cu Rusia și Austria.

Păstrând proporțiile, depopularea este mai slabă decât în Țara Românească, pământurile mai puțin lăsate de boieri jupuielii vechililor, luxul mai puțin strigător și purtările, gusturile mai europene; în schimb, Țara Românească are un comerț mai activ grație Bucureștiului, care este o piață intermediară între Lipsca și Constantinopol. Încolo nu este mai fericită, nici mai bine situată în privința fertilității solurilor.

Concluzii

p 184

După cele de mai sus este ușor să te convingi că natura s-a arătat darnică față de aceste regiuni și că administrația, silită să mulțumească două stăpâniri și grăbită să-și îndeplinească propriile-i nevoi, este cauza unică a mizeriei ca și a degradării oamenilor.

Schimbarea acestor stări de lucruri este dorința arzătoare a fiecăruia, dar cum punerea în practică este subiect de controversă și intră în domeniul politicii, este necesară întocmirea unui memoriu special pentru analiza metodelor care ar îngădui poate să se dea acestor provincii un guvern statornic, regulat și îndeajuns de independent ca să le folosească avantajos bogățiile, să dea impuls comerțului pe potriva disponibilităților, să consacre munca pentru țeluri utile și necesare, consacrare de care depinde în mare măsură bunăstarea societății.

Iași, 1 mai 1828

www.dacoromanica.ro

FREDERIK NYBERG

(1797–1870)

Frederik Nyberg, ofiţer în armata rusă, a luat parte, cu gradul de locotenent-colonel, la războiul ruso-turc din 1828–1829. El s-a născut la 1797 la Svartholin, în Finlanda. Este ştiut că începând din martie 1809, Finlanda a intrat în compunerea Imperiului rus. De aceea, F. Nyberg, care asemenea altor tineri din mica nobilime a ales cariera militară, nu a putut-o desfăşura, în chip firesc, decât în cadrul armatei ţariste.

Sublocotenent în 1817, profesor de matematică la corpul de cadeţi (1817–1827), Nyberg este detaşat în 1827 la Cartierul general al armatei ruse, aflat atunci în Basarabia. În timpul războiului menţionat – după cum aflăm din scrisorile sale – este decorat cu ordinul „Sfânta Ana", clasa a III-a şi ordinul „Sf. Vladimir", clasa a IV-a. Cariera sa militară se încheie în 1838 când trece în rezervă cu gradul de general de brigadă Moare la Borgo (Porvo), în Finlanda de Nord, în anul 1870.

În scrisorile adresate tatălui său între 29 decembrie 1827 – 20 decembrie (s. v.) 1830, găsim date relativ interesante asupra spaţiului românesc. Reflecţiile sale îl relevă ca pe un observator atent al manierei de a construi a ţăranilor români, al limbii lor, care evident „nu seamănă cu cea rusească", al „ogoarelor întinse, fructelor frumoase, viilor, turmelor de vite", care te fac „să te crezi în Rai". Descriind Bucureştii, el semnalează prăvăliile bine asortate cu mărfuri străine „ieftine" şi librăriile pline de noutăţi editoriale în limbile de circulaţie europeană (franceză, engleză şi germană).

Despre el a scris:

– R. V. Bossy, *Mărturıı finlandeze despre Românıa,* Bucureşti, 1937, p. 53–59. Aceluiaşi autor îi datorăm şi datele biografice ale autorului corespondenţei inserate în continuare.

FREDERIK NYBERG

Jurnalul călătoriei prin Ţara Românească şi Moldova[1]

1828, 5 iunie, lagărul de lângă Brăila p. 55

.....

Sunt trei săptămâni de când am părăsit Bucureştii. Divizia noastră a străbătut câmpii nesfârşite, seara ne opream şi fiecare se îngrijea singur de cină. Locuiesc printre ruinele unei mahalale din Brăila. Culeg flori printre ruinele caselor arse de foc [...]. Se mai găsesc pomi roditori în floare, viţă de vie, stufişuri [...] cruţate de foc.

Împăratul nostru[2] este aici, el vrea să îndulcească asprimile războiului pentru populaţie. De altfel locuitorii se socotesc mai fericiţi şi mai în siguranţă ca înainte. Ţinutul aici este un şes puţin populat, care suferă din cauza secetei. Arşiţa este

[1] Pentru actuala versiune s-a utilizat textul lui R. V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, Bucureşti, 1937, p. 53–59.

[2] Este vorba de ţarul Nicolae I (1825–1855).

www.dacoromanica.ro

destul de mare, suntem în toiul verii încă din luna aprilie. Numai nopţile sunt răcoroase, ca de atunci un fel de rouă lipicioasă, primejdioasă pentru străinii neobişnuiţi. Locuitorii se îmbracă foarte uşor, în afară de cap şi stomac pe care le păzesc cu multă băgare de seamă contra răcelii. Portul lor este absolut turcesc în această regiune [...]. Industria vinicolă şi creşterea vitelor sunt îndeletnicirile de căpetenie ale populaţiei. Vinul, cunoscut sub numele de vin moldovenesc, este
p 56 plăcut, dar slab [...]. //

Moldova este locuită de moldoveni[3], care se împart în ţărani şi boieri; aceştia din urmă sunt îndeobşte grecii pripăşiţi pe aici. În afară de micii „despoţi" moldoveni, mai sunt şi marii „despoţi" turci.

Ei au, de obicei, unul sau mai multe sate şi vorbesc pe lângă româneşte, turceşte, greceşte, chiar franţuzeşte. Casele lor au trei sau mai multe caturi, fiecare fiind înconjurat, în afară, de o galerie. Casa se află de obicei în mijlocul unei grădini, ale cărei flori îmbălsămează văzduhul. Caturile de sus sunt locuite de femei, cele de jos de bărbaţi. Nu pot spune cum sunt îmbrăcate femeile elegante, căci nu am avut încă prilejul să le întâlnesc. Femeile din clasa de jos sunt însă îmbrăcate foarte simplu.

[1828, 18 august, lângă Şumla]

După scrisoarea mea din Brăila, am străbătut o parte din Bulgaria, am văzut vestiţii Balcani şi ne-am luptat acolo, iar acum suntem la Şumla[4] [...]. Am luat
p. 57 parte la asediul Brăilei[5] şi n-am fost rănit. Asediul a început la câteva zile după ce v-am scris de acolo. Am primit ordinul de a porni cu o coloană la ora 8 dimineaţa, iar la ora 3 mi s-a dat ordinul de a ne întoarce înapoi. Niciodată nu voi uita această zi îngrozitoare [...]. La câteva zile după ce Brăila a căzut în mâinile noastre, am trecut prin Bazargic şi am sosit la Şumla.

Pe când străbăteam Moldova şi Muntenia, totul era înflorit, câmpiile înverzite, satele locuite şi ţăranii ne dădeau de toate. În Bulgaria dimpotrivă, căldurile din iulie au ars câmpurile... satele erau pustii, locuitorii ascunşi în păduri atacau detaşamentele noastre şi ucideau fără milă pe oricine le cădea în cale...

1830, 6 iulie, Silistra

[...] Am sosit la Silistra la începutul lunii mai [...]. Între timp am stat două săptămâni în Bucureşti, ca să-mi cumpăr câteva cărţi apărute de curând şi să-mi comand haine [...]. Bucureştii numără 80 000 de locuitori, şi atât din punct de vedere al clădirilor cât şi al locuitorilor, înfăţişează un amestec extraordinar de Europă şi Asie. Lângă o casă frumoasă, clădită după gustul european, se ridică o locuinţă asiatică. Pe străzi umblă şi se încrucişează ruşi, germani, francezi, italieni, turci, români, greci şi evrei, fiecare putând fi recunoscut după portul său. Prăvălii

[3] Aici evident, în sensul de români.
[4] Localitate în Bulgaria.
[5] Asediul Brăilei a avut loc între 15/27–17/29 iunie 1828.

www.dacoromanica.ro

bogate ocupă o întinsă parte a oraşului <şi> acolo poţi găsi ieftin toate produsele Europei ca şi ale Asiei. // Demne de cercetat sunt <şi> librăriile din Bucureşti, în p. 58
care găseşti toate cărţile noi în limbile franceză, germană şi engleză, precum şi orice ziar, ceea ce este cu totul neobişnuit într-o ţară unde se sprijină atât de puţin instrucţiunea.

Se zice că bogătaşii greci care trăiau pe vremuri la Bucureşti au pierit în cea mai mare parte în vremea revoluţiei[6]. Restul au emigrat.

Distracţii publice nu există, afară de plimbarea generală cu trăsura între orele 6 şi 9 după amiază. Toată lumea se îndreaptă spre o grădină aflată la câteva verste[7] de oraş şi se plimbă acolo cu trăsura timp de o oră sau o oră şi jumătate, după care se întoarce acasă. Fiecare vrea să se înfăţişeze cât mai bine la această plimbare. Pentru străini şi călători se găsesc trăsuri de piaţă, care se pot închiria pe preţul de 3 piaştri, adică 1,20 ruble ora. Să nu credeţi că aceste trăsuri sunt rele. Dimpotrivă, sunt echipaje frumoase din Viena, trase de doi sau patru cai. Aşa încât, pentru 9 piaştri ne-am plimbat o seară întreagă, închipuindu-mi că sunt <un> om bogat [...].

1830, 14 august, Varna

[...] Poimâine plec în orăşelul Bârlad (la Sud de Iaşi), în Moldova, unde de bună seamă voi rămâne peste iarnă. Deşi nu voi fi încă în Rusia, mă voi afla într-o ţară frumoasă şi sănătoasă... M-am echipat complet în Bucureşti. Nu mai este nevoie să-mi trimiteţi rufărie, căci am putut cumpăra în Ţara Românească: douăsprezece perechi de ciorapi de bumbac a 5 ruble, pânză de Olanda de cea mai bună calitate pentru cămăşi pe câte 2 ruble cotul [...]. //

1830, 26 decembrie, Chişinău

[...] Am plecat din Varna pe la jumătatea lui august, am trecut prin Silistra, p. 59
Bucureşti, Focşani, apoi am trecut Siretul ducându-mă la Neamţ şi am ajuns în Iaşi pe la începutul lui octombrie... Am străbătut deci partea occidentală a Principatelor. Ţara aceasta este poate cea mai roditoare din lumea întreagă. Aici sunt viile frumoase care produc vinul de Odobeşti. Tot această ţară procură Turciei europene cele mai bune fructe. Într-atât este agricultorul răsplătit de munca sa, încât nici nu mai găseşte debuşeuri pentru produsele sale. Lanurile de porumb dau până la 150 la 1 constituind hrana de căpetenie a ţăranului. Moldovenii sunt un popor frumos şi primitor. Oriunde m-am dus, am fost primit cu multă prietenie...

[6] Este vorba de revoluţia română de la 1821, sub conducerea slugerului Tudor Vladimirescu.
[7] O verstă măsoară 1,071 km.

www.dacoromanica.ro

HÉCTOR DE BÉARN

(?–?)

Un tânăr ofiţer francez de stat major ajunge la Dunărea de Jos, în timpul războiului ruso-turc din 1828, şi are prilejul să cutreiere zone, prea puţin cunoscute călătorilor străini prin ţinuturile româneşti, despre care va scrie şi pe care le va ilustra într-un album de litografii.

Nu dispunem de alte informaţii asupra biografiei sale decât acelea furnizate de el însuşi în preambulul lucrării. De spiţă nobilă, Héctor de Béarn a fost ataşat, împreună cu doi veri ai săi – Henri de Mortemart şi Perault de Crussol – pe lângă persoana generalului duce Casimir-Louis-Victurnien de Mortemart, unchiul lor, care era trimis de regele Franţei, Carol X, ca ambasador la curtea ţarului Nicolae I şi, în primul rând, ca observator al războiului abia izbucnit.

La scurt timp după revenirea în patrie, probabil în toamna lui 1828, Héctor de Béarn îşi publică impresiile de călătorie şi de front, într-un album în care îşi demonstrează atât calităţile de literat cât şi pe acelea de plastician. Albumul poartă titlul *Quelques souvenirs d'une Campagne en Turquie* şi conţine 124 de file, jumătate cu ilustraţii, jumătate cu text. Textul este imprimt tot prin litografiere pe hârtie mai subţire, filele acestea fiind intercalate cu desenele imprimate pe hârtie mai groasă, de bună calitate. Aceste fragmente de jurnal sunt inserate pe contrapagină pentru a da posibilitatea privitorului să aibă în acelaşi timp sub ochi atât textul cât şi planşele ce-l ilustrează. Fiecare text aferent unei planşe este numerotat fără a exista, însă, o numerotare a paginilor. Pe marginea planşelor nu există, aşa cum era uzanţa, vreo menţiune asupra meşterului litograf, care a executat pe piatră desenele ofiţerului francez. Chiar dacă unul dintre istoricii de artă care a studiat aceste stampe, G. Oprescu, afirmă că întreaga lucrare, inclusiv litografierea, aparţine autorului, pare totuşi puţin probabil ca un tânăr de origine nobilă, care îmbrăţişase cariera armelor, să fie atât de experimentat în laborioasa tehnică a litografiei. Pe pagina de titlu, în afara compoziţiei cu trofee de război şi a anului apariţiei, nu există nici o precizare asupra editurii sau a institutului de arte grafice de sub ale cărui teascuri ieşise această lucrare elegantă şi costisitoare. Totuşi, o cercetare atentă a întregului album de 62 de planşe a dat la iveală, pe două dintre ele – nr. 23 şi nr. 40 – o semnătură discretă, J. Adam, plasată în dreapta sau stânga a compoziţiei, care a elucidat problema execuţiei stampelor. Jean-Nicolas Adam (1786–1840) era un cunoscut gravor parizian, la care Héctor de Béarn a apelat pentru a-i transpune pe piatră schiţele realizate în timpul campaniei.

Prologul albumului este conceput ca o epistolă către unchiul şi superiorul său, ducele de Mortemart, căruia îi este dedicată lucrarea. În această misivă sunt date explicaţii despre felul cum a luat naştere opera şi finalităţile ei :

„Dragul meu Casimir,

În timpul excursiilor noastre septentrionale şi meridionale am luat nişte note dar, pe unele le-am uitat, în vremuri mai puţin fericite. Întâmplarea mi-a adus în mod special sub mână mai multe crochiuri luate după natură în timpul şederii noastre în Turcia şi m-am amuzat punându-le pe curat şi adăugându-le un cuvânt explicativ despre localităţile şi circumstanţele în care le-am avut sub ochi.

Am considerat că acest mic Album al unuia dintre elevii dumneavostră în materie de război şi de diplomaţie v-ar face plăcere. Îmi amintesc de ceea ce aţi fost, peste tot, pentru mine şi doresc să vă amintiţi că nu este altă persoană pe lume care să vă fie mai prieten şi mai sincer devotat ca vechiul dumneavoastră *ataşat*.

H. de Béarn".

www.dacoromanica.ro

Pe 1 mai 1828, ambasadorul şi ataşaţii săi părăsesc Franţa, îndreptându-se către punctul de întâlnire cu trupele ruse. Pe 19 mai ajung la Brest-Litovsk. După mai multe zile de călătorie prin sudul Basarabiei se găsesc în apropierea Dunării unde, în preajma localităţii Bolgrad-Tobolskaia – înfiinţată doar cu şapte ani în urmă şi populată în mare măsură de moldoveni şi bulgari – era stabilită tabăra. Zona era extrem de arîdă, o câmpie întinsă, fără denivelări şi fără vegetaţie. De aceea, în jurul cortului ţarului, pentru a oferi puţină umbră, fuseseră plantaţi câţiva plopi aduşi, cu mari eforturi, tocmai de la Ismail. Dar, în solul sărac, nici aceştia nu prinseseră iar frunzele lor gălbejite dădeau un aspect trist acelui loc. Francezii sunt prezentaţi mareşalului Piotr Cristianovici Wittgenstein, comandantul suprem al armatei ruse, şi şefului său de stat major, generalul Ivan Ivanovici Dibici, ca şi altor ofiţeri superiori, care-i primesc cu multă căldură. A doua zi, 1 iunie, împăratul Nicolae I urma să treacă în revistă trupele înaintea traversării Dunării, aşa că oaspeţii înnoptează în acel loc neospitalier, dormind pe paie şi împărtăşind rigorile campaniei ca simpli ostaşi. Ţarul le arată întreaga cinste cuvenită rangului şi poziţiei lor oficiale de emisari ai regelui Franţei şi le trimite cai din propriile-i grajduri.

În dimineaţa următoare, parada are loc pe un timp superb. Memorialistul are cuvinte de laudă la adresa trupelor care aveau o ţinută admirabilă, cu o cavalerie şi o artilerie bine dotate şi echipate. După splendidul moment de marţialitate, împăratul le acordă o lungă audienţă în care s-a întreţinut, cu amabilitate, cu toţi francezii; după aceea, i-a invitat la prânzul ce s-a servit sub un cort imens şi le-a făcut cinstea de a-l plasa pe ducele de Mortemart la dreapta sa, iar pe ataşaţi în imediata apropiere.

Dunărea este forţată, cu succes, de cazacii zaporojeni şi se începe construirea unui pod de vase peste care, pe 12 iunie, trece grosul armatei. Memorialistul suferă un neplăcut accident, la traversare: calul său de curse, de rasă, se sperie de cămilele folosite ca animale de povară şi face un salt în fluviu, cu călăreţ cu tot. Totuşi, acest incident nu a avut urmări grave şi autorul ajunge cu bine, deşi ud, pe celălalt mal. Campamentul făcut la Kurgan-Visir, un promontoriu în mijlocul câmpiei, îi prilejuieşte tânărului ofiţer relatarea diverselor supoziţii legate de originea acestui tumul.

Isaccea capitulase între timp şi francezii merg să o viziteze împreună cu alţi ofiţeri ruşi. Constată că fortificaţiile oraşului erau slabe şi dominate de terenul din jur. În cafeneaua plină de localnici pe care o vizitează, este uimit de apatia şi indiferenţa acestora, care nici măcar nu întorc capul să-i privească pe învingători. Sunt însă primiţi curtenitor de paşă, care îi tratează cu ciubuc şi cafea, în vreme ce privirea nu şi-o dezlipea, plin de nelinişte, de ruinele unei moschei unde îşi ascunsese haremul şi bogăţiile.

Urmează descrierea Babadagului, orăşel mizer, plasat însă în mijlocul unui peisaj frumos. Acolo se afla o vastă cazarmă cu o cişmea frumoasă, din marmură, elegant decorată şi cu o inscripţie dedicativă pe care a decalcat-o.

Pe 21 iunie se primeşte vestea cuceririi Măcinului şi Brăilei. Bucuria este generală şi cu tot timpul întunecat ce anunţa furtuna, seara se ţine un *Te Deum* în faţa unui altar de campanie. Peste câteva zile se află că şi Constanţa şi Hârşova au fost ocupate de ruşi. Dar statul major se afla încă departe de acele localităţi, cantonat pe 25 iunie la Carasu. Este făcută o excursie pentru a fi văzută vechea albie a Dunării. În apropiere este cercetat şi Valul lui Traian care, prin grandoarea sa încă neştearsă de timp, îl impresionează foarte mult pe memorialist.

În faţa Bazargicului are loc o luptă de cavalerie în care turcii sunt puşi pe fugă, cu pierderi de morţi şi răniţi, pe care nu au vreme să-i recupereze de pe câmpul de luptă, după cum le era obiceiul. Intrând în oraşul părăsit de populaţie, autorul este şocat de totala lipsă de igienă şi de numărul mare de câini ce hălăduiau pe străzi. Aşezarea era mare, cu douăsprezece moschei, patru bazaruri şi multe case frumoase. Unele dintre uliţi aveau chiar trotuare. Este vizitată cea mai mare moschee a oraşului care este descrisă cam naiv, fapt ce demonstrează lipsa de informaţie asupra cultului musulman. Autorul ia, drept amintire, nişte inscripţii frumos caligrafiate pe hârtie.

Pe 13 iulie are loc o slujbă religioasă ocazionată de ziua de naştere a ţarinei, care se oficiază sub un cort imens, întins în plin câmp, ale cărui margini fuseseră ridicate pentru ca să poată asista şi trupele. A doua zi este reluat marşul. Un atac turcesc asupra coloanei este şarjat şi respins de cavaleria rusă.

Asediul Şumlei se prelungea aşa încât ţarul decide să plece la Odesa şi-i invită acolo şi pe oaspeţii francezi. Pe 4 august ei pornesc spre Constanţa şi, în drum, revăd Bazargicul şi vizitează impozanta reşedinţă a paşei, inclusiv haremul părăsit.

www.dacoromanica.ro

Căldura toridă, drumul plin de praf şi lipsa fântânilor ori a apelor curgătoare îl fac pe memorialist să aprecieze, în primul rând, cantitatea de apă de care beneficiază la Mangalia. Totuşi, din cauza numeroaselor insecte, petrece o noapte albă în acest orăşel de pe malul mării. În sfârşit, pe 11 august, intră în Constanţa, unde se îmbarcă pe fregata „Flora" pentru a naviga spre Odesa.

După răstimpul petrecut în anturajul curţii imperiale din frumosul port pontic, francezii se întorc, tot pe calea apelor, la teatrul războiului din Balcani, cu corabia „Panteleimon". Destinaţia era Varna, aşa că în faţa Constanţei opresc „în pană", doar pentru a lăsa şi a primi corespondenţa. În scurtul interval petrecut acolo, autorul imortalizează oraşul văzut din larg, cu faleza lui înaltă, zidurile albe ale fortăreţei şi minaretul subţire.

Prin memorialul său plin de exactitate, în care impresiile consemnate prin slovă şi linie expresivă fac un tot unitar, Héctor de Béarn deschide un gen nou în literatură şi în plastică, reportajul de război.

Ocupându-se aproape exclusiv de activitatea sa artistică, doi prestigioşi istorici de artă i-au consacrat lui Héctor de Béarn câteva pagini de pertinente comentarii : Ioan C. Băcilă, *Pictori francezi prin ţara noastră 1828–1856,* Biblioteca „Astra", Sibiu, 1923, p. 1–9 şi G. Oprescu, *Ţările române văzute de artişti francezi (sec. XVIII şi XIX),* Cultura Naţională, Bucureşti, 1926, p. 18–21. Nicolae Iorga îi acordă câteva rânduri acestui vizitator francez în *Istoria românilor prin călători* (Editura Eminescu, Bucureşti, 1981, p. 604). O traducere a notelor de călătorie lăsate de tânărul ofiţer publică Ion Conea în „Analele Dobrogei" IX/1928, p. 188–206 sub titlul *Héctor de Béarn. Un călător francez prin Dobrogea în 1828.* Împletind analiza fragmentelor de jurnal cu analiza plastică a stampelor, Adrian-Silvan Ionescu se ocupă de acest observator de război în studiul *Constanţa, Mangalia şi ţinuturile dobrogene în memorialul de front al lui Héctor de Béarn (1828)* din „Revista Muzeelor" nr. 1/1992, p. 42–52.

Traducerea de faţă s-a făcut după exemplarul original al albumului lui Héctor de Béarn, *Quelques souvenirs d'une Campagne en Turquie,* 1828, aflat la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române, coroborată cu aceea a lui Ion Conea mai sus amintită.

CÂTEVA AMINTIRI ALE UNEI CAMPANII ÎN TURCIA

Nr. 9 – Bolgrad-Tobolskaia

De mai multe zile eram pe malurile Dunării, făcându-ne pregătirile de a intra în campanie. Pe 1 iunie împăratul trebuia să treacă în revistă armata care se va pune cu siguranţă în mişcare a doua zi.

După ce am făcut patruzeci de verste de-a lungul stepelor, am ajuns în tabăra care era aşezată în jurul localităţii Bolgrad-Tobolskaia şi a lacului pe ale cărui ţărmuri sunt ridicate casele. (...) Această nouă colonie nu număra decât şapte ani de existenţă; ea se compune din bulgari, din moldoveni şi din câţiva evrei cărora le-au fost acordate mari privilegii pentru a se stabili aici dar solul, impregnat cu o sare vătămătoare, nu poate hrăni nici un arbore, cu toate eforturile locuitorilor. În jurul cortului împăratului s-au plantat nişte plopi aduşi de la Ismail iar acest frunziş îngălbenit era singurul pe care îl putea percepe ochiul.

O tabără de cincizeci de mii de ruşi era pentru noi un spectacol interesant.

Ne-au prezentat în mod special bătrânului mareşal Wittgenstein[1], precum şi generalului Dibici[2], şeful său de stat major. Făcurăm imedit cunoştinţă cu un mare

[1] Piotr Cristianovici Wittgenstein (1768–1843), conte, feldmareşal rus de origine germană, comandant al trupelor imperiale în timpul campaniei din 1828.

[2] Ivan Ivanovici Dibici (1785–1831), baron, general rus, şeful de stat major al trupelor imperiale în timpul campaniei din 1828.

www.dacoromanica.ro

număr de generali; şi, după ce am dormit foarte bine pe paiele cailor noştri, furăm în picioare din zori de zi.

Totul era deja mişcare şi activitate: trompeţii sunau, ordonanţele galopau în toate direcţiile. Împăratul ne-a trimis cai din grajdurile sale. Timpul era superb, parada a început, ţinuta trupelor ni s-a părut admirabilă, cavaleria încălecată pe cai buni iar artileria cu magnifice atelaje (144 de tunuri veneau în urma armatei).

După paradă am fost a doua oară prezentaţi împăratului care a vorbit destul de mult cu fiecare dintre noi: ambasadorul <ducele de Mortemart>[3] fu aşezat la dreapta sa iar noi foarte aproape de el pentru a dejuna la o masă întinsă într-o piaţă din Bolgrad, sub un cort imens.

Nr. 10 – Tabăra de la Satu Nou

Trecerea Dunării se făcuse într-un mod strălucit, după o viguroasă rezistenţă din partea turcilor. Flotila lor a fost împrăştiată, Paşa Murad Bey <a fost> ucis în ambarcaţiunea sa. Cazacii Zaporojeni, cu ajutorul unor bărci uşoare, au fost cei dintâi ajunşi la bateriile inamice, pe care turcii le părăsiră curând după ce făcură să explodeze o mină, care, din fericire, n-a fost prea ucigătoare. Împinşi până spre Isaccea, care ar fi putut rezista câtva timp, duşmanii îngroziţi dau foc alimentelor şi muniţiilor înmagazinate în oraş şi cer să capituleze.

Tăbărât la Satu Nou, pe malul Dunării, grosul armatei, care rămăsese inactiv în timpul trecerii Dunării, aştepta cu nerăbdare sfârşitul lucrărilor <la podul de vase> care aveau să-i permită să treacă şi el fluviul şi să-şi ia partea de succes şi glorie în luptă, care începea sub auspicii atât de surâzătoare.

Nr. 11 – Trecerea Dunării

În zorii zilei de 12 iunie, lagărul de la Satu Nou era ridicat şi armata, în cea mai mare ordine, trecea Dunărea pe un pod de vase de 315 stânjeni lungime. Nişte cămile întrebuinţate în serviciul de transport al armatei au refuzat multă vreme să

---

[3] Casimir-Louis-Victorin de Rochechouart, prinţ de Tonnay-Charante, duce de Mortemart (1787–1863), general şi diplomat francez provenind dintr-o ilustră familie nobiliară care se spunea că-şi avea rădăcinile în secolul al XII-lea. În timpul Revoluţiei franceze se refugiază în străinătate, dar în 1801 revine în patrie şi, în 1806, intră în armată primind grandul de sublocotenent în Regimentul 1 Dragoni. Participă la campaniile din Prusia şi din Polonia, se distinge în bătălia de la Friedland unde este decorat pentru bravură chiar pe câmpul de luptă. În 1809 este adjutantul generalului Nonsouty şi se remarcă în luptele de la Essling şi Wagram. În 1810 ajunge ofiţer de ordonanţă al împăratului Napoleon I. Ia parte la campania din Rusia din 1812 iar anul următor este decorat cu Legiunea de Onoare în grad de ofiţer. Nu ia parte la campania din 1814 şi, la abdicarea împăratului, jură credinţă regelui Ludovic XVIII, care îl face comandantul gărzii elveţiene şi-i acordă înaltul titlul de *pair* al Franţei. În 1815 îl însoţeşte pe rege în exil, la Gand. Pentru loialitate şi merite deosebite primeşte gradele de general-maior al Gărzii Naţionale din Paris, căpitan-colonel al gărzii personale a regelui şi mareşal al Franţei. I se acordă Legiunea de Onoare în grad de mare ofiţer. Între 1828 şi 1830 este ambasador la St. Petersburg. În timpul revoluţiei din iulie 1830 este numit preşedinte al noului cabinet guvernamental. În 1831 i se conferă marea cruce a Legiunii de Onoare. Este numit comandantul diviziei militare din Bourges iar din 1852 devine senator.

www.dacoromanica.ro

treacă pe pod şi nu odată au speriat caii, prea puţin obişnuiţi cu asemenea întâlniri : cursierul meu a fost unul dintre cei mai înspăimântaţi şi, gândind la sărituriile sale într-o parte ne-a aruncat pe amândoi în fluviu. Se auzea bubuitul tunurilor din Brăila; ambasadorul <generalul duce de Mortemart> a expediat în seara aceasta primul curier spre Paris.

Nr. 12 – Kurgan Vizir

Armata îşi aşează tabăra la două verste de partea cealaltă a Dunării, în faţa Isaccei şi la poalele lui Kurgan Vizir. Muntele acesta – evident opera mâinii omeneşti – se înalţă singuratic în mijlocul unei câmpii imense. Existenţa lui a fost explicată în mai multe feluri: unii spun că ar fi mormântul unui şef de trib; locuitorii Isaccei au mai multe pretenţii; ei povestesc că un paşă al lor, pe când pleca odată la război, a vrut să ofere unui sol trimis de duşman prilejul ca acesta să-şi poată face o idee de forţele militare turceşti: a ordonat ca fiece soldat să aducă un pumn de ţărână şi să-l arunce cu toţii în acelaşi loc; atunci s-a înălţat, ca prin minune, un munte enorm, din vârful căruia trimisul duşmanului putu vedea câmpia acoperită de mulţimea oştilor turceşti.

Nr. 13 – Isaccea

Ne-am dus să vizităm Isaccea, după capitulare; fortificaţiile ni s-au părut proaste şi dominate în multe părţi de terenul din jur; o parte din locuitori erau încă în oraş: totala lor indiferenţă ca şi mândra lor nepăsare nu se dezmint un moment. Mai mulţi ofiţeri am intrat într-o mare cafenea aflată într-o piaţă şi plină de aceşti nenorociţi, pe care războiul avea să-i gonească din locuinţe: nici măcar unul nu a întors capul, nici măcar unul nu s-a ostenit; iar prezenţa ofiţerilor care făceau parte din armata victorioasă nu le-a inspirat nici teama de a nu le arăta consideraţie şi nici gândul de a o avea. Am întâlnit pretutindeni acelaşi sânge rece şi aceeaşi indiferenţă, chiar la însuşi paşa, care părea să nu respecte oamenii decât în funcţie de vigoarea lor musculară; încă tânăr, paşa era de talie înaltă şi cu faţa severă; obţinând de la împărat permisiunea de a părăsi oraşul, el trebuia să plece a doua zi; o parte a casei sale căzuse pradă flăcărilor; ni s-a spus că femeile şi comorile sale erau ascunse într-o moschee ruinată de la care el nu-şi lua ochii. Ne-a arătat şi armele pe care împăratul i le lăsase şi care erau destul de frumoase; nouă ne-a oferit cafea şi pipe, în vreme ce oamenii lui le-au oferit alor noştri un şerbet cu lapte de cămilă, pe care-l învârteau cu o lopată într-un mare hârdău de o curăţenie mai mult decât îndoielnică. Mai târziu am aflat că acestui paşă i s-a tăiat capul pentru că predase cetatea pe care fusese însărcinat să o apere.

Nr. 14 – Babadag

După câteva zile de marş prin nişte locuri destul de împădurite, armata făcu tabără în faţa Babadagului.Acest orăşel absolut mizerabil şi părăsit de locuitori, este aşezat într-o poziţie frumoasă, lângă un lac în care ne-am scăldat bucuroşi cu

www.dacoromanica.ro

toţii, înainte de a intra în stepele aride şi fierbinţi. Vegetaţia acestei văi ni se păru magnifică, iar apa din fântâni delicioasă. Tabăra domina oraşul ca şi o cazarmă uriaşă în care, după puţină curăţenie, se încartirui cavaleria.

Nr. 15 – Cazarma din Babadag

Cazarma din Babdag este o imensă clădire pătrată, abia terminată şi construită după un plan bun; pare destinată să adăpostească infanterie şi o numeroasă cavalerie; în centrul unei curţi vaste este o cişmea foarte frumoasă, din care apa curge prin jgheaburi în mai multe rezervoare; este împodobită cu o inscripţie cioplită în marmură pe care am copiat-o şi am dat-o la tradus: „Sultanul Mahmud victoriosul, a instalat aceste puţuri: beţi din această apă care este ca sorbetul şi invocaţi numele lui Allah. Fie ca cel Veşnic să lungească zilele Padişahului. Potoliţi-vă setea cu apa aceasta, care seamănă a semsen (susan); 1 231 al Hegirei".

Nr. 16 – Macaul

În satul acesta am văzut o moschee foarte elegantă, dar atât uşa cât şi interiorul erau într-un hal de murdărie că n-am putut să ne apropiem de ele de teamă să nu deşteptăm cumva ciuma, care nu părea decât adormită aici. În drumul ei, armata dădea, din loc în loc, peste sate părăsite. Inamicul, retrăgându-se spre interior, lua toată populaţia cu el, distrugea tot ce nu putea fi cărat şi adesea otrăvea fântânile. Dacă vreun cătun nu s-ar fi supus imediat ordinului de plecare al autorităţilor militare turceşti, era jefuit, incendiat, iar bieţii locuitori ucişi fără milă. La Berdahule ne-am oprit câteva ceasuri. Mai multe case arse şi nişte urme de sânge arătau că acest sat a fost teatrul cruzimii armatelor turceşti; într-o cocioabă, unde intrasem în căutarea umbrei, am găsit mai multe cadavre fără capete, ascunse prost sub nişte gunoi iar într-un colţ am dat peste un nenorocit care murise în groaznicele chinuri ale ţepei.

În aceeaşi seară am poposit pe o înălţime, la 24 verste mai spre sud, de unde se vedea bine Marea Neagră şi mai multe corăbii. Un curier a adus vestea că turcii respinseseră atacul ruşilor de la Brăila, cu oarecari pierderi pentru cei din urmă, care aveau să se răzbune, însă, curând.

Nr. 17 – Karatai

Pe 20 <iunie>, seara, ajungeam la Karatai, pe o straşnică furtună care ne împiedică mai multe ceasuri să ne ridicăm corturile. Din tabăra situată pe o pantă se zăreau trei sate părăsite unde se găsiră provizii de nutreţ pentru vite şi grâne uitate, fără îndoială, în zăpăceala şi învălmăşeala fugii.

A doua zi, un curier a adus vestea luării Măcinului şi a Brăilei: tunurile duseră departe vestea acestui glorios succes. Spre seară toată armata, în mare ţinută, a fost aşezată în jurul unui altar, unde se cânta un *Te Deum* în semn de mulţumire; cerul ameninţa cu furtuna, se auzeau tunete; în depărtare tunurile băteau

www.dacoromanica.ro

zidurile Constanței; salvele unei artilerii numeroase se pierdeau departe în câmpie. Muzica tuturor regimentelor repeta *God Save the King* (sic) în vreme ce mii de oameni ascultau, într-o profundă reculegere, cântarea atât de frumoasă a corurilor ruseşti; bogăția veşmintelor sacerdotale, pompa cultului grecesc, atitudinea nobilă a împăratului în fruntea statului major, acest deşert turcesc transformat în templu creştin ce avea drept boltă cerul plin de fulgere şi tunete, toate acestea aveau ceva grandios iar impresia era greu de exprimat.

Nr. 18 – Karasu

Karasu înseamnă în turceşte apă neagră şi acest loc îşi justifică bine numele, căci apa a două mici lacuri lângă care am cantonat pe 25 iunie era de o nuanță foarte închisă. Avangarda rusească respinse cîteva unități răzlețe ale căror atacuri nu ne pricinuiră prea mari pierderi.

Curând am aflat de capitularea cetăților Constanța şi Hârşova. Tunurile de pe metereze erau de proveniență englezească, stampate cu cifrul regal G.R. (George Rex). Spre seară se dezlănțui o vijelie şi doborî mai toate corturile; al nostru fu chiar luat şi dus cine ştie unde. A doua zi am avut o căldură de 34 grade la umbră.

Nr. 19 – Vechea albie a Dunării

La oarecare distanță de Karasu ne-am dus să vedem ceea ce se numeşte vechea albie a Dunării. Această vale mlăştinoasă, este străjuită pe aproape toată lungimea ei de stânci abrupte şi se prelungeşte până la mare; dar aici se termină brusc prin nişte faleze a căror natură şi formă nu dau în nici un fel de bănuit că ar fi o gură de fluviu.

Din toate lucrările romanilor pe teritoriul turcesc, Valul lui Traian este cel pe care timpul l-a respectat cel mai mult. Păstrat aproape intact până în ziua de astăzi, acest zid de apărare se întinde de la Rasova la Constanța, pe o lungime de peste 25 de leghe; era destinat să oprească invaziile barbarilor; este un colosal bulevard de pământ, flancat pe ambele laturi de câte un şanț larg şi extrem de adânc: în el au fost făcute deschideri pentru a uşura retragerile sau ieşirile; fiecare din aceste deschideri era apărată de o fortificație ale căror contururi se disting încă foarte bine. Valul lui Traian este o construcție care va demonstra încă multă vreme grandoarea şi forța autorilor lui.

Nr. 20 – Bazargic – Angajament de avangardă

Capitulase şi Tulcea şi se primi şi vestea ocupării Anapei de pe coastele Abassiei.

Generalul Sloken veni, din partea împăratului, să-i citească ducelui de Mortemart raportul oficial al generalului comandant suprem al trupelor din Caucaz. [Urmează descrierea unor formațiuni litice pe care țarul le primise de pe câmpul de luptă din Caucaz şi din care oferise şi francezilor câteva mostre.]

www.dacoromanica.ro

Raportul cercetaşilor semnala o concentrare de forţe turceşti în direcţia Bazargicului; se vorbea de 12.000 de oameni şi s-a pornit în întâmpinarea lor. Avangarda s-a pus în mişcare pe trei coloane, compusă din douăsprezece batalioane, unsprezece escadroane, treizeci şi şase de tunuri şi nişte cazaci. După două zile de marş, pe o căldură înăbuşitoare, avu loc spre seară un angajament de cavalerie cu turcii. Siliţi să se replieze, a doua zi de dimineaţă i-am regăsit pe zidurile Bazargicului. Lupta dură mai multe ore; ruşii pierdură, de altfel, două tunuri, dar ele fură curând recuperate; inamicul, urmărit cu înverşunare, lăsă pe câmpul de luptă mai mulţi morţi şi câţiva răniţi – lucru destul de rar la turci care consideră ca o datorie religioasă să-şi ridice sau să-şi ia cu ei morţii şi răniţii.

Nr. 21 – Moscheea din Bazargic

Aşezat într-o vale mică înconjurată de păduri, Bazargicul era altădată închis de şanţuri largi, astăzi pe jumătate astupate: acest oraş este mare, străbătut de uliţi multe dar strâmte, numără o duzină de moschei, mai multe cişmele frumoase, patru bazaruri şi câteva case aproape elegante; pe mai multe uliţi se găsesc trotuare ori mari pietre aşezate unele lângă altele, pe care să se poată umbla desculţ pe vreme de ploaie. Înălţimile care domină oraşul sunt pline de mii de morminte, ceea ce dovedeşte că populaţia acestui oraş a fost, altădată, foarte numeroasă. Pe fiecare mormânt e înfiptă câte o piatră în care e săpat numele mortului şi câteva pasaje din Coran; vârful pietrelor e cioplit ca un turban de formă variată, după rang şi după stare. Tabăra noastră era aşezată între una dintre aceste păduri de pietre tumulare şi un cimitir destinat creştinilor; aici, nici o sculptură, nici o inscripţie, numai marile pietre cioplite şi aplecate, unele spre altele. Toată populaţia se retrăsese; dar, înainte de a lua în stăpânire oraşul, a trebuit să fie purificat pentru că totul era de o revoltătoare murdărie. Mai multe fântâni erau astupate, altele infectate cu săpun şi cadavre care fuseseră grămădite acolo.

Nr. 22 – Interiorul moscheii

În vreme ce se lucra la curăţirea oraşului, iar mareşalul dăduse ordin să se instaleze mai multe spitale şi depozite de hrană, am vizitat mai multe case şi mai multe moschei. În fundul moscheii principale, în faţa porţii de intrare, era o firidă împodobită cu numeroase picturi în culori diferite, care reprezentau fără îndoială anumite embleme; alături şi sprijinit de zid era un fel de amvon la care se urca pe o scară dreaptă; mai departe erau lipite două mari desene supraîncărcate de inscripţii şi picturi forte ciudate pe care mi-am permis să pun stăpânire. De altfel, pereţii aveau trasaţi pe ei mari litere ce ni s-a spus că sunt versete din Coran. La dreapta şi la stânga intrării erau plasate nişte tribune. În rest nu era mai nimic în interiorul unei moschei care să fie grăitor pentru imaginaţie; ceea ce este mai vrednic de remarcat la aceste monumente sunt minaretele ale căror forme zvelte şi elegante se înalţă, graţios, în aer şi din înaltul cărora descoperi, în depărtare, vederea cea mai largă şi mai variată.

www.dacoromanica.ro

Abandonând oraşul, locuitorii nu şi-au luat, din nenorocire, şi câinii: haite întregi de astfel de animale moarte de foame rătăceau prin oraş şi în jurul mormintelor. Noaptea, când împresurau tabăra, urletele lor erau de nesuferit şi, de mai multe ori, a trebuit să se tragă asupra lor pentru a-i îndepărta.

Nr. 23 – *Te Deum*

13 iulie era ziua de naştere a împărătesei. Sub un cort imens înălţat în mijlocul taberei spre a fi la adăpost de soare şi de căldura de peste 32 de grade, protopopul oficia, cu pompă, slujba; împăratul sta în picioare aproape de sanctuar; în urma lui venea ducele de Mortemart şi noi ceilalţi în fruntea statului major general, care ne făcea onorurile în toate împrejurările; am putut urmări, în toate amănuntele, ceremonialul ritului grecesc. Câte un detaşament din fiecare regiment, în mare ţinută, asista la slujba divină; muzica militară executa bucăţi religioase cu un ansamblu, întâlnit rar în teatrele şi la orchestrele marilor noastre oraşe.

A doua zi ridicarăm tabăra.Turcii ne hărţuiau din când în când capetele de coloane, dar câteva şarje de cavalerie din partea noastră le cauzară mari pierderi şi-i făcu să-şi piardă cheful să ne mai atace.

Nr. 37 – Vedere generală a Bazargicului

Oraşul Bazargic fusese curăţat de la prima noastră trecere: spitale, ambulanţe, magazii cu hrană şi nutreţ pentru vite fuseseră instalate aici; se vedea mişcare, activitate şi chiar câteva prăvălioare ţinute de evrei,care răsar ca din pământ acolo unde e vorba de câştigat bani.

Tabăra noastră domina oraşul şi-l acoperea în partea cea mai expusă la surprizele care puteau veni din partea inamicului; am păzit această poziţie multe zile până ce au venit şi ne-au înlocuit nişte trupe de recruţi sosite de dincolo de Dunăre. Căldura creştea mereu în timpul acesta şi mortalitatea creştea şi ea în spitale; epizootia se întindea mereu printre cornute: căzuseră mai mult de două mii şi începuseră să fie atacaţi şi caii; câţiva dintre ai noştri căzură bolnavi.

Nr. 38 – Casa paşei din Bazargic

Printre mai multe case remarcabile, cea care ne atrase mai mult atenţia fu cea a paşei; aşezată în mijlocul unei curţi vaste, mai multe etaje şi multe galerii adânci îi dădeau îi dădeau un aer de eleganţă şi graţie; toate coloanele, toate balcoanele, toate ornamentele acoperişului erau din lemn lucrat artistic şi perfect lustruit; mici jeturi de apă cădeau într-un bazin situat în mijlocul unei săli de la parter, împodobită cu marmură; câteva divanuri erau rânduite de jur împrejurul sălii. Ne petreceam cea mai mare parte a timpului vizitând, în felul acesta, oraşul şi nu ne întorceam în tabără decât la căderea serii. În fiecare seară, imediat după ce se suna adunarea, într-o tabără rusească se făcea rugăciunea. Soldaţii ieşeau cu toţii din corturi şi, în rând, şi după o simfonie simplă dar gravă şi majestuoasă, fiecare se

www.dacoromanica.ro

descoperea; atunci, cel mai vechi soldat din companie spunea cu glas tare o rugăciune scurtă, după care toată lumea făcea de mai multe ori semnul crucii. Omul în rugăciune îți inspiră totdeauna un sentiment de respect; iar sentimentul acesta are ceva mai sublim atunci când cel care se roagă este un soldat: e ceva atât de impunător, atât de solemn în tăcerea şi în reculegerea unei armate întregi care-i oferă lui Dumnezeu viața pe care o va risca mâine!

Nr. 39 – Camera femeilor paşei din Bazargic

O poartă a marii curți a paşei din Bazargic se deschidea într-o grădină destul de frumoasă în mijlocul căreia se înălța casa, ocupată altădată de femeile seraiului său. Nu avea nimic demn de remarcat locuința aceasta. Câteva camere goale; o sală în care se adunau femeile peste zi, era decorată cu lemnărie admirabil sculptată. Se vedea o mare sobă, un divan care domnea înconjurând camera şi un fel de alcov ieşind în afară spre grădină. Plafonul era, de asemenea, sculptat şi când această cameră, împodobită cu bogate covoare, era animată de prezența frumoaselor prizoniere, de bună seamă că acest interior era foarte agreabil şi curioşii vizitatori aveau de ce regreta că l-au găsit gol.

Nr. 40 – Onoruri deosebite date ambasadorului la Selimtové

Plecasem de două zile din Bazargic şi mergeam acum în direcția mării pe un drum penibil: numai nisip şi pe deasupra mai era şi o căldură insuportabilă; şi nici o colibă, nici un copac, nici un strop de apă în drumul nostru. Din loc în loc întâlneam de câte o fântână secată lângă care se târâseră, cu ultimele puteri, boi şi cai ce muriseră de sete şi care fuseseră părăsiți de trupe în trecerea prin stepă. Şi ca să ne apropiem de această fântână trebuia să ne luptăm cu sute de vulturi care tăbărâseră pe vitele moarte de sete; dar, când ajungeam la ele, de obicei nu găseam decât un strat de noroi, mai mult sau mai puțin gros în loc de apă.

[Urmează descrierea felului prin care soldații, ce primiseră recompense substanțiale din partea ducelui de Mortemart pentru corurile lor ce-i îmbărbătau pe camarazii demoralizați, l-au ridicat şi săltat pe brațele lor vânjoase pe ambasador, spre a-şi exprima astfel recunoştința pentru generozitatea sa.]

Nr. 41 – Mangalia

Un orăşel fără port, aşezat pe malul mării. Aici am dat de apă destulă şi s-a hotărât o zi şi jumătate de repaus pentru trupe. Plaja era frumoasă, marea absolut calmă; oameni şi animale s-au aruncat <în ea> în mai multe rânduri. Moscheea, de curând construită, mi se păru foarte elegantă; am fi păstrat o impresie plăcută a acestei opriri la Mangalia, dacă noaptea n-am fi fost devorați de o multitudine de insecte înaripate şi neînaripate care nu au permis nimănui să închidă ochii.

www.dacoromanica.ro

Nr. 42 – Constanța

Pe 11 august am intrat, în sfârşit, în Constanţa, mică cetate luată de la turci de la începutul campaniei. Acest oraş, situat pe malul Mării Negre, nu are port, ci este doar un punct de debarcare; dinspre uscat este apărat de un simplu zid cu bastioane, fără un drum acoperit şi fără palisade; o baterie era în ambrazuri.

[Urmează descrierea mişcătoarei despărţiri de cazacii care îşi arătau respectul şi părerea de rău îngenunchiind şi sărutându-le mâinile, apoi îmbarcarea la bordul fregatei „Flora".]

Nr. 47 – Vederea Constanței luată de pe mare

În timpul acesta asediul Varnei continua cu furie; împăratul plecase iar „Panteleimon", vas de 94 <tunuri>, ne aştepta. Ducele de Mortemart în fruntea corpului diplomatic a dat semnalul de plecare; am ridicat pânzele pe un timp superb. Aveam o mie opt sute de oameni la bord, dintre care o bună parte era destinată să umple cadrele companiilor de artilerie din faţa Varnei; vântul bătea răcoros; mergeam cu zece noduri pe oră; având depeşe pentru Constanţa, ne-am oprit în pană în faţa acestui orăşel de unde ne îmbarcasem mai deunăzi. (...)

www.dacoromanica.ro

P. H. GRABBE
(1789–1875)

Pavel Hristorovici Grabbe, a cărui viaţă şi activitate politico-militară au fost strâns legate de ţinuturile româneşti, s-a născut la 21 decembrie 1789, într-o familie de mici nobili proveniţi din ţinuturile baltice ale Imperiului Rus. Orientându-şi activitatea către serviciul militar, Pavel Hristorovici Grabbe a participat (în calitate de ofiţer) la campaniile împotriva lui Napoleon din anii 1812, 1813 şi 1814. Ascensiunea sa ierarhică a început în 1817 când, timp de un an, a fost numit comandantul regimentului de husari Dubenski.

La declanşarea războiului ruso-turc din 1828–1829, Pavel Hristorovici Grabbe, având la această dată gradul de colonel, a condus avangarda armatei ruse care a ocupat Oltenia şi s-a distins în luptele din mai 1829; a fost înaintat în funcţia de şef de Stat major al generalului P.V. Geissmar. În 1831, cu prilejul reprimării de către ţarismul rus a insurecţiei naţionale a poporului polonez, el a fost şeful de stat major al corpului I de infanterie al armatei ruse.

Avansat la rangul de general-maior, Pavel Hristorovici Grabbe a deţinut funcţia de comandant-şef al trupelor ruse din Caucaz şi de pe litoralul Mării Negre; el a condus până în 1843 operaţiunile militare desfăşurate împotriva insurgenţilor abhazi şi ceceni din această zonă.

În 1849, în contextul înăbuşirii revoluţiei maghiare de la 1848 de către trupele ruse şi austriece, a participat la operaţiuni de diversiune în nordul-vestul Ungariei. În primăvara aceluiaşi an, el a fost trimis de conducerea statului rus la Constantinopol, în calitate de emisar personal al ţarului Nicolae I şi prin activitatea sa a accelerat (alături de generalul P.V. Orlov) încheierea tratatului ruso-turc de la Balta Liman (1/13 mai 1849)

În ultima parte a vieţii, Pavel Hristorovici Grabbe a fost recompensat de autorităţile de la St. Petersburg cu funcţii şi grade pentru prestaţia sa militară şi politică. Astfel, în 1865 a primit, pentru un an, funcţia (onorifică) de ataman militar al trupelor de cazaci de la Don. În anul următor a fost înnobilat, primind titlul de conte şi a fost numit membru al Consiliului de Stat al Imperiului. Pavel Hristorovici Grabbe a murit la Moscova, la 14 iulie 1875.

Pavel Hristorovici Grabbe a petrecut circa trei ani în Principatele Române (1828–1830) cu ocazia confruntării militare amintite; în 13 aprilie 1830, el s-a căsătorit a doua oară (prima soţie, născută Popov, murind cu câţiva ani înainte), cu Maria, fata doctorului ieşean Eustaţie Rolla (cf. „Russkii Arhiv", 5, 1888, p. 82). *Jurnalul de însemnări,* ţinut de Grabbe cu ocazia războiului ruso-turc, din care am selecţionat o serie de extrase, nu este ceea ce am putea numi un izvor detaliat, de prima mână asupra ţinuturilor şi societăţii româneşti din perioada menţionată. Spirit elevat, cu o cultură întinsă, Grabbe a avut mai mult notaţii laconice privind localităţile, relieful, clima şi starea de spirit a românilor la finele deceniului al 3-lea al secolului XIX.

Despre el au scris: Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 262–264, Anastasie Iordache, Apostol Stan, *Apărarea autonomiei Principatelor Române, 1821–1859*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 154–155, Paul Cernovodeanu, *Strategii matrimoniale ruse în societatea românească din perioada regulamentară*, în „Arhiva genealogică", Iaşi, IV (IX), 1997, 3–4, p. 244–245.

www.dacoromanica.ro

DIN JURNALUL ŞI CARNETUL DE ÎNSEMNĂRI AL CONTELUI P. H. GRABBE[1] (1828)

p. 10

19 mai. Sâmbătă. Marş spre Fălciu[2], primul oraş al Moldovei turce; 30 de verste. Pe râul Prut, de-a lungul malului căruia am mers câteva verste, dăm de satul Leca. Trecerea râului se face pe un pod bun, în apropierea oraşului. Apa Prutului
p. 11 este tulbure şi albicioasă; malurile lui sunt de lut. Albia râului este îngustă //, însă malurile râpoase se depărtează de ambele părţi, pentru o largă revărsare. În timpul acestei treceri peste râu, am văzut primii vulturi care se roteau deasupra noastră. Un cârd de berze se plimba fără teamă lângă drum.<Umblă> zvonuri despre căderea Brăilei. Muştele încep să enerveze caii; se lasă căldura. Aflând că la ocuparea oraşului Fălciu au fost capturaţi trei negustori turci, am trimis să-i cheme la mine. Unul dintre ei este un adevărat hun din armata lui Attila[3]: scund, lat în spate, cu pometii obrajilor ieşiţi; ceilalţi doi arată destul de bine la chip. Au refuzat vinul şi romul, deşi cel dintâi mirosea de departe a vin. Sunt liberi aici şi au cerut singuri să li se dea drept pază doi soldaţi din infanterie. La Brăila guvernează Suleiman – paşă cu trei tuiuri, iar la Silistra – un kehaia[4]. Turcii au băut ceaiul oferit, închinându-se, după obiceiul lor, cu mâna la piept.

20 mai. Duminică. Popas de zi. Plimbare făcută dimineaţa devreme pe malul înalt al râului. Cotiturile îndrăznete şi frumoase ale Prutului – o lecţie dată de natură artei. O mulţime de berze planând în aer – semn că intrăm în împărăţia reptilelor. În timpul marşului de ieri am găsit pe drum doi şerpi morţi, având un diametru de un *verşok*[5], iar lungimea de un *arşin*[6] şi jumătate. N-am văzut astfel de şerpi nici în Rusia, nici în alte ţări ale Europei, prin care am trecut şi în calitate de călător şi în cea de militar... Plimbare de seară pe malul Prutului.

21 mai. Luni. În continuare popas. Prânz la P.P. Zagriajski. Generalul-maior Şiţ ne-a comunicat câteva veşti despre asediul Brăilei. Suveranul Împărat[7] este aşteptat azi acolo. Neorânduială provocată de atitudinea dezordonată a oamenilor; ce pot eu să fac? Ceaiul la P. Petrov, în casa boierilor Tulbure. Tinerii vorbesc
p. 12 destul de bine <limba> franceză... //.

---

[1] Pentru actuala versiune am utilizat textul original al însemnărilor lui Grabbe *(12 dnevnika i zapisnoi knyki grafa Pavel Hristorovici Grabbe)* – publicat în „Russkii Arhiv", nr. 4, 1888 (supliment, p. 10–42); şi respectiv nr. 5, p. 49–57. Pentru anul 1828, textul a fost comparat şi cu versiunea lui G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia,* Bucureşti, 1947, p. 263–264.

[2] *Fălci,* sat şi comună, jud. Vaslui.

[3] *Attila* (434–453), căpetenia hunilor, în timpul căruia aceştia au declanşat o campanie de cuceriri în detrimentul Imperiul Roman, ajungând până pe teritoriul de azi al Franţei. După moartea sa, statul hun s-a destrămat.

[4] *Chehaia-bei,* al doilea comandant, ca importanţă, din ierarhia corpului ienicerilor.

[5] Un versoc – echivalează cu 0,05 m.

[6] Un arşin = 0,71 m.

[7] Este vorba de împăratul Rusiei, Nicolae I Romanov (1825–1855).

www.dacoromanica.ro

28 mai. Luni. Marş până la Focşani. 25 de verste[8]. Am făcut trecerea prin vadul Siretului pe un pod foarte prost. Râul este iute şi frumos pe cursul său, cu maluri mari şi abrupte, cu torenţi care se varsă în el. Izvorăşte din munţii Carpaţi, în Bucovina, nu departe de localitatea Cernăuţi şi se varsă în Dunăre la cinci verste de Galaţi. Locuri frumoase şi foarte populate; între altele, în apropiere se află <târgul> Odobeşti, renumit pentru vinul său bun; // lanţul munţilor Carpaţi este la p. 13
dreapta, iar până la oraş este numai câmpie. Încartiruire bună la un grec, unde mă odihnesc după incomodităţile bivuacului şi lipsurile provocate de acesta. Grădina, ca de obicei fără pic de gust şi ştiinţă a dispunerii <florilor>, însă cu mulţi trandafiri minunaţi; în grădină <sunt> figuri <manechine> cu costume omeneşti. Prima baie turcească. Mai aveam patru verste până la Focşani şi toţi cei care erau cu mine au început să vadă frumoase reprezentări de case, arbori şi tot felul de obiecte în apă, care părea a unui lac; ne-am apropiat, imaginea s-a risipit, şi noi ne-am trezit în faţa unui simplu islaz de lângă oraş şi în acel loc nu curgea nici o apă; toată aceasta fusese o iluzie optică (miraj). Vremea a fost călduroasă şi uscată, iar strălucirea albului ducea la uscarea ierbii şi a pământului. <Focşani> este unul din oraşele importante ale regiunii... //.

4 iunie. Luni. Popas de zi, din cauza podului de peste Ialomiţa, rupt de ape. p. 15
Aici ne-am refăcut după campamentele precedente, ude şi grele. Au şi început greutăţile unei campanii în aceste ţinuturi, <dificultăţile> cu care suntem obişnuiţi. La Bucureşti au apărut boli şi umblă zvonuri – exagerate ca de obicei – despre ciumă. Nu avem informaţii asupra operaţiunilor militare, <care se desfăşoară> atât de aproape de noi ...

6 iunie. Miercuri. Marş de 25 de verste până la Drăgoeşti[9], <unde este> Cartierul general al diviziei. Trebuie să mergem până la Hagieşti[10]. Marea casă de piatră a moşierului este distrusă de turci. Trecem Ialomiţa pe un pod... //.

p 16

8 iunie. Vineri. Etapă de marş de 30 de verste. Am ajuns la Otopenii de Sus şi de Jos, aflaţi la 7 verste vest faţă de Bucureşti. Regiune scăldată de râuri care curg mai mult dinspre nord-vest. Aici sunt crânguri dese şi frumoase. Aşezările sunt sărace, multe sunt apropiate de Dunăre (încă necucerită) şi au avut de suferit din cauza operaţiilor militare. Văd primii arnăuţi, pe care îi foloseşte Divanul, pentru asigurarea subzistenţei noastre...

10 iunie. Duminică. Regimentul s-a îndreptat spre Prisăceni, pe râul Argeş. 35 de verste. M-am întâlnit cu P.P. Zagriajski. Zona dintre râurile Dâmboviţa şi Argeş este cuprinsă de sate dese, de crânguri frumoase. Ogoarele sunt mai bine lucrate. Localnicii sunt îmbrăcaţi bine, în haine de sărbătoare.

[8] O verstă = 1,071 km.s.

[9] Sat şi comună, jud. Ilfov.

[10] *Hadjieni.* Sat, comună jud. Ilfov.

www.dacoromanica.ro

11 iunie. Luni. Dimineaţa devreme am făcut baie în apele repezi ale Argeşului.. Etapă de 25 de verste până la Baciu[11]. Sat sărac. Au început căldurile mari... //.

p. 17 *16 iunie. Sâmbătă.* Etapă până la Brâncoveni[12] – 22 de verste. La Ipoteşti traversăm cu bacul apele repezi ale Oltului. Aici l-am întâlnit pe Ganov, aghiotantul prinţului Gorceakov. Malul stâng îl domină cu mult pe cel drept. Încartiruire la o mănăstire, condusă de un arhimandrit. Apa din câteva fântâni. Ruine ale imensului castel al foştilor prinţi Brâncoveanu. Aici începe Oltenia (Valahia Mică).

19 <iunie>. Marţi. Etapă până la Craiova. Poduri foarte proaste. Localnicii, fugiţi de frica turcilor, încep să se întoarcă. Oraşul este aşezat pe o colină frumoasă, înconjurat de un lanţ de dealuri acoperite parţial de podgorii. Prinţul Gorceakov[13], comandantul detaşamentului, este înlocuit cu <generalul> Geissmar. Întâlnire cu Kaverin.

1829

p. 49 *1 ianuarie <1829>. Marţi.* Am întâmpinat destul de agreabil Anul Nou la un bal la caimacamul Ghica[14], cu foştii camarazi din artilerie: locotenent-coloneii Valţov, Bârkov, Starinkevici. Azi au venit cu toţii la mine. Prânzul la generalul Geissmar. Toată după amiaza am petrecut-o în compania lui Herman, agentul Serbiei, care a venit la mine însoţit de Mavrosov. Două scrisori ale generalului Langeron[15] către generalul Geissmar, una cu un conţinut foarte important. De răspuns aceluia (L). Nu am chemare pentru wist, care solicită multă concentrare şi o inteligenţă nelimitată, care mă depăşesc.

5 <ianuarie>. Ieri a fost dezgheţ. Scrisoare a generalului Geissmar către generalul Pahlen[16] referitoare la provizii. <Ziarul> „Constitutionnel" compară lupta de lângă Băileşti cu victoriile lui Suvorov la Focşani şi Râmnic şi are dreptate.

---

[11] Sat, comuna Blejeşti, jud. Teleorman.

[12] Sat şi comună, jud. Olt.

[13] Mihail Dimitrievici Gorceakov (1793–1861), conte, general-maior în armata rusă. În timpul războiului ruso-turc din 1828-1829, şef al Statului major al Corpului 3 al armatei ruse de operaţiuni; comandant-şef al armatei ruse de sud în timpul războiului Crimeei (1853–1855).

[14] Este vorba de Costache Ghica, fratele mai mic al lui Alexandru Dimitrie Ghica, viitorul domn al Ţării Româneşti (cf. I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupaţia rusească şi Regulamentul Oragnic,* Bucureşti, 1935, p. 44).

[15] Este vorba de Louis-Alexandre Andrault de Langeron (1763–1831), general de brigadă franceză, aflat în serviciul Rusiei. Mai pe larg pentru biografia sa vezi volumul X/2 (seria veche a prezentei colecţii), p. 930–932.

[16] Pahlen, Feodor Petrovici, conte, preşedinte al Divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti (aprilie 1828–ianuarie 1829), în timpul războiului ruso-turc încheiat cu pacea de la Adrianopole.

www.dacoromanica.ro

6 <ianuarie>. Prânz amical cu contele Tolstoi şi baronul Cerkasov. Au mai fost Herman, agentul Serbiei şi <generalul> Engelhardt. Seara la generalul Geissmar. Scrisoare <de la> generalul Langeron, din care rezultă că generalul Diebici şi-a manifestat nemulţumirea că nu m-a găsit printre cei ridicaţi la rangul de general-maior prin ordinul din 6 decembrie <1828>. El presupune că numirea mea, pentru care generalul Diebici îl va ruga pe Suveran, se va efectua ca şef al Statului major la generalul Geissmar. Scrisoare a lui Geissmar către generalul Langeron cu rugămintea de a-i scrie lui Diebici. Despre provizii. Azi <am fost> la Miloş Obrenovici[17], prinţul sârb //.

7 <ianuarie>. Bal la Geissmar, focuri de artificii. Pe monograma pusă în p. 50
cinstea generalului Geissmar, în faţa casei caimacamului, este notată inscripţia: *„A venit, a văzut, a învins"*. De dimineaţă Sfinţirea apei; s-au tras 30 de salve de puşcă, din cauza cărora geamurile de la unele case s-au spart. Scrisoare către I.V. Şatilov despre hărţile Turciei europene şi despre cărţile cu monumente, în departamentul de editare. Raportul ordinelor de la 1 mai l-am primit abia aseară. Necesitatea a impus luarea de severe măsuri pentru îndreptarea lipsurilor în aprovizionarea trupelor. Toate rezervele rămase la locuitori, cu excepţia necesarului pentru însămânţări şi a resurselor de hrană până la recoltă, trebuie în chip obligatoriu confiscate (sub pedeapsa unei amenzi) şi depozitate în magazii, la un preţ *sub cel obişnuit* în ţară, atent păzite şi în acelaşi timp plătite corect cu bani.

8 ianuarie, anul 1829. Ieri gerul a atins minus 12°. De dimineaţă la generalul Tolstoi şi la generalul Geissmar. Prânzul la mine, cu caimacamul Ghica, generalul Tolstoi, baronul Cerkasov, Pleşceev şi Engelhardt. Ieri seară, generalul Geissmar a fost puţin bolnav.

9 ianuarie. Ieri gerul a fost de minus 13°. Prânzul la generalul Tolstoi, cu generalul Plohov, caimacamul, Cerkasov, Herman, Plesceev; atmosfera foarte plăcută. Seara la Geissmar. Au cântat două piese la chitară cu exactitate, dar fără sentiment şi cu instrumente proaste Baranovici şi medicul-şef al regimentului de dragoni Kargopol. Scrisoare către generalul Langeron despre provizii... //.

13 ianuarie. Am plecat cu generalul Geissmar de la Craiova la Turnu p. 52
<Măgurele>. Al doilea popas l-am făcut la Balş, deoarece podul de peste Olt, de la Slatina, era rupt din cauza gheţii. La Ipoteşti am trecut cu piciorul peste Oltul îngheţat. În noaptea de 14 am intrat în Roşiorii de Vede; l-am găsit acolo pe generalul Herman. Au fost lupte grele în noaptea de 12 spre 13 la Turnu; sângele încă nu se uscase pe gheaţă...

[17] Miloş Obrenovici (1780–1860), cneaz sârb, devenit conducător al Principatului autonom al Serbiei în urma tratatului de la Adrianopole (1829) şi recunoscut şi de către Poartă în 1830. Este alungat din ţară în 1839, în urma unei răscoale populare. S-a stabilit pentru o perioadă în Ţara Românească. Revenit la conducere în 1858, moare la Belgrad în 1860.

www.dacoromanica.ro

Acum avem ştiri proaspete: două redute pe Dunăre şi una la gurile Oltului au căzut <în mâinile noastre>... //.

p. 53 ... *23 ianuarie*. Cu generalul Geissmar am plecat, fiind chemaţi de îndatoriri, la Craiova. Am trecut Oltul pe gheaţă la Fundul Voinicului. Aici am primit o scrisoare de la A.I. Markevici şi de la fratele <meu> Karl. După prânz plecăm din nou la Turnu, unde a sosit şi Langeron.

p. 54 *5 februarie. Marţi*. Ieri a fost o minunată zi de iarnă. Dimineaţa la Muhanov, la generalul Tolstoi, apoi până la prânz la colonelul Glazenap. N-am cunoscut-o pe soţia sa, îi cunoşteam doar fiica... Prânz la Geissmar. Cu săniile la atelierele unde
p. 55 se executau // luntri, frânghii ş.a...., apoi < a venit> şi generalul-maior Şirman. Hârtii către feldmareşal şi către generalul Pahlen... Lectură din *Colomb* a lui Washington Irving[18].

p. 56 *7 februarie. Joi*. Ieri a fost dezgheţ. O parte a dimineţii am citit *Colomb* şi „Revue Enciyclopédique". Scrisori către mamă, soră şi frate. Am fost chemat devreme la generalul Geissmar. Scrisoare de la contele Witgenstein[19] cu înştiinţare despre decizia Suveranului, ca pregătirile pentru construirea podului să fie <încredinţate> generalului Geissmar şi în acest scop propune să i se acorde <acestuia> un escadron de pionieri. Răspuns către generalul Wittgenstein. Prânzul la Geissmar. Plimbare cu săniile <cu ţigani>. Câteva pagini din Dicţionarul enciclopedic. Seara la Geissmar. Reîmprospătarea spiritului: *Tyrteu*. Tradus de Divov[20].

„Principiile răului au o funestă activitate şi, în timp ce omul cel mai bun nu poate adesea decât cu mari eforturi face un pic de bine, se pare că fiinţa cea mai rea are puterea de a cauza răutăţi incalculabile".

10 <februarie>. O dimineaţă minunată... Vizita domnilor Glavenap, Lemerna şi a generalului-maior Plohov. Consemnările din gazeta „Allgemeine Zeitung" sunt foarte curioase. Problemele fundamentale, care stau în faţa puterilor europene sunt cele referitoare la noul statut al Greciei şi la actualul război al Rusiei cu Turcia, cu expunerea diferitelor ipoteze; oricum foarte bine scris. Prânz la generalul Geissmar. Curier. O informaţie secretă, conform căreia relaţiile cu Serbia urmează să ia cursul <dorit> de multă vreme... //.

p 57 Moldova produce, de asemenea, mulţi cai; cei mai căutaţi sunt cei de munte; ei sunt de talie mică şi amintesc mult, prin forţă şi viteză, de caii ruşi. Cei care

---

[18] Este cel mai probabil vorba de versiunea franceză a biografiei lui Cristofor Columb, aparţinând scriitorului american Washington Irving (1783–1859) şi apărută prima oară în 1819–1820 în volumul de schiţe *(Sketches)* al acestuia.

[19] Louis Adolphe Pierre Wittgenstein (1769–1843), feldmareşal în serviciul Rusiei. Comandant suprem al armatei ruse în prima parte a războiului din 1828–1829; înlocuit ulterior cu feldmareşalul I.A. Diebici.

[20] Pavel Gavrilovici Divov, literat rus, a călătorit şi prin Principatele Române. Despre el, a se vedea vol. I, serie nouă, a prezentei culegeri.

www.dacoromanica.ro

cresc la câmpie sunt <ceva> mai mari... Se întâlnesc multe sălbăticiuni, la toate frontierele; o parte <din ele> sunt vânate pentru a servi ca hrană. Catârii şi măgarii sunt la fel de frumoşi ca şi cei din Italia. Vitele sunt puternice, mai ales în Ţara Românească. Se scontează că peste 30 000 de <vite> cornute ies din Ţara Românească către Bosnia, de unde ele trec la Constantinopol. Păşunile şi câmpiile de aici sunt aşa de bune şi de renumite, încât vecinii înşişi conduc acolo, în fiecare an, mii de cai şi numeroase turme de oi pentru a <le> îngrăşa.

Unul din produsele minunate ale Ţării Româneşti este o ceară verde, produsul unei specii de albine mai mici decât albinele obişnuite. Ea se culege de pe anumiţi arbuşti, unde aceste migăloase insecte vin să o depună, din ea se fac lumânări care fiind aprinse exală un parfum dintre cele mai agreabile.

Râurile Ţării Româneşti cară granule de aur care sunt culese de ţiganii nomazi. Această provincie dispune de asemenea de <zăcăminte> de sare fosilă.

Trecătorile (defileele) dintre Ţara Românească şi Transilvania au o mare importanţă politică şi militară; drumurile comerciale pentru monarhia austriacă, constituie, de asemenea, puncte de apărare militară. Cele mai importante sunt: al Buzăului, cel de la Turnu Roşu, de unde începe drumul carolingian, lucrare imensă, dar azi neglijată a maiorului de Stainville (francez în serviciul Austriei), cel al Branului şi cel de la Vulcan... //.

www.dacoromanica.ro

BERNDT JOHAN ROSENSTRÖM
(1806–1840)

Călătorul – prin Principatele noastre la 1828 – Berndt Johan Rosenstrom s-a născut în anul 1806 la Helsinki. În anul 1823 a intrat în corpul cadeților finlandezi, și în 1828 a ajuns la gradul de locotenent în regimentul Ulanilor din Curlanda. În această dm urmă calitate a particıpat la războiul ruso-turc din anii 1828–1829.

Înaintat în 1834 căpitan de cavalerie, a luat parte la campania din 1840 a armatei ruse în Caucaz, unde a căzut la 11 iunie 1840, în lupta de la Valerık (în Georgia). Rosenström a lăsat un jurnal intitulat *En Krigarbild fran 1828* (Aspecte din războiul din 1828), păstrat în manuscrıs în biblioteca Universității din Helsinki sub cota „Puolustnes 1". A fost publicat în revista „Militar Tidakrift", I, 1885, dın care R. V. Bossy a tradus pasajele privitoare la călătoria autorulu prın Moldova și Țara Românească (1828–1831). Ele au fost incluse de cercetătorul român amintit mai sus în volumul acestuia, *Mărturii finlandeze despre români,* București, 1937, p. 60–72.

Jurnalul lui Rosenström cuprinde impresii sumare despre ținuturile și localitățile străbătute de autor în Principatele românești, în cursul marșurilor armatei ruse în această zonă. Relatările concise ale ofițerului finlandez se împletesc cu unele știri despre relațiile româno-ruse, despre pagubele și distrugerıle provocate de război economiei românești, despre starea de spirit a populației, ca și unele date privind molimele și epidemiile produse în această perioadă. Jurnalul lui Rosenström se integrează, în acest mod, în seria celorlalte relații de călătorie din timpul războiului din 1828–1829 (aparținând unor conaționali ai săi) pe ale căror impresii le completează parțial.

BERNDT JOHAN ROSENSTRÖM[1]

Aspecte din războiul din 1828

1/13 iunie 1828
Lisaia Gora

p. 60

... Sosit în satul Vadul lui Isac[2], unde se află un pod peste Prut, de abia am avut suficienți bani ca să pot ajunge până la popasul următor, în Moldova.

Aici nu era locul de chibzuit mult: luai caii <de> unde îi găseai și mergeai cât te țineau caii. De la detașamentele armatei de operațiuni am aflat că la Măxineni[3], târg din Moldova, se afla cartierul general al armatei principale. M-am îndreptat deci în această direcțiune și am ajuns acolo. Pe aici, poșta nu era organizată: caii,

[1] Pentru actuala versiune s-a utilizat textul reprodus de Raoul V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre români,* București, 1937, p. 60–72.

[2] *Vodelıg Sechs,* localitate, r. Cahul (Republıca Moldova).

[3] *Măxınenı,* sat și comună, jud. Brăila.

www.dacoromanica.ro

când îi găseai, erau sau neînvățați și trebuiau dresați pe șoseaua națională – sau istoviți de oboseală de mureau pe drum. //

Calea străbătută de oștire era groaznică și era cât pe aci să dăm înapoi. Cu timpul însă m-am obișnuit și nu o mai băgam în seamă. Șoseaua era noroioasă și alunecoasă, îngrămădită de trupe și de care. Pretutindeni cai morți sau pe moarte. Ofițerii superiori și inferiori mergeau pe jos, iar generalii alături de trăsurile lor trase de boi. p. 61

Locuitorii erau tratați cât se poate mai bine și tot ce li se lua trebuia plătit. Dar un război este întotdeauna asupritor prin însăși esența lui. Nu ei erau priviți drept dușmani, ci turcii care erau luați adesea ca prizonieri. Am ajuns încet la Măxineni, plin de noroi și de ploaie, dar cartierul general plecase, având ca destinație un sat lângă fortăreața turcească Ibrail sau Brăila, care urma să fie asediată. La Măxineni erau deja instalați funcționari, astfel încât nu am mai fost silit să-mi continui drumul fără bani ... Am plecat la cartierul general de la Hagi căpitan[4] ... Aici am putut afla unde se găsea regimentul meu. În timpul nopții, mahalaua Brăilei a fost luată cu asalt, dar n-am pierdut de partea noastră decât 3 ofițeri și 100 de soldați.

Am pornit la drum să-mi găsesc regimentul, care își avea tabăra lângă un sat, dar n-am rămas mult în acel loc [...]. Am fost informați că turcii aflați în garnizoană la București – capitala Țării Românești – se hotărâseră să dea foc orașului într-o zi anumită. Am plecat în grabă, mergând zi și noapte pentru a salva orașul și am sosit înainte de ziua hotărâtă, dar turcii vestiți din vreme de marșul nostru, o luaseră la fugă cât de repede putuseră. Am intrat în București, aclamați cu bucurie de locuitori și am făcut prizonieri pe turcii rămași, fără a trage un singur foc de armă.

Spre a nu împovăra populația //, ne-am așezat tabăra în afara orașului. p 62
Neavând timp să punem corturile, ne-am culcat pe pământul gol, sub niște bordeie de trestii, care nu puteau rezista nici <măcar> o clipă ploii. Cum în cele 48 de ore cât am stat acolo a plouat, eram uzi până la piele. Am aprins un foc ca să ne mai încălzim, dar lipsind materialul combustibil, ploaia l-a stins îndată. Tabăra noastră s-a pus atunci în mișcare, iar eu am pornit spre noua mea destinație.

Am petrecut câteva zile în București înainte de a porni la drum. Aici poți să bei cât vrei și, cât am stat în Țara Românească, n-am băut niciodată apă. Hainele și țesăturile nu erau scumpe în București, dar din lipsă de bani nu puteam cumpăra nimic. Locuitorii sunt toți ortodocși, majoritatea <sunt> îmbrăcați în haine orientale. Cât <timp> am rămas în oraș, am stat la un român de frunte și bogat, de la care primeam de toate fără plată. Toată lumea își dădea osteneala ca să arate recunoștință față de ulani. Cu adevărată părere de rău m-am despărțit de acești oameni buni [...].

Din București am plecat la Cartierul general, lângă cetatea Brăilei, unde se aflau M. S. Împăratul[5] și A. S. I. marele duce Mihail.

[4] Neidentificat.
[5] Nicolae I Romanov, împărat al Rusiei (1825–1855).

www.dacoromanica.ro

Avangarda armatei parcursese drumul înaintea mea, astfel încât nu se mai găsea hrană. Am flămânzit 48 de ore. Ajuns, în a treia zi, lângă o pivniță cu vin, am băut pentru 4 kopeici[6] cât vin am putut, ceea ce nu are urmări bune pe stomacul gol. Aceasta este tot ce am consumat. Nici pâine nu se putea găsi, doar mămăligă, un fel de cocă fiartă dintr-un soi de grâne, cu care n-am putut să mă împac, deși ruşilor le plăcea grozav.

În lagăr am dus-o bine. Aici erau de toate din belşug. Dar în timpul marşurilor, mai ales când ne grăbeam, ne lipseau multe.

La Slobozia, orăşenii m-au primit cu o cordialitate neobişnuită. Mulți dintre ei vorbeau ruseşte. Preoți cu crucea în mână veneau să mă stropească cu aghiazmă
p. 63 şi să mă binecuvânteze// şi nu ştiam cum să evit aceste sfinte ceremonii[7]. Sărutam crucea şi icoanele şi eram ortodox de-a binelea.

De la Cartierul general din Brăila (care acum era sub focul inamicului, de se auzeau gloanțele şuierând pe lângă urechi) am mers peste Siret, în satul Fălciu[8], iar de acolo am trecut Prutul, în Basarabia.

La punctul de trecere mi s-au dezinfectat hainele şi hârtiile cu aburi, iar eu am făcut o baie rusească. Am călătorit, uneori călare, prin Leova[9], Chişinău, până la Olana (în gubernia Herson[10]) locul meu de destinație.

..... //

Aici, ca şi în Moldova, Țara Românească şi Basarabia, casele sunt construite fie din ramuri de copaci împletite şi apoi acoperite cu pământ şi văruite, fie din cărămizi de pământ arse la soare, fără podele, cu acoperişuri de paie sau de trestie şi ferestre făcute din hârtie unsă cu ulei şi numai pe alocuri din sticlă [...] //.

[1829] Am părăsit garnizoana noastră liniştită în toiul iernii – la 20 ianuarie 1829 – şi am mers prin viscol şi îngheț ca să ajungem la regimentul nostru, aflat în Țara Românească. Am trecut prin Dubăsari[11] şi Chişinău în Basarabia, apoi peste Prut în Moldova, prin Sculeni[12], până la Iaşi. De aici am pornit spre Țara
p. 64 Românească, trecând prin oraşele Vaslui, Bârlad, Tecuci, Focşani//, Râmnic, Buzău până la Târgovişte, unde marşul s-a terminat, la 15/27 martie ... //.

.....

p. 66 ... În Țările Române bântuie în general multe boli epidemice ..., adesea chiar ciuma numită „febra moldovenească". Sunt adesea cutremure de pământ. Vara, căldura este aproape de nesuportat, iar vin se găseşte din belşug la fiecare țăran.

Ne-am odihnit până la 12/24 aprilie 1829, când am plecat cu regimentul pentru a trece Dunărea şi a lupta din nou cu dușmanul. După ce am ascultat o liturghie, ne-am îndreptat spre târgul Găieşti[13] unde urma să poposească regimentul. Aici am locuit la un român avut, în casa lui mare de piatră. De fapt

---

[6] Kopeică, monedă subdivizionară a rublei.
[7] Rosenström era protestant.
[8] *Foltsch,* sat şi comună, jud. Vaslui.
[9] *Lojeno,* localitate pe Prut (Republica Moldova).
[10] Oraş în sudul Ucrainei.
[11] *Dubăsari,* localitate în Republica Moldova.
[12] *Sculeni,* sat, com. Victoria, jud. Iaşi
[13] *Gajea dih,* oraş, jud. Dâmbovița.

www.dacoromanica.ro

parcă eram noi gazdele, iar adevărata gazdă invitatul nostru. M-am mutat apoi în altă locuință, care-mi convenea şi mai bine. Întreaga brigadă a II-a a diviziei noastre s-a adunat aici şi ne-am pus în mişcare la 14/26 aprilie.

Ziua întâi de Paşti am serbat-o în mod solemn într-o mănăstire, am asistat la sfânta liturghie în biserica mănăstirii şi steagurile// noastre au fost binecuvântate p 67
printr-o ceremonie, ca să biruie în luptă duşmanul, ceea ce s-a şi întâmplat. Părăsind acest loc încântător, ne-am dus în capitala Ţării Româneşti pe care o vedeam acum pentru a doua oară. Brigada întreagă a intrat în Bucureşti, defilând ca la paradă; am fost trecuţi în revistă de generalul Pahlen[14]. O mulţime uriaşă, înfăţişând diferitele naţionalităţi, umplea casele şi străzile. În această mulţime, romăncele erau în primele rânduri. Se observa strălucirea multicoloră a tuturor costumelor occidentale şi orientale. Cete de arnăuţi bine îmbrăcaţi, călări pe cai mici şi frumoşi, escortau pe câte un general rus sau pe domnul ţării[15].

Pretutindeni erau lucruri interesante de privit, lume bine îmbrăcată şi chipuri frumoase.

Oraşul este întins şi destul de populat, dar a suferit de pe urma ciumei care a bântuit în timpul verii din 1828 şi care nu a dispărut de tot prin împrejurimi. Bucureştii ar semăna întrutotul unui oraş occidental, dacă n-ar fi ulițele strâmte şi întortocheate şi costumele orientale. Sunt <aici> 50.000 de locuitori aparţinând tuturor raselor posibile.

După paradă, regimentul a pornit la drum şi a părăsit oraşul. Numai câţiva ofiţeri şi cu mine am mai rămas, având de gând să ne întoarcem noaptea la regiment. Am cumpărat cele de trebuinţă pentru drum şi credeam că pot pleca cu o trăsură de piaţă, dar toate erau ocupate. M-am hotărât să aştept până se înnoptează şi să pornesc călare pe calul ce-l cumpărasem, fără şa, ca să ajung la regiment încă în noaptea aceea. Luând informaţii asupra drumului pe care trebuia să-l urmez, am părăsit oraşul pe întuneric, fără să ştiu însă precis care era şoseaua care ducea în satul Ţigăneşti[16], // unde regimentul îşi aşezase lagărul peste noapte. Am luat un drum cam la întâmplare, sperând că voi putea găsi vreun drumeţ care să-mi servească de călăuză. Dibuind un sat în întuneric, m-am îndreptat în acea direcţie şi am început să bat la toate uşile oamenilor şi să strig în gura mare fără să primesc vreun răspuns.// Numai târziu mi-a ieşit în cale o babă, care mi-a spus că bântuie p. 68
ciuma în sat şi că nimeni nu este în stare să-mi arate drumul. Ea însăşi simţea că i se apropie sfârşitul. Am plecat în grabă, continuându-mi drumul. Întunericul se adâncea şi nu mai puteam desluşi nici drumul, nici nimic altceva. Era mult timp de când pornisem. Curând izbucni şi o furtună grozavă, ploua cu găleata şi numai la lumina fulgerelor puteam vedea calea pe care o străbăteam. Eram în mare ţinută de paradă, fără manta sau altă haină pe mine, căci nu mă aşteptasem la o astfel de vreme. Am ajuns în alt sat, dar şi aici nu erau decât ciumaţi. La strigătele mele a

---

[14] Feodor Petrovici Pahlen (1780–1863), general, consilier de Curte, a fost în perioada 1828–sept. 1829, şeful administraţiei provizorii ruse din Principatele Române, fiind înlocuit în sept. / oct. 1829 de Pavel V. Kiselev

[15] Grigore Ghica (30 iunie 1822–29 aprilie 1828).

[16] *Tcsigans*, sat şi comună, jud. Teleorman.

www.dacoromanica.ro

ieşit un om din casă şi mi-a spus că mă aflam pe drumul drept <cel bun>. L-am luat cu de-a sila drept călăuză şi ca să-l mai însufleţesc şi să-l fac să uite de ciumă, i-am tras câteva lovituri de sabie care l-au îndemnat să meargă mai repede. Dar era atât de întuneric, încât nu am băgat de seamă decât peste câtva timp că omul care mergea în faţa calului meu izbutise să o ia la fugă. Neştiind ce să fac, m-am oprit o clipă, apoi am lăsat calul să meargă acolo unde va voi.

Toată noaptea am rătăcit în ploaie şi în întuneric, când am auzit deodată comenzi în limba rusă. Bănuind că aici se află bivuacul regimentului, m-am apropiat, dar am dat de soldaţi de infanterie. Aceştia m-au oprit să merg mai departe, căci şi aici era un sat molipsit de ciumă. Ce să fac? Ud până la piele, m-am hotărât să intru în satul ciumaţilor. M-am oprit la o colibă, am izgonit pe bolnavii dinăuntru şi m-am instalat pentru a petrece noaptea. Dimineaţa, de abia trezit din somn, am constatat că-mi fugise calul. Am pus pe toţi bolnavii de ciumă să alerge după el până l-au găsit. Mi-am urmat drumul cam îngrijorat de primejdia contaminării cu ciumă. Aflând care era drumul, am ajuns la destinaţie după 24 de ore de ploaie şi lapoviţă. Am găsit regimentul bivuacând fără corturi, mi-am schimbat acolo hainele, m-am mai încălzit puţin la foc şi am povestit camarazilor întâmplările mele. Erau toţi atât de înspăimântaţi de molimă, încât nu s-au apropiat de mine decât după ce am fost dezinfectat şi spălat cu oţet. Făcusem 60 de verste
p. 69 fără şa, ud până la piele şi totuşi n-am căzut bolnav ... //.

Treceam prin ţinuturi prădate şi pustiite, bântuite de ciumă, sărăcite de război. Oraşul Slobozia unde am ajuns era un morman de ruine. Am continuat <drumul> până la punctul în care Ialomiţa se varsă în Dunăre. În faţă se afla cetatea Hârşova, cucerită în campania precedentă. Toată divizia a 4-a de ulani a fost transportată peste Dunăre pe plute, timp de patru zile [...] la sfârşitul lunii aprilie. Pornind de aici şi mergând zi şi noapte, ca s-o luăm înaintea duşmanului şi să ocupăm o poziţie întărită pe drumul Şumlei[17], care trece prin Silistra. Scopul <nostru> era să ajutăm trupele de asediu care se îndreptau într-acolo ... //.

În calea noastră spre Silistra am trecut prin Cernavodă, sediul Cartierului general, unde am defilat în faţa contelui Diebici. Apoi am străbătut păduri mari, fără să întâlnim nici duşmani, nici locuitori creştini, până să ajungem la poziţia noastră ... //.

[Urmează descrierea luptelor cu turcii.]

În sfârşit am părăsit poziţia, fiind înlocuiţi de divizia a 3-a de husari şi am înaintat spre Silistra ca să luăm parte la asediu împreună cu întâia noastră brigadă unde trebuia să sosim fără a fi descoperiţi de inamic [...]. // Am ajuns la ruinele oraşului Turtucaia, pe Dunăre, în apropierea căruia am putut face legătura cu forţele noastre principale ... Înaintam mereu spre Silistra şi hrana mea de căpetenie erau cireşele, care se găseau pretutindeni în cantităţi mari. Ne-am aşezat lagărul sub un violent bombardament; priveliştea era măreaţă, dar îngrozitoare.

Asediul Silistrei a început la 5/17 mai <1829> şi la sosirea noastră, al doilea bastion fusese cucerit. Viaţa ce o duceam îşi avea farmecul ei: ziua ne duceam la bazar (un târg vesel plin de corturi şi căruţe), unde cu bani gata găseai de toate, mai

[17] Oraş în Bulgaria.

www.dacoromanica.ro

ales hrană şi băutură în numeroasele hanuri, iar noaptea înaintam spre cetate, oprindu-ne la vreo 200 de metri de acolo, spre a fi gata în cazul unei ieşiri a inamicului ... //.

Turcii au capitulat în seara zilei// de 18/30 iunie, iar la 19 iunie/1 iulie au ieşit p. 70
din cetate şi au fost făcuţi prizonieri; erau 10 000 din armata regulată. Şi-au apărat eroic <oraşul> şi vor fi totdeauna admiraţi ca eroii rezistenţei Silistrei. Apoi am intrat în cetate, unde ni s-a înfăţişat o privelişte înspăimântătoare: nici o casă nu rămăsese neciuruită de gloanţe, nu era stradă sau piaţă care să nu fi fost scormonită de explozia bombelor, iar zidurile <de apărare> erau distruse. Garnizoana trăise în şanţuri sub metereze. Cu adâncă admiraţie am constatat că zidurile noi fuseseră construite în dosul celor vechi. Un miros nesuferit ne întâmpina pretutindeni, căci întreaga cavalerie era înmormântată în cetate şi, din lipsă de loc, până şi străzile fuseseră transformate în cimitire, unde odihneau peste 6 000 de ostaşi. Prizonierii turci semănau mai mult cu schelete decât cu fiinţe vii. În cetate am găsit 200 de tunuri şi stocuri de echipament //.

*

1830

La 22 august <1830>, noi am părăsit lagărul de la Cavarna şi am stat câteva p. 64
zile lângă ruinele oraşelor Babadag, Mangalia şi Constanţa[18], de unde am urmat *Valul lui Traian* până la Cernavodă[19] care se afla lângă Dunăre şi unde se termina Valul lui Traian. Viaţa noastră în bivuac a continuat până la 25 septembrie/7 octombrie, când toată divizia noastră a trecut Dunărea şi a intrat în Ţara Românească.

De la zidul de apărare al cetăţii Hârşova ne-am îmbarcat pe plute şi am ajuns pe malul celălalt, tocmai în locul de unde pornisem cu un an şi jumătate înainte, dar cu sentimente cu totul opuse. La plecare ne închipuisem Turcia ca un rai şi speranţa însufleţea pe fiecare din noi, acum, la întoarcere, o lungă experienţă ne schimbase cu desăvârşire ideile în această privinţă.

Debarcând pe celălalt mal al Dunării, am fost cuprinşi de o bucurie nespusă privind din nou un ţinut locuit de oameni paşnici, care se îndeletniceau cu ale gospodăriei. Priveliştea aceasta producea o adâncă impresie asupra mea, care nu văzusem atâta vreme decât prădăciuni şi distrugere, mai toată Bulgaria nefiind locuită decât de fiare sălbatice, cu lagăre milităreşti în loc de sate. //

Acum dădeam ochii din nou cu lumea civilizată, uimindu-ne de fiecare p. 65
amănunt, căci şi noi ajunsesem un fel de semi-sălbatici ca aceia din Oceanul Pacific care, intrând în legătură cu europenii, se minunează de toate lucrurile pe care le văd. //

Marşul nostru ne-a dus la Brăila, care mai suferea încă de pe urma asediului, apoi la Focşani, Tecuci, Adjud, Bacău, până la Roman, locul nostru de destinaţie, unde am ajuns în octombrie. Un club a fost organizat în grabă, la care au fost

[18] *Kustendsche.*

[19] *Kara-Sun.*

www.dacoromanica.ro

poftite şi moldovencele care acum nu mai poartă costumul turcesc şi sunt foarte culte. Aveam un comandant de regiment nou, un curlandez numit Langel, a cărui soţie tânără şi frumoasă era sufletul oraşului, fiind privită drept o semi-zeiţă, mai ales de moldovence, care vedeau într-însa idealul feminin. Timpul a trecut cu multă veselie, iar viaţa era ieftină, îndeosebi pentru ofiţerii din escadroanele aflate în sate, ceea ce uneori a fost şi cazul meu. Am stat câtăva vreme ... în satul Ruginoasa[20] cu plutonul meu, dar cea mai mare parte a iernii am petrecut-o în Iaşi, unde fusesem numit comandant al serviciului de gardă. Oraşul acesta frumos mi-a plăcut foarte mult, mai ales după ce am făcut cunoştinţa caselor boiereşti cele mai distinse. Se puteau vedea la Iaşi rasele cele mai diferite şi se găseau acolo produsele tuturor ţărilor străine.

.....

Sculeni pe Prut, 18/30 martie 1831

... Am primit pe neaşteptate ordinul de a părăsi grabnic Moldova, unde după informaţiile pe care le aveam, urma să rămânem opt ani. Am plecat deci la 1/13 martie şi acum, după carantină, plecăm în direcţia Podoliei.

... A trebuit, aşadar, să ne luăm repede rămas bun de la această Moldovă iubită, unde mulţi dintre noi îşi făcuseră proiecte de viitor şi unde primeam o soldă bună şi ne bucuram de atâtea privilegii.

De altfel, unde este bine, acolo este ţara mea; de aceea consider Moldova ca a doua mea patrie, pe care nu o voi putea uita niciodată ca pe cea dintâi ...

Dacă am întârziat cu descrierea celor întâmplate, este pentru că îmi era cu neputinţă a expedia o scrisoare înainte de a sosi în Iaşi, căci numai aici exista o poştă //.

[20] *Rogere Leontschi,* sat şi comună, jud. Iaşi.

www.dacoromanica.ro

GUSTAV ADOLF RAMSAY

(1794 – 1859)

În seria finlandezilor care au traversat în epoca modernă teritoriul Principatelor Române se înscrie şi călătorul de faţă, născut la 1794, la Knopio, în nordul Finlandei. Ca tânăr ofiţer în armata rusă, în 1814 a luat parte la campania din Franţa, fiind înaintat mai târziu comandant al batalionului de tiralisori finlandezi. Un deceniu şi jumătate mai târziu, în timpul războiului ruso-turc din 1828–1829, îl regăsim în calitate de locotenent-colonel în regimentul de infanterie „Ufinski", participând la campania din Bulgaria. La 20 aprilie 1832 s-a retras din serviciul militar activ, revenind în Finlanda, unde a murit la 8 mai 1859, în oraşul Helsingfors.

G. A. Ramsay a lăsat în urma sa un jurnal intitulat *Journal borjad den 3 mars 1829 via antradet of redar till der under un emot turkama pagaebde falt tagvarande stora activa armén* (Jurnal început la 3 martie 1829, odată cu plecarea la marea armată de operaţiuni aflată acum în campania împotriva turcilor), păstrat în biblioteca Universităţii din Helsinki.

Jurnalul lui Ramsay cuprinde impresii asupra ţinuturilor străbătute, autorul insistând mai mult asupra vestimentaţiei locuitorilor, a aspectului oraşelor vizitate: Iaşi, Vaslui, Tecuci, Galaţi, Brăila, Bazargic şi, mai ales, asupra devastărilor pricinuite de război.

Impresionat de asemănarea dintre limba română şi cea latină, precum şi cu cea italiană modernă, autorul citează unele exemple şi nu uită să releve – deşi cu unele greşeli istorice – rolul romanilor în formarea poporului român.

Despre el a scris: R. V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, Bucureşti, 1937, p. 19–52.

GUSTAV ADOLF RAMSAY

JURNAL DE CĂLĂTORIE PRIN MOLDOVA ŞI DOBROGEA[1]

(1829–1830)

2 aprilie <1829 p. 21

.....

Debarcat pe malul modovenesc, mă reped în târguşorul din apropiere spre a căuta cai de poştă care să mă ducă până la Iaşi, la depărtare de vreo 15 verste[2]. Evreii şi ţiganii care trăiesc aici se pricep bine să exploateze nevoile şi supărările călătorilor: ei pretind 20 de ruble pentru trei cai de poştă până în capitala apropiată. Până la urmă <am obţinut> patru nenorocite mârţoage ale unui ţigan, pentru 6 ruble, şi am pornit la drum. Îngrijorat de proasta stare a şoselei şi de şi mai proasta stare a mârţoagelor, m-am folosit de cunoştinţa pe care o făcusem cu un

[1] Pentru actuala versiune s-a utilizat textul redat de R. V. Bossy, *op. cit.*, p. 19–42.

[2] O verstă echivala cu 1,077 km.

www.dacoromanica.ro

evreu, care se ducea şi el la Iaşi ... spre a-mi continua călătoria cu dânsul, în speranţa că voi ajunge înainte de seară la Cartierul general al armatei. Drumul <era> anevoios din cauza revărsărilor Prutului. Apele stricaseră podurile şi trebuia să facem ocoluri mari. Terenul suia într-una, timp de mai bine de o jumătate de ceas. Sus pe deal se afla un conac, foarte frumos clădit, aparţinând unui boier moldovean numit Rosnovanu, membru în Divanul domnesc. Conacul este înconjurat de minunate păduri de stejar şi nuci, de livezi cu pomi roditori şi de vii. După frumoasa moşie[3] a lui Rosnovanu şoseaua şerpuieşte printre dealuri şi coboară spre Iaşi. Ţinutul este păduros şi priveliştea peste livezi şi vii făcea ca drumul să fie ... plăcut, mai ales datorită vremii încântătoare. Seara era liniştită şi caldă ca în nopţile noastre de vară. Pe la orele şase seara, zărirăm printre dealuri împrejurimile Iaşilor şi în curând sosirăm în oraş. Iaşii sunt un oraş destul de mare, cu cca 40 000 <de> locuitori, dar stilul clădirilor sale este oriental, adică cu totul neregulat. Străzile sunt întortocheate, strâmte, murdare şi dai într-una de maidane şi case înşirate fără nici o aliniere. Cum oraşul arsese de curând şi fusese reclădit, mă aşteptam la mai mult stil şi la mai multă regulă. Se vede că nu ne împăcăm cu gustul oriental. Prezenţa Cartierului general rusesc şi a unui mare număr de trupe dau o însufleţire generală. Hanurile sunt supraaglomerate// de călători. Am alergat p. 22
mult până să-mi pot găsi o cameră la hanul Coroi. Pentru o odăiţă scundă, fără mobile, cu o gratie în loc de fereastră, mi s-au cerut 2 ruble pe zi [...]. //

3 aprilie <1829>. Vizite de rigoare la autorităţile noastre militare. Terminându-mi îndatoririle protocolare, caut pe compatrioţii de la Cartierul general şi prânzesc cu dânşii la aşa-zisul han *italienesc*. Restul zilei îl petrec plimbându-mă prin oraş. Ceea ce m-a impresionat îndeosebi este alternanţa surprinzătoare de privelişti occidentale şi orientale. Este moda aici, ca după un somn de mai multe ceasuri după amiază, toată lumea să se plimbe prin oraş sau împrejurimi, călare sau cu trăsura. Murdăria de pe uliţe, sau poate trufia, împiedică pe boieri şi familiile lor de a umbla pe jos. Străzile principale, pavate cu lemn, sunt, în orele destinate plimbării, înţesate de cai şi vehicule, astfel încât nu se poate circula decât într-o singură direcţie. Dacă stai pe loc, ai plăcerea de a vedea întregul alai defilându-ţi în faţa ochilor. Astfel, camarazii mei şi cu mine – am putut vedea din prima zi frumuseţile Iaşilor. Contrastul este straniu: într-o trăsură nouă şi elegantă de la Viena şade o doamnă tânără, îmbrăcată după ultima modă din Paris. Culoarea feţei ei, mai închisă ca la femeile din nordul Europei, îţi arată însă că nu este vorba de o franţuzoaică; trăsăturile ei orientale nu pot înşela. Lângă această cucoană atât de elegantă şade boierul, cu barbă şi mustăţi, îmbrăcat într-o giubea orientală, cu işlicul în cap, o pălărie monstruoasă, înaltă, rotundă ca o minge şi umplută cu fulgi. Culoarea işlicului este îndeobşte cenuşiu deschis, iar lăţimea sa sus are un diametru adesea de trei ori mai mare decât diametrul capului. Nu înţelegeam cum se poate purta o astfel de greutate pe cap, până am descoperit, într-un magazin unde se aflau de vânzare, că greutatea lor nu este proporţională cu dimensiunea lor. În spatele trăsurii şade „arnăutul", un lacheu de obicei grec, îmbrăcat şi el într-un costum

[3] Moşia Stânca, dispusă pe teritoriul actualei com. Victoria, jud. Iaşi.

www.dacoromanica.ro

turcesc cu un turban, un anteriu turcesc scurt, pantaloni largi de mameluc, cizme galbene, înarmat mereu cu o pereche de pistoale şi cu iatagan. Portul acesta este frumos. Nu tot astfel însă este acela al vizitiului, care este de obicei un ţigan
p. 23 murdar//, îmbrăcat pestriţ şi având pe cap pălăria tare a vizitiului occidental, cu canaf de aur sau argint, dar cu iţari largi moldoveneşti. Chiar şi caii, în genere câte patru la trăsură, sunt împodobiţi cu rozete la coamă şi la coadă.

Totul este aici un adevărat mozaic; a fost o reală plăcere pentru mine de a vedea o privelişte atât de neobişnuită. Printre femei am văzut unele de o frumuseţe uimitoare. Cele mai multe aveau trăsături regulate şi ochi focoşi, dar nici una nu avea minunata culoare rumenă şi proaspătă a femeilor de la noi [...], acea fermecătoare culoare a trandafirului care este mărturia sănătăţii. Înfăţişarea bărbaţilor pare de cele mai multe ori flegmatică şi lipsită de expresie, <cu> o neobişnuită încetineală în priviri şi gesturi. Nemişcaţi, fumându-şi luleaua şi uitându-se numai la ea, parcă se dezinteresează de oamenii dimprejur şi de restul lumii. Prea cinstiţii boieri din Iaşi rău fac că sunt atât de nepăsători, acum când în oraşul lor se află Cartierul general rusesc şi un roi de ofiţeri tineri le sunt oaspeţi în familie. Mulţi dintre bogătaşii nobilimii de aici, ca de pildă principii Cantacuzino, Mavrocordat, precum şi Ipsilanti, Sturdza sau Ianutzi, dau impresia că trăiesc bine de tot şi au deseori ca musafiri pe ofiţerii din armata rusă. Dar mi se spune că manierele în societate şi mobilierul contrastează tot atât de surprinzător ca portul şi echipajele descrise mai sus. Auzi limba franceză şi vezi toalete franceze, dar tot aşa [...] vezi orientali fumând tutun lungiţi pe sofale şi ţigani zdrenţuroşi dereticând prin casă. Un mare număr din aceste case boiereşti sunt clădite într-un stil larg şi destul de frumos. Lângă oraş se află splendidul palat al principelui Ipsilanti, ars de turci în 1822. Din zidurile care au rămas, se poate constata cât de mare şi <de> frumos a fost.//

4 aprilie ...Mi-am petrecut ziua plimbându-mă prin oraş, ca să-l cunosc mai bine [...]. Sunt multe biserici ortodoxe. Turcii nu îngăduiau locuitorilor să sune clopotele bisericilor, şi de aceea începerea sfintei liturghii era vestită prin toacă. Obiceiul s-a păstrat până azi, căci locuitorii, lipsiţi de siguranţa zilei de mâine, nu au îndrăznit încă să-l suprime. Am auzit azi toaca pentru prima dată şi, mirat de
p. 24 acest zgomot nearmonios//, am aflat de la gazda mea, care tocmai intra în casă, înţelesul acestui sunet neobişnuit. Seara am petrecut-o la căpitanul – baron D.K. Rehbinder[4], unde am făcut cunoştinţa unui boier moldovean, un tânăr principe Mavrocordat[5], <un> bărbat foarte frumos şi destul de cult.

5 aprilie. Dimineaţa m-am prezentat comandantului nostru suprem, generalul conte Diebici[6], după care am asistat la defilarea diviziei a 11-a de infanterie, sosită de curând din Rusia. După paradă, contele a încercat să insufle curaj trupei, în

[4] Neidentificat.

[5] Probabil Alexandru Mavrocordat, fiul postelnicului Gheorghe Mavrocordat.

[6] Ivan Ivanovici Diebici (1785–1831), general şi feldmareşal rus, a luat parte la războaiele împotriva Franţei napoleoniene. La începutul lui 1829 a fost numit comandant suprem al armatei de operaţii din Bulgaria şi a avut un rol determinant în succesul obţinut de armata rusă în faţa Imperiului Otoman.

www.dacoromanica.ro

vederea ciocnirii apropiate cu inamicul, prin cuvinte de îmbărbătare şi răsplăţi... Generalul şi-a dat seama, se vede, că aceşti bieţi recruţi aveau nevoie de acestea, căci de puţin folos vor fi ei în campanie, întrucât nu mi-a fost încă dat să văd vreodată o trupă atât de lipsită de exerciţiu şi prezentându-se atât de prost ca aceasta ... Mi-am luat cina la hanul Coroi, adică acasă şi apoi am scris mamei ...

7 aprilie. Sunt tot în Iaşi, aşteptând să fiu autorizat a-mi ridica banii de drum, ca să mă pot duce la Bazargic[7], unde se află cartierul general al Diviziei a 18-a ...

8 aprilie. Azi mi-am primit banii de drum şi mă pregătesc de plecare. Sania mea din Viipuri[8], transformată în brişcă în Rusia, este din nou reparată şi în măsură de a efectua lungul drum până la Bazargic. Am cumpărat azi un cal moldovenesc, un cal de trap, la preţul de nouă galbeni. Informat despre superioritatea instalaţiilor de băi turceşti de aici, am vizitat astă-seară un astfel de stabiliment şi l-am găsit peste aşteptările mele. Clădirea este destul de mare. Intri într-un hol spaţios şi înalt. În centru se află o fântână din care se înalţă un „jet d'eau" de mai mulţi metri. Fântâna, ca şi pavajul holului, sunt de marmură albă. Jur împrejur, lămpi de culori diferite luminează puternic. O estradă este rezervată pentru muzică. Parcă ar fi la teatru. Holul este aproape circular, lângă perete sunt cabine cu paturi închise cu
p. 25 perdele.//

Într-o parte se află un cămin de marmură şi un bufet mic cu băuturi răcoritoare. În holul acesta te dezbraci, după care treci într-o altă încăpere spaţioasă, prevăzută cu un bazin larg şi cu multe fântâni cu robinete, din care poţi lua, după plac, apă caldă sau rece. Totul este şi aici în marmură. Nu se observă nici sobele, nici ţevăria, aceasta din urmă este ascunsă în perete. Temperatura este potrivită, nu prea caldă. La urmă, păşeşti într-una din odăile de baie, în care se găsesc bănci pentru cei care fac baie. Aici temperatura este foarte ridicată. Mai mulţi oameni goi intră unul după altul şi-ţi fac baie. Primul te spală şi te freacă bine cu o mănuşă de păr de cal umplută cu spumă de săpun. Al doilea te masează încet peste tot trupul, tot cu spumă de săpun. Al treilea te clăteşte cu apă caldă sau rece, după dorinţă, îţi spală capul, te înfăşoară în cearşafuri curate, îţi leagă capul într-un prosop ca într-un turban, îţi pune în picioare o pereche de papuci de lemn ca să nu atingi pavajul de marmură şi, la urmă, te duce din nou în holul din care ai pornit. Dar, înainte de aceasta, cei trei băiaşi îţi cer bacşiş, un bacşiş meritat de abilitatea şi priceperea lor, admiraţi de toţi străinii ... Băiaşii sunt turci.

Întors în hol, te întinzi pe un pat confortabil, ţi se oferă cafea şi vinuri, chiar şi un ciubuc, dacă vrei şi poţi asculta muzica zgomotoasă a unui taraf de lăutari ţigani. Printre aceştia sunt uneori adevărate talente care pricinuiesc o adevărată plăcere ascultătorilor. După ce m-am răcorit bine şi am fumat (tras) câteva ciubucuri, mi-am chemat trăsura şi m-am întors la Coroi, foarte satisfăcut de seara petrecută. Am regretat numai că nu mă dusesem mai degrabă la aceste băi, care lipsesc cu totul la noi ... Nu vreau să uit să amintesc că lumina nu intra acolo prin ferestre în pereţi, ci prin globuri mici de sticlă pe tavanul fiecărei încăperi, care este boltit ca o cupolă. Stilul acesta arhitectonic dă băilor turceşti aspectul unei biserici

[7] Oraş în nord-estul Bulgariei.
[8] Localitate în Finlanda.

www.dacoromanica.ro

ortodoxe. Globurile de sticlă colorată de pe mulțimea de cupole mici nu sunt frumoase pe dinafară, dar lumina care pătrunde înăuntru este din cele mai plăcute.

9 aprilie. În curând totul va fi gata de plecare [...]. Trebuie să ne reducem cât putem bagajele. Las chiar o parte din echipament// într-o ladă la locotenentul p. 26
<Ieremias> Forsberg, din Statul major al generalului, care o va da spre păstrare, până la sfârșitul războiului, unui boier Ianutzi, dintr-una din cele mai nobile familii ale Iașilor ...

10 aprilie. În sfârșit, brișca este gata și la ora unu, după ce am prânzit, pornim ... Brișca înaintează cu îndemânare prin ulițele strâmte ale Iașilor și în curând ieșim din oraș. Drumul este neted la început și lipsit de păduri, dar în apropierea primei stații de poștă, numită „la Bordei", este o pantă dintre cele mai înalte de urcat. Foarte rar pot trage caii aici și călătorii sunt siliți să meargă pe jos până la satul Bordei din apropiere, ca să ceară ajutor țăranilor sau să închirieze boi (pentru a-i înhăma la trăsură). Caii noștri însă, din fericire, erau destul de puternici ca să se urce pe aceste dealuri care se ridică până la cer. Pe când treceam, am văzut o echipă de o sută de țărani, comandată de un ofițer de geniu, lucrând la nivelarea șoselei. Drumul dincolo de aceste dealuri nu este numai greu de străbătut, ci și primejdios, căci pădurile dimprejur sunt adăposturi pentru bandiți. Ni s-a spus că mulți călători au fost jefuiți prin aceste locuri. La Bordei luăm fân, contra adeverință, de la depozitele stăpânirii și dăm de mâncare cailor. Apoi ne continuăm drumul și ajungem la ora 12, în puterea nopții, la stația de poștă următoare, numită Scânteia[9].

11 aprilie. Dis-de-dimineață pornim din nou, dăm de mâncare cailor la Unceşti[10] și ajungem după-amiază în orașul Vaslui, unde sunt încartiruit bine – într-o casă moldovenească. Sofale în jurul odăii, acoperite cu covoare de nuanțe armonioase, o curățenie desăvârșită pretutindeni, o gazdă tânără și vorbăreață. Toate acestea ne fac să ne simțim cât se poate de bine în Vaslui. Poftim gazda să ia ceaiul cu noi, ea primește invitația și văd că ne înțelegem destul de bine, în// timpul p. 27
convorbirii, urmată deseori prin gesturi când ne lipsesc cuvintele. Lecția aceasta de limbă română este foarte folositoare și mă grăbesc să notez expresiile ce ne vor fi necesare în călătorie. Moldovenii sunt mândri de originea lor romană, iar limba lor seamănă mult cu cea latină. Voi da câteva pilde spre a dovedi acest lucru. Numeralele, spre pildă; au rămas latine în românește: unul, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece etc.[11]. La fel cuvintele: ochi, mână, masă, pâine, lumânări, om. Asemănarea dintre limba română și cea latină sau italiana modernă este așadar foarte mare. Românii culți cu care am legături declară că strămoșii lor au făcut parte din legiunile romane și au fost colonizați în Moldova pe vremea împăratului Vespasian[12]. Aceşti coloni aveau misiunea de a apăra hotarele împotriva bulgarilor care amenințau adesea Imperiul roman în acea epocă[13].

---

[9] Scânteia, sat și comună, jud. Iași.

[10] *Un schischte*, sat, com. Zăpodeni, jud. Vaslui.

[11] *Una, dau, tri, quatro, tchirque, chest, shepte, opt, nou, setsch.*

[12] Vespasianus / Titus Flavius, împărat roman (69–79 e.n.).

[13] Afirmație fantezistă. Bulgarii au apărut în Europa de abia în secolul VII.

www.dacoromanica.ro

Aceasta pare a fi un adevăr istoric, cu singura deosebire că ştim că împăratul Traian a fost acela care a adus prima oară legiunile sale de-a lungul hotarelor, spre a le păzi de atacurile războinicilor bulgari. El a construit la graniţă un zid de apărare ale cărui urme se mai văd şi azi şi care îi poartă încă numele. Astfel au fost colonizate definitiv oştile romane. Românii au păstrat şi cronologia romană. Cele 24 de ore sunt împărţite aici, ca la romani, în patru subdiviziuni. Ora 9 dimineaţa este deci numită „ora a treia" a părţii a doua din cele 24 de ore. N-ai voie să-i zici moldoveanului că este „moldovean", ci trebuie să-l chemi „frate român". Aceasta dovedeşte cât preţuiesc băştinaşii nobila lor origine. Alt nume decât cel de român îi jigneşte în mândria lor naţională.

Vasluiul este un oraş mic şi prost clădit. Drumul de aici până la Iaşi este
p. 28 socotit la 71 de verste, adică: de la Iaşi la Bordei// 20 verste, de acolo la Scânteia 15 verste, de acolo la Unceşti 20 de verste, iar de la această staţie până la Vaslui 16 verste. Vasluiul este suprapopulat acum, căci o mare parte din divizia a 11-a, care trece pe aici, a fost încartiruită în oraş.

12 aprilie. Părăsim Vasluiul şi pe cucoană, binevoitoarea noastră gazdă şi ne urmăm drumul cu caii noştri, căci la staţia de poştă nu se găsesc cai. Sosim, după 20 de verste, la staţia de poştă Bărbei. Şoseaua de la Vaslui până aici este cam deluroasă. Mai facem 12 verste până la Docolina. Ne odihnim caii timp de un ceas, apoi ajungem, după 12 verste, la Strâmtura, iar după alte 15 verste la Bârlad. Străbătusem aşa<dar> 61 verste într-o zi... Temperatura este foarte plăcută. Era seara târziu când am sosit la Bârlad şi am avut norocul să găsim şi aici locuinţa bună (vorbesc numai de gazdă). Ţin să semnalez faptul că peste tot în Moldova găseşti feţe cu trăsături greceşti sau romane. Găsesc interesant să descopăr aici în Moldova formele clasice, trăsăturile regulate şi pline de expresiune pe care noi, cei de la Nord, nu le vedem decât în tablouri. Aici, în târgurile mici şi la ţară, nu dai de înfăţişarea palidă a ieşencelor, datorată aerului nesănătos al unui oraş mare, suprapopulat şi destul de insalubru, ci întâlneşti numai înfăţişarea sănătoasă şi proaspătă a ţăranilor. Cu un creion bun, se poate găsi în gazda noastră de la Bârlad cel mai frumos model de desen, cu trăsăturile ei regulate şi fermecătoarele ei forme clasice. Ea nu este tânără, are desigur peste 30 de ani, dar faţa ei este încă atât de frumoasă şi de expresivă. Cei doi fii ai ei, de 8 şi 10 ani, adevărate reproduceri după modelul încântător al mamei, sunt cei mai frumoşi copii pe care şi-i poate închipui cineva. Când priveşti asemenea minunate exemplare umane îţi dai seama
p. 29 că omul este într-adevăr capodopera naturii, // căci nu poţi vedea ceva mai frumos decât îmbinarea de sănătate, nevinovăţie, bunătate, putere şi vioiciune, atât de fermecător înfăţişate pe chipul acestor fericiţi muritori.

Luni 13 aprilie. Prin Pereschiv[14] şi Berheci[15] la Tecuci, 49 de verste. Ţinutul este un şes fără păduri şi cam monoton. Ne-am petrecut ziua, Gustav Ramsay[16] şi cu mine, împuşcând cu pistolul nevăstuicile care îşi au vizuinele sub pământ, unde trăiesc în mase nenumărate, ca adevăraţi şobolani de câmp... Deodată am văzut o

[14] Neidentificat.

[15] Neidentificat.

[16] Probabil fratele autorului?

www.dacoromanica.ro

trăsură care se apropia de noi şi am recunoscut cu bucurie pe compatriotul nostru baronul Rehbinder, căpitan în Statul major. Împreună cu dânsul ne-am continuat călătoria peste Bereasa, la Tecuci. Ajunşi seara târziu în acest orăşel, am căutat multă vreme un cartier pentru noapte pe care nu l-am găsit decât cu ajutorul baronului Rehbinder care cunoştea limba românească. El, Gustav Ramsay şi cu mine am stat peste noapte în aceeaşi locuinţă, de altfel destul de bună. Cum trebuie să ne continuăm călătoria timp de patru zile fără oprire, am hotărât să petrec şi a doua zi în Tecuci, ca bieţii noştri cai să-şi mai redobândească puterile.

Marţi 14 aprilie. Întinderea Tecuciului nu este mai mare şi clădirile lui sunt mizerabile (sărăcioase), dar poziţia naturală este frumoasă, aflându-se la o întorsătură a Siretului. Aproape fiecare casă are şi câte o grădină, ceea ce dă acestui oraş mic şi prost clădit, un oarecare aer de eleganţă. Am rechiziţionat de la depozitul stăpânirii fân şi ovăz pentru cai, din care mi s-a dat o cantitate considerabilă. Am întâlnit, cu mirare, un compatriot în acest oraş. Cerând adresa unui şelar, mi s-a indicat singurul aflat în localitate, despre care mi s-a spus că este german. Chemat, el a sosit la mine şi am descoperit că germanul în chestiune era un finlandez din Tampere[17]. Omul acesta, aflat atât de departe de patria sa, servise ca // meşteşugar p. 30
în artileria suedeză [...], apoi rătăcise peste tot locul, stabilindu-se în cele din urmă în Tecuci [...]. Am fost, firește, foarte surprins, să găsesc un finlandez trăind aici departe, în Moldova.

Azi ne-am luat cina într-un han moldovenesc. Hărnicia nu prea este caracteristică acestui popor. Cu marea mulţime de militari care trec pe aici şi banii care circulă, s-ar putea organiza hanuri cumsecade. Arendaşul nostru din Finlanda ar trebui să-şi schimbe locul cu acela al compatriotului său – şelarul din Tecuci! Ar instala aici un han cumsecade şi ar câştiga mai mulţi bani decât arendând moşiile noastre Tavastby, Storby şi celelalte toate din Finlanda. La noi, în Finlanda, nici nu şi-ar putea închipui cineva cât de sărăcăcioase sunt hanurile moldoveneşti. La masă servesc nişte ţigani murdari, toate trădează lipsa de curăţenie, faţa de masă nu se prea întrebuinţează, iar hrana este pregătită cât se poate de rău. Străinul ezită înainte de a intra într-un han de aici, el crede că a greşit şi că a nimerit într-o crâşmă, numai foamea şi lipsa unui local mai bun îl silesc să păşească pragul unui astfel de restaurant, prost de nedescris.

Miercuri 15 aprilie. Când brişca noastră, care din cauza proastei stări a şoselelor luase o poziţie prea aplecată pentru noi, şi-a reluat vechea ei poziţie internaţională, am pornit la drum la ora 7 seara cu cai de poştă luaţi <de> aici. Ne-am despărţit de compatriotul nostru, care mai rămâne, spre a lua apoi direcţia Buzău – Hârşova. Iar noi mergem toată noaptea, trecem de Cernas[18], Pechia[19] şi Cişmele[20] şi sosim la Galaţi.

Joi 16 aprilie ... Vremea a fost plăcută, dar nu <tot> astfel zdruncinarea pe şoseaua proastă. Voiam să stau în Galaţi şi m-am prezentat la comisiunea de

[17] *Tammerfors*, oraş în centrul Finlandei.

[18] *Tschen*, neidentificat.

[19] *Päkä*, sat şi comună în jud. Galaţi.

[20] *Tacesmalà*, sat, com. Smârdan, jud. Galaţi.

www.dacoromanica.ro

încartiruire. Mi s-a arătat o odaie la un locuitor turc, doar nu mi-a plăcut nici gazda,
p. 31 nici casa, // nici odaia şi m-am hotărât să mă duc până în cetatea Brăila, aflată la 30 de verste depărtare ... Înainte de plecare, m-am plimbat prin Galaţi, ca să-mi dau seama de situaţia oraşului. Pentru prima oară am putut privi mândra Dunăre, care curge lângă oraş, în colţul cel mai de Sud al Moldovei.

Galaţi nu este un oraş mic şi am văzut multe case frumos clădite, multă animaţie pe străzi şi un comerţ foarte viu ... Împrejurul oraşului este un platou, iar malurile Dunării <sunt> destul de ridicate pe aici. Am căutat „fetele Dunării" care apar la teatrele noastre, dar sirenele acestea încântătoare nu se găsesc prin Galaţi. Am văzut doar fizionomii turceşti sau evreieşti. M-am întors deci la staţia poştei, cu speranţa unor vremuri mai fericite, mi-am lăsat acolo caii şi am cerut o trăsură de poştă, ca să ajung înainte să se înnopteze în Brăila, atât de vestită în istoria războiului din anii din urmă[21].

Nu am izbutit însă în strădania mea, căci acesteia i se opunea starea proastă a şoselelor. În multe locuri drumul era tăiat de pâraie, probabil afluenţi ai Siretului, care se varsă în Dunăre la Galaţi. Cum peste aceste pâraie nu sunt poduri, am pierdut multă vreme, făcând ocoluri până să dăm de vadurile pe care vizitiul le ştia mai puţin adânci şi pe unde puteam trece fără primejdie. Nu am ajuns decât la 12 noaptea în cetatea Brăilei şi am fost încartiruiţi într-o fostă cazarmă turcească.

Vineri 17 aprilie După ce am prânzit într-un han grecesc, m-am plimbat prin cetate [...], un loc atât de interesant din pricina evenimentelor militare care s-au desfăşurat aici. În locurile unde erau aşezate bateriile se vede încă pământul care a fost aruncat în aer de vestitele mine-compresoare... Cetatea Brăila se ridică pe malul stâng al Dunării, care este larg de aproximativ trei verste. Malul de lângă cetate este abrupt şi foarte ridicat, formând astfel un zid de apărare de pământ. Cât despre malul drept, el este un şes întins şi mlăştinos. Ţinutul înspre Moldova, pe unde au atacat ruşii, este tot şes, numai la depărtare de două verste se văd câteva
p. 32 dealuri mici, la adăpostul cărora se instalase marele Cartier <general> în timpul // asediului. Oştirea rusă înaintase contra Brăilei la 2 mai stil vechi. Turcii nu au avut timpul să dea foc mahalalelor dimprejur şi ele au fost ocupate de trupele ruse. Asediul a început repede şi energic. S-au construit trei <bastioane> paralele – care se mai văd – cu tot focul turcesc; ultimul (am măsurat eu însumi distanţa) nu se află decât la o depărtare de 82 de paşi de poarta principală a cetăţii. Duminică, 3/15 iunie <1829>, la ora 10 dimineaţa, s-a pus foc celor trei mine, la un semnal dat, şi ruşii s-au repezit la atac. Se cunoaşte rezultatul: numai două mine au explodat, celei de a treia a trebuit să i se mai dea foc a doua zi. Trupele, care nu aveau scări, şi-au cheltuit curajul şi ostenelile degeaba. Pierderile au fost enorme: peste 3.000 de oameni ucişi şi răniţi [...]. // Acest asediu va rămâne veşnic în istoria militară din două motive: 1) niciodată nu s-a întâmplat ca trupe care asediază să ajungă atât de aproape de cele asediate; 2) niciodată până atunci nu au izbutit trupe asediate să respingă un atac pornit din tranşee situate la distanţa de 80 de paşi de zidul cetăţii. Două zile după această catastrofă, la 5/17 iunie,

[21] Autorul are aici în vedere luptele purtate pentru Brăila în 1809, în cursul războiului ruso-turc dintre 1806–1812.

www.dacoromanica.ro

garnizoana a capitulat, cu condiția de a putea ieși în siguranță din cetate. La 7/19 iunie orașul a fost ocupat de ruși. Cetatea a fost atunci dărâmată din temelii. Se mai văd urmele zidurilor... Locul unde au fost bateriile ruseşti, precum şi paralelele au rămas neatinse.

Orașul a suferit mult în timpul asediului; în locul caselor distruse de foc se ridică acum colibe de pământ. Printre principalele clădiri distruse, notez o moscheie şi o citadelă. Îngrozitoare era priveliştea cazarmei utilizată acum pentru încartiruire. Totul aici era prăpădit: cadavre de cai aruncate în puțuri, ghiulele de tun şi fragmente de obuze peste tot în curte! Întreaga clădire, cu numeroasele ei încăperi, nu mai este acum decât o ruină; doar trei odăi au fost oarecum reparate ca să se poată locui în ele. Ca întindere, Brăila este destul de mică. Garnizoana turcească nu număra mai mult de 5 000 de oameni. Pe Dunăre, care curge sub cetate, se mai găsesc multe şlepuri // şi alte vase mici ruseşti. Caii noştri au sosit azi p. 33
dimineața din Galați ...

După amiaza, după ce s-au odihnit puțin, caii noştri au plecat înainte. La jumătate de verstă de cetate se află locul de unde treci Dunărea pe un pod plutitor. Dar cum drumul este prost, nu am sosit acolo decât pe înserate [...]. Dunărea este în acest punct largă de aproape o verstă rusească [...]. Era foarte întuneric şi vânt tare, valurile loveau puternic. Când îşi făcea loc luna printre nori, se zăreau malul ridicat pe sub cetate şi turnurile moscheilor.

Trecerea aceasta a Dunării noaptea era îngrozitoare şi înfricoşătoare, dar în acelaşi timp măreață, căci Dunărea maiestuoasă este regina fluviilor. Acum ar fi trebuit să ne apară „fata Dunării", înconjurată de naiadele ei, dar ea se odihnea de bună seamă în adâncul apelor. În zadar căutau ochii mei să zărească vălul ei de argint. Totuşi, parcă îi auzisem glasul, din cauza sunetelor stranii şi necunoscute ce ne înconjurau şi-mi închipuiam că este lângă noi, împreună cu ceața ei în diferite metamorfoze. Glasul se văita şi se auzea când aproape, când departe. Mirat, am întrebat cârmaciul, care mi-a spus că provine de la un fel de pasăre mică *(marsuin)* ce zboară noaptea, produce aceste sunete, apoi dispare spre a-şi reîncepe jocul mai departe.

După ce am debarcat pe malul drept al Dunării, ne-am urmat drumul, cu tot întunericul. Din fericire, luna a apărut şi ne-a luminat calea. Noaptea era plăcută, dar înaintam anevoie căci malul acesta al Dunării fiind jos, era inundat de apele fluviului. În unele locuri trebuia să mergem adânc în apă. Am trecut pe lângă cetatea *Măcin*[22] clădită pe o ridicătură de pământ, pe malul Dunării. În jurul cetății erau postate sentinele care împiedicau lumea să se apropie, spre a nu se lăți molima ciumei, care bântuia aici. Într-o vale, la două verste de Măcin, am văzut cei mai frumoşi piersici înfloriți şi ne-am oprit acolo să odihnim caii şi pe noi înşine, să luăm ceaiul şi să ne bucurăm de încântătoarea dimineață. //

Sâmbătă 18 aprilie. Trecem prin Greci[23], Cerna[24] şi Akbunar[25], la Artikioi p. 34
(?)[26] străbătând într-una minunate livezi de pomi roditori. În dreapta şi în stânga

[22] *Mangtschin*, oraş, jud. Tulcea.
[23] *Gretchi*, sat şi comună, jud. Tulcea.
[24] *Tchema*, sat şi comună, jud. Tulcea.
[25] *Akbunar*, neidentificat.
[26] *Artikioi*, sat, com. Frecăței, jud. Tulcea.

www.dacoromanica.ro

drumului, numai meri, nuci, pruni şi piersici în floare. Ţinutul nu era un şes monoton, ci o îmbinare fermecătoare de dealuri şi văi, cu cele mai frumoase privelişti pentru ochiul călătorului. Miresmele pomilor înfloriţi, pacea şi seninătatea care pluteau prin aer, totul făcea ca această zi să fie cea mai plăcută a călătoriei noastre. Lângă Artikioi a început să plouă tare. Sosiţi în sat [...] am aflat vestea urâtă că bântuie ciuma ... Am preferat să dormim în corturi, cu toată ploaia.

Duminică 19 aprilie. Ne-am grăbit, de dimineaţă, să părăsim acest îngrozitor focar de ciumă şi la ora 3 după amiază am sosit la Babadag. Şi azi drumul ne-a dus printre cele mai frumoase livezi de piersici înfloriţi. Ţinutul este foarte deluros. Oraşul este mic, foarte neregulat, cu străzi strâmte şi case clădite foarte aproape una de alta, dar cu o viaţă comercială destul de vioaie. Prezentându-mă comandantului pieţii pentru încartiruire, acest om politicos m-a trimis, cu adjutantul său, să-mi aleg locuinţa care-mi va conveni. Mi se arătau casele care treceau drept cele mai bune, dar eu mă cutremuram intrând în acele bordeie întunecoase şi murdare, fără ferestre. Fiind informat, de adjutant că există un han rusesc [...], m-am repezit într-acolo, în nădejdea de a da de mai multă curăţenie. Speranţa mea era întemeiată [...] şi am tras acolo. Ziua mi-am petrecut-o plimbându-mă prin târg şi cumpărând provizii de drum.

Luni 20 aprilie. Am făcut un ocol destul de mare trecând prin Babadag. Drumul cel mai scurt pentru noi ar fi fost să trecem Dunărea la Hârşova, iar nu la Brăila. Dar aflasem în Tecuci că era ciumă la Hârşova. Am hotărât să ne odihnim o zi la Babadag. Plouă tare şi acum [...].

p. 35 *Marţi 21 aprilie.* Am părăsit de dimineaţa Babadag. La început, // drumul urma tot prin livezi minunate, dar curând priveliştea s-a transformat şi am ajuns pe un platou arid şi monoton, unde nu se zărea nici un pom, nici o verdeaţă. Trecem de Beidaut[27] şi sosim seara la Taşaul[28] unde tragem la o crâşmă, ţinută într-un bordei de un cazac din tribul numit „zaporotski".

Miercuri 22 aprilie. .....

p. 36 Am pornit iar la drum, am ajuns la Caramurat[29] şi lângă ţărmurile lacului Liman, unde ne-am aşezat bivuacul, după ce am trecut pe lângă cetatea Constanţei, la opt verste depărtare. Doream să vizitez Constanţa şi să rămân acolo peste noapte, dar ni s-a spus la poarta cetăţii că nu puteam intra decât după dezinfectarea prin fumigaţii nu numai a noastră, dar şi a întregului nostru echipament. Aşa fiind, ne-am văzut de drum. Totuşi, ne-am odihnit caii lângă cetate, iar eu m-am plimbat pe malul mării.

Constanţa este aşezată pe un ţărm foarte abrupt al Mării Negre. Vederea este încântătoare, priveşti marea deschisă ca un ocean. Aici nu vezi nici insule, nici stânci, numai cerul şi apa. Malul, cum am spus, este foarte repede şi înalt de 20–30 de picioare, fiind frumos, dintr-un fel de pământ tare ca piatra. Cetatea, deşi mică, pare bine construită. Am văzut multe platforme pentru baterii de uscat, făcute din piatră, pentru apărarea intrării portului. La drept vorbind, nu este un port, ci o radă.

---

[27] *Beidaut,* sat şi comună, jud. Tulcea.

[28] *Taschaud,* sat pe malul lacului cu acelaşi nume, azi com. Săcele, jud. Constanţa.

[29] *Karamurat,* azi com. Mihail Kogălniceanu, jud. Constanţa.

www.dacoromanica.ro

Am coborât destul de greu până la mare. Chiar la țărm, se găsesc sumedenie de scoici şi stridii de diferite soiuri [...]. Bivuacul nostru la Limanu[30] era // destul de p. 37
satisfăcător şi ne bucuram că am câştigat timp şi că am evitat trecerea prin Constanța. În timpul drumului am văzut multe lebede, gâşte sălbatice şi diferite păsări de mare necunoscute nouă [...].

Joi 23 aprilie. Prin Tuzla[31], Carlikioi[32], Tatligeac[33], la cetatea Mangalia. Drumul şerpuieşte de-a lungul malului înalt al mării, vecinătate cam îngrijorătoare. Mi se făcea ameţeală când încercam să măsor cu privirea înălțimea acestui mal abrupt şi prăpăstios. Era îngrijorător, dar în acelaşi timp o plăcere neobişnuită, să priveşti în jos la o astfel de adâncime şi să vezi acolo valuri care se spărgeau în spumă şi se azvârleau pe țărm. Se zăreau adesea corăbii mari cu pânze venind probabil din Odessa şi ducând provizii armatei ruse.

După amiaza, am sosit devreme la Mangalia. Şi aici au vrut să ne dezinfecteze prin fumigație, dar văzând înfățişările noastre sănătoase, s-au convins că nu le aducem ciuma şi ne-au scutit de astfel de ceremonii. În Mangalia, locuințe speciale erau rezervate călătorilor. Am avut deci parte de o cameră spațioasă şi de o hrană gustoasă, de care ne dezobişnuisem de mult.

Vineri 24 aprilie. Am părăsit Mangalia la ora cinci. Drumul continua tot de-a lungul malului mării. A plouat într-una şi eram uzi până la piele. Ar fi fost mai aproape pentru noi dacă am fi luat drumul drept de la Mangalia la Bazargic[34], dar acesta era considerat primejdios din pricina incursiunilor turcilor şi bulgarilor, de pe urma cărora fuseseră prădați şi ucişi mai mulți cantinieri militari, <am ales varianta> prin Cavarna... Cum drumul este prost, nu mergem mult şi poposim în satul Surtukioi [...][35].

.....

Întoarcerea 1830

Duminică 6 iunie <1830> ... Ținutul prin care trec se transformă din ce în ce p. 40
mai mult într-o stepă, cu cât mă apropii mai mult de Bazargic. Doar o pădure frumoasă de stejari şi fagi întrerupe, cale de o jumătate de poştă, monotonia priveliştei. Apoi stepa reîncepe. La ora şapte seara ajung în Bazargic.

Luni 7 iunie. Călăresc prin Bazargic. De abia mai recunosc oraşul. Totul poartă pecetea distrugerii şi a ruinei. Din 1 500 de case nu au mai rămas acum decât 400[36], nici locuitori, nici trupe, doar o gardă de 22 de oameni. Trupele, garnizoana, spitalul, depozitele, toate au fost mutate de aici, din pricina ivirii ciumei, care a bântuit în mod îngrozitor după plecarea noastră. Revăd acum, după

[30] *Liman*, comună suburbană a mun. Constanța.
[31] *Tuzla*, comună suburbană a mun. Constanța.
[32] *Karlî*, neidentificat.
[33] *Tattıdschak*, azi com. 23 August, jud. Constanța.
[34] *Bazargdschik*, oraş în Bulgaria.
[35] *Sartıkioi*, localitate la răsărit de oraşul Cavarna (Bulgaria).
[36] Cifrele nu se potrivesc cu cele indicate mai sus de Ramsay.

un an şi douăzeci şi două de zile, locul de unde am pornit la începutul războiului. Mă întorc din campanie sănătos, dar singur, căci toţi compatrioţii, toţi prietenii au fost seceraţi de molima care bântuie prin lagăre... Multe sute de morţi zac în mormane de-a lungul drumului.

.....

p. 41 *Joi 10 iunie.* Plecarea la ora 3 după-amiază. Ţinutul continuă a fi monoton: o stepă nesfârşită. Suferim de lipsa de apă. Aşezăm bivuacul la 5 verste de Mangalia, de unde se pot vedea şi marea şi oraşul.

Vineri 11 iunie ... La Mangalia drumul trece de-a lungul unui deal de nisip strâmt, care desparte lacul Liman de Marea Neagră, mare lipsită de insule şi asemenea unui ocean. În timpul marşului de azi nu o pierdem o clipă din ochi.

Sâmbătă 12 iunie. Marş de la Mangalia la Tuzla. 25 de verste de-a lungul mării. Suntem incomodaţi de un miros putred ieşit dintr-un fel de iarbă acvatică care creşte pe mal ... Bivuacăm seara în faţa ruinelor satului Tuzla. Şi aici peisajul este o stepă cât poţi cuprinde cu ochiul, nici un pom, nici un tufiş. Toate satele au fost arse, totul este distrugere şi neant...

Luni 14 iunie. Pornim dimineaţa devreme şi trecem pe lângă cetatea
p. 42 Constanţa, în faţa căreia bivuacăm. Şi azi am // mers tot de-a lungul mării. De la Tuzla drumul continuă din nou pe un deal strâmt de nisip, care desparte marea de lacul Liman. Terenul împrejur este un adevărat deşert. Negăsind lemne, ardem trestii şi scaieţi ca să gătim mâncarea. Cum şi ulanii îşi au tabăra în faţa Constanţei, avem plăcuta surpriză de a întâlni aici doi compatrioţi finlandezi: căpitanul de cavalerie Orn şi sublocotenentul von Hertzen. Am înnoptat cu toţii în<tre> lacul Liman şi în Marea Neagră ...

Miercuri 16 iunie. Plecarea la ora 4 dimineaţa. Marş de 26 de verste pe malul mării până la Taşaul[37]. Un pustiu fără nici o verdeaţă, aproape fără apă de băut. Nu trebuie să-şi închipuie însă cineva că ţara aceasta a fost dintotdeauna aşa de nenorocită; războiul a prăpădit totul pe aici; satele au fost arse, fântânile şi puţurile distruse, grădinile tăiate. Numai urmele războiului peste tot.

Joi 17 iunie. Ca să evităm arşiţa soarelui, pornim încă de la ora 2 dimineaţa. Divizia parcurge distanţa Taşaul-Beidaud, 25 de verste după ordinul de marş, de fapt însă 28. Drumul continuă de-a lungul mării, dar mai departe decât până acum. Numai ici, colo zăresc valurile mării, care îmi odihnesc privirea obosită de stepe nesfârşite.

p. 42 *Vineri 18 iunie* ... Plecarea tot la ora 2 dimineaţa, pe întuneric. Trecem de târgul Babadag pe care îl lăsăm la mâna dreaptă şi bivuacăm la trei verste depărtare. La şase verste de Babadag natura s-a schimbat: încep păduri. Pe amândouă părţile drumului se văd minunate păduri de stejari şi fagi, livezi de pruni şi piersici. Peisajul este încântător prin aceste locuri. La Babadag însă stepa apare din nou. Babadag se află pe malul lacului Razelm.

Duminică 20 iunie. Marş de 24 de verste până în Frecăţei[38] ... unde amenajăm bivuacul, stejari frumoşi împodobesc locul acesta.

---

[37] Lac în nord-estul jud. Tulcea.

[38] *Frikatschi,* sat şi comună, jud. Tulcea.

www.dacoromanica.ro

Luni 21 iunie. Am mers azi 20 de verste prin cel mai frumos şi împădurit ţinut până în satul Mănăstireşti[39]. Tabăra noastră este aşezată în vale, lângă satul acesta frumos, // înconjurat de dealuri. Frumoasă biserică ortodoxă. Locuitorii sunt p. 43
moldoveni şi refugiaţi ruşi. Ei au livezi mari de pomi fructiferi şi se ocupă cu creşterea viermilor de mătase, îndeletnicirea lor de căpetenie. Din bivuacul nostru putem vedea Dunărea, Ismailul şi Isaccea.

Marţi 22 iunie. M-am plimbat în jurul bivuacului şi în satul Mânăstireşti. După ce am studiat puţin creşterea gândacilor de mătase, m-am dus să admir frumoasa biserică ortodoxă cu cuvioasele morminte dimprejurul ei. Aceste morminte nu au o cruce ortodoxă deasupra lor, ci stâlpi de lemn înalţi de 6 – 8 coţi, acoperiţi la vârf cu o pânză care a aparţinut mortului (răposatului). Pe deasupra se află bătută ca o scândură transversală, pe care se găsesc trei cruci mici de lemn. Nici unul din noi, care priveam acest fel de troiţe, nu văzusem în viaţa noastră altele asemănătoare ...

În jurul Mănăstireştilor sunt păşuni, dealuri cu păduri şi ogoare din cele mai roditoare. Am dat şi de trei fântâni cu apă excelentă de băut.

Miercuri 23 iunie ... Ne-am urcat pe un munte din faţa bivuacului, care se înalţă sus până în cer şi de acolo am putut vedea cu ocheanul Isaccea, Satul Nou[40] şi Ismail. Urcuşul ne fusese greu, dar eram răsplătiţi printr-o privelişte întinsă şi splendidă, cum rareori întâlneşti ...

Vineri 25 iunie. M-am plimbat prin Mănăstireşti şi am vizitat câteva case româneşti. Bine văruite şi foarte curate. Cuptoare pentru pâine în fiecare casă, construite separat de corpul casei. Mai toţi locuitorii cresc viermi de mătase. // p. 44

Marţi 29 iunie. Plecăm în zorii zilei şi sosim după un marş de 8 verste pe malul Dunării, unde ne aşezăm bivuacul lângă carantina din Isaccea.

Se vede de aici Ismailul, Tucicov[41] şi Tulcea.

Miercuri 30 iunie. Regimentul Ufinsky părăseşte malul turcesc la amiază. Trecem frumosul pod de pontoare şi după 12 verste, ajungem la Satul Nou, unde aşezăm tabăra.

---

[39] *Monosteritschtze*, neidentificat.
[40] *Novo Selo*, sat, raionul Ismail (Ucraina).
[41] *Tutchkof*, azi suburbie a oraşului Ismail (Ucraina).

www.dacoromanica.ro

LOUIS FÉLIX DE BEAUJOUR

1765–1836

Născut în Provence în 1765, Louis Félix de Beaujour este un diplomat şi publicist francez, al cărui destin este marcat de marea revoluţie de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

A fost pe rând: consul general în Grecia, Suedia, Smyrna, comisar al relaţiilor comerciale cu Statele Unite, deputat de Marsilia, pair al Franţei în 1835. Operele sale sunt numeroase: *Tableau de commerce de la Grèce; Aperçu des États Unis, Théorie des gouvernements, Tableau des révolutions de la France.*

În *Introducerea* călătoriei sale militare în Imperiul otoman amintea că a vizitat de două ori teritoriile acestuia: în timpul revoluţiei franceze şi în 1817. Impresionat de cele văzute, a publicat mai întâi observaţiile economice. Iată ce mărturisea: „Am publicat la întoarcerea mea, în 1800, descrierea comercială a Greciei, pentru că am gândit că era necesară comerţului Franţei; dar am păstrat pentru mine observaţiile militare, pentru că mă temeam că publicarea lor ar fi trezit ambiţiile Rusiei sau ale Austriei, şi un nou război împotriva Turciei ar fi devenit un conflict european".

Îşi publică lucrarea în 1829, după conflictul ruso-otoman, când slăbiciunea militară a imperiului devenise notorie, iar informaţiile sale aveau numai o importanţă istorică.

În fragmentul dedicat fortăreţelor otomane de pe Dunăre sunt prezentate cele din Serbia, Bulgaria, Ţara Românească, Dobrogea. De pe malul stâng al fluviului a remarcat: Orşova, iar din Dobrogea: Brăila, Galaţi, Izmail, Chilia, Tulcea. Descrie satele risipite, cuprinse între Dunăre şi mare, informează despre dezvoltarea comercială a porturilor fluviale, despre numărul de locuitori, despre anticele construcţii romane: podul de la Drobeta, valul lui Traian. Nu a fost interesat în surprinderea aspectelor politice, sociale, religioase, a subliniat în schimb starea precară a construcţiilor militare, ceea ce a avut drept consecinţă înfrângerile otomane în conflictele din cadrul „problemei orientale".

CĂLĂTORIE MILITARĂ ÎN IMPERIUL OTOMAN[1]

Cartea VII

Linia Dunării

p. 435 Frontiera (otomană) a Dunării se întinde de la vărsarea Savei[2] la cea a Timocului[3], separând Serbia de Ungaria; de la vărsarea Timocului în Marea Neagră, separând Bulgaria de Ţara Românească. [Consideraţii despre izvoarele fluviului şi fortificaţiile otomane din Serbia].

---

[1] Félix de Beaujour, *Voyage militaire dans l'Empire othoman ou Description de ses frontières et de ses principales défenses, soit naturelles soit artificielles,* vol. I, Paris, 1829. Însemnările se referă la călătoria din 1817.

[2] Sava, râu în Serbia.

[3] *Timok,* râu la graniţa bulgaro-sârbă.

www.dacoromanica.ro

Fluviul face la intrarea în aceste defilee o cotitură mare spre nord [...] La p. 442
capătul acesteia se află fortăreaţa otomană Orşova[4], situată la ieşirea din defileu pe o mică insulă a Dunării, care separă Ungaria de Ţara Românească: este un pătrat lung, întretăiat de fortificaţii în unghiuri şi flancat de patru bastioane, construit de acel general Tosca, al cărui cap a fost tăiat la Belgrad pentru că a cedat prea repede Niş[5]. Orşova este considerată punctul cheie pentru Ungaria şi Ţara Românească. Graniţa austriacă formează spre acest punct al liniei Dunării un unghi, al cărui vârf este Orşova şi ale cărei braţe se îndreaptă unul spre Adriatica, urmând cursul Savei şi al Kupei[6], şi altul spre Nistru[7], urmând curbura Carpaţilor. Orşova este bastionul natural al Austriei spre Turcia; şi guvernul austriac nu va ceda acest amplasament turcilor [...]

Dunărea iese din defileul de la Orşova, şi prezintă o minunată cădere de ape; se repliază repede spre sud, se îngustează din nou, // traversează cu greutate un pat p. 443
de roci granitice, care formează legătura dintre lanţul moesic şi cel al munţilor Carpaţi [...] Deasupra acestui canal, între satul sârb Castol şi orăşelul român Cerneţi[8], se văd vestigiile podului lui Traian[9], ale cărui stâlpi şi arcade dăinuiesc şi astăzi, atestând îndrăzneala şi soliditatea construcţiei. [Sunt prezentate fortăreţele otomane din Bulgaria].

[...] Şi Dunărea, cotind la nord, spre Rasova[10], formează un cot mare, la p. 448
începutul căruia se află Hârşova în centru, Brăila şi Galaţi şi la întoarcere Isaccea şi Tulcea. Rasova este un orăşel, situat spre punctul în care Dunărea se află cel mai aproape de mare, de care nu este despărţită decât de un istm îngust [...] Acest istm nu are decât 12 leghe lăţime, şi Traian l-a închis odinioară cu o linie de fortăreţe, ale căror vestigii se văd şi astăzi; este ceea ce se numeşte zidul sau „valul lui Traian", care se întinde la vest şi la est de la împrejurimile Rasovei până la portul Constanţa, şi al cărui centru se află sub orăşelul Medgidia[11]. Întregul teren cuprins între această linie fortificată şi fluviu, pare format din aluviuni, şi este presărat de mlaştini şi mai multe lacuri, printre care se distinge cel de la Razelm[12], care se întinde // până la gurile Dunării; este ţinutul din Bulgaria cunoscut sub numele p. 449
de Dobrogea[13], care pare să se confunde la orizont cu vastele câmpii ale Basarabiei[...]

De lângă Rasova, chiar de lângă Silistra, până la vărsarea Siretului, malul stâng la Dunării este atât de jos şi de mlăştinos, că nu se văd până spre Hârşova

---

[4] Orşova, oraş în jud. Mehedinţi.

[5] *Nissa,* oraş în Iugoslavia.

[6] *Koulpa,* râu în Croaţia.

[7] Nistru, râu în Republica Moldova.

[8] Cerneţi, sat component al comunei suburbane Şimian, municipiul Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi.

[9] Podul construit de Apollodor din Damasc.

[10] *Rassova,* localitate jud. Constanţa.

[11] *Karasu,* astăzi Medgidia, jud. Constanţa.

[12] *Rassein,* lac aflat în nord-estul Dobrogei.

[13] În acea perioadă Dobrogea făcea parte din Imperiul otoman.

decât nişte sate sărăcăcioase locuite de păstori; dar mai departe descoperim din loc în loc câteva înălţimi izolate, care se ridică asemenea insulelor în mijlocul câmpiei, rupându-i uniformitatea; pe două astfel de înălţimi au fost construite (oraşele) Brăila şi Galaţi, unul la confluenţa Siretului, celălalt mai departe între vărsarea Siretului şi cea a Prutului. Terenul de pe malul drept nu este mai înalt, şi nu se poate merge de la Rasova la Hârşova şi de la Hârşova la fortul Măcin[14], aşezat în faţa fortăreţei Brăilei, decât mergând pe drumuri întretăiate de mlaştini. Hârşova, vechiul Axiopolis, este un orăşel apărat de o fortificaţie mică şi în afară de un pod de vase permanent, singurul care se găseşte pe Dunăre, nu are altă importanţă
p. 450 militară, dar Măcin are // un mic fort foarte bine construit, care oferă o posibilă apărare. Fortăreaţa Brăilei, aşezată pe celălalt mal al fluviului şi separată de fort numai de câteva insule părăsite, este aşezată pe un podiş ce coboară pe nesimţite spre fluviu, căruia îi schimbă cursul. La început nu era decât un simplu pătrat cu două turnuri în unghiuri; mai apoi acest pătrat s-a transformat într-un pentagon întărit şi cu un şanţ de 18 picioare lărgime. Tranşeele noii incinte, care leagă bastioanele, nu sunt deloc consolidate; dar pot susţine artileria şi există în faţa câmpiei un cartier foarte populat. În cartier sau în incintă trăiesc 5–6.000 locuitori.

Dunărea formează între Măcin şi Isaccea un arc de cerc în mijlocul căruia se află Galaţi. Acest oraş, aruncat într-un colţ al Moldovei între Siret şi Prut, nu are drept apărare decât o fortăreaţă mică unde stă prefectul, chiar dacă este populată de 20.000 locuitori şi este antrepozitul unui comerţ înfloritor; Isaccea, situat mai departe de Galaţi, pe malul celălalt al fluviului şi la est de Măcin, este apărată de un mic fort înconjurat de un oraş de 2– 3.000 locuitori; este locul unde este traversat fluviul când mergem spre Basarabia, acela unde se crede că a trecut Darius în expediţia sa contra sciţilor. Astăzi se traversează cu un bac la care se ajunge pe două drumuri lungi, dintre care cel mai bine construit se întinde de-a lungul malului stâng şi porneşte de la oraşul Reni, situat la vărsarea Prutului între Galaţi şi Isaccea. Dunărea de la Prut până la mare serveşte astăzi de graniţă între teritoriul turcesc şi cel rus //.

p. 451 Acest fluviu se înfundă dincolo de Isaccea într-o câmpie joasă şi mlăştinoasă, unde se împarte în trei braţe. Cel din mijloc este singurul navigabil; celelalte două nu sunt accesibile decât bărcilor. Cele două braţe sudice sunt apărate de fortul de la Tulcea, situat lângă unghiul unde cele două braţe se împart, şi braţul nordic este <apărat> de fortăreaţa Izmail şi de fortul Kilia[15]. Fortul Tulcea este foarte mic [...]

Fortăreaţa Izmail, devenită celebră în zilele noastre prin rezistenţa în faţa ruşilor şi prin cruzimea lui Suvorov[16], este un poligon de mai bine de o leghe lungime, care străjuieşte malul stâng al fluviului şi care, neavând aproape de loc case, seamănă mai mult cu o tabără fortificată decât cu un oraş. Incinta sa este acoperită de cărămizi două treimi din înălţime, şi <este> înconjurată de un şanţ şi de un drum acoperit [...] //

---

[14] *Matchin,* localitate jud. Tulcea.

[15] *Kılia* şi *Izmail,* oraşe în Republica Ucraina.

[16] Aleksandr Suvorov, conte, general, comandant al trupelor ruse în campania din 1787–1791.

www.dacoromanica.ro

Fortul Kilia, situat la şapte leghe mai jos de Izmail, pe acelaşi mal al p 452
fluviului, părea inutil, pentru că acest braţ nu este navigabil [...] Ar fi trebuit mărit fortul Tulcea, care apără braţul din mijloc, singurul navigabil, să se întindă acest fort pe înălţimile vecine, pentru a-şi încrucişa focurile cu cele de pe malul opus, şi să se construiască o redută în jurul satului Sulina[17], pentru a închide farul destinat să dirijeze navigatorii care intră pe acest braţ al fluviului.

Braţul Tulcea sau Sulina poate avea 120 de stânjeni lăţime şi trei sau patru adâncime; celelalte două, Chilia şi Sfântul Gheorghe[18] nu au mai mult de doi stânjeni adâncime şi 100 lăţime şi sunt stânjenite de mâl; rezultă că Dunărea sfârşeşte astăzi ca şi Rinul, pierzându-se în mijlocul aluviunilor pe care le aduce.

În concluzie, linia Dunării este presărată cu multe fortăreţe, majoritatea prost construite. De obicei nu sunt apărate decât de un zid simplu, flancat de turnuri sau de fortificaţii în unghi şi foarte rar au fost adăugate bastioane pentru a apăra tranşeele. Nu se văd bastioane regulate decât la Belgrad, Vidin şi Ismail; şi numai aceste trei locuri merită cu adevărat // numele de fortăreaţă, pentru că sunt singurele ce pot rezista unui atac regulat. Există între aceste <fortăreţe menţionate> p. 453
mari distanţe fără apărare; şi nimic nu este mai uşor decât a străpunge linia Dunării, pentru că fluviul în ciuda enormului său volum de apă, nu reprezintă decât o barieră neputincioasă.

[17] Sulina, oraş jud. Tulcea.
[18] Sfântul Gheorghe, braţul de sud al Dunării.

www.dacoromanica.ro

A. I. MIHAILOVSKI-DANILEVSKI

(1790–1848)

Alexandru Ivanovici Mihailovski-Danilevski, important scriitor militar rus s-a născut în anul 1790. A servit în armata rusă în timpul războiului ruso-turc (1806–1812) despre care a scris chiar un studiu, iar în anul 1818, în calitate de aghiotant al ţarului Alexandru I, a efectuat o călătorie de inspecţie în sudul Rusiei, a cărei descriere a fost publicată mai târziu în revista „Ruskii arhiv", 1897, vol. 91, p. 69 şi urm.

În calitate de participant la campania rusă din 1828–1829 împotriva Porţii otomane, Mihailovski-Danilevski a trecut prin principatele dunărene, în drum spre frontul din Balcani, poposind câtva timp la Iaşi şi Bucureşti. Problemele care îl interesează sunt mai mult de ordin militar, de aceea informaţiile sale sunt succinte şi unilaterale. Surprinde în fugă şi câteva aspecte mai caracteristice ale protipendadei cu care a venit în contact, dar nu intră într-o analiză socială mai adâncă. Textul său prezintă interes mai ales pentru zugrăvirea atmosferei din ţările noastre în timpul războiului ruso-turc din 1828–1829.

Moare în anul 1848, în gradul de locotenent general al armatei ruse.

Amintirile de campanie ale lui Mihailovski-Danielevski au fost publicate în revista „Ruskaia starina", 1893, nr. 7–9 (iulie–august), p. 175–205 şi 336–387 şi traduse parţial de G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Ţara Românească*, Bucureşti, 1947, p. 265–270.

A. I. MIHAILOVSKI-DANILEVSKI

(CĂLĂTORIA ÎN MOLDOVA ŞI ŢARA ROMÂNEASCĂ 1829)[1]

.....

p. 182 La 8 iunie am trecut Nistrul în apropiere de Moghilev. Acest fluviu formează adevărata graniţă dintre lumea cultă şi ţările pe jumătate sălbatice care se află pe malul său drept. Malurile abrupte şi sinuoase ale Nistrului îi dau o oarecare asemănare cu Rinul, cu deosebire că pe Rin nu este nici un arşin de pământ necultivat, pe când mâna omenească nu a atins aproape de loc pământurile aşezate de-a lungul Nistrului. Abia am trecut acest râu, când mi s-au înfăţişat oameni îmbrăcaţi <numai> pe jumătate, cu chipuri crunte, trândavi, vorbind o limbă încă străină pentru muze şi am mers prin stepe nemărginite până la Prut. Pe această întindere nu am întâlnit nici un arbore, nici o căsuţă mai bună, nici trecători. Departe de drum se vedeau uneori sate sărăcăcioase care păreau şi triste pentru că pe lângă ele nu era sădit nici un copac. În schimb sunt aici lunci bogate, presărate

[1] Traducerea s-a făcut după textul rus publicat în „Ruskaia starina", 1893, nr. 7–9, p. 182 şi urm., coroborat cu G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Ţara Românească*, Bucureşti, 1947, p. 265–270.

www.dacoromanica.ro

cu flori care la noi cresc numai în grădini; am văzut acolo crini galbeni, heliotropi, lalele. Deasupra acestor pustiuri nesfârşite zburau păsări de pradă, ulii şi vulturi şi, urmărindu-le cu privirea zborul mi-au împrăştiat gândurile mele melancolice.Acum 11 ani am fost în Basarabia[2], dar de atunci nu am constatat nici un fel de îmbunătăţiri; poate că s-au făcut îmbunătăţiri în administraţia civilă, dar în ceea ce priveşte aspectul exterior, totul a rămas în haosul // de dinainte, ca şi când abia p. 183
acum ar fi ieşit din mâinile naturii.

În aceeaşi zi am trecut graniţa la Sculeni pe Prut şi mi-am luat rămas bun de la patria <mea>, iar a doua zi, într-o frumoasă dimineaţă, am sosit la Iaşi. Acesta nu este un oraş european nici prin forma sa de construcţie, şi nici prin înfăţişarea locuitorilor, care umblă în portul asiatic; mulţi dintre aceştia sunt înarmaţi cu pistoale şi pumnale, fapt care dovedeşte, cât de puţin apără legile pe particulari, care trebuie ei înşişi să se îngrijească de propria lor apărare.

La început m-au dus într-un birt; m-am aşezat în cerdacul înalt şi am admirat vreme îndelungată cetele pestriţe de oameni care se agitau în străzile înguste ale oraşului, în care eram complet străin, când deodată, sunetul clopotelor mi-a zguduit sufletul cu un salut cunoscut şi mi-a amintit de Rusia; am aflat că se trăgeau clopotele pentru *Te-Deum,* cu prilejul victoriei câştigate la Kulevcea[3]. Am plecat la catedrală, unde am găsit pe toţi funcţionarii ruşi din Iaşi. După oficierea *Te-Deu-mului,* mitropolitul[4] m-a poftit la prânz, unde erau mulţi boieri moldoveni; unii dintre ei mi s-au prezentat şi au vorbit cu mine într-o franţuzească destul de corectă. Cu o lună înainte, contele Diebici[5], plecând din Iaşi, pentru a începe operaţiunile de război dincolo de Dunăre, a oficiat un *Te-Deum* la catedrală; când s-a apropiat să sărute crucea, mitropolitul, fără să-l prevină, i-a cerut sabia. Contele a scos-o din teacă şi mitropolitul a binecuvântat-o. Comandantul suprem[6] care mi-a povestit acest lucru, a adăugat că a fost profund mişcat de acest gest neaşteptat. Această sabie este sabia pe care o purta împăratul şi pe care acesta a scos-o şi a dăruit-o noului său comandant de oşti, când şi-a luat rămas bun de la el, înaintea plecării lui din Petersburg.

Unul dintre funcţionarii ruşi din Iaşi m-a poftit la prânz; proprietăreasa casei unde locuieşte, o moldoveancă, stă culcată pe un divan enorm, cu picioarele strânse. Boieroaicele din Moldova petrec cea // mai mare parte a zilei în această p. 184
poziţie. Ele se scoală pe la orele 10, beau <cafea>, fac sau primesc vizite, la ora două prânzesc şi până la ora cinci dorm. După ce se scoală se sulemenesc, se rumenesc şi se duc să se plimbe vreo două ore cu trăsura pe strada cea mare, iar

---

[2] În anul 1818 Mihailovski-Danielevski, însoţise pe împăratul Alexandru I, în calitate de aghiotant, în timpul călătoriei acestuia în sudul Rusiei.

[3] Kulevcea, sat în Rep. Ucraina.

[4] Este vorba de mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache (1803–1806; 1813–1821; 1823–1842).

[5] Diebici, Ivan Ivanovici (1785–1831) feld-mareşal rus, a luat parte la războaiele împotriva lui Napoleon, iar în 1829 a fost numit comandant suprem al armatei ruse. În 1831 a fost trimis de ţarul Nicolae I să reprime răscoala din Polonia.

[6] P. D. Kisselev (1788–1872), comandantul trupelor ruseşti staţionate în Principate, căruia i se încredinţase misiunea de a asigura spatele frontului.

www.dacoromanica.ro

când se întorc acasă, rămân singure, deoarece reuniuni în case particulare nu se fac aproape de loc. Mi s-a întâmplat să văd aceste plimbări. Toate trăsurile, din care aproape nici una nu este elegantă, sunt trase de doi cai cu ochelari, şi se înşiră la pas, una după alta, pe stradă. Vizitiii aveau pe cap nişte pălării rotunde foarte mari, asemănătoare cu pălăriile folosite la noi la înmormântare; aceste pălării erau acoperite de panglici în diferite culori; în caleşti şedeau cu un aer <plin de> importanţă, boierii moldoveni, în caftane, încinşi cu şaluri bogate şi cu enorme căciuli de blană de oaie, iar lângă ei, ca puternic contrast soţiile lor făceau paradă de toaletele lor frumoase, comandate la Viena.

La Iaşi s-a hotărât <să locuiesc în> casa boierului Dumitrache Beldiman[7]; la prima mea întâlnire cu gazdele mi s-a adus pe tavă o chisea de dulceaţă şi un pahar de apă; aceasta se numeşte „dulcazza", apoi mi-au oferit o pipă şi o ceaşcă de cafea neagră. După aceasta au apărut fiii gazdelor mele, tineri instruiţi, care prin educaţia lor depăşesc nobilimea noastră velicorusă, care locuieşte la ţară (în gubernii) cu toate că şi moldovenii mei stau tot timpul la moşiile lor. Ei vorbeau foarte bine franţuzeşte şi nemţeşte şi aveau o judecată atât de sănătoasă, încât convorbirea cu ei mi-a făcut foarte mare plăcere.

Boierii moldoveni nu se îndeletnicesc de loc cu meseria armelor. Turcii nu iau din principate recruţi pentru armata lor şi de aceea moldovenii fiind un popor cu totul paşnic, trebuie să se supună fără obiecţiuni stăpânilor lor, şi îşi pun speranţa de a scăpa cândva de jugul turcesc nu într-o răscoală populară, care se poate întâmpla să aibă loc, ci în ajutorul Rusiei. Socotesc că într-o anume privinţă, politica Porţii de a nu da arme popoarelor învinse merită să fie imitată şi
p. 185 noi nu ar trebui să obişnuim pe poloni şi lituanieni cu meseria armelor sau să le // îngăduim să ia parte la războaiele purtate de Rusia. Atunci, încetul cu încetul, ar dispare spiritul războinic la aceste popoare ... Dacă noi am fi găsit acum în Moldova oaste sau oameni care să fi slujit în armata turcească, ne-ar fi fost mai uşor să-i folosim împotriva Porţii şi noi am fi găsit în ei aliaţi de nădejde; dar, fiindă în principate nu este decât populaţie paşnică, nu-i putem da în război nici o întrebuinţare.

III

La Iaşi am aflat în mod sigur că brigada mea este lângă Giurgiu şi este folosită la blocarea acestui oraş ...

Am stat la Iaşi două zile, am cumpărat cai de trăsură şi o mulţime de lucruri de tot felul şi proviziii, deoarece în campania contra turcilor trebuie să am cu mine întreaga gospodărie şi diferite rezerve de provizii, pentru că se întâmplă să ne aflăm adeseori, în stepă, sau în locuri unde nu se poate cumpăra nimic. Pe deasupra, mi-am înarmat oamenii cu pistoale şi săbii, pentru că bandele de tâlhari, alcătuite din

[7] Vornic moldovean, fratele scriitorului Alexandru Beldiman; el însuşi autor al unei lucrări literare: *O comedie a banului Constantin Canta* alcătuită în colaborare cu Costache Conachi (cf. George Călinescu, *Istoria literaturii române*, ed. a II-a, revăzută, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 87).

www.dacoromanica.ro

arnăuți și alți vagabonzi fac mari prădăciuni, și chiar zilele acestea au jefuit trei ofițeri ruși în împrejurimile Iașilor. Mai primejdioasă decât tâlharii // era ciuma p. 186
care a apărut în diferite orașe din Principate, ca Bârlad, Focșani, Galați și Slobozia. Drumul meu trecea prin unele din aceste orașe și, prin urmare, mă aștepta nu numai războiul contra turcilor, ci și la pedeapsa hoților, la molimă și la o climă ucigătoare. Astfel călătoria mea prin Moldova mi se înfățișa sub forma cea mai întunecată, dar trebuia să mă supun soartei.

Ofițerii, care au venit să mă vadă la Iași, au confirmat toate cele auzite în legătură cu insuccesele ultimului război. Colonelul de artilerie Iliin mi-a povestit că i se ordonase să transporte vreo 40 de tunuri din Șumla, și în acest scop el a procedat în modul următor: caii fiind sleiți de puteri, el îi înhăma pe toți să tragă jumătate din tunuri; după ce le transporta pe acestea, trimitea iar aceiași cai după cealaltă jumătate de tunuri. Procedând astfel abia că nu și-a pierdut tunurile.

La 12 iunie am plecat din Iași spre București cu caii mei. A fost prima mea călătorie lungă cu aceiași cai; dar a fost o necesitate, deoarece principatele sunt atât de sleite de urmările răscoalei prințului Ipsilanti[8] și de campania din anul trecut încât, odată ieșit din Iași, nu mai puteau cumpăra cai, iar la București era primejdios să te oprești din cauza molimei. Mă însoțeau două călăuze înarmate, iar prin locuri muntoase și, prin păduri mergeau pe jos. După ce am făcut câteva verste[9] mi s-au alăturat doi studenți în medicină de la universitatea din Moscova, atât de speriați de povestirile despre tâlhari, încât aproape tremurau de frică și mi-au cerut permisiunea de a merge împreună cu mine. Acești tineri, care nu-și isprăviseră încă studiile, fuseseră trimiși în armată, să trateze – sau să omoare – pe soldați. Spre seară am ajuns în satul Ungheşti[10], unde am rămas să petrecem noaptea. Eu am tras la o colibă împletită din stuf; lângă mine stăteau hergheliile de cai și cete de moldoveni și țigani; zgomotul ce venea de la această tabără și vorbăria lor, pe care nu o înțelegeam, au ținut până noaptea târziu. Dar nu numai de acest zgomot am fost adeseori trezit din somn; treceau fără de încetare curieri când spre cartierul general, când de la aceasta, și sosirea fiecăruia din ei era anunțată de strigătul strident al surugiilor moldoveni. Foile de drum erau luate de la călători // p. 187
de către șefii de stație – nu cu mâinile, ci – de teama ciumei – cu un clește de fier; ele erau afumate deasupra unui foc făcut din oase de cai. Acest foc a pâlpâit întreaga noapte în fața colibei mele.

A doua zi, la ora trei a unei prea frumoase dimineți, am plecat la Bârlad prin niște locuri de toată frumusețea. În drum l-am întâlnit pe tânărul Dunaevskii, care mi-a făcut, după împrejurări, un dar prețios, constând din câțiva căței de usturoi și o sticlă de oțet cu usturoi. Și aceasta și aceia slujesc pentru prevenirea ciumei, care constituie principalul subiect de convorbire al călătorilor.

Spre seară am ajuns la Bârlad unde mă gândeam să petrec în liniște noaptea, dar cât de mare mi-a fost groaza, când, intrând în oraș, am găsit străzile cu

[8] Este vorba de mișcarea revoluționară greacă de la 1821 *(Eteria)*, condusă de Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domn al Țării Românești, Constantin Ipsilanti.

[9] Versta, măsură de lungime rusă de circa 1,071 km.

[10] Probabil Pungești, sat și comună, jud. Vaslui.

www.dacoromanica.ro

desăvârşire pustii, casele şi porţile încuiate bine şi în pieţe, în curţi şi pe străzi focuri care fumegau; pe scurt, în Bârlad, cu cinci zile mai înainte se declarase ciuma. A plecat la comandant, colonelul Platonov <în vârstă> de 70 de ani, pe care l-am găsit tremurând <de frică> deoarece la teama ciumei se adăuga sentimentul dragostei părinteşti; cu puţin înainte sosiseră din Rusia soţia lui şi cele patru fiice. Ne putem uşor închipui situaţia acestui om nenorocit. M-am îndreptat spre casa unui boier, unde am rămas să petrec noaptea; am poruncit să se încuie porţile şi să nu fie lăsat nimeni să intre în curte, iar sentinelei i-am ordonat să tragă în oricine ar încerca să pătrundă. În Bârlad mureau zilnic de molimă câte doi oameni. Astfel, pentru prima dată mi s-a întâmplat să înnoptez într-un oraş <molipsit de> ciumă; nu voi uita niciodată prima mea impresie de groază dar făcându-mi curaj, m-am bizuit pe bunătatea Providenţei; aceasta m-a liniştit mai mult decât toate măsurile de precauţie folosite în asemenea cazuri: frecatul cu usturoi, afumarea cu oţet ....

Pe date de 14, la ora 4 dimineaţa, am plecat bucuros din Bârlad, de unde am luat o călăuză. Din nenorocire nu cunoştea bine drumul şi ne-am rătăcit. Oricât de
p. 188 neplăcută a fost această întâmplare totuşi, // mi-a oferit prilejul, rătăcind pe drumuri de ţară, să văd multe sate, care aproape nu se întâlnesc de-a lungul drumului mare. Clădirile din aceste sate nu se aseamănă de fel cu casele ţărăneşti de la noi; multe sunt risipite pe povârnişurile dealurilor; pe lângă fiecare casă se află o grădină de legume înconjurată de un gard de nuiele, în care este sădită viţă de vie.

Spre prânz am sosit în oraşul Tecuci. Dar fiindcă şi aici izbucnise ciuma, m-am oprit la o depărtare de o verstă de barieră, în câmp, lângă o fântână. După o jumătate de ceas s-a apropiat de mine o frumoasă caleaşcă vieneză, la care erau înhămaţi opt cai. Pe capră se afla un arnăut într-un port luxos, având la umeri puşcă şi la cingătoare pistol şi patru pumnale. În caleaşcă şedea un boier moldovean; era ispravnicul ţinutului său, mai bine zis, stăpânul întregului ţinut, pentru că după cum am aflat de la el, exercită puterea executivă şi judecătorească şi controlează strângerea veniturilor statului. Se numea Nicolescu şi m-a salutat într-o pură limbă franceză şi la întrebarea mea, cu cine a învăţat-o, mi-a răspuns că în tinereţe a avut vreo cinci preceptori francezi. Mi-a adus în dar un ulcior mare de vin gustos moldovenesc. Vinul alcătuia de câteva zile băutura mea, pentru că nouă, celor sosiţi din nord, ni se interzice să consumăm apă, sub pretextul că aceasta ca şi fructele, produc friguri. Nu ştiu pe cât este de adevărată această afirmaţie totuşi în cursul întregii campanii nu am băut apă şi nu am mâncat fructe şi, poate că datorită acestei abstinenţe nu am suferit de friguri, lucru cu care puţini se pot lăuda.

De la Tecuci trebuia să-mi urmez drumul spre Focşani, dar fiindcă în acest oraş ciuma bântuia atât de năpraznic, încât din 3 000 de locuitori a treia parte căzuse victima molimii, de la Tecuci am luat-o la stânga, spre târgul Fundeni[11], pe drumul de ţară ce mergea de-a lungul râului Bârlad; pe malurile lui abrupte se găsesc o mulţime de sate, vii şi livezi de pomi fuctiferi. Întunericul serii nu mi-a îngăduit să ajung până la Fundeni, şi m-am oprit în apropiere, la o staţie de poştă;
p. 189 în faţa colibei mele de stuf ardea focul şi m-am culcat pe // un fân tare aromat, care se poate găsi în ţările cele mai salubre din Europa.

[11] *Fundeni,* sat şi comună, jud. Galaţi.

www.dacoromanica.ro

Pe data de 15 am plecat din Fundeni o dată cu zorile zilei şi, pentru a ocoli oraşele <molipsite de> ciumă Focşani şi Râmnic, am fost silit să fac un ocol enorm spre Puţu[12], Ariciu[13] şi Grădiştea[14] şi numai pe întuneric, am sosit în satul Cilibia[15], unde m-am şi oprit spre a-mi petrece noaptea într-o colibă de stuf, fără ferestre şi fără uşi. În tot satul nu s-a putut găsi pentru mine o masă şi, în cele din urmă, în locul acesteia, mi s-a adus o scândură, căreia i-am adaptat nişte picioare din patru bucăţi de lemn. În această zi am părăsit Moldova şi am mers vreo optzeci de verste prin Ţara Românească. Privirii nu i se înfăţişează, decât stepe nemărginite care, întocmai ca o mare întinsă, ţi se par nesfârşite. Liniştea adâncă de pe întinsul lor este întreruptă numai de zumzetul a milioane de insecte, care locuiesc în aceste şesuri roditoare, ce aşteaptă numai braţul ... pentru a-l răsplăti însutit pentru munca lui. Rareori am întâlnit păscând <vite> sau câte un ţăran trecând şi aceste întâlniri îmi făceau o plăcere egală cu aceea, pe care o simţeam atunci, când în timpul unei îndelungate navigări pe mare, vedeam pânze albind în depărtare. Cele câteva sate pe lângă care am trecut erau molipsite de ciumă şi în ele fumegau focuri pentru a dezinfecta aerul: dar eu în decursul de câteva zile mă obişnuisem cu această privelişte, încât nu mă mai impresiona.

De la Cilibia mi-am urmat călătoria pe drumul mare al Bucureştilor şi din cauza oboselii cailor, m-am oprit înainte de ora obişnuită, pentru masă, în apropiere de satul Cotarca[16]. De aici începând aspectul monoton al stepelor a început să fie întrerupt de cruci mari sepulcrale, săpate în piatră şi de movile care sunt, poate, monumente ale popoarelor care au locuit aici în vechime şi au dispărut în întunericul veacurilor. În drum am întâlnit câţiva oameni care cu chipuri orientale, se odihneau – fenomen îmbucurător în pustiurile Ţării Româneşti, – şi la întrebarea mea, „cine sunt", au răspuns că sunt meseriaşi germani. – „De unde veniţi"? am continuat eu să-i întreb. „– Din oraşul Göttingen, regatul Hanovrei", a răspuns unul din ei. – Aceste cuvinte au exercitat asupra mea un fel de acţiune magică şi mi-au deşteptat ima//ginaţia care dormita în arşiţa stepelor. După ce am vorbit cu el p. 190
câteva minute despre Göttingen, despre străzile şi împrejurimile lui şi despre unele persoane care-mi erau scumpe, şi pe care le cunoştea după nume, mi-am luat rămas bun şi, ajungând la coliba în care mă pregăteam să petrec noaptea, m-au năpădit amintirile trecutului. Puteam oare să mă gândesc atunci, – când visam în universitate la nemurire, în arena ştiinţei şi când credeam că-mi voi petrece zilele, necunoscut, în vreun colţişor al pământului – că soarta va imprima vieţii mele cu totul altă orientare decât aceea pentru care mă pregăteam şi că-mi va fi sortit să mă las în voia acestor meditaţii în stepele Ţării Româneşti? În jurul meu se întind câmpii fără de sfârşit, care n-au fost cultivate de mâna omului, poate de la crearea lumii sau poate <erau> odinioară populate, iar acum <sunt cu> totul pustii; în

[12] *Puto*. Neidentificat.

[13] *Ariciu*, sat, com. Salcia Tudor, jud. Brăila.

[14] *Gradijek*, sat şi comună, jud Brăila.

[15] *Celobia*, sat şi comună, jud. Buzău.

[16] Este vorba, probabil de satul Cotorca, comuna Ciocârlia, oraş Urziceni (jud. Ilfov).

www.dacoromanica.ro

depărtare se zăreau câteva colibe, de o parte şi de cealaltă păşteau herghelii de cai şi pe iarbă zăceau fără grijă, românii: în faţa mea, pe pământ, se servise ceaiul, şi eu şedeam sub cerul liber, pregătindu-mă să văd, poate peste câteva zile, lupta sângeroasă ....

La 17 am sosit la Bucureşti, unde am petrecut două zile. Acesta nu este un oraş european, străzile sunt înguste şi murdare; pe ele merg oameni cu chipuri asiatice, vorbind o limbă pe care n-o înţeleg. Mi s-a dat o casă enormă a unui boier – porţile ei nu se deschideau decât cu mare precauţie, din cauza ciumei care bântuia în oraş.

O adevărată bucurie a fost pentru mine deschiderea unei librării unde am găsit multe din lucrările interzise în Rusia, ca: *Mémoires* de Michael Oginski, *Las Cases*, *Mémorial de Sainte Helene*, *Mémoires d'un homme d'Etat* şi altele. Văzându-mă printre cărţi, am început parcă să respir un aer cunoscut. Părea că m-am strămutat în Europa, deoarece două săptămâni călătorisem prin stepele Basarabiei, Moldovei şi Ţării Româneşti şi văzând peste tot lipsa de cultură şi
p. 191 barbaria, mă socoteam în afară de Europa //.

Bărbaţii boieri îşi petrec viaţa în trândăvie şi lene; ei nu se ocupă nici de serviciu, nici de ştiinţe, ci îşi încep şi îşi termină viaţa pe divanuri moi, înconjuraţi de nori de fum de tutun; monotonia vieţii lor este întreruptă numai din când în când, de războaiele purtate între Rusia şi Poarta otomană. În această vreme li se deschide un vast câmp de intrigi; de obicei, la intrarea trupelor ruseşti în Principate sunt schimbaţi şi numeroşi alţi funcţionari, boierii căutând să ocupe locurile acestora unii din lăcomie <iar> alţii din ambiţie. La începutul fiecărui război ei speră că Moldova şi Ţara Românească vor rămâne Rusiei, şi de aceea ne fac tot felul de hatâruri şi servicii, <căci> nu ştiu că făgăduielile măgulitoare ale cabinetului nostru au drept ţel doar mai rapida aprovizionare a armatei noastre cu diferite provizii. Astăzi guvernul nostru, îndemnat de spiritul timpului şi de cultura tot mai răspândită pretutindeni, are de gând să îmbunătăţească cârmuirea Principatelor, unde dăinuiesc abuzuri de secole, şi urmăreşte să înduplece, la încheierea păcii, Poarta ca să aprobe aceste inovaţii. În acest scop s-a înfiinţat la Bucureşti un comitet sub preşedinţia lui Minciaky[17], consulul nostru general. La întrebarea mea, în ce vor consta, aproximativ schimbările, el mi-a răspuns că trebuie mai ales sporită în principate autoritatea şi influenţa consulilor rusi ...

.....

IV

p. 195 Am petrecut două zile în Bucureşti şi am plecat spre Giurgiu; dar pentru a ieşi din oraş îmi trebuia un certificat, că nici eu nici oamenii mei nu suntem molipsiţi de ciumă. A fost de ajuns să mă duc la comandant, ca să-mi şi fie eliberat;

[17] Matei Lvovici Minciaky, consul general rus la Bucureşti (1825–1828).

www.dacoromanica.ro

în // el se spunea că medicul ne-a examinat personal şi că nu a găsit la noi nici un fel de semn de molimă. Acesta a fost un neadevăr curat, pentru că medicul nici nu s-a apropiat de mine; acest fel de îngăduinţă faţă de persoanele titrate pot avea cele mai dăunătoare urmări, pentru că nu se poate garanta că la adăpostul certificatului n-a ieşit din oraş vreun molipsit de această boală şi nu a răspândit-o în alte locuri. p. 196

În seara aceleiaşi zile am sosit, în sfârşit, la brigada mea, pe care am găsit-o în tabăra din apropierea satului Daia[1], la vreo şase kilometri depărtare de cetatea turcească Giurgiu. Trupele lăsate pe malul stâng al Dunării fuseseră împărţite în două detaşamente: unul se afla în Oltenia sub comanda generalului Geissmar, iar celălalt sub comanda generalului Loşnarev care trebuia să ţină Giurgiu sub observaţie.

[1] *Daia*, sat şi comună, jud Giurgiu.

www.dacoromanica.ro

J. G. SCHWARZOTT

(?–?)

Despre J.G. Schwarzott, *magister artium*, doctor în filosofie şi medicină se ştie foarte puţin. A fost medic de regiment chezaro-crăiesc, în gradul de maior, prim-inspector al cursului inferior din Academia Iosefină de medicină şi chirurgie, profesor de medicină militară la Spitalul Central al Garnizoanei din Viena. Pentru activitatea sa de medic şi de profesor de medicină Schwarzott a primit, înainte de 1829, data călătoriei sale în Banat, medalia de onoare *Meritul Civil (Civilverdienst-Ehrenmedaille)*. Interesul său pentru virtuţile terapeutice şi pentru izvoarele de apă minerală de la Băile Herculane, exploatate sistematic din primul deceniu al secolului al XIX-lea, a fost încurajat de consilierul aulic Johann Nepomuk Isfordink, un medic chirurg renumit, membru al Consiliului Aulic de Război (Hofriegsrat). Medicul pasionat de ştiinţele şi frumuseţile naturii şi-a adunat o seamă de însemnări şi informaţii, în cursul călătoriei sale prin Banat spre Mehadia şi Băile Herculane, pe care le-a ordonat şi sistematizat în cuprinsul monografiei sale detaliate despre această localitate balneară şi împrejurimile sale. El a cutreierat aşadar, Banatul de la Mocrin şi până la Clisura Dunării, încântat de frumuseţea naturii şi dornic, totodată, de a publica rezultatul cercetătorilor sale. Mai mult, iniţiativa sa de a întocmi o monografie completă din punct de vedere: topografic, geografic, geologic, orografic, botanic, fiziografic, chimic, terapeutic al Băilor Herculane a fost sprijinită de consilierul aulic Johann Nepomuk Isfordink, nu numai moral. Aceasta i-a înlesnit accesul la o serie de rapoarte întocmite pentru Consiliul Aulic de Război, mai cu seamă în 1817, de dr. von Zimmermann, consilierul aulic dr. Martini, medicul băilor ca şi de căpitanul cavaler von Lichtenstern, inspector al băilor în 1829. Totodată J G. Schwarzott a folosit, în manuscris, lucrările întocmite de A. Rochel şi de dr. Frivaldsky din Pesta pentru redactarea capitolelor referitoare la fiziografia izvoarelor de apă minerală de la Herculane.

În aceste împrejurări este firesc faptul că, în cuprinsul introducerii sale, Schwarzott a menţionat, în mod expres, izvoarele monografiei deopotrivă cu sprijinul primit pentru redactarea ei. Mai mult, autorul a închinat-o în semn de mulţumire plină de veneraţie, pentru bunăvoinţa de care s-a bucurat vreme de mai mulţi ani din partea eruditului Domn Johann Nepomuk Isfordink, aşa cum rezultă din dedicaţia amplă, care precede de fapt introducerea lucrării.

Reîntors acasă, probabil la Viena, unde şi-a publicat în 1830 monografia, Schwarzott a fost convins de necesitatea de a prezenta, cât mai temeinic şi mai documentat pentru vremea sa, o localitate balneară din Banat renumită în Europa încă din epoca romană. Cartea sa încheiată în 1830 şi publicată pe cheltuiala proprie a avut menirea de a pune în lumină izvoarele de apă minerală folosite la data călătoriei sale, compoziţia lor fizico-chimică, analiza chimică, virtuţile şi efectele terapeutice dar, mai cu seamă, modul lor optim de folosire de către medic şi pacient. Din acest punct de vedere, monografia lui Schwarzott poate fi considerată un ghid util, atât pentru medici cât şi pentru pacienţii care aveau nevoie de cură balneară. Totodată, monografia Băilor Herculane cuprinde pe lângă descrierile localităţilor parcurse şi peisaje proprii culoarului Timiş-Cerna, impresiile călătorului despre Oficiul de Carantină de la Jupalnic şi despre cetatea Orşova Nouă sau Orşova Turcească, unde comandantul l-a întâmpinat cu ospitalitatea tipic otomană. Schwarzott a inclus în textul său

www.dacoromanica.ro

prezentarea diferitelor vestigii romane, a drumurilor din Banat şi, mai cu seamă, căile de acces la Băile Herculane. Această localitate renumită care a atras, potrivit statisticilor consultate de Schwarzott, 20 000 de vizitatori precum şi grăniceri şi locuitori din Banat, s-a aflat în centrul atenţiei monografiei sale. Autorul a descris cu multă migală: izvoarele de apă minerală, toate stabilimentele balneare, modul lor de administrare, casele de oaspeţi, casa săracilor sprijinită prin contribuţiile benevole de la pacienţii veniţi la tratament, celelalte clădiri din localitate, prăvăliile şi viaţa cotidiană a pacienţilor. Cititorului i se oferă astfel un tablou viu al Băilor Herculane din anul 1828, fapt care reprezintă, din punct de vedere istoric, geografic şi medical, interesul multiplu stârnit de lectura monografiei lui Schwarzott. Descrierea plimbărilor şi excursiilor mai lungi constituie o pledoarie în plus pentru un popas sau o cură balneară la Băile Herculane, în acest context înscriindu-se referiri numeroase şi competente la flora de pe valea Cernei. Pe drumul său de întoarcere spre Biserica Albă, Schwarzott a vizitat, potrivit relatărilor sale amănunţite, Orşova Veche, Orşova Nouă, a urcat pe muntele Alion, a trecut pe la Carantina de la Jupalnic şi a cercetat cu luare aminte peştera Veterani. În timpul călătoriei sale prin „minunata vale a Almăjului", Schwarzott a admirat Cheile Globului, plaiurile străbătute de râul Nera şi vegetaţia lor bogată. De la Prigor, sediu de companie, el a trecut prin 13 localităţi de pe malul Nerei, apoi prin Dalboşeţ, staţie de olac şi sediu de companie, Moceriş, spre vale, la Sasca pentru a ajunge la Biserica Albă.

Cartea lui J.G. Schwarzott a fost folosită după apariţie de către Joseph von Dörner în lucrarea sa publicată în 1839, la Pressburg (Bratislava), *Das Banat in topographisch-naturhistorischer Beziehung mit besonderer Berucksichtigung der Herculesbader nächst Mehadia und ihrer Umgebungen* (Banatul din punct de vedere topografic şi al istoriei ştiinţelor naturii, mai ales cu privire la Băile Herculane, aproape de Mehadia şi împrejurimilor lor). Ea s-a bucurat, mai târziu de o traducere selectivă în limba maghiară a lui Fodor Lúgiosi András, *Mehádia vagy a Hercules fürdok tulajdonságai és hasznuk némelly nevezetességeinek leirásával és hozzáadásokkal kivonatban. Schwarzott szerint 5 képpel* (Mehadia sau Băile Herculane şi o călătorie prin comitatul Hunedoara la băile din Mehadia şi de aici la Drencova; efectele băilor din Mehadia şi folosul lor, cu descrierea câtorva curiozităţi şi cu anexe publicate după Schwarzott în rezumat cu 5 figuri), Cluj, 1844, 8+193 p.

Cu excepţia unor lucrări cu caracter bibliografic, monografia lui J.G. Schwarzott nu a fost semnalată sau folosită în literatura istorică, după cum nici autorul său nu este menţionat în nici o enciclopedia austriacă sau germană.

BĂILE HERCULANE DE LÂNGĂ MEHADIA O ÎNCERCARE MONOGRAFICĂ[1]

1829

p 86

... Timişoara se află pe Bega şi pe canalul Bega, pe o câmpie de necuprins, odinioară foarte nesănătoasă datorită numeroaselor ape stătătoare, dar acum câştigând de la an la an în ceea ce priveşte salubritatea în urma lucrărilor continue de deviere şi de desecare a apelor. Timişoara numără peste 14 000 locuitori şi este locul de adunare a Congregaţiei comitatului cu acelaşi nume, sediul Inaltului Comandament Militar General Bănăţean, al unui episcop // greco-ortodox[2] şi al p. 87

[1] Traducerea s-a făcut după textul german publicat de J.G. Schwarzott, *Die Hercules Bäder bai Mehadia Eim monographischer Versuch*, Viena, 1831.

[2] *Griechisch-nichtunirten.*

www.dacoromanica.ro

Consistoriului episcopal, al Administrației Camerale a Domeniilor Statului, aflate în Banat, precum și al multor autorități civile și militare, ca de pildă al Capitulului catedral al Episcopiei Romano-catolice[3] de Cenad și al tablei de judecată a celor trei comitate din Banat[4].

Acest loc este foarte vestit în istoria militară a Ungariei. Timp de 164 de ani turcii au fost stăpânii Banatului și ai palăncii fortificate de la Timișoara. După victoria lui Eugeniu[5] asupra marelui vizir[6] la Petrovaradin[7], campania din 1716 s-a încheiat cu asedierea și cucerirea Timișoarei și a întregului Banat. Prin pacea de la Passarowitz din 1718, Poarta l-a cedat lui Carol al VI-lea[8].

Sub contele Mercy[9], care așa cum am văzut deja în schița istorică de la pagina 22, a știut în timpul administrației sale de 15 ani să ridice țara cucerită din cea mai profundă sălbăticire la o treaptă uimitoare de cultură, Timișoara a fost, în cel mai deplin sens al cuvântului, întemeiată întru totul din nou și s-a dezvoltat, mai târziu, ca unul dintre cele mai ordonate și cochete orașe ale monarhiei precum și ca o cetate dintre cele mai rezistente în fața unui asediu.

Ea constă din orașul propriu-zis și cetatea și cele două suburbii: Iosefinul și Fabricul. Cea dintâi este remarcabilă prin regularitatea și lărgimea străzilor ei cât și prin numeroase și frumoase clădiri publice și private.

Castelul fortificat construit de Iancu de Hunedoara în 1443 este singura rămășiță din vechea Timișoară.

În Fabric există o mașină hidraulică[10] vrednică de a fi văzută, construită în
p. 88 anul 1774 // sub guvernatorul conte Brigido[11] prin care orașul și cetatea sunt aprovizionate cu apă potabilă bună.

Canalul Bega începe la Făget[12]. După ce preia o parte a apelor canalului Timiș ce se apropie de el dinspre Lugoj, el trece pe lângă suburbiile Timișoarei, parcurgând întreg Banatul de la răsărit spre apus și se termină la Becicherecul Mare[13]. Datorită lui, circulația comercială a produselor țării dobândește un avânt deosebit.

---

[3] Greșit *grıechısch-katolisch.*

[4] Este vorba de comitatele Torontal, Timiș, Caraș.

[5] Eugeniu de Savoia (1663–1736), feldmareșal și generalissim al armatei imperiale în războiul austro-turc din 1716–1718, președintele Consiliului Aulic de Război.

[6] Marele vizir Ali pașa Silahdar (27 aprilie 1713–5 august 1716) căzut în lupta de la Petrovaradin.

[7] 5 august 1716.

[8] Împărat romano-german și rege al Ungariei între 1711–1740.

[9] Claude Florimond, conte Mercy d'Argenteau (1666–29 iunie 1734), guvernator militar și civil al Banatului între 1716–1734.

[10] *Hydraulische Maschine,* în realitate o pompă hidraulică, vezi Fr.Griselini, *Incercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei,* trad. C.Feneșan, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p. 132.

[11] Iosif, conte Brigido de Bresowitz, baron de Marenfels, senior de Lumberg și Bresowitz, președinte al Administrației Banatului și al Direcției miniere Bănățene (1774–1777).

[12] *Fascet.*

[13] *Gross-Becskerek,* azi Zrenjanin în Republica Serbia.

www.dacoromanica.ro

La Timişoara se află de asemenea mai multe hanuri şi cafenele renumite precum şi numeroase locuri de distracţie împreună cu parcuri plăcute, înzestrate din plin cu splendide plantaţii de pomi, care au o înrâurire deosebit de binefăcătoare asupra salubrităţii oraşului.

De la Timişoara[14] drumul excelent se îndreaptă, trecând peste ogoare întinse, prin localităţile cu parohie Giroda[15], Remetea Mare[16] şi Izvin[17] spre Recaş[18]. Acest târg[19] de 800 de locuitori germani, sârbi şi români are o biserică folosită în înţelegerea cea mai tolerantă de catolici şi greco-ortodocşi precum şi mai multe locuinţe cochete de nobili şi funcţionari şi un // han deosebit de bun. În apropierea p. 89
localităţii cresc cele mai bune vii din împrejurimile Timişoarei.

Trecând de satele româneşti[20] cu parohie Şuştra[21] şi Topolovăţul-Mare[22], de marea localitate cameralã Chizătău [23]având 1 000 de locuitori, ajungem în apropierea munţilor, la vederea cărora răsuflarea şi pulsul, paralizate întru câtva de călătoria atât de îndelungată printr-o câmpie cel mai adesea de necuprins, îşi vin din nou în fire.// p. 90

În curând zărim cupola <vârfului> Ţarcu[24], care ca un erou al locurilor, ne arată calea în ţinutul său.

Aerul devine mai proaspăt şi trecem în grabă prin Belinţ[25] (un sat românesc cu 3 700 locuitori) şi o curte nobiliară prietenoasă, prin satul cameral Coşteiul Mic[26], pe lângă o ecluză a canalului Bega[27], mergând apoi pe lângă satul Sîlha[28]

---

[14] „În direcţie estică (abătându-se ceva spre sud) şi la 3 mile de Timişoara, aproape la aceeaşi distanţă de Lugoj se află izvoarele terapeutice de la Buziaş deosebit de remarcabile datorită conţinutului lor în ţiţei; vezi amănunte la Paul Kitaibel, *Hydrographica Hungariae,* p. 252–273" *(n.a.);* În ediţia germană notele autorului sunt marcate prin litere capitale.

[15] *Girodo.*

[16] *Remete.*

[17] *Iesztwény.*

[18] *Rekas.*

[19] Este vorba de Recaş.

[20] „În mod deosebit de plăcut ne surprinde vederea romăncelor pe care le întâlnim pe drum şi în localităţi fie singure fie într-o societate gureşă. Fiecare ţine în mâna stângă caierul de tors sprijinit în piept iar cu dreapta învârte fusul cu hărnicie, repede şi fără să se oprească; pe cap poartă o povară şi nu rareori sub braţul stâng vreo unealtă gospodărească şi astfel în timp ce are aceste îndeletniciri şi strădanii păşeşte cu o uşurinţă cu adevărat remarcabilă. Ba, în unele cazuri, mama îşi mai şi poartă în spate copilul într-o copaie de forma unei cutii. De asemenea în sate zărim pe lângă case grupuri întregi de femei, fete şi chiar copii, îndeletnicindu-se la fel de harnic cu torsul. În general, romînca (în contrast viu cu bărbatul) oferă poate dintre toate naţiile cea mai interesantă pildă de muncă neîntreruptă, deoarece nu o poţi întâlni fără caier, fără fus, nici o clipă în afara casei, dacă nu o împiedică de la tors alte munci. Vezi mai multe la Csaplovics, *Gemalde von Ungarn* II, Pesta, 1829, p. 4" *(n a).*

[21] *Schustra.*

[22] *Nagy-Topolovecza.*

[23] *Kısetto.*

[24] *Sarko.*

[25] *Belenz.*

[26] *Kıs-Kòstely.*

[27] Canalul, care reglează debitul râurilor Timiş şi Bega a fost construit în anii 1757–1759.

[28] *Szılha.*

www.dacoromanica.ro

spre Lugoj. Acest târg cameral de pe Timiş, cu 7 000 de locuitori este localitatea principală a comitatului Caraş şi, în mare, este bine construit. La târgurile organizate aici vin foarte mulţi locuitori din împrejurimile apropiate şi mai îndepărtate.

Înainte de a ajunge în satul Sacul[29], în care se află un oficiu de poştă şi un han numai bun de înnoptat, trecem prin localităţile Găvojdia[30] şi Jena[31]. După Sacul, trecând prin localităţile reşedinţă de parohie[32] Căvăran, Prisaca şi Zăgujeni[33], ultima localitate din teritoriul provincial, ajungem la Jupa[34], unde se află o curte nobiliară[35], după care, nu departe, trecem linia de demarcaţie spre teritoriul graniţei militare şi intrăm în ţinutul regimentului de infanterie de graniţă, naţional româno-iliric.

La podul peste Timiş, întrebarea politicoasă a funcţionarului de vamă asupra numelui şi stării noastre sociale ne face să ne oprim pentru puţin timp, după care ajungem în curând la Caransebeş. Acest târg, cu mai mult de 3 000 de locuitori, este sediul unui general de brigadă şi al statului-major al regimentului amintit mai
p. 91 înainte. Caransebeşul se află la vărsarea // Sebeşului în Timiş. Excelentele instituţii de învăţământ ale regimentului care există aici merită toată atenţia călătorului. Hrana şi cazarea sunt foarte bune (mai ales la hanul „Pomul Verde"). Principalele izvoare de câştig ale locuitorilor sunt viticultura şi spălatul aurului. Valea de aici este cunoscută datorită melcilor mari care se strâng de aici. De asemenea în zonă se găsesc rămăşiţe ale fostelor fortificaţii, iar la o cale de jumătate de oră în afara târgului, în direcţia spre Slatina-Timiş[36], în apropiere de Balta Sărată[37] sunt urmele unui drum roman.

La răsărit, pe malul drept al Sebeşului, se zăreşte aşa numitul Turn al lui Ovidiu[38] (272 de stânjeni[39] deasupra nivelului mării), în care, potrivit unei legende greşite ar fi vieţuit acest exilat[40]. În dosul acestuia se înalţă Muntele Mic[41] înalt de 956 stânjeni.

În acest district militar de graniţă, călătorului i se oferă un spectacol cu totul deosebit. El găseşte o organizare civilă împletită strâns cu cea militară. Pretutindeni, pe drumul până la Băile Herculane, călătorul va fi însoţit de spiritul ordinii militare. Pe drumuri construite întru totul din nou, întreţinute cu cea mai mare grijă şi plantate pe ambele părţi cu pomi, călătoreşti la orice oră din zi şi din

---

[29] *Szakul.*
[30] *Javosdnia.*
[31] *Zsena.*
[32] *Fahrdorfer.*
[33] *Zaguesin.*
[34] *Zsuppa.*
[35] Aceasta i-a aparţinut familiei de origine aromână Capra de Jupa.
[36] *Szlatina.*
[37] *Bella-Surula,* sat desfiinţat, înglobat oraşului Caransebeş.
[38] Adică localitatea Turnu-Ruieni.
[39] Un stânjen vienez are 6 picioare, adică 1,896 m.
[40] Este un donjon construit în a doua jumătate a veacului al XIV-lea şi în prima jumătate a secolului al XV-lea.
[41] *Mika.*

www.dacoromanica.ro

noapte, în maximă siguranță, prin cele mai prietenoase văi, prin trecători deosebit de frumoase şi prin lanțuri de munți împăduriți. Pretutindeni călătorul este protejat de scutul sfânt al legii şi de spiritul liniştit şi binevoitor al populației. El se poate lăsa pradă, fără grijă şi cu un sentiment de satisfacție, impresiilor plăcute // pe care p. 92
i le trezesc originalitatea țării şi a locuitorilor săi.

Cu cât ne apropiem mai mult de zona băilor noastre, cu atât mai exact vom descrie traseul drumului, pentru a-l familiariza pe străin cu farmecul multiplu al acestui ținut.

Părăsim Caransebeşul dimineața devreme, căci este o plăcere minunată să călătoreşti printr-un ținut frumos de munte în boarea proaspătă a dimineții. Părăsim această localitate sediu de stat-major, printr-un vad lat al Sebeşului şi o aşezare germană[42].

Trecând prin satul Buchin, mărețul munte Țarcu[43] împreună cu frații săi mai mici, acoperiți cu păduri ne trimit din partea stângă salutul lor de dimineață în lumina strălucitoare a soarelui care răsare.

În dreapta orizontul este înconjurat de munți mai domoli, la poalele cărora clipocesc apele Timişului. În dreapta şi în stânga, ochiul este desfătat de ogoare roditoare, de pășuni mănoase, de mărăcinişuri, vii şi parcele de pădure, de sălaşe[44] risipite, de turme şi sate îndepărtate. În acest ținut plăcut ne simțim parcă transpuşi în ținuturile plăcute ale Elveției sau Tirolului. Ajunşi la înălțimea Câmpu Cernii[45] zărim, prin îngustarea văii, în stânga drumului, localitatea Ilova, unde s-a aflat în anul 1788 cartierul general al împăratului Iosif al II-lea[46]. Apoi, la deal în jos, ajungem la casa poştei, strajei şi cârciumii din Slatina. Localitatea din urmă, în care se găseşte şi un post al companiei de graniță, se află la un sfert de oră lateral de // p. 93
drum, pe malul stâng al Timişului. Pe clădirea strajei este încastrată o inscripție romană votivă cu textul ilizibil[47].

Dincolo de satul Sadova, sediu de parohie aflat la numai câteva sute de paşi, treci prin prima trecătoare strâmtă, deosebit de sălbatică dar romantică, care este numită aici, în țară *Cheie*. Timişul încorsetat curge în mare grabă prin albia lui de stâncă, iar stăpânii acestei trecători se înalță adesea din pădure ca pereți goi de stâncă. Ici-colo ochiul descoperă urmele altui drum dispărut, dar o mică întoarcere a căruței te duce pe calea deschisă într-o nouă vale. Aproape în mijlocul acestei trecători de munte se înalță o casă de strajă.

Înainte de a ajunge într-o vale largă, în localitatea Armeniş[48], locul de staționare al unui ofițer, zăreşti în stânga drumului, într-o nişă a stâncii, în culori cât se poate de vii o icoană a Sfintei Treimi, care te surprinde în acest loc dar nu

---

[42] Este vorba de satul şvăbesc Caransebeşul Nou, colonizat cu germani în secolul al XVIII-lea.

[43] *Szarku.*

[44] *Szallásen*

[45] *Kumputerni.*

[46] În timpul luptelor purtate cu turcii în august 1788.

[47] Stela funerară descoperită la Slatina Timiş, încastrată în zidul unei case vechi de pe malul stâng al râului Sadova, vezi *Inscripțiile Daciei Romane,* ed. I.I. Rusu *et alii,* vol. III/1, Bucureşti, 1977, nr. XXVII, p 139–140.

[48] *Armonisch.*

www.dacoromanica.ro

numai ca operă de artă. Dincolo de Armeniş, trecem Timişul şi ajungem în trecătoarea strâmtă de la Teregova, care, lăsând în urmă o casă de strajă, se întinde până aproape de Teregova. Aceasta, sediu de companie, se află la un sfert de oră în dreapta drumului în vreme ce de-a lungul acestuia se află doar câteva case ale micii localităţi Criva, casa poştei şi cârciuma.

Părăsim acum ţinutul Timişului şi intrăm într-un peisaj splendid. Aproape pe
p. 94 nesimţite, // drumul urcă în serpentine domoale pe culmea dealului Domăşnii[49], pe care se află o cruce de piatră. De aici panorama ţinutului este cea mai frumoasă.

Pornind la vale de-a lungul pârâului cu acelaşi nume, ajungem în localitatea Domaşnei bine construită. Între aceasta şi Cornea[50] se află câmpul de luptă din anul 1738[51], când turcii au atacat deodată tabăra imperială şi au pătruns până la cortul marelui duce de Toscana[52], dar au fost respinşi cu pierderi.

Dincolo de Cornea, localitate sediu de companie, valea se lărgeşte. Mergând o oră de-a lungul pârâului cu acelaşi nume şi pe lângă satul Cruşovăţ[53], ajungi în locul în care se ridică noul şi excelent construitul drum peste muntele de la Plugova[54], iar în dreapta, drumul duce în frumosul ţinut al Almăjului.

Mergând la vale şi lăsând în stânga valea adâncă de la Cornereva din care vine Belareca[55] precum şi satul Plugova, trecem peste un pârâu năvalnic pe un pod din lemn înzestrat cu diguri făcute din zidărie puternică.

De ambele laturi ale drumului, mai multe plantaţii de pomi aşezate pe mai multe rânduri ne însoţesc de aici la un al doilea pod de lemn peste Belareca.

Trecând pe lângă urmele unor fortificaţii de odinioară aflate pe câmp, pe lângă ruinele zidurilor ale aşa-numitei biserici ungureşti şi ruinele castelului Bărcan[56] ajungem, în fine, la Mehadia.//

p. 95 Acest târg este aşezat într-o vale splendidă, pe malul stâng al Belarecăi şi se sprijină înspre nord pe muntele Străjoţ[57].

Munţii din jur sunt acoperiţi până în vârf de verdele cel mai viu al pădurii şi imprimă doar în câteva locuri, unde porţiuni abrupte de stâncă nu au îngăduit creşterea vegetaţiei bogate, o amprentă de măreţie deosebită frumoaselor împrejurimi.

Mehadia este sediul unei companii, a unui oficiu de tricesimă şi a unui oficiu de sare, are o biserică romano-catolică şi o biserică greco-neunită, precum şi o şcoală românească[58] şi o şcoală normală[59] şi două cârciumi cu han. Locuitorii săi

---

[49] *Domaschnia*

[50] *Cornia.*

[51] Numit şi azi de localnici Pământul Roşu.

[52] Franz Karl von Lothringen, soţul împărătesei Maria-Tereza şi apoi coregent.

[53] *Kraschovecz.*

[54] Este vorba de dealul Cerăgăului.

[55] *Bella-Reka.*

[56] Pe dealul Bărcan de lângă Mehadia se văd ruinele cetăţii despre care se păstrează o legendă a meşterului Manole.

[57] *Strassitz.*

[58] *Nationalschule.*

[59] Este vorba de aşa numita Hauptschule grănicerească.

www.dacoromanica.ro

(în jur de 1 500) sunt români şi neuniţi iar domeniile lor de activitate sunt porumbul, grânele şi mai ales viticultura.

Fortificată odinioară, Mehadia a fost adeseori un punct de reper al participanţilor la războaiele cu turcii, mai cu seamă în cursul celui din urmă (1788). De asemenea, în apropiere de Mehadia se mai văd rămăşiţele unui drum roman şi, din timp în timp, se găsesc monezi de aramă şi argint, mai rar de aur, din epoca romană precum şi de la mai mulţi regi unguri etc.

La ieşirea din târg, un pod lung de zidărie duce peste Belareca de-a lungul malului ei drept. De aici încolo, de-a stânga şi de-a dreapta drumului, văile frumoase împodobesc povârnişurile până în culmile munţilor acoperiţi cu păduri luxuriante, iar valea şi platourile sunt binecuvântate din belşug cu pomi fructiferi, porumb şi alte plantaţii. La trei sferturi de oră //depărtare de Mehadia, drumul bine p. 96
îndiguit porneşte în dreapta spre Orşova Veche şi ajungem în zona Lazu Mare (cunoscută din ultimul război cu turcii), la podul Priboi, care duce la malul stâng al Belarecăi.

Trecând pe lângă o casă a strajei aflată în stânga drumului şi mergând mai jos, ajungem la vărsarea râului Belareca în Cerna, unde începe hotarul văii[60] care duce la Băi, drumul îndreptându-se în direcţie nordică în jurul muntelui prin cheile Feregoasa. Trecând de acestea, purcedem pe un pod de lemn peste Cerna, pe al cărei mal stâng duce noul traseu al drumului. Nu departe de pod, în apropiere de sătucul românesc Pecenişca[61] începe minunat de romanticul drum pe valea Cernei preţ de aproape o oră, care atunci când este parcurs în zori sau în amurg, cu soarele care răsare sau apune, îl salută pe călător cât se poate de prietenos.

Valea este acoperită de păşuni de o culoare verde intens şi de ogoare roditoare. În tufişuri şi în păduri răsună cântecul voios al locuitorilor lor înaripaţi. De jur-împrejur, în pofida munţilor înalţi înroşiţi de strălucirea razelor soarelui şi acoperiţi pretutindeni de suprafeţe defrişate, pe care răsar sălaşuri locuite în mijlocul văii şi a vuietului sălbatic al apei, pretutindeni se înalţă pentru bucuria unei respiraţii puternice un miros asemeni balsamului: „probabil că aici şi-a ridicat Hygea tronul de domnie!"//

<...> Cam pe la jumătatea drumului zărim prima clădire, o gospodărie cu o p. 97
grădină mare. Mergând mai departe, ajungem la poalele unor munţi acoperiţi cu pădure, în imediata apropiere a Cernei, la stânga cheilor de la Băi, în afara cărora ochiului nerăbdător şi iscoditor i se arată o nouă clădire. Mirosul de hidrogen sulfurat trădează apropierea locului sacru al naiadelor noastre vindecătoare şi aducătoare de binefaceri. Ne aflăm la Baia Francisc. De aici, dintr-un pâlc de nuci bătrâni, strălucesc crucea aurită şi acoperişul roşu al unui turnuleţ de biserică. Ajungem la biserica grecească[62], în dosul căreia se zăreşte baraca din lemn a

[60] Valea Cernei.

[61] *Pecseneska.*

[62] Biserica greco-ortodoxă română construită, prin milostenia enoriaşilor, de Nicolae Stoica de Haţeg în anul 1803, vezi Nicolae Stoica de Haţeg, Scrieri. *Cronica Mehadiei şi a Băilor Herculane*, ed. D. Mioc şi C. Feneşan, Ed. Facla, Timişoara, 1984, p. 73.

www.dacoromanica.ro

arendaşului băilor. Auzim dangătul clopotului de vecernie, care mângâie molcom şi şoptit. Curând descoperim şi contururile unor clădiri mai mari. În trap grăbit, printre clădiri mai mici, pe care le vom cunoaşte mai târziu, ajungem peste un pod arcuit în staţiunea balneară propriu-zisă.

Podul, lung de 112–115 paşi[63] şi lat de 8 paşi, este zidit din material de cea mai bună calitate. Cele două arcuri înalte ale sale se întind peste mijlocul
p. 98 torentului, odihnindu-se // pe un colţ de stâncă pus parcă anume de natură acolo. Balustrada de zidărie este înaltă de 4–5 picioare şi groasă de 2 picioare. Este acoperită cu plăci de piatră late de câte trei picioare iar pavajul este alcătuit din pietre asemănătoare dar ceva mai mari. O statuie aşezată la mijlocul balustradei podului l-ar împodobi în chip potrivit.

La capătul podului, pe partea dreaptă, se ridică edificiul splendid al băii Carolina, ceva mai încolo şi pe partea stângă, clădirea cochetă a corpului de gardă principal. Apoi, aruncându-ne privirile uimite asupra rândului de case orbitor de albe, aflate de ambele părţi în şir continuu, mai ales asupra faţadei lungi a „Clădirii noi", impunătoare[64], asupra casei administraţiei şi a hanului[65], zărim panorama elegantă, care înaintează în meandrele văii, asemenea unui oraş provincial frumos (Herculea?) din Austria, Germania sau Franţa etc. Cu greu şi fără plăcere, îndepărtăm plăcuta iluzie optică de a putea ajunge din acel loc, dintr-o parte sau drept înainte, într-un păienjeniş de străduţe şi ulicioare.

p. 122

Localitatea balneară şi clădirile sale

Staţiunea balneară sau localitatea lungă de 300 de paşi şi lată de 40–50 de paşi, din care pornim drumeţia noastră, alcătuieşte un singur drum aflat pe malul drept al Cernei, ale cărei valuri curg de-a lungul şirului de case (orientate) spre răsărit, cel dinspre apus se apropie de poala muntelui bogat în frunziş. În mijlocul acesteia, o fântână arteziană revarsă prin 4 ţevi de fier, din belşug şi mereu cu acelaşi debit, apă potabilă proaspătă, sănătoasă şi gustoasă, care acoperă paharul cu brumă chiar şi în lunile de vară.

Apeductul începe din spatele bisericii greco-ortodoxe de la poalele muntelui
p. 123 stâncos//, unde un rezervor de puţ zidit, bine acoperit, captează izvorul cu ospitalitate iar o conductă tubulară îl duce la vale, la faţa locului, peste podul arcuit. Cu aceasta a fost îndreptată o împrejurare incomodă de mai înainte, deoarece fiecare pahar de apă potabilă trebuia să fie adus la locul de scăldat tocmai de la aşa-numitul izvor.

Deasupra fântânii arteziene, la o depărtare de câţiva paşi la stânga, a fost amplasat pe un postament de piatră un ceas solar (în anul 1828 de către domnul Strohbeck, locotenent chezaro-crăiesc, actualmente căpitan).

---

[63] Un pas sau un picior *(Wiener Fuss sau Wiener Schuch)* măsoară 0,337 m; vezi Fr. Griselini, *trad cit.*, p. 323.

[64] *Neugebäude* construită în anul 1824.

[65] *Traiteurhaus.*

www.dacoromanica.ro

Balastul fin, cu care sunt acoperite locul de scăldat ca şi toate drumurile şi potecile localităţii şi ale împrejurimii sale, te lasă să simţi cu atât mai puţin lipsa caldarâmului regulat cu cât pe acesta se merge mult mai uşor şi, după aversele puternice, umezeala pătrunde în grohotiş ca într-o sită, aşadar precumpănesc mereu uscăciunea şi curăţenia.

De la fântâna arteziană mergem în jos, la baia Carolina (baia răcoroasă pentru mădulare[66] de odinioară) purtând din 1818 numele Majestăţii Sale Reginei. Această construcţie se află la o distanţă de peste 2 stânjeni[67] de noua clădire[68] şi a fost zidită alături de podul de piatră. Ea a fost ridicată pentru prima dată în anii 1772–1774 şi, în 1800, pentru a doua dată. Odinioară toată instalaţia băii s-a compus dintr-un rezervor de baie[69] din lemn aşezată pe izvor, în care năvălea prin câteva orificii. Acum ea se distinge de toate celelalte //construcţii balneare atât în exterior cât şi în p. 124
interior printr-un stil arhitectonic frumos ca şi printr-o amenajare plăcută şi, pentru a fi apărată de valurile Cernei, este placată cu piatră cubică. Aici se află două băi separate cu cabine şi o baie comună construită în formă ovală, înconjurată de o galerie frumoasă, cu vestiare separate pentru bărbaţi şi femei, ce pot fi încălzite.

Bazinele băilor separate sunt pătrate şi au o suprafaţă de un stânjen pătrat[70].

Din fiecare vestiar, trepte acoperite, prevăzute cu uşi cu două canaturi, care se deschid spre apă, conduc jos în baia comună. Toate băile sunt luminoase, înalte, ferite de curentul de aer dăunător şi apărate de acoperiş înalt, boltit, cu cupolă, a cărui parte superioară are ferestre, care se pot deschide şi închide în interior printr-un dispozitiv de tracţiune.

Întocmai ca în celelalte stabilimente de băi, băile separate sunt înzestrate cu termometre, cu mânere de tras clopotul soneriei şi cu zăvoare, care pot fi deschise, în caz de urgenţă, din afară de către plăieşi[71] sau de băieşi.

În imediata apropiere a băii Carolina se află splendida „clădire nouă" care a fost terminată într-un stil deosebit în 1824.

Este înaltă de două etaje şi, pe toată lungimea faţadei principale, este împodobită cu 25 de ferestre şi cu 3 balcoane orientate către locul de scăldat, dintre care balconul din mijloc se sprijină pe patru coloane de marmură roşie. Sub fiecare balcon se află câte o intrare printr-o uşă cu două canaturi şi, faţă în faţă cu cel din mijloc, o scară din piatră cu două trepte duce // înapoi spre malul Cernei, unde de p. 125
asemenea clădirea este izolată cu piatră cubică dură până mai sus de cota cea mai mare a apelor. Pe frontispiciul clădirii se află un orologiu. Acoperişul vădeşte mult gust şi pivniţa adâncă, excelentă se întinde de-a lungul întregii clădirii ale cărei două etaje sunt străbătute de un coridor şi care le împarte astfel încât faţada răsăriteană este orientată spre Cerna, iar cea apuseană spre locul de scăldat. De cele

---

[66] *Das kuhle Gliederbad.*

[67] Un stânjen *(Wiener Klafter)* = 6 picioare *(Fuss)* = 1,896 m.

[68] *Neugebaude.*

[69] *Badekasten.*

[70] 1 stânjen pătrat *(Quadrat – Klafter)* echivalează cu 3,596 m^2.

[71] *Plajaschen,* adică militari care păzesc graniţa.

www.dacoromanica.ro

două părți ale coridorului se întind șirurile camerelor de locuit, al căror număr cuprinde 71 împreună cu două camere cu balcon asemănătoare saloanelor (dintre care una folosește ca sufragerie și la întrunirea vilegiaturiștilor) precum și 7 bucătării. Iar dintre acestea 65 împreună cu 5 bucătării sunt cedate, prin contract, arendașului băilor pentru a fi închiriate străinilor. Domnul general comandant își are în această clădire locuința sa ocazională iar ofițerul, care inspectează stabilimentul băilor, apartamentul său.

De asemenea, până la construirea unei biserici, capela catolică se află, deocamdată, la mijlocul primului etaj.

Casa Cameralã[72] alăturată „Clădirii noi" este legată de aceasta la parter și la primul etaj printr-un coridor continuu, care împarte această „Casă" în două părți. Această clădire înaltă de numai un cat, care fusese construită în anul 1792 și extinsă în 1802–1809, constă, deocamdată, din 12 camere de locuit care pot fi încălzite și din 32 care nu pot fi încălzite împreună cu 3 bucătării, a căror închiriere
p. 126 a fost lăsată, de asemenea, în grija arendașului // băilor. La parter se află, lângă intrarea boltită, cancelaria arendașului băilor, unde se fac comenzi pentru locuințe, băi etc.

De la Casa Cameralã ajungem la Casa militarilor[73], care comunică la parter cu clădirea printr-un gang acoperit, care se bifurcă în două coridoare. Dintre acestea, unul duce spre fațada îndreptată spre locul de făcut baie, celălalt, însă, spre fațada orientată spre Cerna. Le folosesc mai ales locuitorii „clădirii noi" și Casei Camerale, pentru a nu fi siliți să treacă, prin curentul de aer <produs de > ușile de acces, înspre locul de scăldat și prin fața locuințelor ofițerilor și a culcușului slujitorilor lor.

Această clădire, ale cărei camere sunt orientate spre priveliștea oferită de râul Cerna, cuprinde 14 odăi înzestrate în parte cu cămine, în parte cu sobe. În afară de locuința nr. 1, care i-a fost cedată spre închiriere arendașului băilor, această casă este destinată ofițerilor nevoiași de la <gradul de > căpitan-locotenent în jos. Apărați de orice influență neplăcută a vremii, am înaintat, <la adăpostul> acoperișului, de la capătul cel mai îndepărtat al „Clădirii noi", și am ajuns, printr-un coridor de legătură, acoperit și el, la baia Ludovic[74], care este clădirea următoare.

Dat fiind că a fost primul <stabiliment> construit în anul 1735 cu un acoperiș cu șindrilă, această clădire (altădată baia de șindrilă)[75], numită în vremea din urmă
p. 127 în cinstea // Alteței Sale Imperiale, arhiducelui Ludovic, baia Ludovic, se află foarte aproape de malul Cernei. Cu fațada orientată spre aceasta, ea este construită lângă Casa militarilor și este apărată împotriva inundațiilor de un zid de escarpă[76]. Ea cuprinde o baie mare, comună, baia ofițerilor și 12 băi separate.

Un izvor de 37° Réaumur asigură apa <necesară> tuturor acestor băi. Ea este captată într-un rezervor acoperit, care se află pe locul unde izvorăște apa și care are

---

[72] *Cameral.*
[73] *Militar.*
[74] *Ludwigsbad.*
[75] *Schindelbad.*
[76] *Escarpe = Mauer.*

www.dacoromanica.ro

un recipient mare de răcire. Acesta a fost construit în anul 1824, la propunerea specială a domnului Martini, medicul regimentului[77]. Înainte, apa trebuia să rămână în băile separate 5–6 şi chiar mai multe ore, până când ajungea la temperatura potrivită pentru baie, dar prin aceasta pierdea cele mai multe componente volatile şi curative.

Instalaţia de baie a câştigat prin rezervor şi faptul că oricine se îmbăiază dispune întotdeauna de apă curată, iar aceasta la temperatura stabilită de medicul balneolog, în funcţie de boala şi constituţia pacientului. Este de necontestat faptul că, de la existenţa acestei instalaţii, băile Ludovic se dovedesc a fi mult mai eficiente. Cele 10 băi separate având numărul 2–11 au fost construite în anul 1824, într-un stil mai nou şi mai plăcut.

Fiecare dintre aceste băi are un acoperiş cu cupolă şi ferestre înalte, care înlesnesc pătrunderea luminii, în mod deosebit, creează o ambianţă plăcută şi îngăduie evacuarea liberă a aburului. Băile separate numărul 1 şi 12, baia ofiţerilor şi baia comună, care mai înainte erau // întunecoase şi pline de abur, au fost p. 128
acoperite în anul 1830 la fel ca şi celelalte cu cupole elegante. Acestea sunt aşezate pe zidul înălţat cu doi stânjeni şi astfel se asigură foarte mult confort, lumină şi evacuare a aburului.

Trei dintre băile separate mai sunt înzestrate în mod cu totul deosebit cu vestiare.

Toate băile corespund nevoilor obişnuite şi sunt înzestrate cu tot mobilierul necesar. Din păcate, baia generală nu poate fi răcită direct din rezervorul de răcire, ci apa trebuie să se răcească de la sine în cada de baie, deoarece altfel ar fi nevoie de o cantitate prea mare de apă.

Dintre toate băile, baia Ludovic este cea mai mare şi, în parte datorită acestui motiv, în parte fiindcă se află în legătură cu spaţiile de locuit prin coridoare bine acoperite şi lipsite de curent, este cea mai iubită şi preferată de vizitatori.//

<...> De la baia Ludovic, prin coridorul Casei militarilor, se ajunge afară, la p. 129
locul de scăldat, iar peste drum la barăcile militare, alcătuite din şapte camere mari comune şi două bucătării. Din stradă, un şir de trepte duce la intrări. Această clădire este destinată militarilor de la gradul de plutonier în jos, care au nevoie de băi.

Următoarea clădire cea a restaurantului[78], este frumoasă, are un etaj şi este împodobită cu un balcon care se sprijină pe patru coloane.

Parterul (cu excepţia băcăniei care îşi are arendaşul propriu) îi aparţine în întregime // arendaşului băilor. În stânga porţii de la intrare se află o cafenea cu un p. 130
salon (în care sunt 2 mese de biliard) şi o cameră de joc. În dreapta, se află prăvălia băcanului şi 2 camere obişnuite de birt. La etaj se află, în aripa stângă, sala de dans, care serveşte în acelaşi timp drept sală de mese, împreună cu 2 camere separate, iar pe dreapta, locuinţa şi bucătăria arendaşului băilor. În curtea acestei clădiri se înalţă remiza deschisă pentru trăsuri pusă la dispoziţia vilegiaturiştilor.

---

[77] Regimentul de graniţă româno-illiric.
[78] *Traiteurs-Gebaude.*

www.dacoromanica.ro

De la clădirea restaurantului ajungem la clădirea cu un etaj a administrației, construită în anii 1809–1811. La parter se află localul farmaciei civile, iar celelalte camere sunt locuite de 4 plăieşi.

Le etaj, în dreapta, este locuința administratorului băilor, în stânga, cea a medicului băilor, iar în spate, o locuință pentru preotul catolic din Mehadia, care oficiază aici. În curte se află grajdurile puse la dispoziția celor ce locuiesc aici.

Nu departe de clădirea administrației se află locul în care, în 1807, a fost clădită brutăria şi şopronul pentru uneltele de stins incendiul. Cea dintâi a fost transformată în anul 1813 într-o mică clădire de locuit cu parter, având 3 camere şi o bucătărie. Inițial era destinată ofițerului care avea în grijă depozitul cu materiale de construcție.

Depozitul pentru materiale de pază împotriva incendiilor a fost transformat, în anul 1825, în corpul principal de gardă[79], având o cameră pentru ofițeri şi o cameră de gardă.

În spatele corpului principal de gardă, de pe o proeminență a platoului
p. 131 montan, zărim // clopotul care, în piața băilor înlocuieşte clopotnița.

Ceva mai sus, se află o grădină mică aparținându-i inspectorului izvoarelor de ape minerale şi, mai în sus, găsim rezervoarele acelui izvor, care îşi revarsă din plin o parte din apă direct lângă corpul de gardă, o parte, prin țevi de canalizare, în bucătăria arendaşului.

Am încheiat, deci, vizitarea tuturor clădirilor din băile propriu-zise. Vom merge acum pe Cerna în sus şi aproape de aceasta pe un drum bine întreținut şi uşor de parcurs, aflat pe latura dinspre munte şi apărat printr-un mare zid de terasă, drum lung de 700 paşi şi lat de 8–10 paşi. Pe acesta ajungem mai întâi la baia Carol, numită şi baia pentru picioare, iar mai înainte baia pentru umflături. Aceasta se află de asemenea pe malul drept al Cernei, încă la 100 paşi depărtare de băile Herculane. Două căsuțe de baie în formă de octogon, făcute din lemn şi vopsite în roşu, au două cămăruțe de scăldat prevăzute cu bănci aşezate de-a lungul pereților. Între acestea țâşneşte izvorul cald a cărui apă este folosită la băut; ea este adunată într-un bazin de piatră. De acolo apa curge prin jgheaburi de lemn acoperite în cămăruțele de baie[80], aflate la o distanță de 4 picioare, dintre care o cămăruță este destinată femeilor, iar cea din stânga bărbaților. Bazinele de baie din aceste cămăruțe sunt din piatră, au o lungime de 4 picioare, o adâncime de 3 picioare şi o lățime de 3 picioare. Înainte de ridicarea acestei instalații balneare, oamenii de rând
p. 132 săpaseră o gaură în pământ, în care au captat apa, scăldându-şi aici picioarele; de aici şi numele baia pentru picioare. În anul 1818 izvorul // a fost captat în rezervorul de baie[81] nr. 2, iar deasupra s-a construit una dintre căsuțele amintite. Deoarece apa are efecte excelente nu numai când este folosită la baie, ci şi folosită intern (băută), în anul 1823 s-a ridicat o a doua căsuță, foarte asemănătoare cu cea

[79] *Wachstube.*
[80] *Badestubchen.*
[81] *Badekasten.*

www.dacoromanica.ro

dintâi, iar izvorul a fost captat la originea sa din stâncă pentru o aducțiune mai bună[82] la bazinul descris mai sus.

De aici, pe lângă ruinele unei conducte romane, la o depărtare de 100 de paşi, se află, aşa cum s-a amintit, la capătul teritoriului băilor, baia Hercule, aşezată de asemenea pe malul drept al Cernei.

Cu fațada îndreptată spre năvalnicul râu, această baie se sprijină, la poalele unei imense stânci de calcar, de un perete al acesteia, care este, în acelaşi timp, zidul din spate al băii comune. Mai demult, datorită Peşterii Hoților aflată în apropiere, această baie a fost numită baia hoților. Izvorul ei pare să fi fost cel mai mult folosit de romani, aşa cum ne sugerează resturile amintite de conductă. De aceea a şi primit, pe drept, numele de izvorul Hercules (într-un sens mai restrâns). La baia comună, într-o nişă a peretelui din spate, se mai // poate vedea o statuie p 133
cioplită a acestui zeu. Contururile acestei statui devin, însă, de la zi la zi, tot mai vagi, deoarece românii de rând amestecă apa de baie cu praful de cretă răzuit de pe trupul zeului şi îl beau ca întăritor. Superstiția este atât de înrădăcinată, încât românul răzuieşte praf de cretă şi de pe capul, pieptul sau brațele etc. ale statuii, atunci când are dureri de cap, de piept, de braţe etc.

Acest stabiliment mai are în afară de mai sus pomenita baie comună şi o baie separată. Cele două sunt legate printr-o scară din piatră, care duce la etajul de sus, în care se află o locuință spațioasă pentru vilegiaturişti. Dincolo de aceasta, pe nişte scări, porneşte un coridor spre interiorul stâncii, până la locul în care ţâşneşte izvorul. Aici se găseşte o cavitate spațioasă în care încap circa 12 persoane. Aceasta este numită gaura pentru asudat. În dreapta primei trepte a acestei scări se află de asemenea o uşă înaltă de 4 picioare şi prevăzută cu un grătar de lemn, care duce la canalul (parte în stâncă, parte din zid), în care se scurge masa enormă de apă. Alături de clădirea băii se află o cameră de gardă şi lângă aceasta, sub acelaşi acoperiş, a fost zidită Casa săracilor. Cea din urmă este alcătuită în prezent din două secțiuni cu camere, dintre care una destinată bărbaților, iar cealaltă femeilor, având o bucătărie în comun. Această instituție este sprijinită de cei veniți la tratament prin contribuții benevole.

De la Casa săracilor ne întoarcem pe acelaşi drum la piața băilor şi de aici, trecând pe // lângă corpul de gardă principal, ajungem, mergând 100 de paşi în jos, p. 134
pe malul Cernei, la baia împăratului (odinioară baia fierbinte pentru mădulare) şi la baia Ferdinand sau baia cu duş (odinioară baia de var[83]). Ambele băi se află într-o singură clădire, care se ridică pe un teren solid de var şi ardezie, în imediata apropiere a Cernei. Baia împăratului cuprinde o baie comună şi trei băi separate (împreună cu un rezervor de răcire), care îşi au propriul lor izvor, captat într-un rezervor bine închis. De aici este aprovizionată cu apă destulă nu numai această baie ci şi băile Carolina. Aceste băi au fost reînnoite în anul 1825 şi, tot atunci, au fost înălțate şi, împreună cu baia cu duşuri, au fost înzestrate cu cupole înalte şi cu

[82] „În cămăruța de baie aflată în dreapta, la propunerea domnului doctor Martini, s-au făcut amenajări datorită cărora pacientul şezând comod, poate folosi baia pentru braţe şi pentru mâini" *(n a)*

[83] *Kalk* = Bad.

www.dacoromanica.ro

ferestre mai mari. De aceea, ele sunt acum luminoase, lipsite de curent şi prietenoase. Şi cabinele de baie sunt spaţioase şi comode. Cele trei băi separate au căzi din marmură, în vreme ce baia comună şi baia cu duşuri au căzi din lemn. Datorită rezervorului de răcire existent, aici sunt asigurate, la fel ca şi la baia Ludovic, aceleaşi înlesniri în ceea ce priveşte curăţenia, prospeţimea apei şi temperatura.

Cele două băi Ferdinand îşi primesc apa de la un alt izvor, care este captat la obârşia lui într-un rezervor, din care prin conducte din lemn sunt umplute cele două băi. Cursul schimbat al izvorului a determinat în anul 1821 ridicarea unei noi
p 135 clădiri. Incă în acelaşi an, // foarte aproape de stânci şi, faţă în faţă, cu baia comună a fost construită o baie generală, despărţită de stradă. Această baie este o clădire cochetă, solidă şi înzestrată cu un acoperiş cu cupolă. Apa cade în bazin dintr-un rezervor, de la o înălţime de 6 picioare şi, atunci când conducta de aducţiune este astupată cu un cep în mijlocul căruia se află un orificiu mic, ea se transformă într-un duş. Aşa cum s-a amintit, baia propriu-zisă cu duşuri se află faţă în faţă cu aceasta şi este alcătuită dintr-o cameră pentru baie şi o cabină. În prima încăpere este o maşină, care împinge apa cu o presiune mare de 10 picioare înălţime, prin furtunuri din cânepă, pe orice loc dureros al celor care se îmbăiază.

De la băile împăratului şi băile Ferdinand trecem pe lângă grădinile administratorului băilor şi ale medicului băilor, ajungând la baia de ochi, aflată la un sfert de oră de piaţa băilor. Această baie se află foarte aproape de malul drept al Cernei pe o stâncă din şist marnos[84]. Izvorul acestei băi este captat într-un rezervor acoperit, deasupra căruia se află o căsuţă din lemn, aşezată pe un zid înalt de 7 picioare. Din rezervor, duce străbătând prin zid, o conductă de lemn lungă de 4 picioare, prin care apa ajunge într-un jgheab din piatră şi, prin acesta, trecând drumul, se scurge în Cerna. Lângă scurgere, în dreapta, se află încă o casă cochetă construită din lemn, podită cu cărămizi, având 4 ferestre şi jaluzele vopsite în
p. 136 verde. Aici se //află o masă lungă şi de ambele părţi se găsesc bănci, pentru a înlesni aşa numita aburire a ochilor. Şi aici, unde se scurge din conducta de lemn, apa este adunată în pahare şi folosită la băut. De la baia de ochi o punte ne trece peste râu la baia Francisc aflată de cealaltă parte, pe malul stâng al Cernei, la o depărtare de 10 stânjeni, în imediata apropiere a străzii. Aici se găsesc două bazine de îmbăiat, fiecare având mărimea unui stânjen pătrat şi dispunând de locuri pentru 4-6 persoane; aici sunt două cabine, care se pot încălzi şi sunt aranjate foarte plăcut. Ambele bazine de baie se află chiar pe izvorul cald, care curge mereu cu putere prin câteva orificii făcute în podeaua bazinului. De aceea, această baie este socotită printre cele mai eficiente dintre toate celelalte.

Sub acoperişul continuu se află o cameră de gardă şi locuinţa unui plăieş. Având priveliştea plăcută a grădinilor inspectorului apelor minerale şi a plăieşului, între care se află în fundal, la Cerna, abatorul, parcurgem, pe râu în sus, drumul până la biserica grecească[85]. Cu aproximativ 150 paşi înainte de a ajunge acolo, observăm în dreapta străzii o bucată de stâncă mare, care atârnă deasupra ei şi

[84] *Mergelschiefer – Felsen.*
[85] *Griechische Kirche,* vezi nota 60.

www.dacoromanica.ro

tocmai, de aceea, a fost consolidată. Aici, într-o nişă pătrată a fost încastrată imaginea Sfintei Treimi pentru a fi venerată.// După încă câţiva paşi, în stânga p. 137
drumului, dăm de o adăpătoare pentru vite construită din cărămizi. Aceasta îşi primeşte apa de la un izvor de munte bun şi proaspăt. Mai jos de biserică, se ascunde în dosul copacilor o căsuţă din lemn numită „Zum Bründel"[86], în faţa şi în interiorul căreia se află bănci şi mese. La 100 paşi de izvoraş mai în sus, se află aşa numita biserică ilirică (greco-neunită). Această construcţie mică şi cochetă împreună cu acoperişul ei roşu şi turnul împodobit cu o cruce aurită este înconjurată de stâlpi care fac parte dintr-un zid scund.// p. 138

<...> După puţini paşi de aici[87] ajungem la o scară care duce în jos, la mica baie Iosif (numită după Alteţa Sa Imperială Arhiducele Iosif), înainte baia pentru friguri[88]//, aflată în dosul copacilor dintre care se zăreşte cupola roşie a p. 139
acoperişului ei.

Se află foarte aproape de malul stâng al Cernei, îşi are izvoarele proprii, care sunt captate într-un rezervor şi se revarsă într-o cadă de lemn, de mărimea unui stânjen pătrat.

Dar fiindcă alimentarea din izvorul cald este foarte slabă, apa se răceşte până la 25°, până în momentul umplerii băii.

Reveniţi la baia Iosif în piaţa băilor, trecând peste podul de piatră aflat în apropiere, ne-am încheiat vizita staţiunii balneare şi a clădirilor acesteia.

.....

Călătoria la Orşova

p. 166

Dis-de-dimineaţă se pleacă din staţiunea balneară până la podul Pribor sau, dacă apa nu este prea umflată, se trece Cerna printr-un vad aflat cu un sfert de oră mai jos. Şi fiind pe malul ei drept, urmezi, îndreptat spre stânga, pe râu în jos, drumul mărginit cu balustrade laterale zidite prin încântătoarea vale. La un sfert de oră, mai jos de locul în care Belareca se varsă în Cerna, zărim un şanţ lat de 6–8 picioare şi adânc de 4–6 picioare, care purcede la început spre stânga, apoi alternativ fie în dreapta, fie în stânga, drumul trecând pe deasupra lui. Ni se spune că ar fi punctul de pornire al renumitului apeduct, părerile fiind, însă, împărţite în privinţa construirii şi scopului acestuia.

Informaţia lui Griselini[89] din partea I, p. 174–176 că acest apeduct ar fi fost construit de turci ca urmare a păcii de la Belgrad (1739) este contrazisă de starea

---

[86] Adică „la izvoraş".

[87] *Feuerlòsch – Requisiten – Schoppe.*

[88] „Românii îi atribuie acestui izvor virtuţi deosebite pentru scăderea febrei. De cum încep frigurile, românii rămân adesea în baie o jumătate de oră iar uneori chiar mai mult. La ieşirea din baie se fricţionează, apoi se înfăşoară cu blănuri şi, nu arareori, scapă de frigurile cele mai cumplite – Actele Consiliului aulic de Război din anul 1808: relatarea medicului de stat-major Schlosser. Chiar şi medicii, mai cu seamă cei din vechime, de pildă chiar şi Celsus recomandă băile fierbinţi pentru vindecarea frigurilor" *(n a).*

[89] Fr. Griselini, *Versuch einer politischen und naturlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*, I–II, Viena, 1780.

www.dacoromanica.ro

(actuală) a localităților amintite de el. Rămâne să se mai cerceteze dacă acest apeduct a fost construit sau nu de romani.

Din văile Lazu Mic şi Lazu Mare ajungem în valea Ierdăştiţa[90], unde apa este plină de păstrăvi. La o depărtare de 1 oră şi ¼, un pod de lemn, prevăzut cu diguri bine zidite trece peste acest pârâu.//

p. 167 Dincolo de acest pod, canalul[91] continuă în stânga drumului, apoi, cu dese schimbări, de ambele părţi şi, în fine, spre înălţimea ce apare în dreapta[92]. Direcţia sa nu poate fi văzută cu exactitate datorită faptului că unele porţiuni sunt colmatate. Cu privirea aţintită asupra satului Bârza[93], aflat pe malul stâng al Cernei, ajungem la hotarul sătucului Topleţ, aflat tot pe celălalt mal şi, de la podul care trece peste pârâul Iacreştiţa[94] zărim, în dreapta, la o înălţime de 30–40 picioare de la drum resturile colosale de zidărie ale arcurilor apeductului peste acest pârâu. Unsprezece arcuri destul de bine conservate, înalte de 5–6 stânjeni, alcătuiesc această construcţie deosebit de ciudată, deoarece, în partea lor de sus, pilonii sunt continuaţi de alte arcuri, până la înălţimea de un stânjen. Ceva mai departe, pe unde drumul se strecoară între un perete stâncos din dreapta şi un bloc de stâncă căzut în stânga, zărim din nou, ca printr-o poartă, câteva resturi de arcuri, care sunt, însă, mai prăbuşite, având o lungime medie de 20–24 stânjeni. Deasupra acestor ruine de zidărie se ridică, asemenea unei piramide, o stâncă uriaşă tăiată, în parte de natură, în parte de mâna omului. Drumul duce foarte aproape de malul drept al Cernei, pe lângă un munte şi este apărat de puhoiul năvalnic de apă, de un zid de escarpă gros de 3–4 picioare. Un sfert de oră mai departe pe valea acum mai largă, zărim, din
p. 168 nou, la o depărtare de aproximativ 150 de paşi în dreptul drumului, pe o // înălţime mică, resturile a 4 arcuri ale apeductului. De aici, prin părţile pline de farmec ale Cheilor Seracovei, ajungem în trecătoarea Coramnic, în mijlocul căreia, pe o stâncă ce răsare din Cerna, se află casa de strajă, de la care se deschide o privelişte frumoasă a micii văi şi a satului Coramnic[95], aflat de partea cealaltă.

Trecând de chei, drumul şerpuieşte prin valea deschisă, mai ales pe lângă ogoare cu porumb şi vie, pe lângă dealuri acoperite cu pădure, prin dreptul satului Tufări[96], pentru a ajunge, în fine, în câmpia lată şi încântătoare a Dunării. Cu cât înaintăm mai mult, cu atât călătoria devine mai interesantă. Mai întâi zărim în stânga muntele Alion, iar înainte, puţin spre dreapta, Jupalnicul[97] şi munţii din Serbia; apoi apare fortul Elisabeta[98], pe malul drept al Dunării. De asemenea ne surprind punctele strălucitoare de pe cursul fluviului. Trecând prin Jupalnicul Vechi şi Jupalnicul nou, apoi pe lângă clădirile Carantinei aflate în stânga

---

[90] *Jardesticza.*

[91] Apeductul construit de otomani.

[92] Topleţ.

[93] *Bersa.*

[94] *Jakresticza.*

[95] Localitate inundată după 1969 datorită construirii barajului hidrocentralei Porţile de Fier I.

[96] *Toffir*, sat dispărut în 1969.

[97] *Schuppanek.*

[98] Fortificaţie otomană.

www.dacoromanica.ro

drumului, ajungem, în curând, în locul din care ochiul nostru iscoditor zăreşte, dintr-o dată, cetatea Orşova Nouă de pe insula turcească aflată în mijlocul Dunării[99]. Mergând cu pas încet, ne rezervăm plăcerea acestei privelişti splendide, până când ajungem, în fine, la Orşova Veche[100]. Acest târg cu 840 de locuitori este sediul unui ofiţer de stat-major din regimentul româno-iliric, care este comandantul cordonului de graniţă de la Dunărea de jos şi al companiei staţionate acolo. Orşova Veche are o biserică romano-catolică şi o biserică // grecească, un depozit de p 169
arme[101], un oficiu de tricesimă şi o şcoală naţională[102]. Târgul se află la graniţă cu Ţara Românească, pe malul stâng al Dunării, faţă în faţă cu satul turcesc Techia[103]. Acest loc este remarcabil din punct de vedere istoric datorită luptelor numeroase care s-au dat pentru stăpânirea sa. Tratatul de pace din 1739[104] a impus dărâmarea fortificaţiilor sale.

Anii 1810–1813, în care comerţul levantin a străbătut, în drumul său, Orşova Veche, au fost aducători de binefaceri pentru bunăstarea ei. În prezent, comerţul se limitează doar la puţin bumbac, piele, fructe şi peşti.

Informaţia oferită de ghidurile de călătorie, după care Orşova Nouă sau Orşova Turcească s-ar afla faţă în faţă cu Orşova Veche sau Orşova Austriacă, trebuie corectată în sensul că Orşova Nouă se află cel puţin cu o oră mai în jos de Orşova Veche; în mijlocul Dunării şi în faţa Orşovei Noi, pe malul drept, se află fortul turcesc Elisabeta.

După ce l-am rugat pe domnul comandant al cordonului de graniţă să ne pună la dispoziţie un mijloc pentru a trece la Orşova Nouă, până când s-a pregătit acesta, am vizitat schela[105], unde vânzătorii veniţi din teritoriul turcesc îşi expun mărfurile. Această schelă //aflată sub autoritatea funcţionarilor sanitari şi de tricesimă are p. 170
menirea de a supune unei verificări, cât se poate de stricte, mărfurile sau persoanele, care trec de pe teritoriul turcesc.

În ceea ce priveşte măsurile sanitare, mărfurile expuse contagiunii (uşor de contaminat cu ciumă) sunt trimise Oficiului de Carantină[106] de la Jupalnic, dar fructele şi alimentele sunt lăsate să treacă fără piedică, în cazul în care nu există un pericol iminent de ciumă. O tejghea din lemn, păzită de postul de pază, unde de o parte se află funcţionarii amintiţi mai sus, iar, de cealaltă, vânzătorii turci despărţiţi de cumpărătorii din această parte, asigură schimbul de mărfuri. Banii daţi de turci sunt, mai întâi spălaţi cu toată grija necesară în vase cu oţet, aflate la îndemână, de slujitorii însărcinaţi cu curăţenia. Apoi sunt înmânaţi partenerilor de aici.

---

[99] Este vorba de cetatea Ada Kale de pe insula cu acelaşi nume.

[100] *Alt-Orsowa.*

[101] *Rastell.*

[102] Adică o şcoală românească de graniţă.

[103] „În apropierea acestuia se află punctul cel mai de jos al Ungariei, vezi J. Csaplovics, *Gemalde von Ungarn,* partea I, p. 24" *(n.a.).*

[104] Art. 4 al tratatului de pace încheiat la Belgrad, la 18 septembrie 1739.

[105] *Skella,* punct de trecere al graniţei.

[106] *Contumaz-Anstalt.*

După vizitarea schelei, am luat micul dejun sau gustarea într-una dintre cârciumile bune, ne-am reîntors, apoi, la schelă şi, însoţiţi de un slujitor al oficiului de tricesimă şi al oficiului sanitar (şi, aşa cum se cuvine, de un tălmaci), ne-am urcat pe aşa numitul vas de patrulare înzestrat cu vâslaşi puternici şi de un cârmaci[107]. Acest vas ajutat de vele în cazul unui vânt favorabil, alunecă atunci cu iuţeala săgeţii pe firul lat al fluviului, lipsit de stânci şi locuri adânci, fără de primejdii, la început pe mijlocul Dunării, apoi înspre malul ei drept spre fortul Elisabeta, în timp ce privirile noastre rătăcesc peste malurile încântătoare şi cursul maiestuos al fluviului.

p 171 În mai puţin de o jumătate de oră ajungem // la cetate. După ce am debarcat, mai întâi îi facem o vizită paşei sau comandantului cetăţii. Acesta ne întâmpină cu ospitalitate orientală şi ne serveşte cafea, pe lângă care bărbaţilor le mai sunt oferite pipe lungi, umplute cu tutun delicios. Această primire din partea paşei, aşezat pe divanul[108] său, la care intraserăm cu o plecăciune uşoară şi cu o mişcare a mâinii drepte spre partea inimii, a fost urmată de invitaţia lipsită de orice formalitate de a lua loc pe scaunele de pai împletit. Garda sa îmbrăcată în costume otomane[109], având pistoale imense, iar la cingătoare hangere[110], felul în care era mobilată camera, dar mai ales diferitele arme şi, în fine, discuţia dusă prin intermediul tălmaciului mi-au stârnit un interes deosebit[111] (iar după vizitarea Băilor noastre cel mai mare interes).

După ce ne-am despărţit de paşă, exprimându-i recunoştinţa deosebită pentru ospitalitatea sa prevenitoare, am vizitat, cu încuviinţarea sa, cetatea, însoţit de două ordonanţe, care păşeau înaintea noastră, pline de gravitate, cu bastoanele lor lungi.

Aici ne-a surprins starea deosebit de bună a construcţiilor şi salubritatea p. 172 caselor şi a // altor clădiri precum şi a fortificaţiilor, a grădinii haremului, înconjurate cu un gard înalt de mai mulţi stânjeni, particularităţile moscheii amenajate în fosta biserică franciscană, şcoala de băieţi asemănătoare unei şcoli evreieşti, bazarul cu dughenele sale, cimitirul cu monumentele sale ciudate, pe scurt tot ceea ce zăream şi ceea ce ne transpunea parcă în altă lume. Ne-a bucurat, mai cu seamă, delicateţea sfioasă a locuitorilor, pe care i-am întâlnit pe străzi, care pentru a nu se atinge şi amesteca cu noi, se dădeau în lături încă de la (o anumită) distanţă[112] precum şi apariţia foarte rară a unor turcoaice neînsoţite, care îi priveau pe străini cu o privire timidă din deghizarea lor (chiar şi cochetând întru câtva).

---

[107] *Kormányos.*

[108] *Ottomane.*

[109] *Asiatische National-Costume.*

[110] *Hanschars.*

[111] „M-a uimit familiaritatea surprinzătoare cu care mi s-a adresat, în limba germană, un ofiţer turc (autentic după cum îmi dădeam seama datorită înfăţişării sale impunătoare) aflat în imediata apropiere, care născut ca ungur m-a asigurat că m-ar fi văzut de mai multe ori la Viena precum şi atunci când studiase la Pesta" *(n.a.)*

[112] „Dacă s-ar produce o asemenea amestecare sau atingere cu persoane sau mărfuri, atunci slujitorul sanitar, care ne însoţeşte trebuie să ceară, la întoarcerea pe teritoriul austriac, intrarea în carantină a celui în cauză" *(n.a.)*.

www.dacoromanica.ro

După ce am vizitat interiorul cetății lungi de 1800 paşi şi lată de 400 de paşi[113], pe care nu mai dorim să o descriem în amănunt, ne-am reîmbarcat, pe vas, am ocolit cetatea prin dreapta, pe lângă fortul Elisabeta, construit de Hamilton[114], îndreptându-ne, apoi, spre malul stâng al fluviului pentru a ajunge la moara Vodița[115], pe teritoriu neutru.

Aici se află un post principal al cordonului de graniță cezaro-crăiesc cu un ofițer.// p. 173

Nu departe de casa strajei, pârâul Bahna formează granița, iar de cealaltă parte se află sătucul turco-român[116] Vârciorova, în apropierea căruia se află acum un avanpost rusesc (cazaci).

De la moara Vodița, călătoria continuă de-a lungul dealului Alion, mânați în cea mai mare parte de forța vâslaşilor pe fluviu în sus, trecând de vărsarea Cernei în Dunăre şi, într-o oră şi jumătate, ajungem iarăşi la locul de debarcare (schela) de la Orşova Veche. Puteam să ne întoarcem şi cu căruța comandată la moara Vodița, pe teritoriul neutru, urmând drumul, care duce de la pozițiile ocupate de posturile noastre de graniță la poalele muntelui Alion şi, pe Dunăre, până la Cerna.

Ascensiunea pe muntele Alion

Această ascensiune o putem face în continuarea călătoriei noastre la Orşova Nouă, pornind pe jos de la moara Vodița sau pe caii pregătiți în acest scop. Pe lângă aceste posibilități, spre culmea muntelui mai duc şi alte trei drumuri. Primul şi cel mai greu porneşte de la localitatea Tufări, al doilea pe ruinele fostului drum pe care au fost transportate de către austrieci tunurile şi alte efecte militare[117]. Acest drum care duce în afara târgului Orşova Veche, dincolo de Cerna şi tot în direcția Tufări, luând-o apoi la dreapta, este cel mai scurt şi potrivit. Cel de al treilea drum duce în apropierea celui de al doilea, mult mai greu, în susul Dunării şi a posturilor de graniță.

Muntele Alion, care domină cetatea, oferă perspectiva deosebit de impunătoare // deoarece de acolo pot fi văzute cu ochiul liber interiorul cetății şi p 174 întreaga zonă a fluviului. Privirile unui militar vor zări, însă, zona în care Traian şi-a trecut legiunile peste podul cutezător, mai apoi Porțile de Fier, turnurile de la Severin[118], multe localități, văi şi munți. Ne putem bucura pe deplin de această privelişte, deoarece platforma, pe care ne aflăm este o păşune destul de mare[119].

---

[113] *Schritt.*

[114] Johann Andreas conte de Hamilton (1679–1738), guvernator militar şi civil al Banatului /1734–9 ian 1738), din 1735 vicepreşedinte al Consiliului Aulic de Război.

[115] *Wodiczer-Mühle.*

[116] În concepția lui Schwarzott, care face această călătorie în ajunul încheierii păcii din 1829 de la Adrianopol este un sat turcesc, deoarece Țara Românească se afla sub suzeranitate otomană.

[117] *Kriegsbedürfnisse.*

[118] Este vorba de ruinele cetății Severin.

[119] „În acest loc a luat masa odinioară (1788–89) Iosif al II-lea (pe când era arhiduce) şi Maiestatea Sa, monarhul nostru de acum" *(n a).*

Mai multe trunchiuri de copac, între care unul foarte gros, folosit odinioară pentru a orienta tirul mortierelor împotriva cetății, constituie un fel de observator telescopic pentru artilerie.

Vizita la Carantina de la Jupalnic

La un sfert de oră cale de Orşova Veche, în stânga drumului, pe întinderea aflată de ambele părți ale sale (probabil la o înălțime mai mică), nu departe de Jupalnicul Nou şi de malul drept al Cernei se află clădirea Carantinei. Văzută din depărtare se aseamănă cu un târg prietenos, ale cărui curți şi clădiri sunt despărțite de un zid lung de 1200 de paşi.

Carantina cuprinde clădirea cu două etaje a cancelariei (în care se află în acelaşi timp camera de gardă), locuințele cu un cat ale directorului, medicului, scribului, supraveghetorilor de mărfuri, slujitorilor, care fac curățenie şi ale cârciumarului, mai apoi un vorbitor, 17 colibe[120], două hambare mari sau depozite
p. 175 de mărfuri, două aresturi pentru contrabandişti sau // alți infractori, mai multe grajduri şi un țarc mare, în aer liber pentru oi, bumbac şi alte mărfuri expuse contaminării cu ciumă.

În afara perimetrului înconjurat cu zid, se mai află un loc de depozitare pentru mărfurile care, după ce şi-au terminat sorocul de carantină, sunt adunate aici, în vederea transportului mai departe. Numărul (conform normelor) personalului de serviciu constă dintr-un director, un medic al Carantinei, doi supraveghetori ai mărfurilor, un scrib, doi controlori, şase slujitori pentru curățenie, un soldat pentru cărăuşie (care are de îngrijit doi cai) şi un cârciumar.

Clădirea vorbitorului[121] are o cameră pentru purtarea discuțiilor, în care se poate vorbi cu persoanele aflate în carantină de la depărtare şi sub supravegherea unui angajat. Pe lângă aceasta se mai află două încăperi, în care se face curățarea şi afumarea scrisorilor şi a altor pachete cu înscrisuri.

Colibele sunt clădiri, care fiecare în parte este împrejmuită cu un zid propriu. Aici sunt închise, sub supravegherea cea mai strictă şi pază, pentru un anumit timp, şi dezinfectate, persoanele care vin din Turcia şi din alte regiuni suspecte. Dacă în perioada prescrisă[122] nu se manifestă nici un simptom de ciumă sau de alte boli suspecte, atunci celui aflat în carantină i se dă drumul, înzestrându-l cu un certificat de sănătate.

Mărfurile aflate în hambare sau în locurile de depozitare în aer liber trebuie să stea, la rândul lor, mai mult sau mai puțin timp, potrivit cu receptivitatea lor la contaminare şi la transmiterea contagiunii. După aceea, în funcție de împrejurări,
p. 176 sunt curățate, aerisite şi // întoarse de pe o parte pe alta. Cu această treabă trebuie să se îndeletnicească aşa-numitele slugi care fac curat.

---

[120] *Colliben*

[121] *Das Parlatoriums-Gebäude.*

[122] Respectiv de trei săptămâni.

www.dacoromanica.ro

De asemenea în perimetrul[123] teritoriului de carantină se mai află păşuni, pe care sunt ţinute cirezile de vite, care urmează a fi transportate.

Vizitarea peşterii Veterani

De la Orşova se călătoreşte până la Dubova pe drumul nou deschis în cursul acestui an[124] de către domnul colonel von Drasenovich[125], cale de o oră bună dincolo de Ogradena. Acolo te urci pe un vas comandat cu o zi mai înainte. Încă înainte (de Ogradena) malul drept al Dunării se ridică cel mai adesea în pereţi abrupţi de stâncă, în vreme ce malul stâng, de la Ogradena până la Ieşetriţa[126] rămâne destul de deschis şi practicabil. Aici însă pătrunde adânc în fluviu un colţ înalt de stâncă, producând o asemenea cotitură, îngustare[127] şi curent violent, încât vâslaşii trebuie să tragă timp de o oră din toate puterile pentru a urca în susul apei. După ce malul a devenit din nou, ceva mai practicabil, ajungem (socotind de la Dubova), după o călătorie de două ore, în zona vizitei pe care ne-am plănuit-o.

Peştera (numită mai odinioară Piscabora sau Piscabara) pare să fi fost folosită adesea în scopuri militare încă în vremea romanilor şi în războaiele de mai târziu. Ea şi-a primit numele de la generalul chezaro-crăiesc Filip[128] (sic!) Veterani, care a ordonat, în anul 1692, // ocuparea ei cu 300 de oameni. Conducătorul acestora, p. 177
căpitanul d'Arnan[129] a apărat-o cu eroism timp de 45 de zile[130].

La 50 de stânjeni depărtare de Dunăre şi doi stânjeni deasupra suprafeţei apei, nu departe de rămăşiţele unor ziduri aflate mai jos, într-un perete de stâncă proeminent şi înalt de 12 stânjeni, se găseşte intrarea în peştera înaltă de 4 paşi şi jumătate, lată de 12 paşi şi lungă de 27 de paşi, prevăzută cu o poartă de fier solidă şi apărată de fortificaţiile ridicate în faţa acesteia. În interior, peştera este lungă de 100 picioare, lată de 70 picioare, înaltă de 60 picioare şi întunecoasă, deoarece primeşte lumina zilei numai printr-o deschizătură lată de 8–9 picioare aflată în dreapta intrării. Un pilon masiv de stâncă sprijină bolta enormă. Se zăresc, în chip desluşit, lucrările de zidărie adăugate acestui punct de sprijin oferit de natură, aşa cum ele alcătuiesc în alte locuri mai multe despărţituri ale peşterii, care ar fi putut sluji la şederea separată a ofiţerilor, soldaţilor, la păstrarea alimentelor şi a muniţiei. Aici se mai află o cisternă şi urmele unui cuptor de copt pâine, precum şi

---

123 *Hotter.*

124 Adică 1828.

125 Comandantul regimentului de graniţă româno-iliric.

126 *Jeschetritza.*

127 Până la o lăţime de 80 de stânjeni *(n a.).*

128 Corect Federico Veterani, general conte, feldmareşal imperial.

129 Este vorba, în realitate, de căpitanul român din regimentul de graniţă româno-iliric, Adam Maovăţ, localnicii numind-o peştera lui Maovăţ (vezi Nicolae Stoica de Haţeg, *Scrieri, Cronica Mehadiei şi a Băilor Herculane,* p. 35–37).

130 „Şi, în anul 1788, peştera a fost fortificată şi apărată timp de 21 de zile de maiorul chezaro-crăiesc Stein, împreună cu rămăşiţele unui batalion" *(n a).*

www.dacoromanica.ro

mai multe vetre de foc. Pereţii peşterii, de pe care apa picură continuu, sunt acoperiţi de stalactite prelungi.

.....

p. 334

<...>Călătoria prin Almăj

La un sfert de oră în afara Mehadiei, ne abatem spre stânga de la drumul ce duce direct la Timişoara şi urmăm un alt drum lăturalnic, întreţinut, de asemenea, foarte bine, în aval de Belareca, pe al cărui mal drept ajungem la un pod. Nu departe de aici ne întâmpină o trecătoare îngustă, foarte romantică (cheile Globului), din care ajungem în satul românesc Iablaniţa[131], care are o biserică
p. 335 ortodoxă (greco-neunită). De aici peisajul se deschide şi // ajungem în localitatea Petnic, sediul unei companii, staţii de olac şi parohie. Între Petnic şi Iablaniţa, în munţii din dreapta aflaţi în apropiere, se găsesc mai multe peşteri, care, potrivit unor informaţii diferite, au fost probabil locuite în vremurile mai vechi şi au slujit drept locuri de refugiu în vremurile de restrişte ale acestei ţări. Noul drum (deschis, de asemenea, de domnul colonel von Drasenovich), care înconjoară muntele de la Borloveni, ne însoţeşte în localitatea Prigor, sediu de companie, cu o biserică ortodoxă şi o staţiune de olac. Acum ni se înfăţişează minunata vale a Almăjului, ale cărei plaiuri frumoase, însufleţite de 13 localităţi, străbătute de Nera şi împodobite în depărtarea albastră de păduri frumoase, o parcurgem cale de două mile[132] în mijlocul unei vegetaţii dintre cele mai luxuriante.

Următorul sediu de companie şi, în acelaşi timp, staţie de olac este satul Dalboşeţ cu o biserică ortodoxă. De aici, în lungul pârâului Buceaua[133], drumul nou construit, pe bună dreptate, în acelaşi fel cu cel de pe Moceriş[134], duce în cele mai molcome curbe, spre înălţimile muntelui Stăncilova. De la postul de pază şi cârciuma de aici, călătorim la vale, trecând prin Fântâna Babei Marta[135], Izvoarele Porcului[136] şi Poienile Fetelor[137] la satul românesc Sasca aflat pe teritoriul civil, pe Nera şi, după ce schimbăm caii, ajungem la Biserica Albă.

---

[131] *Jablancza.*
[132] O milă măsoară 4 000 de stânjeni, respectiv 7,585 km.
[133] *Butschova.*
[134] *Mont Cenis.*
[135] *Fontina Babi Marti.*
[136] *Isvora Borkului.*
[137] *Pojeriele Fertilor.*

www.dacoromanica.ro

P.D. HOLTHAUS

(1808–?)

Originar din Wedohl (Westfalia), tânărul croitor, Holthaus, părăsea ţinuturile natale în 1825, călăuzit de spiritul de aventură specific vârstei, dar şi de speranţa unei îmbogăţiri rapide După ce străbate Germania, Austria, în 1829 se găsea la Viena, unde se hotăra să-şi încerce norocul în Orient. Peregrin prin Ungaria, ajungea în Banatul austriac, unde pentru scurt timp şi-a găsit de lucru. În primăvara lui 1830 pleca spre Transilvania, trecând prin Lugoj, Sibiu, Braşov. Surprindea în descrierile sale frumuseţea costumului popular feminin românesc, dar şi dependenţa ţărănimii române faţă de nobilimea maghiară. Primul oraş din Ţara Românească pe care îl cunoştea era Câmpulung, unde venea în contact cu obiceiurile balcanice ale unei administraţii corupte. În general, primele impresii ale lui Holthaus despre realităţile de la sud de Carpaţi sunt nefavorabile. Să nu uităm că voiaja într-un spaţiu care se resimţea încă de consecinţele războiului ruso-turc din 1828–1829, introducerea administraţiei ruseşti şi izbucnirea epidemiei de holeră.

Ajuns în Bucureşti era încântat de existenţa unei uliţe nemţeşti – Lipscanii – unde a fost primit cu bunăvoinţă de compatrioţii săi, majoritatea negustori. Capitala Ţării Româneşti nu l-a impresionat. Era un oraş insalubru, cu uliţe înguste, murdare, iar obiceiul sacagiilor de a lua apă din Dâmboviţa i se părea dezgustător. „Relatările sale sunt interesante, mai degrabă prin lirismul şi sinceritatea sentimentelor exprimate, decât prin valoare informaţiilor pe care le conţin", spunea George Potra, referindu-se la erorile conţinute de relaţia lui Holthaus: atribuia construcţia turnului Colţea, regelui Carol al XII-lea al Suediei, confunda uciderea lui Papa Brâncoveanu cu cea a fiului său, Constantin vodă. După un an părăsea Bucureştiul, îndreptându-se spre Craiova. Era uimit încă o dată de câmpurile părăsite, de bordeiele pe jumătate îngropate în pământ, dar se arăta încântat de costumul popular şi gustul deosebit al vinului. În capitala Olteniei, croitorul nu a rămas mai mult de şase săptămâni şi şi-a continuat drumul spre Transilvania cu intenţia de a intra în Rusia.

Călător neobosit, Holthaus se mai îndreapta spre Orient în 1836 şi în 1842–1843, în ambele voiaje poposind în Bucureşti, oraş pe care îl găsea de fiecare dată într-un continuu progres.

Scrierile sale dedicate călătoriilor din Orient – ajungea în 184o până la Constantinopol – au fost gustate de contemporani, prin pitorescul peisajelor şi obiceiurilor descrise, prin stilul simplu, sincer al autorului, om simplu, dar înzestrat însă cu un spirit iscoditor, atras de mirajul călătoriilor. Astfel în 1841 apărea la Barmen *Wanderungen durch Europa und das Morgenland in den Jahren 1824 bis 1840,* lucrare ce era tradusă în engleză în 1844 de Wiliam Howitt. Ultimele peregrinări au fost narate în *Neue Reisen Des Schneidergessellen Hoolthaus, Abenteuer und Beobachtungen vollfuehrt in den Jahren 1842–1845,* care a apărut în 1846 la Barmen.

Despre Holthaus au scris: Nicolae Iorga, *Un tailleur westphalien en Orient (1829–1840),* în „Revue Historique du Sud-est Européen", Bucureşti, IX, 1932, p. 372–379; George Potra, *Bucureştii văzuţi de călători străini (XVI–XIX),* Bucureşti, 1992, p 147–150.

www.dacoromanica.ro

Capitolul III

Călătorie de-a lungul Ungariei[1]

p. 45 După ce am stat liniştit opt luni la Panciovo, în aprilie 1830 am pornit din nou la drum, cu banii pe care i-am câştigat, şi am călătorit mai departe, spre
p. 46 nord-est, în această ţară puţin cunoscută. Am // continuat călătoria, câtva timp, în provincia numită Banat şi am ajuns la Vrâşet[2] unde se produce un vin foarte bun. Locuitorii sunt germani şi sârbi[3], în afara unui mare număr de români. Aceştia sunt locuitorii ţinuturilor învecinate ale Munteniei turceşti[4] <şi> sunt mai ales creştini ortodocşi; dar credinţa lor se manifestă mai des în practici făloase, posturi etc.; totuşi ei sunt mult mai credincioşi decât sârbii. Limba lor este româna şi are multe asemănări cu italiana. În Ţara Românească ei îşi zic români[5]. Ei scoboară într-adevăr din vechii romani care au fost colonizaţi aici şi s-au amestecat <apoi> cu slavii; limba lor este de aceea un dialect roman[6].

Îmbrăcămintea femeilor mi-a plăcut foarte mult. Ele poartă o cămaşă simplă albă, care este brodată cu <fir> roşu şi albastru împrejurul gâtului şi braţelor. În jurul mijlocului ele au o cingătoare de lână, cu ciucuri albaştrii şi roşii atârnând până la genunchi. Părul lor este foarte frumos împletit şi împodobit cu monede din argint curat. În acestea constă averea lor şi logodnicul poate astfel să afle câţi bani va avea de la mireasa sa. În timpul verii ele umblă mai mult desculţe, iarna poartă opinci cu nojiţe sau ghete. Acest costum nu le şade câtuşi de puţin rău. Printre ele sunt multe fete drăguţe.

Bărbaţii poartă de asemenea opinci, ca ilirii şi sârbii, iar restul îmbrăcămintii lor seamănă cu al ilirilor, în afară <de faptul> că au o cingătoare de piele, lată de o jumătate de yard[7] care este împodobită cu numeroşi nasturi strălucitori. În aceste
p 47 <cingători> îşi ţin întotdeauna cuţitul, luleaua şi sacul cu tutun. // Cum mantalele lor sau cabaniţe[8] sunt acoperite cu miţe lungi de lână, de departe seamănă mult cu urşii albi.

Locuinţele acestui popor primitiv şi sălbatec sunt cocioabe mici sau bărăci. Ei le acoperă cu bârne de jur împrejur, care se întretaie unele peste altele la fiecare colţ, pe o înălţime de 6 picioare. Acoperişul scund este făcut din şindrilă, iar pe

---

[1] Traducerea s-a făcut după textul englez publicat de William Howitt sub titlul *Wanderings of a journeyman tailor through Europe and the East during the years 1824–1840,* London, 1844, p. 45 ş.u.

[2] *Werschütz.* Azi localitate în Serbia.

[3] *Reitzen.*

[4] *Turkish Wallachia.*

[5] *Romans.*

[6] Adică latin.

[7] Unitate de măsură engleză. 1 yard = 0,914 m.

[8] *Kopenicks.*

www.dacoromanica.ro

dinăuntru <locuința> este căptușită cu lut. Una sau două dintre bârnele orizontale sunt străpunse pentru ferestre, care sunt foarte mici, o băşică serveşte drept geam şi ferestra este gata. Sate întregi sunt alcătuite din asemenea bordeie mizerabile din lut; de asemenea felul de viață obişnuit al românilor este foarte sărăcăcios. Felurile lor de mâncare principală se numesc mămăligă, mălai şi chisăliță[9]. Mămăliga este făcută din porumb turcesc[10] sau cucuruz măcinat. Ei iau apă fierbinte, bagă mălaiul în ea şi-l învârtesc până devine un aluat gros. Acesta este aşezat pe o masă, tăiat cu o sârmă subțire sau ață şi, fără altă pregătire, este mâncat cu cuțite şi furculițe turceşti, ceea ce înseamnă cu toate degetele. Mălaiul constă din aceeaşi făină şi acelaşi aluat dar <care> are înfățişarea unei pâini rotunde, aşezată în cenuşă caldă şi coaptă, fireşte astfel acoperită de un fel de coajă. Nu se prezintă prost şi arată chiar ispititoare ca şi cea mai bună dintre prăjituri. Prima oară când am văzut-o am căpătat mare poftă s-o gust de îndată; am luat ceva din ea dar n-am putut-o înghiți. Totuşi mai târziu m-am obişnuit s-o mănânc. Oriunde se duce românul, el duce cu sine mămăligă învelită într-o cârpă. Chisălița este un aliment ceva mai bun. Ea este făcută // din făină de grâu, peste care se toarnă ceva lapte. Aceasta se mănâncă p. 47
numai duminica; carne se mănâncă numai la prilejuri deosebite.

M-am întâlnit cu români numai în sate şi mahalale. Ei locuiesc mai ales la țară; sunt țărani, păstori şi căruțaşi. Condițiile lor <de viață> ar fi mai bune, dacă n-ar fi asupriți atât de îngrozitor de nobilii unguri. Aceştia sunt totul, sărmanul țăran *nimic*. El este întru totul la dispoziția stăpânului său, n-are nici un drept şi nici o proprietate particulară. În rest, românii sunt un popor sălbatec, hoț, apucător[11], dar în acelaşi timp bărbați înalți şi frumoşi.

Printre ei sunt o mulțime de clerici care nu par a se deosebi mult de ei, trăiesc pe un picior asemănător, frățesc cu țăranii. Fiecărui cleric îi este dată în stăpânire o bucată de pământ pe care o cultivă cu ajutorul familiei sale, ducându-se cu ea la câmp şi lucrând ca şi țăranul. Singurul lucru care îl deosebeşte de mireni este barba sa.

De la Vrâşet am plecat la Lugoj[12]. Cu cât înaintam, cu atât regiunea devenea mai împădurită. Eram acum din nou în afara Ungariei şi în marele ducat al Transilvaniei care aparține de asemenea Austriei. Curând am ajuns la Sibiu[13], capitala. În Transilvania am constatat că cea mai mare parte din țărănime era românească, fiind de asemenea asuprită de nobili. Pe lângă aceasta se <mai> află în Transilvania o mare varietate de popoare şi secte religioase, o mulțime pestriță de germani, greci, armeni, țigani, evrei şi italieni. Locuitorii cei mai de cinste // sunt p. 49

[9] *Mamelika, Maheley and Kısalitsa.*

[10] *Turkish maize or kuckrutz.* Mai jos (p. 58) se spune: *the Kukrutz or Turkısh wheat,* ceea ce e exact.

[11] Curioasă contradicție, avându-se în vedere cele expuse de autor mai sus! Se resimt unele influențe exercitate asupra călătorului de şovinismul aristocrației şi burgheziei ungare precum şi al saşilor din Transilvania.

[12] *Logoş.*

[13] *Hermannstadt.*

www.dacoromanica.ro

pretutindeni ungurii şi saşii. Nobilii sunt toţi unguri, în parte catolici, în parte reformaţi. Reşedinţa lor principală este Clujul[14]. Aici îşi are de asemenea principala biserică o sectă creştină deosebită, anume socienienii sau unitarienii, care au o origină italiană şi cred *numai* în Dumnezeu Tatăl. Ei sunt numiţi aici arieni. Germanii sau saşii, cum sunt <ei> numiţi aici, au emigrat din Germania de Jos acum 700 de ani. Ei au îmbrăţişat cu toţii religia evanghelică. Limba lor se aseamănă cu olandeza sau cu germana de jos. Reşedinţa lor principală şi cel mai mare oraş din ţară este Sibiul. Locuitorii sunt în majoritate luterani. Aici se învaţă şi se vorbeşte mult germana cultă şi se folosesc cărţi germane. Pe lângă aceştia sunt mulţi alţi germani şi unguri, iar în mahalaua Josephstadt locuiesc românii şi ţiganii.

Pădurea de lângă Sibiu este vestită datorită serbării care are loc anual aici, în a doua zi de Rusalii, în amintirea regăsirii prinţesei Bulgariei care fusese răpită şi se refugiase la un cărbunar din pădure[15]. Am fost aici în timpul sărbătorii şi am văzut în realitate ceea ce văzusem reprezentat la teatrul din Viena. În pădure se mănâncă, se bea, se dansează, iar poporul petrece în toate felurile posibile.

p. 50 După o şedere aici de o jumătate de an, am plecat din nou, în direcţia sud-est, spre graniţa turcească; am trecut Oltul şi am ajuns repede la Braşov[16], un oraş în districtul frontierei militare a Transilvaniei. Aici, ca şi pe tot drumul, se găsesc munţi şi păduri întinse. Comerţul cu Ţara Românească[17] este foarte însemnat. Locuitorii sunt germani, saşi şi români. Sunt de asemenea mulţi unguri-secui, folosiţi ca grăniceri. De la Braşov am trecut direct în Ţara Românească, învecinată, <adică> în părţile turceşti. Am avut un tovarăş de călătorie din Lipsca.

Pentru a pleca la Bucureşti am luat o căruţă. Îndată după părăsirea Braşovului, un drum de munte ne-a condus prin văi şi trecători. Trece mereu peste povârnişuri şi văi, printre trecători şi între munţi şi, mereu prin mlaştini şi ape. În timpul unei călătorii de patru zile am fost nevoiţi să trecem de 72 ori prin apă deoarece, în această ţară, nu există poduri. În fine, am scăpat din această regiune de munţi şi ape ajungând într-o ţară de şes, anume Turcia[18].

Capitolul IV

p. 51 ### Prima călătorie în Ţara Românească

[...] Primii indivizi pe care i-am descoperit călătorind în poştalionul nostru tras de opt căluţi, în această câmpie plăcută dar puţin populată şi prost cultivată, erau români atât de mojici şi bădărani, de parcă ar fi fost şi mai proşti.

---

[14] *Klausenburg.*

[15] Legendă fără nici un temei istoric.

[16] *Cronstadt.*

[17] *Wallachia.*

[18] Autorul consideră în mod eronat Ţara Românească drept parte integrantă din Imperiul Otoman.

www.dacoromanica.ro

Am ajuns în primul orăşel <numit> Câmpina[19], unde poştalionul nostru a pătruns în plin galop. Când am intrat <în el>, am văzut numeroşi români[20], îmbrăcaţi în haine turceşti, care şedeau pe ulițe şi-şi urmau jocurile lor <de noroc>. Deodată a izbucnit un ţipăt şi o ciomăgeală groaznică, la vedere. Amândoi surugii noştri ungureni[21] au fost traşi cu forţa de pe cai şi târâţi pe ulițe de către sălbatecii care-i apucaseră de păr. Ei au luat ciomagele cele mai groase şi au bătut atât de straşnic pe bieţii oameni, încât credeam că sunt snopiţi în duşmănie şi că nu-şi vor mai reveni de pe urma <loviturilor>, cât vor trăi. După această <sălbatică> întâmpinare i-au dus la judecătorul turc, // unde au găsit dreptate turcească[22] şi p. 52
unde, probabil, după un asemenea interogatoriu, problemele au fost repede lămurite. Dar cum noi am fost de faţă la această scenă şi am văzut cât de îngrozitor şi de barbar s-au purtat cu oamenii, ne-a străbătut un fior rece, mai ales pe tovarăşul meu. Prinsesem în Sibiu, ce-i drept, câteva vorbe româneşti, spre binele stomacului, ca „pecine, radgio, win, und, sara, lapte", pentru pâine, rachiu, vin, unt, sare şi lapte, dar din sunetele asemănătoare mugetelor, pe care le scoteau aceşti oameni, n-am putut înţelege un cuvânt. Chiar cu surugiii noştri nu puteam vorbi; ei erau ungureni mojici şi vorbeau numai ungureşte şi româneşte. Aici nu putea fi găsit nici un suflet german, nu putea fi auzit nici un sunet german. Cu toate păţaniile mai sus povestite, poştalionul a plecat totuşi, în ziua următoare, cu surugiii noştri bine bătuţi, aşezaţi pe căluţii lor, târând pe pământ picioarele lor lungi.

Timp de patru zile am înaintat printr-un ţinut pustiu dar roditor şi prin păduri dese de stejari, fără popas sau şedere până când, într-o duminică la prânz, am văzut într-un şes întins, în mijlocul unor vii frumoase şi câmpii verzi, vârfurile a numeroase turle, sub care se înşirau case de diferite mărimi. Erau Bucureştii, capitala Ţării Româneşti. Am ajuns curând la această ţintă dorită şi, îndată ce am zărit un neamţ, ne-am interesat de ulița nemţească. Ne-am grăbit într-acolo şi ne-am întâlnit cu mulţi compatrioţi, i-am salutat cu bucurie şi am fost primiţi cu multă amabilitate şi cordialitate. Ne-am petrecut ziua după obiceiul german şi aproape toată noaptea în sunetele vesele ale cupelor de vin.

[...] Portul turcesc – <odată ce> portul german se vede rar, în afară de <cel> p. 53
al germanilor înşişi –, aspectul locuitorilor şi al oraşului, viaţa şi mişcarea din Răsărit, în mijlocul căreia mă aflam eu însumi, m-au impresionat într-un fel ciudat. Războiul ruso-turc abia se sfârşise de curând[23]; soldaţi ruşi bărboşi, întorcându-se din Balcani şi de pe câmpul de bătălie, mărşăluiesc prin oraş. Aici se afla şi o garnizoană rusească deoarece întreaga Ţară Românească şi Moldova, deşi nominal sub stăpânire turcească, au fost puse sub protectorat rusesc prin pacea de la Adrianopol. Am văzut pretutindeni soldaţi ruşi; soldaţilor turci, aflători acolo, nu le era permis să iasă la vedere.

Cât <de mult> m-a înveselit însă să văd un foarte mare număr de compatrioţi. Cei mai mulţi se ocupă cu negoţul; mulţi dintre ei sunt negustori ce călătoresc o

---

[19] *Kempina*. Oraş, jud. Prahova.

[20] *Wallachians*.

[21] *Our Hungarian drivers*.

[22] *Turkish justice*.

[23] Războiul din 14/26 apr. 1828–2/14 apr. 1829.

www.dacoromanica.ro

dată sau de două ori pe an la târgul Lipsca, astfel încât ulița unde locuiesc ei se numește ulița Lipscanilor. Am avut norocul să găsesc de lucru a doua zi după sosirea mea și în curând m-am obișnuit cu felul de viață de aici.

Trebuie spus că Bucureștii nu se prezintă atât de frumos, în apropiere imediată, ca la distanță. Are uliți murdare, strâmte, nepietruite și cu gloduri; toate <sunt așternute> cu scânduri groase și grinzi, iar prin mijlocul lor curge un canal adânc de șase picioare. În aceste canale se aruncă tot felul de gunoaie, astfel încât
p. 54 căldura foarte ridicată // din timpul verii provoacă un miros cum nu se poate mai nesuferit. Unele dintre case sunt din piatră, dar cele mai multe din lemn, joase și dărăpănate. Nu pot prezenta cititorului o înșiruire de clădiri frumoase. Însă numărul bisericilor este nemaipomenit <de mare>; sunt peste două sute cincizeci și aproape fiecare boier sau nobil are câte una în curtea sa[24]. Fiecare biserică are una până la trei turle, dar în alte privințe este foarte simplă, cu puține podoabe și cu un acoperiș jos, doar pe pereți sunt numeroase zugrăveli de sfinți. Se găsește de asemenea un mare număr de mănăstiri. Religia Țării Românești este cea ortodoxă. Aici se află o biserică metropolitană cu mitropolitul ei, adică o biserică arhiepiscopală cu un arhiepiscop[25]. Este așezată pe un deal și atrage atenția prin numărul mare de zugrăveli frumoase ce înfățișează draci și îngeri și Judecata de Apoi. Într-o îngrădire din lemn, în fața bisericii, atârnă un clopot mare, demn de amintit. Mi s-a părut foarte curios că aici se auzeau foarte puține dangăte de clopot. Turcii au redus foarte mult folosirea lor. În locul sunetului de clopot ei au o rezonanță ciudată a clopotelor sau mai bine zis un joc de păpuși. Sus în turlă sunt așezate câteva scânduri, ce sunt lovite cu un ciocan, în felul în care se bate o tobă[26]: aceasta este chemarea zilnică la biserică. În zilele de sâmbătă sau la sărbători, ei lovesc cu ciocanul într-o placă de fier sau din alt metal. După această ciocăneală se trag uneori și clopotele.

Pe lângă aceste numeroase biserici ortodoxe, mai există una catolică și una luterană reformată, în ultima predica făcându-se în limba ungară deoarece aici sunt mulți unguri reformați[27]. Există și o biserică suedeză <!>, numită Colțea <și> clădită de Carol al XII-lea <!>, care a fost acum vândută românilor <!>[28].

---

[24] De fapt paraclisele.

[25] Se referă la Mitropolie.

[26] Toaca.

[27] Este de mirare cum autorul, care este german, poate confunda, respectiv amesteca, cultul luteran, răspândit în unele părți ale Germaniei și la care aderaseră și sașii din Transilvania cu cel reformat (calvinist), la care trecuse mai ales o parte a ungurilor. De altfel existau atunci, în mahalaua Stejar din București două biserici distincte, una luterană și alta reformată, ambele atestate în secolul al XVIII-lea; vezi G.I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 230; de asemenea N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, Edit. Academiei, 1961, p. 222.

[28] O serie evidentă de confuzii, știri fanteziste și erori, autorul contopind într-un singur monument biserica Colțea, ctitoria (1701–1715) marelui spătar Mihai Cantacuzino, și Turnul Colței, atribuit după tradiție soldaților suedezi ai lui Carol al XII-lea, refugiați după bătălia de la Poltava (1709) în Țările Române.

www.dacoromanica.ro

Bucureştii sunt un oraş mare, de aproape 9 mile lungime şi cu numeroase p. 55
mahalale. Dâmboviţa[29] curge aproape prin mijlocul său şi aprovizionează oraşul cu apă. Un butoi este tras pe un cărucior şi se aud în toate părţile strigătele de „Appa hop!" ceea ce înseamnă „Cumpăraţi apă!". Fiecare familie are un butoi asemănător în care se toarnă apă. Se pune înăuntru puţină piatră acră şi, după ce a fost bine bătută, <apa> devine limpede şi bună de băut; dar cum provine de-a dreptul din râu este cât se poate de plină de necurăţenii. Un butoi de apă costă de obicei 20, iarna chiar 40 de parale, sau de la unul până la 2 groşi de argint.

Toate vitele moarte, pisicile şi câinii sunt aruncaţi în gârlă, iar dintre aceştia din urmă un număr foarte mare. Pe malurile gârlei s-au aciuiat[30] câini sălbatici, numiţi câini de Dâmboviţa[31] şi care dau mult de lucru locuitorilor; dar ei au găsit acum un mijloc bun să reducă numărul acestor animale supărătoare; ţiganii, care alcătuiesc în mare măsură drojdia societăţii, sunt folosiţi pentru stăpânirea lor. Ei umblă prin oraş în căruţe şi lovesc câinii, omorându-i. Adesea se văd 40–50 de câini morţi <aruncaţi> în căruţele lor.

Locuitorii <oraşului> sunt în majoritate români. Ei se împart în boieri şi ţărani[32]; primii <reprezintă> conţii şi familiile bune <şi> sunt foarte bogaţi şi puternici; restul este ţărănimea, care <se află>, ca şi în Ungaria, sub nobili, aici sub boieri, în cea mai degradantă robie, fiind leneşă şi răzbunătoare. Boierii aleg din mijlocul lor pe voievod sau domn, care are // să plătească doar un bir turcilor fiind <însă> liber şi independent în toate celelalte privinţe. Mai de mult, turcii au găsit pricină pentru decapitarea acestor voievozi paşnici. În zidul palatului principelui Brâncoveanu[33] am văzut o cruce pe locul unde a fost jupuită pielea unui principe Brâncoveanu de către turci, din cap până în picioare[34]. Dar acum <turcii> nu mai au asemenea putere şi nu mai pot face asemenea fapte rele. Dimpotrivă, în ultimul război ei au fost obligaţi să îndure a se lăsa forfecaţi frumuşel.

<Oraşul> Bucureşti este reşedinţa domnitorului. El îşi ţine aici Curtea şi are un palat destul de frumos[35]. Restul boierilor, foarte bădărani şi neştiutori de carte, trăiesc în mare lux şi au apucături pe jumătate orientale, pe jumătate nemţeşti[36]. Nevestele lor fac mare risipă de găteli şi podoabe şi le place, în special, să

---

[29] *The Kelle* (!), adică deformat „gârlă".

[30] *On the banks of the Kello, wild dogs take up their abode.*

[31] *Kelle-dogs*, adică câinii de pe gârlă.

[32] *Romuns.*

[33] *Prankowany.*

[34] Evidentă confuzie între uciderea tatălui domnitorului Constantin Brâncoveanu, Papa postelnicul, de către seimenii şi dorobanţii răsculaţi în 1655, pe locul respectiv punându-se o cruce zidită în incinta palatului brâncovenesc de la poalele Mitropoliei, şi decapitarea voievodului de către turci, la Constantinopol la 15/26 aug. 1714.

[35] Greu de precizat la care palat domnesc se referă autorul, dat fiind că domnii şi-au multat reşedinţa în cursul ultimelor decenii de mai multe ori. Este ştiut că Grigore IV Ghica, ultimul domn înainte de izbucnirea amintitului război ruso-turc şi de ocupaţia rusă, care a început în mai 1828, şi-a avut reşedinţa în propriul său palat de pe malul Colentinei.

[36] Adică occidentale.

www.dacoromanica.ro

vorbească nemţeşte <!>. În contrast[37] cu această minunăţie[38], reiese extrema mizerie a populaţiei sărace.

<Oraşul Bucureşti> este foarte frumos aşezat şi are un însemnat număr de vii, încât vinul este foarte ieftin. Pământul este foarte bogat şi întreaga ţară foarte roditoare. Cele mai gustoase fructe cresc sălbatic. <Românii> cultivă, drept cereale, mai ales grâu, porumb şi orz, ultimul pentru cai. Cultivarea cartofului le este aproape necunoscută. Poporul de jos trăieşte mai mult cu castraveţi, pepeni, dovleci etc. Pe câmpii minunate pot fi văzute herghelii întregi de cai sălbatici şi de aici vine numele de valah, pentru un cal tăiat[39]. Cocoşii sălbatici aleargă în cârduri întregi. Am auzit de asemenea cântând stoluri întregi de privighetori. Totuşi
p. 57 această ţară nu este prea sănătoasă; aici // bântuie mai ales bolile molipsitoare, ciuma făcând ravagii cu un an mai înainte.

Am stat în Bucureşti zece luni; după aceea nu m-am mai oprit <pe undeva>. Am aşteptat să vină iarăşi vara deoarece atunci sunt mai bune drumurile şi mai ales pentru că nu doresc să umplu stomacul unul lup sau urs cu care te întâlneşti adesea în păduri, de obicei iarna. Planul meu era să străbat Moldova spre a ajunge în inima Rusiei sau a Basarabiei <!>. Patru camarazi s-au oferit să mă însoţească, dar un duh necurat a fost adus încoace, din Asia, şi ne-a distrus încântătorul proiect. Deodată a izbucnit holera şi s-a năpustit cu furie asupra <planu>lui. Un număr foarte ridicat de oameni i-au căzut jertfă şi <molima> a atins de asemenea Bucureştii, unde au fost multe cazuri mortale. Cum această boală a urmat pelerinajul prin viaţă al atâtora, noi a trebuit să ne mulţumim că l-a întrerupt pe al nostru numai punând capăt călătoriei plănuite. Am dorit să nu avem nimic de a face cu acest flagel, ci să-i întoarcem spatele, să ne abatem în direcţia contrară celei luate de acesta, adică spre Craiova, în Oltenia. Eram cinci dintre ai noştri, printre care şi un compatriot al meu, unul Weuhaus, din Witten pe Ruhr.

În Oltenia sunt puţine oraşe şi acestea nenorocite; totuşi comparate cu satele jalnice, acestea[40] erau destul de frumoase. Este un chin să vezi cum arată de istovită şi lipsită de orice lucrare a pământului această ţară roditoare. Aici, mai mult decât în regiunea de nord, sărăcia şi mizeria stăpânesc chiar şi printre boieri. Mai mult
p 58 chiar, se mai pot vedea distrugerile şi pustiirile ultimului război, de un asemenea // fapt stăpânirea ştiind doar prea puţin. Am avut multe pătanii în vizuinile în care trăiesc românii şi am golit acolo, cu mare bucurie, oale cu vin minunat. Aici nu capeţi vinul în sticle sau pahare, ci în oale de pământ, ştampilate de stăpânirea Ţării Româneşti, <fiecare> conţinând fie o jumătate, fie o oca întreagă. O oca cuprinde <conţinutul> a două sticle. Hanuri nu sunt[41]; poţi locui *oriunde* şi căpăta *ori şi ce*.

Satele stau ascunse în văi şi nu pot fi văzute din depărtare deoarece casele sunt în pământ. Acestea sunt ciudat clădite. Cobori, de obicei, opt trepte în pământ

---

[37] Eroare în text: „*În contact*".

[38] *With this splendour.*

[39] Propoziţie cu un înţeles obscur: „*from this place comes the name of Wallach, for a cut horse*".

[40] Adică oraşele.

[41] Afirmaţie exagerată.

www.dacoromanica.ro

şi intri printr-o mică deschidere în două sau trei încăperi separate care se numesc camere. Deasupra se află un mic acoperiş făcut din buruieni sau papură şi cu pământ îndesat. Coşul, din spini împletiţi cu trestie, serveşte în acelaşi timp şi de geam prin care coboară lumina zilei. În aceste vizuini subpământene nu e nici o oală, nici un vas; locuitorii nu ştiu ce va să zică un pat, ei au mai de grabă un culcuş alcătuit din papură, se culcă îmbrăcaţi în hainele pe care nu le scot niciodată de pe ei. Şi par totuşi destul de mulţumiţi cu felul lor de viaţă şi de culcare. I-am văzut adesea culcaţi în viziunile lor în faţa unui foc mare, uscându-şi hainele, prăjindu-şi porumbul sau grâul turcesc şi fumând. Lor le place mai mult să-şi cruţe puterile decât să muncească mai mult.

Femeile române din această parte a ţării poartă, mai ales, o îmbrăcăminte din lână împletită, de culoare albastră, cu margine înflorată, pe care o aruncă deasupra cămăşii lor, împrejurul mijlocului, şi o leagă de spate lăsând-o deschisă în faţă. Picioarele le sunt goale. Bărbaţii sunt îmbrăcaţi // ca şi cei din Transilvania şi p. 59
Banat; în afară de aceasta, ei poartă căciuli albe şi negre, din blană de miel, puţin ţuguiate la vârf, după moda persană. Ei poartă de asemenea un fel de haină lungă. Atât vara cât şi iarna <umblă cu> pieptul şi gâtul gol. Le plac culorile strălucitoare. Se vede o mare cantitate de roşu, galben şi albastru <la hainele lor>, care ar fi arătoase dacă n-ar fi, în acelaşi timp, atât de zdrenţăroase. Hrana lor mizerabilă este mămăliga.

După o călătorie de şase zile, printre aceşti oameni aspri şi dedaţi la hoţie, am ajuns, din fericire, fără pericol, la Craiova. Pe drum ne-am întâlnit cu un regiment de infanterie <dotat> cu artilerie, care mărşăluia de la Craiova la Bucureşti. Craiova este o localitate destul de mare, dar alcătuită din case mizerabile, cele mai multe <construite> din lemn.

Cum am găsit aici un mare număr de germani, am rămas <pe loc> şase săptămâni. După care am călătorit cu un tâmplar de mobile lucrate de mână, <originar> din Hamburg, pe nume Hagelstein, prin Cerneţi[42], peste o regiune muntoasă, plăcută, prin Orşova[43], în direcţia Dunării. <Graniţele> ţării erau închise din pricina holerei. La patru ore de Orşova am ajuns la un post de control, unde am fost conduşi la un lazaret[44] sau, cu alte cuvinte, în carantină. Garda se schimba de şase ori. Fiecare soldat purta o puşcă primitivă încărcată şi o bâtă groasă pentru a ne împiedeca să ne apropiem de el sau să-l atingem. Acolo am fost trimişi în carantina austriacă, o clădire imensă pe o suprafaţă întinsă cu, probabil, douăzeci de curţi. Fiecare curte este încuiată, are o casă de locuit cu odăi şi <cu> o bucătărie. Totul, ca şi fiecare // curte separată, este împrejmuit cu un zid înalt. După scurgerea p 60
timpului stabilit, odată ce holera continua să bântuie cu furie şi mai mare, fiind molipsită întreaga regiune din jur, s-au mai adăugat captivităţii noastre încă douăzeci şi una de zile.

---

[42] *Tschernitz*. Sat component al com. suburb. Simian, municipiul Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi.

[43] *Orsowa*.

[44] *Contumacy Institution*.

www.dacoromanica.ro

Din cauza acestei reţineri de patruzeci de zile în carantină, mijloacele noastre băneşti au slăbit într-atât încât am început să trăim într-un mod foarte mizer. Tovarăşul meu din Hamburg s-a îmbolnăvit şi nici eu nu m-am simţit prea bine. Într-adevăr am rezistat <bolii>, dar la sfârşit a venit rândul meu. M-au apucat frigurile şi cum medicii credeau că aveam un început de holeră, mi-au dat medicamente contra acesteia, fapt care, cel puţin, a avut un efect atât de bun încât am ieşit din instituţia carantinei. Aceasta <din urmă> se numeşte Jupalnic[45] şi se găseşte la o jumătate de oră de Orşova sau Orşova Veche, pe Dunăre. Aici eram din nou pe pământ austriac. La Orşova este graniţa Ţării Româneşti, dincolo este aceea a Serbiei. Nu departe de acolo, câteva ceasuri mai în josul Dunării, am trecut întovărăşit de agentul sanitar la Orşova Nouă, care este o fortăreaţă pe o insulă[46] în mijlocul cursului puternic al Dunării, lat aici, probabil, de cinci mile. Aceasta este singura parte a Ţării Româneşti care mai rămâne încă în stăpânirea Turciei. Aici, la punctul cel mai îndepărtat al împărăţiei turceşti, se poate vedea un singuratic minaret graţios, ridicându-se deasupra moscheei. Câteva <moschei> se află în sus pe Dunăre, de-a lungul aşa-numitelor Porţi de Fier, prin care nu pot trece decât bărcile mici. Pe o distanţă destul de lungă, Dunărea curge închisă între munţi, printre stânci, aruncând roci şi pietre, din care cauză se produce o tulburare
p. 61 puternică. Călătorii şi bagajele sunt îmbarcaţi aici în corăbii mari, // <care navighează> pe Dunăre şi, cu ajutorul unei frânghii foarte lungi, sunt trase spre Orşova.

De la Orşova nădăjduiam să trec în Transilvania şi de acolo în Rusia, asupra căreia îmi îndreptasem îndelung ochii mei doritori; dar când am ajuns la graniţa Transilvaniei am găsit-o de asemenea închisă din cauza holerei, fiind silit să fac cale întoarsă. Hotărârea mea a fost întrucâtva împiedicată. M-am găsit din nou într-o situaţie neplăcută deoarece am stat la graniţă ca într-un loc unde trebuie să mi se hotărască soarta. Din toate părţile holera apăsa asupra mea iar, în plus, mijloacele mele băneşti scăzuseră de asemenea sau, mai bine zis, erau complet lichidate fiindcă nu-mi recăpătasem sănătatea, lucru de care, mai mult ca de toate, nu te poţi lipsi în călătorie.

Mă voi opri aici un moment şi voi ruga pe cititori să se odihnească cu mine, câtva timp, la graniţă; după ce am părăsit acum Ţara Românească, începem din nou să alergăm straşnic, într-o cursă în zig zag şi, într-adevăr, foarte mult înapoi,
p. 62 precum alergătorul din München [...].//

Capitolul V

Întoarcerea în Polonia

Am stat acum pe pământ austriac şi ungar, nerămânându-mi altceva decât să înaintez mai departe în Ungaria. De aceea, de la Orşova, am pornit-o spre Banat.

---

[45] *Jupanec*. Sat desfiinţat, înglobat în oraşul Orşova, jud. Mehedinţi.

[46] Ada-Kaleh. Pentru crearea, în 1971, a lacului de acumulare din cadrul complexului hidroenergetic de la Porţile de Fier, insula Ada-Kaleh a fost inundată.

www.dacoromanica.ro

După ce am ajuns la Mehadia[47], <cu> băi minerale vestite[48], foarte frecventate atât dinspre Țara Românească cât şi dinspre Turcia, şi după ce am văzut peste tot vestitele trestii de Vistula, folosite pentru pipe, am trecut prin Caransebeş[49] spre Timişoara[50], care este capitala Banatului şi cetate. Dar holera bântuia peste tot şi de aceea mi-am îndreptat paşii spre râul Tisa, după Dunăre cel mai mare râu al Ungariei şi, trecând prin Arad, am ajuns la Szeged[51] [...]

[47] Sat-comună, jud. Caraş-Severin.

[48] Băile Herculane.

[49] *Karansebes.*

[50] *Temeswa*

[51] Oraş în Ungaria la graniţa cu România.

www.dacoromanica.ro

ERNST CHRISTOPH DÖBEL

(n. 1805–?)

Ernst Christoph Döbel, fiu de țăran, s-a născut la 22 septembrie 1805 în cătunul Berterode, lângă Eisenach, în marele ducat de Saxa-Weimer.

În copilărie a urmat cursurile școlii din Neukirchen iar la vârsta de 14 ani a părăsit casa părintească pentru a-și câștiga viața ca argat în satele Wenigenlüpnitz, Mechtertedt precum și la castelul Tenneberg de lângă Gotha, unde a început să învețe, din propriul său imbold, meseria de caretaș. Ajuns calfă la un maistru din Cumbach, a pornit la 15 martie 1830 într-o călătorie de perfecționare, în cursul căreia a vizitat orașele Gotha, Erfurt, Weimar, Jena și Baireuth, unde a lucrat câtva timp într-un atelier. Dar, împins de dorința de a vedea capitala Imperiului Habsburgic, s-a îndreptat prin Nürnberg spre Regensburg, unde s-a îmbarcat pe Dunăre. Dezamăgit de primul său contact cu lucrătorii vienezi, Döbel părăsește, după 5 zile, orașul pentru a se îmbarca, la 1 iulie 1830, pe o corabie ce se îndrepta spre ținuturile de la Dunărea de jos.

De la Baja, Dobel și-a continuat călătoria pe jos, până la Semlin și Páncsova, îndreptându-se apoi, prin Banat, spre Transilvania. Ajuns la Brașov, s-a angajat pentru scurtă vreme la un maistru Împins însă de dorința unui câștig mai mare, el a trecut în Țara Românească ajungând, după multe peripeții, la București (23 septembrie 1830). Aici a intrat în slujba unui caretaș german, Weiss.

Dornic de a vedea și alte meleaguri, el pleacă, după mai puțin de un an, în Moldova (mai 1831), la Bârlad, unde lucrează în atelierul de trăsuri al grecului Andricu Mamachi, pe care-l părăsește câteva luni mai târziu, pentru a încerca înjghebarea unei firme la Galați. Nu reușește, așa încât, după o scurtă călătorie la Iași, s-a îmbarcat pe o corabie care mergea la Constantinopol.

Primit în audiență de marele vizir Reșid Mehmed pașa, nu a izbutit însă să fie angajat la atelierele imperiale, astfel că a plecat, la 9 ianuarie 1832, la Adrianopole unde s-a asociat cu un tâmplar italian și apoi cu un lăcătuș din Nassau. Silit să părăsească orașul, în urma unui incident cu turcii, Döbel pleacă la Smirna unde petrece iarna, îndreptându-se în primăvara anului 1833 spre Alexandria. Aici și-a deschis un atelier care a luat rapid o mare dezvoltare, împins de dorința de a vedea meleaguri noi, Döbel părăsește și Alexandria (3 octombrie 1833) spre a vizita muntele Sinai, iar la întoarcere cercetează piramidele. În februarie 1834 el pleacă în Palestina – la Nazaret, Cana Galileei, Tiberiada Nablus (Samaria) și Ierusalim – înapoindu-se apoi, prin Iaffa, la Alexandria.

Epidemia de ciumă din vara anului 1834 îl silește să plece din Egipt (2 octombrie 1834). Din dorința de a-și revedea patria, Döbel, ajuns la Triest, se îndreaptă prin Leibach și Salzburg spre Munchen, fiind primit în audiență de regina Bavariei, dornică de a auzi povestirea călătoriilor sale în Orient. La Nürnberg e primit de principele Georg de Saxa-Altenburg iar la Weimar de marea ducesă de Saxa Weimar Eisenach. Döbel își continuă călătoria prin Erfurt și Gotha, îndreptându-se spre Eisenach, unde a ajuns la 11 august 1836.

Ernst Christoph Döbel și-a descris călătoriile într-o lucrare intitulată *Wanderungen in Morgenlande*, tipărită la Berterode în 1863, o carte care cuprinde două capitole consacrate Țărilor Române.

Relatarea călătoriei prin Țara Românească și Moldova a caretașului german Döbel, în 1830–1831 este interesantă, atât datorită informațiilor pe care le furnizează asupra unor stări de fapt din Principatele Danubiene, la începutul „regimului regulamentar", cât și prin faptul că redă impresiile

www.dacoromanica.ro

unui om simplu, sosit din centrul Europei, asupra unor aspecte ale societăţii româneşti pe care a avut ocazia să le cunoască.

Capitolele consacrate Ţărilor Române din cartea lui Ernst Christoph Döbel au fost analizate de N. Iorga, în *Istoria românilor prin călători,* ediţia a II-a, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1929, p 26–27), de E.I.[igerus] în *Ergebnisse eines Handwerksburschen in Rumanien,* în „Deutsche Tagespost", Sibiu, XVII (1924), nr. 95–97 (24–27 aprilie), şi de N. Ureche, *Călătoria caretaşului german Dobel în ţările române,* în „Propilee literare", III (1928), nr. 4 (1 mai), p. 10–11 şi nr. 5 (15 mai), p. 11–13.

Relatarea călătoriei prin Transilvania, în Ţara Românească şi Moldova (1830–1831)[1]

[...] Nu m-am oprit la Panciova[2], ci mi-am urmat drumul prin Sibiu spre p. 18
Braşov, dar am fost între timp scuturat de friguri, încât aproape că nu-mi mai puteam târî mădularele tremurânde. Cu câteva zile înainte <de a ajunge> la Sibiu mi s-a ivit o ocazie de a fi transportat, întâmplare care este de altfel foarte rară. Un ţăran, cu un butoi de vin într-o căruţă, mergea în trap, cum este obiceiul în regiunea aceea. L-am strigat şi l-am rugat să mă ia şi pe mine, în schimbul unui bacşiş, dar el a dat din cap, a mormăit câteva cuvinte ungureşti de neînţeles pentru mine şi a pornit mai departe, deşi şi-a dat seama de starea mea de suferinţă. Din cauza repeziciunii cu care mergea, s-a întors butoiul din căruţă, cepul a sărit şi aproape jumătate din conţinutul butoiului s-a vărsat, până ce ţăranul s-a întâlnit cu altcineva care l-a făcut atent asupra <acestei> pagube.

El a îndreptat butoiul, s-a oprit până ce l-am ajuns <din urmă> şi m-a luat fără plată în căruţă, pentru că a crezut că păcătuise prin lipsa sa de îndurare faţă de mine şi că Cerul l-a pedepsit cu pierderea vinului.

În seara aceleiaşi zile am ajuns la hanul dorit. Ţăranul a dat nutreţ cailor săi şi eu m-am dus la birt unde tocmai se dansa, era într-o Duminică. Lăutarii erau ţigani, ale căror instrumente constau din trianglu[3] şi cimpoi. Nu rareori prietenii dănţuitorilor dădeau felurite ritmuri, de la ei, prin baterea din tocuri spre a completa muzica. Dansul naţional caracteristic al băştinaşilor m-a interesat într-atât // încât am privit mai bine de un ceas la sărituriîe vesele şi uşoare ale băieţilor şi ale p. 19
fetelor.

Spre regretul meu am plecat din nou înainte de a se înnopta. În faţa localităţii <acesteia> drumul se ridica sus pe munte; doi ţărani unguri au trecut prin faţa noastră cu o căruţă goală trasă de boi şi m-au silit să iau loc într-însa, arătându-mi prin semne <făcute> cu degetele că vor merge până la a doua staţie de poştă. Am dat urmare invitaţiei lor şi acum mergeam în pas întins, astfel că în curând nu am

[1] Traducerea s-a făcut după lucrarea lui Ernst Chrıstof Döbel, *Wanderungen im Morgenlande,* Berterode bei Eisenach, 1863, p. 18 şi urm.

[2] Localitate în Serbia.

[3] *Triangeln.*

www.dacoromanica.ro

mai văzut deloc căruța ce urca încet muntele care era tot mai abrupt. Proprietarul dormea lângă o copaie în care se aflau şase pâini întregi. Când am ajuns aproape de el, s-a trezit. Cel în a cărui căruță şedeam, l-a îndemnat cu cuvinte prieteneşti să doarmă mai departe, pe când el îi va mâna boii. Aşa am conchis eu după mutra şi mimica căruțaşului meu. Acela a dormit mai departe şi acesta i-a furat toate pâinile până la una, din copaie. Când am ajuns pe culmea muntelui, el a părăsit pe cel care dormea şi a pornit repede în pas la vale. Eu credeam că sunt dintr-un sat şi că doar glumeau unul cu altul şi când ne-am abătut de pe şoseaua principală şi am apucat pe un drum <lăturalnic>, plin de ierburi, tot mă mai gândeam că făcuse aşa ceva numai pentru a uşura mersul boilor. Dar am văzut curând că nu era cazul; ei se îndepărtaseră tot mai mult de şoseaua principală şi când au ajuns la o pădure deasă de fag, şi-au împărțit prada şi unul a plecat cu partea sa în pădure. Am văzut atunci dintr-o dată în ce tovărăşie ajunsesem şi m-am simțit prost. Între timp căruțaşul meu s-a depărtat tot mai mult de şosea şi era pe cale să cotească în pădurea cea
p. 20 mare de fag // când am sărit din căruță; dar nu i-am putut striga decât „poşta". El a dat din cap, ceea ce de bună seamă voia să spună că ne aflăm pe drumul cel bun, dar eu nu mai aveam încredere în el. Am ajuns la ceartă, dar nici unul nu înțelegea înjurăturile celuilalt. El mi-a cerut banii; eu i-am făgăduit să-i plătesc după ce mă va duce până la stația pe care mi-o arătase cu degetele, mai înainte. Era pe vremea când ziua se îmbină cu noaptea. Amândoi voiam să ne despărțim unul de altul, dar el era din ce în ce mai grosolan şi a strigat după tovarăşii săi. Nu mi-a mai rămas nimic altceva de făcut decât să-mi scot repede unul din pistoalele mele pe care mi le procurasem la Viena, ca bunì prieteni de drum, şi cu el să-l fac să tacă. Acest <argument> a avut greutate; a plecat de aci în tăcere şi fără să ia vreo răsplată, <iar> eu am rămas în pădure. Noaptea s-a lăsat tot mai întunecată, nicăieri nu se vedea nici o lumină, nicăieri nu se auzea lătratul vreunui câine nici vreun <alt> sgomot, care mi-ar fi putut indica vreun sat în apropiere, şi frica de urşi şi lupi care se întâlnesc în pădurile Transilvaniei m-a cuprins din ce în ce mai tare. Totuşi m-am hotărât să înnoptez în pădure şi mi-am aşezat tabăra sub un fag. Buruienile mari îmi slujeau de pernă, geanta îmi era perina de cap şi aşa am ațipit luminat de lumina blândă a lunii pline [...]. //

p. 21 [...] Era cam pe la miezul nopții când am fost trezit de glasuri stridente omeneşti care se apropiau din ce în ce mai mult, când dintr-o parte, când dintr-alta. M-am ridicat repede, m-am dus după glasuri şi am ajuns, după scurt timp, în şoseaua principală. Cum nu ştiam în ce direcție trebuie să o apuc, am urmat-o la noroc şi am ajuns abia o jumătate de ceas la <nişte> căruțaşi care încărcaseră bolovani de sare şi mergeau numai noaptea întrucât căldura zilei este prea apăsătoare. Cum eu nu cunoşteam limba nu i-am putut întreba dacă mă aflam pe drumul cel bun <care ducea> spre Sibiu, totuşi am mers mai departe voinicește până ce zorile au înroşit cerul şi primele raze de soare au răzbit printre ramurile copacilor [...].

Mă apucase din nou fierbințeala şi eram pe punctul de a fi silit să rămân istovit, zăcând pe <marginea> drumului, când a trecut pe lângă mine un domn tânăr

www.dacoromanica.ro

într-o trăsură uşoară; acesta m-a întrebat în limba germană, cine sunt, încotro vreau să mă duc şi de unde vin. Am răspuns de îndată acestor întrebări binevoitoare <care răsunau> la urechile mele. Văzând că am fierbinţeală, mi-a oferit un loc în trăsura sa [...]. Curând s-a înfiripat între noi o convorbire însufleţită; eu i-am povestit păţaniile mele din ziua precedentă şi tot mergând am ajuns pe neaşteptate la destinaţia noastră, capitala ţării saşilor din Transilvania, Sibiul, aşezat într-o poziţie frumoasă. // Îndată a comandat, la hanul la care am tras, un prânz care mi-a fost de p. 22
ajutor adăugându-i o jumătate de litru de vin, „ca să văd că în Transilvania nu se află numai oameni răi ci şi buni". A povestit păţaniile mele din ziua precedentă unor domni, doi <la număr> care stăteau la masă. Unul din ei, un husar, mi-a arătat prietenia cea mai vie şi mai cordială când a auzit că eram din Turingia. În cursul campaniilor sale militare trecuse prin patria mea, fusese încartiruit la Eisenach şi vorbea cu o adevărată însufleţire despre vestita <cetate> Wartburg pe care o vizitase [...].

Atenţia husarului faţă de mine a mers atât de departe încât, atunci când am venit să-mi iau din nou toiagul de călătorie, el m-a silit să mă urc în trăsura lui care mă aştepta la uşă şi care se întorcea la Braşov [...]. M-am despărţit de aceşti doi oameni de bine şi după optsprezece ceasuri <de călătorie> am ajuns la Braşov[4], la 23 august 1830, fără ca drumul să mă fi costat nici măcar un heller.

Am intrat acolo în serviciu la un maistru şi am avut norocul, după paisprezece zile, să scap cu totul de fierbinţeală. Totuşi şederea mea la Braşov n-a fost lungă; auzisem că la Bucureşti lucrul s-ar plăti mult mai bine decât aci şi acum gândurile şi năzuinţele mele erau îndreptate spre capitala Ţării Româneşti[5]. Cu toate acestea nu puteam ajunge acolo atât de repede cum doream. Trebuia mai întâi să cer învoirea de a intra pe teritoriul turcesc şi aceasta nu se dădea oricui, nici // p. 23
într-un caz acelora care sunt obligaţi să facă serviciul militar. Totuşi mie nu mi s-au făcut dificultăţi, am căpătat autorizaţia la 13 septembrie 1830 şi, în ziua următoare, mi-am început călătoria spre Ţara Românească.

În Ţara Românească

La postul de carantină cel mai apropiat[6], am zăbovit câteva zile în speranţa de a găsi o ocazie de a nu merge pe jos. Numai că aşteptarea mea a fost zadarnică, vremea s-a făcut mai rea şi ploua necontenit, încât nu i-ar fi fost cu putinţă nici unui vehicul să străbată drumul peste munţi. Aşa că a trebuit, în cele din urmă, să mă hotărăsc, de bine, de rău, să fac drumul pe jos şi m-am îndreptat spre Ţara Românească. Deşi paznicii îmi spuseseră la cârciuma de la carantină că trebuie să mă aprovizionez din belşug cu alimente <şi> cel puţin cu mai multe pâini întregi,

[4] *Kronstadt.*

[5] *Wallachei.*

[6] În valea Timişului, vezi Nestor Ureche, *Călătoria caretaşului german Dõbel în Ţările Române*, în 1830, în „Propilee Literare", III, nr. 4, 1 mai 1928, p. 10.

www.dacoromanica.ro

întrucât în pădurile întinse, prin care se călătoreşte cinci până la la şase zile, nu întâlneşti nici o cârciumă ci numai câte o colibă de cioban, ici şi colo, în care nu se putea căpăta nici o bucăţică de pâine, oricât de scump ai vrea să o plăteşti, am crezut totuşi că îşi băteau joc de mine. Am socotit că este cu neputinţă să călătoreşti şase zile într-o ţară europeană fără să găseşti o casă unde să i se dea călătorului cel puţin pâine; şi astfel eu cumpărasem alimente numai pentru o zi, căci şi aşa îmi căram greu bocceaua <cu lucruri>.

După ce am trecut de creasta muntelui, am ajuns la casa grănicerilor şi m-am
p. 24 informat //, la aceasta, de drumul spre Bucureşti, numai că ei nu m-au înţeles şi arătau tot mereu cu mâna drept înainte. Am urmat direcţia <indicată> cu un simţământ de foarte mare nelinişte produsă de faptul că nu ştiam dacă mă aflu pe drumul cel bun, de pădurea nesfârşită care se întindea în faţa ochilor mei şi de ploaia care începuse şi care a ţinut toată ziua, <sentiment care> a crescut până la supărarea cea mai puternică.

În această stare de spirit şi ud până la piele am ajuns seara la coliba unui cioban. Cei care locuiau înăuntru se uitau cu curiozitate pe fereastră şi când i-am întrebat dacă a-şi putea dormi aci, au râs de vorbele mele din care nu înţelegeau nici un cuvânt. Abia când mi-am aplecat capul într-o parte, am pus mâna sub el şi am închis ochii, au dat din cap şi au deschis casa <lor> sărăcăcioasă. Spre mâhnirea mea, mi-am dat seama aici cât de nechibzuit fusesem să iau drept glumă bunul sfat al grănicerilor de la carantină; totuşi pentru moment m-a mângâiat puţin faptul că am putut să scot hainele de pe mine şi să le usuc. Seara târziu a mai venit un bărbat care înţelegea puţin limba germană; am scris numerele până la o sută, lângă câteva cuvinte ca: mâncare, băutură, dormit şi altele asemănătoare, pe româneşte, pe o hârtie pe care mai târziu o luam în mână când ceream ceva. Numai că nu mi-a ajutat de fel, căci nu se putea găsi absolut nimic pe bani sau pe vorbe bune. Singurul aliment al acestor ciobani din pădure este mămăliga[7] pe care o pregătesc mai dinainte de a se aşeza la masă, întrucât nu e, oarecum, bună de mâncat decât caldă. Se amestecă mălaiul într-un ceaun cu apă caldă şi se fierbe bine până ce se face vârtos ca aluatul de cozonac. Apoi conţinutul, care păstrează forma ceaunului, este răsturnat pe o masă, se taie cu un fir de aţă în felii, şi se
p. 25 mănâncă cald, <când e> rece, gustul acestei mâncări este atât de rău încât // nu poţi fi împins să o guşti decât de foamea cea mai turbată..

În dimineaţa următoare m-am sculat din vreme de pe prici, fără ca vreun arc să mă fi împuns şi am plecat mai departe. Cerul era tot posomorât, acoperit cu nori de ploaie, am pătruns într-o vale îngustă <şi> întunecoasă, care era închisă pe amândouă părţile de stânci înalte, până la cer, şi cu forme ciudate şi monstruoase, <precum> şi de munţi pe creştetele cărora zăpada din anul trecut nu se topise încă. Nu văzusem niciodată natura atât de măreaţă şi, cu toate că nu eram bine dispus, am stat totuşi liniştit, cufundat în admiraţia momentului <acestuia> sublim. Dar <pe când eram> covârşit cu totul de priveliştea înconjurătoare, am auzit de odată,

[7] *Die Mamalike.*

www.dacoromanica.ro

chiar în apropierea mea, mugetul unei cirezi iar când m-am uitat în apropiere, am zărit opt tauri care se aruncau turbați asupra mea. Ochiul meu speriat n-a zărit nici un cioban pe care să-l fi putut striga <într-ajutor>; de aceea am fugit val vârtej în pădurea cea deasă în direcția muntelui abrupt și m-am grăbit, <alergând> într-o goană nebună, până ce am pierdut din vedere <acele> vite cornute amenințătoare. Apoi m-am cățărat cu trudă pe povârnișul muntelui și am coborât în sfârșit iar în drum, pe când animalele rămăseseră destul de departe în spatele meu.

Din pricina acestei încordări mari, foamea mea sporise, numai că proviziile mele se sfârșiseră; nu se vedea nici un sat, nici o casă în apropiere, și nu am întâlnit vreun suflet de om căruia să-i fi putut cere o informație. Spre spaima mea, tot mai mare, am observat că drumul pe care mergeam se pierdea într-un râu peste care, atât cât puteam zări în toate părțile, nu trecea nici un pod. Pentru a nu pierde șoseaua m-am hotărât să trec prin apă. Dar m-am scufundat adânc în apă, trebuind să lupt din toate puterile împotriva curentului pentru ca să nu fiu luat de acesta și am ajuns istovit la malul opus. Astfel a trebuit eu // să trec prin apă încă de mai p 26
multe ori pe zi [...]. Pe amândouă malurile nu vedeam nimic decât munții înalți din jur, râpoși, cu păduri de nestrăbătut, la poalele cărora șase până la opt fagi, ce aveau cel puțin 30 picioare circumferință, zăcând unii peste alții în formă de cruce și care putrezeau aici, închizându-mi adeseori drumul. Adânc zdruncinat, chinuit de foamea crescândă, sleit de putere, de drumul peste măsură de greu și mereu cu gândul la situația mea desperată, mergeam mai departe, dar cum să-mi zugrăvesc încântarea, care m-a cuprins deodată, când, ocolind un munte, am zărit o casă la oarecare depărtare. Plin de cea mai mare speranță de a putea în sfârșit să-mi pot potoli foamea, am pășit repede spre ea. O haită de câini m-a întâmpinat cu lătrături furioase și nu m-a lăsat să mă mișc din loc până ce n-au fost chemați de stăpânii <lor>, cinci bărbați puternici, care tocmai ieșeau din casă. Erau niște făpturi voinice, sălbatice, la a căror căutătură mi-a pierit curajul. Purtau halate albe, murdare, ținute strâns pe șolduri de un brâu, împodobit cu nasturi de diferite feluri. Picioarele erau acoperite cu un fel de sandale și acestea erau legate sub genunchi cu nojițe; pe cap purtau pălării negre, rotunde cu boruri late de sub care <le> cădea părul negru ca corbul peste umeri. Fiecare din ei purta câte un toiag lung cu o măciulie groasă cât pumnul și cel care a ieșit cel din urmă mai era înarmat pe deasupra și cu o pușcă. Ei m-au înconjurat și arătau nasturii strălucitori de la vesta
mea; unii mi-au cerut bani. Le-am cerut // pâine.[8] „Pâine nu este"[9], au răspuns ei și p. 27
îmi arătau prin semne, <făcute> cu degetele, că trebuie să-mi tai nasturii de la vestă. Am crezut că vor să glumească cu mine și m-am făcut că mă îndepărtez. Atunci m-a amenințat unul cu ciomagul și când m-am încumetat să fac o a doua încercare, pentru a scăpa de el, toți au ridicat ciomegele împotriva mea. Astfel că le-am făgăduit bani, „Parre" sau „Paralle" și am pus mâna în buzunar; ei și-au tras înapoi mâinile ca să primească numerarul. Dar tare s-au speriat când le-am pus

[8] *Poene.*

[9] *Poene nógeste.*

www.dacoromanica.ro

dintr-o dată sub nas pistoalele mele pe care le scosesem din buzunar, fără ca ei să bage de seamă. La vederea lor au fugit țipând tare în pădure şi chiar cel înarmat nu s-a folosit de puşca lui [...]. Foamea mi se potolise acum pentru toată ziua şi mi-am urmat drumul. În pădure m-a surprins noaptea şi, ca mai înainte, a trebuit să-mi fac culcuşul pe muşchiul ce crescuse sub un copac. Dar s-a făcut rece şi îmi dârdâiau dinții. M-a apucat iarăşi o foame turbată [...]

p. 28 [...] Când s-a crăpat de ziuă, m-am ridicat şi m-am târât cu greu mai departe. după câteva ceasuri am văzut o colibă de cărbunari care se află mai jos de şosea, într-o vale. M-am grăbit într-acolo şi singurul meu cuvânt rugător a fost: „Pâine".

„Nu avem deloc", mi se răspunse şi ca mărturie că spuseseră adevărul şi-au făcut cruce. Mi-au dat o bucată de mămăligă, care din păcate era rece şi din această cauză abia era de mâncat. Am vrut să le-o plătesc; ei au răspuns: „Dumnezeu o plăteşte". Totuşi eu le-am dat mai mult decât ar fi cerut şi am plecat mai departe, în spre şosea, însoțit de <urarea> lor prietenească „drum bun". Acum am încercat să-mi mănânc mămăliga, dar a fost cu neputință să o consum, cu toată foamea mea; totuşi am băgat-o în buzunar. Într-un chip <cu totul> ciudat puterea foamei se sfărâmase încă o dată de tăria voinței mele şi fără să mai fiu nici pe departe atât de chinuit, am putut înainta iarăşi voinicește. Drumul ducea, pe <partea> dreaptă a râului, iarăşi în pădurea cea stufoasă în care am întâlnit, în spre ora 10, doi călăreți.

„Aveți pâine, domnii mei?", le-am strigat eu când în limba germană, când în limba română. Unul <din ei> mi-a răspuns în limba germană, deşi nu era german: „Înainte pe dreapta, pe munte se află o casă unde este multă pâine" şi amândoi au călărit mai departe. Astfel am fost din nou dezamăgit şi a trebuit să târăsc mai departe geanta mea cea grea şi stomacul meu cel uşor [...]. După aproape un ceas drumul a luat-o iar spre dreapta şi, mai jos de un munte pleşuv, m-a întâmpinat veselă o casă mare lângă o biserică[10]. //

p. 29 [...] Am luat-o la dreapta şoselei spre templul strălucitor al Domnului, spre acoperişul măreț <şi> primitor şi am intrat printr-o poartă cu zăbrele în curtea din față. Îndată m-a primit o jumătate de duzină de câini, lătrând tare. Un bărbat cu o haină neagră, strânsă cu o frânghie peste şolduri, şi cu o barbă mare a trecut printr-o uşă, conducându-mă înăuntru, în casă. L-am urmat tremurând de frică. Am ajuns într-o odaie unde şedeau mai mulți bărbați cu aceleaşi haine şi bărbi şi m-au salutat prietenește. Unul din ei a adus un vas cu linte care trebuia să fie aleasă şi apoi fiartă. M-au pus să las jos legătura şi să iau loc, dar frica mea febrilă nu mi-a dat pace şi mă gândeam să plec. Când hainele negre s-au depărtat, unul după altul şi a rămas numai acela care avea de ales lintea, am pus repede mâna pe uşă, i-am spus un scurt rămas bun şi am sărit afară, fericit că am găsit, prin mulțimea aceia de uşi, ieşirea spre curtea din față. Cu lătrături puternice m-au urmărit câinii, <iar> locuitorii casei m-au strigat cu voce tare; nu auzeam şi nu vedeam nimic şi am fugit în delirul meu ca un scos din minți la vale până ce nu departe de <acel munte> am

p. 30 zărit o casă către care m-am îndreptat în grabă. Cu mai mulți călători //, care se

[10] Mănăstirea Sinaia.

www.dacoromanica.ro

întorceau tocmai de la Bucureşti, am intrat înăuntru. Abia mă aşezasem jos când am zărit în faţa ferestrei pe unul din cei cu veşmintele negre care a intrat îndată în odaie. S-a aşezat lângă noii veniţi şi a început cu ei o convorbire care era mereu întreruptă de râsetele lor. Unul dintre ei mi-a tălmăcit că le povestise despre frica mea şi fuga mea din mănăstire. Am aflat de la el că locuitorii acelei <mănăstiri> erau călugări ortodocşi[11], oameni cinstiţi, care dădeau fiecărui călător hrană şi găzduire în mănăstirea lor. Mi-a părut rău că am luat pe <aceşti> oameni buni drept hoţi, iar pedeapsa pentru frica mea mi-a venit curând. Căci în locul mâncării de linte cu care m-aş fi putut desfăta la ei, aicea s-a răsturnat pe masă tocmai o mămăligă fierbinte care când s-a mai răcit a fost dumicată în lapte şi a fost mâncată în felul acesta, <fiind> destul de gustoasă. După ce mi-am săturat stomacul flămând, am părăsit casa şi am mers mai departe. Cerul s-a înseninat, ziua era însorită şi frumoasă iar drumul meu singuratec prin pădure avea o înfăţişare mai prietenoasă decât înainte. Când s-a înserat mi-am făcut adăpostul pentru noapte, iarăşi în pădure, mai întâi pentru că acolo era mai multă siguranţă împotriva tâlharilor şi apoi pentru a scăpa de insecte ...[12]. [Îşi face un foc în pădure].

[...] Sănătos şi cu puteri noi m-am trezit a doua zi de dimineaţă, am prăjit pe p. 31
spuza care mai rămăsese o bucată de mămăligă pe care o purtasem în traistă încă din coliba cărbunarului şi am pregătit-o ca pentru o gustare potrivită de dimineaţă. Apoi mi-am urmat drumul prin pădure. La 20 septembrie, spre orele 2 după prânz, am ajuns în faţa unei case frumoase, împodobită cu mai multe lănci şi în faţa căreia un cazac rus făcea de strajă[13]. Am înaintat spre el; i-am cerut o bucată de pâine şi am avut bucuria de a o căpăta într-o clipă, împreună cu o legătură plină de mere şi de pere. Am vrut să-i dau bani, dar el a refuzat, m-a bătut surâzând pe umeri şi s-a bucurat de pofta mea zdravănă de mâncare. Apoi a arătat mereu spre drumul pe care venisem şi a dat din cap ca şi când ar fi voit să spună că era de neînchipuit că îl străbătusem fără primejdie. Când mi s-a potolit foamea, am părăsit postul de pază, după ce i-am mulţumit, fiind însoţit de urările sale. Nu departe de casă, drumul s-a despărţit în două: unul ducea prin apă, celălalt pe un munte spre un sat [...]. Am ales pe acesta din urmă şi când am ajuns la <acel> sat, am văzut un al doilea care se afla pe o altă înălţime. M-am hotărât să înnoptez în acesta şi am mers mereu pe partea aceasta, pe povârnişul muntelui, până ce m-am aflat tocmai în faţa satului. Dar o prăpastie adâncă prin care vâjâia un şuvoi repede din pădure, mă despărţea de el şi pentru a ajunge de partea cealaltă trebuia să trec iarăşi prin apă; <era> o trecere foarte primejdioasă! Deşi cercetam mereu <fundul> cu băţul, eram aproape gata să mă înec căci torentul îmi ajunsese până aproape de umeri şi ameninţa să mă ducă cu el. Totuşi am trecut cu bine la mal. În satul în care am
ajuns, am găsit acum primul adăpost ca lumea, sub care am putut dormi liniştit, şi // p. 32
pâine şi alte alimente din belşug [...]

---

[11] *Griechische Monche.*

[12] *Weil man von Ungeziefer befreit bleibt.*

[13] Autorul ajunsese, probabil, în cătunul Posada căci acolo se afla, în acea vreme, reşedinţa unei căpităniii de plăieşi, vezi N. Ureche, *op.cit.*, în „Propilee Literare", III, nr. 5, 15 mai 1928, p. 11.

www.dacoromanica.ro

În după amiaza de 21 septembrie am ajuns la capătul pădurii [...] Dintr-o dumbravă de nuci se înalța, cam la un ceas de mine, turla unei biserici către care m-am îndreptat voinicește. Ajuns acolo, am întrebat de o cârciumă care se afla pe dreapta, la intrare. La ușa ei atârna un batal tăiat <care era> de vânzare. De îndată ce am intrat, am comandat carne de 20 de parale – cam un groschen de argint – care mi-a fost curând servită la masă, dunstuită cu ceapă. Fără să cer, cârciumăreasa, o femeie tânără, frumoasă[14], a adus și vin [...]. Am întrebat-o pe frumoasa și prietenoasa femeie de bărbatul ei, ea mi-a răspuns: „Este la Bucureşti, cazac[15]" și mi-a arătat, spre mai multă crezare a spuselor ei, chivăra[16] și sabia lui. Când s-a înserat o servitoare a pus masa pentru trei persoane, așezând deasupra o lumânare și o sticlă de vin și a adus găluști și prune fierte, carne friptă și fiartă. Cârciumăreasa m-a pus să iau locul al treilea și m-am lăsat convins, deși mâncasem pe săturate abia cu un ceas mai înainte [...]".

[Pentru ca să scape de societatea cârciumăresei, a cerut să i se pregătească culcușul]. Îndată acesta mi s-a pregătit, în partea din spre uliță, în dosul mesei și nu departe de acesta și-a așezat și cârciumărița pe al ei. M-am culcat fără să-mi scot hainele, după ce mi-am așezat legătura și pistoalele sub perna de căpătâi. Cârciumărița s-a culcat pe patul ei [...]. Putea să fi fost ora 12 când cineva a venit călare în fața ferestrei și a strigat pe cârciumăriță pe nume. Am vrut să mă uit afară, dar nu se putea vedea deoarece fereastra era lipită cu hârtie unsă cu ulei.

p 34-35 [Auzind cârciumărița vorbind în șoaptă cu noul venit, Döbel fuge și se ascunde în cimitirul din apropiere, fiind căutat zadarnic de șapte-opt oameni].

p. 35 [...] Satul mi s-a părut că este sediul unei bande de tâlhari [...][17]. În zorii zilei de 22 septembrie, ziua mea de naștere, am auzit un vehicul trecând prin sat și, sărind repede din ascunzătoarea mea, m-am grăbit să ajung prin dosul grădinei la

p. 36 șosea unde am întâlnit un căruțaș [...] // Drumul nostru trecea printr-o câmpie întinsă, puțin cultivată, și atât de departe cât putea zări ochiul <era> acoperită cu mărăcini și scaieți, <câmpie> care ar putea să poarte roadele cele mai minunate[18], dacă țăranii români și-ar da osteneală să o cultive; numai că ei cultivă cereale atât cât le trebuie la nevoia cea mare. Bogăția lor cea mai însemnată o constituie turmele <de vite>. Dar și de această ramură de producție se ocupă alene. Mai degrabă fură și se dedau la hoție decât să muncească.

După amiază am ajuns într-un mic orășel[19]. Până la acesta am avut prilejul de a călători câteva poște împreună cu un boier[20], până la moșia acestuia care se afla

---

[14] „Va fi fost tocmai Anca, frumoasa hangioaică din Comarnic, mult legendară în Valea Prahovei", vezi N. Ureche, *op cit.*, p. 11.

[15] *„La Bukarest Kusak"*.

[16] *Tschako.*

[17] În Comarnic, unii săteni se ocupau, pe atunci, cu contrabanda.

[18] Probabil platoul pe care se află azi orașul Breaza.

[19] Probabil Câmpina unde se află reședința vătafului de plai.

[20] Cartea lui Döbel are la sfârșit facsimilele tuturor vizelor de pe pașaportul său, inclusiv aceea a vătafului plaiului Prahovei, care a semnat *Vasilache.*

www.dacoromanica.ro

pe şoseaua Bucureştilor. Pe drum am ajuns un negustor transilvănean care voia să ducă la Bucureşti o trăsură nouă de la Viena [...].

[Urmează un dialog al autorului cu acel negustor care îi spune că pădurile şi toate localităţile sunt pline de tâlhari ce călăresc pe cei mai buni cai, furaţi de ei. Aflând că e caretaş, negustorul îi făgăduieşte să-l recomande vărului său, Iosif Weiss, cel mai de seamă caretaş din Bucureşti, care folosea în atelierele sale şi fierari, şelari, lăcuitori şi curelari].

[...] I-am primit propunerea cu recunoştinţă şi mi-am schimbat locul meu de p. 37
până atunci, cu cel de pe capra trăsurei sale. În spatele acesteia mai mergeau încă alte două căruţe care erau tot ale lui. Mai aveam încă 24 de ceasuri până la Bucureşti şi am mers pe şosea la trap întins, întrucât căruţele erau înhămate cu şase cai şi nu erau încărcate decât cu cel mult 20 până la 40 de centneri.

Vesel şi bine dispus am ajuns comod, în după amiaza <zilei de> 23 septembrie, la Bucureşti, a cărui mulţime enormă de case o zărisem de departe. Totuşi m-am înşelat în aşteptările mele privind oraşul care avea o întindere mult mai mare, dar nu era încă <nici> pe departe // tot atât de populat, ca Viena, unde cea mai mică p. 38
stradă îţi oferă o privelişte mult mai plăcută decât străzile principale de aici, nepavate şi pline de murdărie. Casele sunt acoperite în cea mai mare parte cu şindrilă şi întâlneşti aci doar prea puţine palate, care la Viena sunt în număr mare. Iar la locuitori nu se observă acea strălucire a veşmintelor, ca la Viena; singurul lux pe care îl fac constă din trăsuri; nicăieri ca aici nu le-am văzut mergând atât de repede şi în număr atât de mare, unele în spatele altora. Adeseori trebuia să stai locului câte un sfert de ceas pentru a <putea> trece de pe o parte pe cealaltă a străzii [...].

Am tras la un han <iar> îndatoritorul negustor m-a adus îndată la vărul său, caretaşul. Cu o adevărată plăcere, chiar cu poftă, m-am apucat de lucru. Maistrul se purta minunat, numai că trebuia să-i înţelegi afacerile, ca să se poată bizui din plin pe cineva. Mâncarea era minunată; la micul dejun pasăre sau friptură la grătar, la prânz supă, legume şi carne atât cât voiai să mănânci, pe lângă o jumătate de litru de vin iar seara friptură; Duminicile se aşezau adeseori vreo şase feluri de bucate pe masă. Domnul Weiss îmi încredinţase <sarcina> de a aduce dintr-un depozit aflat deasupra solului[21] vinul de care era nevoie pentru consumul zilnic. Gândiţi-vă la iarna grea din 1830! Pentru a începe un astfel de butoi, trebuia adeseori să străpung ghiaţa până la o adâncime de 5 ţoli. Dar ce vin se găsea în mijlocul ghieţii în care se prinseseră părţile de apă! Cred că numai rareori s-a văzut asemenea <vin> la mesele principilor; şi aci îl căpătau de băut simpli // lucrători, cum am p. 39
pomenit mai sus [...]. Tot atât de îmbelşugată era leafa după cât putea sau voia să muncească careva; eu pusesem de o parte, din octombrie 1830 până în aprilie 1831, vreo sută de taleri. Tovarăşii mei care erau acolo de mai mulţi ani nu se gândiseră însă să economisească ceva. Erau băieţi veseli, dintre care cinci sau şase aveau numai un rând de haine, pe care-l îmbrăcau pe rând. Când primul se ducea la

[21] *Aus einer überirdischen Niederlage.*

www.dacoromanica.ro

cârciumă, lua cu el ucenicul, îşi scotea acolo hainele şi le trimetea celui de al doilea, acesta <le trimitea> celui de al treilea şi aşa mai departe până ce erau cu toţii împreună şi atunci se puneau pe băut. După cum am spus mai sus, leafa este mare, vinul bun şi ieftin şi calfele sunt puţine. Meşterii şi fabricanţii trebuiau să treacă cu vederea isprăvile lor şi nu dădeau afară un lucrător priceput, pentru că acesta găsea în loc zece alţi meşteri care îl luau bucuros. În ciuda lefii excelente şi a ieftinătăţii satisfacerii tuturor nevoilor, unii din aceşti lucrători erau aşa de zdrenţăroşi, încât nu puteau trece peste drum fără să se încingă cu un şorţ de piele, ca minerii, pentru ca goliciunea lor să nu bată prea tare la ochi. Totuşi ei merg deseori să se plimbe în trăsuri luxoase cu fete desfrânate, care le iau ultimii bani ce le-au mai rămas. Cu toată întinderea sa mare, oraşul numără doar 80 000 de locuitori şi este bântuit adeseori de ciumă.

Cu toate acestea, nu trebuie să te miri de starea nesănătoasă a oraşului când vezi murdăria îngrozitoare şi lipsa de curăţenie desgustătoare, mai presus de orice
p. 40 descriere, care domneşte în case, pe uliţi şi <în> pieţe. // Mai ales în mahalale dai peste cai căzuţi, câini sau vreun alt animal mort. De aceea nu-ţi poţi face nici o idee despre duhoarea de nesuportat care umple întregul oraş. Dar cum trebuie să fi fost înainte de <venirea> mea în oraş, căci în timpul şederii mele aici, se lăuda marea curăţenie pe care locuitorii îşi dădeau silinţa <să o facă>, de când tratatul de la Adrianopol pusese oraşul sub administraţia ruşilor. În fiecare zi un comandant rus, însoţit de trei sau patru cazaci, mergea călare pe străzi şi pătrundea chiar în casele şi grădinile boierilor pentru ca să se convingă de curăţenia lor. Şi vai de locuitorul care nu se conforma ordinelor sale; cizmele potcovite ale cazacilor ştiau pe loc să-i facă mâinile agere. Astfel un negustor de vază, care locuia într-o casă cât un palat, neglijase să pună să se facă curăţenie în faţa porţii sale, cu gândul că va trece comandantul călare prin faţa ei fără să observe ceva. Contrar acestei aşteptări, <comandantul> a pus pe cazacii săi să cheme pe proprietar în faţa porţii şi, tocmai pe când treceam pe acolo, am auzit aceste cuvinte pe care le-a strigat în limba germană stăpânului casei, care era din Transilvania: „Domnul meu, eu v-am poruncit de două ori prin cazacii mei să puneţi să se spargă gheaţa din faţa porţii voastre, pentru ca murdăria să nu se prindă mai tare de ea. Acum vă poruncesc eu în persoană pentru a treia şi ultima oară. Dacă la întoarcerea mea ordinul meu nu este încă îndeplinit, pun pe cazacii mei să vă dea jos pantalonii şi să vă aşeze în mijlocul murdăriei". După aceste cuvinte a pornit călare mai departe şi în următorul sfert de ceas gheaţa din faţa porţii negustorului era îndepărtată.

Pe lângă obiceiul neplăcut de a trăi porceşte, trebuie să cauţi cauza principală a murdăriei îngrozitoare a oraşului în împrejurarea că cele mai multe uliţi nu sunt
p. 41 pavate // şi nici prevăzute cu trotoare. De-a curmezişul drumului, de la un şir de case la celălalt, sunt aşezaţi dulapi groşi de lemn cioplit sub care curge un canal. Dulapii, pe care trebuie să mergi, pentru ca să nu te scufunzi în murdărie, sunt puţin despărţiţi, pentru ca să poată primi conţinutul vaselor de noapte pe care le golesc acolo locuitorii dis-de-dimineaţă, în ciuda pazei severe. Adeseori aruncă murdăria în faţa uşii vecinului lor pentru ca să-i facă în ciudă şi să fie scutit de osteneala de a curăţa strada când comandantul îşi face inspecţia.

www.dacoromanica.ro

Pentru a găsi piața de peşte, poți să te îndrepți numai după mirosul neplăcut pe care o răspândeşte prin oraş şi dacă cineva intră în piață, nu rareori îi piere pentru totdeauna pofta de a mânca peşte. Aşezați în straturi, în cantități mari, pentru ca să nu fie lipsă în timpul postului, peştii sunt fie proaspeți, fie pe jumătate uscați şi zac pe mese murdare în vederea vânzării. Nu numai mirosul de nesuferit care vine de la ei, dar şi chipurile urâte, murdare ale vânzătoarelor, stârnesc străinului un dezgust care nu poate fi înfrânt. Aceşti peşti sunt prinşi, în cea mai mare parte, în Dâmbovița[22], un râu mare care trece dincolo de oraş, şi în Gârlița[23], un râu mic care curge prin oraş. Râul pomenit în urmă îndestulează pe locuitori cu apă de băut, căci în oraş nu este nici o fântână şi este o privelişte frumoasă când stai pe pod şi te uiți în susul şi în josul râului, cum atârnă din casele care se află pe malul râului, deasupra aceluiaş râu <nişte> urloaie[24] ca nişte tuburi de orgă, prin care trece tot ce nu se poate fi stăvilit. Sacagii nu se sinchisesc de aceasta, ci pătrund cu sacalele lor în râu şi îşi umplu butoaiele pentru ca să le vândă în toate părțile din oraş. Apa este folosită la gătit şi la băut. //

În timp de iarnă se întâmplă adeseori să lipsească apa, mai ales în mahalale şi p. 42
atunci vinul este băutura de toate zilele, căci este mult mai ieftin decât apa, iar în cazuri de mare nevoie, este folosit şi la gătit.

Ca în toate oraşele turceşti şi aci este obiceiul ca brutarii care fac pâine prea mică sau proastă să fie țintuiți de o ureche de uşa prăvăliei sau casei <lor> şi întregul lor stoc este împărțit săracilor. Am văzut de mai multe ori executându-se această pedeapsă iar după lobul urechii sfârtecat al aproape tuturor brutarilor am observat că cinstea nu era una din virtuțile lor. Mult mai dureroasă şi mai îngrozitoare este bătaia care se aplică tuturor celor care s-au făcut vinovați de vreo crimă ce nu este pedepsită cu moartea. În curtea judecătorului oraşului, vinovatul trebuie să se culce pe burtă; picioarele sunt legate de o prăjină, apoi aceasta este ridicată în sus şi i se numără câte 100 până la 120 lovituri cu baston de alun, <aplicate> din amândouă părțile pe tălpile goale [...].

În fiecare vineri ruşii țin, în fața comandamentului lor de căpetenie, judecată publică pentru tâlharii prinşi şi pun să se poftească locuitorii cu toba, pentru ca să ia exemplu. Adeseori erau şase până la opt cărora li se aplica pedeapsa deodată. După ce i se făcea cunoscută fiecăruia vinovăția, <condamnatului> i se ridica cămaşa pe umeri; de amândouă părțile se aşezau doi aprozi, <iar> alături un al treilea, cu un mănunchi de nuiele, şi începeau să împartă în tact loviturile pe care le număra un conțopist ce stătea alături. Dacă se rupea o nuia, se lua o alta din mănunchi şi deşi sângele // curgea pe spatele vinovatului şi el răcnea tare de durere, p. 43
totuşi nu se opreau până ce judecătorul nu striga: „Destul". Îndată înainta un altul cu o sticlă cu rachiu în mână, lua o înghițitură din ea şi împroşca cu buzele țuguiate spatele sângerând al <acestui> făptuitor de rele, la care acesta răcnea şi mai tare decât înainte. Când am asistat odată la o asemenea execuție a păşit înainte un

[22] *Drumbrowiza.*

[23] *Gerle,* afluent dispărut al Dâmboviței din mahalalele Antim şi domnița Bălaşa.

[24] *Apartements.*

www.dacoromanica.ro

bărbat voinic, zdravăn – în orice caz căpitanul unei bande de tâlhari – care trebuie să mai fi petrecut multe asemenea sărbători, şi-a primit cele 250 de lovituri fără să scoată vreun sunet, a mulţumit curtenitor şi şi-a căutat de drum, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Aceasta era viaţa şi activitatea unui oraş al cărui nume înseamnă în lumea germană „bucurie", într-adevăr locul cel mai murdar pe care l-am văzut şi unde românii, grecii, armenii şi evreii întrecându-se unii pe alţii în murdărie, se agită ca acele animale domestice [...].

În Moldova

Deşi atelierele domnului Weiss nu lăsau aproape nimic de dorit în privinţa hranei şi lefii, totuşi oraşul murdar şi viaţa desfrânată mi-au turburat până în cele din urmă şederea, şi mă gândeam serios să-mi iau iarăşi toiagul de drumeţ întrucât aveam destui bani. Mai mă apucase un dor mare de a vedea alte ţări şi mai
p. 44 frumoase ale pământului. Împlinisem un an de când eram departe de patrie dar // nu mă bucurasem încă niciodată de şederea în străinătate aşa cum a-şi fi dorit, iar Bucureştii nu erau într-adevăr locul unde să împlineşti această dorinţă. Şi aşa am părăsit eu la 9 aprilie capitala Ţării Româneşti, tot atât de mare, pe cât de murdară, pentru ca să merg prin Moldova la Constantinopol. În micul orăşel orăşel de graniţă Focşani[25], care e pe jumătate muntenesc şi <jumătatea> cealălaltă moldovenesc, am rămas peste noapte la un caretaş, un german din Schwerin, şi niciodată nu am fost primit mai prieteneşte ca aici. Bucuria de a găsi în mine un compatriot şi pe deasupra un tovarăş de meserie, cu care putea vorbi în limba maternă, a prefăcut pe acest bărbat de treabă aproape într-un copil. A pus pe soţia sa să servească la masă <tot> ceea ce avea <mai bun> în pivniţă şi la bucătărie.

După o bună gustare de dimineaţă m-am despărţit de perechea filantropă şi am ajuns spre seară la Tecuci[26], unde am tras la o cârciumă. Pe când comandam o salată de urzici cu ouă, căci nu se găsea nimic de mâncare decât mămăligă, cârciumarul şi cârciumăreasa s-au uitat lung la mine şi au <început să> râdă de cererea mea. Totuşi s-au liniştit curând când le-am împărtăşit pregătirea ei pe care o învăţasem de la soţia maistrului meu[27] la Bucureşti. Repede au căutat alte urzici tinere, le-au curăţat, le-au opărit cu apă fierbinte şi eu le-am pus, stoarse şi tăiate mărunt, stropite cu oţet şi cu undelemn de măsline, într-o tigaie cu slănină prăjită. Ouăle răscoapte au fost tăiate bucăţi şi aşezate în chip de garnitură pe marginea castronului. Astfel am servit la masă <acest> fel de mâncare şi am poftit pe cârciumar şi pe cârciumăreasă să mănânce cu mine. Nu m-au refuzat şi cârciumarul, mai ales, s-a bucurat atât, încât a pus să se aducă o măsură din vinul său cel mai bun. De bună seamă că nu i s-a întâmplat în viaţa lui ca mulţi clienţi să-şi

[25] *Focksan.*
[26] *Tekutsch.*
[27] *Meine Meisterin.*

www.dacoromanica.ro

caute singuri alimente pentru o salată, să o // pregătească, să poftească pe p 45
cârciumar la masă şi pe deasupra să mai şi plătească. Întovărăşit de urarea „drum bun"[28] a prietenoşilor cârciumari, cu care nu am putut sta mult de vorbă întrucât nu le înţelegeam graiul, am pornit în dimineaţa următoare, mai departe, pe drumul meu. Între timp întâlneşti, din când în când, foarte aproape de şosea, o cârciumă dar de obicei călătorul trece pe lângă ea fără să bage de seamă pentru că nu se ridică deasupra pământului şi este construită sub pământ. Dacă nu vezi intrarea o iei drept o movilă de pământ, ceea ce şi este de fapt, numai că dedesubt se află o hrubă pătrată ale cărei laturi sunt sprijinite de pari puternici care se întind transversal[29] şi care sus, la acoperiş, sunt prevăzuţi cu o împletitură[30] pentru ca să suporte pământul aşezat deasupra. Găseşti totuşi înăuntru, din când în când, un pahar de vin bun care e minunat la gust pe arşiţa verii.

Tot în aceeaşi zi am zărit de departe o altă cârciumă[31], ridicată deasupra solului şi m-am îndreptat spre ea în intenţia de a mă odihni acolo la prânz, deşi exteriorul nu era prea ispititor. Chiar de la intrare, prin gaura care trebuia să reprezinte uşa, o privelişte înfiorătoare s-a înfăţişat ochilor mei. Pe podeaua odăii zăcea un cal căzut, chiar putrezit, în jurul căruia stătea familia din <acea> casă, luându-şi prânzul cu mare poftă, astfel că leşul pe care se aflau bucatele le servea drept masă. Pe loc mi-a pierit orice poftă de a mânca sau de a bea. Am întrebat pe cârciumar cât mai era până la cârciuma cea mai apropiată, am căpătat răspunsul: „două ceasuri"; şi am încercat să-mi stăpânesc foamea până acolo.

Curând după aceea a trecut pe lângă mine o trăsură de poştă cu doi călători. O asemenea <trăsură> nu este, de obicei, mai mare ca un căruţ de copil, fără nici o fierărie, afară de boccelele[32] de la capătul roţilor ... pentru ca acestea să nu cadă şi se merge atât de repede // încât roţile abia ating pământul. La câteva sute de paşi de p. 46
mine surugiu şi-a pierdut partea din spate a trăsurii, în care se aflau călătorii, şi mergea tot mai repede cu partea din faţă a trăsurii în spre casa de poştă care putea fi văzută din depărtare, fără să audă strigătele celor care rămăseseră în urmă. Pe când mă apropiam de călători dintre care unul înjura în ruseşte <această> întâmplare, pe când celălalt se prăpădea de râs, surugiul, care şi-a dat seama de pierderea sa abia în faţa casei de poştă, s-a întors cu o altă trăsură pentru ca să aducă pe cei pierduţi. Când am povestit această <întâmplare> hazlie la Bârlad, mi s-a împărtăşit o alta care s-a sfârşit însă tragic. Într-o iarnă friguroasă, un german se ducea cu o astfel de trăsură de poştă mică şi deschisă, de la Focşani spre Iaşi. Din pricina mersului prea repede, se poate ca vântul rece să-l fi bătut prea tare în faţă, el a strigat surugiului că îi este prea frig. Acela însă a înţeles că îi este prea cald, „halt"[33] în limba această înseamnă „cald", şi şi-a mânat caii încă mai repede. Când

[28] *„Bone trum".*
[29] *Dessen Seiten durch starke querlaufende Phàhle gestutzt.*
[30] *Flechtwerk.*
[31] *Wirthaus (Krischma).*
[32] *Die Vorstecken.*
[33] *Kalto.*

www.dacoromanica.ro

a ajuns însă la Iaşi în faţa casei de poştă unde călătorul trebuia[34] să se dea jos din trăsură, a fost găsit înghețat. Tras la răspundere pentru aceasta, el s-a dezvinovățit spunând că acel călător i-a strigat mereu că îi este prea cald.

În noaptea aceasta mi-am ales culcuşul într-o cârciumă acceptabilă şi am ajuns în ziua următoare curând la Bârlad,care se întinde în chip pitoresc într-o câmpie mare <şi> frumoasă. Primul meu drum a fost la atelierul de fabricat trăsuri a domnului Andricu Mamachi[35], un boier grec care ocupa şi postul de consul german,fără să înțeleagă însă nici un cuvânt în limba germană. El stăpânea fabrica în tovărăşie cu un şelar moldovean, al cărui frate, un caretaş, dădea de lucru câtorva ţigani <întrebuinţaţi> ca fierari, care <cu toţii> laolaltă făceau o muncă de
p. 47 proastă calitate. Domnul // Mamachi m-a făcut să rămân la el, mi-a făgăduit să mă lase să lucrez cu bucata şi totodată cu o leafă atât de bună cum nu mai primisem nicăieri; însă eu am şovăit să accept propunerea sa,deoarece uneltele erau prea proaste şi incomplete[36]. El mi-a dat a înțelege că voia să aducă altele mai bune, totuşi întrucât ne-am înțeles doar prin câteva cuvinte şi nu am putut ajunge absolut la nici un rezultat, a pus să cheme <ca tălmaciu> pe un evreu polon care în curând a lămurit afacerile noastre reciproce.

Era tocmai în vremea sărbătoarei Paştilor ortodocşi,când fiecare boier punea să i se dreagă trăsurile chiar dacă are patru până la şase din acestea, şi în curând a ieşit din mâinile mele o trăsură lustruită, spre marea bucurie a domnului Mamachi. El m-a dus seara într-o farmacie unde se aflau doi germani care au fost puşi să mă întrebe dacă nu aş vrea mai degrabă să intru în tovărăşie cu domnul Mamachi, în locul şelarului. Am refuzat pe loc această propunere, ăci eu cunoşteam pe greci şi am rugat pe farmacist să spună domnului Mamachi că eu sunt dispus să rămân în atelierul lui ca şef de atelier[37], cu condiția să-mi asigure o leafă de doi ducați pe săptămână, să-mi plătească separat fiecare lucru predat de mine şi să-mi îngăduie să dau afară pe toți lucrătorii pe care i-a întrebuințat până acum şi să fac rost de alții precum şi de unelte mai bune de la Bucureşti. Domnul Mamachi a primit această propunere şi mi-a mai dat pe deasupra un cal de călărie ca să pot face mai repede călătoria.

În dimineața primei zile de Paşte m-am trezit pe bancul[38] meu de tâmplărie care îmi slujea şi de culcuş[39] <şi> am văzut prin fereastră care dădea în curte pe curelar cu un cozonac mic <şi> rotund în mână venind din bucătăria care se afla
p. 48 peste drum. De abia pusese în gură prima îmbucătură, // când am simțit –putea fi pe la ora 5 – câteva sguduituri puternice încât grinzile trosneau şi casa se clătina. Curelarul, palid de spaimă şi cu trăsăturile desfigurate, a lăsat cozonacul să cadă pe pământ şi a sărit înapoi în bucătărie, <lucru> destul de prost, pentru că ar fi putut

[34] *Nothıgt.*
[35] *Andrıko.*
[36] *Durftıg.*
[37] *Werkfuhrer.*
[38] *Hobelbank.*
[39] *Bettstelle.*

www.dacoromanica.ro

foarte uşor să fie ucis în clădirea aceea veche, foarte şubredă. Aceste sguduituri s-au repetat şi, deşi mă simţeam prost <fiind> speriat, am fost totuşi silit să râd din tot sufletul de accidentul <survenit> micului dejun al curelarului. Cutremurul, căci asta a fost, pricinuise mai multă spaimă decât făcuse pagube şi după ce a trecut orice primejdie, locuitorii din Bârlad s-au dedat bucuriei şi plăcerilor sărbătoarei Paştilor, mult aşteptată. Sărbătorirea lor constă, ca să-i spun pe nume, în mâncarea neîncetată şi în băutură multă, prin care locuitorii caută să se despăgubească pentru postul îndelungat de până atunci. Apoi fiecare trebuie să aibă un miel sacrificat, săracul ca şi bogatul fiecare <trebuie să-şi aibă> vinul lui. Educaţia şi bunele moravuri sunt lăsate la o parte în zilele acestea şi mulţimea se împleteceşte beată în biserică. Zi şi noapte, ocul şi veselia umplu străzile şi cârciumile din oraş şi, în acestea din urmă, vinul curge în valuri. Dar după sărbători, este cu atât mai multă linişte, căci mare parte din locuitori zac bolnavi la pat din pricina că s-au dedat la mâncare şi băutură fără măsură.

În ziua a treia de Paşti, omnul Mamachi m-a chemat şi m-a întrebat dacă voiam să fac călătoria la Bucureşti călare sau cu trăsura. Pentru ca să fac economie am ales primul <mijloc> de călătorie, căci trebuia să zăbovesc, întrucât nu puteam scoate de îndată calfele de la maiştri, o dată ce fiecare trebuia să-şi anunţe plecarea din slujbă cu 14 zile mai înainte. La întrebarea sa ulterioară, de câţi bani am nevoie pentru călătorie, am refuzat să mi se plătească dinainte, spunându-i că voi avansa ceea ce <va fi> de trebuinţă şi că îi voi da pe urmă socoteala.

Cu aceasta // mi-am luat rămas bun, m-am urcat pe cal şi am ajuns în patru p 49
zile la Bucureşti. Şederea mea acolo a durat şaisprezece zile până ce am găsit calfele care-mi trebuiau, din toate meseriile care ţin de construcţia trăsurilor, şi până am cumpărat sculele de care aveam nevoie. Apoi am cumpărat, cu 30 de piaştri (vreo 4 taleri)[40], o căruţă ţărănească cu coviltir[41] de nuiele împletite şi hamuri pentru un cal. Aceste căruţe, fără de nici o fierărie şi făcute de ţărani, nu durează din cauza lucrului grosolan, totuşi a noastră ne-a dus servicii excelente. Sculele cumpărate şi genţile[42] calfelor au fost încărcate în aceea <căruţă> şi astfel am pornit înapoi, în mijlocul unei societăţi vesele. Când mergeam la vale luau loc în căruţă şi calfele, dar la deal trebuia să ajutăm calul împingând căruţa, căci acesta era un cal de călărie şi nu avea chef să tragă. Această împrejurare ne-a expus mereu unor mari primejdii. La câteva ceasuri după Focşani, drumul ducea la vale spre un pod; deodată calul a pornit la galop fără să fim în stare să-l oprim astfel că nouă tuturor ni s-a făcut părul măciucă, căci podul era lung şi fără parapet şi abia cu un picior mai lat decât făgaşul căruţei: râul peste care se întindea <era> repede şi, după cât părea, de o adâncime mare. La câteva palme mai departe, în lăţime, la dreapta sau la stânga, şi de bună seamă ne sfârşeam pentru totdeauna călătoria în valuri. Dar am ajuns, Domnul fie lăudat, cu inimile bătând <de spaimă> pe malul opus, ceea ce mi s-a părut o minune. Îndată lângă podul primejdios, drumul mergea

[40] *A Thaler pr.cour.*
[41] *Mit einem Kerbe.*
[42] *Die Felleisen.*

www.dacoromanica.ro

iarăşi la deal şi repede şi încă tremurând de frica morţii pe care tocmai o resimţisem, am sărit din căruţă pentru ca să o sprijinim să nu alunece înapoi în râu.

După opt zile plicticoase de drum am ajuns în câmpia Bârladului. Am mers
p. 50 înainte // <dar> căruţa a trebuit deocamdată să se oprească afară din oraş, căci eu nu ştiam unde trebuia să duc calfele, pe care le adusesem cu mine, şi nu ştiam, mai departe, dacă domnul Mamachi se despărţise de lucrătorii săi[43]. Până ce s-au lichidat toate afacerile cu acesta, am căpătat o locuinţă pentru noi în casa domnului Mamachi, aşezată în oraş. Acesta nu se putea mira îndeajuns că suportasem cheltuiala <unei> călătorii de patru săptămâni din buzunarul meu şi că eu cumpărasem tot soiul de unelte cu putinţă. Această împrejurare mi s-a părut că-mi dădea, în ochii săi, un atât de mare prestigiu, încât mi-a oferit o odaie numai pentru mine, ceea ce eu n-am primit.

– „Eu sunt o calfă tot atât de bună ca şi ceilalţi – spusei eu – şi am venit tot cu o legătură ca şi aceştia".

– „Asta am văzut eu, îmi răspunse el, dar este totuşi o deosebire atât între legături cât şi între cei care le poartă".

Câteva zile după aceea am intrat în clădirea atelierului unde totul fusese aşezat în cea mai frumoasă rânduială. Totul mergea bine, numai că nu ne putea mulţumi mâncarea care din zi în zi era mai proastă. Calfele, ce-i drept, nu îndrăzneau să spună nimic despre asta, din cauza simbriei însemnate pe care o căpătau, totuşi când m-am uitat de curiozitate, vreo opt zile mai târziu, în oala care ni se trimisese, şi când am văzut în mâncarea groasă de mazăre aflată înăuntru, <urma> clar întipărită a mâinii unui lacom, am pus mâncarea la o parte şi am ospătat pe calfe pe socoteala mea la cârciumă, fără să le spun un cuvând despre ceea ce băgasem de seamă.

În dimineaţa următoare am chemat pe domnul Mamachi, i-am arătat cratiţa cu bucatele încă neatinse şi l-am prevenit printr-un tălmaciu, că pe viitor <acestea> vor trebui să fie mai bune întrucât lucrătorii din atelierul său nu mai sunt ţigani şi
p. 51 şerbi ci // oameni liberi care până acum au rămas numai de dragul meu. Totodată i-am adus aminte de făgăduiala pe care mi-a făcut-o la farmacie. Cuvintele mele au dat roade. El mi-a făgăduit să caute o gospodină care să cunoască bucătăria germană[44], mi-a dat pe loc însărcinarea de a merge şi de a cerceta unde pot găsi una şi mi-a dat pentru această călătorie trăsura lui. Am împărtăşit calfelor spusele sale şi unul din aceştia, un şelar pe care îl luasem cu mine de la Focşani la călătoria mea de angajare, m-a înştiinţat că se găseau chiar acolo două bucătărese germane cu deosebită experienţă în arta culinară, care nu avea decât un cusur, anume o sete nestinsă. „Aceasta o putem potoli", spusei eu, am pus să mi se indice precis persoanele în chestie şi chiar în acea zi am pornit în călătoria <de căutare> a gospodinelor. Drumul de 20 de ceasuri până la Focşani a fost parcurs repede. La vreo patru ceasuri depărtare <de acest oraş>, am ajuns iar la acel râu de munte

[43] *Compagnons.*

[44] *Die in der deutschen Kochkunst erfahren sei*

www.dacoromanica.ro

<atât de> repede, pe podul căruia trecusem cu puțin <timp> mai înainte, împreună cu tovarășii mei, și am găsit acum că podul acesta fusese dus de torent. Am trecut cu trăsura și cu calul pe o plută dar am aflat de la plutaș, spre marea mea supărare, că izbucnise holera la Focșani și că orașul era înconjurat de un cordon <sanitar> astfel că nimeni nu putea intra, nici ieși. Ce era de făcut? Bucătăreasa trebuia procurată! Înainte de <a ajunge> la cârciuma următoare (cea mai apropiată), vizitiul a trebuit să deshame caii și am rămas acolo până către orele zece seara. Îndată am pornit spre Focșani unde am ajuns pe la miezul nopții. Strada obișnuită era închisă, a trebuit așadar <să mergem> mai departe, la stânga, pe lângă mai multe case, ai căror locuitori erau sau cufundați într-un somn adânc sau fugiseră, înturcât acolo nu se auzea nici un sgomot înăuntru, nici măcar lătratul unui câine. La un colț printr-o // uliță mică și strâmtă, care nu era închisă, ducea drumul spre p. 52
oraș. Îndată am poruncit vizitiului să mâne caii și să nu stea să vorbească sau să răspundă nimănui, oricine ar fi <acela>; și așa am ajuns noi în strada principală. Aici, dintr-o dată, trăsura a fost oprită și înconjurată de paznici care tocmai se pregăteau ca să ne cerceteze la lumina felinarelor lor. Într-o clipă am sărit afară, lăsând ca sabia, pe care mi-o dăduse domnul Mamachi ca să mă apăr, să zăngănească pe caldarâm, i-am scos tăișul pe când se pregăteau să se arunce asupra dârlogilor cailor, și am început să înjur atâta pe ruseşte, căci aceasta se învață mai întâi într-o limbă străină, încât ei, crezând că sunt un curier rus, s-au dat la o parte uluiți, și m-au lăsat să merg nestingherit. Am trecut apoi prin oraș, și am ajuns printr-o stradă lăturalnică la casa din dos a compatriotului meu, caretașul, care mă primise odată atât de prietenos. Poarta curții era închisă, m-am cățărat deasupra, tremurînd de frică să nu se atribuie o altă intenție comportării mele, am deschis-o și trăsura a intrat înăuntru fără ca nimeni din casă să fi băgat de seamă. Am dormit câteva ceasuri în <trăsură>, în timp ce vizitiul după ce a îngrijit de cai, și-a pregătit un culcuș sub ea. Dar când s-a crăpat de ziuă, în casă a început <oarecare> forfoteală. Îndată am sărit din trăsură, pentru a preîntâmpina pe <cei> șezători <în casă>, ce nu puțin au fost mirați dar care totuși s-au bucurat îndată să mă vadă iarăși. I-am rugat să mă ierte pentru atacul meu nocturn și le-am împărtășit îndată scopul prezenței mele aici. Spre marea mea părere de rău, am aflat că cele două gospodine erau într-o slujbă pe care n-ar părăsi-o cu plăcere [...].

[După ce angajează, cu ajutorul gospodinei compatriotului său o nemțoaică, p. 53-55
Clara, care părăseşte în ascuns pe logodnicul ei pălărier, Döbel porneşte spre Bârlad].

[...] Am poruncit acum vizitiului să meargă cât mai repede cu putință și el nu p. 55
a cruțat caii [...].

[Urmăriți de argații trimiși de pălărier, Döbel scapă dându-le doi ducați. Sunt p 55-59
însă siliți să se adăpostească de ploaie într-o casă construită din piatră, cu două caturi și cu o poartă foarte puternică. Aici au petrecut noaptea, Döbel dormind în trăsură întrucât nu era nici un pat în casă. Dimineața au pornit iar la drum].

[...] Am ajuns cu bine, la un ceas <depărtare> de Bârlad unde am întâlnit un p. 59
cunoscut al vizitiului care ne-a împărțit vestea tulburătoare că orașul este închis și

www.dacoromanica.ro

că toți cei care veneau de la Focșani trebuiau să facă 14 zile carantină înainte de a fi lăsați să intre [...].

Îndată am făcut un plan ca să o evit. Am sărit din trăsură, am lăsat-o să meargă pe <un drum> lăturalnic, ca să nu poată fi văzută de nimeni, și am mers pe
p. 60 jos în oraș. Sabia într-o parte și căciula rusească pe cap îmi dădeau o // înfățișare militărească și bine dispus ca și când m-aș fi plimbat: mergeam de o parte pe alta, fără să fiu oprit de nimeni. Domnul Mamachi s-a bucurat când m-a văzut și încă și mai mult când i-am povestit rezultatul final al călătoriei [...].

p. 60-61 [Izbutește să introducă în oraș și pe noua gospodină, înșelând chiar și pe ispravnic].

p. 61 [...] Până acum nu izbucniseră decât câteva cazuri izolate de „holeră"[45] în oraș și locuitorii păreau să nu se teamă în chip deosebit, dar cum boala s-a întins din zi în zi mai departe, a crescut frica și spaima. Boierii și negustorii cei mari plecaseră chiar din oraș la moșiile lor și domnul Mamachi, de asemenea, se pregătea să se ducă la moșia sa. Deoarece de mai mult timp nu-și mai vizitase atelierul de teama contaminării, m-a chemat la el. În clipa aceasta i-am pătruns cu firea, în întregime, căci proverbul românesc: „poți face dintr-un grec doisprezece evrei și el rămâne totuși grec", se adeverea și în ce privește pe domnul Mamachi. El avea o pivniță de desfacere a vinurilor în oraș, pe care nu o exploata pe cont propriu, el o arendase unor oameni nevoiași, căci se rușina, ca boier, să facă pe cârciumarul. Pentru fiecare oca de vin, vânzătorul căpăta partea sa[46]. Întrucât domnul Mamachi credea
p. 62 că <acei> cârciumari vor muri de holeră, le-a cerut prin mijlocirea mea // stocurile ce mai existau și <mi-a poruncit> să le aduc la atelier[47], în parte pentru a le pune acolo la adăpost, <iar> în parte, pentru lucrători dintre cari fiecare căpătă câte trei „Nösel". După ce a rezolvat și această chestiune, a plecat cu familia sa la moșie și mi-a încredințat mie treburile atelierului. Cazurile mortale se înmulțeau zilnic și curând cadavrele au trebuit să fie duse în stive, în căruțe, la cimitirul ciumaților din oraș, unde erau aruncate în gropi adânci, pline cu var nestins. Și vor fi fost chiar unii, într-o astfel de căruță, care să nu fi fost morți deabinelea. Grija cadavrelor este încredințată cioclilor[48] sau îngrijitorilor de ciumați[49], bărbați care au mai avut odată ciumă și datorită acestui fapt se cred imuni la contagiune. Aceștia străbat străzile și iau leșurile din case. Nu rareori mai trăiește încă ultimul locuitor <din casă> și <ar putea> fi salvat, dar ei îl aruncă încă viu în căruța cu morți și ajung astfel moștenitorii casei cu tot ce se află într-însa.

Atelierul se afla în afara orașului, într-un loc sănătos, străbătut de aer curat. Am închis poarta și am poruncit să nu fie lăsat nimeni să intre înăuntru, în afara tălmaciului, de câte ori aveau nevoie de el. Totuși aceste măsuri de precauție au fost inutile, căci pe neașteptate s-a îmbolnăvit gospodina noastră. Am chemat pe

---

[45] *Cholerafalle*. În realitate era vorba de ciumă, pe care autorul o confundă cu holeră.

[46] *Sein gewisses*.

[47] *Nach der Fabrik*.

[48] *Schucklern*.

[49] *Pestwärtern*.

www.dacoromanica.ro

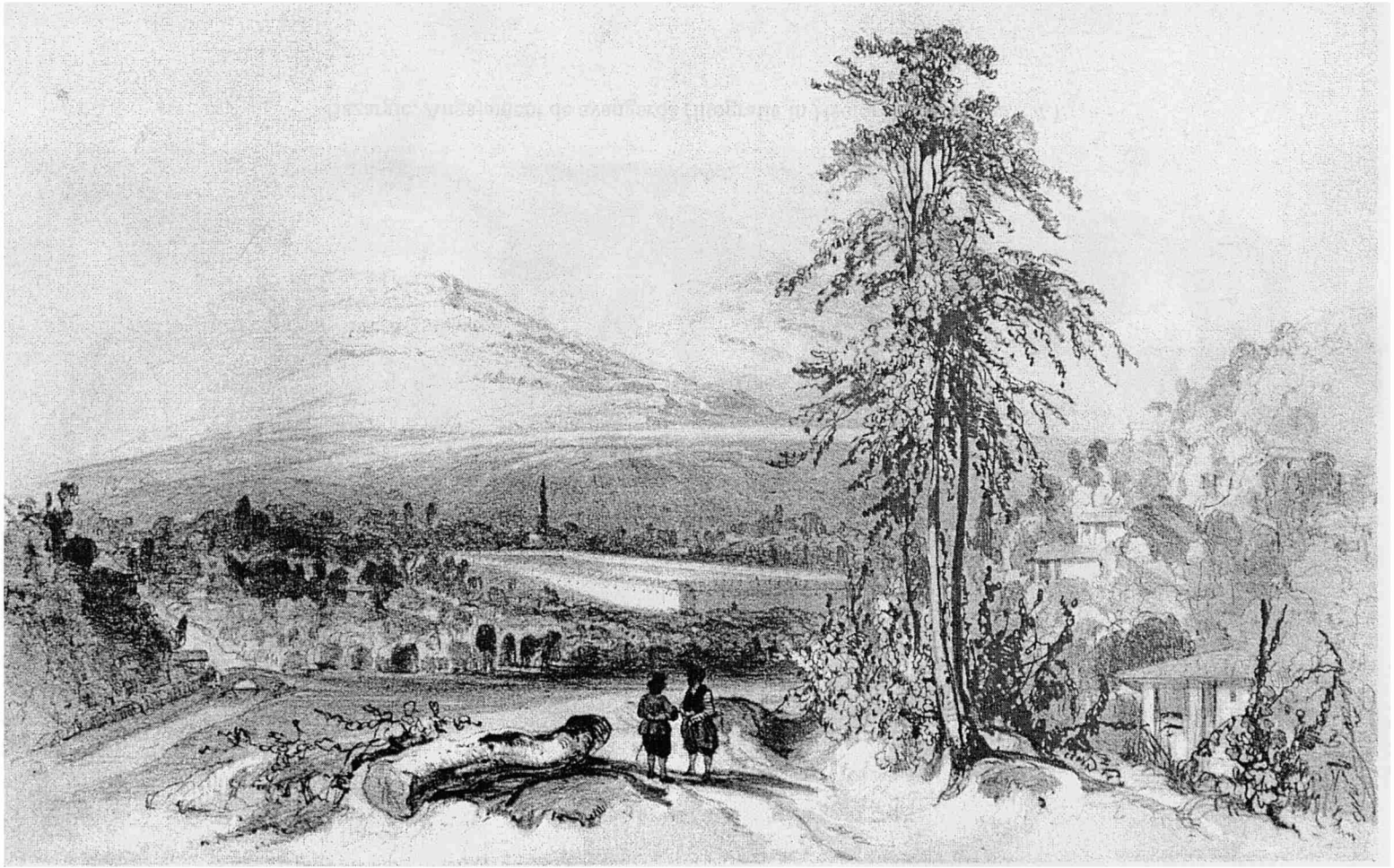

Babadag (litografie în albumul lui Héctor de Béarn, *Quelques souvenirs d'une campagne en Turquie,* Paris, 1828).

www.dacoromanica.ro

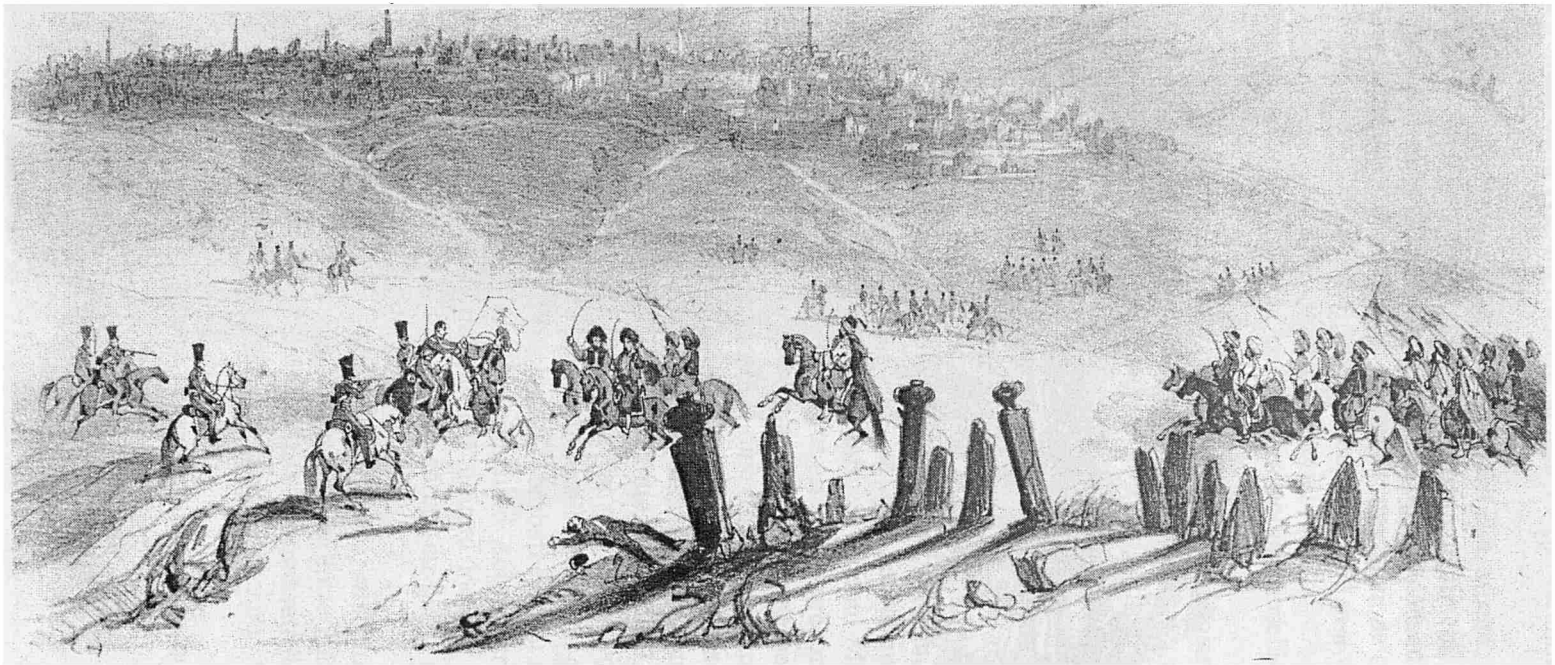

Bazargic. Angajament de avangardă (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

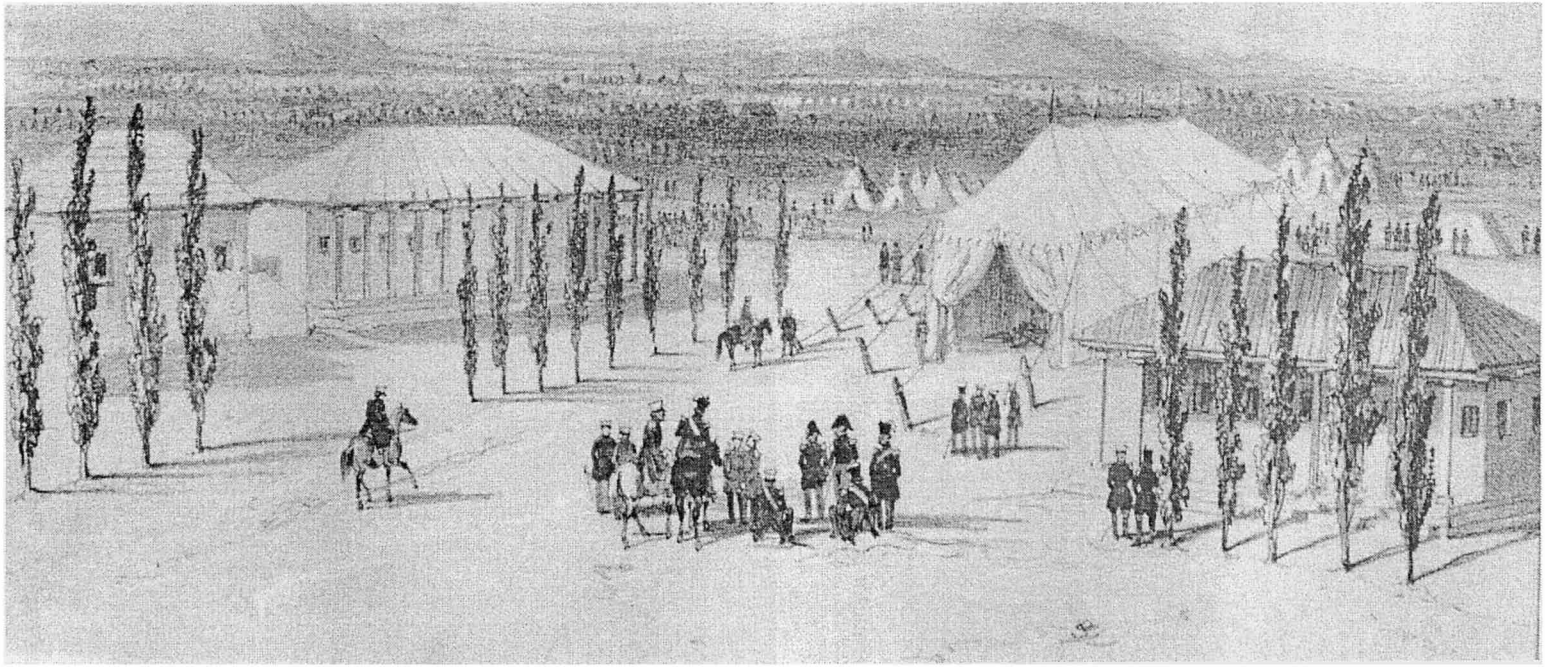

Bolgrad. Tobolskaia (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

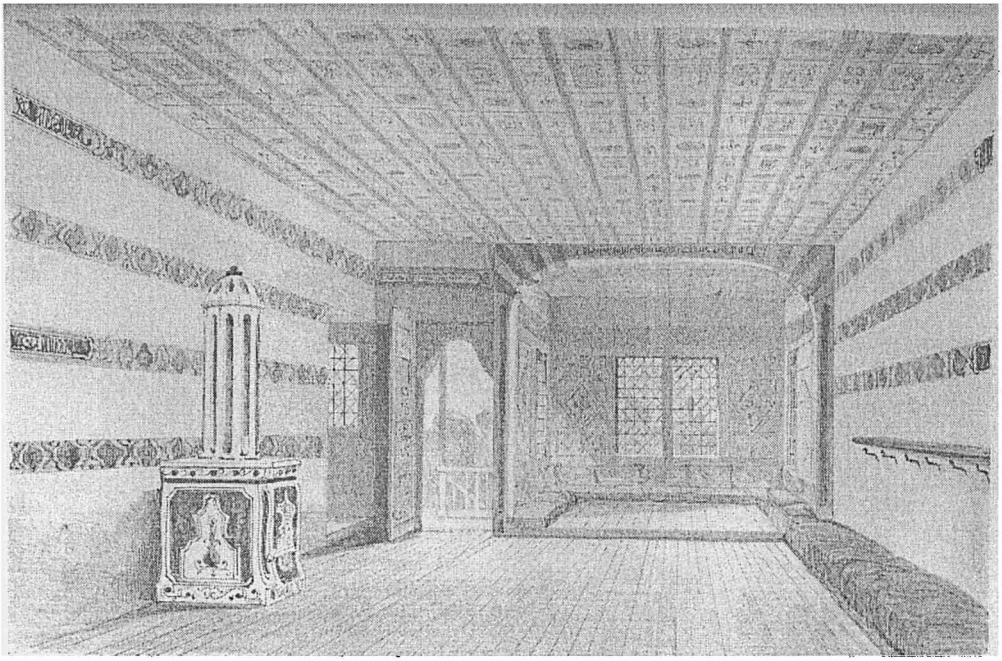

Camera femeilor paşei din Bazargic (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

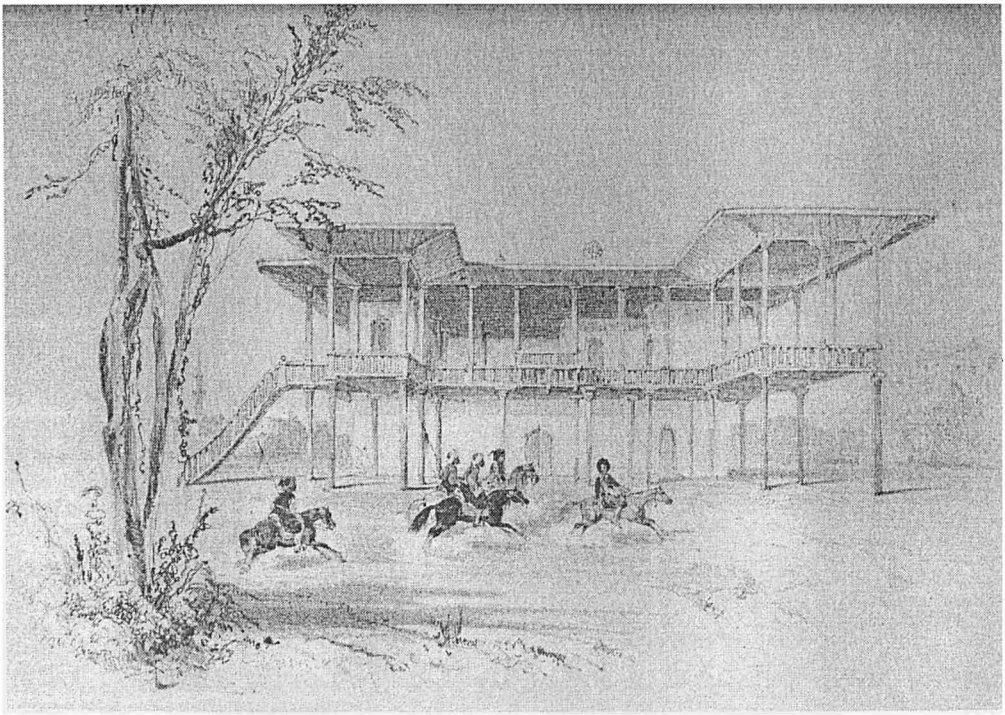

Casa paşei din Bazargic (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

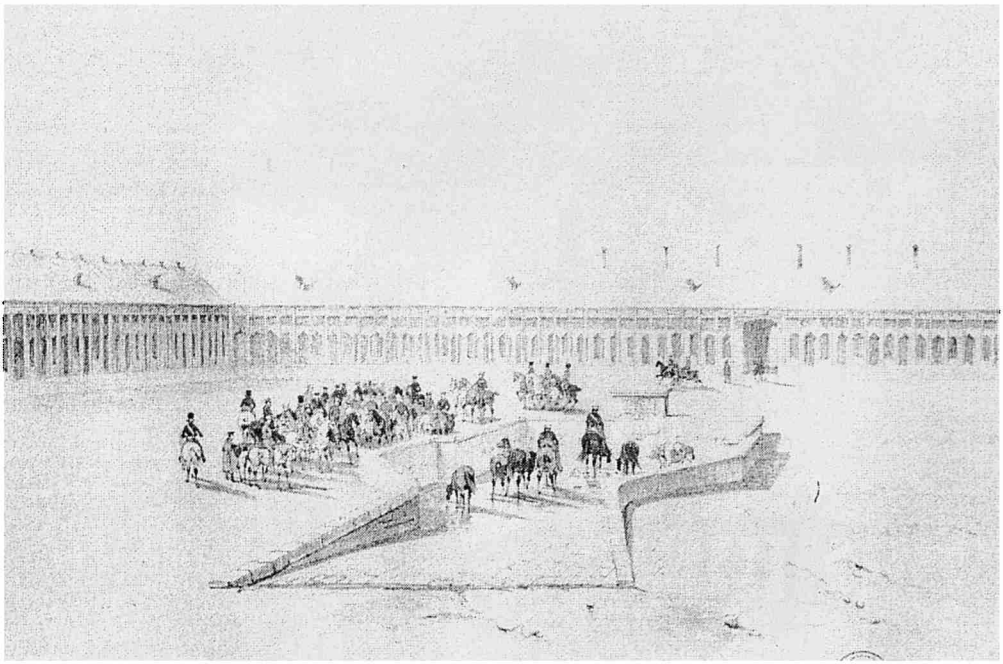

Cazarma din Babadag (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

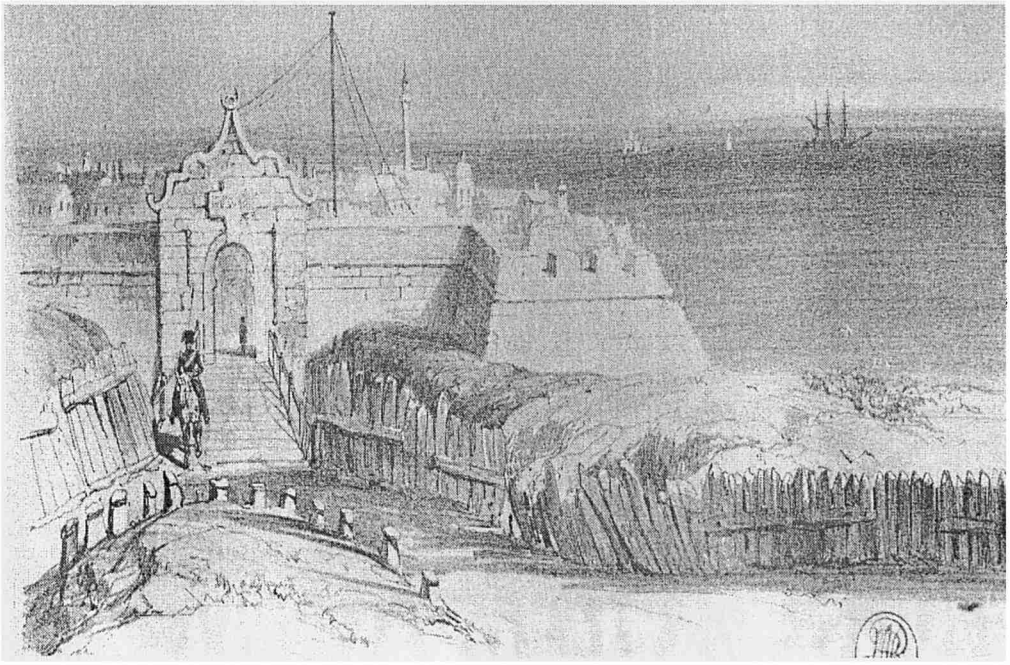

Constanţa (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

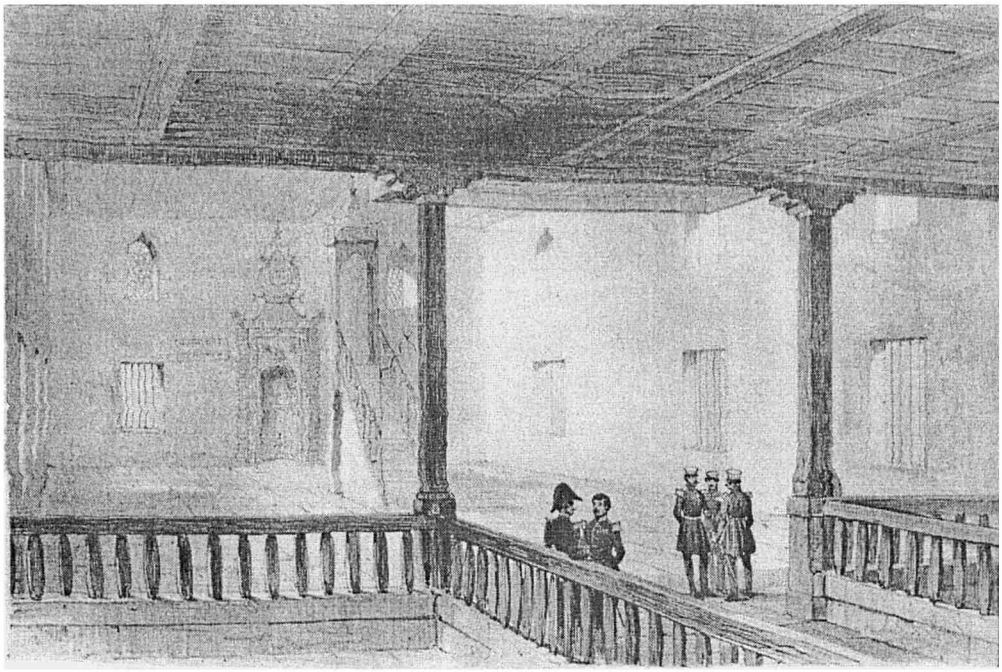

Interiorul moscheei (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

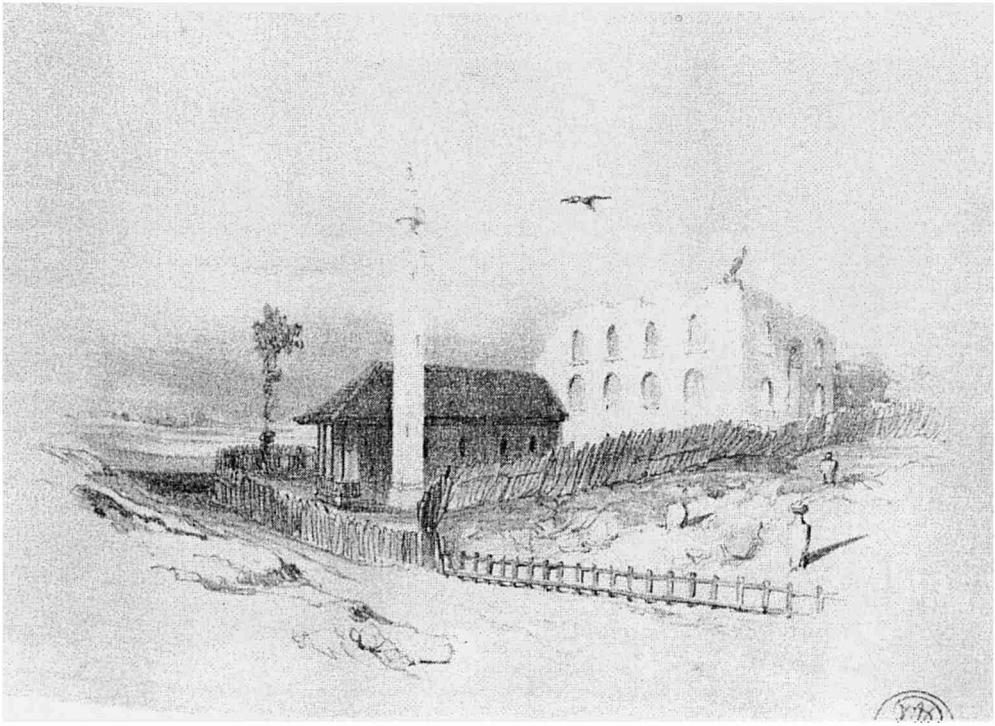

Isaccea (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

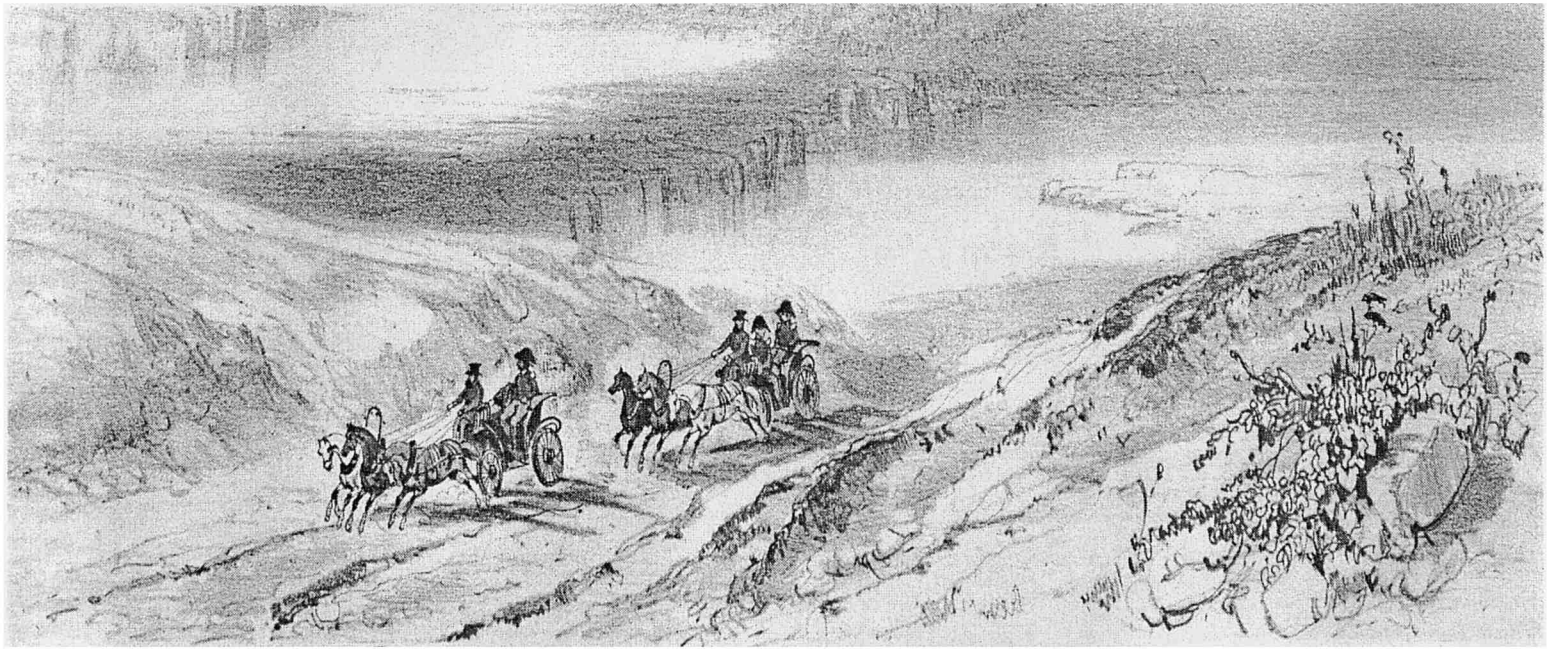

Karasu (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

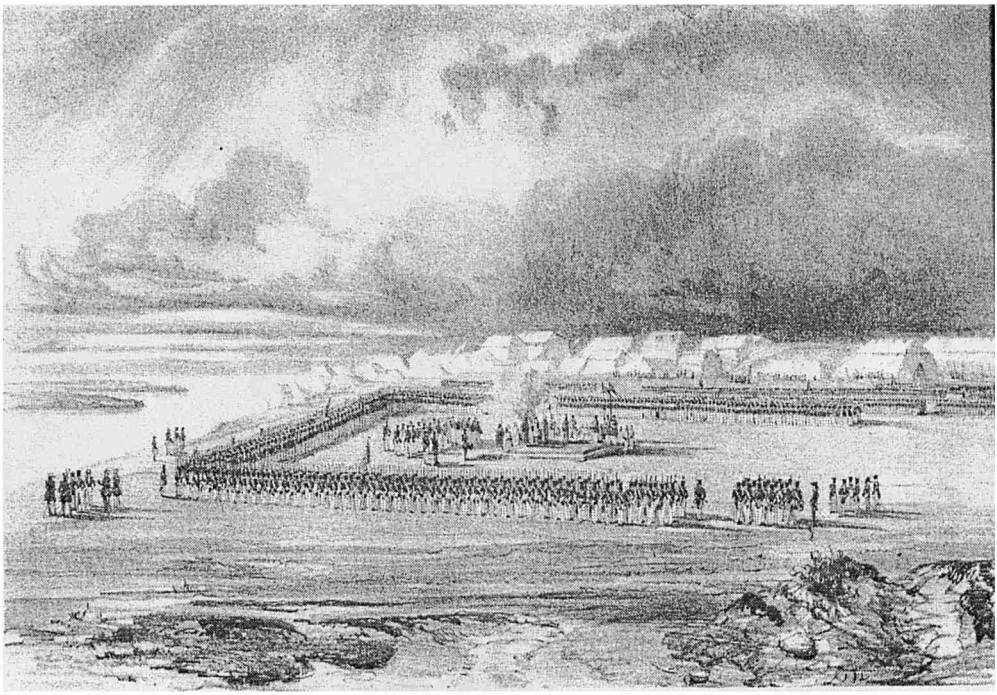

Karatai, *Te Deum* (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

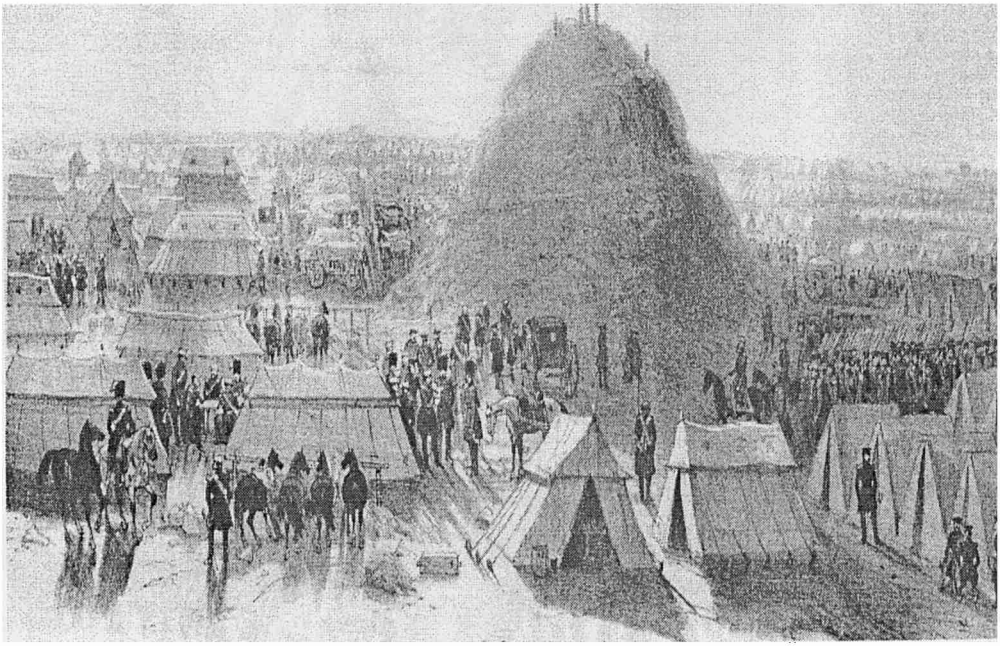

Kurgan Vizir (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

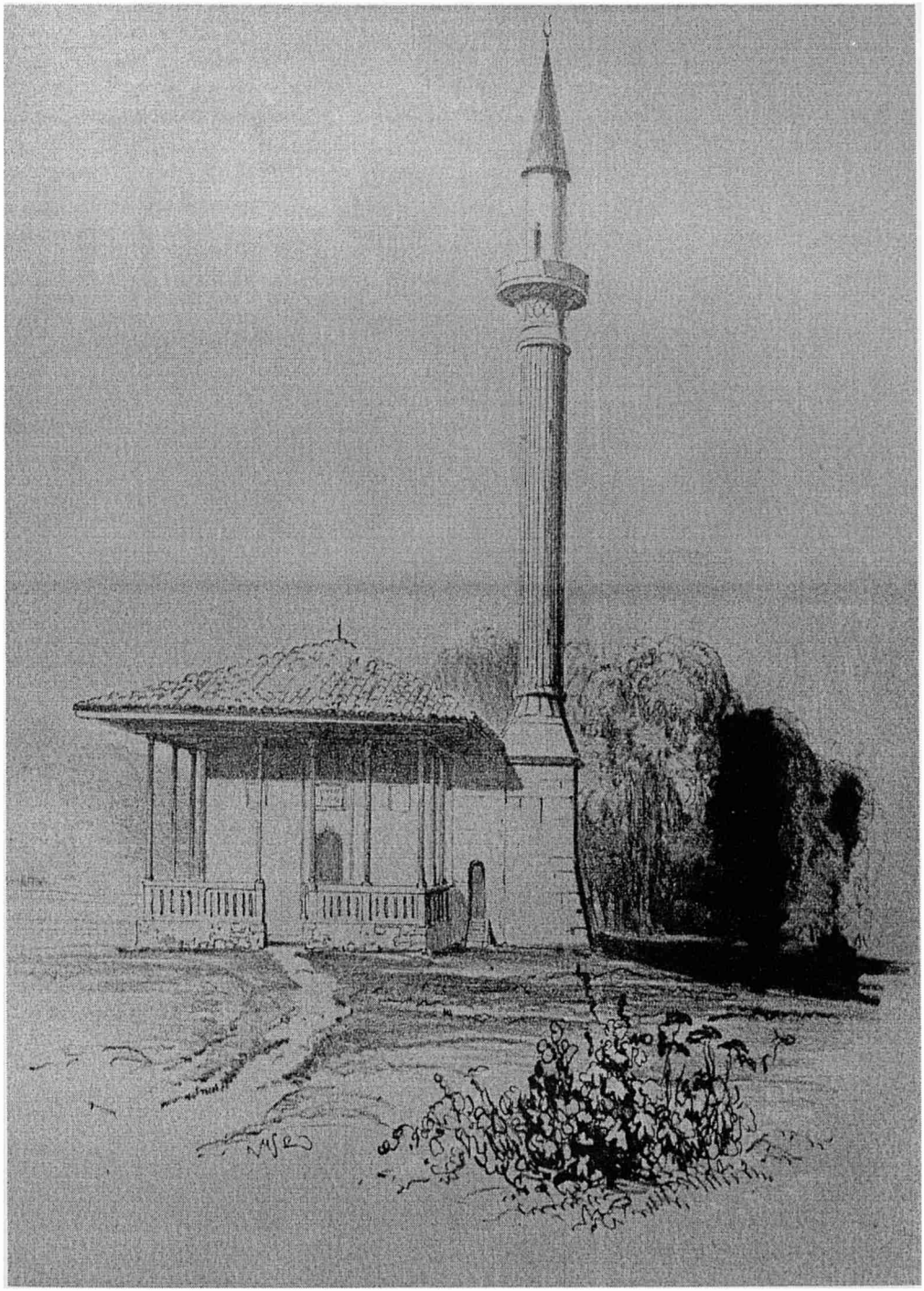

Mangalia (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

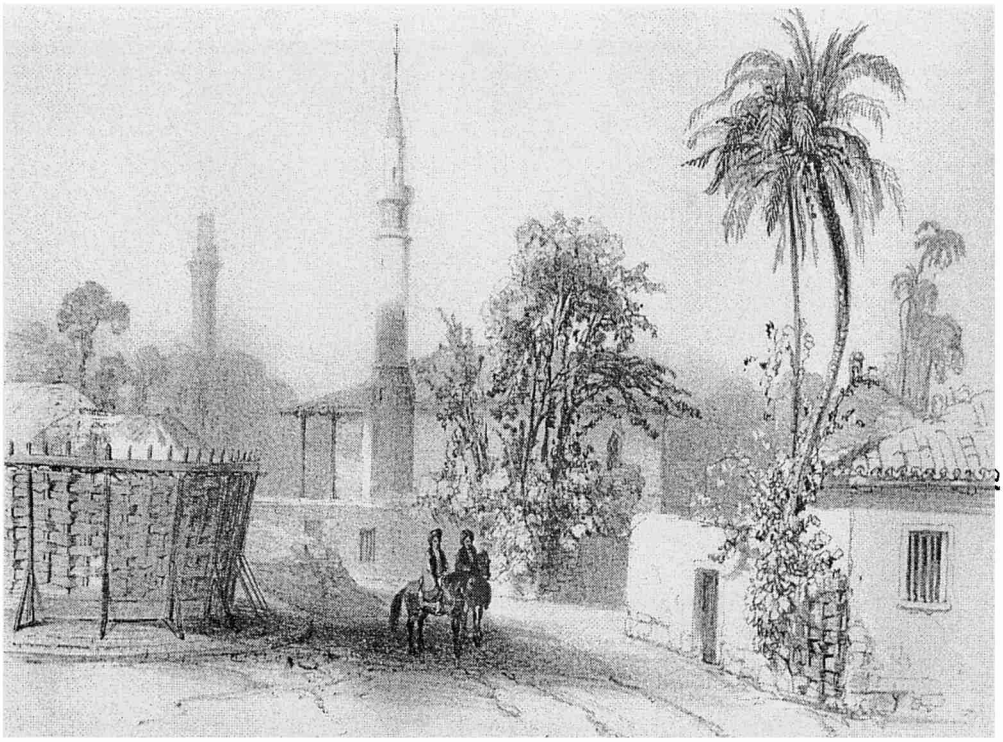

Moscheea din Bazargic (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

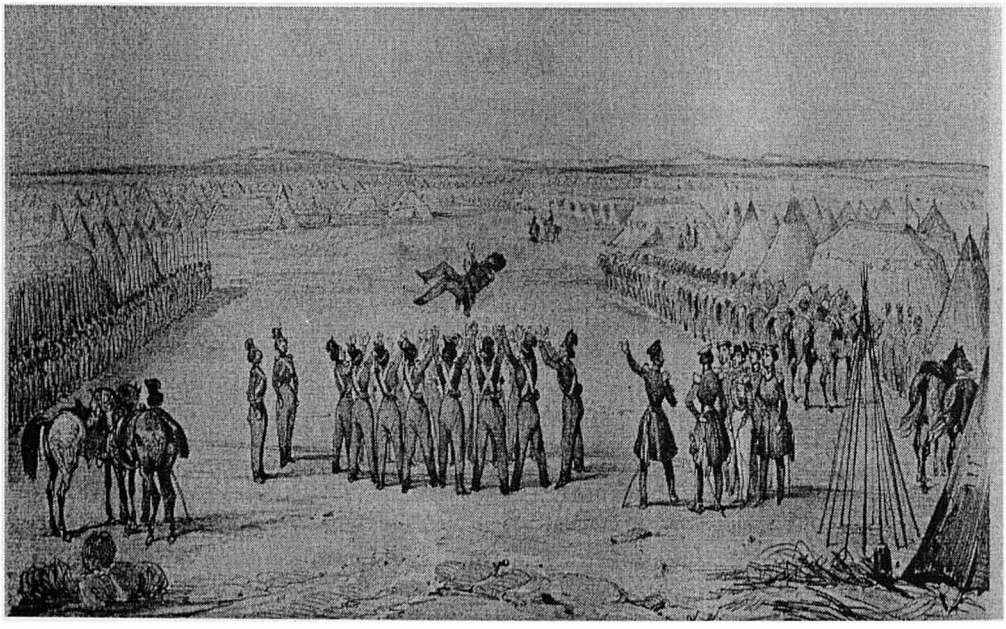

Onoruri deosebite date ambasadorului (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

Pagina de titlu a albumului lui Héctor de Béarn.

www.dacoromanica.ro

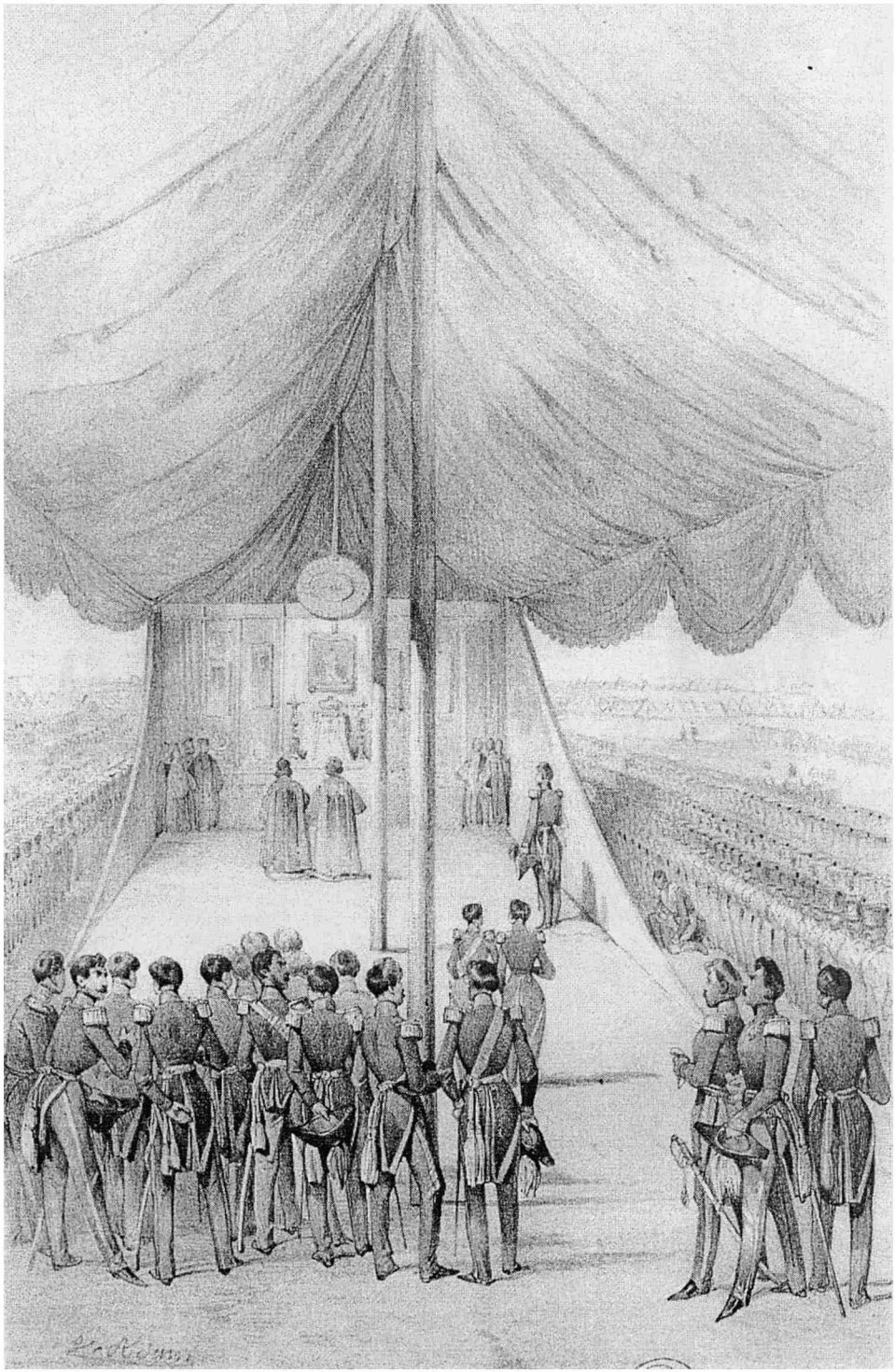

Te Deum (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

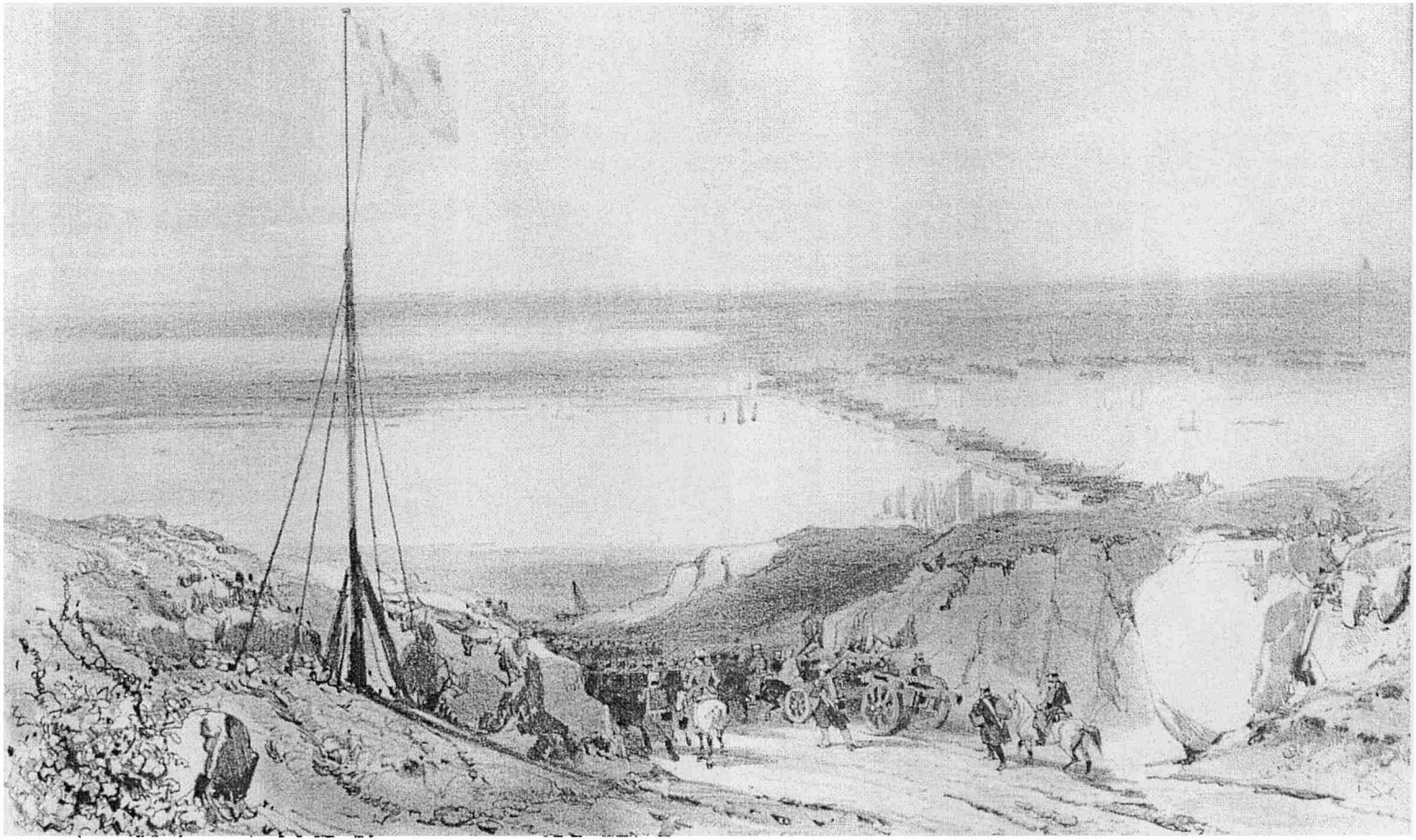

Trecerea Dunării (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

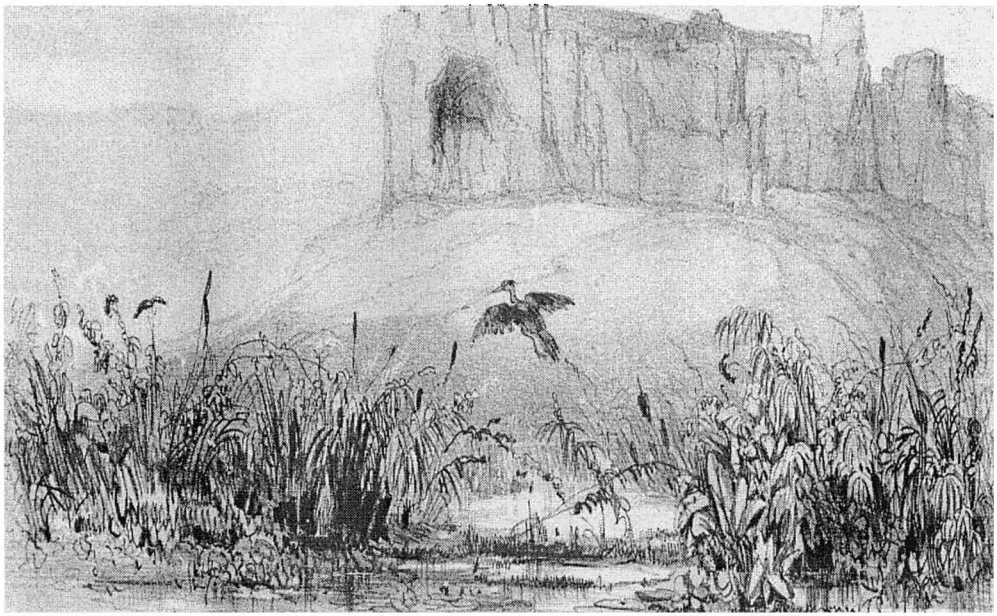

Vechea albie a Dunării (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

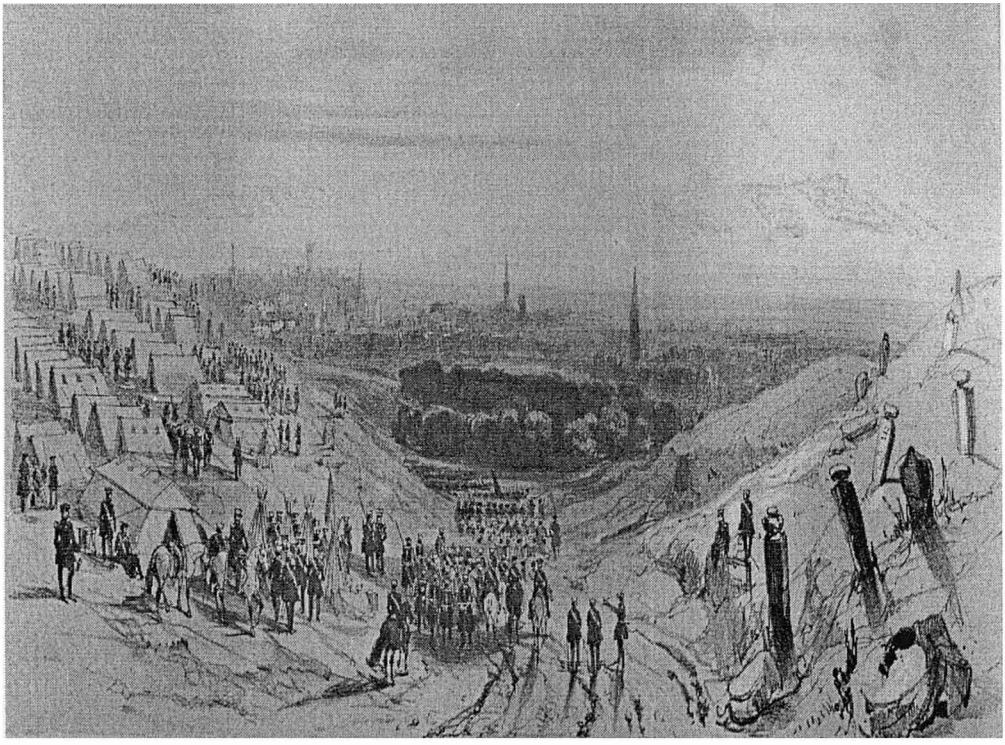

Vedere generală a Bazargicului (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

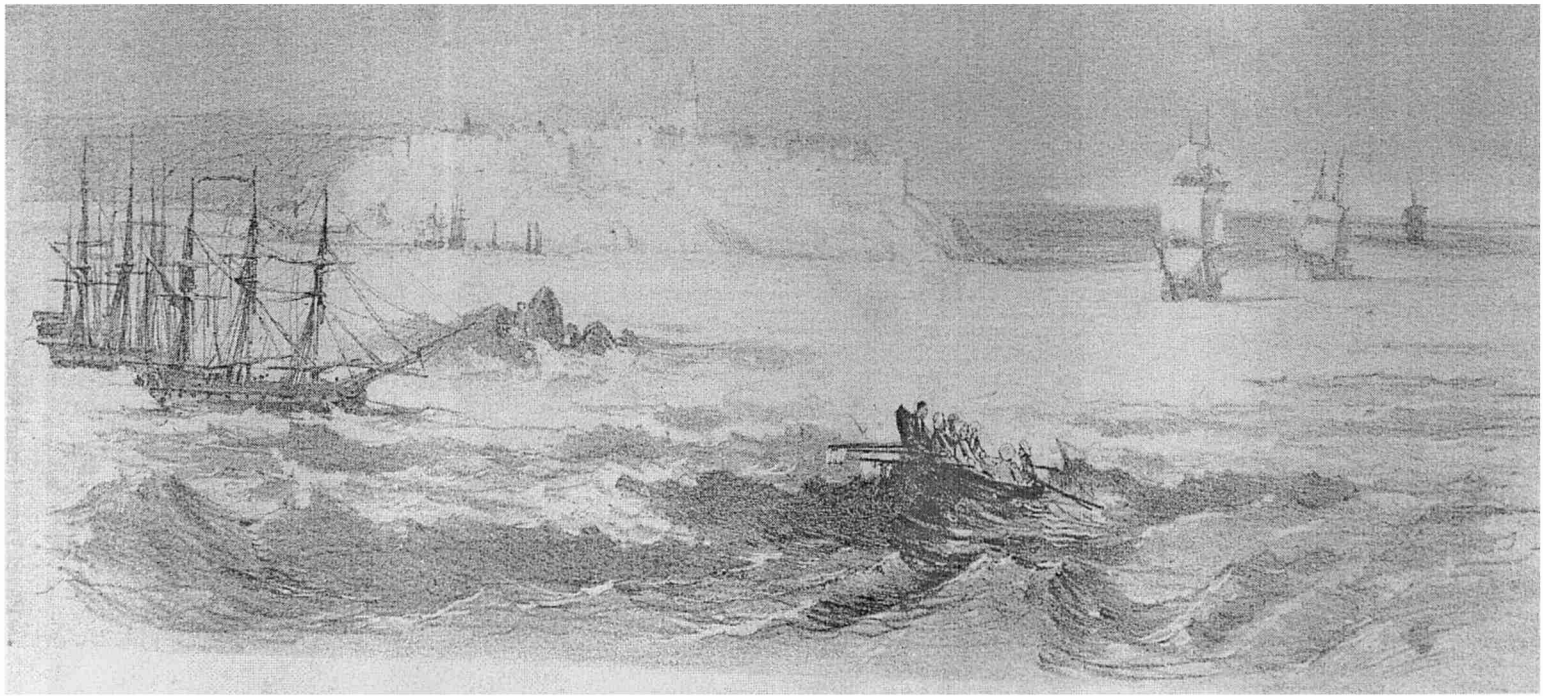

Vederea Constanței luată de pe mare (litografie în Héctor de Béarn, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

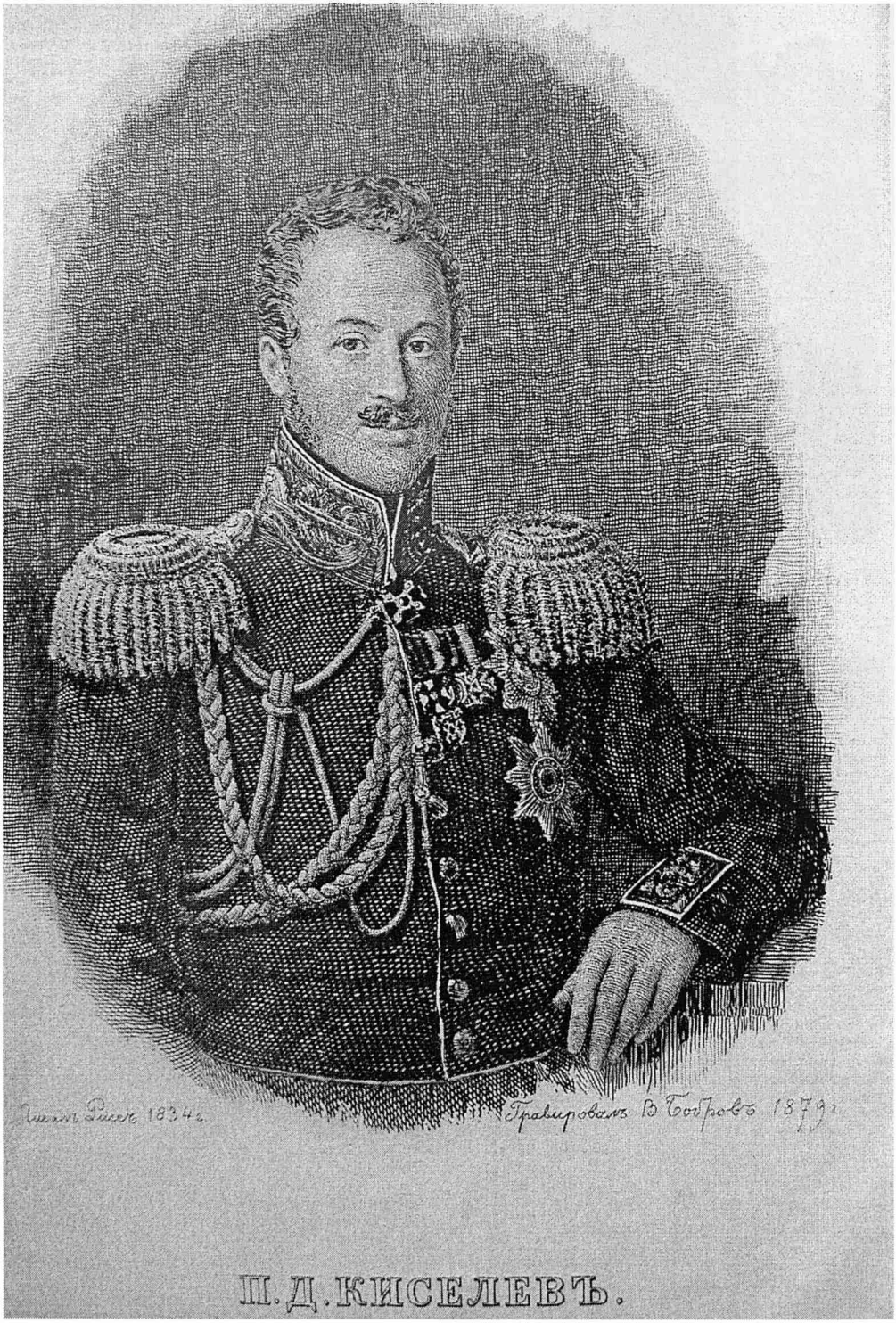

Pavel Dimitrievici Kiselev – general şi diplomat rus.

www.dacoromanica.ro

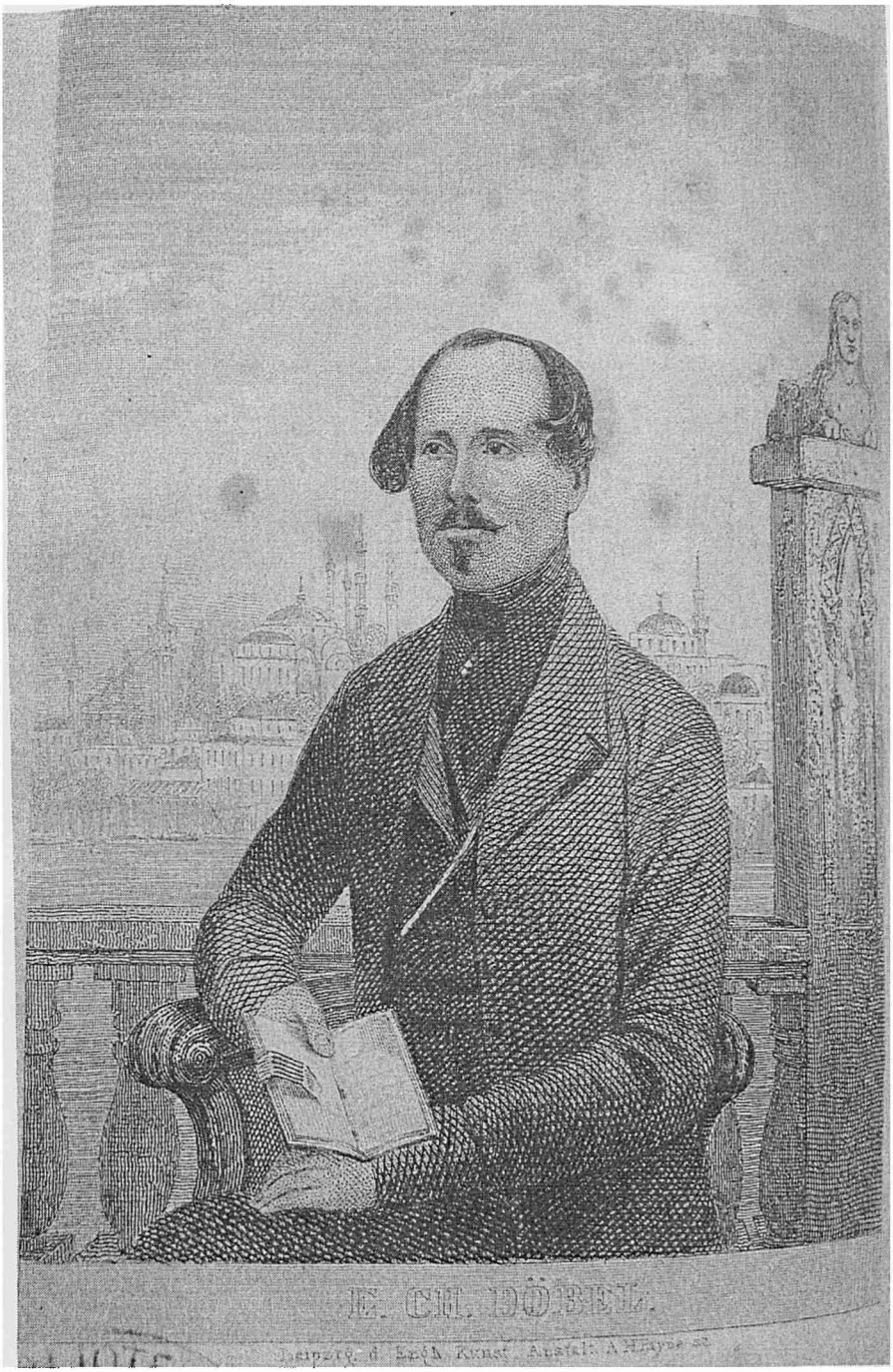

Ernst Christoph Döbel – călător german.

www.dacoromanica.ro

Arnăut la Giurgiu (desen în Charles Colville Frankland, *Travels to and from Constantinople in the years 1827 and 1828,* London, 1829).

www.dacoromanica.ro

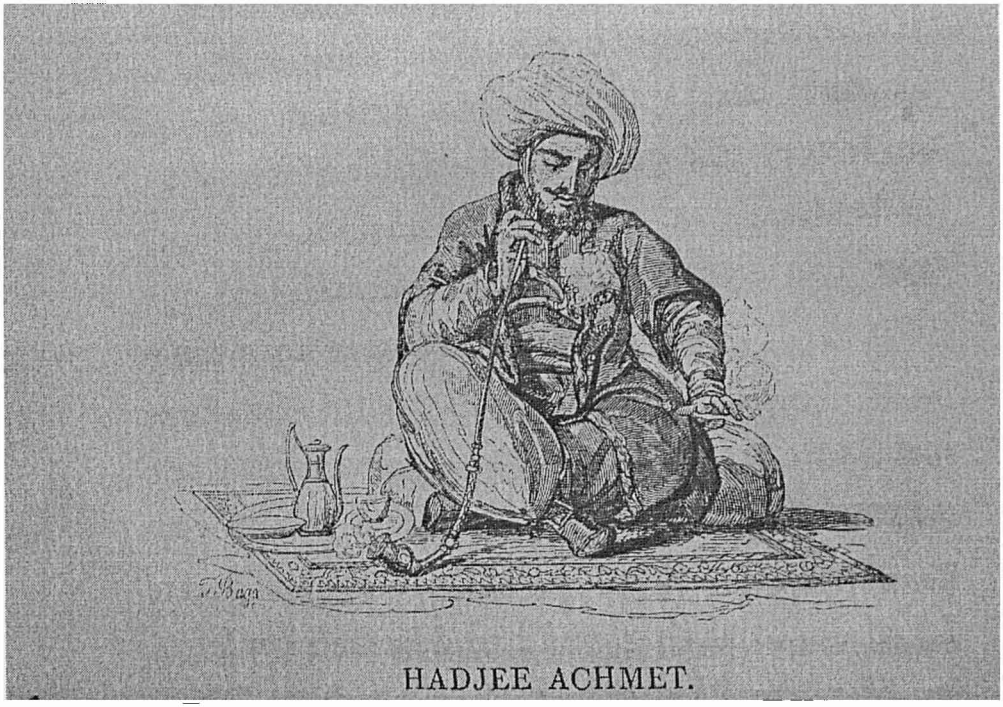

Hagi Ahmet (desen în Ch. Colville Frankland, *op. cit*).

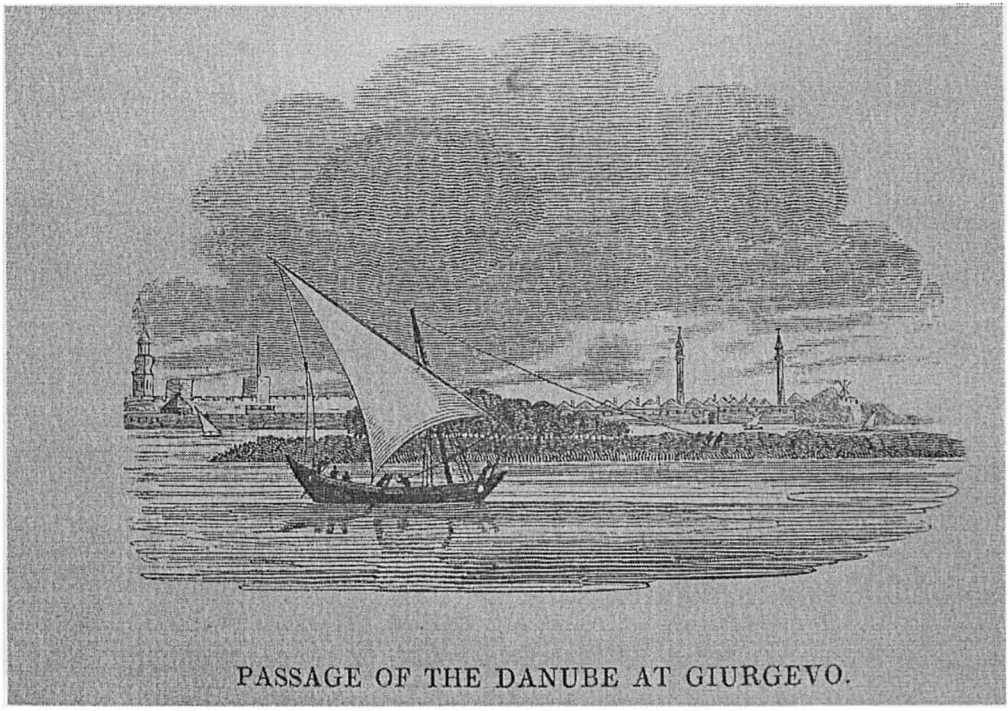

Trecerea Dunării la Giurgiu (desen în Ch. Colville Frankland, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

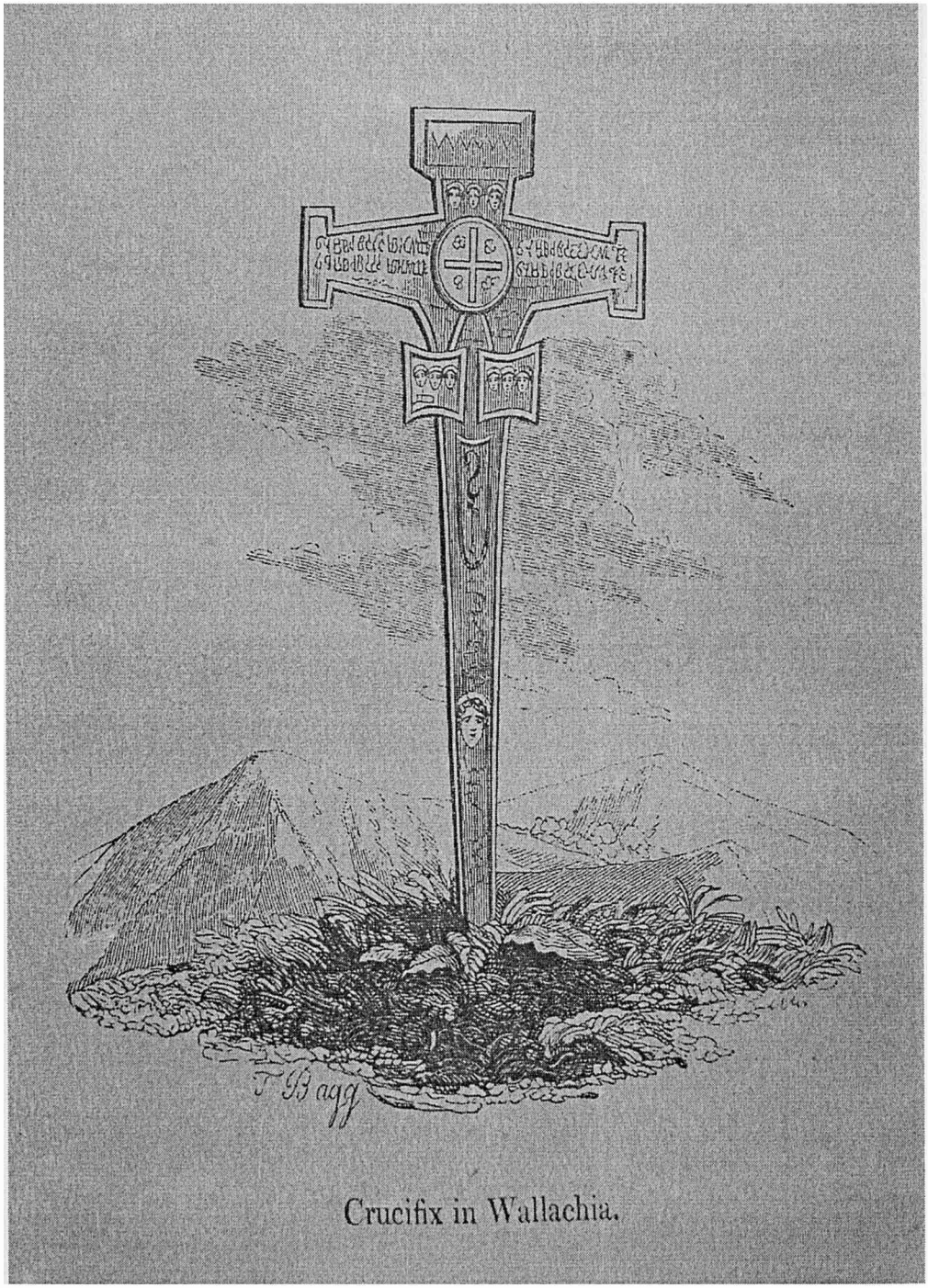

Troiță (desen în Charles Colville Frankland, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

James Edward Alexander, ofițer britanic, viitor general.

www.dacoromanica.ro

P.D. Holthaus

www.dacoromanica.ro

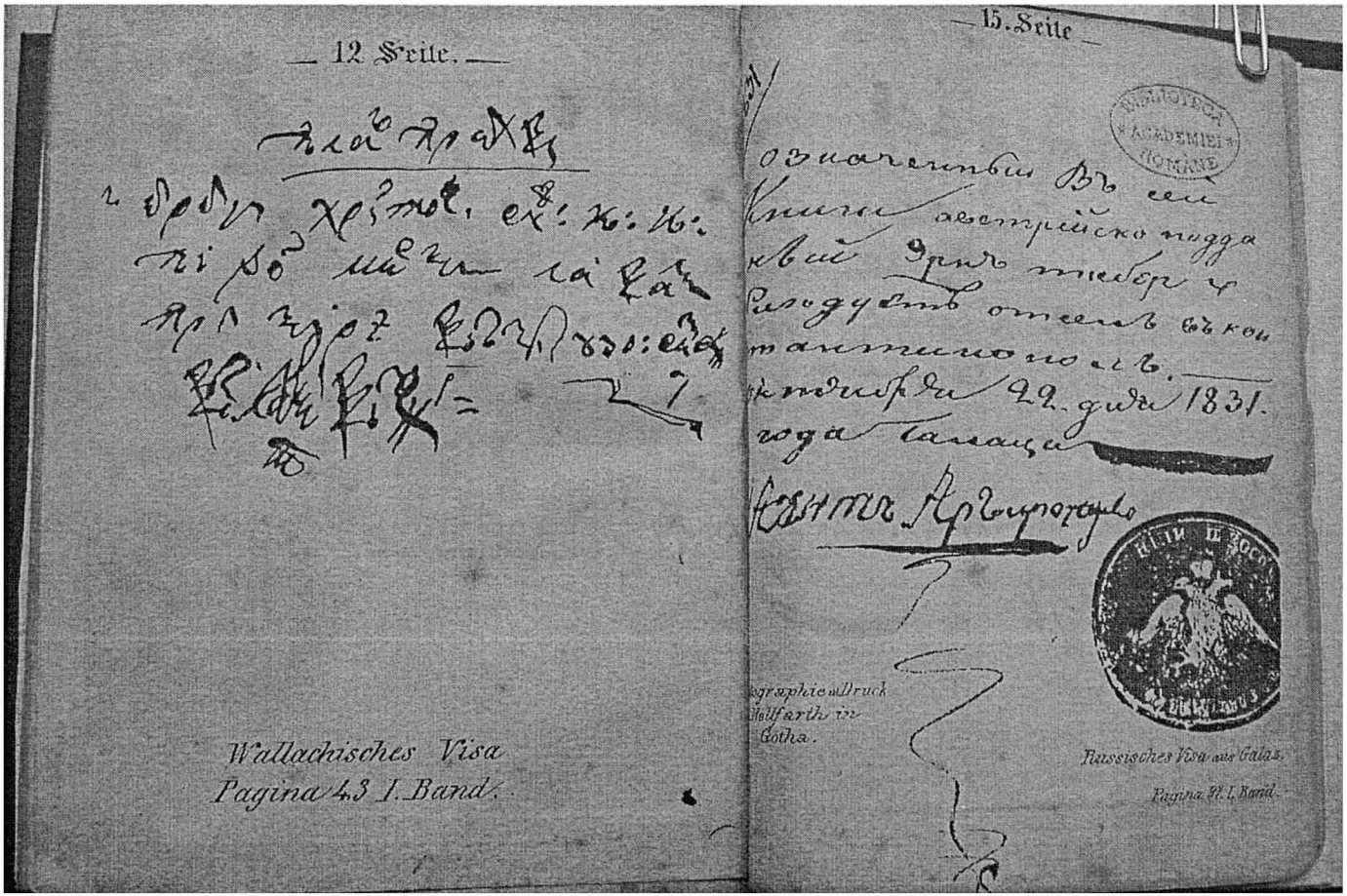

Viza pe paşaportul lui Ernst Christoph Döbel.

www.dacoromanica.ro

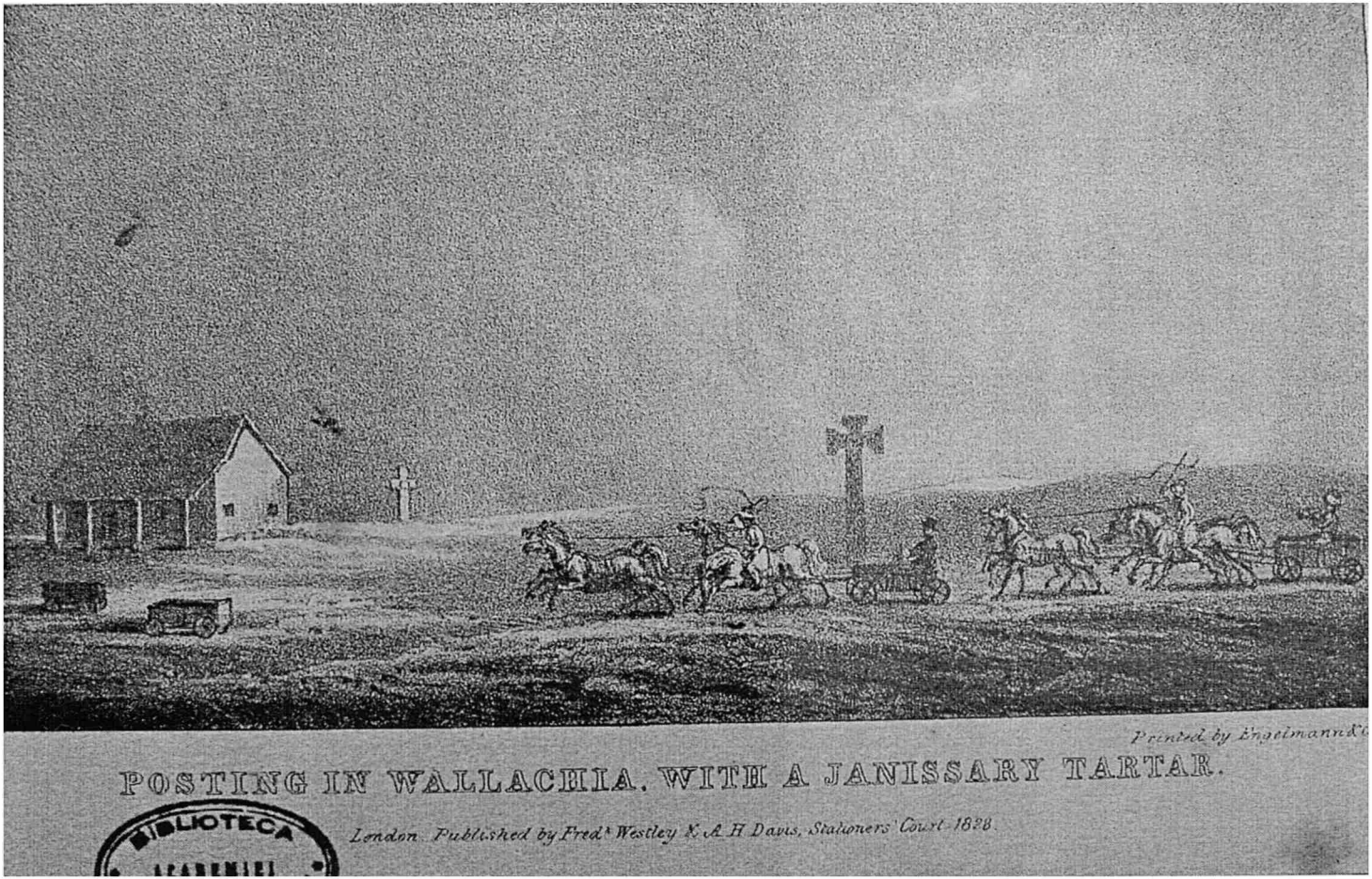
Printed by Engelmann &
POSTING IN WALLACHIA. WITH A JANISSARY TARTAR.
London Published by Fred.k Westley & A. H Davis, Stationers' Court 1828.
BIBLIOTECA

Căruța de poștă (litografie în Robert Walsh, *Narrative of a Journey from Constantinople to England,* London, 1828).

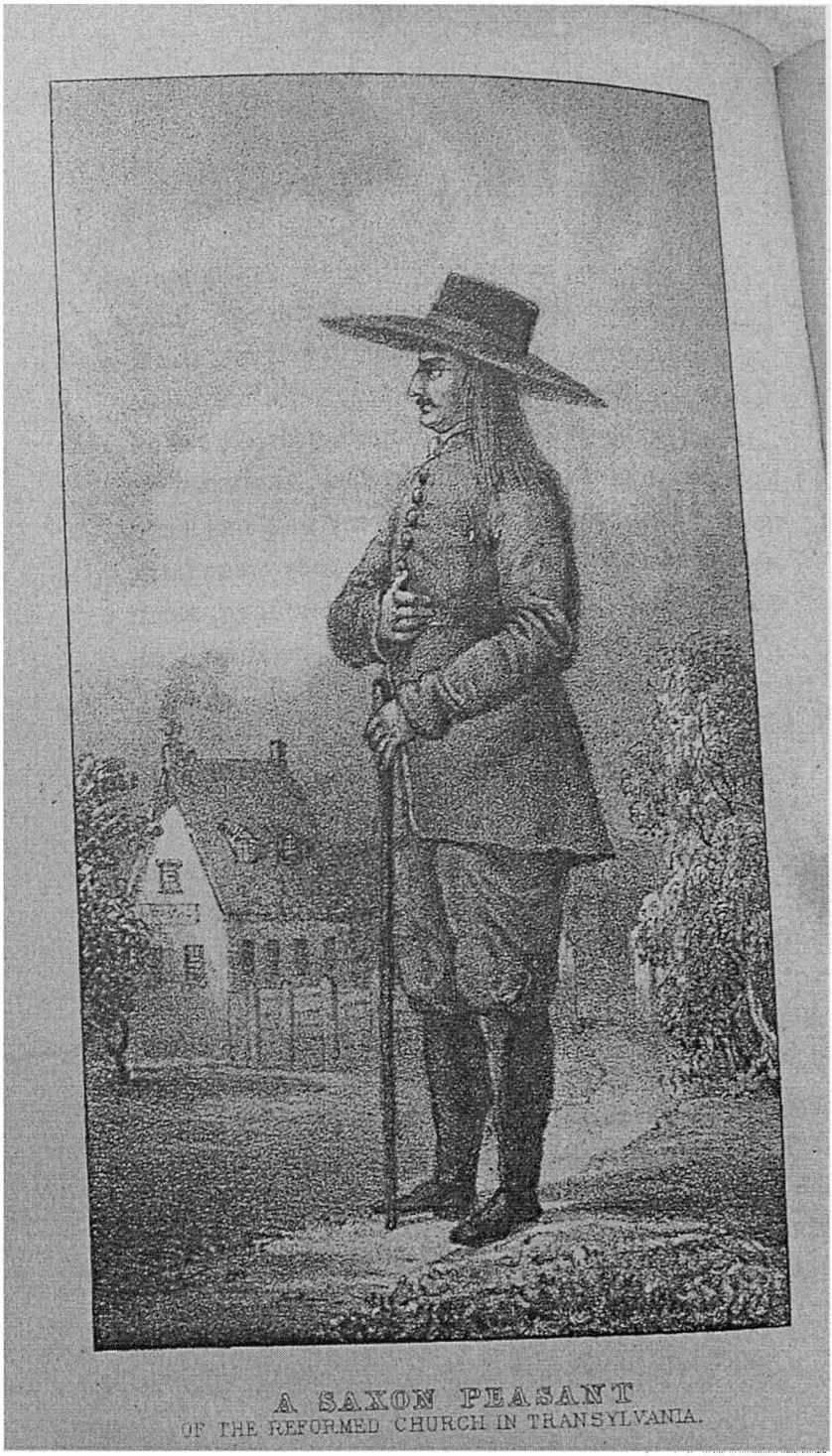

Sas (litografie în Robert Walsh, *op. cit.*).

www.dacoromanica.ro

Ioniță Sturdza, primul domn pământean al Moldovei (1822–1828).

www.dacoromanica.ro

tălmaciu ca să-l trimit după medic, dar mi-a spus: „La ce bun medic? Aduceți-mi repede oțet".

Clara zăcea ca o moartă pe culcușul ei. Cu oțetul adus i-a frecat mădularele până ce sângele s-a pus iarăși în mișcare și ea a început să plângă de durere. Apoi a oprit fricția și bolnava a căzut într-un somn adânc. După șase ceasuri // s-a trezit p. 63
din nou, s-a plâns de dureri prin mădulare și a întrebat ce se întâmplase cu ea. I-am spus că visase. După câteva zile era complet vindecată.

„Vedeți dumneavoastră!", mi-a spus evreul, „că meremeturile mele i-au fost de ajutor! Așa mergem noi prin tot orașul, nu numai ziua ci și noaptea la cei de o credință cu noi care sunt bolnavi de ciumă și dintre cari numai foarte puțini au murit până acum de ciumă și îi vindecăm în chipul acesta, pe când creștinii nu fac nimic pentru vindecarea celor <de o credință> cu ei. Când tatăl sau mama zac <în primejdie> de moarte, copiii și rudele stau departe de pat, își țin o batistă la nas și întreabă: „Cum îți mai merge, tată" și așa mai departe și pleacă din nou, dacă nu au căpătat nici un răspuns, în loc să-i sară într-ajutor, așa cum facem noi. Și așa se întâmplă nu rareori ca un astfel de nenorocit, chinuit de foame, de boală și de deznădejde, să fie rostogolit pe stradă și să rămână zăcând acolo fără de nici un ajutor, toți ferindu-se de el, până ce își dă sufletul".

De fapt această ieșire a tălmaciului nu cuprindea nici un neadevăr; eu însumi am văzut pe mulți murind în mod mizerabil pe stradă, când mă duceam dimineața la măcelărie pentru a face acolo cumpărăturile de trebuință pentru atelier. O privelişte revoltătoare, fioroasă! Curând am fost scutit de drumul acesta [...]. „Holera"[50] a avut ca urmare o ieftinire fără precedent a produselor de carne. Întrucât toți boierii din oraș, care mai înainte cumpărau pulpele din spate ale vitelor și oilor ce nu erau „kușer"[51] pentru evrei, locuiau la moșii, atelierul nostru a fost supraîncărcat de carne. Numai calfele, unguri în cea mai parte, al căror stomac se pricepea de minune să mistuie // bucate grase de carne, s-au făcut atât de mofturoși p. 64
încât nu mai voiau să mănânce la prânz dintr-o friptură de batal din care se tăiase la micul dejun, ci o aruncau la câini, pe stradă. Mâncarea lor trebuia gătită proaspăt; amatorii de mâncăruri alese se refereau la ieftinătatea ei, Și <într-adevăr> prețurile la carne ajunseseră de râs. Astfel sfertul din spate al unei oi tinere – căci cele mai bătrâne nu se tăiau – costa numai 6 până la 8 phenigi și un batal întreg, care înainte se plătea între 12 și 16 groși, nu costa mai mult de 12 creițari renani[52]. Le plăcea și mai puțin carnea de vită, pentru că <acestea> erau prost hrănite, deoarece vitele cornute nu sunt duse ca la noi, la măcelărie, ci erau hăituite de pe locurile de păşune în oraș de călăreți înarmați cu biciuri lungi, și astfel erau ucise pe loc.

„Holera" se dezlănțuise de trei săptămâni și domnul Mamachi zăbovea liniștit la moșia lui, fără să întrebe de noi. În tot acest timp eu plătisem lucrătorii din punga mea și de asemenea tot ce era de nevoie pentru trai și acoperisem toate cheltuielile atelierului. Acum, când izvorul amenință să se sleiască, am trimis la stăpân, la casa

[50] *Die Cholera.*
[51] *Kauscheren.*
[52] *12 kreuzer sheinisch.*

www.dacoromanica.ro

de țară şi i-am cerut bani. Am primit răspuns că nu are şi că pot să dau drumul tuturor lucrătorilor afară de gospodină, <iar> după ce va trece „holera", mă va trimite după alții. Nu am fost însă de acord cu aceasta. Când am împărtăşit calfelor răspunsul căpătat şi le-am arătat cât ar fi de greu şi neplăcut să călătoreşti în vremea aceasta, când toate oraşele şi satele sunt închise din pricina boalei, <acesteia> îngrozitoare <care s-a> dezlănțuit, ei au declarat că mai degrabă voiau să lucreze pentru leafa pe jumătate, decât să plece. Oricât de plăcut mi-a fost acest
p 65 răspuns, am vrut totuşi să-mi <mai> încerc încă odată // norocul la domnul Mamachi.

În ziua următoare, am poruncit vizitiului care locuia în casa din oraş să înhame <caii> şi am plecat cu tălmaciul la casa de țară. Când eram la un sfert de ceas departe de ea, a venit în întâmpinarea noastră un servitor care ne-a rugat stăruitor să nu mergem mai departe, deoarece stăpânul se temea peste măsură de contagiune. „Bine", răspunsei eu, „dacă noi nu avem voie să ne ducem la el, poate să vină la noi <căci> trebuie să capăt explicații mai amănunțite cu privire la răspunsul lui de ieri".

Servitorul s-a întors înapoi. Nu departe de noi se afla un râu lat de douăzeci de picioare, care, după spusele servitorului, trebuia să formeze zidul despărțitor dintre noi şi patron. După vreo jumătate de ceas am văzut venind pe domnul Mamachi. De departe îşi ținea o cârpă în fața gurii şi a nasului şi când s-a apropiat de noi, aşa ca să ne putem înțelege, s-a oprit pe malul celălalt. După ce ne-am salutat reciproc, el m-a întrebat dacă fusesem bolnav. „Oh, da am spus, să i se răspundă, de trei săptămâni şi a trebuit să mă descurc singur. Şi, întrucât medicul după care am trimis, nu a venit la bolnav, vine acesta în scopul de a fi vindecat complet. De fapt, domnule Mamachi, eu sunt aici ca să-mi primesc banii investiți; în caz contrar sunt hotărât să părăsesc atelierul împreună cu toți tovarăşii şi să las neterminate cele două trăsuri <lucrare> în acord".

Deşi discursul meu nu fusese conceput cu atâta seriozitate, totuşi se putea ca domnul Mamachi să fi <fost> totuşi îngrijorat pentru atelierul său, căci a răspuns repede că va trimite bani pentru a doua zi, <iar> eu să nu dau drumul nici unui lucrător, căci el nu se poate dispensa de nici unul. Cu aceste cuvinte şi-a luat rămas bun, iar eu m-am întors înapoi în oraş. Când am arătat calfelor că rămân şi că vor
p. 66 avea să muncească ca înainte cu leafa întreagă, // s-au bucurat foarte mult şi s-au supus, fără să mai cârtească, ordinelor mele care constau din interzicerea de a mai atunca pe viitor la câini, bucatele rămase.

În ziua următoare am căpătat într-adevăr o sumă de bani de la domnul Mamachi şi ne-am pus pe treabă cu o hărnicie reînoită, cu atât mai mult cu cât noi avuseserăm norocul să fim cruțați de toate atacurile „holerei"[53].

Abia după trei luni pline s-a potolit furia boalei, care doborîse o mulțime cu adevărat îngrijorătoare de victime, încât toți cei fugiți, ce mai erau încă în viață, s-au întors din casele lor de țară în oraşul, pe jumătate despopulat. Şi domnul

[53] *Von allen Anfollen der Cholera.* Iarăşi confuzia dintre ciumă şi holeră.

www.dacoromanica.ro

Mamachi s-a înfăţişat iarăşi în persoană. Cu un salut prietenesc a intrat în atelierul pe care nu-l văzuse de patrusprezece săptămâni şi ne-a arătat deplina sa mulţumire cu privire la lucrurile terminate în acest timp. Pentru ca să-i dau socoteală, după câteva zile, atât cu privire la cei avansaţi de mine, am luat, în lipsa tâlmaciului nostru obişnuit, un fierar ungur care înţelegea puţin limba germană şi română şi pe care eu îl socoteam drept prietenul meu la această treabă. Dar cât de amar m-am înşelat cu privire la el!

Căci atunci când stăpânul mi-a numărat 50 de ducaţi şi mi-a rămas dator alţi 10, fierarul i-a spus: „De ce plătiţi saxonului cei doi ducaţi şi în afară de aceştia şi lucrul predat de el? Plătiţi-i ca şi nouă şi fiţi sigur că nu va pleca. Mie, în schimb, nu trebuie să-mi daţi decât puţin şi voi supraveghea pe lăcătuşi şi pe fierari, în timp ce dumneavoastră puteţi controla zilnic prin servitorii dumneavoastră şelarii, caretaşii şi curelarii".

Chipul vesel al domnul Mamachi dovedea că aceste cuvinte, pe care eu le-am înţeles foarte bine, nu i-au displăcut. // După câteva zile mi-a înfăţişat acestea, dar p. 67
eu i-am cerut pe loc desfacerea contractului de muncă şi restul soldei mele, ceea ce mi-a şi dat, dar cu o reţinere de 7 taleri. Nemulţumit de această reţinere, m-am dus la consulul rus[54], la care îmi depusesem livretul de lucrător, şi i-am povestit cele întâmplate, mai puţin gândul de a căpăta prin el banii, ci mai mult pentru a-mi apăra drepturile. Acest consul filantrop a trimis îndată după domnul Mamachi, dar acesta nu era acasă, ori de câte ori era căutat. Aşa au trecut câteva săptămâni. În cele din urmă consulul rus mi-a dat câţiva cazaci, care să mă însoţească, şi care au primit însărcinarea de la el de a lua tot ceea ce le voi arăta eu. Cu această forţă puternică am intrat în ateliere şi am pretins, pentru a-mi căpăta banii, uneltele care nu erau neapărat de trebuinţă la fierărie. Ungurul s-a înfuriat şi mi-a spus că sunt un om rău; l-am arătat îndată şi cazacii l-au luat de guler fără greutate şi l-au dus cu ei.

Sosind la consul, i-am povestit cazul şi ungurul a fost închis îndată pe două zile <dîndui-se numai> apă şi pâine [...].

[Döbel îl iartă şi îi înapoiază sculele].

[...] Când am ieşit odată din atelier, <spre a mă duce> în oraş pentru a p. 68
cumpăra fier, a intrat pe neaşteptate, în prăvălia în care mă aflam, un bărbat cu faţa măslinie, iar pe cap cu o pălărie pe care erau fixate două coarne mari de berbec. De la fiul negustorului, căruia i-am cerut lămuriri cu privire la această ciudată podoabă, am căpătat răspunsul că acest bărbat, un ţigan, este un şerb de a cărei cinste nu răspunde stăpânul său pentru că a furat şi de aceea poartă pălăria cu coarne pentru ca locuitorii casei în care intră şi din care iese, să se poată feri de degetele sale de hoţ. Coarnele sunt o prevestire publică din partea stăpânului său că acesta nu despăgubeşte de ceea ce a furat şmecherul[55] [...].

Religia care domneşte în Moldova este cea ortodoxă ale cărei ceremonii sunt păzite cu mare scrupulozitate de locuitorii care sunt însă nespus de superstiţioşi.

[54] *Kostov.*
[55] *Der Kerl.*

www.dacoromanica.ro

Ei nu se duc la biserică ca noi, cu podoabele lor de Duminică, ci în hainele lor obişnuite care constau dintr-o piele de oaie, cu blană întoarsă iarna pe dinăuntru, ca
p. 69 să-i ferească de frig, <iar> vara cu lâna pe dinafară, ca să-i ferească de căldură // şi de ploaie. Ei poartă deasemenea vara o cămaşă albă, strânsă în jurul şoldurilor de un brâu.

Ei nu cunosc folosirea clopotelor[56]; sunetul unor drugi mari de oţel[57], care atârnă de frânghii în turle şi care se bat în tact cu un al treilea drug ca la tobă, cheamă comunitatea la liturghie[58].

Dacă moare un boier sau o persoană cu vază, copii de şcoală, fete ca şi băieţi, perechi şi în veştminte albe, urmează coşciugul înaintea căruia merg preoţii, în odăjdii de sărbătoare[59], cu candele şi cu lumânări de ceară aprinse în mână. Capacul coşciugului este purtat înaintea acestuia; în acesta din urmă zace cadavrul expus privirilor oricui, pentru ca nimeni să nu poată spune că cel înmormântat ar fi fost poate îngropat de viu. După câţiva ani, rudele şi prietenii vizitează încă odată mormântul răposatului, varsă ultimele lacrimi şi apoi uită la un ospăţ vesel orice durere ulterioară şi orice doliu.

Pământul acestor ţări este pretutindeni roditor, câmpia şi pădurea, valea şi muntele alternează în chip plăcut unele cu altele; ţinuturile sunt, cele mai multe, frumoase, uneori încântătoare ca în rai; clima foarte bună favorizează în chip neobişnuit vegetaţia. Ce semănături minunate ar putea înflori în aceste condiţii avantajoase, dacă oamenii ar fi numai ceva mai vrednici. Decăderea profundă a moravurilor este însă urmarea nenorocită a asupririi turceşti de veacuri [...]. //
p. 70 La 17 septembrie 1831 mi-am vizat livretul de lucrător, la consulul Kostov pentru câţiva ducaţi, mi-am închiriat o trăsură şi am părăsit Bârladul [...].

În ziua următoare am ajuns de vreme la Galaţi, pe Dunăre. Hanul, la care am tras, se afla pe o înălţime[60] de unde te bucuri de o privelişte minunată asupra
p. 71 câmpiei care se întinde până la Marea Neagră, cu // Dunărea înviorată de corăbii, care o străbate, şi în depărtare, cu munţii cei albaştri ai Balcanilor[61], care mărginesc la miazăzi orizontul.[62] Nu mă puteam sătura privind peisajul încântător şi corăbiile mari care navigau pe Dunăre, în sus şi în jos, trezeau în mine dorinţa să plec pe loc sub pânzele <uneia> dintre ele.

La han am întâlnit un caretaş care m-a îndemnat stăruitor să rămân aici şi să mă apuc de o afacere pe care el însuşi ar fi făcut-o de mult, dacă ar fi avut mijloace pentru aceasta. Se născuse la Galaţi din părinţi germani, făcuse în timp de război pe cantinierul şi, în afară de limba germană, ştia tot atât de bine limba română şi <cea> turcă. Nu am arătat că aş avea ceva împotriva proiectului său şi el m-a dus la

---

[56] Inexact.

[57] *Stahlstaben*. Referire la toacă.

[58] *Gottesdienste*.

[59] *Festlichen Ornate*.

[60] *An einem Berge*.

[61] E vorba probabil de munţii Măcinului.

62 Descriere fantezistă.

www.dacoromanica.ro

un boier care locuia într-o vie, înainte <de a se ajunge în> oraş şi care a fost foarte bucuros când a auzit că eu vreu să înfiinţez aici firmă. Îndată a avut să-mi încredinţeze cele trei trăsuri ale sale pentru ca să le repar, mi-a făgăduit să-şi contruiască o trăsură nouă, după cum şi-ar putea <face> şi alţi boieri, şi mi-a oferit una din casele sale, fără nici o despăgubire, ca <să-mi fac> un atelier. Am vizitat-o; avea o poziţie minunată, astfel că se putea vedea toată valea până departe, la câteva mile, Dunărea însufleţită de corăbii; era extrem de comodă şi construită ca pentru un atelier. Îndată m-am hotărât să primesc propunerea caretaşului de a mă ocupa împreună cu el de <această> afacere, dar el mi-a mărturisit că îi lipseau sculele şi că acestea nici nu erau de vânzare la Galaţi. El m-a sfătuit aşadar să-mi cumpăr un cal, să închiriez o căruţă şi să plec cu el la Iaşi, unde avea de căpătat bani de la fratele său, şi acolo să-mi procur sculele de trebuinţă.

Am cumpărat un cal, am închiriat o căruţă de la hangiu şi am căpătat de la farmacist, care era şi el german şi a cărei cunoştinţă o făcusem între timp, // o puşcă p. 72
ca să ne apărăm în timpul călătoriei. Aşa am pornit noi, la 22 septembrie, în călătoria noastră spre capitala Moldovei <aflată> la o depărtare de 24 de „zile"[63]. În două zile şi jumătate am parcurs bucata de drum, fără vreo oprire în plus. Într-o zi, pe când treceam pe lângă un lac pe care înotau raţe sălbatice, am întins puşca ca să o încerc. Dar orice încercare de a împuşca <cu ea> a fost zadarnică [...].

Înainte de ajunge la Iaşi trebuie să treci printr-o pădure mare de trei până la patru ceasuri în lungime, unde mulţi călători fuseseră unii jefuiţi, alţii ucişi, întrucât nici o şosea umblată nu trecea prin ea. Tocmai atunci cârmuirea rusească se îndeletnicea, spre mai marea siguranţă a călătorilor, cu deschiderea prin pădure a unei <şosele> de vreo 80 de picioare în lăţime, şi mii de braţe se ocupau cu tăierea copacilor <aceia> minunaţi; în mai bine de un ceas era gata.

Înainte de a intra în Iaşi, îl vezi de pe o înălţime din afara oraşului, aşezat pe o altă înălţime, într-un ţinut minunat, înconjurat de jur împrejur de grădini încântătoare şi de vii. Pe cât este de minunată priveliştea pe care o oferă oraşul din depărtare, pe atât de proastă impresie îţi face din apropiere, cu casele mai mult sărăcăcioase şi cu murdăria străzilor. Natura şi arta se află aci într-o groaznică contradicţie. Capitala Moldovei este tot atât de vestită prin bogăţiile pe care activitatea comercială a locuitorilor au acumulat-o acolo, pe cât e de defăimată datorită desfrâului care stăpâneşte întreaga populaţie, fără ruşine, fără nici o mască, ca şi când ar fi prima din toate virtuţile. Iaşi este mormântul timpuriu al tuturor p. 73
străinilor, mai ales al germanilor. Leafa îmbelşugată // dată meseriaşului îl scuteşte de orice grijă pentru trai, vinul minunat şi ieftin îl face beţiv, frecventarea liberă, nesupravegheată de poliţie, a sexului celuilalt îi corupe moravurile şi îl duce pe făgaşul desfrâului, suferind de boli dezgustătoare, apropiindu-l de pieire. aproape în fiecare casă, pe fiecare stradă întâlneşti asemenea chipuri rătăcitoare ale jalei şi nenorocirii, care îşi târăsc anevoie trupul slăbit.

---

[63] *24 Meilen*, probabil o confuzie a autorului între poşte şi mile.

Imediat după sosirea noastră, am tras la un han german care ne fusese recomandat drept cel mai bun şi mai ales din oraş. Dar vai, ce privelişte ni s-a înfăţişat îndată după intrarea noastră. Am întâlnit acolo mai mulţi germani, dar nu era nici gând de vreo convorbire. Unul se clătina , beat prin odaie, un altul se văieta, zăcând pe o bancă, de dureri în trup, pe când un al treilea şi un al patrulea, ghemuiţi într-un colţ, îşi ungeau buboaiele de ciumă cu o alifie rău mirositoare. La acestea se mai adaugă înjurăturile hangiţei la bucătărie [...].

Înfiorat, aş fi părăsit de îndată această Sodomă, dar am fost nevoit să rămân aci câteva zile, ca să adun sculele de trebuinţă. Chiar la primul său drum prin oraş, tovarăşul meu de călătorie a aflat că fratele său murise fără să-i lase nici un ban; după câte am auzit mai târziu, desfrâul îi pregătise şi lui un sfârşit timpuriu [...]. //

p. 74 În a treia zi am părăsit Iaşii pe la ceasurile 5 seara. Pe o stradă principală, populată, am zărit, în mijlocul unei mulţimi care se înghesuia, un crainic care bătea toba, după aceea citea ceva şi îndată se ducea mai departe. Deoarece eu nu puteam înţelege cele citite, tovarăşul meu de drum mi-a comunicat că în ziua precedentă, în pădurea prin care tocmai trebuia să trecem, fusese ucis şi jefuit un ofiţer rus. Vestea aceasta nu-mi era deloc plăcută totuşi am poruncit gălăţeanului să mâne mai departe.

De abia ne depărtasem cale de un ceas de oraş când am fost opriţi de o ceată de ieniceri sau arnăuţi, care formează poliţia în Moldova, şi întrebaţi în legătură cu scopul călătoriei noastre. Fuseseră trimişi în urmărirea tâlharilor şi ne-au dat sfatul cel bun de a ne alipi de ei. Atât timp cât drumul a fost neted, i-am urmat, dar când a mers pe munte în sus, nu ne-a mai fost cu putinţă şi i-am pierdut curând din vedere. Noaptea ne-a surprins înainte de pădure şi era atâta linişte în jurul nostru încât auzeam cel mai mic zgomot de la o mare depărtare; în sfârşit am ajuns la drumul deschis <de curând> şi ne-am mânat căluţul la trap. În spre miezul nopţii am ajuns la capătul pădurii şi am văzut două lumini scânteind la o cârciumă care se afla cam la o bătaie de puşcă de drum, într-o parte. Ne-am îndreptat într-acolo cu gândul de a hrăni calul, noi înşine să gustăm ceva şi să ne odihnim vreun ceas. Cârciumarul ne-a primit bine şi era atât de îndemânatec şi sprinten cum nu mai întâlnisem niciunul în ţinutul acela. El ne-a lăudat ieftinătatea alimentelor sale, a făgăduit să aibe grijă de cal şi ne-a poftit în camera de musafiri unde am întâlnit un bărbat şi o femeie, de asemenea străini. Am vrut să ne aşezăm lângă ei, dar vorbăreţul cârciumar ne-a sfătuit să mergem în camera de alături unde se adunaseră mai mulţi

p 75 oameni străini, foarte drăguţi. // Totodată ne-a rugat să petrecem noaptea la el, întrucât are un grajd destul <de mare> pentru cai şi căruţe şi ne-a spus preţurile, atât de ieftine, mai ales acela al orzului – căci nu se găseşte ovăz pentru cai – întrucât acesta din urmă m-a surprins. Ţăranii care îl cultivă nu puteau în nici un chip să-l dea atât de ieftin. Tovarăşului meu de călătorie i-am împărtăşit, în germană, părerea mea <şi> nu mi-am ascuns bănuielile, neputând scăpa de gândul că ajunsesem la vizuina tâlharilor care făcuseră ca pădurea să fie plină de primejdii. Bănuiala mea s-a preschimbat în certitudine când am zărit, printr-o gaură din uşa lăturalnică, în odaia cealălaltă, opt chipuri fioroase, înarmaţi cu pistoale şi cu cuţite

www.dacoromanica.ro

lungi, care tocmai veniseră din pădure. Deşi m-am speriat tare la vederea lor, totuşi am intrat în odaie cu o prietenoasă „bună dimineaţa"[64]. Îndată m-au poftit să mănânc cu ei, ceea ce am refuzat. Atunci unul, care părea să fie căpitanul cetei de tâlhari, mi-a întins paharul său plin cu cu vin; am băut în sănătatea lui, dar el nu m-a lăsat, a trebuit să-l beau tot în timp ce mă privea din cap până în picioare cu ochiul său de ucigaş. Complicii lui înghiţeau cu o grabă plină de lăcomie, ca nişte păsări de pradă, mâncarea adusă [...]. Pe lângă aceasta paharele lor pline cu un vin roşu foarte bun erau golite cu nesaţ; unul după altul. Trebuia să beau cu mulţi, dar am refuzat mulţumind [...].

Am părăsit atunci odaia cu acelaşi salut cu care // venisem [...]. Fiecare din ei p. 76
era înarmat cu două pistoale pe lângă cuţitul cel mare sau pumnal pe care îl purtau pe partea din faţă a trupului, pe jumătate acoperit cu un şal, şi tot atât de deosebite ca şi armele lor, erau veşmintele [...].

[Recunoscuţi de tovarăşul de călătorie al lui Döbel ca fiind tâlharii care p. 76-78
uciseseră pe ofiţerul rus, autorul vesteşte pe cârciumar de sosirea închipuită a unei cete de arnăuţi. În timpul când acesta anunţa pe tâlhari, Döbel şi cu tovarăşul său fug cu calul şi cu căruţa].

[...] Dimineaţa parcursesem <calea de> 20 de ceasuri. O ceaţă atât de deasă p. 78
învăluia muntele şi valea încât nu puteam recunoaşte nici lucrurile cele mai apropiate şi am rătăcit câtva timp, până ce ne-a întâlnit un cazac care îndeplinea slujba de jandarm în ţinutul acela. Tovarăşul meu l-a întrebat unde ne aflam şi îndată şi-a întors calul şi ne-a scos la şosea. I-am oferit o răsplată pentru amabilitatea lui, dar el a refuzat-o cu cuvintele; „aceasta este o datorie de omenie!", şi am mers mai departe.

Spre orele 3 după amiază am ajuns la Bârlad şi am tras la farmacistul german a cărei prietenie mi-o câştigasem în timpul şederii mele. M-a primit cu bucurie nespusă, mi-a pus la dispoziţie casa pentru a petrece noaptea şi mi-a povestit că tocmai în ajun încercaseră să-l dea afară din casă pentru a o preschimba într-un lazaret, ceea ce a fost zădărnicit de puternica intervenţie a boierilor care se puseseră la mijloc. Fără să vreau m-am gândit la locuinţa mea de la Galaţi şi mi-au venit nişte bănuieli cumplite[65] care din păcate aveau să se împlinească curând. Pe înserate, în ziua următoare, drumul ducea ceasuri întregi prin vii unde mişunau oameni veseli. Era vremea culesului viilor. La căderea nopţii am ajuns la o cârciumă ce se afla în mijlocul unei vii. Am coborât <din trăsură>, am intrat în grădină, în timp ce // calul îşi capătă hrana, şi ne-am desfătat cu strugurii cei p. 79
minunaţi, din care puteam să mâncăm cât voiam.

Nu departe de casă se afla o covată mare de lemn unde se aruncau strugurii iar membrii familiei îi călcau cu picioarele lor goale. Dacă unul obosea călcându-i, un altul sărea în covată fără să-şi fi spălat mai înainte picioarele, pline de murdărie şi eczemă. Deşi mi-a pierit orice chef la această vedere şi n-aş mai fi fost în stare să

[64] *Bonne themenatze.*

[65] *Dustere Ahnungen.*

www.dacoromanica.ro

beau vreun strop de vin în Țara Românească[66], am întrebat totuși pe cârciumar cât costă o vadră[67] (10 măsuri)[68] de must și am căpătat răspunsul <următor>: „douăzeci de parale"[69] (un gros).[70] Iar cârciumarul s-a oferit să ne ducă un butoi de vin până la Galați gratuit, dacă voiam să i-l cumpărăm și să-l lase acolo până ce îl vom bea pe tot. Este de necrezut ce cantitate din cel mai nobil vin se produce în ținutul acela și cât de ieftin se vinde. Dacă cineva de pildă se poate lipsi de mai multe butoaie și împrumută două sau trei unui podgorean, el capătă pentru aceasta unul din ele plin cu vin. Am părăsit via fără să fi băut must, pe când tovarășul meu care se născuse în țară și era obișnuit cu pregătirea vinului l-a degustat perfect. La plecare am cerut câțiva struguri și am căpătat atâția, fără să mi se fi luat nici o plată pentru ei, încât nu i-am putut pune pe toți în trăsură. Mulțumind, am părăsit casa și grădina prietenosului cârciumar și am petrecut noaptea într-un sat așezat la câteva ceasuri departe de aci. Când s-a crăpat de ziuă am ajuns la Galați. Dar cum să-mi descriu spaima când am văzut în fața casei, pe care ne-o desemnase boierul drept atelier, mai mulți soldați cu pușca la umăr care făceau de strajă.

p. 80 În timpul lipsei mele fusese prefăcută într-o magazie // și orașul însuși era atât de înțesat de soldați încât nu am putut găsi decât cu greutate un adăpost peste noapte. Întrucât <aceștia> trebuiau să petreacă iarna aici, după câte am aflat, și s-au spulberat astfel, dintr-o dată, toate nădejdile pentru stabilirea mea aici, și nu mi-a mai rămas altceva de făcut decât să-mi vând sculele abia cumpărate ca și calul pe jumătate de preț. Mi-am păstrat uneltele necesare pentru caretărie precum și un banc de tâmplărie[71] și am căutat o corabie pentru a mă duce la Constantinopol. În curând am găsit una, o corabie frumoasă cu două catarge sub comanda unui căpitan napolitan, un bărbat extrem de îndatoritor cu care mă înțelegeam cu ajutorul unui profesor italian de limbi, ce predase până acum copiilor unor boieri români și care vorbea germana destul de curent. Fusese informat asupra persoanei mele ca și asupra bagajului meu și când am vrut, mai pe urmă, să cad la învoială cu el în privința hranei, mi-a spus prin tălmaciu că avea de isprăvit diferite lucrări de tâmplărie, pe corabie, de care m-aș putea ocupa eu; la sosirea noastră la Constantinopol ne vom socoti. Am fost mulțumit de această propunere și m-am pregătit de plecare.

Căpitanul a cerut să-mi vadă livretul de lucrător fără de care nu avea dreptul să mă ia pe bord. M-am dus pe loc la consul pentru a-l lua și acolo m-am întâlnit cu un căprar. El mi-a adus la cunoștință că <acel> caretaș cu care mă dusesem la Iași pentru a aduce scule, se plânsese consulului și că eu nu puteam să pornesc la drum până ce ce nu-l voi fi despăgubit, <dându-i> trei ducați pentru absența lui <din oraș>.

---

[66] *Wallachei.* Aici este însă vorba de Moldova.
[67] *Watre.*
[68] *Maas.*
[69] *Para.*
[70] *Groschen*
[71] *Eine Hobelbank.*

www.dacoromanica.ro

Indignat de această cerere neruşinată i-am explicat că suportasem toate cheltuielile călătoriei din // punga mea, apoi că eu cumpărasem cu banii mei calul p. 81
precum şi sculele şi că a trebuit să le vând în pagubă, încât mai degrabă eu aş avea dreptul a mă plânge, decât acela; totuşi căprarul mi-a răspuns cu o linişte turcească că trebuie să-mi reţină livretul de lucrător în caz că eu n-aş plăti cei trei ducaţi. „Dacă vreţi" urmă el – „să cercetaţi mai departe chestiunea, atunci trebuie să veniţi mâine din nou, întrucât nici pârâtul dumneavoastră nu este de faţă, nici consulul nu este acasă. Între timp corabia, care şi-a arborat de pe acum steagul, va ridica ancora şi cum este poate cea din urmă care va naviga pe Marea Neagră în această vreme de furtuni, din ce în ce mai apropiate, va trebui să vă amânaţi călătoria până la anul viitor".

Am băgat îndată de seamă că eu căzusem în mâinile unui escroc care împreună cu nerecunoscătorul meu tovarăş de drum de la Iaşi, juca pe o carte şi fiind convins că nu aş îndrepta nimic chiar dacă aş stărui pe lângă consul – care era rus şi al cărui tălmaciu era căprarul – am dat acestuia din urmă, de nevoie, cei trei ducaţi, dar totuşi nu fără a-l mustra cu asprime pentru purtarea sa neruşinată.

Râzând a luat banii şi, după câteva minute, livretul de lucrător, vizat[72] de consulul Arghiropol[73], se afla în mâinile mele şi m-am grăbit să mă întorc cu el în port.

p 82

Călătoria spre Constantinopol

O zi însorită de toamnă îmi făgăduia o călătorie norocoasă.

În sfârşit am păşit la ora 4 după-amiaza pe bordul corabiei şi, câteva minute după aceea, o lovitură de tun a dat semnalul plecării.

Era <în ziua de> 22 octombrie. Nu erau mulţi pasageri; cei mai numeroşi dintre aceştia erau şase sloveni. Ancora a fost ridicată şi cu un vesel adio mi-am luat rămas bun de la <această> ţară [...]. Un vânt prielnic sufla în pânzele corabiei [...] şi malurile fugeau, pe ambele părţi, prin faţa ochilor mei nesăţioşi [...].

Când s-a lăsat noaptea, corabia a lăsat ancora şi marinarii au făcut de pază pe rând până ce s-a luminat de ziuă. Între timp vântul s-a potolit cu totul şi, pentru a ne mişca întrucâtva din loc, marinarii aflaţi pe ţărm trebuiau să tragă după ei cu mari sforţări corabia, cu <ajutorul> unor frânghii lungi. Oricât de plictisitor trebuie să fi fost aceasta pentru ceilalţi, pe atât era de plăcut pentru mine, căci am văzut în ziua aceea peste douăzeci de corăbii ale diferitelor naţiuni, printre cari şi unele turceşti, care erau trase în susul râului sub ochii noştri în acelaşi chip cu a noastră, dar numai cu mare greutate. Strigătul turcilor: „Hisa josa! Hisa josa!", cu care se îndemnau la încordare, era un fel de melopee alternantă cu o melodie tristă, plăcută, pe care nu o mai auzisem niciodată şi cu mult mai agreabilă decât

[72] *Ausgefertigt.*

[73] *Argyropula.*

www.dacoromanica.ro

plictisitorul „Gatsch, gatsch, dihre, dihre" pe care îl strigau marinarii noştri cu voce tare [...]

p. 83 [Căpitanul îi dă de lucru].

[...] În ziua a treia vântul s-a ridicat din nou şi corabia noastră trecea printr-o pădure uriaşă de stuf, ce se întindea cale de câteva mile pe amândouă ţărmurile fluviului şi care era atât de populată de miştreţi, încât adeseori zăream turme întregi.

Ziua a cincea a călătoriei noastre era o Duminică. Întregul echipaj era pe covertă pentru a privi Marea Neagră, a cărei apropiere ne-o vestise, de la ora 8, un vuiet puternic asemănător tunetului. Inima îmi bătea de bucurie lăuntrică şi totuşi a trebuit să-mi stăpânesc dorul încă două ceasuri pline. Abia către ora 10 am ajuns la gura fluviului. Nu departe de vărsarea <Dunării> în mare, într-un loc unde <se află> o localitate mică, rusească, numită Sulina[74], stăteau mai multe corăbii dintre care unele aşteptau vânt mai puternic, iar altele, ca noi, trebuiau să-şi descarce încărcătura în corăbii mai mici, ce stăteau aci pregătite <în acest scop>, întrucât cele mai mari nu puteau ieşi îndată din Dunăre – care la vărsarea ei are o adâncime de numai 9 picioare, – în largul mării.

Cu această transbordare am fost ţinuţi pe loc mai multe zile până ce corabia noastră s-a uşurat într-atât încât să poată fi trasă spre mare. Deoarece trebuie însă să navighezi cu cea mai mare grijă din pricina stâncilor şi abisurilor, am căpătat, la 29 octombrie la ora 4 după amiază, un pilot rus de la Sulina care cunoştea locurile

p 84 primejdioase din mare. Acesta s-a aşezat în partea dinainte a corabiei noastre // şi conducea de acolo cele două bărci mici ce mergeau înainte, dintre care una era plină cu marinari ruşi iar cealaltă cu marinarii noştri. Deodată – nu ne depărtasem încă de ţăram cale de o jumătate de ceas – corabia s-a izbit atât de puternic încât scândurile ei au troznit [...]. Corabia stătea prinsă de o stâncă. Dacă vântul s-ar fi dezlănţuit mai puternic, am fi fost într-adevăr pierduţi. Primejdia era foarte mare. Toate sforţările, pentru a ne readuce pe linia de plutire, au fost zadarnice şi nu ne-a mai rămas în cele din urmă nici un alt mijloc decât să aruncăm ancora înapoi în mare, în spre gura Dunării, şi să sucim corabia care s-a pus în sfârşit în mişcare după multe încercări neizbutite şi numai cu greutăţi de nespus. La o cercetarea mai amănunţită s-a dovedit că nu suferise corabia nici o stricăciune [...]. Am vâslit mai departe ca să prindem din urmă barca cu grânele descărcate, care era mai înainte la o distanţă însemnată, dar nu am ajuns-o decât abia spre seară. A fost legată de corabie şi grânele au fost aduse din nou la locul lor dinainte. La ora 10 pilotul a părăsit corabia noastră şi cu ajutorul unui vânt uşor care agita potrivit valurile, am ieşit în largul mării [...].

[74] *Suline.*

www.dacoromanica.ro

F. G. Laurençon

De origine francez, a stat 12 ani în Țara Românească, unde a predat limba franceză și latină în cadrul gimnaziului domnesc condus de François Meunier. În 1820, a organizat o școală franceză în București, împreună cu elvețianul C. F. Bordier. În timpul șederii sale în capitala Țării Românești a scris lucrarea *Nouvelles observations de la Valachie, sur ses productions, son commerce, les moeurs et les coutumes des habitans et sur son gouvernement, suivi d'un précis historique des événements qui se sont passés dans cette province en 1821 lors de la révolte de Théodore et de l'invasion du Prince Ipsilanti, par un témoin oculaire.* Importanța lucrării constă în nararea evenimentelor revoluționare din anul 1821, văzute prin prisma unui martor nemijlocit.

Michael von Kunitsch

Profesor de limba germană, director al mai multor școli din Slovacia și Austria, Michael von Kunitsch este și autorul unor lucrări cu caracter didactic, biografic și topografic. Una dintre acestea, cea dedicată descrierii topografice a regatului Ungariei și provinciilor ei încorporate, cuprinde un capitol despre localitatea Radna și mănăstirea călăgărilor franciscani de aici, scris în vara anului 1822, după vizita la fața locului. Relatarea lui von Kunitsch se distinge prin informațiile deosebit de interesante și de concrete ce privesc, între altele, cheltuieli pentru lucrări de restaurare și înfrumusețare a bisericii mănăstirii, pelerinaje la icoana făcătoare de minuni, călugării mănăstirii, a căror cultură, erudiție și sociabilitate nu erau cu nimic mai prejos de a celor din așezăminte similare din Buda, Pesta, Osijek.

Căpitanul Radisitz

Austriac de origine croată, căpitanul Radisitz a alcătuit, la cererea Statului Major al armatei imperiale, o descriere completă a Principatelor dunărene, folosind protocoalele comisiilor de ofițeri topografi austrieci, întocmite cu prilejul războiului ruso-austro-turc din 1787–1791, fără a neglija schimbările intervenite până în 1822, data întocmirii lucrării. Radisitz nu a călătorit în Principatele dunărene. Cu toate acestea amănuntele de ordin geografic, economic, social, politic, administrativ și cultural, cuprinse în memoriul său, sunt de o primă însemnătate.

George Waddington

Călător britanic și istoric al bisericii, a vizitat Africa și Balcanii. În 1825 a văzut lumina tiparului *A Visit to Greece in 1823 and 1824* care s-a bucurat de succes, apărând într-o a doua ediție în același an. În 1829 a publicat volumul *The Present*

www.dacoromanica.ro

Condition and the Prospects of the Greek or Oriental Church, with Some Letters Written from the Convent of the Strophades, republicată în 1854, într-o formă revizuită. Scrisorile erau adresate lui „T", probabil episcopul Thirwall, fost coleg de şcoală şi universitate. Din această lucrare face parte şi scurtul fragment inclus în prezentul volum. Deşi nu dă detalii asupra itinerarului, Waddington lasă de înţeles că a vizitat atât Principatele, cât şi Transilvania. Waddington este un om al bisericii, în plus este convins de superioritatea şi de misiunea civilizatoare a britanicilor, privind totul din această perspectivă. Relaţia despre Principate este astfel un amalgam de descrieri superficiale şi judecăţi morale bazate pe idei preconcepute.

Clausewitz

Diplomat danez, consilier al Legaţiei Danemarcei din Constantinopol, autor al unei scurte relaţii de călătorie prin Transilvania şi în special prin Ţara Românească, unde avea să poposească între 30 aprilie–7 mai 1824 în drumul spre capitala otomană. Jurnalul de drum al lui Clausewitz este interesant prin faptul că surprinde atmosfera din Principatul nord-dunărean la scurt timp după evenimentele din 1821 şi descrie Curtea primului domn pământean, Grigore IV Ghica.

Robert Walsh

De origine irlandeză, Robert Walsh a urmat studii de medicină şi teologie. În 1820 a plecat spre Constantinopol în calitate de capelan al ambasadei britanice, făcând parte din suita lordului Strangford, numit ambasador la Poartă. În timpul şederii în capitala Imperiului Otoman a întreprins mai multe călătorii în Asia Mică şi unele insule din Mediterana şi Egee. La întoarcerea în Anglia, în 1824, a trecut prin Principatele române. De la Giurgiu s-a îndreptat spre Bucureşti unde avea să nimerească în plină epidemie de ciumă. Pleacă în grabă spre Turnu Roşu, trecând prin Piteşti, contaminat şi el de ciumă. După o şedere de trei săptămâni în carantină pleacă spre Sibiu, unde locuieşte la bancherul Zenobie Pop, urmând apoi drumul spre Banat prin Sebeş, Orăştie, Deva. După scurte popasuri la Săvârşin şi Timişoara şi-a continuat călătoria spre patrie prin Ungaria şi Austria.

Antoine Béchamp

Medic şi chimist francez născut în 1816. În 1824 îl însoţeşte pe unchiul său matern, diplomat de profesie, într-o călătorie care avea drept ţintă Sankt Petersburg. Străbate Austria, Ungaria, trece Carpaţii şi ajunge, în noiembrie 1825, la Bucureşti. Este găzduit în casa lui Gheorghe Bibescu, viitorul domnitor. Unchiul moare şi tânărul rămâne în Ţara Românească până în 1834. Fragmentul inclus în acest volum este tradus de C. Istrati, dintr-o scrisoare personală trimisă de Béchamp în 1894, în care acesta rememora adolescenţa petrecută în Ţara Românească.

Aleksandr Ivanovici Ribeaupierre

Negociator principal al tratatului ruso-turc de la Akkerman (octombrie 1826) şi ambasador extraordinar al Rusiei în Imperiul Otoman, A. I. Ribeaupierre a efectuat, în ianuarie 1827, o trecere prin Moldova şi Ţara Românească în drumul său spre Constantinopol. Relatarea sa nu priveşte aspecte demografice sau

www.dacoromanica.ro

economice, reflectă o serie de stări şi mentalităţi, ca şi unele aspecte ale protocolului epocii. Totuşi A. I. Ribeaupierre sesizează în mare racilele administraţiei pământene, ca şi statutul social dezavantajos al marii mase a populaţiei oprimate.

Feodor Feodorovici Berg

Ofiţer superior în statul-major al armatei a 2-a de operaţiuni ruse, Feodor Feodorovici Berg a efectuat o misiune secretă de informare asupra frontierei ruso-otomane şi a litoralului nord-pontic în vara anului 1826. Lucrarea sa, *Nekotorîa svedanıa o pravom bereghe Dunaia sobranie v 1826 godu* (Câteva informaţii despre malul drept al Dunării culese în anul 1826), elaborată de autor cu acest prilej şi apărută în 1827, conţine descrierea unui număr de trei oraşe din Dobrogea (Tulcea, Isaccea, Măcin), precum şi a tronsonului de drum Burgas–Varna–Mangalia–Tuzla–Babadag–Tulcea şi Isaccea. Informaţiile furnizate au cu preponderenţă conţinut militar şi caracter demo-topografic.

Sır James Edward Alexander

Ofiţer britanic şi călător pasionat, Sir James Edward Alexander a călătorit în Orient în anii 1826–1827 în calitate de ataşat al trimisului extraordinar al Angliei la curtea din Teheran, ajungând până în Birmania şi India. La întoarcere, Alexander a trecut prin Imperiul Otoman şi Principatele române, descriind drumul pe care l-a făcut de la Giurgiu la Sibiu, în perioada 25 octombrie–7 noiembrie 1826. Relatarea se remarcă mai ales prin descrierea pe care o face oraşului Bucureşti şi carantinei de la Turnu-Roşu. De asemenea, Alexander ne oferă informaţii de natură economică şi surprinde aspecte pitoreşti din viaţa protipendadei bucureştene.

Joseph Adalbert Krickel

Topograf şi funcţionar militar, Joseph Adalbert Krickel a fost şi un împătimit iubitor de natură. El a făcut drumeţii îndelungate în anii 1827–1828 pe întreg cuprinsul Imperiului Habsburgic parcurgând pe jos circa 14 000 km. Jurnalul său de călătorie, intitulat *Drumeţie prin majoritatea ţărilor aparţinând Austriei în anii 1827–1828 până la sfârşitul lunii mai 1829,* cuprinde relatarea amănunţită a mai multor drumuri prin Transilvania, între 8 noiembrie 1827–2 august 1828 şi Banat, între 5–29 august 1828. Războiul ruso-turc din anii 1828–1829 şi marea epidemie de ciumă i-au zădărnicit planul de a călători prin Ţara Românească, la Constantinopol, la Ierusalim şi locurile sfinte. Relatarea drumeţiilor în diferite zone ale Transilvaniei cuprinde informaţii despre traseul Oradea–Baziaş şi localităţile întâlnite, despre ţinutul secuiesc, Valea Târnavelor, Valea Oltului până la punctul de vamă de la Turnu-Roşu, despre pitorescul trecătorilor: Cheile Turzii, Cheile Slatinei, Cheile Armenişului, Cheile Teregovei, despre izvoarele de apă minerală şi cele de apă termală ca şi despre folosirea lor în scop terapeutic la Băile Herculane, Băile Felix, despre bogăţiile solului şi subsolului, despre minele de fier de la Hunedoara şi zona Zarandului, despre exploatările de aur şi argint de la Săcărâmb, Abrud şi Roşia Montană, dar şi despre castele impresionante cum ar fi cele de la Făgăraş, Sâmbăta de Jos, Râşnov, Bran. Parcurgerea pas cu pas a localităţilor i-a prilejuit lui Krickel contactul şi cu oamenii din Transilvania şi Banat, remarcând sărăcia românilor, viaţa lor grea, dar şi portul şi sărbătorile lor.

www.dacoromanica.ro

Anonim italian

Probabil unul dintre rezidenții Conventului catolic din Iași, impresionat de incendiul din iulie 1827, unul dintre cele mai mari din istoria capitalei moldovene, descria pagubele materiale, dar și groaza locuitorilor în fața focului devastator.

Charles Colville Frankland

Charles Colville Frankland, căpitan în Marina Regală Britanică, face o călătorie spre Orient (Constantinopol, Asia Mică, Țara Sfântă, Egipt) în anii 1827–1828. Ținuturile românești sunt parcurse în mare grabă, între 28 martie și 4 aprilie, fiind străbătute orașele Timișoara, Lugoj, Deva, Sibiu, apoi trece în Țara Românească pe la Turnu-Roșu (unde desenează carantina în mijlocul frumosului peisaj montan) și-și continuă traseul prin Curtea de Argeș, Pitești, București și Giurgiu, unde traversează Dunărea la Rusciuc. Foarte ordonat, compune o listă cu numele poștelor, orarul, distanțele parcurse și prețurile percepute pentru caii de poștă. La fel de atent este și la detaliile etnografice și sociale ale ținuturilor pe care le vizita.

Ivan Petrovici Liprandi

Ofițer de informații în statul-major al armatei a 2-a ruse, comandate de P.D. Kisselev, acest călător rus a rezidat între 1828–1832 în Principatele române, cu misiunea de a culege date necesare armatei ruse în viitorul război cu turcii. Primul material cuprins în volum este un raport al său din septembrie 1827, redactat la Sculeni, pe malul stâng al Prutului și care conține informații de natură economică, politică și topografică despre situația din Moldova. Lucrarea sa principală *Scurtă descriere a principatelor Moldovei și Țării Românești ... (1831),* conține o descriere obiectivă, dar pe un ton critic a situației de ansamblu a societății românești după trei ani de ocupație rusească, supralicitând rolul de „eliberator" și „civilizator" al românilor asumat de Imperiul țarist.

Karl von Szepesházy

Militar și literat, Karl von Szepesházy a întreprins o călătorie în 1827 în Transilvania și Banat. Folosindu-se de experiența din vremea în care condusese trupe militare prin Croația, Ungaria, Galiția, Szepesházy a întocmit un ghid complet al băilor și izvoarelor tămăduitoare, dintre care unele erau cunoscute din antichitate ca: Geoagiu și Băile Herculane, a descris fiecare izvor, ca și fiecare stabiliment, din punct de vedere geografic, terapeutic, chimic. Informația este completată cu altele referitoare la stațiile de poștă, distanțele dintre ele, frecvența și itinerarul poștalioanelor, localitățile străbătute.

Consulul Lagau

Diplomat francez, consul general la Danzig până în 1826, iar din 1834 la Tunis. Între 1826–1834, consul al Franței la Iași, unde l-a înlocuit pe Tancoigne. Până de curând în literatura de specialitate a fost cunoscut sub numele de „consulul Lagan". Observator direct al societății românești, aflată în perioada de tranziție spre modernitate, Lagau a surprins realitățile Moldovei din timpul lui Ioniță Sandu Sturdza, alcătuind un impresionat raport intitulat *Notițe statistice asupra Moldovei.* Informa Ministerul de Externe al Franței despre instituțiile statului – domnia, sfatul domnesc, tribunalele de judecată, armata, biserica – despre resursele naturale, veniturile țării etc.

www.dacoromanica.ro

Frederik Nyberg

Ofiţer superior în armata rusă, de origine finlandeză, Frederik Nyberg a lăsat o serie de amintiri despre campania rusă în 1828–1829, sub forma unor scrisori adresate tatălui său. Comentariile sale vizează nivelul de trai al ţărănimii, specificul limbii române, aspecte ale capitalei Ţării Româneşti în această perioadă. Însemnările încep la 5 iunie 1828 cu Brăila, şi Şumla – august; apoi 1830 iulie – Silistra şi Bucureşti; august – Varna, Silistra, Bucureşti, Focşani, Tg. Neamţ, Iaşi. În decembrie 1830 a părăsit teritoriul Moldovei întorcându-se în Rusia.

Héctor de Béarn

Héctor de Béarn, tânăr ofiţer de ordonanţă, ajunge la Dunărea de Jos şi străbate Dobrogea în suita ambasadorului Franţei pe lângă curtea imperială de la St. Petersburg, ce primise şi sarcina de observator de front al războiului ruso-turc din 1828. Între 1 iunie şi 11 august trece prin sudul Basarabiei, pe la Bolgrad-Tobolskaia, asistă la trecerea Dunării, stă în tabăra de Kurgan-Vizir, vizitează oraşele Isaccea, Babadag, Bazargic, Mangalia şi Constanţa unde se îmbarcă pentru a se deplasa la Odessa.

Pavel Hristorovici Grabbe

Ofiţer superior în statul major al generalului P.V. Geissmar, P.H. Grabbe a petrecut circa trei ani în Principatele Române cu ocazia războiului ruso-turc început în 1828. *Jurnalul de însemnări,* ţinut de amintitul călător rus conţine descrierea localităţilor traversate de acesta în perioada amintită: Fălciu (mai), Brăila (mai), Hagieni, Otopeni, Brâncoveni (iunie 1828). În 1829 Grabbe a trecut prin Craiova, Turnu-Măgurele, Fundul Vornicului (ianuarie–februarie), despre care a oferit scurte evaluări demografice şi sociale.

Berndt Johan Rosenström

Ofiţer în armata rusă de origine finlandeză. În cursul războiului din 1828–1829, B.I. Rosenström a întocmit un jurnal cu sumare notaţii despre localităţile româneşti străbătute în marşurile acestei campanii, precum şi despre distrugerile provocate de război. Traseul său prin ţinuturile româneşti s-a derulat cronologic: 1828 (iunie–septembrie): Vadul lui Isac, Iaşi, Măxineni, Bucureşti, Slobozia, Fălciu; 1829 (ianuarie–martie): Sculeni, Iaşi, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Focşani, Râmnic, Buzău, Târgovişte; Ţigăneşti; 1830 (august): Cavarna, Babadag, Mangalia, Constanţa, Cernavodă, Brăila, Focşani, Tecuci, Adjud, Bacău, Roman; 1831 (martie): Iaşi, apoi Sculeni.

Gustav Adolf Ramsay

Ofiţer (de origine finlandeză) în armata rusă în cursul războiului din 1828–1829 cu Poarta Otomană, G.A. Ramsay a întocmit un jurnal personal ce conţine impresiile autorului privind portul şi viaţa urbană a locuitorilor din Principate. Traseul lui Ramsay a cuprins în 1829: Iaşi, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Buzău, Brăila, Galaţi, Babadag, Constanţa, Mangalia, Bazargic. La întoarcere (iunie 1830), ofiţerul a trecut prin Mangalia, Tuzla, Taşaul, Babadag, Frecăţei, Isaccea.

www.dacoromanica.ro

Louis-Félix de Beaujour

Diplomat şi publicist francez, consul în Grecia, Suedia, Smyrna. A vizitat spaţiul balcanic în timpul revoluţiei franceze şi în 1817. Observaţiile sale asupra fortăreţelor otomane vor fi tipărite în 1829, cartea intitulându-se *Voyage militaire dans l'Empire othoman ou description de ses principales défenses, soit naturelles, soit artificielles*. Călătorul prezintă fortăreţele turceşti din Serbia, spaţiul bulgăresc şi cel românesc – Orşova, Brăila, Galaţi, Izmail, Chilia, Tulcea. El considera că sistemul de apărare otoman aflat pe linia Dunării era depăşit.

Alexandru Ivanovici Mihailovski-Danilevski

Apreciat scriitor militar rus, autor al unui studiu despre războiul ruso-turc (1806–1812) şi viitor general în armata rusă, A.I. Mihailovski-Danilevski a lăsat o serie de însemnări despre realităţile societăţii române în cursul celui de-al doilea an al războiului ruso-turc, respectiv în 1829. Călătoria s-a derulat în iunie şi anume: Iaşi 10–12 iunie; Bârlad – 13 iunie, Cotorca – 15 iunie, Bucureşti – 17–20 iunie, despre acesta din urmă, lăsând impresii mai detaliate.

J. G. Schwarzott

Doctor în filosofie şi medicină, medic de regiment, profesor de medicină militară la Spitalul Central al Garnizoanei din Viena, J. G. Schwarzott a fost şi un pasionat călător, un iubitor al frumuseţilor naturii, un talentat şi atent observator al locurilor pe care le-a vizitat. În 1829 a întreprins o călătorie în Banat, prilej de a culege la faţa locului informaţii pe care le-a ordonat şi sistematizat intr-o monografie detaliată dedicată Băilor Herculane şi împrejurimilor lor, menită de a pune în evidenţă virtuţile terapeutice ale izvoarelor de apă minerală de aici. Monografia cuprinde, pe lângă descrierile localităţilor parcurse, a peisajelor, a vestigiilor romane, şi impresii ale autorului despre cetatea Orşova Nouă, despre drumurile din Banat şi îndeosebi despre cele spre Băile Herculane. Cititorul are la dispoziţie un tablou viu al Băilor Herculane din 1828, autorul insistând asupra izvoarelor de apă minerală, a stabilimentelor balneare, modului lor de administrare, a caselor de oaspeţi, a casei săracilor, a cărei existenţă era sprijinită şi prin contribuţia pacienţilor veniţi la tratament, a vieţii de zi cu zi a locuitorilor şi vizitatorilor.

P. D. Holthaus

De meserie croitor, originar din Westfalia, P.D. Holthaus a străbătut în mai multe rânduri teritoriile locuite de români. Prima oară a fost în 1830, când a trecut prin Lugoj, Sibiu, Braşov, Câmpulung şi Bucureşti. În capitala Ţării Româneşti a stat aproape un an, după care, luând drumul Craiovei, s-a îndreptat spre Transilvania cu intenţia de a intra apoi în Rusia. Hotlhaus a mai călătorit spre Orient în 1836 şi în 1842–1843, în ambele voiaje poposind la Bucureşti. Însemnările sale de călătorie se remarcă prin descrierea pitorescului peisajelor şi al obiceiurilor şi prin stilul sincer al omului simplu, dar înzestrat cu un spirit iscoditor. Holtaus se dovedeşte un atent observator al realităţilor spaţiului şi locuitorilor lui, relatând despre dependenţa ţărănimii române faţă de nobilimea maghiară, despre corupţia din administraţie, dar şi despre progresul înregistrat de unele oraşe, de la un an la altul.

www.dacoromanica.ro

Fiu de ţăran, de meserie caretaş, originar din marele ducat german de Saxa-Weimer, Ernst Christoph Döbel a întreprins între 1830–1831 o călătorie prin Banat, Transilvania, Ţara Românească şi Moldova. La Braşov, Bucureşti, Bârlad a lucrat în diferite ateliere, iar la Galaţi a avut o încercare nereuşită de înfiinţare a unei firme. Relatarea călătoriei caretaşului german prin teritoriile locuite de români, ce face obiectul a două capitole din lucrarea intitulată *Wanderungen in Morgenlande,* tipărită la Berterode în 1863, este interesantă nu numai datorită informaţiilor oferite asupra realităţilor din Principate, aflate la începutul „regimului regulamentar", dar şi prin faptul că redă impresiile unui om simplu, sosit din centrul Europei, asupra unor aspecte ale societăţii româneşti.

www.dacoromanica.ro

INDICI
la volumul

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Serie Nouă

Vol. I (1801–1821)*
Vol. II (1822–1830)

Autor: Lucia Taftă

* Indicele se referă la paginile lucrării
Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea,
vol. I (1801–1821).

www.dacoromanica.ro

INDICE* – Vol. I (1801–1821)

A

Abasinţia, localitate în Caucaz
Abbassi, Ali bey El (Domingo Bacha y Labricht) ~ (1766–1818), spaniol cu pretinsă descendenţă arabă; călător în Ţara Românească; biografie 394; text 394–396
Abrud-sat (Auru Banya, Auru Zeller, Cella d'Oro), localitate componentă a oraşului Abrud, jud. Alba 510; negustori armeni la ~ 462
Abruzzi, munţi în Italia
Adair Robert (1763–1855), ministru plenipotenţiar ad-interim al Marii Britanii în Austria (18 iun. 1806–mart. 1808); ministru extraordinar la Poartă (18 sept. 1808–5 ian. 1809); ambasador la Poartă (27 aug. 1809–10 iul. 1810) 225, 229, 633
Ada Kale (Adfa Kalé) (Orşova Nouă, „Orşova turcească"), insulă şi fortăreaţă turcească pe Dunăre; azi inundată 419, 594, 778
Adjud, oraş, jud. Vrancea 774, 775
Adrianopol azi Edirne, localitate în Turcia 85, 227, 233, 546, 601, 625, 908
Adunaţii Copăceni (Kapoka, Kapuka), sat şi comună, jud. Giurgiu 56, 193
Africa 827
Afumaţi (Afumatz, Fumaţi), sat şi comună, sectorul agricol Ilfov 237, 340
Agatopolis (Ahtopol) apoi Miciurin, oraş în Bulgaria 187
Agârbiciu (Egerbek) = Egerbegh sat, comună Căpuşu Mare, jud. Cluj 523
Agria (Erlau), Eger, oraş în Ungaria 116
Agricola Georg v. Georg Landmann
Ahalţik, localitate în Caucaz 353
Ahile erou legendar, versiunea mormântului şi templului său din Insula Şerpilor din Marea Neagră 53–55
Ahmed, Nazir, comandant turc al cetăţii Brăila 317
Ahmed efendi (Ahmet, Aydin paşa, paşa Ikituili), comandant turc al cetăţii Giurgiu, apropiat al lui Mustafa Paşa Bairaktar 234, 331, 332, 542
Ahmed paşa din Trapezund, mare vizir otoman (11 apr. 1811–8 sept. 1812), 179, 742
Ahmet paşa (Achmet), chehaia armatei otomane de ocupaţie din Principatele Române la 1821 950
Ainslie, Sir Robert, ambasador englez la Poartă (1776–1794) 656

* Indicele a fost întocmit de Lucia Taftă Introducerea, biografiile, observaţiile critice precum şi indicaţiile bibliografice nu au fost incluse în index.

www.dacoromanica.ro

Aiud (Aimud), oraş, jud. Alba 956 armeni la ~ 462 cazarmă la ~ 958; muzeu şi Universitate calvină la ~ 507, 585; biserică romano–catolică 585
Akkerman (Ackerman, Akierman, Belgorod, Cetatea Albă), azi Belgorod Dnestrovski, localitate în R. Ucraina 53, 226, 313, 314, 315, 320, 321, 368, 384; cetate clădită de genovezi la Marea Neagră 315, 316, district 768, 769
Albania, albanezi 189, 550; locuitori la Iaşi 177; arnăuţi în gărzile domnitorilor fanarioţi 57, 231, 742; în revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu 929, 931, 935; în armata lui bim başa Sava, uciderea lor de către turci în 1821 930; 936
Alba Iulia (Karlsburg, Weisenburg), oraş, azi municipiu jud. Alba 208, 519, 522, 584, 595, 970; cetate, arsenal, catedrală, Universitate, bibliotecă episcopală catolică la ~ 508, 586, 587; district 515
Aleşd, localitate, jud. Bihor 954
Alexandria, oraş în Egipt; patriarh de ~ 833
Alexandru <Macedon>, rege al Macedoniei (336–323 î.e.n.) 343
Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400–1432); a adus coloni armeni la Botoşani 101
Alexandru Iliaş domn al Moldovei (sept. 1620–oct. 1621) a refăcut biserica Stelea 942
Alexandru I Pavlovici ţar al Rusiei (1777–1825) 85, 235, 419, 535, 536, 633, 636, 657, 729, 961; concepţii liberale 539; relaţii cu Napoleon I Bonaparte 482, 483; relaţii cu Eteria şi Tudor Vladimirescu 930, 989, 995
Ali Aga, mihmandar pentru Del Coral 85
Ali paşa de Tebelen, paşă de Iannina (Aali Tepedelenli), (1741–1822), valiu al Rumeliei, paşă de Iannina din 1788, conducător al Epirului şi Albaniei de Sud sub dependenţa formală a Porţii 538, 545, 551, 694, 992
Allan, W (1872–1850), pictor englez 572, 992
Allen, însoţitor al generalului englez Wilson 560
Almaşu Mare (Nagy Almash), sat şi comună, jud. Alba 517
Alpi munţi 67, 282, 377, 651, 652
Alunişul, mănăstire–metoh, jud. Săcuieni 833
Aluta, Alt, v. Olt
America, referire la America de Nord 584, 722, 726, 988
Amiens, tratatul de pace de la ~ (aprilie 1802) 55
Ammianus Marcellinus, istoric latin (cca 300–cca 400) 56, 186
Amsterdam, oraş; bănci la ~ 862
Anapa, oraş la Marea Neagră 353
André, valet al familiei consulului francez Reinhard 309, 345
Andreas, arhiepiscop armean în Moldova (secolul XVII) 466
Andreas, Paoli = Andro Paolo, om de afaceri la Iaşi (1821) al familiei Moruzi
Andrei, mare vistier muntean (sf. sec. XVI) a ctitorit mănăstirea Sf. Ioan cel Mare din Bucureşti 942
Andrei al II–lea, rege al Ungariei (1205–1235); aşezarea saşilor în Ţara Bârsei la 1211 282
Andréssy, conte ~, ambasador al Franţei la Constantinopol (1821) 995
Anglia, englezi (Marea Britanie) 55, 64, 68, 71, 85, 125, 132, 175, 179, 222, 228, 229, 230, 232, 345, 352, 358, 632, 634, 651, 733, 975, 987, 997; mile ~ 184; bushel, unitate de

www.dacoromanica.ro

măsură ~ pentru cereale 808; manufacturi ~ 164; membră în coaliția V-a (1809) împotriva Franței napoleoniene 529; ambasadori la Poartă: v. Ainslie Sir Robert, Arbuthnot Charles, v. Adair Robert, v. Drummond W; v. Liston Robert, v. Paget Arthur; însărcinat cu afaceri la Poartă v. Straton Alexander; secretar de Stat în Ministerul Afacerilor Externe v. Mulgrave H.Ph.; consuli în Principatele Române v. Summerers Francisc, v. Wilkinson, W; principesă ~ v. Charlotte Augusta, fiica regelui George IV; rege al ~ v. George III, v. George IV
Ani, veche capitală a Armeniei 464, 467; locuitori armeni (anioți) 453
Aninoasa, mănăstire, jud. Muscel 451
Anjou, dinastie regală, originară din Napoli, ce ajunge la cârma Ungariei în 1308 prin Carol Robert 587
Anna Galeria Faustina (104–141), soția împăratului roman Antoninus Pius, zeificată după moartea sa 74
Anonim (1802) călător anonim prin Transilvania (1802) biografie 137; text 137–151
Anstett, Ioan Osipovici (1766–1835) director al Cancelariei diplomatice a armatei ruse în Moldova (1812) 559
Antim Ivireanul (cca 1650–1716) mitropolit al Țării Românești (1708–1716) ctitor al mănăstirii Antim din București 941
Anton, preot la biserica Sf. Simion din Suceava (+ 1618) 455
Anville, J.B. Bourguignon D'~ (Danville) (1697–1782), cunoscut geograf francez, autor de hărți 183, 592
Anzi, munți 972
Apaffi, familie de magnați și principi din Transilvania 580
Apaffi I Mihail (1661–1690) principe al Transilvaniei 458, 580
Apaffi II Mihail, ales principe al Transilvaniei în 1681, 580
Apostolachi, mănăstire–metoh, jud. Prahova 450, 833
Apseron, regiment rus 324
Arabia, arabi 72, 92; 169; literele cufice, veche formă de scriere a lb. ~ pentru versetele Coranului 580; teoria originii țiganilor în ~ 579
Arad, oraș municipiu, jud. Arad; exportul turbei de la ~ 588, 589
Aranca (Aranga), râu în Banat 542
Arbore (Arbri), sat, comună, jud. Suceava 159
Arbuthnot, Charles (1767–1850), ambasador englez la Poartă (1804–1807) 198, 234, 238, 327, 632
Argenteau v. Mercy
Argeș (Argish) râu în Muntenia 66, 94, 193, 341, 346, 347, 365, 410, 442, 603, 621, 750, 802, 840, 841, 855, 908, 909, 920
Argeș (Ardzéchi, Argich, Arntzes, Pitești), județ (district) în Muntenia 363, 427, 451, 603, 615, 666, 776, 840, 842, 852, 855, 857, 859, 869, 876; plăși; Pitești, Sepecii de Jos, Oltului de Jos, Cremenarilor, Topologului, Argeșului, Piteștilor, Oltului de Sus, Vâlsanului; plaiuri: Arefului, Loviștea, Câineni 855; metohuri: Cornetu, Fedelepoi, Brislăvești, Ostrovu, Buliga, Brădetu, Brătășești, Rombaia, Udana, Târgu Cotești, Teuso, Flămânda, Morunglave; fenomenul gușaților 662; episcopie de ~ 449, 618, 674, 795, 832

www.dacoromanica.ro

Argeş, mănăstire, oraş v. Curtea de Argeş
Arghiropol, Gheorghe, ispravnic şi mare ban, caimacam al Craiovei (dec. 1812–iul. 1813) 563, 566, 568, 596; ginere al domnului I.Gh. Caragea; soţie: Ralu, născută Caragea (568, 596, 745)
Arghiropol, Iacovachi, mare dragoman al Porţii (1812), frate cu ~ Gheorghe 563
Argyropoulo, Emanuel (Masure), spătar în Ţara Românească (1820), ginere al domnului Al.N. Suţu; soţie v. Suţu Roxana 909, 911
Argyropoulo, Lucas; soţie v. Moruzi Anastasia 918
Arieş, râu, jud. Alba, comparat pentru nisipul aurifer cu râurile antice Pactol şi Tagul 520 armeni (şi anioţi–din oraşul Ani), 274, 363, 367, 464, 581, 758; ~ în Bucovina 158, 755; la Cernăuţi 525,781, ~ la Herţa 466; ~ în Moldova: 464; ~ la Iaşi 251, 466; ~ la Botoşani 767; ~ la Tecuci 466; ~ la Focşani 465; ~ la Roman; ~ la Tg. Ocna 466; ~ la Suceava 100, 455, 779, 781; ~ la Galaţi 467; ~ în Dobrogea, ~ la Babadag şi ~ în Basarabia, ~ la Grigoriopol 468; ~ în Ţara Românească 464, 662, la Bucureşti 448, 465, 581; 599, 677; la Brăila 468; armeni şi anioţi refugiaţi în Ungaria şi Transilvania 456, 457; ~ la Braşov 464; ~ la Deva, Aiud, Abrud, Târgu Secuiesc, Turda, Reghin, Odorhei, Târgu Mureş, Oradea, Timişoara 462, 463; ~ la Gheorghieni 461; ~ la Sebeş 464; ~ la Sighet 113; ~ la Sibiu 463; ~ la Şugatag; ~ întemeietori ai oraşelor Gherla (Armenopolis) 456 şi Dumbrăveni (Elisabetopol) 458; ~ limbă, calendar, preoţi 454, 466
Armenopolis v. Gherla
Arnautchioi, localitate în Bulgaria? 345, 346 arnăuţi v. Albania, albanezi
Arnfeld, Gustav Moretz (1757–1814), general rus în campania din 1812 538, 621
Arrian Flavius (sec. II e.n.) istoric antic 53
Arxavia (Akavila) v. Strassburg
Asandro, personaj neidentificat 527
Asia, 144, 352, 353, 363, 367, 551, 827, 966
Asia Mică 327, 550, 597
Assani, medic la Iaşi al domnului Scarlat Callimachi 950
Asslan Oglu v. Pazvantoglu
Astrahan, provincie rusă 113, 188, 352
Atemech v. Timiş, râu în Banat
Atena, oraş 713
Athanasius, probabil Anastasie Zino (Simo), medic al spitalului Sf. Spiridon din Iaşi 170
Athos (Sf. Munte), munte 674, 766; patriarh de ~ 833
Attila, teoria originii ungurilor din ~ 281
Augsburg, confesiunea de la ~ referire la ritul luteran 943
Augusto Amelia, prinţesă de Bavaria, soţia lui Eugen de Beauharnais, duce de Leuchtenberg 718
Augustus, <Caius Julius Octavian> (27 î.e.n.–14 e.n.) împărat roman 74
Aurani – Mihăileşti, mănăstire–metoh, în fostul jud. Săcuieni 833
Aurelian <Lucius Domitius> împărat roman; (270–275 e.n.) evacuarea Daciei 250
Austerlitz, bătălia de la ~ şi victoria împăratului Napoleon I Bonaparte (2 dec. 1805) asupra armatelor ruse şi austriece 246, 312, 350, 529

www.dacoromanica.ro

Austria, austrieci (germani, nemți) 136, 154, 162, 254, 308, 309, 311, 337, 338, 340, 343, 351–353, 363, 368, 393, 422, 442, 453, 567, 581, 625, 734, 762, 767, 812, 827, 862, 904, 906 istoria geografică 163, 350, 549 comerț cu Moldova 103; măsuri și greutăți: vedrele de vin, găleata vieneză, funți vienezi, oca 167; tratat secret (1812) cu Franța împotriva Rusiei 535; ~ și insurecțiile din 1821 993, 997; supuși ~ în Țara Românească 420; agenți și consuli ~ în Principatele Române v. Raab von; Merkelius; Timoni, Fleishhackl; internunțiu la Poartă v. Lützow, von; ministru plenipotențiar englez în ~ v. Adair Robert; împărați v. Francisc al II-lea, împărat romano–german, intitulat apoi Francisc I împărat al Austriei (1806–1835) v. și Habsburg, hasburgi
avari 90
Axiopol, regiment rus din ~ în războiul din 1806–1812 315

B

Babadag (Baba–dagh, Babadaghi), oraș, jud. Tulcea 335; locuitori, case și biserică armenească la ~ 468; aiani de ~ 330: asediul trupelor ruse în 1771 185; confuzie cu Tomis 184
Babichian, Ambrosios, arhimandrit armean (sec. XVIII) 465
Babilon 175
Babin, sat, R. Ucraina 782
Baboia (Boboyen), localitate la Sud de Zlatna, jud. Alba 510, 589
Bacău, oraș–municipiu, jud. Bacău, 768, 774, 776; district 362
Bacheville, Barthelemy (m. 1835) ofițer francez de orientare revoluționară, a servit în garda și campaniile împăratului Napoleon I Bonaparte, refugiat în Moldova, câștigându-și existența ca institutor de lb. franceză; în slujba pașei de Iannina; revenit în Franța după reabilitarea sa în 1821, călător în Țările Române biografie 721–722; text 722–727
Bacheville, Antoine, francez, fratele lui Barthelemy ~ 723, 726
Baci, probabil Baciu, comună, jud. Teleorman 430, 823
Baden, localitate balneară în Germania 573
Bagration, Piotr Ivanovici (1765–1812), principe de ~ general de infanterie în armata rusă 334, 340, 344, 345, 356, 358, 482, 541, 543
Bahlui (Baglui, Baklui) râu în Moldova, străbate orașul Iași, 105, 176, 387, 403, 465, 764, 912; confuzie cu Prutul 470
Bahmetiev, Aleksei Nikolaievici (1774–1841), general rus de infanterie 395
Bahnea, vamă, jud. Mehedinți 861
Baia de Aramă, localitate, jud. Mehedinți 419, 442, 842
Baia de Arieș (Offen, Offenbaia), sat și comună, jud. Alba 76, 517
Baia de Criș (Keros Bánja),sat și comună, jud. Hunedoara 514, 515
Baia Mare (Nagy–Bánja), municipiu, jud. Maramureș, 115, 116, 117; locuitori: germani, slovaci, unguri, exploatări miniere lângă ~ 116, 207; district 549
Baia Sprie (Feldo, Felso Banja), oraș, jud. Maramureș 116, 217
Baiazid I (Yilderim), sultan otoman (1389–1402) 973

www.dacoromanica.ro

Balamutka (Balamutuica), sat în R. Ucraina; acordul dintre imperiali şi turci din 20 iul. 1776 de la ~ 158
Balcani (Haemus) munţi 184, 186, 189, 190, 346, 576, 636
Balcic (Balzachuk), oraş în Bulgaria 187
Balosinăuţi (Basowitz), sat inclus în com. Horodnic, jud. Suceava 159
Balş, familie boierească din Moldova 267, 753
Balş, Constantin, mare logofăt moldovean (1820), Director al poştelor în Moldova, fiul logofătului Lupu ~ 811, 938
Balş, Ecaterina, soţia celui de–al 2–lea fiu al vistierului Filipescu 340
Balş, Gheorghe (Iordache (+ 1791) mare vistier în Moldova (1809) 330
Balş, Lupu, mare logofăt în Moldova; fiu al ~ v. Constantin ~ 291, 938
Balş, Teodor, vornic de Ţara de Jos În Moldova (1818) 736
Balş, Vasile, boier moldovean (1802) 153
Balşa (Barcha) sat şi com., jud. Hunedoara 511, 589
Baltagi Mehmed paşa, mare vizir otoman (1710 aug.–1711 nov. 13) 177
Banat (Banatul Timişoarei), provincie 75, 77–80, 121, 202, 371, 487, 499, 526, 553, 586; passim; capitală v. Timişoara; populaţie: afirmaţie fantezistă privind originea slavă a românilor 280; români, bulgari, unguri, evrei, colonişti italieni, francezi, germani, în ~ 700; ţigani 81, 504, 700; băi, ape minerale 661; rituri religioase la românii din ~ 59; canal ~, orezării ~ 587, plantaţii de duzi, livezi, creşterea viermilor de mătase 79; şliboviţa de ~ 588; campania trupelor austriece (1788–1791) în ~ 487; jaful cârjalilor (mai 1811) în ~ 419
Bánfi – Huniad, Bánffy – Huniad v. Huedin
Bánffy, născută Henkel, văduvă a unui conte ~ 956
Bánffy, Agnes, soţia contelui Ezsterházy Ioan 956
Bánffy, Dénes, conte din Transilvania; soţie a ~ născută Miske
[Bánffy] Francisc, colonel, nobil maghiar, fiul guvernatorului Gyorgy ~ 967
Bánffy, Gyorgy (1747–1822), guvernator al Transilvaniei (1787–1822), 70, 282, 485, 523, 956
Bánffy, Joszef, frate cu Farkas ~, general imperial 956, 969
Bánffy, Josepha, contesă, născută Palm, soţia guvernatorului Gyorgy ~ 485, 486
Bánffy, Miklós, conte; soţie a ~ Ana, născută Nemes 968
Bantâş-Kamenski, Dmitri (1788–1850) funcţionar şi diplomat rus, călător în Ţările Române; biografie 397; text 398–412
Bárány, Peter, secretar al familiei contelui Ştefan Széchényi 959
Barbdud, bancher, în relaţii de afaceri cu ambasadorul englez la Constantinopol (1801) 125
Barbier, girant la Consulatul Franţei la Bucureşti (dec. 1812) în absenţa titularului Ledoulx 563, 567
Barbul, mănăstire – metoh, jud. Buzău 833
Barozzi, Ivan Franţievici = Barotzi, general, consul general al Rusiei la Veneţia (1801–1808), sosit în misiune în Ţara Românească (martie 1802) 61, folosit de Kutuzov 355, 357
Basarab, Constantin, domn al Ţării Româneşti referire la Constantin Brâncoveanu 626

www.dacoromanica.ro

Basarabia, provincie 179, 236, 238, 255, 260, 321, 323, 332, 352, 354, 360, 362, 371, 384, 392, 418, 453, 544, 549, 551, 752, 769, 784, 818, 866; cetăţi în ~ v. Bender, v. Ackerman 368; teatru al războiului ruso–turc dintre 1774–1777 346; cedată Rusiei la 1812 753 exarh al ~ v. Gavriil Bănulescu-Bödoni 398; referire la Buceagul tătăresc 226, 235, 314, 768
Baseu (Bascheu), afluent al Prutului 365
Battin, localitate în Bulgaria; bătălia din 26 aug./7 sept. 1810 de la ~ 348
Báthory, Bathoreşti, familie nobilă maghiară din Transilvania şi Ungaria 95, 580
Báthory, Andrei, cardinal şi principe al Transilvaniei (1599) 96, 580
Bathory, Gabriel, principe al Transilvaniei (1608–1613) 580
Bathory, Sigismund, principe al Transilvaniei (1581–1579; 1598–1599; 1601–1602) 96, 580
Báthory I Ştefan, voievod al Transilvaniei (1479–1493) 50
Báthory Ştefan, voievod al Transilvaniei (1571–1575), principe al Transilvaniei (1576–1583), rege al Poloniei (1575–1586) 580
Báthyany, Joszef (1770–1857), conte maghiar, frate al ~ v. Miklos ~ 954
Báthyany, Miklos, nobil maghiar, frate al ~ v. Joszef ~ 954, 955
Báthyany, Vince (Vincenz, Vinzez) (1772–1828), conte de Hont, vice comite de Esztergom magnat maghiar, cu funcţii în ierarhia administrativă şi politică a Imperiului habsburgic; călător în Ţările române; biografie 88–89; text 89–111, 955
Bauer [Georg Agricola] (1494–1555) medic şi mineralog german 180
Bawr = Bauer, Friedrich Wilhelm von ~, general în armata rusă, călător în Ţările Române 250, 272, 278, 321
Baysand Oglu v. Pazvantoglu
Bazargic, localitate în Bulgaria 121
Băbeni, mănăstire în fostul jud. Slam-Râmnic din Ţara Românească 833
Băgara (Bogan Felke), sat, com. Arghireşu, jud. Cluj 523
Băile Herculane, staţiune balneară, cunoscută din antichitate, în Banat 594, 661
Băilor (Boylor) mine lângă Abrud 510
Băişeşti (Bagaseschitie), sat, jud. Suceava 772, 773
Băiţa (Boitza, Boiaxa, Boixza), sat, jud. Hunedoara 69, 73, 511, 590
Băiţa (Boiexa, Boixza), munte în Transilvania, granit ~ calcar, ardezie, argilă la ~ 589
Băjăşkian, Minas (1777–1851), preot armean, membru al Congregaţiei mechitariştilor din Veneţia; autor de lucrări de gramatică, istorie şi geografie a armenilor; descrieri de călătorii; călător în Ţările Române; biografie 452; text 453–468
Bălăceanu, Constantin, vornic în Ţara Românească (începutul sec. XVIII) 396, 944
Băleanu, Grigore, (n. 1770), boier muntean, (logofăt, apoi vornic la 1820, spătar din 1821) 829; afiliat Eteriei 932
Băleanu, Maria, soră a boierului muntean Grigore Brâncoveanu 569
Bălţăreţu, negustor din Oltenia; în conflict cu generalul rus Miloradovici 342
Bălteanu, Dinu, boier muntean (1821) 926
Bănulescu-Bödonii, Gavriil, instalat mitropolit, „exarh" al ambelor Principate de către autorităţile ruse de ocupaţie (1808–1812) 398, 401, 411
Bărcănescu, Luxandra, soţia boierului muntean N. Guliano; fiică a ~ v. Catinca ~ 349, 355

www.dacoromanica.ro

„Bărcăneasca" v. Galiano Catinca, boieroaică din Muntenia, în anturajul generalului M. Kutuzov
Bâcului, codrii ~ (Kodra Backului); râul ~ în R. Moldova 773
Bârgău (Bergo, Bogo), pas, sat şi com., jud. Maramureş 99, 108
Bârlad (Borlat), oraş-municipiu, jud. Vaslui 130, 135, 188, 316, 768, 775, 814, 823 negustori armeni la ~ 466); evrei la ~ 774
Bârsa (die Burz), râu, afluent al Oltului în Ţara Bârsei 138
Beauharnais, Eugen de ~ (1781–1821) duce de Leuchtenberg, soţie a ~ Augusta Amelia prinţesă de Bavaria 718
Becicherecul Mic (Kleinbetchkeret), sat şi com., jud. Timiş 192, 202
Becker, Wilhelm Gottlieb Ernst, specialist german în minerit; călător în Transilvania (nov. – dec. 1805); biografie 203; text 204–217
Bedeciu (Bedek) sat, com. Mănăstireni, jud. Cluj 523
Bega, râu şi canal artificial în Banat 587
Bein, F.P. director de poştă din Dubăsari (1808) 398, 399, 400
Bekoker , poate Becicherec, sat şi com., jud. Timiş; poate Bekatho, localitate dispărută, lângă Remetea Mare, jud. Timiş 588
Bela al IV–lea, rege al Ungariei (1235–1270) din dinastia arpadiană 584
Béldi, George (1801–1897), fiu al contelui Vincenţiu ~ din Transilvania 956
Béldi, Francisc (1798–1880), conte, fiu al contelui Vincenţiu din Transilvania 956
Béldi, Vincenţiu, conte din Transilvania; fii ai ~ v. George; v. Francisc ~ 956
Belgia Orientului referire la Principatele Române 176
Belgorod v Ackerman
Belgrad, oraş în Serbia 132, 248, 401, 408, 411, 486, 550; pacea (1739) de la ~ 305
Belleval, Gabriel Joseph Gaspary, pretins general şi conte de ~, fost dragoman al ambasadei Franţei la Poartă, apoi secretar al domnului C. Ipsilanti (1797–1806) 221, 222, 223, 224, 243
Bender = Tighina, cetate, oraş, R. Moldova 183, 314, 315, 320, 367, 368, 632; paşă de ~ v. Hasan paşa 226, 315, 398, 399; refugiu pentru regele Carol XII al Suediei după înfrângerea de la Poltava 384
Benevent, prinţ de ~ v. Talleyrand
Benkö, Joseph (1740–1814), autor al unei lucrări despre Transilvania, tipărită la Viena în 1778 149, 957, 963
Beodra, localitate în Serbia – Muntenegru 202
Berea, mănăstire metoh, jud. Buzău 833
Berg (la Sollye), comitat în Ucraina subcarpatică 115
Berezina, retragerea armatei lui Napoleon Bonaparte (25–29 nov. 1812) 483
Berhomet, sat, R. Ucraina 160, 782
Berlin, oraş 171, 292, 538
Bereteu (Berettyo), afluent al Crişului 97; localitate în Transilvania 118
bessi, populaţie antică 250
Bethlen, familie de nobili unguri din Transilvania 95, 957
Bethlen, Elek (1777–1841) autor de lucrări despre Transilvania 957

www.dacoromanica.ro

Bethlen, Gabriel, principe al Transilvaniei (1613–1629) 95, 507, 580, 585
Bethlen, János (1613–1678) cancelar al Transilvaniei, efor (curator) al Colegiului calvin din Aiud (1662) 507, 585
Bethlen, Jozefa (1784–1869), contesă, soția baronului Miske J. 960
Bezak P.H. („domnul B") (1769–1831), secretar și principal colaborator al prințului Prozorovski 330, 331, 339–340, 344, 360, 401, 402, 411
Bib, D.I., căpitan rus din regimentul Olonețk 407
Bicaz, trecătoare între Moldova și Transilvania 774
Bialistok, regiment rus 352
Bialoczerkiew, moșia familiei conților poloni Branicki 470, 482
Bielorusia, căpitan de husari din ~ v. Staviski 237
Bilavăț (Golowecz), sat pe Prut în Basarabia 770
Biniata, epitrop armean din Suceava (1619) 455
Bistrița, râu în Moldova 112, 159, 164, 365, 762, 774, 779
Bistrița, mănăstire în Oltenia 451
Bistrița, oraș, azi municipiu, jud. Bistrița–Năsăud 97, 98, 99, 772, 780
Bizanț, bizantin – împărat v. Ioan III Vatatzes împărat al Niceei, mare comandant de oști 115
Blücher, general, capitularea lui (nov. 1806) lângă Lübeck 349
Bocicău, Bociconi (Bocsko), sat, com. Țarna Mare, jud. Satu-Mare 114, 533
Bocskay , Boczkai, familie de nobili unguri din Transilvania 95
Boczkai Ștefan, voievod al Transilvaniei (1604–1606) 580
Boemia, provincie în Cehia 164, 526, 583, 996 regi ai ~ v. Matei Corvin 589 v. Leopold I de Habsburg 585; cristale de ~, comerț cu Moldova 103; prizonieratul principelui Al.I. Ipsilanti după înfrângerea Eteriei în ~ 312
Bogaser, localitate neidentificată, probabil lângă Zlatna 511, 589
Bogdan, ispravnic de călărași (1813) 562
Bogdan, familie de boieri din Moldova 753
Bogdan I, domn al Moldovei (1359–circa 1365) 614
Bogdan al III–lea (Cel Orb), domn al Moldovei (1504 iul. 2–1517 apr. 20) 269, 310, 454
Bogdanovici, porucic rus 414
Bogdănești, metoh în fostul jud. Slam-Râmnic din Țara Românească 833
Boiani (Bogana, Bojan), sat. R. Ucraina 107, 108, 157, 770, 782
Boița (Boritza) sat. com., jud. Sibiu 67, 69, 961
Bolianko, fost bancher în Arhipelagul grecesc; poate tatăl lui Cezar Bolliac?; soție a ~ Zinca Kalanogdartis 356
Bolintin (Bûlentin, Bolentene, Bonlentin, Bolentina) sat, com., jud. Ilfov 65, 191, 603, 709, 909, 918; proclamația lui Tudor Vladimirescu (1821) de la ~ 929
Bolkunov, Ippolit Feodorovici (Kuchanoff) (1760–?), consul al Rusiei în Principate, cu reședința la Iași (1804–1806) 187, 227, 230, 245, 550
Bologa (Sebeș Vár), localitate, cetate, jud. Cluj 955
Bonaparte, Napoleon, v. Napoleon Bonaparte
Bonfinius <Antonio> (1427–1502), istoric și umanist italian 80

www.dacoromanica.ro

Bonţeşti, metoh în fostul jud. Slam–Râmnic din Ţara Românească 833
Bonţida (Bonczhida), sat şi com., jud. Cluj 524, 956, 969, 970
Bordei, staţie de poştă în Moldova 823
Bordeieni, mănăstire, în fostul jud. Slam–Râmnic din Ţara Românească 833
Bordo, localitate neidentificată în Moldova 774
Borghiş (Bagos), sat, com., Dobra, jud. Satu–Mare 117
Born, Ignatz (1742–1791) baron von ~; călător în Ţările Române 65, 69, 76, 81, 501, 519, 520, 521, 525, 526
Borod, azi Barod, sat şi com., jud. Bihor evrei la ~ 954
Borsec, oraş, jud. Harghita 957, 962
Bosanci (Boschance), sat, com., jud. Suceava 157, 771, 782
Boscovich, [Giuseppe Rugiero] (1711–1787), cărturar croat, originar din Ragusa (Dubrovnik), călător în Ţările Române 267
Bosfor, strâmtoare în Marea Neagră 312, 345, 380, 909, 948, 984, 996
Bosnia, provincie 359, 961, 966; populaţie ortodoxă, apropiată de Rusia în lupta antiotomană (începp. sec. XIX) 549; ~ şi proiectul Confederaţiei Dunărene 277
Boteşti (Botesch), munte în Transilvania 210
Botiz localitate în Maramureş 117
Botna Mare (Botha), afluent al Nistrului 365
Botoşani (Bordascheen, Botuschan, Botussano, Potuşan) oraş–municipiu, jud. Botoşani, 99, 101, 104, 136, 153, 154, 155, 467, 771, 813, 815; locuitori români 101; alogeni: evrei, 101, 174; armeni, case şi biserici la ~ 467; comerţ 767; ispravnic de ~ 101, 189
Bourdet, curier francez în Imperiul otoman (1805) 198
Bouroeksen, poate Buroceni? localitate neidentificabilă lângă Hârşova 134
Bousbecq, Augier Ghislen de ~ (Biesbequis) Busbecq sau Bouscbeque (1522–1592) diplomat flamand în serviciul Habsburgilor; rezident al împăratului Carol Quintul la Poartă 184, 527
Bouzet, conte, ginere al lui Ciceagov 539
Brada, mănăstire în fostul jud. Săcuieni din Ţara Românească 833
Bran (Tortzburg, Terzburger Pass), pas, trecătoare între Transilvania şi Ţara Românească
Bran, sat şi com., jud. Braşov 855; cetate la ~ 95
Brancki, conte polon, tatăl lui ~ Vladislav 469
Brancki, Vladislav, conte polon, ataşat pe lângă principele Prozorovski 470, 477, 478, 479, 480
Braşov (Kronstadt) oraş–municipiu, jud. Braşov 90, 96, 130, 138, 143, 145, 148, 156, 522, 604, 635, 767, 804, 840, 854, 855, 904, 923, 931, 934, 962, 963, 970, 989, 993, 994, 996; oraş liber imperial, străzi, pieţe, cartiere, edificii; locuitori: români, saşi, secui; cetate; biserici 139, 144, 464 ocupaţii: meşteşuguri, comerţ 103, 140–146, 149–150; refugierea boierilor din Principatele Române în 1821 la ~ 962–964, 990
Brăieşti (Brajeştie), sat, com. Luncii, jud. Suceava 772, 782
Brăila (Brahilov, Ibrail) port la Dunăre, oraş–municipiu, jud. Brăila134, 274, 316, 327, 335, 346, 371, 430, 435, 472, 475, 778, 856; comerţ 263, 264, 367, 468; cetate, raia turcească 235, 236, 332, 333, 667, 776, 852; comandant turc al cetăţii ~ v. Ahmed Nazir 317; lupte între ruşi şi turci (1809) la ~ 334, 478–482, 543; garnizoană rusă (1811) la ~ 417, 435; ţinut 827

www.dacoromanica.ro

Brâncoveni (Brancovan), sat, com., jud. Olt; moşia şi castelul domnului Constantin Brâncoveanu la ~ 106, 778
Brâncoveanu, Brâncoveni, familie de mari boieri din Ţara Românească 338
Brâncoveanu, Bălaşa, fiică a domnului Constantin ~ a ctitorit mănăstirea Bălaşa din Bucureşti 941
Brâncoveanu, Constantin, domn al Ţării Româneşti (28 oct. 1688–15 aug. 1714) 104, 253, 564, 569, 710, 803, 810, 942, 943
Brâncoveanu, Constantin, boier muntean logofăt (1707–1757) 947
Brâncoveanu, Grigore = Basarab Brâncoveanu (1764–1852) mare vistier şi mare ban în Ţara Românească (1818); soţie a ~ Safta, născută Balş; surori: Maria Băleanu şi Elena Cantacuzino Paşcanu 569, 713, 947
Brâncoveanu, Safta, născută Balş; a finanţat şi construit între 1838–1842 biserica Înălţarea Domnului din Bucureşti, 569, 941
Breaza, localitate, jud. Prahova 905
Breb, sat, com. Ocna Şugatag, jud. Maramureş 116
Brebu (Brepu), mănăstire, jud. Prahova 450, 833
Brener, Ignatz von ~ consul al Austriei la Bucureşti (1806–1809) 242, 318, 628
Breslau = Wroçlaw, oraş în Polonia 108, 164, 779
Bretagne, provincie în Franţa 250
Brețcu, veche denumire a satului Oituz, jud. Bacău 776
Brezoia, mănăstire-metoh, jud. Prahova 833
Bricani, târg în Basarabia 771
Brigeşti (Brigestie), sat în R. Ucraina 157
Broasca, lac în Basarabia de Sud, R. Ucraina 322
Brocani, Dominic, prefect al misiunii catolice (1803) în Moldova 251
Brody, oraş în Polonia 101, 108, 767
Bromley = „John Bromly", poreclă dată emigrantului francez Jean Jacques Boudin, conte de Tromelin (1771–1842), ajuns general, luptând în armata engleză contra împăratului Napoleon I Bonaparte 127
Bruce, Thomas, lord Elgin, ambasador englez la Poartă 391
Bruckenthal, Carl von ~, baron imperial 961
Bruckenthal, Josef (1781–1859), baron; comisar apoi consilier gubernial în Transilvania 960
Bruckenthal, Samuel, baron von ~ (1721–1803) comite al saşilor; preşedinte al Gubernului Transilvaniei (1774 – ian. 1777) apoi guvernator al Transilvaniei (1776–1787) 71, 74, 95, 463, 522, 580, 962 colecţie de pictură şi antichităţi în palatul ~ 70
Bruckmann, Franz Ernst (1637–1753), medic naturalist şi mineralog german 525
Brune, Guillaume (1763–1815) mareşal francez în serviciul lui Napoleon Bonaparte 222, 243
Brünn, localitate în Moravia, loc de deportare a fostului domn Al. Ipsilanti 311, 326
Brutus, personaj antic roman 200, 527
Bruxelles, oraş 93
Bucecea (Butsiatz), azi înglobat în com. Bucecea, jud. Botoşani 771
Buceş, localitate în Transilvania 955

www.dacoromanica.ro

Bucium (Buxum), sat, com., jud. Alba 210, 510, 589
Bucov, localitate, fostă reşedinţă a fostului jud. Săcuieni din Ţara Românească 449, 833, 853
B<ucovăţ> localitate neidentificabilă, în Banat 201
Bucovina, provincie 108, 110, 111, 112, 156, 158, 171, 255, 267, 362, 522, 533, 624, 752, 758, 767, 770, 771, 773, 779, 781, 801, capitală v. Cernăuţi; asemănată cu America pentru sălbăticia naturii 533; locuitori: români 158; alogeni: armeni 158; evrei 158, 165; germani 108, 158; greci 158; secui, poloni, ruşi 158; ţigani 158; bogăţii, economie, comerţ 103, 157, 160–165, măsuri şi greutăţi în ~ 165, 166; ~ sub austrieci 158, 162, 177, 371, 763; vizita împăratului Francisc I de Habsburg (oct. 1817) în ~ 779
Bucur, mănăstire metoh, jud. Prahova 833
Bucureşti (Bucar, Bouchar, Bukarest, Bucharest) oraş–capitală a Ţării Româneşti 59, 60, 65, 68, 87, 93, 94 104, 130, 187, 189, 190, 193, 222, 225, 229, 230, 234, 235, passim; origini legendare 563, 663, 709; aşezare 709, 744, 745, 841; reşedinţă domnească 465, 711 742, 776, 777, 856; populaţie: români, armeni, greci, germani, elveţieni, evrei, ruşi, unguri, ţigani robi; 59, 89, 251, 410, 448, 599, 777, 808, 865, 946; stări sociale: boieri, negustori, slujbaşi, meşteşugari, preoţi 89, 946; viaţă economică: negustori, hanuri, hoteluri, cârciumi, cafenele: 62, 64, 409, 410, 420, 628, 664, 943, 944, 946; tribunale 611; viaţă sanitară: spitale, farmacii, doctori 63, 389, 711, 712, 827, 828, 829, 912, 913, 944, 945; calamităţi: epidemii ciumă (1813), 787, 827, 828; cutremur (1802) 710, 372; (febr. 1813) 567; urbanism, monumente: a) străzi, cartiere (mahalale), case de târgoveţi, boiereşti: 62, 194, 261, 387, 388, 396, 409, 410, 465, 529, 601, 602, 641, 710, 711, 714, 775, 798, 825, 906, 940, 945, 946, 947; b) palate (curţi) domneşti 91, 563, 626, 664, 796, 944, 940: c) lăcaşuri: Mitropolie, biserici, mănăstiri ortodoxe; 319, 396, 448, 449, 563, 663, 710, 746, 794, 795, 796, 826, 830, 834, 835, 933, 940, 941, 942, 943, 944; moaştele Sf. Dimitrie Basarabov din biserica Mitropoliei 62, 674; alte rituri: biserici şi mănăstiri catolice, evanghelice, protestante, calvine, luterane 133, 389, 448, 577, 658, 677, 777, 836; sinagogă 448, 711, 836; şcoli, biblioteci, tipografii 63, 576, 638, 711, 712, 713, 746, 829, 830, 944, 945, 946; locuri şi tipuri de distracţii (populare, bisericeşti): plimbări (cu trăsurile) pe străzile mari, în grădinile şi pădurile de lângă ~ 286, 287, 318, 319, 406, 570, 572, 628, 641, 642, 665, 666, 808, 839, cluburi, teatre 642, 643, 681, 682, 748, 827, 912, 913; obiceiuri, moravuri: 63, 643, 714; vel agă al ~ 612; evenimente memorabile: ~ ocupat de trupele austriece în 1779 şi 1789; incursiunile pazvangiilor în Bucureşti 83, 84, 86, 130; trecerea generalului francez Sebastiani (28 iul. 1806) printre ~ ocupaţii ale ~ şi lupte pentru ~ în războiul dintre 1806–1812 234, 237, 316, 317, 318, 319, 328; rezistenţa târgoveţimii din ~ la dările şi rechiziţiile administraţiei ruse de ocupaţie (aug. 1811) 429, 430, 431, 434; Congresul şi pacea din 16/28 mai 1812 de la ~ 179, 248, 483, 537, 540, 544, 567, 576, 599, 634, 753, 768, 817, 985, 993, 995, evenimentele revoluţionare din 1821 (ocuparea ~ de către armata lui Tudor Vladimirescu, trupele eteriste ale lui Al.I. Ipsilanti, acţiunile de reprimare otomană în ~) 694, 695, 696, 924, 925, 929, 932, 935, 936, 937, 994; consulate la ~ 908, 946;

www.dacoromanica.ro

consul englez la ~ Fr. Summerer 61, 65; agent imperial la ~ Merkelius 61 consul austriac la ~ Fleischackel von Hakenau 421, 700; 916; comisar al Franței la ~ Sainte–Luce 242; consul general al Franței la ~ Ledoulx Joseph 349; consulat al Prusiei la ~ 927; viceconsul al Rusiei la ~ Kiriko Luka Grigorievici 65, 597; consul general al Rusiei la ~ Al. Pini 809, 917
Buda v. Budapesta
Budapesta (Buda, Pesta), ora, 118, 128, 148, 280, 485, 505, 527, 909
Budetko v. Dudescu Constantin
Budberg, Andreas Eberhard von ~ (1750–1812) ministru al Afacerilor Externe al Rusiei 326, 540
Budeniți, sat în R. Ucraina 781
Bug, râu 315, 321
Bugdanul, Bogdania v. Moldova
Bugeac (Basarabia de Sud, Bugeacul tătărăsc) 226, 235, 314; locuitori: tătari ~ 364, 768; capitală v. Căuşani, climă, descriere geografică 768
Buchara, piei de ~ 807
Bujor (Boschur, Bossar) azi Traian Vuia, sat şi com., jud. Timiş 78, 126, 192
Bulgakov, Iakov Ivanovici, fost Director al Cancelariei diplomatice a Rusiei înaintea lui Capo D'Istria 553
Bulgaria, bulgari 83, 90, 193, 233, 313, 316, 328, 335, 341, 345, 351–354, 362, 363, 371, 419 passim; dioceză catolică în ~ 711 ~ şi proiectul Confederației Dunărene 277; ~ colonişti în Principatele române 658; ~ în Țara Românească 662, 847, 865; ~ în Moldova medievală, la Dubăsari 399; ~ în Banat 700
Burdujeni, localitate, actualmente înglobată în oraşul Suceava 111
Burgundia, provincie din Franța 374
Burzerland v. Țara Bârsei
Busching, Anton Friederich (1724–1763), geograf german 701
Bussy, Rabutin, Roger, conte de ~ (1618–1693), scriitor francez 585
Butirş, regiment rus în războiul din 1806–1812 315
Buzău, pas, trecătoare 778
Buzău, râu 260, 328, 333, 365, 442, 741, 777, 840, 841
Buzău (Bousseau), județ în Țara Românească 363, 615, 666, 776, 831, 833, 849, 850, 852; 853, 856, 869; plăşi, plaiuri în ~ 853; căpitănii în ~ 902
Buzău (Bouzio, Buseo), oraş–municipiu, jud. Buzău 235, 328, 334, 346, 430, 775, 777, 809, 814, 827, 939; vamă la ~ 853; staţie de poştă la ~ 823; mănăstiri, biserici la ~ 833; reşedință episcopală şi episcop de ~ 447, 449, 619, 674, 777, 795, 824, 831, 832, 873; trupe eteriste la ~ 934

C

Cacica (Katschika) sat, comună, jud. Suceava ocne de sare la ~ 161, 780
Caesar Caius, Iulius (Cezar) om politic şi comandant roman 200, 250
Cahul (Kagoul), lac în Basarabia de Sud 322

www.dacoromanica.ro

Cairo, oraş 143
Camăr, localitate în Transilvania 953
Calafat, localitate, jud. Mehedinţi 354, 528, 836, 860
Calicenca (Kaliczenke), localitate în Basarabia? 771
Callimachi, Călmaşul (Callimaki, Kallimachi), familie domnitoare în Principatele Române 228, 736
Callimachi, Alexandru <Ioan>, tatăl domnului ~ Scarlat; dragoman al Porţii (1785–1788; 1794–1795), apoi domn al Moldovei (25 apr. 1795–7 martie 1799) 736, 992
Callimachi, Scarlat (Charles Kallimachi), domn al Moldovei (1806–1810; 1812–1819): numit domn al Ţării Româneşti (1821) 312, 317, 339, 341, 343, 345, 346, 347, 404, 462, 562, 571, 600, 631, 635, 722, 726, 730, 733, 736, 754, 761, 804, 926, 931–933, 938, 950, 989, 992; Codul de legi ~ 736, 737;soţie a ~ v. ~ Smaranda, născută Mavrogheni 733; fiică s ~ v. ~ Ralu; ginere al ~ v. Paladi Bogdan C. 726
Callimachi, Ioan (~ Iancu) fratele lui ~ Scarlat, mare dragoman al Porţii (iun. 1819–febr. 1821) 992
Callimachi, Ioan <Teodor>, dragoman al Porţii (febr. 1741–iun. 1751; aug. 1752–aug 1758) 736
Callimachi, Ralu, fiica domnului ~ Scarlat, soţia hatmanului C. Bogdan Paladi al Moldovei 726
Callimachi, Sevastiţa, soţia domnului M. Suţu 63
Callimachi, Smaranda, născută Mavrogheni (1773/4–1837) soţia domnului ~ Scarlat 733
calmuci, 80
Cameniţa (Kameniţa, Kaminieh) = Kameneţ–Podolsk, oraş în R. Ucraina; oraş cetate 248, 346, 384, 411, 429, 453, 456, 460, 468 loc de detenţie pentru târgoveţii revoltaţi din Bucureşti contra dărilor şi rechiziţiilor administraţiei ruse de ocupaţie 432
Canda, sat lângă Târgu–Secuiesc, armeni la ~ 462
Cantacuzino, familie boierească în Ţara Românească 937
Cantacuzino, Ioan (1756–1828), colonel în armata rusă (1791) 321
Cantacuzino, Nicolae (1761–1841), general–locotenent în armata rusă 362
Cantacuzino, Mihail, spătarul a refăcut la începutul sec. XVIII mănăstirea şi spitalul Colţea 829, 940, 945
Cantacuzino, Radu, boier muntean, fiul stolnicului Constantin ~ devenit conte austriac în secolul XVIII 573
Cantacuzino, Şerban, domn al Ţării Româneşti (nov. 1678–oct. 1688), ctitor al hanului ~ din Bucureşti 712, 881, 919, 941
Cantacuzino, Ştefan, domn al Ţării Româneşti (25 mart. 1714–23 dec. 1715), 941
Cantacuzino, Toma, boier muntean, spătar în Ţara Românească (1708), ctitor al mănăstirii Sinaia (1690) 904, 947
Cantacuzino-Paşcanu, Catinca, fiica vistierului ~ Constantin soţia beizadelei Nicolae Suţu 917
Cantacuzino-Paşcanu, Constantin vistier; fiică ~ Catinca ? 917
Cantacuzino-Paşcanu, Elena, sora lui Grigore Brâncoveanu 569

www.dacoromanica.ro

Cantemir, Dimitrie, domn al Moldovei (nov. 1710–iul. 1711), 253, 270, 271, 392, 491: autor de lucrări: *Descripto Moldaviae* 256, 265, 311, 817, 823; *Hronicul vechimei a Romano Moldo-Vlahilor* 405; teoria decăderii clerului român după înlocuirea alfabetului latin cu cel chirilic 491
Cantopoulo, Teodosie, arhimandrit, a reconstruit mănăstirea Mihai Vodă din Bucureşti 941
Capo D'Istria, Ioan, conte ~ (1776–1831), ministru de Externe al Rusiei (1816–1822); preşedinte al statului grec (1827) 538, 545, 553, 992
Capri, cavalerul ~ din familie de armeni suceveni 466
Capu Codrului, sat, com. Păltinoasa, jud. Suceava 772
Carabogdana, v. Ţara Românească 57
Carabogdania, v. Moldova 374
Caracal (Karaval), oraş în Oltenia 449, 570, 596, 778, 836, reşedinţă a isprăvniciei jud. Romanaţi 776, 858
Caraccala, <Marcus Aurelius Antonius> împărat roman (211–217 d.Chr.) şi teoria genezei oraşului Caracal 858
Caracaş, Constantin (Costandinache), (1773–1828); medic la Bucureşti; activitate filantropică la Spitalele Pantelimon şi Filantropia, ginere al dr. Silvestru 343, 828, 829, 830
Caracurt, sat, jud. Ismail, în R. Ucraina 321
Caragea (Karadja), familie fanariotă domnitoare în Ţara Românească 719
Caragea, Elena, născută Scanavi; soţie a domnului Ioan Gh. ~ 568, 745
Caragea, Gheorghe, beizadea, fiul domnului Ioan Gh. ~ 726, 748
Caragea, Ioan Gheorghe (Karadgia, Iancu ~) domn al Ţării Româneşti (aug. 1812 – sept. 1818) 359, 563, 566, 571, 610, 626, 635, 650, 664, 693, 710, 719, 726, 742, 761, 803, 877, 880, 919, 976, 984, 985; acord pentru construirea sinagogii de rit spaniol la Bucureşti (1818) 943; ~ şi înfiinţarea Şcolii româneşti de la Sf. Sava (martie 1818) 944; legiuirea ~ 693; corespondenţă cu Fr. von Gentz, secretar al cancelarului austriac Metternich 746; fuga lui ~ din Bucureşti (11 oct. 1818) 569, 635, 804; ~ soţie a ~ v. Elena; fiu al ~ v. Gheorghe ~ beizadea; fiice v. Ralu ~ ; Smaranda ~ ; Roxana ~
Caragea, Ralu (Rabboul), fiica domnului Ioan Gh. ~ căsătorită cu marele ban Gh. Arghiropol 566, 568
Caragea, Roxana, fiica domnului Ioan Gh. ~ căsătorită cu M. Suţu 568
Caragea, Smaranda, fiica domnului Ioan Gh. ~; căsătorită cu Constantin Vlahuţi, 568, 745
Caragheorghevici, Gheorghe (1752–1817), conducător al răsculaţilor sârbi împotriva turcilor 328
Cara Iflak, v. Moldova
Caransebeş (Caransebech), oraş, jud. Caraş-Severin 593
Caravia, Vasile, eterist, 930, 932; măcelărirea turcilor la Galaţi în 1821 928
Careii Mari (Nagy-Káaroly), oraş, jud. Satu-Mare 96, 97, 114, 117, 969; reşedinţă a consulatului Satu-Mare; şcoli, tipografie, meşteşuguri 96
Caribolu, Anica, născută Dudescu, soţia lui Grigore ~ 919
Caribolu, Grigore, polcovnic (1820), agent al domnului Ioan Gh. Caragea la Viena 919

www.dacoromanica.ro

Carlowitz – azi Sremski Karlovci –, pacea de la ~ (26 ian. 1699) între Imperiul Habsburgic şi Imperiul otoman 629
Carmipor, Damaskin, boier moldovean (1808) 413
Carol cel Mare, împărat din dinastia carolingiană (800–814) 73
Carol V–lea de Habsburg (Carol Quintul), împărat romano–german (1530–1556); soră a ~ Maria de Habsburg 115
Carol al VI–lea de Habsburg, împărat romano–german (1711–1740); la ordinele sale s–a construit Via Carolina, între Ţara Românească şi Transilvania 93, 577, 701, 778, 930
Carolina de Baden (1776–1841), soţia regelui Maximilian I, rege al Bavariei 718
Carol al XII–lea, rege al Suediei (1697–1718) 63, 177, 384, 577, 658, 769, 785
Carroni, Felice (1747/1748–1815), arheolog şi numismat italian, călător în Transilvania; biografie 484–485; text 485–527
Carpaţi munţi („Alpii carpatici", Krapuch Transylvanian Alps), 66, 73, 125, 177, 195, 260, 263, 285, 362, 365, 366, 368, 371, 390, 473, 527; passim, culmi în ~ Bucegi 904, 905, Făgăraş 442; Piatra Craiului 442, 854; bogăţii ale subsolului ~ 258, 374, 575, 620
Carra, [Jean Louis] (1742–1793) publicist şi om politic francez, călător în Moldova 180, 248, 279
Castiglia, Daniele ~ superintendent imperial al minelor de la Săcărâmb 517
Caşmir, provincie în India; şaluri de ~ 289
Catalani, Angelica (1780–1849), cântăreaţă, soţia căpitanului francez Valabregue 963
Catargi, Constantin, vornic de obşte (1818) în Moldova 736
Catargi, poate ~ Ilie Filip (1747–1822), boier moldovean, ajuns general în armata rusă 315
Cattaro, denumire italiană a localităţii Kotor din Dalmaţia 247
Caulaincourt Louis, marchiz de ~ (1772–1827), general francez, ambasador al Franţei în Rusia în timpul lui Napoleon I (până în martie 1811) 422
Cavarna, oraş în Bulgaria 187
Cavendish Bentinck, William (1774–1839), duce de Portland; prim–ministru al Angliei (1783, 1807–1809), guvernator de Madras în India (1803–1807), comandant militar în Coaliţia contra Franţei revoluţionare; călător în Ţările Române; biografie 119–120; text 121–127
Cavnic (Kapnik), oraş jud. Maramureş exploatare minieră la ~ 204, 205, 207
Cazimir, familie de boieri din Moldova 753
cazaci, în armata Rusiei 85, 309, 315, 321, 335, 342, 350, 351, 407, 409, 410, 473, 474, 482; hatman al ~ v. Platonov M.I. 401, 482; Cantacuzino Nicolae 315
Călăraşi (Kalorash), oraş–municipiu, jud Călăraşi 123, 569
Călăraşi, localitate pe râul Bâc, R. Moldova 773
Căldăruşani, mănăstire, jud. Ilfov 450
Călmăţui, localitate probabil pe locul actualei comune Costeşti, jud. Buzău 823, 824
Călugăreni (Kara – Keer), sat şi com., jud. Giurgiu 802, 813
Cănănău Iancu (Jean Cananot), boier moldovean, spătar (1817) 724 soţie a ~ 725; fii ai ~ v. Şerban ~ ; Iorgu ~
Cănănău, Iorgu, fiu al boierului Iancu ~ 724

www.dacoromanica.ro

Cănănău, Şerban, fiu al boierului Iancu ~ 724
Căpuş, sat, jud. Gorj 956
Cărbuneşti, localitate, jud. Gorj 835
Cărpiniş (Kerpen), sat, azi înglobat în oraşul Simeria, jud. Hunedoara 514
Căscioare, mănăstire, jud. Vlaşca 450
Căuşani, reşedinţă a hanilor tătari din Bugeacul tătărăsc 768
Câineni (Guinen, Kienen, Kinany, Kinée, Kinnin, Kinu, Xinesi), azi Câinenii Mari, sat şi com., jud. Vâlcea 67, 191, 283, 284, 427, 574, 605, 606, 705, 859, 909, 922, 972; carantină la ~ 68, 196, 197, 575, 704, 705; vamă şi poştă a Ţării Româneşti la ~ 603, 703, 856
Câinelu de Sus (Genel), sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara 511, 590
Câlnău, probabil Gura Câlnăului, sat, com. Vadu Paşii, jud. Buzău 775
Câlniştea (Câlnicea, Kilniecht, Kilnitsch), afluent al Neajlovului în Muntenia 323, 341, 366
Câmpina (Kimpina), oraş, jud. Prahova 449, 777, 833, 905, 990; vamă la ~ 854
Câmpulung <Moldovenesc> (Moldavish Kimpolung), oraş, jud. Suceava 99, 158, 164, 779, 780, 782
Câmpulung <Muscel> (Kimpolungo, Koumouloung), oraş, fostă reşedinţă a jud. Muscel, azi în jud. Argeş, 449, 666, 778; reşedinţă legendară a Ţării Româneşti 855; reşedinţa isprăvniciei jud. Muscel 776; mănăstire, biserici ortodoxe 451, 834; biserică catolică 448, 836, refugierea boierilor munteni în 1821 în Transilvania pe la ~ 990
Cârcinu (Cârcinov, Cârcinoveţ), râu în Muntenia 603, 841
Cârcinov (Kirtzinova, Kurzinow), sat, com., jud. Ilfov 708, 709
Cârcinov (Kirtzinoph), azi Tigveni, sat, com., jud. Argeş 191
Cârcinova (Kersinova), azi oraşul Topoloveni, jud. Argeş 603
Cârlibaba, sat, com., jud. Suceava 112, 164, 779
Cârligătura (Carligatura), ţinut în Moldova 362
Cârnic (Kirnik), localitate şi munte, jud. Alba 510, 521, 588
Cârniţel (Kirniczel), mine lângă Abrud, jud. Alba 510, 588
Cealău, mănăstire metoh, jud. Buzău 833
Ceapan oglu, însărcinat de guvernul otoman să-l aducă pe C. Ipsilanti la Poartă 327, 328, 357
Ceatal, insulă pe Dunăre 322, 323
cehi 589
Cella d'Oro v. Abrud-sat
Cellarius, Christoph (1638–1710), geograf german 56, 68
Celsing, Gustav, ministru al Suediei la Poartă (sec. XVIII) 577, 658
Ceremuş (Tcheremosch Fluss), râu în Bucovina 112, 160, 163, 453, 783
Cerna, mănăstire în fostul jud. Săcuieni 833
Cernăuţeanul (Tscharnovicz) = Eremia „Cernăuţeanul" fost hatman în armata lui Ioan Vodă cel Viteaz, pe care l-a trădat în vara 1574 110
Cernăuţi (Cernovtski, Chernowich), oraş în R. Ucraina 112, 136, 157, 158, 159, 189, 353, 722, 815, 769, 770, 771, 779, capitală a Bucovinei 453; subprefectură, tribunal, inspectorat vamal, liceu, şcoală normală, episcopie ortodoxă 781; şi episcop v.

www.dacoromanica.ro

Wlahovci Daniel 162; armeni, evrei, ruteni la ~ 112, 165, 453, 781; biserica romano-catolică 453; district imperial 781
Cerneți (Cernitz, Zernest), sat component al comunei suburbane Simian, municipiul Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți = 342, 449, 595, 776, 836, 842, 861
Cernica, mănăstire, jud. Ilfov 450
Certeju (Cszertes) = Certejii de Sus, sat și com., jud. Hunedoara 512, 590
Ceşmé, bătălia navală de la ~ (5 iul. 1770) 124
Cetad (Czadat), azi Lenauheim, sat și com., jud. Timiș 126
Cetatea (Extate, Csetate) transcriere greșită; în realitate este vorba de 2 localități Boylor și Csetate lângă Abrud 510, 588
Cetatea Albă v. Akerman
Cetatea de Baltă (Kükülovár), com., jud. Alba 967, 970
Cetățuia Potaisa, metoh, jud. Dâmbovița 834
Cevallos, Don Pedro de ~ ministrul Afacerilor Străine al Spaniei (1801) 85
Champagne, regiune în Franța 477
Champagny, Jean Baptiste Nompère de ~ duce de Cadore (1756–1834), diplomat francez, ministru al Afacerilor Externe (aug. 1807–apr. 1811) 222, 529
Charlotte Augusta (7 ian. 1796–5 nov. 1817), fiica prințului regent al Angliei, ajuns rege sub numele de George IV; soția ducelui Leopold de Saxa-Coburg Gotha, rege al Belgiei (1831) 737
Chepot v. Şipote
Chichirgeaua (Chekerge), sat dispărut, la vărsarea în Dunăre a râului omonim, jud. Constanța 133
Chil v. Jiu, râu
Chilia Veche (Kilia staro, Killy) sat, com., jud. Tulcea 186, 354, cetate 226, 314, 316, 320, 321, 350, 768, 769; comandantul turc al cetății ~ Hagi Husein aga 316
Chilia, braț „canal" al Dunării 322, 386
Chilmău, stație de poștă în Țara Românească 823
Chiorbich, probabil Chintirici, jud. Neamț 415
Chios, insulă grecească 927; revoluția din 1821 992
Chişinău (Kischinew), oraș, R. Moldova 769, 733, 785–817
Chizătău (Kissete, Kissedo Nissito), sat, com., Belinț, jud. Timiș 79, 126, 192, 201, 587, 592, 593
Chlinica v. Hliniţa
Choezat v. Hăuzeşti
Chodkiewitsch, polonez, din anturajul lui Kutuzov 356
Chotin, Chozim, Chotzim v. Hotin
Chrisoscoleo, Safta, boieroaică, căsătorită cu N. Filipescu, mare spătar în Țara Românească 917
Cibin, râu în Transilvania 72, 463
Cibinum v. Sibiu
Ciceagov, Pavel Vasilievici (1764–1849) nobil și ofițer rus de marină, contraamiral în flota Mării Baltice în timpul țarului Pavel I; general adjutant permanent pe lângă țarul

www.dacoromanica.ro

Alexandru I; a preluat conducerea armatei ruse la 1812; trimis împotriva trupelor lui Napoleon I la Berezina; a părăsit în 1814 Rusia; devenit cetățean britanic; † Paris (1849); călător în Țările Române (1812) biografie 534–535; text 535–553; 358, 359, 483, 557, negociator al păcii de la București (16/28 mai 1812) 556
Cicerov (Sizerov), general rus 362
Cioloneşti, stație de poştă în Muntenia 823
Ciucea (Cszucsa), sat şi com., jud. Cluj 485
Ciugur (Tschagos), localitate în stânga Prutului 772
Cladova, localitate în Bulgaria 342, 860
Clarke, Edward Daniel (1769–1822), mineralog englez, călător în Țările Române; biografie 49–59; text 53–85; 189
Climăuți, sat, com. Mușenița, jud. Suceava; lipoveni la ~ 783
Cliscăuți (Kliskoutz), sat lângă Hotin 770
Cloots, Anacharsis, deputat în Convenția franceză 391
Cloşani, localitate, ținut, plai, în Mehedinți 861
Cloşca, unul din conducătorii răscoalei din 1784 din Transilvania 492, 586
Cluj (Klausemburg, Koloszvar), oraş-municipiu, jud. Cluj 118, 149, 485, 505, 523, 586, 955, 957, 968, 980 reşedință princiară a Transilvaniei 282, 463, Universitate la ~ 208, 526 colegiu calvin la ~ 504
Cluverius, Philip (Cluver, Cluwer) (1580–1623) geograf german 68
Cobia, mănăstire, jud Vlaşca 450
Colincăuți (Kollinkoutz), localitate în Basarabia 770
Coburg Saxa, Frederic Josias, duce de ~ (1737–1815), feldmareşal austriac, participant la bătălia de la Râmnic (11/22 sept. 1789), împotriva turcilor 474, 720, 767
Cociubei, conte rus (sfârşitul sec. XVIII) 351
Codlea (Zeichner, Zeiden Gebirge), munți, jud. Braşov 138
Codlea (Zeiden), oraş, jud. Braşov 962, 967
Colibaşi, metoh în fostul jud. Slam-Râmnic din Țara Românească 833
Colina (Colnich), localitate în Moldova, neidentificată 135
Colomeea, oraş în Galiția azi în R. Ucraina 111
Comana, com., jud. Braşov 962
Comana, mănăstire, jud. Vlaşca 450
Comitetul de Oblăduire din Țara Românească (al boierimii în timpul Revoluției din 1821) 926
Comloş (Komlos, Thomlos) = Comloşul Mare şi Mic, sate, com., jud. Timiş 80, 126, 202, 699 fabrică de faianță, pipe de lut roşcat 589
Comnen, familie imperială bizantină 562
Comnen (Comnino, Komnino), Christophor Marcovici (1744–1815), general în armata rusă în războiul din 1806–1812; 348, 355, 356, 358, 435, 436, soție a ~ Maria, născută Moruzi
Conachi, familie de boieri moldoveni 753
Congregația de Propaganda Fide ~ organism ecleziastic cu sediul la Roma pentru controlul catolicilor din exterior 448; episcopie dependentă de ~ Nicopole

www.dacoromanica.ro

Confederația Dunării, proiect de organizare a unui stat federal compus din Bosnia, Serbia, Bulgaria, Țările Române, sub garanția Franței, Rusiei, Austriei și Turciei 277
Constant, George<s>, supus al Porții și spion în serviciul Franței 233, 234
Constant, Benjamin (1767–1830), om politic francez 975
Constantin, fiul lui Maxim cupețul; a sprijinit material ridicarea bisericii Sf. Elefterie din București (1744) 942
Constantin al XI-lea Paleolog zis Dragases, ultimul împărat bizantin (1448–1453) 615
Constantin cel Mare, împărat roman (307–337) 94
Constantin, Mare Duce, fratele țarului Alexandru I 961, 966
Constantin Șerban (Vodă Basarab Cârnul), domn al Țării Românești (9 apr. 1654–mart. 1658), ctitor al Mitropoliei din București 941
Constantinopol 55, 62, 63, 84, 85, 91, 103, 134–143, 154, 162, 171, 178, 181, 184, 187, 190, 222–234, 244, 246, 248, 249, 252, 253, 254, 258, 259, 260; passim; cartiere: Buyukdéré 193; Fanar 312, 313, 330, 331, 347, 354, 359, 629, 737, 753; Pera 572; Bosfor, strâmtoare 909; Edi-Kulé, temniță 569; comerț cu Țările Române 103, 274; negustori greci, evrei 274; bancher din ~ Dantz 726; Kila de ~ 621, 974; ciumă la ~ 568, 785; patriarhie, patriarh de ~ 257, 447, 620, 644, 674, 765, 821; spânzurarea la 1821 a lui Grigore V, patriarh de ~ 960; reprezentanți diplomatici, ambasadori ai puterilor străine la Poartă: al Angliei: v. Arbuthnot, Ch.; v. Straton Alexander v.; ai Austriei: v. Herbert von Rathkeal ; ai Franței: v. Rivière, marchiz de ~; ai Prusiei: v. Schladen von ~, Miltitz von ~; ai Rusiei: v. Italinski A., Struganov, Gr.
Constanti (Rovosstorutz), sat în Basarabia 771
Constanța (Constantina, Chiustenza, Kustendje, Tomis, Tomi), oraș – municipiu, port la M. Neagră jud. Constanța 187, 250; loc de exil al poetului Ovidiu; confuzie cu Babadag 184; fortăreață, asediată de ruși la 1806 334, 335
Copăceni (Capotzen, Capoczen, Kopschani), azi sat și com. Adunații – Copăceni, jud. Giurgiu
Corral y Aquirre, Ignacio Maria Del ~ ministru plenipotențiar al Spaniei la Poartă (23 mai 1801–1805), călător în Țara Românească; biografie 82–83; text 83–85; 86–87
Corfu, insulă grecească 312, 731, 927, 960, 963
Coriatovici, Teodor, principe al Podoliei; a fugit în Ungaria, unde a primit de la Sigismund de Luxemburg cetatea Munkacs 113
Corlățești, mănăstire-metoh, jud. Prahova 833
Corna (Korna), sat, com., Roșia Montană, jud. Alba 510, 588
Cornea (Carnis), sat, com., jud. Caraș-Severin 594
Corni, sat, com., jud. Galați 135
Corni (Horni), vechea denumire a sat și com., Tărtășești, jud. Bacău 775
Coronelli (Koronelli), A.I., funcționar rus, însărcinat între 1810–1812 cu aprovizionarea străinilor în teritoriul ocupat al Țărilor Române 355, 357, 360, 426, 427, 435
Corvin Mathias, rege al Ungariei (1458–1490) și al Boemiei (1469–1490) 140, 589
Coșești (Czoczad, Kosety), sat, com., Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara 77, 126
Costachi, Veniamin (1768–1846), episcop de Huși, apoi Mitropolit al Moldovei cu întreruperi (1803–1843) 336, 398
Coșova (Kossova, Korsowa, Rossova), sat, com., Curtea, jud. Timiș 77, 79, 126, 192, 201, 281, 585, 586

www.dacoromanica.ro

Coşmani (Kotzmann), localitate în Ucraina 158
Coşuleni, localitate lângă Prut? 770
Cotmana, mănăstire, jud. Argeş 834
Covasna, oraş, jud. Covasna ape minerale la ~ 830
Covurlui (Cohurlui), ţinut în Moldova 362
Cozia (Cosia, Koschia), mănăstire, jud. Vâlcea 93, 94, 451, 577, 702, 778
Cozmeni, localitate în Ucraina 782
Craidorolţ (Kiraly–Darócz), sat, com., jud. Satu–Mare 97
Craiova, banatul ~ v. Oltenia;
Craiova (Crajo, Craiova, Krayovu), oraş–municipiu, jud. Dolj; fostă reşedinţă a banatului Olteniei 86, 94, 124, 340, 342, 350, 351, 363, 366, 408, 414, 447–449, 529, passim; evrei la ~ 678, 865; biserici ortodoxe la ~ 836; biserică catolică la ~ 448, 677; general rus la ~ 448, 677; general rus la ~ Isaiev V.I. 407
Crasna, râu în Transilvania 97
Crasna (Krasna), sat, com., jud. Suceava 160
Crasna-Ilski, localitate lângă Storojineţ în R. Ucraina sticlării la ~ 780
Crângu-Băbuia (Babaia), probabil în jud. Alba; exploatare de mercur la ~ 209
Crâmleni (Krivuleni), oraş în R. Ucraina 310, 352, 400, 773
Creta (Candia), insulă greacă în M. Mediterană 468, 733; revoluţie de la 1821 în ~ 992
Creţulescu, Constantin, boier muntean, mare vornic, numit caimacam în Ţara Românească (după 16 aug. 1807) 396
Creţulescu, Iordache, boier muntean; ctitor al bisericii Creţulescu din Bucureşti (1720–1722); soţie a ~ Safta ~ 942
Creţulescu, Safta, soţia boierului ~ Iordache 942
Crimeea 111, 247, 332, 426, 542, 584, 988
croaţi, în armata rusă (1811) 419, 556
Cripps, <John Martin> (1779–1853) în suita lui Clarke 55, 61, 62
Criş (Koros), râu în Transilvania 97, 955; confuzie cu Mureşul 589
Crucii, Dealul ~ (Kreutzberg), exploatare minieră lângă Baia Mare 207, 208
Csáky, Joszef, conte în Transilvania, soţie a ~ Tereza, născută Khédey 968
Csik Szereda v. Miercurea Ciuc
Cuban, provincie rusă 353, 768
Cuciurul Mare, sat în R. Ucraina 782
Cucorăni (Kukureny), sat, com. M. Eminescu, jud. Botoşani 771
Cucul (Kiuko), Târgul Cucului, veche denumire a satului Plăineşti, azi Dumbrăveni, jud. Vrancea 775, 817, 824
Cugurlui (Kagoliu), loc în Basarabia de Sud 322
Curmătura sau Greaca, lac al Dunării 720
Curtea de Argeş (Argeş, Corte d'Argiş, Corde de Argis), oraş, jud. Argeş, fostă reşedinţă a Ţării Româneşti 67, 94, 125, 191, 603, 777, 856, 920; ruinele, bisericii Sân Nicoară (sec. XIII), ale Curţii domneşti 66, 195, 834, 855; episcopie şi palat episcopal la ~ 447, 919; comparaţie imagistică cu Innsbruck 66
Czartorski, Adam Jerzy (1770–1861), fost principe polon, fost ministru de externe al Rusiei (1802–1806) 540

www.dacoromanica.ro

Dacia, provincie antică; daci strămoşi ai românilor 63, 67, 94, 98, 180, 182, 188, 250, 371, 375, 405, 565, 575, 592, 593, 747; rege al ~ Decebal 89, 565; cuceritor al ~ Traian, împărat roman, supranumit Dacicus 565; romani colonizaţi în ~ 837; drum roman în ~ 363; referire la Ţările române 801, 977; referire la Ţara Românească 565, 598, 746, 908; ~ Mediteraniană referire la Transilvania 73 ~ austriacă referire la Transilvania şi Banat 321; ~ turcească referire la Ţara Românească şi Moldova 321; ~ sau geţi referire la locuitorii indigeni ai Transilvaniei 72; ~ şi proiectul spaţiului românesc sub numele vechii ~ 236; proiectul ~ al domnului Constantin Ipsilanti 312, 317
Daia (Daya, Ordaya, Tya), sat şi com., jud. Giurgiu 56, 57, 193, 327, 601, 720, 802, 813
Dalbasat v. Talpa
Dalmaţia provincie 247, 312, 314, 341, 349, 536, 537
Danemarca 308
Dantz, bancher din Constantinopol 726
Dantzig = Gdansk, oraş în Polonia 164
Danville v. Anville D' ~
Darabani (Balabat), localitate, jud. Suceava 530
Darius, fiul lui Histaspe, rege persan 183, 250 expediţia lui ~ (514 î.e.n.) 185
Dauvery, bucătar al lui Széchenyi 969
David, rege al Iudeii, (cca. 1015–c 970 a Hr.) 175
Dăulenţi, mănăstire-metoh, jud. Dâmboviţa 834
Dălhăuţi, mănăstire-metoh, jud. Prahova 833
Dâmboviţa (Dombrovizta, Dobrowissa, Dumbrovitza), râu în Muntenia 66, 194, 260, 318, 319, 341, 365, 367, 387, 406, 410, 442, 448, 449, 465, 564, 571, 621, 626, 663, 665, 709, 711, 803, 825, 840, 908, 913, 931, 940
Dâmboviţa, judeţ în Muntenia 363, 450, 603, 615, 666, 831, 834, 842, 849, 850, 852, 855, 856, 857, 869, 876; plăşi: Ialomiţa, Cornăţelului, Dâmboviţa, Dealului de sus 854; căpitănii: Târgovişte, Cuzac, Podu-Văleni, Cornăţel, Floreşti, Brezoaia, Ciorogârla 902; reşedinţa de ispravnicie la Târgovişte 776
Dâmbu (Dymbow), afluent al Teleajenului 778
Dângău (Dongo), sat, comuna Căpuşu Mare, jud. Cluj 523
Dealul, mănăstire, jud. Dâmboviţa 450, 834
Dealul Farago, lângă Satu Mare 117
Dealul turcilor trecere peste Olt, lângă Câineni 905
Debreţin (Debrezen, Debrecen), localitate în Ungaria 89, 117, 118, 969, 970
Decebal, rege al Daciei (87–106) 89, 565
Dej (Décs), oraş municipiu, jud. Cluj 98
delii, corpuri auxiliare de mercenari în Principatele Române 231
Derpt, regiment rus de dragoni din ~ 416
Deva (Davi), oraş-municipiu, jud. Hunedoara 69, 73, 74, 76, 77, 126, 127, 192, 200, 511, 512, 590; castel medieval la ~ 74; fortăreaţă şi garnizoană imperială la ~ din 584;

www.dacoromanica.ro

negustori armeni şi biserică a lor la ~ 462; evrei la ~ 584; pedepsirea răsculaţilor din 1784 la ~ 492
Devitz, aventurier şi general sârb, a dorit să ajungă rege al Muntenegrului 223
Diaconov, caporal în armata rusă (1807) 328
Dionisie Eclesiarhul (c. 1759–1820), cronicar din Ţara Românească a scris un Hronograf 867
Ditrău (Gyitro) pas în Carpaţii Orientali, comună jud. Harghita 962
Diteşti?, localitate neidentificată în Muntenia 920, 922
Divov, Pavel Gavrilovici (?–1841), senator şi funcţionar rus la ministerul de externe; călător în Ţara Românească; biografie 438, text 438–451
Djiorjou v. Giurgiu, oraş
Doboka = Dobâca, comitat în Transilvania 156
Dobra, sat şi comună, jud. Hunedoara 77, 126, 192, 201, 281
Dobrogea, provincie, călătoria mineralogului englez Clarke la 1800 în ~ 53
Docolina (Dolalina), localitate dispărută, azi înglobată în sat şi comuna Albeşti, jud. Vaslui 774, 814, 823
Doftana râu în Muntenia 905
Dognecea (Dognasca), sat şi comună, jud. Caraş-Severin 526
Doicescu Colţea, ctitor al mănăstirii Colţea (1641–1642) 940
Doing, ctitor al bisericii Sf. Simion din Suceava (cca. 1513) 455
Dolgoruki, Mihail Petrovici (1770–1806), principe rus, adjutant al ţarului, trimis în misiune la Napoleon I înainte de bătălia de la Austerlitz, a condus avangarda trupelor generalului Michelson în Principate la sfârşitul 1806 350, 351
Dolgoruki, Piotr Petrovici (1777–1826) principe rus, general, l-a arestat pe francezul Reinhardt 316
Dolgoruki, Vladimir, principe rus, general şi participant în războiul din 1806–1812) 317
Dolhasca (Dolheştie), sat şi comună, jud. Suceava 773
Dolj (Dolchi, Dolzi), judeţ în Oltenia 363, 615, 666, 776, 831, 850, 852, 859, 860, 877; reşedinţă: Craiova; plăşi: Câmpului, Bălţii de Sus, Bălţii de Jos, Jiul de Sus, Comorezul de Sus şi de Jos, Gilortul 859; căpitănii: Craiova, Poterii, Gâdiţei, Ciobanu, Produla 902; mănăstiri: Bucovăţ, Jitianu, Craiova, Obedeanu, Grămescu, Sf. Gheorghe, Sf. Dumitru; Sf. Nicolae, Vlădeanu, Dudu, Prorocul Ilie; metohuri: Segarcea, Sadova, Tutora, Târnoveţu, Roaba, Grecesti 836
Doljoi, localitate în Basarabia 771
Dolmasch v. Tălmaciu
Domokos, jude scăunal în Transilvania (1821) 954
Don, râu în Ucraina 113, 474; cazaci de la ~ 321
Dorna (Dereklui) pârâu în Bucovina 160
Dorna, actuala Dorna Codrenilor (sau Cândrănilor), sat, comună jud. Suceava 780, 782
Dorohoi (Dorhowe, Dorokoy), oraş, jud. Botoşani 107, 136, 154, 174, 768, 771, 881
Dorohoi (Horohoi), ţinut în Moldova 362
Dracula Iosif, aventurier din Ţara Românească, pripăşit la Constantinopol şi intrat în graţiile lui Galib efendi (1813) 565

www.dacoromanica.ro

Dragan, Danovan, constructor al bisericii armene Hagigadar din Suceava (cca. 1512–1513) 456
Dragomirna, sat component al comunei suburbane Mitocul Dragomirnei, municipiul Suceava; mănăstire la ~ 782, 783, 933
Dragu, comună, jud. Cluj 969
Drăgăşani (Dragogean), oraş municipiu, jud. Vâlcea; asaltul din 1821; bătălia dintre grecii eterişti şi turci de la ~ 960
Drosner, Francisc, maior imperial, comandant al grănicerilor la Braşov (1821) 963
Drummond William (1770–1828), lord, ambasador englez la Poartă (13 ian.–12 nov. 1803) 221, 222, 223, 229
Drumul Bordei (Bordi), lângă sat şi comuna Scânteia, jud. Iaşi 815
Dubayet, Jean Baptiste Annibal Aubert ~ (1757–1797), ambasador al Franţei la Poartă 243
Dubăsari, localitate în R. Moldova 310, 315, 352, 398, 400, 401, 769, 773 vamă la ~ 426
Duca, Constantin (Dovka), ofiţer eterist 934, 935, 992
Dudescu, familie boierească din Ţara Românească 947
Dudescu, Constantin (Budesko) (1760–1828), caimacam al Craiovei (1812); mare logofăt (1813) moştenitor al titlului de conte imperial 356, 357, 573, 575, 581–583; fiică a ~ Anica 947
Duff, curier englez 134
Dumbrava (Dombrava), sat aparţinând de oraşul Zlatna, jud. Alba; exploatare minieră la ~ 209
Dumbrăveni, sat şi comună, jud. Suceava 772
Dumbrăveni (Elisabetopol, Ibaşfalău) v. Elisabetopol
Dunăre (Ister, Tuna), fluviu 56, 57, 75, 87, 121, 123, 130, 132, 134, 181, 183, 184, 186, 187, 193, 194, 195, 207, 227, 228, 231, 235, 236, 238, 250, 260, 263, 290, pasim; braţe; canal (braţ, gură) Chilia 384; deltă 186; guri, braţe ale ~ 53, 55, 468, 569, 768; Sulina, Sf. Gheorghe 322; insule pe ~ Ada Kalé 594, 778; Ceatal 322, 323; Kaschora (probabil Ostrovul Cioroiului) 332; Slobozia 720; podul lui Traian peste ~ 94, 595, 860, comerţ pe ~ 273, 274; navigaţie 624; forturi la ~ v. Brăila; v. Galaţi, v. Giurgiu; v. Rusciuc; v. Silistra; trecerea ~ în Ţara Românească la 5 ian. 1807 de către Mustafa Bairaktar 633
Dürer, Albrecht, pictor german 71

E

Ecaterina I–a Skavronska, a 2–a soţie a lui Petru I şi moştenitoarea lui la tron; ţarină a Rusiei (1725–1727) 729
Ecaterina II-a (Ecaterina cea Mare), ţarină a Rusiei (1762–1796) 321, 392, 400, 538, 547, 614, 656, 657, 812
Ecsed (Etseder Pfütze), mlaştină lângă cetatea Carei 96, 117
Eder, von ~ abate la Sibiu 95
Eger (Agria, Erlau), localitate în Ungaria 116, 118
Egerbek v. Agărbiciu

www.dacoromanica.ro

Egipt 85, 233, 741, 827, 972; ocupat de trupele franceze conduse de Napoleon Bonaparte (1798) 243; referire la posibila origine a ţiganilor din ~ 106, 565, 579
Elba, fluviu în Germania 349
Eleszerna, oare Cerna?, sat desfiinţat, aproape de comuna suburbană Shelar, municipiul Hunedoara 512, 590
Elikoglu, căpetenie turcă 334
Elisabeta Petrovna, ţarină a Rusiei (1741–1761) 401
Elisabetgrad = Elisabetgrad, oraş în R. Ucraina 345, 399
Elisabetopol (Ibasfalău, Basbalov) = Dumbrăveni, com. suburbană a oraşului Sibiu, întemeiată de armeni 456; locuitori armeni: negustori, meseriaşi, nobili; intelectuali: medici, judecători, învăţători; 458 tribunale Magistrat, condus de un birou şi Consiliu (condus de un sutaş sau orator) 459, 460; biserici, şcoli; unguri la ~ castel al lui M. Apafi I la ~ 457
Elsen, general în serviciul Rusiei 314
Elveţia, elveţieni 67, 156, 195, 660, 988, ~ hangiu la Sibiu 197; brânză ~ produsă la Rădăuţi 162, retragerea fostului domn I.Gh. Caragea în ~ 569, 804
Emin Bairaktar, ienicer al lui Stürmer 719
Engel, Johann Christian von ~, autor al unei lucrări despre români 94, 110, 267
Engelhardt, Christophor Friedrich (Engelhart), (1762–1831), general în armata rusă, vicepreşedinte al Divanului Ţării Româneşti în timpul ocupaţiei ruse (mart. 1809–iul. 1812) 338, 341, 342, 347, 348, 349, 847, 947
Epir, provincie grecească 550
Erdely Orszag = Regatul pădurilor, referire la Transilvania 578
Erdödy, Joszef, conte, demnitar imperial (1821) 967
Erfurt, oraş în Germania 169; întrevederea de la ~ (oct. 1808) dintre Napoleon şi ţarul Alexandru I 633
Ertely, Feodor Fiodorovici (1767–1825) general de infanterie în armata rusă 430
Esonesd, localitate neidentificată în Transilvania 585
Este, Maria Beatrice d'~, ducesă de Modena (1750–1829) soţia arhiducelui Ferdinand de Habsburg, devenit duce de Modena prin căsătorie 527
Esterházy, familie de magnaţi unguri 523
Esterházy, Agnes, soţie a contelui ~ Janos Nepomuc, soră a contelui Banffy Gheorghe 523
Estesházy, János Nepomuc (Nepomuk, Ioan, János Dénes) magnat ungur din Transilvania, vicepreşedinte al Dietei Transilvaniei 485, 956, 958, 523; soţie a: Agnes ~
Eteria, eterişti 926, 960, 989 adepţi ai ~ Negri, Ştefanache Vogoride; conducători militari: V. Caravia, Iordache Olimpiotul, Sava bimbaşa, epitrop al ~ v. Ipsilanti Alexandru
Europa, europeni 68, 70, 85, 114, 127, 135, 141, 144, 169, 170, 180, 181, 227, 242, 244, 247, 250; passim
Euxin, Pontul ~ v. Marea Neagră
evrei 184, 185, 266, 320, 363, 367, 652; v. în Polonia 181; ~ orientali în Dacia transalpină, după cucerirea romană; veniţi din Germania, vorbitori de limbă germană; stabiliţi în Principatele Române: în Moldova, în Ţara Românească, în Bucovina, în Banat, în Transilvania 251; comerţ cu Principatele Române 104, 274, 279; stabiliţi în Ţara

www.dacoromanica.ro

Românească 408, 662, la Bucureşti 59, 599, 677, 678, 865, sinagogă şi şcoală la Bucureşti 448; la Craiova 678, 865; la Ploieşti 678; ocupaţii: comerţ, meşteşuguri 865, calităţi: hărnicie, inteligenţă, iubitori de familie, respect faţă de religie, ajutorarea confraţilor, 678; persecuţii 678, 865 ~ stabiliţi în Moldova 136, 292, 404, 730, 755 ~ la Iaşi 177, 410, 539, 788; Bârlad 774; ~ la Botoşani 174, 767; ~ la Fălticeni, la Târgu Frumos 773, ~ la Suceava 100; ocupaţii: negustori: exportă produse locale: cai şi păcură roşie („smoală evreiască") 404, 762; importă produse manufacturate polone, germane 755, 767; informatori ai Franţei la Galaţi 228; ~ în Bucovina 158; la Cernăuţi 165, 781, la Herţa 771, la Dubăsari 399; ocupaţii: exportă potasa prelucrată în Prusia 164; hangii şi cărăuşi 165; ~ stabiliţi în Banat 700; la Deva, unde plătesc taxa de „toleranţă" 584; stabiliţi în Transilvania; secte ale ~; rabinişti şi caraiţi 585; la Sighet 113; la Seini 117

F

Faca, familie de boieri munteni 360
Faca, Ioan (+ 1810) vel clucer în Ţara Românească 342
fanarioţi v. greci-fanarioţi (referire în special la domnii Principatelor Române)
Farnace al II-lea, rege al Pontului şi Bosforului Cimerian (48–47 î.Chr.) 526, 527
faraoani sau egipteni referire la ţigani 579
Faţa Băii (Facebay, Facebayer, Fulbayer), exploatare minieră lângă Zlatna 208, 513, 514, 519; galerii Sf. Maria Loretto
Făgăraş, oraş. jud. Braşov 855, 967
Făget (Faczed, Faesit, Fazette, Fatschet), sat şi comună, jud. Timiş 78, 126, 192, 201, 586, 587,
Făgetul Românesc (Olah Fătset), comună, jud. Timiş 700
Fălăstoaca (Folostok, Falstock, Falostoc), sat, comuna Comana 601, 720
Fălciu (Taltschi), sat, comună, jud. Vaslui 768
Fălticeni (Fatischi), localitate şi ţinut, jud. Suceava 362, 773, 768; stărostie pentru sudiţii austrieci la ~ ; evrei la ~ 773
Fekete-to v. Negreni, sat
Feldioara (Marienburg), sat, comună, jud. Braşov 139; locuitori: saşi, secui 137
Feldo-Banya v. Baia Sprie
Feleac (Fellgvár), Feleacu, dealurile ~ lângă Cluj 956
Felsöbánya v. Baia Sprie
Felsö Borgo v. Prundul Bârgăului
Ferdinand de Habsburg (1754–1806) devenit duce de Modena prin căsătorie; soţie a ~ v. Este Maria Beatrice d'~ 527
Ferdinand I de Habsburg, împărat romano–german (1556–1564) 97
Ferreri, Francesco–Maria, arhiepiscop catolic de Nicopole (1805–1813) cu autoritate şi asupra catolicilor din Ţara Românească 233
Ferster, colonel de geniu în armata rusă (1806–1812) 315

www.dacoromanica.ro

Fichtel, Johann Ehrenreich von ~ (1732–1795), mineralog german, funcționar imperial în Transilvania, 207
Filip, <al II-lea> rege al Macedoniei (359–336 î.Chr.) 199, 200, 343
Filipescu, Filipeşti familie de boieri munteni 340, 344, 345, 346, 360
Filipescu, Alecu (Vulpe) boier muntean, vistier (1821) 991
Filipescu, Constantin (Dinu ~) (1751–1817), boier muntean, mare ban, al Craiovei (dec. 1812–ian. 1813), mare vistier (1806) 230, 324, 325, 327, 330, 332, 337, 338, 340, 342, 596 soție ~ Ecaterina; fiu ~ Iordache 596;
Filipescu, Ecaterina (născută Balş) (1784–1842) soția lui ~ Constantin (Dinu) 596
Filipescu, Grigore, boier muntean, ajuns mare vornic, ban, agă a poliției, candidat în 1842 la tronul Țării Româneşti 357, 563, 564, 572, 927, 973 soră a ~ v. Slătineanu Catinca
Filipescu, Iordache (Gheorghe) fiul lui ~ Constantin (Dinu) 596
Filipescu, Nicolae, mare logofăt în Țara Românească (1820) soție a ~ vezi Chrisoscolea Safta 917
Filipescu–Buzatu, mare logofăt muntean la 1825 936
Filipeşti, localitate, jud. Prahova 449, 906
Filitti, Dosithei mitropolit al Ungro-Vlahiei (1739–1810), revine în 1812, se retrage din scaun 62, 63, 232, 339, 396
<Filitti> Silvestru <Constantin> (1759–1818) medic la Bucureşti, ginerele doctorului C. Caracaş 343
Finlanda 741
Fințeşti, localitate, jud. Prahova 833
Fischer, munte lângă Zlatna în Transilvania 512, 591
Fizeş (Fuéses), sat, comuna Băița, jud. Hunedoara 512, 591
Fiume, localitate în Italia 527
Flaccus, un oarecare prefect roman trimis în Moesia; teoria originii numelui de valah, român de la ~ 487
Flandra, provincie 79
Fleisch, medic austriac din Cernăuți 189
Fleishhackl, Franz von Hakenau, consul al Austriei la Bucureşti (1810–1828) 422, 431, 709, 802, 805, 918, 926, 929, 930, 933, 934, 960, 994; soție a ~ 931
Floreşti (Florest), azi comuna Floreşti – Stoienești, jud. Ilfov 94, 191, 709, 909 jud. Giurgiu mănăstire la ~ 195, 603
Focşani (Fockshan, Foksan, Foksany), oraş – municipiu, reşedință jud. Vrancea 101, 181, 187, 236, 237, 316, 346, 430, 449, 450, 530, 558, 741, 774, 775, 776, 810, 814, 823, 825, 869, 930, 932, 935; locuitorii: români, 60 familii de armeni; 465; supuşi englezi la ~ 740; biserici 465, 740, 833; ispravnici de ~ 290, 852; vin de ~ exportat 62; victoria armatei austriece, conduse de prințul de Coburg asupra turcilor (1 aug. 1789) 267; trupe ruse în războiul dintre (1806–1812) la ~ 235, 319, 410; eterişti, Al. Ipsilanti la ~ 695, 990; ciumă la ~ în 1816, 740
Foghagymas v. Igniş, munți
Fonton, Fontoni, familie de dragomani, în slujba diplomaților diverselor puteri europene, acreditați la Poartă 357

www.dacoromanica.ro

Fonton, Anton (Antoine) al 2–lea interpret al ambasadei ruse la tratativele de pace din 1811–1812 354
Fonton, Joseph, prim dragoman al Franței la Poartă, apoi al Rusiei (consilier de stat, prim dragoman) 331, 353
Fonton, Pierre, funcționar la ambasada Rusiei la Poartă 327
Fornetty, Antoine (Fornetti), secretar al comisarului francez Ch. Reinhard în Principatele române, apoi vice–consul francez la Iaşi (1802–1818) 290, 308, 309, 722, 726
Fouché Joseph (1759–1820), ministru al Poliției în Franța (1802–1816), 221, 227
Fourage, Fourager = Furaje, sat şi munte comuna Băița, jud. Hunedoara 512, 519
Franchini (Franchiny), familie de dragomani, originari din Pistoia, stabiliți în Imperiul otoman; în slujba diverselor puteri europene: Turcia, Veneția, Franța, Rusia 327
Franchini, Antonio (Antoine), dragoman al Porții 56, 327
Franchini, Carlo, frate cu Francesco şi Antonio ~ dragoman în slujba Veneției, apoi a Franței, apoi a Rusiei 327
Franchini, Francesco (François), fost dragoman de lb. turcă al Franței la Poartă, 242, 333, apoi al Rusiei 242, 327
Francisc I de Habsburg (1768–1835) mai întâi împărat romano–german sub numele de Francisc II (Franz) (1792–1804), apoi împărat al Austriei (1804–1835); vizită în Transilvania (1817) 968; soție a v. Maria Luiza de Modena 343, 718, 930, 961
Frangapoulos = „Francopulo", dragoman al lui Galib Said Efendi 56
Frangopoli, grec, ispravnic la Botoşani (1806) 189
Frankfurt am Main, oraş în Germania 199
Franța, francezi 92, 180, 197, 228, 234, 241, 243, 244, 246, 247, 254, 285, 289, passim; limbă ~ 169, 291, 339, 637 manufacturi ~ 164; ~ şi relațiile cu Imperiul Otoman 55, 85, 232, 312, 339; război (1809) cu coaliția a V–a 529; tratat secret cu Austria împotriva Rusiei (1812) 535; relații cu Rusia: tratat de comerț şi navigație (1786) 424; arestarea consulului Fr. Reinhard la Iaşi de către ruşi 316; arestarea consulului rus Kiriko L. 318; campania din 1812 în Rusia 535, 262; ocupația militară a ~ de către aliați, după înfrângerea lui Napoleon I Bonaparte (1815–1818) 986; ~ şi Principatele Române: interese comerciale 274; interese politice 248, 276, agenți diplomatici, vice consuli şi consuli ~ în Principatele Române v. Gaudin, Emile, v. Ch. Reinhard; v. Martin; v. Parant; v. Lamare v. Ledoulx Joseph; v. Sainte Luce; v. Barbier; v. Fornetty, Antoine. v. Pagé; ~ emigranți în Țările Române 368, 403, 420, 602, 662; ~ colonişti în Banat 700; modă ~ 288, 291; ambasadori la Poartă v. Brune; v. Champagny, v. Sebastiani; v. Rivière, marchiz, de ~; trimis extraordinar al ~ în Persia v. Jaubert A. ambasador la Sankt Petersburg v. Coulaincourt, Louis, marchiz de ~; ministru al Afacerilor Străine al ~ v. Talleyrand; interpret v. Franchini; ministru al Poliției v. Fouché; rege al ~ v. Ludovic al XIV–lea; împărat al ~ v. Bonaparte Napoleon I
Franzenau, director al exploatării miniere din Săcărâmb 74
Frătăuți (Fradautz) = Frătăuții de Jos (?) sau de Sus (?), sat, comună, jud. Suceava 159, 161, 164
frânci (frangy) referire la europenii din Occident 806

www.dacoromanica.ro

Frederic al III-lea cel Mare, rege al Prusiei (1740–1786) 254
Frederic Wilhelm al II-lea rege al Prusiei (1786–1797) 401
Freywald J., arhitect al palatului lui Al. Moruzzi din Iaşi 273 Fridwalsky Jan (Freywald <Jan>), (1730–1786) preot iezuit din Transilvania, mineralog 65, 517, 521
Frolov-Bagreev, consilier rus 358
Frumoasa (Sipviz), sat, comună, jud. Harghita; locuitori: români, armeni (negustori, judecători); preot armean la ~ 456, 461
Fumaţi v. Afumaţi

G

Gabrovo, oraş în Bulgaria 944
Gaillard, profesor de lb. franceză din Iaşi 786
Galbeni (Galbini), sat, com. Filipeşti, jud. Bacău 774
Galaţi (Kalsa!), port la Dunăre, oraş – municipiu, jud. Galaţi 130, 131, 133, 134, 181, 183, 187, 274, 332, 333, 339, 346, 348, 360, 371, 430, 543, 625, 627, 775, 810, 927; comerţ (import–export) 103, 264, 367, 482, 623, 624, 809, şantiere navale la ~ 184, 767; armeni la ~ 467; supuşi austrieci la ~ 767; evrei la ~ 228; judecător turc pentru locuitorii şi negustorii de rit musulman 385; vice-consul al Franţei la ~ Martin; căpitan 225, 228, 291; cucerit de ruşi (1771) 184; ocupaţie rusă în războiul ruso–turc între 1806–1812 317, 530, 482; greci eterişti în 1821 la ~ 695; ciumă (1819) la ~ 785
Galia, provincie antică în Europa 250
Galib (Seyyid Mehmed Said) efendi sol al Porţii în Franţa (după aprilie 1802) pentru semnarea unor tratate 55, 65, 67, 70, 73, 78, 79; reis efendi (1806–1807; 1808–1811, 1814) negociator în armistiţiul de la Slobozia şi al păcii de la Bucureşti 55, 73, 78, 189, 329, 330, 354, 359, 544, 557, 565, 634, 994
Galiţia, fostă provincie a Imperiului habsburgic 108, 111, 116, 155, 157, 161, 163–165, 249, 263, 362, 453, 624, 779–781, 996; armeni emigraţi în ~ 755
Galloway, comitat din Scoţia 189
Gargaadas, fost sat turcesc pe Ostrovul Cioroiului, insulă pe Dunăre 332
Gaspary, conte de ~ v. Belleval
Gaudin, Emile, numit în 1795 consul al Franţei în Principatele Române 391, 657
Găvana, mănăstire-metoh, jud. Buzău 833
Găeşti (Gayesti), oraş, jud. Argeş 65, 191, 195, 449, 603, 708, 776, 857, 919
Găiseni (Kayshène), mănăstire-metoh, jud. Dâmboviţa 834, 918, 919
Gârbou (Gorbo), sat, com. jud. Sălaj 98
Gârbovi, metoh, în fostul jud. Slam-Râmnic 833
Gârbova (Pirbowa), sat în Basarabia 771
Gârceni (Gortjou), sat, com. Crişani, jud. Sălaj 97
Geloweez v. Bilavăţ 770
Genel v. Câinelu de Sus
Geneva, oraş în Elveţia 443

www.dacoromanica.ro

Genlis, Stéphanie Felicité Ducrest du Saint-Aubain contesă de ~ (1746–1830), literată franceză 585
Genovezi 332, 837; au întărit cetatea Akermann 315
Gentz, Friedrich, cavaler von ~, secretar al cancelarului Metternich, corespondență cu domnii Gh. Caragea și Al. Suțu 746
Georgaki (Gheorgaki) = Iordache Olimpiotul
George al III-lea, rege al Angliei (1760–1820) 740
George al IV-lea, rege al Angliei; (1820–1830) fiică a ~ Charlotta Augusta 737
Georgiu (Georgio), căpitan 193
Germania, germani, provincie geografică 62, 77, 108, 131, 132, 138, 154, 171, 180, 197–199, 233, 264, 337, passim; limbă ~ 454; comerț cu Țările Române 103, 143, 164, 624 referire la austrieci 453; referire la sașii din Transilvania 68, 138; ~ locuitori în Transilvania: la Baia Mare 116; la Patal 118; la Satu Mare 118; la Sighet 113, ~ șvabi, locuitori în Banat 79, 80, 138, 700; ~ locuitori în Moldova 292, 755; ~ la Suceava 100; milă ~; ore sau poștă ~ 190
geți, 250; referire la locuitorii indigeni ai Transilvaniei 72
Geysa, rege al Ungariei (1141–1162) 586
Ghelar (Gyaller), sat, comună suburbană, municipiul Hunedoara, mine de fier la ~ 514
Ghencea (Ghenciu-aga, Gentsch-Aga), căpitan de arnăuți, eterist 935, 936, 985, 991
Gheorghe, Constantin din Iannina, a tipărit în 1757 la Veneția un dicționar în 4 limbi 639
Gheorghiadis, Ilarion, episcop de Argeș (1820–1821) 991
Gheorghieni (Giurgiov, Gyergyo, Szent-Miklos), oraș, jud. Harghita 774; locuitori: și armeni cu biserici, nobili și administrație proprie 456, 461
Gherghina, ruinele unei foste localități lângă Galați, pretinsă a fi întemeiată de împăratul roman Traian 467
Gherghița, localitate, jud. Ilfov 856
Gherla (Armenopolis, Maiakatak, Szamosujvar, Samosuvar), oraș, jud. Cluj, întemeiat de armeni (1703) 456; locuitori armeni; case, ocupații, rit și biserici; privilegii imperiale (1714) 460
Ghica, Ghiculești; familie de boieri din Țara Românească și Moldova 338, 995
Ghica, Scarlat Alexandru, fiul lui Ghica Scarlat, domn al Țării Românești (dec. 1766–oct. 1768) 941
Ghica, Scarlat, domn al Țării Românești (18 aug. 1765–2 dec. 1766) 941
Ghica, Costache (Constantin), boier moldovean (1745–1818), 230, 291; 402
Ghica, Dimitrache, mare ban în Țara Românească; case la București; fii ai ~ Alexandru ~ și Grigore ~ 745
Ghica, Eufrosina, soția boierului muntean Varlaam Constantin 358
Ghica, Grigore II, domn al Țării Românești (5 apr. 1733–18 nov. 1735; apr. 1748–23 aug. 1752) ctitor de așezăminte culturale și de binefacere 846, 944, 945
Ghica, Grigore III, domn al Țării Românești (oct. 1768–nov. 1769) în Moldova (mart. 1764–iun. 1767; sept. 1774–oct. 1777) 271, 400, 712, 766 așezământul lui ~ 758, 781; uciderea lui ~ 737

www.dacoromanica.ro

Ghica, Grigore IV, devenit domn la 1822; boier muntean, a cărui casă din Bucureşti a devenit reşedinţă a generalului rus Miloradovici şi apoi pentru domnul I.Gh. Caragea 319, 906, 940
Ghica, Matei, domn al Moldovei (aug. 1752–iun. 1753) 366, 766
Ghimeş, pas între Moldova şi Transilvania 776
Gia v. Jiu, râu
Giacomelli, funcţionar la Consulatul Prusiei (1821) la Bucureşti 926
Gidani (Zsadany), sat, jud. Satu Mare 117
Gillespie, Rollo, colonel englez 176, 180
Gilău (Gyula, Gyalu), sat, com., jud. Cluj 485, 523, 525 castel al lui Gh. Banffy la ~ 524
Gillot v. Şibot
Girsow v. Hârşova
Gisella de Bavaria (c. 973–c. 1024/25), soţia regelui ungar Ştefan I cel Sfânt 117
Giurgiu (Djourgiou, Giaourkioi, Georgia, George, Gyurdson, Yergoi), oraş-municipiu, jud. Giurgiu 130, 131, 187, 318, 319, 327, 328, 353, 428, 430–432, 437, 467, 468, 542, 555, 599, 720, 750, 802, 813, 815, 908, 929, cetate 238, 331, 417, 528, 544, 601, 666, 667; port la Dunăre, comerţ 56, 193, 367, 395; raia ~ 852; negocieri preliminare de pace (1810–1811) la ~ 354; judeţ 857
Glavacioc (Glavakioyou), râu în Muntenia 365
Glavacioc, mănăstire, jud. Vlaşca 450
Glina (Hlina), localitate pe Prut 770
Glod (Glut), sat , com., Almaşu Mare, jud. Hunedoara 511, 589
Glodeanu, Glodeni (Glodeny), azi Glodeanu–Săliştea, sat şi com., jud. Buzău; bătălia de la ~ (8 dec. 1806) dintre ruşi şi turci 237, 318, 319, 775
Glotz, Heinrich, locotenent imperial 963
Gobdelas, D.P., profesor şi Director la Academia Domnească din Iaşi (1808–1821) 789
Golescu, familie de boieri munteni; case la Bucureşti 827
Golescu, Constantin (Deniko Golesco, Dinicu), boier muntean (1777–1830), vornic; conac la Belvedere lângă Bucureşti 935; casă la Bucureşti 947; trupele lui Al. Ipsilanti (1821) în casele sale 994
Golescu, Iordache, boier muntean, între ctitorii Şcolii româneşti de la Sf. Sava 944
Golescu, Ivaşco, boier muntean, ctitor al bisericii Sf. Ecaterina din Bucureşti 942
Golescu, Radu, mare ban în Ţara Românească, a ridicat hanul ~ 943
Golgota, mănăstire, jud. Dâmboviţa 450, 834
Gorceakov, Dimitrie Petrovici (1758–1824) principe rus 356
Gordon, Thomas, englez trimis ca emisar la Bucureşti de către ambasadorul ţării sale la Poartă (1812) 580, 597,599
Gorgiar, agent austriac în Moldova 813
Gorj (Gorchi, Târgu Jiu), judeţ în Oltenia 363, 615, 776, 831, 842, 850, 852, 859, 877, 860; ispravnic de ~ v. Oteteleşanu Constantin 925; căpitănii 903; plăţi, plaiuri 860; mănăstiri, schituri, biserici 835
goţi 72, 90, 858, 860
Grădişteni, familie de boieri din Ţara Românească 338
Grăniceşti (Graniczestie), sat, com., jud. Suceava 159

www.dacoromanica.ro

Grebleşti, sat, com. Câineni, jud. Vâlcea 427
Grecia, greci 131, 132, 155, 183–185, 187, 189, 275, 343, 596 348, 351,363, 376, 537, 545, 551, 590, 723, 725, 741, 985; limbă ~ (elină) 155, 713 şi (neogreacă) 169, 411, 576 ~ referire la domnii şi boierii fanarioţi 58, 63, 90, 169, 179, 228, 242, 251, 312, 313, 323, 331, 335, 338, 344, 354, 360, 364, 380, 384, 390, 404, 565, 581, 657, 717, 788, 789, 803, 821, 913; ~ dragoman la Poartă: D. Moruzi 634; ~ negustori 62, 104, 274, 292 ~ fanarioţi instalarea în slujbe şi domnii în Ţările Române 615, 629, 630, 742; ~ locuitori la Dubăsari 399 ~ în Bucovina 158, în Basarabia de Nord 321 ~ locuitori şi slujbaşi la Iaşi 174, 177, 730, 733 ~ „sudiţi" în Principatele Române 625, ~ locuitori la Bucureşti 59, 410, 602, 912; ~ stabiliţi în Transilvania 147; la Sibiu 868; pregătirea mişcării eteriste 909, 927, 966 ~ arhiepiscop ortodox la Vidin 528
Greci, staţie de poştă în Ţara Românească 823
Griffier, John (1656–1718), pictor olandez stabilit la Londra 71
Griffith, Jules, corespondent al lui Lagarde 562
Grigore V, patriarh de Constantinopol (14 dec. 1818–10 apr. 1821), martir al Eteriei 960, 966
Grigoriopol, oraş în Transnistria, R. Moldova locuitori armeni 461, 468
Griselini, <Francesco> (1717–1783), abate veneţian, cartograf, naturalist, călător în Ţările Române 499
Grosse Wallachey v. Ţara Românească
Grozeşti, com., jud. Bacău 263, 775
Grozinţi (Groschinetz) în Basarabia? 770
Gruia, mănăstire, jud. Ilfov 450
Gueinen v. Câineni
Guilleminot, Armand Charles, conte de ~ (1774–1840); militar şi diplomat francez, mediator al armistiţiului ruso–turc de la Slobozia din 1807; călător în Ţările Române; biografie 361; text 361–368
Guliano, Catinca, născută Bărcănescu, boieroaică din Ţara Românească; relaţii 349, 355, 356, 357, 358, 947
Guliano, Nicolae (+ 1827) boier muntean; căminar 349
Guineea 972
Gura Berheciului (Gura–rehetsdrului), pârâu în Moldova 774
Gura Călmăţui (Kilnieu), sat com. Berteştii de Jos, jud. Brăila 814
Gura Humorului, sat, com. Lunca, jud. Suceava 772, 773, 780–782
Gura Lohonului (Lashan –Toora), azi Gura Crasnei 814
Gura Poştei (Gora–pouskiff), azi sat Poşta, com. Gohor, jud. Galaţi 814
Gurie, Dimitri Aleksandrovici (1760–1845) ministru rus de Finanţe 425
Gustav Adolf al IV–lea, rege al Suediei (1792–1809) 575
Guys, călător în Grecia 183

H

Habsburg, Habsburgi (Austria, austrieci, Casa de Austria, Curtea de la Viena) dinastie imperială 156, 176, 336, 360, 364, 384, 580, 585, ~ luarea Bucovinei 371, 453, 763,

www.dacoromanica.ro

ocuparea mănăstirii Cozia în aug. 1787 de către ~ 922; ridicarea lui Al. Ipsilanti în 1789 de către ~ şi scoaterea lui din Moldova 326; războaie ale ~ cu turcii (1788–1792) 574, agenţi diplomatici, consuli ~ în Principatele române 154, 326, 391, 574, 657 v. şi Raicevich, I.S., Timoni, Johann de la 1793); Schilling Leopold (de la 1797); internunţiu la Poartă v. Herbert Rathkeal, Ph.P.; arhiduce de ~ v. Ferdinand de ~; împăraţi ~ v. Leopold I; v. Carol V, v. Carol VI, v. Maria Tereza, v. Iosif II
Haciatur, preot armean, ctitor de biserici în Moldova (sec. XV) 466, 467
Hadikfalva, sat din Bucovina populat cu ceangăi colonizaţi 112
Hadrian, împărat roman (117–138 d.Chr.) 182
Haemus, vezi Balcani, munţi
Hafiz Ali, paşă de Vidin; kapudan-paşa (amiral otoman) (1810–1811) 618
Hafiz Ismail paşa, mare vizir otoman (1805–1806) 633
Hagi-Ahmed (Hagi Mehmed, Hagi Gheorghe aga, kyaya, chehaia-bey), guvernator în timpul ocupaţiei otomane a Principatelor Române (18 mai 1821–iunie 1822), apoi paşă de Rusciuc şi de Silistra 935, 937
Hagi Husein aga, comandant turc al Chiliei 316
Hagi Moscu = Ioan Hagi ~ (1748–1828), bancher şi om de afaceri macedo-român; vel cămăraş al ocnelor, vel vistier (1808) 342, 349
Hagi Pop Constantin, casă comercială în Sibiu
Hagopşa armean, ctitor de biserică la Roman (sec. XVII) 467
Haiakatak v. Gherla 528
Haken, (Heken), general rus, guvernator la cetatea Cameniţa (1812) 560
Halet effendi, consilier intim al sultanului otoman Mahmud II 635
Halici, oraş în Galiţia, azi în R. Ucraina 112
Halle, oraş în Germania 170
Hamburg, oraş în Germania 443
Hamid efendi, plenipotenţiar turc la negocierile de pace cu Rusia din 1812 354
Hammer, Iosif Wilhelm von (1774–1856) consilier austriac la Iaşi (1806), reputat turcolog 242, 251, 309, 337, 338, 343, 344, 348, 352
Hanco, Cristea sau Hacic Hancoian, boier, probabil de origină armeană, ctitor de biserică la Suceava (1521–1526) 455
Hangu (Hanga), sat, comună, jud. Neamţ 774
Hangerli, Alexandru (~ Alecu, Kandjerli) domn al Moldovei (7 mart. 1807–24 iul. 1807) 992
Hangerli, Constantin, domn al Ţării Româneşti (1797–febr. 1799) 91, 845, 867
Harkov, oraş în Rusia, fostul domn S. Callimachi în exil la ~ 346
Hariton, Sultana, sora domnului Al. Suţu 806
Harlem oraş în Olanda 580
Harting, Elena (născută Sturdza) soţia generalului rus Janus Festus ~ 560
Harting, Francisc, maior imperial (1821), 960, 961, 962
Harting, Jan Festus (Ivan Makarievici) (1756–1831), comandant la Hotin (1812), guvernator al Basarabiei (1813–1816) 330, 559; soţie a ~ 560
Hasan, seraskier, paşă de Bender 226, 315, 398, 399

www.dacoromanica.ro

Hasan bei Sirioglu, silictar al paşei de Silistra, venit cu trupele otomane de represiune asupra Ţării Româneşti (1821) 935
Hatişeriful din 1784 310
Hatişeriful din 1802 228, 258, 259, 263, 266, 310, 630, 821
Haţeg (Hetzek), localitate în Transilvania 522, 526; valea ~ ţinut 956
Hauteroche, Louis Allier de ~ (1766–1827) diplomat şi erudit francez; călător în Ţările Române biografie 190; text 190–202
Hăghig (Hichweg), sat şi comună, jud. Covasna 137, 145
Hărţăgani (Herzigan), sat, comuna Băiţa, jud. Hunedoara 511
Hăuzeşti (Choezat), sat, comuna Ţârdea, jud. Timiş 700
Hânceşti, moşie a lui Manuc bei în Basarabia 581
Hârlău (Arleu), ţinut în Moldova 362
Hârşova (Girsow, Kersewai), azi oraş, jud. Constanţa 133, 134, 148, 334
Hedervar, localitate în Ungaria 485
Helespont v. Marea Neagră
Herbelot, Barthélemy D'~ (1625–1695) orientalist francez, autor al unui dicţionar arabo-persano-turc şi a unei astrologii orientale 371
Herbert, Rathkeal Peter Philipp, baron von ~ (1735–1802), internunţiu al Austriei la Poartă (1799–1788); soţie a ~ [Marianne] von ~ 70
Herescu, Constantin (Kiresco), boier muntean, ginerele boierului Grigore Băleanu 994
Hermanopolis v. Sibiu
Hermannus, pretins împărat al ostrogoţilor de la care s-ar trage numele Sibiului; grave confuzii privind întemeierea oraşului Sibiu 69
Hermanstadt v. Sibiu
Herodot, autor grec antic 184, 250
Herţa (Hacza, Hartzoos, Herţi), orăşel în Bucovina, azi în R. Ucraina 107, 137, 768, 815; armeni la ~ 467; evrei la 771
Herţegovina, provincie azi în Republica Bosnia-Herţegovina 550
Hesse, medic german, originar din Erfurt, stabilit în Principate, curant al domnului Al. Moruzi (1804) 169
Hlina v. Glina
Hlincea (Chlinnica), sat lângă Cernăuţi, R. Ucraina 781
Hilmi Ibrahim, mare vizir (1806–1807) 633
Hocna v. Tg. Ocna, oraş
Hodod, comună în Transilvania 969, 970
Hodorăuţi (Hedreutz), localitate pe Prut 771
Homer, autor antic grec 180, 412
Horecea (Horetsche) mănăstire în Basarabia 771
Horea, conducător al răscoalei din 1784 din Transilvania 492, 586
Horgas, localitate pe Tisa în Ungaria 619
Horni v. Corni
Horodnic, sat şi comună, jud. Suceava 781

www.dacoromanica.ro

horvaţi, denumire generică pentru locuitorii din Serbia şi Croaţia; voluntari în armata rusă (1806–1812) 414
Howard, John (1726–1790) filantrop şi reformator al închisorilor britanice 582
Hotin (Chottin, Chotzin, Chotyn, Chozin), localitate azi în R. Ucraina 158, 186, 314, 769, 770; cetate turcească, raia, paşalâc 108, 110, 226, 321, 360, 384, 556, 632, 768; locuitori: români, turci, evrei; locuinţe, străzi, prăvălii, comerţ, moschei, evrei la ~ , paşă de ~ 109, 120, 121; comandanţi ruşi (generalii Elsen, Harting) la ~ 314, 559; ţinut, „district" 236, 362
Hrisoverghi, vornic în Moldova (1818) 736
Hristoveri, poate Hrisoverghi, Nicolae spătar moldovean (1809) 334
Hucas, preot armean din Iaşi (sec. XVII) 466
Huedin (Banfi-Hunnyad), oraş, jud. Cluj 485, 955
Humor, mănăstire lângă Gura Humorului în Bucovina 782
Hunedoara, oraş municipiu, reşedinţă jud. Hunedoara 514
huni 72
Hurez, mănăstire în Oltenia 451
Huşi, oraş–municipiu, jud. Vaslui; reşedinţă episcopală 767
Hust, localitate în Ucraina subcarpatică 114
huţuli, locuitori de munte, probabil români rutenizaţi pe văile Ceremuşului şi Prutului 783

I

Iacobeni (Iakobina), sat şi comună, jud. Suceava 99, 165, 779
Iacobeni şi Ana (Jacobi und Anna), mină de aur în Transilvania, probabil sat ~, comuna Plăeştii de Jos, jud. Harghita 210
Iakovenko, Ignati (?–1870), funcţionar rus cu diverse însărcinări oficiale în Principatele Române; Director al Serviciului Poştelor din Ţara Românească (după 1833), călător în Ţările Române; biografie 816; text 817–906
Ialomiţa, râu în Muntenia 260, 334, 365, 367, 442, 449, 666, 775, 777, 824, 840, 841, 856, 809
Ialoniţa, judeţ în Muntenia 363, 450, 615, 776, 831, 850, 852, 853, 869, 876, reşedinţă: Urziceni, plăşi 856; căpitănii 702; biserici în ~ 834
Ialpug, lac în Basarabia de Sud 322
Iampol, localitate în Basarabia de Sud 368
Ianache postelnic, ctitorul mănăstirii Slobozia din Muntenia 328
Ianina, localitate în Epir, paşalâc de ~ 545; paşă de v. Ali Paşa Tebelim 551
Iartakoi v. Turtucaia
Iaşi, capitală a Moldovei 98, 102, 130, 131, 135, 154, 155, 162, 168, 169, 175, 188, 223, 228, 230, passim; teoria lui Neale referitor la aşezarea cetăţii romane „Jassiorum Municipium" pe locul actual al ~ 176; aşezare, climă, străzi, case 104, 105, 177, 261, 387, 388, 530, 626, 627, 731, 763, 819; locuitori: români 101, 104; armeni 466; evrei 104, 403, 461, 530; ţigani 104; cartier: Nicoliñă 823; palat şi Curte domnească 105,

www.dacoromanica.ro

273, 291, 400, 403, 465, 471, 477, 530, 626, 763, 764, 819; comerț: târg de vite 105, 106; negustori, dughene 465; cârciumi 104; hanuri 410; hanul cel Mare 106; medici 389; spitale 105, 389, 766; farmacii 105; tribunale 611; băi turcești 671, 672, 766; fântâni 766; locuri de agrement: parcuri, grădini, pădure–dealul Copou 293, 763, 812, Podul Roșu peste râul Bahlui 766; conacul Frumoasa 411, 766; Socola 176; petrecerea timpului liber: jocuri de societate, trăsuri 628, 732, 788, ceremonie la Curte 734; port boieresc 461, 732; monumente: Academia Domnească 789; Mitropolie și biserică metropolitană 104, 106, 345, 763, cu moaștele Sf. Paraschiva 763, 403, 763, 765, 786, 812; biserici, mănăstiri ortodoxe: Trei Ierarhi, Sf. Gheorghe, Sf. Nicolae, Barnovshi, Golia, Sf. Spiridon, Sf. Nicolae 763, 765, 766; în vecinătate: Socola 766; Galata, Cetățuia 106, 107, 345, 626, 627, 763, 766; biserici armene 466; biserică romano-catolică, casă de rugăciune evanghelică 766; mănăstire catolică a Ordinului Sf. Francisc (sec. XVIII) 251; profesori de limbă franceză 461, 786; Director al Academiei Domnești: Gobdelas 788, 789; epidemii: ciumă (1771, 1819) 177, 178, 785, 786; ocupații ruse: 177 (anii 1739, 1771, 1778); cartier general la ~ al trupelor ruse conduse de generalul Michelson (1806) 233, 316, 349; Congresul și pacea din 1792 de la ~ 177, 258, 331, 392, 630, 804; tratative de pace ruso-turce în 1807 la ~ 330; călătoria lui Sebastiani în 1807 la ~ 330; intrarea și proclamația generalului Al. Ipsilanti la 22 februarie 1821 în ~; masacrul turcilor de către eteriști la 22 februarie 1821 la ~ 929; consuli străini la ~ al Austriei; v. Timoni Ludwig; v. Raab, von ~; ai Franței v. Fornetty; v. Martin; v. Reinhard (v.); al Prusiei: König; ai Rusiei v. Bolkunov, I.F.; v. Pini A.

Ibașfalău (Besfalva, Dumbrăveni), v. Elisabetopol

Ibrail v. Brăila

Ierkoi v. Giurgiu

Ierusalim, oraș 345, 373; patriarh de ~ 771, 833; mănăstiri închinate la ~ 620

Ignatie, mitropolit al Țării Românești (1810–....) 543, 545, 551

Igniș (Foghagymas), munți lângă Baia Mare, exploatare minieră la ~ 207

Igria (Igris), mine lângă Abrud 510, 588

Ikitulipașa v. Ahmed Aydin pașa

„Ilan Adasi" v. Insula Șerpilor

Ilbotinski, maior rus 334

Ilfov, județ în Muntenia 363, 450, 615, 776, 794, 831, 850, 852, 856, 857, 876, 869; plăși 856–857; căpitănii 902

Iliada (Ilissus), confuzie între Ilissus numele unui râuleț din Atica și Iliada, unul din numele Troiei

Ilikoglu (Elikoglu), aian și muselim de Silistra, rebel, apropiat al lui Pazvantoglu 227, 334

Iliria, provincie 312, 313, 536, 545, 996

illirieni sau „rați", referire la sârbii din Banat 79

Ilișești (Ilischestie, Ollichestie), sat, jud. Suceava 159, 164, 780

Ilva (Illosva), sat, comună, jud. Bistrița-Năsăud 99

Imperiul Otoman (Înalta Poartă), v. Turcia, turci

India 85, 155, 229,680, 723, referire la originea țiganilor 106

www.dacoromanica.ro

Ingigian, Alexandru, arhimandrit armean, 461
Insbruck, localitate în Austria; comparaţie cu oraşul Curtea de Argeş 66
Insula Şerpilor (Insula Albă, Ilan Adasi, Leuce, Macaron), insulă în Marea Neagră 53, 54. 186; legenda mormântului şi templului lui Ahile în ~ 53
Insulele Ionice ~ negustori din; comerţ în Ţările Române 625
Ioaniţi, cavalerii ~ referire la aşezarea lor în Ţara Românească 565
Ioniţă Asan şi părerea fantezistă a întemeierii Craiovei 666
Iordache, pârcălab în Ţara Românească (sf. sec. XVI) 942
Iordachian, mănăstire metoh în fostul jud. Sămieni 833
Iosif I de Habsburg, împărat romano–german (1705–1711) a acordat privilegii armenilor aşezaţi în Transilvania 460
Iosif II de Habsburg, coregent al statelor habsburgice (1765–1780), împărat romano-german (1780–1790) 98, 113, 115, 154, 156, 158, 162, 454, 485, 486, 526; a obligat prin lege pe locuitorii din Bucovina de a lucra la şosele 159; încercare de a îmbunătăţi soarta ţiganilor şi de a-i transforma în cetăţeni utili 504, 580
Iordache Olimpiotul (Georgaki, Gheorgaki), căpitan eterist; relaţii cu Tudor Vladimirescu 924, 991
Iova, eterist, nepotul lui Iordache Olimpiotul 924
Ipăteşti, staţie de poştă în Oltenia 823
Ipsilanti, Alexandru, domn al Ţării Româneşti (1774–1782; 1796–1797) şi al Moldovei (1786–1788) 265, 311, 326, 383, 565, 832, 847, 864, 872; în 1775 a înfiinţat Departamente pentru cauze civile şi pentru cauze penale) 611; fii al ~ v. ~ Constantin; fiică a v. ~ Ralu
Ipsilanti, Alexandru (1792–1828), fiul cel mare al domnului ~ Constantin; general–maior în armata rusă; apropiat al ţarului Alexandru I; conducător al Eteriei în 1821 237, 312, 909, 927, 935; 948, 960, 961, 962, 964, 965, 989, 990, 992–996; proclamaţiile lui ~ şi relaţiile cu Rusia 929; intrarea lui ~ în Bucureşti în 1821 991
Ipsilanti, Constantin, domn al Moldovei (martie 1799–28 iunie 1801) şi al Ţării Româneşti (18 aug. 1802–12 auh, 1806; 3 oct. 1806–19 mai 1807) 154, 178, 193, 222, 225, 227, 228, 242, 245, 247, 248, 282, 288, 311, 317, 319, 325, 338, 340, 343, 346, 368, 382, 392, 396, 447, 448, 540, 541, 631, 632, 948, 989; soţie v. ~ Safta; fiu al v. ~ Alexandru; secretar al ~ v. Belleval, G.J. conte; ~ şi proiectul reconstituirii regatului Daciei 236, 312, 313, 317; relaţii cu Franţa 230, 231, 244; relaţii cu Rusia 237, 324, 327, 328, 414, 471
Ipsilanti, Ralu, fiica domnului ~ Alexandru; căsătorită cu Al. Manu 326
Ipsilanti, Safta (1771–1866), născută Văcărescu, soţia domnului ~ Constantin 231, 288
irlandezi, înclinaţie spre jocurile de noroc 80
Isaccea, oraş, jud. Tulcea; distrusă de ruşi la 1771; 185, 335
Isaciret, localitate în Basarabia, vamă la ~ 426
Isai, fiul preotului Anton de la biserica Sf. Anton din Suceava (sec. XVIII) 455
Isaiev, Ivan Ivanovei (1748–1810), general maior rus 342, 343; operaţii militare şi rechiziţii abuzive în Oltenia 323, 344; relaţii cu insurgenţii sârbi 328, 407

www.dacoromanica.ro

Isar, localitate neidentificată în Transilvania 523
Ismail (Izmail), localitate şi cetate intrată în posesia turcilor, azi în R. Ucraina 226, 236, 246, 314, 323, 326, 328, 334, 335, 354, 768; comandant al ~ Muke belegi 316; Pehlivan-aga 542; cucerit de generalul A. Suvorov în dec. 1790 124, 384; fortificaţii la ~ 321, 322; tătari refugiaţi după 1788–1791 la ~ 321
Ismail aga v. Tersenikoglu
Istambul, Istanbul v. Constantinopol
Isten segits, sat populat cu ciangăi în Bucovina 112
Ister v. Dunăre
Italia, italieni 80, 108, 199, 202, 310, 352. 359, 486, 515, 526, 583, 687, 694, 713; limbă ~ 91, 131, 69, 375, 486, 837, 838, dinastii regale din ~ Anjou 587; ~ colonizaţi în Ţara Românească 662; studii ale boierilor români în ~ 713; retragerea lui I.G. Caragea în ~ 569
Italinski, Andrei Iakovleivei (Italinsky) (743–1827), ambasador al Rusiei la Poartă (1802–1806; 1812–1815) 222, 228, 313, 345, 349, 353, 540, 551, 631
Iulkova, localitate neidentificată, probabil în R. Ucraina 454
Iusuf-Zia paşa, mare vizir otoman (1798–1805), 91, 177, 528
Ivelici, fruntaş muntenegru (la 1812), solicitat de către Kutuzov pentru conducerea administrativă a Principatelor române 545
Iza, râu în Maramureş 113
Izvilienev, colonel rus, a ocupat Focşani în 1806 319
Izvorani, Izvoreni, mănăstire metoh, jud. Buzău 833
Izvorul Crişului (Korosfo), sat, comună, jud. Cluj 523

J

Jacobi-Kloest, Konstans Philip Wilhelm baron von ~ (von Jacobi), ministru rezident al Prusiei la Londra (9 oct. 1792–13 aug. 1816) 222
Jacquin, Josef Franz (1766–1839), profesor de Chimie la Viena, autor al unui tratat ştiinţific 161
James, servitor al lui Bentinck 125
Jaubert, Amédée, trimis extraordinar al Franţei în Persia (8 iun.–sept. 1806) 224, 225
Jena, localitate în Germania 347
Jibou (Jiboul, Sibo), oraş, jud. Sălaj 98, 953, 969, 970
Jijia (Schiga), afluent al Prutului 35
Jiu (Chil, Gia, Schwil, Sil, Zigiovul), râu în Oltenia 341, 366, 442, 666, 777, 859
Joldeşti (Soldestie), sat, com. Vorona, jud. Botoşani 733
Johnson, Sophie, călătoare engleză în Ţările Române (ante 1821) biografie 911; text 911–913
Josika, Joan (János) (1778–1843), baron, vicepreşedinte al Guberniului Transilvaniei 956
Justinian I, împărat bizantin (527–565) 595; codul de legi al ~ 566, 610, 692

www.dacoromanica.ro

K***, brigadier rus, socrul lui Beein F.B. 399
Kagoliu v. Cugurlui, lac
Kagoul v. Cahul, lac
Kaisanov, aghiotant al generalului Kutuzov 356, 357
Kalagdartis, Zinca, soția unui anume boier muntean Bolianko 356
Kalmatsaj v. Călmățui, râu
Kalpa Schiu probabil Calpacciu, evreu din Hotin 109
Kalsa v. Galați
Kameniţa v. Cameniţa
Kamenski, Nikolai Mihailovici (1778–1811) („Kamenski cel bătrân"), general rus de infanterie, comandant al armatei ruse în Moldova 343, 345, 346, 348–350, 420, 544, 548
Kamenski, Serghei Mihailovici (1771–1835), general rus de infanterie 316, 319, 335, 543, 567, 627, 628
Kanisza (Kenitscho, Canisa), localitate pe Tisa, între Ungaria şi Serbia 81
Kapnik v. Capnic
Kapoka (Kapuka) v. <Adunaţii> Copăceni; presupunere eronată pentru Napoca <Cluj> 57
Kara Ahmed paşa, comandantul armatei otomane (1552) în asediul Timişoarei; mare vizir otoman (1553–1555) 80
Kara Hirman, azi Vadu, jud. Constanţa; veche cetate 186
Kara Ibrahim, ienicer al lui Stürmer 719
Kara-Keer v. Daia
Kara Mustafa, comandant otoman; la comanda trupelor ce au jefuit Craiova în 1801, 87
Káracsay, Feodor (Karaczay) (3 oct. 1787–2 iul. 1859) conte de Valyeszáko originar dintr-o familie de militari stabilită în Banat şi Transilvania; a participat la campaniile contra lui Napoleon I; apoi în serviciul armatei persane (1853–1859), călător în Ţările Române; biografie 751–752; text 752–783
Káracsay, Andrei, tatăl lui Feodor ~; general imperial sub comanda principelui de Coburg 767
Karadja v. Caragea (Karadgia Iancu) v. Caragea Ioan Gheorghe
Karamazin, N.M. (1785–1826), cunoscut istoric rus 406
Karaval v. Caracal, oraş
Károlyi, familie de nobili maghiari din zona Satu-Mare 118
Károly, Anton, conte ~ ; nobil maghiar din comitatul Satu-Mare 96, 118
Karlsbad, localitate balneară în Cehia 443, 587
Karlsburg v. Alba Iulia
Kaschoro, probabil Ostrovul Cioroiului, pe Dunăre, lângă Giurgiu 332
Katschika v. Cacica, sat, comună
Kaunitz, principesă de ~ (1821) 969
Kayshène v. Găişeni
Kecskemé (Ketchemét), oraş în Ungaria 81, 591

www.dacoromanica.ro

Keistadt v. Miercurea Sibiului
Kémeny, Ioan, principe al Transilvaniei (9 ian. 1661–22 ian. 1662) 507, 582
Kerr Porter, Sir Robert ~ (1777–1842), pictor literat şi diplomat englez, călător în Ţările Române; biografie 800–801; text 801–815
Kerpen v. Cărpiniş
Kersewai v. Hârşova
Kersinova v. Cârcinovu
Keros Banya v. Baia de Criş
Kerson, localitate în Crimeea 329
Kesito v. Chizătău
Kiev, oraş în R. Ucraina 325, 345, 471, 559, 737
Kikinala, localitate în Serbia-Muntenegru 202
Kilia v. Chilia
Kilia slavă v. Chilia Veche
Kilneu v. Câlnău
Kilnieu v. Gura Călmăţui
Kilnitsch v. Câlniştea, râu
Kimpina v. Cămpina, localitate
Kineni Kinnin, Kynen v. Câineni
Kinner, John Mac Donald (1782–1830), căpitan scoţian în serviciul Companiei Indiilor şi agent diplomatic al Marii Britanii, ataşat între 1808–1809 unei misiuni în Persia; călător în Ţările Române biografie 1–3; text 4–12
Kiosé Ahmet, Kehaia, în armata lui Mustafa Bainectar, a intrat în Bucureşti la 30 nov. 1806, 234
Király-Darócz v. Craidolt, sat şi comună
Kiriko, Luka Grigorievici de origină grec, frate uterin al lui Fr. Summerer; consul general al Rusiei la Bucureşti între 1795–1817 cu întreruperi 61, 92, 124, 224, 235, 238, 244, 245, 269, 317, 319, 357, 395, 550, 597, 985, 986
Kirchinhof v. Topoloveni
Kirniczel v. Cărniţel
Kirnik v. Cârnic
Kirtzinoph, Kirtzinova, v. Cârcinov
Kischinov v. Chişinău
Kiss-Fallas v. Miceşti
Kiss-Munes v. Muncelu Mic
Kissedo, Kisseta, v. Chizătău
Kiss-Sebeş v. Poieni
Kitabl, profesor, autor al unei lucrări *Plantae rariores Hungariae* 118
Kitrov, general rus la Bender 320
Klausenburg v. Cluj
Kleinbetchkeret v. Becicherecul Mic
Kleine Wallachei v. Oltenia
Kliskoutz v. Chiscăuţi

www.dacoromanica.ro

Kodja, Vasil, armean din Snyatin (sec. XVII) 466
Kodja, Poghos, armean din Snyatin (sec. XVII) 466
Kodje, Axente, armean, epitrop al unei biserici din Iaşi (sec. XVII) 466
Kogălniceanu, Enache Pseudo ~ cronicar moldovean 639
Kolesery, Samuel (de Kerescer) (1663–1732), medic, inspector al minelor din Transilvania, autor al lucrării <*Auraria Romano–Dacica*> 520, 786, 787
Koloszvár v. Cluj
Kolowrat, Liebsteinsky (Kolovrat B) conte ~ comandant imperial în Transilvania (1806–1811) 522
Komlos v. Comloş
König, Ernest Friedrich (?–1178), agent diplomatic al Prusiei la Iaşi 254
Kopshani v. Copăceni
Korna v. Corna
Köros (Korosfo), v. Criş
Korsowa, Kossowa, v. Coşava
Kosety v. Costeşti
Koschia v. Cozia
Kosciuszko, Tadeusz (1746–1817), general şi revoluţionar polon 588
Kosmeli (secolul XIX), grec germanizat, călător în Ţările Române biografie 784; text 784–789
Kotov, ataşat diplomatic la Consulatul Rusiei în Principatele Române (1821) 937
Kotzebue, A. FF. von ~ (1761–1819), scriitor şi autor dramatic german 283, 538
Kotzmann v. Cosmani
Krapacs v. Carpaţi, munţi
Krasna v. Crasna, sat
Krasno-Milaşevici, Vasili Ivanoviçi (Milaşevici Vasile Ivanovici), preşedinte al Divanurilor Principatelor Române în timpul administraţiei ruse de ocupaţie (1810–1812) 345, 347, 351, 358 417, 418, 420–426, 429, 435, 541, 545; conflict cu negustorii din Bucureşti impuşi în beneficiul armatelor ruse 431
Krasowsky, apropiat al generalului rus Zass 360
Krayowa v. Craiova, oraş
Kreismark v. Miercurea
Kreuchely Ludwig, von Schwerdtberg (1770–833), consul al Prusiei la Bucureşti (febr. 1820–aug. 1833), călător în Ţările Române; biografie 914–950
Kreutzberg v. Crucii, Dealul ~
Kronstadt v. Braşov
Kriveleni v. Criuleni
Krüdener (Krüdner), Juliana de Vietingoff, baroană de ~ (1764–1826), prietenă a ţarului Alexandr I şi inspiratoarea mistică a Sfintei Alianţe 961, 966
Krupenski, Teodor, boier moldovean, vtori logofăt (1809), apropiat al administraţiei ruse, senator, apoi consilier titular în ţinutul Orhei 329, 357
Kuchanoff v. Bolkunov, I.F.

www.dacoromanica.ro

Kuciuk-Kaïnargi, pacea şi tratatul din 10/21 iulie 1774 de la ~ 144, 178, 253, 266, 270, 308, 391, 630, 656, 754, 762, 804, 821
Kuciuk Husein, mare amiral otoman, amestecat în decizia uciderii lui Constantin Hangerli 91
Kukureny v. Cucorăni
Kurt, căpitan în armata rusă 342
Kurzinov v. Cărcinov
Kustendje, Kustendgi v. Constanța
Kuşnikov, Serghei Sergheevici (1763–1839), funcționar şi senator rus, preşedinte al Divanurilor din Țările Române (1808–1810) în timpul administrației ruse de ocupație 329, 330, 345, 347, 357, 403, 406, 411, 416, 530, 541
Kuttin probabil Kyty, oraş din Galiția, în fața oraşului Vijnița, R. Ucraina; cordovan de ~ 115
Kutuzov, Mihail Ilarionovici (1745–1813), conte ~ , general, feldmareşal rus, comandant al administrației ruse de ocupație în Principatele Române (1811–1812), călător în Țările Române; biografie 413, text 413–437; 237, 334, 341, 343, 348–352, 354, 355, 356, 358, 360, 401, 402, 411, 470, 478, 479, 481–483, 536, 537, 539, 540, 541, 547, 555, 556, 599, 829; fiică a ~ v. Thiezenhauzen, contesă de ~
Kükülövár, v. Cetatea de Baltă

L

Labanov, locotenent rus 567
Lackfi, Nicolae (Laczkovicz), voievod al Transilvaniei (1367–1368) 95
Lagarde, Auguste Marie, Balthasar Charles Pelletier, conte de ~ (1780–?), emigrant francez în slujba Rusiei; revenit în slujba Franței după 1815; biografie 561–562; text 562–589
Lalande, autor al unei lucrări despre astronomie 170
Lamare, viceconsul francez, în locul lui Parant (15 dec. 1806–aug. 1809) 317, 318
Landman, Georg (Agricola Georg) (1494–1554)
Langeron, [Louis Alexandre Andrault] de ~ (1763–1831), conte francez, general în serviciul Rusiei în războaiele ruso-turce dintre 1790–1791, 1806–1812, 1828–1829; biografie 311; text 311–360; 437, 558, 960
Lanskoi, Serghei Nikolaevici (1774–1814), general locotenent rus 558
Larga (Largah, Solca, Soka) = Larga – Jijia, sat, com. Movileni, jud. Iaşi 135, 772, 815
Larissa, localitate în Grecia 786
Laskarev, Serghei Lazarievei (1739–1814), de origine armeană, consul al Rusiei în Principatele Române (1782–1786) 178, 325, 329, 657
Lashan Toota v. Gura Lohanului
latină, limbă 169, 375, 837, 838; geneză a limbii romane 564; referire la limba română 188, 363, 591
Laudon, Gedeon Ernst, baron von ~ (1716–1790), general imperial, comandant al trupelor habsburgice în campania din Banat (1788–1791) 487

www.dacoromanica.ro

Lauriston, Jacques Alexandre Bernard Law, marchiz de ~, (1768–1828), general de divizie (1805), mareşal (1823); în expediţia de pedepsire a Muntenegrului, din ordinul lui Napoleon I 232
Laybach, azi Ljubljana, capitala Sloveniei, congresul de la ~ (20 oct. 1820–12 mai 1821) şi insurecţiile din Imperiul otoman din 1821 929
Laz-Ahmed paşa, mare vizir otoman (10 apr. 1811–5 sept. 1812) 557
Lazăr, Anna, contesă, soţia lui Bathyany Joszef 954
Lazăr, Gheorghe, întemeietorul Şcolii româneşti de la Sf. Sava din Bucureşti 638, 944
Lazius, Wolfgang (1514–1565) umanist german 521
Lăcusteanu, Ştefan (1772–1825), boier muntean, sluger (1801) 343
Lăpneasa, negustor armean din Elisabetopol (Dumbrăveni) 458
Lăpuşna (Lapreschana), ţinut în Moldova 362
Lebrecht, Michael, autor al unor lucrări despre Transilvania (sfârşitul sec. XVIII) 957, 963
Ledoulx, Joseph, cancelar, viceconsul până în 1809, apoi consul la Consulatul Franţei la Bucureşti (1809–1814, cu 2 întreruperi în 1810 şi 1812) 245, 287, 318, 329, 331, 349, 423, 429, 529, 567, 568
Leibinger, Karl, general imperial în Transilvania (1821) 962, 963
Leipzig (Lipsca), oraş în Germania, comerţ cu Ţările Române 101, 148, 274, 443, 767, 825, 848, 862
Lemberg, Liov = Lvov, oraş în R. Ucraina 162, 168, 176, 189, 338, 346, 352
Lenş, Filip (Linchoux), fost mare vistier şi vornic (1820); casă pe podul Mogoşoaiei în Bucureşti 946
Leopold I de Habsburg, rege al Ungariei (1657–1705); al Boemiei (1656–1705) şi împărat romano-german (1658–1705) 585
Leopold II de Habsburg, împărat romano-german (1790–1792) 486, 583
Lespezi, mănăstire, jud. Prahova 450, 833
Lespezi (Lesputz), sat, com., jud. Iaşi 773
leşi v. Polonia, poloni
Leşnic (Lesnek), sat component al com. suburbane Veţel, oraşul Deva, jud. Hunedoara 77, 192, 585
Leţcani, actualmente Racova, sat, jud. Bacău 415
Leuce v. Insula Şerpilor
Levant, levantin 108
Levendi (Leventi), <Al. George> grec, dragoman în serviciul Rusiei; filoeterist 355, 948
Lipman, Marcus, negustor, furnizor de cai prusieni pentru Moldova 917
Lipnic, sat în Basarabia 771
lipoveni, populaţie de origină rusă; ~ la Climăuţi, la Vama, la Lipoveni 783
Lipoveni, localitate lângă Dragomirna în Moldova 783
Lipzky, baron ~, a întocmit o hartă a Ungariei 520
Liston, Robert, Sir ~ (1742–1856), ambasador al Angliei la Poartă (1794–1795; 1812–1821) 556, 802
Livonia, provincia de origine a ţarinei Ecaterina I-a

www.dacoromanica.ro

Locurile Sfinte–cuprind mănăstirile şi bisericile de la Athos, Sinai, sub oblăduirea patriahului de Constantinopol 457
Lombardia, provincie în Italia 276
Lompirt (Lompert), sat, com. Sărmăşag, jud. Sălaj 97
Londra, oraş 71, 81, 93, 222, 223, 229, 443
Lorenzo = Lorentz, medic la Iaşi (1805–1813) 189
Loveika, general rus la Akermann 320
Loviştea, ţinut în Ţara Românească 704
Lübeck, oraş în Germania 349
Lucerna, oraş în Elveţia 972
Lucrina (Linhina), localitate în Bucovina; herghelii la ~ 162
Ludolf, <Constantino Gugliemo> (1759–1839), reprezentant diplomatic al Regatului Neapole la Poartă (1790–1815); relaţii despre Ţările Române 267
Ludovic I, rege al Bavariei (1825–1848) 718
Ludovic II, rege al Ungariei (1516–1526) soţie a ~ Maria de Habsburg 115
Ludovic al XIV–lea, rege al Franţei (1643–1715) 584, 598
Ludovic al XV–lea, rege al Franţei (1715–1774) 249
Ludovic de Anjou, rege al Ungariei (1342–1382) 95
Lugoj (Logos), oraş, jud. Timiş 78, 79, 126, 192, 280, 586, 587, 593; han, poştă la ~ 201; biserică ortodoxă la ~ 281
Luica, actualmente Satin, sat, jud. Călăraşi 430
Lunca Mândrişcăi (Lunka – mendrischiti), sat, jud. Bacău 774
Lung, plaiul ~ ţinut în jud. Mehedinţi 861
Lupoieni, mănăstire, jud. Prahova 833
Lupu, Dionisie, mitropolit al Ţării Româneşti (titular din mai 1819) 830
Lützow, Rudolf (Lutzoph), conte von ~ internunţiul Austriei la Poartă (1818–1822) 802
Lyon, oraş în Franţa, mătase de ~ 723
Lysimach (Lysimachos), rege al Macedoniei antice (322–282 î.Chr.) 72, 527; medalii (Kossoni) ale ~ descoperite în Banat şi Transilvania 200

M

„Macaron" v. Insula Şerpilor
Mac Michael, William (1784–1839) medic englez; călător în Ţările Române biografie 728–729; text 729–750
Macedonski, Dimitrie, căpetenie eteristă 924, 928, 935
Mag (Mack, Magh), sat, com. Sălişte, jud. Sibiu 72, 191, 197; munte 522
Magdeburg, oraş în Germania 349
Magnesia, vechi oraş în Asia Mică; azi Manisa 597
Mahmud al II-lea, sultan otoman (1808–1839) 179, 571, 581, 635, 723, 925, 930
Mehmed paşa, comandant turc, a asediat Sebeşul la 1555 583
Mainz, oraş în Germania 345

www.dacoromanica.ro

Maiac, Maiale, sat în Basarabia 315, 426
Maleniţa, localitate în Serbia; luptele de la ~ (1807) 328
Malinovski Vaseli Feodorovici, consul rus la Iaşi (30 iul. 1800–16 oct. 1802) 131
Malta, insulă în M. Mediterană 85
Mamorniţa, localitate în R. Ucraina 771, 813, 815
Mangalia, oraş în Dobrogea 335
Mangoli, viceconsulul austriac la Galaţi (1799) 134
Manoncourt, Charles Nicolas Sonnini (1751–1812), cunoscut naturalist şi literat francez; călător în Ţările Române (1810) 747
Manteufel, Ivan Vasilievici (1772–1813), general maior în armata rusă 558
Manu, Alexandru (1755–1815), mare spătar, apoi logofăt, căsătorit cu Ralu Ipsilanti, fiica lui Al. Ipsilanti 326, 374
Manu, Dimitrie, mare dragoman la Poartă, boier cu diverse ranguri în Ţara Românească şi Moldova în timpul domniei lui Al. Moruzi 339
Manu, Grigore, mare postelnic în Moldova (aug. 1817) 735
Manu, comandant eterist al lui Al Ipsilanti 992
Manu, Al. Zamfira, soţia postelnicului Rhizo Iacovache Nerulos, nepoată a domnului Al.I. Suţu 917
Manuc bei Mirzaian (1769–1817), negustor armean; din dec. 1808 în serviciul Rusiei, amestecat în negocierile păcii de la Bucureşti (1812) 331, 339, 342, 581, 943
Manz von ~ proprietar de fierării la Iacobeni 779
Maramureş, provincie, ţinut 113, 205, 206, 526, 779, 781 comitat 118, exploatări miniere 114, 115, 204–206, locuitori, caracter 532
Marcellus, Marie Louis Jean André Charles Martin du Tyrac, conte de ~ (1795–1865), nobil regalist francez, din 1816 secretar al Ambasadei Franţei la Poartă; misiuni diplomatice la Londra (1821), Madrid (1824) şi Luca (1826–1829), secretar de stat la ministerul de Externe (1829); călător în Ţările Române; biografie 907–908; text 908–910
Marco, Ioan (?–12 dec. 1819), de origină sârbă, cancelar la Consulatul englez (1807–1810) consul al Prusiei în Principatele Române 1819; călător în Ţările Române; biografie 790–791; text 791–799, 932, 938
Marea Adriatică 99, 537
Marea de Azov 729
Marea Baltică 77
Marea Mediterană 104, 277, 988
Marea Neagră (Euxin, Pontul ~, Helespont) 85, 99, 104, 111, 134, 154, 184, 228, 260, 263, 277, 363, 365, 368, 438, 478, 482, 539, passim; insulă în ~ v. Insula Şerpilor; navigaţie, comerţ 247, 275; cetate la ~ v. Akermann; flotă rusă în ~ 537
Marghita, sat, com., jud. Bihor 118; case, castel, clădiri administrative, prăvălii, târg de vite, meşteşuguri, culturi agricole 119
Marginea, sat, com., jud. Suceava 781
Maria Luisa de Modena (1787–1816) a 3-a soţie a împăratului Francisc I de Habsburg 718
Maria de Habsburg, soţia regelui ungar Ludovic II şi sora împăratului Carol V de Habsburg 115

www.dacoromanica.ro

Maria Tereza de Habsburg, împărătească a Sfântului Imperiu romano-german (1 ,0–1780) 70, 458, 504, 578
Marienburg v. Feldioara
Maros Ujvár v. Ocna Mureş
Marşeniţa (Marschinest), localitate în Basarabia 771
Martin, căpitan, viceconsul francez la Galaţi (1805–1806) 193, 225, 228, 229, 290, 291, 424, 425
Matei Basarab, domn al Ţării Româneşti (1632–1654) 270, 310, 610, 919, 941
Matouche, vameş la Turnu Roşu 197
Mavro, Nicolae (Nicholas Mavro), secretar la Postelnicie în timpul domnului Al. N. Suţu 934
Mavrocordat, familie fanariotă domnitoare în Ţările Române 154
Mavrocordat, Alexandru (1763–1709), dragoman în slujba Porţii, negociator al păcii de la Carlowitz (26 ian. 1699); fiu al ~ v. Nicolae ~ 629
Mavrocordat, Alexandru (Deli-bei), domn al Moldovei (1782–1785), fiu al domnului Constantin ~ 106
Mavrocordat, Alexandru Firaris (Fugarul), domn al Moldovei (1785–1786) 105, 402, 764
Mavrocordat, Alexandru (Alecu) (1784–1856), fiul marelui postelnic Gheorghe ~; hatman în Moldova (1805); soţie a ~ Smaranda, născută Moruzi; ginere al domnului Al. Moruzi 176, 236, 291
Mavrocordat, Alexandru (1791–1865), fiul lui Nicolae ~, mare ban, spătar în Ţara Românească în timpul unchiului său, domnul I.Gh. Caragea 567; unul din ctitorii şcolii româneşti de la Sf. Sava 944
Mavrocordat, Constantin, domn (cu întreruperi) în Moldova (1733–1769), în Ţara Românească (1730–1761); reformele lui ~ 255, 265, 375, 617, 618, 639, 649, 803, 832, 844–846, 868, 869, 881, 980
Mavrocordat, Dimitrie (n. 1802), fiu al domnului Mavrocordat Alexandru (Firaris) 180, 188
Mavrocordat, Gheorghe (n. 1800), fiu al domnului Alexandru ~ (Firaris) 180
Mavrocordat, Gheorghe (+ 1821), mare vornic al Ţării Româneşti (iul. 1806); apoi postelnic în Moldova 176, 230, 242; fiu al ~ v. Alexandru (Alecu) ~
Mavrocordat, Nicolae, domn (cu întreruperi) în Moldova (1709–1730) în Ţara Românească (1715–1730) 629, 737, 803, 844
Mavrocordat, Nicolae (1744–1818), mare ban, ginere al domnului Ţării Româneşti I.Gh. Caragea; confundat cu fiul său Alexandru ~ 567
Mavrocordat, Smaranda născută Moruzi soţia lui Alexandru ~ (Firaris) 1881, 567
Mavrocordat, Zoe, născută Rosetti, 176
Mavrogheni, Nicolae, domn al Ţării Româneşti (26 mart. 1786–8 iun. 1790) 922, 945
Mavrogheni, Spiridon (1777–1817), secretar al dragomanului Panaiot Moruzi 726
Maxim cupeţul, negustor din Bucureşti (sec. XVIII) 942
Maximilian de Habsburg (1782–1863), arhiduce, fiul arhiducelui Ferdinand, duce de Modena şi nepot de frate al împăraţilor Iosif II şi Leopold II 486, 490, 505
Maximilian I, rege al Bavariei (1806–1825) soţie a ~ v. Carolina de Baden 718
Măcin, oraş, jud. Tulcea 333, 334

www.dacoromanica.ro

Măcinului, munți în Dobrogea 55
Mălăieşti (Malta-gast), sat, com., Gropnița, jud. Iaşi; părerea fantezistă de a fi fost reşedința lui Zamolxis 174
Mălineşti, localitate în Basarabia 777
Melinti (Melinek), sat lângă Hotin în Ucraina 770
Mănăstioara (Monastor), sat, com. Băiculeşti, jud. Argeş 66, 191, 603, 604, 708
Mărceşti (Munichest), sat, com. Dobra, jud. Dâmbovița 603
Mărgineni, localitate şi mănăstire, jud. Prahova 450, 823, 824, 833, 841
Măricel (Mariskely), sat şi com., jud. Cluj 524
Mărtineşti, localitate pe râul Râmnic; bătălia din 11/22 sept 1789 de la ~ soldată cu victoria generalului rus Suvorov asupra trupelor otomane 289, 350, 530, 922
Mărunțişu (Maronchesor, Marunice, Morunschuus), sat, com., Costeştii din Vale, jud. Dâmbovița 65, 191, 709
Mânzeşti (Manzische), mină de plumb în Bucovina 164
Méchain, Pierre, François-André (1744–1805), astronom francez; fiu al ~ V. Méchain, viceconsul al Franței la Iaşi (4 iun. 1803–22 apr. 1804), fiu al astronomului P.F. Méchain 170
Meklembourg, localitate în Germania 174
Mediaş, oraş-municipiu, jud. Sibiu 522, 960, 967, 970 pelerinaj la biserica Sf. Anton 458
Mehadia, localitate, jud. Caraş Severin; antică staţiune balneară (romană) ape minerale 594, 661, 860, 973
Mehedinți (Michedintz), district, județ în Oltenia 363, 615, 776, 831, 849, 850, 852, 877; reşedință Cerneți 860; căpitănii 903, 938; plăşi 860, 861, mănăstiri 836
Mehmed II <Fatih> (Cuceritorul), sultan otoman (1451–1481) 616
Mehmed, paşă de Silistra (1821) 935
Mehmed IV, sultan otoman (aug. 1648–nov. 1687) 468
Mehmed Arif = Mehmed Efendi (Küçük-Arif) reis-efendi (iul. 1811–22 ian. 1814) 742
Mehmed Baltagi Paşa = Beltadji Mehmed Paşa Teherdar, mare vizir otoman (15 aug. 1710 – 20 nov. 1711) 729
Mehmed Salih Efendi <Djanibi> reis-efendi (22 martie 1817–8 martie 1821) 723
Mehmed Tiranul (Mahmud, Mehmet), comandant în armata lui Mustafa Bairaktar a pus să se incendieze Bucureştiul şi mănăstirile apropiate 317, 319
Meitani, George, fanariot; soție a ~ v. Suțu Ralu 917
Meletiev, ofițer rus 342
Meletin (Mitach), afluent al Prutului 365
Melessino, general, rudă cu Ioan Cantacuzino 321
Mercy, Antoine d'Argentau (Argenteau) (+ 1767), fiul adoptiv al generalului Claude Florimond de Mercy Argentau 586
Merkellius, Michael = („Marcellius", Mashellius), agent consular al Austriei la Bucureşti (1791–1803) 61, 90, 96, 125, 955
Mesteacăn (Myires), localitate lângă Huedin 955
Metent (Mindszent), sat, jud. Satu Mare 97

www.dacoromanica.ro

Metternich, Klemens Wenzel Napomuk Lothar von ~ Winneburg (1773–1859), cancelar al Austriei (1809–1848); 593 secretar al ~ v. Gentz, Fr. von ~ 746 ~ şi insurecţiile din 1821 929, 967
Metz, localitate în Franţa, 201
Meyendorf, Casimir Ivanovici (1749–1813) baron de ~; general de cavalerie în armata rusă 314, 315, 320, 321, 329, 362, 414, 541, 625
Mezohegyes, localitate în Ungaria 97
Miceşti (Kiss-Fallas), sat dispărut, azi înglobat în municipiul Alba-Iulia, jud. Alba 515
Michelson, Ivan Ivanovici (1740–1807), general de cavalerie în armata rusă; comandantul general al armatei ruse în Principatele Române 235–238, 272, 309, 314, 316, 319, 320, 324, 325, 328, 341, 350, 362, 414, 541, 542, 632, 720
Miciurin, general rus (1806–1812) 318, 328
Miercurea Ciuc (Csik Szereda) = Csijk Szereda, oraş, jud. Harghita 776, 962
Miercurea <Sibiului> (Reismark, Reussmarkt), sat şi com., jud. Sibiu 72, 73, 191, 198, 224, 282, 522
Mihai Radu = Mihnea al III–lea Radu, domn al Ţării Româneşti (nov. 1658–nov. 1659)
Mihai Viteazul, domn al Ţării Româneşti (1593–1601)
Mihăileşti, comună, fostă reşedinţă a jud. Vlaşca 857
Mihali Delibaşa (Dellibashi Mihali), căpetenie eteristă 935, 936
Mihnea Turcitul, domn al Ţării Româneşti 942
Mihova (Mikova), sat pe pârâul Mihova, R. Ucraina 160
Mikes, nobil din Transilvania 962, 968
Milano, oraş în Italia 486, 518
Milaşevici v. Krasno-Miloşevici
Milcov (Milka, Miko), râu între Moldova şi Muntenia 363, 365, 465, 767, 775, 827
Miloradovici, Mihail Andreievici (1771–1825), general în armata rusă în războiul din 1806–1812 235, 237, 316, 317, 318, 319, 324, 325, 327, 330–332, 338–345, 360, 362, 407, 541, 542
Millitz, baron von ~, însărcinat cu afaceri al Prusiei la Constantinopol 924
Minas, arhimandrit armean la Suceava (sec. XVII) 454
Minigrel<ia>, regiment rus de ~ 416
Miniş (Menyes), sat, com., Ghioroc, jud. Arad 118
Mircea cel Bătrân (Mirza), domn al Ţării Româneşti (1386–1418) 269, 826, 973
Mitrowsky, Josef (Metrowski), conte de ~ comandant imperial în Transilvania (1790–1806) 125, 201
Miske, József (+ 1855), baron din Transilvania, soţie ~ contesa Bethlen Joszefa 960
Mislea, mănăstire-metoh, jud. Prahova, 833
Mistaşiu, negustor de origină rusă venit la Bucureşti în războiul din 1806–1812 432
Mociu (Mócs), sat şi com., jud. Cluj 523
Mocrin (Mokrin), localitate în Serbia 81, 202, 592
Modena, ducesă de ~ d'Este Maria Beatrice; duce de ~ Ferdinand de Habsburg, arhiduce 527
Moesia (Mysien), provincie antică 94, 371, 487

www.dacoromanica.ro

Moftinul Mare (Nagy-Majtény), sat, com., Moftin, jud. Satu-Mare 118
Moghilev (Mohilov, Mohilău), localitate în R. Ucraina 103, 316, 426, 770, 771, 772
Mohamed = Mehmed Sokolli, mare vizir (1565–1579); la 1552 a participat la asediul Timişoarei 80
Moldauisch Kimpolung v. Câmpulung Moldovenesc
Moldova, moldoveni (Bugdanul, Carabogdania, Cara Iflak, valahi) 73, 96, 101, 130, 131, 162, 144, 173, 175, 177, 180, 238, 260, 261, 290, 365 passim; capitală v. Iaşi aşezare geografică, împărţire ad-tivă 362, 405, 734–736, limbă ~ 182, 405, 761; climă, locuitori 399, 637, 638; alogeni: armeni în ~ 456, 744; evrei în ~ 730, 755; greci în ~ 730; germani, poloni, ruşi lipoveni în ~ 755; ţigani în ~ 187, 755; tribut şi alte obligaţii ale ~ la Poartă 217, 617, 753, 754; clase şi relaţii sociale în ~ 102, 103, 293, 367, 368, 618, 755; desfiinţarea şerbiei la 1749 în ~ 617, 981; categorii fiscale, impozite şi venituri 266–269; 277–278, 367, 368, 385–387, 617, 618; bogăţii ale solului şi subsolului (agricultură, animale, mine şi ocne, păduri, vii, livezi) 104, 168, 180, 181, 366, 367, 373, 374, 404, 762, 763; comerţ 103, 273, 274, 621–625; porturi v. Galaţi 482; monede şi capacităţi de măsură 763; hanuri, poştă 168, 769; comportament, ocupaţii, alimentaţie, locuinţe 182, 647–649; costume 756, 757; boierii şi modul lor de viaţă, privat şi public 639–641, divorţuri 411, 642; religie, superstiţii 646–649; venituri ale bisericii 619, 620; educaţie, influenţa franceză în ~ 758, 759; tratamentul femeilor 106; epidemii în ~ 103, 404, 731, 813; dregătoriile şi acordarea lor în ~ 612, 759, 820, 821; ceremonialul numirii şi instalării domnilor 379, 380; familii de boieri ~ Bogdan, Cazimir, Conachi, Balş, Paşcanu, Răducan, Rosnovan 753; relaţii ale ~ cu polonii, cu ungurii 819; cu Franţa, cu Rusia 226, 227; ~ şi proiectul Conferinţei Dunărene 277; ocupaţia rusă (1770) 392, (1809) 470, (1812) 544, 729; domni ai ~ v. Ştefan cel Mare, Ştefan Rareş, Vasile Lupu, Ghica III Grigore, Dimitrie Cantemir; Nicolae Mavrocordat, Al. Mavrocordat (Deli bei), Al. Mavrocordat (Firaris), Al Moruzi, Mihai Suţu; Constantin Ipsilanti, Scarlat Callimachi; mitropoliţi ai ~ Gavriil Bănulescu-Bódoni; Costachi Veniamin
Moldova, râu, afluent al Siretului 189, 365, 466, 767
Moldovița (Moldowitza), râu în Moldova 160
Monnet, Antoine Crimwald (1734–1817), chimist francez, autor al unui Atlas mineralogic al Franţei 525
Moravia, provincie în Cehia 157, 164, 311, 326
Moreea, provincie în Grecia 550, 723, 724
Moretti, Francesco, farmacistul curţii din Iaşi a domnului Scarlat Callimachi 950
Moriolles, Alexandre Nicolas Léonard Charles Marie de ~ (1760–1845), nobil francez, emigrat în Polonia după izbucnirea Revoluţiei franceze, în slujba Marelui Duce Constantin al Rusiei, autor de memorii şi opere literare; călător în Moldova; biografie 469; text 469–483
Moruzi (Marusio), Moruzeşti, familie fanariotă domnitoare în Principatele Române 90, 178, 179, 245, 291, 313, 538
Moruzi, Alexandru (1750–1816) domn în Moldova (cu întreruperi mart.–dec. 1792; sept. 1802–aug. 1806, oct.–mart. 1807); domn în Ţara Românească (15. ian. 1793–aug. 1796; 28 febr. 1799–8 oct. 1801) 56, 84, 85, 86, 90, 124, 154, 175, 176, 178,

www.dacoromanica.ro

179, 184, 188, 189, 227, 229, 230, 231, 235, 236, 242, 245–247, 273, 291, 311, 317, 339, 342, 345–347, 350, 392, 402, 403, 540, 553, 611, 631, 632, 634, 829, 872; confuzie cu Al. Mavrocordat; cu Dumitrache Moruzi 179; relaţii cu Franţa 244–246; restaurator al Curţii domneşti din Iaşi 401; fondator al spitalului Sf. Visarion din Bucureşti 945 fiică a ~ v. Smaranda ~ ginere al ~ v. Mavrocordat, Al., hatman
Moruzi, Anastasia, soţia lui Lucas Argyropoulo 918
Moruzi, Constantin, domn al Moldovei (1777 sept. 30–1782 mai 29); soţie Smaranda, născută Ghica fiică: Sultana ~ 538
Moruzi, Constantin, mare dragoman al Porţii, executat de turci la 1821 992
Moruzi, Dumitrache (1768–1812), frate cu Panaiot ~ şi domnul Alexandru ~; mare dragoman al Porţii (1808–1812) în delegaţia otomană de pace de la Bucureşti (1812) decapitat apoi de Poartă 179, 189, 249, 330 354, 359, 404, 557, 634, 635, 995
Moruzi, Maria, fiică a dragomanului Al. Moruzi; soţia lui H. Comnen 348
Moruzi, Panaiot (Panaiotaki), dragoman al Porţii executat la 1812 frate cu Dimitrache ~ şi domnul Alexandru ~ 56, 59, 78, 179, 634, 635, 726
Moruzi, Smaranda, fiică a domnului Alexandru ~ căsătorită cu Al. Mavrocordat, hatman 176, 236
Moruzi, Smaranda, născută Ghica, soţia domnului Constantin ~ 538
Moruzi, Sultana, fiică a domnului Constantin ~; soţie a lui Scarlat Ghica, guvernator al Basarabiei în 1812 538
Moruzi, Zoe, născută Rosetti, soţie a lui Alexandru ~ 290
Moscova, oraş în Rusia 62, 63, 226, 320, 324, 329 Curte imperială la ~ 737; fortăreaţă (Kremlin,) biserici, moaştele Sf. Dumitru Donskoi 66
Movila, Moviliţa (Moghila, Movilitza), sat şi com. jud. Ialomiţa 775, 814, 824, 825
Mugal, fiica preotului armean Anton din Suceava (sec. XVII) 455
Muke belegi, comandant turc al cetăţii Ismail 316
Mulgrave, Henry Phipps, baron de ~ secretar de stat pentru Afacerilor Externe al Angliei 224, 225
Müllenbach. Mühlbach v. Sebeşul Săsesc 874
Muncelu Mic (Kiss-Munes), sat al com. suburbane Veţel, municipiul Deva, jud. Hunedoara 515
Munkács, azi Muncaceva, în R. Ucraina, cetate la ~ 133, 114
Münnich, Burhardt Cristof, felmareşal în armata rusă; victorie asupra turcilor la Stăuceni (28 aug. 1739) 109
Muntenegru, muntenegreni 223, 536, 550; arhiepiscop de ~ Petru (Petar Petrovici) I 232
Muntenia, referire la Ţara Românească 904
Muntenia (Valahia Mare) provincie în Ţara Românească 321, 334, 340, 341, 342, 363, 365, 419, 448, 841, 857, 866; judeţe în ~ 363, 852
Murad IV, sultan otoman (1622–1640) 765
Mureş (Marisus, Marosche), râu 69, 74–77, 98, 156, 201, 462, 511, 515, 518, 533, 584, 958, 959
Murgu, mare vornic, fost pârcălab de Hotin, confundat cu hatmanul Eremia „Cernăuţeanul", pentru aceeaşi faptă de trădare la 1574 a lui Ioan Vodă cel Viteaz 110

www.dacoromanica.ro

Muscel (Mouchschelo, Câmpulungului), judeţ sau district în Muntenia 363, 451, 615, 666, 776, 831, 840, 842, 850, 852, 857, 869, 876; plăşi, căpitănii 902; metohuri 834; fenomenul guşaţilor 662
Musin-Puşkin, Alexei Ivanovici (1744–1817), conte, arheolog şi academician rus 400, 406, 411
Mustafa al III-lea, sultan otoman (1757–1774); confuzie cu Mustafa al IV-lea 399
Mustafa al IV-lea, sultan otoman (29 mai 1807–28 iul. 1808), confuzie cu Mustafa al III-lea 399, 571, 581
Mustafa-Celebi, paşa (18 iun. 1807–28 iul. 1808), participant la lupta cu ruşii de la Obileşti (2/14 iun. 1807) 328
Mustafa paşa Bayraktar (Alemdar, Bairaktar), aian rebel de Rusciuk, paşă de Silistra (1806) serasker, apoi mare vizir (28 iul.–15 nov. 1808) 317, 331, 332, 342, 395, 542, 581, 633; ocupă Bucureştiul (1808) 316, 317
Mustan aga de Silistra, căpetenie militară otomană în armata de pedepsire a insurgenţilor din 1821 din Principatele Române 936

N

Nagy Ag, Nagyag, Nojag v. Săcărâmb
Nagy Almash v. Almaşu Mare
Nagy-Bánya v. Baia Mare
Nagy-Károly v. Careii Mari
Nagy-Majtény v. Moftinul Mare
Nagy Kanizsa = Canişa, localitate în Ungaria, la Sud de Seghedin 699
Nalatzi, baron din Haţeg 526
Noua Ingrie, regiment rus (1806) 319
Nancy, oraş în Franţa 529
Nanette, menajeră la familia Reinhard 309, 310
Napoca, presupunere greşită a fi Kapoka (satul <Afumaţii> Copăceni) 57
Napoli = Neapole, oraş în Italia 356
Napoleon Bonaparte, general, prim consul al Franţei (4 aug. 1792–18 mai 1804); împărat (18 mai 1804–6 apr. 1814; 20 mart. 1814–22 iun. 1815); p. 224, 226, 227, 232, 289, 312, 345, 347, 349, 352, 359, 482, 529, 536, 541, 631–633, 657, 961, 963, 966, 983, 986, 995
Naxos, insulă grecească 189
Nădrag, ţinut în Transilvania; întreprindere minieră la ~ 217
Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti (1512–1521); ctitor al mănăstirii Curtea de Argeş 286, 855
Neale, Adam (m. 1832) medic militar scoţian; călător în Moldova şi Ţara Românească; biografie 172–173; text 173–189
Neamţ, mănăstire în Moldova 337, 398
Neamţ, ţinut 415
Neamţ v. <Târgul Neamţ>
Neapole, regatul ~ invadarea ~ de către trupele lui Napoleon I Bonaparte în 1806, 227, 247

www.dacoromanica.ro

Necăbăuți (Nedeboutz, sat lângă Hotin 770, 771
Nectarie, fost episcop de Râmnic (1792–1812), apoi mitropolit al Țării Românești (1812–1819) 746, 944
Negoiești, mănăstire, jud. Ilfov 450
Negreni (Fehete-to), sat, com. Ciucea, jud. Cluj 485
Negreni, oraș, jud. Bihor 953–955, 970
Negrești, localitate în Basarabia 733
Negri, secretar al diplomatului francez P. Ruffin 726
Negri, Ștefanache Constantin, fost mare postelnic în Moldova; caimacam al Moldovei la 1821, 926, 927, 949, 989
Negrișoara (Negrischara), valea ~ referire la renumita Valea Negri pentru apele sale minerale 782
nemți v. germani; v. Habsburgi
Nenciulescu, Alexandru (cca. 1770–1843); mare logofăt al dreptății (1839) în Țara Românească 175, 338, 359
Nerva, împărat roman (96–ian. 98 d.Chr.) 94
Neuilly, localitate în Franța 201
Neumarkt v. Târgu-Mureș
Nicolae I, țar al Rusiei (1825–1855) 539
Nicolaev, oraș în R. Ucraina 350; gubernie 362
Nicopole (Nicopol, Nikopol), oraș, în Bulgaria 94, 238, 320, 778; reședința episcopului catolic de ~ 233, 448, 711 episcop catolic de ~ v. Ferreri Francisco Maria
Nijgorod, regiment rus 315
Nil, fluviu în Egipt 290, 972
Ninive, oraș și cetate antică 337
Nipru, râu 737
Nistru, râu 53, 109, 111, 158, 159, 162, 183, 246, 250, 260, 292, 310, 314, 315, 329, 330, 346, 348, 342, 352, 364, 365, 368, 371, 384, 398, 399, 400, 412, 430, 431, 453, 470, 530, 549, 634, 716, 723, 763, 768, 769, 771, 782, 784
Nojag = Nogyag, sat, comuna Certeju de Sus, jud. Hunedoara; numele real este Săcăramb v. Săcărâmb
Nojac (Skeremb), este vorba de satul Nojagul românesc, aflat la Sud de Săcărămb; 518
Noua Suliță (Nova Selica), sat, actualmente înglobat în în comuna Sulița, jud. Botoșani 770
Novisad (Neusatz), oraș în Serbia 491
Novses, preot armean la Iași (sec. XVII) 466
Nubia 741
Nucet, mănăstire, jud. Dâmbovița 450, 833, 834
Nürenberg, oraș în Germania 443
Nyires v. Mesteacăn

O

Obilești, bătălia de la ~ (2/14 iunie 1807) dintre ruși și turci 328
Obreja (Obrussa), sat, comuna Mihalț, jud. Alba 523

www.dacoromanica.ro

Obreja, comună, jud. Caraş–Severin 959
Obrenovici, Milos principe al Serbiei (1815–1839) 993
ocà = 24/5 lire engleze sau 1,272 kg 621
Oceakov, general maior rus 317
Ocna v. Tg. Ocna
Ocna, Ocnele Mari = Ocnele Mari, localitate, jud. Vâlcea 777, 778, 842, 859; saline la ~ Ocna Mureş (Maros Ujvár), oraş, jud. Alba 967, 968 saline la ~ 957, 958
Ocna Sibiului (Salzburg), oraş, jud. Sibiu 523, 584
Ocna Slănicului (Oka Slamikul) = azi Slănic, jud. Prahova 777
Ocna Şugatag (Sugatag), sat, comună, jud. Maramureş, saline la ~ 114, 205, 206
Ocniţa, sat în Basarabia 771
Odessa, oraş 54, 313, 317, 320, 326, 343, 345, 350, 359, 625, 773, 785, 966, 988
Odivoaia mănăstire, jud. Vlaşca 450
Odobeşti, oraş, jud. Vrancea 740, 824 renumit pentru vinuri
Odorhei = Odorheiu Secuiesc, oraş, jud. Harghita locuitori; armeni la ~ 462
Offen (Offenbaia) v. Baia de Arieş
Ohanisian, Ghazar, birău armean din Gheorghieni (sec. XVIII) 461
Oituz, râu 775
Oituz, pas 108
Okavitz, văduva ~, călătoare în Turcia 198
Okapi, Okopi, oraş pe Nistru 109, 111
olah, olacz v. români
Olah Fatset v. Făgetul Românesc
Olanda, olandezi 443; manufacturi ~ 164; reprezentant diplomatic la Poartă al ~ Van Dedem
Olapian v. Pianu Românesc
Ollischestie v. Iliseşti
Olonețk, regiment rus 318, 342, 407
Olt (Alt, Aluta, Altun sau Aulten), râu 67, 68, 93, 98, 138, 140, 156, 196, 260, 340, 341, 346, 363, 367, 406, 448, 449, 533, 597, 604, 605, 606, 667, 700, 702, 704, 776, 777, 778, 831, 840, 841, 857, 855, 859, 909, 922, 972; nisip aurifer în ~ 575
Olt, judeţ în Ţara Românească 363, 451, 615, 776, 852, 853, 855, 857, 869, 876; reşedinţă v. Slatina; plăşi în ~ 858; căpitănii în ~ v. 902
Oltenia (banatul Craiovei, Valahia Mică, Kleine Wallachei, La petite Valachie, Valahia austriacă), provincie în Ţara Românească 255, 328, 332, 340, 341, 343, 406, 448, 528, 529, 578, 618, 776, 778, 831, 840–842, 850, 857, 858, 866, 868, 869, 899, 926, 961, 966, 989, judeţe ale ~ 363, 835–836, 852; v. şi Romanaţi, Vâlcea, Dolj, Mehedinţi; mănăstiri, metohuri în ~ 451, 835; venituri din vămi 360; bănie 236, 596, 776; ban al ~ 596, 666 şi Filipescu C. caimacam al ~ 356, 526, 563 v. şi Dudescu Constantin; Arghiropol, Gh.; campanie militară rusă (1809–1810) în ~ 346; panduri, voluntari în armata rusă, condusă de generalul Zass 350 pazvangii în ~ 83, 419; Revoluţia lui Tudor din 1821 în ~ 694, 927
Olteniţa (Oltenizza), oraş, jud. Giurgiu 794

www.dacoromanica.ro

Olteţul râu, afluent al Oltului 366
Onţeşti, staţie de poştă în Moldova 824
Onut, Onutu (Onuth) sat, azi în R. Ucraina 157, 782
Oradea Mare (Nog Varad, Nagy Varad), cetate, oraş; 953, 954, 955; biserici şi edificii, negustori şi nobili armeni de rit catolic la ~ 463
Oraşul de Floci, târg, la vărsarea Ialomiţei în Dunăre; azi dispărut 777, 834
Oraşul Nou (Ujváros), sat, comună, jud. Satu-Mare 114, 117
Orăştie (Czasswaros, Sassevaroche, Szaszvaros), oraş, jud. Hunedoara 74, 151, 192, 198, 584; cetate la ~ 282
Orchiş „lacul" (Ochischen, Orchischen) probabil „bălţile" de la care a luat numele judeţul Bălţi) 107
Orhei, judeţ, în ~ 362
Orient 106, 288, 752
Orlea (Orla) sat, înglobat în Roşia Montană, jud. Alba 510, 588
Orléans, oraş în Franţa 274
Orlov, A.V., amiralul flotei ruse la Cesmé ce i–a învins pe turci la 5 iulie 1770 124 Orşova <Veche>, localitate în Banat 362, 419, 592, 593, 594, 651, 778
Orşova Nouă, turcească referire la fortăreaţa din fosta insulă Ad-Kalé pe Dunăre 594, 778
Ostriţa, localitate în Basarabia 771
Ostrov, localitate în Muntenia 65
Otaci (Osaki) sat, comuna Păltinoasa, jud. Suceava 771, 773
Oteteleşeanu, Constantin, sluger, ispravnic al jud. Gorj (1821) 925
otomani v. Turcia, turci
Oudomme, general în serviciul Rusiei 350
Ounchestey, Oursicht v. Unceşti
Ovatam, fiul lui ~ armean din Suceava (+ 1631) 455
Ovidiopol, localitate pe Nistru şi lacul Ovidului lângă Akkerman 384
Ovidiu <Publius Naso> poet roman exilat la Tomis 80, 184, 187, 250, 188, 592
Oxford, Universitatea din ~ 736, 737

P

Pactolul, râu aurifer din Lidia. cunoscut în antichitate 520, 575
Pagé (Pagés), girant al consulatului Franţei la Bucureşti (1821) 308, 310, 931, 933; frate vitreg al lui Parant
Paget, Arthur, Sir ~ lord englez, plenipotenţiar al Marii Britanii la Poartă (1807) 633
Paladi, Constantin Bogian, hatman în Moldova (1817); soţie a ~ v. Callimachi Ralu, fiica domnului Scarlat Callimachi; 726, 733
Paleologi, familie de boieri din Principatele Române pretinzând a fi scoborâtori din ultimul împărat bizantin Constantin al XI-lea Dragases 615
Palestina, provincie 282, 585
Palm, familie contală maghiară, a soţiei contelui J. Bánffy 486

www.dacoromanica.ro

Pană, vistier muntean (sec. XVIII) 942
Pancevo, localitate în Banatul sârbesc 487
Pannonia, provincie antică 513
Pantazoglu, grec, fost grămătic al lui Constantin Ipsilanti, ridicat la rangul de mare căminar 351
Papazoglu, Dimitrache hagi, ctitor al hanului ~ din Bucureşti (1784–1785) 943
Parandier, Pierre, diplomat francez, agent secret în Polonia, secretar şi însărcinat cu afaceri la ambasada franceză din Constantinopol (24 dec. 1804–10 sept. 1805) 194, 195, 196, 197, 199, 201, 224
Parant, Louis Joseph (1774–1806), viceconsulul Franţei la Iaşi (1797–1798; 1805–1808); strămutat la Bucureşti la 18 martie 1806 cu rangul de subcomisar, apoi de consul (23 iul.–15 nov. 1806) 225, 241, 245, 246, 249, 289, 308, 318, 348, 556
Paraschieva (Paraskieva), localitate probabil pe pârâul Paraschiva lângă Bârlad 774
Paraschiva (Para-Skiva), pârâu, afluent al Bârladului 814
Paris, oraş 81, 180, 190, 193, 201, 221, 222, 242–245, 248, 256, 275, 277, 320, 329, 362, 565; moda de ~ 274, produse de galanterie de la ~ 443
Paşcanu, familie de boieri din Moldova, probabil familia Cantacuzino-Paşcanu 753
Paşcani, localitate, jud. Iaşi 773
Passarowitz, azi Pojarevać, localitate în Serbia, pacea austro–turcă din1718 de la ~ 701, 778
Patal, veche denumire a satului Viişoara, jud. Bihor; locuitori: români, maghiari, germani, ţigani 118
Pavel I Petrovici ţar al Rusiei (1796–1801) 85, 230
Pavianovich, Anton, ofiţer imperial de infanterie (1821) 963
Pazvantoglu <Osman> Paşa (Asslan-Oglu, Baysand Oglu, Passwan-Oghlou, Paswan-Oglu) (1758–1807) paşă rebel de Vidin 83, 84, 86, 121, 124, 130, 131, 227, 356, 357, 596; pazvangii (trupele lui ~)
Pătrăuţi, mănăstire de maici, înfiinţată de Ştefan cel Mare (1487) şi desfiinţată la 1814, 933
Păuca (Poka falva), sat şi comună, jud. Sibiu 523
Pârâul Roşu (Voros Patak), azi Roşia, sat, com. Bolşa, jud. Hunedoara; băi de spălat aurul la ~ 514
Pârteşti (Pertestie), sat, jud. Suceava 160
Pârşcov, mănăstire-metoh, jud. Buzău 833
Pechea (Peké, Petya), sat şi comună, jud. Galaţi 134, 775
Pehlivan paşa Ibrahim (1760–1820), comandant al cetăţii Izmail, implicat în războiul din 1788–1792 321, 328, 331, 542
Peloponez, peninsulă greacă 966
Penza, regiment de muşchetari ruşi din ~ 415
Pereschiv (Pereskiff), sat dispărut, jud. Galaţi 739
Perişani (Perichan), sat şi comună, jud. Vâlcea 67
Persia, perşi 183, 224, 726; limbă ~ 169; rege al ~ v. Darius; trimis extraordinar al Franţei în ~ v. Jaubert A.; relaţii cu Rusia (1806) 247; pretinsă origine a ţiganilor în ~ 579
Persiceni, staţie de poştă în Muntenia 823

www.dacoromanica.ro

Peru, peruvieni referire la semnificaţia bogatelor Principate Române şi locuitorilor lor pentru grecii fanarioţi 104, 577, 620, 762, 913
Pescennius, Niger (m. 195), general roman, guvernator al Siriei la sf. sec. II d.Chr.
Pesta v. Budapesta
Petersburg v. Sankt Petersburg
Petrovaradin, cetate, oraş, azi în Serbia 993
Petreşti, localitate lângă Carei în Transilvania 969, 970
Petru I <Alekseevici> (Petru cel Mare), ţar al Rusiei (1682–1725) 107, 749; război cu Carol XII 177; campania şi pacea de la Prut (1711) 118, 185, 729, 767
Petru I (Petar Petrovici, „Vladika Gospodar") (1782–1830) episcop şi principe de Muntenegru 232
Petru Aron, domn al Moldovei (1451 oct.–1457 cu întreruperi) 269
Petru Rareş, domn al Moldovei (1527–1538; 1541–1546) 270
Peuce v. Tulcea
Peyssonnel, Charles Claude (1727–1790), consul francez în Crimeea; călător în Ţările Române 104
Philippide, Daniel (?–1813), călugăr şi cărturar grec, activitate la Bucureşti, Iaşi, Chişinău, autor al unei Istorii a românilor 170, 750
Phineus, figură mitologică 380
Pianu românesc (Olapian, Pianum Walacca, Vlahpian), azi Pianu sat şi comună, jud. Alba 518
Piatra Neamţ, oraş-municipiu, jud. Neamţ 774
Piccolomini, Enea, devenit papă sub numele de Pius al II-lea (1458–1464), cunoscut umanist italian 487
Pietrile (Pietri), sat, comuna Băneasa, jud. Giurgiu 601, 720
Pietrişu (Petriki), sat, jud. Mehedinţi 340
Pilippos (Pilibbos), catolicos al armenilor (1643) 455, 466
Pini, Aleksandr, grec originar din Corfu, ajuns consul al Rusiei la Bucureşti (1817–1822) 809, 926–930, 939–934, 948, 960, 976, 979, 985, 986, 991, 994, 995; soţie a ~ 917, 926, 931
„Pinum" pretinsă aşezare antică pe locul Bucureştiului 709
Pirbowa v. Gârbova, localitate
Pisani, Andrei, consul al Rusiei la Iaşi (1813–1824) 734, 996
Piteşti (Piteste), oraş-municipiu, jud. Argeş 66, 104, 191, 195, 286, 318, 430, 449, 573, 603, 707, 708, 777, 841, 855, 856, 919; reşedinţa ispravnicului 776, 909; locuitori, case 66, 195, străzi, prăvălii, negustori 708; biserici 834
Platonov, Matvei Ivanovici (1751–1818), hatman al cazacilor, participant la război în 1809 alături de ruşi contra turcilor 344, 401, 482
Plătăreşti, mănăstire, jud. Olt 451
Plăviceni, mănăstire, jud. Olt 451
Pleşa (Plescha), azi sat, comuna Mănăstirea Humorului, jud. Suceava; ocne de sare la ~ 160, 161
Pletten v. Salcea, comună

www.dacoromanica.ro

Pliniu <cel Bătrân> (23–79), autor roman 72
Ploieşti, oraş – municipiu, jud. Prahova 430, 449, 776, 778, 833 evrei la ~ 678
Plusc (Plusk, Pluschk) Ignatie, medic districtual în Bucovina; la Iaşi (1811–1819) 766; a vizitat Dorna şi Poiana Negri în 1806 782
Poarta de Fier, Poarta de Fier a Transilvaniei, la hotar cu Banatul 75, 512, 591
Poarta romanilor (Poarta romană, Poarta lui Traian) ruine antice lângă Câineni, pe Olt 94, 705, 777
Pocuţia, provincie poloneză 112, 160
Podeni, mănăstire-metoh în fostul judeţ Săcuieni 833
Podolia, provincie polonă, azi în R. Ucraina 109, 362; principe al v. Coriatovici Teodor 113
Podu Kermann oare Podul lui Gherman? localitate în Moldova? 772
Podu Lipcani (Podu liphani), localitate pe Prut 770
Pogany havas (Pogany-Havas) = muntele Păgânul în Carpaţii Răsăriteni 776
Pohorlăuţi, sat în Bucovina; albastru de ~ 782
Poiana, mănăstire-metoh, jud. Prahova 450, 833
Poiana (Poyanna), sat, com. Balşa, jud. Hunedoara 518
Poieni (Kis Sebes), comună, jud. Cluj 955
Pojorâta (Posovitza), sat, comună, jud. Suceava 99, 779
Polizu, Kiriaki (Keriyoheoh Polizie), negustor grec, cu case comerciale la Bucureşti, Sibiu, Viena; consul al Prusiei (1792) în Principate 130, 131, 144
Polonia, poloni (leşi) 130, 164, 177, 247, 326, 347, 351, 352, 356, 359, 364, 371, 384, 388, 390, 527, 530, 557, 583, 762, 774, 866; limbă ~ 291, 475; superstiţii 492; comerţ cu Ţările Române 549; relaţii politice cu domnii români 253, 819; armeni din ~ 453; evrei în ~ 181, 788; ~ în Bucovina 158; ~ în Moldova 755; la Siret 453; regi ai ~ v. Bathory Ştefan; v. Sobieski Ioan
Poltava, bătălia de la ~ (1709) 769
Pontafel, localitate la graniţa Ungariei cu provincia Carinţia 955
Pontul Euxin v. Marea Neagră
Porta, conte de la ~ v. Sebastiani
Porcurea, azi Vălişoara, localitate în Transilvania 76
Porta Ferres referire greşită la Porţile de Fier ale Transilvaniei 65
Portugalia 180
Polentina v. Bolintin, sat
Potemkin, Grigori Aleksandrovici (1736–1791), kneaz, general şi om politic rus; apropiat al ţarinei Ecaterina a II-a 321, 399, 400, 547, 766, 785, 812, 818
Poti, port la Marea Neagră în Georgia 353
Potocka, contesa ~ nobilă polonă (1818) 572
Potocul (die Potok) probabil Ciorogârla, lângă Bucureşti 719
Potosi, minele de la ~ din Peru 104, 762
Potosan, Potuşani v. Botoşani
Prahova (Praova), râu 904, 905, 906
Prahova, judeţ în Muntenia 363, 450, 615, 776, 831, 833, 850, 852, 853, 856, 869, 876; căpitănii în ~ 902; plăşi în ~ 854 reşedinţa v. Ploieşti

www.dacoromanica.ro

Prahovița, mănăstire-metoh, jud. Prahova 833
Principatele Române referire la Moldova și Țara Românească 242, 248
Pripoare (Propory, Prepora, Pribora), sat, comuna Perișani, jud. Vâlcea 191, 196, 603, 605, 920, 921
Prisăcani (Piritschke-Pass), pas între Moldova și Țara Românească 242, 248
Pritzelwitz, Adolphe, baron, în suita contelui von Schladen 917, 918, 920, 922
Provența, localitate în Italia 372
Prozorovski, Aleksandr Aleksandrovici (1732–1809), feldmareșal rus, comandant suprem al armatei ruse în Principatele Române (1808–1809) 329–331, 334, 341, 351, 395, 398, 400, 402, 414, 430, 470, 474, 478, 482, 542, 543; a ars casele locuitorilor din Măcin și i-a gonit 334; ~ și organizarea corpului de panduri olteni pe lângă armata rusă 342
Prundul Bârgăului (Felso Borgo), sat, comună, jud. Bistrița-Năsăud 156
Prusia, prusieni 108, 109, 164, 165, 247, 292, 347, 348, 367, 657; comerț cu Țările Române 103, 443, ~ și războiul de 7 ani (1756–1763) 401; ministru rezident al ~ în Marea Britanie v. Jacobi von ~; însărcinat cu afaceri la Constantinopol al ~ v. Miltitz, baron von ~ Schladen von ~ consuli ai ~ în Țările Române v. Marco Ioan; v. Sakellario, Gh.; v. Polizu, Kiriaki; v. Kreuchely; rege al ~ Frederic II cel Mare
Prut, râu în Moldova 103, 107, 112, 159, 162, 163, 176, 177, 185, 250, 260, 314, 317, 331, 353, 358, 365, 371, 384, 387, 453, 467, 634, 651, 722, 723, 729, 730, 763, 767, 768, 769, 770, 771, 773, 783, 801, 812, 818, 927; confuzie cu Bahluiul 472; vama la ~ 785: pacea de la ~ (22 iulie 1711) 729
Ptolomeu, descrierea Oltului de către ~ 67
Pükler, general imperial la Alba-Iulia 508
Pürker Ignatz, negustor originar din Elveția ~ la Sibiu 156
Puscu, mănăstire, jud. Dâmbovița 834
Pusztaháza, depozit de sare în Maramureș 114
Putila, sat pe râul Putila, azi în R. Ucraina 160
Putna, râu în Moldova 775
Putna, fost județ în Moldova 362
Putna, sat, comună, jud. Suceava; manufactură de sticlărie la ~ 100, 780; mănăstire 782
Puțeni (Pucen) veche denumire a satului și comunei Valea Mărului, jud. Vaslui 183
Puțul lui Haret (Puzzalui hared), apoi Hanul lui Haret, azi Haret, sat apropiat orașului Mărășești, jud. Vrancea 774
Pylarino, Iacob, medic la Curtea domnească din București în timpul lui C. Brâncoveanu; a preluat de la români practica inoculării pustulelor de variolă 487

R

Raab, Josef von ~, consul al Austriei la Iași (1811–1821); între 1814–20 mart. 1818 a îndeplinit și atribuțiile vice-consulului englez la Iași, 730, 734, 810, 811
Rabutin, Jean <Louis> Roger Bussy, conte de ~, comandant general imperial al Transilvaniei (1696–1708) 585, 702

www.dacoromanica.ro

Racoviță, Constantin, domn al Țării Românești (mai 1753–febr. 1756; mart. 1763–ian. 1764) 658, 845
Racoviță, Maria, sora domnului Al. Suțu 806
Racoviță, Mihail, domn al Țării Românești (oct. 1730–oct. 1731) 577
Racoviță, Ștefan, domn al Țării Românești (26 mai 1764–18 aug. 1765) 843
Radomirești, actualmente sat al com. suburbane Letea Veche, municipiul Bacău, jud. Bacău 315
Radu Mihnea, domn al Țării Românești, cu întreruperi (sept. 1601–mart. 1602; 1611 mart.–mai 1611; sept. 12–aug 1616; aug. 1620–după aug. 1623) 880, 941
Radu <Negru>, domn legendar al Țării Românești 565, 614, 623, 666, 855
Raicevich, [Stephan Ignaz], negustor raguzan, agent al Imperiului Habsburgic în Țara Românească, călător în Țara Românească (1783–1784) 267, 272, 278, 279, 657
Rainer, Joseph (1783–1853, arhiduce de Habsburg, fiul împăratului romano–german Leopold II; a preluat în 1809, temporar, o parte din prerogativele fratelui său, împăratul Francisc II; numit în 1814 viceregе în Lombardia și Veneția; călător în Maramureș și Bucovina (1810); biografie 531–532; text 532–533
Rákóczy (Rákóczi), familie de nobili maghiari în Transilvania 95, 96, 116, 580, 585, 877
Rákóczy I Gheorghe, principe al Transilvaniei (1630 dec. 1–11 oct. 1648) 524, 580
Rákóczy, Gheorghe al II-lea, principe al Transilvaniei (1648 oct. 11–7 iun. 1660) 524, 580
Rákóczi, Francisc al II-lea (8 iul. 1704–1711) 585
Rakool v. Sacu, sat
Ralet, Isac, mare logofăt în Țara Românească, caimacam după plecarea lui Ipsilanti Constantin (după 16 aug. 1807) 396
Ralic pașa domnul otoman fugit din Constantinopol în timpul răscoalei din 1809 825
Ramiz pașa v. Seid Abdullah Ramiz pașa
Rarancea (Rerentsche), localitate în Bucovina de Nord 770
Rasova (Rasoveț, Rossosal), sat și com., jud. Constanța 121, 130, 133
Rasti, ispravnic în Țara Românească (1820) 919
rați (Ilirieni, raitzen) apelativ pentru sârbii din Banat v. sârbi
Razgrad, localitate în Bulgaria 346
Razumovski, Andrei Kirilovici (1752–1836) conte rus 345
Raymondi, Michele, italian, călător în București (1801) 122, 124
Răchitna, localitate în Bucovina 770 (există și Răchita, munți spre Transilvania)
Rădești (Rége), sat, com. Bălăbănești, jud. Vaslui 135
Rădăuți (Radautz), oraș, jud. Suceava 159, 164, 779; domeniu; creșterea vitelor (cai, oi) 162, 163, 782
Răducan, familie de boieri din Moldova 753
Răduleşti, mănăstire în jud. Râmnicul Sărat 833
Răzvan, căpitan, ctitor al bisericii Răzvan din București (sec. XVII) 942
Râmnic (Râmna, Rumnetz, Reinina), râu 365, 449, 749, 852; victoria din 11/22 sept. 1789 generalului rus A.V. Suvorov asupra turcilor de la ~ 289, 474, 809, 810, 824, 852; înnecul lui Arcadi A. Suvorov în ~ 350, 562, 775, 824

www.dacoromanica.ro

Rămnicul <Sărat> (Râmie, Târgul Râmnic), oraş în Muntenia, 472, 475, 482, 530, 775, 777, 814, 824, 833, 852
Râmnicul Sărat (Slam Reimnick) judeţ în Muntenia 363, 615, 667, 776, 831, 850, 852; plăşi 853; căpitănii 902
Râmnicul <Vâlcii> (Rimnick, Rimnik ander Olt, Reminick, Voultscha, oraş-municipiu, jud. Vâlcea, 104, 156, 448, 619, 776, 859, reşedinţă episcopală 447, 449; 666; episcop de ~ 447, 449, 647
Râul de Lom, râu Ţara Românească 841
Recas (Rehas, Ricoche, Rigas, Rikass) sat şi com., jud. Timiş 79, 126, 192, 202, 587, 592
Recea (Rescha), sat, com. Horgeşti, jud. Bacău 775
Recordon, François (1795.1844) elveţian, secretar al domnului I.Gh. Caragea călător în Ţara Românească; biografie 659–660; text 660–697
Reghin, oraş, jud. Mureş; armeni la ~ 462
Reinhard, Charles Fréderic (1761–1837) originar din Germania; în serviciul Franţei începând din timpul Revoluţiei franceze, inclusiv în cel al Restauraţiei; prim secretar de ambasadă la Napoli din nov. 1793; numit în ian. 1794 şef de departament în M.A.E. al Franţei; ministru plenipotenţiar pe lângă oraşele hanseatice (sept. 1795–oct. 1797; în misiune diplomatică la Berna (iul. 1799); acreditat pe lângă oraşele hanseatice (1802–1805); numit la 18 mart. 1806 rezident şi comisar general pentru Principatele române; călător în Ţările române; biografie 239–241; text 241–396; 225, 229, 345
Reinhard, Christine (1773–1815), născută Reimarus; originară din Germania; soţia lui Charles Frederic ~ 280
Reinhard, Charles, fiul soţilor ~ 290, 308, 333
Reinhard, Sofia, fiica soţilor ~ 290, 352
Reis, localitate neidentificată în Banat 126
Reismarck v. Miercurea Sibiului
Reni (Tomarova, Tomorova), localitate în R. Ucraina) 769
Repedea (Rapida), râu în Basarabia de Sud 322, 323
Repnin, Nicolae Vasilievici (1734–1801), prinţ rus, general 177
Repninsky, Serghei, general rus numit preşedinte al Divanului Ţării Româneşti 356, 357, 358
Repninski, Ştefan Iacovlevici, general rus (după 1825) 416
Republica Batavă (Ţările de Jos), ambasador al ~ v. Van Dedem van de Gelder 84
Richard al III-lea, rege al Angliei (1483–1485) 956
Richelieu, Armand Emannuel du Plessis, duce de ~ (1766–1822) emigrat în Rusia, guvernator de Odesa 315, 316, 320, 321, 345, 352
Riga, oraş; guvernator de ~ v. Kutuzov 483
Rin (Rhin), râu în Germania 197, 202, 290, 345
Rivière, Charles François de Riffardeau, marchiz de ~ ambasador al Franţei la Poartă (1816–1820) 222, 723
Rivoir, valet al lui Kinneir 595

www.dacoromanica.ro

Rizzi, Antonio Zannoni (1736–1814), geograf şi cartograf italian, călător în Germania, Franţa, Polonia, autor de hărţi 250
Rizo Rangabé, Ralu, sora domnului Al. Suţu, soţia marelui postelnic Iacovache Nerulos ~ 806
Rizu = Rizo (Rhizo) Iacovache Nerulos, mare postelnic în Ţara Românească (1820); soţie a ~ v. Manu Al. Zamfira 917
Robert, francez de origină; secretar al Ecaterinei Balş; apropiat de generalul rus Miloradovici 340
Robeşti, sat, com. Câineni, jud Vâlcea 427
Rodna, sat, com., jud. Bistriţa-Năsăud 782
Rodofinikin, Constantin Constantinovici (1766–1838), diplomat rus, conducător al Cancelariei diplomatice pe lângă administraţia rusă în Moldova 309, 325, 327, 328, 342–346, 348, 350–353, 401, 559
Rogacev, maior rus 342
Rohatyn, oraş în Galiţia 112
Rohrer, Joseph (1769–1828), om de cultură austriac, profesor, statistician; călător în Ţările Române; biografie 152–153; text 153–166
Roma, oraş 448, 565; columna lui Traian de la ~ 90, 182; misionari catolici în Moldova de la ~ 251
Romagna, regiune în Italia 494
Roma, Roman Imperiul ~; romani 188, 405, 565, 592, 754; coloni ~ în Dacia (referire la geneza românilor) 59, 363, 405, 592, 837; tumuli şi drumuri ~ în Banat 80; medalii ~ 72 referire eronată la rumâni, ţărani aserviţi din Muntenia 250; împăraţi ai ~ v. Traian; v. Septimiu Sever v. Caracalla Antonius
Roman, oraş – municipiu, jud. Neamţ, 114, 733, 774; locuitori, case; armeni la ~ 466, 467; district, ţinut în Moldova 362; episcopie ortodoxă de ~ 619, 767
Romanaţi, fost judeţ în Oltenia 363, 615, 667, 776, 831, 850, 852, 859, 876; reşedinţă v. Caracal; plăşi, 858; căpitănii 902; mănăstiri, metohuri 836
Romanitis, vistier în Ţara Românească 947
români (valahi, valacchi), 65, 78, 132, 196, 251, 332, 342, 343; 350, 360, 586, 923; geneza şi caracterul limbii ~ 169, 576, 639, 837; locuitori ai Ţării Româneşti 59, 237, 238, 564 ,602 ~ referire la „rumânii" din Ţara Românească 378, 408, 707; locuitori în Moldova 182, 158; locuitori în Banat 79, locuitori în Transilvania 78; practici ale medicinii populare la ~ 487; numiţi români, „românii austrieci", olach, olacz, valacchi, wlach 98, 278, 486, 487; ~ la Braşov 150; 464, la Patal 118, la Seini 117, la Sighet 113, în Maramureş 533; băiaşi (mineri) 217, 865; descriere fizică, caracter, îndeletniciri 488–497; 533 religie, obiceiuri 497–501; superstiţia vampirilor 492; cei strămutaţi în Moldova şi Transilvania numiţi „ungureni" 649
Rona (Ronaszegh) = Rona de Sus sau Rona de Jos, sat, com., jud. Maramureş 113, 115
Rosetti, Zoe v. Moruzi Zoe
Rosetti-Roznovanu, Iordache (1764–1836), mare boier moldovean; vistier (1795–1812); în ultimii ani de viaţă, mare logofăt şi preşedinte al Divanului Domnesc; autor de memorii privind reorganizarea Principatelor Române 330, 415

www.dacoromanica.ro

Roesler = Roesler Robert şi teoria lui (sec. XVIII) referitoare la români 521, 753
Rosova v. Coşava
Roşia Montană (Vorospatak, Verespatak), sat, com., jud. Alba 213–215, 519
Roşia de Secaş (Veresegyhaz), sat, com., jud. Alba 523
Rothen Turn = v. Turnu Roşu
Rousseau, Jean Jacques (1712–1798), scriitor şi filozof iluminist francez 961
Rumelia, provincie otomană 233, 267, 313, 749, 802
Rucăr, comună, jud. Argeş 855
Ruffin, Pierre, Jean Marie (1742–1824), consilier al ambasadei franceze la Constantinopol (1804), prim secretar al acesteia (1805), însărcinat cu afaceri (1816) 246, 726
Ruffo, Fabrizio (1744–1827), cardinal italian (1791); organizator al rezistenţei antifranceze în Regatul de Neapole (1799) 233
Ruhedorf von ~, autor al unei hărţi a Ţării Româneşti 488
Rumford, Thomas Benjamin (1753–1814), medic englez 968
Rupea, localitate, jud. Braşov 962
Rumianţev, Piotr Alexandrovici (1725–1796), general, feldmareşal al armatei ruse în războiul din 1768–1774 184, 321, 334, 346, 352, 393, 419, 540, 547
Rumianţev, Nicolai Petrovici (1754–1826), om de stat rus, ministru de Externe (1807), cancelar al Imperiului (din 1809), 424, 425, 431, 432, 537
Rusciuc (Rousciuc, Rouzchook, Rusciuc, Rouschticuck, Roudschuk, Rutschuk), azi Russe, oraş în Bulgaria 56, 130, 191, 193, 233, 236, 238, 318, 329, 331, 437, 468, 528, 542, 544, 548, 555, 594, 599, 601, 667, 718, 719, 778, 815, 908, 929, 932, 934, 989, 996; aian de ~ v. Ismail aga Tersenikoglu 227; paşă de ~ Mustafa Baïraktar 317, 364, 395, 581
Rusia, ruşi (Curtea de la St. Petersburg), 53, 57, 64, 65, 85, 107–108, 111, 134, 158, 162, 165, 176, 177, 178, 180, 181, 183, 224, 227, 227, 232, 234, 238, 243, 246, 247, 253, 254, 258, 259, 264, 270, 273, 277–279, 292, 311 passim; capitală v. Moscova, v. Sankt Petersburg ministru de finanţe v. Guriev; generali ~ Bagration P.I., Meyerdorf C.I.; Michelson I.I., Bahmetiev N.Al., Kutuzov M.I., Suvorov A.I.; Ulannis K.K.; feldmareşal, Prozorovski; principi comandanţi militari: Rumianţev P.A. şi N.A.; Potemkin, Gr.A.; cazaci în armata rusă 315, 350, 351, tătari emigraţi în ~ 368; protejat al ~ v. Manuc bei; ordine: crucea Sf. Vladimir 984; ~ şi relaţiile cu Turcia; ambasadori ~ la Poartă v. Tomara V.S., Italinski, A.I., Stroganov, Gr.Al.; războaie, tratate: pacea de la Prut (1711) 729; războiul din 1768–1774 şi pacea de la Kuciuk-Kaïnargi 144, 253; Senedul din 1783 821; tratat comercial (1798) 312; pacea de la Bucureşti (mai 1812) 352, 483, 615, 618, 763; ~ şi relaţiile cu Franţa 227, 312; tratat de comerţ şi navigaţie (31 dec. 1786) 424; ~ înfrântă la Austerlitz (2 dec. 1805) 529; ambasador francez în ~ Coulaincourt, L. de ~ 422; ~ şi relaţiile cu Principatele Române 346, 347; ruşi (lipoveni) locuitori în Moldova 755; ~ comerţ cu Moldova 103; ruşi locuitori în Ţara Românească 662; comerţ cu Ţara Românească 62, 443, 549, 862; „protectori" ai creştinilor ~ din Principatele Române 258, 259; ~ şi hatişeriful din 1802 228; şi războaiele de la sfârşitul secolului XVIII 1812 185, 226,

www.dacoromanica.ro

248, 254, 276, 529, 542, 822; ~ şi proiectul „dac" al lui Ipsilanti C. 313; Preşedinte al Divanurilor Ţărilor Române v. Kuşnikov, S.S., generali, felmareşali ai ~ v Suvorov, v. Rumianţev, v. Bagration; v. Michelson I.I., v. Miloradovici, v. Kutuzov; v. Prozorowski miniştri de Externe ai ~ v. Budberg A.E.; v. Czartoryski A.J.; ambasadori ai ~ la Poartă v. A.I. Italinski; Tomara V.; agenţie consulară ~ în Principatele Române 235, 657; consuli şi viceconsuli ~ v. Lascarev S.L.; Pisani Andrei, Kiriko L.Gr.; Ravici Al.I.; I.F. Bolkunov; Malinovski, F.V., Pini Al.; ţari ai ~ v. Petru I (cel Mare); Alexandru I Pavlovici; Pavel I Petrovici; ţarine ale ~ Ecaterina a I-a; Ecaterina a II-a (cea Mare)

Ruşii de Vede = Roşiorii de Vede, oraş, jud. Teleorman 449, 776, 777, 857

ruteni (rusniaken), populaţie slavizată în Bucovina şi N. Maramureşului 173; la Sighet 113, în Bucovina 533

S

S, dl de ~ = Sover, redactor al unei publicaţii din Hamburg 344

Sabaneev, Ivan Vasilievici (1772–1829), general rus de infanterie, participant la războiul dintre 1806–1812; negociator la pacea de la Bucureşti 353, 354, 357, 428

Sabar, râu în Muntenia 319, 341, 365

Sacu (Ravkool), sat, com., jud. Caraş-Severin 593

Sadagura (Satagura), târg lângă Cernăuţi, R. Ucraina 770

Sadova (Schadova), sat, com., jud. Suceava 160

Sainte Aulaire, Jean Irien de Beaupoil, marchiz de ~ (1745–1830), om politic francez 313, 325, 326, 340

Saint-Jullien, general austriac 422

Sainte-Luce (St. Luce), comisar, consul provizoriu al Franţei la Bucureşti (1803–1806) 194, 221, 225, 242, 243, 244, 287

Sakellario <Gheorghe> (Sakélari), baron, bancher, probabil acel Gh. Sakellario, învestit la 1817 consul al Rusiei 932

Salcea (Pletten), comună suburbană, municipiul Suceava 772

Salih, paşă de Silistra (1813) 569

Salm, von, familie princiară austro–germană venită în Ungaria; confuzie cu familia contală Palm 486

Salvator Rosa (1615–1673), faimos pictor şi muzician italian 182

Sambuccus = Ioan Sambuc (1531–1584), istoric maghiar la Curtea împăraţilor Maximilian II şi Rudolf II de Habsburg 80

Samurcaş, Constantin (Samourkash), boier muntean, apropiat al administraţiei ruse de ocupaţie cu diverse însărcinări şi ranguri 347, 348, 357, 358, 427, 434, 926; eteristul (vornic) 926, 934

Sankt-Petersburg (Peterburg, St. Petersburg), oraş în Rusia 62, 64, 226, 234, 248, 272, 317, 319, 324, 325, 345, 349, 350, 391, 422, 431, 483, 540, 545, 559, 567, 631, 656, 737, 984, 985

www.dacoromanica.ro

Saône, râu în Franţa 724
saporoshani – au comis dezordini şi au omorât arnăuţii căutaţi de trupele otomane de ocupaţie (1821) din Principatele Române 936
sarmaţi, populaţie antică 58, 72, 90, 250
Sarmizegetusa confuzie cu Zlatna 518
saşi (saxoni), colonişti germani în Transilvania 71, 73, 95, 137, 149, 150, 159, 649; confuzie cu cavalerii teutoni 282; conte al ~ Bruckenthal, baron von ~ 95
Sassevaroche v. Orăştie
Satu Mare (Sandomari), sat, com., jud. Suceava 159
Satu Mare (Sătmar, Szatmar-Németh), oraş-municipiu, jud. Satu-Mare 116, 117, 129; comitat 96, 116, 117, 118
Sava Fochianos, căminar, bimbaşă, comandant al gărzii domneşti în Ţara Românească, eterist 927, 930 şi Moldova 934–937
Savoia, Eugeniu de ~ (1663–1736), principe, general în serviciul Habsburgilor 588, 592, 606
Savoia, regiment de ~ 967
Saxa, Saxonia, mărfuri (porţelanuri, manufacturi) de ~ 443, 767
Săcărâmb (Nagy-Ag, Nagyag, Nojag, Nagy-Ag), sat, com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara 74–76, 213, 215, 245, 246, 511, 514, 589; mine (şi de aur) la ~ 75–78, 515; confuzie cu satul românesc Nojag (Naiac) 518
Săcueni (Székelyhid), sat, com., jud. Bihor 118
Săcuieni (Saac, Secuieni, Bucov), fost judeţ în Ţara Românească, înglobat azi în judeţele Prahova şi Buzău 363, 450, 615, 831, 833, 841, 842, 850, 852, 853, 856, 869, 876; reşedinţă: Văleni 776; plăşi 853; căpitănii 903
Sălătruc (Salatrock, Saratrouk, Salatrok, Saletrug, Salakro), sat, com., jud. Argeş 66, 67, 191, 195, 603–605, 705, 706, 909, 920
Săncăuţi (Sankovitz), localitate în Bucovina 770
Săsar (Rivulus Dominarum) = pârâul Doamnelor, lângă Baia Mare 116
Sâmbătă, sat, com. Voila, jud. Braşov 962
Scanavi, Dumitru, bancher grec din Constantinopol; fiică: Elena, căsătorită cu domnul Ioan Gh. Caragea 568
Scânteia (Scenty, Schentki, Skintei), sat, com., jud. Iaşi 135, 183, 229, 774, 823
Scemnitz, poate Schemnitz în Austria? 590
Scheia (Skei), sat, com., Alexandru Ioan Cuza, jud. Iaşi 733
Schia, mănăstire metoh în fostul jud. Săcuieni 833
Schija, Schiul v. Jijia, râu
Schiller <Friedrich> ilustru scriitor german 588
Schilling, Leopold von ~, funcţionar la Cancelaria Consulatului austriac la Iaşi; locţiitor al reprezentantului diplomatic austriac (1797) 154
Schladen, Friedrich Leopold von ~ (14 mai 1722–31 aug. 1845), reprezentant diplomatic al Prusiei la Poartă (iun. 1817–nov. 1820) 916, 918; contesă von ~ 918
Schmidius, I.F., probabil şef al al Serviciului cartografic al Rusiei; harta lui ~ 250

www.dacoromanica.ro

Schmidt Friedrich (1779–?), teolog şi profesor german al fiilor Domnului Al. Moruzi la Iaşi (1804); călător în Moldova; biografie 167; text 168–171
Schugatak v. Ocna Şugatag
Schusteck, Emanuel, baron ~, general, comandant al armatei austriece în Transilvania (1821–1827) 960, 989
Schuster, Michael, pastor luteran la Bucureşti (1730) 577
Schwarz, pastor sas în Bucovina 179
Schwerdtberg von ~ v. Kreuchely Ludwig von ~
Schwind, Ludovic, von ~ colonel, comandantul garnizoanei militare la Turnu-Roşu 701, 960, 961
sciţi 58, 182, 184; pretinşi strămoşi ai moldovenilor 180; confuzie cu sârbii 79
Scoţia, provincie 189
Scufas Nicolae (Skufa, Skoufo), grec, arendaş al vămilor din Principate 918, 922, 922
Sculeni (Skulin), sat, com., Victoria, jud. Iaşi 773, 817, 818
Sebastiani, Horace François Bastien (1772–1851), conte de la Porta, general, mareşal, ambasador al Franţei la Poartă (10 aug. 1806–27 apr. 1808) 228, 230, 231, 233, 245, 247, 292, 317, 327, 330, 339, 345, 346, 632
Sebeş (Millerbach), râu în Transilvania 464, 955, 959
Sebeşul Săsesc (Müllenbach, Sas Sebeş), oraş, jud. Alba 73, 74, 125, 126, 191, 198, 199, 282, 522, 583, 960; străzi, case, han 198; locuitori: saşi, armeni 464
Sebes Vár v. Bologa
secui, în Transilvania 143, 649; ~ la Braşov 150; la Feldioara 137; ~ în regimente de pază la Câineni 574; ~ în Bucovina 158
Segărineşti, transcriere coruptă pentru Sărăcineşti, azi Balota, jud. Vâlcea 427
Szeged (Seghedin), oraş în Ungaria 81, 591, 699
Seid Abdullah Ramiz paşa (Ramiz-paşa), amiral (capudan) al flotei (1808–1809) 571, 855
Seid Ali paşa, amiral (capudan) al flotei otomane (febr. 1807–aug. 1808) 395
Seini (Sziner-Várallya), com., jud. Satu-Mare locuitori (români, evrei, ţigani) 117
Selim effendi, plenipotenţiar turc la tratativele de pace (1810–1811) 353, 354
Selim al III-lea, sultan otoman (1789–1807) 245, 292, 326, 327, 571, 631 reforme: Nizam-i-djedid 581
Seniavin, Dimitri Nikolaevici, amiral al flotei ruse în Marea Neagră
Serbelloni, Antoine, comandant al regimentului 2 husari din Aiud 958
Serbia, sârbi (illirieni) 108, 223, 246, 267, 292, 313, 325, 328, 341, 352, 401, 408, 499, 536, 544, 550, 551, 553, 594, 618, 624, 658, 827, 860, 961, 966, 996; ~ raţi: referire la sârbii din Banat 700; confuzie cu sciţii 79; ~ raizen – referire la populaţia ortodoxă din Scheii Braşovului 144–147; ~ aşezaţi în Ţara Românească 662, 847, 865 ~ în corpuri auxiliare de mercenari 231; ~ în garda domnească (1818) a Ţării Româneşti 742; ~ insurgenţi în 1806 237, 248, 407; fruntaşi ai ~ Gh. Caragheorghievici 328; Miloş Obrenovici 993
Serghie, preot armean la Snyatin (sec. XVII) 466
Sevastopol, port la M. Neagră 988, 996
Severus <Lucius> Septimius împărat roman (194–211) 595, 860

www.dacoromanica.ro

Sezah Vasarhel v. Târgu Secuiesc
Sfânta Alianţă (26 sept. 1815) 966
Sfântul Gheorghe, braţ al Dunării 322, 323
Sfântul Ilie, sat component al com. suburbane Scheia, municipiul Suceava 164, 780, 782
Sfântul Ioan, mănăstire lângă Focşani 450
Sibiu (Cibinium, Hermanstadt, Hermanopolis), oraş – municipiu, jud. Sibiu 62, 69, 72, 93, 95, 125, 127, 149, 150, 156, 190, 191, 197, 198, 201, 210, 280, 282, 283, 520, 522, 581, 592, 593, 700, 701, 703, 856, 859, 909, 960, 961, 970, 975, 993; ~ capitală ad-tivă a Transilvaniei 70, 282, 463, 522, 578; populaţie: saşi 70, 197, 463; armeni 463; greci 579; mănăstiri şi ordine religioase; şcoli 70; cazarmă, bibliotecă 197; grădini, reprezentaţii teatrale 579 vistierie imperială, palat al guvernatorului, colecţie de artă 463, 522, 580, 601
Sibo v. Jibou
Sicilia 525, 741, 957
„siciliene", „vecernii siciliene" referire la masacrarea insurgenţilor din 1821 refugiaţi în bisericile din Bucureşti 937
Sighet Marmaţiei, oraş – municipiu, jud. Maramureş 113–116; slavi, ruteni la ~ 113, 533
Sighişoara, oraş – municipiu, jud. Mureş 458
Sil v. Jiu, râu
Silezia, provincie 156, 373
Silistra, oraş în Bulgaria 93, 130–132, 334, 346, 360, 478, 542, 543, 627; aian de ~ v. Ilikoglu 227, 334, paşă de ~ v. Mustafa paşa Bairaktar 581, 935
Silvestru, medic, ginerele ~ v. dr. Caracas c. 343
Simion Sima, unul din ctitorii bisericii Sf. Simion din Suceava (sec. XVI) 455
Simionovici, negustor armean din Cernăuţi 453
Sinai, muntele ~; 766, 833
Sinaia, mănăstire, jud. Prahova 450, 833, 904, 905
Sinan paşa comandant otoman (sf. sec. XVI) 941, 942
Sinania (Mount-Sinai) referire la trecerea dintre Transilvania şi Muntenia, probabil de la Sinaia 990
Sinăuţi (Sinoutz), sat, desfiinţat, înglobat în satul Mihăileni, jud. Botoşani 157, 771, 782
Sineşti, localitate în jud. Ilfov 775
Sinteşti, localitate în Muntenia 319
Sipvsiz v. Frumoasa, localitate în Transilvania 534
Sirăuţi (Scheroutz), sat lângă Hotin 770
Sirem, Sirmium, azi Sremska Mitrovică în Serbia 487
Siret (Serat, Seretin), râu în Moldova 100, 113, 159, 160, 163, 183, 260, 274, 317, 330, 333, 354, 365, 453, 454, 466–468, 551, 667, 739, 767, 771–775, 810, 814, 827
Siret (Serat), oraş, jud. Suceava 158, 159, 353, 371, 767, 771, 779, 781; populaţie (şi armeni), biserici 453
Siria, oţel de ~ 103
Sizerov v. Cicerov

www.dacoromanica.ro

Slam Reimmnick v. Râmnicul Sărat, judeţ
Slatina (Slatina-Timis), sat şi com. jud. Caraş-Severin 114, 115, 593
Slatina, oraş-municipiu, jud. Olt 430, 431, 449, 597, 776, 778, biserici 835
slavi, 90, 250; confuzie cu românii din Banat 280
Slănic, localitate în Muntenia 833, 841
Slătineanu, Scarlat, mare boier în Ţara Românească; văduvă a ~ v. Catinca ~ 563
Slătineanu, Catinca, născută Filipeşti, văduva marelui vornic Scarlat ~ 563, 567, 570, 572
frate al ~ v. Filipescu Grigore 564
Slobozia, mănăstire lângă Câmpina, jud. Prahova 450, 905
Slobozia, oraş-municipiu, actualmente reşedinţă, jud. Ialomiţa 332, 334, 346, 351, 363, 430, 435, armistiţiul de la ~ 24 aug. 1807) 328, 414, 542, 633 mănăstire Slobozia lui Ianache (sec. XVII) 328, 834, 450
slovaci, locuitori la Baia Mare 116
Smaranda, jupăneasa, a ctitorit mănăstirea Schitul Daia din Bucureşti (1726) 943
Smirna, oraş în Grecia 550, 624, 625
Snagov, mănăstire, jud. Ilfov 450
Snyatin, oraş în Polonia 112, 781; preot armean Serghie la ~ (sec. XVII) 466
Sobiesky = Ioan III Sobieski, rege al Poloniei (1674–1696) 109, 765
Sofia, oraş în Bulgaria 246; district 233
Sofian (Safian), lac în Basarabia, lângă Ismail 322
Sokolov, funcţionar rus 325
Solca (Solka), oraş, jud. Suceava 160, 164, 780, 781, 782
Solca, pârâu în Bucovina 160
Solcani, localitate în Basarabia 416
Soliman Kannuini = Soliman I Magnificul (Suleiman), sultan otoman (1520–1566) 184, 580
Soliman al II-lea (Suleiman), sultan otoman (iun. 1691–15 apr. 1642) 80
Soloneş (Solonetz), sat, com. Todireşti, jud. Suceava 160
Solonetul (Solonitza-bach), pârâu în Bucovina 160
Solnocul de mijloc (Szabolcs), consulat în Transilvania 97, 116, 118 localitate 114
Sombor (Zombor) = Kis Zombor, localitate în Ungaria 89
Someş (Somus), râu în Transilvania 98, 117, 460, 524, 952
Someşfalău (Szamos-Falva), azi Someşu Rece, sat, com. Gilău, jud. Cluj 523
Someşul Mare şi Mic (Sohomasch Mare und Mik), râu în Bucovina 160
Sonnini Manoncourt, Charles Nicolas ~ v. Manoncourt
Sooda („Suda"), identificare problematică cu Seimani, sat, com., jud. Constanţa 133
Sopron (Odenburg), oraş în Ungaria 116, 118
Soro, conte ~ , de origină spaniol, fost guvernator al Timişoarei; soţie a ~ 281
Soroca, localitate în R. Moldova 763, ţinut, district 362, 416
Spania, spanioli 180, 352, 514, 633, 694; spanioli în garnizoana Timişoarei (1552) 80
Spirea, Hristofi, medic în Bucureşti (sec. XVIII) 943
Spiritov, maior rus, ataşat la Consulatul Rusiei la Bucureşti (1821) 937
Splényi, regiment imperial de cavalerie 957

www.dacoromanica.ro

Srb (Srab), Cristofor, locuitor din Cameniţa 456
Stadion, Johann Philipp, conte de ~ (1763–1824), ambasador al Austriei la Stockholm, Berlin şi Petersburg între 1801–1806, ministru de Externe (1806) 247
Stakelberg, conte rus 349
Stamati, <Constantin> numit reprezentant diplomatic al Convenţiei franceze în Imperiul Otoman 391
Stambul v. Constantinopol
Stamo, Apostol (Apostolaki) (cca. 1755–1830) secretar al lui D. Moruzi, emigrat în Rusia după 1821; consilier în Ministerul de Externe al Rusiei 354
Stana (Slanna), com. Almaşi, jud. Sălaj 523
Stanislas I Lesczinsky, rege al Poloniei (1704–1709) (1733–1735) 737
Statele Unite ale Americii, comparaţie cu Principatele Române privind bogăţiile, dar şi lipsa mâinii de lucru şi existenţa unui neam de sclavi 275
Steinville, <Stephan> von ~ (Stainville), conte de ~ (+ 21 oct. 1720) de origine francez, general imperial, Director suprem al administraţiei habsburgice în Oltenia 702, 705
Stetter, Ivan Ivanovici (m. 1746), general maior în armata rusă, participant la războiul ruso-otoman din 1806–1812; vicepreşedinte al Divanului Ţării Româneşti (ian.–sept. 1811); numit guvernator militar al Bucureştiului (iul. 1811) 346, 421, 427, 428, 429, 432, 433, 434
Staviski, căpitan de husari din Bielorusia (+ 8 dec. 1806 în bătălia cu turcii de la Glodeanu) 237
Stavri, capi-oglan în Ţara Românească (1821) 927
Stănija (Staniza), sat, com., Barcaş, jud. Hunedoara 518
Stănileşti, bătălia de la ~ (1711) 729
Stâna, munţi în Transilvania 525
Stânca, sat, com. Bivolari, jud. Iaşi 772
Stelea spătar, ctitor al bisericii Stelea (1580) 942
Stewart, lord, ministru de Externe al Angliei (1821) 993
Stiria, provincie 779
Stoffeln, Hristofor Feodorovici von ~ (m. 1770), comandant al armatei ruse în Principate (nov. 1769–aprilie 1770), 178
Stockholm, oraş, arhiepiscop de ~ 658
Storojinet (Strossenitz), localitate în R. Ucraina 781
Strabo, geograf antic 69
Stradman, nepot al generalului rus Zass 350, 360
Stranger, diriginte de oficiu poştal din Negreni 955
Strassbourg, oraş în Franţa 191
Strasburg (Akavila, Arxavia), fort imperial, construit lângă Câineni în timpul împăratului Carol VI de Habsburg 702, 705, 778
Straton, Alexander, ministru plenipotenţiar ad-interim al Angliei la Poartă (3 dec. 1803–24 iun 1805), 199, 221
Stratonikeos, călugăr grec, a iniţiat construcţia naosului şi bisericii Stavropoleos 941
Stratulat, Nicolae, vornic în Moldova (1817–1818) 736

www.dacoromanica.ro

Strâmbeni, metoh în fostul judeţ Slam-Râmnic 833
Strâmtura, sat desfiinţat, înglobat în satul Strâmtura-Mitoc, com. Banca, jud. Vaslui 774
Strehaia, mănăstire, jud. Mehedinţi 860
Stroganov, Pavel Alexandrovici (1774–1817), general rus 344
Stroganov, Grigori Alexandrovici (1770–1857), ambasador al Rusiei la Poartă (1821) 349, 635, 933, 966, 985, 992, 995, 996
Stroieşti (Streist, Storashti), sat, com. Lunca, jud. Botoşani 135, 815
Stroieşti = Larga Jijia, sat, com. Movileni, jud. Iaşi 772
Stulpicani (Stulpitcany), sat, com., jud. Suceava 160
Stürmer, Ludwig von ~ baron austriac (secolul XIX); călător în Ţările Române; biografie 698; text 699–720
Sturza, Elenco, boieroaică din Moldova (1808) 411
Sturza, Ioniţă Sandu, boier moldovean (1818) 338, 736
Sturza, Alexandru (1791–1854), fiul guvernatorului Scarlat ~; scriitor şi diplomat 538
Sturza Scarlat, guvernator al Basarabiei (1812–1814) fiu al ~ v. Alexandru ~ 538, 545, 551
Sublima Poartă v. Turcia
Suceava (Seciov, Suczova, Suczawa), oraş-municipiu, jud. Suceava 98, 111, 112, 153, 156, 159, 455, 771, 773, 780, 786 fostă reşedinţă a Moldovei 177, 454, 466; cetate, curte domnească, reşedinţă episcopală 177, 454; locuitori: (şi armeni) 454, 455, 466, 467, 779; case, biserici ortodoxe mănăstiri armeneşti 110, 455, 456; tribunal, inspectorat vamal 781; comerţ 157; district ~ 781
Suceava (Seciov, Sustawa), râu în Moldova 110, 160, 309, 353, 365, 454, 771
Sucevița, comună, mănăstire, jud. Suceava 780, 782
Sucevița, râu în Moldova 160
Suedia, suedezi 99; ministru al ~ la Poartă V. Celsing Gustav 577; regi ai ~ V. Gustav Adolf al II-lea 575; Carol al XII-lea 558, 577, 785
Summerers, Francis (Summerer) (1780–post 1822) mic nobil de origine germană intrat în slujba diplomaţiei engleze (din 1800); consul al Angliei în Principatele Române (1803–1807); călător în Ţările Române; biografie 218–221; text 221–238; 56, 60, 61, 65, 124, 125, 187, 391, 657
Sulgearoglu, sora domnului Al. Suţu 806
Sulina (Sunnian branch), braţ, canal al Dunării 186, 322, 323
Sulzer, Franz Joseph (1735–1791), publicist elveţian, călător în Ţările Române, autor al unei lucrări controversate despre Dacia 158, 250, 702, 709
Suţu, familie fanariotă domnitoare în Principatele Române 228
Suţu, Alexandru (1765–1807), mare dragoman, domn al Moldovei (28 mai 1801–19 sept. 1802), domn al Ţării Româneşti (aug. 12–1 oct. 1806; numit 16 dec. 1806) 154, 312, 317, 324, 339, 344, 345, 631, 635
Suţu, N. Alexandru (Alecu), domn al Ţării Româneşti (4 nov. 1818–19 mai 1821), 400, 693, 802, 803, 805, 806, 825, 909, 918, 924, 921, 991 soţie a ~ 916, 918; fii ai ~ Dimitrie ~, George ~, Grigore ~; Ioan ~, Scarlat, Dimitrie ~, Nicolae ~ 806, 916 fiice ale ~ v. ~ Ralu ~, Ruxandra (vezi ~) corespondenţă cu Fr. Gentz 746
Suţu, Dimitrie, beizadea (1807–1871), fiul domnului Al.N. ~ 806, 916

www.dacoromanica.ro

Suțu, Gheorghe (n. 1800) beizadea, fiul domnului Al.N. ~ 806, 916
Suțu, Grigore (1803–1848), fiu al domnului Al.N. ~ 60, 806, 916
Suțu, Ioan (1803–1890), beizadea, fiu al domnului Al.N. ~ 806, 916
Suțu, Mihai, domn al Țării Românești (cu întreruperi între 1783 iul. 6–19 mai 1802) 56, 60, 124, 130
Suțu, Mihai Grigore, domn al Moldovei (1819–1821) 404, 568, 810, 811, 819, 911, 929, 937, 992 soție a ~ Roxana ~, fiica lui I.Gh. Caragea 568
Suțu, Nicolae (1798–1871), fiu al domnului Al.N. ~ 60, 806, 916, 917, 918, 992 soție a ~ Catinca Cantacuzino Pașcanu 917
Suțu, Ralu (1799–1832), fiică a domnului Al.N. Suțu; soție a lui George Meitani 806, 917
Suțu, Roxana, născută Caragea soție a domnului Mihail Gr. ~ 568
Suțu, Ruxandra, fiică a domnului Al. N. Suțu, soție a lui Emanoil Arghiropol 806, 909, 917
Suțu, Scarlat (1806–1887), beizadea fiu al domnului Al.N. ~ 806, 917
Suțu, Sevastița, născută Callimachi 63 soția lui M. Suțu
Suvorov, Aleksandr Vasilievici (1729–1800), generalissim rus, supranumit „Râmninski", învingătorul turcilor în bătălia de la Martinești (11/22 sept. 1798) 124, 350, 384, 399, 474, 530, 540, 562, 809, 852
Suvorov, Arcadii Aleksandrovici (1784–1811), general-locotenent rus, fiul generalissimului Alexsandr ~; înecat la Râmnic 350, 562, 775, 810
Szatmari, Pop Mihaly (1737–1812), predicator la Cluj 526
Széchenyi, Istvan (1791–1860), conte maghiar, sprijinitor al modernizării Ungariei; călător în Transilvania; biografie 951–952; text 953–970
Szaszváros v. Orăștie
Székely, Moise, principe al Transilvaniei (mai–27 iulie 1603) 96
Szolnok localitate pe Tisa în Ungaria 114

Ş

Şelimbăr (Schllingberg), comună suburbană, municipiul Sibiu 701
Şerbăneşti, sat, com. Hârleşti, jud. Bacău 315, 823
Şercaia, comună, jud. Bihor 961
Şercaia (Sharkany) comună, jud. Braşov 970, 994
Şibot, sat şi comună, jud. Alba 74, 192, 198, 583
Şindrilița (Shindrilitza), sat, com. Găneasa, jud.Ilfov 775, 814, 823
Şipote (Chepot, Snipoty), sat şi com., jud. Iaşi 135, 815
Şipote (vechea denumire a comunei Ştefăneşti-Târg), comună, jud. Botoşani 771, 772
Şiştov, oraş în Bulgaria 320, 342, 720
Şităuți (Schiloutz), sat lângă Hotin 770
Şoimeni (Scyolliom), sat, com. Vultureni, jud. Cluj 523
Şondei (Schonta), gârlă a Dunării 322
Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1457–1504) 616
Ştefan cel Sfânt rege al Ungariei (997–1038) 586, 878

www.dacoromanica.ro

Ştefan Rareş, domn al Moldovei (iun. 1551–sept. 1552) încercarea de a-i converti la ortodoxie pe armenii din Moldova 466
Ştefăneşti, sat, com., jud. Suceava 107
Ştefăneşti, sat, com. Victoria, jud. Iaşi 772
Ştefăneşti-Târg v. Şipote
Ştirbei Barbu, domn în Ţara Românească (sept. 1854–mart. 1856) 843
Şubovaţ (Tschugar), afluent al Prutului 365
Şugatag = Ocna Şugatag, sat, com., jud. Maramureş exploatarea sării la ~ 114, 115; locuitori: evrei croitori, unguri cizmari, armeni negustori 115
Şuici (Saitz, Schwitz), sat, com., jud. Argeş
Şumla, azi Slimen, localitate în Bulgaria 179, 346, 556

T

Tabără, sat, com., Bivolari, jud. Iaşi 772
Taganrog, cetate la Marea Neagră; regiment de ~ 319
Talamas, Francisc, grec sau levantin, dragoman al Legaţiei Spaniei la Constantinopol; călător în Ţara Românească; biografie 86; text 86–87
Talleyrand, Périgord, Charles Maurice duce de ~; prinţ de Benevent (1754–1838), ministru al Afacerilor Externe al Franţei (16 iul. 1797–9 aug. 1807) 221, 222, 225, 227, 241, 246, 292
Talpa (Dolbasat), com. Mihăileni sau com. Suliţa, în jud. Botoşani 771
Taltschi v. Fălciu 768
Talpa, staţie de poştă (Ţara Românească) 823
Tamerlan (Timur Lenk) (1336–140?) i-ar fi alungat pe ţigani din India 579
Tamis (Temes, Tomes, Tomeea, Tomi) referire la Timiş, râu 79, 80
Tamisa, fluviu în Anglia
Tancoigne, J.M., diplomat francez, ataşat pe lângă misiunea generalului Gardane trimis în Persia de Napoleon I; călător în Ţările Române; biografie 528; text 528–530
Tarasiopolis v. Vinga
Tarkany, localitate în Ucraina subcarpatică 114
Tarnopol, oraş în Galiţia 112
Tatiana monachia (Hagi Dina), a ctitorit schitul Hagi Dina din Bucureşti (sec. XVIII) 943
Tattarescu <Gheorghe> pictor român, a restaurat pictura bisericii Creţulescu din Bucureşti 942
Tatarhago = numele maghiar al trecătoarei Pasul Tătarului dintre Moldova şi Transilvania 774
Taurida, numele antic al Crimeii 584; prinţ de ~ v. Potemkin, Gr.A. 400
Tayr paşa, arnăut din Akermann 315
Tărăşăuţi, localitate, localitate lângă Prut 770
Tăşnad, oraş, jud. Satu-Mare 118
Tătăruşi (Tatarusch), sat, jud. Iaşi 773
tătari 57, 87, 93, 97, 104, 173, 182, 183, 244, 284, 314, 321, 364, 768
Tălmaciu (Dolmasch), sat, com., jud. Sibiu 701

www.dacoromanica.ro

Târgoviște (Targovist), oraș-municipiu, jud. Dâmbovița, fostă reședință domnească 449, 778, 803, 854, 913, ruine ale Curții domnești; distrusă de turci și tătari la 1660, 940; arsă în războiul ruso-turc din 1736–1739, 666; isprăvnicie ~ 776; reședință episcopală 447; biserici, mănăstiri la ~ 834
Târgșor (Târșor), localitate și mănăstire, jud. Prahova 449, 450, 833
Târgul de Floci, localitate, azi dispărută, jud. Ialomița 856
Târgul Frumos, oraș, jud. Iași 768 evrei la ~ 773
Târgu-Jiu, oraș-municipiu, jud. Gorj 449, 860, 776, 835
Târgu-Mureș (Morus Vasarhel, Neumarkt), oraș-municipiu, jud. Mureș; armeni, locuitori la ~ 462; biblioteca Teleki, colegiu calvin 583
<Târgul> Neamț (Neamț), oraș, jud. Neamț 768 mănăstire lângă ~ (Neamțului)
Târgu-Nou (Torguno), sat în Moldova 771
<Târgu> Ocna (Tg. Ocna, Hoena, Ocna), oraș, jud. Bacău 103, 762, 763, 768, 780 saline la ~ 353, 775, 776; locuitori armeni la ~; biserică 467
Târgu-Secuiesc (Sezdi Vasarhel), oraș, jud. Covasna; armeni la ~ 462
<Târgu> Trotuș (Tg. Trotuș, Trotuș), localitate, sat, jud. Bacău 768, 775
Târnava Mare (Tornova), râu în Transilvania 457, 523, 959
Teceu (Tetso), sat, jud. Satu-Mare, com. Reușeți, jud. Maramureș 114
Tecuci (Tekuch, Tekutsch), oraș-municipiu, jud. Galați 413, 814, 823; locuitori: moldoveni și armeni, biserici 466; comerț cu vin în Polonia și Rusia 774; ținut, district 362
Tecucel (Tekuten), sat, com. Buciumeni, jud. Galați 739
Tegul (Tagul) râu aurifer, comparație cu Arieșul 520
Téheresopel, Theresiopel, localitate, jud. Arad 89
Telega, localitate; salină, jud. Prahova 841
Teleki, Samuel (1739–1822), cancelar al Transilvaniei, fondator al bibliotecii ~ din Tg. Mureș 583
Teleajna, sat, com. Zăpodeni, jud. Vaslui 815
Teleorman, râu în Muntenia 366, 857
Teleorman, județ în Muntenia 363, 615, 776, 831, 850, 852, 855, 857, 869, 876; reședință: Rușii de Vede (azi Roșiorii de Vede); plăși 857; căpitănii 902; biserici, metohuri 835
Terebești (Terebesh, Töke-Trebeș), sat, com., jud. Satu-Mare 117, 527
Tereblecea (Trebeschtie), sat, R. Ucraina 159
Teregova, sat, com., jud. Caraș-Severin 593
Termes v. Cerneți
Tersenik Oglu Ismail aga (Tersenikliogłu) (+ 1806), aian de Rusciuc 227, 317, 342, 581
Terzburger Pass v. Bran, pasul ~; vamă a Transilvaniei la ~ 855
Teșlui (Tlezin), râu, afluent al Oltului 365, 823
Tetenborn, general, ministru al Curții din Baden la Viena 585
teutoni, cavaleri, confuzie cu saxonii așezați în Țara Bârsei 282
Theremosch Fluss v. Ceremuș, râu
Thiezenhauzen, contesa ~, fiica generalului Kutuzov M.I. 351
Thököly (Tökölу), Emeric (+ 1705), principe nominal al Transilvaniei (1690–1691), conducător al răscoalei curuților împotriva dominației habsburgice 94, 585

www.dacoromanica.ro

Thóman, Antal, căpitan imperial (1821) 957
Thomassin, căpitan francez de geniu (secolul XIX), călător în Țara Românească; biografie 600; text 601–606
Thornton, Thomas (m. 1814), comerciant englez; consul al Angliei la Odessa (1804) desemnat la sfârșitul 1813 consul la Alexandria în Egipt; călător în Țările Române; biografie 369–370; text 371.393; 180, 181, 706
Thugut, Franz Maria von ~ cavaler imperial, internunțiu la Poartă (1771–1777) 158
Tiasum identificare greșită pentru satul și com. Daia 56
Tija v. Daia
Tighina (Bender), oraș, R. Ucraina 384, 773, 784; cetate 398, 768; pașă de ~ 768
Tihanovski, polcovnic rus în armata lui Kutuzov 415
Tileagd, sat și com., jud. Bihor 953
Tilsit, pacea de la ~ (7 iul. 1807) 338, 542, 633, 657
Timiș (Atemech, Tanus, Temes, Thames, Tomcca Tomes, Tomi), râu în Banat scris cu ortografia râului Tamisa) 79, 80, 587
Timiș (Tomoscher Pass, Tomas), pas între Transilvania și Țara Românească 95; vamă austriacă la ~ 854
Timișoara, banatul de ~ v. Banat
Timișoara (Tamasvar, Tibisus, Tibiscus), oraș-municipiu, jud. Timiș 79, 126, 127, 192, 587, 588, 592, 700, 909, 960, 973, 993; centru politic ad-tiv și militar al Banatului 75, 592; locuitori (și armeni), catedrală, piețe, arsenale, mănăstiri 202, 463, grădini, parc, hotel, teatru 588; cetate, garnizoană imperială la ~ 80; asediată de turci în 1552 80; cucerită de Eugeniu de Savoia la 1716 592
Tinoasa (Tinossa), râu în Muntenia 366
Timoni, Ludwig Johann von ~ consul austriac la Iași (ante 1793–7 sept. 1804) 131, 135, 154
Tiraspol, oraș în R. Ucraina 773
Tirol, munți și provincie, comparație cu munții Carpați 66, 527
Tisa, râu 75, 81, 113, 114, 118, 147, 699
Tismana (Tissamanka), mănăstire în Oltenia 451, 926; tabără a lui Tudor Vladimirescu (1821) 925
Tișăuți, localitate în Moldova, vamă austriacă la ~ 771
Tiszaujlak, localitate în Ucraina subcarpatică 114
Titești, sat, com, Perișani, jud. Vâlcea 196, 605
Tokáy, oraș în Ungaria, vin de ~ 114, 118, 569, 587
Tolstoi, Piotr Aleksandrovici, conte ~ (1761–1844) general locotenent rus, diplomat 326
Tomara (Tamara) Văsili Stepanovici, ambasador al Rusiei la Poartă (12 apr. 1798–22 mart. 1803) 393
Tomarova v. Reni
Tomis v. Constanța
Toplița (Topliza), sat, com., jud. Hunedoara 519
Topolog, râu în Muntenia 841
Topoloveni (Kirchinhof), fostul târg Cărcinov, oraș, jud. Argeș 65, 66
Toporăuți (Toporcz), sat în Bucovina, R. Ucraina 108, 770

www.dacoromanica.ro

Toros, Acont, epitrop al bisericii armene din Gheorghieni (sec. XVIII) 461
Torosian, Simion, preot armean din Gheorghieni (sec. XVIII) 461
Tott [François], baron de ~ (1733–1793); baron, fiul unui răsculat maghiar din 1711 stabilit în Franța, consul la Hanatul tătar din Crimeea; lucrări despre zona Dunării și Mării Negre 180, 196, 374, 376, 378, 384
Traian, împărat roman (98–117 d.Chr.) cuceritorul Daciei 58, 72, 74, 93, 98, 363, 405, 513, 565, 701, 705, 707, podul lui ~ 592, 595, 860; drumul lui ~ 250, 570, 594, 778; Poarta lui ~ 250; valul lui ~ 818; Columna lui ~ 90, 375, 649, 706; pretins întemeietor al localității Gherghina lângă Galați 467 467
Transilvania, transilvăneni (Dacia Mediteraneană, Erdely Orszag, Regatul Pădurilor), provincie 55, 60, 66–69, 75, 78, 90, 94, 96, 116, 121, 145, 148, 149, 155, 158, 165, 198, 199, 923, principat sub suzeranitatea otomană (1541) și sub conducerea Habsburgilor din 1765 578; populație 69; români 99, 248, 649; sași, secui, unguri 71, 73, 137, 143, 149, 574, 649; armeni 457–460, 755; evrei 584–585; țigani 501; tezaure antice în ~ 200; bogății subsol (minereuri) 69, 72, 520 agricultură, creșterea vitelor, meșteșuguri 139; comerț 156, 274; transilvăneni așezați în Țara Românească 847, 864, ~ refugiu pentru domnii români 804; refugiu pentru boierii români și consulii străini în Principate 319, 931; boli 189; calamități (lăcuste) 374; vizita împăratului Francisc I (1817) în ~ 968; familii de conți și voievozi ai ~ v. Bathory, Bocsay, Bethlen, Rákóczy 95; voievod al ~ v. Zapolya Ioan I (1510–1526) 95; principi ai ~ Bathory Ștefan, Szekely Moise, Bethlen Gabriel, Bathory Andrei; guvernatori ai ~ Bruckenthal Samuel; Banffy Georgy
Trapani, oraș în Sicilia 957
Trapezunt, provincie și localitate în Turcia; 100, 454
Traversay, marchiz de ~, emigrant francez în serviciul Rusiei (1806) 236
Treiceni, metoh în fostul județ Slam-Râmnic 833
Trestieni (Trsztyan), munte cu mine de aur 519
Tribișăți, sat în Basarabia 771
Trei Scaune, ținut în Transilvania 137, 138, 140
Trieste = Triest, port la Marea Adriatică 154, 443, 527
Tromelin, Jean Jacques Boudin, conte de ~ (1771–1842) v. și Bromley 127
Tropaeum Traiani, monument istoric ridicat de romani (109 e.n.) la Adamclisi în Dobrogea 122
Trotuș, râu 776
Trubețkoi, Vasili Sergheevici (1776–1841), general rus 344
Tschagos v. Cugir
Tschanda? localitate neidentificată 774
Tschugar v. Șubovăț, râu
Tucikov, Nikolai Aleksandrovici (1761–1812), general rus, guvernator la Kameneț-Podolski 429
Tucker Co, negustori la Orșova 594
Tufano, ispravnic în Țara Românească 949
Tulcea (Peuce, Tulese), oraș-municipiu, jud. Tulcea 185, 186, 322, 323, 335

www.dacoromanica.ro

Tuna v. Dunăre
Turcia, turci (Înalta Poartă Otomană, Poartă, Sublima Poartă) 53, 57, 62, 64, 69, 73, 80, 83–85, 90, 91, 96, 101–105, 107, 109, 132–135, 143–146; passim; limbă ~ 110, 169, 182, 250; ~ europeană referire la Ţara Românească 706 comerţ, cu Principatele Române 103, 443; provincii vasale ale ~ şi relaţiile cu ele (Principatele Române) 228, 253, 276, 849, 925; ciumă în ~ 703 ~ locuitori în Ţările Române 408; revoluţia ienicerilor (1808) 581; masacrul ~ din Galaţi (1821) 927; ~ şi represiunea Revoluţiei din 1821 929 , 935–937; relaţii cu Franţa 55, 232, 312: războaie ale ~ în secolele XVIII–începutul sec. XIX 144, 316, 546, 605, 615; ~ şi pacea de la Kuciuk-Kaïnargi (1774) cu Rusia 253, ~ şi pacea de la Bucureşti cu Rusia (1812) 483, 618; Senedul din 1783; Hatişeriful din 1802, 821; ambasadori străini în ~ al Republicii Batave v. Van Dedem van der Gelder; ai Angliei v. Ainslie, Robert; Adair Robert, Sir Drummond W.; ai Rusiei: Italinski V.A.; Stroganov G.A.; Tomara v. ai Franţei: Champagny, Brunne, Sebastiani; dragomani ai ~ 629; V. Moruzi Dumitrache; amiral (capudan) v. Kuciuk Husein; reis efendi v. Seid Galib efendi mare vizir v. Iusuf Zia paşa; Mustafa paşa Baïraktar; sultani ai ~ Mahmud II, Soliman al II-lea; Selim III; negociator al Turciei la pacea din 1812 – Galib Seid Efendi
Turda, oraş, jud. Cluj 525, 957; saline la ~ 114, 505, 506; negustori armeni locuitori la ~ 462
Tureni (Zureny), sat în R. Ucraina 157
Turkian, familie de armeni din Elisabetopol 458
Turnu<Măgurele> (Kulé), oraş-municipiu, jud. Teleorman; cetate 238, 320, 323, 666, 776, 778
Turnu-Roşu (Rothenturm, Rothenturmer Pass, Tothenturm), sat, com., jud. Sibiu; trecătoare între Ţara Românească şi Transilvania 68, 69, 93, 125, 191, 287, 427, 522, 577, 603, 701, 778, 923, 960 ruinele vechiului turn 702; oficiu vamal 197, 701, 856; carantină la ~ 601, 602, 606, 703, 909
Turnu-Severin, cetate 860; fortăreaţă turcească 852; ocupată de ruşi (1811) 417
Tutana, mănăstire, jud. Argeş 451, 834
Tutova, ţinut (district) în Moldova 362
Turtucaia (Iartakoi, Torkotoi), azi Tutrakan în Bulgaria 130–132, 341, 794
Tuşkov (Tutskov), general rus 334, 360
Tzoukato?, conte, general rus din anturajul lui Kutuzov M. I. 356

Ţ

Ţara Bârsei (Burzenland) 138, 140; aşezarea saxonilor la 1211 în ~ 262
Ţara Bogdanilor v. Moldova
Ţara Românească referire la Muntenia
Ţara Românească (Ak Iflak, Dacia, Grosse Wallachey, Valachie, Valakie, Tsara Rumanesko, Zara Romenească) 55, 56, 61, 65–67, 75, 89, 144, 145, 148, 180 passim; confuzie cu Moldova (Cara bogdana sau „ţara grâului negru") 57, 58; teoria descălecatului în ~

www.dacoromanica.ro

265; ~ în proiectul Confederației dunărene (începutul sec. XIX) 277; veche reședință a ~ 919, v. Curtea de Argeș; capitală v. București; împărțire administrativă 336, 372, 611, 615, 852, 869; condiții geografice: climă, așezare 408, 438–442, 637, 638, 660, 661; floră, faună (și animale domestice), agricultură, bogății subsol 62, 366, 367, 372–374, 448–452, 576, 577, 602, 650, 661, 743, 840–842, 850, 851; populație: locuitori 59, 62, 408, 439, 667, 668, 754, 819, 866 v. și români; teoria emigrării românilor din ~ în Transilvania 669; descriere fizică, locuințe, hrană, ceremonii de sărbători, distracții, jocuri 661, 668–670, 675, 676, 978, 979; superstiții 646, 674; alogeni: armeni 408, 865, 923; țigani 64, 654–655; 661, 808, 846–848, 864; boli: fenomenul gușaților în zona montană a ~ 377; epidemii: ciumă (1813–1814) 662; rată crescută a mortalității la oameni și animale în 1812 543; ocupații militare străine: austriece (1768–1792) 630; și ruseşti (1770–1774; 1806–1812) 429, 545, 630; ~ și evenimentele revoluționare din 1821, 933 v. și București; clase, stări sociale: țărani (liberi și aserviți) 647–649, 978–980, 863; fuga și emigrația lor în teritoriile stăpânite de Austria 743, 744; reforma lui Constantin Mavrocordat (desființarea rumâniei) 583, 617, 981; meseriași, burghezie orășenească 863; boierii și privilegiile lor 868; venituri, obiceiuri, port, deținere de slugi, distracții (inclusiv în „cluburi„) 566, 567, 640, 641, 646, 679–688, educație 960–961; femeile boierilor în societate: educație 637–638; căsătorii, divorțuri 970–974; limbă de curte (greaca modernă) 638, 639; tribut și alte dări ale ~ către Poartă 271, 617, 753, 754, 849, 988; ~ „Peru al grecilor fanarioți" 913 fiscalitate, venituri și cheltuieli: 387, 438–440, 617–620, 650, 843–847; categorii fiscale: liude 617, 618, 862, 863; scutelnici 863; economie, comerț: 274, 576–577, 621–625, 809, 862, 863; instituții, dregătorii: Domnia (condiții de alegere, ceremonial, însemne, Curte domnească) 379, 380, 433–435, 444–446, 689, 950, 978–983; dregătorii boierești (inclusiv Divan, Departamente) 566, 567, 611–614, 852–853, 868, 869, 872, 888, 895–898, 900–904; miliție, fonduri 385, 862; legislație, justiție 386, 387, 847, 987; serviciul de poștă 406, 769; hanuri 406; religie, rituri străine 259, 396, 448, 577, 711, 832, 836, mănăstiri 449–451, 836; mitropoliți ai ~ v. Nectarie 746; Dositei Filitti 62, 232; Bădulescu-Bodoni, Gavriil 398; episcopi: de Argeș, Râmnic<ul Vâlcii>, Buzău 618; agenți diplomatici (viceconsuli, consuli) ai puterilor europene în ~ al Austriei v. Merkelius; al Rusiei v. Lascarev S., Kiriko L., Al. Pini; al Angliei v. Summerers Fr. v. și București; consuli la ~; domni ai ~ v. Vladislav I (Vlaicu Vodă), Mircea cel Bătrân, Mihnea Turcitul, Mihai Viteazul, Radu Șerban, Alexandru Iliaș, Matei Basarab, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, Ghica Scarlat, Alexandru Ipsilanti, Nicolae Mavrogheni, Alexandru Moruzi, Mihai Suțu, Alexandru Suțu, Scarlat Callimachi, Grigore Ghica IV

Țarskoe Selo 539

țigani (boemieni, egipteni, etiopieni, faraoni, hinduși, zingares, zigans, Wallachian gipsies) 175, 187, 320, 338, 339, 618, 652, 788; păreri ale originii lor: din India 252, 592; din Arabia, Egipt, Persia, ramură a uzbecilor 579; ajunși în Germania (în Europa, în general) împinși de năvălirile tătarilor 655; ~ în Banat 79, 700; ocupații: fierari, muzicanți, dansatori, scamatori, ghicitori 501–503; scutiți de impozite și conscripții militare 504, 580, 582; învinuiți de hoție, canibalism, socotiți „mărșavi și

www.dacoromanica.ro

primejdioşi" 579; aşezaţi la Seini 117, la Patal 118; ~ în Principatele Dunărene; categorii: a) vagabonzi (de laie); liberi, nomazi, cu diverse ocupaţii: crescători şi geambaşi de vite 64, 716; fierari, lingurari; confecţionarea diverselor ustensile, zidari 654, 716; b) robi domneşti (birnici cu viaţă nomadă, aurari, zlătari; c) robi boiereşti (cu scutire de dări) 279, 619; ocupaţii: fierari, vizitii, brutari, cofetari 64, 378, 628; îngrijirea vitelor ursari 648, lăutari 640 slugi de casă (şi doice pentru copiii boierilor) 64, 378, 654, 655; învinuiţi de diverse vicii: în genere de hoţie, iar femeile de prostituţie 654, 655; pedepse aplicate ~ bătaia la tălpi, introducerea capului în coif de fier 654; ~ în Moldova: nomazi 173; robi domneşti (birnici) culegători de aur 755, 762, 949; ~ în Bucovina 158; în ~ Ţara Românească: categorii: nomazi, vagabonzi (de laie), nomazi cu diverse îndeletniciri; robi domneşti (birnici) cu stil nomad de viaţă: aurari, zlătari 367, 661, 662, slugi domestice sau cu diverse meserii: lăcătuşi, fierari (turnători, potcovari); vizitii, călăreţi, lăutari sau îndeletniciri de divertisment: ursari, dansatori, scamatori, ghicitori 671, 672; numele de ţigani echivalat cu cel de hoţ, situat adesea în urma acestuia 568, 808

Ţincu, dragoman al Consulatului Prusiei la Bucureşti (...) 926, 927, 933

Ţureni (Zoring), localitate în R. Ucraina 173, 771

U

U., dl ~ nepotul şi aghiotantul feldmareşalului Prozorovski 400–402

Ucraina 226, 334, 470, 579, 584

Udrea, boier muntean, ctitor al mănăstirii Colţea 940

Udrecan, clucer, ctitor al bisericii Udricani din Bucureşti 942

Udritzki, Karl, cancelist al consulatului Austriei la Bucureşti 934, 936, 937

Ulanius, Karl Karlovici, general maior rus în războiul din 1806–1812 235, 238, 318, 351, 395

Ulbrich, negustor din Liov 162

Unceşti (Ounchestey, Ousicht), sat, com. Zăpodeni, jud. Vaslui 135, 774, 815

Ungaria, unguri (maghiari 69, 71, 73, 80, 93, 103, 114, 115, 117, 128; 145, 147, 148, 165, 181, 216, 241, 242, 250, 263, 276, 281, 321, 390, 453, 455, 486, 494, 514, 520, 527, 533, 580, 583–587, 591, 629, 669, 704, 767, 779, 819, 925, 968; superstiţia vampirilor în ~ 492, armeni anioţi refugiaţi în ~ 456, 463, 755 armeni demnitari în ~ 463; evrei în ~ 585; supremaţia ~ asupra Ţărilor Române în evul mediu timpuriu 253; Banatul ~ v. Banat 78; locuitori ~ în Banat 700; ~ în garnizoana Timişoarei 80; ~ în Transilvania 143, 649; referire la Transilvania 138; ~ la Baia Mare 116; la Elisabetopol 458; ~ la Satu Mare 117, ~ la Sighet 113; ~ la Şugatag 115; ~ locuitori în Ţara Românească 662; ~ la Bucureşti 677; ~ catolici aşezaţi în sate moldovene 251; regi ai ~ v. Ştefan cel Sfânt; v. Geysa v. Andrei II; Bela IV, Ludovic de Anjou, Carol Robert de Anjou; dinastie ~ v. Anjou

Ungureni, mănăstire-metoh, jud. Buzău 833

Urziceni (Oursilchinii, Ourtitseny, Urileni), azi oraş, jud. Ialomiţa 318, 449, 775, 776, 814, 823, 824, 834, 841, 856; trupe ruse la 1806 în ~ 235

www.dacoromanica.ro

Uscie, localitate în R. Ucraina 111
Uşakov amiral rus 85
uzbeci, referire la posibila origine a ţiganilor din ~ 579

V

Valabreque, ofiţer francez; soţie a ~ v. Catalani Angelica 963
Václav al II-lea (Wenzeslaus dem Anderen de Luxemburg) = Wáclav al IV-lea, rege al Boemiei (1378–1419) şi împărat romano-german (1378–1400) 211
Valahia, Valakie, Ulah referire la Ţara Românească
Valahia austriacă, Valahia mică referire la Oltenia (între 21 iul. 1718–18 sept. 1739 a fost stăpânire imperială)
Valahia Mare referire la Muntenia
valacchi, valahi referire la români în general
Vama, sat şi comună, jud. Suceava 99
Vancicăuţi, localitate lângă Prut 770
vandali, 90, 189, 837
Van Dedem van de Gelder, en Hachmenle Frederik Gejbert ~ ambasador al Ţărilor de Jos, apoi al Republicii Batave (Olanda) la Poartă (29 nov. 1785–25 dec. 1808 cu întreruperi), 84, 92
Varag, crucea ~ hram religios la armeni 468
Vardoni, Iosif, comandant de regiment austriac în Transilvania (1821) 956
Varlaam Constantin, boier muntean (+ 1830); mare vistier la 1799; colaborator al cârmuirii ocupanţilor militari ruşi în Principate în timpul războiului dintre 1806–1812; numit caimacam la 16 august 1807 după plecarea domnului C. Ipsilanti din Bucureşti 324, 325, 338, 344, 346, 349, 358, 359, 829; soţie v. Ghica Eufrosina; fiică Maria ~, căsătorită Bulgakov 358
Varna, localitate în Bulgaria 62, 85, 191, 193, 195, 198, 228, 233, 340, 343, 923
Varniţa sau Fântâna Albă, localitate în R. Ucraina 785; lipoveni la ~ 783; refugiu al regelui Carol al XII-lea al Suediei, după înfrângerea de la Poltava (1709) până în anul 1713 769
Vartanian Hagopsa armean, ctitor al bisericii Sf. Axente din Suceava (secolul XVI) 455
Vasileo de ~ familie nobilă din Bucovina, cu 2 ramuri genealogice (română şi ucraineană) 782
Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634–1653) 270, 310, 466; a adus la Iaşi moaştele Sf. Paraschiva 765
Vaslui (Warlui, Waslow), oraş municipiu, jud. Vaslui 135, 183, 768, 774, 814, 823; ţinut 416
Vatazes, Ioan al III-lea ~ (Vataces), împărat al Niceei (1223–1255) 115
Vatra Dornei (Vatra Donii), oraş, jud. Suceava 157
Văcărescu, Barbu (Bărbuceanu), mare vornic şi postelnic (1806), ban şi mare vistier, caimacam în 1827; fiul spătarului Radu ~ 230, 939; casă pe Podul Mogoşoaiei în Bucureşti 947

www.dacoromanica.ro

Văcărescu, Constantin, mare logofăt în Ţara Românească; fiică a ~ v. Ipsilanti Safta 288
Văcărescu, Ecaterina, născută Cantacuzino–Paşcanu; soţia boierului muntean Iancu ~ 642
Văcărescu, Iancu (1768–1863), mare vornic şi om de cultură din Ţara Românească, traducător de opere de limbă germană şi limba franceză; soţie v. Ecaterina ~, 642, 968, 969
Văcărescu, Nicolae, boier muntean (1818) 570
Văcărescu, Radu, boier muntean; fiu al ~ v. Barbu ~ 939, 947
Văcărescu, Teodor, boier muntean (1810) 338, 848
Văcărescu, Ştefan, boier muntean (1810) 348
Văducaşi, staţie de poştă în Ţara Românească 823
Văleni, Vălenii de Munte, oraş, jud. Prahova reşedinţă de isprăvnicie a fostului judeţ Săcuieni 451, 776; vamă la ~ 853, 854 mănăstire ~ 450, 451, 777, 833, 841
Vărzăneşti, mănăstire- metoh în judeţul Râmnicul Sărat (Slam Râmnic) 833
Văşcăuţi, localitate în R. Ucraina 112, 113
Vâlcan, mănăstire, jud. Argeş 834
Vâlcea (Veiltcha, Wutza) sau <Râmnicul Vâlcii> judeţ în Oltenia 363, 615, 666, 776, 831, 842, 850, 852, 855, 858, 877, reşedinţă: Rămnicu de Olt, Rămnic<u Vălcii>; plăşi: Oltului de Sus, Oltului de Jos, Cornii de Sus, Cornii de Jos, Olteţului de Jos, Olteţului de Sus, Otescului de Sus, Otescului de Jos, Rămnicului; plaiuri: Horezului, Coziei 859; căpitănii: Rămnic, Marcu, de Olt 903; mănăstiri: Cozia, Arnota, Dintr-un lemn, Bistriţa, Horezu, Govora; metohuri: Stăneşti, Dobriceni, Cetăţeni, Sărăcineşti, Mănăileşti, Băbeni, Romani; schituri: Titireci, Schitul Traian, Teica; episcopie la Rămnicul de Olt (Vâlcii) 835
Vedea, râu în Muntenia 323, 341, 366
Veissenburg v. Alba-Iulia
Velik paşa 357
Vendeea, provincie franceză 174
Veneţia, oraş în Italia 443, 455, 762
Ventura, Grigore, mare postelnic, caimacam al Craiovei (1801–1802) 87
Ventura, Victoria, sora domnului Al. Suţu 806
Venus sau Seova (în lb. galică), zeiţă antică, presupusă a da numele bolii „sciova" sau sifilis 189
Verbiţa, mănăstire-metoh în fostul judeţ, Săcuieni 833
Veresegyhaz v. Roşia de Secas
Veresmarth, localitate în Ucraina subcarpatică 114
Vernardos, Manuel, originar din Creta, director al tipografiei greceşti de la mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi (1813–1821) 733
Veşteni (West), sat component al comunei suburbane Şelimbăr 701
Via Carolina, şosea construită la 1718 pe valea Oltului, din ordinul împăratului Carol VI 93, 606
Vicovu (Wikov) = Vicovu de Sus sau de Jos, ambele comune în jud. Suceava 160, 781
Viczay-Héderváry, Mihály (Vitzai, Wiczay, Witzei), conte maghiar (1765–1831) 485, 580

www.dacoromanica.ro

Vidin, oraş în Bulgaria 35, 277, 341, 350, 351, 437, 550, 596, 860; aian şi paşă rebel de ~ v. Pazvantoglu 121, 348, 357, arhiepiscop ortodox de ~ 528
Viena, oraş 83, 93, 108, 130, 131, 133, 134, 139, 147, 148, 154, 165, 175, 179, 191, 198, 242, 245, 247, 274, 275, 280, 291, 345, 348, 376, 391, 475, 486, 488, 495, 497, 508, 509, 530, 565, 573, 574, 578, 586, 587, 591, 593, 602, 645, 700, 710, 723, 779, 838, 848, 909, 919, 931, 959, 965, 969, 987, 988; parcul Prater 588; manufacturi de ~ 443; ocupată de trupele lui Napoleon I Bonaparte în 1809 529; Congresul de pace de la ~ 625, 746; diplomat rus la ~ v. Capo d'Istria; Curtea de la ~ 217, 241, 657
Vieroş, mănăstire, jud. Muscel 451
Vijniţa (Wischniţa, Wisznitza), oraş în R. Ucraina 111, 158, 160; cordovan de ~ 779; district 781
Villata, Francisc, ofiţer imperial, comandant al regimentului Savoia (1821) 963, 965, 967
Vilnius (Vilnie), guvernator de ~ v. Kutuzov, M.I. 543
Vinga (Tarasiopolis), comună, jud. Arad 564
Vintilă Vodă, mănăstire-metoh, jud. Sibiu 833
Vinţul de Jos, sat şi com., jud. Alba ruinele castelului de la ~ 281
Viştoi, ţigan educat, ajuns elev la Colegiul calvin din Cluj sub numele de Mikai Farkas (sec. XVIII) 504
vizigoţi 186
Vladimirescu, Tudor (Teodor Uzurpatorul, Theodore), conducător al Revoluţiei din 1821 din Ţara Românească, 924, 925, 926, 927, 934, 935, 948, 997; proclamaţiile lui ~ din Oltenia şi Bucureşti 694; relaţii cu boierii din Divan 990; şi Congresul Sf. Alianţe de la Laybaich 929–930; relaţii cu Rusia 928, 930
Vlaicu Vodă = Vladislav I, voievod al Ţării Româneşti (1364–1377) 95
Vlah pian v. Pianu românesc
Vlahuţi, Constantin (1775–1867) agă şi mare postelnic; 566, 568; soţie a ~ Caragea Smaranda
Vlaşca, judeţ în Muntenia 450, 615, 667, 776, 831, 850, 852, 855, 859, 876; plăşi: Cobia, Gălăşeştilor, Izvorului, Grecilor, ogrizanilor, Frăsinetului, Câlniştii, Cladova, Bălţi 857; căpitănii: Găieşti, Baciu, Podu-Doamnei, Fălăştoaca, Călugăreni, Daia, Odivoaia, Cacaleti 902; mănăstiri: Glavacioc, Coşcioraşi, Comana; metohuri: Băbeni, Poenaru, Cobia, Libăneşti, Negru Vodă; 215 biserici în ~ 835
Vlădeni (Wodeny), sat, comună, jud. Botoşani 773
Vocikov, ofiţer rus 352
Vodiţa, localitate, mănăstire, jud. Mehedinţi 451, 861
Vogoride, Ştefanache, fost mare hatman în Moldova, fost adept al Eteriei, numit caimacam în 1821 în locul lui Scarlat Callimachi 926, 927, 989
Voinov, general rus 350, 351, 416
Voivodeasa, sat comuna Sucevita, jud. Alba 510, 589
Volânia, regiment rus din ~ 414
Volkoi, poate Vulcan, sat, com., Ciuruleasa, jud. Alba 510, 589
Voltaire [François Marie Arouet] (1694–1778) scriitor şi filozof francez 737, 749
Voronţov, conte rus 356

www.dacoromanica.ro

Voros Patak v. Roşia Montană; v. şi Pârâul Roşu
Vorţorova = Vârciorova, localitate în componenţa municipiului Drobeta-Severin 419
Vulcan, pas în munţii Carpaţi, între Oltenia şi Ţara Haţegului 778
Vulcan, oraş pe Valea Jiului, aparţinând de municipiul Petroşani, jud. Hunedoara 860
Vulcana, mănăstire-metoh, jud. Dâmboviţa 834
Vulcoi (Vâlcoi), munţi auriferi lângă Abrud 209

W

Wadeny v. Vlădeni
Wagram, bătălia din iul. 1809 de la ~ 529
Wallachen, v. români
Waslow v. Vaslui
Weszeleny, baron, familie de magnaţi unguri din comitatul Solmocul de mijloc 97
Wesselényi, Isvtán (1770–1840), baron, colonel imperial în retragere 953, 969; frate al ~ v. v. ~ Farkas
Wesselényi, Farkas, frate al ~ István 969
Wesselényi, Miklos 969
White, curier al Ambasadei engleze la Constantinopol 125, 126
Wilkinson, William, consul general al Angliei la Bucureşti (1814–1816) şi oficios (până în 1818); şi viceconsul la Iaşi; călător în Ţările Române biografie 607–609; text 609–658; 730, 736, 749, 804, 809
Willie, doctor-bărbier englez, ajuns favorit al ţarului Alexandru I 343
Wilson, Robert Thomas, Sir ~ (1777–1849), general şi scriitor militar englez, participant la diversele războaie purtate de englezi în coaliţii împotriva Republicii şi apoi a Imperiului Franţei napoleoniene; călător în Ţările Române; biografie 554–555; text 555–560
Wimpffen, baroană de ~, născută Reinhard, nepoata lui Christine Reinhard 280
Weschniţa v. Vijniţa
Wittgnstein, P.H.; general, comandant al corpului expediţionar rus staţionat în 1821 în Basarabia pe Prut 991
Wittman, William, medic militar britanic în misiune militară în Imperiul otoman (sf. 1798–1801) biografie 128–129; text 130–136
Wlach = italian 487
Wlahovici, Daniel, episcop ortodox la Cernăuţi 162
Wolsey, Thomas (1471–1530), arhiepiscop de York şi ministru al regelui Henric al VIII-lea 986
Wyburn, Bargrave (Wyborn), călător englez în Ţările Române (1820) biografie 971; text 971–997; Ţara Românească 557, 558

X

„Xamolsis" = Zamolxe, cultul zeului dac ~ 180
Xanto, vin de ~ 171

www.dacoromanica.ro

Y

Yalomitza v. Ialomița, râu
Yergoi v. Giurgiu
Yharry, grec din anturajul generalului Tzoukato 356
Yorkshire, comitat în Anglia 557

Z

Zach, Janos Férenc (1754–1832), baron, dr. în jurisprudență, astronom, membru al Academiei Ungare de Științe 508, 586
Zahrewsky, rus 357
Zamfira, mănăstire-metoh, în jud. Prahova 833
Zamosius (Zamosh) = Istvan Szamoskozy, istoric maghiar (sf. sec. XVI–încep. sec. XVII) 521
Zante, insulă greacă ~ 740
Zapolya, Ioan I, voievod al Transilvaniei (1510–1526) și rege al Ungariei (1526–1540) 95
Zaporoje, oraș pe Nipru 113
Zara Rumanesca v. Țara Românească
Zaroșeni (Zaroschen), sat lângă Hotin 770
Zass, Andrei Pavlovici, baron, general în serviciul Rusiei în războiul din 1806–1812 316, 320, 344, 350, 351, 352, 360
Zălucia, localitate pe Prut 770
Zefalonia, vin de ~ 171 probabil Cefalonia
Zeiden v. Codlea
Zichy, Károly, conte imperial (1821) 967
Zimnicea, oraș, jud. Teleorman 320, 323, 341, 342, 360, 437, 449
Zlatna, oraș, jud. Alba, 208, 210, 211, 511, 517, 518 atribuire forțată a numelui antic de Sarmizegetuza 518; mine aurifere lângă 508–510, 519 administrație imperială a minelor la ~ 210
Zlatna (Zalhmaer Oberamten), district 209, 589
Zombor v. Sombor
Zoring, Zureny v. Țureni
Zsadany v. Gideni
Zsombory, notar din Borod 954
Zvorișteа, localitate pe Siret 771
Zürich, oraș în Elveția 972

www.dacoromanica.ro

A

Abrahamovich, Blasius, preot gardian al bisericii catolice din Rodna (sec. XVIII) 66
Abrud, (Auraria Major, Grosschlatten), oraş, jud. Alba, nume de aur la ~ 178, 193, 207, 208, 212, 213,
Accra, cetate în Siria 236
Ada-Kaleh, insulă şi fortăreaţă turcească pe Dunăre; azi inundată; = Orşova Nouă 266, 444
Adjud (Adschud), oraş, jud. Vrancea 87, 88, 385
Adrianopol, azi Edirne, localitate în Turcia; pacea de la ~ (14 septembrie 1829) 439
Agapia, mănăstire în Moldova 353
Agatirşii, Agathyrsen v. Carpaţi, munţi 71
Agtelek, peşteră în Slovacia 244
Ahmed Aga, tătar, însoţitor al lui Alexander, J.E. în călătoria în Ţara Românească (1826) 156
Ahmed paşa, vizir otoman (1552), cuceritorul Timişoarei 258
Aiud (Eugeden Egydenstadt, Egydiopolis Nagy – Emyed Strasburg); oraş, jud. Alba 176, 177, 192, 193, 214
Akbunar, localitate în Dobrogea 395
Akkerman (Cetatea Albă), cetate la limanul Nistrului; Convenţia de la ~ (1826) 73, 86,87, 289, 351
Ak Wlach = Valahia albă 70
Alba-Iulia (Alba Carolina, Apulum, Carlsburg, Karoly-Fejevàr, Siebenburgish Weisinburg, oraş-municipiu în Transilvania; fostă colonie romană; – locuitori 24, 27, 177, 178, 185, 192, 199, 213, 214, 217, 248
– urbanism, economie monetară, colegiu reformat; bibliotecă, tiparniţă; observator astronomic 186, 187
– reşedinţa episcopiei romano-catolice 177, 192
– morminte ale unor principi transilvani 186, 187; comitat 187
Alba de Sus, comitat în Transilvania 220, 238, 241, 247
Albania, ~ albanezi, în gărzile domneşti din Ţările române 31, 71, 76, 91
Alep, oraş în Nordul Siriei 81
Aleşd, localitate, jud. Bihor 167
Alexander, James Edward Sir ~ (1803–1885), ofiţer englez, călător în Ţările române (1826); biografie 154; text 155–160

[1] Indicele a fost alcătuit de Lucia Taftă. Introducerea, biografiile, observaţiile critice, precum şi bibliografia nu au fost incluse.

www.dacoromanica.ro

Alexandru <Macedon>, rege al Macedoniei (336–323 î.e.n.) 200
Alexandru I <Pavlovici> ţar al Rusiei (1777–1825) 405
Ali paşa de Tebelen, paşă de Ianina (1741–1822), conducător al Epirului şi Albaniei de Sud, sub dependenţa formală a Porţii 32, 47
Ali paşa Silahdar, mare vizir (27 aprilie 1813–5 august 1716), căzut la Petrovaradin (5 august 1776) 414
Alion, munte în S. Banatului 226, 267, 428, 431
Allt Altos Fluss, Aluta v. Olt, râu
Almaj, ţinut în Banat 244, 418, 434
Alpi, munţi 108
Alsted, profesor la Colegiul reformat din Alba-Iulia (1622) 192
Alt – Orşova v. Orşova Veche
Alvinczy, magnat ungur cu locuinţă la Cluj (1827) 170
Ampoi, râu în Transilvania 178, 213
Anapa, oraş la Marea Neagră 368
Anastase, căpitan în garda boierului Cantacuzino Gheorghe (1821) 55, 57
Anca, hangiţă la Comarnic (1830–1831) 454
Andrei al II-lea, rege al Ungariei (1205–1235) 166, 180
Anglia, englezi (Marea Britanie) 126, 134, 135
Anonim italian (1827), relaţie despre incendiul din Iaşi (22 iulie–2 august 1827); biografie 270; text 270, 271
Anville, J. B. de Bourguinon D ~ (1697–1792), geograf francez, autor de hărţi 329
Apa Grădiştei v. Sargeli 318
Appafy Gyorgy, nobil maghiar, sfetnic de taină al lui Gh. Rackoczi I (sec. XVIII) 246, 247
Apaffy I Mihail, principe al Transilvaniei (1661–1690) 185, 186, 192, 221
Appafy II Mihail, principe ales al Transilvaniei (1681) 247
Apatfalva, sat pe Mureş, în Transilvania 68
Apaţa, comună, judeţul Braşov 223
Apoldul <Mare>, <Apoldul de Sus> (Grosspolt), sat, comună, judeţul Mureş, sat, comuna Miercurea Sibiului, jud. Sibiu; locuitori saşi 241
Apold<ul de Jos> (Trapold, Travolden), sat, comună jud. Sibiu, locuitori saşi
Apolodor din Damasc, arhitect şi constructor al podului lui Traian de la Dunăre (secolele I–II d.Chr.) 401
Araci (Arapatak), sat lângă Braşov 193
Arad, oraş-municipiu, jud. Arad 65, 132, 313, 333, 445; – cetate, transformată în închisoare („Bastilia ungurilor"); – locuitori români, saşi, evrei 137, 313; – comerţ, antrepozite de mărfuri aduse din Ungaria, Germania, Austria; târguri săptămânale la ~ 137 – lupte cu turcii la ~ (1685); ~ comitat 66, 67
Arcuş (Akos), moşie ungurească lângă Sf. Gheorghe (Transilvania) 323
Ardeal v. Transilvania
Argeş, râu în Muntenia 71, 81, 82, 96, 106, 111, 277, 282, 375, 376
Argeş (Ardtzes) v. Curtea de Argeş district, isprăvnicat de, episcopie de ~ în Ţara Românească 30

www.dacoromanica.ro

Arghiropol (Argyropulo), agent consular rus la Galaţi (1831Aricin, sat, com. Salcia, jud. Brăila) 473
Ariciu, sat, com. Salcia, jud. Brăila 409
Arieş, râu în Transilvania 65, 174, 194
Armenia, armeni 112, 225, 248; aşezaţi în Moldova; ~ la Botoşani, ocupaţii: crescători de turme cornute, oi, herghelii de cai; negustori 74, 79, 330; în Ţara Românească: ~ la Bucureşti; ocupaţii: crescători de vite 458; negustori în Transilvania; ~ la Dumbrăveni; ocupaţii: negustori, meşteri, înobilaţi 138, 194, 221, 225, 248, 256, 438
Armeniş (Armanisch), sat, comună Mirăslău, judeţul Alba
Armingiar Ioan, român, descoperitor al unor minereuri aurifere la Certeje (1747) 205
Arnan, d' ~ = Adam Maovăţ, căpitan român din regimentul de graniţă româno-iliric din Banat 483
Arpad, conducător şi duce al Ungariei (840/5–907) 191
Arpatac (Arpataker Sauerbrunnen/localitate, judeţul Alba; izvoare minerale la ~ 237, 238
Arpaş = Arpaşu de Jos, comună, judeţul Sibiu 249
Arta, mitropolit de ~ v. Ignatie 30
Artikioi (?), sat, comuna Frecăţei, jud. Tulcea 395, 396
Arxavia, Arxaria v. Strassburg
Asachi, Gheorghe, boier moldovean (1831) 302
Asia 361
Asia Mică 41
Asif Aga, demnitar turc aflat la Iaşi (februarie 1831) 302, 308
Asiria 91
Athos, Sf. Munte ~ 30, 353
Attila, căpetenie a hunilor (434–453) 374
Augustus <Caius Iulius Octavian>, împărat roman (27 î.Chr.–14 d.Chr.) 273
Aurraria Major v. Abrud
Aurraria minor, Auropolis v. Zlatna
Aurelianus, Lucius Domitius, împărat roman (270–275 d.Chr), retragerea romanilor din Dacia 329
Austria, austrieci, referire la Imperiul ~ 58, 71, 83, 87, 91, 123, 141, 160, 164, 218, 273; passim
Austria, referire la Transilvania 114
Avrig (Avrik, Freck, Fellek), sat şi comună, jud. Sibiu locuitori români, saşi, conacul guvernatorului S. Bruckenthal la ~ 184, 216, 217, 218, 219
Axiopolis v. Hârşova

B

Babadag, oraş, judeţul Tulcea; cazarmă la ~ 151, 152, 367, 385, 396, 398
Bacaori, negustor grec din Odesa 52
Bacău (Baku), ţinut în Moldova; ispravnic de ~ 73,79, 289, 290, 330, 333
Bacău, oraş-municipiu, jud. Bacău 82, 88, 289, 302, 308, 385

www.dacoromanica.ro

<Bachner> preot din Avrig 218
Baciu, sat, comună Blăjeşti, judeţul Teleorman 376
Bàcs, comitat în Ungaria 68
Bahlui (Baklouis), râu în Moldova 87, 270, 331, 354
Bahna, pârâu în judeţul Mehedinţi
Baia, oraş în Moldova; ruine lângă ~
Baia (Mehburg, Madchenburg), sat indicat în text în zona Sighişoarei, împrejurimi Cetatea Fetelor = mănăstire de călugăriţe, ruinată 245
Baia de Aramă (Baja din Rama), oraş, judeţul Mehedinţi 80
Baia de Arieş, sat şi comună; judeţul Alba, mine de aur 178
Baia de Criş, sat şi comună, judeţul Hunedoara 326
Baia de Jos şi de Sus, mine în Moldova 80
Balcani, munţi 129, 140, 145; confuzie cu munţii Măcinului 468
Balş, oraş, judeţul Olt 377
Balş, familie boierească din Moldova 291
Balş, Lupu, boier moldovean (începutul secolului al XIX-lea) 87
Balta Sărată (Bella-Surula), sat desfiinţat; azi înglobat în oraşul Caransebeş 416
Balvanyos, localitate în Transilvania; munţi ~ 231, 239, 240
Banat (Banatul Timişoarei), provincie 65, 70, 71, 78, 273, 315, 317, 318, 328, 414 capitală v. Timişoara, descriere: aşezare geografică, munţi 133, 261; climă, calamităţi: muzeu, glombacă, friguri 128, 133; căi de comunicaţie; populaţie: români, unguri, germani, evrei; ţigani 133, 134, 416, 436
Banffy, familie de nobili maghiari din Transilvania 169, 183, 315
Bánffy Ferenc = Bánffy Francisc, baron, curator al Colegiului reformat din Aiud (1827) 192
Bánffy Gyorgy, conte, nobil maghiar, fost guvernator al Transilvaniei (1787–1822) 170
Bánffy-Hunyad v. Huedin
Bánffy de Losoncz, conte, nobil maghiar (sfârşitul secolului XVI); castel al ~ lângă Făgăraş 221
Baranovici nobil, ofiţer rus în Ţările româme (1829) 37
Barcsai Acăţui, fost principe al Transilvaniei (1658–decembrie 1660) 196, 197
Barcsai, Ana ~, nobilă maghiară, proprietară de moşie la Băcia (1828) 196
Baritz, Janos, profesor la Colegiul reformat din Aiud (1828) 192
Basarabia tătărească, referire la Bugeac 73, 149, 401
Basarabia, referire la partea din Moldova alipită Rusiei în 1812 25, 72, 78, 234, 289, 291, 297, 299, 329, 382, 402, 405, 410, 442
Başotă, familie boierească din Moldova 291
Báthory, familie de nobili maghiari din Transilvania 124, 185
Báthory Andrei, cardinal şi principe al Transilvaniei (1599) 186
Báthory Sigismund, principe al Transilvaniei (1581–1578; 1598–1599; 1601–1602); confuzie cu Ştefan ~ 221
Báthory Ştefan, voievod al Transilvaniei (1571–1575); principe al Transilvaniei (1576–1583); confuzie cu Sigismund ~ 221
Báthyàny, Ignaz, conte episcop al Transilvaniei (sfârşitul secolului al XVIII-lea), constructor al Observatorului astonomic din Alba Iulia (1798) 186, 214

www.dacoromanica.ro

Báthyány, Jozsef, conte maghiar din Transilvania (1770–1857) 167
Báthyány, Vincze, conte, nobil maghiar din Transilvania (1772–1828) 167
Batizul, sat aparţinând de oraşul Călan (judeţul Hunedoara) 196
Bawr = Bauer, Friedrich Wilhelm von ~ (1731–1783), general în armata rusă; în Ţările române harta lui ~ 329; Bazargic, localitate în Bulgaria; locuitori; case; prăvălii; moschee 97, 360, 368, 369, 370, 397
Baziaş, sat, comuna Socol, judeţul Caraş-Severin 269
Băcia (Biske), comună, judeţul Hunedoara 195,196
Băile Herculane, staţiune balneară în Banat, cunoscută din antichitate; împrejurimi; Peştera Hoţilor, Gaura 132, 236, 316, 413, 416–425
Băileşti, localitate în Moldova 376
Bălăceanu Constantin (1793–1853), mare logofăt în Ţara Românească (1827); soţie a ~ v. Maria ~ 281
Bălăceanu Maria (Marli Ballacciana), boieroaică din Ţara Românească (1827) 276, 281
Bălănescu, familie boierească din Ţările române 291
Bănceşti (Băncest), valea ~ în Oltenia 84
Băneasa (Bangaska), comună, judeţul Giurgiu 100
Bărcan, deal şi ruine de cetate în Banat 418
Bărcut (Bekokten, Baránkut), localitate în Transilvania, neidentificată 241
Băţanii Mari (Nagy-Batzen), sat, în zona secuiască din Transilvania 319
Bâc, râu în R. Moldova 81
Bârkov, locotenent-colonel în armata rusă (1829) 376
Bârlad (Berlat), râu în Moldova 87, 331, 408
Bârlad, ţinut în Moldova 289, 290
Bârlad, oraş, reşedinţă a fostului district Tutova, azi oraş – municipiu, judeţul Vaslui; locuitori: români, ţigani (fierari) 87, 330, 361, 382, 392, 407, 408, 460, 463, 468, 471; calamităţi: epidemie 1829, 408, 464; cutremur 1830, 460
Bârsa, râu în Transilvania 230, 232
Bârza (Bersa), sat în Sud-Estul Banatului 428
Béarn, Hector de ~ (?–?), ofiţer francez, ataşat pe lângă ducele de Mortemart, trimis ca ambasador şi observator în războiul dintre 1828 – 1829; călător la Dunărea de Jos şi în Dobrogea; biografie 362–364; text 364–372
Beaujour, Louis Felix de ~ (1765–1836), diplomat şi publicist francez; călător la Dunăre şi în Dobrogea; biografie 400; text 400–403
Béchamp, Antoine (1816–18?), medic şi chimist francez; călător în Ţara Românească (1825–1834); biografie 131; text 131–142
Becheş, comitat în Transilvania 67
Becicherecul Mare (gross Becskerek), azi Zrenianin în Serbia 414
Beclean (Bethlen), sat, localizat în text în judeţul Braşov 219
Bega, râu în Banat; canalul ~ construit între râurile ~ şi Timiş 413, 415
Beidaud (Beidzar), sat şi comună, judeţul Tulcea 396, 398
Bekes Gáspár (1520–739, nobil maghiar, tezaurier al Transilvaniei (1567–1571) 221
Béla al III-lea, rege al Ungariei (1172–1196) 171, 181
Belareca (Bella-Reka), râu în Banat 266, 268, 317, 419, 427, 437

www.dacoromanica.ro

Beldiman, Alexandru, boier moldovean, scriitor (1829), frate al ~ v. Dumitrache 406
Beldiman, Dumitrache, boier moldovean, vornic (1829), frate al ~ v. Alexandru ~ 406
Belgrad (Griechisch Weissenburg), oraş, capitala Serbiei 177, 401, 403, 427
Belin (Bölön), sat, localizat în text lângă Odorheiul Secuiesc 244
Belinţ (Belenz, Bilenz), sat în Banat 257, 415
Belobreşca (Bello-brehska), sat în Banat, neidentificat 269
Belu, familie boierească din Ţara Românească 291
Bender = Tighina, oraş în R. Moldova 86, 88, 113
Benedek, jude scăunal în Transilvania (1828) 220, 221
Benkö, Joszef, autor al unei lucrări despre Transilvania (sfârşitul secolului al XVIII-lea) 240
Berg, Feodor Feodorovici (?–1874), militar şi diplomat rus, participant la războiul ruso-turc dintre 1828–1829, însărcinat al ţarului în reprimarea mişcărilor revoluţionare din Europa; călător în Dobrogea (1826); biografie 146, 147; text 148–153
Bergleitner, post la Slimnic (1828) 249
Berheci, localitate, râu în Moldova 392
Bernard, Sfântul a vizitat Transilvania 193
Bestera Buch v. Peştera, râu
Bethlen Gabriel, principe al Transilvaniei (1613–1629) 185, 186, 192, 201, 220
Bethlen Gergely, magnat maghiar din Transilvania; Casă la Cluj (1828) 170
Bethlen, Grigore, conte maghiar din Transilvania (1827) 192
Bethlen, Imre, curator la Colegiul reformat din Aiud (1827) 192
Bethlen, Laszló, conte maghiar, fost comite suprem în Comitatul Hunedoara (1827) 256
Biertan Berethalom (Bierthelm), comună, judeţul Sibiu; locuitori: saşi, români 249; biserica evanghelică 248, 249
Bihor, comitat în Transilvania 67, 314, 324
Biserica Albă (Weisskirchen), azi Bela Crola, localitate în Banatul sârbesc 269, 434
Bisterfeld, profesor la Colegiul reformat din Alba-Iulia (1622) 192
Bistricioara, pârâu în Moldova 88
Bistriţa, pârâu în Oltenia 81, 84
Bistriţa, mănăstire în Oltenia 84
Bistriţa, râu în Moldova 80, 82, 88, 289, 331, 333
Bistriţa (Nönsenstadt) localitate în Bistriţa-Năsăud, judeţul Bistriţa-Năsăud 322
Bizanţ, Imperiul ~ 28
Blutte E.L., consul englez la Bucureşti (5 mai 1526–11 octombrie 1834) 156. 280. 281. 282
Bocskái István, principe al Transilvaniei (1605–1606) 171, 186
Bodoc (Bodok), sat lângă Sf. Gheorghe în Transilvania; izvoare minerale la ~ 243, 312, 319
Boemieni, referitor la originea ţiganilor
Bogda (Neuhof), sat, în judeţul Timiş 312, 320
Bogner, farmacist din Braşov 226
Boiţa (Ochsendorf), sat, comuna Tălmaciu, judeţul Sibiu; oficiu vamal la ~ 252
Bolgrad-Tobolskaia, judeţ vechi, azi în R. Ucraina; locuitori: bulgari, evrei 346, 366
Boli, localitate în Asia Mică 41
Bolintin (Bollentina), sat şi comună, judeţul Giurgiu 85, 105

www.dacoromanica.ro

Bolkunov, <Ippolit Feodorovici>, consul al Rusiei în Principate, cu reşedinţa la Iaşi (1804–1806) 296
Bonifaciu, Sfântul (cca 675–754/5) 165
Borborea v. Vurpărul
Borca (Borkeser) Sauerwaszer), probabil sat; Borca, judeţul Neamţ, izvoare minerale la ~ 80
Bordier, C.F., născut la Geneva, înrolat în batalionul sacru, decedat în lupta cu turcii de la Drăgăşani (1821) 57
Bordei, sat şi staţie de poştă lângă Iaşi 391
Borloveni, sat, comuna Bujor, judeţul Caraş-Severin 268, 434
Born von – nobil, coparticipant la veniturile minelor de la Certegi-Săcărâmb (1828) 265
Borod (Barod), azi Barod, sat, judeţul Bihor 167
Borsec (Borszek), localitate, regiune, judeţul Harghita 193, 238, 312, 313, 320, 324
Borşa, localitate, judeţul Maramureş; izvoare minerale la ~ 312
Borumbach v. Porumbacu
Bosca, localitate în Moldova: ape minerale la ~ 331
Böschenbach v. Olteţ
Bosnia, provincie 66, 74, 379
Botoşani (Botuschano), oraş – municipiu, judeţul Botoşani; locuitori: români, evrei, armeni, 82, 83, 87, 330~ ţinut 289
Bozes, sat, comuna Gevagiu, judeţul Hunedoara 313
Bozovici, localitate în Banat 268
Bradu (Girelsau), sat, judeţul Sibiu 216
Bran (Törzbug, Dietrichstein), pas, trecătoare între Transilvania şi Ţara Românească; 81, 86, 229, 231, 233, 234, 379; comună; judeţul Braşov; întemeiere: v. Teodosius, cavaler teuton; document din 1377 a regelui ungar Ludovic I de Anjou 223, 229, 231, 232, 233
Brandegger, locuitor din Oradea (1827) 167
Braşov (Brascho, Brashow, Brassowia), Corona, Klausenburg, Kröhne, Kronstadt, Kruchnen, Kocumme), oraş-municipiu, judeţul Braşov; 79, 86, 115, 185, 193, 216, 220, 227, 232, 236, 240, 250, 320, 313,447; originea înfiinţării, legendă) 233, 234; ocupaţii, armeni, români, saşi, unguri, greci, evrei, ţigani, turci la ~ 225, 438 ~ cartiere, suburbii 223, 224, 226, 227, 233; Oraşul Vechi, Sf. Martin, Blumăna, Schei, „Ţigănia"; porţi ~ pieţe ~ (de cai, peşte); străzi (Bârsei Neagră, Mănăstirii) 223, 224, 226; case; aşezăminte: Casa negustorilor, Turnul Sfatului, Casa Abraham, Law, Casa de arest şi de muncă, casa pentru săraci; biserici: catolică, evanghelică, ortodoxă; şcoli: Şcoala Normală, gimnazii, spital, cazarmă; 138, 225, 226, 227;monumente: Turnul Negru, Turnul Alb 227; jude al ~ v. Hrischer Lucas; împrejurimi: Dealul Romurilor, Dealul Cetăţuii, Măgura Codlei, Dealul Morii, Curmătura, Postăvarul, Pietrele lui Solomon, Peştera Călugăriţa; – atacat de tătari şi turci (secolele XIV–XV) 226, 227, 228; ~ district 241, 242, 326
Brateş (Bratish), lac lângă Galaţi 331
Bratislava, oraş 172
Brazilia 252

www.dacoromanica.ro

Brădeni (Hegen, Henndorf), sat lângă Sighişoara 241
Brădiceni (Pradiceni), sat, comună, judeţul Gorj 84
Brăduţ, scaun în ţinutul secuiesc în Transilvania 319, 324
Brăila (Ibrăila), oraş-municipiu, judeţul Brăila; cetate, raia 54, 74, 111, 152, 153, 288, 289, 359, 360, 366, 374, 381, 382, 385, 394, 396, 401, 402; locuitori 83; asediul rus din iunie 1828 360, 374, 395
Brănişca (Branuska), sat şi comună, judeţul Hunedoara 131,256
Brâncoveanca (Brankovan), sat, comună Plopii-Slăviteşti, judeţul Teleorman 81
Brâncoveanu (Prankdvany), Brâncoveni, familie boierească şi domnitoare în Ţara Românească 27, 291, 376, 441
Brâncoveanu, Constantin, domn al Ţării Româneşti (18 octombrie 1688–15 august 1714);47, 84; uciderea lui şi a fiilor săi la Constantinopol 27
Brâncoveanu, Grigore (1764–1832), boier, mare vistier şi mare ban în Ţara Românească; relaţii cu Tudor Vladmirescu 32, 45
Brâncoveni, sat şi comună, judeţul Olt 84, 376
Brebu (Probe), localitate, judeţul Sălaj 234, 236
Breslau, azi Wroclaw, oraş în Polonia 356
Brsowitz, Brigido Iosif, conte de ~, baron de Marenfels, senior de Lumberg şi Bresowiz, preşedinte al Administraţiei Banatului şi Direcţiei miniere (1774–1777) 414
Brody, oraş în Polonia 87
Broas v. Orăştie
Bruckenthal, Samuel, baron von ~ (1721–1803), conte al saşilor; preşedinte al Guberniului Transilvaniei (1774 – mai 1777) apoi guvernator al Transilvaniei (1776–1787) 127, 184, 217, 219, 220
Brusa, localitate în Turcia, loc de exil pentru Scarlat Callimachi 41
Bucea (Butsa), sat în Transilvania 168
Buceanu (Butchova), pârâu în sudul Banatului 434
Buchin, sat în Banat 262, 417
Bucovina, provincie 25, 71, 87, 298, 331, 375; răpirea ei de către austrieci (1775) 329
Bucureşti (Bukurestje), oraş-capitală a Ţării Româneşti 28, 35, 72, 74, 79, 80–83, 101, 145, 155; passim; populaţie: români, armeni, francezi, greci, elveţieni, evrei, italieni, ţigani 32, 33, 62, 92–97, 360, 458; stări spociale: boieri, negustori, slujbaşi, ţărani; meserii, ocupaţii 103, 104, 158, 281, 441, 442; calamităţi: epidemii, ciumă, holeră, cutremur, hoteluri, băi, spitale 35, 36, 101, 103, 104, 140, 141, 235, 375, 442
urbanism, monumente: străzi, cartiere (mahalale), lăcaşuri: Mitropolie, biserici şi mănăstiri ortodoxe; alte rituri: catolice, protestante, calvine, sinagogi; toleranţă religioasă 30, 35, 73, 85, 92, 113, 156, 157, 280, 383, 440, 441, 457; împrejurimi: Herăstrău, Mogoşoaia 48, 51
cultură, învăţământ: şcoli, librării, biblioteci, tipografii; teatre, cluburi 35, 37, 77, 410; distracţii: plimbările cu trăsura, cârciumi 37, 102, 361
evenimente istorice memorabile: pacea de la ~ (16/28 mai 1812) 44–48, 50, 71, 126, 297, 329, 332; consuli străini la ~ v. Blutte E.L., consul englez 156, 280
Buda (Offen) v. <Budapesta>

www.dacoromanica.ro

<Budapesta> (Buda Pesta, Offen), oraş, capitala Ungariei 31, 52, 68, 127, 137, 139, 160, 173, 232, 250,
Bujor (Boskur), veche denumire a satului Traian Vuia, azi comuna Traian Vuia, judeţul Timiş
Bukovary, administrator la minele de aur în Transilvania (1828) 206
Bulgaria, bulgari 31, 60, 68, 74, 86, 89, 101, 107; passim; locuitori la Bolgrad (R. Ucraina) 364; aşezaţi în ţările române (meşteşugari, funcţionari) 74, 79, 86, 138, 194
Burjuc (Bourzook), sat şi comună, judeţul Hunedoara 133
Buzău, pas trecătoare 81, 223, 379
Buzău, râu 81
Buzău (Buseo) oraş – municipiu 38, 71, 80, 81, 382, 393, judeţul Buzău; isprăvnicat de ~ episcop de ~ 30. 80. 86
Buziaş, localitate, judeţul Timiş 313

C

Cainargi (Cainargeanu), localitate în Dobrogea 97
Calafat, oraş, judeţul Dolj 89
Callimachi, familie domnitoare în ţările române 54, 271
Callimachi, Scarlat, domn în Moldova (1806–1810), 1812–1819); numit în Ţara Românească (1821) 27, 43, 44, 45, 293, 358
Cantacuzino, Gheorghe, boier muntean, cumnat al conducătorului eterist Al. Ipsilanti 51, 54, 55
Cantacuzino, Şerban, domn al Ţării Româneşti (noiembrie 1678–octombrie 1688) 85; ctitor al mănăstirii Cotroceni
Cantacuzino-Paşcanu, familie boierească din Moldova 291
Cantemir, Dimitrie, domn al Moldovei (1693, noiembrie 1710–iulie 1711) 329, 341, 349
Capistrano, Ioan, Sfântul ~ = Giovanni Capistrano (1386–1456), preot franciscan, beatificat în 1690, sanctificat la 1724, 66, 201
Capodistria <Ioan>, conte ~ (1776–1831), ministru de Externe al Rusiei (1816–1822); preşedinte al Statului grec (1827) 60
Capra de Jupa, familie aromână nobilă din Jupa 416
Caracal (Karakal), oraş, judeţul Olt; 72, 86, 89; ispravnic la ~
Caraffa <Antonio>, general imperial în Transilvania; a asediat Munkacs la 1688, 60
Caragea, familie de domnitori în Principatele române 54, 291
Caragea <Ioan Gheorghe>, domn al Ţării Româneşti (8august 1812–septembrie 1818) 27, 29, 42, 61, 96, 291
Caramurat (Karamurat), azi comuna Mihail Kogălniceanu, judeţul Constanţa 396
Caransebeş (Karansebeş), oraş judeţul Caraş-Severin; locuitori: svabi, români 260, 268, 417, 445; han, pieţe, biserici 257, 318; depozit de mărfuri, ruine ale cetăţii Şanţ 260, 261; fortificat cu tunuri de apărare 261; sediu al unui regiment grăniceresc româno-ilir (1829) 260, 416
Caransebeşul Nou, localitate în Banat?, colonizat cu şvabi (secolul al XVIII-lea) 417

www.dacoromanica.ro

Caraş, comitat în Banat 67, 414, 416
Caravia <Vasile>, eterist, inspiratorul masacrării turcilor din Galaţi (1821) 46, 52, 53, 57, 61, 71, 72
Carlikioi (Karli), localitate în Dobrogea 397
Carlota de Bavaria (1792–1873), a 4-a soţie a împăratului Francisc I de Habsburg 181
Carlsburg v. Alba-Iulia
Carol I Robert de Anjou, rege al Ungariei (1308–1342) 180
Carol al VI-lea de Habsburg, împărat romano-german (1711–1740); la ordinele sale s-a construit Via Carolina între Ţara Românească şi Transilvania 177, 185, 262, 263, 414
Carol al XII-lea, rege al Suediei (1697–1718) 36, 113, 440
Carolina <Augusta>, împărătească, soţia împăratului Francisc I 196, 201
Carpaţi (Agatirşii, Agathyrsen), munţi 71, 103, 105, 118, 122, 128, 181, 182, 183, passim; culmi, lanţuri muntoase: Bucegi, Cârtiţa, Ceahlău, Cetăţuia, Dâmbul Morii, Fundata, Leaota, Retezat, Rucăr, Piatra Craiului, Surul, Vlădeasa, Cibin, Puciosul 167, 168, 204, 205, 217, 218, 220, 231–233, 240,246, 331, 333
Castol, sat în Serbia 401
Caşin (Kàszan), sat, poate Caşinul Nou, judeţul Harghita 318; Caşin, localitate în Moldova (judeţul Bacău)
Caucaz, munţi, regiune ~ 368
Cavarna, localitate la Marea Neagră ? în Bulgaria 385, 397
Cazaci Zaporojeni, participanţi la războiul din 1828–1829 309, 365, 396
Cazacii, în paşalâcul Tulcei 149, 152
Călan (Kalan), oraş, judeţul Hunedoara 318
Călimăneşti (Kalamaniest), oraş, judeţul Vâlcea 82
Căvăran, veche denumire a: sat şi comună C. Daicoviciu, judeţul Caraş-Severin 416
Câineni (Kimen), azi comuna Câinenii Mari, sat şi comună, judeţul Vâlcea; graniţă între Ţara Românească şi Transilvania; staţie de poştă; carantină la ~ 58, 95, 110, 159, 254, 276, 280, 284
Câlnişte, râu în Muntenia 82
Câmpina (Kempina), oraş, judeţul Prahova 24, 80, 439, 435
Câmpu Cernii (Kumputernii) = Valea Cernii în Banat 417
Câmpulung <Muscel> (Campus Longus, Kampu lungu, Kimpolungu), oraş, fostă reşedinţă a judeţului Muscel, azi în judeţul Argeş 38, 50, 53, 55, 77, 86, 110
Cârcinov (Korchintof), sat, azi comuna Tigveni, judeţul Argeş 285
Cârcinova, sat, probabil oraşul Topoloveni, judeţul Argeş 96
Cârligătura (Karligatura), ţinut în Moldova; isprăvnicie de ~ 72, 289
Cârţa, comună, judeţul Sibiu; locuitori: români, saşi; biserici: ortodoxă, catolică, evanghelică 217, 219
Cenad, comună, judeţul Timiş 66, 67; episcopi de ~ v. Engel, Franz Anton, graf von ~ v. Kozhegy Ladislau de Remeten
Cerkasov, baron rus, participant la Campania armatei ruse din 1829 în Principatele Române 377
Cerna, râu în Banat 203, 264–266, 316, 419–428, 431, 432; confuzie cu Nera, râu 263

www.dacoromanica.ro

Cerna (Tscherna), sat şi comună, judeţul Tulcea 395
Cernavodă (Kara-Sun), oraş, judeţul Constanţa 355, 384
Cernăteşti (Tschernetest), sat, comună, judeţul Buzău 80
Cernăuţi, oraş în R. Ucraina; episcop de ~ 73, 82, 331, 375
Cernes (Tschen), localitate în Moldova 393
Cerneţi (Czernetz, Tschernetz), sat component al comunei suburbane Simair, municipiul Drobeta Turnu-Severin 381, 401, 443
Certegii de Sus, comună, judeţul Hunedoara 205
Chilia (Kiliseg), localitate, judeţul Tulcea; braţ al Dunării, ~braţ al ~ 73, 149, 403
Chilia (Kilia), referire la Chilia (Nouă) în R. Ucrainã 402, 403
Chimindia (Kemendye), sat, judeţul Hunedoara 318
Chios, insulă greacă 81
Chişinău, oraş, R. Moldova 88, 144, 361, 382
Chizătău (Kisetti), sat, comuna Belinţ, judeţul Timiş 257, 284, 415
Chotym v. Hotin
Christari, Mihail, medic grec din Bucureşti, eterist 41, 52, 61
Cibin (Cibinium, Zibbin), râu în Transilvania 127, 182, 254, 274
Cibinium v. Sibiu
Cilibia (Celobia), sat şi comună, judeţul Buzău 409
Cipru, insulă în Marea Mediterană 25, 159
Cisnădie (Helta Heltau), cetate, oraş, judeţul Sibiu 125, 127, 183, 184; locuitori saşi; ocupaţii: horticultură, ţesut, fierărit 250, 251
Cisnădioara (Michelsberg), localitate componentă a oraşului Cisnădie, judeţul Sibiu 183, 184
Cişmele (Tacesmala), sat, comuna Smârdan, judeţul Galaţi 393
Ciuc, ţinut secuiesc 240, 324
Cuihur, râu în R. Ucraina 83
Clara, bucătăreasă germană angajată la Dobel (1830) 463, 465
Clarke, Edward, Daniel (1769–1822); mineralog englez; călător în ţările române 273, 274
Claudius, împărat roman; oraş şi geneză a oraşului Cluj
Clausewitz (?–?), diplomat danez din prima jumătate a secolului al XIX-lea; călător în Ţările române (1824); biografie 95; text 95–97
Clisura < Dunării>, localitate şi ţinut în Banat 267 ~ de Sus; ~ de Jos
Cluj, comitat 168, 173, 319
Cluj (Claudiopolis), oraş – municipiu, judeţul Cluj, cetate; locuitori 167, 168, 170, 171, 175–179, 183, 185, 224, 226, 238; cartiere, suburbii: Oraşul Vechi;Oraşul Nou, Mănăştur, Hidelve, Turzii 169, 170; împrejurimi: dealul Feleacul, porţi, străzi, pieţe, case, palate: cancelarie gubernială, biserici, catedrale, mănăstiri 170, 171, 172, 173, 183; şcoli; spital, teatru, cazino 174
Coburg < Saxa>, Friedrich Josias, duce de ~ (1737–1815) feldmareşal austriac, conducător al armatei austriece în 1789 (bătăliile de la Focşani, Râmnic împotriva turcilor) 86
Codlea (Ceidimium, Ceida, Fekete Halom, Schwarzburg), oraş, judeţul Braşov, cetate; locuitori, case, biserici 222, 227; împrejurimi: Măgura ~ 240
Cojocna (Kolós), comună, judeţul Cluj; ocna de sare lângă ~ 193

www.dacoromanica.ro

Colocotronis Theodore (1770–1843) conducător al revoluționarilor greci din Moreea 56
Colville-Frankland Charles (?–?), căpitan englez de marină; călător în țările române (1827) biografie 272, 273; text 273–285
Comana (Koman), sat și comună, județul Giurgiu 101
Comarnic, oraș, județul Prahova 454
Constantin cel Mare, împărat roman (307–337) 50
Constantinopol (Stambul) 25, 45, 74, 76–81, 87, 97, 112, 113, 145; passim; cartiere: Fanar, Pera 27, 28, 42, 48, 50, 117, 296; ambasadori la ~ v. Stratford Canning v. evenimentele din 1821 la ~44, 50; persecutarea grecilor uciderea patriarhului grec Grigori V 50, 59
Constanța (Kustendsche), cetate, port la Marea Neagră; oraș-municipiu, județul Constanța 368, 372, 385, 396, 398, 401
Copăcele, sat, înglobat în Turda, oraș, județul Cluj 175
Copșa Mică (Kis-Kapus), oraș, județul Sibiu 249
Coramnic, trecătoare în Munții Banatului 428
Cornea (Corniu), sat, județul Caraș-Severin 263, 418
Cornereva, comună, valea ~ în Banat 418; localitate, județul Caraș-Severin
Cornet, sat și mănăstire pe valea Oltului, în Oltenia 83
Corona v. Brașov
Corvin Ioan, de Hunedoara (Iancu Huniade), principe al Transilvaniei asociat (1441–1448): guvernator al Ungariei; fiu al ~ v. Mathias ~ 177, 178, 185, 197, 198, 201, 202, 228, 258, 414
Corvin Mathias (Matei), rege al Ungariei (1458–1490) fiu al lui Ioan ~; numit și „Solomonul ungur" 123, 166, 168, 170, 171, 182, 187, 219
Coseşti (Kosset), sat, comuna Lapugiu de Jos, județul Hunedoara 284
Costache Veniamin, mitropolit al Moldovei (1803–1806; 1813–1821; 1823–1843) 405
Cosava (Kassau), sat, comuna Curtea, județul Timiș 273, 284
Coșevița, localitate, comuna Marginea, județul Timiș 256
Coșteiul Mic (Kiss-Kostely) și Coșteiul Mare (Nagy-Kostely), localitate în județul Timiș 257, 415
Cotarca, probabil satul Cotorca, comuna Ciocârlia, oraș Urziceni, județul Ilfov 409
Covurlui (Kohorly), ținut în Moldova; isprăvnicie de ~ 73, 330
Cozia, mănăstire, județul Vâlcea 57, 58, 71, 82, 83, 107
Cozom, C., presupus inițiator al tulburărilor din 1831 din Iași 308
Craiova, Banatul ~ v. Oltenia
Craiova (Krajova), oraș-municipiu, județul Olt; fostă reședință a Banatului Olteniei 3, 81, 83, 84, 376, 377, 442, 443; locuitori 85, 86; școli 37; ispravnic de ~ 72; Banatul ~ 71, 133, 194
Craioveşti, boierii ~ familie boierească din Oltenia 84
Crapera v. Gabera
Crasna, comitat în Transilvania 325
Cricovul Sărat, râu, județul Buzău 80
Crimeea, peninsulă 88

www.dacoromanica.ro

Crisbav (Krisbach, Krisbor), localitate în Transilvania 237
Cristian (Neapolis, Neustadt, Keresztemfalva), comună, județul Brașov 228, 229
Cristian (Christian Grossau), comună suburbană, municipiul Sibiu 120, 181, 182, 183, 233; locuitori: sași, români, țigani
Cristurul Secuiesc (Keresztur, Szekely-Keresztur, Szatos Keresztur), oraș, județul Harghita 243
Criș, rețea de râuri în Transilvania 194, 246, 326
Crișul <Repede> (Kioros), râu 169
Criș (Keresd, Kkrisch, Kreutz) v. sat în Transilvania; locuitori: sași 246, 247
Crusovăț (Krasdrovecs), localitate în Banat 418
Csáki, familie nobilă maghiară din Transilvania 324
Család, localitate pe Tisa în Ungaria 65
Csevapovich Gregorius, preot erudit din Slavonia 68
Csongrad, localitate în Ungaria? 68
cumani 329
Curtea de Argeș (Kurte d'Argistr, Argeș) oraș, județul Argeș, fostă reședință a Țării Românești 96, 111, 115, 176, 277, 278, 284; evenimentele revoluționare din 1821 la ~ 55
curuți, răscoala antihabsburgică (1703–1711) de sub conducerea lui Francisc Rackozy II 176, 243
Cuza, Alexandru Ioan, domn al Principatelor Unite (24 ianuarie 1859–11 februarie 1866) 85
Czerbunest v. Șerbănești, mănăstire

D

Dabija, familie de boieri și domni din Moldova 291
Dacia, daci 31, 67, 134, 172, 174, 220, 223, 236, 310, 329, 355; rege al ~ v. Decebal 23
Daia (Tiya) sat și comună, județul Giurgiu 282, 285, 411
Dalboșeț, sat în S. Banatului 434
Dan I, domn al Țării Românești (1383–1386), ctitor al mănăstirii Tismana 84
Darius I cel Mare, rege al perșilor (522–486 î.Chr.); expediția lui ~ împotriva sciților 176, 402
David, consul al Franței la Smirna (1821) 45
Dăbâca-Turda , comitat în Transilvania 174
Dăenii (Danni), sat și comună, județul Tulcea; locuitori: moldoveni, turci 153
Dănești (Danfalva), comuna, județul Harghita 194
Dâmbovița (Dâmbovița, Domnitza, Drumbovitza), râu în Muntenia, 35, 80, 85, 106, 142, 181, 228, 457; isprăvnicie de ~ 72
Dâmbu (Domba), localitate, județul Hunedoara 196
Deag (Dick), mină de fier în Comitatul Zarand 194
Debrețin (Debreczen), oraș în Ungaria 164, 256
Decebal (Decebalus, Diez Wald), rege al Daciei (87–106) 23, 172, 175, 200
Demangeot, profesor al principelui Ipsilanti Alexandru, conducător al Eteriei 60
Densus, comuna, județul Hunedoara 178, 197, 199, 200; biserica romanică (secolul XIII) la ~ 200

www.dacoromanica.ro

Detunata sau Detunatele, vârfuri muntoase, monumente ale naturii în munții Carpați 211, 212, 244
Deva (Dion), oraș-municipiu, județul Hunedoara; cetate 115, 131, 160, 178, 196, 197, 203, 205, 210, 255, 273, 275, 284, 318, 323
Dibici, Ivan Ivanovici (Diebici, numit și Zabalkanski, Zabal-Kanski) (1785–1831), conte, feldmareșal rus, participant la campaniile împotriva lui Napoleon I, numit în 1829, comandant suprem al armatei ruse în războiul contra turcilor 145, 364, 378, 389, 405
Dierna v. Orșova Veche
Dietrich, sas din Lancrăm 179
Dietrichstein v. Bran, localitate
Dionisie, comandant la Bran (1377) 232
Ditrău (Ditro), comună, județul Harghita 313, 324
Divov, Pavel Gavrilovici (?–1841), senator și funcționar rus la Ministerul de Externe; călător în Țările Române 378
Döbel, Ernst Christoph (n. 1805–?), meșter german; călător în Țările române (1830–1831); biografie 446, 447; text 447–474
Doboșeni (Szoldobar), sat în Transilvania; izvoare minerale la ~ 324
Dobra, sat și comună, județul Hunedoara 132, 203, 255, 256, 284; râu 132
Dobrogea, provincie 97, 387
Docolina, sat, comuna Albești, județul Vaslui 392
Doctorovicz, nobil și latifundiar din comuna Belinț (1828) 257
Dohy, încasator imperial în Transilvania (1827) 187, 188, 189
Doja Gheorghe, conducător al răscoalei țărănești din 1514; executat la Timișoara (1517) 258
Dolj (Dolzi), județ în Oltenia; isprăvnicie de ~ 72
Domașnia (Domaschnia), localitate, dealul ~, județul Timiș 263, 418
Dorohoi (Dorohvy), oraș, județul Botoșani 82, 330, 331; ținut, district ~; isprăvnicie de ~ 72, 289, 330, 331
Dorosăuți (Ossov), sat, R. Ucraina 79
Dragoș, întemeietor al voievodatului Moldovei (circa 1352–135); teorie eronată de a fi fost conducător de triburi slave 329
Drasenovich von ~, colonel imperial, comandantul regimentului de graniță româno-ilir din Banat (1829) 433, 434
Drăgășani (Dragachan), oraș-municipiu, județul Vâlcea, mănăstire la ~ ; bătălia din 17/19 iunie 1821 dintre turci și eteriștii de la ~ 37, 55, 56, 106
Drăgoești, sat și comună; județul Ilfov 375
Dresda, oraș în Germania 179
Dreykirchen v. Teiuș
Dubăsari, localitate în R. Moldova 83, 382
Dubova, sat, comună Plașevița, județul Mehedinți 433
Duca <Constantin? >, ofițer eterist 46, 47, 57
Duma Constantin, preot ortodox la Hunedoara 202
Dumbrava (Vásárhely), sat, județul Timiș 169

www.dacoromanica.ro

Dumbrăveni (Elisabethsladt), Ebesfalva, Elisabetopolis), comuna suburbană a oraşului Sibiu, întemeiată de armeni, locuitori: armeni 248, 249
Dunaevski, ofiţer rus (1829) 401
Dunăre, fluviu 45, 49, 84, 87, 89, 135, 266, 267; passim; braţe, guri ale ~ (Chilia, Sf. Gheorghe, Sulina) 150, 151; insulă pe ~ Slobozia 83, 283; porturi la ~ v. Galaţi, Brăila; pescari la gurile ~ 25; podul lui Traian de la ~ 431

E

Eberstatler, preot vicar la Radna (începutul secolului al XIX-lea) 68
Ebesfalva, (Elisabetopolis, Elisatehstadt) v. Dumbrăveni
Ecaterina I-a <Skavronska> a 2-a soţie a lui Petru I şi moştenitoarea lui la tron: ţarină a Rusiei (1725–1727) 88
Edler, Martin, consilier regal la Sibiu (1786) 184
Eger (Erlau), localitate în Ungaria 68, 187, 319
Egipt: egipteni, referitor la originea ţiganilor 24, 91, 92
Elea v. Ilia
Elisabeta, fortul ~, fortificaţie otomană pe malul sârbesc al Dunării 428–431
Elisabeta Petrovna, ţarină a Rusiei (1741–1761) 226
Elisavetgrai = Elisabetgrad, oraş în R. Ucraina 149
Elöpatak v. Hălchiu
Elveţia, elveţieni 231, 250, 417
Emeric <Imre>, rege al Ungariei (1196–1204), fiul regelui ungur Bela al III-lea 195
Engel, Franz Anton, graf von ~ (1702–1777), episcop romano-catolic de Cenad (1750–1777) 66
Engelhardt, Christopher Friedrich , general în armata rusă, participant la războaiele cu turcii (1806–1812; 1828–1829) 377
Engeden (Egydenstadt, Egydiopolis, Enyed) v. Aiud
Enyed v. Aiud
Epson, oraş în Anglia; băi şi izvoare minerale la ~ 314
Erdő Szent-Gyorgy v. Sângeorgiul de Pădure
Essek v. Osijek
Esztergom, localitate în Ungaria; arhiepiscop de ~ v. Rudnay, Alexander de Radna 66, 67
Eteria, eterişti: conducători militari la 1821 v. Caravia V, Sava buibaşa; epitrop al ~ v. Ipsilanti Al. 40, 95, 96, 106, 107, 149, 276, 297, 298, 310
Eton Willian (?–1809), călător englez în Ţările Române 41
Eulenburg (cetatea bufniţelor, fortificaţie lângă Braşov; distrusă de tătari (1345) 230
Europa, europeni 23, 26, 30, 31, 34, 35, 37, 39, 40, 62; passim
Eutel, meşter sas din Transilvania (1827) 180
Evrei, emigraţi în Principatele Române din Galiţia; ocupaţii: negustori, zarafi 4, 79, 80, 225, 357, 364, 465; ~ aşezaţi în Moldova la Botoşani, la Iaşi, ş.a.; ~ în Ţara Românească: la Bucureşti 48, 97, 458; victime al eteriştilor la Târgovişte în 1821, 53; ~ în Transilvania: la Arad, Timişoara 137, 138, 194, 208, 256, 438

www.dacoromanica.ro

fanarioți v. greci
Farmache (Farmaki) = Farmaki Ianachi, căpitan de arnăuți în Țara Românească, înrolat în armata lui Tudor Vladimirescu (1821); eterist 31, 47, 61
Fața Băii (Fatze Baje), exploatare minieră lângă Zlatna, ag., telur 213
Făgăraș (Fogoras, Fogorashum, Fugreschmarkt, Lignopolis, Holzgröschen, Holzdorf) oraș, jud. Brașov, castel medieval al voievozilor și principilor Transilvaniei la ~ 185, 216, 217, 219, 221, 240, 250; pod peste Olt la ~ 220
Făget (Fascet), sat și com., jud. Timiș 72, 256, 284, 414
Fălciu (Falschie, Fălci, Foltsch) sat și com., jud. Vaslui 87, 330; ținut, district; isprăvnicie de ~ ; episcop de ~ 73, 289, 290330,
Fălcoiu (Falkoi) sat și com., jud. Olt 85
Fălticeni, oraș, jud. Suceava; ținut, district 330
Fărcădin, moșie, jud. Hunedoara 197–200
Fântâna Babei Marta (Fontina Bebi Marti), în Sudul Banatului 434
Fejéregyhaza v. Viscri
Feldioara (Marienburg), sat și com., jud. Brașov; locuitori: sași, români; privilegiile regelui maghiar Ludovic I pentru ~ 237, 244
Felvinț v. Vințul de Sus
Fekete Hálom v. Codlea
Feneșul (Frisch) râu; localitate, jud. Caraș-Severin 263
Feregoasa, cheile ~ în munții Banatului, lângă Mehadia 419
Fibiș sat, com. Manloc, jud. Timiș; ape minerale la ~ 313
Fichtel, Johann Ehrenreicht von ~ (1732–1795) autor al unei lucrări de mineralogie a Transilvaniei (1791) 193, 240
Filip <II>, rege al Macedoniei (359–336 î.Chr.) 200
Filipescu, familie boierească din Țara Românească 291
Filipescu Constantin (1751–1817), mare vistier în Țara Românească (1827); soție a ~ v. Ghica Zoe 281
Filipescu Gheorghe, boier muntean probabil Iordache ~ la tronul Țării Românești după 1830; 298
Filipescu? colonel în armata pământeană a Țării Românești 141
Finlanda, finlandezi meșter șelar ~ la Tecuci (1821–1830) 393, 398
<Fleischhakl Franz von Hakenau> consul al Austriei în Țara Românească (1810–1828) 43, 102
Fligelly, von ~ colonel, comandant al vămii de la Turnu-Roșu (1828) 252
Florești, comună, probabil com., Florești-Stoienești, jud. Ilfov 285; ținut, isprăvnicie de ~ 289, 330; eteriști la ~ 47
Focșani (Fokschan, Foxani: munteni și moldoveni), oraș municipiu, jud. Vrancea 38, 71, 79, 80–83, 86, 289, 331, 361, 375, 376, 382, 458, 461
Fodor, medic din Lugoj (1828)
Földvar v. Războiani

www.dacoromanica.ro

Forsberg <Ieremias> locotenent în statul major al generalului Diebici (1829–1830) 390
Francisc (Franz) I Habsburg-Lorena (duce de Lorena ca Francisc III, 1729–1736); împărat romano-german (1745-1765); soţul Mariei Tereza (din 1736)
Francisc (Franz) I de Habsburg, ultimul împărat al „Sfântului imperiu roman" de naţiune germană (1792–1806) şi primul împărat ereditar al Austriei (1804–1835) 184, 189, 262
Franţa, francezi 26, 27, 42, 116, 120, 126, 139, 352; passim; împărat ~ v. Napoleon I; aşezaţi în Ţările Române 32, 181, 194, 388, 389
Frâna (Franendorf) azi com. Axente Sever, jud. Sibiu 249
Frecăţei (Frikatschi) sat şi com., jud. Tulcea 398
Freck v. Avrig
Friess, conte, von ~ beneficiar al veniturilor minelor aurifere din Transilvania 205
Fròhlich, maior, locuitor din Grădiştea Muncelului-Sarmisegetusa (1828) 199, 200
Fronius Michael von ~ primar la Braşov (sec. XVIII) 224
Fundul Voinicului, localitatea pe Olt, în Oltenia 378
Fundeni, sat şi com. jud. Galaţi 408, 409
„Furingistan" = ţară a minunilor, referire la Ţara Românească în comparaţie cu ţările civilizate din Occident 156

G

Gabera (Crapera), sat desfiinţat înglobat în satul, com.~ Găneasa, jud. Olt 85
Galaţi, oraş-municipiu, jud. Galaţi; port la Dunăre 38, 61, 86, 87, 288, 289, 329, 331, 393–395, 468, 471; companie comercială franceză (pentru lemn de construcţie) la începutul sec. XIX la ~ 81; (masacrarea turcilor de către eterişti); 46, 53, 56
Galaţi, sat, jud. Braşov 220, 221, 240
Gali, Ţara ~ provincie în Anglia 118
Galienus, <Claudius> (131–201 d.Chr.) renumit medic antic, care a trăit şi profesat în Grecia şi la Roma 200
Galini, farmacist din Lugoj (1828) 256, 257, 259
Galiţia, provincie în fostul Imperiul Austriac; zonă de emigrare a evreilor către ţările române 25, 81, 82, 339
Ganov, aghiotant al prinţului Gorceakov (1828) 376
Garai János? (sec. XIV) 170
Garai Miklos? (sec. XIV) 170
Gastein, localitate în Austria, staţiune balneară; comparaţie cu Mehadia 264
Găeşti (Gagest, Gajea , Geschitz), oraş, jud. Dâmboviţa; isprăvnicie la ~ 72, 285, 382
Găvojdia (Javosdnia), sat, com., jud. Timiş 416
Geaca, Geacaş (Gyaka, Jakobsdorf), sat, jud. Alba 193, 246
Gebauer, preot din Codlea (1828) 240
Geissmar, general rus în războiul ruso-turc din 1828–1829 376, 377, 378
Geneva, oraş în Elveţia 57
Geoagiu (György), com., jud. Hunedoara; băi la ~ 315
Gerînger, ofiţer imperial la Dumbrăveni 248

www.dacoromanica.ro

Germania, germani (nemți) 81, 112, 116, 141, 236, 420, 460; stabiliți în Țările Române ~ locuitori în Țara Românească; la București 74, 97; în Moldova; ~ referire la sașii din Transilvania 119, 195, 256, 415, 438
Ghica, familie boierească în Țările Române 231, 271, 288
geți, locuitori antici în Moldova 328
Ghica Alexandru, domn al Țării Românești (1834–1842) 97; frați ai ~ v. Grigore IV ~ domn v. Costache ~ v. Mihai ~
Ghica Costache, spătar în Țara Românească (1824); caimacam la Craiova 97, 377, 378; frați ai ~ v. Grigore IV ~ domn, v. Alexandru ~ domn, v. Mihai ~, fiică a ~ v. Pulcheria ~
Ghica Costache, boier moldovean (începe. sec. XIX) 87
Ghica Grigore IV, domn al Țării Românești (1822–1828) 96, 140, 142, 145, 157, 293, 383; confuzie cu vărul său, marele cămăraș Nicolae ~ 280; frați ai ~, v. Alexandru ~, Mihai ~, Costache ~
Ghica Grigore al II-lea, domn al Moldovei (1739 oct.–sept. 1741) 241
Ghica Mihai, mare ban în Țara Românească (1824) 99, frați ai ~ v. Grigore IV ~; domn v. Alexandru ~ v. Matei ~ v. Costache ~
Ghica Nicolae (1795–1862), mare cămăraș în Țara Românească confuzie cu vărul său, ~ Grigorie IV domn 280
<Ghica> Pulcheria, boieroaică din Muntenia (1824); nepoată de frate a domnului Ghica Grigore IV fiica lui ~ Costache, caimacam 96
Ghica, Zoe, sora domnului ~ Grigore IV; soția marelui vistier C. Filipescu 281
Ghimbav (Weidenbach) com., jud. Brașov 223
Giacometi, pictor al frescelor din casele boierești din București (1822–1826) 158
Gilău (Golon, Gyilau, Gyischlau, Julia, Julmarkt), com., jud. Cluj 169
Girelsau v. Bradu
Giroda (Ghirode), sat, com., suburbană a municipiului Timișoara 415
Giurgiu (Giurgeo), oraș-municipiu, jud. Giurgiu 82, 89, 99–101, 111, 282, 285; cetate; garnizoană la ~ 38, 71, 280, 283, 410; locuitori: români, turci 83, 406
Glazenap, ofițer rus (1829) 378
Goldmarkt v. Zlatna
Gorceakov Mihail Dimitrievici (1739–1861), conte, general maior în armata rusă, participant la războiul din 1828–1829 376
Gorj (Gorzi), ținut în Oltenia; isprăvnicie de ~ 73, 294
Goștinari (Guastenet), sat și com., jud. Giurgiu 285
goți, invazia ~ în Dacia (sec. III d.Chr.) 70 88, 329
Göttingen, oraș în Germania 409
Götze, Karl von ~ baron, aghiotant al a ~ v. Schmidt 329
Grabbe Karl, fratele lui P.H.~ 378
Grabbe, Pavel Hristorovici (1789–1875), ofițer rus, participant la campaniile împotriva lui Napoleon I Bonaparte și la războiul ruso-turc din 1828–1829; călător în Țările române (1828); biografie 373; text 374–379
Gräser, superintendent al bisericii evanghelice din Biertan (1828) 249

www.dacoromanica.ro

Grădiştea <Muncelului> - Sarmizegetusa, ruine ale vechii capitale şi cetăţi dacice la ~ 199, 214, 244
Grădiştea (Gradijek), sat şi com., jud. Brăila 409
Greci (Gretchi), sat şi com., jud. Tulcea 395
Grecia, greci limbă ~59, 61, 91, 92, 112, 184, 225, 378; referire la fanarioţi, instalarea lor în slujbe şi domnii în Ţările Române27, 28, 30–32, 39, 42, 74, 76, 141, 289–293; ~ locuitori la Bucureşti ~ în Transilvania 79, 81, 85, 86, 126, 138, 194, 438, 458 ~ eterişti 46, 47, 56, 59, refugiaţi în 1821 în Transilvania 95
Greissing, preot la Hălchiu (1828) 237
Griechisch Weissenburg v. Belgrad
Griffiths John, medic englez stabilit la Bucureşti 1826, 277, 280, 281
Grigore al V-lea, patriarh de Constantinopol (14 dec. 1818–10 apr. 1821), martir al Eteriei (ucis de turci) 50
Griselini <Francesco> (1717–1783), abate veneţian, cartograf, naturalist, călător în Ţările Române 261, 427
Gritta, Jurcă, locuitor din Roşia Montană 209
Gritta, Mihăilă, locuitor din Roşia Montană 210
Gross-Becskerek v. Becichereul Mare
Grosschlatten v. Abrud
Grosschenker Stuhl v. Şeica Mare
Grosspolt v. Apoldul (Mare)
Gross-Wallachey v. Muntenia, v. Ţara Românească
Grosswardein v. Oradea
Grozeşti (Groschesty) = veche denumire a satului Oituz, jud. Bacău 80
Gurghiu, cetate, com., ţinut în jud. Mureş 324
Gyula = principele Géza, conducător al maghiarilor (cca. 970–997); tatăl regelui Ştefan I cel Sfânt 191
Gyulay, conte ~ von nobil ungar (1828); castel al ~ la Odorheiul Secuiesc 243, 256
Gyiyto, István de ~ director al Salinelor în Transilvania (1827) 178, 184

H

Habsburg, Habsburgi (Casa de Austria, dinastie imperială); împăraţi v. Carol al VI-lea; v. Maria Tereza, v. Francisc (Franz I) împărat, duce de Lorena, soţul Mariei Tereza; v. Iosif II; v. Francisc (Franz), primul împărat ereditar al Austriei din 1804
Hadrian, împărat roman (117–138 d. Chr.) 188
Hagelstein, tâmplar din Hamburg (1830) 443
Hagi, căpitan (1828) 381
Hagi Emir Ahmet (Hadjé Emir Achmet) tătar (curier) al lui Colville-Frankland 282
Hagieşti (Hadjieni), sat şi com., jud. Ilfov 167, 375
Haicu (Hajó), sat lângă Oradea 314
Haller, conte, familia ~ probabil familia fostului guvernator al Transilvaniei <Ioan> Haller (1734–1735) 173, 241, 242

www.dacoromanica.ro

Hamburg, oraş în Germania 443
Hamilton, Johann Andreas, conte de ~ (1679–1738) guvernator militar şi civil al Banatului (1734–iun. 1735) a construit fortul Elisabeta pe Dunăre 431
Hangerli Constantin, domn al Ţării Româneşti (1797–1799) 85
Hanovra, principat german 409
Háromszék v. Trei Scaune 149
Hasan-efendi, apropiat al paşei Iunus-oglu (1826)
Hatişerife ale Porţii: din 1775; 1784, 346; 1802, 27
Haţeg (Hazeg, Hozung, Wallopolis) regiune; oraş, jud. Hunedoara, sediu al unor militari din regimentul grăniceresc român 107, 175, 178, 196–201, 203, 205, 210, 214, 215, 231
Hauchard, inginer (1827) 187, 188
Hăghig (Hidveg), com., jud. Covasna 237, 238
Hălchiu (Elöpatak, Helserdorf, Helvi, Höltöveny), com., jud. Braşov; împrejurimi: Cetatea Eroilor
calamităţi: cutremur (1802) 236, 237
Hălmagiu, com., jud. Arad 326
Hărău, com., jud. Hunedoara izvoare minerale la ~ 315
Hărman (Hermany), com., jud. Braşov 318
Hătuica (Hatolika), sat în Transilvania 173
Hârlău (Herlău), oraş, jud. Iaşi 331; district; isprăvnicie de ~ 72, 289, 330, 331
Hârsova (Axiopolis), oraş, jud. Constanţa 368, 393, 401, 402; fortăreaţă 384, 401, 402; calamităţi: ciumă la ~ 1829, 396
Hegedus, Samo de ~ profesor la Colegiul reformat din Aiud (1827)
Hegen, Henndorf v. Brădeni 241
Heinrich, funcţionar imperial la Roşia Montană 209, 210
Heissler Donat <Johann> general imperial, l-a învins pe Thökoly Imre la Zărneşti (11/21 aug. 1690) 232
Helta, Heltau v. Cisnădie
Henne, prepozit al catedralei din Alba Iulia (1827) 187, 214
Herbert Nicolaus, jude sas la Codlea 232
Herculane (Herculanum), băile ~ oraş, jud. Caraş-Severin; staţiune balneară antică; v. Băile Herculane
Herman, întemeietor legendar al oraşului Sibiu 127, 182
Herman, general, agent al Serbiei la comandamentul armatei ruse în Principatele Române (1829) 377, 378
Hermanstadt v. Sibiu
Hersarn, gubernie în R. Ucraina 382
Herţa, azi în R. Ucraina; ~ oraş, district 289, 309, 330
Hertzen, finlandez, sublocotenent în armata rusă (1829–1830) 398
Herve, Emmanuel baron Schustekh von ~ comandant general imperial în Transilvania (1820–1827) 275
Heyser, pastor în Transilvania (1828)
Hierasus v. Prut

www.dacoromanica.ro

Hierling, preot paroh la Apold (1827) 241
Hirscher Appollonia, soția judelui săsesc din Brașov (sec. XVI); a construit Casa negustorilor din Brașov 225
Hirscher Lucas, jude al Brașovului (în secolul XIII) 234
Holthaus, P.D. (1808–?), croitor german, călător în Țările române (1830); biografie 435; text 436–445
Holzgröschen, Holzdorf v. Făgăraș
Homorod, sat, com. jud. Harghita 193, 238, 325
Homorod-Almás v. Mereşti
Honterus Johannes, (1498–1549) literat şi erudit sas, reformator religios în Transilvania 234
Hotărani (Hotoranyi), sat, com. jud. Olt 85
Hotin (Chotym), oraş, azi în R. Ucraina, cetate, raia 72, 82, 86
Hrabetz Angelicus, preot catolic la Orşova Veche 267
Huedin (Banffy-Hunyad), oraş, jud. Cluj
Hugel Rebiu v. Movila Răbâii
Hunedoara, oraş-municipiu, jud. Hunedoara 197, 202, 203; castelul lui Ioan Corvin la ~ 198, 201–203; mine de fier lângă ~; furnale la ~ 178, 194; comitat 198, 313, 318, 323; comite v. Bethlen László 256
huni, popor migrator 70, 88, 329
Huniazi v. Corvin
Huniade, Ioan, pretins fiu natural al regelui Ungariei Mathias Corvin 186
Hurez (Orez) = Horezu, oraş, jud. Vâlcea; mănăstire, ctitorie a domnitorului Constantin Brâncoveanu 84
Huşi, oraş-municipiu, jud. Vaslui 87; ţinut 335

I

Iacreştița (Jakresticza), pârâu în Banat 428, 433
Ialomița (Jablancza), com., jud. Caraş-Severin 268, 434
Ialomița, râu în Muntenia 81, 86, 375, 384;
Ialomița, județ; isprăvnicie de ~ 71, 72
Ianina = Ioanina, oraş, azi în Grecia 32, 47; paşă de ~ v. Ali paşa de ~
Ianutzi?, boier din Iaşi (1829–1830) 390, 391
Iaşi (Jassiorum Municipium, Jassy), capitală a Moldovei 43, 73, 79, 82, 83, 86,87, 144, 155, 287, 288; passim; aşezare, climă, locuitori; clase sociale (boieri, meşteşugari, negustori, slugi), port, moravuri, urbanism: case, străzi, magazine 270, 384–389, 405, 469; aşezăminte, monumente: biserici, Mitropolie, palat şi Curte domnească 87, 271, 389; împrejurimi: Galata, Frumoasa 271, 389; epidemie; incendiul din 22 iulie/2 aug. 1827; evenimentele revoluționare din 1821 (intrarea şi proclamația generalului Al. Ipsilanti la 22 febr. 1821): cartier general la ~ al trupelor ruse în războiul ruso-turc dintre 1828–1829) 152, 270, 301, 308, 384, 388, 389; arhiepiscop de ~ 73; consulate şi consuli străini la ~ al Franței, al Rusiei (Leslie D.); ~ ținut; ispravnic de ~ 73

www.dacoromanica.ro

Ibaga paşa, paşă la Isaccea (1826) 152
Ibraila v. Brăila
Ierusalim, oraş 30, 236; arhiepiscop de ~ 73
Ieşalniţa (Jeschelnitza) = fosta com. Eşelniţa, com., jud. Mehedinţi
Ighiu (Igen), localitate lângă Alba-Iulia 213
Ignatie (Igamtie), mitropolit de Arta, numit de ruşi mitropolit în Ţara Românească (1810–1812) 30
Ilfov, judeţ în Muntenia, isprăvnicie de ~ 72
Ilia (Elea), com., jud. Hunedoara 132
Ilieni (Ilyésfalva), com., jud. Covasna 239
Ilin, colonel rus de artilerie (1829) la Iaşi 407
iliri; referire la sârbi şi la românii ortodocşi din Banat 267, 436
Iloviţa, com., jud. Mehedinţi 261; indieni, referire la băştinaşii din America de Sud
Ilova, poate Ilovăţ, com. jud. Mehedinţi 417
Imperiul otoman v. Turcia, turci
India 81
Ioneştii de Sus (Ober-Joniest) azi Ioneşti, sat, com., jud. Vâlcea 81
<Iordache> (Gheorgaki, căpitan eterist, care l-a predat pe Tudor Vladimirescu lui Al. Ipsilanti 54, 56, 61
Iosif II de Habsburg, coregent al statelor habsburgice (1765-1780); împărat romano-german (1780–1790) 65, 417, 431; aşa numită reformă a lui ~ de a-i transforma pe ţigani în locuitori utili („ţăranii noi") 171, 229
Ipoteşti, localitate în Oltenia 376, 377
Ipsilanti, Ipsilanteşti, familie fanariotă domnitoare în Ţările Române 53, 68
Ipsilanti, Alexandru domn al Ţării Româneşti (1774–1782; 1756–1797) şi al Moldovei (1786–1788) 85, 329; fiu al ~ v. Constantin ~ secretar al ~ v. Sulzer F.J.
Ipsilanti Alexandru (1792–1828) principe fiul cel mare al domnului ~ Constantin; general-maior în armata rusă; conducător al Eteriei; portret, biografie relaţii cu Tudor Vladimirescu 37, 40, 46–60, 112, 115, 138, 152, 292, 407
Ipsilanti Constantin, domn al Moldovei (mart. 1799–iun. 1801) şi al Ţării Româneşti (aug. 1802–aug. 1806).~ 42, 407
Ipsilanti Dimitrie (1793–1832) eterist, unul din conducătorii revoluţiei grecilor din Moreea 51, 55, 60
Ipsilanti Gheorghe eterist, fratele lui Al. Ipsilanti 49, 51, 52, 56, 60
Ipsilanti Nicolae, eterist, frate al lui Al. ~ 49, 50, 53, 56, 60
Irlanda 109
Isaccea, oraş, jud. Tulcea 178, 149, 365, 366, 399; cetate; paşă de ~ v. Ibaga, paşa; urbanism; case, mahalale, mori, bazar, fântâni, porţi 150, 151, 152
Ismail (Izmail), port la Dunăre, azi în R. Ucraina; isprăvnicie de ~ 73, 86, 150, 364, 399, 402, 403
Islaz (Islas), sat, com. suburbană, municipiul Turnu Măgurele, jud. Teleorman 81
Istrigg v. Strei
Italia, italieni 30, 252; ~ locuitori în ţările române 194; limbă ~, apropierea de lb. română 116, 436

www.dacoromanica.ro

Iunus-oglu paşă, fost aian de Chilia, capugi-paşa, fost kazak-paşa (autoritate asupra lipovenilor şi cazacilor), paşă de Tulcea (1826) 149
Ivanovici, căpitan sârb (1828) 268
Izmet = spătarul Ilie Burdu Zmeu, boier moldovean (1827) 270
Izvoarele (Bedel), sat, staţiune balneară, com. Cerneşti, jud. Maramureş 175

J

Jablancza v. Iablanița
Jakobsdorf v. Geacă, Geacăş
Jakresticza v. Iacreştiţa
Jassy v. Iaşi
Javosdnia v. Găvojdia
Jeledonţ (Losad) = Jeledinți, sat, com. Mărtineşti, jud. Hunedoara 195
Jeltuhin
Jena (Zsena) localitate neidentificată în Banat 416
Jeschelnitza v. Ieşalniţa
Jiblea (Sibla) localitate componentă a oraşului Călimăneşti, jud. Vâlcea 82
Jiu (Schyl Fluss) râu în Oltenia 71, 80, 81
Jiul Mic, referire la Gilort, râu în Oltenia 84
Josika Ioan (Josikas Joszef), baron, guvernator al Transilvaniei (1822–1834) 119, 121, 256
Josika <Nicolae> fratele guvernatorului ~ Ioan 256
Julia, Julmarkt v. Gilău
Jupa (Zsappa), sat component al oraşului-municipiu Caransebeş, jud. Caraş-Severin; familie aromână nobilă din ~ v. Capra de Jupa 416
Jupalnic (Junec) sat desfiinţat, înglobat în oraşul Orşova, jud. Mehedinţi 444
Jupalnicul (Vechi şi Nou) (Schuppanek), sat, jud. Mehedinţi 266, 267, 428, 429, 432
Justinian, împărat roman (527–565) codul de legi al ~ 29, 294

K

Kahlenberg, munte lângă Viena 217
Kalamaniest v. Călimăneşti
Kalan v. Călan
Kálnoky, Janos, conte ~, magnat ungur din Transilvania 170
Kálnoky Zsigmund, conte, magnat ungur din Transilvania 170
Karakal v. Caracal
Karamurat v. Caramurat
Karansebeş v. Caransebeş, oraş
Karasu = Medgidia
Kara-Sun v. Cernavodă
Karatai, localitate în Dobrogea 367
Kara Wlach, „Kara-Wlaschka" = Valahia Neagră, Valahia de munte

www.dacoromanica.ro

Kargopol, regiment de dragon ruşi ~ (1829) 377
Karligatur v. Cârligătura
Károly-Fejérvár v. Alba-Iulia
Kassau v. Coşava
Kászon v. Caşin
Katzenstein v. Perşani
Kaverin, ofiţer în armata rusă (1829) 376
Kecskemet, localitate în Ungaria 68
Kemendye v. Chimindia
Kemény, familie de conţi, nobili din Transilvania 242
Kemény, Jozsef, conte, locuitor la Sibiu (1828) 215
Kendeffy, conte ~ magnat maghiar din Transilvania (1827) 170
Keresd, Kreut, Krisch v. Criş, sat
Keresztémfalva, Kristian v. Cristian
Keresztesmezö v. Oprişani
Keresztur v. Cristutul Secuiesc
Kezdi-Vasárhelly, v. Târgu Secuiesc
Kezmarok (Käsmark), localitate în Slovacia
Kilia v. Chilia <Nouă>
Kimpina v. Câmpina
Kimpolungul v. Câmpulung <Muscel>
Kis-cség v. Târguşoru
Kiselev, Pavel Dimitrievici (Kiseleff) (1788–1872) general rus, comandantul administraţiei ruse în Principatele române (1829–1834) 308, 382, 405
Kiss-Köstely v. Coşteiul Mic
Kis-Szék v. Săcălaia
Kiszetto v. Chizătău
Klapproth, chimist german 206
Klausenburg v. Braşov
Klein Kauf, proprietar al morii de hârtie din Orlat (1828) 255
Kleinschlatten v. Zlatna
Klein Számos v. Someşul Mic
Klima, locuitor din Sibiu (1828) 215
Kling, ofiţer imperial 268
Kloster Eszterhaja v. Strehaia, mănăstire
Kohorluj v. Covurlui
Kokolink, conte ~, beneficiar al veniturilor minelor de la Certeje-Săcărâmb (1828) 205
Köleseri Sámuel (Kolesery) (1663–1732) medic şi mineralog din Transilvania 253
Kolós v. Cojocna
Korchintof v. Cârcinov
Körös v. Criş, râu
Kostow, agent consular rus la Bârlad 468
Köteles, Samo, profesor la Colegiul reformat din Aiud (1827) 192

www.dacoromanica.ro

Kovács, Joszef, cleric, profesor la Colegiul reformat din Aiud (1827) 192, 213
Kövend v. Plăieşti, sat
Kozay v. Cozia
Közhegy Ladislau de Remetea (1745–1828) episcop romano-catolic de Cenad (1800–1828) 67
Krajowa v. Craiova
Krashovecz v. Cruşovăţ
Krickel, Joseph Adalbert (1791–1817), funcţionar militar imperial, cu importante studii în domenii de filozofie, geografie, statistică, istorie, limbi moderne; autor de lucrări; călător în Ţările române (1827–1829); biografie 161–164; text 164–269
Kronstadt v. Braşov
<Kuciuk-Kaïnargi> (Kaïnardgy) pacea de la ~ (1774) 346
Kulevcea, sat în R. Ucraina 405
Kulm = Chelmo, localitate în Polonia, lupta de la ~ dintre ruşi şi prusieni (1813) 60
Kunitsch, Michael Gonr (1765–1835), profesor şi autor de lucrări cu caracter didactic, biografic şi topografic; călător în ţările române; biografie 63, 64; text 65–68
Kupa (Koulpa), râu în Croaţia 401
Kurgan-Vizir, deal lângă Isaccea 366
Kurte d'Argish v. Curtea de Argeş
Küstendsche v. Constanţa
Kutuzov Mihail Ilarionovici (1745–1813) conte ~, general, feldmareşal rus, comandant al administraţiei ruse de ocupaţie în Principatele Române (1811–1812) 145

L

Lacul Negru (Feketo Tó), moşie a contelui Bathyany Vincze lângă Oradea; râu ~ 167, 168
Ladislau, pretins fiu (ar fi fost decapitat) al lui Ioan Corvin de Hunedoara 186
Ladislau Apor = Ladislau Kán, voievod al Transilvaniei (1295–1315) 220
Ladislau I (László cel Sfânt) rege al Ungariei (1077–1095) 164, 176, 185, 219
Ladislau IV Cumanul rege al Ungariei (1272–1290) 166
Lagau Charles (?–?), diplomat francez, consul al Franţei în Moldova (1826-1834); călător în Moldova; biografie 327, 328; text 328–358
La Motte de ~, conte, beneficiar al veniturilor minelor de la Certeji-Săcărâmb (1828)
Lancrăm (Langendorf) com. jud. Alba; locuitori: români; saşi 178, 179, 184
Langeron, Louis-Alexandre Andrault de ~ (1763–1831) francez, general în armata rusă (1829) 376–378
Languedoc, provincie în Franţa 356
Las <Emmanuel> Cases, conte de ~, (1766-1842) ofiţer şi scriitor francez, autorul lucrării Mémorial de Sainte-Hélène (1823) 410
Laslăul Mic, sat pe Târnava Mică, lângă, lângă Sighişoara, locuitori: saşi şi români 248
Lassani, eterist 52
László, ofiţer din Avrig (1827) 277
latină, limbă şi geneza limbii române 31, 84, 119, 122, 144; ~ utilizată în actele administrative din Transilvania 126

www.dacoromanica.ro

Laurençon, F.G. profesor francez în Ţara Românească; călător în Ţara Românească; biografie 21–23; text 23–62
Laybach = Ljubliana, capitala Sloveniei; Congresul Sf. Alianţe de la ~ (ian. 1821) şi conducerea mişcărilor europene revoluţionare 49
Lazu Mare, com. în Banat 419, 428
Lăpuşna, com. în R. Moldova ţinut; isprăvnicie de ~ 73, 88
Lăzarea (Szárhegy), com., jud. Harghita 324
Leca, sat pe Prut în Moldova 374
Leipzig (Lipsca), oraş în Germania; mărfuri din ~ şi comerţ cu ~ 25, 26, 31, 81, 87, 139, 179, 356–358, 438, 440
Lemerna, ofiţer rus (1829) 378
Leopold I de Habsburg împărat romano-german (1658–1705) 185
Leova (Lojena), localitate pe Prut în R. Moldova 382
Leslie, D.I., consul al Rusiei la Iaşi (iulie 1826–dec. 1827) 144
Leşnik (Lennieck), sat component al comunei suburbane Veţel, municipiul Deva, jud. Hunedoara 256, 273, 274, 284
Letgerna Tomiţă localitate din Roşia Montană 210
Levant 25, 35, 43
Lignopolis v. Făgăraş, oraş
Limanu, lac în Dobrogea comună suburbană, municipiul Constanţa 396–398
Linné, Charles (1707–1728) celebru naturalist suedez
Lingen, corect Bingen referire la Mäuseturm (Turnul Şoarecilor) ridicat pe o insulă de pe Rin (sec. XIII) 253
Lipova (Lippa), oraş, jud. Aiud; asediul turcilor asupra ~ (1594–1595) 65, 68, 136
lipoveni; locuitori în paşalâcul Tulcea (1826) 149, 152
Liprandi, Ivan Petrovici (1790–1880), descendent al unei familii nobiliare piemonteze; militar şi funcţionar în aparatul administrativ rus; participant la războiul ruso-turc dintre 1828–1829; călător în Ţările române; biografie286, 287; text 287–310
Lisaia Gora, localitate în Rusia 380
Lomnitza = Lomnitzer Spitze, munte în Slovacia 261
Londra, oraş 136, 187, 356
Losonczi, comandant al cetăţii Timişoara (1552) 258
Lotru, râu în Oltenia 79, 82
Losad v. Jeledonţ
Löwete, localitate în Ungaria 319
Ludovic (Lájos) I de Anjou cel Mare, rege al Ungariei (1342–1382) (şi al Poloniei ca Ludwik din 1370) 164, 182, 207, 225, 232, 237, 252; fiică a v. Maria
Ludwig von Baden markgraf (sf. sec. XVII) 233
Lugoj (Logos), oraş, jud. Timiş 255, 259, 260, 273, 284, 414, 437; locuitori: armeni, români, unguri, evrei; cartiere: german, evreiesc (ulița evreilor); armenesc (oraşul armenesc); român (suburbia românească) piaţă, biserici 256–260, 416
Lyon, oraş în Franţa mătăsuri de ~ 126
Lysimach, general al lui Alexandru Macedon, rege al Traciei (360–281 î.Chr.) 200

www.dacoromanica.ro

Macaul, localitate în Dobrogea, neidentificată 376
Macedonskı Dimitrie (Theodore le Macedonieu!) căpitan al lui Tudor Vladimirescu 47
Mädchenburg, Mehburg v. Baia (jud. Arad)
Mag (Magh) sat, com. Sălişte, jud. Sibiu 284
Maieru (Major), com., jud. Bistriţa Nădăud 321, 322
Malinovski, Vasili Feodorovici, consul general la Iaşi (1800–1802) 296
Malnas, com., jud. Covasna 319
Mamaki Andricu (Andriko) meşter de tăsuri din Bârlad (1830) 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467
Manul (Manuel) mănăstire, fortificată în Oltenia ctitorită de boierii Buzeşti (sec. XVII) zugrăvită de Pârvu Mutu (1699) 85
Mangalia, oraş-municipiu, jud. Constanţa, port la Marea Neagră moschee la ~ 371, 385, 398
<Manoncourt, Charles Nicolas> Sonnini (1751–1812), cunoscut naturalist şi literat francez, călător în Ţările Române (1810) 36
Mànszel, farmacist francez la curtea domnului Ghica Grigore IV 140, 142
Manu, George, eterist 57
Maramureş, comitat în Transilvania 320, 323, 324
<Marea> Adriatică 401
Marea Marmara 129
<Marea> Mediterană 357
Marea Neagră 81, 87, 367, 372, 396, 398, 401, 468, 473, 474
Maretich Rio (Alpon) ofiţer imperial (1822)
Maria, fiica lui Ludovic I de Anjou cel Mare; regină a Ungariei (1382-1385, 1386-1395), aflată sub regenţa mamei sale Elisabeta până la 1387; din 1387 a domnit împreună cu soţul ei Sigismund de Luxemburg
Maria Tereza de <Habsburg> împărătească (1740–1780) 27, 165, 258, 262, 418
Marienburg v. Feldioara
Marienburg, Lucas Joseph, autorul unei lucrări a Transilvaniei (Sibiu, 1813) 178, 247
Markevici, A.I., corespondent al lui Grabbe (1829) 378
Maros-Porta v. Partos
Maros-Ujvár v. Uioara de Sus
Maros-Ujvar v. Ocna Mureşului
Maros Vásárhely v. Târgu Mureş
Marsilia, oraş în Franţa 356, 357
Martial = Marcus Valerius Martialis (cca 40–104 d.Chr.), poet latin 131
Martinuzzi <Gyorgy> (Utieşenovici) (1482–1551), cardinal şi om politic maghiar; tutore al lui Ioan Sigismund Zapolya (1540) 186, 214
Mártonfy, Antal, abate din Alba Iulia (1827) 187
Mártonfy, Joseph, fratele abatelui Antal ~; consilier gubernant în Transilvania (1827)
Masaniello, Tomaso Agnello, conducător al răscoalei napolitanilor din 1647; comparaţie cu Tudor Vladimirescu 61

www.dacoromanica.ro

Maser-Bei, mihmandar al lui A.I. Ribeaupierre în călătorie sa în Principatele dunărene (1827) 144
Mavrocordat, familie fanariotă domnitoare în Țările Române 54, 291
Mavrocordat Alexandru (Deli bei), domn al Moldovei (1782–1785) 87, 271
Mavrocordat Alexandru <Alecu> boier moldovean, probabil fiul postelnicului Gheorghe ~ (1829–1830) 389
Mavrocordat Constantin, domn (cu întreruperi) în Moldova (1733-1769), și în Țara Românească (1730–1761); reformele lui ~ 113
Mavrocordat Gheorghe, postelnic în Moldova; fiu al ~ v. Alexandru (Alecu) 389
Mavrogheni, familie fanariotă domnitoare în Țările Române 54
Mavros, secretar al Colegiului pentru revizuirea Regulamentului Organic 307
Mavrosov, ofițer rus (1829) 376
Maxențiu, rivalul la domnie al lui Constantin cel Mare 50
Măcin (Metohin) oraș, jud. Tulcea 367, 395, 402; așezare; cartiere, case, fântâni, cazemată; și aian de ~ v. Soliman Pașa 152, 153
Măcinului, munți, confuzie cu munții Balcani 468
Măieruș (Nussbach), com., jud. Brașov 237
Mălăncraov (Almaskérek) fostul județ Târnava Mare 246
Mănicești (Munichest) sat, com. Băiculești, jud. Argeș 96, 284
Mărunțișu (Maranches), sat și com. Costeștii din Vale, jud. Dâmbovița 285
Măxineni, sat și com., jud. Brăila 380
Mânăstirești (Monasteritschtze) = azi com. Niculițel, jud. Tulcea 399
Mechitar de Pietro din Armenia, și adepții lui ~ mechitariști, călugări la Dumbrăveni 248
Medgidia (Karasu) oraș, jud. Constanța 401
Mediaș (Medgayes, Mediopolis, Medwysch, Merasopolis) oraș-municipiu, jud. Sibiu; biserică evanghelică 185, 221, 249; scaun în Transilvania 249
Mehadia, sat, comună, jud. Caraș Severin 256–267, 413, 434, băi la ~ asemănată cu localitatea balneară Gastein; locuitori fortificații, drum roman 316, 419–426, 445; lupte între turci și austrieci (1788) la ~ 418, 419
Mehedinți, ținut județ în Oltenia isprăvnicia de ~ 72, 80, 294
Mehmed II, <Fatih>, (Cuceritorul); sultan otoman (1451–1481) 111, 148
Meiteni <Ștefan>, baron, arendaș al ocnelor în Țara Românească (1826) 103, 157
Mercheșa (Mirk-Vásár-Streifort) = Mercheașa, localitate în zona Târnavei Mari, în Transilvania
Merești (Homorod-Almás) com., jud. Harghita 244, 245, 319
Mercurium v. Miercurea Sibiului
Mercy d'Argenteau Claude Florimond, conte ~ (1666–29 iun. 1734); guvernator militar și civil al Banatului (1716–1734) 414
Metternich Klemens Wezel Napomuk Lothar von ~ Winneburg (1773-1859), cancelar al Austriei (1809–1848) 60
Michelsberg v. Cisnădioara
Micula com., jud. Satu Mare 319
Miercurea Sibiului (Reissmarkt, Reussmarkt, Mercurium) com., jud. Sibiu; locuitori: sași 129, 180, 284; scaun în Transilvania 181

www.dacoromanica.ro

Mihail <Romanov>, mare duce al Rusiei (1828), participant la războiul contra turcilor din 1828–1829 381
Mihailovski-Danilevschi, A.I. (1790–1848), militar şi ofiţer rus, participant războiul ruso-turc dintre 1828-1829; călător în Ţările române (1829); biografie 404; text 404–411
Mihály Alexie, funcţionar la Hunedoara 202
Milcov (Mikova) râu între Moldova şi Muntenia 86, 331
Miloş, Obrenovici (1780–1860) unul din conducătorii mişcării de eliberare a serbilor; ales principe al Serbiei la 1827, abdică şi revine între 1858–1860 53, 377
Milova (Metova), sat, com. Conop, jud. Arad 135, 137
Minciaky, Matei Lvovici, consul general al Rusiei la Bucureşti (1825–1828) 410
Miniş (Ménesch) localitate, jud. Arad 66
Moceriş (Mont Cenis), com., jud. Caraş-Severin 434
Mociu, com. jud. Cluj 319
Moghilev (Mohilău) localitate în R. Ucraina 82, 83, 404
Mohács localitate în Ungaria bătălia de la ~ (1526)
Moldova; capitală a ~ v. Iaşi 23, 27, 39, 54, 55, 69, 70, 73, 81, 88; passim; împărţire administrativă; aşezare geografică, climă (regimul apelor, mediului), bogăţiile solului şi subsolului; agricultură, pădure, pomicultură, viticultură, albinărit, creşterea vitelor; calamităţi: lăcuste, secetă; epidemii 334, 407, 408, 470, 471; locuitori: indigeni; v. şi români; fizionomie, port; obiceiuri, religie; clase sociale: ţărani (liberi şi aserviţi): obligaţii înainte de Regulamentul Organic 182, 292, 300, 301, 339–346, 355, 354; obligaţii fixate prin Regulamentul Organic (economice, fiscale, militare), rezistenţa împotriva lor (răscoale în 1831) 349; boieri: origini, familii; educaţie, moravuri, ranguri (I, II, III sau cu caftan, postelnicei, funcţionari, slujitori, ciocoi); ~ clerul în funcţii; episcopi, mănăstiri, chestiunea mănăstirilor închinate; tribut şi alte dări la Poartă; categorii fiscale (mazili, scutelnici, poslușnici, breslaşi); armată: arnăuţi, înainte de Regulamentul Organic; reforma instituită prin Regulamentul Organic 33, 349–358; economie; agricultură, industrie, manufacturi, import, export, măsuri şi greutăţi: agrare (falcea, stânjenul, prăjina, cotul, degetul); comerciale: cântarul, ocaua, dramul, chila, dimirlia, vadra; monezi în circulaţie în ~ 290, 351, 352; taxe vamale; negustori, indigeni; bejenari, străini (evreii); drumuri, poştă; legislaţia şi statutul („dreptul public") ~ (hatişerifurile Porţii din 1774, 1784, 1802), Codul Callimachi, Regulamentul Organic 341–345; instituţii şi dregătorii: Domnia (învestire, durată, ceremonial; Curte domnească) 339–341; dregătorii bisericeşti; tribunale, judecăţi 73, 352, 353, 467, 468; agenţi diplomatici ai puterilor europene în ~ v. şi Iaşi; mitropoliţi ai ~ v. Costache Veniamin; domnii ai ~ v. Ghica Grigore Matei, Dimitrie Cantemir, Alexandru Mavrocordat (Delibei), Alexandru Moruzi, Callimachi Scarlat; Ioniţă Sandu Sturdza
Moldova, râu 80, 88, 331
Moldova Nouă, oraş, jud. Caraş-Severin 268
Molière <Jean Baptiste Poquelin, zis>, (1622–1673) renumit scriitor francez 140
Molnar Ion, locuitor din Roşia Montană 210
Moreea, provincie în Grecia 40, 51, 59, 60

www.dacoromanica.ro

Mortemart, Casimir, Louis Victorin de Rochechouart, prinț de Tonnay-Charente, duce de ~, (1787–1863), general și diplomat francez, ambasador și observator în tabăra armatei ruse în războiul ruso-turc dintre 1828–1829 365, 366, 368, 370, 371, 372
Moruzi, familie fanariotă domnitoare în Principatele dunărene 54, 291
Moruzi Alexandru domn în Moldova (cu întreruperi) (dec. 1792–mart. 1807); în Țara Românească (cu întreruperi 15 iun. 1793–8 oct. 1801) 87
Moruzi, Alexandru, fiul dragomanului Porții,Constantin ~ (cel decapitat în 1821) 43
Moruzi <Constantin> mare dragoman al Porții decapitat de turci în 1821 43
Moscova, oraș 25, 407
Mosche-Moișa, sat, com. Glodeni, jud. Mureș 97
Motru, râu în Oltenia 79,83
Movilă Răbâii (Hugal Rabiu) lângă Huși, luptele dintre turci și ruși (1711, 1740) la ~ 88
Muhanov, ofițer rus (1829) 378
Mühlenbach v. Sebeșul Săsesc
Müller, Aurelius, funcționar imperial Biertan (1828) 249
München, oraș în Germania 444
Munkács, azi Muncaceva în R. Ucraina, fortăreață devenită închisoare la ~; Al. Ipsilanti, eterist la ~ 60, 138
Muntele Mic (Mica) poate Muncelul-Mic, jud. Hunedoara 416
Muntenia referire la Țara Românească
Muntenia (Valahia Mare Grossen Wallachey), provincie în Țara Românească 27, 45, 86
Murad-bey, pașă turc, participant la războiul din 1828–1829 365
Mureș (Maros, Marusius), râu 65, 66, 130, 131, 133, 135–137, 178, 186–191 passim
Muscel (Moscello), județ în Țara Românească; isprăvnicie de ~ 72
Mustafa, ienicer, elvețian de origină, luat prizonier și vândut sclav 100, 101, 105, 108

N

Nadăsa (Nádas.Allya) = Nadeș, com. jud. Mureș 319
Nagyag v. Săcărâmb
Nagy-Batzen v. Bățanii Mari
Nagy-Disznod v. Cisnădie
Nagy-Enyed v. Aiud
Nagy-Topolevecza v. Topolovățul Mare, com. jud. Timiș
Napoleon <I Bonaparte> împărat a Franței (18 mai 1804–6 apr. 1814; 20 mart. 1814–22 iun. 1815) 121, 365
Napolidi Romania, localitate în Moreea 60
Navarin, bătălia navală ~ (iulie 1827) 140
Nănești (Nánfalva) sat, jud. Maramureș 320
Neaga, poate Neagea, sat. com. Broșteni sau Poiana Negui, jud. Suceava; izvoare minerale la ~ 331
Neagoe Basarab, domn al Țării Românești (iun. 1512–sept. 1521) ctitor al mănăstirii Tismana 84, 226

www.dacoromanica.ro

Neajlov, râu în Muntenia 82
Neamț, ținut, județ în Moldova isprăvnicie de ~ 73, 289, 330
Neamț, mănăstire, jud. Neamț 353
Neapolis, Neustadt v. Cristian
Negri <Constantin> fost mare postelnic în Moldova; numit caimacam în Principate la 1821 44, 45
Negru Vodă, domn legendar al Țării Românești 37
Nehman, ofițer imperial la Sibiu (1824) 126
Neimer, Tomuț, locuitor din Roșia Montană 210
Nemegyei, Janos, profesor la Colegiul reformat din Aiud (1827) 192
Nemeska, conte ~, intendent imperial al minelor, trimis la Sibiu (1824) 126, 127
Németh-Ujvár, localitate în comitatul Vás în Ungaria 68
Neppendorf v. Turnișor
Nera, râu în Banat 434; confuzie cu Cerna 263
Netuș (Șituv) sat, com. Iacobeni, jud. Sibiu 75
Neuhof v. Bogda, sat 312
Neustädter, medic din Sibiu (secolul XVIII) 174, 193
Niberg, Frederik (1797–1890) finlandez, ofițer în armata rusă, călător în țările române (1827); biografie 359; text 359–361
Nicodim, călugăr la Tismana (sf. sec. XIV) 84
Nicolae I, țar al Rusiei (1825–1855) 141, 359, 374, 381
Nicolay familie de artiști din Transilvania (sec. XVII) 247
Nicolescu, boier și funcționar din Moldova (1829) 408
Nicopole, oraș în Bulgaria 83
Nizen, localitate în Rusia Mică? 25, 47
Nil, fluviu în Egipt 321
Nistru, râu 79, 82, 83, 88, 127, 401, 404
Niș (Nissa), oraș în Serbia 401
Noptsa, jude suprem la Deva (1828) 197, 199, 200, 255
Nösenstadt v. Bistrița-Năsăud
Nürnberg, oraș în Germania 126
Nussbach v. Măieruș
Nyberg, Frederik (1797–1870) finlandez; ofițer în armata rusă; călător în Țara Românească și Moldova; biografie 359; text 359–361

O

Ober-Joniest v. Ioneștii de Sus
Obi, râu în Siberia 101
Obilești, localitate, jud. Ilfov 97
Oceanul Pacific 385
Ochsendorf v. Boița
Ocna Mureșului (Mans-Ujvár), oraș, jud. Alba salină la ~ 210, 215

www.dacoromanica.ro

Ocnele Mari (Ocna Mare), localitate, jud. Vâlcea salină la ~ 80, 157
Ocna Sibiului (Salzburg), oraş, jud. Sibiu 127, 193, 215, 216
Ocna Slănicului = Slănic-Moldova, jud. Bacău 80
Odesa, oraş, azi în R. Ucraina 24, 30, 37, 47, 52, 144, 356
Odobeşti, oraş, jud. Vrancea 79, 361, 375
Odorheiul Secuiesc (Dorhellen, Udvárhelly), oraş, jud. Harghita locuitori secui; primărie: colegiu reformat, bibliotecă; castel lângă ~ 242, 323–325; ~ scaun secuiesc în Transilvania 238, 244
Odvos (Odevase) sat şi com., jud. Arad 134
Ogenski, Michail, autor rus (începutul sec. XIX) 410
Ogradena (Ogrădină), com., jud. Caraş-Severin 267, 433
Oituz, râu în Moldova 81, 82
Olah pian v. Pianul Român
Olana, localitate în R. Ucraina 382
Olanda, olandezi ~ 26, 27, 81, 110
Olt (Alt Fluss, Aluta, Olta) râu 27, 37, 55–58, 71, 80–85; passim; ţinut, judeţ 72
Oltenia (Banatul Craiovei, Valahia austriacă, Valahia Mică) 24, 33, 38, 79, 80, 84, 89, 442; reşedinţă a banilor ~ v. Craiova a caimacamilor ~ 37, 73, 294; panduri ~; Revoluţia din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu 30, 44
Olteţ, râu 81, 85
Olteţ (Böschenbruch) sat, com. Viştea, jud. Braşov 219
Opitz, <Martin> profesor la Colegiul reformat din Alba Iulia (1622) 192
Oprişani (Keresztesmezö P de Traian), sat lângă Turd 175
Oradea (Grosswerdein, Oradea Mare), oraş-municipiu, jud. Bihor; urbanism: cartiere, străzi, catedrală, biserici, cu cripte ale unor regi unguri; sinagogă, piaţă; episcop de ~ v. Patatics împrejurimi: Băile Episcopale, Băile Felix 160, 164–166, 314, 324
Orăştie (Broos, Sachsenstadt, Saxopolis, Szaszvaros), oraş, jud. Hunedoara; locuitori saşi, români; biserici: evanghelică şi ortodoxă română 130, 195, 197, 244, 255, 284, 315, 343
Orez v. Hurez, mănăstire
Orfano, eterist 52
Orhei (Orhej), localitate în Republica Moldova; ţinutul ~; isprăvnicie de ~ 73, 88
Orient 25, 91
Orlat, com., jud. Sibiu manufacturi, industrie: moară de hârtie, forjă aramă, fabricarea prafului de puşcă 254, 255
Orn, finlandez, ofiţer de cavalerie în armata rusă (1829–1830) 398
Orşova Nouă–Ada Kaleh, insulă pe Dunăre, azi scufundată 266, 401, 429, 431, 444
Orşova Veche (Alt Orsowa, Dierna, Orsova), oraş, jud. Mehedinţi; cetate la ~ locuitori: români, greci, sârbi; comerţ 81, 83, 111, 174, 257, 266, 316, 419, 427, 429, 431, 443, 444
Otopenii de Sus şi de Jos, com. suburbană a oraşului Bucureşti 378
Ottenfels, Georg Johann Schram von general imperial, preşedinte al Administraţiei austriece în Oltenia (1726–1728) 101
Osejëk (Essek), localitate în Slovacia 68
Ossov v. Dorovănţi 79
Ozunca (Uzonka băi) = sat, com. Băţani, jud. Covasna băi, izvoare minerale la ~ 319, 320

www.dacoromanica.ro

Pahlen, Feodor Petrovici (1780–1863) general, consilier imperial rus, şeful administraţiei ruse în Principatele dunărene (1828–sept. 1829) 376, 378, 383
Palestina 236
Palladi, familie boierească din Moldova 271, 291
Palota, localitate, jud. Bihor 68
Panciova (Pančevo) localitate în Banat (în Serbia) 436, 474
Papsó, Daniel, preot gardian la mănăstirea româno-catolică din Radna (începutul sec. XIX) 67, 68
Paris, oraş 25, 26, 34, 354, 366, 388
Parota, Pyretus v. Prut
Partos (Maros-Porta) sat., com. Banloc, jud. Timiş 178, 184, 185, 191, 213
Paşcani, localitate, jud. Iaşi 335
Passarowitz azi Pojarevac, localitate în Serbia 114
Patatics (Pata, Patucič, Adam), baron de ~ episcop catolic de Oradea (1759–1776) 164
Pavel Chinesul (ban de Timişoara), comite suprem de Timiş şi căpitan al părţilor de jos al Regatului Ungariei) în timpul regelui ungar Matei Corvin 195
Pázmány, Peter (4 oct. 1570–19 mart. 1632) arhiepiscop de Eszter (1616), cardinal (1629), lider al contrareformei în Ungaria; a înfiinţat Universitatea de la Buda (1635) 166
„Pământul Roşu", câmp de bătălie între austrieci şi turci în Banat (1738) 166
Pârâianu Danciu, ctitor al mănăstirii Polovragi (1647–1648) 418
Pârâul Sărat (Der „Gesalzene Bach") pârâu, jud. Buzău 80
Peceneaga 80, 153
Peneceaga (Pecineghi) sat şi com., jud. Tulcea, fost sat tătărăsc (1826)
Pecenişca (Pecseneska) sat, localitate compententă a oraşului Băile Herculane, jud. Caraş-Severin 419
Pechia (Pákä), sat şi com., jud. Galaţi 393
Pecica? localitate, jud. Arad 68
Pereschiv, sat dispărut jud. Galaţi 392
Perişani (Perikan) sat şi com., jud. Vâlcea 284
Persani (Katsenstein), sat, com. Şinca, jud. Braşov 222, 223
Persia 157
Pesta v. <Budapesta> ~
Peşteana, pârâu în Oltenia 81
Peştera (Bestera Bach) râu în Oltenia 84
Petersdorf v. Retiş
Petnic (Pettink), probabil Petnic, sat, com. Iablaniţa, jud. Caraş-Severin 268, 434
Petrov, P., ofiţer rus (1828) 37
Petrovaradin, victoria lui Eugeniu de Savoia (5 aug. 1716) asupra turcilor din paşalâcul de Timişoara 414
Petru I Alekseevici, ţar al Rusiei (1682–1725) 88, 329, 349
Peţea, râu lângă Oradea 314

www.dacoromanica.ro

Pianul Român (Olah-pian); sat, jud. Alba spălătorii de aur la ~ 255
Piatra <Neamţ>, oraş-municipiu, jud. Neamţ 82, 88, 289, 331
Pietrile (Pietri) sat, com. Băneasa, jud. Giurgiu 285
Pietroşiţa, localitate, jud. Dâmboviţa 234
Pini, Alexandr, consul al Rusiei în Ţara Românească (1817–182) 42
Pisa, oraş în Italia 30
Piscabora, Piscabora = peştera Veterani (Maovăţ) în jud. Caraş-Severin 433
Piscător, profesor la Colegiul reformat din Alba-Iulia (1622) 192
Pistrangoş (Pisztrangos) localitate în Transilvania 319, 320
Piteşti (Pitischti), oraş-municipiu, jud. Argeş; isprăvnicie de ~ 72, 96, 105, 284, 279
Platonov, colonel în armata rusă din Principatele române (1829) 408
Plavişeviţa (Plaviszovicze) sat. com. Dubava, jud. Mehedinţi 267
Plăeşti (Kövend, sat lângă cheile Turzii 175
Pleşceev, ofiţer rus (1829) 377
Plohov, general rus (1829) 377, 378
Ploieşti, oraş-municipiu, jud. Prahova; isprăvnicie la ~ 37, 71, 86
Plugova, sat, com, suburbană oraş Mehadia, jud. Caraş-Severin 263, 418
Poartă v. Turcia
Podolia, provincie azi în R. Ucraina 356, 386
Podul Lipscani = Lipcani, Podul ~ localitate în R. Moldova 82
Poian, sat şi com., jud Covasna
Poiana Stânii = Pojana Stămpii com., jud. Suceava 71
Poienile (Poiana) <Fetelor> (Pojeriele, Fertilor) probabil în jud. Caraş-Severin 434
Pojejena (sârbească) (Racz-Poszechna), com., jud. Caraş-Severin 268
Polonia, poloni 23, 70, 78, 79, 81, 144, 187, 291, 333, 444; rege al ~ v. Bathory Ştefan 177; ~ stabiliţi în Ţările Române 74, 194
Polovragi (Polivratz) mănăstire în Olt; jud. Gorj 84
Pop <Zenobie> bancher şi negustor Sibiu 126, 214, 215, 235
Porţile de Fier, pe Dunăre 175, 431, 444
Porumbacu (Borumbach) = Porumbacu de Jos, com. jud. Sibiu 218
Potaissa v. Turda
Potemkin <Grigorii Aleksandrovici> (1736–1791) cneaz, general şi om politic rus, apropiat al ţarinei Ecaterina a II-a
Pradicin v. Brădiceni, sat 84
Praetorium, pretinsă localitate asiatică în Banat 199
Prahova, râu în Muntenia 225
Praid, com., jud. Harghita salină la ~ 192
Predeal, oraş, jud. Braşov carantină la ~ 234
Prejmer (Prasmár, Tartleu) com., jud. Braşov 239
Priboi sau Priboeşti sat, jud. Mehedinţi 419
Prilipăţ (Prellipecz) = Prilipeţ, sat, com. Bozovici, jud. Caraş-Severin 268
Principatele unite al Moldovei şi Ţării Româneşti, domn al ~ Al.I. Cuza 85
Pripoare (Prepora, Pripor) sat, com. Muerească, jud. Vâlcea 96, 107

Prisaca localitate, jud. Caraş-Severin 260, 416
Prisăcani? localitate pe Argeş 375
Prut (Hierasus, Parota, Pyretus) râu în Moldova 46, 51–53, 55, 57, 82, 87, 88, 111; pssim
Prusia 350
Ptolemeu <Claudiu> astronom, matematician şi geograf antic grec (90–168 d Chr.)
Putna, râu în Moldova 82, 331; district, judeţ 79; isprăvnicie de ~ 73, 79
Puţu (Puto) localitate neidentificată în Muntenia

R

Racoviţa, com., jud. Sibiu 217
Racoviţă Constandin (Cehan), domn al Ţării Româneşti (mai 1753–febr. 1756; (mart. 1765. iun. 1764) ctitor al mănăstirii fortificate Samuil din Focşani (sec. XVII) 86
Racz Poszechna v. Pojejena
Radna, localitate componentă a oraşului Lipova, jud. Arad; aşezare; locuitori; economie (viticultură, comerţ, iarmaroace) monumente: mănăstire franciscană Coloana împăratului Iosif al II-lea, biserici: catolică, ortodoxă 65, 66, 67, 137
Radisitz, căpitanul ~ (?–?) croat în serviciul armatei austriece (sf. sec. XVIII) autor al unui memoriu despre Principatele Dunărene; biografie 69; text 69–89
Radu I, domn al Ţării Româneşti (1377–1383) ctitor al mănăstirii Ţismana 84
Radu (Rhado) = Radu de la Afumaţi, domn al Ţării Româneşti (1522–1523; 1524–25; 1524–1529) 106
Radu Negru (Rhadulo Negro, Rhodolphus Niger), referire la Radu de la Afumaţi 110. 111
Rákoczy Francisc (Ferenc) I nobil maghiar? 1-a soţia a lui ~ v. Zrinji Ilona 60
Rákoczy Francisc II, conducător al nemţilor (1703–1711) 176, 243, 250
Rákoczy I, Gheorghe principe al Transilvaniei (1630 dec.–oct. 1648); Rákoczy II Gheorghe (1648 oct.–iun. 1660) 186, 197, 247
Ramsay, Gustav Adolf (1794–1859), finlandez, militar în armata rusă, participant la războiul ruso-turc dintre 1828–1829; călător în Ţările române (1829–1830); biografie 387; text 387–399
Rasova (Rassova), localitate, jud. Constanţa 368
Raszbárhy, funcţionar imperial la M (1792) 188
Rath, Ignaz, consilier imperial în minerit şi inspector silvic în Transilvania (1827) 190
Razelm (Rassein), lac în N-E Dobrogei 398, 401
Răcăştie (Rákosé), com. jud. Hunedoara 202
răscoală din 1784, condusă de Horia, Cloşca şi Crişan 197, 201
Războieni-cetate (Földvar) comună suburbană a oraşului Ocna Mureş, jud. Alba 188
Râmnic, râu în Muntenia 31
Râmnic <Sărat> oraş, municipiu, jud. Buzău isprăvnicie de ~ 71, 80, 86, 382, 409
Râmnic<ul Vâlcii> (Rimnik) oraş, jud. Vâlcea în Ţara Românească; episcopie la ~30, 37, 56, 58, 72, 73, 80–85, 106
Râşnov (Rosenau) oraş, jud. Braşov; locuitori: saşi; case, biserici, împrejurimi: peştera Gaura-Cheii; ruinele cetăţii de la Măgura Codlei 229, 230, 231

www.dacoromanica.ro

Râul Alb (Weisspluss) râu în Transilvania 249
Recaş (Rekas), com. jud. Timiş locuitori: români, germani, sârbi 257, 259, 284, 415
Recea (Rece), corect Reci com. jud. Covasna 196
Regulamentul din ianuarie 1819, referitor la stabilirea familiilor fanariote cu drept de domnie în Ţările române 27
Regulamentul Organic, corpus de legi, alcătuit, în baza prevederilor Tratatului de la Adrianopol (1829), cu conţinut identic; Moldova şi Ţara Românească, de către comisii ale boierilor pământeni, sub controlul autorităţilor ţariste 295–301, 310, 311; prevederi ale ~ pentru reforma militară 305, 308; relaţiile între boieri şi ţărani 304
Rehbinder, D.K., căpitan în armata rusă (1829–1830) 389, 393
Reichenstein, funcţionar imperial 205, 215
Reicherstorffer, Georg (înainte de 1500 – după 1550), autor al unei lucrări despre Transilvania
Reissmarkt, Renssmarkt v. Miercurea Sibiului
Reizenstein, baron, ofiţer imperial (1828) 268
Remetea Mare (Remete) com., jud. Timiş 67, 258, 415
Reni, port la Dunăre, în R. Ucraina carantină la ~ 289, 331, 402
Retiş (Petersdorf, Rétén, Ritu) sat, moşie pe Târnava Mare a familiei Haller 241
Reuss, preot din Cristian 229
Rhédey, familie de nobili maghiari din Transilvania 243
Rhôte, maior; familia lui ~ ucisă de turci la Târgovişte în 1821 53
Ribeaupierre, Alexandre Ivanovici, ascendentă, paternă elveţiană; funcţionar şi diplomat rus; călător în Ţările Române (1827); biografie 143, 144; text 144, 145
Rigas Velestnils Fereos (1754–1798) patriot grec; activitate în Ţara Românească (1782–1796); închis şi ucis la Viena (iun. 1798) 40
Rin, fluviu 404
Rodna (Radna), jud. Bistriţa-Năsăud; bogăţii ale subsolului la ~ fenomenul guşei 320, 321, 322, 325
Roman, oraş-municipiu, jud. Neamţ 82, 87, 88, 304, 308, 385; ~ ţinut 289, 330; sediu episcopal la ~ 73, 88; isprăvnicie de 73
Romanaţi (Romanatzi) fost judeţ în Oltenia 72
romani: cuceritori ai Daciei; ~ colonizaţi în Dacia; ~ şi geneza românilor 23, 24, 31, 109, 110, 125, 172, 188, 190, 261, 316, 329, 392; împărat al ~ v. Traian
Romaniţi, familie boierească din Principatele dunărene 291
români (valahi) locuitori indigeni ai Ţărilor Române; v. şi Banat, Moldova, moldoveni; Transilvania, Ţara Românească; fizionomie, îmbrăcăminte; ~ „colibaşi", „prahoveni", denumiri date de transilvăneni românilor (agricultori şi negustori) din unele zone ale Ţării Româneşti 25, 31, 69, 73, 79, 80, 85, 86, 114, 138; passim
România 141
Rosenström, Berndt Johan (1806-1840), finlandez, ofiţer în armata rusă; participant la războiul ruso-turc din 1828-1829; călător în Ţările române; biografie 380; text 380–386
Rosetti-Roznoveanu, familie boierească din Moldova 271, 291, 388
Rosetti Roznoveanu, Alecu (1798-1853) boier moldovean, fiul vistiernicului Iordache ~ 288
Rosetti-Roznovanu, Iordache (1764–1835), boier moldovean, vistiernic (1827); fii ai: Alecu ~ Nicolae ~ 288

www.dacoromanica.ro

Rosetti, Roznovanu Nicolae (1794–1858) boier moldovean, fiul vistiernicului Iordache ~ 288
Roşia Montană (Vöröspatak), com. jud. Alba cetate; mine de aur la ~; împrejurimi: Detunata, Cheile Cotoroanţei 178, 193, 208, 209, 244
Rotbav (Ratbach), sat, com. Feldioara, jud. Braşov 97
Roth, preot sas la Tălmaciu 252
Rothen Turm v. Turnu-Roşu
Rudăreasa (Ruderassa) pârâu în Oltenia 80
Rudnay de Rudna, Alexander, primat al Ungariei (1824) arhiepiscop format de Esztergon (1819–1831) din 1828 cardinal 65, 66, 67
Ruginoasa (Rogere Leantschi), sat şi com., jud. Iaşi 386
Ruhr, râu şi regiune în Germania 442
Rumelia, provincie în Bulgaria medievală 31, 91
Runcu, sat, com. jud. Dâmboviţa 84
Rupea (Reps, Rupes, Rupes Gebielhe), oraş, jud; Braşov 319, 323; ~ scaun în Transilvania 242
Rusca <Montană> (Russberg), com. jud. Caraş-Severin; instalaţii de prelucrarea la ~ 261
Rusciuk = Russe, oraş în Bulgaria 50, 83, 99, 101, 282, 283
Rusia, ruşi 25, 27, 44, 46, 54, 55, 60, 61, 70, 79, 80; passim; consuli ai ~ în Principatele Dunărene; v. Leslie D.I.; v. Pini Alexandru; ~ şi evenimentele din 1821 în Imperiul Otoman 49
Ruşii de Vede (Russ-de-vede) azi Roşiorii de Vede, oraş-municipiu, jud. Teleorman; isprăvnicie de ~ 72, 377

S

Sabaneev, Ivan Vasilievici (1772–1829), general rus de infanterie participant la războiul ruso-turc din 1806–1812 151
Sachsenstadt, Saxopolis v. Orăştie
Sacul (Szakul) sat şi com., jud. Caraş-Severin 260, 416
Sadova, sat, com. Slatina-Timiş, jud. Caraş-Severin 262, 417
Sadu (Zoodt), râu 251
Sadu, com., jud. Sibiu; fenomenul guşaţilor 251
Sakelarie Constantin (Sakelarios), baron, bancher, consul al Prusiei la Bucureşti (1824) 126
Salzburg v. Ocna Sibiului
Samuilă Varvara localitate din Roşia Montană 210
Samurcaş <Constantin?> boier muntean, filo eterist; relaţii cu Tudor Vladimirescu (1821) 55
Sander, Anton locuitor din Braşov 232
Sänger, ofiţer din regimentul de încartiruit dragoni Savoia 328
Sankt-Petersburg (Petersburg) oraş în Rusia 332, 405
San Lazaro, insulă lângă Veneţia 248
Sardagna, Anton, beneficiar la veniturilor de la Certeje-Săcărâmb 205
Sargeli = Apa Grădiştei râu în Banat 318
Sarko v. Ţarcu, munte
sarmaţi, populaţie antică 70, 101, 329

www.dacoromanica.ro

Sarmizegetusa capitala Daciei v. Grădiştea Muncelului, colonie romană v. Ulpia Traiană Sarmisegetusa 178, 197, 199, 215
Saschiz (Szász-Keysd, Sász-Kézd), com., jud. Mureş 245
saşi, coloni germani, proveniţi din Saxonia, aşezaţi în Transilvania: fizionomie, locuinţe, ~ aşezaţi la: Braşov; la Cluj; la Lăncrăieni; la Orăştie; la Sibiu, v. şi germani 128–130, 134, 138, 171, 179, 216, 221–226, 277, 438
Satu Mare, comitat în Transilvania 319, 326
Satul Nou (Nova Selo), sat, raion Ismail, R. Ucraina 365, 399
Saţilov, I.V., corespondent rus al lui Grabbe (1829) 377
Sauerbrunnen v. Arpătac
Sava, râu în Serbia 401
Sava Fochianos, grec căminar în Ţara Românească bin başă eterist ucis de turci la 6 aug. 1821 35, 45, 46, 49, 53, 56, 57, 61
Savoia, reg. de dragoni în Transilvania 288
Savoia, Eugeniu de ~ (1663–1736) principe, feldmareşal şi generalissim al armatei imperiale în războiul din Banat contra turcilor (1716–1718); a eliberat Timişoara de sub turci (1816) 258, 414
Saxonia, saxoni 135, 137, 414 v. şi saşi
Săcălaia (Kis-Szék), sat, com., Fizeşu Gherlii, jud. Cluj 174, 193
Săcărâmb (Nagyag), sat, com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara v. şi Certeje, Certeji; mine de aur la ~ 193, 196, 203, 204, 206, 278
Săcuieni (Sakujen) fost judeţ şi ispravnic în Ţara Românească 71
Sălard, sat, jud. Bihor 324
Sălătrucu (Salatroick), sat şi comn, jud. Argeş 96, 107, 122, 284
Sălişte (Salesti) sat şi com., jud. Sibiu 129
Săpânţa (Szaplaneza) sat, jud. Maramureş 324
Sărata (Sóspatak) pârâu ce trece prin Turda, în Transilvania 175
Sărata <Monteoru>, sat, com. Merei, jud. Buzău 80
Săvârşin (Saboruz, Saborsin), sat şi com. jud. Arad 134
Sâlha, Silha (Szilha) com., jud. Caraş-Severin 257, 259
Sâmbăta de Jos, castel al familiei Bruckenthal la ~ 219
Sâmbăteni (Szvanbeth falva), sat, com. Păuliş, jud. Arad ivzoare minerale la ~ 325
Sândominic (Szent-Domokos) com., jud. Harghita; mine de aramă la ~ 194
Sângeorgiul de Pădure (Erdö Szent-Gyorgy), azi com. Cuiesângiorgiu, jud. Mureş castel, moşie a conţilor Rhédey la ~ 243, 321
Sântămaria-Orlea (Sz-Maria) com., jud. Hunedoara 199
Sânmihai (Szent Mohaly) = Sânmihaiu Almaşului, sat, com., jud. Sălaj 259
Sântimbru, com., jud. Alba 177
Sângiorz (Sankt Gerg) = Sângiorz Băi, oraş, jud. Bistriţa-Năsăud; localitate balneară la ~ 324
Scânteia, sat şi com., jud. Iaşi 391, 392
sclavi = slavi
Schemnitz, azi Banská Stiavnica în Slovecia 185, 190
sciţi, expediţia regelui Darius contra ~ (514 î.Chr.) 126, 176, 402
Schmidt, general aghiotant al colonelului von Götze 329

Schrambl, autor al unei hărți a Moldovei (secolul al XVIII) 103
Schuppanek v. Jupalnicul (Vechi și Nou)
Schusteck, comandant austriac la Sibiu
Schwarzburg v. Codlea
Schwarzott, J.G. (?–?) doctor în filosofie și medicină din Austria; călător în Banat (1829) biografie 412–413; text 413–434
Schwerin, localitate în Germania 458
Schyl Fluss) v. Jiu, râu
Scott <Sir> Walter (1771–1832) romancier englez 118, 126
Scoția 211
Scufas <Nicolae>, grec eterist 57
Sculeni, sat, com. Victoria, jud. Iași 287, 308, 382, 386
Sebasta, oraș în Armenia 248
Sebastiani, Horace François Bastien (1772–1851), general, mareșal, ambasador al Franței la Poartă (aug. 1806–apr. 1808)
Sebeș, râu în Transilvania 179, 260, 261, 416, 417
Sebeșul Săsesc (Münchbenbach, Zabesus) azi Sebeș, oraș. jud. Alba; locuitori: sași; caracter, căsătorii; suburbii, case, biserici 129, 130, 138, 178–180, 184, 255, 249, 284
Secu, mănăstire în raza com. Vânători-Neamț jud. Neamț 353
secui, secuime, locuitori în Transilvania; scaune ~; jude al ~; comite saeculorum 74, 194, 224, 243
Seidlitz, localitate balneară probabil în Boemia 319
Seibert, medic și consilier municipal la Sibiu (1827) 324
Semlin = Ze, cartier al Belgradului 142
Serbia, sârbi; principe al ~ v. Miloș Obrenovici 31, 53, 74, 80, 91, 194, 260, 268, 376, 378, 401, 422, 444
Sergidava, pretinsă localitate antică în Banat 199
Seulen, ofițer din Brașov (1828) 225, 228
Severus <Lucius> Septimius împărat roman (194–211 d.Chr.) soție a ~; Alba Iulia 177
Severin, ruinele cetății ~ în Sudul Banatului 431
Severin, Ivan Ivanovici (1751–1799) consul general al Rusiei în Principate (1783–1799) 296
Sfântul Gheorghe (Fekete Gyorgyo, Sepsy St. Gyorgy, Szent Gyorgy) oraș, jud. Covasna izvoare minerale la ~ ; locuitori; regiment de husari la ~ 71, 239, 323
Sfântul Gheorghe, braț al Dunării 403
Sibiu (Cibinium, Hermanstadt, Villa Hermani), oraș-municipiu, jud. Sibiu; locuitori: sași, români, greci; cartiere: Cristian, Josephstadt, comerț (prăvălii, târg săptămânal), piață, negustori, clădiri, catedrală, gimnaziu evanghlic, orfelinat; palatul și muzeul Bruckenthal; împrejurimi 95, 114, 115, 119, 125, 126, 129, 160, 174, 179, 182, 188, passim; comandant militar la ~ 121; familii nobiliare, locuitori la ~ Bruckenthal, Kémeny; ~ loc de refugiu al boierilor din Principate la 1821 38, 215
Sibla v. Jibla
Siebenburgisch Weissenburg v. Alba Iulia
Sighet<ul Marmației>, oraș-municipiu, jud. Maramureș ~ 323

www.dacoromanica.ro

Sighişoara (Schassburg, Segesvár) oraş-municipiu, jud. Mureş; aşezare, cartiere (oraşul de Sus, oraşul de Jos) biserică gimnaziu la ~; dealul Cetăţii la ~ 241, 242, 245
Sigismund (Zsigmund) de Luxemburg rege al Ungariei soţie a ~ Maria, cu care a domnit până în 1395 164, 166, 170, 318
Siklos, localitate neidentificată 170
Silezia, provincie 261, 185
Silistra, oraş în Bulgaria 50, 53, 97, 274, 310, 360, 361, 374, 384, 401
Siliştea Dealului (Szestila) sat, com. Filipeştii de Pădure, jud. Prahova 234
Silvaşul de Sus (Szent-Szilvas), sat, localitate suburbană a oraşului Haţeg, jud. Hunedoara 198
Sinai, muntele ~ 30, 73, 353
Sinaia, oraş şi mănăstire, jud. Prahova 457
Siret, râu în Moldova 82, 289, 331, 382, 387, 393, 394, 401, 402
Siria 91, 236
Sitrov v. Netuş 219
Statdobosi, localitate în Ungaria?
Slatina, oraş-municipiu, jud. Olt; isprăvnicie de ~ 72, 81, 83, 85, 377
Slatina-Timiş (Szlatina), com., jud. Caraş-Severin 261, 417
slavi (sclavi), influenţa lor asupra formării limbii şi poporului român 70, 138, 436
Slavonia = provincie (? Slovenia) 68
Slănic = Slănic Prahova, localitate în fostul judeţ Saac din Ţara Românească, azi, jud. Prahova; salină la ~ 157
Slobozia, oraş, jud. Ialomiţa 86, 382, 384
Slobozia, insulă pe Dunăre 83, 99, 283
Sloken, general în armata rusă (1829) 368
Slovacia, slovaci (Ungaria superioară) 194, 245
Smirna, azi Izmir, oraş în Turcia; persecutarea grecilor din ~ de către turci (1821) 50, 59, 112
Soarş (Scharesch)? Nagy-Saros), com., jud. Braşov 241
Soliman-paşa, aian şi paşă de Măcin (1826) 153
Solomon, regele evreu antic şi legenda întemeierii oraşului Braşov 234
Someş (Zamos) râu în N-V Transilvaniei 320
Someşul Mic (Klein Számos) râu în N-V Transilvaniei 172
Somoş, com. integrată în oraşul Lipova, jud. Arad castel, mori de apă la ~ 135
Somova, gârlă, situată la V de Tulcea 148
Sonnini, bibliotecă lui ~ v. <Mannoncourt Charles Nicolas> Sonnini 36
Soroca (Soroh), localitate în R. Moldova; isprăvnicie de ~ 70, 88
Spleny, regiment austriac în războiul din 1789/90 89
Srem (Syrmnim) = Sremska Mitrovica, localitate în Serbia 68
Staffa, insulă lângă Scoţia 211
Stambul v. Constantinopol
Stanciova, Stăncilova, munte în probabil Racaş, jud. Timiş 434
Stânca, moşie a familiei Roznovanu, pe teritoriul actualei comune Victoria, jud. Iaşi 388
Steinville <Stephan> von ~ (Stainville) conte de ~ (+ 21 oct. 1720) francez, în serviciul Habsburgilor; general imperial, Director Suprem al administraţiei austriece în Oltenia; proiectat şi coordonat constituirea şoselei Via Carolina pe Valea Oltului spre Transilvania 178, 379

www.dacoromanica.ro

Steriopol, Gheorghe (Giurgius Steriapoli), şef al poştei de la Câineni (1824) 96, 276, 279
Stockholm, oraş în Suedia 113
Storby, moşie în Finlanda 393
Strabo = Strabon (58 î.Chr.–21/25 d.Chr.) geograf grec 134
Strasburg (Arxavia, Arxaria) fortificaţie pe valea Oltului, construită de Habsburgi, din ordinul împăratului Carol al VI-lea 253
Strassburg v. Aiud
Strattford Canning Charles, lord de Redcliffe, ministru plenipotenţiar al Angliei la Poartă (1810–1812), ambasador la Constantinopol (1825–1828; 1831–1832; 1841–1858) 159, 169
Străjot (Strassitz), munte în Banat
Strehaia (Kloster Eszterhoja, oraş, mănăstire (jud. Mehedinţi) construit de boierii Craioveşti refăcut de Matei Basarab (1654) 83, 84
Strei (Isztrigg), râu în Transilvania 196
Streitfort v. Mercheşa
Strunga (Strunka), sat, com., jud. Iaşi, ape minerale la ~ 331
Sturdza, Sturzeşti, familie boierească din Moldova 291
Sturdza Grigore (Grigoraş Sturdza) (1788–1833), boier moldovean, logofăt, tatăl domnul Mihail ~ 288
Sturdza Ioniţă Sandu domn al MOldovei (9 mai 1822–22 apr. 1828) 271, 293
Sturdza, Mihail (Mihalache) pretendent la tronul Moldovei după 1830, ajuns domn (1834 apr.–iun. 1849) 298, 301, 302, 353
Styria, provincie în Austria 273
Suceava, oraş-municipiu, jud. Suceava 73, 183, 330; ~ ţinut 71, 289; ~ râu 82
Suedia, suedezi 393
Suleiman, paşă de Brăila (1828) 394
Sulina (Suline) oraş, jud. Tulcea 103; ~ braţ al Dunării 103, 150
Sulzer, Franz Josep (1735–1791), publicist elveţian, secretar al domnului Alexandru Ipsilanti 329
Suţu, Suţuleşti, familie fanariotă boierească şi domnitoare în Ţările Române 27, 43, 291
Suţu Alecu, eterist în armata lui Al. Ipsilanti 57
Suţu Alexandru, domn al Ţării Româneşti (1818 ian.–1821?) şi „complotul" boii lui ~ 34, 41, 43
Suţu Alexandru (1765–1807), mare dragoman, domn al Moldovei (mai 1801–sept. 1802); domn al Ţării Româneşti (aug. 12–1 oct. 1806; numit 16 dec. 1806)
Suţu Dimitrie, conducătorul batalionului sacru al eteriştilor, decedat în luptele cu turcii de la Drăgăşani (1821) 57
Suţu Mihail <Grigore> domn al Moldovei (1819–1821) 28
Suţu Mihail (1798–1871) fiul cel mare al fostului domn Al. ~; căsătorit cu Ecaterina Cantacuzino, boieroaică din Moldova; asesor în Colegiul pentru revizuirea Regulamentului Organic
Suţu Nicolae (1798–1871) 43, 307
Savorov, Aleksandr Vasilievici (1729–1800) generalissim rus, supranumit „Râmninski"; fiu al ~ v. Arcadii Alexandrovici ~ 31, 86, 376, 402

www.dacoromanica.ro

Savorov Arkadii Aleksandrovici (1784–1811), fiul lui A. ~; general-locotenent în armata rusă 31
Szaldobos v. Doboşeni
Szalla, ofiţer imperial la Avrig 217
Szárhegy v. Lăzarea
Szasz, Cároly, profesor la Colegiul reformat din Aiud 192
Szaswarow v. Orăştie
Szegedin, oraş în Ungaria 65, 445
Székely-Keresztur, Szatos Keresztur v. C Secuiesc
Szepesházy, Karl von ~ (1780–7 ian. 1829), nobil maghiar, militar şi scriitor; călător în Ungaria, Banat şi Transilvania (1826–1827); biografie 311, 312; text 312, 326
Szilice, peşteră în Slovacia 244

Ş

Şanţul Vechi, trecătoare secundară din Ţara Românească în Transilvania, lângă pasul Timiş 234
Şeica Mare (Grosschenker Stuhl) com., jud. Sibiu; fost scaun săsesc în Transilvania 220, 240, 249
Şelimbăr (Schellenburg, Schelingerg), com., jud. Sibiu 216
Şerbăneşti (Czerbunest), com., jud. Olt, mănăstire, ctitorită de boierul Matei Morunglovu 84
Şibot, râu (Apa Pâinii) în Transilvania 185, 195
Şibot (Sibitth); com. jud. Alba; locuitori; monument în amintirea bătăliei cu turcii din 1470 185, 195, 274, 284
Şirmani (?) general-maior rus (1829) 378
Şiţ (?) general-maior în armata rusă (1828) 374
Şoimuş (Solymos), com. jud. Hunedoara 323
Ştefan (Istvan) I cel Sfânt conducător al Ungariei (997–1038); rege din 25 dec. 1001 185, 191, 218
Ştefan al II-lea, rege al Ungariei (1116–1131) 166
Ştefăneşti (Stephanestje) sat, com., jud. Botoşani 82
Şuba Petru, locuitor din Roşia Montană 210
Şumla, localitate în Bulgaria 308, 360, 384, 407
Şuşea (Susko) com., jud. Caraş-Severin 269
Şustra (Schustra, Szustra) sat, com. Topoloveţul Mare, jud. Timiş 257, 415

T

Tampere (Tammer fors), oraş în Finlanda 393
Tarlau v. Prejmer 239
Tasaul (Taschaud), sat pe malul lacului cu acelaşi nume, azi com. Săcele, jud. Constanţa
Tattigeac (Tattidschak), azi comuna 23 August, jud. Constanţa 396, 397, 398
Tavasthy, moşie în Finlanda 393

www.dacoromanica.ro

Tălmaciu (Talmacs) oraş, jud. S; cetate Landeskrone sau Lanterburg (1370-1371) la ~ 251
tătari (mongoli); nogai 70, 137, 149, 187, 228, 230, 231; ~ referire la originile ungurilor 216, 251, 252, 254
Târgşor (Tirgoschora) (Târguşoru Vechi) probabil sat component al actualei comune suburbane a municipiului Ploeşti 86
Târguşoru (Kis-Cség) sat, jud. Cluj 319
Târgovişte (Tergovist, Tyrgovischje) oraş-municipiu, jud. Ialomiţa 80, 83, 86, 115, 382; fostă capitală a Ţării Româneşti 35, 103; isprăvnicie de ~ 72; ~ şi evenimentele revoluţionare din 1821 (~ tabără a eteriştilor, conduşi de Al. Ipsilanti, prinderea şi uciderea lui Tudor Vladimirescu de către eterişti la ~) 37, 49, 50, 51
Târgu Frumos (Tirgu fromos) com. suburbană, municipiul Iaşi; ~ fostă reşedinţă a vechiului ţinut Cârligătura 82, 84, 87, 330
Târgu Jiu (Tergoschie, Tergozil, Tirgunlunjiy) oraş-municipiu, jud. Gorj; isprăvnicie de ~ 38, 72, 115
Târgu Mureş (Maros Vásárhely) oraş-municipiu, jud. Mureş 224, 313
<Tg.> Neamţ, oraş, jud. Neamţ 333, 361
<Târgu Ocna> oraş jud. Bacău; salină la ~ 80, 82, 88, 331
Târgu Secuiesc (Kezak-Vasárhely) oraş, jud. Covasna 320
Tărlugeni (Tatrang), com. jud. Braşov 326
Târnavele <Mare şi Mică> râuri în Transilvania v. şi Târnava Mare; Târnava Mică 65
Târnava Mare, râu în Transilvania 243, 248, 249
Techia, localitate în S-Estul Banatului, neidentificabilă 429
Tecuci (Tekutsch), oraş-municipiu, jud. Galaţi 87, 330, 382, 385, 392, 393, 396, 408, 458; ~ ţinut, isprăvnicie de ~ district 73, 87; epidemii (1829) la ~ 408
Teiuşs (Dreykirchen, Tovis) oraş. jud. Alba; locuitori (saşi) veche cetate la ~; biserici 177
Telega (Teleaga), sat, com., jud. Prahova; salină la ~ 72, 80, 133, 157, 262
Teleorman (Teli Orman), judeţ, isprăvnicie de ~ 72
Teregova, trecătoare în Banat şi com., jud. Caraş-Severin 262, 419
Teutoni, cavalerii ~ 228
Theba, oraş antic 321
Theodosius, cavaler cruciat sau teuton, care probabil ar fi construit cetatea Branului (1212) 232
Thibaldo, medic de curte al domnului Al. Suţu (1820) 42
Thököly Imre = Thököly Emeric, principe al Transilvaniei (iun. 1690–sept. 1691); donaţie a ~ v. Zrinyi Ilona 60, 166, 182, 232, 213, 233
Thorenburg v. Turda
Thornton Thomas (m. 1814) comerciant englez, consul al Angliei la Odesa (1804); consul la Alexandria (sf. 1813); călător în Ţările Române 41
Tileagd (Telegd), sat şi com., jud. Bihor 167
Timiş (Timosk) trecătoare între Ţara Românească şi Transilvania 81, 115, 234, 292
Timiş râu şi canal în Banat 256, 258, 260, 262, 263, 416, 417, 418
Timiş, comitat în Banat 67, 312, 313, 320, 414
Timişoara (Temeswar), oraş-municipiu, reşedinţa jud. Timiş; fost reşedinţă a Banatului 136, 137, 257, 263, 273, 312, 313; passim; cetate la ~ fost paşalâc de ~ 160, 283;

www.dacoromanica.ro

Sediul Înaltului comandament general bănățean, al Administrației Camerale a Domeniilor Statului; Sediul Episcopiei ortodoxe; Capitlul catedral al Episcopiei Romano-Catolice de Cenad; locuitori; cartiere, suburbii: Iosefin, Fabricii, hanuri, cafenele, parcuri, canalul Bega la ~ 257–259, 413–415; evenimente istorice: execuția lui Gh. Doja (1517) la ~; asediul ~ de către generalul imperial Eugeniu de Savoia și eliberarea ei de sub turci (1716) 258
Timoc (Timok) râu în Banatul sârbesc 401
Tirol 417
Tisa, râu 65, 70, 130, 133, 273, 445
Tismana (Tischmana) mănăstire în Oltenia, jud. Gorj, cartier al lui Tudor Vladimirescu la începutul Revoluției din 1821 841
Tîva v. Daia 282
Tohan, sat, com. Lărnești, jud. Brașov 232
Tokay, localitate în Ungaria; vin de ~ 194
Tolstoi <Piotr Aleksandrovici> conte ~ (1761–1844), nobil, diplomat și militar rus 377, 378
Tomja János, profesor la Colegiul reformat din Aiud (1827) 192
Topleț, jud. Caraș-Severin 266, 428
Topolovățul Mare (Nagy-Topolovecza) com., jud. Timiș 415
Torontal, fost comitat în Banat 414
Törzburg v. Bran
Toscana, Franz Karl von Lothringen, duce de ~, soțul împărătesei Maria-Tereza, apoi coregent v. și Francisc 418
Toth Ștefan, preot paroh Roșia Montană 210
Toulon, port în Franța, comerț cu Galați 81
Tövisi Gyorgy, al Colegiului reformat din Aiud (1827) 192
Traian, Marcus Ulpius Traianus, împărat roman (98–117 d.Chr.); cuceritor al Daciei 23, 31, 175, 199, 200, 223, 253, 273, 328, 392; podul lui ~ de pe Dunăre 401, 431; valul lui ~ (fortificație romană în Dobrogea) 88, 315, 368
Transilvania (Ardeal, „Austria", Terram auri, Pe al Austriei), provincie; descriere geografică 25, 27, 45, 54, 71, 99, 107; passim; bogății ale subsolului și solului 25, 80; comerț, blănuri; minerit 126, 194; locuitori: români, unguri, germani (sași), greci, armeni, sârbi, bulgari, evrei, italieni, țigani; religii: secte 138, 265, 438; evenimente istorice: năvăliri ale tătarilor (sec. XIV); atacuri turcești (sec. XV, XVI) 258, 415; principi și guvernatori ai ~ v. Ioan Corvin de Hunedoara; v. Bathory Ștefan I; v. Ioan Sigismund II Zapolya; v. Bathory Andrei; v. Gabriel Bethlen; v. M. Apafi I; v. E. Thököly; v. G. Banffy; v. S. Bruckenthal; v. J. Josikás
Trapold, Travolden v. Apold, sat 241
Trei Scaune (Drei Stuhler, Háromszé, Trisides), fost scaun secuiesc în Transilvania 238, 239, 240, 319, 320, 323
Trestieni (Tresstine), sat., com. Pârscov, jud. Buzău 234
Triest, oraș 137, 356
Tripolitza, localitate în Moreea 60
Trotuș, râu în Moldova 80, 82, 88

www.dacoromanica.ro

Tschema v. Cerna, sat, jud. Tulcea
Tschernetest v. Cernăteşti
Tschernitz v. Cerneţi
Tschertes v. Certeje
Tschick, miner, şef de echipă la mina din Săcărâmb 204
Tucicov (Tutchkof), azi suburbie a oraşului Ismail, R. Ucraina 399
Tufări (Toffir) sar dispărut (1869) din Banat 428, 431
Tulbure, familie boierească din Moldova 374
Tulcea, oraş-municipiu, jud. Tulcea; aşezare geografică 289, 368, 399, 401–403; cetate la ~; locuitori: lipoveni, cazaci; cartiere, case, mori, fântâni, cafenele, bazar, cazărmi; reşedinţa paşei de ~ 148–152; paşalâc de ~ 149; paşă de ~ v. Iunus-oglu
Turcia, turci (Imperiul otoman, Poartă) monede ~ 25, 27, 40, 44, 45, 74, 76, 81, 86, 145; passim; ~ europeană, referire la Principatele Dunărene 385; ~ şi evenimentele din 1821 din Ţara Românească 40–80, 119
Turda, Potaissa, Thorenburg) oraş, jud. Cluj cartiere: Turda Veche şi Turda Nouă; mănăstire franciscană la ~ antichităţi romane decoperite lângă ~ 169, 172, 174–176, 188, 189, 192, 193, 214
Türi Ioan ~ funcţionar la Arad 208
Turnişor (Neppendorf) azi cartier al oraşului Sibiu, jud. Sibiu 182
Turnu (Turn, Turnul) azi Turnu Măgurele, oraş municipiu, jud. Teleorman; cetate turcă la ~ 71, 83, 111, 377
Turnul lui Ovidiu = Turnu Ruieni în Banat 261, 416
Turnu Roşu (Rothen Turnu, Red Tower, Vöröstoroug), sat şi com. jud. Sibiu; trecătoare din Transilvania în Ţara Românească; vamă la ~ 37, 58, 95, 103, 107, 115, 116–118, 119, 122, 131, 184, 216, 220, 250, 252, 254, 262, 275, 284
Tutova, vechi district, ţinut în Moldova; isprăvnicie de ~ 73, 330
Tuzla (Turda), com. suburbană, municipiul Constanţa 397, 398

Ţ

Ţara Bârsei, ţinut în Sudul Transilvaniei 222, 224, 227, 228, 232, 239, 240
Ţara Românească, Muntenia, Turcia europeană, Ţara Romaneka, Valahia, Wallachei) 26, 27, 34, 48–62, 84, 85, 91, 95, 139; passim; veche reşedinţă a ~ v. Curtea de Argeş; v. Târgovişte 35, 86; capitală a ~ Bucureşti; împărţire administrativă; condiţii geografice; limbă, geneza ei, comparaţie cu latina) limbă de curte, de comerţ: greacă; scriere: chirilică 23–33, 81, 112–114, 120; populaţie indigenă, v, şi români; fizionomie, obiceiuri; port, hrană, locuinţe, comportament, moravuri 91–93, 235; fenomenul guşaţilor în zona montană 120; epidemii 107, 384; locuitori alogeni: armeni, bulgari, germani, greci, evrei, ţigani 32, 33, 39; evenimente istorice: Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu ~ şi Eteria condusă de Al. Ipsilanti 44–60; ~ şi războiul ruso-turc dintre 1828–1829; ocupaţia rusă a ~ 235; v. şi Bucureşti; stări, clase sociale: ţăranii (liberi şi aserviţi) reforma lui Constantin Mavrocordat 34, 35, 77, 113; obligaţiile economice şi militare taxate prin Regulamentul Organic; boierii

www.dacoromanica.ro

în ~; componența lor etnică (asimilarea fanarioților) și privilegiile lor: ranguri, venituri, port, educație 75, 76; comportament, distracție, vicii (înclinația spre lux, jocuri de cărți, procese) 34, 35, 42; tribut și alte dări către Poartă; categorii fiscale (mazili, breslași, scutelnici, poslușnici) 292–293, 300–303; armata: înainte de Regulamentul Organic: arnăuți și rolul lor; straja (plăieșii, slujitorii, pădurii) 30, 293–294; după Regulamentul Organic 294, 295, 301, 305, 308; ecomonie; agricultură, industrie, comerț: import, export; instituții. 304, 305;dregătorii bisericești; tribunale, pedepse pentru datornici 28–30; religie, cler; mănăstiri; episcopii; mitropoliți 30, 73, 113; agenți diplomatici ai puterilor europene în ~ v. și București; domni ai ~: v. Neagoe Basarab, Radu de la Afumați; Brâncoveanu Constantin, Constantın Mavrocordat, Ipsilanti Alexandru, Ipsilanti Constantin, Caragea Ioan Gheorghe, Suțu Alexandru, Ghica Grigore IV

Țarcu (Sarko), munții ~, masiv muntos în Banat în extremitate de v. a Carpaților Meridionali 47, 415

Țânțăreni (Zenzeren) sat, com. jud. Gorj 84

țigani (boemieni, czingaris, egipteni, ziegans, ziegeuner, zingarelli), teoria originilor lor egiptene sau de a fi urmași ai iezuiților 24, 97, 125, 145, 132; locuitori în Țările Române 74, 80; fizionomie, caracter, limbă, religie, deprinderi, conducători (voievozi))235, 333; meseni; pedepse; ~ în Principatele Dunărene, stare socială: robi boierești și domnești; ocupații: servitori domestici (vizitiu, bucătari, lăutari, dulgheri (fierari, zlătari, muzicanți); nomazi liberi, ocupații: ghicitori, ursari, fierari, spoitori, culegători de aur, călăi, hingheri; vicii: învinuiți de hoție, lene, murdărie 35, 235, 333, 338, 341, 355, 377–380, 388, 390; ~ în Transilvania; ~ ~ nomazi; ocupații: lingurari, ursari, muzicanți, rudari (căutători și spălători de aur); comerț; aptitudini pentru meserii; confecționarea diverselor obiecte din lemn, de strungărie, instrumente muzicale; vicii: lene, furt 213, 219, 230; reforma așa numiților „țărani noi" promovată de împăratul Iosif II Habsburg pentru sedentarizarea la sate a ~ 229–230

Țigănești (Tesigans), sat și com., jud. Teleorman 383

U

Ucea (Utscha) com. jud. Brașov 219

Ucraina, provincie, comerț cu Țara Românească 25, 194

Udvarhelly v. Odorhei

Uioara de Sus (Meros-Ujvár) sat, azi înglobat în orașul Ocna Mureșului, jud. Alba; saline, oficiu al sării la ~; castel la ~ 175, 176, 178, 185–189, 191

Ulpia Traiana <Sarmizegetusa> = Sarmizegetusa, fostă colonie romană com. jud. Hunedoara 175, 196, 199, 214, 215

Ungaria, unguri 23, 60, 65, 67, 78, 80, 81, 126, 128, 130; passim; ~ referire la ~ locuitori în Transilvania 69, 133; ~ Superioară v. Slovacia; milă ~ 7 586 km 312; regi ai ~ v. Ștefan I cel Sfânt; Ladislau II Cumanul, Carol Robert de Anjou, Bela III, Vladislav II Jagiello Sigismund de Luxemburg

Ungheşti, probabil Pungeşti,, sat şi com., jud. Vaslui 407

www.dacoromanica.ro

Urziceni (Orsitzen) oraş, jud. Ialomiţa; isprăvnicie de ~ 71, 72

V

Vadul Diului (Wadul diul) azi oraş, jud. Dolj 84
Vadul lui Isac (Vodely Sechs), localitate în R. Moldova 380
Valachia v. Ţara Românească
Valahia austriacă v. Oltenia
Valahia Mare v. Muntenia
Valahia Mică v. Oltenia
Vama <Veche>, localitate, jud. Constanţa 153
Vama (Vámfalva) sat lângă Satu-Mare izvoare minerale la ~ 326
Váshely v. Sarmizegethusa
Varna, localitate în Bulgaria 97, 361, 372
Vás, comitat în Ungaria medievală 68
Vásárhely v. Dumbrava
Vasilache, vătaf al plaiului Prahovei (1830–1831) 454
Vasilachi, familie boierească din Ţările române 291
Vasilîău (Wasileu) sat, R. Ucraina 79
Vaslui (Waslui) oraş-municipiu, jud. Vaslui 87, 382, 391, 392; fost district ţinut în Moldova 289, 290, 330; isprăvnicie de ~
Vaţa <de Jos> şi de <Sus> (Valzi), com., jud. Hunedoara băi termale la ~ 326
Vaţov, locotenent-colonel în armata rusă (1829) 376
Văcărescu Elena (1771–1886), a 2-a soţie a domnului Constantin Ipsilanti; mama liderului eterist Alexandru Ipsilanti 60
Văleni = Vălenii de Munte, oraş, jud. Prahova; isprăvnicie de ~ 91
Văratec, sat şi mănăstire, com. Agapia, jud. Neamţ 353
Vâlcea (Wulza) ţinut în Oltenia; isprăvnicie de ~ 74, 294
Vâlcele = Vâlcelele, sat, com. Bobâlna, jud. Cluj; locuitori: români, unguri; izvoare minerale ~; cafenea, han la ~ ~ pârâu 174, 237, 238
Vârciorova = azi Gura Văii, localitate componentă a municipiului Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi 431
Vărghiş (Vargycs) sat, jud. Covasna 244
Vârşeţ (Werschitz), localitate în Serbia 260, 436, 437
Veneţia, oraş în Italia 27, 248
Vespasianus, Titus Flavius, împărat roman (69–79 d.Chr.) 51, 391
Veştem, sat, com. Şelimbăr, jud. Sibiu 254
Veterani Federigo, general în armata habsburgică (1650–1695) 83, 433
Veterani (Piscabara) peşteră în Sudul Banatului 267
<Via Carolina> şosea construită de austrieci sub îndrumarea inginerului Steinville 379
Vidin, oraş în Bulgaria 403
Vidra, com., jud. Ilfov 285
Viena, oraş 35, 67, 81, 84, 89, 119, 126, 139, 180; passim

www.dacoromanica.ro

Villa Hermani v. Sibiu
Vinţul de Sus (Felvantz) şi de Jos, com. jud. Alba 130, 176
Viipuri, localitate în Finlanda 390
Viseri (Fejéregyháza, Weisskirchen) sat., com. Buneşti, jud. Braşov moşie a familiei nobiliare Haller la ~ 104, 105
Vistula, râu în Polonia 445
Vişegrad, localitate în Ungaria 170
Vişţea, com., jud. Braşov 219
Visakna v. Ocna Sibiului
Vladislav II Jagello, rege al Ungariei (1490–1516) 233
Vlaşca (Wlaschka), ţinut, judeţ în Muntenia, isprăvnicie de ~ 72
Vladimirescu Tudor, fost căpitan de panduri, participant la războiul ruso-turc din 1806–1812; conducător al Revoluţiei din 1821 din Ţara Românească; relaţii cu Grigore Brâncoveanu; cu Constantin Samurcaş; cu Eteria 38, 44
Vlădeni, sat., com. Dumbrăviţa, jud. Braşov 72, 222
Vodiţa (Wodiczer-Mühle) mănăstire în cartierul Văncova, oraşul Drobeta Turnu-Severin, jud. Mehedinţi 43–54, 60, 61, 84, 276, 294, 310, 360
Vogorides (Bogoridés) <Ştefanache> fost adept al Eteriei, numit caimacam în Ţara Românească după depunerea lui Scarlat Callimachi (1821) 44, 45
Voila, com. jud. Braşov 219
Volinia, provincie 356
Volmerium, pretinsă localitate antică în Banat 199
Völlner, maiestru gravor de monede din Alba Iulia (1827) 185
Vöröstormy v. Turnu Roşu
Vrichonassa Gheorghe, locuitor creştin din Bosnia (sec. XVII) 66
Vulcan (Volcan), trecătoare pas lângă Târgu-Jiu 115
Vurpărul (Borboree)? localitate în Transilvania 81, 115, 379

W

Waddington, George (1793–1869) preot şi istoric englez al bisericii; călător în Ţările române (1823–1824); biografie 90–91; text 91–94
Waduldiul v. Vadul Diului
Wallachei v. Ţara Românească
Wallopolis v. Haţeg
Walsh Robert (1772–1852) preot şi publicist irlandez; călător în Ţările române; biografie 98, 99; text 99–138
Wasileu v. Vasilău
Wasluj v. Vaslui
Weber, Udalricus, prior al minoriţilor din Transilvania (1827) 127
Weidenbach v. Ghimbav 223
Weiss, meşter german (1830) din Transilvania 458
Weissfluss v. Râul Alb

www.dacoromanica.ro

Weisskiachen v. Biserica Albă
Weisskirchen v. Visin
Wellesley, Henri Sir ~, ambasador englez la Viena (1823–1831) 280
Werschetz v. Vârset
Wesselenyi, baron ~ nobil din Transilvania, proprietar al minelor de fier din comitatul Lasand 194
Wenhaus, german, compatriot al autorului Holthaus (1830) 442
Wieliczka, localitate în Polonia 333
Willock, curier al ambasadorului englez la Poartă, Strattford Canning 160
Winkler, Johann, locuitor din Roşia Montană 209, 210
Witten, localitate pe Ruhr în Germania 442
Wittgenstein, Piotr Cristianovici (1768–1843) conte ~ feldmareşal în armata rusă în campania din 1828 contra turcilor 364, 378
Wlaschka v. Vlaşca
Wred, baron, ofiţer imperial 246
Wulza v. Vâlcea
Wurschbauer, gravor de monede din Alba Iulia (1827) 184

Z

Zapolya Ioan al II-lea Sigismund „rege ales" al Ungariei (1540–1551) şi principe al Transilvaniei, împreună cu Isabella (cu întreruperi între 1551–1571) 166, 177, 185, 243, 255, 261
<Zapolya> Isabella principesă soţia principelui Ioan II Sigismund Zapolya al Transilvaniei 186
Zarand, ţinut, fost consulat în Transilvania
Zabesus v. Sebeşul Săsesc
Zagriajski, I.P., general rus în campania din 1828 la Prut
Zam (Zaam) sat şi com., jud. Hunedoara 133
Zamos v. Someş, râu
Zarand, comitat în Transilvania 194, 197, 326
Zăgujeni (Zaguesin) sat, com., Constantin Daicoveni, jud. Caraş-Severin
Zărneşti (Zernest, Zernescht) oraş, jud. Braşov; lupta de la ~ (sept. 1690) 182, 225, 232
Zărneşti pe Dunăre – probabil actualul municipiu Drobeta-Turnu Severin? 72
Zăuan (Zavány), sat aflat în zona com. Crasna, jud. Sălaj; izvoare minerale la ~ 326
Zenzereu v. Ţânţăreni
Zibbin v. Cibin
Zigeugner, Zingarelli v. ţigani
Zlatna (Auraria, Auropolis, Goldmarkt, Kleinschlattn, Zlacna), oraş jud. Alba veche exploatare romană; locuitori:români, saşi, secui, unguri; mine de aur lângă ~ 178, 185, 186, 196, 206–213
Zoodt v. Sadu
Zriniy Ilona (căsătorită Thököly), fostă soţie a lui Rakoczy Francisc I 60
Zsappa v. Jupa
Zsena v. Jena

www.dacoromanica.ro

LISTA TRADUCĂTORILOR ŞI A COLABORATORILOR OCAZIONALI CU INDICAREA EXPRESĂ A CONTRIBUŢIEI CONCRETE A FIECĂRUIA

(t = text, b= biografie)

Paul Cernovodeanu
Prefaţă
t. b. Robert Walsh, trad. din engleză

Daniela Buşă
Repertoriu cronologic

Cristina Feneşan
t. b. Michael von Kunitsch, trad. din germană
t. b. Karl von Szepesházy, trad. din germană
t. b. J. G. Schwarzott, trad. din germană
t. b. Joseph Adalbert Krickel, trad. din germană (ultima formă)

Georgeta Filitti
t. b. F. G. Laurençon, trad. din franceză

Adriana Cristina Gheorghe
t. b. George Waddington, trad. din engleză
b. Antoine Béchamp

Adrian-Silvan Ionescu
t. b. James Edward Alexander, trad. din engleză
t. b. Charles Colville Frankland, trad. din engleză
t. b. Héctor de Bearn, trad. din franceză

Marian Stroia
t. b. Feodor Feodorevici Berg, trad. din rusă
b. Alexandr Ivaovici Ribeaupierre
t. b. Piotr Hristorovici Grabbe, trad, din rusă
b. Frederik Nyberg
b. Gustav Adolf Ramsay
b. Berndt Johann Rosenström
t. b. Alexandru Ivanovici Mihailovski-Danilevski, trad. parţială din rusă
t. b. Ivan Petrovici Liprandi, trad. parţială din rusă

Lucia Tafiă
b. Clausewitz

www.dacoromanica.ro

Raluca Tomi

t. b. Anomin italian, trad. din italiană
t. b. Louis-Félix de Beaujour, trad. din franceză
b. Consulul Lagau
b. P. D. Holthaus

Şerban Rădulescu-Zoner

t. b. Căpitanul Radisitz, trad. din germană
t. Joseph Adalbert Krickel, trad. din germană (prima formă)
t. b. P. D. Holthaus, trad. din engleză
t. b. Ernst Christoph Döbel, trad. din germană

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ			5
F.G. LAURENÇON	1822	bibliografie	21
		text	23
MICHAEL VON KÜNITSCH	1822	bibliografie	63
		text	64
CĂPITANUL RADISITZ	1822	bibliografie	69
		text	69
GEORGE WADDINGTON	1823	bibliografie	90
		text	91
CLAUSEWITZ	1824	bibliografie	95
		text	95
ROBERT WALSH	1824	bibliografie	98
		text	99
ANTOINE BÉCHAMP	1825	bibliografie	139
		text	139
ALEKSANDR IVANOVICI RIBEAUPIERRE	1826	bibliografie	143
		text	144
FEODOR FEODOROVICI BERG	1826	bibliografie	146
		text	148
SIR JAMES EDWARD ALEXANDER	1826	bibliografie	154
		text	155
JOSEPH ADALBERT KRICKEL	1827	bibliografie	161
		text	164
ANONIM ITALIAN	1827	bibliografie	270
		text	270
CHARLES COLVILLE FRANKLAND	1827	bibliografie	272
		text	273
IVAN PETROVICI LIPRANDI	1827	bibliografie	286
		text	287
KARL VON SZEPESHÁZY	1827	bibliografie	311
		text	312
CONSULUL CHARLES LAGAU	1828	bibliografie	327
		text	328
FREDERIK NYBERG	1828	bibliografie	359
		text	359
HÉCTOR DE BÉARN	1828	bibliografie	362
		text	364
P.H. GRABBE	1828	bibliografie	373
		text	374
BERNDT JOHAN ROSENSTRÖM	1828	bibliografie	380
		text	380
GUSTAV ADOLF RAMSAY	1829	bibliografie	387
		text	387

www.dacoromanica.ro

LOUIS-FÉLIX DE BEAUJOUR	1829	bibliografie	400
		text	400
A.I. MIHAILOVSKI-DANILEVSKI	1829	bibliografie	404
		text	404
J.G. SCHWARZOTT	1829	bibliografie	412
		text	413
P.D HOLTHAUS	1830	bibliografie	435
		text	436
ERNST CHRISTOPH DOBEL	1830	bibliografie	446
		text	447

REPERTORIU CRONOLOGIC 475

INDICE AL VOL. I (1801–1821) 484

INDICE AL VOL. II (1822–1830) 566

LISTA TRADUCĂTORILOR ŞI COLABORATORILOR 615

www.dacoromanica.ro

Imprimat în România

www.dacoromanica.ro

ISBN 973-27-1238-4
ISBN 973-27-1129-9

16 RON

www.dacoromanica.ro